ANTONII
POSSEVINI

Mantuani, Societatis Iesu

BIBLIOTHECA SELECTA
DE RATIONE STVDIORVM,

Ad Disciplinas, & ad Salutem omnium gentium procurandam.

RECOGNITA NOVISSIME AB EODEM, ET AVCTA, & in duos Tomos distributa.

TRIPLEX ADDITVS INDEX. ALTER LIBRORVM, ALTER Capitum vniuscuiusq. Libri, vt vniuersa ipsorum materia statim incurrat in oculos. TERTIVS Verborum, & Rerum.

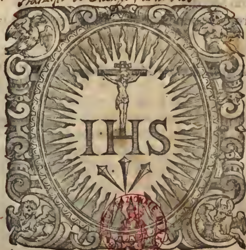
Quid autem in quolibet Tomo contineatur, Vide post Epistolam Dedicatoriam

AD

CLEMENTEM VIII. PONT. MAX.

Concessu Superiorum, Cum Priuilegijs.

Ex Libris Joannis Francisci de Ocampo, anno 160[illegible]

VENETIIS, M DC III.

Apud Altobellum Salicatium.

HANC BIBLIOTHECAE SELECTAE EDITIONEM

Subſequetur altera, quæ iam ſudat ſub Prelo,

APPARATVS SACRI

Ad

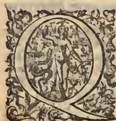
Scriptores Veteris, & Noui Teſtamenti.
Eorum Interpretes:
Synodos, & Patres Latinos, ac Græcos.
Horum Verſiones.
Theologos Scholaſticos, quiq; contra hæreticos egerunt.
Eos, qui Caſus conſcientiæ explicarunt.
Alios, qui Ius Canonicum ſunt interpretati.
Chronographos, & Hiſtoriographos Eccleſiaſticos.
Poetas Sacros.
Libros pios quocumque idiomate conſcriptos:

Eodem Auctore Ant. Poſſeuino Soc. IESV.

A BEATISSIMO PATRI CLEMENTI VIII. PONT. MAX.

Antonius Possevinus Societatis IESV.

QVAE me, Beatissime Pater, caussæ impulerint, vt hanc Bibliothecam in ordinem, methodumque, qualem antea non vidi, redigerem, initio huius Operis, quo ipsius Ideam proposui, fusius attigi. Earum verò præcipua fuit, ne distinerentur in ancipiti, qui in tanta librorum multitudine meliores Auctores, atque ab omni labe emaculatos versare desiderant. Quæ res cum postularet, vt de pluribus eorum iudicium ferretur, simul autem ij proponerentur, qui aptius cum pietate disciplinas coniunxissent, dedi operam, Deo aspirante, vt quod vnus ipse efficere non poteram, id etiam ex alijs ita ponerem, vt cùm sua laboris laus cuique constaret, tum & in hoc opere, & in APPARATV meo SACRO, qui iam sudat sub prelo perfectius denique prodiret. Sane verò præsentis quoque seculi necessitas vrgebat, vt ingestis vndique aut hæresi, aut obscenitate scatentibus libris, clarior aliqua fax in hoc cursu præferretur, qua in illos tamquam latentes scopulos haud impingeret, qui saluus in portum inuehi cupit. In hanc autem potissimum curam cum Vestra Sanctitas incumbat; neque opportunior accidere, nec sub alterius patrocinio tutior, quàm sub eius, qui clauum tenet Ecclesiæ, hæc editio apparere poterat. Quamobrem eandem hanc Bibliothecam V. Beatitudini humillimè dico, offeroq., precatus D. Bonitatem, vt V. Sanctitatis ductu, ac benedictione, hoc, quicquid laboris est, in salutem multorum ad Dei gloriam cedat.

CONTENTA

Ceterum CANONICI IVRIS Scriptoris Tractatio APPARATVI SACRO eiusdem Auctoris, qui hanc Bibliothecam edidit, adtexta est: quod cum Canones è Patribus, Pontificibus, Synodis uim suam acceperint, æquum erat, ut inter ipsos, tamquam riui propè fontes locum haberent. Vide etiam in eodem Apparatu Sacro, in uerbo IVS CANONICVM.

INDEX

INDEX CAPITVM
VNIVSCVIVSQVE LIBRI,

Primus Liber, Qui est de Cultura Ingeniorum.

LIBER SECVNDVS.

De Diuina Historia, siue Scriptura Sacra.

Profun-

LIBER TERTIVS.

De Theologia Scholastica, & Practica, siue de studijs Casuum conscientiæ.

Ratio

LIBER QVARTVS.

De Theologia Catechetica, siue de Iuuandis domesticis fidei.

LIBER QVINTVS.

De Militum, De Clericorum, De Religiosarum familiarum Seminarijs.

Obe-

LIBER SEXTVS.

De ratione agendi cum Græcis, & Rutenis.

LIBER SEPTIMVS.

De iuuandis Hæreticis.

Nihil

LIBER OCTAVVS.

De Theologia & Atheismis hęreticorum.

LIBER NONVS.

De iuuandis Iudaeis, & Mahometanis, ac ceteris gentibus.

LIBER DECIMVS.

Qui est de Ratione procurandae salutis Iaponiorum, & aliarum Orientalium gentium.

Leges

LIBER VNDECIMVS.

De ratione procurandæ salutis Iaponiorum, & aliarum Orientalium gentium.

Capitum Primi Tomi Bibliothecæ Selectæ FINIS.

LIBER DVODECIMVS.

De Philosophia, qui initium est secundi Tomi Bibliothecæ Selectę.

TRACTATIO SECVNDA.

De Platonica Philosophia.

TRACTATIO TERTIA

Qua agitur de Aristotelis Vita, Doctrina, Interpretibus, ac Versoribus; Vbi & de Methodo, ac de cautionibus ad veram Philosophiam cum pietate iungẽdam.

TRACTATIO QVARTA.

De eadem Aristotelis Philosophia.

LIBER TERTIVS DECIMVS.
De Iurisprudentia.

LIBER QVARTVS DECIMVS.
De Medicina.

LIBER QVINTVSDECIMVS.

De Mathematicis.

LIBER DECIMVS SEXTVS.

De Apparatu ad omnium gentium historiam.

SECTIO SECVNDA.

Qua agitur de Historicis, qui Græcè, uel de Græcis, siue de alijs gentibus scripserunt.

TERTIA SECTIO.

Qua agitur de historicis, qui Latine de Romana historia, sed & de alijs gentibus scripsere, vbi, & celebriores historici Latini, atq; alij quidam Itali expenduntur.

SECTIO QVARTA.

De historicis vel suppositititijs, vel non veracibus.

SECTIO QVINTA.

Qua agitur de Historicis qui vel de Europa generatim, vel de uariis eius prouincijs, rebus nimirum gestis, in ijsdem historias scripserunt.

SECTIO SEXTA.

Complectens Historicos qui gesta in Asia conscripserunt.

SECTIO SEPTIMA.

Appen-

LIBER DECIMVS SEPTIMVS.

De Poesi, & Pictura Ethnica, Humana, & Fabulosa, collata cum vera, honesta, & Sacra.

LIBER DECIMVS OCTAVVS.

Qui inscribitur Cicero.

LECTO-

LECTORI.

Si in hoc Opere in aliquos Auctores incideris, quos suspiceris esse prohibitos, eos scito à nobis aut fuisse notatos, vt ij caueantur, aut intelligi tantummodo legendos, qui à sancta Sede Apostolica, vel ab ijs, quibus id demandauerit, expurgati iam sint, vel expurgabuntur.

Errata verò, quæ cudendo inciderunt, adiecta sunt Indici, qui ad calcem secundæ Partis est positus.

VIRI DOCTRINA, ET PIETATE ILLVSTRES, qui mandato Reuerendiss. P. M. Bartholomæi Mirandæ Ord. Prædicatorum, & Magistri Sacri Palatij, Bibliothecam Selectam Auctoris pro sua quisque parte, examinarunt, & approbarunt.

Marcus Antonius Maffa I.V.D. & Abbas, apud Illustriss. & Reuerendiss. Card. Cusanum.

P. M. Bernardinus Algoreta Theologus, & Procurator generalis S. Bernardi in Hispanijs.

P. Antonius Agellius Ordinis Clericorum Regularum, seu Theatinorum.

Doctor Hieronymus Vitalis Hispanus, olim cathedraticus Barchinonensis.

Don Consaluus Ponce, de Leon, Hispalensis, Archid. Talauerensis in Ecclesia Toletana. I. V. D.

P. M. Petrus Ioannes Saragoza Ord. Prædicatorum, & Socius Reuerendiss. Mag. Sacri Palatij.

D. Federicus Metius apud Illustrissimum, & Reuer. Card. S. Seuerinæ, nunc Episcopus Termularum.

D. Petrus Morinus, apud Illustrissimum, & Reuerendiss. Card. Veronæ.

Approbatio Reuerendiss. quorum est inspectio ad cudendos libros.

P. Antonius Episcopus Auellinen. Vicesgerens.
F. Bartholomæus Miranda sacri Palatij Magister.
} Imprimatur.

CLAVDIVS AQVAVIVA Præpositus Generalis Societatis IESV

Ant. Possevino eiusdem Societatis.

DILECTE IN CHRISTO Frater. Cum BIBLIOTHECAM tuam SELECTAM, quam scripsisti, ad pietatem, methodum, atque vsum bonorum Auctorum spectantem, examinari à præcipuis Societatis nostræ Theologis, Philosophis, & alijs peritis fecerimus; in eaq. nihil repertum sit, quod sanæ Doctrinæ aduersetur: quin etiam intellexerimus, OPVS hoc, esse ad DEI gloriam perutile; concedimus tibi licentiam, vt possis eam in lucem edere, præuia illorum approbatione Reuerendiss. Superiorum, ad quos hoc spectat. Porro, vt ijdem, & alij, ad quos hoc ipsum pertinere possit, hæc nostra voluntas cõstet, hasce litteras patentes manu nostra subscriptas Sigillo Societ. nostræ obsignari iussimus. Romæ die XVI. Aprilis. M. D. XCII.

Locus Sigilli.

Claudius Aquauiua.

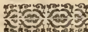
CAVSÆ

CAVSSAE,

OCCASIONES,

ET IDEA OPERIS.

VOD nescio, an ab ullo hactenus factum sit, ut tractandi selectiores libros, certam & vnicuique propriam cum pie rate rationem, tum qui sese dant disciplinis interioribus, tú Christiani Principes, vel alii sine vllo salutis periculo, & verò breuius atque facilius assequerentur, id, Deo adspi rante, aggredior penè coactus. Virium enim mearum imbecillitatis planè conscium, atque ideo quærentem diu, si quis onus istud, quanrum satis esset, suscepisset, nec tamen consecutum; non una me impulit causa, ut manum denique ipse Operi admouerem. Ea prior; quòd cùm breuissimæ huic uitæ propemodum immensi librorum in vnaquaque facultate acerui obijciantur, ingenia meliora distinentur in ancipiti, quinam, quo tempore, loco, ordine, aut quatenus versandi; num item plerique legendi, abiiciendive sint.

Posterior autem quòd Diuinam quoq; & Ecclesiasticam historiam alii super alios aceruati commentarii, notationes, glossemata, centuriç Bibliothecæ fallacissimis (licet in speciem pulcherrimis) typis editæ incredibili aliquot, ac Regnorum pernicie, deprauarunt; & mira hæreticorum, Rabbinorum, atque ethnicorum farragine permixtos, humanis ingeniis semper noua quærentibus, hactenus obtruserunt: cùm interea methodum, & uerarum seriem historiarum ac disciplinarum, emendatiores quoque typos, & fideliores interpretes, cautiones denique ad pietatem (quæ potissima homini à Deo, & ad Deum facto, debet esse ratio libros deligendi, ac legendi) prorsùs omiserint.

Attigi caussas: dicam occasiones. Et hę enim (spero) alicuius erunt ponderis apud probos: ut neque mirentur, à me attentatum hunc partum, cui multorum sudor, ac præstantium in uariis Disciplinis hominum ductus, subsidio fuerunt, & verò gaudeant fore, ut plerique, quibus est angusta res domi, vel vberes desunt Bibliothecæ, hinc sine incommodo, sine sumptibus, aut periculis itinerum nō pauca assequantur quæ tùm iis, tùm ex celebrium Academiarum Archiuis eruere potui.

Ea

Ea igitur, quod vix aliquem fugit, ratio est instituti Societatis nostræ; vt, qui in hac degunt, mittantur identidem ad varias Orbis partes: è quibus aliquos pro Diuinitùs concessa cuiq; mensura, manipulos in Ecclesiæ horreum importent. Quod cùm non solùm in Europa inter Catholicos, atque hæreticos: verùm etiam in nouo Orbe inter gentes continenter fiat, plura ex aliorum ordinum in eandem rem studio, atque ex ipso vsu addiscunt, quę deinceps paulò attentiùs collecta, & rectè disposita, nemo negauerit vtilissima esse futura legentibus. In hac ergo Societate cùm non paucos annos, Deo miserante, vitam egissem, ipsæque res, quasi per sese mihi occurrerent, habui, quæ vndequaque colligerem ad id, quòd cùm in animo multò anteà insedisset, altiores in dies, sed & meliores agebat radices, vnde maturior fœtus aliquando ad frugem assurgeret. Et in hæresum bellorumque ingentibus Galliæ (ubi primo penè decennium insumpsi) turbinibus, cùm tanquàm ex lapidum collisione hinc præstantissima mica rent ingenia, illhinc fortissima sacerdotum pectora sanguinem pro fide Catholica effunderent: hæretici autem datis non dexteris, sed sinistris, infinitos horribili diligentia libros indies emitterent, victoriæque tamen è præliis Diuinam sæpius pro Religione Catholica sententiam testarentur, acutissimi erant stimuli notandis, ac nisi imitandis, æmulandis certè melioribus; quorum posteà labores, scripta, sanguinem, rationes asseruarem iis, qui hęc aptare possent, ad aliquam supellectilem, qualem optabam, rectissimè disponendam. Cum iterùm quinquennium functionibus illis vniuersę Societatis nostræ officium mihi prętãdum fuit, vndè licebat rationes elicere, suosque in locos referre, quas per integros quadraginta annos, fidei, bonisq; artibus, inter Catholicos, hæreticos, ethnicos importandis, eadem Societas nostra, Iesu duce, iniuerat. Quibus comparatis alterum decennium variis itineribus fuit impendendum. Ardebat nempè incredibili desiderio Gregorius XIII. Ecclesiæ vniuersæ vigilantissimus in terris Pastor, ut quoscumque posset quaquauersum cogendis ad Ouile ouibus, indefesso studio, & plenissima liberalitate mitteret. Tùm igitur mihi quoque (quando & luto tamquàm collyrio vtitur Deus) parendum fuit ei, cuius auctoritati ac fidei post Deum, omnino, (cùm alia omnia mihi deessent) erat innitendum. Et si verò plura mihi mærorem augebant, cadentia passim Regna cernenti: solatio tamen erat, quæ ubiq; sese dabat occasio in Germania, Polonia, Hungaria, Transylvania, Russia, Moscouia, antea verò in Regnis adhuc interioribus Septemtrionalibus, Suecia, & Gothia, obseruandi quæ ad pietatem restituendã facere possent, & ad id, quod moliebar, fortasse maturius aliquando concoquendum. Patuere enim Bibliothecæ, Archiua, & pii conatus Regum, atque colloquia, quantùm satis erat instituto nostro, hoc est, populis per ea quæ pietatis sunt, ac pacis, & verarum scientiarum, iuuandis. Eo igitur absoluto decennio, quadriennium penè cùm uisendis iterùm aliquot Academiis operam dedissem, nec dùm verò sese mihi offerret liber, quem cupiebam, in hanc tamquàm Bibliothe-

Auctor ex prima decẽnij commoratione in Gallia nancisci primam cępit occasionem conflandę huius Bibliothecę.

Ex Archiuis & laboribus Societ. Iesu cuius fuit Secretarius generalis, secũdam nãcisci tur occasionẽ parturientem huius laboris.

Decennio integro missus à S. Sede Apostolica ad varias Prouincias, & Reges, tertiã nactus est occasionem varia colligendi, quæ ad hunc laborẽ perficiendũ pertinebant.

Quatuor annos Auctor post superiores uiginti quinque in

bliothecam, propriosq; pluteos intuli, quæ apud me erant, nè si cursus hic vitæ mihi præcideretur, laboribus non tàm meis, quàm alienis frustrarentur, qui hinc tamquam ex delineatione, vel melioris formæ Opus effingere, vel aliquem fructum, aut certè solidam voluptatem capere poterunt. Porrò si quid in hoc Opere minùs aptè obrepsit, id sanè meum fuerit; sed tamen ità dictum, aut omissum, vt nec vmquàm cogitauerim alicui minimum afferre detrimentum, vel iniuriam: nec quoniam complurium libri auctorum silentio prætermissi sunt, id vllus suspicetur improbè factum. Neque enim volumen immensum congerere ex omnibus volui, qui alia ratione, quàm ceteri, hoc scripsi, Scriptoribus (vt aiunt) classicis, & ijs, qui magis necessarij videbantur, nunc contentus, ne ordinis claritas infuscaretur. Neque verò omnes libri peruenerunt ad meas manus; cùm, etiamsi plures peruenerint, hosce nec tempus fuit sic perlegere, ut perpenderem; vel de iis iudicium ab Ecclesia, vel cordatissimis viris exquirerem, quemadmodum & de alijs feci, & Selectæ Bibliothecę nomen ratioque poposcerat. Ac tamen cum post primam editionem, D. mihi bonitas decennium aliud vitę concesserit, quo item Sacrum Apparatum contexui, erit tum ex hac pleniore Bibliotheca, tum ex illo, ut aliqua multò minus, quàm antea, desiderentur.

Visit aliquot Academias, ut earum cõsiliũ in hoc opere exquireret & auxiliũ, quæ quæsita occasio fuit absoluẽdi huius operis.

CVR SELECTÆ BIBLIOTHECÆ *nomine inscriptus hic liber.*

CEterum ne quis in ipso Operis limine, suspenso sit animo, cùm Bibliothecæ Selectæ inscriptionem legerit, hæc habeat. Ex ijs, quos habemus, qui Bibliothecę nomine suos libros prænotarunt, fuere Diodorus Siculus, Photius Constantinopolitanus Archiepiscopus, Sixtus Senensis. nam hæreticos nostri temporis, qui hac in re non bona fide laborarunt, missos facimus: quemadmodum item suis posteà locis agetur de iis, qui uitas, uel labores virorum illustrium posteritati commendarunt Diogenes Laertius, Eunapius, Suidas, Philostratus, Plutarchus, Dio Chrysostomus, & alij.

Et Diodorus quidem, ut legentium alliceret animos, vberrimam historiarum quasi penum pollicitus, contrà quàm alii fecerant, qui singula sibi argumenta tractāda proposuissent, historicę Bibliothecę titulum suis de historia libris adscripsit, quos & Bibliothecas fuisse nominatas, auctor est Plinius. Collegit enim (ut scribit Eusebius) siue (vt inquit Iustinus) contraxit, & in compendium redegit, quę alij totos mille centum & triginta octo annos varijs scripsere temporibus. Id quod planiùs de ipso singillatim erit postea dicendum. Sanè verò, si quis Herodotum, Ctesiam, Thucydidem, Xenophontem, Theopompum, Ephorum, Philistum, Callisthenem, Timæum, aliquosque huiusmodi, unum in locum ordine intulisset, historicam meritò Bibliothecam vocasset: quę tantò habita fuisset

Diodorus Siculus cur suos libros Bibliothecam inscripsit.

Eusebius in proœ. lib. 2. de præparat. Euangel. [illegible]

c instru-

instructior, quantò detractis pluribus, quoniam eadem à pluribus repeterentur, aliquis è tot monumentis suæ ueluti corpus historiæ conflasset, addidisset autem multa, quæ oculatus ipse testis vidisset; cùm etiam loca illc perlustrasset, in quibus eadem gesta, quæ narrabat, accidissent: quæ res ad historicam narrationem plurimùm confert. Quod cùm Diodoro contigisset, qui Asiam & Europam peragrauerat, historicam hanc Bibliothecam veriùs condere potuit.

Photius autem alteram plurium (vti præfert inscriptio) librorum abs se perlectorū Bibliothecam reliquit, quæ ideò μυριόβιβλος est dicta, de qua fusius in Apparatu nostro sacro locuti sumus, in verbo Photius.

Tertiam habemus à Sixto Bibliothecam, in cuius octo libris agit de numero, partitione, & auctoritate Diuinorum voluminum; de scripturis & Scriptoribus, quorum in sacris ijs volumnibus fit mentio; de arte exponendi sacrosancta volumina, ac de Catholicis eorum Expositoribus; cùm reliqua spectent ad notationes, ac censuras in Expositoribus veteris & noui Testamenti, & aduersus eos, qui hæc oppugnarunt. Sed & de hac in Apparatu eodem nostro planius egimus.

At alij alia maluere nomina suis libris inscribere, licèt & ipsi materias diuersas congessissent, vel plurium auctorum eximios labores indicassent. Hieronymus Catalogum scriptorum Ecclesiasticorum; Athanasius librorum Diuinæ Scripturæ Synopsim; alij (vt inquit Plinius) Musas, Pandectas, ἐγχειρίδιον, λειμῶνα, πιναχίδιον, hoc est, Enchiridium, Pratū, Tabellam: Athenæus Dipnosophistas, hoc est eruditorū hominum cœnas, quos inter cœnandum disputantes facit de piscium natura, & vsu; de vocabulorum explicatione; de oleorum vniuerso genere; de animantibus omnibus; de historiæ Scriptoribus; poetis sapientibus; instrumentis musicis; iocorum innumeris modis; poculorum differentiis; Regum opibus, nauium magnitudine, & alijs plurimis. Reliqui vel lucubrationes, vel Noctes, vel Catenas, vel Dies geniales, vel Saturnalia, vel Locos communes, vel Theatra & ideas, Plateas uniuersales, Artes mirabiles, siue Cyclognomicas; (ne quid modo dicam de Margarita philosophica, quæ postea facta est auctior) Apparatus, & huiusmodi alia nominarunt. De quorum aliquibus suo egimus loco.

Hieronym. Athanasius. Plinius. Athenæus.

Nos secuti priores illos, maluimus hoc, quidquid ex aliquo nostro studio profectum est, sub Bibliothecæ nomine apparere. Ex pluribus enim, quàm Diodorus, & his eminentissimis, principes rerum & gestorum materias, aut contraximus in unum, aut propria monstrauimus loca, & (quod caput est) quem ad vsum docenda, discendave essent, conati sumus ostendere, cùm ipsis oculis hausissemus, req; ipsa tractassemus (quando id nobis ab eodem Gregorio XIII. tum Christi Vicario, scripto ac voce mandatum fuerat, ut diligentissimè efficeremus) quæcumque aut ad cognoscenda inuectæ olim Christianæ religionis exordia, vel ad huius cadentis causas, vel ad rationes ipsius restituendæ, vel ad initia varijs in regnis atque prouincijs

Quid mādato Pōt. Max. Auctor in varijs prouinciis, indagauerit.

uincijs restitutæ, ac denique latius propagandæ spectare poterant. Et cùm per Amanuenses è Pontificijs Seminarijs, atque aliunde fidissimos licuisset plurima consequi, cernere, discernereque, quæ profectò ex antiquis auctoribus antea lecta, minimè tamen omnino percipiebam; præsertim quę ad causas, & occasiones, scaturiginesque hæresum & dissidiorum, astusque Dæmonis, tum in spargendis hæresibus, tum in auertendis à recto populis, pertinebant; mihi sanè (ut ita dixerim) quasi cœcutienti, aperuere oculos. Id in Moscouiæ commentarijs ijs, quæ ad quorumdam hęreticorum depellendas calumnias coacti fuimus edere, & alijs in libris experientur, qui legerint; vel eadem occasione, qua nos missi sumus, easdem aliquando prouincias obierint. At cum Diodori, quæ non prodierunt, & Photij, atque ante eum Hieronymi, & Athanasij, Ioannis autem Tritemij, & reliquorum, qui hoc seculo scripsere, Sixti item, quem amicum, & de sua Bibliotheca mecum in Gallijs agentem habui, atque aliorum humanas & Ecclesiasticas historias callentium, vel libros, vel scripta necdum in publicum data, & sententias uel audierim, vel legerim, Pantagathi, Onuphrij, Sigonij, Mureti; & ante omnes Gulielmi Sirleti Cardinalis, ac Fuluij Vrsini de Romana historia (ut de pluribus alijs) optimè meriti, æquissimum erat, ut potius Bibliothecam facerem, quæ non tam recognita (nec enim altera huic similis mihi innotuerat) quàm Selecta diceretur, quòd hac, præter methodum, ac pietatis indicium, quisquiliæ auctorum, qui aduersus pietatem scripserant, aut ablegarentur, aut notarentur. Iam verò item necessarium fuit, ne, qui ab Hieronymo, siue Iosepho, atque ab alijs antiquitus celebrati, iniuria temporum interciderant, extare putarentur; propterea quòd paucos ante annos reuiuiscere visi sunt, Berosus, Manethon Aegyptius, Megasthenes, & alij, qui ab Annio Viterbiensi suppositi, fucum ipsi quoque Sixto Senensi, & viris alijs doctis sic fecerunt, vt Diuinæ, humanæque historiæ auctoritas & fides conuelli possint, si quis eis mordicus inhæserit. Erant præterea quasi de facie pernoscendi auctores ij, quos uel pudor, modestiaque, & inuidię declinatio, ac proximorum vtilitas, vel exercitationis ratio, vel improbitas, aut hæresis egit, ut nullos, aut falsos operibus suis titulos præfigerent. Mouerat enim Gregorium Theologum cupiditas intelligendi sententiam legentium suos de Fide libros, vt anonymos ederet; Paulum, ut sine nominis inscriptione epistolam ad Hebręos scriberet, quibus sese nosset infensum ob neglectas Pharisæorum traditiones, & Mosaicas cęremonias: Saluianum Massiliensem Episcopum, inanis glorię fuga, qui sub nomine Timothei Episcopi scripsit paræneticos libros ad Ecclesiam toto Orbe diffusam; Lyrinensem, iuuandi proximos desiderium, qui aduersus profanas hęreticorum nouitates aureum librum sub Peregrini titulo foras dedit, quò libentius ab hęreticis peregrinarum rerum auidis, legeretur. Sed hęc suis quibusq; locis liquidius constabunt. Antiquis autem & bonis auctoribus attribu-

Quinta occasio absoluendi huius operis.

Commentarij Moscouię ab Auctore cõscripti.

Greg. Naziã. in pręf. libri de Fide. Paulus. Saluianus. Lyrinensis.

Vid Sixti Biblioth Sã ctam ad finẽ quarti libri.

tributos ab hæreticis libros, cùm Sixtus, & alij, tum Robertus Bellarminus Cardin. Opere de hæresibus absolutissimo (de quo sæpius dicendum erit) permultos quasi detracta larua, tamquam pestilentissimos, reddidere manifestos, ne quos amplius hypocrisi fallant.

ORDINIS RATIO IN SCRIBENDA *hac Bibliotheca Selecta.*

AC licèt poteram ab ijs incipere, quæ ad humanam Historiam spectant; mox sensim per aliarum quasi gradus historiarum, ad Diuinam ascendere: iustissimis tamen causis adductus, vbi de Hominis dignitate, ac cultura ingeniorum, & alijs ad parandos ad varias disciplinas animos necessarijs, priore actum est libro, à Diuina incœpi: qua constituta, ueluti norma & perpendiculo, nil esset denique cæterarum aut historiarum, aut disciplinarum, quin ex ea perpendi rectissimè posset. An ne verò quidquam est vnde potius ordienda lectio sit, quàm vnde manarunt omnes historiarum & scientiarum fontes, naturaque ipsa & religio cum omnibus virtutibus, quibus excoluntur animi; bella item, quæ dextera Domini semper inuicta præliata est; denique unica & verissima Rempublicarum, & Regnorum forma, aut infusa est humanis mentibus, aut nostris ipsis oculorum aspectibus obiecta? Et bis mille quidem ac septingentos amplius annos, exteræ atque alienæ à Deo gentes ignorarunt hæc gesta: quippe teterrima caligine demersus Mundus, antiquissima esse putauit, quæ à Gentilibus scripta sunt, ab eo tempore, quo Iudices in Iudęa Rempublicam, siue illam veterem Sinagogam administrarunt. Ac dum inde auream ętatem comminiscebatur, ne posterarum quidem rerum, quę maximè erant scitu dignæ, aliquid commemorauit, nisi quod inuolutum fabulis, & obscuratum, obliuione penè obsitum iacebat in tenebris. Prętantissimas interea res illas, quæ antecesserant, de Deo, de Mundi creatione, de hominis conditione, deque legibus, & sacrificijs, ac reliquis, altissimè nesciuit. Hæc igitur omnia complectitur Diuina historia, quam os Domini loquutum est; in qua sunt vetustissima veterum, certissimaq; omnia, & perpetua magnarum, conuenientissimarumque ei, qui ad imaginem Dei creatus est homini, rerum series atque connexio; locupletissimus videlicet supellectilis æternæ thesaurus.

A Diuina historia cur inceptum sit.

Diuinæ historiæ præstantia.

Lib. 2. Bibliotheca Selecta.

Quamobrem cum esset ab Historia Diuina inchoandũ, eius auctoribus, origine, partitione, ac hostibus quoque, qui eam oppugnarunt, indicatis, suas quibusque partibus vel cautiones, vel interpretum nomina adiecimus, ne alibi conquirendi essent, vel inemendati, ac scatentes erroribus priùs tractarentur, quàm ij, quos iam Diuina ope habemus castigatiores, sicut in Apparatu Sacro monstrauimus. Eadem autem opera, & quasi ductu, discrimen inter Diuinam, atque ethnicas historias ostendimus, vt ex istis eo ipso tempore multa intelligi possint, quæ sine Diuinæ historiæ lumine

mine

mine obsitæ fabulis & tenebris, legentium ingenia trahunt in mirabiles tricas. Eandem rationem in Scholastica Theologia secuti, vtilissimum, atque ad omnium captum fore existimauimus, si proprias etiam tractationes adtexeremus de Theologia practica, seu conscientiæ casibus; de controuersia item cum Iudæis, cum Græcis, cum hæreticis, & atheis, cum gentibus, nouiq; Orbis terrarum incolis, aut alijs eiusmodi. Quibus tractationibus, quæ non tam in libris meliorum auctorum perspicere licuit, quàm quibus ipsi nos, aut ceteri Societatis nostræ interfuerunt, dilucidè conati sumus exponere; vt si qui à Sede Apostolica, vel aliundè ad eos iuuandos allegarentur, facile constaret, qua quique ratione ad Fidem orthodoxam, atque pietatem, Deo in primis adspirante, affici possent. Vberem certè, qui ea legerint, habebunt de statu huius seculi historiam, consiliaq; & rationes à Pont. Maximis, atque à Christianis Principibus, & à Religiosis viris adhibita. Quæ cùm absoluissemus; iam ipsius Ecclesiasticæ historiæ partes, & auctores erant attingendi, qui & res antiquitus in Ecclesia gestas, & Martyrum, atque aliorum Sanctorum vitas, & Synodos posteritati reliquerunt. Quem quidem ad locum Bibliothecæ ius Pontificium spectat: At verò hoc ad Apparatum Sacrum retulimus. Iam de Philosophia vniuersè, deque primarijs eius tractatoribus, Platone, atque Aristotele, & horum interpretibus; mox de quibusdam naturalis historiæ scriptoribus, Latinis, & Græcis, agentes, non omissis aliquousque Mathematicis descendimus ad Medicinam; de qua primò generatim, quod ad originem, partitionemque spectabat, deinde de Hippocrate & Galeno, atque alijs, methodos varias in medendo homine assecuti, & scripsimus, & vndè eruta sunt, ingenuè, (si quid nondum adhuc in lucem venerat,) aperuimus. Restabat Iurisprudentia, librorum mole, rerumque aliarum multitudine onerata, ac tantùm non oppressa: quæ licèt locum fortasse alium ordine doctrinæ obtinuisset, nos tamen ijs de caussis, quas olim in prima editione indicauimus, Tractationi de Philosophia præposueramus. Ac vbi de vera Iuris origine, deq; æquitate, & quibus potissimum artibus comparetur, tùm de generali Corporis Ciuilis in sua membra, siue libros partitione tractatum fuit; mox egimus de Institutionibus Iustiniani, qua ve ratione ad hæc studia docens, ac discens sese comparare debeat, qui vè initio habendi sint interpretes ad manus; deinde singillatim de Pandectis, de Codice, de Authenticis, seu Nouellis, de Feudis, de interpretibus Græcis & Latinis vetustioribus, & recentioribus, de Tractatibus, & illorum sanioribus editionibus: Quibus omnibus adiunctę suis quibusque locis cautiones, siue ad declinandas hęreses bonis libris inspersas, siue ad rectissimam viam indicandam, quę fert ad eruditionem, atque pietatem; cùm etiam scriptores aliquos de Rebus publicis indicauerimus: Iuris denique vniuersam distributionem addiderimus emendatam, quæ quidem visa est ex omnibus esse perfectior, quę vè materias quaslibet tum oculis illicò subijciat, tùm loca, vbi iacent, ostendat.

Lib. 5. Bibl. Selectæ & reliquis.

Humana

De humana historia.

Humana igitur historia fuit postrema, cuius etiam è celebrioribus Historiographis quasi epitome contracta, quam à nostris Catholicis hæretici quidam surripuerant, tædium quisque in legendo leniet, resq; penè omnes anteactas breuiore temporis spatio percurret: cùm etiam quid in vnoquoque sit eorum, qui Romanas antiquiores texuerunt historias, quod inuicem respondeat, dedimus operam, vt esset in promptu, ne quis aliarum rerum lectione, quas complexi sunt, fatigaretur, atque in auia dilapsus, semitam earum amitteret, quas cuperet integras animo comprehendere. Accessere in melioribus probatiores obseruationes, aut typi, ac de aliquibus, qui è Græco vel si pessimè habebant, monstrata veritas est è Græcis, quæ adhuc iacent in Bibliothecis manuscripta, non edita. Cùm autem eorum, qui mixti dici possunt, ac methodo haud satis certa scripserunt, aliqui inter Ethnicos fuerint, qui vel adolescentum manibus teruntur continuenter in scholis, vel item ab alijs libenter leguntur, iis; proprium in Bibliotheca locum non habuissent, si cum aliqua peculiari facultate, aut historię genere locuti fuissent; alij verò spectent ad Bibliothecas, Apparatus, Theatra, seu quo alio vocentur nomine, reliqui bona fide, sed magno cum damno versentur plerisque, qui latens in ijs virus adhuc non persenserunt, quales plerique sunt, in quibus de religione, ac de politicis agitur; propterea horum omnium iudicium, suis locis est reseruatum: qua item occasione actum est primò de humaniorum studiorũ ratione, deq. Rhetoribus, Oratoribus, Poetis, & qui hos penè contingunt, Pictoribus. Inter

De ratione humaniorũ studiorum.

priores illos Cicero fuit, cuius opera cùm in Epistolas, Rhetorica, Orationes, Philosophica, distribuantur, non solùm quid cum Gręcis collatus, aut amplius, aut par præstiterit, eiusque vsum, & meliores interpretes ac typos ostendimus; sed & earum omnium rerum artem cum auctoribus Christianis, atque in primis cum Diuina Scriptura comparantes, ingens (spero) pijs & verè eruditis fenestra est patefacta, vnde dicendi, scribendiq; sapientiam, quæ de cælo fit, consecuti, eandem alijs facillimè cõmonstrent. Quòd si eadem, ac quæ de Poetis necessariò fuere pręmonenda, legerint, habebunt vnde Christianæ iuuentuti magnopere commodent.

Hæc cùm ita sint, ne cui videatur fuisse fraudi, omissa laborum suorum, & in minutis rebus commendatio vel appellatio; meminerint legentes, Hieronymum virum eruditissimum & sanctum, cùm plurima ex Origenis scriptis, quæ non essent maculis errorum inquinata, in suos libros transfudisset, atque huius quasi furti ab æmulis accusaretur, purgasse sese, aientem ad vitandum lectoris tædium ea tacuisse, quæ in præfatione sua sat fuerat semel innuisse: ac tandem composito ex Terentianis versibus quasi centone, sese sic defendisse.

In 4. volum. super Hiere.

In præfat. 2. comment. in Michæam.

Moneo tauros pingues, qui circumdederunt me, vt quiescant; & desinant
Maledicere; malefacta nè noscant sua.
Nam quod dicunt; Origenis me volumina compilare; &
Contaminari non decere veterum scripta;

Quod

Quod illi maledictum vehemens existimant;
Eam laudem ego duco maximam; cùm illum volo
Imitari, quem vobis, & cunctis prudentibus placere non dubito.
Si enim criminis est, Græcorum benè dicta transferre; accusetur
Ennius, Maro, Plautus, Cęcilius, & Terentius,
Tulliusque: sed & Hilarius noster furti reus sit, qui in
Psalmos quadraginta ferè millia versus, supradicti Origenis, ad sensũ vertit.
Quorum omnium æmulari exopto diligentiam
Potiùs, quàm obscuram istorum negligentiam.

De me autem, etsi propter eandem tædij causam nonnunquam auctorum nomina reticui, vix dubito iustè aliquem posse conqueri: nemo enim scienter fraudatus est, sed omnium honorifica mentio facta est, à quo aliquid ad nos boni accesserit. Id autem quicquid est, & ab ipsis, & à nobis, & adeo ab ijs, qui hęc legerint, vt Deo Domino referant acceptum, iustissimum est; quandoquidem ab eo omne Bonum descendit, qui est Pater luminum, quique dat sapientiam abundanter, & non improperat: cui omnis gloria, & honor. Amen.

ARGVMENTVM
PRIMI SEQVENTIS LIBRI.

QVI bonis artibus se dedunt, tria prænoscant necesse est, Finem, Media, Impedimenta. Sic enim humanæ acies mentis rectà collineat, & pede inoffenso quisq; decurrit ad metam.

Finis est Sapientia, et Religio, quæ numquam dissociandæ sunt.

Media, vel intrinseca. quæ manant è varia ingeniorum qualitate, ac propensione; viribusque animi & corporis; vel extrinseca, quæ tum cælitus, tum in terris è viuis præceptoribus, & ex vsu rerum; è meliori bus petuntur auctoribus.

Impedimenta, quòd præter peccati labem, quæ mirificè hebetat men tes, nec antea dispicitur, ecquid ferre valeant humeris nec sedulò deinceps, nec qua decet methodo, nec vnde oporteret, exeoluntur ingenia: nec verò doctrina vel sobriè, vel ad vsum hauritur.

Priore igitur hoc libro differitur.

De Donis, quæ largitus est Deus, vt pro cuiusque captu, ne quis ocie tur; nec sibi, aut Reipub. inferat damnum; afferat autem opem, et com modum.

De Gradibus, per quos tutò ad sublimiora, et diuina conscenditur.

De veris, ac diuitibus Officinis, hoc est Academijs, et libris, è quibus Religio cum bonis artibus promitur.

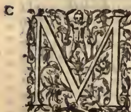
His omnibus cum Satanas, Mundus, ipsique hominum affectus plerumque cœnum intermisceant, Ratio studiorum illibata ostenditur.

ANTO-

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV BIBLIOTHECAE SELECTAE
Liber Primus
DE CVLTVRA INGENIORVM.

DIGNITAS HOMINIS, VNDE ET FINIS. *Caput Primum.*

C
AGNO & excellenti ingenio viri (ait Lactantius) cum se doctrinæ penitus dedidissent, quidquid laboris poterat impendi, contemptis omnibus & publicis & priuatis actionibus, ad inquirendæ veritatis studium contulerunt, existimantes multò esse præclarius, humanarum diuinarumq. rerum inuestigare ac scire rationem, quàm aut struendis opibus, aut cumulandis honoribus inhærere. Nam & abiecisse quosdam res familiares suas, & renuntiasse uniuersis voluptatibus constat, ut solam nudamq. virtutem, nudi expeditiq. sequerentur; tantumq. apud eos virtutis nomen & auctoritas valuit, vt in ipsa summi boni præmium esse iudicarent. Et hæc quidem illi. *In præfat. 1. lib. de falsa Relig.*

D Quibus si lux splendidior, qualis à Dei Filio deinceps emicuit, illuxisset, ij postremum in virtute finem haud collocassent: quinetiam certò sibi persuasissent, per eamdem altius esse ascendendum, parandosq. animos ad gratiam illam excipiendam, qua mentes cum Deo iunguntur, qui est OMNE BONVM, atque verissimus finis. FINIS HOMINIS.

Ac certe naturam hominis sic (ut loquar cum scholis) eleuatam Deus esse voluit, duas ut res semper appeteret, RELIGIONEM, ET SAPIENTIAM. quæ dum simul cohærerent, solidam parerent veritatem, partam custodirent, custoditam in cælum vnà cum animis eueherent. Tum verò hi gustarent plenissime, quantopere, hoc est, supra omnem modum, ab æterni illius conuiuij vbertate micæ hæ superarentur, quæ inde ad nos decidissent. Quo ne cui aditus intercluderetur, frustra ve NATVRA HOMINIS.

E hæc tanta & tam honesta cupiditas indita fuisset, effecit, nullo vt sæculo deessent ipsi quoque Ethnici, qui sapientiores haberentur; qui eodem omnes sensu non solum de munere hoc, deq. disciplinarum præstantia testimonium ferrent, verum etiam, cum ad eas sese naros intelligerent, ad easdem equis velisq. (vt est in prouerbio) contendere niterentur. Sic Cicero dignitatem HOMINIS considerans, hunc dixit, animal prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilij, præclaraq. conditione generatum à supremo Deo, cum quo ait, primam homini rationis esse societatem. Alij verò appellarunt, creaturarum internuntium, superis familiarem, regem inferiorum, indaginem rationis, lumen intelligentiæ, interpretem Naturæ, animal sanctum, liberum, stabile, fluxi æui interstitium, mundi copulam & ETHNICI. *Cic. 1. de legibus.* *Persa. David. Ps. 8.*

Hymenæum, ab Angelis paulò deminutum; cui status ab opifice Deo rectus concessus sit, vt mens eò spectet ac ratio, quò vultus ipse collineat: ceteroquin positum in mundi medio, vt commodius omnia circumspiciens, omnium item rerum disquirat causas; animusq. virtutibus excultus, atque in Deum rectà tendens, gloria & honore in perpetuas æternitates coronetur. A

Homini à Deo Magistri traditi. Cap. II.

SENSVS IN CORPORE. *Arist. l. 1. Metaph.*

Nec verò diuina illa solertia satis habuit, si & istos sciendi igniculos, ac reliqua mentibus iniecisset, ni quoque simul sensus patefecisset in corpore, per quos scientia permanaret ad animos. *Omnes* (ait Philosophus) *homines natura scire desiderant; atque huius signum est ipse amor erga sensus: qui licet non adhibentur ad vsum, per se ipsi tamen diliguntur: in primis autem qui per oculos fit, quo præ omnibus plurima nobis differentia rerum innotescunt.* B

MVNDVS ingens volumen.

Sed & præter sensus, dator ille simplicis (sed multiformis) ac quietæ sapientiæ Deus condidit mundum; in quo tamquam ingenti volumine impressit atque expressit, vnde ipsa rerum magnitudo, motus, dispositio, constantia, vtilitas, pulchritudo, temperatio, varietas in admirationem omnes raperet; atque oculus etiam rudium & stolidorum hominum attolleret. Hi verò cum nossent, non potuisse tanti effectionem operis, nisi à sublimissima prodijsse maiestate; hanc in mundo quasi in eruditissima schola semper contemplarentur.

ANGELI. *Galat. 3.* Lex data est per Angelos in manu Mediatoris.

Addidit magistros tum aspectabiles, tum inuisibiles, qui nos in ea exercerent, & obuolutam in obscuro ueritatem explicarent, Angelos primo, deinde Homines. Et illos quidem, quos cùm diuinis (vt vocant) speciebus imbuisset, iam nulla ipsi ratiocinatione indigentes, nobis, qui ratiocinatione atque arte participamus, Veritatis radios de cælo micantes iacerent; ac qui illa in luce perenni continenter versantur, lumen haud extinguendum inter quantascumque tenebras præferrent. Videlicet Angelicæ illæ mentes, Deo & dante & mandante, cunctarum sublunarium rerum curam gerunt, earum præcipuè, quæ necessariæ nobis & vtiles sint. Quin & cælestes orbes propterea circumagunt, & quæ natura dicuntur acquiri, hæc ijs administrantibus adipiscimur: cum etiam pleraque nobis altiora munera à Deo impertiant, Promi videlicet & condi celestis penus; vnusq. ipsorum, vnicuique nostrum custos adiunctus, tamquam internuntius æterni Patris, & auferre satagit à nobis prauitatem nostram, & aduersus dæmones nos tutatur; ac quidquid agimus boni, hoc hilaris diuinum ante altare offert, ac pro nobis precatur; sibi autem gaudens de conuersione nostra, gratulatur ceteris; qui nos (vt sanctus ait Dionysius) purgant, illuminant, perficiunt, ac sine quibus essemus nequissimi. D

Matth. 18. Luc. 15.

HOMINES. ADAMVS. *Eccles. 17. Magist. sent. lib. 2 dist. 13. Et ibid. S. Bonau. art. 2. quæst. 1. & 2. S. Thom. 1. par. quæst. 94. Hugo de S. Victore, lib. 1. de Sacr. p. 6. c. 12. 13. 14. 15.* PATRIARCHÆ. PROPHETÆ.

Nec tamen uis illa bonitatis immensa contenta his ducibus, homines destitit nobis uti tutores & pædagogos attribuere, qui nos pro captu nostro in hanc uniuersi scholam deducentes, tum scientijs & artibus, tum exemplis & libris erudirent. Inde enim factum est, ut cum primum Deus in animam uiuentem formasset Adamum, hunc omni naturalium rerum scientia impleuerit; vt quem ætate corporeq. perfecerat, vt parens esset omnium; eundem animo absolutissimum traderet, qui omnium, quos gigneret, ac proinde cæterarum gentium Magister esset futurus. Nimirum haud decuit alium esse eum, qui primus à diuina manu condebatur; quippe qui nec tamquam inops, ac quasi erasa tabula, scientiarum lineas, ac rerum naturas hincinde, ut nos facimus, emendicaret; sed statim phantasmata reciperet expressa, quæ ipsa cuiusque speciei indiuidua proprie distincteq. exererent, in quibus nullo cum errore uim ac naturam specierum illorum contemplaretur: cumque perfecto in statu fuisset creatus, nil ei deesset facultatum earum, quibus mirifice humanus animus oblectatur & pascitur. E

VETVS HEBRÆORVM SCHOLA.

Collata igitur Adamo diues illa supellex manauit ad posteros per familias Patriarcharum, per Prophetas, perq. ueteres Hæbreorum consessus, à quibus unius Dei cultus & doctrina sarta tectaq. diu seruata est. Excitati item in Gentibus,

A ac potissimum in Græcia, viri præstantes, qui cùm Naturæ ductu, & aliquanta ex Oriente hausta notitia, plura eruissent, hæc sequentibus sæculis commedarunt. quæ quidem etiam num vigent; ea præcipue, à quibus ablegati sunt errores, quos altius ebibérant, quòd religionem cum sapientia non coniunxissent. Atqui & ipse veritatis splendor, qui è singulis rebus, tamquam vestigijs & rimis, foras erumpit, Galenum Christianis infensum adegit ad potentiam, sapientiam, & bonitatem diuinam inclamandam, humani opificium corporis, & minutas quasque particulas scrutatum. At alrius Seneca, licet à Christianis haud edoctus, sed tamen à Christi latente lumine coactus, huiusmodi pene verbis Lucilium alloquitur: Apud te est Deus, tecum est, in te est; manet in vnoquoque nostrum sacer quidam spiritus, qui bona opera nostra obseruat, qui nobiscum agit, qua nos cum eo ratione agimus: nec sane B quisquam sine illo potest esse bonus. Et alibi: Admiratus es (ait) homines ire ad Deos: admirari potiùs debes Deum venire ad homines, quodq. viciniùs est, vt in eis maneat, nec enim sine Ipso aliquid est boni. Sed & Cicero diuinam erga res omnes particulares prouidentiam testatus, quod & tot alij fecere, riuulos ostendit haud exaruisse eius sapientiæ, quę in omnium ruit amplexus qui eam concupiscunt.

GRÆCI. CREATÆ RES OMNES. *Galenus de vsu partium.* *In epist. 14. ad Lucil.* *Epist. 74.* *Lib. 2. de nat. Deorum.*

Scientia à Deo. Cap. III.

VErum enimuero, vt ad antiquiores Patres reuertatur oratio, Salomon disciplinas diuinitus immitti docens, quas & pręter ordinem celerius atque eminentius aliquorum animis Deus instillat, sic inquit: Ipse enim dedit mihi C horum quę sunt, scientiam ueram; ut sciam dispositionem orbis terrarum, & uirtutes elementorum, Initiū & consummationem & medietatem temporum, uicissitudinum permutationes, & consummationes temporum, morum mutationes, & diuisiones temporum, anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarum, uim uentorum, & cogitationes hominum, differentias uirgultorum, & uirtutes radicum, & quęcumque sunt absconsa & improuisa didici: omnium enim artifex docuit me Sapientia. Est enim in illa spiritus intelligentię, sanctus, unicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, incoinquinatus, certus, suauis, amans bonum, acutus, qui nihil uetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem habens uirturem, omnia prospiciens; & qui capiat omnes spiritus; intelligibilis, mundus, subtilis. Omnibus enim mobilibus mobilior est Sapientia: attingit au D tem ubique propter suam munditiem. Vapor est enim uirtutis Dei, & emanatio quędam est claritatis omnipotentis Dei sincera: & ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Candor est enim lucis ęternę, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Et cum sit una, omnia potest; & in se permanens, omnia innouat, & per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei, & Prophetas constituit. Neminem enim diligit Deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat. Est enim hęc speciosior sole, & super omnem dispositionem stellarum, luci comparata inuenitur prior. Illi enim succedit nox, sapientiam autem non uincit malitia. Hęc Salomon.

Sapien. 7. SAPIENTIÆ DIVINÆ VIS ADMIRABILIS.

E

CHRISTVS nobis necessarius Magister. Cap. IIII.

SEd neque satis hoc fuit diuinę erga nos caritati. Cnm enim Naturę lumine non omnia possint comprehendi, illa pręsertim, quibus ęterna salus comparatur, cuius rei in primis causa homo conditus, atque ad imaginem & similitudinem Dei creatus est; necessarius erat summus ille alius, quem Deus ipse prędixerat daturum se, doctorem iustitię in lucem gentium, ut esset salus eius usque ad extremum terrę: in quo Filio pleno gratię ac ueritatis nouissimè locutus est nobis; quem etiam uoce è cælo delapsa à magnifica gloria, iussit ut omnes audirent, eiusq. præceptis obtemperarent. Nimirum (ait Lactantius) non est passus hominem Deus lumen sapientiæ requirentem diutius oberrare, ac sine ullo laboris effectu uagari

DOMINVS IESVS. *Catech. Rom. initio.* *Esa 49.* *Ioan. 1.* *Hebr. 1.* *2. Pet. 1.* *Praf. in lib. de falsa Rel.*

per tenebras inextricabiles: quare aperuit oculos eius aliquando, & notionem verita- A
tis munus suum fecit, ut & humanam sapientiam nullam esse monstraret, & erranti
ac vago viam consequendæ immortalitatis ostenderet.

APOSTOLI, PROPHET. PASTORES, DOCTORES. *Ephes. 4.* *Luc. 10.*

Deinceps autem Dei Filius alios dedit Apostolos, alios prophetas, alios pastores,
& doctores, qui verbum vitæ annunciarent, ne circumferremur, tamquam paruuli,
fluctuantes omni vento doctrinæ, sed firmo Fidei fundamento adhærentes coædifica
remur in habitaculum Dei, in Spiritu sancto. Eorum sane magisterio quanta esset au
ctoritas tribuenda, testatus est his verbis: Qui vos audit, me audit. quod postea plu-
rius fier, cum diuini verbi vim atque efficacitatem attingemus.

Lib. 2. c. 1. huius Bibl. SYNODI, SCHOLAE CHRISTIANAE. *Isai. 48.* ACADEMIAE. *Quæst. Tuscu. lib. 1. & 5.*

Et ineunte quidem Ecclesia cum Synodi iam ab ipsis Apostolis, Spiritu sancto mis-
so de cælis, cogi, & Christianæ aperiri scholę inciperent, impleta est terra scientia Do
mini, apparuitq. magis quàm antea Deus docens utilia, cuius sapientia uoce iam ma B
nifestiore in plateis, in foribus ciuitatis, in vijs & semitis clamasset. Itaque & Idolis
in Aegypto cadentibus, & gymnasiis gentium mirantibus atque nutantibus, verę
sunt Academiæ institutę, quibus ęędem, quas diximus, inseparabili nexu uinctę, nec
sapientia esset inermis, neque nuda Religio. Id quod si degustasset Cicero, multo re-
ctius intellexisset, erepta istarum cognitione atque scientia, tolli omnem rationem
& vitæ degendę, & rerum agendarum: multò autem iustius philosophiam hanc,
quàm quę eius tempore tradebatur, nominasset uitę ducem, uirtutis indagatricem,
expultricem vitiorum; quę urbes pepererit, dissiparos homines in societatem uitę
conuocauerit; ex feris & agrestibus reddiderit mites; domicilijs eos & coniugijs co-
pulauerit; leges denique firmissimas inuenerit; ac magistra morum, & disciplina
virtutum fuerit. C

Academiæ institutæ ad excolendum Hominem. Cap. V.

PARISIENSIS ACADEMIA.

AT quid, inquam, dixisset, si post aliquot sęcula Parisiensem uidisset Acade
miam, in qua cum Athenis collata, quę tot sectas philosophorum inter se-
se dissectas fouebant, uirorum fuit coetus excellentium, qui in uniuersum or
bem lumen inferentes, rerum humanarum scientiam cum diuina iungebant, idq. non
ad fastum, aut decus, sed ut omnes ad ęternam illam Academiam destinarent, in
qua ad celsissimos gradus promouerentur. neque uerò homines in terris solum, in quã
dam societatem cogerent, sed ex terrestri ciuitate, cælestem quoque alteram con-
derent; quam non tam politicis, quàm diuinis legibus, quarum Deus ipse fuerat la- D
tor, constabilirent.

ATHENIE. GYMNASIA COMMVTATA IN MELIVS. *Act. 17.*

Athenienses quidem cum Academia, Lyceo, Porticu gloriarentur; Paulo, & alijs,
quos Christus allegarat in Gentes, Quinam sunt hi seminiuerbij dixere, qui resurre-
ctionem mortuorum annuntiantes, prohibent nos, quo minus mortalitatem animo-
rum, negationem diuinę prouidentię, & creationis mundi, atque alia doceamus, qua
rum ab Epicuro, & alijs philosophis hęredes sumus? Quonam iure ab Areopago Dio
nysium, à coetu fœminarum nobilium Damarim, & alios auerrunt? At interim diuina
stabat sententia; quę & antiquissimam ueritatem restitui, ac veras decreuerat Acade
mias institui per sapientes & sacerdotes uiros; quibus alios esset deinceps usque ad
consummationem sęculi suffecturus. sic enim & Paulus discipulos relinquens Athe-
nis, uidit non ita multo post, è cęlo segetem illam uberem, quę tum è doctrina, tum E
è libris Iustini martyris, Chrysostomi, Gregoriorum, Theodoreti, Athenagorę ena-
ta est, excreuisse ad frugem, ac cęlum ipsum Martyribus, Virginibus, Confessoribus,
uerissimis sanè ducibus, quasi splendidioribus sideribus ornasse.

Strabo lib. 14. ALEXANDRINA SCHOLA.

Eodem uerò quo Athenę tempore, Alexandria liberalium omnium artium scho-
las (sed quibus densissimi essent errores immixti) & Bibliothecas, in quibus septin-
genta uoluminum millia numerarentur, habebat, ut honoris nomine πόλις, hoc est
urbs, quemadmodum Athenæ ἄστυ, diceretur. Nam & dum bis Græcia bello arsis-
set, eo tamquam ad portum plerique omnes docti appulerant. In eam igitur cum
Pantænus, Clemens, Origenes, Heraclas, & alij diuinas ac profanas literas callen-

A tes ingressi fuissent, & Catechistæ vocarentur (quòd hæc sit præcipua scientiarum pars, quę ad Christanam doctrinam spectat) teterrimas ab Oriente tenebras depulerunt: quare & Basilius illam vocat pulcherrimam vniuersæ doctrinæ officinam. Ac quidem Pantænus antea Stoicæ philosophiæ sectator, sentiens postea hanc, quidquid speciosi præferret, sine Christi sapientia plus veneni, quàm antidoti continere, cum aduersus hæreticos acriter disceptasset, atque ideo ad Indias missus, Brachmanas & Gymnosophistas atque alios philosophos vicisset, Alexandriam ad pristinum officium redijt.

[Marginal notes: ALEXANdrię olim cur pulcherrimæ uniuersę doctrinæ officinæ. — Pantænus.]

Par ratio sæculis succedentibus est subsecuta; ut quocumque in loco celebriores Episcopatus fuissent excitati, ibidem aut scholæ, aut Academiæ nobiles instituerentur. Quin etiam Cœnobia Religiosorum hominum huic potissimum negotio se addixe-
B runt. Et Gregorius Magnus Britannorum gymnasia transtulisse ad monasteria scribitur, ut hæresis Pelagiana, quæ tradebatur in scholis, extirparetur.

[Marginal notes: EVROPÆ Academiæ aliquot. — Gregorius magnus transtulit gymnasia ad monasteria.]

Iam Romanæ Vrbis, quòd Religionis ac sapientiæ primitias vnà cum Petro & Paulo Apostolis exceperat, imperium adeo firmatum est, ut sceptra sęcularium Regum sese demiserint ad pedes successorum vnius Piscatoris; ferociores autem, ac quondam indomitæ gentes, ex Apostolica Sede leges, ritus, libros, Antistites summo cum honore sint amplexę. Nec verò ullum Christianis Monarchis diadema integrè traditum è cælo fuisse, iudicatum est, nisi à Christi Vicario in terris firmitatem quoque ac robur assequeretur.

[Marginal note: ROMA.]

At & Hispania, quamuis ingentibus bellis atque calamitatibus à Saracenis affecta fuisset, Fidem tamen ac dignitatem Diuini obseruantia cultus, ac sapientiæ studio reti-
C nuit, aut recuperatam mirificè auxit. Salmãtica, Complurum, Valleoletum, Granata, Hispalis, Corduba, Valentia, Ebora, Conimbrica, illustres habent Academias; cumq. eruditissimis hominibus, ac liberalibus studijs affluant, splendidissimum Fidei ac disciplinarum, non solum ijs Regnis, verũ etiam disiunctissimis ab orbe Christiano prouincijs lumen accenderunt: cumq. Religiosas familias, tamquam subsidiarias copias, Deus huic operi tanto sustinendo identidem excitauerit, nemo est quin cernat, quàm solida veritatis indagandæ vis Catholicis ac bene moratis gymnasijs constet, qua ingenia pascuntur, & ad iuge æternitatis conuiuium parantur.

*[Marginal notes: HISPANIA — *Marineus libro 2. rerum Hispanic.*]*

Mundi Schola, quanta ad excolendum hominem. Cap. VI.

D VErum enimuero, vt hæc tanta præsidia sint; est tamen alia cælestis Academia, in qua vias suas diuina sapientia docuit, atq. etiamnum plenius excunte iam Mundo indicat; verissimum vt sit, quod ex Domini ore prodijt, dicentis: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Quas enim rerum perturbationes vbique cernimus, non sunt veræ turbæ ijs qui sapiunt, sed scholę, quibus piorum exercentur, impiorum autem ab ignorantia reuocantur ingenia. Quas vt semper patere intelligeremus, sæpe nos Scriptura, sæpe qui de prouidentia Dei perutiles edidere labores, sæpissime verò nos docuit euentus rerum, quæ antiquitus acciderunt. Anne prælectio vlla certior, aut ad veritatem assequendam liquidior esse potuit, quàm tot captiuitatibus & transmigrationibus afflicti Iudæi, per quos tamen quæ videbatur ijs illata calamitas, ea sapientiæ, iustitiæq. Dei manifestandis
E operibus mirificè inseruiebat? Sesaci Ægyptio Regi traditi sunt illi, vt sciant (ait
» Deus) distantiam seruitutis meæ, & regni terrarum. Ideo Deus (inquit Theodo-
» retus) Allophylis Arcam quidem tradidit, populi iniquitatem arguens (nec enim
» oportebat legem propugnatorem suum facere eos, qui legem palàm transgressi fue-
» rant) traditæ autem maiestatem tuetur, Allophylos docens, quod non Deum vi-
» cissent, sed hominum iniquitatem. Propterea Dagon quoque, quem illi ceu Deum
» adorabant (Idolum verò hic erat mutum, & omnis sensus expers) ante Arcam
» corruere facit, & eumdem cultoribus illius spectandum exhibet, vt Allophyli di-
» scrimen discerent. Illi verò eumdem stolidè rursum erigunt; demum autem ipsum
» collapsum vident, & eum adorant; deinde magna amentia ducti, & discrimen vi-

*[Marginal notes: CÆLESTIS ALIA ACADEMIA. — *Ioan. 5.* — *2. Paral. 12.* — *Theodoretus lib. 10. de prouid.*]*

dere nolentes, experientia magistra sapere didicerunt; & castigati, & ignorantiæ A
ebrietate excussa, Arcam, vt decebat, suis cultoribus remittunt; & anathematis
eam honorantes, castigationes suas prædicant; eosq. qui illam suscipiebant, reditus modum docent.

Sextidecimi huius sæculi consideratio vtilissima ad Hominis culturam. Cap. VII.

SEXTI DECIMI HVIVS SECVLI A CHRISTO NATO euēta, & doctrina mirabilis.

QVòd si in hoc, quod prope iam elabitur, sæculum inspicimus, num vidimus vnquam vberiorem diuinæ sapientiæ scholam? Prælia tot cum Turcis & gentibus; & adeo inter Christianos ipsos, ac cum hæreticis commissa; tot pro cuiusque affectibus, aut culpa reportatæ, vel amissæ victoriæ: hæresum numerus tantum non innumerabilis: quæ tamen hæreses, nolentibus, ac ne cogitantibus quidem hæreticis, peperere insignem martyriorum copiam; scripta nobilissima; Patres emendatos, eum per Fidei hostes, aut iniuria temporum, varij errores in eorum opera irrepsissent; Canones limatissimos; absolutissimam (post Lateranense, Leone X. Concilium) Tridentinam Pio IIII. Pontifice Synodum; reformationes optimas; Seminaria denique & Collegia Catholica genuerunt: Iam verò familiæ Religiosæ antiquæ ac recentes, quæ in orbem vniuersum ad animas è Satanæ faucibus eripiendas, quasi veloces Angeli conuolarunt; sceptraq. & Regna, quæ ipsis conspeximus oculis cadere, quòd Catholicam explodi Religionem permisissent; adminstrationes perturbatæ, atque confusæ, quod antiqua illa & sapiente relicta, Machiauellicæ fęci adhæserint: tot libri Hæresibus & Atheismo scatentes, qui emissi sunt ad cæcitate plectendos eos, qui tenebras magis quàm lucem dilexerunt: tot è contrario doctissima edita volumina propter eos, quos in Fide perstantes veritatis splendor reddidit perspicaciores; Hæc, inquam, & alia, quæ mox dicenda erunt, quasi lucidissimi radij humanas ita mentes collustrarunt, vt in promptu quisque habeat, quod inde addiscat aptissimè. B C

NOVI ORBIS dignissima consideratio.

At, vt antiquiora omittamus, emersus pene ex Oceano, ætate nostra, nouus Orbis quantum non gemmarum modo atque auri, verum diuitiarum sapientiæ Dei copiam exeruit? Inditum autem duobus Hispaniæ ac Lusitaniæ Regibus desiderium eos remotissimos tractus peruestigandi, quantos veterum philosophorum errores sustulit, & quot veritatis recessus abditos patefecit? Tot quidem animarum myriades per id desiderium, tamquam per escam ad salutem allectæ, non tam fecerunt, vt Ecclesia ipsa, quæ hæresibus contaminata, videri iam poterat moribunda, reuiuisceret, quàm vt verissimum experiremur quod vir sanctus olim scripsit: Ecclesia (inquit) dum persequitur, floret; dum opprimitur, crescit; dum contemnitur, proficit, dum læditur, vincit; dum arguitur, intelligit; tum denique stat, cum superari videtur. D

Hilarius.

Cum autem Occidentales, & Orientales Indiæ in vnum postea Regem coiuissent, animaduertimus denique sapientissimè omnia à Deo effecta fuisse. Philippinis enim insulis inuentis, cum proxima iam Lusitanicis alijs tractibus ingentibus esset Catholici Regis ditio, sub vnius imperio nunc sit, ut sublata contendendi occasione, ratio sit facilior animos in officio continendi, ac Religionis cum sapientia propagandæ.

Heb. 4. Matth. 10.

Summa hæc esto. Omnia nuda & aperta Dei sunt oculis; quiq. hunc mundum E
sine vllo labore creauit, eundem sapientissimè absque molestia ruetur ac regit. Et quidem sic regit, vt res etiam singulas, harumq. omnes actiones integrè procuret, nec res vlla maxima, minima, sine illius voluntate geratur. Quem & ipsi Ethnici negare non potuerunt, quin oculum haberet vindicem, & aurea illa libra vniuscuiusque opera penderet, ac quasi è duobus dolijs bona malaq. deplueret, ipsumq. à nemine cerni dicerent, cum tamen cuncta intueatur. En igitur Deum; qui vt paterfamilias, duces suis adhibuit liberalissimè: vt verò magister, atque ante omnes æternitates in splendoribus genitus, innumera mentibus obiecit lumina, vt & potestatem dederit nobis, vt filij Dei efficeremur: quamobrem iure summo poscit, vt

Iustin. Iuua. Iliad. 8. & 24. Isa. 50.

ingenti

A ingenti animo & alacri ad excipiendam cum Religione sapientiam occurramus. Nam si sterilitatem culti ab se agri odit agricola; sane multo magis oderit Deus animos, quos tam sedulo excultos uiderit in sui dedecus (vt ita dicam) infœcundos.

Humanæ mentes ad Sapientiam & Religionem condita, ac tot munita præsidijs, cur à veritate deflectunt. Caput VIII.

SEd quænam causæ sint, cur mens humana ad sapientiam & Religionem condita, totq. ad eam munita præsidijs, neque veritatem conquirat, nec quæsitam consectetur, & verò deflectar in vanitates atque insanias falsas; per mirum profectò est. Eò certe quod præter inditum à Deo sciendi desiderium, incitari
B adhuc acrius potest vel ab ijs, qui cum nihilo maiores essent hominibus, in summos viros euaserunt; vel incendi honore, qui virtutem etiam in hac vita, ut umbra corpora consequitur; vel adduci publico priuatoue patriæ, suæq. familiæ bono; vel affici liquidissimarum dulcedine voluptatum, quibus animi maximè aluntur; vel (quod caput est) æterno visionis & fruitionis æternæ præmio inuitari. At multo mirandum est magis, quod cum pecuniam & vitam ad uerum indagandum impendimus, ipsius tamen aliqui fiant hostes acerrimi, vt mordicus incertissima dogmata retinentes, pro his depugnent tamquam pro aris & focis; quin etiam sanguinem interdum effundant. Quid? Id, quod esse falsissimum, certissima Religio, veræq. lumen Philosophiæ monstrarunt, quodq. exitus habuit infelicissimos, ita quorundam sensus peruasit, vix vmquam vt ab eo possint auelli, nisi extraordinariam Deo
C supponente manum, celeriter in viam redeant, quæ rectissimè ducit ad vitam.

Tres igitur tanti istius damni principes sunt caussæ, ita necessario prænoscendæ, vt, quemadmodum morbi, cognita origine, facilius curantur; sic caussis illis perspectis, facile possint, quæ præcessere incommoda, anteuerti, vel imminentia auerti: Tum verò huius nostri laboris vsus, disciplinarumq. tractatio erit, Deo iuuante dilucidior atque vtilior. *Tres principes caussæ ueritatis amissa.*

Tres illæ sunt: Peccati labes, quæ mirificè hebetat mentes, ac cui faces subministrant Satanas, mundus, & praui identidem affectus: Quodq. antea non dispicitur, ecquid ferre valeant humeri: Nec sedulo deinceps, nec qua decet methodo, nec vnde oporteret, excoluntur ingenia: nec uerò doctrina uel sobriè, vel ad vsum hauritur.

D

Prima caussa, cur ingenia non excolantur. Caput. IX.

PRimam autem attigit Deus. Nonne (ait) lux impij extinguetur, nec splendebit flamma ignis eius? Et alibi: Qui posuerit immunditias in corde suo, & scandalum iniquitatis suę statuerit contra faciem suam, & venerit ad Prophetam interrogans per eum me: respondebo ei in multitudine immunditiarum suarum: iuxta iniquitatem interrogantis, sic iniquitas Prophetæ erit. Ac profectò ita res habet. Nam & quantacumque emineat arbor, hæcq. floruerit, ac fructus quoque tulerit vberes, si uermis in radice lateat, non potest non exarescere, aut amarorem per omnes ramos & fructus, perq. ipsa fructuum semina non diffundere. Auer-
E roes, ille quidem impius, atque à ueræ philosophiæ semita non una in re aberrans, ui tamen ueritatis actus, castitatem & reliquas uirtutes, quæ carnis petulantiam coercent, fassus est plurimum ad scientias speculatiuas comparandas afferre adiumenti.

Iob. 18. Ezech. 14. Peccati labes.

In 7. Phys. Castitatē plurimum cōferre ad scientiā speculatiuam comparādam.

Ceterum cum gradus sint multi, per quos ad domicilium ueritatis ascenditur, non est (ait Lactantius) facile cuilibet euehi ad summum. Caligantibus enim ueritatis fulgore luminibus, qui stabilem gradum tenere non possunt, reuoluuntur in planum. Porro cum primus sit gradus, intelligere falsas religiones, ut eas & detestemur, & declinemus: secundus, quòd unus sit Deus summus, cuius potestas ac prouidentia effecerit à principio mundum, & gubernet in posterum: tertius, credere

Lib. de Ira Dei.

Gradus per quos ad domicilium veritatis ascēditur.

dere in eius Filium, quem legauit in terram, cuius ope ac doctrina liberati ab errore, A
quo implicati tenebamur, formatiq. ad ueri Dei cultum, iustitiam disceremus: quartus, in sanctitate & iustitia eidem seruire omnibus diebus uitæ nostræ: haud mirandum est, si de priore gradu excussi fuerint, qui ad colendū Deum non se contulerunt, sed mundi elementa suspicientes, cælum, terram, mare, solem, lunam, ceteraq. astra uenerati sunt. Sapientia enim simul cum Religione colitur, ubi uita, & actus omnis ad unum caput, & ad unum summum refertur. De secundo autem gradu deciderunt, qui cum unum esse Deum consensissent, hi tamen à philosophis quibusdam irretiti, & falsis argumentationibus capti, aliter de unica illa Maiestate senserunt, quàm ueritas habet. De tertio præcipites ruerunt, qui cum nossent Filium Dei redemptorem omnium, ac uolentem omnes saluos fieri, tamen aut non admiserunt, aut aliter acceperunt, quàm recta postulat fides. De quarto præcipitarunt & præcipitant plurimi, B
qui cum mentes & corpora fœdarunt & fœdant turpitudinibus, intueri nequeunt Deum, ac ueritatem, quam soli mundi corde rectè uidebunt.

Sapientia quando simul cum Religione colitur.

Matt. 5.

Iam quod ad Satanam, mundum, & affectus attinet, qui cœnum intermiscent, ne pulchritudo sapientiæ cernatur & ametur, id primo statuendum est; dæmonum inuidia nil intentatum relinqui, quo nobis subtrahat lucem, quam ipsi deperdiderunt. Nam etsi (quod S. Thomas inquit) naturalis in ijs haud sit imminuta cognitio; ea tamen quę per gratiam & reuelationem infunditur, aut prorsus ab ijs abest, aut imminuta est; cum affectiua, quæ diuinum gignit amorem, omnino sit in ijs extincta. Quare & Patres optime censent, uires illorum esse ligatas; intellectionem autem peruersitate affectus & uoluntatis magna ex parte obscuratam.

1. p. q. 64. a. 1.

Dionys. Areo.

C

Secunda caussa cur homines à veritate deflectant, & de varijs hominum ingenijs. Caput X.

Venio ad alteram caufam, quam in eo sitam diximus, quòd antequam ad studia scientiarum conferunt se adolescentes, non dispiciunt, ecquid ferre ualeant humeri. Quod quidem tanti esse ponderis Plato existimauit, ut eminentissimum supra reliquos magistratum esse dixerit instituendum, ad quem ingenia examinanda (præsertim puerorum atque adolescentum) adducerentur: Aristoteles autem non parum, sed totum Reipublicæ bonum in hoc positum esse asseruerit. Primo igitur de varietate ingeniorum, mox de necessitate ac ratione singula pernoscendi agemus; vt deinceps, quæ cuique cultio adhibenda sit, ordine dicatur. D

Lib. 1. de Repub.

Ingenium ea indoles est, qua facile, vel difficulter res aut artes addiscuntur. Naturam qui uocarunt, non eam intellexerunt, qua forma quælibet substantialis designatur: quæ cum det esse rei, principium operandi est. Quo item nomine qui particeps rationis est animus natura dicitur; quo cum informemur, idem quoque principium est omnium, quas edimus, operationum. Cum autem animi, de quibus agimus, eadem perfectione essentiali sint omnes, siue sapiant, seu desipiant; sane natura hæc, ingenium non est. Vnum enim esset in omnibus. Quamobrem Aristoteles, atque alij, Naturæ alteram notionem tribuerunt, quæ (cum per eam fiat, vt habiles uel inhabiles simus) existit è quattuor primarum qualitatum temperatura, calidæ, frigidæ, humidæ, siccæ; vnde & ingeniorum varietas prodit. Quin & eiusdem hominis, vel pueri, aut adolescentis; vel viri, aut senescentis, varia cernuntur studia, quæ ma- E
nant è diuersis ętatum temperamentis. Vt qui puer tantum non distabat à bruto, is postea grandior factus miram ingenij vim, demum & fortitudinem uir, ac prudentiā ostendat senex: alij verò, qui viuidiores apparebant, postea stupidi, aut stipites pene fiunt. Ac non defuere qui, cùm summo fuissent ingenio, scientijsq. præstarent, partim omnia, partim pleraque dedidicerint. At hæc vel morbo, vel culturæ defectu, vel contrario habitu, vel miraculo constat accidisse. Notum est illud Messallæ Coruini, qui è diuturno morbo nominis quoque sui oblitus est. Corruptione enim interioris sensus, quæ dicitur phantasia, scientia penitus corrumpi potest. Sed de culturæ defectu postea, cum ad id, quod tertium huius capitis membrum est, uenie-mus.

Ingenium quid sit.

MESSALA Coruinus. *Plin. lib. 7. cap. 24. Solin. ca. c. 7.*

A mus. Contrario autem habitu, quem quis captiosa ratione decepius induit. Mira- Tostatus q 11. in ca. 3. lib. 3. Reg.
culo, quali donatus est Albertus Magnus à Beatissima Virgine, cum quinquennium
ante mortem omnino quæ didicerat, ignorauit; quippe qui ab eadem Virgine impe- Ferdinand.
trauerat, ne se in philosophorum opinionibus, sed in ipsa Christi fide ac caritate fi- Castillus 3. cē tur. histor. Do
neret mori. Plato autem ad tres caussas refert ingeniorum diuersitatem, ad humanam, minicanor ordi
naturalem, diuinam. Humana, posit, lex, educatio, consuetudo diuersa. Natura- nis.
lis, elementorum atque alimentorum uarietas. Diuina, siderum Angelorumq. pote- Plato. dial. 5. de legib. ver-
stas, de quibus fusius qui eundem Platonem Ficinus est interpretatus cū Hippocrates sus finem.
de aere, aquis, locis sed differens, ex ijs diuersitatem ingeniorum effici dixerit. Ac cum Marsil. Fici in argu. dialo
diuersos populorum mores Alexander ab Alexandro referat; idq. quod Apostolus è gi 6. de legib.
Menandro aduersus Cretenses scripserat, fuerit etiam prouerbio eo confirmatum; Rom. 3.
B τρία κάππα κακὰ, κρῆς, κίλιξ, καππαδόξ. nempe tres hasce literas, c c c, esse malas,
quibus Cretenses, Cilices, Cappadoces indicarentur; hæcq. omnia ante Christi ad- ad Tit. 1.
uentum, peccato in omnes inualescente, verius dici possent: postquam tamen eius be
nignitas apparuit omnibus hominibus, & claudi sicut cerui (ait Propheta) salierunt, Esa. 35.
& quæ erat in aridam, facta est in aquosam; nemini ad capessendam diuinam gratiam
obsuerunt aer, aqua, locus, influxus siderum, orbium lationes, siue alia quæcumque;
modo uocanti Christo aures & cor aperuerit.

Ingenia quotuplicia, ex Aristotele. Cap. X I.

ET Aristoteles quidem ingenia facit duplicia; alia, quæ à natura bene confor- 2. Rhetor.
C mata sint, quæ diuidit in viuida, & stabilia: alia, quæ male; cum nimia uel Ingenia quo tuplicia ex
mobilitas furorem, vel stabilitas stuporem gignit. Atque ad hæc sane capita Aristot.
quidquid ingeniorum est, non incommode referri posset, qualia sunt præcocia, ut in
quibusdā pueris cernitur, quos ἀνδρόπαιδας uocauit Sophocles, quasi diceret uiripue-
ros, quos item Græci alij εὐδρόμους, bene currentes; atque εὐμαθεῖς, bene discentes di
xerunt: contraria uerò, serotina; magna item, parua, mediocria, felicia, infelicia, apta,
inepta, velocia, tarda, acuta, obtusa: ut felix ille sit dictus, qui in se vno inuenerit &
doctorem, & disciplinam, & docendi viam ac rationem, seq. ipsum habuerit sem-
per in sua potestate. Sane aliqui αὐτοδίδακτοι, quasi absque aliena disciplina eruditi vi
si sunt, quales Sancti Augustinus, Antonius, Stephanus anachoreta, Bernardus, Ioan-
nes item Picus Mirandulanus superiore exeunte sæculo, quem Naturę miraculum uo
D cauerunt, qui sola ingenij bonitate (narrat eius fratris filius Io. Franciscus) nullius In eius uita.
fere præceptione, mutorum præceptorum subsidio ad quęcunque animum appelle-
bat, ea est assecutus. Sed tamen hi pene omnes θεοδίδακτοι potius dicendi sunt, quos
peculiari priuilegio, sed tamen ipsis assidua mox oratione cooperantibus, Deus edo-
cuit. Nam & præter Salomonem, de quo supra diximus, Beseleel, Ooliab, in tem- Cap. 1. huius lib.
plo ornando, Daniel, Hieremias, reliqui Prophetæ, atque Apostoli, Hor Aegyptius August lib. 1.
abbas, Maria Aegyptiaca, barbarus quidam Seruus, qui ętate Augustini (vt hic ipse de doctr. Christiana.
scriptum reliquit) literas ipsas nemine docente, triduanis precibus, ut sibi reuelaren
tur orans, optime didicit; Romualdus abbas eodem modo Psalmorum factus inter-
pres; Ephræm Syriæ Eremita, cui Græci sermonis vsum S. Basilius Deum precatus
obtinuit. S. Thomas Aquinas, cui (quod continenter faciebat) oranti, cum in locum
E Prophetarum difficillimum incidisset, affuere Apostoli Petrus, & Paulus, qui sensū
scripturæ aperuerunt; Sanctus Franciscus, Ioannes Traiectensis, qui ab aratro voca-
tus ad Episcopatum, Rege Clotario, diuinitus literarum & virtutum Ecclesiastica-
rum cognitionem accepit; Hildegardis Spanheimensis Abbatissa, quæ octoginta an
nos nata, multa scripsit, Latini sermonis ignara, cælitus erudita; Catherina Senen-
sis, Baptista virgo Genuensis, Teresa in Hispania paucos ante annos. Quæ eo liben-
tius attuli, tum quoniam hostes ipsi Catholicæ Fidei, iusto Dei iudicio, in suos li-
bros magnum istorum numerum & exempla contulerunt, ut nihil iam afferre pos-
sint excusationis, cur tantos viros à Deo edoctos reiectis heresibus non audierint: tū
ut cordati intelligant, diuersa quidem esse ingenia, at non tam è qualitatibus corpo-
rum,

rum; quàm è diuina prouidentia sapientissime uniuersum hoc pendere negotium; qua A
de re postea adhuc.

Verum enimuero, quoniam & ad procurandam omnium salutem, non minus quã ad humanas scientias edocendas plurimum profuerit, si noscantur eorum, quos veteres vocauere Barbaros; non eadem omnium esse ingenia: id quidem fusius erit dicendum, quum de Theologia cum Gentibus & Indis agemus; quo loco naturam noui Orbis, ac rationem procurandę Indorum salutis, ex optimis & oculatis testibus, ac fidis Dei operarijs, ad eam tractationem retulimus.

S. Tho. in ep. ad Rom. ca. 1. lect. 1. & 1. Cor. 14. lec. 2. Vide Iosephũ Acostam de si tu noui orbis.

Accedit ad hęc omnia, quòd philosophi, sed & ante hos diuina Scriptura, docuerant; seruili adeo nasci quosdam ingenio, vt vix aliud capere queant, quàm materiale quiddam, quod in hominum obsequium operantur. Natura seruos dixit Aristoteles, quos haud putat liberalibus artibus esse addicendos. B

1. Politic.

Natura autem qui dicuntur serui, hi à reliquis distinguendi sunt, quos lex, aut conditio, quales qui in bello capiuntur; vel emptio, vel merces, vel virtus, aut caritas faciunt, ut alijs alij seruiant. hi enim à disciplinis haud arcendi sunt.

Sed & Hippocrates dixit, quę seminis ad tellurem proportio est, eandem scientię esse ad humanum ingenium; quę neque vniuersa eadem est, ac quamuis aliqua pinguis & fœcunda sit, excolenda est tamen, ac dispiciendum cui nam semini sit aptior. At ne hoc quidem satis. Tempus enim sationi idoneum expectandum est; mox enatum semen expurgandum; multumq. in id impendendum laboris & temporis, ut maturescat. Quin Clemens Alexandrinus eum animos nostros uocasset agros animatos, eisdem diuersitatibus, quibus sunt agri, subiectos esse homines ostendit. Nec Cicero secus censuit, qui dixit repugnare naturę, esse hoc ipsum, quod est gigantes pugnasse cum cælo. Sategerat ille filium Marcum virtutibus atque scientijs imbuere, sed frustrà: vt expertus in eo sit quod Aristoteles inquit, Vnumquodque recipi per modum recipientis. Quare & Poeta ille inquit: C

In Pedagogo. De nat. Deorum.

Tu nihil inuita facies, dicesve Minerua.

Horat. de arte poet.

Et docet examinandum esse;

Quid ferre recusent, Quid valeant humeri.

Multa verò omittenda, quæ processura non sint. Ait enim

-& qua

Desperat tractata, nitescere posse relinquit.

At certè (quidquid Galenus & alij senserint, mores animi sequi temperaturam corporis) vt negandum non est, tum inde, tum è causis extrinsecis aliquatenus animos inclinari; docendi sunt tamen (quod & nos faciemus, vbi agetur de Medicina) ne qui plus nimio eorum sententiæ adhærent, aliquam propterea vim arbitrij nostri libertati putent inferri. Neque enim (quemadmodum in Idea Bibliothecę huius) vlla fuit in Angelis ijs corporum constitutio, qui à Deo defecerunt; nec in Adamo & Eua, qui facti sunt recti & perfecti, cur suo conditori non obtemperauerint: neque item scientiam tot rerum Adamus est consecutus, nisi quod vt boni omnis fuit ipse Deus dator, ita eorum quæ perperrarunt, sponte illimet fuere auctores. Duo igitur hæc fundamenta sunto; Alterum, Vocatis à Christo seruis tradi bona, vel externa; opes, honores, amicos: vel corporis; nobilitatem, valetudinem, decorem: vel animis; virtutem, scientiam. Numerari autem ab Apostolo nouem donorum genera eorum, quæ Theologi gratis data dixere: Sermonem scientiæ, sermonem sapientiæ, Fidem, gratiam sanitatum, operationem virtutum, prophetiam, discretionem spirituum, genera linguarum, interpretationem sermonum. Pręter hęc, gratiam iustificantem una cum uirtutibus, quas infusas Theologi optimè nominarunt. Alterum: Quibus talenta dat Deus, id unicuique facere (ut idem ipse inquit Dominus) secundum propriam uirtutem: nimirum quibus tradit uel unum, uel plura, prębere etiam his uires, quibus eorum officium pręstent nisi per eos stet, ac sinant se abduci à uero & recto. D E

Matt. 25. Iob. 31. Eccles. 7. 1. Cor. 12.

DONOR. DIVINOR. genera.

Matt. 25.

Porrò nisi omnibus omnia det, dicendum non esse, Cur me fecisti sic? Sed ut cuique proprium esse colendum agrum, ex quo non plus, quàm deceat, tributi sit exigendum; ita summum fuisse donum, quòd Deus condiderit nos ad suam imaginem, li-

NOTA

bero

A bero donauerit arbitrio, quæ maxima ditio est; nemini ad cælum viam intercluserit, nisi uocanti obsurdescat; eumdem esse Spiritum, qui singulis largitur vt vult: proinde corporis etiam incommoda plerumque superari, si tot cælestibus præsidijs uti uelimus. Ceterum Scaliger cordatè Hieronymum Cardanum euicit Galeni sententię mordicus innitentem, cum scripsit à temperatura mores duci. Qua de re vide eundem Scaligerum de Subtilitate, Exercit. 274.

Ratio noscendi ingenia, quæ quibus artibus idonea sint. Cap. XII.

HÆc cum ita sint ratio ingenia noscendi quærenda est; quæ quidem una non B fuit. Ac primò scite locutus est qui dixit, in Republica proxenetas esse istis inquirendis ac probandis necessarios, is fuit Plato, cuius Dialogo de Scientia, cùm Theodorus cum Socrate colloqueretur, sic inquit de Theæteto: „Difficile est admodum, reperire hominem ingeniosum simul, & præ ceteris mansuetum, atque virilem. Equidem nec fuisse vnquam existimo, nec esse uideo, qui ita natura sint instituti. Ceterum acuti, vt hic, sagacesq. & memores ac dociles, plerumque in iracundiam impetusq. præcipites sunt. proruunt enim atque raptantur, quemadmodũ absque retinaculis naues; & furiosi potius, quàm fortes existunt. graues autem sæpe, cum ad disciplinas se conferunt, segnes, torpentes, obliuiosi sunt. Hic uerò ita leniter, libere, suauiter, expedite, maxima cum mansuetudine ad disciplinas quæstionesq. graditur, ut nec lubricus quietusq. olei fluxus mollior & suauior uideatur: ut mirum C sit, tantum ingenium tam mature ista peragere. Hæc Plato, indicans moderata ingenia (quæ tamen sint perspicacia) esse scientijs apta. *Plato in Theæteto.*

Aristoteles autem cum ait non posse idoneum esse auditorem ciuilis philosophiæ atque moralium, qui ob iuuentutem diiudicare nequeat ex quibus & de quibus rationes conficiuntur. Adde (inquit) quòd cum perturbationes sequatur, frustra & inutiliter audiet. finis enim non cognitio, sed actio est. Interest autem nihil, iuuenis ætate, an moribus aliquis sit. non enim defectus penes tempus est; sed quia & uiuit, & singula persequitur ex perturbatione. talibus enim cognitio perinde atque incontinentibus inutilis euadit. Illis autem per quàm utilis esse potest, qui secundum rationem, & appetitiones & actiones suas moderantur. Sic ille, qui si Christum nouisset, dixisset cum Paulo: Animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt. uel cum Iacobo; Quia D si quis auditor est uerbi, & non factor; hic comparabitur uiro consideranti uultum natiuitatis suæ in speculo, considerauit enim se, & abijt, & statim oblitus est, qualis fuerit. Qui autem perspexerit in LEGE perfectæ libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis; hic beatus in facto suo erit. Atqui & Salomon in maleuolam animam haud ingredi sapientiam, ante Platonem & Aristotelem testatus est. *Lib. 1. Ethic. cap. 3.* *1. Cor. 2.* *In Iacobi 1.* *Sapien. 1.*

De Examine ingeniorum Ioannis Huartis. Cap. XIII.

AT Ioannes Huartes libro De ingeniorum examine, disciplinas, quæ memoria comparantur, scribit esse, Grammaticam, Theoricam Legum, E Arithmeticam, Theologiam positiuam. quæ uerò intellectu, Dialecticam, Naturalem ac Moralem Philosophiam, Practicam Legum, eam scilicet qua causæ publicæ defenduntur. Theoricam Medicinæ, Theologiam Scholasticam. quę autem cogitatiua, siue dianœa, Artes ac Scientias omnes, quæ ad figuras, ad symmetriam & proportionem, ad harmoniam pertinent. has esse Poesim, Eloquentiam, Musicen, Practicam Medicinam, Mathematicam, Astrologiam, Administrationem Reipublicæ; Artes, Militarem, Concionandi, Pingendi, delineandi, scribendi, legendi, machinas excitandi; amanuensibus pluribus eodem tempore varia, rectè omnia, dictandi; moribus præterea esse commodum, festiuum, elegantem, ac procurandis negotijs acrem. Affert autem exempla. Nam si de vocibus (ait) loquimur; cum hæ *Cap. 8.*

non

non natura, sed inuentorum arbitrio impositæ sint rebus, vix quidquam intellectus, memoria verò omnino cuncta efficit. Quod & in pueris cerni docet Aristoteles, quos facilius discere linguas, quàm grandes natu, etsi hi ratione plus valent, res ipsa monstrat. Sic ille.

At duo hic perpendenda sunt: Alterum: Posse hinc natu grandiorũ ingenia deterreri à linguis addiscendis; Alterum, Existimari fuisse temere ac fortuito nomina rebus indita: quod sane falsum est, ac (si generatim accipiatur) Diuinæ Scripturæ contrarium. Equidem in varijs prouincijs expertus, quod ad primum attinet, in eam opinionem dudum veni, ætatem quidem puerilem non ob ipsam memoriam potissimum dictionibus alienarum linguarum addiscendis ac pronuntiandis esse aptiorem; verum facilius id consequi, quòd soluta alijs curis, feruentioribusq. animorum affectibus expedita, quòdq. tenerioribus organis prædita, minus patriæ linguæ assueuerit. Verum enimuero, si in idem incumberent prouectiores, multitudineq. negotiorum deposita, sensuum item illecebras uel uocati ad religiosiorem uitam, uel sanctis sępe Sacramentis cohiberent; tantum abesse, quin linguas addiscerent, ut etiam rectius & breuius quàm pueri assequerentur. Adest enim iudicium acrius, quo ex flexibus, & compositarum uocum deriuationibus docentur, ac ducuntur in notitiam plurimarũ, quæ ex principibus tamquam radicibus existunt. Etymon illud est, quo assecuto, cetera pleraque non tam memoria, quàm iudicio comprehenduntur. Græcam linguã, felicem in componendis simul simplicib. uocibus, atq. in epithetis apte concinnandis, quæ rerum notiones aut proprietates ponunt ob oculos, viti docti non immerito commendant. Ea de lingua nos fusius, ubi de Theologia cum Gręcis controuersa egimus. De Latina quoque hic dici possent aliqua; tum quòd & à Gręcis multa acceperit, qui à Phœnicibus literas ipsas mutuarunt (quod postea planius erit attingendum) tum quòd inter Latinos, ut doctissimus, celebratus est Marcus Varro, qui de Latina lingua conscribens, origines eius attentauit elicere, unde multa, quę huc faciunt, suppeditantur; quamquam nec uiti fœtus integros habeamus: & uerò in huius fragmẽtis nonnulla acutiores desiderent: non quidem illa, quę spectent ad emendatiorem editionem (nam id olim pręstitit Antonius Augustinus, cum Romę, quę extabant Varronis, emendatiore edidit) uerum quòd natura uerborum & dictionum ab eo penitus inspici poterat. Mitto quę Plato in Cratylo, Eustathius in Homerum, Gręcus auctor in Etymologico, Germani in componendis nominibus; & recentiores alij in eruendis uocum originibus elaborarunt. Patet enim late campus, in quo non tam memoria, ut diximus, quàm intellectus cum fructu collaborent. Certe cum notiones eę sint, quas appellamus rerum species mente comprehensas, cumq. quod utique manus agit in materiam, hoc agat intellectus in notiones, quarum notę sunt uerba; quanto fuerit expeditior intellectus, ac proprietates rerum melius discreuerit, & quibus uocibus id efficiatur, fuerit assecutus; memoriæ etiam ipsi suppeditabit, unde firmius, quę apprehenderit, retineat. Quod certe puerorum non est. Propterea & Aristoteles ipse in tradenda philosophia noua inuexit nomina, quę plus iudicio, quàm memoria indigent: & Philosophi nostrates hoc ipsum, Gręcam imitari rationem, facere conati sunt: minus forsan apte, quòd Latinę linguę uim & causas omnes haud perceperant; at non prorsus inepte ijs qui sapiunt, ac quibus ad res probandas incommoda est uerborum circuitio.

M. VARRO

Varro emendatus.

De nominum impositione num à natura, an fortuitò sint indita. *Cap. XIIII.*

IAm quòd suspicari quis possit, nomina temere ac fortuito indita fuisse, cum arbitrio non natura dicantur imposita, sic sentiendum, & adeo dicendum est ijs, qui sese linguis dant; Deum ipsum fuisse primum, mox Adamum, qui ea imposuerunt; summa uidelicet ratione, non autem casu, nec pro cuiusque hominis arbitrio. Et Adamum sanè nominauit Deus varijs nominibus, siue eo ipso quòd Tettenum; siue Enos, & Isch; quorum alterum, obliuiscentem, alterum significat uirum, imposuit etiam nomina luci, cælo, diei, nocti. Adamus autem Chauæ, siue

A siue Euæ, filijsque, è quibus certa etiam num remanent eorum inter gentes uestigia
nominum, quæ ab Adami posteris fluxere, qui in uarias orbis partes commigrarunt.
Ac cum Hebræa lingua omnium prima fuerit, inde Græci, Latini, ac plerique alij po
puli earumdem uocalium atque consonantium nomina, & idem pene alphabetum ac
cepere, quod adhuc retinent.

Tostatus sane tantæ eruditionis vir diserte inquit, Adamum accepisse à Deo lin- *Tost. qu. 344. in c. 13. Gene.*
guam (quod ad alia omnia attinebat) perfectam; exceptis quæ ad animantium no-
mina pertinerent: cum autem plurimarum notitiam uocum diuinitus hausisset, cum
nomina ijsdem indidisse animantibus, quę horum naturis congruerent, sumpta è di-
uersis causis, siue à propria differentia, siue à naturali proprietate, siue à motu, siue à
figura, siue ab aliqua peculiari actione, siue à singulari aliquo & proprio accidente.

B Ceterum ut ne linguarum confusio sub Babelis turri secuta sit; aut aliæ inueterauerint,
uel prorsus immutatæ sint, aut irruptionibus externorum commixtę minus anti
quum obtineant: id tamen certum est, in omni idiomate quędam esse tamquam pri-
mitiua, è quibus ratione plus quàm arbitrio cetera deducantur: Platonem proinde
monuisse, compositionem uocum res potissimum sacras spectantium, ad sapientes po *Plato in Cratylo.*
tius quàm ad alios pertinere. Quamobrem & sapientes, & qui ratione utantur, re-
ctius sæpe quam pueri linguas addiscent.

Latinam, & Græcam linguam qui calleant, quiq. alia quadam nouerint, eos non esse inhabiles percipiendis speculatiuis scientijs, contra quam Ioannes Huartes senserit. Cap. XV.

C ADdit Huartes, scientijs theoreticis eorum ingenia apta non esse, qui Lati-
nam linguam egregiè nouerint, uel in poetica excellant. Itaque poetas &
eloquentes ablegat à philosophia, à Theologia scholastica, à Mathemati-
cis Accersit autem exempla è Sancto Thoma, Scoto, Durando, Caietano: quibus
non ueretur adiungere Platonem & Aristotelem; quippe quos omnes & intellectu
plus ualuisse, quàm memoria opinatus est; ac proinde nesciuisse eleganter scribere,
quamquam (inquit) in speculatione prestiterint. At bonus uir toto errat cęlo. Plus
errant, qui uersantes eius librum, non secernunt uerum à falso; sicq. de ingenijs sta-
tuunt, ut auellant à studijs sublimioribus adolescentes, qui plurimum alioquin pro-
ficerent.

Ac primum non negauerim, ad ueritatem eruendam requiri aciem mentis, quę nō
D sit obtusa, uel hebes. Nam profecto actiones illę, quas edunt intellectus & dianœa;
quam uulgus (non tamen male) discursum uocat; facultates illas requirunt eximias:
ut si cum aliquo disputandum sit, peruideant, ecquid positum sit in controuersia: si
uerò per se ipsi rem dispiciant; causas disquirant, ab effectibus in earum cognitionē
ueniant, ex ijs cognitis remeent ad causas; distinguant ambigua, diuidant, recte defi-
niant, & colligant: si qua non perspicitur exitus, aperiant sibi tamen effugiū; sciant
uti propositionibus, quas dicunt reflexas, atque ad id, quod grauissimum est, dedu-
cant aduersarium: itidem argumentationibus aptis, quibus repellantur, uel dissol-
uantur, uel eludantur, uel retundantur hostium tela: purgetur nimirum putatis hinc
inde obiectionibus ac rebus superfluis cortex, ut ueritatis nucleus prodat purus. Sed NOTA.
ut hęc pręstare nequeat uir memor, & probè loquens, pernegandum est. Ac cum La
E tinę ęque ac barbarę uoces mandari memorię possint; quidni Latinam, uel Gręcam
is discat, qui sordidas & obscurissimas percipit, quę ne ab ijs quidem omnibus intel-
liguntur, qui eas barbarè publicè profitentur? Nam & diuinandum est sępe, quid sibi
uoluerint, qui eum ad modum locuti sunt: ac de uocibus crebrior, quàm de ipsis reb.
existit altercatio. Vsu autem res liquet. Nam qui de plebe ea in ciuitate commoran-
tur, ubi apte loquuntur reliqui, non alia utuntur lingua quàm ipsi nobiles; sępe etiam
elegantiore, cum (fucata relicta) natiuam retinent. Nec in sancto Thoma, ceterisq.
Theologis culpanda memoria est, qua quidem enituerunt; sed tempus, quo politio-
res literæ aut conciderant, aut in sacra eorum septa non penetrauerant, qui rebus po
tius quàm uerbis, ac Deo plus quàm humanæ glorię uacabant,

Platonis, & Aristotelis Stylus, & Dictio elegantissima contra quàm senserit Io. Huartes. Cap. XVI.

DE Platone & Aristotele prorsus falsum est quod inquit Huartes. Stylo enim Platonico & phrasibus nihil in Græca lingua est elegantius. Aristotelem Cicero, qui fere non minus in Græcis, quàm in Latinis fuit Orator, uocat aureum eloquentiæ flumen. Sed ut ab aliquibus male Latinus factus, aut ad Auerroë pessime ex Arabico versum adiunctus, alia quàm decebat facie apparuit; illiterati barbariem ei tribuerunt: præterquam quòd in ijs quæ ad naturalem potissimum philosophiam attinebant, concisior fuit, tum ex methodo breuitatem postulante, tum quoniam ijs explicandis consulto obscuritatem adhibuit, quæ ne ipse quidem satis B fuerat assecutus. quamquàm & ipsa rerum inquisitio specificarum differentiarum, interiorumq. expensio causarum, quæ non sunt omnibus obuiæ, remotiorem ab usu communi dicendi exigunt modum. Moralia certe, quæ prima emisit Aristoteles in lucem, quæve methodi, styli, ac studij erga virtutem, magnum ipsi nomen conciliarunt (Socratis enim & Platonis opera, pars illa philosophiæ tum florebat) ita sunt nitide scripta, vt nihil supra. Reliqua, in quibus sensa animi apertius deprompsit, eamdem ostendunt limam. Idem de Theophrasto, Alexandro Aphrodisiensi, Themistio, Simplicio, qui Platonicam & Aristotelis philosophiam apprime nouit, Ioanne Grammatico, Hammonio dici potest: vt eodem momento intelligatur bonas cum bonis linguis artes posse, facilius, quàm cum barbarie copulari. At, si à Græcorum philosophia ad veterum Christianorum Theologiam accedimus, Clemens & C Athanasius Alexandrini, Iustinus, Gregorius Nazianzenus, qui poesim cum scholastica iunxit, Basilius, Gregorius Nyssænus, Ioannes Chrysostomus, Eusebius, Theodoretus, ac plerique alij, licet non omnes è Græcia essent oriundi, quive Patres ad septem priores Synodos conuenerunt, propriam & elegantem dicendi vim ad scientias adhibuere.

Patrum Africanorum, & aliorum Dictio non inelegans. Cap. XVII.

SI In oculos in Africam & Europam, (ut mittam Hilarium, Hieronymum, & alios) ad eos conuertimus, qui penè Scholasticæ methodi habentur auctores, præsertim ad Augustinum ex quo Thomas ingentem Summæ partem in sua scripta D contulit; ecquid aliud statuas, quàm scientias, ut factum est à Patribus, Latine, ac recte esse explanandas, ni uelis cui loqueris, ne dicam & tibi ipsi, esse barbarus? Rhetoricos tamen flores excipio minime huc accommodos. Sed & qui ad prouincias ipsas, Hispaniam quoque respiciunt, quam Huartes affert in medium, quasi Latinæ linguę (ait) incapacem, quòd ingenio ad contemplandum valeat, ne homini quidem illi assentient. Erat certe, cum minus humanioribus literis excoleretur Hispania, ut videri hoc potuisset. Verum id non ab ingenijs, sed inde acciderat, quòd pręceptores deerant, nec Hispani his studijs sese dedebant. At iam ipsorum aliquot cum perlego, quæ hoc sæculo in manus hominum prodierunt, nec uim in dicendo, nec iudicium in recte exponendo; nec memoriam, quod ad dictionem attinet, desidero. Extat è pluribus, quos nunc taceo, Dominici Soti liber de Natura & gratia, quem in Tridentina Synodo emisit; & Melchioris Cani Episcopi Canariensis E Communes Loci, qui ostenderent, quid hoc in genere potuissent in reliquis, si uoluissent. Domestica si licet intueri mihi, tamquam notiora, neminem pene cerno è nostris Theologis, & Philosophis Hispanis ac Lusitanis, qui prelo sua commiserint quin uideam uberem atq. interiorem scientiam cum dicendi facultate coniunctam. Collegiũ Societatis nostrę Conimbricense in Lusitania, Philosophię curriculũ nonissime edidit, quo nescio an quidquã uel acriori iudicio, uel aptiore dicẽdi, vel sinceriore philosophandi genere umquã ad nos manarit. Petr. Fonseca (de quo post, cum philosophica suo loco attingã) Benedict. Perrerius, Gregor. Valentia, Francisc. Ribera, qui

A in duodecim Prophetas scripsit Petrus Ribadeneyra, Iosephus Acosta, & cæteri an Latine scripserint, nemo tam rudis est, quin sentiat. Et Ioannis Azori, ac Ioannis Maldonati commentaria in Euangelia prodierunt testãtia quod dicimus. At eminentia illa Antonij Augustini, & aliorum ingenia, quorum labores Christianus orbis magno cum fructu excepit, satis commentum Huartis euincunt; Hispanos autem ceteros accendent, ut, ne earum dotium, quas à Deo accepere, integram, in Dei ipsius gloriam, Latinæ (addo & Grecę) linguę simul cum scientijs iungendæ laudem aspernentur.

De Amanuensibus quod senserit Io. Huartes infirmum esse iudicium. Cap. XVIII.

B AT de amanuensib. qui ab alijs conducti dictata à professoribus excipiunt, quos ideo à scholis reijcit Huartes, quòd rectè atque expedite scribentes, uix tamen quidquam intelligunt, infirmum iudicium est. Nam si uictus suppeteret, ac professores adirent, cumq. alijs conferrent, quæ antea meditati priuatis in studijs fuissent, aptiores forsan essent, quàm qui pecuniam ad scriptionem eis subministrant.

Nec verò admittit Huartes qui pingere, aut scribere scite operam dant, quibus cũ facultas cogitandi insit, negat intelligendi esse vim illam acrem, quæ percipiendo vero sit satis. Quamobrem desperat istos fore umquam philosophos, siue Theologos. Dixerim ego, si quemadmodum scribendo & pingendo, species quæ in cogitationẽ cadunt, haud in ea sisterent gressum, sed intellectus in eas sese effunderet, nil obesse
C cur vtrumque aliquis capere possit. Ac quod de sermone dixi, posse uidelicet nos elegantem ęque ac inelegantem addiscere, sic de scriptione pronuncio, si quis rectius literas, mox syllabas, & uoces in tempore delineasset. At socordia sæpe nos plus quàm ingenij tarditas auocat ab ijs, quæ bene initio percepta habitum gignerent. Atque vtinam aliqui id nolint, metuentes, ne quid sibi deinceps iubeatur grauius, quod ad scribendi officium spectat. Quin & audio non defuisse, qui ut doctiores haberentur, data opera pessimè scribere soliti sunt, quasi tota eorum mens contemplando absorberetur. Sed quidquid obstrepant, id certum est, quę recte fiunt, sternere uiam ad rectiora: iuuari autem assuetudine, & à doctoribus, manum & animum eorum, qui vtroque nolint abuti.

D *Ratio altera tutior pernoscendi ingenia.* Cap. XIX.

VEteres igitur philosophi priusquam in scholas & ad disciplinas altiores admitterent adolescentes, secus eorum pendebant ingenia. Pythagoras tum Arithmetica, quæ ingenij monstrat acumen, tum quinquennij silentio indicto: Plato si Mathematica prius didicissent: Socrates verò eos loquentes audiens, quare & dicebat: Loquere, ut te videam. Diogenes Cynicus querebatur terrena uasa non emi, quæ antea tinnitu non explorarentur; solo autem aspectu contentos esse qui emerent hominem. Obseruabant alij alia. Protagoras Abderites puer ligna in fascem compendiose posita, & ratione quadam Geometrica, librata humeris expeditissime gestabat, quęstus causa: Democritus philosophus compositionis
E gratiam admiratus, fascem soluere, & denuo componere iussit. quod cum Protagoras sine cunctatione fecisset: Adolescens (inquit) cum ingenio ualeas, me sequere, ut maiora meliora q. addiscas. Aristoteles pręloquijs, seu procemijs scabrosa & ardua proponens, stupidos & negligentes arcebat, inuitabat autem uiuidos & perspicaces. Bion pueros deliciosiores haud putabat disciplinis idoneos, tenellum caseum inquiens hamo non attrahi. Atheniensibus is erat mos (inquit Gregorius Nazianzenus) ut adolescentum patientiam primo pertentarent. Cuius fortasse nonnullum uestigium reliquum est in quibusdam Europę Academijs, quod uocant pupillatu eximere studiosos. Quę cum antiquitus uirtutis aliqua esset probatio,

Laertius lib. 4. c. 7.
Gregor. Nazianzen. in Monodia.

deflexit alicubi ad licentiam, peccandiq. & ebrietatis ansam: quare & ad pristinum A
statum, qualem Christianos decet, esset ea probatio reuocanda. In qua si quid pecu-
niæ (quod ceteri studiosi solent) extorqueatur à tyronibus, quibus id commode li-
ceat, id in pauperes scholasticos alendos honesta in domo, vel Septentrionalium ex-
citato Seminario tribuendum esset. Sic enim diuinæ sapientiæ liberalitatem in per-
sequendis studijs demererentur. Alij autem à parentum educatione, à præsagijs ali-
quibus, à propensionibus, quas Aristoteles uocat ἐπιτηδειότητας, quænam futuræ es-
Euseb. libr. 6. cap. 3. sent indoles, iudicarunt. Origenes (ait Eusebius) cum adhuc esset puer, de abditis
Scripturæ sensibus Leonidam parentem, de causis verò, atque instrumentorum vsu
opifices fatigabat. Asclepiodotus Alexandrinus à puero miracula naturæ obseruabat,
Suidas. Gilbertus Cognatus lib 6. eademq. accuratissime inquirebat de opificibus, quæ Origenes. Sanctus Nicolaus
Myræ Episcopus in Lycia adolescentulus ad lectiones sacras adibat, dum ceteri lu- B
sibus uacabant. Carolus Borromæus Cardinalis, cuius memoria recentissima est, al-
taria domi puer excitabat, ac coràm ijs sæpe procumbebat. Galenus Pergamenus tan
tum non excedens ex ephœbis methodo operam dabat. Andreas Vesalius nostro sæ-
culo uix euaserat ex infantia, cum mures dissecaret. Hi igitur, & alij, indicijs alijs,
quantus quisque in uarijs studiis futurus esset, monstrarunt. Sanè nullo unquam tem
pore defuit Deus, quin edere sineret argumenta ingenij eum, quo ad publicum bonũ
vti vellet, nisi is aliò peccatis rueret. Quare & interrogandi essent parentes, vel su-
sceptores, ecquibus rebus filij eorum libentius hærebant pueri; tum pro captu, si pro
pensio ad bonum esset, vnusquisque duceretur. Quinetiam haud facilè iudicium fe-
rendum est, vbi inuicem similia uidentur ingenia. Mirum enim est quot quemque
circumscribunt hominem, quasi proprietates indiuiduæ, quibus inuicem quisque ab C
altero differt. Nam qui erga Iurisprudentiam affici visi sunt, aut Medicinam, horum
Theoriæ alter, praxi alter: sic qui erga Theologiam; hic positiuæ, Scholasticę ille eua
sit aptior. Quemadmodum igitur quę extrinsecus speciem habent simillimam (qua-
lem habent inter se candidum sal, saccarum, farina, calx, contusa optime omnia) fa-
cile sensum oculorum fallunt, nisi gustatus adhibeatur; sic plerumque in quibus ui-
deantur eadem esse ingenia, interiore disquisitione indigent, ut probè noscantur.

Christianis tutiorem esse Rationem pernoscendi ingenia: quàm Ethnicis fuerit. Cap. XX.

GVstatus porrò harum rerum interior quando nobis, qui in Christi luce versa- D
mur, palatum sanarum est, rectius ad hoc negotium adhibebitur, quàm fie-
1. Cor. 2. bat à Gentilibus. Cum enim dicat Apostolus, à spirituali iudicari omnia,
sane è Christiana & spirituali schola petenda est uniuersa hæc ars pernoscendi inge-
nia commodissimè.

Artis ratio duplex: Altera qua commixti Ecclesiasticis laici, quasi totam rem ad-
ministrant, Episcopo tamen (qui solet esse Academiarum Cancellarius) pręside, at-
que adscitis qui pro tempore eliguntur, Rectore (ut uocant) Vniuersitatum, & Consi
liarijs. Altera spectat ad ea, quę sunt uel Canonicorum & Capituli, vel Cœnobiorũ;
vel aliarum Religiosarum familiarum Seminaria, siue Collegia, quę tamen docendę
iuuentutis publicam curam suscepere. Quę quoniam ad culturam ingeniorum perti- E
nent, quod quidem est tertium ex ijs quę proposueram; ideo non ita multo post de
re tota planius. Nunc sat fuerit, ne quis ingenij, temporis, bonorum decoctor sit; &
ut quam quisque artem aptius est amplexurus, in ea se exerceat; ut animo quę dicturi
sumus insculpat. Nimirum primo:

Ne Aristotelem quidem latuisse, mortalibus à Deo cuncta communicari, quo-
Arist. 10. Sectione. rum etiam causa sit efficiens. Quare, vt qui cupit aptum ad horas pulsandas horolo-
gium, is rectà contendit ad artificem: sic qui ingeniorum delectum habet ad disci-
plinas, eat ad opificem, qui maiore sapientia nos condidit, quàm alter ille fecerit ho-
rologium. Disseruit Philosophus de intellectu, de scientia, de manu, de organis multa,
ut acutè & appositè, sic etiam uerè. Duo ait, diuinitus collata sunt homini; corpori

manus,

A manus, animo mens. Nam & hæc naturâ nobis indita, quasi organum quoddam est intrinsecus. At extrinsecus tamquam organa sunt scientiæ & artes, quas paramus & acquirimus. Quare quod manus corpori, id intellectui mens est: utraq. vtiq. vtriusq. organum. Nam & manum inquit instrumentum esse instrumentorum; intellectum autem speciem esse specierum. *Aristot. 3. de Anima.*

Deinde sibi certò persuadeat, Deum, qui quoniam nos condidit, optime nouit quid sit in homine, docere nos uerissimum ingeniorum examen; ita ut qui eo relicto, prudentiæ tantum suæ velit inniti, in ipsa planitie lapsurus sit. At certe qui secus fecerit, sæpe ad Academias se conferet, ut, quod aiunt, Doctoratus insignia suscipiat, sibiq. apud homines conciliet famam, qui mox cœno turpissimo peccatorum conspurcatus, nec ulla sapientia imbutus, redibit ad suos: aut certe, quod sæpe hisce B quoque annis accidit, interfectus iacebit in plateis; ac Deo & hominibus pessimum sui relinquet odorem; præter æternam illam, quam daturus est, pœnam, si sine Deo, sine lumine, sine pœnitentia emigret è vita. Quibus igitur hæc fuerit cura Principibus, Magistratibus, parentibus, tutoribus, præceptoribus, confessarijs, amicis; hi in toto hoc negotio ingenia perpendendi, sibi ponant ob oculos creationis nostræ finem: qui in eo situs est, ut qui literarum studijs sese daturi sint, SALVTEM IN DEI GLORIAM consequantur. Quamobrem & diligenti peccatorum (etiam totius uitæ anteactæ) exhomologesi expiati apud sacerdotem, eò rectissimè tendant, quod senserint & potissimum placere Deo, ac sibi ipsis conducibilius esse ad salutẽ. Tum vtrinque rationes expendant, quas mox sacerdoti pio, prudenti, erudito, communicent, ut diuinæ oblatas sapientiæ & ipse perpendens, dicat quid senserit. Sic C enim rectè cupienti non subtrahet Deus lumen suum. Cum è contrario omnem temeritatis limitem ea excedat cogitatio, qua opinatur aliquis fore, ut seipsum Deus concessurus sit ei, qui semetipsum Deo subducat, & oculos claudat. *FINIS STVDIORVM QVINAM.*

Excolendis ingenijs vtilissimam esse nostri finis considerationem, & eius qui nobis indidit Mentem. Cap. XXI.

» Sane quod ad finem eum sibi proponendum attinet, tantum eius esse uim scri-
» psit Basilius, ut cum nemo (inquit) ex arte laudem consequatur, nisi eamdem
» artem, in qua se exercuerit, ad eum ipsum finem perducat: ita hic si negliga-
» tur, cuius gratia quidquid cogitamus, molimur, agimus, facienda sunt, non solum
» proxime accedimus ad bruta, uerũ etiam nostræ mentes, ueluti sine arte nauigia, quib.
D desint qui clauum regunt, aut temere huc illuc omni uento circumferuntur, aut de-
» nique scopulis illisæ miserrime naufragium patiuntur. Et hæc quidem Basilius. *Basilius libr. Quomodo legendi sint Ethnici autores.*

Id uerò etiam cogitandum est, eum qui nobis indidit mentem, corporiq. absque ulla ipsius cooperatione constructo, & uarijs qualitatibus prædito infudit, posse itẽ ad maiores gradus euehere nos, atque efficere, ut quæ ex ipsis qualitatibus existunt in nobis difficultates, superentur, aut ad certam temperationem redigantur: siquidem nouæ frequenter illuminationes emanant ex illa diuini splendoris abysso in Angelicas mentes; & quanto puriore & eminentiore natura pollent, tanto excellentius conuertuntur ad Deum, sanctis autem ijs donis perpetua cum datoris laude utuntur; quamobrẽ pleni harum illuminationũ, eas alij subministrant; quorũ desideria, ut dictũ est, ad altare diuinum erga salutem nostram seduli offerunt. Iam ipsum intellectus E donum, quod è septem Spiritus sancti est unum, mentes nostras attollit ad ea noscenda, quæ solo naturali lumine numquam assequi, nec intime potuissemus indagare: videlicet hoc dono in fide constabilimur, atque ad diuinam gloriam procurandam impellimur; permouemur item ad salutem proximi, atque ad contemplandam in creaturis altitudinem, sapientiam, & bonitatem Dei; non humanis quidem argumentis, quæ ab effectibus perducunt nos in notitiam causarum, sed interiore quodam lumine superinfuso; ac denique per eum fit, ut ab eo magistro in primis pendeamus, à quo magisterium omne, ac disciplina, scriptaq. & libri, in quibus ueritas aliqua sit, profecti sunt. Ipsi in æternum gloria. Amen. Et à Dauide quidem enixe hoc intellectus donum ad diuinam intelligendam legem expetebatur:

quod multo magis faciendum est nobis in percipiendis ijs scriptoribus, qui cum de scientijs humanis egerint, populos à diuina lege, atque à veritatis semita auerterunt. Hinc itaque factum est, vt non solum Prophetis, Apostolis, & quibus extraordinariè sublimium scientiarum munus collatum est à Deo, verum etiam alijs ad humanas ipsas disciplinas diuina se manus exeruerit, ijs, qui demisse ac cupide vota sua Deo obtulere. Alberto Magno, qui capere philosophica non poterat, quoniam certis quotidianis precationibus à Beatissima Virgine hoc flagitabat, certis item conditionibus concessum est. Ac neminem penè latet, oratione plus quàm studijs eò scientiarum Thomam Aquinatem euectū fuisse, quò nescio an aliquis vllus peruenerit, ne dicam altiùs ascenderit: plurimi verò, qui ad Diuini pectoris ostium cum fide pulsarunt, verum esse experti sunt quod Iacobus scripsit Apostolus, ac in præfatione nos attigimus, Deum esse qui petentibus sapientiam largiens, nemini improperat.

S. Thom.

Iac. 1.

Ceterum pro certo habeat quisque probus adolescens, si certum tenuerit ordinē, munditiem autem animi & corporis ad scientias adhibuerit, pleraque se, tum naturalia, tum externa incommoda superaturum; quandoquidem & ferrum, quod vel rubigine fuit exesum, vel aliunde retusum, industria potest expoliri atque exacui. Ordinem autem dixi, quod, vt ferè vniuscuiusque ingenio, summo in gradu vna tantū disciplina respondet (nimirum cùm in eam serio incumbitur) sic varijs sese eodem tempore dedere disciplinis, ingenia distrahit, mentisq. aciem obtundit, vt dum hæc in plures inspicit, nullam integre contempletur atque concipiat. Accedit, si quid vnum rectè addiscimus, id quasi firmum ad alia superstruitur: è quo deinceps tutò peruenitur ad apicem. Sed hæc planius in Philosophicis. Ordinem item intelligo, quo omnes animi vires ad id, cui vacandum est, appositè connitatur, ita vt, nedum altera tantum vtamur, reliquæ iaceant, atque, ut ita dicam, se desertas relinqui ægrè ferant: cum, si quis omnes uires ordinate ad discendum intenderit, vniuersus ipse homo euasurus sit doctus; faciliusq. reliquis adhibitis, quas uocant, animæ potentijs, res ipsas sit percepturus: quemadmodum pluribus manibus, quàm vna, leuius onera, licet grauia, gestantur. Quod vt magis liqueat, sciant qui solum speculatione pascunt intellectum, aut sine hac memoriæ tantum mandant quæ audiunt, aut legunt, uel intellectu & memoria posthabitis, vnam ipsam uoluntatem speciè pietatis quadam afferunt ad disciplinas, hos, absoluto studiorum curriculo, non admodum utiles futuros. Nam vel docere alios nescient, aut cum auocabuntur à libris, in cælo ne (vt aiunt) an in terris consistant, ignorabunt; vel occasione studiorum ac speculationis vix fructum aliquem ferent, ob quem scientiæ comparantur.

Res itaque hæc summi momenti est, sed quam perpauci consequi possint, qui in optimis ac sedulo virium animi sui, quas potentias dicunt (vtendum est enim ad pietatem piorum uocibus) ad prælectiones diuinas non adhibuerint. Diuinas autem prælectiones uoco, quas in Dei schola orando & meditando per necessarium est, vt vnusquisque, si velit agere serio, comprehendat.

Constans Deliberatio, & labor cultura ingeniorum mirificè vtilis. Cap. XXII.

Atqui & animus constans, ac firma deliberatio (nisi prorsus repugnet natura) faciunt, vt qui haud omnino sit studijs aptus, aptior fiat si primæ causæ diligentius cooperetur. Cleanthes, qui (sicut Xenocrates) tardissimo fuit ingenio, dictus est Hercules alter sapientiæ, quòd labore ac studio insignis Philosophus euaserit. Accedebat summa inopia. Nam ut victum quotidie quæreret, noctu aquā alijs hauriebat; quare & φρεάντλης, vocatus est, quasi aquæ haustor. Demosthenes pronuntiandi difficultatem, ac tarditatem ingenij vicit industria (quod norunt omnes) ac diligentia. Baldus, cui iam seni ad studium Iurisprudentiæ uenienti, ut probrum obijciebant, dicentes: Sero ad hæc uenis, ò Balde; quamobrem causarum in altero sæculum eris patronus: nil territus ita profecit, ut cum nominis celebritate mundus adhuc perdoctis eius scriptis utatur. Ignatius Loyola Societatis nostræ, excitante Deo, fundator, cùm ex aulico, ac militari genere uiuendi, sæculo renuntiasset, grandisq. ætate iam, sponteq. pauper, linguæ primum Latinæ, mox scientijs se dedisset,

A ſet, procul non ſolum à ſuis, verum ab omni humano ſolatio atque ſubſidio, dum alijs
Lutetiæ ſuam præſtaret operam, interdum autem Rothomagum Normaniæ Metro-
polim petens, nonnunquam item in Angliam traijciens, vt tantum ſtipis ſibi eum
ad finem, ad quem vocabatur à Deo, corrogaret; non tam ſibi ſcientias eſt conſecu-
tus, quàm oſtium tot Collegijs & Seminarijs aperuit, in quibus plurimi in vniuerſo
orbe Chriſtiano erudiuntur.

Cultura Ingeniorum quanam breuior, facilior, fructuoſior: vbi quales eſſe debeant Magiſtri, & à quibus cauendum. Caput XXIII.

DIxi auetti nos à ſemita Religionis & Sapientiæ, cum non excoluntur inge-
nia. Id verò cum accidat ab imperitis & improbis præceptoribus; à ſcho-
B lis, & publicis Academijs, in quibus antiqua diſciplina non uiget; à ratio-
ne ſtudiorum præpoſtera, à ſocijs, ab egeſtate, ab imbecillitate virium, à ſcriptis, aut
libris vel inemendatis, vel labe aliqua aſperſis, vel in quibus uix ulla rectiſſima ſit
methodus, quòdq. nec ſobrie, nec ad vſum diſcitur; agendum hic eſt de tota re, Deo
aſpirante, aliquanto accuratius, quandoqnidem & dimidium facti (ait ille) qui bene
cœpit, habet: ac ſæpe fit, vt alij nobis in itinere præeant, niſi ſarcinæ, quas equo ge-
rimus, rite priùs aptentur, quàm ex hoſpitio diſcedamus. De præceptoribus id con
ſtat, quales ſunt duces, tales fore ducendos. Si enim cæcus cæcum duxerit, ambo
in foueam cadunt, inquit Scriptura. Hinc verò & multiplex illa opinionum hydra,
& variæ Philoſophorum ſectæ, & hæreſes, atque hæreſiarchæ, qui orbem inflamma-
runt, atque etiam nunc inflammant; ac plurima denique in omnibus artibus & di-
C ſciplinis damna prodierunt. Quare hoc primum eſto: Vt natura cuiuſque explo-
randa eſt, ac quæ quibus ingenijs ſcientiæ quadrent, deliberandum; ſic Magiſtros a-
ptiores, quiq. ad docendum magis afficiantur, eſſe deligendos, adhibito perdiligenti
examine. Humanum ingenium (aiebat Plato) cultura fit diuiniſſimum: at hæc ſi
deſit, fit diabolicum. Agri enim quò fœcundiores, eò peiores germinant herbas,
niſi colantur & purgentur, & perſpicax natura hominis, quæ uix poteſt quieſcere,
niſi bono aſſueſcat, fertur præceps in malum: quæ, vt è multis nodis catena, ſic alijs
ex improbis factis adeo denique impeditur, humanæ vt vires ad ſe expediendas haud
ſint ſatis. Ita Iulianus Apoſtata, quòd Maximum Philoſophum & Libanium im-
pios nactus eſt, ex ſeipſo, & è Chriſtiano orbe (quantis potuit conatibus) pietatem,
Religionem Chriſtanam, ſcholas antea recte inſtitutas, templa Catholicorum, idq.
D breuiſſimo temporis ſpatio, eiecit. quod deinde fuſiùs attingendum eſt. Adeò vene
ni mica quantaſcumque exquiſitas epulas inficit. Sed quibus probi & docti Magiſtri
obtigere, ij Rempub. inſtaurarunt, atque auctores fuerunt, vt ſapientia, Religioque
priſtinum reciperent ſtatum. Carolus Magnus, quòd Alcuinum Bedæ diſcipulum:
plerique alij, quòd Othricum ſecundum, qui Magdeburgenſis fuit Archiepiſcopus:
Honorius & Arcadius Theodoſij Imperatoris filij, quòd Arſenium Romanæ Eccle-
ſiæ Diaconum: Otho III. Imperator, & Robertus Galliæ Rex, quòd Gilbertum
Floriacenſem monachum Gallum, qui poſtea fuit Silueſter II. Pont. Max. Rufus
Angliæ Rex, quòd Lanfrancum Cantuarienſem Archiepiſcopum: Carolus V. hoc
ſæculo, quòd Adrianum VI. Pont. Max. habuere præceptores, ea in ſe ipſis ſemina
conceperunt, vnde ad Chriſtianam Rempub. maturuere fructus pretioſiſſimi. Græ-
E cia item dicta eſt κυροτρόφος, filiorum altrix, quoniam in id omnibus induſtriæ neruis
contendebar. Verum quoniam eo tempore Religionem cum ſapientia non coniun-
xit, tantus labor irritus erat. Cum tamen qui propiùs naturalis luminis ductum ſe-
quebantur, ij magiſtros adoleſcentibus procurarint, quos factis, exemplis, ſignis, ver
bis, ſcriptione erudirent. Nihil prætermitto (ait Terentianus ille Demea) conſue- *In Eunucho.*
facio denique; inſpicere tamquam in ſpeculum vitas omnium iubeo, atque ex aliis
ſumere exemplum ſibi. Lacedæmonij (Xenophonte & Plutarcho teſtibus) exemplo *In Politic.*
vitæ ſeniorum propoſito filios inſtituebant, nec uerò permittebant pro ſuo quemque
arbitrio liberos docere: ac quos iuuentuti præficiebant, ij neque mercede, nec
pecunia conducti, ſed è probioribus & ſapientioribus Reipub. deligebantur, qui
pro

pro cuiusque ætate secernerent magis idoneos, atque his decuriones addicerent, qui A
& præcipuam morum curam gererent, atque eos crebra hortatione, varijsq. erga vir-
tutem exercitationibus incenderent. A cœna quæstio proponebatur, cui nisi diligen
ter, breui, & acute respondissent, vti hebetes, ac tardo ingenio habebantur, & sæpe
castigabantur. Quæstio erat; Qui nam aliqua virtute excellerent? Quidve senti-
Plutarchus rent de ijs qui rectè, an secus aliquid negotij pro Repub. administrassent? Ijdem ve-
in Laconicis. ro Lacones affectabant cantilenarum elegantiam, & carminum, quibus inesset acu-
leus, quo animi excitarentur, & alacritate quadam inflammarentur. Dictio nuda
erat, & mascula: nec argumentum habebant aliud, quàm eorum ornamenta, qui ge-
Cælius lib. 18. nerosè vixissent, ac pro patria occubuissent; quos vt immortalitati commendabant,
cap 26. sic contumelijs afficiebant ignauos, quòd acerbam atque infelicem uitam duxissent.
Val. Max. lib. Idem quoque & Cretenses fecere. Quod cum Romani fuissent imitati, Cicero ex- B
2. cap 1. clamat: Quid hoc splendidius, quid etiam vtilius certamine? Pubertas canis suum
Cicero lib. 1. et honorem reddebat; defuncta virium cursu ætas, ingredientes actuosam vitam fauotis
4. Tuscul. qu. nutrimentis prosequebatur. Quas Athenas, quam scholam, quæ alienigena studia »
huic domesticæ disciplinæ prætulerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabri- »
cij, per quos res Romana ita fuit aucta, vt vniuerso orbi imperaret. At certè ita se »
res habet. Nam nec Platoni placuit, ut à nutricibus narrarentur infantibus fabulæ, »
quæ cum in se tenellos insinuent animos, vix vmquam funditus possunt euelli, nec »
veritati locus relinquitur. Hæc quidem illi. Qui cùm virtutis speciem haberent, so
lidas autem, & veras haud obtinerent, neque eorum historias perlegissent, quorum
laus à Deo potius, quàm ab hominibus profecta est, non poterant collineare ad ve-
rissimum scopum. Sed diuina Sapientia sanctorum Patriarcharum Vitas, & Regum, C
atque aliorum gesta multo antea literis mandari voluerat, ut constaret quodnam præ
mium ij essent in terris consecuti, quodve æternum in cælis erant consecuturi in om-
nes æternitates. Qui igitur ad eum Ethnicorum modum tantummodo iuuentutem
docent, Christianum autem hunc omittunt, qui uerus, optimus, & primus esse de-
bet, ecquis miretur si parcissimæ sationi respondeat messis exigua? si item mores se-
cundum obiecta & exempla efformentur? plus autem factorum noscatur eorum, qui
perpetuo crucientur apud inferos, quàm aliorum, quorum possessio est in cælis futu-
ra perpetua?

Signis, & honestis ludis excoli posse ingenia. Cap. XXIIII.

DIxi verò doceri quoque consueuisse per signa, nempe per imagines, atque D
huiusmodi alia. Hæc enim vt pro sui ratione ad bonum, malumve possunt
esse incitamenta, idiotarum autem documenta; si pueri, in quibus tamquã
in molli cera species imprimuntur, ijs assueuerint, nemini dubium est, quin prodesse
aut obesse possint quàm maximè. Ac cum nos quidem hac de re fusiùs acturi simus,
cum de arte pingendi & sculpendi loquemur, sat fuerit modo attigisse quod acriter
reprehendit Augustinus, qui cum in poetarum, & Comicorum Gentilium lectionem
inueheretur, damnat quòd Terentius Chæream adduxerit, qui turpe Iouis factum in
tabula depictum cernens, dixit. Ego verò homuncio hoc non facerem?

Sed inter signa connumero quasdam (vt ita dicam) industrias, ab ijs solitas adhi-
beri, quibus diuinus honor, & salus animarum est cordi. Neque enim Hieronymũ
virum sanctum ad Lætam scribere puduit de institutione filiolæ in Grãmatica, in hæc E
verba: Fiant ei literæ vel buxeæ, vel eburneæ, suis nominibus appellentur: ludat
in eis, vt & lusus ipse eruditio fit: & non solum ordinem teneat literarum, ut memo- »
ria nominum in canticũ transeat, sed & ipse inter se crebrò ordo turbetur, & medijs »
ultima, primis media misceantur: ut eas non sono tantum, sed & uisu nouerit. Cum »
uerò cœperit trementi manu stilum in cera ducere, uel alterius supposita manu tene- »
ri, regantur articuli, uel in tabula sculpantur elementa, ut per eosdem sulcos inclusa »
marginibus trahantur uestigia, ut foras non queant euagari. »

Id igitur etiam in alijs iocis honestis, ceterisq. notis effici potest, quibus exciten- »
tur ingenia, memoria uerò iuuetur ad ea, quæ cum sint à sensibus remota, fatigant
mentes,

A mentes, nisi aliquo præsidio muniantur. Vidi ego, qui vt Grammaticen, aut Logicen facilius addisceret, varia pinxerat vasa, è quibus existebant arbusculæ, in quarum folijs & ramis tum præcipuę voces, quas vocant terminos, tum definitiones, aut diuisiones erant inscriptæ, vt aspectum non confunderent; Nunitum suo quæque res loco dispositæ, aciem ingenij mirificè leuant.

At rogãdus est Deus, adhibendaq. omnis diligentia, vt adolescentes in optimũ incidant præceptorẽ. Ij enim (inquit Cicero) primùm ante tenentur adstricti, quàm quid esset optimũ iudicare potuerunt: deinde infirmissimo tempore ętatis, aut obsecuti amico cuidam, aut una alicuius, quem audierunt, oratione capti, de rebus incognitis iudicant, & ad quamcunque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tamquam ad saxum adhærescunt. Hæc ille. Sed & non tam doctus, quàm vt fide Catholicus,

Cicero Acad. quæstio. in Lucullo.

B & moribus integerrimis sit Magister, necesse est: Quæ enim vetus erat querela, ea etiam peruenit ad hæc tempora: per Præceptores Hæreticos, aut improbos mundũ ipsum, atque omnem rerum statum concidisse. Et Aristophanes Comicus, atque Aristides & Lucianus Sophistę, Timon item, qui Psyllos conscripsit, ac Iuuenalis, qui in eos inuectus est, atque Pacuuius, qui dixit, Odi homines ignaua opera, philosopha sententia fecere, vt cordato cuique una cum Sallustiano Mario parum placuerint eæ literæ, quę ad uirtutem Doctoribus nihil profuerint, imo (ut rectè uir doctus obseruauit) nocuerint, quia multi uitia sua tegunt & inumbrant hoc uelo, animo (ut inquit Tacitus) perfidiosi & subdoli, auaritiam ac libidinem occultantes, specie bonarum artium falsi.

Sallust. in Iugurtha.
Lipsius de Ciuili doctr. lib. 1. Tacitus, 15. Annalium.

Ratio excolendi Verbis, seu voce ingenia. Cap. XXV.

C SEquitur doctrina, quæ uerbis, aut dictando proponitur. Ac primùm altiora nostræ Religionis mysteria nec facile omnibus manifestanda, ne profanæ multitudini (vt inquit Dionysius Areopagita) tradenda erant, ne priusquam esset initiata Sacramentis, quod sanctum erat & admirationis plenum contemneret. Sic Moyses (de quo postea) vel figuris, vel notis, vel traditione reconditiora docuit sacerdotes. Quem postea morem suis in rebus, aut spectris Satanas, vt auctoritatem conciliaret erroribus, primo inter Chaldæos, & Ægyptios, deinde inter Græcos & Romanos, ac denique in vniuersum terrarum orbem inuehere studuit. Sed cum ijdem errores nec veritate niterentur, nec pietate muniti fuissent, id ipsis ob dissidium atque absurditatem accidit, quod de falsis Prophetis verax testatus est, inquiens. Diuisum est cor illorum, nunc interibunt. D Inde factum est postea, ut quæ de cultu Numa edixerat, comburerentur: & à Græcis ficta sit Cybele falsorum Deorum, ac fallacium cæremoniarum mater, quas nemini communicabant, præterquàm ijs, quos secretò mysterijs illis execrandis imbuebant. Plato item philosophica uarijs ænigmatibus & uelis, ne dicam & fabulis, obuoluit. Ac Pythagoras nec scripto, nec libris, sed uiua uoce in discipulorum animos scientias instillabat, quamobrem & uiua erat disciplina, cui plures aures & animi erant erigendi, quàm parandus calamus, aut papyrus, ac propterea ἀκουστικοί, hoc est auditores dicebantur: silentio autem diuturno, quod ἐχεμυθίαν, uocabant, erudit, uerba facere, quærere, commentari poterant. Græci eam docendi rationem ἀκροαματικὴν, hoc est auscultatoriam nominarunt; quemadmodum suos de naturali philosophia libros inscripsit Aristoteles. Et Diogenes roE ganti Hegesia, ut sibi scripta quædam interpretaretur. Stultus es (ait) qui caricas quidem non pictas, sed ueras eligis; uera autem exercitatione neglecta; te ad scriptam confers: Quin & Xeniadis Corinthij liberis totius doctrinę summam tradidit in compendium redactã, ut non chartis, sed memoria comprehenderent: quos & instituit domi ministrare parentibus, ac cibo leui & uili, atque aquę potu esse contentos: cumque reliqui Cęsariem alerent ad formę commendationem, ille iussit eos radere comã: & cùm prodeundum esset in publicum, incomptos producebat absque tunicis, incalceatos, ac tacitos. Socratem scribit Plutarchus haud docere aliorum exemplo solitum, sed ingressionem aperientem dubitationum, sicut puerperij, iuuenibus; excitasse: suscitasse, atque elicuisse ex ijs genuinas intelligentia: quod quidem obstetrican

Plutarc. in vita Numa.
Osee. 10.
Laertius lib. 8. in Empedocle.
Laertius lib. 6. in Diogene.

di artem dicebat: non quæ extrinsecus infunderet, vt alij ostentabant, mentem illis, A
qui cum ipsis agebant; verùm demonstraret habere eos domi propriam, quæ aleret, rudem tamen & inconditam. Aristoteles autem intelligens quantum exercitatione, ac disquisitione, & disputationibus rerum natura erueretur, organum, & methodum, ac topica, sextum præcipue & octauum eorum librum diligenter conscripsit; de quibus postea suo loco fusiùs, ob eos qui nec tam vtili labore vtuntur, & verò plerumque carpunt, quod minus experti sunt, aut non intelligunt.

Tractatu de philosophia Aristotelis.

Dictandis Prælectionibus num ingenia lædantur. Cap. XXVI.

HÆc igitur qui omisere, dictandisq. prælectionibus potius ingenia presserunt adolescentum, quàm vt per veterum semitam deducerent, culturam eam deseruere, quam innuimus supra. Fit autem hinc, vt neque viua uox, quę (vt B
inquit Hieronymus) nescio quid latentis habet energiæ, in discipulorum animos influat. Sæpe enim ex alienis scriptis eadem promunt, quæ uolunt haberi pro suis, quare potius peregrina & mortua, vel Echo nescio quæ obtundit aures, non mentem instruit. Ac qui dictata excipiunt, si nimiæ scriptioni sese immerserint, cum capita rerum notasse sat esset, haud minima damna patiuntur: primum, quòd scriptis fidunt plus, quàm vt res animo comprehendant; sæpeq. id verum fit, quod vulgato & simplici, sed tamen vero carmine dicitur: Quòd si charta cadat, secum sapientia vadat. Præterea & ipse dicendi stilus, ac bene literas formandi ratio abijcitur. Quam enim scribendo celeritatem adhibent adolescentes, ea fit, vt nec manus rectè unquam deinceps aptetur, nec in auctoribus stilus ipse ac dictio animaduertatur; qui cum eleganter scripserint, sæpe barbare explicantur à pręceptoribus, ac mixtim, quòd ex alienis C
laboribus, vt diximus, sua commisceant, multi uerò pariant quæ non parturierunt. Sanè qui in pictura uellet excellere, si initio, aut etiam post, nimis cito primas duceret lineas, numquam voti fieret compos. In ualetudinis autem ac vitæ non mediocre periculum incurritur, atramentumque plerumque mutatur in sanguinem, cum è pectore vomitur, ubi uerò capitis ac uentriculi uires sunt fractæ, quòd debuerat esse studiorum curriculum, id uitæ claudicatio fit, temporisq. iactura, aliorum etiam molestia, pecuniæq. amissio, ac damnum proximi, cui opera præstari nequeat. Iam ipsis, qui prælegunt, occasio demitur, qua serio materias excutiant: vt qualis fuerit fons, talis inde necessario aqua, turbida nempe ac sordida scaturiat. Quin & antiquiores ac perspicaciores interpretes, contextusque auctoris omittuntur: ac denique non pauci scholas derelinquentes sat habent, si amanuensem, qui dictata describat, eò mittant, in quæ uix postea unquam inspiciunt; aut si oculum admouerint, fructu certè frustrantur repetitionum, ac disputandi & conferendi. Quæ res cum utilissima sit, intellectum perficit. Sic ergo in horrei superficie iacet semen, quod cum neque sulcis commissum sit, nec contectum, ecquam inde separaueris messem? Atqui cum uix percipi possit, quod tam celeriter, aut decurtatis dictionibus scribitur; ipsa scriptio, uel potius corruptio, exequiæ sunt laborum: præterquam quod, qui labor in apparatus & reliqua huiusmodi impenditur, is non semel irritus est; quòd eo in genere plerique libri iam euulgati sint, & quidem multis nominibus perfectiores, quàm nostri. Quamobrem, si antequam scriptione conficeremur, à Deo lucem, à peritis notitiam eorum hauriremus, magnum esset compendium. Quinetiam religiosę paupertati interdum magnopere incommodauit, id pecuniæ reseruatum, quod amanuen- E
Anno 1355. sibus attribuitur, quod sanè in bonos auctores coemendos utiliùs atque communius transferri posset. Ducentis autem & quinquaginta propemodum ab hinc annis, in Academia Parisiensi lex de ratione explicandæ philosophię lata est, qua pręcisè cauebatur, ne Doctores, quos uocabant, uocabat Nominatores ad pennam, subducendis singulis propositorum uerbis, nominando & dictando, auditorum manum potius exercerent, quàm continenti explicatione mentem erudirent. Centum post annis Gulielmus Cardinalis Totauillæus Sedis Apostolicæ Legatus, cum eiusdem Academiæ statum, partim abrogatis, partim firmatis legibus, constituisset, uocis cōtinuationem, & sententiarum disquisitionem retinuit; curiosam illam & molestam de uerbo ad uerbum

A bum prælectionem uehementius coercuit; philosophicos libros de puncto (ut ipse scribi voluit) in punctum, ac de capite in caput, ore & voce doceri ac pronuntiari iussit.

Nostri certè, quorum magna pars hoc in negotio maximè versatur, vsu & damno edocti, quod è nimia illa descriptione prodijt, diu est, cum tanti incommodi & laboris tollendi (ne dicam moderandi) necessitatem intellexerunt. Ac propterea, quos in Lusitaniæ Academijs habemus Patres, hi iam naturalis philosophiæ partem è prælis emisere; qua tum scriptio illa subtrahatur, tum relinquatur occasio, vnde acuantur ingenia, ac multa in arenam disputationum conferri queant. Sed de tota hac re planius in Philosophicis.

B *Ecquid maximè obsit ingenijs viua ne voce, an scripto excolendis. Cap. XXVII.*

Porrò quod ad ingeniorum culturam attinet, ei magnopere officit, si neque noscantur, nec cognita iaciantur initio in auditoribus fundamenta ueritatis; cuius profectò ipsissimum domicilium est Christiana & Catholica Religio. Quod quoniam haud præstitum officium est, lethale Respublicæ, ac Regna vulnus accepere, vt hoc ipso sæculo duabus Synodis, Lateranensi & Tridentina fuerit remedium studiosissime conquirendum. Summa hæc esto: Qui Philosophiam profitetur, is ut Theologiæ prius operam dedisset: quive ciuilis prudentiam Iuris explanat, hic ut antea diuinum & Canonicum altiùs degustasset: qui autem in reliquo disciplinarum orbe alienis mentibus excolendis vacant, ij vt omnino perpenderent, ecquid ad eam rem in suis mentibus peculij haberent, consultissimum esset. Nam si quis deinceps

C studio vlterioris progressus in libris declarandis, vel thesum specie disputandarum, discipulos ac seipsum auerterat à diuinis & laudibus, & sacris, & concionibus, næ hic facile in baratrum totius impietatis ruet. Quod liquidius constabit, vbi ipsæ facultates quid in quaque singillatim hac de re monstrandum sit, aptiorem nobis ansam differendi porrexerint.

Quæ necessario præmonenda sunt, priusquam quisquàm scientijs excolatur. Cap. XXVIII.

Addo vrgeri quemlibet præceptorem conscientia & ratione, vt emendatiores indicet auctores, aut interpretes, antequam eos proponat legendos: ne quis videlicet in hæreses, aut labem, aut in veteres illos, ac plerunque scatentes

D erroribus libros incidat, neve pro legitimis suppositos admittat. Nam si, vt suus cuique fœtus adscriberetur, id priscis Grammaticis, qui scientijs quoque erant imbuti, erat (ait Quintilianus) potissimum curæ, vt libros recognoscerent, num essent, quorum nomina præferrent; quod quidem è dictione ferè iudicabant: cur non præmonitos adolescentes sinas præcipites ruere, ac quemcumque euulgatum librum illico arripere, atque in suam ipsorum uersare perniciem?

At & culturæ deest qui reticet, quæ falsæ sese inter ueras scientias improbe immiscuerunt. Scilicet quoniam etiam impiæ sunt, atque à Synodis, à Patribus, ab ipsa Scriptura diuinitus fuere damnatæ (quemadmodum suo loco dicemus) sunt à præceptoribus explodendæ, libereq. dicendum, qui ijs assenserit admonitus, hunc in grauissima peccata lapsurum. Sic igitur & in tradendis vtilibus disciplinis sine impedi-

E mento decurret, qui obices à Satana iniectos initio submouerit.

Ille enim, Magia (hæc nimirum, quæ diabolica sit & damnata) rerum scientiam naturalium; Geomantia, præstantiam Geometriæ; iudiciaria Astrologia, castitatem Astronomię; Phisiognomia, & eiusmodi alijs, solida Theologię studia, & adorandas, ac certas diuinæ Prouidentię uias; Chymica Medicinam; nouis denique nouissime hoc sæculo artibus, quas vocant Rationem status (nisi hęc in primis inspiciat in Deum) Moralem atque Politicam corrumpere satagit, certam sine dubio administrationem inuertens, diuinarumq. atque humanarum legum auctoritatem eneruans.

Nimia

Nimia Ethnicorum Auctorum laudatio quantopere culturæ ingeniorum noceat. Cap. XXIX.

NEque verò nobis tacendum est, quę nimia laus auctoribus, vel profanis, uel Ethnicis tribuitur, hanc præiudicium potiùs quàm rectam iudicandi uim afferre audientibus. Cum enim hi soleant multum deferre præceptoribus, talem esse rerum veritatem existimant, qualem de auctoribus existimationem conceperunt. Qui enim leges ciuiles, vel Romanas duodecim Tabularum in cœlum laudibus extulit, quasi perfectius aliquid quàm Decalogus continerent; ille vel nesciuit quid diceret, vel Diuinam cum Ethnicis legibus non contulit, quæ religionem & rationem in plerisque labefactarunt; vel quantum Ciuiles à Canonicis differerent non animaduertit. Iustinianum Imperatorem qui plus nimio laudat, neque verò affert eius administrationis inclinationem, & errores, in quos ante mortem incidit, facilem præbuerit occasionē adolescentibus, qui eius Institutiones euoluere incipiunt, ut uel eius, vel eorum, quorum opera digestæ sunt leges, errata mordicus comprobent. Zasium (vt propius ad hęc tempora accedam) si quis ita commendet, ut quæ suis inspersit laboribus ueritati & Religioni repugnantia, non moneat, nec curet expungenda; non minimam re ipsa calamitatem afferet. quod quidem qua ratione faciendum sit, indicabitur, ubi de Iurisprudentia agetur. Id ipsum item si quis de Molinæo, Hotomano, Oenotomio, Balduino, Spiegelio, Vigelio, Duareno, ac de alijs eiusmodi haud fecerit, summi periculi plena res erit, & damni. De philosophis idem dicendum est. Nam qui Platonem & diuinum, ac diuinissimum (si Deo placet) appellant, Deumq. philosophorum faciunt, extremam hanc laudem à Gentilibus mutuantes; testimoniaq. pro eo sanctorum Patrum, præcipue Augustini afferunt grauissima; neque verò dicant, quæ postea ijdem Patres de eodem recantarunt, ubi latens in Platonica philosophia venenum reperere; sane philosophię atque Religioni magnopere incommodant. Videlicet quæ in eo boni laus fuerit, ea dissocianda non est à uituperatione mali. Quin etiam addendum, si quid ille veri dixerit, aut quod sublime sapiat, & cum Fide nostra sit consonum, id accidisse, quòd in Aegyptum traiecerat, in qua, cum diu Hebræi demorati essent, ueri cultus memoriam & semina quædam adhuc competerit. Atqui, & quidquid Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Origenes; Iustinus Martyr, Augustinus, & alij de Platone retractarunt, diserte docendi sunt qui scholas frequentant. Augustinus certè priore suarum Retractationum libro: * Laus quoque (ait) ipsa, qua Platonem, vel Platonicos, seu Academicos philosophos tantum extuli, quantum IMPIOS homines non oportuit, non immerito mihi displicuit: præsertim quorum contra errores MAGNOS defendenda est CHRISTIANA DOCTRINA. Illud etiam, quod in comparatione argumentorum Ciceronis, quibus in libris suis Academicis vsus est, meas nugas esse dixi, quib. argumenta illa certissima ratione refutaui, quamuis iocando dictum sit, & magis ironia uideatur, non debuit tamen dici. Hæc Augustinus.

Neque igitur mirum uideri debet, Clemētem. Platonis olim admiratorem scripsisse; a huius, ac reliquam Græcorum philosophiam similem esse illuminationi, quæ fit ex scirpo, quem homines accendunt, lucem à sole artificiose suffurantes. Et Origenem b Platoni exprobrasse, quòd una cum ceteris Græcis, qui sapientes dicerentur, præ superbia similis esset medicis ijs, qui neglecta plebe, solis opulentioribus mederentur: sane & alibi, c dum aquas interpretaretur Aegyptias, eos puerorum ac paruulorum deceptores uocauit. Ac Tertullianus, d licet aurea Platonis egregius cultor, cius lectione denique se proditum, eumq. esse hæresum penum inclamauit. Quod & reliqui deinceps fecere. Iustinus e Martyr Athanasius, f Cyprianus, g Hermeas, h Arnobius, i Aeneas k Gazęus cognomento Platonicus, Theophilus l Patriarcha Antiochenus, Lactantius m Firmianus, Eusebius n Cæsariensis, Epiphanius, o Gregorius p Nazianzenus, Hieronymus, q Chrysostomus, r Theodoretus, s & alij in Oriente.

Quid autem de Aristotele, Hippocrate, Galeno, ac plerisque alijs eamdem ob ueritatis caussam, & cauendum & dicendum sit in hoc genere, suis locis attigi: cum etiam eædem cautiones plerumque in alijs Ethnicis (quod quidem hoc, sed & postremo libro

* Cap. 1.
a Clemēs li 3. Strom.
b Orig. lib. 6. cōtra Celsum.
c Hom. 4. super Exo. ca 7.
d De Præscr. aduer. har.
e In Colloq. contr. Triph. Iud.
f In oratione contra Idola.
g Lib. de spiritu.
h Lib de gentilium philosoph. irrис.
i Lib. 2. aduers gentes.
K In Dialogo qui Theophrastus inscribitur.
l Lib 1. ad Autolycum.
m Lib 1. diuinar instit
n De præpar. Euangel lib. 13. cap. 13.
o Lib 1. con. hæres tom. 2. hæresi. 32.
p Contra Iulianum. lib 1.
q Epistol. ad Heliodorum.
r In Act. Apostol.
s Lib. 1. Græcarum affect.

A bro dicetur) omnino sint adhibendæ. Quamobrem rogatos velim professores, integrum vt hunc perlegant librum, qui & ad disciplinas muniet uiam, cum & Apparatus, quem nouissime ad Historias per temporum seriē legendas edidimus, antidotum satis præsens contineat, quo venenum extinguatur, quod Satanas per fallaces historias humanis mentibus callidissimè inspergit.

Cultura ingeniorum perspicacium, & hebetum. Cap. XXX.

IAm verò si quis minus circūspectè agat in excolēdis perspicacibus ingenijs, hæc sequuntur incōmoda. Primum, quòd plus quàm deinde concoquere posint, comprehendere animo velint, vel cū scire omnia affectent, vix quidquam denique solidi assequuntur. Quamuis enim (ait Philosophus) vt oculorum acies à circumfuso aere, sic B mens à disciplinis accipiat lumen; qui tamē nocturnam quietē suis oculis demerēt, periclitarentur. Sanè scientiæ docendę sunt, quantum satis sit ad vsum; quarè & addiscenti nimia speculatio cauenda est; sed vbi lumen accenderit, id sibi & alijs commodè ac cautè, hoc est sanctè, tamquam in laterna (ne vento superbiæ extinguatur) est præferendum. Rectè Aristippus, vt meminit Laertius, homini iactanti permultam scientiam; Vt ij, inquit, qui plurimum edunt, ac corpora exercent, nihilo melius valent, quàm qui hoc mediocriter faciunt; sic nō qui plurima, sed qui vtilissima legerint, habendi sunt docti & studiosi. Ac Seneca docuit intemperantiæ speciem esse, plus quàm satis sit velle scire. Sapienter item Lactantius, cùm vulgus sæpe melius sapere scripsit, quandoquidem quantum opus est sapit. Augustinus autem simplicitate credentium dixit plebem tutissimam reddi. Sed & Christus Dominus docuerat pau C peres facilius euangelizari, quàm qui sibi ipsis diuites uiderentur. Quod uerò eorum plerique, de quibus diximus, uix quidquam solidi assequantur, veterum extant exempla, Gorgiæ, Protagoræ, Hippię, Prodici, Euthidemi, Dionysodori, qui cum de quacumque re omnibus respondere gloriarentur, satis inglorij, quòd nihil præstiterint, abiere. At certè idem Seneca cordatè scriptum reliquit, ad scientias multos peruenire potuisse, nisi iam sese peruenisse credidissent.

Laertius in vita Aristippi.

Seneca epist. 88.

Sed tardioribus ingenijs, quiq. natura procliues sunt ad torporem, plurimum affert damni, nisi addatur animus, uitiosusq. dematur ille pudor, q multos inuasit, quòd iam natu grandes præceptoribus, vel collegis, ætate licet inferioribus, debeant subdi. His verò tantum cibi præbendum est, quantum concoquere possint; quem quidem haud solidum, sed præmansum gluriant: precipuarum verò dictionum notiones etiā D similitudinibus aliquibus in eorum animis consignandæ. Mox admonendi amanter, laborem & uigilantiam solitas esse uocari cotem, qua Cleanthis & aliorum tarditas acuebatur. Sic autem quæ supra commemorauimus exempla; sed multo magis accensa caritas, quæ rationes suggerit efficaciores (præsertim Sacramentalis Confessionis tempore) excitabunt iacentes: quos deinceps in crebra lectione, ac (quam uocant) compositione plus quàm præceptis expedit exercere. fiet enim, ut ipsimet postea methodum atque artem agnoscant, quam antea capere non poterant. Et Romani quidem, licet summis Reipublicæ negotijs distinebantur, cum siue comederent, siue incederent, aue iter haberēt, uel se ad somnum componerēt, Anagnostas audirent; plurimam rerum atque historiarum notitiam adepti sunt. Qui itaque statuerit, uitam nō esse somnum, sed uigiliam, ut dixit Varro; quantum autem sibi demit temporis à su- E peruacaneis rebus, tantum adijcere uitæ atque doctrinæ aliquem; nisi sit penitus stipes ac truncus, fructum feret.

Alia; quæ magnopere semper obfuerunt colendis ingenijs. Cap. XXXI.

POrrò qualibuscumque ingenijs magnopere semper obfuit, cum defuere præceptores officio exigendi à discipulis pensum, repetitione, collatione, responsione, (quotiescumque interrogantur, ac disputationibus. Quemadmodum enim perfecta agri cultio non est, si quis aret tantummodo, aut serat, sed tellure tegendum est semen; sic non rectè excoluntur ingenia, si post prælectiones publicas,)

ea, quæ dixi, non adhibeantur. Quod verò ad respondendum interrogationibus spectat, vt discipuli inde magis fiduciam erga magistrum concipiunt, sic crebris humilitatis actibus à Deo merentur vberiorem lucem: cumq. quisque quod nescit interrogat, fit vt remedium proprio vulneri possit afferri, quod profectò publicis prælectionibus non poterat. A

Quatenus quærendum, ac disputandum sit. Cap. XXXII.

NVm verò semper, aut quanam ratione interrogationibus, siue quæstionibus respondendum sit, locus hic exigit, qui communis est omnibus disciplinis, vt agamus. Ad quæstiones enim & conclusiones quod attinet (illæ enim, cum in dubium vocantur, quæstiones sunt; cum ratione coguntur, conclusiones) meminerit semper eius, quod Nazianzenus Christi Domini exempla obseruans, cordatissime monuit. Christus, inquit, quasdam quęstiones soluere atque explicare solet, quasdam comprimere atque obstruere. Cum ex eo quæritur, In qua potestate hęc facis? propter interrogantium vecordiam & ineptiam, uicissim quoque ipse interrogat: Baptismus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? Sic utrinque interrogantes suos premit atque constringit, id quod & nobis interdum licet. At cum Dominus quæstionem ratiocinatione uidet egentem, tum verò eos, à quibus interrogatur, prudenti responso nequaquam indignos censet. Quænam verò quæstionum species sint, aut cognitionis, aut actionis, eaq. aut vitiosæ, aut honestæ, ac laudabiles, Melchior Canus legendus est, qui integrum duodecimum de Locis communibus librum, ac præsertim huius duodecimi caput quintum, hac de re scripsit. Attigit quoq. hanc materiam nostro tempore Abbas Rogerius libro ab se Romæ edito, in quem uaria cōiecit opuscula de ratione Theologiæ tradendæ. Quod quidem antea idem Nazianzenus libro priore de Theologia fecit, quo docuit de quibus rebus, & quatenus disputandum sit. De ijs enim (ait) dumtaxat, ad quæ humani acies ingenij possit pertingere, & quatenus auditoris conditio assequi possit: ne vt intensior uox auribus, & vt alimentū immodicum corpori, vtq. onera paulo grauiora subeuntibus, terrę denique crebriores pluuię, nocētita sanè & auditores quæstionibus damni aliquid accipiant. Cyrillus verò Alexandrinus quæstiones de re penitus ignota improbans, ait: Stultissimum omnino fuerit examini ea subijcere, quæ mentem nostram transcendunt, ac conari intelligere, quæ percipi nequeunt. Penitus autem ignota dicimus, quæ ratione sui sciri non possunt, quoniam neque sunt, nec esse possunt; vt corpus infinitum in actu, chimæra, quęve alia cum natura pugnant. De quibus tamen cum anxie disserant quidam, nonnulla adhuc magis portentosa adiecerunt, utpote quorum subiectum ac prædicatum in rerū natura non exret: quęsitum verò nec cogitati quidē possit, nisi quibusdam positis, quę rerum ordinem, actum, statum, & naturam conuellunt, ac Dei vsitatum agendi morem inuertunt, vt inde pugnantia quandoque concludant. Ignota porrò penitus etiam illa sunt, quę ratione nostri cognosci nequeunt, cuiusmodi est ipsa Dei essentia secundum eam perfectam rationem, qua sola Trinitas se ipsam intelligit. Ipse enim posuit tenebras latibulum suum; nec nostrum est scire tempora, neque momenta, quę Pater posuit in sua potestate: ac scrutator Maiestatis opprimetur à gloria. Quod si verò Theologi illustres nonnumquam de altioribus, ac supra hominum captum egerint, consilium illorum & mens spectanda est, quæ non temere ferebatur, sed ratione ducebatur, ut commenta Atheorum, & eiusmodi alia exploderentur. Quod quidem dolenter significans Nazianzenus dicebat: Posteaquam Sexti, & Pyrrhones, & contradicendi libidine, & incitata lingua, velut grauis quidam ac magnus morbus infeliciter irrepsit, ad nihil aliud vacamus, quàm ad noui aliquid dicendum, uel audiendum, quemadmodum Actorum liber de Athieniensibus narrat. Chrysostomus quoque clamabat: Non cessabis ergo, ò homo, superflua quęrere? Augustinus autem pręceptum Apostoli ad Titum tenens, ut à stultis quæstionibus, & genealogijs, & contentionibus, & pugnis legis declinaremus, sic testatur, dicens: Quibus respondeo, multum subtilibus & laboriosis rationibus ista re

Marginalia: B (beside "minerit semper"); Matth. 21. (beside "gat: Baptismus"); C (beside "Attigit quoq."); D (beside "ne sui sciri"); Psal. 17. Act. 1. Prou. 25. (beside "pora, neque momenta"); E (beside "supra hominum captum").

quiti,

A quiri, vt verè percipiantur, vtrum ita, ac non ita fint, quibus ineundis atque tractandis, nec mihi iam tempus eſt, nec illis eſſe debet, quos ad ſalutem ſuam, & ſanctæ Ecclesiæ vtilitatem cupimus informare. Illos præterea idem Auguſtinus reprehendit, » qui in perſcrutandis ſuperuacaneis iſtis ac inutilibus ſtudium collocabant. inquit e» nim. Multi multum diſputant de his rebus, quas maiore prudentia noſtri auctores » omiſerunt ad beatam vitam, nec profuturas diſcentibus, & occupantes (quod peius » eſt) multum prolixa, & rebus ſalubribus impendenda temporum ſpatia.

Remedia contra quorundam ingeniorum libertatem, quæ culturam impedit. Cap. XXXIII.

AT verò, quoniam profeſſorum quorundam ingenia libertatem (ne dicam licentiam) maiorem in inueniendo & opinando quærunt, quàm quæ re vera B optanda ſit; ſin autem intra mediocritatem cogantur, indolent ſibi minui quàm a Deo conſecuti ſunt perſpicaciæ aut ſolertiæ uim & poteſtatem; ideo ſciant iſti, modeſtis pijsq. ingenijs non qualem, qualem appetendam eſſe libertatem, ſed eam tantum, quæ cum virtute ac pietate coniuncta ſit. Quemadmodum enim, cum velox equus abſtrahitur quidem vtiliter à ſpatijs, quibus decurrendis aliquod periculũ metueretur, laxarũt tamẽ, vt in apertis iutisq. campis, quantum velit, expatietur: ſic doctiſſimo cuique ſemper fuit perſuaſum, in probatis receptisq. ſententijs ingenij vim expromere, plus habere ſubtilitatis, laudis, ac commodi, quàm licentiæ ac nouitatis opinandi. Et certè, quod huc attinet, optime monent qui dixerunt, ſi plus deſideretur libertatis, id totum eſſe eiuſmodi, ut ualde noceat eorum valetudini, qui ſeſe C tam multarum rerum excogitatione cõficiunt, ac præterquam quòd ſuarum ſæpe familiarum, ſi Relgioſi ſint, exiſtimationem in diſcrimen adducunt, in materijs quoque ſubtieis non eſſe tutam omnium inuentionem. Quin etiam hæc perturbat con. concordiam, ſectasq. pene introducit, officit ſoliditati ſcientiæ: mauult enim quiſque ſuos vel incoctos & informes edere fœtus, quàm alienis (& his quidem maturioribus) ac quos Doctorum & ſæculorum conſenſus comprobauit, acquieſcere, donec ſuo, auditorumque malo diſcat ſero tandem ſapere.

Ergo omnis doctrina duas res conſequatur, ſoliditatem, quæ omni temeritate vacet, & conſenſionem. Nempe, vt cum in docendo corroborandæ in primis Fdei, alendæq. pietatis cura habenda ſit, nemo quidquam doceat, quod cum Eccleſiæ Catholicæ Romanæ ſenſu, receptisq. traditionibus haud bene conueniat; quodque ali-D quo modo robur Fidei, ac firmitatem ſolidæ pietatis labefactet. Vbi item nullum Fidei & pietatis periculum imminet, ſuſpicio uitanda eſt res moliendi nouas, aut nouæ colendæ doctrinæ. Quæ uerò opiniones (cuiuſcunque Auctoris ſint) in aliqua Prouincia, vel Ciuitate multos Catholicos graues, doctos, & pios offendere ſcientur, eas expedit, ut nemo doceat, aut defendat, quamuis alibi ſine offenſione doceantur. Proinde ſecuriorum etiam opinionum delectum habuiſse prius quàm ad docendum ſe conferat, utiliſsimum erit. Cum autem de S. Thomæ, de Scoti, & aliorum eximiorum Theologorum ſententijs agendum fuerit, id commodè fiet ea ratione, de qua cum nominatim de ijs agetur, ſuo loco dicendum erit. Ordinem denique ac praxim ſcholarum, omniumq. exercitationũ, quibus auditores tum ad alias diſciplinas, tum pręcipue ad Theologiam promoueri poſsint, non difficile erit tenere, qui uel Do-E minicani Ordinis, uel aliarum Religioſarum familiarum hac in re deliberationes & rationem ſtudendi peruouerit. Qua de re Deo aſpirante, aliquid fortaſſe & noſtra Societas ſuppeditare poteſt, quę in conſtituenda certa methodo & ratione laborauit, qua ſcientiæ & facultates tractentur, quæ ad inſtitutum noſtrum pertinent.

Cultura Ingeniorum, quæ in diſputationibus adhibetur. Cap. XXXIIII.

AD diſputationes ſeu diſceptationes quod attinet, ſi quid eſt in quo vſus, ordo, ſolertia, moderatio, vtiliter excitandæ ſint, hoc ſanè præcipuum eſt. Vſum igitur præcedat, rerum quæ perpendendæ ſunt, ac vitium animi no-

strarum cognitio, quibus tamquã organis veritatẽ eruimus, quę quidem antequã descendamus in arenã, priuata meditatione essent diligenter acuẽda, vt eò feratur assensus, vbi vel necessitas, vel euidẽtia, vel certitudo, aut certe ꝓbabilitas maior appareat. A

Rectè enim quidam, inquit cum ueritas magnis inuolucris occultetur, ac quasi corticibus tegatur, disputationem ita esse dictam, ut quemadmodum uites, nuces, ferrum, aurum putantur reiectis inutilibus, ita in examine ueritatis, remotis uel falsis, vel ambiguis, ac incertis, ad ea ueniatur, quæ proculdubio sunt vera.

Ludou. Viues de disputatione.

Narrat autẽ ex Republica Platonis Ioannes Philoponus, quinque nobis inesse animi functiones, Mentẽ, Opinionẽ, Dianœam, Phantasiam, Sensum. Sensus lentior est, quàm vt syllogismo discurrat, & aliquid colligat. Mens celerior, quàm ut syllogismum expectet. Opinio assensus est. Phantasia, seu visum, apprehensio. Dianœa, quam sanè cogitationem dicamus, est motus: itaque hæc ratiocinatur, & syllogismo vtitur. Mens ad cogitationem, quantum assequi potest, verissima & perfectissima adfert, velut axiomata, naturales informationes, & in omnium animis impressas insculptasq; notiones, ex quibus aptissimę ac firmissimę rationis nectuntur syllogismi; in quibus est scientia, si alibi vsquam. Opinio suppeditat credibilia, aliàs vera, aliàs falsa: vnde existunt syllogismi verisimiles, qui secum nonnullam dubitationem important. Visum subministrat vanas imagines, somnia, hallucinationes, imposturas. Ducitur enim Phantasia similitudine, quam ex incogitantia temere commiscet, ut vnum è duobus, aut è multis cõfundat. Adde huc, cum praua cõclusio pro uera admittitur, quod aliquam illius præ se imaginem ostentet. Phantasia enim, vt leuiter ab uno ad aliud discedit, ita etiam leuiter assentitur: vt in quodcumq; inciderit subsistat. Itaque sæpè fallitur, quòd neque distinguit ambigua, nec partes inter se confert, vt quemadmodum inter se aptæ sint ac nexę animaduertat. Iudicium autem animi inter hæc tam diuersa, velut disceptator quidam sedens, incipit eorum omnium uires, ac ueluti causam expendere. Quæ reprobat, omnino respuit, & damnat: quæ approbat, alia securè admittit; in alijs à iudicando supersedet; ac dubius pendet similitudine aliqua ueri, vel falsi. B C

Ad eam igitur normam, quam diximus, qui se ita in disputationibus composuerit, vt ueritatis inquisitione, plus quàm nominis celebritate gaudeat, maiorem plerumque alijs pertinacioribus coronam reportabit; quòd uirtuti cedere, faterique se nescire vt discat, laudabilius est quàm litigare, ac duplici interim damno affici, affectatæ ignorantiæ, ac pertinaciæ.

Exemplum Adolescentis perutile Ingenijs rectè excolendis. Cap. XXXV. D

ACcedit ad hæc omnia vitium, quod excolendis ingenijs valde aduersatur. Quod quoniam unius exemplo magis quàm argumentis innotescet, ac tolli poterit, id huc adijciam. E multis, qui philosophiæ ac Theologiæ studijs in magno Religiosæ familiæ Seminario operam dabant, erat nobilis, qui cum eidem familiæ se addixisset, dies ac noctes voluẽdis libris enixe impendebat. hic cum ad alterum Religiosum uirum diuertisset, cupere autem se dixisset quidquid ageret, hoc vnum ad Dei referre gloriam; responsum accepit, si mensem dumtaxat integrum exercitationibus quibusdã spritualibus daret, fore, vt maiore cum alacritate, viribus item validioribus, ac breuiore methodo, deinceps proposita sibi studia perficere posset: atrhã certè interiorem cęlitus acciperet, qua intelligeret, se in tota studiorum ratione à Diuina manu rectissimè duci. Solebat ille uel non cœnare omnino, vel certè nonnihil edere parcissimè, ad octauam usque horã noctis studia producens. Erat itẽ ibidem mos, ab ijs qui philosophię & Theologię operam darent, ut omnes professores audirent, magis ut eorum gratiam sibi ad reliqua conciliarent, quàm quòd aut necessariũ esset, uel expediret. Res enim disparatas, easq. pręposteræ, ac quidẽ ab hora ante diluculũ usq. ad prandiũ excipere, ecquid operępretij afferre poterat? Sensim itaq. hic tanto è labirintho cũ esset educẽdus, spes erat, eo efformato, ut ad eius exemplũ alij circiter centũ aptarẽtur: id quod breui de plerisq. Deo iuuante, factũ est. Primo igitur curatũ est sedulò, ut altius crederet, ac quasi degustaret se à Deo diligi, à quo & uocatus & E

tractus,

A tractus, intelligere debebat sui maiorē geri curam, quam à quocumque alio vnquam sperare posset in terris. Diuino oculo cum paterēt omnia, non esse vnde certius & utilius, quàm ab illius infinita sapientia & bonitate consilium peteret. Itaque ad eum in primis confugiendum, eiusq. vocem, relictis tantisper studijs, audiendam, qui sine dubio sibi locuturus esset ad cor. Id vt efficeret, submouenda necessariò esse impedimenta, quæ solent inter nos & Deum, ecclipsim quamdam luminis illius parere, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ea, vt funditus amouerentur, meditandum esse attente finem, cur Deus se condidisset; mox paucos primæ hebdomadæ dies, certis horis de peccati fœditate, de morte, de Iudicio, de Inferno, per se ipse ageret ijs, quæ præscriberentur, horis: deinde plenam & generalem totius vitæ peccatorum Confessionem ederet, siue ordinario sui Ordinis Confessario,
B siue alteri sacerdoti probato & perito, cui per obedientiam liceret: quod vbi præstitisset, sanctissimam mox sumeret Eucharistiam. Diem postea ubi ad animi laxationem intermisisset, vitæ Domini Iesu initia, progressum, modum uocandi & docendi Apostolos, dona item quæ propterea ijs impertijt, sequenti hebdomada meditaretur. His enim ex omnibus rebus futurum, vt nosset, quænam studia sibi deligenda, quidq; in singulis esset præstandum: cumq. scientiæ ipsæ sint ad usum referendæ, cogniturum id adhuc liquidius duabus sequentibus hebdomadis, quæ harum exercitationum spiritualium clauderent mensem. Ijs enim tamquam armis muniri animum, vt theoria conuertatur in praxim. Quæ certè res facit, vt non tam ad altiores in Religiosis familijs, quàm ad ęternos ueræ sapientiæ gradus in diuinæ gloriæ laudem, vnusquisque promoueatur. Hęc cum successissent, priore autem mensis heb
C domanda varias ipse per se meditationibus afflictiones corporis adiecisset, maximum cum animi tranquillitate atque munditie lumen est consecutus. Quare & cùm se ad omnia paratissimum esse diceret, ventum est proprius ad ea, quæ ad rationem studiorum pertinebant: Quorum fuit alterum, ut è multis interpretibus, quos ille ad Magistri Sētentiarum sensum hauriendum lectitabat, saltem aliquem seponeret, alijs verò eminentiore doctrina interpretem euolueret: alterum uerò, ne quocumque prętextu, nisi morbo, aut iustissima de causa impeditus, sacrum quotidie facere intermitteret. Sacrosanctum enim sacrificium alijs omnibus rationibus præstare, quibus scientiæ comparari queant, quarum cum omnes in Deo sint thesauri, erat stolidi, ac uix recte credentis hominis, diuinissimum omnium donum contemnere, quo noxia omni ignorantia depulsa, sanctissimam Trinitatem in animum, tamquam in hospitium ad-
D mittimus. Sic verò S. Thomam, Albertum Magnum, Bonauenturam, & alios, cum hanc viam instituissent, non tam sibi, quàm posteris studuisse: nec solum familijs suis Religiosis vixisse, verumetiam viuere adhuc: & alijs quoque Ordinibus, quos in Ecclesiæ subsidium diuina excitauit misericordia, uitam præbere exemplo, doctrina, & qua iam ualent apud Deum auctoritate. Hilari hæc suscipiens animo adolescens, rogans autem, ecquis ille eminens esset interpres, qui cum alijs, uno posthabito, esset uersandus; hic (responsum est) ipsemet est Deus. Nam si è Magistro Sententiarum futurę pręlectionis duo, triave capita seligas, extincto autem lumine, & clauso cubiculo super te, iam reuerenter accedens ad Deum, ut tanti Doctoris, quantus est Deus doctrinam excipias, quem, scriptum est, esse docentem vtilia, eum quid in te loquatur, audieris: intelliges nihil hac re plus tibi commodaturum. Sed vbi te coram ip- *NOTA.* *Isa. 48.*
E so stiteris: memoriam primo excita, qua materiam, de qua tuus Theologiæ professor actutus est, menti ordinatè proponas, mox ipso intellectu talis doctrinę causas disquires; denique uoluntatem accende, nimirum pete à Deo, ut aut ueritatem addiscendarum rerum, postea cum opus fuerit, alacriter ac modestè tueare, aut uirtutem sequare, ac declines uitia, prout earum contextus rerum tibi suppeditabit, qui tum erit ad manus. Vbi autem horam primario Doctori, id est, Deo dederis, tum in libello, quem huius excipiendis monitis antea paraueris, eorum capita, quę ab eo audieris, breuissimè scribe, ne excidāt: quæ cum reliquis collata interpretibus, facient, ut istorū sensa quasi nouo spiritu addito informentur, ac tāquam illucescente sole magis colluceant. Vnus autem, aut alter interpres sat erunt, ne grauiori onere mens pres-

ſa, minus ſit apta itineri, quod reſtat, abſoluendo. Ceterum Deus, qui videt in ab- A
Pſal.36. ſcondito, cum viderit te ab eo pendentem, ſupponet manum, vt per anfractus licet
arduos, ſecurum te deducat. Præterea nec tot ibi, nec tam diſparatæ prælectiones
audiendæ erunt, quemadmodum faciebas. Neque verò dubites ceteros profeſſores
ægre laturos, niſi omnibus adfueris: potens enim eſt Deus, qui eorum immutet cor-
da, qui cognita ratione ſuſcepti à te propoſiti, quam interdum ijs referre poteris, non
ſolum erga te magis in Domino afficientur, verum etiam exemplo (vt ferè fit) permo
uebuntur, vt idem ab alijs adoleſcentibus effici curent. Porrò dictum eſt ei, cùm ea
eſſet ætate, cœnaret ſobrie, niſi quibus diebus ex Ordinis inſtituto, & Eccleſiæ præce-
pto, aut ob aliquam animo ſalubrem cauſam, à cibo eſſet abſtinendum: ſomno etiam
ſex, vel ſeptem horas ſingulis noctibus daret, ne corporis vires fractæ ſpiritum extin-
guerent, aut caput ipſum frangerent, quod maximè omnis mali auctor diabolus cu- B
NOTA. rat, ne integris accedamus ſenſibus ad Sacrum faciendum, vnde regnum illius contri
tum eſt. Ceterum ſi prælectiones eſſent omittendæ, haſce omnes potius, quàm
vnum omitteret Sacrum. Quæ omnia cum in rem contuliſſet, tantam animi & pa-
cem, & lætitiam à Spiritu ſancto iterum hauſit, ut qui ex turbulenta illa & præpoſte
ra ſtudiorum confuſione nunquam ſui erat vel dominus, vel compos, iam ex hoc ordi
ne, & tempus, & mentis ſerenitatem, & firmitatem ualetudinis, & plures identidem
ſibi dari occaſiones experiretur, quibus alios quoque collegas & ſtudioſos per eamdē
deduceret ſemitam: quod certè eò illis ſuadebat efficacius, quò ipſam in ſeipſo altius
perſenſerat, atque, vt ita dicam, loquebatur ex proprijs.

In his cum progreſſus feciſſet aliquos, ſolitaq. eius loci Religioſi ſtudiorum vaca-
tio propterea ſuperueniret, quòd cum annui redditus, aut eleemoſynę ordinarię alen C
dis tam multis deeſſent, cogebantur conquirere quibus in pagis, vel oppidis tempore
Quadrageſimæ, tum populis iuuandis, tum ſtipe corroganda concionarētur: quæ res
cum faciat, vt varijs periculis ſoli euntes exponi poſſint, tempusq. anni ſtudijs op-
portunius amittant, datum eſt conſilium, vt, ni publicè poſſet, priuatim certè ſtudia
ſua perſequeretur, annum enim ita continuatum pro triennio futurum. Vbi verò ſtu-
dia abſoluiſſet, quibus pietatem addidiſſet comitem, tunc ſeſe procurandæ animarū
ſaluti rite daturum: id quod denique ſic effecit, vt in uarijs ciuitatibus conceptum ſe-
men ad diuinam gloriam ubere cum fructu pepererit.

Loca, ubi eadem cultura rectius adhibetur. *Caput. XXXVI.*

D
IAm verò ordinis ratio poſtulat, vt de locis agatur, vbi excoluntur ingenia. Lo-
ca ſunt, ſcholæ tum priuatæ, ac (vt ita dicam) populares; tum publicę, quas &
Vniuerſiates vocant. Huc ſpectant Collegia & Seminaria, quę alūt aut laicos, aut
Eccleſiaſticos nullis certis ordinibus addictos, aut quos, ob rationem uitæ perfectio-
rem, Religioſos dicimus. Academiæ verò, quę priuatim habentur, vt honeſtis qui-
buſdam exercitationibus (etiam pręter ſtudia literarum) nobiles erudiantur, referri
quidem huc poſſunt: ſed de alijs nunc præcipue agendum eſt; & ita ſanè agendum, vt
cum intelligatur, quæ ab eorum antiquo inſtituto degenerarunt, eas eſſe collapſas,
eadem opera cernatur diuinę uis prouidentię, quę nunquam deſtitit alia excitaſſe, &
obſtructis à Satana canalibus, nouos aperuiſſe ſiphones, per quos ſalutaris aqua ſa-
pientię in bonorum uſum deriuaretur. E
Et locis quidem iſtis quaſi proprium aliquid ineſt ad ingeniorum culturam, ſicuti
de agris dictum eſt: Id autem non tam pendendum eſt è natura ſoli, aeris, ciuitatum,
vnde uictus ſuppeditatur; tutelę, ubi ſine hoſtium metu agitur; immunitatum, quę
ſtudioſis conceduntur; quàm ex ijs, qui ad hauriendas diſciplinas vndique confluunt;
atque in primis ex profeſſorum copia, qui & eas tradunt, & inuicem accenduntur
ad pręſtandam Chriſtianę Reip. operam. Accedit ratio ipſa ſtudiorum, legesq. &
ordo, ac uaria hominum officia, quę reip. literarię ſpeciem conſtituunt eò meliorem,
quò rectius obſeruantur, ſi optime à uiris optimis fuerint inſtitutæ; & ab ſtudiorum
inſtauratoribus, quos Reformatores uocant, curentur obſeruari.

A De priuatis scholis, cum fusius dicendum sit, ubi de studijs humanioribus agetur; hic tamen prætermittendum non est, ludimagistrorum doctrinam & vitam accuratissime à spirituali Magistratu esse examinandam, quod iuuentus cerea sit, & flexibilis, & verò Christiani orbis sit seminarium. Deinde curandum, ut classes, magistri, gradus pro vario adolescentum captu distincti sint, sine quibus nec tanti progressus à pluribus fiunt, quanti possent: alij autem quasi per saltum (vt ita dixerim) ascendunt quo non dum peruenire possint.

In Collegijs etiam, ubi laici aluntur, id eò magis curandum est, quò iam natu grandiores, ex ætate & sanguine procliuiores ad omnia fiunt: cumq. vel gratia, uel pecunia, eò sæpe admittantur; breuiore autem spatio temporis, vel diutius quàm par sit, in ijs commorentur; qualis fuit ingressus & progressus, necesse est vt eiusmodi sit exi

B tus. Ea igitur Collegia vel ad pristinam disciplinam reuocanda, uel in pauperum studiosorum domos essent fortasse commutanda; qui à probis præfectis exculti, diuinæ iræ flagella auerterent, quæ Regnis & Rebuspub. solent ex abominandis sceleribus imminere, sicubi patrantur.

In Seminarijs Clericorum, quæ afflatu Spiritus sancti Synodus Tridentina iussit institui, ut in singulis Diœcesibus efformarentur operarij, nihil est quod maiore animaduersione ac cultura dignius sit. hanc enim rationem inijt ipsa diuina Sapientia, quæ cælitus descendens, & nostram induens carnem, duobus seminarijs uniuersam propagauit Ecclesiam: quorum alterum non plus duodecim, reliquum septuaginta-duos habuit alumnos. Horum autem eam curam gessit, ut ad mortem usque illos excoluerit, ac deinceps Spiritum ijs sanctum de cęlo demiserit. Ac quidem quid in illis *Marc. 3.* *Luc. 10.* *Act. 2.*

C efficiendum sit, liber ipse quintus in hac Bibliotheca ostendet. Cum enim in eo de cura pastorali agendum sit, inde & monita, & regulæ, & libri, ac leges peti poterunt, quas colligere potuimus omnium aptissimas.

Variarum item nationum Seminaria extant; quorum auctor maxima ex parte fuit hoc sæculo Gregorius XIII. Pont. Max. Atque ex ijs sane prodijt adolescentium doctorum & religiosorum, atque adeo martyrum haud mediocris numerus, qui Ecclesię imperterito pectore inseruierunt, inseruituri fructuosius omnes, si fidem omnes obseruandis sanctis Seminariorum legibus promissam præstent. Ac tamen hactenus non vna prouincia, & integræ pene ciuitates cum per eosdem alumnos Catholicam Religionem sint amplexæ; qui verò ex hac uita pie decesserunt, migrauerint ad Deum; ecquis ambigat ab his patriæ salutem procurari quidem ardenter in cęlis, rogari autē

D ex animo Deum pro iis, quorum opera salutem sunt consecuti?

Ad Vniuersitates, siue publica Gymnasia quod attinet, postquam Christianæ Ecclesiæ per eos Imperatores, qui Christo nomen dederunt, extructæ sunt, nihil ijs potuit vtilius effici. Nam inuitatis quaquauersum insignioribus viris, & familijs Religiosis adiunctis, diuina lux splendidior affulsit: sæpeq. cadentes Academiæ instauratæ sunt, quemadmodum & supra dictum est, & infra dicetur. Neque uero ullæ extant Synodi, in quibus de ratione studiorum actum sit, quin præcipua scholarum cura Ecclesiasticis uiris demandaretur. Et in ædibus ac Cathedralibus nomina eorum seruantur adhuc, qui vel Scholastici, uel uulgari nomine Capischolæ, uel Magistri scholæ appellantur: quorum erat antiquitus non tam clericos, quàm laicos, & pauperes scholasticos apud templa ipsa gratis instituere. Carolus certe Magnus tot bellorum

E & administrandarum prouinciarum mole onerarus, id habuit antiquissimum, ut cum post relatas de hostibus uictorias templa extruxisset, ubi Deo gratiæ agerentur (uictorias enim oratione potius, quàm armis, quod idem testatus est, erat consecutus) scholas illico templis adiungebat, quibus sacerdotes præficiebat. E multis autem illustribus Hispaniæ Academijs, expedit ut hic aliqua exprimatur, è cuius legibus, ac tamquam idea, habeant reliquæ cadentes Academiæ, unde iuuari possint, aut Principes, quas instituere debeant. Et hęc causa est, cur eo libentius Salmanticensem hóc tempore Academiam describendam existimaui, quòd neque Middenthorpius, qui de Academijs librum conscripsit, nec alij, quod sciam, liquidò de statu & ordine ipsius egerint.

Salmanticensis Academiæ œconomia, leges, mores, studia. Cap. XXXVII. A

SAlmantica Regni Castellę in Hispania Ciuitas est, in qua Alfonsus Octauus Castellæ Rex Academiam instituit, imitatus Regem Legionis, qui alteram Palentiæ excitauerat. Salmanticensis igitur cùm primo minus esset locuples, reditibus deinceps est aucta, clero Cathedralis Ecclesiæ consentiente, qui ei tertiam suorum redituum partem attribuit. Hæc igitur à Martino V. confirmata est, & varijs priuilegijs, ac legibus in Reip. formam redacta: cui etiam ipsius Cathedralis Scholasticum præfecit, delata ei amplissima auctoritate, qua studiosos ciuilibus & criminalib. pœnis posset coercere, seruata prouocatione causarum Sedi Apostolicæ, uel suis administris, qui futuri essent in Hispania.

Rectorem, qui eligi solet è præcipua Academiæ nobilitate, cum octo Consiliarijs ex octo Hispaniæ Regnis adlegit, quorum esset suffragium ad professores constituendos. Eius, & Consiliariorum magistratus annum non excedit, qui eliguntur die S. Martino sacra, in memoriam Martini V. à quo stabilita est Academia. Iisdem autem suffragijs Rectorem & Consiliarios sequentis anni deligunt. B

Scholastici dignitas cum proxima sit post Episcopum, hanc insuper alteram de Academia administranda obtinet. Quare nisi tanto ob affectam interdum ualetudinem, ac caducam ætatem, oneri ferendo fuerit aptus, alius ad gerendum Episcopatum Pontifici Max. proponitur, qui in eius locum uiribus validior sufficitur.

Reditus ipsi Academiæ sunt annui triginta millium aureorum, qui æquis diuisi partibus, altera professoribus, quos proprietatis Cathedraticos uocant, satisfaciunt: altera ijs, qui in quadriennium conducuntur: reliquum in necessaria ædificia, & opera pia impenditur, inter quæ Nosodochium est, in quo pauperes omnes scholarum studiosi, cum morbo tentati sunt, curantur egregiè. Summa ter mille aureorum quot annis ei Nosodochio attributa est. C

Cathedratici, qui proprietatis dicuntur, numerantur, uiginti, tres Theologici, quorum vnus mane, alter vespere Theologiam, tertius Biblia, siue Testamentum vetus & nouum, idq. finita prima lectione matutina, prælegunt. Canonici Iuris sex sunt professores, duo mane, totidem vesperi: à quibus omnibus exponuntur Decretales, è quibus proprij assignantur tituli. reliquæ lectiones sunt duæ, altera Decreti, quę fit absoluta matutina lectione: altera est ex Sexto, quæ horam exponitur ante uespertinā. Ciuilis Iurisprudentiæ lectiones sunt quattuor, duę quę mane, totidem quę uesperi: prima Infortiatum, albescente die: alię uespere Digestum nouum interpretantur. Medicinę item tres sunt cathedrę, quę proprietatis dicuntur, eaq. ijsdem horis, quibus Theologia solet, declaratur. Reliqui professores artibus liberalibus sunt addicti. Lectiones cum dico proprietatis, eas intelligo, quę (vt aiunt) dantur ad uitam: quas qua primum hora aliquis inchoat, iam alijs pręeminet; huncq. Hispanicè uocant Iubilatum. At ubi uigesimum in eo munere annum expleuerit, eodem stipendio (immunis iam à legendo) fruitur, quamdiu uixerit: tum uerò in eius locum sufficitur alius, cui ex alijs Academię reditibus pensio curatur annua. D

Qui in quadriennium conducuntur, tres sunt Theologi, quorum unus S. Thomam, alter Scotum, tertius Durandum. Iuris autem Canonici quattuor, quorum unus Clementinas, alter Extrauagantes, duo reliqui Decretales interpretantur. Ciuilis Iurisprudentię sex, quorum alter Digestum uetus, alter Volumen, duo Codicem, totidē Institutiones Iustiniani explanant. Medicinam tres alij profitentur. Hebrę, Chaldęę, Arabicę, Gręcę linguis suus cuique est professor. Ac pręter hos omnes, artium liberalium septem sunt professores, Grammaticę, Rhetoricę, Mathematicę, Musicę, Logicę, Philosophię naturalis & moralis, atque item alter, qui secundo Grammaticam docet; ac præter hos plurimi Grammatici inueniuntur, qui Grammaticam priuatim docent. E

Cum autem sępe uiri excellenti doctrina ad eam Academiam confluant, qui quidē cathedris proprietatis addici nequeunt, quousque eędem cathedrę morte professorū uacent, his certam pensionem, qua honeste possint sustentari, claustrum attribuit.

A Claustrum vocatur Rector & octo Consiliarij, vnà cum omnibus cathedraticis proprietatis, qui omnes Senatum efficiunt, ad quem uniuersa Academiæ administratio pertinet.

Rectoris est, ut curet integram horam à cathedraticis prælegi: quorum singulos singulis tribus mensibus inuisit: hiq. ni præstent quod debent, multantur. Cathedraticis proprietaris necesse est ut Doctoratus insignia Salmanticæ acceperint. Cum cathedræ vacant tam proprietatis, quàm quæ in quartum usque annum cōferendę sunt, edicto proponuntur, quòd edictum integrum mensem hæret cathedris ipsis affixū. At minoribus cathedris, cum uacant, triduo tantum; quo expleto Rector sortito aliquid promit, quod ad eam facultatem attinet, ut qui prior accessit, is id publice exponat. Adsunt autem omnes eiusdem facultatis discipuli: postridie verò, ac sequenti B bus diebus idem fit cum alijs, tum denique, discipulis omnibus secreto suffragia ferentibus, is eligitur cathedraticus, cui plura obtigerint.

Cùm discipulis ad altiores disciplinas transeundum est, primò an idonei sint, à primario humaniorum literarum professore examinantur. Si idoneos inuenerit, accepto chirographo ad ea studia admittuntur.

Qui iuri Canonico dant operam, priore biennio duas quotidie mane, aut vespere audiant lectiones necesse est, Decretalium alteram, Decreti alteram, tertio anno Clementinarum, quarto Sexti, quinto Extrauagantium. Qui Iuri ciuili student, primo anno Institutiones Iustiniani; at secundo, & tertio Codicem, quarto & quinto Pandectas mane aut vespere audiunt. quo quinquennio absoluto, promotio ad Baccalaurei gradum petitur, qui quidem à quocumque eiusdem facultatis Doctore con- C ferri potest.

Præter has prælectiones ordinarias, complures alię audiri solent ab ijsdem studiosis. Ac qui Canonico iuri dant operam, uacant etiam primis annis Institutionibus Iustiniani, alijs uerò Digesto, ac Codici. quin etiam Theologi Hebrçę ac Grçcę linguæ professores audiunt.

Baccalaureatum assecuti, vel domum, vel in solitudinem aliquam recipiunt sese, ubi cum triennium repetendis lectionibus impenderint, Salmanticam redeunt, Licentiati nomine insigniendi. Quod ut fiat, publica repetitio ab ijs habenda est. Nam à Scholastico, siue Magistro scholę, qui Procancellarij munere fungitur, lex aliqua, vel caput sorte exemptum proponitur, de quo repetitionem habeat secreto. Adsunt Magister scholę, ac publici professores, è quibus ubi quattuor, qui iuniores D sint, cum licentiandis disputauerint, hi per secreta suffragia uel admittuntur, uel reijciuntur.

Qui Theologię, aut Medicinę studijs sese daturi sunt, ubi ab humaniorum literarum professore, quem diximus, fidem accepere; primo anno Summulas, secundo Logicam, tertio Philosophiam naturalem & moralem, ac deinceps Metaphysica audiunt; denique facti Baccalaurei ad eas disciplinas se conferunt.

Ac Theologi quidem primo biennio Theologię lectiones matutinam & uespertinam; sequente autem biennio diuinam Scripturam audiunt; quo quadriennio absoluto Baccalaurei fiunt.

Qui Medicinę student, huic quadriennium operam minimum nauant. At hi in Baccalaureatu suscipiendo examinantur, quemadmodum de ijs fit, qui iuri Canonico stu E dent, cum ad Licentiatus (quem uocant) gradum euehuntur. In Medicis autem id citius fit, quòd Baccalaureatum assecuti, iam ęgrotos inuisere, ac curare possunt; sed & denique ex ijs plures & Licentiati, & suo tempore Doctores fiunt, maiorem his gradibus sibi auctoritatem conciliantes.

Singulis annis die, quę sancto Lucę est sacra, inchoantur pręlectiones & studia. Horum uerò intermissio, seu uacatio, est octiduum ante Dominicæ Natiuitatis festa: dies quindecim tempore Christi Domini resurgentis: quadraginta dies à beatissimæ Virginis matris Natiuitate, usque ad diem sancti Lucę. Singulis item hebdomadis dies Iouis uacat: ac si intercidit in alios hebdomadę dies festus aliquis, tum & eodem ipso die Iouis professores pręlegunt.

Sunt

Sunt autem in Salmanticensi Academia circiter uiginti Collegia, quæ pij Episcopi & Archiepiscopi instituerunt. Quattuor dicuntur maiora, tum quòd omnium optime reditibus ac legibus sunt constituta, tum quòd ex ijs Hispaniæ Rex Auditores fere atque Inquisitores deligit. In horum singulis collegæ sunt quindecim, aut uiginti. panno simplici & vnicolore vestiuntur, sic tamen ut cuique Collegio suus proprius sit color. Bini incedunt, cum domo exeunt. Rectori quisque suo integre obedit: communi in loco comedunt, non secus ac si essent uiri Religiosi. Nocte fores alicui numquam patent, quantacumque res, etiam grauissima, ingrueret. Antequam uerò ad hæc admittantur Collegia, exactissima testificatio exigitur, qua constet nihil in moribus, vel in Fide, uel in progenie esse, quod ijs legibus aduersetur. Quas uocant præbendas, hæ ijs per concursum, ut dicitur, conferuntur, idq. secreto per suffragia, & Hispanice dicuntur Beças. Duæ partes è tribus iuri Canonico student. Quattuor itē Collegia sunt Sacellanorum ordinis militaris S. Ioannis, S. Iacobi Calatrauæ, Alcantaræ; plures autem alumni in Collegio S. Iacobi, ut opulentiore. Reliqua Collegia dicuntur minora, tum ob numerum, tum Rege illorum opera uix utente. Collegium quod dicitur S. Bartholomæi, reditus habet uberiores qui ad sex aureorum millia singulis annis numerantur.

Omnium autem moribus Magister scholæ diligentissime inuigilat, ut quem pronum in vitia, uel in turpes iocos, taxillorum, aut chartarum esse compererit, hunc primo obiurget; sin pergat, in custodiam conijciat, in qua diu detento maxime profuisse hanc pœnam re ipsa comprobatum est.

Ceterum cum Salmanticæ literis operam dent, ac verò septem aliquando fuisse millia scriptum sit, ij omnes uitæ honestate, moribus, sermone cœnobium Religiosorum (& horum quidem ualde obseruantium) repręsentant. Vestes omnes induunt ad talos vsque, quibus angustior domi res non sit. Neque uerò arma, non sericum, non alicuius generis colores gestant.

Accedunt Religiosæ familiæ, Dominicani, Franciscani, & aliorum Ordinum, in quibus pietas & sapientia magnopere uigent. Dominicani ordinis sunt ducenti, apud quos disciplinæ omnes, quæ ad Religiosorum institutum pertinent, sedulo docentur; ut mirandum non sit, ubi ea ratio & forma Academiæ sit, quam & sequuntur aliæ Hispanicæ & Lusitanicę Academicę, ibi semina Catholicę Religionis, & scientias quaslibet solidè posse in multis Prouincijs, atque adeo in Indijs spargi, atque maturescere.

Ratio Collegiorum, & Scholarum, quibus præsunt uiri Religiosi. Cap. XXXVIII.

ET pręter celebres Academias, Collegia sunt & scholę, quibus pręsunt uiri Religiosi. Quamobrem & quęnam, & quanta in ijs sit ratio culturæ ingeniorū, dicendum est. Ac primo, quod supra innuimus, Christianis Academijs excitandis attributi fuerunt à Regibus uiri Religiosi, quòd rebus sęcularibus minus impliciti, in eam operam toti poterant impendi. Et Ferdinandus Castillus Dominicanus, qui sacrę familiæ suæ centurias uere prudentes & sanctas edidit, diserte scribit, id S. Dominico fuisse propositum, ut non solum Philosophiam & Theologiam sui docerent, uerum etiam inferiorum scholarum susciperent curam, ad quas ipsi quoque laici confluerent: quòd nimirum intelligeret hanc esse conuertendis ad Deum ciuitatib. compendiosissimam uiam. Cum autem hoc sæculo hinc hæreses, illinc nouus Orbis emergerent, nouasq. non minus è cælo, quam è terris diuites suę sapientię fodinas Dominus IESVS aperiret, exciuit unà cum alijs nostros, ut in hoc potissimum incumberent. In quo quid hactenus pręstare Societas nostra conata sit, quive fructus è Religiosa cultura capti iam sunt, uel percipi possint, exemplo Collegij nostri Romani proposito ostendam.

Ferdinandi Castille centuria optima.

Compendiosissima uia innouandarum ciuitatum.

Beatus Ignatius Loyola cum post peragratam mundi partem, perspectasq. Hispaniæ Gallię, Germanię Academias, uocatus fuisset ad diuinum nomen, per studia literarum, & pietatem propagandum, iam uerò Societati nostrę postea Prępositus esset, ac è quibuscunque prouincijs pręstanti ingenio uiri nomina nostro Ordini darēt,

Societatis Iesu ratio in iuuanda re Christiana.

florerent

A floreret autem Religiosæ familiæ aliæ, habuit vnde ab omnibus ad proprium institutum firmandum plura colligere posset. Quidquid enim in Lusitanicis, Hispanicis, Gallicis, Italicis, Belgicis, Germanicis, & Academijs, & Cœnobijs optime fuerat institutum, id tamquam symbolum ab ijs qui ea cognouissent, atque ad nos se aggregassent, ponebatur in medium. Ille autem ut solertissimo erat ingenio, Deiq. negotium agebat, concoquere omnia & disponere cœpit. Quod postea diuturno scholarum, & Collegiorum nostrorum vsu quasi tritum, & cribratum, quid in quaque ratione vel procedebat, vel emendatione egebat, subinde per congregationes generales, vel alijs rationibus, ab ijs qui successere B. Ignatio Præpositi Generales, ad examen sæpe reuocatum est. Atque vt Ecclesia conflictatur aduersis opinionibus tum Gentilium & hæreticorum, tum eorum item, quos nimia sui fiducia transuersos agit; factũ B est, vt nostri in hac palæstra plurima experirentur. Nondum tamen extrema erat manus imposita rationi atque institutioni studiorum, cum denique Claudius Aquauiua ante viginti annos delectus Præpositus Generalis, uti reliquis Regulis, ita potissimum eiusdem Institutionis legibus roborandam sibi esse Societatem intelligens, hanc, quam dicturi mox sumus, rei conficiendæ rationem iniuit.

Ignatius Loyola.

Claudius Aquauiua.

Ratio studiorum statuta in collegijs Societatis Iesu. Cap. XXXIX.

SEdebat Gregorius XIII. Pont. Max. magno Christianæ Reipub. bono, cui quod diximus, fuit curæ, vt per Seminaria, Collegiaq. Religio quàm latissime pateret: quare & in eius Pontificatum reseruatum est, quod antea forsan uix vnquam vel hoc modo deliberatum, vel ad effectum aliquem perductum fuerat. Præcesere igitur aliquandiu per vniuersam Societatem (vt fere fit in magnarum rerum deliberationibus) orationes, Sacra, corporis afflictiones, ut mentibus adesset diuinæ sapientiæ numen. Deinde è prouincijs disiunctissimis sunt è nostris euocati: ex Hispania Ioannes Azor, ex Lusitania Gaspar Gonzales, ex Gallia Iacobus Tyrius, ex Austria Petrus Busæus, ex Germania superiore Antonius Guisanus; Romæ commorabatur Stephanus Tuccius: omnes administrandarum scholarum vsu præditi, & in omnibus pene facultatibus versati, gnari etiam singuli rerum prouinciæ suæ: ut variarum gentium auditis collatisq. moribus ac studijs, id communi consilio statueretur, quod locis, quo ad eius fieri posset, congrueret uniuersis. Hi vbi conuenere, Pontifici Max. à Claudio Aquauiua sistũtur, ut re cognita, benedictionem à Deo rite per Pontific. manus accipiant. At Christi Vicarius commendato consilio, sedulitatemq. ac celeritatem operi adeo salutari ut adhiberent, hortatus, vbere benedictione tanquam rei initium sanxit; Cardinales item nonnulli doctrina & auctoritate præcipui, quos certiores facere oportuit, institutam hanc à Generali nostro quasi communem studiorum reformationem vehementissime comprobarunt. Accincti operi Patres ita rem instituerunt. Horæ ternæ diebus singulis in consultatione ponebantur, temporis reliquum legendis Doctoribus, & commentarijs, quos aliqui manuscriptos ex prouincijs attulerant, traducebatur.

Gregor. XIII. Pont. Max.

Io. Azor. Gaspar Gonzales. Iacob. Tyrius. Petr. Busæus. Anto. Guisanus. Stephanus Tuccius.

Iam verò vniuersum hoc opus duo in capita distributum fuit. In uno de securiorum opinionum delectu ac censura agitatum est: In altero traditus fuit ordo ac praxis scholarum, omniumq. exercitationum, quibus ad sapientiam ac bonas artes iuuentus promouetur, institutio. Ac primum in opinionum Theologicarum examine, in quo aliquid excogitare, quod multis probetur, arduum semper visum est omnibus, Patrum illorum unus; qui præerat congregationi, quæstionem aliam ex alia iuxta ordinem partium, quæstionum, articulorum S. Thomæ in disceptationem vocabat; ordine suam quisque sententiam prodebat; si suffragia concordabant, haud magno negotio res transigebatur; sin dissidebant, tum disputatio acris oriebatur: diuidebatur quæstio in proprios status, certa secabantur ab ambiguis, lubrica & obscura à ratis & definitis: controuersiæ capite sic explorato, discrepantium inter se argumentorum momenta appendebantur, in chartam sedulo referebantur; copiosa duorum, interdum etiam trium dierum disputatione examinabantur, donec qui aliter senserant, in plurimorum sententiam sponte concederent.

De securiorũ opinionum delectu.

De praxi scholarum.

In

Constituenda Methodi tractandarum disciplinarum ratio.

In constituenda deinde certa ratione, ac methodo, qua scientiæ & facultates singulæ tractarentur, recitabantur Patrum nostrorum in hunc vsum conseruatæ deliberationes siue Romæ, siue extra in nobilioribus Societatis Collegijs, varia temporum occasione institutæ: percensebantur epistolæ, & consulta, legesq. Vniuersitatum, & diuersi generis alia, partim superioribus annis, partim nuperrime ad Claudium ipsum Generalem ex plerisque cum Italiæ, & Hispaniæ, tum etiam Galliæ, Germaniæ, Poloniæ prouincijs transmissa: relegebantur quartæ partis Constitutiones Societatis nostræ, studioq. ad nutum illis parendi sedulo expendebantur: Canones similiter congregationum, Regulæ & statuta scholarum, consuetudines præterea moresq. Collegij Romani, quæ liber manuscriptus simul omnia complectebatur. Ex his antiqua plurima retinebantur, recentioraq. adtexebantur, abrogabantur nonnulla: si quæ dubitationem adferebant, singuli prouinciæ suæ priuatas, uel communes institutiones, vsū, & exempla scholarum, mores & euenta in medium proferebant, commoda & incommoda demonstrabant; Quibus tot, tamq. varijs auxilijs ad disquisitionem, iudicationemq. adhibitis, multarum peruestigata sunt remedia difficultatum, iactaq. mutuę inter nos consensionis fundamenta, cum fixum ac ratum id apud se haberent, nihil esse posse uel ad scholarum conseruationem, promotionemq. utilius, vel ad gratiam, comparatamq. existimationem retinendam accommodatius, quàm uniusmodi omnes normam, præscriptionemq. in excolendis ingenijs, gubernandisq. Scholasticis muneribus tenere, ac sequi. B

Constitutiones Societatis Iesu.

Duplex Tractatus.

Consectus tandem est tractatus duplex: unus de opinionibus seligendis, alter de scholarum administratione. vterque deinde sub incudem reuocatus, relectusq. omnibus audientibus, & emendatus, tandem etiam subscriptione singulorum firmatus, inq. Collegij Romani Theologorum manus iussu Generalis traditus est, ut ab ipsis primum, à reliquis deinde per uniuersam Societatem prouincijs expenderentur. Atque hic congregationis de studijs habitæ tam cursus, quàm exitus fuit. Anno uertente denique sub finem mensis Augusti, cum Decembris initio cœpisset, conuentus est solutus. Stephanus Tuccius, Ioannes Azor, & Gaspar Gonzales in Vrbe relicti, ut, sicubi desideraretur, eorum quæ constituta sunt, interpretationem, uel rationem redderent; ceteri domum, quisque ad consueta munia, rediere. C

Congregationis habitæ exitus.

Visum est deinde eidem Præposito Generali, cum hoc opus esset arduum, atque in publicam totius Societatis vtilitatem institueretur, quò & æquioribus animis exciperetur, & perpetua sedulitate conseruaretur, nil constituere prius quàm omnium prouinciarum Societatis Doctores, quid de tota re arbitrarentur, exponerent. Voluminis igitur deputatorum Patrum opera confecti multa exempla in omnem Societatē dimissa sunt, ut sicut à Romano iam Collegio diiudicata fuerant, ita & à prouinciarū Doctoribus recognoscerentur. Qui postquam Romam perscripsissent quæcumque de tota re sensissent, tādem à Præposito Generali, auditis prouinciarum sententijs, quid optimum factu esset, uel omnino decerneretur, uel, si opus esset, res ipsa tota sub experimentum adhuc triennij per uniuersam Societatem adduceretur. E prouincijs itaq; cum etiam ea de re conuentibus Doctorum nostrorum habitis, cuncta fuissent examinata, quæcumque obseruauerant, aut animaduerterant; ad Præpositum Generalem miserunt. Quæ cum præcipui Doctores Collegij Romani, cum deputatorum Patrū tribus, qui in hunc usum (ut dixi) in Vrbe retenti fuerant, recognouissent, denique omnibus quæ aut in Vrbe, aut in prouincijs acta fuerant, accuratè perpensis, idē Claudius Pręposit us Generalis è Patrum Assistentium consilio, ea, quę è re literaria nostrorum esse maxime uisa sunt, censuit approbanda: ac pars ea, quę studiorum ordinem ac praxim instituit, missa est ut in mores induceretur per Societatem omnem eo tamen consilio, ut si qua in ijs regulis quotidianus ipse doceret usus, emolumenti minus quàm speratum fuerat, habitura, notarentur haud segniter in singulis prouincijs: quamquam difficultates, quę in hoc toto genere propositæ fuerant à prouincijs, Romę gnauiter ac strenue uersatę, tractataq. fuissent, curatumq. ut tollerentur omnino, aut certe magna ex parte leuarentur; siue per communes, siue per proprias sensim regulas. Quæcumque uerò obseruata fuissent, post tres circiter annos Pręposito D E

Exquiritur expositio certarum Prouinciarum.

Experimentū triennij in omnibus Prouincijs.

Gene-

A Generali perſcriberentur, ut poſtquam iuſſu ipſius ab ijs, à quibus oporteret, omnia denique recognita, atque excuſſa fuiſſent, inter noſtros firmarentur.

Reſtabat id quod ad delectum opinionum pertinet. Quę primò Romę, deinde in prouincijs, poſtea etiam iterum Romę, eo modo, quo reliqua (ſed tanto diligentius, quanto grauiora ſunt) erant perpendenda, pręſertim cùm Societatis noſtrę Conſtitutiones communiorem, tutiorem, ac penè omnibus concordem atque unam noſtrorũ eſſe iubent; quare & S. Thomę doctrinam amplexi ſunt, quam Academię pene omnes, ut maxime tutam ac ſolidam recepere. Itaque & hoc abſolutum eſt; monitaq. à Claudio Generali Prępoſito Societas, ut labores tot Doctorum examine elaboratos, qua poſſent ſedulitate, omnibus, qui literarum ſtudijs uacant, grauiſſime commendaret. ſi qui verò ab ijs deflectere viderentur, & paternis monitis in viam reuocarentur, & B ſeueris, quando res ferret, animaduerſionibus coerceri curarentur. ſi qui autem unquam difficiles & inobedientes ſe præberent, ij à legendi munere prorſus amouerentur. Hæc igitur ad Dei gloriam, in Societate noſtra ratio ſtudiorum inita eſt, de qua poſtea, quæ ſingillatim ad omnes facultates attinent, quæ quidem à noſtro inſtituto non abhorrent, quantum ſat erit, ſuis locis erunt attingenda.

De delectu opinionum.

S. Thomæ doctrina maxime tuta & ſolida.

Quæ cultura ingenijs excolendis adhibeatur in Collegijs Societatis Ieſu. Cap. XL.

AT & quæ cultura in Religioſis iſtiuſmodi Collegijs adhibeatur, quem ve fructum in diſciplinis ferant, liquebit adhuc planius, ſi quemadmodum è publicis Academijs ea, quæ Salmanticæ eſt, propoſita fuit, ſic ex iiſdem Colle- C gijs, Romani Collegij Societatis noſtræ quaſi idea quędam (quod ad res noſtras ſpectat) delineetur. Et primum in eo, quod à Gregorio XIII. Pontif. Maxim. reditibus atque ædificiis auctum eſt, ducenti circiter è noſtris uariarum nationum commorantur: trecenti non ita multo poſt futuri, mille item alij ſupra ſeptingentos è diuerſis tum regionibus, tum Collegijs, quæ Societas non uno orbis in loco adminiſtrat, eò confluunt: Seminarium Romanum, Germanicum, Anglicum, Græcum, & Maronitarũ: hoc eſt incolarum montis Libani: Romana item in primis nobilitas, & ceteri, qui continenter ad Vrbem veniunt, eum numerum explent. Nemo qui in Grammatica fundamentum non iecerit, admittitur. Quin etiam à certis examinatoribus ingenium, mores, atque propoſitum vniuſcuiuſque prius ſedulo explorantur: cui niſi adfuerint qualia tantam virtutum ſcholam decent, non patet aditus ad noſtros. Admiſſus de- D bet confiteri ſingulis menſibus proprio Confeſſario, vt ea ætas à Deo cuſtodita Reipublicæ utilior, cælo euadat beatior. Arma procul ſunt. Sacrum diebus ſingulis audiendum. Profeſſores cum præfectis ſtudiorum ſunt plures: quippe alij diuinam Scripturam, Scholaſticam alij Theologiam, nonnulli controuerſam cum hæreticis, & practicam, quæ eſt de caſibus conſcientiæ: varij Logicam, & Philoſophiam, reliqui Mathematica, Rhetoricen, & humaniora ſtudia cum Poeſi; linguas item Hebræam & Græcam pręter Latinam docent. Philoſophiæ curriculum triennio, Theologiæ quadriennio abſoluitur. Quos autem citius in uineam Domini expedit mittere, qui forſan omnes Scholaſticis ſtudiis minus idonei ſunt, hi biennio practicam Theologiam audiũt. In ſcholis, ſiue claſſibus inferioribus, cum unà cum bonis literis animi pietas ſugenda ſit, utrique opera datur enixè. Nam quę de quotidianis exercitationibus, quę in iis E habentur; de officio & forma uniuſcuiuſque claſſis, de promotione ad ſuperiores, de quotidiana temporis ratione ac diuiſione, de pietate & diſciplina morum, de incitamentis ſtudiorum, de ſingulis Decuriis, quibus pręſunt Decuriones, de libris exponendis, & quomodo id in eodem, atque in reliquis Societatis IESV Collegiis agatur, de additis quoque regulis, quæ Italis, Germanis, Gallis, Luſitanis, Tranſalpinis ſunt proprię, uiderint, qui hoc uelint, in legibus, quę de iis ſunt apud noſtros. Nam quę pręſidia tum aliis diſciplinis, tum iſti facultati ſummo ſtudio ſiue ab aliis, ſiue à me conquiſita fuere, id caritas Chriſti urget me, ut ubique communicem: nam & nos ab aliis edocti fuimus: fraternam autem aliis gratiam, aut profectum inuidere, peccatum eſt contra Spiritum ſanctum.

Ratio admittendi Scholaſticos ad Collegium Romanum Societatis Ieſu.

Exercitatio uaria.

Num colendis ingenijs fructus uberior capiatur è collegijs, & Doctrina Religiosarum familiarum. Cap. XLI. A

NVm verò status Religiosorum aptissimus sit omnium ad vberiorem in scholis fructum edendum si, uel quæ alij hac de re scripserũt,uel quæ nos dicturi quã breuissimè sumus,æquissimo animo accipiantur, nemini dubium est quin facillime persuadeatur, ut qui contra hiscere audeat, nec à bono spiritu agi se, & verò publicæ saluti ac commodo aduersari intellecturus sit. Mitto autem nunc,qui fructus editi sunt in Ecclesia Dei è Religiosis uiris in omni scienriarum genere. Id enim cum reliqui, tum nouissime iustissimis causis adductus testatum reliquit Hieronymus Platus Societatis nostræ,libro secundo de Bono statu Religionis:quem librum neminem virum bonum legisse pœnitebit. Nos pauca tamen ex illo, rum è re ipsa.

Naturalia & supernaturalia dona quãdo efficaciora.

Iudith typus Religiosi, labores in docendo.

Et quidem quę naturalia,vel supernaturalia dona conferuntur à Deo,hæc ad ipsius B immensam bonitatem attinet, vt efficaciora sint, & augeantur, cum iam non suis cõmodis, quæ omnia Religiosi contempserunt, sed Dei gloriæ seruiunt,& illorum saluti,quorum oculis & animis illa vel utilitas,vel pulchritudo comparantur. Nam ut Iudith fęminæ honestisimę,quòd ad Holophernem hostem capiendum, non tantum preces,aut cilicium, vel ieiunia, quibus antea vrebatur,sed etiam inaures,& sandalia, & annulos,& denique omnem mulierem mundum adhibendũ putauit; Deus quiddam insuper ei gratiæ & splendoris contulit, quoniam compositio illa non ad libidinem, sed ad virtutem referebatur: sic eloquentia & scientiæ à Religiosis tamquam ancillæ ad arcem adductæ, clypei denique sunt ad propellendos hostes,qui in Dei Ecclesiam vellenr itrumpere.

Quæ virtutes iuuent percipiendas scientias.

Deus promouet labores Religiosorum ut suos.

Accedit tempus,& animi attentio, quæ duo ad sapięntiæ studium cum pernecessaria sint,in sęcularibus rara sunt,in Religiosis abundant; quibus item animi quies,& C tranquillitas adest,quæ sequi solet compresis, & eradicatis omnibus eius turbulentis motibus. Iuuat uirrus temperantiæ ac sobrietatis, sine quibus & ingenia redduntur obtusiora, & minus apta ad scientias speculatiuas fiunt: id quod diximus etiam ab Auerroe alioquin impio, veritate cogente, dictum fuisse. Iuuant præ omnibus Dei lumen & gratia. Labores.n.Religiosorum Deus non tam ut ipsorũ,quàm suos, vtpote suã causam & negotium promouet: quod longe secus est in ijs omnibus, qui ad suũ lucrum vel honorem studia referunt. Atque hoc quidem tanti est,ut etiam sæpe miraculo, & præter naturę ordinem Religiosorum mentes Deus illustret, obscura patefaciat,easq.habiles efficiat ad difficillima quæque capienda. Rem propius oculis subijciamus. Ipse tantummodo aspectus mutuus in uno Romano Collegio Societatis duo D rum circiter millium adolescentum,in quibus altum silentium,nullus strepitus sit;plurium autem frequẽs Eucharistiæ vsus, uti & variæ beatisimæ Virginis sodalitates; quæ ex aptioribus ad scientias, & propensioribus ad pietatem ingenijs diebus festis vnà conueniunt ad loca propria,vbi de excolendis animis simul conferunt, hortationes audiunt,& diuersas piorum operum exequendorum ineunt rationes:in scholis autem nulla profani auctoris, aut poetæ lectio, quæ labem aliquam contineat:sexcẽtęq.

NOTA.

quotidie otij & peccatorum præcisę occasiones; continua item prçlegendi series, cũ ijdem philosophię professores bis in die prçlegentes,atque repetitiones, disputationes,& collationes adiungentes, repleant scientijs mentes adolescentum: nemini uerò professorum permitti philosophiam ut doceat,priusquam Theologiam accuratè didicerit,mirum non est,si hęc omnia faciant, ut qui uidentur adhuc iuniores, pręstent E id,quod in sęculo grandiores natu uix possunt.

Quæ maximi ponderis præcessere.

Pręcessere autem illa maximi sane ponderis, primum uocatio à Deo ad Religionem, & ad hoc docendi munus:deinde diligentisima examinatio prius quàm in nostrum Ordinem admisi essent: admissorum deinde probatio biennis in moribus, in pietate, & literis: mox non interrupta unquam studia, ni ualetudine prohibeantur: plures autem inter eos domesticę repetitiones, & disputationes, quàm quę in scholis habentur: uolutatio auctorum emendatisimorum: multorum professorum eodem in Collegio commoratio, qui mutuam sibi operam pręstant: uariarum nationum mores,quibus prudentiam una cum doctrina consequuntur: unaquęque enim

natio

A natio ipsa uiuendi consuetudine; dona, quę habet à Deo, inuicem communicat morum porro probitas & simplicitas, quæ in plerisque Septentrionalibus viget; alacritas ingeniorum & grauitas, quæ in Hispanis; viuida vis, quæ in Gallis; iudicium, quod in Italis; eloquentia, quæ in Græcis, & alijs Orientalibus; addo ardens illud laborandi pro Christo desiderium, quod in Anglis præcipue extat, dum vel isti proprij sanguinis prodigi, emensum studiorum curriculum solent consignare martyrio, vel dum alij plerumque vale dicentes huic hemisphærio, parentibus, amicis, patriæ, sibi ipsis, latissime ad Indias conuolant, & ad truces atque efferas nationes: hæc, inquam, omnia, quæ diu obseruantur oculis, uix dici potest quantum lucis & calcaris addant Religiosis mentibus. *Variarum nationum varietates.*

Sed & mutua eorum præsentia, qui paulo antea quàm Societati nostræ nomina de B dissent, mundo hærebant, quiq. eum patrimonijs, dignitatibus, pompis auidissime inhiassent, nunc iam paupere amictu & vita contenti, eodem remigio vnanimes ad cęlestem portum nituntur appellere: ipsa verò eodem tempore tum precatio, quæ fit mane, ante meridiem, & nocte; tum sacra lectio, quam vel mensæ accumbentes toto anno audiunt: professorum autem, vbi curriculum Philosophiæ exposuere, reditus sępe ad humaniores scholas; vt eum Latinam linguam & eruditionem istarum literarum repetant, sint eadem opera Christianæ iuuentuti fructuosi, dum nondum per ætatem audire Confessiones, aut publicè concionari debent: post absolutum verò Theologię curriculum reuersio ad nouitiatum, in quo annum adhuc, tamquam in schola affectus, impendunt, concipiendo nouo igni, qui solet in meditatione exardescere; summa certe præsidia sunt, quibus breuiore temporis spatio, quàm per laicos fit, disciplinas & pie C tatem cum addiscere, tum docere possint.

Quasnam tetenderit, atque adhuc tendat insidias humani generis hostis, ut Scholas, Seminaria, Academias, & Collegia Catholica euertat. quave ratione eidem Satanæ obuiam itum sit & antiquitus & hoc sæculo. Cap. XLII.

QVanto igitur splendidior in eiusmodi Academijs, & Collegijs micabat & micat Sapientia, eò magis connisi sunt Satanas & reliqui eius asseclæ, ut eam extinguerent. Quoniam verò hostilium stratagematum notitia uictoriam faciliorem affert, age videamus quibus id artibus, ac per quos illi hoc procurarunt.

Primi fuere antiqui Philosophi, qui tamquam obiectu multiplicis opinionum syl D uæ, radios veræ philosophiæ obscurarunt. Videbat enim Satanas scriptum esse, vanos esse homines, in quibus non est sapientia Dei, stultosq. fieri à sapientia sua: cumq. philosophari sit amare Deum, etiam secundum Platonem, ut inquit Augustinus, intelligebat vera philosophia sublata, amorem in nobis erga Deum non posse consistere, atque idcirco suum regnum tartareum auctum iri. Sed hoc ubi de philosophia. *Philosophi.* *Sapien. 1.* *Hieronym. Ito.* *Aug. lib. 8. de ciu. Dei c. 9.*

Secundi fuere Iudæi, qui sicut affixerant cruci Christum Dominum, ita sperarunt se eius doctrinam, uerisimę nimirum principia philosophiæ cruci (vt ita dicam) affixuros. Hinc persecutiones Apostolis illatæ, falsissimæq. Prophetarum interpretationes, falsatus item ipse diuinus codex: missioq. mille legatorum in uarias mundi partes, ut Christianæ religionis propagationem impedirent. *Iudæi.* *Iustinus martyr.*

Tertij fuere primi illi hæretici, Ebion, Cerinthus, Marcion, quiq. deinceps sunt sub E secuti. Inuectam enim ab Apostolis, atque ab horum discipulis lucem in Mundum, extinguere nouo astu moliti sunt. *Primi hæretici.*

Accessit uis Imperatorum tyrannica, qua Ecclesiam sunt persecuti: inter quos cũ Iulianus Apostata uiam hæreticis ostenderit, qua Catholicas Academias, & Collegia tollere conati sunt, ideo eam huc adijcere peropportunum fuerit. Aperient enim oculos uiti, qui vere sapiunt. Iulianus itaque à Libanio Sophista & Maximo philosopho, de quo postea ob diabolicam Magiam supplicium est sumptum, ita dementatus fuit atque corruptus, ut è pietate Christiana in ethnicam impietatem prolapsus, Apostata & factus & dictus sit. Hic cum esset Viennæ, quæ ad Regnum Gallię pertinet, religionem Catholicam simulabat, qua simulatione Catholicos sensim in *Tyranni.* *Iuliani Apostata artes.*

ſuas partes alliceret,ut etiam die ipſo Epiphaniæ Domini in Eccleſia cultui Chriſtianorum intereſſet. At cũ paucos intimos apud ſe haberet, quibus fidebat,ſecretã auguriis & inſpiciendis animalium extis operam dabat. Ratus autem appetiiſſe tempus promendi quod coquebat in animo, ſublatis quoque ijs,à quib.metuebat,edicto iuſſit ut Paganorum templa paterent, in his immolarentur bruta,thus idolis falſorum Deorum incenderetur,Idolatria reſtitueretur. Vt res procederet, ſi plebem cum Epiſcopis Catholicis ea de re litigantem audiuiſſet, utràque in palatium accerſita parte,monebat,ut ciuilibus diſſenſionibus ſopitis, unaquæque libere,ac ſine metu quem uellet ritum ſectaretur. In Gallijs (quod teſtatur Hieronymus) Chriſtum negauit:ſeq.ipſo nominato Pontifice, & Eccleſiæ capite,Gentilium templa publice eſt ingreſſus,idẽ vt Chriſtiani facerẽt edicens. Quos verò intellexiſſet eſſe Eccleſiæ hoſtes, aut apoſtatas, hos honore ac ſtudio proſequebatur. Baſilicas hæreticis Donatiſtis reddidit,quas antea Conſtantinus Imperator ademerat. Benignum ſe & comem erga Iudæos geſſit;quib.etiam ſuaſit,ut Salomonis templum reædificarent. Quod cum facere cœpiſſent,igne,qui è fundamentis erumpens abſumpſit operarios; & crucis ſigno,quod eorum veſtibus hęſit, atque alijs prodigijs prohibiti ſunt. Veniens Delphos ad Apollinis templum de bello aduerſus Perſas conſulturus, templum fulgure ac terræmotu euerſum eſt. Eccleſijs redditus abſtulit;Chriſtianorum ſcholas claudi imperauit, ne Chriſtiani Deorum Gentilium facinora cognoſcentes,eos contemnerent;ac pietatem in ijs parerent. Ad extremum ſagittæ ictu,quæ incertum à quo fuerat emiſſa,uulneratus, atque aduerſus Chriſtum inclamans, Viciſti Galilæe,ad inferna deſcendit, cum annũ dumtaxat & ſeptem menſes imperaſſet.

Epiſt. ad Nepotianum.

Templum Salomonis prohibitũ à Deo ne ædificaretur.

A B

Veterum hæreticorum conatus contra Catholicorum gymnaſia & ſcholas. Cap. XLIII. C

CVm Iuliano Apoſtata Ariani Imperatores connumerari poſſunt,quãuis Arius Conſtantini Magni tẽpore cœperit Orientem hęreſibus inflammare. Genſericus certè, atque Hunericus Reges Vuandalorum omnem ex Africa religionem atque ſapientiam exterminarunt. Extinctis autem ſex millibus ſacerdotiis,ſcholis item Catholicis clauſis, ingens illud vulnus iam ante millæ annos tertię orbis terrarum parti inflictum eſt, ut non ſolum cultus omnis in ea concideri t,uerum etiã Sergio Apoſtatæ, & Mahometi inde patuerit, quà Mahometiſmus in mundum tamquã torrens irrumperet. Itaque in Africa nulla iam ſchola,aut Academia per tot iam ſęcula extitit, niſi Academias eas dixeris, quæ in Feſſę Regno diſciplinas quaſdam, Arabicamqu. & Hebræam linguas ad fouendos Mahometicos & Indicos errores, uti & ad impia ſcelera docent. D

Ariani Impp.

Victor Vticẽ. de perſecut. Vuandal.

Sergius Apoſtata. Mahomet.

Scholas item Alexandriæ Catholicas multo antea turbauerant Ariani,ut non modo Alexander Epiſcopus, & Antonius Aegyptius, ac Patres Synodi Nicænę, uerùm etiam Valentinianus Imperator hęreſim eam compreſſerint,prohibentes, ne ullo in loco hęretici docerent.

Ariani.

Hæretici prohibitum olim ne docerent.

Refert Zonaras,à Leone Gręcorum Imperatore, qui bellum aduerſus Sanctorum reliquias & Imagines ſuſcepit, (quemadmodum Caluiniani hoc ſęculo fecerunt) domum illam inſignem Conſtantinopolitanam cum duodecim ſapientiſſimis uiris fuiſſe concrematam, quę Religioni & ſapientię propugnandę ab alijs Imperatorib. fuerat ijs attributa. Id verò Leonem feciſſe,quòd ipſius impietati cum reſiſterent, tum alijs perſuaderent, ne aſſentirent. E

Lib 3. Annalium.

Domus Conſtantinopolitana ubi 12. uiri ſapientiſſimi.

Ne longum faciam, nec, quę conſequentibus ſęculis acciderunt,enarrem, noſtra memoria (ne dicam & pręſenti aſpectu) pauciſſimos intra annos Vngarię, Polonię, Suetię, Gothię, Danię, Anglię, Scotię, Gallię Academię omnes Catholicę, quę fuerant à Pontificibus Maximis, à Regibus, ab Epiſcopis, & alijs ſiue inſtitutę, ſeu confirmatę, inuadentibus hęreticis, & bona Eccleſię diripientibus, corruerunt. At & ſimul omnis decor pietatis & cultus collapſus eſt. Neque enim tam cito Lutherus uexillum iniquitatis extulit, quum Catholicis profeſſoribus eiectis, una cum Academijs Regna corruerunt, aut & facta ſunt, ut dixit Propheta, quaſi tugurium in cucumerario; Quę uerıſſima cauſa fuit, cur uitę libertate, ebrietate; &

Clades illata uarijs diuerſorum Regnorum Academijs.

Iſa. 1.

A nouâ opinandi licentia, plures Academiæ, magna Scholasticor. frequentia orbatę sint. Cladem harum hæresum secutæ sunt quorundam philosophorum infelicissimæ sectæ, quæ cum mõstra aluissent errorum, coniunctę tacitè cum hęreticis, mirum est quãtas molitæ sint strages & ruinas. Contra istas igitur Synodi Lateranensis & Tridentina, salutaria remedia adhibuere, quemadmodum libro de docendæ Philosophię Methodo siue Apparatu dicemus.

Quinque alij Satanæ conatus aduersus culturam Ingeniorum. Cap. XLIIII.

AT id, quod hæresi, vel falsæ philosophiæ artibus non potuit effici, quinque alijs vijs aggressus est Satanas: nempe Disseminatione librorum, qui hæresibus, atheismis, fœditatibus essent inquinati: Intermissione prælectionum;
B aut, dum habentur, strepitu & vlulatibus ita interturbatatum, vt vix hominum, ne dicam Christianorum species in Scholasticis appareat: Factionibus, & carne: ad quæ & illud iniquissimè accessit, ut scriptione, ac turpissimis signis ipsi scholarum muri fędarentur; sicq. tenera illa ætas, quæ venerat innoxia, discedit deinde polluta scelere plus quàm imbuta disciplinis, ac Deo ipsi facta inimica: Auersione tandem à diuino cultu, dum disputationes, promotionesq. ad gradus, ac prælectiones sæpissime in eos dies & horas traductæ sunt, quibus in eum erat ex diuino præcepto publice incumbendum. Ac tamen istis Satanæ & mundi conatibus, Reges ipsi, Catholicus, Lusitanus, Henricus secundus Galliæ, Carolus & Ferdinandus Germaniæ Imperatores, Sigismundus secundus & Stephanus primus Poloniæ Reges, cum permultis Principib. atque Episcopis obuiam iuere, Academias alias & Collegia catholica præsertim Societatis no
C stræ passim excitantes.

Quænam pertineant ad bonorum librorum vsum. qua occasione agitur de lectione, explanatione, purgatione, scriptione, censura, editione, correctione, emendatione, dissemination, dispositione, & conseruatione librorum. Cap. XLV.

DE Academijs diximus, loquamur de libris: è quibus si boni sunt, summa ad culturam ingeniorum existit utilitas: id quod, vt ex ijs quæ supra diximus, planum est factum, sic ex ijs quę postea dicturi sumus, planissimè liquebit. Cum verò generatim ad librorum vsum multa pertineant; de singulis, Deo iuuante, dicendum est. Aut enim leguntur, aut explanantur, aut corriguntur, uel purgantur, aut scribuntur, aut subeunt censuram, aut eduntur, aut alijs distribuuntur, & dissemi
D nantur, aut disponuntur, aut conseruantur libri.

Lectio librorum. Cap. XLVI.

DE librorum lectione, prætet illa quę dicta sunt, hęc quoque adijcimus. Vbi de liberatum fuerit, quę cuique studendi ratio sit aptior, mox quinam sint emẽdatiores & meliores auctores, expedit ut noscantur. Id quod magna ex parte constabit ex hac Bibliotheca. Si quid uerò animi causa legetur, quod rectã non tendat ad disciplinas, quib. sese quisque dediderit, id tamen aliquo ordine legendum erit, qui memoriam iuuet. Si historię fuerint, non modò hanc, modo illam, sed ex locorũ ac temporum serie continuanda erit lectio. Cum.n. & multitudo & uarietas historiarum ea sit, ut cuiusuis hominis non sit aut perlegere omnes, aut in ordinem redigere, aut memoria custodire; sane opus est methodo, quam suis locis ostendemus; & epito
E me aliqua, qua ceu filo per tot anfractus ducamur. Librũ aũt habere chartaceum per materias distinctum, in quem legendo recti capita breuissimè conferantur, quod & Plinius faciebat, memoriam animumq. mirificè iuuerit. Cum aũt fastidientis stomachi sit multa degustare; quę aũt sunt uaria, hęc potius sint noxia, quã alant; Senecę consilium amplectẽdum est: nimirũ, nil interesse quã multos, sed quàm bonos habeamus libros, cũ multitudo oneret, nõ instruat: & satius sit paucis auctoribus nos tradere, quàm errare per multos. In primis aũt legendum est, quod mores ad uirtutem instruat, potius quàm quod sensum acuat ad subtilitatem. Ea enim vera prudentia est, uelle informari pręceptis diligentius, quàm quęstionibus implicari, ne uidelicet quod ad refectionem quętendum est, sumatur ad suffocationem. Porro nihil in manibus sumen-

De fructu lectionis bonor. librorum. Vide prooem. secunda partis introductionis Symboli Fidei à Lodouico Granatensi edita. Vbi pulchra, & vtilia.

Ad Lucillũ.

dum est, quin vt indice probatur aurum, sic Indice librorum ab Sede Apostolica, & ab alijs, qui eius auctoritate id præstitere, emisso, intelligatur, an liceat legi. A

Expositio librorum. Cap. XLVII.

AD expositionem librorum quod attinet, si quis id ex munere publico, vel priuatim fecerit, satis per se intelliget, num id ex caritate, atque ad vtilitatem præstet, nec ne. quod quoniam fusius dictum est, vbi egimus de cultura ingeniorum, diximusque alibi in singulis disciplinis, eò cupimus, vt lector se conferat.

Correctio, emendatio, & purgatio librorum. Cap. XLVIII.

IAm libri corriguntur, emendantur, purgantur. Correctio & emendatio adhibetur potissimum, vbi contextus malè vel descriptus, vel excusus est: purgatio ad sensus inuersionem, ad hæreses, ad fœditates tollendas. Emendationem itaque iuuant tum antiqua & saniora exemplaria, & quæ nouissimè à Catholicis prodierunt editiones superiorum permissu. In Latinæ autem linguæ, vti & in ceterorum idiomatum, quæ incidunt, erratis emendandis, Antiquitatis & linguarum notitia, iudiciumq. peracre necessarium est. B

Purgatio librorum vnde petenda.

Purgandis autem libris percommoda sunt, quæ primo Sancta Romana Ecclesia edixit, & qui in hoc incumbunt Magister Sacri Palatij, sanctiq. officij Inquisitiores, præsertim Hispanici; deinde Academiç Catholicæ ex Apostolicæ Sedis concessu monuerunt. Extant verò decem Regulæ Indicis librorum prohibitorum per Patres à Tridentina Synodo delectos confectæ, & auctoritate Pij IV. Pontificis Max. comprobatæ, quę ante ipsum Indicem excusæ habentur: sed & idem Index à Syxto V. auctus, demum Clementis PP. VIII. iussu recognitus est, & publicatus, Instructione adiecta, de exequendæ prohibitionis, deque sincere emendandi, & imprimendi libros, ratione. C

Vide Enchiridion Ecclesiasticum impressum Neapoli anno 1588 à pag. 146. vsque ad 253. & Directorium Inquisitorum 2. parte. pag. 274. in impressione Romana an. 1578. & in altera anni 1585. pag. 253.

Extant prætetea Indices librorum expurgandorum duo; alter Hispanus, alter Louaniensis Academiæ. Sed & anno huius sæculi octogesimo octauo editum est Neapoli Enchiridion Ecclesiasticum, seu præparatio pertinens ad Sacramentum Pœnitentiæ, & sacri Ordinis, à Gregorio ordinis Capuccinorum Neapolitano, uno ex deputatis ab eius Ciuitatis Archiepiscopo pro reuisione librorum: quo Enchiridio de plerisque libris corrigendis agitur. Nos item, quæ uarijs in facultatibus animaduersione digna sunt, aut quæ à Magistris sacri Palatij, & Inquisitoribus prodiere, suis locis attigimus. Id quod etiam è Bibliotheca sacra, quæ est altera huius Bibliothecæ Selectę pars, uarijs in locis intelligi poterit. Sed & in primis, quod in secunda parte Directorij Inquisitorum Romæ editi anno huius sæculi octogesimo quinto scriptū est. Quę enim cauenda & emendanda in libris philosophicis sunt, ea ibidem sapienter proponuntur. Quæ uerò ad poetas purgandos pertinent, hæc nos penultimo huius Bibliothecæ libro indicauimus. D

Bibliothecarum purgandarum ratio.

At quoniam ad singulos uideri possunt hęc ita pertinere, ut tamen necesse sit adhuc agere de faciliore aliqua ratione expurgandi publicas Bibliothecas, propterea hęc addo. Bibliothecæ publicæ aut uenales sunt, atque (ut ita dicam) mobiles; aut ad reipublicæ literariæ vsum stabiles. Illæ ad bibliopolas; hæ ad Principes spectant. Romæ autem cum pręter Vaticanam, tot aliæ sint Cardinalium, atque hominum aliorum priuatorum; in ijs, si quid curandum sit, mox dicetur: nam & hoc ad ceteras Ciuitates referri poterit. E

Ac primo, non tam edicto & pœnis (quando nitimur in uetitum) quàm caritate monendi Principis nomine viderentur bibliopolę in unum locum conuocari. Nimirum cum eiusdem Principis consilium sit, ut boni uendantur, mali arceantur libri; velle tamen eumdem, ut quàm minima bibliopolarum iactura hoc fiat. Quin fore, ut plures distrahantur, quàm cum unà cum bonis mali commisceantur. Gemmas enim, quæ nulla infectę sint macula, esse uendibiliores ac pretiosiores, quàm alias illas, licet quantitate maiores. proinde hilari excipiant animo, quod sibi, quod Ciui-

tatibus,

A tatibus, quod ceteris prouincijs, quod posteris consultissimum futurum sit. Id verò est, vt liberè atque ingenuè omnes Reuisoribus, de quibus dicetur, libros exponant, nullum abscondant: si metuant indictam pęnam, condonari omnia, modo resipiscãt, bonaq. fide post hac egerint: & adeo monstrent ipsi, qua nam ratione occurri serpenti huic malo malorum librorum queat. Interim intelligant, si de quouis otioso verbo reddenda ratio sit æterno Iudici, quantam reddendam quòd hæresis, obscęnitas, & sexcenta alia monstra per incuriam, aut auaritiam in Mundum è pessimis libris inuecta sunt. pecuniam, quæ his artibus colligatur, non peruenturam ad hæredes, nisi in eorum malum atque perniciem. Quin maiorem futurum quęstum eorum, quorum diligentia in selectioribus & purgatioribus libris cognita fuerit. Si quid in dedicatorijs epistolis, aut in præfationibus censura sit dignum, easdem vel demi, vel emendatas recudi, vel item, si qua sit labes in folijs interioribus, hæc eadem mutari posse, vt totus fortasse liber non sit abolendus. *Reuisores librorum.*

B

Porrò, ne longior fiat hæc expurgatio, assignandi essent, qui toti negotio præessent gnari librorum, & solertes. His subessent amanuenses, aut studiosi adolescentes, qui partito inter se labore loca requirerent, quæ essent expungenda: si quid autem stipendij istis pendendum esset, id curarent ij, quorum sunt libri. Ac erit curæ Ludimagistris, Confessarijs, Concionatoribus, Visitatoribus, ut populos, & bibliopolas admoneant, vt diligenter omnes hoc præstent: nec uerò Ludimagistri, aut professores prælegant auctores, ni prius obscęnitas sublata sit. Et quoniam è nundinis Francfordiensibus mittuntur quotannis librorum catalogi, quos etiam hęretici edi curarunt, id prorsus tollendum esset. *Catalogus librorum Francfordiensis.*

C

In Bibliothecis Principum, & aliorum, cauendum est potissimum, ne unicuique pateant manuscripti libri, siue Græci & Latini, siue alio idiomate conscripti, qui ab Ecclesia non permittuntur. Ad istos enim quoque purgatio pertinet. Quòd si ijs licet asseruare libros huiusmodi, separatim id faciant, uideantque quibus id concredi debeat, ac quorsum illos retineant: cogitent autem se ex hac uita decedentibus, num filijs, aut cognatis tale patrimonium legandum sit, unde aliquo inficiantur errore, atque ita forsan hæreditatem amittant æternam. *Cautio in Bibliothecis Principum seruanda.*

Hæc omnia si uno & eodem tempore procurentur, id fiet, quod sæpe uel ingentibus Ciuitatibus accidere uidimus, quę unica die mundantur, cum quisque spatium uitæ, quod ad se pertinet, euerri iubet. *NOTA.*

D

Scriptio librorum, qui edendi sint, qualis esse debeat. Caput XLIX.

Conscribendi libros (quando innumeri iam prope sunt) scopum quisque in se ipso intelligat. Nam si humana impulsus gloria hoc facit, uideat ne fallacis illius species æternam sibi gloriam pręripiat. Cogitet autem ad hanc suspirandum esse, quando figura huius mundi pręterit, atque una dies dabit exitio, & in cinerem rediget bibliothecas, libros, & scripta. Quin & meminerit, Traianum Imperatorem solitum uocari herbam parietariam, quòd parietibus & arcubus marmoreis suum passim nomen inscribi uel pateretur, uel cuperet. Et sane tot Ethnicorum Imperatorum, atque hæreticorũ immensæ bibliothecę, iustissimo Dei iudicio pene integrę interierunt, quòd uix quidquam continerent ad Diuinam gloriam spectans: mirandum ur non sit, si etiamnum multorum libri uix semel exierint è prelis, quoniam eorum auctores humanæ huius glorię dumtaxat illecebra illecti eos conscripsere, uel salutem alienam simul perdere ea scribendi ratione curarunt. *1. Cor. 7.* *Traianus vocatus herba Parietaria.* *Cur plerique libri & Bibliotheca interierint.*

E

At si Diuino consilio, atque ad eius gloriam libri scribantur, uix quidquam excogitati potest fructuosius. Id uerò liquere potest, si Deo in primis per orationes ac ieiunia consulto, quod Ioannes ipse Euangelista priusquam sua scriberet, fecit; si accepto à maioribus mandato; si te cum prudentibus viris, ac Deum amantibus prius collata; si necessitas immineat submouendis hęresibus, aut seditionibus, aut fędissimis libris; si item ad uictum honeste comparandum, atque ad otium declinandum id fiat. Ad necessitatem uerò etiam pertinet, ni alij ea de re, quantum satis sit, egerint. Quorsum *Vtilitas è recta ratione librorum scribendorum.*

ſum enim tempus progredieris (rem nimirum pretioſiſſimam) quod aliorum laboribus vel communicandis, vel vertendis, vel edendis impendere ſit vtilius? Nec tamen improbari velim (cum hæc dico) Auguſtini veriſſimam ſententiam, qua ſenſit non ſolum non obeſſe, verum etiam prodeſſe Eccleſiaſticæ cauſę, ſi plurimi aduerſus hæreticos ſcriberent. Optandum enim eſſe docet, vbi hęreſes vigent, vt quicumque aliqua ſcribendi facultate prædití ſint, ij ſcribant omnes, etſi non modo de rebus ijſdem ſcripturi ſunt, ſed eadem etiam alijs verbis fortaſſe ſcripturi. Expedit enim (ait) vt hæretici intelligant, in caſtris Catholicorum non vnum aut alterum eſſe, ſed multos, qui cum eis aduerſa fronte congredi audeant. Illud præterea ex multorum ſcriptione commodum accedit, quòd breuius & facilius libri ipſi Catholici ad manus omnium deferuntur, & cum alij in alios incidant, omnes tamen armis ijſdem in cõi periculo inſtruuntur. Quam ſententiam (inquit Card. Bellarminus) homines prudentiſſimi atque doctiſsimi, & veterum Patrum exempla, & experimenta quotidiana confirmant. Ariana enim hæreſi quondam graſſante ſcripſerunt accuratè & copioſè tum Græci, tum Latini propemodum infiniti, Athanaſius, Baſilius, Epiphanius, Didymus, vterque Gregorius, uterque Cyrillus, Hilarius, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius Bęticus, Idacius Clarus, Phœbalius, Fulgentius, & alij. Ita verò conueniunt inter ſe, & quaſi conſpirant, ſiue teſtimonia Scripturæ pro Catholica Fide adducant, ſiue ad hęreticorum argumenta reſpondeant, ut eadem omnes repetere atque inculcare, & omnes etiam ab uno aliquo accepiſſe uideantur. Neque id illis vitio uerti ſolet, aut poteſt. Nam quòd multi ſcriberent, cauſa erat ardor Fidei, & zelus Religionis, quem in eorum pectoribus Spiritus ſanctus accenderat. Quòd eadem ſcriberent, inde fiebat, quòd antidotum ueneni eiuſdem ex eodem fonte eodem ſpiritu hauſerant, & ex eiſdem pręſidijs aduerſus hoſtes eoſdem, de poſſeſsione eadẽ, eodem auctore ac duce Deo pugnabant.

Lib. 1. de Trinit. cap. 3.

Cont. mendacium, cap. 6.

Præfat. 1. tomi ad lect.

Quòd ſi ueteres illi tanto ardore tum ipſi ſcribebant, tum alios ad ſcribendum prouocabant, cum una, uel altera hæreſi orbis terrę laboraret; & inter hęreticos non admodum multi ſcriberent; & nondum ars typographica excogitata eſſe, quæ ex uno volumine librorum examina pene momento extrudit: quid hoc noſtro ſæculo fieri par eſſet, quo & innumerabiles hęreſes Eccleſiam undique lacerant, & rari ſunt apud aduerſarios, qui non aliquid ſcribant, quorum libri non iam ut cancer ſerpunt, ſed ue lut agmina locuſtarum uolitant; & denique certum eſt, atque exploratum, non modo multis hominibus hęretica ſcripta quotidie peſtem adferre, ſed totis aliquando prouincijs perniciem attuliſſe?

2 Timot. 2.

Quin etiam, quoniam Patrum noſtrorum memoria aliqui minus eleganter ſcripſere, quę tamen eruditionem ac pietatem ſpirant, ideo haud reprehendendum erit, ſi eadem elegantius ac dilucidius ab alijs ſcribantur: licet tum ingenui erit animi ſuum cuique argumentum & laborem ferrè acceptum, idq. maiorem operi auctoritatem conciliabit. Vbi igitur hęc ſimul occurrerint, nemo conciſe nimis neve laxius, aut Aſiaticè ſcribat. Illud enim infuſcat ſenſa: hoc fatigat ingenia. Synonymis, & ſuperlatiuis uix locus fuerit, ubi res ipſa doceri, aut narrari contenta ſit. Abſolutum opus ſolidiſsimo examinantium iudicio ſubijciat, niſi autem in nonum (quod Poeta ille monuit) annum, ſic certè tamdiu premat, ut cum ad ſua legenda acceſſerit, humano affectu depoſito, quaſi alius ſit, qui ea perluſtret. Nec uerò fuerit ſatis, ſi examinaturi magno polleant iudicio & doctrina. Vt enim uacare ei rei ſedulo uelint ac poſsint, neque ullo ſtudio potius in auctorem, quàm in veritatem ferantur, neceſſarium eſt. Qui rem adhuc cupiat rectius ac tutius geri, pręſertim in qua de Fide, de moribus, de ſtatu publicarum rerum, de principijs item naturalibus agatur; eam vni, uel alteri communicet, quibus nomen auctoris ignotum ſit. Liberius enim dicent quid ſentient. Pręſtat item, ut ęmuli, ut hoſtes, ut qui à noſtra ſententia diſſentiunt noſtra interdum peruideant, quidq. cum alijs aut ſolidum eſſantur, aut ineptum effutiunt, noſcatur. Vndique enim hauritur lux, & eadem opera pręmuniri poſſunt noſtra ualidius, & refutari aliena firmius ac modeſtius; atque ijdem ęmuli alijs rationibus illatis ſanari queunt: id quod caritatis eſſe poteſt ingentis. Trabem enim ex

Quonam modo ſcribendũ.

Subijcienda ſcripta iudicio ſolidiſsimo examinãtium.

Examinatores licet iudicio polleant & doctrina quid tamen adhuc amplius præſtare debeant in examinandis libris.

NOTA.

alieno

A alieno eruere oculo, vt & ipse uideat, & in lumine ambulet, gratissimum Deo est. Scio, qui, Maioribus approbantibus, cum scripta sub aliorum nomine, uel opera, aliquot annos emisisset in lucem; quod & Patres antiqui quondam fecerunt; excepta eadem laudibus, & animis æmulorum libenter, aliasq. adeo in linguas fuisse conuersa. At ubi rescitus est auctor, tristaros æmulos, quippe qui detrahere olim abs se latum iudicium de eo non possent, cuius nomen & antea carpsissent, ac deminutum cu piuissent. Sed neque pro cuiusque uoluntate sibi examinatores deligendi sunt, cum propius ad edendos suos labores uenitur. Eiusmodi enim ij esse debent, quales à Synodo Tridentina, regulisq. Indicis præscriptos fuisse præmonuimus.

Quales et vnde petēdi sint examinatores.

Censura Librorum, Caput. L.

B HIc nos pauca malumus ex alijs, quàm è nobis proferre. Candidæ (ait Ioannes Ludouicus Viues) ac prudentes censuræ vehementer sunt studijs omnibus utiles, si animi iudicium citra damnum affectus proferetur, vt inquit Tacitus: nec quidquā est in his damnosius, quàm iudiciorum confundi signa, sicut in uita voluntatum: ut nesciatur quid quisque aut probet, aut improbet: quod vsu uenit hoc tempore, quum periculosissimum est de quoquam loqui; tam irritati sunt omnium animi, & parati ad pugnandum, ut uel attingere quemlibet leuiter non sit tutum, etiā si aliò spectes: tenera atque infirma conscientia illico sese peti suspicatur, haud aliter quam vulcerosi equi actutum concitantur strigile audita. Quamquam uitio huic incitamenta atque incrementa præbuere quàmplurimi, qui acerbissimè alios perstrinxerunt, non vt ueritatem exprimerent, sed ut sugillarent ac infamarent nomen alie-

Lib. 5. de tradend. discipl.

Sugillatores aliorum.

C num, vel odio impulsi, vel falsæ glorię spe adacti, existimantes, tam se habitum iri pulchros & præstantes, quàm alios terros esse ac uiles ostendissent. Sed illis multo secus atque sperauerant, accidit, nam candoris etiam ineruditi sua est apud omnes laus, malignitatis vel eruditissimæ uituperatio certa. Quid, inter hæc odia quantam accipiunt plagam disciplinæ? Detrahitur auctoritas tam odiosè rixantibus, & tam capitaliter inimicis: despondent animos excellentia ingenia, quum pertæsa rem adeo amaram, nempe digladiationes perpetuas, ab studijs resiliunt ac abhorrent: profectus inter hæc studiorum amittitur, atque obscuratur ueritas, dum malunt quidam corrumpi literas, quàm instaurari per suos inimicos. Quantum scelus est eloquentiam, ingenium, & alia magna atque admiranda Dei munera, hominibus à Deo ad vtilitatem hominum concessa, in eorum perniciem conuertere, per bona malefacere?

Odiosè rixantes.

D Hoc verò iam nec ferarum quidem est, nedum hominum. Quanto religiosius Quinctilianus ethnicus, quàm nos Christiani? Mutos nasci, & egere omni ratione satius fuisset, quàm prouidentiæ munera in mutuam perniciem conuertere. Quid refert quomodò impetas alium, ferro, an stylo, vbi uoluntas est eadem; & plerumq. lingua plus lædis, aut stylo, quàm gladio? quippe ferro corpus modo consaucias, lingua verò etiam animum. Artes humanitatis nominantur, reddant nos humanos: à Deo optimo sunt traditæ, reddant bonos. Nam qui alteri inuidet quod est ei Deus largitus, quid aliud quàm sanctum Dei iudicium improbat, & distributionem munerum illius condemnat? Tametsi quid est, quod queri quisquam possit de Deo? An non tecum ille egit prolixe? Aliquos supra te uides; at quanto plures infra te? Erit uir doctus in definiendo lentus, in asseuerando minime pertinax. Quæ reprobaturus est,

Lingua, & stylo plus læditur, quam gladio.

Artes humanitatis reddere debent humanos scriptores.

E etiam atque etiam leget, uersabit, excutiet, ne quid ab eo temere in damnando affirmetur. minus circumspectum esse uelim in laudando. Caueat ne non satis intelligat, quæ damnat: ne cui notam inusturus est, maiorem pro se rationem habeat, quàm ipse contra eum. Consultius fuerit nihil pronunciare, quàm ut condemnatio in iudicem ipsum recidat. Quod si hanc siue prudentiam, siue benignitatem animi in homine docto requiro, quid me sentire par est de illis, qui bene dicta inuertunt & deprauant, quò causatius existimentur conuellere? Nam si flectere in melius, & pium & utilissimum est multis, profecto magnum erit scelus in peius detorquere. Ego Adrianum Florentium, illum qui postea factus est Summus Pontifex, quum adhuc esset Decanus Louaniensis, in publicis sæpe disputationibus quæcumque auctorum dicta

Adrianus Florentinus, qui postea factus est Summus Pōtifex.

à disputationibus citarentur, interpretantem pro se audiui, numquam aspernantem, etiam si ex ijs essent, qui adhuc viuunt. De uiuis censendum cautius, de mortuis reuerentius, qui sunt iam inuidiæ exempti, & redditi suo iudici, eamq. subierunt censuram, quæ omnes manet: idq. potissimum de illorum vita & moribus: nam de eruditione paulo licebit liberius. A

Correctores quales esse debeant.

Qui in verbo vno, aut altero, aut multis etiam quempiam correxerit, ne continuo videri postulet se illo esse doctiorem, aut magis ad rem attulisse, quod multi sibi ipsis stulte persuadent: vt si quid in magnis auctoribus corrigant, illis se protinus anteponi oportere autument: velut cùm memoria, seu incogitantia magnus vir labitur: nam Horatio vel Homerus ipse dormitare nonnunquam uidetur: aut quum linguæ ignorantia fallitur, quæ errata Græce ac Latine semidocti captant, magna sanè iniquitate, qui à nobis eam cognitionem Latini aut Græci sermonis exigunt alieni atque insititij, quæ in Cicerone aut Demosthene vix fuit, uel in quopiam ex illis, qui linguam suxerunt cum lacte, quiq. populo vniuerso uti quotidie poterant magistro, & de quibus dubitarent, à cerdone uicino, aut fabro admoneri. Quod si isti tam acres censores subituri essent eamdem conditionem iudicij, mitiores credo se præberent suis reis. Haud pauca iniquissimæ huius seueritatis habemus exempla. B

Equidem haud negauerim quin notari magnos scriptores intersit eruditionis. Sed non protinus plus aut idem adfert qui notas, & qui opus composuit. In auctore alicuius disciplinæ, boni consuletis errores alterius: ut in Theologo historiæ, in historico philosophiæ, modo muneri suo satisfaciat: multo benignius linguæ peccata condonabitis. bonam sententiam Gallice, aut Hispane dictam amplectemur, non accipiemus uitiose Latine? Ego uerò cum Marco ipso Tullio indisertam malim sapientiam, quàm stultam loquacitatem. Augustinus rectè, qui eo magis ait solœcismis & barbarismis offendi homines, quò infirmiores sunt: & eò esse infirmiores, quo doctiores uideri uelint, non rerum scientia, quæ ædificat, sed signorum, qua non inflari difficile est, quum & ipsa rerum scientia sæpe ceruicem erigat, nisi Dominico reprimatur iugo. Nolim tamen hoc sibi nomine imperiti & sordidi scriptores plaudant, tamquam res habeant, quia uerbis carent: imo duplici crimine sunt isti damnandi, quòd quum rerum essent uacui, nitorem omnem, atque elegantiam uerborũ abiecerunt, nam si res essent penes illos, indocti profecto atque iniqui esset, de uocibus mouere illis controuersiam ullam, aut querelam omnino aliquam. C

Viri docti eo inter se debent esse affectu, ut iuxta Pauli sententiam, nec inuicem iudicent, nec iudicari ægre ferant; sed utrique expectent patienter tribunal & forum illud Domini sanctum & iustum. Iudicans dementer ac flagitiosè agit, qui de conseruo suo communi domino præiudicat. Iudicatus autem tractet animo id, quo se Paulus consolabatur: Mihi (inquit) pro minimo est, ut à uobis iudicer, aut ab humano die: Dominus est, qui me iudicat. D

Non deerunt magnæ eruditioni, qui inuideant: res altas & pulcherrimas morsu appetit liuor, fœda & iacentia prætermittit illæsa. Themistocles Athenienfis homo, quod res eius docuerunt, acutissimus, rogatus à quodam, an præclara iam sibi uideretur agere: Nondum, inquit, nam inuidos non habeo. Quòd si ea est lex, quam sibi humana malitia imposuit, ferat uir sapiens communem sortem, nec indignetur sibi accidere, quod omnibus. Nec à Deo contendat impetrare, quod ab eo patre filius nõ impetrauit unicus, charissimus, ut in suo mũdo deessent sibi calumniatores & maleuoli, qui diuina illius opera in partem pessimam raperent. Vult ergo lege hac seruus nequam domi alienę solui, qua filius domi sui tenebatur? Sed nec est tamen à benefaciendo propter inuidos & maleficos cessandum. Accipite Socratis orationem, quę est à Platone in eius apologia perscripta. Si mihi, uiri Athenienses, in præsentia concedaris uitam hac conditione, ut ne posthac in sapientię inquisitione uerser, diligo quidem uos, sed Deo certum est parere potius, quàm uobis; ac quamdiu uiuam & ualebo, philosophari, atque unumquemque uestrum exhortari ad uirtutem non desistam. E

A *Editio Librorum.* *Caput LI.*

EDitio autem librorum cum ad typographos, & ad correctores, & ad eos, quos vocant compositores pertineat, qui nam ij fuerint, & quales, num oneri ferendo, num eruditi, num Catholici, num magis quàm par, sit, celeres sint, perspicuum erit; num item, quod ferè fit, ob tenuem mercedem id accuratè agere nequeant, quod alioquin vberiore stipendio præstarent. In publicas enim Typographias sese intrusere correctores, aut compositores, qui & S. Thomæ Summam, & plerosque alios libros mirificè deprauarunt; quod ineunte hoc sæculo fecisse schismaticos in Basilio Græco edendo diximus alibi. Cauendum item ne ornamenti loco exculptæ literæ maiusculæ, vel alia cum imaginibus nudarum mulierum (aut etiam
B turpiorum rerum) capitibus præfigantur. auertunt enim legentem ad ea, quæ Christiana pectora dedecent. Quòd si effigies auctoris eo viuente ac nolente præponatur operi, ecquid sapiat, iudicent uiri probi, & diuinæ gloriæ cupidi.

Disseminatio librorum bonorum. *Cap. LII.*

SEquitur distributio ac disseminatio bonorum librorum, quæ sanè res utilissima est, quando & bonum quò cõmunius est, eò est diuinius: negotij uerò huius vim & vsum comprobauit semper exitus, & quæ ei adhibita fuit antiquis sæculis diligentia. Nam etsi libri non dabantur prelo, describebantur tamen plurimi: ideoq. Apostoli, Synodi, Patres, Pontifices Maximi, Martyres, & hi quidem è compedibus & uinculis literas, vel libros quoquouersum scribebant, quibus Christianos populos
C los ubique ad professionem Fidei, pietatemque inflammarent, errantesque conuerterent. Quod si inter pietatis opera connumerantur rectum consilium, & calicis aquæ frigidæ porrectio; ecquantum caritatis fuerit opus, cum captata occasione eodem tempore optimi in uarias Ciuitates libri mittantur, quibus & ipsi ciues ac Principes mirificè iuuentur.

At cum non tam hæresibus, quàm peccatis Christianus orbis laboret, quorum incitamenta libri innumerabiles pene quotidie disseminant; antidotum tanto ac tam præsenti ueneno eadem quidem, sed contraria ratione adhibendum est. Florentissimi sanè Galliæ Regni casus hi fuere cuniculo initio latentes, & machinæ. Nam è Geneuensi Ciuitate in ipsam Regis aulam, & in Prouincias aliàs ab Hæreticis conducti fuerunt homines nequam cum minutis mercibus, ut fraudem primò tegerent, li-
D bellos & Catechismos Caluini plurimos inferrẽt, quorum alij compacti ornatissimè alijs specula adiuncta, sub quibus latebat id uirus, & hæc argenteis catenulis appensa subinde virginibus aulicis donabantur à nobilibus ijs, in quorum animis iam fouebatur hæresis. Inde uentum est ad bibliothecas implendas, & publicè aperiendas: ad Orientem item, si Deo placet, atque Indias eo contagio inficiendas. Nam (vt è multis unum afferam exemplum) quidam specie Carmelitani monachi Caluinianus Minister Geneua prodiens, & ad Nicolaum Villagagnonem accedens Rhodium & Catholicum Equitem, qui cum classe ad Meridionales Indias soluebat, cum è naui ubi eò appulere discedens, libros & alia eiusmodi pestilentissima exposuisset, re cognita, libri combusti sunt, ipse fuga sibi consuluit. Quæ eo dicuntur, ut quibus artibus isti malo occurrendum sit, aliquando planius innotescat.

E Artes verò hæ sunt. Vt primo noscatur, quisnam liber cuiusque status & sexus quadret, alij enim coniugatis, alij viduis, alij Sanctimonialibus, alij Catholicis uiris, & his Magistratibus, uel Ecclesiasticis, uel ciuilibus, alij Hæreticis, aut Schismaticis, aut Iudæis, aut Gentilibus iuuandis necessarij sunt. Qui uerò nationi unicuique prodesse queant, horum nomina, & reliqua è proprijs tractationibus poterunt peti, ubi de uariarum nationum procuranda salute agimus in hac Bibliotheca.

Quidquid autem huius rei fit, pendebit è iudicio ac dexteritate eorum, qui nauiter illud susceperint; uariosq. prænouerint modos, quibus ad effectum commodè perduci possit. Eorum aliqui sunt hi. Cum Iobilæum conceditur, & pax (vt aiebant antiqui Patres) datur Ecclesijs: vel cum ordinatium confitendi peccata imminet tempus, typographi

pographi & bibliopolę patent pios & alios libros, qui ad tuendam Fidem pertinent: mox moneantur Concionatores, ac precipui Confessarijs, id ipsum ut multis significent. Cum item habendæ fuerint ab Episcopis Synodi, eò, vt ijdem Episcopi numerum eorundem librorum afferri, siue à bibliopolis, siue ab alijs curent: tum verò edicant, vt sacerdotes ex ijs coemant, quæ suo possint officio inseruire. Cum etiam nundinæ appropinquant, præsertim in primarijs Ciuitatibus; expedit, vt hæc librorum merces in promptu sit. Et verò Lugdunum Galliæ magnum Emporium, hoc habet, vt quater in anno publicæ sint nundinæ, ad quas cùm pacatioribus temporibus è uarijs nationibus plurimi conuenirent, præmoniti autem bibliopolæ libros eiusmodi comparassent, quorum nomina, materiam, vsum, eruditionem docere Concionatores ali qui è suggestibus solebant, quisque eos in patriam reportabat, quos suis ciuibus pro futuros esse intelligebat. A

Atqui & in maritimis, ac in magnis Ciuitatibus, quas nobilia alluunt flumina, unde videlicet plerique naues soluunt, viri pij proxenetis, præfectisq. portuum Catholicis magno cum fructu suaserint, vt nauigaturis libri distribuantur, quibus animum pascant, cum otiosi cursum tenebunt: Legatis itidem Principum, qui in Orientem traijciunt, ut complures optimos libros secum vehant. Nam cum Christiani frequentissimi in eo ingenti tractu captiui sint, nemo autem sit qui eos soletur, aut instituat, & auertat à scelere; sanè ijs libros eiusmodi tradere maximi solatij, vti & præsidij fuerit. In aulis certè expedit hos haberi potius, quàm lusorias chartas, aut talos; in exercitu item, & alibi. Qui etiam morientes ad aliquod pium opus excitare cupiunt, moneri eo commodè possunt, vt summam in libros pios disseminandos legent, Pœnitentibus denique, quorum & mens & opes id ferre possint, proponere, ne hanc bene merendi de Ecclesia Dei, ac fructus istos pœnitentiæ dignos faciendi occasionem omittant: Ijs autem, qui in publicis custodijs detinentur, atque in triremibus, in scholis, in cauponis, in tonstrinis, libros, tabellasq. rerum ad pietatem spectantes passim tradere: hæc, inquam, omnia efficient, vt inde vberrima breuissimi temporis spatio messis ad Dei gloriam percipiatur. B C

Dispositio librorum, ac collocatio ad facilem eorum inuentionem, & conseruationem. Caput LIII.

SEd & dispositio librorum procuranda ea est, quæ facile libros legentibus subministret, atque cõseruet. Quod quoniam locum primo requirit, is fuerit editior, & humiditatis expers, siue ab ima parte, siue ab tectorum impluuio, atque ad Orientem vergens, ut Vitruuio placet. Opacæ enim Bibliothecæ sordes, lanuginem, illuuiem, tetrum odorem gignunt, nec verò studentibus prosunt, quibus matutinus splendor ingenij aciem exsuscitat. Ceterum cedrino oleo, & cupressinis arcis utebatur antiquitas ad conseruandos libros. ac cum libri Numæ Pompilij cedrati fuissent, reperti sunt à Cn. Terentio octingentis & quinque post annis sub Ianiculo non computruisse, quemadmodum Plinius de vsu cedrini olei in chartis perungendis loquens, ab Hemina in Annalibus scriptum fuisse ait. D

Plin. lib. 18. cap. 5. Vide Seruiũ in lib. 7. Vir.

Opportunũ igitur qui potest locum nactus, libros locet quàm ordinatissimè, quos suo tempore excuti, & à puluere, tineis, humore seruari curet. Addunt alij, credere se, idem posse præstari, si è folijs cedrinis exiccatis puluis conficiatur, quo & intrinsecus libri conspergantur, & extrinsecus confricentur. Glutinum certè, quo libri compingendi sunt, è farina & aceto, atque ex æris rubigine compositum, excoctum sit oportet. Nam aut non excoctum, aut farina tantum & aqua commixtum tineas edit. E

Ordo autem, atque locatio librorum ea quidem esse potest, quæ initio huius nostræ Bibliothecæ, tanquam totius operis œconomia præfixa est. Sed quoniam neq. omnium sunt tales Bibliothecæ, quæ auctores contineant in unaquaque facultate; idcirco ex partitione materierum, quam in singulis disciplinis obseruauimus, suos quisque poterit libros disponere.

Et quidem communior illa solet esse in uarias classes distributio, ut sint.

IN PRIMA. Biblia sacra. Patrum commentarij. Sermonarij. Synodi. Historia

A ſtoria Eccleſiaſtica. Annales'. Chronologiæ. Diplomata Summorum Pontificum. Summæ caſuum conſcientiæ. Ius Canonicum.

IN SECVNDA. Philoſophica, iuxta Philoſophię diuiſionem. At quoniam non omnes eamdem partitionem ſequuntur: Alij enim in Naturalem Moralem Dialecticam: Alij in Metaphyſicam, Phyſiologiam, Mathematicas partiuntur: propterea, ſi priorem ſequi velimus, quę commẽdata eſt à Platone, vt teſtantur Alcinous,[a] & Euſebius[b] Cęſarienſis; quamve Ariſtoteles[c] ſecutus eſt; Chryſipusq. & Eudromus, ac Xenocrates, & alij, quorum meminit Laertius[d]: comprehendet hoc loco Naturalis (fuſo uidelicet naturę ſignificatu, vnde nomen habet) non ſolum Phyſiologiam, verum etiam Metaphyſicã, & Mathematicas. Ad hanc verò claſſem cum metalla, chymica, & alia ad Philoſophiam naturalem ſpectantia pertineãt; tum Geometria, Arithmetica, Muſica, Aſtronomia, quæ ad Mathematicos attinent, referuntur: ſicut item Coſmographia, Geographia, quęve ex iſtis pendẽt, Metrica, quę de menſuris; Statica, quę de ponderibus, & alia multa. Artes Mechanicæ.

B

IN TERTIA. Medicina, Chirurgia, &c.

IN QVARTA. Iuris Ciuilis prudentia.

IN QVINTA. Humana hiſtoria pro ratione temporum, & locorum.

IN SEXTA. Oratores. Poetæ. Grammatici.

IN SEPTIMA Vniuerſalia, ſiue Encyclia. Theſauri. Apparatus. Bibliothecæ. Dictionaria.

a Alcinous lib. de Doctr. Platonis.c.3. b Euſeb.inſtit. lib.2. de præparat. Euang. c Lib.1. Topic. capit.12. d In vita Zenonis, poſt Plutarchum lib.1. de placitis philoſ. cap.3. Vide etiam Aug.8. de Ciuit.Dei, & Lactant. lib. 3.cap.13.

At Ioannes Mabuenus, is, qui Roſetum ſpirituale edidit (de quo nos planius in Apparatu ſacro) cum animum uiri Religioſi informaret, ex illis autem Dauidis Prophetæ uerbis, Diſciplinam, Bonitatem, & Scientiam doce me; triplex ſtudium elicuiſſet; Morale, Deuotionale, (vt ille uocat) Intellectuale; libros in tres claſſes ordine & tabella partitus eſt, quo tres claſſes librorum notari poſſunt.

C

A D M O N I T I O.

QVæ in editione Romana huius Bibliothecæ extant à capite 13. primi libri uſque ad finem eiuſdem, relata ſunt in proprios locos huius nouiſſimæ editionis, ita ut nihil ſit, quod deſideres. Quæ enim ad humanam hiſtoriam pertinebant, ea in Apparatu ad ipſam leges, quem in ſecundo Tomo auctiorem, atque recognitum inuenies. Nam & ibidem videbis, quidquid de Chaldæis, deque ſuppoſititijs Beroſo, Metaſthene, Philone de temporibus, ac de Aegyptijs hiſtoricis egeramus.

Sed & quod ſcripſimus de apocryphis libris cap. 19. id ad Apparatum noſtrum ſacrum erat transferendum, quamobrem quidquid hac de re dicere potuimus, leges in verbo Apocryphi libri: id quod & de prima editione Bibliothecæ ſacræ Margarini Bignæi faciendum erat, vt ſecundam editionem ab eo recognitam quiſquis vellet (ſicuti & Vir ille optimus cupiebat) amplecteretur.

Iam quidquid monuimus de Theatro Vitæ humanæ, De Petri item Gregorij Syntaxi artis mirabilis, & in eandem commentarijs, ac de Platea Vniuerſali, id omne ad finem ſecũdi Tomi Bibliothecæ reiecimus, quoniã uaria cõtinent, & inter miſcellanea connumerari poſſunt. Quod verò ſpectabat ad artem cyclognomonicã Cornelij Gemmæ, Vide lib. 14. de medicina, cap. 18.

Cautionem in credendis hiſtorijs, quas Io. Caluinus, & alij heretici vitant, vt uiam ſternant ad ſuas hereſes ſtatuendas, coniunximus cum ijs, quæ de Centurijs Magdeburgenſibus, & Chronicis hæreticorum, atque de Matthia Illyrico ſcripſeramus; quæ quidem omnia cernes in Primi huius Tomi libro ſeptimo, vbi egimus de methodo confutandarum hæreſum.

Caput uigeſimumquartum de libris Leonis Imperatoris, De Apparatu bellico prauè à Ioanne Checo Anglo heretico verſis, locum uẽdicare debebat quintus Liber, vbi de ſeminarijs, et ordinibus Regularium Militum agitur, hoc eſt proximè poſt Elenchum Auctorum de re Militari.

Cetera, quæ de fabuloſis hiſtoricis, deque obſcænis Poetis, ac de nonnullis alijs Poeticæ artis ſcriptoribus non erant omittenda, cum ad eundem, quem diximus Apparatum ad humanam hiſtoriam ſpectarent, & ad alterum librum de Poetica noſtra, qui eſt ſecundo Tomo huius Bibliothecæ intextus, ſuo quæque loco tanquam commodiore poni curauimus, quod & de Seneca, Philoſtrato, Apollonio Thyaneo, Cornelio Tacito, Plutarcho, & alijs intelligendum eſt, vti de Philippo Nua, de Nicolao Machiauello, de Philippo Mornæo ibidem reperies.

ARGVMENTVM

IN SECVNDVM LIBRVM,

QVI EST DE DIVINA HISTORIA, SIVE SCRIPTVRA SANCTA.

NON eadem omnibus docendi, discendive, aut tractandi Historiam Diuinam est ratio. Nam etsi ita à Spiritu sancto dictata est, vt neminem abs se arceat, omnes admittat; aliquibus tamen præbet tantummodo lac, quod paulatim sugant; alijs solidum cibum, quem mandant; pluribus interiorem exprimit succum, quem sibi ipsis meditando & contemplando hauriant; reliquis vel materiam ad docendum, atque ad Catholicos iuuandos vberem, vel arma aduersus Fidei hostes certa suppeditat.

Hæc res fecit, vt Diuinam eamdem Historiam, siue Theologiám distribuentes in Positiuam, in Scholasticam, in Practicam, in controuersam cum ijs qui sese ab Ecclesiæ capite absciderunt; cum hæreticis, cum Iudæis, cum Atheis, cum Gentibus, & Indis noui Orbis; varios vnicuique libros, assignauerimus, quibus agitur, quo quaque ordine tradenda esse videatur.

Porrò quod proximè ad sequentem librum attinet, post nominum explanationem, quibus vniuersè Diuina appellatur Historia; ac post ipsius originem, numerumq. sacrorum Librorum, ea fuere ad eius Apparatum subijcienda, è quibus immensa tanti thesauri supellex pro cuiusq. captu explicari distinctius, percipi sine errore, ad vsum adhiberi tutius atque comodius posset.

Quæ omnia è capitum Libri huius inscriptione mox planius liquebunt.

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV BIBLIOTHECAE SELECTAE

Liber Secundus

QVI EST DE DIVINA HISTORIA, SIVE SCRIPTVRA SACRA.

CVR DIVINA HISTORIA DICATVR SACRA *scriptura, Biblia, Testamentum, Pactum, Fœdus, Chirographum, Lex, Euangelium, Theologia Positiua, Verbum Dei. Cap. I.*

C

IVINA Historia dicitur SACRA SCRIPTVRA, quòd scribæ velociter scribentis,& eorum, qui sacras literas conscripsere, animos & manus dirigentis LIBER hic est, cælestium plenissimus mysteriorum. Quem ideo Diuinum Codicem sæpe Augustinus; ceteri verò BIBLIA, hoc est Libros nominant; quoniam non solum alijs omnibus libris, verum etiam cunctis,quę vmquam fuerè, bibliothecis, maximè præstant. Certè omnipotentis Dei, & Imperatoris cæli EPISTOLAS dixit Gregorius, qui cùm Theodoro medico gratias age-

SACRA SCRIPTVRA. CODEX DIVINVS. BIBLIA. EPISTOLÆ IMP. CÆLI.

D

» ret de pecunia pauperibus transmissa, cum diligentissime hortatur ad legendas lite-
» ras sacras. Sed quia (inquit) ille plus diligit, qui plus præsumit: erga dulcissimam
» mentem gloriosissimi filij mei Theodori habeo aliquam querelam, quia donum inge-
» nij, donum rerum, donum misericordiæ, atque caritatis à sancta Trinitate percepit;
» sed tamen sæcularibus indesinenter causis adstringitur, assiduis processionibus occu-
» patur, & quotidie legere negligit uerba Redemptoris sui. Quid est autem SCRI-
» PTVRA Sacra, nisi quædam Epistola omnipotentis Dei ad creaturam suam? Et
» certè sicubi esset gloria vestra alibi constituta, & scripta terreni iam Imperatoris ac-
» ciperet, non cessaret, non quiesceret, somnum oculis non daret, nisi prius quid sibi
E Imperator terrenus scripsisset, agnouisset. Imperator cæli, Dominus hominum
» & Angelorum, pro uita tua tibi suas Epistolas transmisit, & tamen gloriosè filij
» easdem epistolas ardēter legere negligis. Stude ergo quæso,& quotidie Creatoris tui
» VERBA meditare. Disce cor Dei in Verbis Dei,vt ardentius ad æterna suspires,

Greg. Magn. Epist. 84. ad Theodorum medicum. Lib. 4.

vt mens vestra ad cęlestia regna maioribus desiderijs accendatur. Tanto enim tūc maior ei erit requies,quāto modo ab amore cōditoris sui requies nulla fuerit. Sed ad hęc agenda infundat nobis omnipotens Deus consolatorē Spiritū. TESTAMENTVM vetus & nouum: quod testatoris voluntatem ac dispositionem contineat. nam & pro pterea Gręce habetur διαθήκη cuius in uetere promissio erat terrę manantis lac, & mel;eaq. brutorū sanguine sanciebatur: in nouo autē ęternę hęreditatis,quod & iureiurando, & Filij ipsius Dei sanguine confirmatum est.Cum enim tantæ rei firmitatē

TESTAM. διαθήκη. Veteris, & noui testamenti discrimen.

Hebr. 6. 1. Pet. 2. Rom. 8. Tit. 1. Hierem. 31. FILIATIO per adoptionem. Roman. 2. Iacobi 1. Apud Cyp. de Cœna Domini. Ianſenius in Concord. Euang. ca. 131. ſup. illis verbis. HIC EST ENIM SANGVIS. Hier. tom. 3. in quæſt. ſuper Gen. & in ep. ad Galatas lib. 2. ca pit. 3. Conditiones & pacta inter Deum & nos. CHIROGRAPH. TABVLÆ.

Spiritus ſanctus enarraſſet varijs nominibus Societatis, amicitiæ, ſeruitutis; Regis ac A
Regni, Sponſi & Sponſæ, Viri & Vxoris; adiecit illa PARENTIS & FILII.
huius quidem non natura, ſed adoptione; quoniam non naturali debito, ſed legato
ac voluntaria inſtitutione Parentis Dei in bona eius paterna ſuccedimus. Itaque &
Paulus cum adoptione coniunxit teſtamentum, inquiens: [Quorum adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamentum, & legiſlatio, & promiſſio.] Ac Iacobus dixit:
[Voluntariè genuit nos verbo veritatis.] Diſcrimen autem ueteris & noui Teſtamenti attigit Cyprianus aptiſſimè inter alios, cumque in illo eſus ſanguinis animalium prohibebatur; in hoc eſus corporis, & conſequenter potus ſanguinis Christi
præcipitur. Ratio verò, cur Teſtamentum utrumque vocatum ſit, præter alios plurimos Ianſenius optime declarauit, ne alibi quærendo tempus teratur. PACTVM
autem, & FOEDVS, & CHIROGRAPHVM idem ſunt cum Teſtamento. Vbicumque enim in Græco textu, uox hæc, Teſtamentum, eſt, ibi, ait Hieronymus, habetur Hebraice, Berith. quod ducitur à verbo Barat. mundauit. quodq. B
deſignat fœdus inter viuentes liquido ac præciſe tranſactum. In quo nimirum conditiones vtrinque conſtent: Dei quidem promiſſa nobis vita felicitasq. ſupernaturalis: Noſtri autem ad ſuperhumana oblatio fidei, atque operum, quæ digna ſint filijs
Dei: quod quoniam ipſi præſtare non poſſumus uiribus ſolis humanis, fit eadem ipſa gratia, qua vocamur ad diuinum conſortium, adſpirante, agente, perficiente, vt
credamus, ſperemus, diligamus, Deo viuamus, atque hac viua fide recti ad æterna
illa bona ſuſpirantes, his caducis contemptis, aduerſa feramus patienter, nulla re diuinæ amicitiæ præpoſita. Hæc uerò omnia, quoniam certa ſtipulatione ſancita
ſunt, Scriptura ſacra quaſi Chirographum, ac Tabulæ Dei ab Auguſtino etiam dictæ ſunt. Quoniam enim (ait) generatio labitur, generatio, venit, & celeri curſu currunt C
tẽpora; voluit Deus Scripturam ſacram manere ueluti tabulas quaſdam, & quoddam
Dei Chirographum, quod omnes tranſeuntes legerent, uiam, qua ad Dei promiſſa
venitur, tenerent. LEX item, & EVANGELIVM. illa quoniam præcepit:
hoc, quia feliciſsimo nuntio declarauit, & perfecit. [Virtus enim Dei eſt in ſalutem

Rom 1. Matth. 5. Math. 11. Rom. 3. Galat. 3. Ioan. 5. THEOLOGIA.

omni credenti.] Videlicet in Euangelio ſunt, quæ multo antea Lex vna cum Prophetis & Pſalmis indicarat. Quare huc illa pertinent: [Non ueni legem ſoluere, ſed
adimplere.] Et [Lex & Prophetæ uſque ad Ioannem.] Ac rurſus: [Legem deſtruimus? abſit. ſed legem ſtatuimus.] Nam cum legis finis ſit Chriſtus, tum maximè lex ſtatuitur, cum Chriſtus tenetur. Iterum autem illud: [Lex pædagogus in Chriſto.] Er ideo dixit: [Si crederetis Moyſi, forſan crederetis & mihi.] THEOLOGIA POSITIVA. In Diuinis enim literis materia & ratio eſt, qua Theologi poſ- D
ſimus effici. Theologus enim (ſi preſsius, atque ex ueterum Græcorum uſu accipiatur) is eſt, in quo diuinitatis cognitio ſit, quemadmodum docet Gregorius Nazianze

Greg. in primo ſuo Apolog.

nus. Sin fuſiore ſignificatu, ac qualem noſtræ uſurpant ſcholæ, is eſt Theologus,
cui non ſolum nota ſit Diuinitas, quatenus in ænigmate cognoſci poteſt, ac quatenus alios eam poſsit edocere; verum etiam qui ea cognoſcit, quę de Diuinitate ſunt,
uel ad Diuinitatem ſpectant, quoniam à Deo reuelata ſunt, ac nobis abſq. illius reuelatione nequeunt innoteſcere; ad Diuinitatem autem, quatenus ſuperni eſt ordinis, referuntur. Qua de re aliquid adhuc, vbi de Scholaſtica Theologia dicetur.

POSITIVA cur. Bonau. in prologo Breuiloquij.

POSITIVA. quod legibus ratiocinationum, definitionum, ac diuiſionum haud
çoarctetur, nec in eam tradendam cadat omnino ea diſceptandi ratio, quæ Scho- E
laſticæ penitior adhibetur. Ac quidem, quę Græcis eſt theſis, hæc Latinis poſitio eſt; quę cum ſententiam ratam, ſtabilem, firmam deſignet, in Diuina Scriptura præcipuum habet locum, quę eſt uniuerſę Theologię Scholaſticę baſis &
fundamentum. Hanc ob cauſam Bonauentura loquens de poſitiua Theologia

Sacra ſcriptura non procedit ſecundũ modũ aliarum ſcientiarum.

inquit: Cum ſecundum lumen ſupernaturale procedat ad dandam homini uiatori notitiam rerum ſufficientem, quatenus ei expedit ad ſalutem, partim per
plana uerba, partim per myſtica, deſcribit totius uniuerſi continentiam, quaſi in
quadam ſumma, in quo attenditur eiuſdem Scripturę latitudo: deſcribit decurſum, in quo attenditur longitudo: deſcribit excellentiam ſaluandorum, in quo at-

tenditur

A tenditur sublimitas: describit & miseriam damnatorum, in quo profunditas consistit, non solum ipsius vniuersi, verum etiam diuini iudicij: & sic describit totum vniuersum, quantum expedit de ipso habere notitiam ad salutem secundum ipsius latitudinem, longitudinem, altitudinem, & profunditatem. Sic enim (paulo post subdit) exigebat conditio capacitatis humanæ, quæ nata est magna & multa magnificè & multipliciter capere tamquam speculum quoddam nobilissimum, in quo nata est describi non solum naturaliter, verùm etiam supernaturaliter rerum uniuersitas mundanarum. Neque uerò solum, quòd Diuina diuinitus tractentur in Scriptura sacra, verum etiam quòd hæc ex ore Altissimi prodijt, dicta est VERBVM DEI. Quòd cum infitum, traditum, scriptum pro uaria ratione uocent Apostoli, nos modo de verbo scripto agentes, reliqua ad Theologiam cum Hæreticis controuersam, atque

Diuinæ Historiæ summa.

Humana mens speculum nobilissimum & capax.

VERBVM DEI.

B ad Ecclesiasticam historiam referimus. Porrò Dei Verbum, cum non humana inuestigatione, sed reuelatione, uel inspiratione diuina cognitum sit, appositè ita dictum est, quod præter alia notitiam nobis IESV Christi, qui est VERBVM DEI, suppeditat, ex qua ut origine manat firmitas, & intellectio totius Scripturæ. quippe is factus est nobis Sapientia à Deo: & in ipso sunt omnes thesauri Sapientiæ & scientiæ absconditi: qui solus uerus est Doctor, qui (ait Augustinus) potest speciem imprimere, ac lumen infundere, atque virtutem dare cordi audientis, cathedram habens in cælo, & intus corda docens Filius Dei, & Ars Patris.

1. Cor. 1. Coloss. 2.

Qualis Doctor Christus præ alijs.

Ars Patris.

Per quosnam Deus ea, quæ in Historia Diuina continentur, seruari; ac quanam lingua posteris mandari voluerit. *Caput II.*

C

Solum (inquit Eusebius) Hebræorum genus inter tot tantosq. errores nempe variarum gentium ab uno voluptatis collo, tamquam hydra in diuersa capita profusos, verum pietatem secutum est. Hebræi enim solum pia sanctaq. consideratione primum elementa, & quæ ab elementis composita sunt, solem similiter & lunam, & ceteras stellas, & cœlum ipsum, non modo Deos non esse, verum etiam animæ penitus expertia iudicarunt. Deinde quoniam neque à lapidibus casu vmquam sine artifice domus ædificari, nec pannus absque texente fieri, nec nauis sine gubernatore nauigare potest; cum animalibus rationalibus, atque irrationalibus, & substantijs animatis plenum hunc Mundum viderent, non absque Sapientia Dei omnia facta putantes, à magnitudine atque pulchritudine creaturarum, puritate mentis, creatorem omnium immortalem cognouerunt. Cum autem non contemnendam totius

Sap. 13.

D partem, hominem esse uiderent, partem eius præcipuam, animam uidelicet, uerum hominem, corpus uerò quasi hominis indumentum, esse affirmarunt. Quare maiorem curam cultui animæ afferre non dubitarunt, Creatori hoc Deo placere arbitrantes, qui à genere hominum non corporis robore, sed animi ratione, omnia quæ in terris sunt, gubernari constituit. His fundamentis iactis, corpus quidem, & quæ corpori suauia sunt non maioris quàm reliqua pecora, fecerunt: Animum autem, qui rationis particeps est, ac mente præditus, quique ad similitudinem Dei creatus est, summo studio excoluerunt, nec quidquam verum bonum præter bonorum omnium largitiorem Deum credentes, extremum finem, summamq. Beatitudinem in cognitione atque coniunctione Dei posuerunt, qui solus humanæ uitæ, rerumque

At caueat lector, & sciat, hanc esse determinationi Ecclesiæ contrariam, nam anima est forma, & pars hominis.

E omnium causa est. Quare illum solum Deum cognoscere, illi se soli uitę puritate adiungere studuerunt, ac pietate, uetaq. in Deum Religione altissimi sacerdotes, genus electum atque regium, & gẽs sancta, alijsq. similibus appellationibus digni uisi sunt. Cur igitur reprehendendi nos sumus, qui hęc Græcorum, Ægyptiorum, Phœnicum, ceterarumq. gentium nugis præposuimus? In tantum uirtutis multi ex genere ipsorum peruenerunt, ut Angelorum uisione, diuinisque oraculis, non syllogismis, neque coniecturis instituerunt, ut quæ futura erant, plerumque Dei gratia repleti, quasi præsentia uiderent. Hæc antequam Grecorum nomen esset, imò uerò etiam ante Moysen, à Iuda Iudęi appellati sunt; Hebręi uerò ab Hebero, à quo Abraham originem traxit. Multis ante Moysen sæculis absque lege aliqua scripta pie sanctéq;

Diuinas literas merito pręponi nugis Gręcorũ, Aegyptiorũ, Phœnicum, & ceterarũ gentium.

1. Petr. 2.

viuebant, absque doctrina legum, oraculis veritatem diuinis, & mentis acumine, magnitudineq. animi consecuti. Primus verò apud eos eximius ille Theologus Moyses scripta reliquit, qui diuinitus antequam leges poneret, maiorum vitas animis hominum impressit. Ita bonorum præmijs, & impiorum supplicijs, ad amplexandam virtutem, & fugiendam impietatem hortatus, leges tandem in medium proposuit. A

MOYSES.

Iudicauit etiam, ne forte difficillima legis pręcepta Iudęi dicerent, atq. ab illis resilirent, priscorum exempla esse proponenda, ut omnibus pateret, absque legum mandatis sola ratione mxos, optime maiores Iudæorum vixisse, atque ideo non esse sibi difficile uitas illorum imitari, si patria diuinitus consequi præmia desiderarent. Hæc Eusebius, qui cum in his vera scripserit, in quibus tamen non recte senserit, diximus in sacro Apparatu, in verbo, Eusebius. B

Ortus linguæ Hebrææ.

Ortam verò unà cum hominis creatione Hebraicã linguam fuisse atque à Deo institutam, qua præcipue mysteria Diuinæ sapientiæ exponerentur, certissimum est: In ea verò esse tot sacramenta, quot sunt literæ; tot mysteria, quot puncta; tot arcana, quot apices, est quoque certissimum. Vt non immeritò ipsa ueritas dixerit: Non præteriturum à lege unum iota, aut unum apicem, donec omnia fierent. Itaque & iure uocata est sancta, quandoquidem mysteria omnia sanctissimæ Trinitatis, Nomenq. ipsum Dei ineffabile, ceteraq. ad sanctificandas animas in ea continentur tamquam in abysso profunda secretorum; quæ numquam possit exhauriri. Ea quoque potissime ac nobilissimæ partes vniuersi, quę conspici possunt, sua quæque primùm nomina sortitæ sunt, qualia cœlum, terra, mare, lux, nox, quæ & hominibus ipsis imposita nomina complexa est, quorum significatio totidem elementis, eodemq. singularum partium pondere constans in alijs linguis non est. Prætereà, nullum idioma, uel pronunciationis integritate gratius, uel simplicium uerborum copia uberius, uel significatione ipsa, aut significandi modis distinctius esse intelligunt ij, qui hanc linguam sedulo didicerunt: quamobrem & hinc factum est, ut plures rationes afferat Benedictus Arias Montanus, quibus ostendit fieri non posse, vt aliqua uersio uigorem Hebraicæ linguæ pręsertim in diuina scriptura ęquare possit. C

Ioseph. lib 1. antiq cap.4. Eupolemus apud Clemē. Alexandrin. lib.1. Strom. Aug. lib.18. ciuit. Dei capi 39. Euseb. lib.9. c.4. & lib 10 c 2 de prep. Euang. Euse ubi sup. Hier. epist. ad Paul. Vrbicam, & in Threnos Ieremi. Bellarm initio sua grām. Hebraæ.

Originem item duxisse hinc, tamquam ex proprijs fontibus reliqua literarum aliarum nomina pręter alios & Arias Montanus, & Guido Fabritius Boderianus, ac denique Cardin. Bellarminus docent ex ueteribus Hebręis, Gręcis, Latinis. Certe Eusebius monstrat primas omnium literarum fuisse Hebraicas, quòd sola Hebraicarum literarum nomina significationem habeant; neque enim aliquis rationem reddat, cur Gręci literas suas uocent Alpha, Bita, Gamma, Delta, & Latini A, B, C, D, nisi q Hebręos sunt imitati, & adeo ab illis acceperunt, qui literis suis ea imposuere nomina Aleph, Beth, Gimel, Daleth. Cur autem Hebręi literas suas ita uocauerint, rationem à propria significatione deductam reddunt Eusebius & Hieronymus, atque alium idem Bellarminus. D

Mirum autem illud est, quod sapientes etiam docent, nempe merito dici sanctam hãc linguam, quòd in ea sanctissima Trinitas ubique tam aperte reluceat, ut nullũ sit thema hoc est Radix, quod tribus literis suis quędam diuinę Triadis uestigia aspicientibus non referat: Cum etiam, qui uocum Hebraicarum etymologicam energiã perceperit, plus (inquiunt) profecturus sit in uera naturalium rerum cognitione, q̃ qui plurimũ doctrinę Arist. Theophrasti, Plinij, Dioscoridis, & huius generis aliorum memorię mandauerit; ne quid dicam de arcana illa ui, qua animi rapiuntur, dum mirabilem uenantur in Idiotismis, & singulis ipsis uocibus latentem sensum. Porrò Boderianus ait ex Hebraica fluxisse linguas Babylonicam siue Chaldaicam; Syram siue Hierosolimitanam; & Arabicam, quam Iudęi uocant linguam Ismael; quemadmodum, & ex Gręca cuius literas à Phœnicibus Gręci acceperunt, cum Phœnices à Iudęis, (ut postea dicemus) eam habuissent, tres alię linguę Attica, Dorica, & Aeolica; ex Romana uerò, (quę & Latina) deriuatę sunt Italica, Hispanica, Gallica. Nimirum, his tribus linguis Hebraica, Gręca, Latina, Statua illa ex uariis metallis conflata, pedibusq. partim ferreis, partim fictilibus subnixa, hoc est omnis Idolomania erat euer- E

Daniel. 2.

A tenda, vt Romani Imperij lingua non amplius seruiens idolis, ad celebrandas ubique Dei laudes conuerteretur.

Ratio facilior addiscendæ linguæ Hebrææ. Cap. III.

CVm autem Clenardus & alij Græcam Grammaticam conscripsissent, Sāctes autem Pagninus Thesaurum linguę sanctę magno cum labore edidisset, superuenere Benedictus Aria, Montanus, & alij, qui maxime uiam complanarunt ad Hebręam Dialectum facile consequendam: ille, dum Regia Biblia, & nouum Testamentum ingenti labore ac diligentia, adscitis plerisque Viris præstantissimis euulgauit, hi, dum ex omnibus pene Grammaticis Grammaticam Hebręam colligere, quę exrat inter libros pertinentes ad apparatum sacrarum literarum in eisdem
B Regiis Bibliis Plantini: cum autem Lexicon quoque Pagnini ibidem adiecisset, non pauca à Pagnino ex Radicibus Dauid Kimhi, aut minus apposité citata, aut etiam nō satis aptè reddita, suæ restituit integritati, ac præterea dictiones sexaginta & amplius, quæ quidem in alijs huius Lexici editionibus desiderabantur, vnà cum suis interpretationibus, proprijs locis collocauit. Accessit Bellarmini Grammatica, quam sic inscripsit. Institutiones linguæ Hebraicæ, ex optimo quoque auctore collectæ ad quantam maximam fieri potuit breuitatem, perspicuitatem, atque ordinem reuocatę, vnà cum exercitatione Grammatica in Psalmum trigesimum tertium, cum & ante hanc capite tertio partis quartæ, agat de inuestigatione Radicis, siue Thematis, & vsu Dictionarij, mox de Syntaxi capite quarto, denique de Poetica capite quinto.

C Ex his igitur, qui propter Christi Domini amorem studijs Hebraicæ linguę sese dare voluerint, haurient quantum satis erit; cum & Augustinus, & alij Patres ad hoc hortentur; aut certè, si quo casu, vel occupatione studium hoc esset omittendum, consulent, vt ad eos qui peritiores fuerint huius linguæ, & fuerint sani in Fide Catholica, accedant. Quamquam scio Spiritumsanctum diuitias suas effudisse etiam in eos, qui minus hanc linguam calluerunt, quod in SS. Bernardo, & Thoma, atque alijs cernimus; sed hoc, ut minus erat fortè necessarium ijs temporibus quibus erat unum fidei labium in vniuersa Europa, sic potentissimi illi pietate viri à mandatis Dei intellexerunt, quorum ad cor sæpius locutus est Deus, quàm ad oculos per libros; uel ad aures per præceptores.

Moyses primus historiæ Diuinæ, Ecclesiasticæ, Naturalis, Humanæ, Qui vna primus Prophetiæ, ac Poëtices Scriptor. Cap. IIII.

D MOyses igitur, is qui Hebræum populum, Dei iussu ex Aegypto eduxit, rexit annis quadraginta in deserto, primus hominum scripsit. Historiam ab orbe condito usque ad obitum suum, per bis mille septingentos ac nouem annos, cùm integris omnino uiribus, neque oculis caligantibus, nec labantibus dentibus, centesimum & vigesimum annum expleuisset. Adiecisse Iosuem (alij Esdram) ferunt, quæ de ipsa Moysis morte extant à trigesimoquarto Deuteronomij capite, usque ad finem. Et Iosephus inquit, ipsum iam moriturum, eadem de se scripsisse, uerentem, quin Hebræi, à Deo raptum, prædicarent.

Porrò Historiam Moysis uocatam ab Hebręis Thora, id est Legem (quamuis ijdem Hebræi proprie Thora, Deuteronomium vocent;) à Græcis Pentatheucum, hoc est vo
E lumen quintuplex, partiuntur in quinque libros; Vt primus exordium Mundi, & continuatam hominum, ac rerum seriem, usque ad Iosephi mortem: Secundus exitum populi Israelitici: Tertius Leuitarum ministeria, sacrificia, leges, ritus: Quartus recensitas Tribus ex Aegypto egressas, & numerum quadraginta duarum mansionum per eremum: Quintus Deuteronomium, hoc est repetitionem legis, contineat. Quos omnes Hebraicè, Augustinus, Chaldaicè uerò fuisse ab Moyse conscriptos, Philo credidit; qui Moysis uitam posteritati reliquit; quiq. vnà cum Iosepho, (quemadmodum Iustinus [a] Martyr refert) eumdem Moysen è Chaldæo genere oriundum asseruit. Deuter. 31.

Vndecim item Psalmos, uidelicet ab nonagesimo, cui titulus est, Oratio Moysis serui Dei, (vsque ad centesimum, qui prænotatur, In Confessione,) Moysen scripsisse

[a] Iustin. ad monit. ad Gentes.

Hiero-

Hieronymus,[b] Librum autem Iob, alij[c] vel edidisse, vel è Syrorum lingua uertisse A sunt testes, quos infra nominabimus.

Libros alios Moysi ascriptos, qui hæretici, aut alij confinxerunt, Epiphanius[d] primo Panarij, Athanasius in Synopsi reijciunt.

Porrò Moysis antiquitatem primam, & omnium scriptionem historiæ, cùm alia primitiuæ Ecclesiæ lumina,[e] tum inter hæc Iustinus[f] ex Diuinis ipsis Historijs, ex Gentilium libris accuratissimè comprobarunt: ut etiam præter Palæmonem,[g] & Appionem[h] Posidonij, Strabonem,[i] Cornelium Tacitum,[k] Iustinum;[l] Diodorus historicorum omnium apud Græcos probatissimus, Moysen appellet magno animo uirũ, & probatissima uita celebratum; primum item legislatorum, quem (air) uocant Deũ, siue ob admirabilem Diuinam notionem, siue ob excellentiam, & potestatem.

Principem autem quum dico Historiæ Moysen, sic intelligo, ut quæ usque ad illius B tempora, vel traditione Patriarcharum, uel alia ratione quadantenus asseruabantur, ipse ante omnes planius literis commendauerit. Planius inquam: nam quod Iosephus,[m] & Augustinus[n] tradidere, linguam & literas Hebraicas ante Moysen extitisse, id verum est: nepotes autem Sethi[o] ante generalem Mundi inundationem, scientiam rerum cælestium, quam ipsi competerant, literis insculpsisse in columnis, altera lapidea, altera lateritia: Rem totam grauissimis verbis Iustinus Philosophus, & Martyr, Gentes alloquens confirmat. Minimè nãque (inquit) ignorare vos decet, nihil esse Gentilibus historiis exactè mandatum ante Olympiadas, nec ullam antiquã extare conscriptionem, quæ aut Græcorum, aut Barbarorum gesta significet; sola Prophetæ Moysis præcessit historia, quam afflatu diuino Hebræis literis ipse præscripsit, Neque enim adhuc erant Græcæ literæ, sicut earum præceptores literarum declarãt, C asserentes, Cadmum ipsas ex Phœnicia primùm attulisse; & Græciæ tradidisse, & primus inter uestros Plato testatur, eas postetius inuentas; quippe, qui in Timæo scripserit, Solonem inter sapientes sapientissimum, ex Aegypto redeuntem, eadem in Græciam attulisse, quæ ipse ab Aegyptio Sacerdote nec sane uetusto audierat sibi dicente, ò Solon, Solon, Græci semper pueri estis. Hæc apud Græcos senex quispiam.

Moyses quàm eruditus, & uerax. Cap. V.

EVndem autem Moysen eruditum fuisse in omni sapientia Aegyptiorum, potẽtemq. in operibus, & sermonibus, non solum Philo, sed & Stephanus Protomartyr (Primarius sanè testis) testatus est: Videlicet Dei sapientia infinita, uirum per omnes etiam Ethnicorum disciplinas, pede inoffenso deduci uoluit, ut Satanæ technas, & Magorum astutias noscens, rectissimam deinceps populo Dei uiam ad D cælum ostenderet: Id quod, & Danieli inter Babylonios, & Augustino inter Manichæos contigit: licet Moyses, sicuti & Daniel, numquam Aegypriis, uel Babylonicis erroribus assenserit: Et Moyses ipse, omisso (ut scripsit Iustinus Martyr) studio Mathematicarum, eo iam tempore uulgarium ac utiliũ, ad Hieroglyphicas disciplinas vt præstantiores habitas, animum præcipuè appulerat, uiris tantum probatissimis secreto solitas tradi: quas cum ille didicisset, nil tamen dixit, fecitue umquam, quodvnius Dei cultui aduersaretur. Quinetiam Diuinatione ac reliquis omnibus interdixit, quæ ab Satana in Aegyptiorum animos inuecta, in animos Hebræorum aut irrepsissent, aut serpere potuissent.

Quin & nemo umquam ueraciorẽ Mosayca historiam texuit, uti neque parẽ, quanto minus altiorem: quippe cui Deus apparuit, mysteria cælestia aperuit, exemplarque E rerum instituendarum in monte ostendit, miraculis uerò & Prophetiæ dono eius auctoritatem, & doctrinam firmauit ingentibus. Quamquam etiam, ut filius fuit Amram, & nepos Caath, & pronepos Leui Patriarchæ, abnepos Iacob, cuius auus erat Abrahã quo uiuente, Noe adhuc superstes fuerat; quæcumque tradita per manus Hebræis de Deo, de Mundi origine, de venturo Christo, de uocatione gentium, deq. alijs omnibus seruabantur in ijs familijs, quæ integrum Dei cultum retinuerant, Moyses apprimè cognouit, atque in sua scripta historicè ac uerissimè, ut erat in tota domo Dei fidelis, retulit. Quare, abest à tanta historia omnis fucus, & uerò noui semper inde thesauri

etuuntur

b Hier. ep. ad Cyprianum. c Origen. in praef. in Iob. d De ascensione Moysis. e Grego. Niss. in lib. de Moyse. Ambros. de Patriarc. benedict. Cyrill. cont. Iulianũ Clemẽs I. Stromatũ. Tertul. ad Gentes Euseb. de Præp. Euãg. lib. 9. c. 3. & lib. 10. f Iustin. Admonit. ad Gẽtes. Philo de vita Moysis. Ioseph. lib. 3. et 4. Antiq. & lib. 2. cõtra Appionem. g Palæmon in 3. Græ. hist. h Appion. lib cont. Hebr. & lib. 4. Hist. i Strab lib. 16. k Tacit. lib. 21. Annal. l Iust. lib. 36. m Ios. lib 1. Iud. Ant. n Aug lib. 18. de ciuit. Dei. cap. 39. o Vide Chronolog. Genebr.

Philo lib. de vita Moysis. Acter. 7.

Libro Quæstionum à Gentibus positarũ.

A eruuntur à scrutantibus, si quidem fidei lumen præferant; Nec porro accessum inuidet indoctis, doctos autem admittit in adyta, & interiora uelamina: cum interim Dei de quo agit, Maiestatem numquam non reuerentissime seruet: Quam scribendi rationem utinam deinceps omnes secuti fuissent historici.

Optima omnium ratio Historiam scribendi.

Iam igitur si qui prodidere posteris gesta; vel hinc hausta sunt: vel ipsimet unà cũ iisdem gestis, multo (quod dicebamus) posteriores Moyse fuerũt: quales Dyctys Cretensis, Dares Phrygius (de quibus vbi de humana historia egimus) & Homerus, qui quum quingentis post Moysen annis uixerit, centum item post bellum Troianum fuit. Indica item bella, quę Dionysio, siue Libero Patre, contigerunt, cum ille Orientem domuit, sicuti & Persei victorię, Thesei acta, Herculis labores, Deucalionis diluuium, Phaetontis incendium, Proserpinæ, atque Europæ raptus, fuere post Cecro-
B pem, qui primus Athenarum Rex haud vixit ante Moysis tempora. Itaque & Thebæ à Cadmo post Cecropem sunt conditæ, qui primus literas à Phœnicibus acceptas, & his ab Hebræis traditas (vti ex Iustino Martyre ostendimus) contulit Græcis: Ac Minos leges Cretensibus promulgauit, & Aesculapius Medicinæ laude excelluit.

Vide Eus. li. 10. de prap. Euãg. cap. 3. antiquitaté. Moysis & prophetarum egregie monstrantem.

Moysis Historia ditissima, & sublimissima. *Cap. VI.*

CVm autem de Historia Moysis loquimur; non solum Humanam, uerum et Naturalem, & Ecclesiasticam, & Diuinam, intelligi uolumus. Quare nulla Historico umquam ditior, aut sublimior fuit suppeditata materia. Sed ut qui res Maiorum optime nouerunt, has optime possunt monumentis inserere, Ac verò,
C si quis cum anteactis rebus futuras liquidissime cerneret, eminentissimam omniũ posset historiam, ac sciẽtiam texere; Sic vtrumque præstitit Moyses, qui os ad os Dei locutus, hominem sensim ab elementis ad cælum, à corruptibilibus ad incorrupta, à creatis rebus ad suum Opificem, per Christum, qui est finis omnis legis, omnis historiæ, ac veræ felicitatis, diuinissime deducit. Hic enim Moysi in historia fuit scopus, vt summam felicitatem, omne videlicet illud bonum, quod peccantes amiseramus, recuperato iterum lumine intuentes, perfectissimè cum eo principio, à quo creati fuimus, per Christum, & in Christo coniungeremur: Quam tantam Theologiam, totã videlicet mercedem, æternam vitam, sapientiam, quam sapientes sæculi non cognouerunt, hoc unum quod necessarium est, hanc cognitionem, quam non ex parte, sed sicuti est, vti cupiebat, sic videre sperabat Apostolus; hoc denique, quod caritate arden-
D tissima Christus Dominus & orauit, & voluit, vt cum Patre, ac cum seipso vnum essemus, quemadmodum *Pater* (inquit) *& ego, unum sumus*; Hæc (inquam) omnia propinat nobis diuina Moysis historia; quæ postea plenis haustibus Christus Patris sapientia tradidit: vt certè felices sint futuri, qui ad hanc sitientes, eo quò dicemus, mo do accurrerint.

Historia Moysis Diuinam, Ecclesiasticã, Naturalem, Humanam Historiam complectitur.

Moyses os ad os Dei locutus.

Scopus & scopus Histo. ię Moysis.

1. Cor. 13.

Ioan. 17.

Moyses quantus, & qualis Politicus. *Cap. VII.*

TAntus verò in diuina historia cum fuisset Moyses, Rempubl. quoque Iudæorum, admirabili Politia, & diuinis legibus instituit, quæ esset duratura vsque ad Dei Filij aduentum, tamquam certissimus Christianæ Ecclesiæ typus. Hebræos autem, qui iam quadringentos & triginta annos demorati in Aegypto,
E non poterant non intellexisse gentis illius mysteria, & idololatriam cernere, in quam plerique Hebræorum incidissent, mira arte Moyses ab erroribus ijs abduxit. Nam cũ totius Aegyptiacę scripturę summa (Clemente Alexandrino teste) distingueretur in Epistolarem, Sacerdotalem, Hieroglyphicam, nempe quę scriptione insculpebatur, & bipertita erat; ut altera [a] propriè loquens, mysticis tamen uerbis per literas; altera [b] symbolica signis uteretur: quæ rursus in Imitatiuam, Tropicam, Aenigmaticam distribuebatur; Moyses hieroglyphicæ doctrinæ morem secutus, plura sub mysticis animalium symbolis præcepta moralis vitæ tradidit, solis diuinæ legis amatorib. cognita, cuiusmodi fuere, uel sapientissima [c] Tabernaculi cõstructio, vel [d] sacrificiorum ritus; vel illa: Abstinendum [e] esse ab esu porci, aquilæ, accipitris, corui; quòd & porcus,

Exo. 12.
Clemẽt. Alexã. li. Stro. 5
ἐπιστολογραφικὴν, ἱερατικὴν, ἱερογλυφικήν.
a κυριολογικήν.
b συμβολικήν.
c Exo 26
d Leu 1 et 2.
e Leuitic. 11.

Moyses cur plura scriptis sub mysticis animaliũ symbolis.

porcus, animal gulæ ac uoluptati deditum, symbolum sit iugluuiei atque libidinis, A
quibus ad cædem saginatur: & aquila rapinam, accipiter iniustitiam, coruus auaritiã designent. Sed hæc, ut reliqua omnia Isychius, & alij, qui antiquitus in Leuiticum scripsere, persecuti sunt, digna Christianis mentibus, quæ eo cibo altæ ex istis symbolis, ad Ecclesiæ nostræ diuina mysteria, ordinem, & mores, altius erudiri, atque affici possunt.

A Mose Theologi Gentiles hauserunt sapientiam. Cap. VIII.

ET à Moyse igitur, etiam qui Theologi vocati sunt inter Gentes, hausere maximam partem boni, verive, quod in eorum cernimus monimentis: de quib. quoniam sibi gloriam erant aucupati, & furta inuolucris contegebant, rectissimè à Christo Domino dictum est, *Omnes quotquot ante me uenerunt, fuerunt fures & latrones.* B
Sic fecere Mercurius Trismegistus, Amphyon, Orpheus, Linus, Musæus, Hesiodus, Pythagoras, Plato, (quem Moysen Atticum ideo uocauit Numenius) Aristoteles, & alij. Id quod vbi de Philosophia agemus, fusius dicetur. Et verò Græci omnes, vel septem ij, qui uocati Sapientes, ac quorum princeps Thales in Græcia primus philosophari cœpit, post eos Prophetas, qui maiores dicuntur, & post Salomonem plus quadringentis annis vixerunt: cum deinceps Socrates, ex quo tot Philosophorum sectæ prodierunt, floruerit post Zachariam, Aggæum, Malachiam, qui nouissimi fuere Prophetarum. Et sanè, summum esse aliquod (uti re vera erat) Theologiæ mysterium ab Ethnicis illis, qui habiti sunt antiquissimi, existimatum est, cùm Hesiodus spiritum vocauit amorem, quo omnia fouerentur, ac regerentur, quem item constituit Mundi principium: cumq. Stoici dicerent, quæcumque in Mundo sunt, uno diuino spiritu procreari, regi, contineri: Ac cùm Plato asseruit in Timæo, quidquid erat C
non tranquillum, & quietum, sed immoderatè agitatum, & quasi fluctuans, id assumptum, & ex inordinato ad ordinem fuisse adductum: cùm denique docta illa Philosophorum συμπόσια tantis laudib. celebrarunt diuinum Amorem, tamquam Mundi fabrum; in quem denique referebant uniuersam Vniuersi huius molitionem. Quæ sensa anne aliunde capere potuerunt, quàm ex Moyse testante diuinum hunc ἄνεμον, hunc afflatum & spiritum Dei, dum tractaret Mundi nascentis materiam, ut formaret informem, tamquam omnium artificem rerum, omnia prospicientem, omnibus consulentem, habentemq. omnem virtutem, limosam illam paludẽ, ac iners pondus virtute sua sustinentem, & quasi ex semine, vel ouo tandem omnes rerum formas & species sapientissime educentem, & excludentem? Et Cicero fidenter aduersus impios D
philosophatus, inquit, *Hæc ita fieri, omnibus inter se mundi partibus concinentibus, profecto non possent, nisi ea uno, diuino, & continuato spiritu continerentur:* Virgilius autem.

Principio cælum, ac terras, camposq́ liquentes,
Lucentemq́ globum Lunæ, Titaniaq́ astra,
Spiritus intus alit: totamq́ infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Et Ouidius ex Hesiodo, & Anaxagora,

Vnus erat toto naturæ vultus in orbe.
Quem dixere Chaos; rudis, indigestaq́ moles,
Nec quicquam nisi pondus iners, congestaq. eodem
Non bene iunctarum discordia semina rerum. E

At hæc omnia (inquam) ex paucissimis, sed fœcundissimis illis diuinæ Mosis historiæ verbis manarunt: *Et spiritus Domini ferebatur super aquas*, &c. Sed & illud, unde, nisi ex Moyse, si vera sunt, quæ de Aristotele dicuntur, qui iam propior morti, quasi maturior factus, *Deum causam causarum* dixit, sicuti *& Actum purum* nominauerat. Quibus verbis, vellet, nollet, Deum esse, ex quo omnia, omnifariam perfectum, ter sanctum, in quo nihil sit impuri, aut uitiosi, hoc est, in quo nihil sit, quod non sit ipse: materiam verò consequenter abyssum uniuersarum imperfectionum testari coactus est. Quid Plato? cùm Deum τὸν ὄντα uocasset, an aliunde, quàm à Moyse uox tanta prodierat, quam ille de Deo à Deo ipso acceperat?

Ioan. 10.

Thales uixit post maiores prophetas ac post Salomonẽ plus 400. annis Socrates post minorum Prophetarum tempora.

Gene. 1.

Cic. 2. de natur. Deor.

Virgil. 6. Aeneid.

Ouid. 1. Metamorph.

Iusti. Martyr in 2 pro Christianis Apologia.

Gene. 1.

Arist. 12. Metaph. tex. 35.

Exod. 3.

Moyses

A

Moyses naturalis historiæ verax scriptor. Cap. IX.

Venio ad naturalem historiam, cuius firmissima fundamenta iacta sunt ab eodem Moyse. Nihil enim planius,& aptius ad veritatem statuendam scribi poterat, quàm cùm egit de Mundi origine, de principijs rerum corruptibilium, de duabus primis causis naturalibus, agente,& materia;mox de reliquis;deinde de ordine, ac dispositione creatarum rerum; denique de homine ipso,quò mundi corruptibilis natura progressa sistit pedem.

Gen. 1.

Ex hoc igitur silice scintillas excussere,qui res naturales tractarunt antiquitus: Vt Tertullianus meritò exclamet,Sophistas, poetas, philosophos,de Prophetarum fonte potasse: Et Hermippus Pythagoricus dixerit, Pythagoram ex Mosaica lege plurimum in philosophiam transtulisse: Alij verò agnouerint, ex Moysis Deuteronomio sumptum illud, NOSCE TE IPSUM, postea Chiloni, Thaleti, oraculo Apollinis tributum. Huc pertinent, quæ Mercurius, Hesiodus, Thales Milesius, de origine Mundi senserunt; cùm prius noctem fuisse, quàm diem; ac primum omnium fuisse Chaos,tum amplissimam Tellurem extitisse; per Chaosq.ab Hesiodo intellectum esse NIHIL,itaq. ex nihilo effectum esse cœlum & terram Hesiodum ipsum existimasse testatus est Aristoteles; qui & alibi docuit, antiquissimos Theologorum tria fecisse mundi principia,Chaos, Noctem,& Oceanũ: Sic Anaxagoras, qui φυσικώτατος, hoc est naturalissimus est dictus, arbitratus est,omnia primò fuisse confusa & indigesta,deinde accessisse Mentem,quæ illa distinguens & separans, Mundum effecerit: ac Trismegistus multò antea in Pimandro, quum ait, fuisse tenebras infinitas in abysso & aqua,& spiritum tenuem intelligibilem;quæ diuina uirtute erant in ipso Chao. At Thales Aquam valentissimum esse dicebat elementum, atque ideo primum fuisse, ex quo surrexerint omnia, sicuti ab Seneca accepimus: qui & subdit. *Diximus enim ignem esse, qui occupet Mundum, & in se cuncta conuertat, hunc euanidum considere, & nihil aliud in rerum natura, igne restincto, quàm humorem, in hoc futuri Mundi speciem, latere. Ita igni exitus Mundi est, humor primordium.* Hæc ille.

B

Vide Euseb. Augustinũ, Ambrosium. Deut. 17.

Aristot. lib. 3. Metaphy. & lib. 4. Physic. & libro, qui inscribitur cõtra Xenophanē, Zenonē, & Gorgiam.

C

Seneca lib 3. Nat. quæstio. cap. 13.

Sed verò quantò isti à Mosayeæ Philosophiæ elementis longius discessere, tantò acerbiora ex alijs alia dissidia inter sese pepererunt de omniũ rerum principio,de Natura,& huius principijs; de constitutione Mundi, & fine,deq; eius vnitate, magnitudine, figura, deq. materia & forma; de Mundi partibus supremis,cælo, stellis,quæve in sublimi generantur,vti & de imis,ac subterraneis; de homine, vnde venerit,quò vadat; de anima humana, & huius functionibus, atque muneribus corpori communicatis; de humano corpore, & eius affectionibus, de summo bono, & alijs huc spectantibus. Indeq. enatæ tot scholæ, in quibus mutuò sese Philosophi laniabant; vt Xenophon ex ipsa philosophorum altercatione, dum naturæ intima scrutarentur,eos similes furentibus pulcherrima oratione iudicauerit. Et Lucianus in Timone iocatur in Iouem, quasi aures obstructas habentes, disceptantium clamoribus phylosophorũ, atque ideo preces eorum non audientem: Ac Cicero scribit, Gellium Proconsulem Athenis Philosophos, qui tum erant, in unum locum conuocasse, ut aliquando controuersiarum facerent modum. quòd si essent eo animo, ut nollent ætatem in litibus conterere, posse rem cum eo conuenire, ac simul operam suam illis esse pollicitum, si quid inter eos statui posset. Videlicet sentiebant vel ipsi ethnici, veritatem nimis altercando interire; Id etiam de naturalis historiæ veritate dici potest;atque adeo cũ vito nobilissimi cordis & ingenij exclamandum: *O miseriam dubio procul singularem, liberum hominis animum,ad expeditam contemplandæ veritatis actionem editum, nec cælo, nec vlla creata re contentum, in vnius opinionis ergastulo, tamquam manicis, & compedibus vinctum detineri.*

D

E

Philosophorũ, quot, & quãtæ contentiones fuerint.

Xenophon ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι, contra philosophos.

Cicero de legib.

Ioan. Franciscus Picus Mirandul. lib. 3. in Exam doctr. uan. Gentium.

Moyses perfectissimum exemplar humanæ & Ecclesiasticæ historiæ edidit. Cap. X.

AD Moysen vt redeamus, Humanam etiam ille, atque Ecclesiasticam historiã primus texuit grauissimè, ac planissimè: præfuit enim rebus ipsis,quas gessit, quadraginta totos annos. Ac superiorum quidem ab orbe condito rerum vsque ad

populi

populi Iudaici egressum ex Aegypto, ita scripsit, vt scribendæ historiæ omnis rationem monstrauerit optimam, qui semper vnius Dei cultum vrgeat ob oculos; quem flagitia punientem, munerantem pios, consulentem ijs, qui ipsum timent ac diligunt, prospicientem futura, & certum eorum exitum annũciantem, denique populi sui Ducem, Imperatorem, & Deum exercituum describit, & celebrat. Quæ gesta, quæve scribendi ratio, si cum ijs, qui nobis humanas reliquerunt historias, Cæsaris, Alexandri, & aliorum, conferantur, nonne illico humana mens sentiet in Moyse Deum loquentem & operantem, in illis verò Deum quidem multa permittentem, at neque miracula per eos patrantem, nec tales Respublicas instituentem, nec Rebuspublicis utiles historias condentem? Quanti enim illa fuerunt; nimirum, Hebræorum populum asserere in libertatem, nec ligneo ponte, qui Rhodano fuit à Cæsare impositus, copias traijcientem, sed fide aperientem maria, quæ vniuersum hostem absorbuerunt, dum sicco pede tot centena hominum millia educta in eremum, qui uarijs in stationibus, seu mansionibus quadraginta annos cum substitissent, adducti sunt tandem ad Regnũ Israelis firmandum, & ad trophæa Diuinæ dexteræ posteris excitanda?

Collatio Moysis Historiæ cum Ethnicis Historiographis.

Ceterum, cùm in hac historia Moyses vnius Dei cognitionem docuisset, quò falsorum deorum cultum ablegaret ab animis Iudæorum; cum autem esse quoque latorem legis eisdem suadere voluisset, primò ex operibus creationis, & ordine rerum creatarum id fecit, mox è pœnis per Diluuium, perq. ignem, & linguarum confusionem illatis, demum è vita Patriatcharum excellenti, Iosephiq. pietate, quasi per gradus, deduxit homines ad ipsam Dei legem suspiciendam, & opere complendam, ut postea sterneret viam, ad reliquam Diuinam historiam, qua Ducum, Iudicum, Regum, Pontificum gesta erant literis consignanda. † Idcirco verò & liber ipsius Genesis & Iosue, liber iustorum in Scripturis uocatus est: [a] Quamquam & liber Samuelis, quo continentur gesta Prophetarum iustorum Samuel, Gad, & Natan, etiam liber iustorum sit. [b] appellatus.

Series historiæ Mosaicæ, ac modus præstantissimus.
† *In libr. Iosue. Iudicum, & Ruth, Regum & Paralip. & Esdr.*
a Aug de ciuita. Dei. lib. 23. c. 38. Hieron. in Ezec. cap 6.
b Hieron. in Quæst. Hebraicis super lib. Reg si Hiero. hæc sunt.
Iosue 10.
2 Reg. 1.

Moyses primus, ac præstantissimus scriptor Poetices. Cap. X I.

RESTAT modo, vt & Poetices primũ ac præstantissimum scriptorem fuisse Moysen, ostendamus: Quod sanè ex duobus Canticis, hexametro carmine (vt inquit Hieronymus) scriptis, patet in libris Exodi, & Deuteronomij. Quã sublimi enim cothurno cecinit, cùm demerso Pharaone populus euasit libere è mari? *Cantemus* (inquit) *Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem deiecit in mare. Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem. Iste Deus meus, & glorificabo eum.* Ac quæ sequuntur. Quanta rursus illa? *Audite cæli, quæ loquor, audiat terra verba oris mei. Concrescat in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quasi imber super herbam, & quasi stillæ super gramina: Quia nomen Domini inuocabo: date magnificentiam Deo nostro: Dei Perfecta sunt opera, & omnes viæ eius Iudicia.* Et reliqua. Quæ si cum omnibus Pindari Epinicijs, quæ ille inscripsit Olympionica, Nemeonica, Pythionica, componantur, quàm ista meras sapiunt nugas, præ Diuinis illis laudibus, quibus (vti & diximus & dicemus alibi) imbuendi essent adolescentum animi, priusquam falsis poetarum imaginibus oppleti, locum deinde aut angustissimum, aut nullum Diuinis mysterijs relinquerent.

Moyses primus poeticæ scriptor.
Exod cap. 15.
Deutero. 32.

At qui inter Psalmos, quos psalluisse Moysen, ex Hieronymo diximus: nemo est, qui si singula eorum uerba perpenderit, idem & characterem poematum diuinissimum seruat. Ex his illi sunt: *Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se. Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur.* &c. Rursus. [b] *Dominus regnauit, exultet terra, lætentur insulæ multæ: Nubes, & caligo in circuitu eius, iustitia & iudicium correctio sedis eius.* &c. Et iterum: [c] *Dominus regnauit, irascantur populi: qui sedes super Cherubim moueatur terra. Dominus in Syon magnus, & excelsus super omnes populos. Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctũ est, & honor Regis iudicium diligit:* Et [d] *Iubilate Deo omnis terra, seruite Domino in lætitia. Introite in conspectu eius in exultatione. Scitote, quoniam Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, & non ipsi nos.* Et [e] *Misericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine, psallam & intelligam*

Character poematum Moysis Græcos, & quosuis alios poetas antecellit.
a Psal. 92.
b Psal. 96.
c Psal. 98.
d Psal. 99.
e Psal. 100.

A *telligam in uia immaculata. Quando uenies ad me?* Quos,& reliquos, si quis cum Hymnis Orphæi,Musæi, Theocriti, Homeri, Callimachi, & aliorum conferat, intelliget, in Mosaicis gemmas, in ethnicis ne uitrum quidem fulgere. Licet Orphęus cùm Aegyptum petijsset,& è Mosaicis didicisset monumentis, vnum esse Deum, qui coli deberet ab omnibus,eorum,quę antea docuerat, cecinerit Palinodiam pręclaro hymno, atque de ea re quoque Musæum admonuerit.

Quòd si Iobi certamina Moyses conscripsit (vt existimarunt Polychronius Apameę Episcopus, & qui sub Origenis nomine Commentaria in Iobum edidit,ac Bedę, licet Hieronymi nomen præseferant,scripta habent) Iobi verò pars (Hieronymo testante) specie orationis poetica prodierunt, ecquantum sapiunt æstrum? Numeris enim sunt laxata poeticis, quæ à libri initio ad ea verba dicuntur: [a] *Pereat dies:* & quę
B in postrema parte libri posita sunt statim postea Iobi verba: [b] *Idcirco me reprehendo,& ago pænitentiam in cinere & fauilla.* Reliqua omnia in præfatione sua docet Hieronymus, vinculis adstringi poeticis.

Iobi certamina scripta à Moyse,ut tali quibus uisum est.
In epistol. ad Paulinum.
Iobi certamina ex parte vinculis adstricta poeticis.
a Iob.3.
b Iob. 42.

A Moyse igitur non solùm qui secuti sunt diuini Psalmographi, qui diuinas spirarunt uoces, atque poemata,uerùm etiam Gręci,& Latini,quidquid verè de uno Deo, deq; mysterijs Religionis nostræ cecinerunt,eò magis siue per se, siue per alios hausisse ex Moysis fonte cernuntur, quò iam nobis expressiora sunt, quæ fortè nolentes ipsi pronunciarunt, sicuti interdum vi veritatis vrgente, mali etiam Dęmones loquuntur.

Moyses quibus laudibus non solum à Iudais, sed & à Deo sit commendatus. Cap. XII.

C HAbemus verarum originem historiarum, quas auidius adhuc excipiet, qui meminerit, quibus laudibus tantus Auctor, non solum à Iudęis,verum & à Deo ipso sit commendatus. Et à Iudęis quidem uocatus fuit *Iared*, [c] id est Descendens, quòd de monte descenderit: *Pater Vedor*, i.Sepium,quòd quasi quadā sępis lege circumdederit populum: *Heber*, id est Iunctor, quòd populum Dei seruitio iūxerit: *Pater Socho*, id est prophetię, quòd ipse sit Doctor prophetarum: *Icuthiel*, id est,Sperans in Deum,quòd spem habuerit liberandi populum de Aegypto;siue quòd spe parentum de aquę periculo liberatus sit: *Pater Zanohe*, id est, Gubernator, quòd magnam populo in eremo gubernationem exhibuerit, siue quòd doctrina sua quotidie gubernaret. A Deo autem: *Dilectus Deo, & hominibus Moyses, cuius memoria in benedictione est.* [d] *Similem illum fecit in gloria sanctorum, & magnificauit eum in timore inimi*
D *corum,& in verbis suis monstra placauit. Glorificauit illum in conspectu Regum,& iussit illi coram populo suo, & ostendit illi gloriam suam. In fide & lenitate ipsius sanctum fecit illum, & elegit eum ex omni carne. Audiuit enim eum, & uocem ipsius, & induxit illum in nubem: & dedit illi coràm præcepta, & legem uita & disciplina, docere Iacob testamentum suum, & iudicia sua Israel:* Et alibi: [e] *Et non surrexit ultra Propheta in Israel, sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis, atque portentis, quæ misit per eum, ut faceret in terra Aegypti Pharaoni, & omnibus seruis eius, uniuersaq; terræ illius, & cunctam manum robustam, magnaq; mirabilia quæ fecit Moyses coram vniuerso Israel.*

Iared, Pater Iedor. Heber. Socho.
c I.Paral.4.
Icuthiel. Zanohe. Dilectus Deo, & hominibus.
Hieronym. in Quæstionibus in Paralip.
d Eccl.45.
e Deut.c.ult.

Iam verò quę de Moysis educatione mirabili, forma pręcellenti,moribus heroicis, studijs pręclaris, prudentia singulari, rerum gerendarum dexteritate inaudita, ac uita eius tota omnibus numeris absoluta, in Sacris literis singillatim explicata sunt; ea
E omnia Gregorius frater Basilij Magni, & Episcopus Nyssenus in breuissimam collegit summam, quam veluti formulam viuendi cuilibet Christiano commodam,atq. perfectam,inter cetera eius opera scriptam reliquit: Sed & deinceps Ascanius Martinengus Ord. Regularium initio suæ Glossę magnę plura, postquàm nos hęc edidissemus de Moysis pręstantia è Patribus collegit.

A.

Moyses primus Grammaticæ scriptor. *Cap. XIII.*

MOyses item primus Grammaticæ scriptor, si Grammaticam uocare licet ele mentorum designarionem. Ex ijs enim, quæ Catholici, atque Ethnici scri ptores collegerunt ex vetustioribus Auctoribus, quorum opera interierũt, adhuc extat Eupolemi Græci perantiqui testimonium, quo de Regibus Iudeæ disserens, testatum reliquit, Moysen doctissimum, literarum cognitionem certis Gramma ricæ præceptionibus digestam tradidisse Iudæis, quam ipsi postea Phœnicibus ob vici niam largiti sunt, ac deinde Phœnices literarum ordinem & numerum, Græcorũ pueris dedisse, ob mutua utriusque gentis commercia. Ex Attepano quoque scribunt, Moysen literas dedisse Aegyptijs, eumdemque fuisse Mercurium illum, qui ob literas inuentas, à Græcis tantopere celebratur. Strabo etiam decimo sexto Geographię libro, Moysen vnum ex Aegyptijs Sacerdotibus fuisse scribit, eumque, cùm molestè ferret eorum instituta, illhinc Hierosolymam migrasse. *Docebat enim* (inquit Strabo) *quomodo Aegyptij non rectè sentirent, qui ferarum, ac pecorum imagines Deo tribuerent; nec Libyes, nec Græci, qui Deos hominum figuris insignirent.* Qua in re quamuis vterque deceptus fuerit; ille, quòd Moysen cum Mercurio confuderit; hic, quòd eundem Aegyptium Hierophantem putauerit; ambo tamen in hanc venere sententiam, Moysen educatum in Aegypto, & in omni Aegyptiorum sapientia fuisse, testante Scriptura; eruditum, atque adeo fuisse Sacerdotẽ, sed Hebrææ gentis: Sic enim scriptum est. *Moy ses & Aaron in Sacerdotibus eius.* Atqui Plato (sic Deo forsan impellente, vt veritas ab hostibus quoque extorqueretur) primum nominum impositorem scripsit fuisse Syrum: Adamum, vel Moysen intelligens: quod & Marsilius Ficinus rectè adnotauit. Quin Plinius, dum omnes antiquissimas Bibliothecas excussit, tandem eò adductus est, ut crederet, literas semper Assyrias fuisse: quare & Lucanus dixit.

B.

C.

Act. 7.
Psal. 98.
Plini. lib. 7. Natu. histor. ca. 56. & lib. 5. cap. 12.
Lucan. lib. 3. Pharsal.

--Phœnices primi (si credimus) ausi
Mansuram rudibus vocem signare figuris.

A Moyse vera Cosmographia, ac Geographia iacta fundamenta. *Cap. XIIII.*

MOysen autem vera Geophraphię, seu potius Cosmographię fundamenta ie cisse constat, tum è Mundi creationis descriptione, atque ex confusione septuaginta duarum linguarum, tum è varijs sedibus & nominibus, quorũ [a]dhuc vestigia retinentur in orbe terrarum. Et quidem (vt etiam optimè adnotauit Arias Montanus) confusio septuaginta duarum linguarum, diuersa genera in totũ Orbem disseminauit, qui ob eam causam in septuaginta duas nationes diuisus est per totidem Duces, & viros principes ex filijs, & nepotibus Noe, qui septuaginta duas colonias ex Armenia Saga in uarias mundi partes deduxerunt, ut uniuersam terram denuo replerent. Quo pertinere potest etiam illud Moysis; [a] *Quando diuidebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum, secundum numerum filiorum Israel* (vel, ut interpretati sunt Græci, *secundum numerum filiorum Dei*) Constat enim, populum Israeliticum, qui [b] populus electus, [c] peculium Dei, [d] Deiq; hęreditas appellatur, primo ordine in duodecim semper diuisum fuisse, ac postea in se ptuaginta duos. In duodecim quidem Tribus, ac Polemarchos totidem, quorum vnusquisque sex Præfectos alios sibi subditos habebat, qui simul collecti, septuaginta duos efficiunt: eumdem prorsus numerum, quo continebantur Israelitę, quando ingressi sunt Aegyptum, ut ex hoc loco manifestissimè patet. [e] *Omnes animæ domus Iacob, quæ ingressæ sunt in Aegyptum, fuere septuaginta*, quibus addendi sunt duo filij Ioseph, quos Aseneth filia Phutipheris Sacerdotis Heliopoleos in eadẽ prouincia ei pepererat. Nã quemadmodum totus illius gentis politicus ordo, à maximo illo legislatore, qui ad supremi montis contemplationem ascendebat, [f] oteq. ad os cum Deo loquebatur, tamquam homo aliquis cum socio suo, descriptus, & distinctus fuit: sic etiam ad formam & Ideam tam Mundi archetypi, quàm cæli spectabilis, cuius exemplum osten-

D.

E.

[a] Deut. 32.
[b] Deute. 7.
[c] Exo. 19.
[d] Psal. 77.
[e] Gene. 46.
Acta Apostolorũ habent numerũ 75. sicq. septuaginta Interpretes verterunt, quoniã & trium nepotum mentionem fecerunt.
[f] Exod. 33.

sum

A sum ei fuerat in monte, suis omnibus numeris constans, effictus est, & absolutus. Archetypi quidem mundi, in quo Sacrosanctæ, ac semper adorandæ Trinitatis imperio ac legibus subsunt nouem Angelorum Hierarchiæ, ac septuaginta duo præcipui custodes septuaginta duarum nationum, qui uniuersum orbem terrarum inhabitant, ut ex Daniele probatur, vbi mentionem fecit Angeli Persarum: & ex Apocalypsi per Angelos Ecclesiarum Asiæ tutores: prout & inter Hebræos antiquiores Simeon Ben Iochai in Zohare, & Ioseph Ben-Karmitol in שערי צדק schihre tsedech siue Portis Iustitię (quamuis iste septuaginta tantum enumeret) clarissime, ac luculenter explicant. Cæli autem spectabilis, in quo sub duodecim signis Zodiaci, septuaginta duæ distinguuntur partes, quę à Gręcis δωδεκατημόρια vocantur, & quarū vnicuique signo sex à Mathematicis tribuuntur. Hinc duodecim lapides preciosi in Pontificali ueste Aaro
B nis; quibus insculpta erant duodecim Tribuum nomina. Hinc septuaginta seniores, siue magnę Synagogę uiri, qui ab ipsis Iudęis סנהדרין, Sanedrin à Gręcis uerò συνέδροι dicuntur, quippe cum duobus filijs Aaron septuaginta duo capita conficiunt. Ad hanc autem Senatoriam dignitatem tantùm eligebantur viri moribus, ętate, atque sapientia clarissimi, & qui totidem linguarum, quot ipsi erant, cognitionem haberent, ne oporteret eos, interpretes alios audire; si verū est, quod ex ueterum Iudęorum Commentarijs notauit Galatinus. Hinc septuaginta duo Interpretes, ex duodecim Tribubus delecti, ex vnaquaque seni, & ab Eleazaro Summo Iudęorum Pontifice, ad Ptolemęum Philadelphum Aegypti Regem missi; vt ex Hebręo in Gręcum sermonem Sacra Biblia transferrent. Hinc est denique, cur Saluator mundi, ac Sol Iustitię Christus, cùm perfectam & Hierarchicam Ecclesię suę politiam constitueret, ultra duode-
C cim Apostolorum numerum, delegerit septuaginta duos discipulos, quorum ministerio septuaginta duas nationes, totidemq. linguas, ad unam fidem, unam Euangelicam legem, unumq. baptisma, sub uno Deo, & uno Pastore undique colligeret; Et per quos, tamquam per optimos Architectos ædificaret, & non portentosæ, ac superbæ cuiusdam molis turrim, sed meram Noe ex diluuij fluctibus erepti Arcam, & sanctam Hierusalem [a] duodecim portarum Ciuitatē, cuius fundamenta super profundæ humilitatis aream iacta fuerunt, & cuius ædificium duodecim columnis, quot bases habebat Salomonis concha, [b] fultum & confirmatum, ad cælos vsque fastigium erexit.

Iustin. Martyr in oratione ad Gētes. Orige. super Luc. hom. 14. Basil. contr. Eun. August. serm. 46. ad Fratres Dan. 10. et ibi Apoca. 2. & 3. Hieronym. Et Theodor. in Epist. Deut. dogm. Nu. 11. cap. Exo. 39.

Galat. lib. 4. de Arcan. cath. uer. c. 5. Septuaginta interpretes vnde orti. Luc. 9. et 10.

a Apoc. 21.

b 3. Reg. 7.

Sacri libri, qui diuinam continent historiam, qui nam sint, & à quibusnam hoc potissimum
D *tempore vindicati à Satanæ calumnijs, loquentis per Hæreticos, atque alios eiusmodi suos. Numve editio Hebraica, quæ à Moyse & Prophetis condita est, ad nos vsque peruenerit. Cap. XV.*

IAm verò certum esse sacrorum, & canonicorum librorum numerum, iisq. verbum Dei, certamq. ac stabilem fidei regulam contineri, Catholica Ecclesia, & Patres varijs locis docuerunt, sanctæ Synodi declararunt: aduersus autem Hęreticos, & Iudæos, atque alios tum antiquos, tum recentiores, sicut plerique doctissimi uiri, sic præsertim nostro æuo Sixtus Senensis, Melchior Canus, ac Robertus Cardin. Bellarminus abundè monstrarunt. qui quando unicuique sunt ad manus, actum non agam; sed & ipse Bellarminus de varijs sacræ scripturæ editionibus sic egit, ut pri-
E mò ostenderet, Hebraicam Moysis, & Prophetarum numquam perijsse; qua occasione dedit operam, ut commonstraret unà cum Driedone & alijs, Hebraicam eamdem editionem, hoc est scripturas Hebraicas non esse in uniuersum deprauatas opera, vel malitia Iudæorum, nec tamen omnino esse integras, & puras, sed habere suos quosdam errores, qui partim irrepserint negligentia, vel ignorantia librariorum, præsertim cum in Hebræo facile sit errare ob literas quasdam simillimas, quales ב & כ, ו & ך, ח & ה, ר & ד partim ignorantiam Rabbinorum, qui addiderunt puncta. Cum enim possint dictiones Hebraicæ varijs modis legi, si punctis careant; *non est* (inquit) *mirum, si quando ipsi quoque in annotatione punctorum à vero aberrauerint. Potest etiam fieri, ut ex prauo affectu, & odio in Christum*

Carthag. Syn. 3. c. 47. Trid. seß. 4. Canus de Locis communib. lib. 2. Bellar. lib. 1. & 2. de Verbo Dei.

Driedo li. 2. de dogmatib. & scripturis.

Sanctā scripturam Hebraicè non esse omnino deprauatā.

ea lectio interdum ipsis magis probata sit, quæ minus Christianis fauebat. A

Ceterum (ait) *non tanti momenti sunt eiusmodi errores, vt in ijs quæ ad Fidem, & bonos mores pertinent, Scripturæ sacræ integritas desideretur. Plerumque enim tota discrepantia variarum lectionum in dictionibus quibusdam posita est, quæ sensum, aut parum, aut nihil mutant. Errores autem, qui ex additione punctorum acciderunt, nihil omnino veritati officiunt: puncta enim extrinsecus addita sunt, nec textum mutant. Itaque possumus, si uolumus, puncta detrahere, & aliter legere.*

Hæc cùm solidis argumentis probare, eos autem, qui secus sentiunt refutare curasset, vix video quid possit adijci, nisi ad totam rem copiosius excutiendam necessariù aliquis duceret legere, quæ ex Hispanijs in Italiam transmissa proprio libro Salmanticæ edito, scripta sunt à uiro erudito Leone Castrio, suo Apologetico pro lectione (vt ille inscripsit) Apostolica, & Euangelica; pro uulgata Diui Hieronymi; pro translatione Septuaginta; proq; omni Ecclesiastica editione: is enim secundo libro eiusdē Apologetici contendit acriter, uitiatam esse Scripturam Hebraicam, id quod ostendere nititur ex Patribus, & Nouellis Iustiniani, non tam mutatione punctorum, aut errore amanuensium, siue quod Iudæi prauo affectu eam lectionem interdum magis probauerint, quæ minus Christianis fauebat, quàm quoniam ob implacabile in Christianos odium data opera hoc ipsimet fecerint: id quod quarto, quinto, & sexto libro eiusdem Apologetici profitetur se comprobasse plus quadringentis locis, eo prius tam quam fundamento iacto, ut cùm quidquid Spiritus sanctus docet, ac loquitur, veritas sit infallibilis, & necessario verum; omnes autem Prophetiæ, quas Apostoli & Euangelistæ citant, eas Spiritus sanctus per Apostolos & Euangelistas, tamquam per viua instrumenta citet, efficiatur, ut omnes prophetiæ citatæ ab Apostolis & Euangelistis necessariò sint ueræ, atque infallibiles. Quare quoties de his contrarium in Hebreo codice aliquid legitur, quàm istæ habeant in ijs, quos diximus Apostolis, & Euangelistis, euincit fuisse à Iudæis uitiatam Hebraicam editionem, quorum pestis, ut habet Concilium Toletanum, in nouam semper insaniam recrudescat. Sed de sententia huius uiri, an scilicet prauo affectu à Iudæis fuerit in omnibus codicibus uitiatus aliquis locus sacri textus, & de ualiditate rationum quibus id suadere conatur, alij iudicent.

Nouus Leonis Castrij liber Apologeticus: quo diuersum sentit. Editus Salmanticæ anno 1585.
Iustinian. Nouell. cōst. 146.

B

C

Concil. Tolet. 12. in compellatione Regis Erigij ad Concilium.

Editio Chaldaica, & Syriaca, & harum linguarum origo, ac deriuatio. *Cap. XVI.*

Scripturæ sacræ paraphrases extant Chaldaicæ ex Hebræo: omnes illæ quidem erroribus inquinatæ: Sed minus ea, quam ab Aquila habemus in Pētateuchū, nam reliquæ Iudaicis commentis, ac nugis Thalmudistarum refertæ sunt. Is igitur Aquila paraphrasim condidit eam, quæ in Biblijs Complutensibus, ac Regijs excusa est cum versione Latina. Qua in paraphrasi Chaldaica fuisse ab eo pleraque mà le versa, Robertus Bellarminus post Ariam Montanum ostendit. D

Chaldaica paraphrasis erroribus scatet.
Arias Montanus in Biblijs Regijs.
Bell. lib. 2. c. 1. de Verbo Dei.

De Syriaca uerò editione pauca hæc dicenda sunt. Testamentum nouum ea lingua excusum idem Arias iisdem in Regijs Biblijs nobis tradidit: alterum Syriacis, & genuinis characteribus: alterum in infima margine Hebraicis literis, & omnib. suis punctis & numeris constans. Latina verò interpretatio adiecta est à Guidone Fabritio Boderiano, Ceterum quid intersit inter Syriacam, & Chaldaicam linguam: num præter nouum Testamentum, alij sint libri Syriaca lingua editi: quanta sit huius editionis auctoritas: quodnam præter alia istius editionis insigne commodum exstat ad uersus hæreticos, paucis, sed quantum satis uideri possit, egit Bellarminus. Quod si quis altius, ac nonnihil planius istius linguæ, qua vsus est Dominus & eius Discipuli, originem & progressum cupiat nosse, hæc habeat. Hebræum sermonem post linguarum confusionem mansisse apud filios Sem, significasse mihi quidem Moyses uidetur cum diceret; *Sem fuisse parentem omnium filiorum Heber*. Nemo enim nescit, ab Heber nomen habere Hebræos. Cùm porrò apud istos nimis facile, atque etiam tum uiuo Sem, exolesceret auita religio, ille maiorum melior sermo simul paullatim corrumpebatur. Quod fieri etiam ante Abrahami ætatem cœptum erat. E

Syriaca noui testamenti editio qualis.

Origo linguæ Syriacæ.
Gen. 10.

Iam

A Iam tum enim colebant isti Deos alienos, vt est in Iosue historia scriptum. Sed hic cũ cælesti afflatu, tamquam manu iniecta, è superstitionibus patrijs esset exemptus, atq; ad colendam illam sanctorum parentum pietatem, religionemq. reuocatus, linguam quoque ipsorum, quam ut primam, ita optimam esse intelligebat, constanter sibi putauit esse retinendam. Itaque ceteri, ut more maiorum suorum, purè Deum colere, ita & purè illorum more loqui, non diu post desiere, proq. Hebræo sermone, Chaldæo vti cœperunt. Cui rei satis magno argumento sunt Laban verba יגר שהדותא iesgarsahdutha quibus vtebatur, cùm tumulum testimonij dicere vellet. At Abraham, eiusq. posteri Israelitæ, Hebræum sermonem vnà cum auita religione retinuerunt vsque adeo firmè, ut ne in Aegypti quidem tot annorum quemadmodum diximus supra capite huius libri quarto exilio, vel longa consuetudine & familiaritate barbaro-
B rum, uel seruitutis duritate, eum amitterent. Porrò cum hi ob sua scelera, quæ post Dauidis imperium, Salomonis & aliorum regum suorum improborum in Babyloniã tandem captiui essent abducti, continuò huius gentis sermonem, hoc est Chaldaicũ, tam sunt cupidè amplexati, ut eũm non ferè pluribus, quàm septuaginta illhic annis mansissent, cum deinde in patriam reuersi, perpetuò pro uernaculo usurpauerint: cũ Hebræum interim, quòd eo & lex ipsa, & sacra omnis historia, atque prophetici libri, ac alia insuper præclara antiquitatis monimenta essent conscripta, soli sacerdotes, & præter eos alij homines, qui literis studebant, rerumq. optimarum cognitioni sese dabant, utcumque conseruarent, & in ludis literarijs eo pueros ad literas destinatos excolerent. Sed.n. quamuis Chaldaicè loqui à Babylonijs Israelitæ didicissent, tamen sermone Hebraico inde à cunabulis assuefacti, peregrinam linguam in patria
C sic suis casibus vbique conseruare non potuerunt, ut non ipsam multis modis ad propriam, hoc est Hæbraicam, accommodarent. Itaque ex illo sermone, quem à Chaldæis acceperant Israelitæ, cùm eum ipsi, vt dixi, plurimùm casib. terminationibusq; mutauissent, & multa insuper Græca uocabula admiscuissent (vt erat in sequentibus temporibus apud plerasq. nationes Græcorum idioma in vsu multo) effecta est hæc altera lingua, quæ non modo à nostris hominibus, sed ab illis quoque, quorum propria est, Syriaca uocatur. Qua cum Christus Dominus, eiusq. Discipuli, quippe vernacula, in Iudæa primùm Israelitis Euangelium patefecissent, plerique omnes deinde Christiani homines, qui illa, atque vicina circũquaque loca incolebant, eadem uti cœpere, ad sacra illa salutaris doctrinæ monimenta tum conseruanda, tum etiam explicanda. Fueruntq. proinde longo tempore Syrorum Christianorum cętus celeber-
D rimi, & frequentissimi, quamquam ferè in Græcis semper sint annumerati à nobis, qui ad Occidentem habitamus. Doctissimorum igitur hominum studio, quales apud illos multi uixere, & scriptis libris floruere, breui vsque eo expolita est illa lingua, ut nõ minus scitè uocalibus notis, punctisq. alijs quæque eius literæ, syllabæ, verba; denique verborum casus, numeri, personæ, tempora, genera notata atque distincta, & illustrata sint, quàm in Hebræa lingua factum est ab ijs, qui auctores Massoreth, hoc est traditionis, uocantur. Quare si quis medioeri præditus ingenij perspicacia, tum ab emendatissimis libris, atque etiam otio instructus, eas rationes sibi quærendas esse statuerer, quas sequuti sunt illi, qui verba singula appositis suis notis explicarũt; profectò ille posset, & quidem non nimis multa in eam rem consumpta opera, Syriacarum litterarum artem omnem certissimis regulis atque præceptis concludere. Sed
E vt Iudæi, ita Syri quoque accurato illo scribendi genere in sola sacrorum librorũ scriptura utuntur, utinam etiam vsus eo fuisset ille librarius, qui in urbe Mozal ad flumen Tigrim exemplar Noui Testamenti scripsit, ex quo Cæsaris Ferdinandi liberalitate, & Mosis Mardeni industria, typis est expressum, quod unum habemus.

Iosue 24.

Gen. 31.

Syriaca lingua ex Chaldaica, & Hebraea confusa.

Quot, & quæ nam Sacræ Scripturæ versiones ex Hebræo. Cap. XVII.

GRæcas Scripturæ translationes Athanasius, Eusebius, & Epiphanius septem sed decem alij fuisse asseruerunt. De omnibus summatim Hierony. sic inquit: *Alexandria, & Aegyptus in septuaginta suis Hesychiũ laudat auctorẽ*

Athan. in Synopsi.

Euseb. lib. 6. histor. cap. 13.

Vide Bellarminũ ostendentẽ fuisse decẽ lib. 2. de verbo Dei, capit. 5. Hier. praef. in lib. Paralip.

Constantinopolis vsque Antiochiam Luciani Martyris exemplaria probat. Media inter has Prouincia Palestinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius, & Pamphilus vulgauerunt. A

Interpretatio prima S. Scripturæ fuit 70.

Prima est LXXII. Interpretum, qui Hebræi fuerunt è singulis Tribubus electi sex: interpretati sunt autem sacram Scripturam tempore Ptolemæi Philadelphi Regis, anno ante Incarnationem Domini nostri Iesu Christi CCCI.

2. Aquila.

Secunda est Aquilæ, qui cùm Synope Ponti ortus, & gentilis esset, Hierosolymis baptizatus est; sed iterum Christianæ fidei renuncians, & eam anathematizans, ad Iudæos se contulit, sacramq. Scripturam interpretatus est tempore Adriani Imperatoris, qui lepra laborauit, anno post LXXII. interpretationem, CD.XXX.

3. Symmachi.

Tertia est Symmachi, qui cùm Samaritanus esset, nullusq. ipsi à gente sua deferretur honor, principatus cupidus ad Iudæos accurrit, & secundo circumcisus est, ac pro Samaritanorum peruersis mentibus interpretatus est & ipse sacram Scripturam. Seuero imperante anno post Aquilæ interpretationem quinquagesimo sexto. B

4. Theodotionis.

Quarta est Theodotionis Ephesij, qui hæresim Marcionis Pontici sectatus, interpres & ipse fuit imperante Commodo ijsdem temporibus iuxta suæ hæreseos peruersionem.

5. & 6. sine nomine interpretis.

Quinta fuit interpretatio in dolijs latens, inuenta tempore Alexandri filij Mammeæ Nicopoli Actia.

Alia sexta inuenta est Nicopoli apud Actios post Seueri persecutionem. Sex ergo sunt Scripturarum interpretationes, & adhuc extant.

7. S. Luciani

Septima est Sancti Luciani Magni Eremitæ, & Martyris, qui cùm in prædictas editiones, & Scripturas Hebraicas incidisset, ac sedulo inspexisset uerba quædã Scripturæ ueritati deesse, quædam verò irrepsisse superflua: correctis proprijs Scripturæ locis, edidit illam in fructum Christianorum vsum, quæ post certamen, & martyriũ Sancti Luciani, & persecutionem factam Maximiano, & Diocletiano Tyrannis imperantibus, ipsius manu scripta, postmodum inuenta est Nicomediæ, tempore Constantini Imperatoris, apud Iudæos, qui muro cuiusdam turriculæ tectorio oblito incluserant, ut diutius conseruaretur. C

De versione Septuaginta Interpretum. Cap. XVIII.

Iam verò, quoniam celeberrima omnium fuit versio septuaginta Interpretum, omnino dicendum est, quæ nam hoc tempore sit integrior, quòd paucis forsan hoc constat, & quòd præter Iudæos, atque hæreticos, qui eam antiquitus uitiatam posteritati reliquerant, non desint, qui hoc sæculo de illa licentius, quàm pareat, aut scripserint, aut pergẽt scribere. Nã etsi Bellarminus Card. egit diligenter: Quó videlicet tempore contigerit; Quorum librorum sit: Quomodo facta: Quantæ sit auctoritatis: Num hoc tempore germana illorum extet interpretatio. expedit tamen alios nosse, qui pro eadẽ hac Septuaginta versione scripsere: quove cõsilio, ac ratione sint vsi Romani Pontifices, Gregorius XIII. & Sixtus V. ut eadem, quoad eius fieri posset, emendata tum Græcè, tum Latinè euulgaretur: sic enim & hoc, & altero huius libri capite, agendi nonnihil de uario genere uertendi Scripturas opportuna se dabit occasio. D

Bellar. lib. 2. de verbo Dei. cap. 6.

Biblia LXX. à Gre. XIII. & à Sixto V. edita.

Genebrardus in praefat. in psalmos 2. & 3. editionis.

Primum igitur Genebrardus, ut alibi, sic præcipuè in Psalmos à se expositos docet, septuaginta duos Interpretes Hebraico fonti cõuenienter vertisse, in obscurioribus locis, relicta verborum proprietate, fructu copiosissimo, sententiam expressisse; Hebraismorum autem, Syriacismorum, Arabismorum, antiquæ poesis, & phrasis inscientiam efficere, vt alicubi ineruditis nulla uideatur bene accommodata sententiæ explicatio, vbi sanè eruditis est singularis atque eximia. Præterea Hæreticos, & recentiores Rabbinos multa fefellisse. E

Rabbinorũ errores circa 72. interpretationem, & quam egregie tueatur.

Primum, quia Septuaginta non semper uertunt ad uerbum, sed in locis obscurioribus ad sensum, prout Spiritui sancto expedire visum est, ad Gentium, præsertim Græcarum, ędificationem, ut etiam Hebręi notarunt, seorsum R. Iacob Bar. Selomo Collectaneorum Thalmudicorum libro primo, & Iosephus initio suę Historię, adeo

vt ei

A vt ei vehementius intuenti, quemadmodum multis locis testatur Hieronymus, frequenter vocum notationem deserant, circa quam nimis anxiè languentes, sæpe veritatem, & consequentiam sententię, si uerborum, literarumq. aucupia spectentur, videntur amittere.

Secundo, quia non semper amplectuntur Masoretharum iudicium, à quibus habemus uocalium puncta, accentuum notas, uersuum, membrorumq. distinctiones. Nam neque necesse est sequi eos in omnibus; quippe qui ea nonnunquam sine iudicio affigunt, quę secundum uetustiorem lectionem correcta, pręstantiorem, & Spiritu sancto digniorem intelligentiam prębent; & ad recentiorum Rabbinorum interpretationem examinata, etiam aliud canunt, quàm isti existiment. Quin & Ben Aser, & Ben Neptali Masoretharum principes, in se iurati noluerunt, sed sępiusculè dissen- *Masorethar[um] pūctos cur nō sit inhærendum.*
B tientes, cuique liberum iudicium certis notis se relinquere tradiderunt. Ex quo Abben Ezra, Kimhi etiam ipse, ac plerique alij, interdum alterum alteri præferunt, interdum neutrum sequuntur. Adde his nostros Septuaginta Interpretes superiores esse septingentis annis minimum, vt idcirco non communicatis consilijs potuerint nonnunquam aliter & quidem rectius distinguere, vel pungere, Alioqui non solet esse in vocabulis, siue thematis, & radicibus differentia, cum hoc dumtaxat occurrat, vt finis præcedentis uersus per Masorethas debeat referri ad sequentis caput atque principium. Verùm hæc non immutant sententiam, in scriptis præsertim poeticis, in quibus ratione metri, non sententiæ notularum istarum fit expressio.

Tertio, sequuti sunt modum interpretandi apud se vsitatum, ut nonnulla obiter insererent de suo, quæ initiatis mysteria Religionis indicarent, aliqua etiam ad per- *LXX. aliqua de suo aliquā do addiderunt.*
C spicuitatem submutarent, alia emollirent. Sic Ionathan Ben Vziel, sic Onkelos, sic Akiba, sic R. Ioseph Cæcus.

Quarto, egerunt multis locis Prophetas, diuinorumq. hominum, non modò Interpretum, personam sustinuerunt, vt proinde dum uidentur maxime ab Hebraico dissentire, tum maximè consentiant; quod isti Spiritu sancto exuti nequeunt cernere.

Quinto, propter antiquitatem multa intellexerunt, quæ recentibus Rabbinis ignota sunt, vt numeros Psalmographi, phrases antiquas, tropos sui temporis, captationes uocabulorum Syriacorum, Arabicorum, Persicorum, collusiones, morum & institutorum traditiones, &c.

Sexto, submutationes literarum per Siruph, & Ethbas, & Alphabetariam aliam reuolutionem tenuerunt, qua literæ litera mutuo succedit: Qua & veteres vsos, etiam
D Hieremiam, docent alij, Quam ob causam לב *lee* pro לב *leb*, corde, acceperunt, Beth, & Caph non tantum ob similitudinem confundentes, verum etiam per Aibach, quo duorum primorum nouenariorum literæ in se inuicem commeant.

Septimo, se accommodarunt nonnunquam, prout à diuino spiritu mouebantur, ad Græcorum vsum, & locutiones, quòd his uerterent, & apud eos præmio Apostolorum munere fungerentur, vt iam in his Græcismi non minus, quàm in ceteris locis Hebraismi considerari debeant; vt manus pro gressus [a]: eleri pro ollæ [b]: saturitas pro macie [c]: bene patientes pro virentes [d], &c. a *Psal.7.* b *Psal.67.* c *Psal.15.* d *Psal.91.*

Octauo nostri hi veteres Interpretes, quia examinantur, expenduntur q. ex uno Kimhi & paucissimis alijs, quibus perpetuo honorificum visum fuit à superioribus dissidere, vt famam apud posteros sibi conciliarent, ab istis malè audiunt, qui nouitijs
E dumtaxat delectantur. Atqui illi sæpe dormiunt, magisq. sunt Grammatici, quàm Theologi, præsertim R. Kimhi, qui proinde à Iudæis negligitur, tantùm habetur pro Medacdec, id est, Grāmatico, etiamsi *κατ' ἐξοχὴν* apud istos, malè quidē feriatos interpretes intelligatur *Docti* nomine. In istorum enim annotationibus *Doctus inter Hebræos* est Kimhi, qui inter eos tamen censetur indoctissimus, quantum ad rem & sententiam, & Theologiam pertinet. Hos autem vnos isti legunt, siue quia alios vt pote obscuriores & abstrusiores non intelligunt; siue quia his contenti sunt, quos uident suo ingenio congruenter, longissimè à receptis Maiorum interpretationibus discedere. Rabbi Kimhi indoctissimus apud ipsos Hębreos.

Nono, falso putant Hebraicam veritatem siue fontem, consistere in punctis, non in lite- Hebraica.

veritas non consistit in punctis.
Ceuallerij mendacium de origine, effigie, pictura, sono literarũ Hebraicarum.
Quando inuenta sint puncta.

in literis; nec vident puncta inuentum esse humanum,& quidem Iudęorum, iam post A.
quadringentos plus à Christo annos dispersorum,& contra Christum, Christianamq.
pietatem maleuolentissimè affectorum. Ideo enim istorum quidam Ceuallerius Iudæi
cuiusdam gener, non tam Grammaticus, quàm Grammaticorum interpolator &
plagiarius,pertinacissimè & stolidissimè defendit,puncta simul cum lege in monte Si
nai data, eorum originem,effigiem, picturam, sonum à Deo ἀμέσως, iam à primis il-
lis seculis repetens, nec animaduertit, Septuaginta,Origenem, Hieronymum, infini
tos alios vetustiores, non fuisse cæcos, qui tamen literas sine punctis vllis viderint,
seq: ita perpetuo vidisse, posteris non obscura argumenta præbuerint. Post illorum
igitur sæcula inuenta sunt,vt constans ferè Hebræorum historia,anno videlicet Tem
pli per Vespasianos euersi 436. id est, Christi 476. vel 48. cùm Orientis Imperium
administraret Zeno Isaurus, Occidentis Augustulus, Thronum autem Apostolicum B
Simplicius. In cuius rei testimonium, quando legem Iudæi in Synagogis ostentant

Hecal. Armarium Iudęorum, unde promunt legem sine pũctis.
Masorethas corrupisse uetere Grãmaticam, & reliqua.

solenniter, eam sine punctis, vt nihil humani admixtum habeat, è suo armario,quod
Hecal vocitant,proferunt. Atqui opportunius fortasse Epimenidis,aut potius mor-
tuorum somnum dormijssent Masorethæ, quàm quando Tyberiadem Palęstinæ, vt
Elias Leuita narrat, conuenerunt, ut ex uno legis Pasuc multos versus conficerent,
accentibus partim distinguentibus, partim continuantibus Scripturam vniuersam
inciderent, literas punctis similibusq. minutijs afficerent. Nam sic extinxerunt ve-
terem Grammaticam, vocales, pronunciationem, iudicium, diligentiam atque stu-
dium. Nam verbi gratia, veteres Hebræi nescierunt, quid sit P. durum, cùm dum-

In 11. Dan.

taxat agnoscerent Pè Raphè, siue φ, vt Hieronymus testatur, & res est, cùm vsque
hodie Rabbini Fè Raphè, siue Pe Arabum antiquum P, appellent. Schena pronun- C
ciauerunt per A, tres solummodo constituerunt vocales אוי quàs Sepher Iesira prou
de prolationis matres vocat,cùm tamen eis hodie omnem isti vocalitatem adimant,
eamq. solis punctis tribuant, etiamsi nulla sit expeditior & breuior ad legendos Rab
binos via, quàm vt antiqua illa sententia reuocetur. Quin & primi illi punctorum
inuentores septem motionibus siue punctis contenti fuere,nec memorarunt Camets
Hatuph, Hirickaton, Kibbuts, in quibus explicandis hodie magnam canonum pro
nunciationis partem consumunt:

Discrimen inter Hebræos, & Masorethas.

Decimo, non distinguunt inter Hebræos, siue Hebraicam ueritatem, & Masore-
thas. Quantùm autem intersit, ex his rursum conspici potest, Hebræi sunt sancti,
sunt Theologi, sine punctis & motionibus scripserunt, sua puris & simplicibus lite-
ris expresserunt: Masorethæ sunt eorum profani interpretes,puri Grammatici,distin D
ctionibus,accẽtibus,motionibus,pũctis illos partim illustrarunt,partim obscurarunt,
vt solent interdum interpretes, suis imaginationibus & sensis addictiores, uel gloriæ
cupidiores, vt aliquid non dictum dicere, & ueterum, etiamsi illi Spiritus sancti illu

Masoreth. quid sit. Cabbala in quo differat à Masoreth.

minatione claruerint, sugillatione sibi famam comparare uideantur. Masoreth enim
nihil aliud est,quàm traditio Grammatica de punctis,accentibus, syllabis,vocalibus,
& similibus minutijs; ac in eo differt à Cabbalà, quòd hæc quidem traditio sit, ve-
rùm Theologica, deq. rerum & verborum secretiore enunciatione. Hoc tamen uno
maximè laudandi sunt, quòd literas planè intactas nobis reliquerunt, nec quamuis
Grammaticorum supercilio, ut pulchrè à quodam scribitur, nihil sit superbius, ni-
hilq. improbius, & ad libros emendandos, uel corrumpendos potiùs, magis audax,
ullum ius & imperium sibi in contextum assumpserunt, nec in eo quidquam sibi im- E
mutandum censuerunt, sed uerò habuerunt suum iudicium uel margini, uel interli-
neari albo committere, illisq. locis probandum, uel improbandum posteritati trade
re. Atque ita eorum elenario, siue etiam uituperatio nihil ueritati Hebraicæ, nihil
fonti detrahit, ut qui in literis, non punctis consistat.

Masorethas confudisse versus, ac miscuisse. Vnde perierit veterũ carminũ ratio.

Postremo, non cernunt, eosdem Masorethas confudisse uersus; ac miscuisse, ut
proinde metrica ueterum carminum ratio perierit, quæ temporibus Septuaginta in-
tegra erat, atque perspicua? Quare cùm isti quærunt, cur Septuaginta discesserint ab
hodiernis uersuum distinctionibus & clausulis, atque per aliam distinguendi uiam in-
cesserint, perinde faciunt, ac si quæreret, cur aliquis per publicam & consuetam uiã
ambulet,

A ambulet, nec ea relicta, diuerticula insolita & improbata sectetur. Sic enim potius interrogandum erat, cur Masorethæ, quibus trita & nota esse debuit ueterum dimensio, & carminis forma atque genus, à Septuaginta discesserint, ac Maiorum distinctiones reliquerint, nec se eis ducēdos tradiderint, quibus hęc perspecta erant & liquida. Nam ut dicantur attendisse ad sententiæ incisa & membra, non ad metri & dimensionum rationem; at in poesi aliud sensus postulat, aliud metrum & dimensio, propter quàm interdum sensus unius uersus in sequentem incumbit, & ingreditur. Quod sanè extra Poetas aliquando accidit, ut 2. Paralip. 30. uersu 18. qui clauditur per יצר Tsaghad *pro*: ut proinde Kimhi eum in sequentem extendat *Pro omni* (qui) *cor suum preparat*, &c. Adde, ueteres uersus appellasse singula membra sententiam per se commodam efficientia, ut mentem attollerent ad pondus cuiuslibet propositionis per se B consyderandum, ac declararēt, nihil tam esse tenue & exiguum in Scriptura, quod uersus nomen & laudem non mereatur.

Cur Septuaginta rectissime in uertendo incesserint.

Leo Castrius, quid de Versione Septuaginta Interpretum. Cap. XIX.

EA porrò etiam huc faciunt, quę Leo Castrius præfatione in Commentaria in Esaiam, & disputatione agit de Hieronymi & Septuaginta Interpretum translatione aduersus Veteris Testamenti recens editas quasdam interpretationes. Nam licet solidis rationibus adductus Bellarminus, quædam istius Leonis Castrij, atque item Cani expendat, quibus historiam Aristæi de Septuaginta Interpretibus, contra quàm ipsi scribant, ueram esse comprobat, non desunt tamen in eadem Castrij disputatione, quæ quinquaginta quinque capitibus comprehenditur, & in al- C tero eius opere, quod postea in lucem emissum, inscripsit Apologeticum, quæ sint dignissima lectu, & attentiore consideratione opus habeant.

Leo Castrius de versione Septuaginta.

Id certum est, cùm inter alios, qui Septuaginta uersionem carpserunt, Andreas Masius, istos hoc sæculo carpsisset, eum à Leone Castrio (licet hic nimio interdum zelo hæc uideatur agere) non indoctè fuisse refutatum, si enim hęc Scriptura septuaginta Interpretum fuit, quemadmodum inquit Chrysostomus, ostium ad Christum; & eam solam nobis Apostoli, & Euangelistæ patefacere, uitiatissimam autem isti fuisse dicant, quid obstat, cur non pereat fides in ijs, quæ ipsi quoque Apostoli, & Euangelistæ ex ea prompserunt, ad faciendam de Christo fidem? certè Masius (ut notat Castrius) relictis sanctis Patribus, quos numquam ferè citat, nisi, cùm eos est uituperaturus, citat Rabbinos, neque hosce citat solùm, sed eis citandis se iactat, quip- D pe operum suorum marginibus adscribit eorum nomina; quibus in locis Patrum, qui citabantur, nomina solebant adscribi. Qua sanè in re sobrij sint oportet, qui sese lectioni Rabbinorum addicunt, quibus id præcipuè cordi semper fuit, ut à fide in Christum, atque ab eius aduentu, ac redemptione generis humani homines auerterent. Ceterum iusta Castrij querela est, quam eo loco fusius persequitur: qui vnus si aduersus Masium strinxisset calamum, dubitari poterat, quin fuisset alienior ab eo, quàm æquitas postulasset. At cùm etiam sanctę Inquisitionis Theologi in Hispania in Masij Commentarijs, quæ scripsit in Iosue, quædam expugni mandassent, quę non tam Rabbinismum, quàm hęreses saperent, intelligunt uiri docti, quid de tota re sentiendum sit, ac quàm attentè probum ab improbo aurum in istis scriptoribus sit excernendum: sed de Masio nos aliquid in Apparatu Sacro, in Verbo, Andreas Masius.

Vide 4. lib. Apologetici Leonis Castrij vbi de Masio agit.

Chrys. in Io. c. 9. hom. 68.

De Masio digna quę notentur.

Quanta circumspectione uersandi sint Rabbini Iudæorum.

Theologi Hispani in expurgat. Indice.

E

Quam Emendata per accuratè Versio Septuaginta Interpretum iussu Pontificum Rom. Gregorij XIII. & Sixti V. Cap. XX.

IAm emendandi eos, qui irrepserant, errores in Septuaginta versionem, quęnam ratio adhibita sit à Pontificibus Maximis, legant docti Pręfationem ad eam tam Gręcam, quàm Latinam, quæ Romę his proximis annis è Vaticana Typographia prodierunt; in quibus cum multæ rationes dignissimę lectu afferantur, tum de Latina eorumdem Septuaginta uersione id subdunt.

Quod autem ad Latinam, ex septuaginta, interpretationem pertinet, diligenter

opera

opera data est, ut quæ ipsius sanctę scripturę partes à Latinis Patribus alicubi recitan- A
tur, eæ eodem modo, atque ab ipsis sunt recitatæ, nisi aut illotum inter se, aut nostri
Ratio Interpretandi diuinam Scripturam Latinè.
exemplaris uarietas obstaret, ponerentur in reliquis, quæ recitatæ non inuentæ sunt;
eadem uerba, eædem locutiones quantum res ipsa ferret, retinerentur: Prorsus au-
tem ubi integrum fuit, ingenuè inculta illa interpretandi ratio adhibita est, in qua ver
bum verbo redditur. Etenim animaduersum est, hanc ipsam interpretandi rationem
ipsos septuaginta constantissimè tenuisse, hanc qui inter Latinos tenuerunt, summo-
pere à Patribus, ac potissimum Augustino fuisse laudatos. Nam & Hieronymus, li-
cet in alijs Scripturis sensum exprimere de sensu satis haberet, & linguæ, in quam uer
teret, quasi saporem præstandum iudicaret, excipiebat tamen Scripturas Sanctas, *ubi,*
inquit, *& verborum ordo, & mysterium est*. Quòd si tamen Hieronymus elegantiam
quandam interdum adhibuit, multa illi ob scientiæ, ac diuinæ gratiæ abundantiam B
licuerunt, quæ nec nos nobis putamus, neque alij etiam sibi licere, facile putare de-
Augustini libri septem locutionum sacræ scripturæ legendi. Io. Chrysost. Greg.
bebunt. Ac multa tamen in notationibus dicta sunt, quæ ad istam asperitatem le-
niendam faciant: septemq. Augustini libros locutionum Sacræ Scripturæ, ab ijs, qui
ad hæc accedent, aut iam esse perlectos, aut simul cum his legi vehementer optandum
est. Præclarè monuerunt Ioannes Chrysostomus & Gregorius, suas habere Scriptu-
ram sanctam proprietates, cui concedendum sit, neque intra Donati regulas arctan-
dam. Studio & labore si in minimis etiam artibus, in intelligentia certè sacrarum li-
terarum, cùm res una sit omnium grauissima, opus est.

Bibliorum Complutensis, & Regia Quadrilinguis editio. Caput XXI.

Editio Bibliorum Complutensium.
PRæcesserat Francisci Ximenij Cisnerensis, natione Hispani, ordinis Minorum, C
deinde & Cardinalis, atque Archiepiscopi Tolerani, simul item Archicancel-
larij Hispaniarum, Complutensis editio, quã Hebraica, Chaldaica, Græca, La-
tinaq. lingua edi curauit ab Academia Complutensi diligenter, & exemplaribus ad-
scitis ex primarijs Europæ Bibliothecis emendata. Et Pentateuchus quidem tripli-
ci editione prodijt, Hebraicè, & Chaldaicè cum Græca Septuaginta Interpretum
versione; quibus respondent Latina Hieronymi Hebraicæ veritati, Latina altera de
verbo ad verbum Chaldaicæ, à uiris eius linguæ peritis elaborata; Latina tertia in-
terlinearis, Græcę Septuaginta Interpretum. Agiographi autem, & Prophetici li-
bri duplici lingua, Hebræa, & Græca, cum duabus Latinis uersionibus, quę ijs respon
dent; libri verò, qui extra Canonem sunt Hebręorum, quos Ecclesia ad ędificationem
legit, & in Canonem recepit, Græcam tantùm habent Scripturam, cum uersione alte D
ra Hieronymi, altera interlineari de uerbo ad uerbum. Noui autem Testamenti con
textui Gręco, adest Hieronymi versio, & ipse contextus Græcus nudis tantum lite-
ris conscriptus, sine ullis aut tonorum, aut spirituum notis, ad imitationem antiquis-
simorum Gręcorum, simplici tamen apice in polysyllabis dictionibus adiecto, tam-
quam notula, qua dirigi possit lector, ne in prolatione labatur.

Additum est uberrimum Dictionarium Hebręorum, Chaldæorum, Græcorumq.
vocabulorum, cum locis in ueteri Testamento, quibus vnaquęque Hebraica dictio
propter lingnę illius fœcunditatem multiplicet significata; adiectis item Concordan
tijs quàmplurimis.

Biblia Regia Antuerpiensia.
At quoniam uix amplius reperiebantur hæc exemplaria, quæ Leone Decimo Pon
tifice Maximo emissa sunt in lucem, eadem editio renouata, & alijs accessionibus au E
cta fuit, mandato Philippi secundi Catholici Regis, de quibus hæc habemus, quæ
modo dicantur.

Quę quantave ęstimata sit Regia quadrilinguis Antuerpiensis editio ab ipso Bene
dicto Aria Montano, qui in ea edenda, & Apparatu augenda cum alijs viris labora-
uit, eius uerba ad quę remittimus lectorem, indicant, quę ipsemet scripsit secunda in
eam pręfatione: In qua de totius operis usu, dignitate, & apparatu, ex ordine disser-
uit. Quamquam verò idem Benedictus Arias reliquorum (pręter illam Onkelosij in
Pentateuchum) Chaldaicas in ceteros sanctę scripturæ libros paraphrases non passus
sit in Regio isto opere desiderari, cum eædem paraphrases omnes in Complutensi nõ
extitissent,

A extitissent, fatetur tamen ingenuè, id fuisse consulto prætermissum à Ximenio Cardinali, ob eam potissimum causam, quòd quædam in Chaldaico textu reperirentur, quæ vel superuacanea, vel apocrypha viderentur. Porrò sacrum Apparatum adiecit, de quo huius libri quattodecimo capite sumus dicturi.

Ceterum non desunt eruditissimi uiri, qui in hac editione desiderauerint nonnulla, quæ ex Rabbinis petebantur, ad Ecclesiæ Catholicæ sensum esse referenda; qualia de iuge, & incruento Sacrificio, quod Malachiæ testimonio prænunciatum est esse futurum, quod ad gentium sacrificium Arias uidetur retulisse. Cum autem nostrum hoc loco non sit eo de labore ferre iudicium, monemus lectorem, ut editionem Græcam Septuaginta Interpretum, & huius uersionis uersionem Latinam, Xysti V. Pontificis Maximi iussu Romæ editam, conferat cum ea, quæ prodijt Ant-
B uerpiæ. *Mal. 1.* NOTA.

Editionem Latinam vulgatam quæ nouissimè prodyt Romæ emendatior Clemente VIII. Pontifice Maximo, esse omnino ad usum adhibendam. Cap. XXII.

PAucis de editione Latina vulgata agemus, quandoquidem & ipsa Ecclesię auctoritas, quæ illam in primis retinendam iussit, ac quæ nouissimè Pontificis Maximi iussu prodijt emendatior, satis esse possunt, ut id factum fuisse iustissimis de causis existimemus. Veruntamen ne una auctoritate nos niti putent, qui solent in Ecclesiam esse contumeliosi, viros, qui rationes firmissimas attulere cur eam potissimum sequi debeamus, indicabimus, quippe Driedo, Canus, Sixtus Senensis,
C Bellarminus Card. fuere præcipui: sed hic, ut postremus, ita accuratissimè omnium. quibus si uelimus addere Leonem Castrium, qui multus est in probanda vulgata editione, præsertim in libris, quos Apologeticum inscripsit, non erit quod aliquis plura desideret. Ac quidem Canus tertiodecimo capite secundi libri de Locis communibus ueteris vulgatę editionem demonstrat, atque conatur euincere, cur modo in Fidei ac morum disputatione ad Hebræos, aut Græcos codices non sit confugiendum vt inde genuinus Scripturę sensus eliciatur. Id quod Gulielmus Lindanus item scriptum reliquit. At Bellarminus uberius primò de Latinis editionibus agit, mox de auctore vulgatę editionis: deinde de eiusdem auctoritate, denique sequentibus capitibus soluit obiectiones hæreticorum Kemnitij, Caluini, & aliorum contra vulgatam editionem: planè ita, vt stet hæc tamquam columna ueritatis, & portus, ad quem è
D fluctibus dissentientium tot versionum debeamus appellere. Sic autem habet Synodus Tridentina. *Sacra Synodus considerans non parum vtilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex multis Latinis editionibus, quæ circumferuntur sacrorum librorum, quænam pro authentica habenda sit, innotescat; statuit, & decreuit, vt hæc ipsa vetus, & vulgata editio, quæ longo tot sæculorum usu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, aut expositionibus, pro authentica habeatur: & ut eam nemo reijcere quouis prætextu audeat, vel præsumat.*

1. Driedo lib. 2 cap. 1. de Eccl. d. g & scripturis Sixt. Senen. lib. 8. Biblioth sancta. Leo Castre. Apol & suo. Lindan. de op. gen. interpr. scriptur. Bellarm. lib. 2. de verbo Dei, à capit. 1. vsque ad extremu capitis 14. Concil. Trid. Sess. 4.

Iam uerò de Francisci Vatabli & aliorum siue Paraphrasibus, seu versionibus vel æditionibus, Latinis, Ialicis, Galicis, Germanicis, Polonicis, Anglicis, quid sit sentiendum, legant, qui voluerint, Apparatum nostrum Sacrum, in uerbo BIBLIA.

E *Necessaria notitia Idiotismorum, Hebrææ Linguæ, & unde petenda. Cap. XXIII.*

HAbet (inquit Augustinus) *omnis lingua sua propria genera locutionum; quæ cum in aliam linguam transferuntur, videntur absurda.* Id quod haud raro monuit Hieronymus, cum Hebraicæ linguæ vsum studijs diuinarum literarum ostenderet esse perutilem. Nam & cum aduersus Ruffinum tractans illud secundi Psalmi: *Apprehendite disciplinam* pro quo ipse interpretatus est. *Adorate Filium,* vel etiam: *Adorate purè. Nisi,* inquit, *prolixum esset, et redoleret gloriolam, iam nunc tibi ostenderem, quid vtilitatis habeat magistrorum limina terere, & artem ab artificibus discere: & videres quanta sylua sit apud Hebræos ambiguorum nominum atque verborum. Quæ res diuersæ interpretationi materiam præbuit, dum vnusquisque inter dubia, quod sibi consequentius*

Aug. de uera relig. cap. 50. Hier. quæstio. in Genes. & in Eccles. capitu. ult. & in ep. ad Marcellam, cuius meminit Beatus Pamphilus. & 1. apolog ad 13. Ruffinum. Am-

Ambros. in explanatione Psal. 118. *Euthymius in Psal. 28.*

quentius videtur, hoc transfert. Hæc Hieronymus. Quin & Græci sermonis vim exprimere non posse Latinos testatur Ambrosius. Sanè verò etiam Græci patres idiotismos Hebrææ linguę adnotarunt, tamquam vtiles sacrorum eloquiorum interpretationi. *Nam &*, Euthimius inquit, *idioma est veteris Scripturæ, dicere Deum gloriæ, pro glorioso: Deus veritatis, vltionum, potentiarum, misericordiarum; pro veraci, vindice, potenti, misericorde*. quippe Hebræi genitiuis substantiuis vtuntur loco adiectiuorũ: vt filius perditionis, hoc est homo perditus. Lex mortis, Spiritus sanctificationis. Mammona iniquitatis, hoc est diuitiæ iniquę, Spiritus sanctificans. Lex mortem inferens: Homo Belial, id est sceleratus, & absque iugo. Et genitiui accipiuntur aliquando actiuè, nonnunquam passiuè. vt iustitia Dei, quæ est in Deo, aut quæ est in me ex Dei munere. & Psalmo quinto: *Domini est salus*, id est salus nostra ex Dei munere est. alia sunt. In his autem explicandis aliud aliquid affert Franciscus Ribera in Osee capite decimo, num. 28. & 29. quem legere expediet. A B

Hebraismus in Scripturis frequentissimus.

Lib. 10. hypotyp. Regu. 45. *1. Reg. 21.* *Psal. 113.* *Actor. 9.* *Luc. 19.* *Ecclesiast. capit. 37.*

E Patribus item notat tritas illas obseruationes Martinus Martinez. *Cedros Dei*, hoc est maximas. *Sagittas Dei*, id est fortes, *quia nomen Elohim*, (inquit) *plerumque non designat, sed auget significationem. Vas vasis*, quodcumq. instrumentum significat, vt vasa iræ ac mortis vocantur instrumenta, quibus homines interimuntur (siue potius) vt ego interpretor (ea, quæ recipiant in se iram Dei, & misericordiam:) & vas electionis, instrumentum selectissimum cuiuscunque artis, quo nomine Paulus vocatus est, quia summus Euangelij erat futurus prædicator. Scripturæ etiam ea solet esse elocutio, vt hædũm caprarũ, & agnos ouium, pro paruis vsurpet, quibus opus sit matribus. Agnoscit Melchior Canus similes quosdam in Hispania phrases, atque idiotismos, quales in diuino sunt codice. Vt illud. *Omni habenti dabitur, ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Al ricos todos le dan, al pobre a un de que tiene le quitan*. & illud. *A consiliario serua animam tuam, ne forte mittat sudem in terra; & dicat tibi, bona uia est tua*. quod Hispani, *Habla con vos y coge piedras con los pies*. Quin & idem Canus optauit Hieronymi commentarios in prouerbiá Salomonis, *qua* inquit, *vix vllo pacto posse explicari, nisi habita ratione Hebraicæ consuetudinis atque sermonis*. Nam qui circumferebantur hactenus tamquam Hieronymi, non sunt ipsius, quod præter alios optimè in eum ostendit Victorius Reatinus; sed bene habet, quòd Iansenius egregiè, ut diximus, hoc præstitit: & commentarios in Prouerbia pereruditos nobis reliquit. C

Hieronymus non scripsit in Prouerbia Salomonis.

Quinam egerint de Idiotismis Hebraicæ linguæ. Cap. XXIIII. D

Sanctes Pagninus. Forsterus. Caninius. Vvsthmerus. Vatablus. Hieronymus ab Oleastro. Bened. Arias. De Rob. Stephano, quid Laurentius Villauicentius. Georgij Vicelij synuula dictionum Ecclesiasticarũ. Dictionariũ siue Etymologicum Græcum vet. Testamenti in Bibliot. Vaticana.

POrrò qui de Idiotismis Hebraicę linguę hoc sęculo egerunt, siue eos sellgentes, siue interpretantes, siue prelo subijcientes: ij fermè fuerè, à quibus Dictionaria, Grammaticas, vel notas, aut phrases Hebraicæ linguę accepimus: Sanctes Pagninus, Angelus Caninius, Franciscus Vatablus, (sed qui est emendatus à Salmanticensibus) Hieronymus ab Oleastro, Benedictus Arias Montanus, & alij: Ex prioribus autem illis, atque è Rabbinis, qui olim de Idiotismis prodijt liber à Roberto Stephano, non pauca habet, quæ expungenda sunt, quemadmodum & hominis, qui in hæresim precipitauerat, suspecta debent esse pleraque omnia. Multa igitur cùm ex eo, & Sancte Pagnino, Arias Montanus sic collegisset, vt tamen plura resecuisset, factum est, vt liber Idiotismorum Apparatui in Biblia Regia præfigeretur, cui regulas de dignoscendis Hebraicarum phrasum idiotismis prępposuit. Ioannis item Forsteri Dictionarium, si legitimè expurgatum concederetur à superioribus, ad usum videtur posse adhiberi sat commodum. Vvesthmerus autem, qui de phrasibus Scripturæ sacrę librum inscripserat, cùm hæresi infectus uenenum ex illo simplicibus propinaret, à Laurentio Villauicentio Theologo probo, & Catholico tutiori lectioni restitutus, denuo Antuerpiæ excusus est. Quin & opera Petri Maturi Theologi nostræ Societatis Lugduni prodijt in lucem Gilbertus Genebrardus de Idiotismis linguę Hebrææ: quos Maturus collegit ex illius commentarijs in Psalmos. ac cum Franciscus idem Ribera noster plures habeat in initio suorum commentariorũ in duodecim Prophetas minores, inde peti utiliter possunt. Aliorum, autem quoniam hęretici fuere, aut perfidi, vel E

A fidi, vel in Iudaiſmo hæſerunt, libros ea de re huc adtexere non libet; quòd in ijs aliquando plus ſit veneni, quàm antidoti. Extat verò Syluula dictionum Eccleſiaſticarũ Georgij Vicelij, ſicut & ipſius Idiomata Sacræ Scripturæ, quemadmodum item in Vaticana Pontificis Maximi Bibliotheca liber Gręcus de Etymologijs ueteris Teſtamenti. At nouiſſimè euulgara eſt Tractatio de idioriſmis huiuſmodi, quàm Alphonſus Salmeron è noſtris viuens reliquerat, quę quidem, vbinam extet, atque edita ſit, vide in Apparatu noſtro Sacro, in Verbo, Alphonſus Salmeron.

At quænam ſint in iiſdem Idiotiſmis cautiones adhibendæ, dicendum eſt. Primò quantumcunque ij pręſeferant vel acuminis, vel germanę dictionis, ſi ab eo ſenſu mentes auertunt, quo ſecundum literalem ſenſum Catholica accepit Eccleſia, aut non eſſe ueros Idioriſmos, aut certè non ita ſimpliciter eſſe interpretandos, vt quidam faciunt.
B *Pluiſſe Dominum à Domino* (ait Canus[a]) *eſſe quidam exiſtimant, hoc eſt deſuper, ſeu vehementiſſime. At Filium à Patre pluiſſe* (ait) *intelligunt Euſebius*[b], *Hieronymus*[c], *Irenaus*[d], *Baſilius*[e], *Marcellinus*[f], *Concilium*[g], *Syrmienſe*.

a *Can. lib. 2. de Loc. commun. cap. 15.*
b *Euſ. lib. 1. Eccl hiſt. c. 2.*
c *Hier in Oſea cap. 1.*
d *Ir. lib. 3. c. 6.*
e *Baſil. lib. 5. cont. Eunom.*
f *Marcellin. ad Salomonẽ Epiſc.*
g *Conc. Syrmien. cap 15.*

Prætetea potuiſſe fieri, vt Rabbini Idiotiſmos eſſe quoſdã dicerent, qui re vera nõ fuiſſent, vt eo actu populares ſuos à Chriſti intelligentia ſubmouerent. Sic autem per manus fuiſſe traditos, vt apud multos iam auctoritatem obtinerent. Deinde qui ſpecie Idiotiſmorum infirmant ſeptuaginta Interpretum, aut vulgatam editionẽ, quibus pręſertim in locis ſtetit illibata, poſſe in ſuſpicionem iuſtam incidere[h]. *Aſcendit* (inquit Pſaltes) *in altum, captiuam duxit captiuitatem.* Quod de reſurrectione Domini ex Inferis, & aſcenſione in cælum cum Patribus interpretatur Apoſtolus[i]: At ſpecie Idiotiſmi exponere. Duxiſti captiuam captiuitatem, hoc eſt captiuos hoſtes cepiſti,
C qui graſſati fuerant in populum tuum, ſanè myſterium ſi non euertit, ſatis infirmat: ſimile illud eſt[k]. *Non relinques animam meam in Inferno*: quod Petrus[l] & Paulus[m] dixere de anima Chriſti eſſe intelligendum, quę cùm triduo fuerit in Inferno, indè excedens, Patres eduxit. Verum enimuero vocem illam Inferni ſub Idiotiſmi ſpecie detorquere ad ſepulchrum, ut ſit. Non relinques in ſepulchro animam meam, id eſt corpus meum, ecquam fidem faciet Apoſtolis?

Hæreſes Sac. Scripturæ nihil debẽt vulgatę editioni detrahere.
h *Pſal. 67.*
i *Epheſ. 4.*
k *Pſal 15.*
l *Acto. 2.*
m *Act. 13.*

Ad hæc, cùm qui veterum vulgatam uerſionem edidere, ſpiritum quendã Prophetiæ uicinum habuiſſe dicantur à Titelmanno, & Cano; Ambroſius autem propterea nec dignatus ſit in ſuis uerſionibus Græcos conſulere. In Dictionario autem Complutenſi, Eccleſiaſtica, & vulgara prius, quàm ex Hebraico aliorum uerſio ſapienter citetur; hi uerò, qui nimium Idiotiſmis inhærent, illam prorſus à ſuis Dictionarijs ablega
D uerint, dubitari poteſt, num quo ſpiritu Sacræ Literæ Scriptæ fuerant, eas eodẽ omnino expoſuerint. *At omnis* (inquit Hieronymus) *qui Euangelium alio interpretatur ſpiritu, quàm ſcriptum eſt, credentes turbat, & conuertit Euangelium Chriſti; vt quod in facie eſt, poſt tergum faciat, & ea, quæ poſt tergum ſunt, vertat in faciem. Si quis tantum literam ſequitur, poſteriora ponit in faciem. Si quis Iudæorum interpretationibus acquieſcit, poſt tergum mittit ea, quæ ex natura ſua in faciem conſtituta ſunt. Lex enim* (alibi ait) *ſpiritualis eſt, & reuelatione opus eſt, vt intelligatur.*

Ambr. in cap. 12. epiſt. ad Rom.
Hieron. in 1. capit. epiſt. ad Galatas.
Hier. epiſt. ad Deſiderium.

Qui uerò de Idiotiſmis legerit Euangelicas Inſtitutiones Petri Garſię, libro primo capite undecimo, habebit unde ſuo deſiderio hac in re ſatisfaciat. Agit enim de Idiomatibus, ſeu Hebraiſmis, quę in quattuor Euangeliſtis paſſim occurrunt, Matthęo,
E Marco, Luca, Ioanne. idq. fusè, atque appoſitè.

Petrus Garſias lib. 1. cap. 11. de Idiotiſmis Euangeliſtarum.

Ratio ad Diuinæ Scripturæ ſtudia. Cap. XXV.

QVod ſapienter monuit Auguſtinus, *vt codicibus emendandis in primis inuigilaret ſolertia eorum, qui Scripturas Diuinas noſſe deſiderant, & emendatis non emendati cedant, ex uno dumtaxat interpretationis genere* (vt ille inquit) *venientes*: id nos mouit, vt primò de varijs Sacræ Scripturę editionibus agentes, optimas, & firmiſſimas nobis ſtatueremus. Reſtat nunc, vt ea monſtrentur, è quibus Apparatus ad totam hanc rem confici poſſit.

Lib 2. de doc. Chriſt. cap. 14.

E Gręcis Euſebius ſeſe offert primus, qui ad Diuinam Hiſtoriam aditum apetuit ſi præcaueantur errores, quibus opera ſua aſperſit, quos in Apparatu noſtro Sacro

Euſ Caſarienſis. de Prap. Euang.

adnotauimus. Non quòd ante illum viri non fuerint, qui in eadem facultate eminue- A
rint, Dionysius Areopagita, Irenæus, Clemens Alexandrinus, Iustinus Martyr, Orige
nes, & reliqui: sicuti & post illũ Chrysostomus, Theodoretus, & alij, sed quod ipse quin
decim libros de Præparatione, ac decẽ de Demonstratione Euangelica eo consilio, ac
ita dilucidè, atque eruditè scripserit, vt in vno Opere reliquos illos alios Auctores cõ
prehendisse videatur. Ac quidem libri, quibus agitur de Euangelica demonstratio-
ne, ad caput huius libri referendi sunt, quo de veteris, ac noui Testamenti consensu
dicetur. Quid autem istis de Præparatione Euangelica contineatur, quod ad com-
planandum iter ad Sacrę Scripturę Diuitias assequendas faciat, paucis exponam.

Compendiũ 15. librorum de Præparat. Euang. Eusebij.
1. Cor. in 1.

Christiani, cum erroribus, idolis, ac vitę turpitudine abiectis, atque cęlestem doctri
nam amplexi, eam constantissimè retinerent, ab Iudæis, quibus scandalum, & ab gen- B
tibus, quibus stultitia Christus erat, miris ac diris modis exagitabantur: His autem
artibus, Scripturarum scientiam & splendorem obscurare contendebant, quàm qui
maximè, Philosophi, Poetæ, ac ceteri potentes à sæculo. Eusebius igitur, vt viam ster
neret ad libros de Euangelica Demonstratione, obices autem submoueret omnes, qui
bus retardati potuissent, qui progredi in uera Religione cœpissent, libros de Præpa-
ratione conscripsit, quemadmodum postea, & inter Latinos doctissimis de Ciuitate
Dei libris fecit Augustinus. Prioribus itaque septem libris Eusebius, vt nostram Re

Religio nostra certissima è quibus argumentis monstrata ab Eusebio.

ligionẽ certissimam esse ostendat, ducit argumenta à Diuini eloquij genere, alieno ab
omni ambiguitate: ab euentu, qui prędictiones de rebus futuris comprobauit: à Pro-
phetarum vetustissimorum, & Patrum testimonijs, qui eam commendarunt: à bene-
ficijs erga humanum genus per Euangelium collatis: à sanctissima vitę institutione, C
quam Scriptura hæc Diuina præfert: à spe denique futuræ æternę Glorię, de qua nul-
la spes, altum autem silentium in Ethnicorum scriptis extitit. Quo item loco Christia

Arist. discentem oportet credere. in 1. Elench. capit. 2.

norum fidem tuetur ab omnium exemplo discentium, quos credere oportet, si cui di-
sciplinæ nauare operam velint. Quò hæc omnia statuat, errores Ethnicorum, porten
taq. opinionum & superstitionum, ex ipsis illorum auctoribus Ethnicis Diodoro Si
culo, Plutarcho, Socrate, & alijs demonstrat; Quoniam uerò pudebat Ethnicos sua
scelera patefieri, ac proinde iactabant sub inuolucris fabularum suarum admirandam
nescio quam sapientiam latere, propterea Aegyptiorum, Phœnicum, Phrygum, Gręcorum, qui antea uixerant, matæologiam, hoc est non theologiam, sed inanissimam
vanitatem ostendit, quam etiam qui apud suos erant sapientes habiti, improbassent.
Quare Euangelicæ doctrinæ acceptum refert, quòd liberati Fideles à scyrpis, à super- D
stitione, ab impietate Ethnicismi, cùm Christum Crucifixum agnouissent, fortissimè
profiterentur.

Tres species matæologiæ Ethnicor. ab Eusebio reijciuntur.

Iam uerò duabus Ethnicæ matæologiæ formis confutatis fabulosa de Dijs, ac phy
sica, quas ut illam historicam, sic hanc mysticam, atque allegoricam appellabant, ter-
tiam euincit, quæ ciuilis ab ijsdem dicebatur, ad quam spectabant patrij ritus, respon
sa oraculorum, cæremoniæ, & id genus reliqua ab Hierophantis falsorum illorum
Deorum administrata. Itaque & sanguinem animalium, quę Dæmonibus immola-
bantur, & nidorem carnium, atque humanas uictimas, quibus omnibus libidines va
gæ, cædes, & alia scelera immiscebantur; deinde item fatum Stoicum explodit, quæ
diuina reijcit Historia: liberum autem arbitrium propugnãs, de quo facti libri mentio
nem sæpissimè faciunt, veterum Hebræorum Theologiam esse Orthodoxam ex colla E
tione capitum nostrę doctrinę commonstrat. Quo loco deinceps Ethnicorum innu-
merabiles Deos, Hylem ingenitam, ac Deo (vt ipsi mentiebantur) coæternam, ho-
minumq. generationem, ac brutorum fortuitam, & confusam, sexcentaq. alia opinio-
num monstra retegit, quibus deteriores cuncti, meliores nulli reddebantur.

Lib. 8. de præpar. Euang.

Hosce, quos vocauimus obices, cũ submouisset Eusebius, aggreditur octauo libro
quæ ad doctrinæ cęlestis, ac legum pręstantiam diuinarum indicandam præcipuè fa-
ciebant. quas & tanti apud Ethnicos, inquit fuisse momenti, vt Ptolemæus Phi-
ladelphus Aegypti Rex verti in Græcum sermonem à Septuaginta duobus Interpre-

Lib. 9. præp. Euang.

tibus curauerit: quæ uersio plena miraculi fuit. Legum porrò, quas diuina com-
plectitur Historia, summam esse vtilitatem ac maiestatem probat, dùm eas cum

A reliquis gentilium legibus conferri. cumq. itidem ex consensu quorundam Græcorũ Historiographorum de nonnullis Hebræorum narrationibus, Sacræ Scripturæ veritatem comprobasset, peragit tanquam reos ingrati animi ac furti Ethnicos, quòd qui disciplinas Mathematicas, præceptaq. Ethica, sublimiaq. dogmata vel ab Hebræis accepissent, vel ex horum libris excerpsissent; tamen hæc omnia suppressis auctorum nominibus, non solùm pro suis partubus venditauerant, verum etiam Christianos infensissimè oderant, qui quidem Christiani Moysis & Prophetarum scripta candidè agnouerant, testataq. omnibus fecerant. Denique ex annorum Mundi chronologia colligit, qualiscumque de vno Deo fuerit cognitio apud Ethnicos, hanc è Diuinis Scripturis fuisse à Gentilium scriptoribus desumptam.

In chronologia Eusebij quæ emendanda.

Vide apparatum Sacrum Auctoris.

Neque verò hęc solum, sed quidquid boni vel in Theologia, vel in Philosophia Plato pronunciasset, id deberi Hebręis, è quorum scriptis id hauserat.

B *Lib. 11. Præp. Euang.*

Cumq. Platonis, ac veterum Poetarum in plerisque cum Diuina Scriptura, vnde illa fuerant suffurati, consensionem aperuisset, accusat Platonem, qui calidum & frigidum ex eodem ore efflans, varios errores permiscuisset, de quibus scriptum est à nobis, ubi de Platonica philosophia egimus. sic consequentibus libris aliorum philosophorum sectas & nugas, dogmata item quædam Aristotelis, ac Stoicorum ostendit: Christianamq. hisce Philosophis doctrinam, quæ Sacris Literis continetur, dilucidam, veram, integerrimam opponit.

Lib. 12. & lib. 13.

Lib. 14. & 15. Eus. de præp. Euang.

Quibus ex omnibus liquet, si cum eiusmodi hominibus esset agẽdum, qui eosdem errores colerent: vel Ethnici, vel Philosophi, vel nescio qui Politici, qui de Diuina Scriptura minus integrè fortasse sentiunt, rationem istam, quam tenuit Eusebius, ineundam esse, vt solidè ad cęlestem sapientiæ thesaurum adspirare posse incipiant. C Et hæc quidẽ è quindecim ipsis Eusebij libris, quos de Præparatione Euangelica scripsit.

Sanctitas vitæ, et Iustitia primaria via accedendi ad Diuinam Scripturam. Cap. XXVI.

Ceterum unanimes in hoc Patres, & recentiores Orthodoxi conuenere, vt ante omnia rationem ad Diuinam Scripturam accedendi (tãquam certæ initium methodi, ac fundamentum) docerent esse ipsam uitæ sanctitatem, atque iustitiam. Sic Gregorius Nazianzenus: *Vis* (inquit) *Theologus aliquando fieri, ac diuinitate dignus? Mandata serua, per Dei præcepta incede, (actionum contemplationis fundamentum est) ex corpore operam naua. An quisquam est mortalium, qui in eam sublimitatem efferri possit, ut ad Pauli gradum perueniat? At ille tamen videre se per speculum & ænigma dicit, tempusq. affore, quo facie ad faciem visurus sit. Sis tu* (ait) *licet alijs in di-* D *sputando sublimior: at Deo haud dubiè es inferior. Sis tu alijs licet fortasse acutior & perspicatior: at certè tantò veritate posterior, quantò essentia Dei essentiam tuam antecellit. Pollicitationem habemus fore, vt aliquando tantum cognoscamus, quantum cogniti sumus. Si in hac vita fieri non potest, vt perfectam rerum cognitionem assequamur; id quod restat honora: Quid autem illud est, quod in spe positum habemus? Regnum cælorum, proculdubiò inquies. Atqui illud nihil aliud esse existimo, quàm eius, quod purissimum & perfectissimum est, adeptionem. Perfectissima autem rerum omnium est Dei cognitio: Verum eam partim teneamus, & possideamus: partim quamdiu in terra versamur, percipere studeamus: partim in futurum æuum reseruemus, ut hunc laboris industriaeq. nostræ fructum, ac velut fœnus habeamus, ut toto sanctæ Trinitatis lumine collustremur, ac cognoscamus, quæ & qualis, & quanta sit (si ita loqui fas est) in ipso Christo Domino nostro est, cui Gloria, &* E *Imperium in sæcula sæculorum. Amen*, hæc ille.

Greg. Naz. de dogm. & statu Episcopi.

1. Cor. 13.

Quod non intelligimus in scripturis est honorandum.

Regnum Cælorum quid sit.

Theologiam inchoandam ab Ethica.

Proinde ab Ethicis inchoanda esse Diuinæ Scripturæ studia Hieronymus ita inquit. *Quomodo in his nostris literis non potest quis ad legenda uerba texendaq. procedere, nisi prius ab elementis cœperit: ita in Scripturis æ Diuinis non ualemus ea, quæ maiora sunt nosse, nisi ab Ethica in ipsas habuerimus exordium, secundũ illud, quod Prpheta dicit:* A mandatis tui intellexi. *Quod videlicet post opera cœperit habere scientiam secretorum.*

Hieronym. in proœm. Lam. Hierem. Tomo 4.

Psal. 118.

At Augustinus. *Quidquid est*, ait, *mihi crede in Scripturis illis, altum & diuinum est: inest omnino veritas, & reficiendis, instaurãdisq. animis accõmodatissima disciplina: & plane ita modificata, vt nemo inde haurire non possit, quod sibi satis est; si modo ad hauriendum deuotè ac piè, vt vera religio poscit, accedat. Quod ut tibi probem, multis rationibus, &*

August. to. 6. in lib. de vtilit. credendi, cap. 6.

Amanda primo D. scriptura, deinde eis studendum.

Greg. hom. 7. in Ezech.

longiore oratione opus est. Agendũ enim secum prius est, vt Auctores ipsos non oderis, deinde vt ames: & hoc agendum quouis alio modo potius, quàm exponendis eorum sententijs & literis. A

Ezech. 1.

Quid sit, quod in Scriptura dicitur. Ambulabant & suspendebantur Animalia. Eleuari Rotas quid sit.

Quin & Gregorius Magnus: *Cùm ambularent* (inquit) *animalia, ambulabant pariter & rotæ iuxta ea. Et cùm eleuarentur animalia de terra, eleuabantur simul & rotæ. Ambulant,* (inquit) *animalia, cùm sancti viri in Scriptura sacra intelligunt, quemadmodum moraliter viuant. Eleuantur verò à terra animalia, cùm sancti viri se in contemplatione suspendunt. Et quia vnusquisque Sanctorum quanto ipse in Scriptura sacra profecerit, tanto hæc eadem Scriptura sacra proficit apud ipsum, rectè dicitur: Cùm ambularent animalia, ambulabãt pariter & rotæ, & cùm eleuarentur animalia de terra, eleuabantur simul & rotæ: quia diuina eloquia cum legente crescunt: nam tantò illa quisque altius intelligit, quantò in eis altius intendit. Vnde nec eleuantur rotæ, si non eleuentur animalia, quia nisi legentium mentes ad alta profecerint, diuina dicta, velut in imis non intellecta iacent.* B

Christus finis scripturarum. De Rabbinis legendis cautio. Quinam Auctores studijs literarũ Sacrarũ cõmodi.

Hoc animi affectu, vt ad literas sacras adeundum, sic ad Christum, qui clauis est Scripturarum, tamquam in finem tendendum esse, Patres ipsi (quod postea planius adhuc erit dicendum) cum Augustino consentiunt. *Omnia* (inquit) *quæ diuinitus scripta sunt, ad Christum referuntur, vnde quia propter eos, qui in terra sunt, scripta sunt, ipse in terram venit, vt in se monstraret impleri.* Quę res diuinarum Scripturarum professores reddere debet attentissimos, ne plus nimio Rabbinos & Iudæos versent, quorum consilium fuit, vt animi prorsus auerterentur à Christo.

a *Hier. ep. ad Latam To. 1.* b *In tom. in Ioel. c. 2. to. 6.* c *in Cõm. in Amos, cap. 3. tom. 6.* d *Lib. 10 com. in Ezech. ca. 32. tom. 5.* e *In proem. com. in Esai. ad Eustoch. tomo 5* f *Comen. in Esai. ca. 2. lib. 1. tom. 5.* g *Lib. 4. com. in Esa. ca. 12. tom. 5.* h *Lib. 4. com. in Esai. capit. 12. tom. 5.* i *Lib. 5 com. in Esa. ca. 19. tom 5.* k *Lib. 1. in Ezech. capit. 1. tom. 5.* l *Hieron. Damaso. tom. 3.* m *Lib. 2 com. ep. ad Ephes. cap. 3 tom. 9.* n *Libro 1. in Matth. cap. 5. tomo 9.*

De optimo genere interpretandi scripturas duo antiqui præcipui, Hieronymus, & Augustinus. Cap. XXVII.

CVm autem plurimi de diuinarum literarum institutione egerint, hi, quos tum hic, tum decimo septimo huius libri capite adnotabimus, erunt commodissimi. C

Extat igitur Hieronymi epistola de optimo genere interpretandi Scripturas ad Pãmachium, eiusdemque deinceps passim in suis & Commentarijs, & Epistolis hoc ipsum tractet, ac potissimùm, vbi istarum vsus & interpretatio pulchrè demonstratur. Certè verò hæc potissimum inculcat, *vt quæ potissimum discenda sint in sacra Scriptura, ijs operadetur, caueantur apocrypha*[a]: *Scriptura sacra consequentia inquirantur*[b]: *monet autem, non semper in Scriptura Sacra gestorum ordinem seruari*[c]: *eiusdem autem Scripturæ deprauatores inquit esse hæreticos*[d]: *Et ignorationem eius esse ignorationem Christi*[e], *Scripturæ hortũ exaruisse apud Iudæos*[f]. *In Scriptura Sacra sensa Deo digna quærenda esse*[g]: *Scripturam Sacram sic interpretandam, ne Iudaicas fabulas afferamus*[h]: *Scripturæ Sacræ morem esse obscuris manifesta subnectere*[i]: *In Scriptura Sacra contraria quandoque simul vera*[k], *Scripturarum simplicitatem non contemnendam, ac tamen absque Doctore à nemine intelligi posse*[l], *nullumq́; earum apicem carere sensibus*[m]: *nec iota esse superfluum*[n]. D

† *Aug. to. 8. in Psal. 2.* *Aug. to. 6. de vti. credendi.* *Aug. tom. 8. in Psal. 118.* *Aug. to. 2. ep. 3. ad Volus.*

Ad Hieronymum accedat Augustinus†. Is enim cum alibi dixisset à Scripturarum fide incipiendum ijs esse, qui cupiunt ad Dei notitiam peruenire; Scripturæ item Sacræ testimonia audienda, non Philosophorum placita; easque esse scrutandas cum honore Scriptoris, prius autem esse amandas, quàm discendas; *Qui enim, ait, Scripturam diligit, etiam quod in ea non intelligit, honorat: & quod ei sonare videtur absurdè, se potius non intelligere, & aliquid magnum ibi latere indicat.*) hortatur alibi Volusianum, ut Apostolorum linguas præcipuè legat, ex his enim fore, ut ad cognoscendos Prophetas excitetur, quorum testimonijs vtuntur Apostoli. E

Quin etiam cùm libris de doctrina Christiana luculenter egisset, quomodo Scripturę Sacrę sint tractandę, ostẽdit alijs plerisque in locis Scripturę Canonem Ecclesię Catholicę auctoritate constitutũ esse, atque cõfirmatum. Tom. 6. cont. Faust. lib. 13. c. 5. & Tom. 6. cont. epist. fundamenti, cap. 9. Tom. 6. cont. Faust. lib. 23. c. 9.

Scriptura quid contineat.

Scripturæ nomine non tantùm noui, verùm etiam veteris Testamenti libros pari auctoritate contineri. Tom. 6. lib. 32. cont. Faust. cap. 1. & 8. & Tom. 7. lib. 1. de peccatorum merit. & remiss. c. 27. & Tom. 7. cont. Faust. c. 2.

Catalogus.

Quis librorum Canonicorum catalogus. Tom. 3. de doct. Christ. lib. 2. capit. 8. & Tom. 1. Conciliorum Carthag. Conc. 3. Can. 47.

A Scripturæ sacrę summam esse auctoritatem. Tom.2.epist.19.Hieronymo in initio & Tom.5.de Ciu.Dei lib.11.cap.1.& Tom.6.cont.Faust.lib.11.cap.5. Auctoritas.

Scripturas sacras obscuras esse.Tom.6.de util.cred.ca.7.& Tom.3.de doct.Christ. lib.2.cap.6.& lib.3.cap.30.& seq. Difficultas.

Ex peruersa scripturarum intelligentia hęreses gigni. Tom.2. epist.222. ad Consentium,& Tom.9.in Euang.Ioan.tract.18. Hæreses vnde.

Litera, Iudęos, hæreticos,& carnales homines occidi,qui non spiritui,sed literę so no adhęrent.Tom.10.de temp.serm.70.Tom.3.de spiritu & litera,cap.4.& Tom.10. de tem.serm.100. Litera occidit.

In rebus Fidei & morum, sacram Scripturam ad proprios hominum sensus torquendam non esse. Tom.3.de Genesi ad literam lib.1.capit.18. & Tom.8. Psal.118. Sensus Scripturarum.
B conci.1.& Tom.7.cont.lit.Petil.Donat.lib.2.cap.51.

Multos esse posse, eosque veros Scripturę sensus, quidve hic prudenti uiro sit faciendum. Tom.6.de util.cred.cap.3.& Tom.3. de Genesi ad literam lib.1.cap.21. & Tom.3.de doct.Christ.lib.3.cap.10. Multiplex.

Sacram scripturam iuxta eum sensum interpretandam esse,quem in communi Doctorum consensu tenuit, & tenet Sancta Mater Ecclesia. Tom.6.cont.epist. Manich. cap.5.& Tom.6.de util.cred.cap.14. Verus.

Ex obscuris,& dubijs Scripturę locis non esse contra ea,quę in eadē Scriptura apta sunt,argēndū.Tom.6.de vnit.Ecclesię,c.16.& Tom.7.cont.Epist.Parm.lib.2.c.10.

Linguarum Græcę,& Hebręę peritiam.Tom.3.de doct. Christ.lib.2.cap.11.& 12. Linguarum peritia.
Historiam,ibidem cap.28.& 29.Rhetoricam, & Dialecticam,ibid.cap.31.36.& 37.
C Arithmeticam, Musicam, Astrologiam, ibidem,cap.16.& 29. Philosophiam utiles esse ad Scripturarum tum intelligentiam,tum tractationem,ibid.cap.40.

Duces reliqui ad Diuinam Scripturam. Cap. XXVIII.

IAm de Patribus alijs multa huiusmodi huc possent afferri, quę consulto omittimus,quod in Apparatu nostro Sacro Auctores illi sunt indicandi,qui ista perdo ctè collegerunt: interea verò quosdam Diui Bonauenturę tractatus hic prętermittere religio esset, qui quidem breuissimi, sed cęlestium opum pleni sunt, ut non sine causa Ioannes Gerson illos maximè prędicet, atque agnoscat utilissimos.

Ei igitur, qui accessurus est ad Diuinam Scripturā, magnopere conferet, si Prologum Breuiloquij eiusdem Doctoris pręlegerit. In eo enim agit De Scripturę ortu; Bonauenturæ Tractatus aliqui Sacræ Scripturæ discendæ perutiles.
D progressu; statu Scripturę sacrę; De fine Legis,qui est Christus; Quod Scriptura non procedit ad modum aliarum scientiarum; perfectam autem felicitatem scopum esse Scripturę Sacrę;ac quo animo scrutanda,docenda,audienda Scriptura sit; Deinde de latitudine scripturę sacrę, de longitudine, sublimitate, profunditate; de modo procedendi & exponendi Sacram Scripturam. Post quem Prologum accedit ad ea tractanda quę summatim in Theologia continentur, Quę quidem sunt Sanctissima TRINITAS: Creatura Mundi; corruptela peccati: Incarnatio VERBI: Gratia SPIRITVS SANCTI: Medicina Sacramentorum: Status finalis IVDICII *ad quæ omnis* (inquit) *Scriptura refertur*. Quænam summatim in Theologia contineantur.

Atqui & perutiles sunt duces ad diuinas Scripturas intelligendas Marcus Aurelius Cassiodorus de Institutione diuinarum lectionum: & ipsius memoriale Scri- Duces perutiles ad diuinas literas.
E pturarum. Eucherius Lugdunensis de formulis spiritualibus, siue eius liber intelligentiæ spiritualis. Isidorus de spirituali intelligentia ueteris & noui Testamenti: Qui item quæstiones in utrumque Testamentum scripsere nimirum ijdem Hieronymus, & Augustinus in primis, Eucherius,& Maximus; quive dissolutiones quęstionum è sacris scripturis est persecutus Thomas de Argentina Dominicani Ordinis, Alphonsus Tostatus, Alphonsus Salmeron in libro,quem prænotauit Prolegomena, & præter alios plurimos in eum & antea. Pauli de Sācta Maria, Episcopi Burgensis Scrutiniū Scripturarū. Sanctis Pagnini Isagoge,de qua infra. Marulus de lectione sacrarū Scripturarū, Hugo de S. Victore,qui cùm scripsisset eruditionis didascalicæ libros,in horū qninto agit de qbusdā sacræ Scripturæ ꝓprietatib. de triplici intelligētia:Quid Isidorus. Eucherius. Maximus. Thomas de Argentina. Tostatus. Pererius. Paulus de S. Maria. Sanctes Pagninus. Marulus. Hugo de S. Victore.

res etiam significet in diuina Scriptura: de septem regulis: Quid studiũ impediat: Quis A
sit fructus diuinæ lectionis: Quomodo legenda sit Scriptura diuina ad correctionem morum: Lectionem esse incipientium, opus perfectorum: & quid Monacho competat: De quinque gradibus, quibus exercetur vita iustorum. De tribus generibus legentium, siue lectorum: & alibi, de quinque septenis in Sacra Scriptura. Accessit Hadrianus Cardinalis quomodo Sacra Scriptura sit tractanda. Et Ioannes Driedo, qui scripsit ad Ioannem Lusitaniæ Regem de Scripturis Ecclesiasticis, & Isagogicos quatuor libros edidit eruditos, & valde laudandos. Ac tamen hoc in Auctore obseruandum, quidquid de temporibus ad illustrandas Sacræ Scripturæ obscuritates, ex vario temporum numero, diuersaq́. annorum supputatione, proprio libro digessit, quem postea libro tertio de diuinis Scripturis inseruit, hûc non esse sequendũ: Impegit enim vir (alioquin doctissimus) in eosdem errores, in quos & reliqui multi (vt diximus) impegerunt, decepti titulis Berosi Chaldæi, Metasthenis Persæ, Manethonis Ægyptij, Philonis Iudæi, Xenophontis Græci, Fabij Pictoris, Catonisq́. Romanorum: Qui libri (quemadmodum priore libro monstratum est) spurij sunt, atque illegitimi. Itaque tantùm abest, vt cum Hebraica sanctæ scripturæ ueritate conueniant, (id quod Driedo pro certo ponebat) vt diuinæ historiæ pugnantia doceant, sed & IOANNES Faber, de sana intelligentia Sacræ Scripturæ. Melchior Canus de Locis communibus Theologicis, qui cùm secundo libro egisset de solidissimo sacrarum literarum fundamento, submouet quattuor machinas, quibus illud impetitur, ceterisque libris pereruditè ostendit quænam adminicula veritati diuinarum Scripturarum aperiendæ, atque vnde sint accersenda. B

Hadrianus Cardinalis. Io. Driedo. Lib. quid con tineant. Quid cauendum in Ioanne Driedone. Ioannes Faber Episcop. Viennens. Melchior. Canus.

Auctores alij, qui recentiores Scripturis intelligendis. peroommodi. Cap. XXIX. C

Gulielmus. Lindanus.

POst Canum Gulielmus Lindanus Opusculum in tres libros partitum emisit, quibus egregiè depexit hereticos agens de genere interpretandi Scripturas: siue vndenam earum sensus germanus petendus sit. Qui liber quoniam facile inueniri non potest, aliquid inde, quod probari poterit studiosis D. Scripturæ, Apparatui Sacro adtexuimus in Verbo, Gulielmus Lindanus.

Scripsit etiam Martinus Martinez Cantapetrensis Hispanus Theologus, libros decem Hypotyposeon Theologicarum, siue Regularum ad Diuinas Scripturas intelligendas, quæ omnia bipertitus est, ita vt octo prioribus libris locos aliquot communes, reliquis autem duobus centum Regulas ex Patribus tradat. Ac sanè liber est eruditus, sed legendus ille qui anno huius sęculi octogesimo secundo Salmanticæ excusus D
est. in alijs enim, quę præcesserant eiusdem operis editionibus, cùm quædam liquidius uisa fuissent esse declarãda, sacræ Inquisitionis Hispani Theologi id præstiterunt, eaque adnotarunt in suo Indice librorum expurgatorio ad quem mandamus Lectorę.

Vide Apparatum sacrũ in verbo Benedictus Arias.

Atqui Benedictus Arias Montanus, pręter alios labores suos, Apparatum sacrum ad Diuinarum literarum institutionem confecit, in quo Liber Idiorismor. Hebraicę linguę. Liber de Arcano sermone. Liber de Actione hoc est de gestu, atque habitu. Libri duo de Geographię & Topographiæ præceptis, quę ad sacrarum lectionum explicationem (aitille) satis esse possint. Ratio temporis, quod à condito orbe usque ad Christum effluxit. Liber de ponderum ęstimatione, ac sacrę Architecturę pręceptionibus, & exemplis, atque imaginum structura, & alia continentur.

Sed & Garsias Galarza Bellanensis, Episcopus Caurïensis, scripsit Euangelicarum E
Institutionum libros octo: Quorum primo agit de Euangelij pręstantia, ueritate, & linguarum vsu. Secundo de sensu literali. Tertio de Mysticis Scripturę sensibus. Quarto de scripturis tum Canonicis, tum Apocryphis. Quinto de confutatione sectarum, & Demonstratione Euangelij. Sexto de Geographia Terrę Promissionis, ad intelligenda loca in Scripturis contenta: pręsertim ea in quę Christus Dominus diuertit. Septimo, de Scripturarum Chronographia, & temporum ratione in eis contenta, vbi de diebus, hebdomadibus, Sabbathis, Mensibus, Festis, Annorũ mensura, varia supputandi ratione. Octauo, de historię Euangelicę summa. Porrò libri digni sunt, lectu, qui in Hispanijs anno 1579. Mantuę Carpentanę sunt editi.

Post quam

A Postquam Euangelista Bosius Augustinianus Theologus edidit Theoremata Theologica, quibus disserendi ratio, regulæ, modusq. assequendi eas explicantur. *Euangelista Bosius anno 1571.*

At Iosephus Acosta Theologus Societatis nostræ, cum post haustas in Hispania disciplinas, ad Occidentales Indias missus, easdem & peragrasset, & quæ in ijs Collegia sunt nostra diu administrasset, reuocatus in Europam, aliquot libros edidit, in quibus sunt tres de Christo reuelato, qui rationem abs se in rem collatam, & intelligendæ, ac tractandæ Diuinæ Scripturæ perspicuam, ut elegantem ostendunt. *Iosephus Acosta. Libri de Christo reuelato.*

Porrò de ratione interpretandi Diuinā Scripturā pulchra, & distincta, è multis Patribus, atque adeo ex recentioribus collegit Georgius Ederus in sua Oeconomia à tabula 54. vsque ad 75. in qua item locauit quadraginta, & unam Regulas, ex ijsdem Patribus decerptas. De alijs verò Scriptoribus in Apparatu Sacro egimus. Quibus addi

B omnino debebunt quæ nos ex Francisco Riberæ monitis adiunximus ad finem capitis septuagesimisecundi huius libri.

Ceterum optandum est, ut non minus ij, qui sese dant Diuinæ Scripturæ studijs, quàm qui eas interpretantur, perlegant, quæ Franciscus Ribera in Commentarijs suis ad duodecim minores Prophetas scripta reliquit. Præludio enim primo tractat quæstionem sanè præclaram, Quonam modo Prophetæ sint explicandi, qua de re cum tres sententias afferat, Vnam eorum, qui in Prophetis nihil pene de Christo haberi uolunt, Alteram illorum, qui omnia, & singula penè verba ad Christum censent accommodanda, Tertiam illis reiectis probat, qua multa ad Christum, plura item ad alios pertinere ostendit.

Porrò in Ioelem agit de sensibus mysticis, & allegoricis parcè eruendis è S. Scri-

C pturæ; & in eos inuehitur, qui conceptus, ut uocant, è singulis fermè Scripturæ uocibus eliciunt. In Amos de præstantia, ac dignitate, & utilitate studij S. Scripturæ. In Abdiam, De Breuitate huius Prophetæ; In Ionam, De firmitate, ac Veritate mysticorum sensuum. In Michæam, De Sanctarum Orationum vi ad veram, & sanam intelligentiam scripturarum. In Nahum, De Sanctæ scripturæ eloquentia. In Abacuk, De ratione mysticorum sensuum in hoc opere seruata, atque seruanda. In Sophoniam iudicium de Commentarijs Hebræorum in Sanctam Scripturam. In Aggæum, Quamropere SS. Patres reliquis præstiterunt in explanatione Scripturarum. In Zachariam, Quosnam Auctores maximè sequi debeamus in explanatione scripturæ. In Malachiam, Quosnam scriptores sequi debeamus in mystica expositione S. Scripturæ, quæ in Dei tantum cultum, & hominum salutem sunt à Spiritusancto tra-

D ditæ.

Paraphrases, an Commentaria ad Sacram Scripturam, legenda sint, vel conscribenda. Cap. XXX.

IAm verò Auctores hi quos supra memorauimus, pro ceteris ferme omnib. erunt, quos ideo huc paulo distinctius inseruimus, ut cui alter non fuerit ad manum, is alio facilius assecuto, pergat in eo, quod cœpit. Illos autem qui postremi fuere, intelligat multa ad se ex antiquioribus deriuare potuisse, ut necesse non sit meliores horas omnibus uolutandis conterere, quarum horarum partem certe ijs, qui sapient, expediet, in cælestem Magistrum audiendum meditando, & amorem in se erga ipsum excitandum impendere.

E Sed quoniam sunt, qui putent ad rationem interpretandi, aut intelligendi scripturas spectare, ut noscatur, Paraphrases ne, an Commentaria vberiora texenda, legendave sint, idcirco hæc habeant. Inter alias Diuinam Scripturam interpretandi rationes Paraphrases, quæ & Metaphrases dicuntur, locum aliquem habere, & à quibusdā olim vsurpatas fuisse: quas etiam exemplo recentiorum complurium confirmare possumus, qui Euangelicas literas, & Apostolicas omnes epistolas, imò etiam Hymnos Dauidis, & Iobi historiam, & Salomonis Ecclesiasten, necnon & Esaiam ipsum non vna & simplici Paraphrasi illustrarunt. Verū hoc genus interpretandi, multis, ac magnis viris, nō satis probatum esse. Primo enim (aiunt) ex antiquis Patribus, Græcis numquam aut Basilius, aut Nazianzenus, aut Chrysostomus, neque ex Latinis, aut

Cyprianus aut Hieronymus, aut Augustinus illa exponendi ratione sunt usi. Vnum A

Greg. Neocæsariensis comment. in Ecclesiasten.

Nonnus Panopolitanus.

tantum legimus Gregorium Neocæsariensem Metaphrasim quamdam in Ecclesiastẽ edidisse, ut testis est Hieronymus in Cõmentarijs suis in eumdem librum. Ex quo apparet, falso à quibusdam illud opus tribui Gregorio Nazianzeno. Scripsit & Nonnus Pannopolitanus carmine heroico Paraphrasim in Ioannis Euangelium: sed iunior fuit: & interdum cum numerorum legibus astringatur, magis textum Ioannis obscurasse, quàm elucidasse uidetur. Quod qui periculum fecerit, facile ita esse comprehẽ

Albert. Pius Carporum Comes.

det. Certe Albertus Pius Carporum Comes, insignis nostri sæculi scriptor, Erasmi Paraphrasim in nouum Testamentum non probauit; imò id genus scriptionis insectatus est, ac rationi scribendi Commẽtarios, posthabuit. In eo enim Paraphrasis perpetua utens oratione, non potest nisi unum sensum consectari; cum tamen pluribus etiam ad literam spectantibus, prægnans sit sacra scriptura, ut pręter alios testatur B Augustinus, & Thomas, magni Theologi: cogitur etiam plerumque multa de suo fingere, qui Paraphrasim condit, ut pręcedentium cum sequentibus coniunctionem exprimat, quę tamen ad textum non spectant, sed ab Auctore solum cogitantur. Loci etiam alij ex Diuinis uoluminibus, uix possunt in Paraphrasim afferri, ut mutua locorum collatione (quæ optima est interpretandi ratio) verus sensus existat; quod sane in Commentarijs rectius præstari potest. Nequeunt etiam in Paraphrastica explanatione sensus hæreticorum, qui duri sunt & extorri, bene confutari, aut Dei verbo iugulari: quod tamen scriptoribus Catholicis frequentissimum est, & necessariũ: Verba item sacrarum scripturarum, cum sint ab Spiritu sancto dictata, aut à Christo in carne, & ore suo pronunciata, & maiestatem quamdam ad Diuinam auctoritatem, ac tra dendi efficacitatem spirent, dum à Paraphraste illustrari curantur, vim illam, quam in C se habent si non amittere, saltem magna ex parte remittere uidentur: ut iudicemus iã non amplius Christum loqui, sed aut Demosthenem, aut Hortensium, aut Ciceronẽ

Euseb. lib. 8. de præp. Euã.

Theopõpus percussus à Deo, quòd literas sacras lenocinio iniquitatis ediderat.

phalerata quadam eloquentia. Certè Eusebius tradit Theopompum quemdam insignem sui sæculi scriptorem, turbatione mentis percussum fuisse à Deo, ac reuelatum illi fuisse per somnium, id sibi accidisse, quòd res Diuinas lenocinio iniquitatis hominibus ediderat: hoc est vetus testamentum Græco, & eleganti sermone ornare tentauerat. Athanasius tractatu, quem scripsit de Psalmorum uirtute, tradit magnã uim habere ipsa Diuinæ scripturæ verba tum ad fugandas Dæmonum cateruas, tum ad cõciliandas Angelicas mentes, & ad corda humana compungenda, atque hæc erga Deũ accendenda. Quæ si in alia eleganriora mutentur, sua ferme uirtute destituuntur. Quod si quis dixerit, Septuaginta Interpretes plerisque in locis, præsertim obscurio- D

Hierony. de opt. gen. Interpret.

ribus, paraphrasticè quædam vertisse (vt inquit Hieronymus) profectò dicendum nõ est, quin sapienter, atque fideliter fecerint. At aliud est Paraphrasim in rotum librũ conscribere, aliud loca minus peruia, & difficiliora Paraphrasi interpretari. Quod qui dein magna ex parte fecit Genebrardus in Canticũ Canticorum. Paraphrasi enim primò satis concinno carmine iambicò dimetro opus illud exposuit, deinde adiecit Cõmentarios, quibus loca maximè difficilia exponit.

Ac tamen, (licet hæc ita sint) facilè in eam sententiam venerim, Si quis eo ingenio, ac pietate ualuit, ut disciplinis instructus diuinas literas potuerit paraphrasticè interpretari, simul item (at separatim) Cõmentaria ijsdem adijcere, fore ut eiusmodi uir, omne in interpretando ferat punctum. Quod sanè in plerisque libris sacris præstitit eximiè Iansenius. Quodq. magna ex parte in Cantica Canticorum feliciter attenta- E

Leonardus Garzonius in Cant. Canticorum, cur simul & Paraphrasim & Cõmentarios ediderit.

uerant è nostris Leonardus Garzonius. Qui vir & nobilis & pius & eruditus, cùm nobis antequam ex hac uita à Deo euocaretur, sui rationem instituti in scribendo exponeret, solebat dicere: *Paraphrasim quidem se in Cantica texuisse, ne dum fusior esset in differendo, legentis memoriam, & mentem, quasi de semita deduceret in auia. Commentarios autem addidisse, ut quemadmodum hi, quod in Paraphrasi esset mancum, erant suppleturi: sic quo commentarij pertingere non possent. Paraphrasis sola dispositione, id præstaret.* Quòd si Commentarij, dum connexionis causas indicant, contextum ipsum quasi in membra dissecant, ita vt ipsam connexionem penè ex oculis subducant: E contrario à Paraphrasi eamdem nobis connexionem integram ob oculos poni, contextumq.

A textumq. in sese collectum sisti, licet causam connexionis subticeat. Proinde Commentarios videri similes humani corporis incisioni, quam uocant Anatomen. quæ cùm neruos, arterias, & venas singillatim ante conspectum statuat, quibus antea inter se aptum erat, & nexum, mox ratione ac methodo ostendit, non tam membra inuicē ac debita cum proportione, coniuncta, quàm nexus ipsos, & (quas uocant) iuncturas incisas, atque nudatas. At paraphrasis dum personarum seruat proprietatem, atque integritatem, esse eleganti picturę similem, quę ueluti natura & vsu artem ipsam contegens, non tam iuncturas, quàm eadem in uiuo corpore inter se membra disposita proponit inspicienda. Vt idcirco Commentarij sectum, & pene demortuum; Paraphrasis integrum & viuum corpus exhibeant. Quo vtroque labore fit, ut doceantur, ac delectentur, atque in amorem Diuinarum Scripturarum legentes mirificè rapiantur. B

Commentaria similia Anatome.

Paraphrasim eleganti Picturæ esse similem.

Scripturæ Sacræ necessitas. Cap. XXXI.

POteram Diuinæ Historię vi indicata, gressum sistere, nisi quæ sunt adijcienda, essent eiusmodi, ut mentibus ad cælestes illius diuitias anhelare iam incipienti bus, virtus inde adhuc uiuidior, ac stimuli ad eius amplexum acriores hinc sperarentur.

Necessitatem igitur Scripturæ illa quoque commendant, quòd nulla ratione poterat aptius, atque integrius humanis erroribus consuli, quàm si ea traderentur, quibus certissima fides constaret. Nam etsi errores tolluntur, partim sensu, dum res experimur: partim pœna, dum lex, vel punit, uel ipso terrore incusso, quæ alioquin cōmitterentur peccata, coercet: philosophia item interdum, dum valida suppeditat argumēta; sapientum denique auctoritate, cui solet fides haberi: hæc tamen omnia satis haud erant ad humanam cœcitatem excutiendam, nisi Diuinæ vocis, ac fidei dona accessissent, quasi collyria præsentissima. Nam & bis egebant quattuor illi morbi insanabiles, qui tamquam è venenatis radicibus humanas acies infuscauerant: Virtutis nostræ corruptio, atque peruersitas: Animalitatis (vt vocat Gulielmus Parisiensis) nostræ rebellio: Mortis, cui sumus addicti, condemnatio: Naturæ totius nostræ incuruatio: Et mundus quidem iam veritatem dedidicerat: & inanis facta erat philosophia mundana: & Humanæ historiæ interiorem hominem haud spectabant: ac ª *stulti facti erant Principes Taneos: & à* ᵇ *planta pedis usque ad verticem non erat in homine sanitas.* Quamobrem cælitus erat hæc ab ipso Deo expectanda, qua sincerissimus cultus instauraretur, ac qui in intellectu & voluntate est situs, perficeretur; sanè verò perfici hic non poterat, nisi Deo obediremus. obedimus autem viribus ijs, quæ sunt in homine principes, diuino auxilio corroboratis. Obedientiæ porrò huius debitor in primis est intellectus humanus, cùm nullum extet priuilegium exceptionis suæ. Nulla verò intellectus fuisset erga Deum obedientia in credendo supernaturaliter, si ex suasionibus, aut probationibus humanis credidisset: quemadmodum nulla est affectus obedientia, si ex vtilitate, aut delectatione diligatur. Proposita igitur necessariò per Diuinas literas fuere supernaturalia, quibus intellectus & uoluntas integrum Deo cultū præstantes, Diuino denique præmio afficerentur.

Quibus reb. tolluntur errores à mentibus.

Diuina uox & Fidei donum præsentissima collyria.

Gulielmus Parisiensis. Cur Deus Homo. c. 1.

a Isa. 19.

b Isa. 1.

At qui præsagiebat Deus fore nouissimis temporibus Suenchfeldianos, & Libertinos, qui suis afflatibus tamquam Spiritui sancto sine ulla Scriptura credendum esse dicturi erant. Aduersus quos iampridem Aug. *Caueamus* (inquit) *tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magisq. cogitemus & ipsum Apostolum Paulum, ᶜ licet Diuina & cælesti voce prostratum, ad homines tamen missum esse, vt sacramenta perciperet, atque copularetur Ecclesiæ: & ᵈ Centurionem Cornelium quamuis exauditas orationes eius, eleemosynasq. respectas, ei Angelus nunciauerit, Petro tamen traditum imbuendum, per quem non solum sacramenta perciperet, sed etiam quid credendum, quid sperandum, quid diligendum esset, audiret.*

Aug. in prol. lib. de doct. Christiana.

c Act. 9.

d Act. 10.

Quin & quoniam Deus sese naturæ cuiusque pro eius captu attemperat, homines verò animo constant, & corpore, facilius autem corporalia capiunt, quàm spiritualia, per ea quæ sensibus corporis percipiuntur, quasi per quosdam gradus ad spiritualia, & cælestia

cælestia euehuntur. Quamobrem non omnes uulgò per internum afflatum Deus distinctè docet, quid de se credi, quidùe à suis agi velit in singulari proponendo: sed per corporales literas, quas & cernamus & legamus, erudire nos uoluit. *De illa ciuitate, vnde peregrinamur* (inquit Augustinus) *hæ literæ nobis venerunt, ipsæ sunt Scripturæ, quæ nos hortantur, ut bene viuamus.* Quod si in quauis humana Republica sublatis legibus, institutisq; maiorum, id unicuique liceret, quod naturali sua prudentia æquum, ac iustum censeret: & quanta perturbatio rerum omnium sequeretur? Ac tamen est nemo, qui non aliquid sapiat in rebus humanis. Quid igitur fieret, si in ea Republica, quæ diuina potius, quàm humana est, & in qua multa necessariò supra rationem naturalem credenda, multa supra humanas vires agenda sunt, sacra eloquia Diuinitus inspirata tollerentur è medio, & solus internus afflatus expectandus, ac sequendus esset, quòd maxima pars hominum ex rudibus & imperitis constat, qui uix sibi Diuinitus indicari aliquid unquam senserunt: Quid igitur isti? expectarent semper? nihil interim crederent? in omnem æternitatem peterent? an assequerentur sine fide iustitiã? vel beatitudinem sine iustitia?

Aug. tom. 8. in Psal. 90.

Hæc Bellar. lib. 1. de verbo Dei cap. 2.

A B

Scripturæ Sacræ dignitas, & vtilitas. *Cap. XXXII.*

Dignitas, & vtilitas sacræ scripturæ.
Aug. ep. 119. cap. 16.
Lib. 13. Confess. cap. 15.
Psal. 103.
Bern. in sermo. de prædestinatione.
Signum prædestinationis scripturas euoluere.
Ioan. 8.

IAm Scripturæ Dignitatem, & Vtilitatem, testantur Augustinus & Bernardus qui arrectis animis sunt audiendi, ille, inquiens: *Quis hanc latitiam diuinorum Sacramentorum, cùm sanæ doctrinæ luce clarescunt, non præferat uniuersi mundi huius Imperijs, etiam inusitata felicitate pacatis?* Quare & alibi agit immortales gratias Deo pro beneficijs, quæ nobis contulit, tradens, & aperiens nobis sensus Scripturarum: *Extendisti* (inquit) *cælum sicut pellem:* concordes vtique sermones tuos, quos per mortalium ministerium superposuisti nobis. &c. Bernardus verò dicens: *Qui assidua meditatione euoluit sanctas Scripturas, habet signum suæ prædestinationis. Quod & Dominus primo asseruit dicens. Qui verba Dei audit, ex Deo est.* Sed & alter hinc fructus auidè est à Regibus, ceterisque Magistratibus decerpendus, qui ad seruanda Regna, & ad incutiendum hostibus terrorem maximè pertinet. Sic enim habet Scriptura: *Tertio regni sui anno misit Rex Iosaphat uiros sapientes, qui habentes libros legis Domini circumibant cunctas vrbes Iuda, atque erudiebant populum. Itaque factus est pauor Domini super omnia Regna terrarum, creuitq; Rex, & magnificatus est usque in sublime.* Duodecim itẽ fructus diuini uerbi attigit D. Ioannes in Apocalypsi. *Et ostendit mihi* (inquit) *fluuium aquæ viuæ splendidum tamquam crystallum procedentem de sede Dei, & Agni. In medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentium.* Quæ uerba sic exponuntur; vt Græcis fluuius sit Baptismus, Latinis Spiritus sanctus. Nam & Daniel inquit, *A facie eius egrediebatur fluuius.* vt facies sit verbum Dei. Fluuius Spiritus sanctus, qui æterna processione egreditur à Patre, & Filio. fluuius item, quoniam *qui credit in me* ait Dominus, *flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ,* splendidus autẽ, quoniam igneus, qui calefacit corda: *Ignem enim veni mittere in terram, & quid volo, nisi, vt ardeat?* tamquàm verò crystallus, & aqueus, quod charismata mentibus humanis infundat: De sede autem Dei, cùm Spiritus sanctus non procedat motu temporali, sed æterna, & quieta processione. *In medio Plateæ,* hoc est Ecclesiæ: *Ex utraque parte lignum uitæ,* id est Diuinum verbum veteris, & noui Testamenti. *Afferens fructus duodecim* quos Apostolus enumerat scribens. *Fructus autem Spiritus est, Caritas, Gaudium, Pax, Patientia, Benignitas, Bonitas, Longanimitas, Mansuetudo, Fides, Modestia, Continentia, Castitas. Per menses singulos.* hoc est numquam exarescit lignum uitæ. *Et folia ligni ad sanitatem Gentium. Sub umbra enim eius gentes quietem, & sanitatem consequentur.*

C D E

Secundus fructus ad conseruanda Regna.
Greg. in com. in 4. lib. Reg. ca. 4.
Paralip. 2. ca. 17.
Apoca. 22.
Spiritus S. procedens à Patre & filio quomodo a S. Ioã. describatur.
Dan. capit. 7.
Ioan. 7.
Luc. 12.
Gal. 5.
Ioel. 2.

Porrò Dignitatem hanc atque vtilitatem Diuinæ historiæ monstrarunt alia ipsius Dei, ac Prophetarum testimonia, resq; ipsæ, quibus ipsa referta est; deinde Patres omnes, vitaq. & gesta humanum & modum, & captum superantia eorum, qui ipsam diligenter, ac fideliter tractantes executioni mandarunt.

Vide Bonau. in prol. Breuiloquij.

A

Sapientia, quæ in Diuinis Scripturis. Cap. XXXIII.

SApientiam, quæ in Diuinis Scripturis continetur, unus ipse Augustinus modo pro omnibus enarret, qui ita inquit. *Quæ tandem mens auida æternitatis, uita præsentis breuitate permota, contra huius Diuinæ auctoritatis culmen, lumenq́, conten dat? Quæ disputationes, quæ litteræ quorumlibet philosophorum, quæ leges quarumlibet ciuitatum, duobus praeceptis, ex quibus Christus dicit totam legem, Prophetasq. pendere, ullo modo sint comparandæ*, Diliges Dominũ Deũ tuum ex toto corde tuo, ex tota aĩa tua, & ex tota mente tua, Et proximum tuum tamquam te ipsum? *Hic Physica, quoniam õm nes omnium naturarum causæ in Deo Creatore sunt: Hic Ethica, quoniam uita bona, & honesta non aliunde formatur, quàm cùm ea, quæ diligenda sunt, quemadmodum diligenda sunt,*
B *diliguntur, hoc est, Deus, & proximus; Hic Logica, quoniam ueritas, lumenq́, animæ ratio nalis, non nisi Deus est: Hic etiam laudabilis Reipublicæ salus: neque enim conditur, & custo ditur optima ciuitas, nisi fundamento, & vinculo fidei, firmaq́, concordiæ, cùm bonum com mune diligitur, quod summum ac verissimum, Deus est; atque in illo inuicem sincerissimè se diligunt homines, cum propter illum se diligant, cui, quo animo diligant, occultare non possunt. Modus autem ipse dicendi, quo sancta Scriptura contexitur, quàm omnibus accessibilis, quamuis paucissimis penetrabilis, ea quæ aperta continet, quasi amicus familiaris sine fu co ad cor loquitur indoctorum, atque doctorum. Ea verò, quæ in mysterijs occultat, nec ipsa eloquio superbo erigit, quò non audeat accedere mens tardiuscula & inerudita, quasi pauper ad diuitem; sed inuitat omnes humili sermone, ut non solum manifesta pascat, sed etiam se creta exerceat veritate, hoc in promptis, quod in reconditis habens. Sed ne aperta fastidi-*
C *rentur, eadem rursus opera desiderantur, desiderata quodammodo renouantur, renouata sua uiter intimantur: His salubriter, & praua corriguntur, & parua nutriuntur, & magna oblectantur ingenia. Ille huic doctrinæ inimicus est animus, qui uel errando eam nescit esse salu berrimam, vel odit ægrotando medicinam.*

Aug. epist. 13. Ad Volusianum.
Matt. 22.
Ex duob. pręceptis quomodo tota lex pendet.
Physica.
Ethica.
Logica.
Politica.
Modus discẽdi sacrã scripturam.
Quis inimicus sit scripturæ diuinę.

Eloquentia, & Efficacitas D. Scripturæ quanta. Cap. XXXIIII.

ELoquentia corda conuertentem, & omnium oratorum vim excedentem ostendunt tum eadem, tum quæ dixi mus, vbi de Cicerone, & Græcis oratoribus locuti sumus. Nam & eodem loco egimus, quæ Ecclesiasticis Rhetoricis suis uiri sapientes hac de re tradiderunt.

Efficacitatem autem adhuc efficacius ipsa Mundi conuersio: tot Adolescentum, &
D Virginum agmina, qui spretis omnibus Mundi illecebris, uita, & sanguine profuso, vim cælesti Regno intulere: tot populorum una in fide conseruatio: tot Synodorum Catholicarum doctrina constantissima; vt mittam, quę de verbo Dei possent augustissimè dici ex diuino codice, quo illud cum gladio pertingente ad diuisionem animę ac medullarum[a], cum securi[b], semine[c], fermento[d], pluuia & imbre[e], margarita[f], igne, & lumine[g] comparatur, quæ alibi[h] nos fusius persecuti sumus refutãtes DauidisChytræi hominis hæretici responsum, notasq; Diuini verbi, quibus verè dignoscitur, tractantes: Franciscus[i] item Turrianus eadem hæc ingeniosè interpretatus est è Iacobo Apostolo, *dum sapientiam, quæ de cælo est, terrenæ, animali, diabolicæ*, quæ quidem est hæreticorum, & hominum, quos filios sæculi Dominus uocat, *opposuit*. Quin & Petrus[K] Canisius de verbo Dei præter ea, quæ Hosius Cardinalis Varmiẽsis scripserat,
E egit presse, & apposite. At Cornelius Mussus foecunda facundia diuitias Historiæ Diuinæ explicat ijs introductionibus, quas scripsit in suos de Diuina Historia libros,[l] quos eruditum quemque virum haud poenitebit legisse.

a Hebr. 4.
b Matth. 3.
c Luc. 8.
d Matt. 13.
e Deute. 32.
f Esa. 55.
g Marc. 7. Luc. 2.
h De notis verbi Dei.
i De characterib. Diui. uerbi.
K In Præfat. ante vitam Io. Bapt.
l In Prologo in Breuiloq.

Sublimitas D. Scripturæ. Cap. XXXV.

IPsa verò Ecclesiasticæ, in qua viuimus, & cælestium Hierarchiarum descriptio, quæ in sacris literis continentur, Sublimitatem ipsarum Scripturarum arguit. Nam cùm res (inquit ferme sequentibus verbis Bonauentura) habeant esse in materia, vel natura, vel in anima, siue per notitiam acquisitam, siue per gloriam; vel in arte æterna; philosophia quidem agit de rebus, quatenus in anima, naturaũe sunt

secundum

secundum notitiam naturaliter insitam, seu item acquisitam. At sacratum literarum A
scientia fundata supra Fidem, ac per Spiritum sanctum reuelata agit & de ijs, quę spe
ctant ad gratiam, ad gloriam, ad sapientiam æternam. Quamobrem cognitionem
philosophicam ipsa sibi substernens: èq; rerum naturis tantum sumens, quantũ opus
sit ad fabricandum speculum, per quod diuina oculis nostris quadantenus repræsentẽ
tur, quasi erigit scalam in cuius imo terram, in summo cęlum attingit, idq. omnino
per unum illum Hierarcham IESVM Christum, qui non humanæ naturę assumptæ
ratione dumtaxat, est in hierarchia Ecclesiastica Hierarcha, hoc est sacer Princeps,
verum etiam in Angelica, estq. media Persona in illa supercęlesti hierarchia Beatissi
mę Trinitatis; ita ut per ipsum à summo capite Deo descendat unctionis gratia, non
modò in barbam, sed & in oram vestimenti, hoc est non solùm in Hierusalem super-
nam, sed etiam vsque in militantem Ecclesiam. Atqui cùm in hac Mundi machina B
sublimitas quędam sit pulchritudinis, quę rapit animos in Opificis laudem, & gloriã;
multò uerò maior sit in Ecclesia, quę eximia sanctorum charismatum pulchritudine
ornatur; maxima autem in Hierusalem superna, quę viuis è lapidibus constructa, au-
ro, & gemmis charitatis circumuestita est, ac fulgebit in perpetuas ęternitates, certe
supermaxima, & supereminentissima sublimitas venustatis, formę, pulchritudinis,
ornatus, est in summa illa, & Diuinissima Trinitate. Quamobrem Diuinę Historię
sublimissima est materia, cùm mentes nouo spiritali gaudio continenter imbutas
attollat altissimè, atque in Diuinorum spectaculorum obtutus, & anagogias sen-
sim inducat.

Sacra scriptura è rerũ naturis sumit quantum opus est ad fabricandum speculũ, quo Diuina repręsententur.

Psal. 132.

Sublimitas pulchritudinis immẽsę.

Quin etiam: quęcumque naturali via (vt loquar cum Scholis) siue à posteriori, si-
ue à priori inuenere sagacissima ingenia, collineant omnia ad astruenda, quę sublimio C
ra sunt in D. Scriptura, veluti Axiomata. Quare & Arist. coactus est in fine omnium
tractationum, siue Physicarũ, siue Moralium, siue Metaphysicarum asserere unum pri
mum Motorem, ac veram felicitatem sitam esse in contemplatione Diuinorum: unũ
debere esse Principem, quod est Ens per se, à quo Mundus participatione pendeat,
& ad quem idem ipse Mundus vniuersus, tamquam ad efficientem causam, referatur:
quod sanè ex ipsis propositionibus Aristotelis consequitur, licet ille non expresserit.
Deum item esse Ens per essentiam, quare & causam omnium entium, qui cum sit in-
finitus, & actus purus, perfectionesq. omnium rerum simpliciter contineat, est causa
omnium causarum: cùm autem summum, & perfectissimum Ens sit, summum quoq;
esse, ac perfectissimũ agens necesse est, nulla ut re indigeat in agendo: omnia proinde
producat, quare nec ulla eguerit materia; Porrò cùm omne agens habeat rationem D
obiectiuam, secundum quam agere, ac per se aliquid possit producere: per se autem
producere sit è non tali facere tale, Deus autem sit agens, fit ut habeat rationem adę-
quatam, secundum quam possit agere: ea autem non est ulla ratio limitata, sed com-
plectitur omne ens, quare & causa est omnis entis.

Deus omniũ scientiarum meta apud Aristot.

Deus apud Aristot. uelit nolit causa efficiens rer. omnium.

2. *Metaph.* 4.

Physic. lib. 1. *Te xtu* 76.

Auctoritas, & certitudo D. Scripturæ. Cap. XXXVI.

IAm de Auctoritate, & Certitudine scripturarum *Dixit Miserator tuus Dominus*
(scriptum est ab Esaia) *Paupercula tempestate conuulsa, absque ulla consolatione: ec-*
ce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in saphiris, & ponam iaspidem
propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides de-
siderabiles. Vniuersos Filios tuos doctos à Domino. In quæ verba inquit Chrisostomus. E
Vides Fidei dignitatem, quòd non ab hominibus, neque per homines, sed per ipsum Deum ea
imbuendi sunt homines.

Esa. 54.

Chrys. in Isa. cap. 6.

Addo verum, & Catholicum id esse, ut teneamus, quod vbique, quod semper,
quod ab omnibus creditum est. *Quod tum fit* (ait Vincentius Lyrinensis) *si sequamur*
Vniuersitatem totius per orbem Ecclesiæ. Antiquitatem Patrum. Consensionem, hoc est, Ma-
gistrorum, & pene omnium Sacerdotum definitiones & sententias. At hæc omnia vber-
rimè concurrerunt ad perhibendam de Scripturis veritatem. Accedunt hostes ipsi
Ethnici, quoniam quicquid veri intulere in sua scripta, id ex ipsis Scripturis suffurati
sunt, quod & supra ostendimus: Ac Cyrillus contra Iulianum præter alios ex ijs ver-
bis

Vinc. Lyrinẽsis.

Quidnam sit uerè Catholicum.

Scripturę certitudo vnde.

Cyrill. cõtr. Iulianum.

A bis ostendit σοφὸς ἄλλος ἀπ' ἄλλω, hoc est sapiens alius ab alio. Deinde & eamdẽ Scripturæ certitudinem fatentur alteri hostes Iudæi: Quos per totum Orbem dispersos voluit Deus, vt haberet tamquam testes Ecclesia, quod Sacræ literæ à Christianis confictæ non fuerint: salus autem ex ijsdem inimicis nostris, vel inuitis, tum contra illos, tum aduersus futuros hæreticos prometetur. Præterea ex ipsis rerum euentis. Quæcũque enim in Scripturis prędicta sunt, vel sunt impleta, vel implebuntur. Quare Augu„ stinus. *An verò*, inquit, *exhibuit nobis Deus omnia, quæ promisit, & de solo die Iudicij nos* „ *fefellit? Non erat Christus in terra, promisit, exhibuit. Non erat fusus sanguis preciosus, quo* „ *deletur chirographum mortis nostræ, promisit, exhibuit. Nondum resurrexerat caro in vitam* „ *æternam, promisit, exhibuit. Nondum crediderant gentes, promisit, exhibuit. Nondum hære-* „ *tici in nomine Christi armati contra Christum militabant, prædixit, exhibuit. Nondum Ido-* B *la gentium de terra ista deleta erant, prædixit, exhibuit. Ista omnia cum prædixisset, & ex-* „ *hibuisset, de solo die Iudicij mentitus est? Veniet omnino quomodo ista venerunt, quia, & ista* „ *antequam venirent, futura erant, & futura prius prænunciata sunt, & postea venerunt. Ve-* „ *niet fratres mei, nemo dicat non veniet, aut veniet, sed longe est quod veniet: sed tibi prope* „ *est, vt eas hinc. Sufficiat prima deceptio, si non potuimus primo permanere in præcepto, sal-* „ *tem corrigamur exemplo. Nondum erat exemplum casus humani, quando dictum est ad Adã.* „ Morte morieris, si tetigeris: *& venit de transuerso serpens, & dixit:* Non morte morie„ ris. *Creditus est serpens, contemptus est Deus, tactum est vetitum, mortuus est homo, Nonne* „ *impletum est potius, quod minatus est Deus, quàm quod promiserat inimicus?*

Cyrill. cit. Iulianum. *Iusten. apolog. 2. pro Christianis.* *Euf. uls. lib. de prap. Euang.* *Theodoret passim.* *Aug. in Psal. 73. in illud Exurge Domine. versus finem.*

Iudicij dies futura certissime. *Genes. 3.*

Consensus veteris, & noui Testamenti idem comprobant.

C *Cap. XXXV.*

ACcedit ueteris, & noui Testamẽti consensus, quem Propheta altissimo sensu rotam vocauit in rota. Nam cùm Christianæ disciplinæ demonstratio, quę Scripturis potissimum comprehenditur, in spiritu, ac virtute (ait Origenes) sita sit, hoc est in Prophetijs, atque miraculis; fit vt facultatis, aut philosophiæ nullius certiora sint, quàm quæ è Scripturis argumenta ducuntur. Prænunciare enim occultissima cordium, quæuè à libera hominum uoluntate prodeunt, ac multorum sęculorum spatio fuere disiunctissima; quę item attinent non tam ad uniuersum futurarum rerum statum, quàm ad ipsas futuras Regnorum administrationes, conuersiones & casus, atque ad singulorum hominum gesta, potissimum autem ad mysteria sanctæ religionis D nostræ, ita ut eorum nihil umquàm exciderit; sicuti non erat, nisi mentis perspicacissimæ, atque veracissimę, ita nisi certissimæ esse historiæ non potuit. Idem de signis, atq. miraculis dicendum est, quæ omni ex parte, ut Diuinam vim, sic vtilitatem animarũ, & corporum, ac ideo ueritatem testantur. Nam magicis signis, eorumq. scriptoribus propterea fides haud habenda est, quòd quẽadmodum aduersus Celsum scripsit Origenes, præstigię illę ad uitiosas, aut inutiles res tendunt, idq. fit Dęmonum inuocatione, horarumq. siue dierum obseruatione, & alijs eiusmodi commentis homines eludẽtibus. At, quę Dei uerbo miracula continentur, vnico sæpe momento, ac per modum imperij, quo Diuina super naturam potestas indicatur, atque ob ipsorum magnitudinem effecta declarant, quàm certa fuerit eorum historia. Quippe cogitationum reuelatio, mortuorum resurrectio, Orbis terrarum, & Regnorum ad pauperum uocem ex- E cussio, Demonum expulsio, hominum cõuersio nil ingerunt audientium animis, quod potestatem, amorem, sapientiam, veritatem cælestem non spiret.

Ezec. 1. cap. *Origen. lib. 1. cont. Celsum.* *Vide V. orationes Chrysostom aduersus Iudæos.* Miracula quænam uera. *Orige. contra Celsum.* *Arnobius, & Thomas contra gentes. Augu. lib. 10. de ciu. Dei c. 8. 9. 10. Aug. lib. 22. de ciu. Dei, c. 5. & 6.* Martyria.

Martyria, & Doctrina Christiana soliditas, idem adhuc astruunt.

Cap. XXXVI.

ACcessere martyria acerbissimis cruciatibus vbique atque omni (etiam hoc nouissimo) sęculo ob eamdem fidem Scripturarũ perpessa. Doctrinęq. Christianę soliditas, quam doctrinam Diuinæ ipsæ literæ tradunt. Nil uerò consonum rationi magis, uel in quo mens humana plus conquiescat, caro autem spiri-

tui cedat, aut quod animos arctiore cum Deo fœdere constringat, atque idcirco nil certius potuit vnquam vel excogitari, vel dici, quàm quod de Deo, de hominis fine, de Virtutibus præstantissimis, de malorum nostrorum origine, ac tamquam radice, de remedijs conuenientissimis ac saluberrimis, Diuina eadem narratur historia. *Quæ factum est (inquit Augustinus) vt cùm mundus in Christum crederet, hoc virtutis fuerit Diuinæ, non persuasionis humanæ. Legebantur enim (ait) præconia præcedentium Prophetarum, concurrebant ostenta virtutum, & persuadebatur veritas nouæ consuetudini, non contraria rationi, donec orbis terræ, qui persequebatur furore, prosequeretur fide.* Quin & idem Augustinus, cùm Canonicam Scripturam Diuino spiritu conditam, atque ideo eminentissimæ auctoritatis esse assereret, sic inquit: *Hic prius per Prophetas, deinde per seipsum, postea per Apostolos, quantum satis esse iudicauit locutus, etiam Scripturam condidit, quæ Canonica nominatur, eminentissimæ auctoritatis, cui fidem habemus de his rebus, quas ignorare non expedit, nec per nos ipsos nosse idonei sumus. Nam si ipsa sciri possunt testibus nobis, quæ remota non sunt à sensibus nostris, siue interioribus, siue etiam exterioribus, vnde & præsentia nuncupantur; quod ita ea dicimus esse præsentibus, sicut præ oculis quæ præsto sunt oculis, profectò ea, quæ remota sunt à sensibus nostris, quoniam nostro testimonio scire non possumus, de his alios testes requirimus, eisque credimus, qui uiderunt, atque ita de cæteris, quæ ad suum quemque sensum corporis pertinent; ita de his, quæ animo, ac mente sentiuntur, quia & ipse rectissimè dicitur sensus, vnde & sententia vocabulum accepit, hoc est de inuisibilibus, quæ à nostro sensu exteriore remota sunt, ijs nos oportet credere, qui hæc in illo incorporeo lumine disposita didicerunt, uel manentia contuentur.* Sic Augustinus.

Aug. li. 22. de ciu. Dei, c. 5.

Aug. li. 11. de ciu. Dei, cap. 3.

Diuina Scriptura intentata destructio semper irrita. Cap. XXXVIII.

AD hæc omnia accedit, quòd quantiscumque machinis concuti, falsari, extingui ab Gentibus, à Iudæis, ab Hæreticis Diuina Scriptura procurata est, stetit tamen immobilis, & efflorvit magis, atq. victrix extulit caput. Qua in re & Patrum, ac veterum Synodorum, tum admirabilis Catholicorum scriptorum, & Pontificum ac Synodi Tridentinæ diligentia hoc sæculo emicuit, melioribus Bibliorũ editionibus propugnandis, emendatissimis edendis, falsatis, uti iam monstratum est, explodendis. Quamobrem ex animo gratias agentes DEO cantemus Domino: FVNDAMENTA EIVS IN MONTIB. SANCTIS. DOMINVS ENIM NARRAVIT IN SCRIPTVRIS POPVLORVM, ET PRINCIPVM HORVM, QVI FVERVNT IN EA: TVRRIS QVIPPE DAVID EST; ET MILLE CLYPEI PENDENT EX EA; OMNIS ARMATVRA FORTIVM; ET OMNIS HONOR, ET GLORIA. AMEN.

Psalm. 86.
Cantic. 4.
Vide Canum lib. 2. cap. 2. & Augu. de consens. Euangel. lib. 2. c. 12.

Scripturæ Sacræ finis. Cap. XXXIX.

Christus est finis Scripturarum omnium.

CEterum Diuinæ huius Doctrinæ, quæ tam Certa, Sublimis, Efficax, Sapiens, Vtilis, Digna, & Necessaria est, finis (ut diximus) est CHRISTVS, quid enim legis est finis, quem ue is ipse CHRISTVS Iudæos hortabatur, ut in Scripturis scrutarentur perhibentibus testimonium de se, atque in quibus ipsi putabant vitam sese habere. Sic Patres, quòd uiderent per Synagogæ miserrimas reliquias fieri, ut qui legerent Scripturas, hi à CHRISTO auerterentur, conclamarunt unanimes in hunc modum: CHRYSOSTOMVS, *Ego* (inquiens) *omne quod intelligo in Scripturis sine CHRISTO, & Spiritu Sancto, & sine Patre nolo intelligere.* Et, *Nisi intellectum* (subdit) *in TRINITATE, quæ me saluauit, non potest mihi esse dulce quod intelligo.* HIERONYMVS docens Scripturam Sacram intelligi non posse absque interprete demonstrante CHRISTVM, qui in ea latet. AVGVSTINVS. *Antequam peruenias* (aiens) *ad CHRISTVM, ne præsumas te intellexisse. Quicquid enim* (dicit alibi) *Scripturarum est, CHRISTVM sonat, sed si aures inueniat.* Sic verò claudit librum de Prædestinatione, & Gratia, ut scribat *CHRISTO omnium ora Prophetarum militasse.* Ac de unitate Ecclesiæ, & alibi agens aduersus Pelagianos pluribus probat, Legem, Prophetas, Psalm. de CHRISTO locutos fuisse. Atqui cùm passim Scripturæ, quasi

a Hom. 10. ... Chrys. ... Marc. ...
Hieron. ... epist. ad Paulinum.
Augu. initio Ps. 96. & tr. 9. in ep. Ioan. tra. 2. & li. 2. c. 9. de unit. Eccl. & lib. 1. con. Pelag. de peccat. merit. & remis.

A certatim operam dent, ut pulcherrimis epithetis CHRISTVM omnium Vitam, Principium, Medium, Finem indicent, Portam item, Viam, Pastorem, Ouem, Leonem, Sacerdotem, Sacrificium, Vitem, Regem à Deo constitutum, Faciem Dei, & Imaginem, seu Characterem ipsius, Petram, Lucernam, Orientem, Patrem futuri sæculi, Principem Pacis, Salutem, Vitam, Veritatem, Magni Consilij Angelum, multisq. alijs nominibus uocent, GERMEN quoque, ac Fructum dicunt, vt quemadmodum radix, truncus, rami, folia, flores diriguntur in fructum, tamquam in finem: sic intelligeremus, quicquid in Mundo, vel in Scripturis continetur referendum esse in CHRISTVM, quem merito Vnicum, ac Diuinum fructum, Partumq. communem, & generalẽ omnium rerum nominare possumus; ac cum Paulo gratias agere *Deo & Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & trã-* B *stulit in Regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem, & remissionem peccatorum, qui est Imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipso condita sunt vniuersa in cælis, & in terra, visibilia, & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates: omnia enim* (inquit) *per ipsum, & in ipso creata sunt: & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis: vt sit in omnibus ipse primatum tenens: quia in ipso complacuit omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare: & per eum reconciliare omnia in ipsum pacificans per sanguinem Crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt.*

CHRISTI in Scripturis nomina. *Esa. 4. Hierem. 33. Zach. 4. & 6.* CHRISTVS GERMEN. *Colos. 1.*

Profunditas, & obscuritas Sacræ Scripturæ; proinde intensissimè, vt inquit Augustinus ei esse studendum. Cap. X L.

C CVM tanta, quam diximus, Scripturarum sublimitate PROFVNDITAS quoque, & OBSCVRITAS coniungitur. *Mira* (inquit Augustinus) *eloquiorum tuorum profunditas est: quorum ecce ante nos superficies blandiens paruulis, sed mira profunditas Deus meus, mira profunditas. Horror est intendere in eam: horror honoris, & tremor amoris.* Propterea & mari, quod in ea magna sint culmina sententiarum, & cumuli sensuum: & vastæ syluæ similem facit Gregorius Magnus. *Vir enim* (ait) *in alto situs, dum extrema collium, dum arborum celsa in quadam æqualitate sibi conuenientia respicit, non attendit quàm magna ualles, quàm distinctæ planicies in medio lateant; sed si perambulare, quod ei bene videtur, cœperit, repente cognoscit.* Neque verò eadem est obscuritas, & profunditas: quod rectè Iosephus Acosta obseruauit, *Obscurum*, inquit, D *sæpe in Philosopho, aut Poeta sermonem agnoscimus, cum quæ illius mens fuerit ex dubijs, aut figuratis, aut concisis verbis, vix coniectamus. At ubi ad sensum illius penetratum fuerit, apparet sæpe, nil præclari sensisse, interdum item leues, aut falsas opiniones esse secutum. Diuina verò Scriptura habet vtrumque, interdum etiam, vt vbi facillimis & apertis verbis vtitur, profundissima sit. Et quidem obscuritas ad signa potius: Profunditas autem ad sensum referenda est.*

Augu. lib. 12. conf. c. 14.

Grego. hom. 6. in Ezech. & in proœm. in lib. Reg.

Ioseph. Acosta libros de Christo reuelata.

Caussa profunditatis, & obscuritatis in Diuina Scriptura. Cap. X L I.

CAusas si quis requirat profunditatis, Augustinus uerissimè dixit, audiat. E *Quicquid est,* (inquit) *mihi crede in Scripturis illis altum, & Diuinum est: inest omnino veritas, & reficiendis, instaurandisq. animis accommodatissima disciplina: & planè ita modificata, ut nemo inde haurire non possit, quod sibi satis est, si modo ad hauriendum deuotè, ac piè, ut uera religio poscit, accedat. Quod ut tibi probem, multis rationibus, & longiore oratione opus est: Agendum enim tecum prius est, ut Auctores ipsos non oderis, deinde vt ames: & hoc agendum quouis alio modo potius, quàm exponendis eorum sententijs, & literis.* Hæc Augustinus.

Aug. to. 6. lib. de util. cred. cap. 6.

Obscuritatis autem caussarum ea prima, quam D. Dionysius affert Areopag. *Ad per lucidam,* inquit, *lucidissimamq. caliginem admitti oramus, ut per visus, scientiaq. priuationẽ uidere, ac scire eũ, qui aspectum omnem, scientiamq. transcendit (& hoc ipsum non videre, ac*

Diony. cap. 2. myst. Theolog. & cap. 2. cal. hier.

non scire est veraciter videre, & scire) & eum etiam, qui substantia superior est, supersubstantialiter ex omnium, quæ sunt, ablatione celebrare possimus. Veluti qui natiuam effigiẽ ex quantis materia faciunt, omnia, quæ impedire possint liquidum latentis decoris intuitum, ipsamq́; in se ipsa pulchritudinem occultam sola sublatione pendentes. Sic Dionysius. Nimirum, quoniam puteus altus est, quæstionesq. maximæ insunt in Scripturis non tam natura sui obscuræ, quàm oculorum nostrorum acie infirma, qui caligamus ad lucidissimam solis rotam.

Alteram verò caussam addit cum Tertulliano Euthymius è figuris depromptam; quibus CHRISTI & eius actionum, ac gratiæ prænunciario erat tegenda. *Omnia quippe hæc* (ait) *quæ ad Gentium vocationem pertinere videbantur, Propheta de industria obscurè admodum pertractarunt; ne si Iudæorum gens futuram Primogeniti Israelis ruinã, & Gentium vocationem cognouisset, sacros libros, vbi hæc prædicta sunt, omnes igni tradere, atque eorum memoriam delere studuisset.* Videlicet DEVS prænouerat Iudæorum duritiem, atque inuidiam. *Neque audisti,* (ait Esaias) *neque cognouisti, neque ex tunc aperta est auris tua: scio enim, quia præuaricans præuaricaberis, & transgressorem ex vtero vocaui te.* Quin & Paulus Incarnationis mysterium ita fuisse inquit absconditum, ut dixerit. *Cuius* (Ecclesiæ) *factus sum ego Minister, vt adimpleam Verbum DEI, mysterium quod absconditum fuit à sæculis, & generationibus, & nunc manifestatum est sanctis eius.* Tertia obscuritatis est causa; Quòd *omnis prophetia* (inquit Irenæus) *priusquam habeat efficaciam, ænigmata, & ambiguitas sunt in hominibus: cùm autem venerit tempus, & euenit quod prophetatum est, tunc prophetiæ habent liquidam, & certam expositionem: quamobrem & in Daniele scriptum est. Muni sermones, & signa librum vsque ad tempus consummationis, quoad vsque discant multi, & impleatur cognitio.* Sic igitur Thesaurus in agro absconditus, & Cruce CHRISTI, & tempore reuelandus fuerat. Sed & Hieronymus cum Philippo presbytero quartam adiecit caussam dicẽs, hinc vel maximè Prophetas esse obscuros, quod dum repente aliud agitur, ad aliud persona mutatur. Paulum autem scripsisse pleraque difficilia intellectu, tum quòd non omnia omnibus patere volebat, ac properans ad insinuandum Euangelium curam non habebat perspicuitatis, tum quòd non quærens ornamenta sermonis (vt scripsit Origenes[a]) noluit incedere in sublimibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus. Itaq; quod de eo Hieronymus[b] inquit. *Non iuxta humilitatem Paulus, sed verè dixerat, etsi imperitus sermone, non tamen scientia, Hebræus ex Hebræis, iuxta legem Pharisæus profundos sensus Græco sermone non explicat, & quod cogitat in verba vix promit.*

Caussæ aliæ obscuritatis D. Scripturæ. Cap. XLII.

ET hęc tamen omnia sapientissimè facta sunt, vt prouocemur ad intelligentiam (ait idem cum Theophylacto[c] Hieronymus)[d] & ad illud, quod in Euangelio dicitur: *Petite[e], & accipietis; quærite, & inuenietis; pulsate, & aperietur vobis.* Et vt uarietas locutionis fastidium tolleret, dicit Augustinus[f]; quãdoquidem uniformia ait Theodoretus[g]) satietatem pariunt. Et (quod scripsit Gregor.[h]) vt dispensante mirabiliter Deo, multipliciter exponeretur, quod in sacro eloquio obscurè dicitur. Neùe (inquit Augustinus[i]) mysteria vilescerent, sed ut quæsita exercerent, aperta pascerent. Cùm & idem hoc factum esse, testetur alibi, non minus ad edomandam labore superbiam, quàm ad intellectum à fastidio reuocandum. Sic enim in locis (ait) apertiorib. Spũs sanctus fami occurrit; in obscuriorib. fastidia detergit. Vtq. ea, quę per parabolas dicũtur tenacius memorię hęreant, id quod non solũ Hieron.[k] sed & Chrysostomus[l] dixit: nec verò Sancta[m] darentur canib. & margaritę porcis, neq; profanis[n] cęlestia paterent; pręterquam q ad infirmitatem, & captum audientium se accommodat Diuina Scriptura, ut contra Iulianum Augustum scripsit Cyrillus,[o] atque ex Augustino ad Volusianũ ostendimus supra: Denique, vt hęretici cęci fierent, aientes Scripturas esse faciles, atque omnib. peruias, quem errorem à plurimis Theologis, & à Petro ipso Apostolo confutatum[p] Robertus Card. Bellarm.[q] lib. 3. de Verbi Dei interpretatione, Tomo primo, abundè explosit. Quin & Laurentius à Villauicentio

agit

Deũ cognosci per negationes potiꝰ, quã per affirmationes.

Ioan. 4

Tertull. lib. adu. Marcionem.

Euthym. in præf. in Psal.

Vide Hieron. in ep. ad Eph. 4. cap.

Esa 43.

Coloss. 1.

Iren lib. 4. capit. 43.

Dan. 12.

Hieron. in c. Naum.

Philipp. presb. 2. commen. in c. 21. Iob.

1. Pet. 3.

a Orige. lib. 6. epist ad Rom.

b Hierony. in epi. ad Titum in cap. 1.

2. Corint. 11.

Philipp 3.

Vide Clemen. Alex. Stro. 6. & Hieron. in prolo. quos in prophetas scripsit.

c Hiero. lib. 7. in Esa. 18.

d Theophilac. Luc. 8.

e Matth. 7.

f August. in præfat. in Ps. 140.

g Theodoret. serm. 2. de prouident.

h Grego. hom. 10. in Ezech.

i In præfat. in Psal. 140. in lib. 2. de doctr. Christ. c. 6.

k Hieron. in Matth. 18.

l Chrys. ho. 45. in Matt.

m Hieron. in ca. 3. Nahum.

n Dionys. c. 2. cæl. Hierarch.

o Cyrill lib. 1. cont Iul. tunã.

Laur. à Villauic. capit. 3. lib. 2. de ratione studij Theologici.

p 2. Petr. 3.

q lib. 3. de ver. Dei cap. 2. & 3.

A B D C E

A agit, vnde in libris sacris existat obscuritas, quoue ordine amouenda sit, cùm antea causas difficultatum existere docuisset, ex argumenti ignoratione, ex mendo Scripturæ; è distinctione non in loco facta; ex pronunciationis habitu minus accommodo; ex vna dictione, dum videlicet ignoratur significatio eius, aut propria, & natiua, uel translata, & per tropum contingens: ex pluribus dictionibus, quæ euenit propter Hebraicam constructionem, siue phrasim, siue schema aliquod latens; Ex totius item sententiæ habitu, quæ ex figurato sermone, & rerum ignoratione vel minus attenta earum consideratione, quia & ex inscientia consuetudinis Scripturarum; Quæ quidē consuetudo alia est obseruanda in vniuersis libris sacris alia in quibusdam libris peculiaris; Ex Dei etiam uoluntate, qua non nisi paruulis sua mysteria aliquando uult reuelare.

B

Sensus Scripturæ multiplex, Canones, & Scriptores ad eum assequendum. *Cap. XLIII.*

QVoniam ergo Diuina Historia recessus habet abditos, nec ipsius, sicut reliquarum Historiarum humanarum superficie tenus pendendus est sensus, id primò statuendum est, hunc esse multiplicem, Literalem primo, siue Historicū: & Spiritualem, siue Mysticum: qui omnes petendi sunt è sinu Ecclesiæ, *quæ firmamentum est, & columnà veritatis*. De his sensibus cùm plurimi egerint, ne in immensum procedat oratio; è Patribus aliqua, ex recentioribus reliqua; mox paucos afferā, qui vel antiquitus, uel hoc sæculo Diuinam Scripturam secundum literalem sensum, qui omnium sensuum est solidum fundamentum, interpretati esse rectius existimantur; si primùm Gregorij Magni pulcherrimam hac de re sententiam posuero.

1. Tim. 3. Vnde sacræ scripturæ sensus petendus est.

C *Quāuis*, inquit, *omnem scientiam, atque doctrinam Scriptura Sacrà sine aliqua comparatione transcendat, ut taceam, quòd vera prædicat, quòd ad cælestem Patriam vocat: quòd à terrenis desiderijs, ad superna amplectenda cor legentis immutat: quòd dictis obscurioribus exercet fortes: & paruulis humili sermone blanditur: quod nec sic clausa est, vt pauesci debeat, nec sic patet, vt vilescat: quòd vsu fastidium tollit, & tantò amplius diligitur, quantò amplius meditatur: quòd legentis animum humilibus verbis adiuuat, sublimibus sensibus leuat: & aliquo modo cum legentibus crescit: quòd à rudibus lectoribus, quasi recognoscitur, & tamen doctis semper noua reperitur: vt ergo de rerum pondere taceam, scientias tamen omnes, atque doctrinas. ipso etiam locutionis suæ more transcendit: quia vno eodemq́ sermone dum narrat textum, prodit mysterium, & sic scit præterita dicere, ut eo ipso nouerit futura prædicare, & non immutato dicendi ordine, eisdem ipsis sermonibus nouit & anteacta describere, & agenda nunciare, sicut hæc eadem Beato Iob uerba sunt, qui dum sua dicit, nostra prædicit, dumq́ lamenta propria per sermonem indicat, Sanctæ Ecclesiæ causas per intellectum sonat. Ait enim.* Qui me audiebant, expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum. Sic Gregorius.

Grego. in Iob. 29. Moral. capu. 1.

Diuinæ scripturæ Encomium.

D

Iob. 29.

Tychonij volumen Isagogicum ad Sacras literas. *Cap. XLIIII.*

TIchonij igitur Afri, (cuius Augustinus nonnullas expositiones Cypriani expositionibus prætulit) Isagogicum uolumen habemus, quo septem mysticas regulas ad occultam Scripturarum intelligentiam eruendam edocuit.

Augu. de retract. lib. 2.

E Primam de Domino, & eius corpore. Secundam de Domini corpore bipertito. Tertiam de promissis, & lege, siue de spiritu, & litera. Quartam de specie, & genere, seu de parte, ac toto. Quintam de temporibus. Sextam de Recapitulatione. Septimā de Diabolo, & eius corpore. Quas quidem Regulas, etsi Augustinus [a], Cassiodorus [b], Isidorus [c], valde laudarunt, earumq. vsum ostenderunt, sedulò nihilominus examinant; Quippe Tichonius, licet aduersus Donatistas Hæreticos acerrimè scripserit, esseṫq. in Diuinis, & humanis literis valde eruditus, non abfuit tamen omnino ab aliquibus Donatistarum erroribus.

a Lib. 3. de doct. Christia.
b Praf. comm. in Psal.
c Lib. 1. de sūmo Bono.

A

Sanctorum Patrum Canones ad Diuinam Scripturam, quinam nostro seculo collegerit. Cap. XLV.

Quæ duo cauenda in scripturis.
a Hieron. in præfat ad Amabilē in decem visiones Isaiæ.
b Euthym. in Ps.150.
c Hieron. ad Pāmachium, de erroribus Io. Hierosol.
d Hiero. præfat. lib.18. in Esa. & in c.36. Ezechie. Aug. lib.20. de ciui. Dei. cap.7.
e Apoc. c.20.
f Orig. lib 4. Peri. Archō. cap.2.
g Hierony. q.12. ad Hedibiam, & in Amos c.4.
h Aug. de vtil. cred. c 3. & sup Gen. c.2. in impf.
Hieron. li.1. cōmen epist. ad Ephes.

PAtres autem, tum Græci, tum Latini non vno, & eodem loco materiā hāc sunt
persecuti; sed vt sese dabat occasio, Canones quosdam, vel Regulas ad uarios
Scripturarum sensus eliciendos tradebant. Quas quoniam Martinus Marti-
nius lib.7. Hypotyposeon capite 1. collegit, sat fuerit, & Auctorē ac locū paucis inde
depromptis indicasse. Eò enim laborauit, vt extrema illa duo cauerentur, tum ne pu
temus eos, qui literalem sensum inquirunt, à Christiana Religione ad Iudaismū de-
ficere, si ea, qua decet ratione id faciant: tum ne mysticis sensibus præter id, quod par
est, addicamur. Origenes enim (ait Hieronymus [a]) ingenij sui acumina putabat es-
se sacramenta. Et allegoricas expositiones (inquit Euthymius [b]) persæpe afferre do B
cti omittunt, quòd hi sensus facile destruuntur, & quia multis grati non sunt. Quin &
propterea errauit Origenes [c]; quòd quæ accipienda erant simpliciter, accepit figura-
tè. Sicut alij contra nimirum; quòd simpliciter, & propriè accepissent, quæ figura-
tè [d] fuerant accipienda Papias, Iustinus, Irenæus, Tertullianus, Lactantius, & alij: qui
quæ dicuntur in Apocalypsi [e], de Hierusalem, & mille annis, quibus regnaturi sunt
Sancti cum Christo, hæc in terris implenda, sunt opinati.

Ad Martini laborem quòd attinet, postquam è Græcis, & Latinis exposuit quid
sit Parabola, Prouerbium, Parœmia, Allegoria, Aenigma. Diuināq. Scripturā ostendit
quattuor ad summum sensus posse admittere, non quidem omnes simul, sed iuxta lo-
corū, & temporum opportunitatem, pergit de iisdem sensib. Scripturarū afferre, quę
viri sancti tradidere ex Origene [f], ex quo Hieronymus [g], sua pleraque hac de re de- C
sumpsit, ex Augustino [h], & alijs. Regulas porrò centū ex ijsdem nono, & decimo sua
rum Hypotyposeon libris adtexuit, quæ huc faciunt: Quas hortor in Domino, vt Scri
pturarum studiosi perlegant, atque aliquem in ordine pro suorū studiorum ratione re ,,
digant. Quantum enim illud est, quod Hieronymus inquit? *Necessarium est Scriptu-* ,,
ræ (ait) *operam dare, & sensum Prophetæ, aut Apostoli callere volentibus intelligere cur scri-* ,,
pserint; qua sententiam suam ratione firmauerint. Quid habeant in vetere lege proprium ,,
Idumæi, Moabitæ, Ammonitæ, Tyrij, Philisthijm, Aegyptij, & Assyrij. Quid rursum in nouo ,,
Testamento Romani, Corinthij, Galatæ, Philippenses, Thessalonicenses, Colossenses, Hebræi & ,,
Ephesij. Necesse est enim iuxta diuersitatem locorum, & temporum, & hominum, quibus scri ,,
ptæ sunt epistolæ, & libri diuersas & Causas, & Argumenta, & Origines habeant; & quæ ,,
sequuntur. Rursus quanti momenti alterum illud eiusdem Hieronymi est? cum in- D

Hieron. in Ierem. cap 28.
Hier.28.
Luc.2.
Luc.1.
Luc.2.
Eucher. li.2. in Genes. capit.31.
Gene.20.
Theodore. in praf. 12. prophet.

quit. *Multa dicuntur in Scripturis iuxta opinionem illius temporis, quo gesta referuntur,* ,,
non iuxta quod rei veritas continebat, vt in Ieremia: Tulit Ananias Propheta catenam ,,
de collo Ieremiæ; *& erat pseudopropheta.* denique & Ioseph in Euangelio Pater Domi ,,
ni *vocatur; at ipsa Maria, quæ sciebat Dei spiritu concepisse, & responderat Angelo:* Quomo ,,
do fiet istud, quoniam uirum non cognosco? *Loquitur ad Filium:* Fili quid fecisti no- ,,
bis sic? ecce ego, & Pater tuus dolentes quærebamus te. Quanti iterum illud, quod ,,
Eucher. & Theodoretus monent. *Prædicere* (ait ille) *solet Dominus sine dubio futurum,* ,,
quod admonendo dicit. Sic dicitur ad Abimelech: Ecce tu morte morieris; & tamen mor ,,
tuus non est, nec Deus mentitus est. Theodoretus autem. *Non eò* (inquit) *Deus pœ-* ,,
nas minatur, vt ijs, quibus minatur, inferat, sed ut metu perterrefactos ad resipiscentiam ,,
vocet, & cum nequitia, quam committunt, eos liberauerit, eis salutem afferat; non enim mi- E
natus fuisset, si punire vellet. Sic ille. Quare è paucis istis intelligant cordati, quanti
ponderis futura sint, quæ centum Regulis ijs, quas diximus à Martino Martinio col-
lectas, continentur.

Sanctis Pagnini Isagoge & Hieronymi Laurei lib.2. ad sacras literas intelligendas quinam. Cap. XLVI.

Pagnini Isagoge.

SAnctes item Pagninus Tichonium, & Augustinum imitatus, vberem ad sacras
literas Isagogem confecit, in qua ex antiquis Patribus Regulas nobis reliquit de
exponendis obscuris phrasibus, figuratis lectionibus, & mysticis Diuinarum scri-

A pturarum sensibus. Neque verò hoc labore contentus, alterum quoque edidit opus in duo de viginti libros distributum, quos Isagogas ad mysticos Sacræ Scripturæ sensus intelligendos inscripsit, iuxta Alphabeti seriem de sensibus mysticis, & spiritualibus sacrarum dictionum tractans, atque vniuersam pene Scripturam, occasione hac, mysticè exponens.

At quoniam idem ipse Sanctes Pagninus ijs libris eadem præstitisse videri posset, quę Hieronymus Lauretus Cornariensis sua Allegoriarum sylua complexus est, ideo quid inter vtriusque labores intersit, dicendum est, si prius quid initio hic tractet, exposuero. Sylua Allegoriarū quæ anno 1575. apud Gaspa- rem Bindonū Venetiis edita fuerat Parisijs excusa fuit apud Sō- nium anno 1584.

Aperuit enim & statuit Lauretus in primis aditum, qui ferret commodè in sylnam ipsam Allegoriarum, in quo agit de uarijs Scripturæ sensibus. Nam vbi attigit, quæ B ad vtilitatem Allegoriarum pertinent, mox disserit: Quid sit sensus literalis. Quid sensus spiritualis. Quid typus, & figura. Quæ figurata locutio. Quatenus extendenda sit Allegoria. Quæ sit optima Allegoria. Quando una res typus sit plurium. Quomodo triplex sit sensus spiritualis. Quodnam discrimen sit inter typum, & Allegoriam secundum aliquos. Quid Parabola, quidve hæc per locum à similibus, aut dissimilibus. Quæ discretio Parabolæ, & Aallegoriæ. Quid sit sensus literalis Parabolæ. Quatetenus explicanda Parabola.

Atqui Alphabeticum quidem seruauit ordinem, sed Religiosæ suæ familiæ negotijs distentus, quódq. operis moles superabat vnius hominis uires, in singulis dictionibus, quæ allegorijs abundāt, quæ, ea collegit, primò occurretant. Quãobrē sæpe, quę priorem locum postulabant, sunt sortitæ posteriorē; cùm tamen interdum (licet non C perpetuo) curauerit, vt quæ de Deo dicerentur, hæc principem locum obtinerent: mox quæ de Angelis, quæ de Bonis, & Virtutibus, quæ de Dæmonibus, de Hæreticis, de Malis, & Vitijs, ea sequētibus sedibus locarentur. In quibus omnibus cùm citat locum, cui nō addat Allegoriam, id eo cōsilio fecit, vt intelligeretur, existimasse quidem sese ibi latere Allegoriam; sed cùm eam apud vllum Auctorem haud comperisset, noluisse è proprio capite fingere, sed exercendis legentium ingenijs relinquere: quam tamen ipsi fortasse essent inuenturi. NOTA.

De discrimine autem inter Isagogem Sanctis Pagnini ad mysticos sensus Sacræ Scripturæ, & eiusdem Laureti syluam Allegoriarum hoc dici potest. Pagninus fœcundiora ceteris omissis uocabula selegit. Lauretus omnia conatus est amplecti, in quibus aliquid Allegoriæ posset è quolibet alicuius notæ Auctore inueniri; Pagninus D citat vberius Patres, afferens ipsamet verba, vt vel vnius auctoritas totam impleat paginam. Lauretus ad marginem notat loca, ne plus iusto volumen excresceret. Pagninus sola tractar mystica. Lauretus etiam complura, quæ spectant ad sensum literalem, phrasesq. & uarias vocum explicat acceptiones: Vt hic Allegoriarum liber, Commentarij, atque Indicis locum habere possit in Sacram Scripturam, & Patres præcipuos. Discrimen inter Isagogen Pagnini, & syluam Allegoriarum.

Carolus autem Borromæus Cardinalis vir Sanctus, cum huius Syluæ usum cuperet faciliorem, ac fructuosiorem, statuerat, rerum, quę vocibus Allegoricis designabantur, ac primò ponuntur, uocabula præponere: quem laborem fortasse pius aliquis & doctus suscipiet, Allegoriasq. ipsas meliore ordine disponet, ut Reipublicæ literariæ in proximorum salutem commodet. Quid Borromeus Cardinalis cogitarat de sylua Allegoriarū.

E

Antiquiorum aliquot, & recentiorum scripta quænam ad mysticos D. Scripturæ sensus eruendos. Cap. XLVII.

AC ex antiquioribus quidem extant scripta de schematibus, & tropis, hoc est figuris, & modis locutionū Sacræ Scripturę, quàm antea rē Augustinus pertractauerat: Isidori item, & Hugonis de S. Victore Allegorię in utrumque Testamentum: Reductorium quoque morale in Biblia Petri, quemadmodum & Richardus de S. Victore de difficultatibus egit Scripturæ; ac Ioannes Gerson de sensu literali eiusdem Sanctę Scripturę tomo primo, & alij, sed hoc nostro sęculo Mel- *Aug. Tom. 3. lib 7 de locutionibus Scripturæ. Isidorus. Hugo de S. Victore. Petrus Berchorius. Ioan. Gerson.*

chior

a Can. lib. 2. de Locis. Theol. ca. 6. 7. & 8. & lib. 4. 5 & 6. b Lib. 2. ca. 3. de dogm. Ecclesiast. c Lib. 3. de verbo Dei capite 3. & 4. d Praefat. in Psal.

chior a Canon. Driedo b de Ecclesiasticis dogmatibus & reliqui, ac potissimum c Bellarminus qui eos omnes perlegit, Deinde d Cornelius Iansenius, qui rationem tradit versandi solidè, (vt ipsemet ait) ac feliciter in mysticis Scripturarum, & praesertim Psalmorum sensibus. A

NOTA. Ioseph. Acosta lib. 3. de Christo reuelato, cap. 8.

Ac sanè, vt paucis multa perstringa Patrũ uia est insistẽda, qui aliter cũ populis, aliter aduersus hęreticos, aut alios infideles agunt, cùm diuina tactãt eloquia: ut non facile eosdem esse agnoueris, si legeris Hieronymum contra Iouinianum, & Vigilantiũ Augustinum contra Iulianum, Cęlestinum, Faustum, & eiusmodi alios: Bernardum contra Abaylardum, aut Gilbertũ Porretanũ, scribentes, vel si eosdem horrationibus, epistolis, sermonibus Catholicos ad pietatẽ excitantes audieris. nimirum, (quod Iosephus Acosta prudenter vidit) Bernardus aliàs Scripturarum concionationibus diffluens, cum Abaylardi errores insequitur, aut Gilberti Porretani, longe alio stylo B Scripturas citat, ne latum quidem unguem à genuino illarum sensu recedens. Seria enim sunt hęc, quae Fidem tangunt, neque admittunt spatiandi licentiam, quam mini mè respuit Fide bene fundata deuotio, aut etiam liberalis eruditio.

Benedicti Ariç. liber de Arcano sermo.

Ceterum quę Benedictus Arias Mõtanus in Apparatus sui eo libro, quem Ioseph, siue de Arcano sermone inscripsit, huc spectant. neque enim tam verborum interpretationes, quàm rerum proprietates, naturam, & vim ibidem se indicasse scribit, atq; vltra vndecim mille Sacrae Scripturae loca apertè se explicasse profitetur, ad quae cetera quęcumq. eiusdẽ generis fuerint, referri queãt. Nimirũ agit primò de diuisione rerũ, tam quę sunt, quàm quae insunt, vel adsunt, ex quibus arcanus instituitur sermo, ac symbola petuntur: mox de tempore, ac duratione: deinceps de symbolorum, siue Arcani sermonis tractatione, & vsu: denique de quibusdam animaduersionibus ad C Arcani sermonis rationem tractandam opportunis. Tum verò ipsam rem aggreditur de Deo, & Arcanis eius nominibus, de Angelis, ac reliquis rebus edisserens.

Vndecim mille Sacrae Scripturae loca vbinam explicantur.

Ratio multiplex sacra volumina explicandi è Sixto Senensi. Cap. XLVIII.

DEFINITIVA pars.

INVENTIVA.

DISPOSITIVA, siue Methodica.

POteram autem ante istos Auctores, rationem exponendi Sacra volumina è Sixto Senensi multiplicem ostendere: At visum est satius, eam hunc reseruare in locum, vt esset eorum, quae dicta, vel indicanda sunt, quasi compendium, & indicium. Tertio igitur libro suae Bibliothecę Artem hanc vniuersam in tres distribuit partes DEFINITIVAM: quae Diuinae Scripturae sensus, & expositiones describit: *sunt autem* (inquit) *sensus duo: videlicet Literalis, qui duplex est, Proprius, & Metaphoricus. Mysticus, qui triplex, Moralis. Allegoricus, Anagogicus. Expositionum item genera sũt* D *duo: nempe Vniuersale, quod est quadruplex. Historicum, Morale, Allegoricum, Anagogicum; Particulare; quod est triplex. Elementare, Physicum, Prophesicum. INVENTIVAM: quae iam descriptos Diuinae Scripturae sensus inquirere, & inuenire docet: cuius species sunt Tropica, Topica, Chronologica, Physica, Mathematica, Ethica. DISPOSITIVAM, siue Methodicam, quae inuentas sensuum expositiones in varias redigit Methodos, quarum praecipuae sunt sequentes; TRANSLATIO quae fuit Tetrapla, Exapla, Octapla. STIGMATICA, SYLLABICA, PARTITIO, vel diuidens, vel colligens. EPITOME, ECLOGE, quae est vel speculum, siue loci communes sine expositione, vel cum expositione; siue Harmonia literalis, vel numeralis. NOTARIACA PARAPHRASIS. pressior, vel latior. LEXICE ADNOTATIO. marginalis, siue interlinearis. COMMENTATIO; SCIOGRAPHICA: TABELLARIA. ENARRATIO, vel Homilia, vel Declamatio. COLLATIO; siue continuata, siue interrupta.* E *MEDITATIO. POEMA Carmineum vel prosocarmineum. EPISTOLA: INQVISITIO, siue Problema, vel Quaestio, siue Disputatio. COACERVATIO sensuum, vel locorum communium. THEMATICA; COLLECTANEA, quae est vel Rapsodia: vel Syllegma, vel Abbreuiatio. AGIOGRAPHICA, siue Ecclesiastica, quae est Anonyma, vel Proonyma; siue Ethnica, quae est catena, vel cento. SCOLASTICA, quae est vetus, vel noua. NOVA autem Concordantiaria, Dictionaria, Historica, Postillaris, Quaestionaria, Lecturalis. Compendiaria, & haec Prosaica, vel Metrica, quae est vel Vniuersalis, vel Particularis, ac quaedam Columnaris, vel Arborea. METRICA porrò est, vel Carminea, vel Prosocarminea; haec autem tum Rythmica, tum Leonina, vel Monorythmica, vel Dirythmica, vel Aequilitera, haec verò simplex*

A *vel Picturata. Sunt item Sermonaria, Meditatiua, & hæc demissa, vel sublimis. Post Scholasticam est* PANDESIACA. De quibus singillatim toto eodem tertio libro suæ Bibliothecæ agit idem Xyxtus Senensis: de quo tamen Gabriel Vasquez aliquid expendit in primo suorum Commentariorum tomo, cum de sensibus Diuinæ Scripturæ agit.

Quibus ducibus literalem sensum D. Scripturæ assequi possimus. Cap. XLVIIII.

IAm verò quoniam præcipua cura debet in Diuina Historia esse literalis sensus, qui est, tamquam ipsa veritatis basis, ideo paucissimos è multis afferemus, qui videntur eum rectè assecuti, si prius, quid de quibusdam antiquis senserit Sixtus Senensis dixerimus. Is enim, quo valebat ingenio, paucis versibus quorumdam no-
B mina complexus est hunc in modum;

Historiam Hebræis, & Græcis fontibus haustã
Hieronymo disces duce.
Allegorias, Anagogenq; recludent
Origenes, Ambrosius.
Exponent sensus formandis moribus aptos,
Chrysostomus, Gregorius.
In dubijs, altaq; locis caligine mersis
Aurelius lucem feret.
At breuis, & facilis non est spernenda tyroni
Lyrensis expositio.

Nos de nostri sæculi scriptoribus hæc dici posse credimus. Quæ Adami Sasbouth nomine circumferuntur commentaria in quasdam Pauli Apostoli epistolas, quæ quidem Ioanni Hasselensi eius præceptori tribuuntur, qualem deceat esse literalis sensus interpretem, apprimè ostendunt. Quæ uerò in Isaiam, eiusdem Adami nomine scripta sunt, sapiunt quidem ingenium, atque iudicium; veruntamen hæc ad priora illa
C non accedere, viri sentiunt eruditi. Foretius autem in eundem Isaiam est optimus.

Cornelius item Iansenius in omnibus, quæ scripsit, præsertim in concordiam Euangelicam, & in Prouerbia, vt etiam Psalmos, se magno valentem iudicio, vti & eruditum ostendit: id quod testati sunt, qui illius harmoniæ subscripsere, dicentes. *Commentarios eius in Concordiam Euangelicam cum pietate, ac maturo iudicio, tum eruditione scriptos eius propria manu futuros vtilissimos.* Verum enimuero negandum non est (vt omnes non omnia possumus) quædam in hoc opere à viris doctis non probari, quę tamen facili negocio, vel demi, vel addi possent, concedentibus ijs, ad quos id muneris spectat. Ea sunt quæcunque ad Erasmum (quem sæpe appellat honorificè) pertinent: qui si quid veri dixit, id (sicut alibi diximus) primò ex Ecclesia Catholica accepit, cui sua reddenda sunt: quæ verò de suo sæpe adiecit, in plerisque lapsus est, vti
D superiore libro monstrauimus. Porrò desiderantur in Iansenio citationes Patrum, e quibus multa appositè deprompsit. Digressiones minutiores, aut longiores, qui cupiunt breuiores, suas habent caussas. In ea quæ defuerant in sextum Ioannis Euangelij caput, non defuit, qui librum scripsit, Didacus Castillus, quem librum nouissimè edidit Romæ. At Franciscus Toletus Societatis nostræ, qui postea fuit Cardinalis, in Ioannem scribens, ea pręstitit, quæ in Iansenio desiderabantur, explicationibus enim primò, mox adnotationibus vix quidquam omisit, quod non fuerit dilucidè, breuiter, & quidem ad literam, expositum, cum & si quid aduersus Iansenium poterat dicere, id suppresso eius nomine modestè fecit. Eiusdem autem Toleti duos tomos in Euangelium Lucæ expectamus eadem ratione conscriptos: At & Genebrardus Psalmorum literalem sensum est maximè assecutus. Quod deinceps potissimum pręstitit in Euangelia Io. Maldonatus noster, Fräciscus Ribera, in duodecim minores Prophetas, & in Apocalypsim, Inquam item optimèac nouissimè scripsit Blasius Viegas, è nostris, & in Vniuersam Scripturam presse Emanuel San. Vti in Tobiam, Iudith
E Esther, Machabæos, Nicolaus Serarius, & alij, de quibus egimus suis locis Apparatus nostri sacri.

In Bibliotheca Sacra.

Quæ in Iansenio obseruanda sint.

Habituum, & gestuum siue Actionum obseruatio, quæ in Diuina Historia notantur, vtilis ad scripturas intelligendas. Cap. L.

SEnsus & proprietates verborum, quæ sunt in Sacris Eloquijs qua ratione, atque vnde peti possint, diximus. Restat Actio, qua habitus, gestus, situs, affectiones

corporum,

corporum, & animorum designantur. Quæ quidem actio, si penè principem in arte A dicendi tenuit locum apud Ethnicos, certè pernecessaria est obseruatu in Diuinis Scripturis: vbi frequens, ac quidem non tam prudenti hominum iudicio, quàm Spiritus sancti afflatu adhibita, facit, vt exactior sententia, & significatio retû percipiatur. Altius nimirum hæret in animis quod spectamus, quàm quod tantummodo audimus: Quin etiam quod propter distantiam loci, vel populi strepitum, ac multitudinem, ad aures nostras peruenire non potest, id si qua actione proponitur, illico, & quasi vnico prospectu nobiscum asportamus. Quod sanè ijs accidit, qui populo clamante, Pilatum manus ad testandam animi innocentiam lauantem conspexere. Huius ergo actionis, quæ passim in Vetere, ac Nouo Testamento cernitur, Benedictus Arias Montanus Tractationem magno iudicio confecit, quæ dicitur liber Ieremiæ, cuius materiam prælegisse expediet. At & multa deinceps attigit Alphonsus B Salmeron in suis Prolegominis, cum denique pleraque accuratè Hieronymus Pratus, & Io. Baptista Villalpandus suis in Ezechielem Commentarijs sit persecutus.

Partitio Librorum Sacræ Scripturæ, Vnde. Cap. LI.

Initio prioris libri sua Bibliothecæ sanctæ.
a Luc. 24.
Lib. 4. de fide Orthod.
In suis carminibus.
Hieron. in præf. lib. Reg.
Isido. lib. 6. Etymolog.
Hieron. in præf. lib. Reg. & Danielis
Georg. Ederus lib. sua Oeconomiæ initio primi libri.
Lib. 6. de recta in Deum fide, cap. 5.
Lib. 2. de doct. Christ. cap. 8.
Trid. Conc. Sess. 4.
Vide item IVNILIVM de partibus Diuinæ legis.

PArtitiones Historiæ veteris Diuinæ Xyxtus Senensis varias affert ex Hebræorû supputationibus, iuxta literas, vel characteres eorum Alphabeti: Ex Domini item distributione, in Legem, Prophetas, & Psalmos: ex Damasceno, in Legalem, Agiographa, Carmineam, Propheticam, & præter hæc, Binarium vnum: ex Grægorio Nazianzeno, in libros Historicos, & Propheticos: ex antiquis Iudæis, in Legalia, Prophetica, & Agiographa: ex priscis Latinis, in Legalem, Propheriam, C Agiographam: Ex recentioribus Iudæis, in Legem, Prophetas priores, Prophetas posteriores, & in Scripturas, hoc est sancta scripta: ex recentioribus Latinis in Legalem, Paræneticam, Propheticam. Affert Georgius Ederus alias ex Hebræis addentibus quidem illam, quam diximus Agiographam, sed qui eam Apocrypham nominarent, hoc est in certa scripta, quæ tamen sint in Canone diuinarum scripturarum: E Michaele Medina, in quattuor ordines, siue acies. Ex Hebræo, & Ecclesiastico Canone, ac simulè quibusdam Synodis, in Legem, Prophetas, Agiographa, libros Ecclesiasticos: ex Augustino, in Historiam continuam, & discretam, siue promiscuam; Et in Prophetas impropriè ac propriè: Hanc autem, in Maiores, & Minores: ex petro Aureolo, in Politica, Chronica Poetica, Hymnidica, Dialectica, Oratoria, seu Prophetica, Ethica, siue Moralia. Ha D sce igitur partitiones, quæ denique omnes redigendæ sunt ad eos libros, quos in Canone ab Ecclesia Catholica agnoscimus, quosq. Tridentina Synodus ostendit; poterit, qui voluerit, inspicere in eiusdem Xyxti Bybliothecæ, & in Ederi Oeconomiæ initio primi libri: Qui & postea versus finem secundi libri, Tabulam aliam ex Dyonysio Areopagita, & ex Dionysio Cartusiano, talem confecit. Quæ summam totius Diuinæ Historiæ continet. Sic verò habet.

Capite 2. de Ecclesiastic. Hierarch.

Tota Scriptura (inquit Dionysius Areop.) Canonica, & Agiograpraba, describit, vel

- Rerum à Deo Creatarum
  - Substantiam,
  - Ordinationem,
  - Gubernationem;
  - Quod fit (inquit Dionys. Cartusian.) præsertim in Genesi Exodo, & alijs libris Moysis.
- Legalem Hierarchiam, idest, Principatum Israeliticæ plebis sub lege. Quod præcipuè fit in libro Numerorum. E
- Diuini populi hæreditatum distributiones, & habitationes: Quod fit potissimum in Iosuæ libro: vbi describitur quemadmodum Terra promissionis fuit forte diuisa, & distributa in hæreditatem XII. Tribuum, quæ tunc deditæ erant cultui veri Dei.
- Gubernationem.
  - Iudicium; de quibus agitur in libro Iudicum,
  - Regum sapientum, de quibus in libris Regum.
- Intelligētiam Sacerdotum Diuinorum: Vt fuerunt Esdras scriba velox, & Hieremias, & Machabæi: De quibus in libris Esdræ, & Machabæorum:
- Gesta antiquorum virorum in multis & uarijs anxietatibus,

Iob

A Iob videlicet, & Tobiæ, vt patet in libris eorum.

Immutabilem in patientia Philosophiam, qua sancti illi uiri in rebus aduersis fuerant vsi.

Actionum sapientes synagogas, id est congregationes fideles in actibus strenuas.

Diuinorum Amorum Cantica, videlicet Cātica Canticorum.

Diuinas Imagines, id est personas seu typos spiritalis sponsi ac sponsæ, sicut item in Canticis.

Futurorum Propheticas prędictiones, id est vaticinia Prophetarum, tam quattuor Maiorum, quàm duodecim Minorum: Vide Dionysium Cartusianum in capit. 3. Eccles. Hierarchiæ Dionysij

B Areopagitæ.

Regionis Palæstinæ, Ciuitatis Hierosolymæ, & Templi Salomonis notitia necessaria. Quive de ijs exactius scripserint. Cap. LII.

ET magnum quoque, vt historijs omnibus, sic potissimum Diuinæ, præsidium affert locorum notitia, seu inspectio, in quibus res gestæ sunt, marium, fluminum, portuum, oppidorum, arcium, Ciuitatum, agrorum, ædificiorum; quemadmodum item destructiones vrbium, inundationes aquarum, transmigrationes populorum, ad hanc ipsam cognitionem pertinent. Cumq. Scripturæ Sanctę non solum de his infimis, verum etiam de supremis, & generalibus ipsius Mundi regionib.

C cælo, & terra, vel ipso in Historiæ initio agant, altius ipsa Mundi machina pernoscenda est; nimirum, quantum huic negotio sit satis. Iam verò post generalem totius Orbis animo perceptam cognitionem, Palęstinę delineatio, locorumq. nomina quam aptissimè posita, spectanda sunt; futura deinceps rebus & memorię mandandis, & intelligendis, ac facilè explicandis vtilissima. COSMOGRAPHIÆ cognitio Sacræ Scripturę necessaria.

Et Hieronymus quidē meminit libri de locorum Terrę Sanctę descriptione, quem Eusebius Cęsariēsis inscripserat τοπογραφίας τῆς ἁγίας γῆς: in quo etiam distinctionem duodecim Tribuum, cum singulis earum oppidis, & Vrbis Hierosolymę, eiusq. Templi vniuersam structuram Geographica Tabula depinxit, adiecta breui explanatione, quę singulas totius picturæ partes explicaret. Hic uerò liber interijt, cùm adhuc extet superstes eiusdem Eusebij De locis Hebraicis liber vnus, in quo omnium mon- *Præfa. in lib. Euseb. de locis Hebraicis.*

D tium, syluarum, fluminum, vrbium, oppidorum, viculorum, aliorumq. locorum in Sacris literis nominatorum uocabula congregauit, & literarum ordine disposuit, atque exposuit: Quod opus ab Interprete malè uersum, Hieronymus iterum Latinum fecit, resectis nonnullis, quę non satis memoria digna iudicauit, adiecta etiam operi prędatione. Sed & citra Iordanem fluuium vnus, ac uiginti viri Iudęi à Iosue missi, Palęstinę Chorographiam exploratam, & in librum redactam attulere. Qua diligenter inspecta, Iosue regionem eam septem Tribubus sorte distribuit. *Iosue 18. Ioseph. lib. 3. de bello Iudaico.*

Ad ea uerò, quę de Palęstina habentur in Biblijs, accedunt, quę scripta reliquerunt Iosephus, & Brochardus Monachus vberrimè, atque alij, qui eam lustrarunt; Petrus Belonius in obseruationibus; Andreas Theuetus in sua Cosmographia Orientali, Iudocus à Ghistele; Bartholomęus à Saliniaco: Benedictus Arias Monranus libello, *Brochardus Monachus. Petrus Bellonius. Andr. Theuetus. Iudocus à Ghistele. Bartholom. à Saliniaco.*

E Chaleb inscripto, in suo Apparatu Biblico: Quibus adiungi potest Georgij Agricolę, & Hammonij Itinerarium B. Marię. Huius autem regionis, siue potius orbis, vrbē olim primariam Hierosolymam accuratè tāquam oculatus testis descripsit Iosephus. Sed & multa sunt in priore tomo Annalium Ecclesiasticorum Cęsaris Baronij, quę isthuc pertinent. Cum etiam Abrahamus Ortelius in suo Theatro Orbis Terrarum Tabulam descriptionis euisdem Palęstinę posuerit, quam Titelmannus Stella delineauerat. *Ben. Arias. Georg. Agric. Hammonij itinerarium B. Mariæ. Ios. de bello Iud. lib. 6. c. 6. Cæs. Baro. Ab. Ortelius.*

Theatrum Terræ Sanctæ confectum à Christiano Adricomio, quale, & vnde. Cap. LIII.

Ann. 1590. ET Christianus quidem Adricomius Delphensis, librum ex Officina Birkmannica Coloniæ Agrippinæ emisit, quem inscripsit, Theatrum Terræ Sanctæ, ac Biblicarum Historiarum, cum Tabulis Geographicis ære expressis, & Chronicon generale breuissimum ad nostra vsque tempora; ac denique Chronicō alterum vtriusque Testamenti historias ab ipso Mundi initio per Patriarchas, Iudices, Reges, Prophetas, Machabæos, Dominum nostrum Iesum Christum, & Apostolos deductum ad mortem vsque Ioannis Euangelistæ Apostolorum postremi, adnotatis temporum rationibus, qua ipse Adrichomius diligentia potuit: Quin etiam adiecit eorum Auctorum Catalogum, quibus vsus est in describenda Terra Sancta & Chronicho: Quos huc inserere præstat (omissis aliquibus haud sine causa) quando post tot aliorum labores, quid adhuc restet, quod vtilius assequi possimus, denique dicendum erit. B

Varia igitur Adrichomius scribit se perlegisse Bibliorum exemplaria, & antiquos Historiographos Græcos, Latinos, Iudæos, qui hac de re egerint: Iacobum item de Vitriaco Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Legatum in Terra Sancta: Fretellum Archidiaconum Antiochenum: Iacobum Pantaleonem: Gallum Patriarcham Hierosolymitanum. Brochardum: Ioannem Mandeuille, siue Monreuillanum: Ioannem Huls: Rodulphum Langium Canonicum Monasteriensem: Bernardum de Breidenbach: Gerardum Kuyntetorff Campensem: Petrum Aenholt Priorem in Volzende: Edonem Rombes Consulem in Sneeck: Ioannem Scorel Canonicum Vltraiectinum: Ioannem Heuterum Prætorem Delphensem: Bartholomæum à Saliniaco Sanctæ Sedis Apostolicæ Protonotarium: Ioānem Pascha Carmelitam Mechliniensem: Gulielmū Tyrium siue Tyrensem Archiepiscopum, Regni Hierosolymitani Cancellarium, & Lateranensis Concilij Scribam: Hermannum Borculoo: Bonauenturam de Mirica Louaniensem Minoritam: Gerardum Ioannem: Petrum Appianum: Michaelem Aitzing: Georgium Bruijn Decanum ad gradus D. Mariæ Coloniæ: Fabium Liciniū Venetum: Laurentium Surium: Petrum Calentium: Ioannem Godscalcum Iserman Delphensem: Godofredum Delphēsem: Baptistam van der Muelen Mechliniensem: Petrum Lichtestein: Antonium de Angelis Minoritam, præter omnium pene meliores chronologias, seu chronographias, Concilia, Onuphrij Commentaria fastorum, Cornelij Iansenij Concordiam Euangelicam, & alios. C D

Scriptores de Palæstina.

At, etsi ex tanto Adrichomij labore uberes fructus percipi possunt, ipse tamen, ac qui eum præcessere alij in Hierosolymæ, ac Salomonici Templi rectissima delineatione consecuti non existimantur, quod cupiebant. Quin & Adrichomius in Chronico duplici conscribendo adhibuit (vbi Scripturam defecisse putauit) Philonem, ac Berosum Annij, quos (inquit) doctissimi quique magno stomacho proscindunt, qui tamen ipsi (subdit) quando commodum est, lubenter eum sequuntur. Ego verò noluissem, vt in opere ceteroquin, vel horum, vel præsertim aliorum, quos meritò Sancta Romana, vel explosit, vel suspectos habuit Ecclesia, rationem tantam habuisset.

Cautio in Adrichomio.

Verior Palæstinæ descriptio vnde. Cap. LIIII.

CVm autem inter alios viros celebres Palæstinæ, Phœnicis, ac terminos totius Terræ promissionis nobis reliquerit Petrus Garsia Galarsa Episcopus Caurieńsis: certè hic omnino est perlegendus, hic enim, cùm sibi proposuisset de ijs tantummodo locis agere, quæ Dominus IESVS sua præsentia illustrauit, quæ sunt in Palæstina, & Phœnicia, utilissimam narrationem edidit: *Magna namque Syria* (inquit) *à Septentrione Isais montibus Cilicia: ab Oriente, Assyria, Babilonia, & Chaldaa: ab Austro, Arabia deserta, Petraa, & Aegypto: ab Occidente, mari magno concluditur. Plures autem Prouincias complectitur, Cappadociam utramque, siue Aramaam inter Pontum, & Taurum montem, vnde Aramas: Mesopotamiam inter Tygrim, & Euphratem, vnde ortus Abraham: Syriam Damasci, vbi campus Damascenus, & Terra Hus,* E

Galarsa lib. 1. Euangelist. Arias in Apparatu ad literas Sacras.

Magnæ Syriæ descriptio. Gen. 11. Iob. 1.

A *Hus, vbi ortus Iob: Syriam Antiochia, vbi Petrus primam sedem posuit, & primùm Christiani vocati sunt: Phœniciam, seu geminam Galilæam superiorem, & inferiorem, & Palæstinam, quæ Samariam & Iudæam continet. De his ergo (ait) quattuor, Iudæa, Samaria, vtraque Galilæa dicendum est. Quæ à Septentrione a radicibus montis Antilibani, vnde Iordanes oritur, in Meridiem in Bersabeam, & Aegyptum, longitudine, centum sexaginta sex milliaribus distenduntur, latitudine maxima, milliaribus septuaginta, ab Occasu mari magno, versùs verò Ortum ad Iordanem. Itaq. prætermissis regionibus vltra Iordanem sitis, residuum terræ promissionis cingitur ab Occasu, mari magno; a Septentrionibus, Antilibano; ab Ortu, Iordane: à Meridie, Maiona fluuio.* Act. 13.

Hæc cùm dixisset, agit de quattuor terminis terræ, qui sunt Mare, Libanus, Iordanes Maiona. Deinde de Iudæa, & Oppidis illius, quæ sunt præcipuè Hierusalem, B Bethleem, Thecua, Rhamah, Mambre, Hebron, Montana Iudææ, Maiona fluuius, Bersabee, & Gazar. Postea de Philisthæa Prouincia, in qua sunt Ioppe, Arimathęa, Emaus, Bethel, Bethania, Bethphage, Desertum Hierusalem, Esseni, Hiericho, Mare mortuum, Engaddi. Præterea de Samaria Prouincia, quę est media inter Iudęam, & Galilæas; in qua quidem Samaria, sunt hæc loca, Sichen, vel Sichar Tafue fons, Enon, & Salin, Samaria, seu Sebaste, Ephra, Gelboe montes, & torrens Cyson. Mons Hermon triplex. Cæsarea Palæstinę, quę prius Turris Stratonis, Antipatris, quæ & Capharsalama; Sarma; Lyda proppe Ioppem, qui est terminus Samariæ, atq. Iudæę. Post hæc agit de Galilæa inferiore, & locis eius, qui fuere lacus Genesareth, Tarichea, Tyberias, Magdalum, Bethsaida, Capharnaum metropolis Galilæę, Thabor, Hermon, Naim, Sunma, Dothain, Bethulia sub Isachar, Nazareth, Se- C photon, Betheleem, Cana sub Zabulon. Deinde de superiore Galilæa, in qua Nephtalim, Nahason, Cæsarea Philippi, Ior, & Dan fontes. Sidon, Sarepta, puteus aquarum viuentium, Ptolemais, Carmelus: denique de Monte Galaad, & oppidis vltra Iordanem sitis, in quę Christus diuertit.

Iudæę oppida pręcipua.

Templi Salomonici absolutior notitia, vnde. Cap. LV.

AD Templi autem Salomonici absolutam notitiam, eiusque mysteria. (cùm in Diuinis operibus hic sit ordo constitutus, vt illa primum ex eo, quod in se habent, mysterio, mox ab arte, quę in ijs eminet, ac postremo ex uerborũ, quibus describuntur, ui & vsu cognoscantur) pertinent maximè, quęcumque de Ar- D ca à Noe ædificata, de Tabernaculo à Mose erecto, deq; ijs ædificijs, quæ à Salomone sunt instituta, habemus in Diuino Codice. Ac quidem Benedictus Arias in suo Apparatu, exemplar, siue Librum inscripsit de Sacris Fabricis, in quo de Arcę fabrica & forma, de Tabernaculo; de Templi fabrica, & structura; de Templo secundo; de ceteris Salomonis ædificijs egit. Quemadmodum, & alterum librum eodem in Apparatu edidit, qui inscriptus Aaron, continet, quæ ad sancta uestimenta, & ornamenta ipsius Templi spectabant. Ex horum enim cognitione (quod epistola ad Hebræos Paulus, & Ioanes in Apocalypsi indicarunt) magna panduntur mysteria. Iraque & de lapidibus pretiosis, qui erant in Rationali, ibidem egit Arias; cùm hanc materiam tractasse rantea Epiphanius, & Isidorus Hispalensis, pręter eos, qui generatim de gēmis, & fossilibus scripsere, quorum mentio facta est, vbi de Naturali historia locuti su E mus. Et Franciscus quidem Ribera noster, qui scripsit nouissimè in Apocalypsim suppeditat, quod huc facit. Iam verò de sathis, mensuris, ponderibus, quæ huc pertinebant, non omisit idē Arias agere: sed & hæc omnia cernētur in eorumdē Hieronymi Prati, & Io. Baptistæ Villalpandi Commentarijs in Ezechielem, qui sudant sub prelo, cum & Villalpandi industria in numismatibus, & alijs eiusmodi vestigandis, vti & in delineatione Templi Salomonici, atq. Hierosolyma, & aliarum Iudęæ partium fuerit omnium accuratissima: quamuis & Ribera noster libro peculiari in caput sextum libri tertij Regum egerit diligenter de fabrica templi, cui libro alterum adiecit de Sacerdotibus, & vestibus Sacerdotalibus, & sacrificijs, & festis diebus.

Arię liber de Sacris Fabricis. & de Sacris vestimentis, & ornamentis Templi.

De Lapidib⁹ pretiosis.

Franciscus Ribera.

Hieronymus à Prato.

Arias de sathis, mensuris, ponderibus.

Theophrastus. Plinius. Dioscorides. Georg. Agric. & alij.

Lib excusus apud Iūctas Lugduni, & Antuerpię apud Belkrū.

Republica Iudaeorum status pranoscendus; & unde. Cap. LVI. A

At interiorem quoque notitiam assequetur Diuinæ veteris Testamenti Historiæ, qui in primis Rempublicam Hebræorum sibi ob oculos ponet; Religionem nempe, & Ciuitatem; in quas tota eius ratio diuiditur; Ad Religionem spectant, quæcumque de forma Reipublicæ, de locis, diebus, ritibus, personis sacris. Ad Ciuitatem, quæ de consilijs, de iudicijs, de magistratibus, in vetere Testamento sunt scripta. Rempublicam porrò istam, præter id quod est in ipsa Diuina Historia, Iosephus, & Tostatus, & alij, sed & postea Carolus Sigonius primus octo libris disposuit, qua & multo pleraque lector perspiciet, ac liquidiore illius doctrinæ haustu conceptæ visceribus cælestis scientiæ sitim sedabit, & denique multò felicius arcana, quæ Sacris Literis continentur, mysteria uenaturi sunt, qui faces huiusmodi secum, abditis eorum latebris perscrutandis prætulerint. Mysteria ueta intelligimus, cælestem atque æternam uitam, quam Augustinus hac prænotatam Republica docuit, asserens populum Hebræum in vnam esse Rempublicam congregatum, quę æternę vitæ ageret Sacramentum: *Omnes enim* (inquit) *Prophetiæ, omnia præcepta vitæ, Sacra demum Sacerdotia, cæremoniæ, dies festi, significata & prænunciata sunt, quæ propter æternam vitam fidelium, in Christo, & impleta credimus; & impleri cernimus, & implenda confidimus.* Ceterum, quid in Sigonij dictione obseruatum sit, præsertim in Commentatijs ad Seuerum Sulpitium, atque alibi, id in quarto huius Bibliothecę libro attigimus. Cum autem Rempublicam Hebręorum appellauit insignem Christianę Ecclesię formam, non defuit, qui hoc improbauerit; formam enim hoc loco putauit à Sigonio exemplar, vel imaginem significari, ad cuius imitationem res aliqua effingitur, uel exprimitur (ideam siue εἰκόνα Græci appellarunt). Quamobrem effici, Sigonium non animaduertisse inde sequi, ut nihil in Ecclesia esse posset, quod non fuerit, ex Hebręorum imitatione traductum: adeo, ut quidquid inde petitum non fuerit, tamquam minus exactè ad exemplar compositum, aut tamquam adulterinum ab ecclesia sit excludendum: quasi veteres Synagogę ritus iam Christi passione extincti in vsum iterum essent reuocandi. Ego verò non crediderim id à Sigonio cogitatum fuisse, sed acceptum eo sensu, quo veterem Synagogam fuisse typum, & figuram Ecclesię plerique haud malè asseruerunt. B C

Sigonii libri de Repub. & ciuit. & iure Hebręorum. Lib. 7. in fine.

Christiana Ecclesia forma pranoscenda, & vnde. Cap. LVII.

Verum enimuero, cum è uetere Iudęorum Regno, Req. publica lux aliqua ad Diuinam Historiam petnoscendam, tum magis hauritur è Christianę Ecclesię forma, cuius extitit typus illa antiqui Testamenti Respublica: Cùm enim *omnia contingerent ijs in figura*, teste Paulo, quidquid ordinis in Republica Iudęorũ Moyses cõstituit egressus ex Aegypto, uel leges eis tradẽs, quas à Deo acceperat, vel Aaronẽ cõsecrans Pontificẽ, huiq́. vni Sacerdotes oẽs, ac Leuitas subdens, id umbra erat futurorũ. Itaque quidquid in figura fuit, id in exẽplari expressius, dignius, vniuersalius esse debebat, quãto pręstãtior Dei filius in cõdenda Ecclesia fuit, quã Moyses Dei seruus in Synagoga instituẽda. Quamobrẽ qui ueterẽ illam Ideam inspiciens, Ecclesiã inde qualis futura erat, intueatur, Diuinas literas tutò, ac rectè scrutabitur. D

1. Cor. 10.

Porrò de Christiana Republica, siue de Hierarchia Ecclesiastica egerunt Dionysius Areopagita, Patresq́. pene omnes, ac uerò hoc sęculo ij, qui de Notis Ecclesię, deque statu ipsius Monarchico libros edidere. Dionysius autem & distinctionem, & sacramenta, & usum, & utilitatem, ac finem altissimè ostendit. Hierarchiam autem vocat ordinem sacratiorem, & scientiam, & operationem, quę ad Dei similitudinem pro uiribus nititur, ac pro modo suo ad illius imitationem ex inducta sibi Diuinitus intelligentię luce subuehitur. *Pura* (inquit) *quoniam Sacra illius functionis ordo est, vt alij purgentur; alij purgent; & alij mysterijs imbuantur, atque illuminentur doctrina salutari; alij id opus exequantur: ad perfectum alij adducantur; perficiant alij.* E

Quinam egerint de Christianę Reip. forma. Dion. lib. de Hier. Cal. 3. & Eccles. Hierarchia quid.

Nicolaus uerò Sanderus cùm de Monarchia Ecclesiastica librum scripsisset, rem totam oculis subiecit, perq. sequentia sęcula, usque ad hoc sextumdecimum à Christo Domino seriem ordinis, & Reipublicę Ecclesiasticę constantem duxit sub Pontificibus Maximis, qui Petro successere in hac visibili Ecclesia.

A Gilbertus Genebrardus causam afferens, cur per Pontifices Romanos suam deduxerit Chronographiam, ex Paulo, Irenæo, Tertulliano, Augustino, Optato, & alijs, eumdem, qui nunc est Ecclesiæ, statum demonstrat.

Robertus Card. Bellarminus cum tertiam generalem Cõtrouersiam absoluisset de Pontifice Maximo, eiusq. Auctoritate à Christo collata; quartam de Concilijs, & Ecclesia Militante; quintam de membris Ecclesiæ Militantis, Clericis, Monachis, Laicis, sic agit, vt vniuersæ Christianæ Reip. typum explicet, atque ab hæreticis totius ordinis turbatoribus vindicet.

Cæsar Card. Baronius præfatione in priorem Annalium suorum Tomum, Synagogæ interitum, & Ecclesiæ ortum explicatè tradit Euangelicæ Oeconomiæ intelligendę percommodum, quamquam deinceps ex omnibus Tomis suorum Annalium Eccle-

B siæ Catholicę forma conspici potest, qui nisi à Theologiæ huius positiuę candidatis prælegi possint, quod ingens eorum sit moles, saltem percurrisse debebunt eorum Epitomen à Ioanne Gabriele Bissola nostro emissam.

Paul. Eph. 4. Ire. lib. 3. c. 3. Tertull. de præscrip. aduer. hæret. Aug. cont. ep. Adimanti caput 4. Ps. cont. partem Donat. cap. 7. Optat. lib. 2. cont. Parme. Bellar. Card. Tom. 1. Cæs. Card. Baron.

Thomas Bozius opere de Signis Ecclesiæ id ipsum facit, cum asserit Ecclesiæ esse vnum spiritum per Chrisma, vnum corpus per Eucharistiam, vnum Regnum per ordinis Sacramentum cum Deo, ex qua triplici coniunctione deducit centum signa, è quibus apertissimum fit, quænã sit Ecclesia, & (vt ille inquit) quanta ipsius Diuinitas.

Nos aduersus Dauidem Chytræum, qui simulatè ad Synodos quattuor priores generales prouocauerat, contra nos scribens, Ecclesiæ Catholicę faciem, ac formam expressimus ex ijsdem Synodis. Itaque ibi tum diximus.

Thomas Bozius. Vide primum & 2. & 5. caput primi libro Tom. 1. Vide Auctoris Refutationẽ cont. Dauid. Chytræum. cap 2. Aug. in ep. ad Rom. initio.

Cùm Ecclesia (vt inquit Augustinus) *conuocatio sit Fidelium vno cultu, vnàq. fide in-*

C *ter se iunctorum, vnitas illa cultus, & Fidei sic erat sedulo retinenda, vt quisquis hanc scindere niteretur, intelligeret non minore sapientia Christum in Ecclesia instituenda, quàm virtute in conseruanda vsum fuisse. Is enim sapiens Architectus fundamentum seipsum immobile posuit, atque lapides reliquos ita disposuit, vt numquam ædificatio illa collaberetur; si quis autẽ eam vellet labefactare, prior caderet, ac rueret præceps: at ædificatio staret immota.*

Atqui ad constantem huius ædificij ordinem, ac quasi exemplar agnoscendum, nihil potius erat, quàm vt eius partes innotescerent, quibus aggregatum hoc, quod Ecclesiam dicimus, definitur: cuius obliuio cùm per Christianorum peccata quodammodo caperet hominum mentes, Diuina prouidentia fecit, vt generales Synodi interdum cogerentur, in quibus ipsa propemodum Ecclesiæ facies, atque Christiani Regni ordinatissima forma, ex aduersa hæresum confusione clarior appareret. Ad eam verò Ecclesiam, si qui à fide excidissent, iterum auidius accurrerent, aut qui eam coluissent, colerent adhuc ardentius, & venerarentur.

D

Epitome Historiæ Sacræ vnde petenda, qua deinceps ad Scripturam vniuersam, quasi filo quodam rectè adducamur. Cap. LVIII.

RES autem à Mundi exordio Sacris Literis editas breuiter, & cum distinctione tẽporum vel vsque ad Christi Domini aduentum, & ad eius Ecclesiæ initia, vel item ad sui memoriam carptim plerique attigere: vt quæ prius ex ipsis Diuini Codicis fontibus hauserant, in eiusmodi quasi compendio recognoscerent: aut hoc pręlecto, sancto illi Scripturarum operi sese rectius addicerent.

Ac Diuina quidem bonitas ad sui Templi structuram, quidquid à quocumque ex animo offertur, accipit libenter: nec permittit irritos esse labores qualescunque, præ-

E sertim qui ad eiusmodi uetè sacrosanctum negotium pertinent. Quare quidquid hoc de genere uidimus, id posse usui esse, non est dubitandum.

Ex Antiquis Sulpitius Seuerus extitit, qui hoc utiliter præstitit, libris, quos inscripsit de Sacra Historia, duobus: Quibus tamen vir pius lectores pręmonęt, ut cùm ex ipsis fontibus rerum Mysteria Diuinarũ hauserint, inde agnoscant demum, quę mente pręceperint. Cùm autẽ Victor Viselinus, & ante hunc Petrus Galesinius, atque Ioannes Fileau Iuriscõsultus, qui Gallicè eundẽ Sulpitium verterat, Notas in eundem edidissent, (pręsertim priores duo Auctores) Carolus Sigonius Commentariũ addidit: adiuncto de temporibus Hebręorum Catalogo: quemadmodũ in Sacro Apparatu planius scripsimus.

Sulpicii Seueri libri de Sacra historia quales.

At inter Græcos Gregorius Nazianzenus aliquid hoc de genere, sed breuissimè, idq. carmine effecit: Nicephorus item Callistus Xanthopulus Iambis trimetris Sacræ Scripturæ Compendiariam Synopsim: Et Cyrus Theodorus Prodromus Græca tetrasticha in Pentateuchum, in libros Iosue, Iudicum, & Regum: In quattuor Euangelia, & in Acta Apostolorum, posteris reliquerunt. A

Richardus de S. Victore. Petrus Aureolus. Petrus Berthorius. Io. Castellensis. Guido Ferrariensis. Sanctes Pagninus. † Parisijs apud Aegidium Gorbinum anno 1584.

Sed et postea è Latinis, qui propiores nostris fuere temporibus Richardus de S. Victore, Petrus Aureolus, Petrus Berthotius, Ioannes Castellensis Breuiarium quisque Bibliorum scripsere: ne quid dicam de Guidone, seu Guido Ferrariensi Sacerdote, qui carmine facili Margaritam super vtrumque Testamentum inscriptam edidit. In omnes verò Testamenti veteris libros Historicos Sanctes Pagninus compendia per argumenta capitum Biblijs suis præfixit. Accessit Georgius Ederus, qui non tam compendium, quàm vberem Oeconomiam edidit vtriusque Testamẽti per Tabulas distinctam. Sed è Gilberti Genebrardi, tum Chronographia, de qua non ita multo post agendum erit, tum libello cui titulus est Notæ † chronicæ, siue ac Chronologiam, & Historiam vniuersam Methodus, facile tota Sacræ Historiæ series (licet breuior) in curret in oculos. B

Rerum gestarum, quas Diuina refert Historia difficiles nodi. Cap. LIX.

Historia humana necessaria.

AT quoniam difficiles rerum gestarum nodi in vetere, ac nouo Testamento occurunt, ideo quinam hi præcipui esse videantur, atque vnde petenda sit eorum solutio, dicam paucis; si prius illud attulero; Diuinam historiam, etsi plena veritatis, atque auctoritatis est, admittere tamen historias (vti & disciplinas) alias, eatenus præsertim, quatenus qui in ea prænũciati sunt Regnorum euentus, aut reliquarum rerum status, aut etiam Synagogæ interitus, hi deinceps ab Ethnicis quoque enarrati, fidem veritati astruunt; quemadmodum item res ipsę consecutę cælestis eloquij firmitatem maximè ostenderunt. *Digniora fide* (inquit Basilius) *testimonia sunt, quæ proficiscuntur ab hostibus:* & alibi, χρὴ πολλάκις ἡμᾶς, καὶ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως ἐυτόνιαν τινὰ προσλάμβανειν εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπίδειξιν hoc est: *Plerunque* (ait) *nobis ab alienis petendus est quidam vigor ad bonorum operum demonstrationem:* sicuti autem vites clauiculis sustentantur, sic fides externas disciplinas adhibet, vt in animos facilius influat. C

Basil. hom de humana Christi generatione: & Hom. 5. exhameron.

Nodi historici in Diuina Scriptura.

Ac nodi quidem sunt, quales de Terresti Paradiso: de Gigantibus, atque eorũ ortu: de Enoch, vti & de Helię translatione: de Adami sepultura: de Melchisedech: de Assur, qui Genesis decmo capite Niniuen condidisse dicitur: de ædificatione Babilonis, cuius non unus, & idem conditor memorarur: de Iacobi Patriarchę benedictionibus: de annis, quibus demoratus est Israelis populus in Aegypto: de Iudith, quę Holoferni caput amputauit: de Hester, quę nupsit Assuero Regi: de Iob: de Sybillarum numero, & oraculis: de captiuitate Babylonica: de instauratione Templi, atque Hebdomadibus Danielis, vnde nam inchoandæ, ac quousque producendæ sint: sicuti & de Regnis, quę Angelus ei futura prædixit: de Chaldæis Regibus, nempe Sennacherib, Salmanassar, Nabuchodonosor, & reliquis, quorum opes immensæ prædicantur in Biblijs: de edicto Cæsaris Augusti sub diem Natalem Christi Domini, Exierit ne illud præside Syriæ Cirino, an Quinctilio Varo, vt quidam maluerunt: quoto anno vitæ Christus Dominus diem obijt: quinam fuerint ij, quorum mentio fit in Euangelio, erga quos ingentia contulit beneficia Dominus: sederitne Petrus Romæ viginti quinque annos, vt nostri Patres tradidere; numve id Sacris Biblijs, Consulumque chronologiæ repugnet. Ac quæ sunt huiusmodi alia. D E

Luc. 2.

Vnde horum nodorum solutio. Cap. LX.

VNde autem peti istorum solutio possit, dicam. Præter antiquos Patres, atque Chronographos, factum est, ut hoc sæculo humana, & Ecclesiastica mirificè reuiuisceret Historia. Quas enim unà cũ Diuina hęretici enixè obscurauerãt, reliq. uerò superioribus proximis sæculis minus integras edi curauetãt, has oẽs

A Catholici viri doctissimi (quæ Deo sit laus) quasi rediuiuas nouissimè nobis tradidere. Et Hieronymus quidem †, *Ad intelligendum* (inquit) *Scripturas, præcipuè extremas partes Danielis, multiplex Græcorum, & Latinorum Historia necessaria est. Scilicet videlicet, Callinici, Diodori, Hieronymi, Polybij, Posidonij, Iosephi, nostriq; Liuij, & Pompeij Trogi, atque Iustini, qui omnes extrema visionis, quæ Danieli apparuit, narrant historiam: & post Alexandrum, vsque ad Cæsarem Augustum Syriæ, & Aegypti, idest Seleuci, Antiochi, & Ptolemeorum bella describunt.* Idem verò de Humana quoque Historia Augustinus inquit *.

At nostro hoc sæculo Gilbertus Genebrardus, ea, cuius facta mentio est, Chronographia; deinde Melchior Canus vndecimi libri, præcipuè tertio, & quinto capitibus; Iansenius in Euangelicam Harmoniam; Franciscus Toletus Societatis nostræ Theolo-
B gus postea Card. in Ioannis Euangelium; Robertus Card. Bellarminus, vbi de auctoritate Canonicorũ librorum agit; atque in primis Benedictus Pererius Cõmentarijs in Genesim, & Danielem, magnam istorum nodorum partem soluunt. Pererius enim, mirum est, quantam vniuersæ Historiæ lucem attulerit: quod qui eius in Danielem scripta perlegerint, facile intelligent: Sed & quæ ad Noui Testamenti historicos nodos attinent, Cæsar Card. Baronius suis Annalibus diligentissimè expendit: priore præsertim Tomo, qui Romæ secundò est editus: Secunda enim hæc editio Romana priori præstat. Sed & ante Baronium, Martinus Martinius, is, à quo diximus fuisse libros Hypotyposeon conscriptos, libro primo, capite decimo tertio, cùm de utilitate Historiæ ad Scripturas intelligendas ageret, pleraque ex ea promit, quæ potissimum ad noui Testamenti gesta liquidius cognoscenda pertinent. Quale illud. Quis fue-
C rit, cui Dominus dixit: *Relinque mortuos sepelire mortuos suos* [a]. Qua ætate Lazarus fuerit excitatus à mortuis: ac quandiu postea vixerit [b]. Quoto anno Ioseph Beatissimæ Virginis coniunx eam in vxorem duxerit [c]. quamdiu fuerit Dominus in Aegypto. Vnde nam illud Tribuni ad Paulum in Actis Apostolorum. *Nonne tu es Aegyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quattuor millia virorum sicariorum* [d]? Vnde. Quod Dominus resurgens primò apparuerit Matri. [e] Ecquid Dominus digito scribebat in terra [f]. Quænam descriptio facta fuerit Præside Syriæ Cirino [g]. Quoto ætatis anno Christus diem suum obierit [h]. Num Paulus Profectus sit in Hispaniam, quod ille fore scripsit ad Romanos [i] In his autem Martinus Martinius interserit quæstionem illam Num Samuel fuerit tantum Leuita, ut inquit Hieronymus, [k] vel item Sacerdos, quod Nazianzeno placuit [l].

D Porrò de Regnis Sycioniorum, Argiuorum, Atheniensium, Aegyptiorum, Medorum: de Monarchia Persarum, de Dynastijs Assyriorum, quas aliquis Diluuio antiquiores fecit, Pererius autem secundo Tomo in Genesim posteriores fuisse defendit, agendum alibi est, [m] ac proinde inde series, notitiæque ipsorum liquidior haurienda. Ea enim omnia ad Diuinam Scripturam intelligendam plurimum pertinent. Quod & præter Græcos Augustinus, [n] & Orosius [o] monstrarunt.

Iosephi Iudæi Historiæ haud integra fides habenda. Cap. LXI.

AT qui de Iosepho Iudæo dicendum est fusius in Sacro Apparatu quando quidem & à Hieronymo connumeratus est inter Scriptores Ecclesiasticos eas
E ob causas, quas ibi afferemus. Verumtamen cùm Diuinæ historiæ eius lectio non minimùm conferat, paucis scribam, quæ in eo sunt obseruata. Primò licet se nihil adiecturum Diuinis libris, prætermissurumve dicat in Procemio [p], Antiquitatum (quas quidem constat post bellum Iudaicum scripsisse [q]) multa tamen adijcit: quædam etiam uidetur consultò omittere: Vt de Iuda ad Thamar. Gen. 38. De Aegyptio à Moyse cæso. Exod. 2. De adoratione Vituli Exod. 32. & alia pleraque: Quædam item frigidius narrat. Gen. 27. Tacet dolum filiorum Iacob Gen. 34. Parum item fidelis à nonnullis habetur, quòd & ex eo conijciunt, quod supputatio, quam ab Adamo facit [r], vsq. ad Diluuij tempus, diuersa sit non solùm à ueritate Hebraica, verum etiam ab Editione Septuaginta Interpretũ: neq. admittunt, qđ mendũ in codicē irrepserit,

† Hieron. in præf. in commen. in Dan.
* Aug. lib. 2. de doct. Christia. capit. 28. Pere. in Gen. & Daniel.
a Vide Clem. Alex. Strom. 3. & Tertul. lib. de Baptis. Marci.
b Epiphan. lib. 2. de hære si Manic. & lib. 3. de hære. Antidicomarianorum.
c Hiero. aduersus Heluidium.
d Eus. lib. 2. c. 21. Ioseph. lib. 20 de Antiq. capite 6. Act. 21.
e Niceph. lib. 1. hist. ca. 32. & 33.
f Hier. lib. 2. cont. Pelag.
g Ioseph. lib. 18. Ant. c. 1. Luc. 2. & Act. 4.
h Ignati. in ep. ad Trall. Epiph. lib. 3. de hæres. Antidicomarianorum. Orig. hom. diuersorum loc.
i Hieron. in Esa. ca. 11. & in Amos. c. 5. Epiph. lib. 2. cont. hære. in hæres. Arpocratis.
K Hieron. in ep. ad Principium & cõt. Vigilantium
l Greg Naz. in Apologet.
m Lu. ac hu. historia.
n Aug. in lib. de Ciu. Dei passim.
o Paulus Orosius.
Hiero in cat.
p In proem. antiqu. post medium. Versu. Quia verò, & lib. 10. cap. 12. in fi.
q In proem. Antiq. et lib. 1. c. 19.
r lib. 1. antiq. capit. 5. ante medium. ver. Et vsque ad hoc tempus.

cùm exemplaria omnia in hoc conueniant. Notatur etiam, quòd nouem Herodis annos prætermiserit; De Pilato secus quàm Philo, & rei veritas postulet, scripserit: In temporibus descriptionis Quirini; Varij Exilij Archelai: Coponij Procuratoris: Pontificatus Ananiæ: in Numero Legatorum ad Caium: Fastis Consulatibus: in historia Herodiadis: in causa excidij Hierosolymitani, quam potius Iacobi neci, quàm morti Christo Domino illatæ tribuit, lapsus est, vt in nonnullis item alijs. Videat studiosus quæ Egesippus [a] libro tertio capite quinto: Cæsar Card. Baronius [b], tomo primo Ecclesiasticorum Annalium de eo scripsit. A

[a] Egesippus lib. 3. c. 5. de excidio Hierosol.

Lapsus aliqui Iosephi de temporibus.

[b] Cæs. Baro. To. 1. Anna. Eccl.

Ad reliqua Iosephi quæ attinent, ca magnum habent momentum ad Diuinam Historiam planius percipiendam: ad gentium errores confutandos [c], ad pietatem hauriendam, siue cum de Dei nomine [d], de mandatis [e], etiam contra Epicureos [f], siue cum de Moyse populum, & de Samuele Saulem alloquentibus agit [g]; ad veram item antiquitatem rerum gestarum vel prædictarum enarrandam, cum de Beroso, [h] Megasthene [i], & alijs, ac de Sybilla [k] scripsit. B

[c] Ioseph. cot. Appionem.
[d] lib 2. Antiqu. capit. 12.
[e] lib. 3. Antiq. cap. 6.
[f] lib. 10. antiq. capit. 14. versus fine.
[g] lib. Antiq. 6. cap. 9.
[h] lib. 1. cap. 5.
[i] lib. 1. c. 8. in medio. & ca. 15. versus finem. & lib. 10. cap. 12. in fin. & 13 post principium.
[k] Lib. 1. antiq. cap. 9 in fine.

Necessaria vera temporum notitia ad Scriptura. Cap. LXII.

QVod ab Antiquis dictum est, apud quos temporum notatio non cohæret, apud hos nec veritatis, neque historicæ fidei rationem vllam posse constare; Hoc cùm verissimum sit in reliquis, certè multò verius est in Diuina Historia. Quippe tempus (quod ipsi quoque Stoici docebant) norma rerum est, atque custodia. Cùm enim sit veritatis quasi pater, & index, sanè rerũ gestarum memoriã, ac diuturnitatem posteritati conseruat. Nec verò hæc tantùm conseruat, verum etiam Mundi originem, & promissiones de Christo Domino, atque de æterna Beatitudine, ac deinceps consilij ipsius constantiam, quasi digito ostendens, facit, vt ex temporum obseruatione, atque editarũ rerũ serie, perpetua Diuinæ sapientię, quæ tantum opus ante sęcula apparauerat, argumenta nobis innotescant, & stimulos addant ad credendum, sperandum, diligendum Deum. Quæ, qui non attendunt, aut ex alijs potius, quàm ex Diuina putant Historia posse cognosci, vix vmquam quidquam solidum aut certum eliciunt; fitq. necessario, vt, rerum haud cognita origine, ea quæ ad finem spectant, & finis ipse ignorentur. Hoc autem ignorato, ecquò perget mens auida scientiæ, incerta itineris, fluctuans vbique, ac denique scopulis illidens, numquam portui appellens? Accedit, quòd cognita ratione temporum, quibus Regna & Imperia stetere, ac tandem conciderunt, cernimus simul nihil esse tandem in rota rerum natura, quod temporis vetustate non exedatur. Neque uerò huic rei remedium ab humana prudentia vllum posse adhiberi: quandoquidem rota hæc Adami progenies fluxa est, & fragilis, nullaq. omnino in tempore est perpetuitas. Quocirca dolendum est, huc prius, quàm aliò ingenia initio non confugisse: neque enim olim in vniuerso Terræ ambitu natio vlla fuit, excepta vna Israelitica, nempe Diuinis oraculis edocta, quæ veras antiquorum rationes tenuerit, easq. in medium protulerit: præterquàm quod si quid ab Ethnicis auctoribus, rerum suarum texendis narrationibus, & demonstranda temporis ratione aliquid præstitum est (quod tamen non usque adeo erat firmum ac certum,) iam vix quidquam superest: cùm apud Græcos Thalli, Castoris, Phlegontis, Herathosthenis Canones euanuerint; Apud Romanos autem hoc infeliciter cesserit, qui rationem hanc temporum serius amplexi sunt; Inter hos verò, qui antiquam Chronologiam texuerunt, Eusebius (quàmuis è Gręcorum ac pręsertim Africani monumentis multa deprompserit, egregièq. nobis conseruauerit) siue ob temporum iniuriam, siue ob Amanuensium errores, aut aliud, haud plenè satisfaciat: Ex recentioribus autem Chronologis, vix vmquam è sexcentis, qui hac de re scripserint, alter consentiat cum altero: Qui autem fictitios Berosum, Metasthenem, Catonem, & Philonem, ac nescio quos alios secuti sunt, qui tantum octoginta ante annos, caput nescio è quibus sepulchris exeruerunt; toto errauere cælo in pluribus; cùm nouos Reges in Perside Assueros, & Priscos, & Longimanos, & Pios, ac duos Cyros, & nescio quæ alia somnia Viterbiensis Annij, vti supra ostendimus, produxerint C D E

Quãti sit momentu in historia temporum ratio.

Rerum humanarum inconstantia.

A riant in medium: Ipse denique Iosephus Scaliger, cùm eo libro, quem De emendatione temporum non ita pridem Lutetiæ Parisiorum edidit, conatus sit omni contentione, ac vi ingenij, certam rationem Chronographiæ afferre, nequiuerit tamen assequi cuncta, quin etiam in hac ipsa re errauerit haud leuiter, quod & in alijs fecit; quemadmodum in Refutatione aduersus Dauidem Chytreum ante quinquennium nos, postea verò Benedictus Pererius edens Commentaria in Danielem, denique aptissimè Christophorus Clauius, Theologus, & Mathematicus Societatis nostræ, indicarunt: Propterea satis fuerit nunc, recensere eos, qui propius ad veritatem accesserunt; si prius Benedicti Pererij, Philosophi ac Theologi è nostris, aliqua ex ipsius in Danielem Commentarijs, mox è Panthagato, Onuphrio Panuinio, Antonio Contio, Benedicto Aria Montano, Petro Garsia, Gilberto Genebrardo attulerimus: Nempe nō B vsquequaque veram esse Hebræorum Chronologiam eam, quam Rabbini ex Thalmudicis scriptis mendosissimam, suoq. ex arbitrio confictam in explanandis sacris literis, quamq. nonnulli è Christianis (veluti Nicolaus Lyranus) amplexi sunt. Errori ansam præbuisse putant aliqui, non solùm quod externorum historias, ad quas plerumque Diuina Historia respicit, verùm etiam quòd alia plurima ignorauerint: sicuti alibi dicendum est.

Iosephus Scaliger multū peccauit in temporū emēdatione.

Hebræi sunt historiarum omnium præterquam suæ ignorantissimi.

In c. 1. lib. Esdræ, & lib. Esther, & super 9. ca. Danielis.

Hebræi vnde putant tempore, & cur errent in Chronographia. Cap. LXII.

PORrò solent Hebræi putare tempora, vel vsque à creatione Mundi; vel ab egressione Hebræi populi ex Aegypto; vel ab ædificatione primi Templi Salomonis; vel à solutione captiuitatis Babylonicæ, & reditu in Patriam; vel ab instau C ratione secundi Templi, aut Vrbis refectione; vel per annos Principum, quorum imperio subiecti erant (quò pertinent anni Regni Græcorum, sæpe in libris Machabæorum vsurpati) vel etiam per Iobilæos, quorum vnusquisque quinquaginta annos cōtinebat: Ad quæ adijci posset computatio per hebdomadas Danielis. Sed & in his pene omnibus ab ijs erratum est: *Principio* (inquit Pererius) *illud Hebræi pro vero, certoq. habent, nec plures Reges, neque plures singulorum Regum annos fuisse in Monarchia aliqua, vel Regno, quàm qui in sacris literis memorantur: Quò fit, ut Balthasarem ultimum Chaldæorum Regem tribus tantùm annis regnasse affirment; quia in Scriptura, hoc est apud Danielem, de Regno eius non vltra tertium annum mentio fiat. Cyro quoque primo Persarū Regi tres dumtaxat imperij annos assignant, quòd Daniel tertium annum eius Regis nominet. Similiter Darium, cuius principatu Templum Hierosolymitanum refectum est, sex modo an-* D *nis regnasse perhibent; quod eorum meminerit Esdras, nec ultra memoret Scriptura, Deniq. Monarchiam Persarum non nisi quattuor Reges vsque ad Alexandrum Magnum tenuisse arbitrantur; hoc est Cyrum, Cambysem, Assuerum, & Darium: propterea quod scriptum est apud Danielem, tres Reges post Cyrum in Perside regnaturos: quam opinionem etiam Hieronymus tetigit.* Verum enimuero hæc Hebræorum sententia recedit à vero, nec sibi constat. Nec enim propterea negandum est, plures fuisse Reges in Monarchia aliqua, vel Regno, aut eos pluribus annis regnasse, quòd de pluribus Diuina Scriptura mentionem non faciat. Nam eadem sacra Scriptura, prosanam Historiam & Chronologiam, haud simpliciter & absolutè tractat, sed quatenus ad Historias sacras pertinet. Sic igitur Hieronymus. *Scripturæ* (inquit) *sanctæ propositum est, non externam absque Iudæis historiam texere; sed eam, quæ Israelis populo copulata est. Quò fit, vt historias Gentilium,* E *nec plenè, nec ordinatè tradat. non enim curæ fuit spiritui prophetali, historiæ ordinem sequi, sed præclara quæque perstringere.* Hęc ille.

Perer. in cap. 11. Dan.

Cap. 8.

Cap. 10.

1. Esd. cap. 6.

Cap. 11.

Hier. in 7. & 11. cap. Dan.

Super c. 11. Dan.

Mira quoque cernitur Hebræorum inconstantia. Neque enim, si constarent, sibi, tribuerent Dario Medo duos Imperij annos; cùm Scriptura apud Danielem, uniùs tantùm anni meminerit: nec Regi Euilmedorach assignarent uiginti tres annos, cùm ex ipsa Scriptura, plures uno anno colligi nequeant: nec affirmarent, maritum Esther Regem Assuerum regnasse quatuordecim annis; cùm liber Esther, anni dūtaxat duodecimi memoriam habeat. Quid plura? Darium, sub quo ædificatio Templi absoluta est, sex annis regnasse, dicunt Hebræi, eumq. faciunt ultimum Regem Persarum: At verò Esdras & Nehemias Regem Persarum laudant Artaxerxem, eiusq; trigesimum

Hebræorum inconstantia in chronographia.

Cap. 6.

Esth. 3.

2. Esd. cap. 5.

mum secundum Regni annum memorant; quem post fabricam Templi consummatam regnasse ex historijs Esdræ,& Nehemiæ manifestum est. Ceterum ut isti in hęc impegerunt,sic fecere in Theologia,& Philosophia. Ac dissimilis tamen istorum Iosephus fuit, uir eiusdem tamen gentis ac religionis. Is namque in omni Latinorum & Græcorum Scriptorum genere uersatus,omnem Gentilium Historiam,& Chronologiam excussit, & perdidicit: ideoq; ab istorum Hebręorum ineptijs remotissimus fuit. Et illi ipsi quidem errores, tam de Persarum, quàm de alijs antiquis Regibus ex parte cernuntur in eorum Seder Olam,hoc est Chronographia, quam Genebrardus ex Hebræa Latinam fecit. A

Ioseph. omnium historiarum peritissimus.

Chronologia secundum Regum seriem non omnino certa. Cap. LXIIII.

ALtera Chronographia, multis,bonisq. Scriptoribus probata,ea est, quæ describit continuam seriem,atque ordinem recenset omniū Regum,atque cuiusq. Monarchiæ,& Regni,singulorumq. Regum annos, quibus Imperiū tenuere. Ac tamen hæc non omnino certa est.Primū,quòd ubi multitudo est,atque uarietas,ibi sæpe confusio & error accidit. At quū in quauis Monarchia multi fuerint Reges & multos quisque eorū annos regnauerit,perdifficile est,omnes annos omniū Regum ita colligere, nihil ut desit, aut redundet. Hoc autē eò difficilius est in disputatione de Septuaginta hebdomadis, quòd tempus hoc tres maximas Monarchias, Persicā,Græcam,& Romanā, & triginta circiter Regum annos complectitur. Deinde notatio temporū, quæ fit per annos Regum,non rarò occasionē errandi præbet.Nonnūquam.n.Scriptores in Regibus enumerandis, non omnes percensent, sed prætermissis obscurioribus,insigniores tantum cōmemorant. Interdum Reges dumtaxat legitimos describunt, qui legitima uel successione, uel electione imperiū tenuerunt; alijs, qui Tyrannice in Regnum inuaserunt, præteritis. Vsu quoque uenit,ut Regum tantummodo tempora describantur, tacitis Interregnis,quæ inter prioris Regis mortē, & posterioris creationem intercesserunt. Ad extremum primus & extremus cuiusque Regis in Imperio annus, siquidem ille completus non fuerit,à quibusdam memoratur, ab alijs reticetur. Atque hæc fuit caussa, cur Tertullianus,& Clemens Alexandrinus, atque alij obscuriores Auctores, in tractatione septuaginta hebdomadum,lōgè à vero aberrauerint. B D

Chronologia, ex obseruatione Olimpiadum, quanam. Cap. LXV.

POstremam Chronologiam,omnium laudatissimam,certissimam: que optimis Auctoribus vsitatissimam Pererius esse eam inquit,quæ Olympiadum obseruatione constat. Nomen autem Olympias accepit ab Olympiacis Ludis, qui Ioui illi Olympio, maxima totius Græciæ celebritate, quinto quoque anno in Elide agebantur: vt spatium quattuor annorum inter Ludos Olympicos, & alteros proximè sequentes interiectum, Olympias à Chronologis appellata sit.Vsus autem Olympiadum induci cępit in temporum putationem viginti quattuor annis ante Romam conditam, qui fuit octauus annus Regni Achaz Regis Iudæ. Ratio verò Olympiadū propterea in Chronologiam adscita est, quia cum spatium quattuor illorum annorū breue esset, atque inuariabile, & propter celebritatem Ludorum Olympicorum cunctis ferè gentibus notum,ideoq. nullius propemodum erroris capax,uisum est fore notatu facillimum. Quamobrem diligentissimi quique Scriptores, tam Græci, quàm Latini (idem ait Pererius) limatissimam describere studentes rationem temporū hac maximè Chronologia usi sunt. Marcus quidem Varro apud Cēsorinum, tria totius æui distinxit tempora: Vnum ante Diluuium; quod quantum fuerit, neminē mortalium scire existimauit: Alterum post Diluuium,vsque ad primam Olympiadē, quod ipse μυθικόν, hoc est fabulosum, appellauit. Cùm enim Scriptores, in digerendis, & declarandis illis temporibus, nullam sequerentur certam rationem Chronologię, innumerabiles fabulas miscentes, incertam reddiderunt eorum temporum historiā. Tertium tempus Varro deducit à prima Olympiade, ad suam vsque ætatem quod uocat ἱστορικόν, quasi certum, & verum. Nam quia res eius temporis, propter vsum C E

Lib. de natu. dier um Roman.

Olym-

A Olympiadum, testatis literarum monumentis consignabantur, propterea ueram esse eius temporis historiam, existimare conuenit. Iulius Africanus, apud Eusebium ita scripsit. *Vsque ad Olympiades nihil exploratum in Historia Græcorum inuenitur; sed omnia sunt confusis scripta temporibus: post Olympiades autem, quoniam quadriennio diligentissimè omnia notabantur, nulla penitus confusio temporum apparet.* Augustinus, obseruationem Olympiadum ad multas quæstiones sacras, & Ecclesiasticas explanandas conferre plurimum censet.

Iul. Africa. lib. 3. Ann. apud Euseb in chronol. & lo. 10. de Prep. Euang.
Aug. lib. 2. de doct. Chris. cap. 28.

Hæc quidem magna ex parte Peterius & alij, cum quibus tamen non omnino sentimus in Iosephi Historici commendatione; quòd hic in suorum temporũ Chronologia errauerit; quemadmodum & dictum est, ac liquidius dicetur. At præter Africanũ, Eusebium, Sulpitium Seuerum, Orosium, & alios plurimos, cùm quidam habeantur
B hac in re celebriores (licet inter sese dissenserint,) expedit, ut de ijs aliquid dicamus. Sic enim (spero) liquebit, cuiusnam Chronologia ueritati sit propior.

Vide apparatum sacrum Auctoris in uerbo, Iosephus Iudęus.

Chronologia ex Solis, Lunæq; motu, & cursu. *Cap. LXVI.*

PRimus fuit Octauius Panthagatus Pacatus Brixiensis, cognomento Pater, de quo viro à me olim cognito, Onuphrius Panuinius Epistola ad Metellum Sequanum Iurisconsultũ missa, hęc inquit: *Ille quoque Chronicon multis admodum ab hinc annis, eadem, qua postea fecit Mercator, ratione sibi conscripseras, tempora correxeras, & ingeniosè, & eruditè, incredibiliq; cum diligentia, Quàm enim omnes historias tenueris, haud ignoras. Ex eo Chronico, multa (cur enim hoc, uel negem ingratus, vel dissimulem?) hausi, primumq; temporum restitutionem didici. Infinita alia propè ab eo uiro accepi. Nam*
C *apud eum fui frequens.* Hæc Onuphrius.

Octauius Panthagat. Chronographus qualis.

Alter fuit Gerardus Mercator, de quo idem ipsi Metello Onuphrius sic scripsit, ut eum non tam in Chronici ratione, quam in fide Catholica nobiscum sentire percuperet, à qua (quod dolendum est) fuit alienus. Nam & propterea eius Chronographia tanquam hominis Martino Luthero nimium addicti, à sancta Sede Apostolica prohibita est. Ceterum cùm Onuphrius dixisset sibi penè omnia, quæ ad rationem temporum attinerent, esse expedita & certa, adiecit, se quoque (antequam nosset Mercatorem) ad calculum annos ex Solis, Lunæq. motu, ac cursu reuocasse: quorum Planetarum multa deliquia, ea præsertim, quæ ante Christum acciderunt, temporibus diligentius expendendis collegerat. Quod cùm item Mercator fecisset, qui & Onuphriũ haud semel citat, putasset autem ex Eclipsibus, & Astronomicis obseruationibus se
D se exactissimam temporum demonstrationem concinnasse, quibus verbis suã Chronologiam prænotauit; non tamen adeo cõmoda euadit signandis temporib. illa deliquiorum in cælestibus Astris obseruatio, uti existimabat: quandoquidem, quæ inter Eclipses intercidunt tempora, non sinunt iustissimã eorum summam subducere. Id quod etiam dictum sit de Chronico, siue supputatione Temporum Martini Beroaldi, qui eamdem Eclypsium, quam Mercator, institit uiam. Summã autem Annorum Beroaldus ab Orbe condito vsque ad Christi Domini Natalem diem facit 3928.

Gerard. Mercator qualis.

Mercatoris Chronolog. in suo deficiat.

At verò cum Lutherum, & alios eiusdem furfuris potius quàm farinæ in sua Chronologia nominet, atque ex Funccio, Ioanne Sleidano, & alijs huiusmodi, interdũ Historias afferat, & in Nouo Testamento recitando potius hæreticorum, quàm uulgata editione utatur, intelligi potest, si permittenda sit eiusmodi Chronographiæ lectio,
E purgandam omnino esse, atque istam inde rubiginem esse detergendam.

Aliorum trium recentiorum Chronologia quænam. *Cap. LXVII.*

ACcessit Melchior Canus, qui undecimo libro Locorum Communium, in nono argumento excutiendo, multa de ratione temporum, siue ad Diuinam, siue ad Humanam historiam pertinentia tractat capite quinto, usque ad finẽ. Qui quoniam unicuique extat ad manus, longior verò fieret hæc narratio, si hùc insereretur, eo remittimus lectorem.

Melchioris Cani Chronologia.

Præterea Benedictus Arias Montanus, codice, quem Danielem, siue de Sæculis inscriptum, adiungi curauit Biblijs Regijs: In cuius codicis fronte pollicetur magnum opus

Ariæ Montani temporũ descriptio.

opus (quod nondum peruenit ad manus meas) in quo historiarum in specie, circa tēpora repugnantiæ, apertissima (inquit) explicatione dirimantur. Eo igitur, post præfationem, ubi Mundi conditi initium fuisse Autumni tempore, ex obseruata sacrorum librorum sententia, Annumq. licet multiplicem, & alijs, atque alijs gentibus uarium, eum ramen, qui rebus Mundi constituendis comparatus est, duodecim mensibus constitisse, ostendit; rationes temporum sic explicat, vt ab Orbe condito, vsque ad septuagesimum superioris sæculi annū hoc est ad 1570. non fluxerint plures, quàm sex anni, & triginta, & trecenti supra quinquies mille. *Ceterum, ait, in reliquis annis numerandis, vsque ad Templi secundi, & Hierosolymorum vastationem, non satis nostra cum aliorū rationibus conuenit supputationi. Namque in ijs temporibus adnotandis, quæ post transmigrationem Babylonicam ad Machabæorum Regnum vsque fluxerunt, nonnihil variant Auctores. Sunt qui per Sacerdotum, & Præfectorum tempora enumerantes, trecentos & septuaginta quattuor faciunt annos: Deinde addunt centum Machabæorum Regni: & centum & septem Herodum, vsque ad Hierosolymitanum excidium: Qui superiori summa additi notant annos ter mille nongentos octoginta, à Mundi initio, vsq. ad illud excidium. Auctor verò qui breuiora chronica Hebrais conscripsit, aliam rationem sequutus, ter mille octingentos quadraginta vnum annos, à Mundi initio, vsque ad Templum a Tito vastatum, ponit, illis nominibus: A Mundi initio, vsque ad Babylonicam captiuitatem, annos nobiscum numerat ter mille trecentos, triginta octo: Exilij Babylonici, septuaginta: Regni Medorum, quinquaginta duos: Græcorum Regni, centum septuaginta quinque: Machabæis tribuit annos centum & tres: Herodibus totidem. Horum summa est, tria millia octingenti quadraginta unum.* Hæc Arias. B

Anni mundi quot iuxta Ariam.

Contij Chronographia qualis.

Ar Antonius Contius Iurisconsultus, qui professus Biturigis Iurisprudentiam, cùm existimasset sese Chronologiam inuenisse certissimā, *quamùe* (inquit) *ex Eusebio Orosius, ex his verò Beda, & tota tandem Latina Ecclesia amplexa est, secundum quam* (ait) *Christus dicitur natus anno Mundi* 5199. aliqui Codici Iustiniani, edito Antuerpiæ à Christophoro Plantino, anno huius sæculi septuagesimo quinto, adiecerunt: Quam quidem idem Contius vberius tractauit ijs in scholijs, quæ scripsit in Tripertitam Chronographiam Nicephori: de quo uide in uoce, *Nicephorus*, in nostro Sacro Apparatu. C

Garsiæ Galarzæ, Alexandri Sculteti, & Genebrardi Chronologiæ quænam. Cap. LXVIII.

Garsias Galarza insignis Chronographus.

PRæter istos fuit Garsias Galarza Episcopus Cauriensis, qui Euangelicarum Institutionum tertio, ac sequentibus libri septimi capitibus de Annorum mensura, initio, & varia supputandi ratione secundum Hebraicam veritatem, & secūdū Septuaginta Interpretes agens, deinceps Chronologiam, ex Hebraica ueritate deducit; quam sanè expediet in eo Auctore perspicere, uiro doctrina & pietate præstanti. Inter alia enim discrimen ostendit, quod inter Græcos, & Latinos enatum est de numero annorum ab Adamo, usque ad Diluuium. Græci enim sequuti Septuaginta Interpretes ab Adamo vsque ad ortum Abrahæ, numerant bis mille ducentos quadraginta duos annos. At Hebræi mille sexcentos quinquaginta sex, ex cap. 5. & 7. Geneseos. quos quidem Hebræos sequuti sunt Latini, Hieronymus, Augustinus, Beda, Philo, Iosephus, Driedo, Io. Lucidus, Cælius Lusitanus, Augustinus Eugubinus, & ferè omnes Latini Patres. Quoniam verò Septuaginta Interpretes rationem Aegyptiorum supputandi annos iniuerunt, non autem Hebræorum, factum est (inquit Galarza) ut ortum sit discrimen inter Græcos, qui Editionem Septuaginta sequuti sunt, & Latinos, qui vulgatam ex Hebræis fuerant amplexi. ipse autem Galarza fere quattuor mille annos à Mundi creatione ad Christi natiuitatem supputat in fine capitis octaui lib. 7. D E

Varietas annorum ex 70. interpretatione & aliorū unde orta.

Alexād. Scultetus quam Chronographiam scripserit.

Alexander quoque Scultetus Prutenus, & olim Canonicus Varmiensis, qui Chronographiam, siue Annales omnium fere Regum, Principum & Potentatum ab Orbe condito usque ad annum Domini 1541. confecit, Romæq. edidit, quæ quidem aperte uiri iudicium, atque diligentiam ostendit, neque in secundis habenda. Is autem

A ab initio Mundi usque ad natum Christum colligit annos 3959.

Postremus fuit omnium Gilbertus Genebrardus cuius nomine Chronographiæ libri quattuor auctiores emissi, anno huius sæculi octogesimoquinto, ac denique uberiores anno millesimo sexcentesimo Parisijs prodierunt. Hic verò existimant nullam esse aptiorem methodum ad annosam antiquitatem animo complectendam; quàm si vniuersum Chronographiæ corpus in certas ætates, ac sæcula distinguatur, quæ nec nimis sint contracta, nec nimis prolixa, atque hic exerceatur, quod Rhetores præcipiunt; nimirum in perspicuitate tenendam esse partitionem, quæ nec sit minutior, nec amplior. Quæ cum Genebrardus pluribus fuisset persecutus, egit, quid sentiat de Olympiadibus, aliarum æratum, siue supputationum principijs haud satis cognitis: Ac de Chronologorum, & profanorum, & sacrorum scrupulis. Demum suam Genebrard. oium Chronographorũ prestantissimus.

B Chronographiam tutatus errorum causas in alijs ostendit: Itaque & respondet Antonio Contio, solidasq; affert rationes, cur veteres, & recentiores, in putatione temporum hactenus sint lapsi: quas quidem summatim ad librum nostrum de Historia humana retulimus.

Quamobrem, vt dicam quod sentio (quando, & qui mecum sentiunt, habeo viros optimos) Genebrardi Chronologiam ex ijs, quæ hactenus fuerunt; cuulgatę, integriorem puto, atque absolutiorem; licet uiri aliqui pij desiderassent, minorem Rabbinorum Iudæorum in priore veteris Testamenti Chronologia, in secunda verò noui Testamenti, nullam quorumdam hęreticorum fieri mentionem. Ac tamen Genebrardus hosce plerumque citat, non tam vt eis auctoritatem arroget, quàm vt ex eorum testimonio conuincantur. Hoc verò liquet, si cui placeat legere, quæ de Ioannis Sleida-

C ni mendacijs commemorat. Certè nos mallemus, bonos omnes Auctores, ab istorũ omnino citatione supersedere, nisi vbi suis seipsi telis confodiunr. Ceterum in ijs, quę de rebus huius sęculi postremis Genebrardus adiecit, ad gesta nostræ ætatis pertinentibus, non dubito, quin, si ea liquidius cognouisset, eadem vir veritatis studiosissimus, certius enarrasset; sed hęc alio pertinent. Vide commẽtarios Auctoris de Moscouia.

Concordia, siue Harmonia veteris, & noui Testamenti, Notitia perutilis, & vnde. Cap. LXIX.

Consensus etiam veteris Testamenti; & noui constat plurimùm utilitatis afferre ad solidam Scripturæ Sacræ cognitionem hauriendam: ad Catholicos in Fide ac pietate roborandos: ad Iudæos conuincendos, atque ad discordes Phi-

D losophorum sectas in unam Religionem adducendas. Quæ omnia uel designarunt, uel comprobarunt Rota in Rota Ezechieli ostensa: Boni Scribæ, siue Theologi commendatio, qui nouit proferre vetera, & noua de thesauro Diuinæ Scripturæ: Pauli dictum de vetere Testamento, quod in Christo euacuabatur, hoc est aperiebatur; & prodebatur: Apostolorum omnium mos in tradenda Messię veritate: Patrum sedula diligentia in hostibus Fidei hac ratione confutandis. Sic Iustinus Martyr cum Triphone colloquens: Cyprianus scribens aduersus Iudęos: Eusebius decem libris de Euãgelica Demõstratione: Prosper Aquitanicus de Diuinis prædictionibus: Augustinus de Ciuitate Dei decimo septimo, ac decimooctauo, & aduersus Faustum: Paterius tribus libris restimoniorum in utrumque Testamentum, quæ in Moralibus Gregorij exponuntur: Et quicumque contra Iudæos, siue prisci, seu recentiores aliquid edide-

E re. Qui omnes Diuinam istam veteris vnà cum nouo Testamento Harmoniam aduersus Fidei hostes admonent tamquam firmissimam machinam, cuius in profanis sectis, aut gentium superstitionibus nullum apparuit umquam uestigium, quosuam possent impietatem obtrudere. Extant etiam apud nos, si non antiquissimi, certè antiqui, Anastasius Abbas, & Theophanes Gręci Auctores manuscripti, atque à Francisco Turriano Latinitate donati, sed nondum editi: quorum uterque (fusius autẽ Theophanes) de Simphonia utriusque Diuini Codicis egerunt. At de Harmonia Euangelica, notum est, quid Augustinus scripserit libris quattuor de consensu Euangelistarũ; quidve de ea, quæ aliquibus uideri posset Diaphonia: deq. Euangelicis concordantiis Ioannes Gerson Tomo suorum operum primo: ne quid dicam, quod Hãmonius Alexandrinus,

Ezech 1. Matt.13. 1. Cor.3. Act 17. & 18. Pau. ad Heb. Iustin. Mart. dialo. aduers. Tryph. Cypr. cont. Iudaos. Eus. lib.10. de demonstr. Euang. Prosp. Aquit. de Diu. prædict. Aug. de ciui. Dei. Paterius. Anastasi. Abbas. Theophanes de Symphonia. Aug. to.4. de cõsen. Euang. Io. Gerson de Euangel. Concordatiq.

Hammonius. Isidorus. Hieronym. Eusebius. Iansenius.

xandrinus, Isidorus, & antea Hieronymus (sed post Eusebium) de Canonibus Euangeliorum scripsere. Quamquam (quod huc attinet) Iansenij Labor de Concordia Euangelica superat etiam è veteribus multos. A

ANTONIVS MARINAR. IOSEPHVS ACOSTA de Christo reuelato librũ scripsit.

Iam cum non fuerit otium versare omnes, quos hac de re diximus, is, si sequentium alterutrum sumat in manibus, quem euoluat, uoti erit sat compos. Alter est Antonius Marinarius Carmelita Cantaperensis, qui tres libros inscripsit de consonantijs IESV, & Prophetarum, vberes, eruditos, ac certe perutiles. Alter Iosephus Acosta, opere de Christo reuelato.

Eadem notitia unde auctior. Cap. LXX.

DE NOMINIB. CHRISTI.

Dion de Diuin nominib.

Dei sydera oculis nostris accommodata.

Vide Franciscum Sylu. Ferrar. in B. Thoma lib. 1. cont. Gentiles.

Porrò quæ ex consensu veteris, & noui Testamenti utilitas capitur, fructu adhuc vberiore cumulatur ex notitia nominum Diuinorum, de quibus agens Dionysius Areopagita, cùm dixisset à Deo radium intelligentiæ suæ unicuique pro captu cuiusque communicari, ostendit, debere nos, qui immensam Diuinam illam lucem comprehendere non possumus, ad sacras literas, tamquam ad cęlos, mentis aciẽ flectere: In quibus literis nomina sunt, cognomentaq. Diuina tradita Diuinitus, veluti sydera oculis nostris accommodata, ex quibus multa de Deo cognoscimus, cumque ritè laudamus: Hæc igitur causa fuit, cur & veteres, & qui subsequuti sunt Theologi, eamdem de Diuinis nominibus, & attributis tractationem sedulò sunt persequuti. Quæ Attributa à Scholasticis, pręcipuè à D. Thoma, diligentissimè tractata cùm reliquis in locis, tum in Summa, & in primo libro contra Gentiles, satis norũt eruditi ab ijs esse petenda. At quoniam alij quoque hoc sęculo in ea re sic laborarũt, vt Nomina Diuina (Christi pręsertim Domini) colligerent, ac, quatenus humanis mentibus licet, explicarent; ideo tres, quartuorue (summùm) adscribam, qui leuare animos solicitudine alia conquirendi poterunt. B C

Martin lib 2. Hipotypo. c. 1. 2. 3. & 4. Bellarm. to. 1. cõtrou 2. lib. 1. 2. 3. 4.

Benedictus Arias.

Vide tertiam Ludou. Leonis editionẽ Salmau. euulgatam anno 1587. apud Gulielmum Forguel.

Vide Henric. Susonẽ de nomine Iesu.

a Esa. 4. Hierem. 33. Zac 3. & 6. b Psal. 88. & 94. Esai. 45. & 64. c Ps. 68 et 15. Esa. 35. Io 14 d Io. 11. Hebr. 13. 1. Petr. 5. e Ps 67 Esa. 2. Dan. 2. f Esai 9. g Ps 70 Esa. 52. et 53. Luc. 3. h Psal. 2. Esa 60. & 66. Mich. 4. k Ephe 5. Io. 14 Rom. 13. 1. Cor. 3.

Ac primo è Patribus, & uniuersa pene Grę̨corũ, & Latinorũ antiquitate Martinus Martinius complura huc attulit. Nam cum fusè tradidisset, quid obseruatum fuerit in recta impositione propriorum Nominum, cùm in Diuinis literis alicui imponuntur; mox sequentibus capitibus egit de Deo, & Diuinis Nominib. fusissimè: De Christi item Redemptoris nominibus, siue quæ ad Diuinam, seu quæ ad Humanam naturam assumptam pertinent. Denique quid significent nomina, quæ de Deo dicuntur, cùm ex humanis rebus, & ex affectionibus nostris sunt desumpta.

Robertus Card. Bellarminus, cùm secundam generalem Controuersiam in quinque partes distribuisset, Primam De Diuinitate Christi. Secundam de distinctione Personali à Patre, & Spiritu sancto. Tertiã de carne, siue Incarnatione Domini. Quartam de Anima eiusdem. Quintam de Officio Mediatoris, multa, quæ faciunt ad id, de quo agimus attulit. D

Et Benedictus quidem Arias Montanus in suo Apparatu ad literarum sacrarum Instructionem, aliqua eo in libro persequutus est, qui de Arcano sermone, siue Ioseph est inscriptus.

Verumtamen quæ ad ipsum Christum tamquam hominem attinent, Ludouicus Leo Augustinianus Theologus lingua Hispanica, & perelegãti, ut sẽsu erudito, ac profundo, interpretatus est: Postrema tamen, quam ipsi legimus, editio auctior est, quippe cui tertius fuit liber adiunctus de Nominibus FILII, DILECTI, IESVS. Nam duobus superioribus libris de alijs nominibus egerat. GERMINE[a], FACIE[b], VIA[c], PASTORE[d], MONTE[e], PATRE[f] futuri sæculi: BRACHIO[g], REGE[h], PRINCIPE[i] PACIS, SPONSO[k], Quamquam & in Cantico Canticorum, quæ quidem ipsemet Ludouicus Leo Latinis commentarijs explanauit, multa apposite in hanc rem dixit. E

Et sanè ad hæc Nomina siue cognomina, pleraque alia referuntur, quæ in Scripturis extant. Ac tamen adhuc pauca hæc in gratiam studiosorum adijcimus: Videlicet, non Positiuæ solum, atque Scholasticæ, verùm etiam Controuersæ cum Iudęis, & Hæreticis Theologiæ profuturum, si hęc omnia ad septem officia, quibus aut functus est, aut partim etiamnum fungitur Dominus, redigantur. Quibus enim, dum in

Mundo

A Mundo vixir, est functus, ea fuere quinque, PROPHETÆ, SACERDOTIS, REGIS, DOCTORIS, REDEMPTORIS. Iam verò in cælis præstat officium ADVOCATI, atque IVDICIS: præstiturus postea hoc ipsum quod Iudicis est, in exrremo Iudicij die plenissimè.

Notitia Gentilium, à quibus prænunciatus est Christus, vtilis. *Cap.* LXXI.

AT præter hæc, quibus Christus Dominus fuit prænunciatus, Aliorum quoque, qui in Christum haud credidere, fuere prædictiones, hoc est, Balaami; Magorum: Caiphæ, siue similium: quibus omnibus vsus est ille, cuius sunt Cæli, & Terra, quiq. etiam per Balaami Asinam pronunciare potuit veritatem. *Psalmo.88: Num.22.*

Iam de Sibyllis egerunt Plato, Iamblicus, Porphirius, & cereri Academici, quorum hac de re doctrinam scripsit [a] Petrus Crinitus. [b] Egir Cicero, Plinius, & ante hos *a Pet. Crin. lib.2. de honesta discipl. c.1 b Cic. lib.1. et 2. de Diuin.*

B Varro in libris rerum Diuinarum ad Cæsarem: deinde item Cornelius Tacitus, Solinus, Fenestella, Martianus Capella, Virgilius, Seruius, & alij. Græci autem, præter Platonicos, Diodorus Siculus, Strabo, Suidas, Ælianus de varia Historia. Sed è Christianis, & priscis Patribus Græcis; Eusebius, Iustinus, Clemens Alexandrinus, Straronicus Cumanus, Theophilus ad Autolycum: Ex Latinis autem Lactantius, Hieronymus, Augustinus: Nostro quoque tempore Sixtus Senensis, Petrus Messia, PetrusGarsias Galarza, alijque complures.

Has autem Sibyllas Dei afflatu vaticinaras fuisse bona pars eorumdem [c] Patrum asseruit. Et earum Oracula Paulus Apostolus gentes hortabatur, ut legerent, sicuti Clemens Alexandrinus scriptum reliquit sexto Stromatum libro. *Libros Græcos* (aiebat Apostolus) *sumite, & Sibyllas agnoscite, quomodo vnum Deum significent, & ea quæ fu*
C *tura, & inuenietis in eis Filium Dei clarius & apertius scriptum.* Carmina uerò ipsa Sibyllarum aliquot legi possunt in Sixti Senensis Bibliotheca sancta, & in alijs, rū Græca, tum Latinè facta. Sed & Petrus Garsias Galarza ita hanc rē totam tractauit, vt decem Sibyllarum carmina cum Prophetijs Sacræ Scripturę conferens, mirabilem earū
„ cum istis harmoniā ostendat. Sed & vide poeticā nostrā in secūdo huius operis tomo. *c Hieron. lib. 5. cont. Iouin. Euf. lib. 5. hist. Eccl. Lactan lib. 1. Diuin inst. Aug. lib. 18. de Ciuit. Dei cap 23. Iust. martyr. aduers. Gentes.*

Ad Psalmos Dauidis intelligendos Lux. *Cap.* LXXII.

POst veteris, & noui Testamenti Harmoniam, ipsa Dauidis Psalmorum tractatio mirificè ad uniuersam Scripturæ Sacræ notitiam facit. Qui quoniam non solum in Ecclesia publicè, uerum etiam à plurimis priuatim quotidie recitantur, curandum esset, ut quędam de ijs penè ab omnibus generatim, ac breuiter prænoscerentur, quibus facilius ad eos intelligendos, ac meditandos institui possent.

D Scripsęre autem in Psalterium plerique Patres, amplexi, vel corpus uniuersum, vel partem ipsius: Sed & sequentibus sæculis, mirum est, quàm Deus calfecerit corda piorum Theologorum, vt & ipsi canenti Dauidi quodammodo accinerent, se ipsos, & populum ad Diuinas laudes varijs earum interpretationibus excitantes. At nostro hoc sęculo inter alios prodiere Commentarij Gilberti Genebrardi, qui literalem sensum ex Diuino Psalte elicuit. Deinde eodem pene tempore Paraphrasim potius, quam Commentarium Cornelius Iansenius emisit. Accessere Gregorio XIII. Pontifice Maximo hortante, Ioannis Baptistę Folengij Mantuani Monachi Cassinatis, recusa Romæ Commentaria diligentius emendata. PARTITIONEM interim Psalmorum ita distribuit. *Io Bapt. Folēgius Mantuanus Romæ editus emendatior.*

In Psalmorum libro, aut laudatur Deus, aut ad eum laudandum fiunt adhortatio
E nes, in quibus eius tum erga alios, tum potissimùm erga Israelitas beneficia commemorantur, vt Psal. 8. 29. 33. 47. 48. 65. 66. 76. 81. 92. 93. 95. 97. 98. 100. 103. 105. 106. 107. 111. 113. 114. 115. 117. 119. 134. 135. 136. 138. 145. 146. 147. 148. 149. 150. Aut oratur, vt in Psal. 16. 26. 43. 67. 84. 90. 126. In morbo 6. 38. 39. 88. Pro peccatorum autem uenia, & expiatione. 19. 25. 57. 130. Auxilium petitur contra aduersarios, & improbos potissimum, in quo insunt querelę, & imprecationes. 3. 5. 6. 7. 9. 10. 12. 13. 17. 25. 27. 28. 31. 35. 36. 40. 42. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 64. 69. 70. 71. 74. 79. 80. 83. 85. 86. 89. 94. 102. 108. 109. 123. 140. 141. 142. 143. 144. Aut aguntur Deo gratiæ, in quo inest & laudatio. 18. 21. 30. 31. 34. 40. 66. 77. 116. 118. 124. Aut est fausta precatio, vel omen. 20. 72. 122. Aut sunt in improbos inue- *Diuisio Psalmorum. 1585.* Laudatiões. Precationes. Gratiarum Actiones. Faustæ Precationes.

Inuectiones.
Præceptiones.
Prædictiones.
Alia diuisio Psalmorum.

ctiones cum precibus coniunctæ. 5.7.10.12.35.36.40.52.53.55.58.109.120.135. A
Aut docetur aliquid, & ad rectè viuendum traduntur præcepta. 1.2.4.11.15.19.23.
24.32.34.37.41.45.46.49.50.62.63.78.82.91.95.97.99.101.112.119.121.125.
127.128.129.131.132.133.137.139.141. Insunt & de Christo oracula. 2.14.16.
17.22.24.50.53.68.75.82.85.86.94.97.98.110. Et de Ecclesia 51.87. Atque hæc plerumque interse mixta sunt. Hæc quidem Folengius.

Villauicentius.

Sed & Villauicentius libro de recto Theologiæ studio efformando, ad sex ordines ita Psalmos omnes redegit, vt quidam sint simpliciter didactici, & parænetici, qui videlicet docent, quid iuxta Legem, ac voluntatē Dei sit expetendum, vel fugiendum: commendāt virtutes, damnant vitia, & de finibus bonorum excellenter differunt. Cuius generis sunt. 1.11.14.15.32.36.49.50.51.62.73.77.78.84.90.99.101.119.
127.130.131.133.134. Quidam contineant oracula, & prædictiones de Christo, de Ecclesia, de diuerso Ecclesiæ, & Sanctorum statu, de persequutionibus, & in his piorum liberatione, impiorum vero interitu. Huc pertinent Psalmi 2.8.9.14.16. B
19.21.22.24.29.40.41.45.47.53.59.67.68.72.87.89.93.95.96.97.98.100.113.
117.145. Quidam sint precatorij, in quibus nimirum Propheta, vel sancti quicumque implorant Dei misericordiam, petunt remitti peccata, liberari à periculis, Ecclesiam conseruari. Eiusmodi sunt. 3.5.6.7.10.12.13.17.20.25.26.28.31.35.38.39.
42.43.44.54.55.56.57.61.63.64.69.70.71.74.79.80.81.83.85.86.88.94.102.
119.120.123.132.133.140.141.142.143. Alij sunt consolatorij, cōcionantes de pœnitentia, de expectanda certa piorū liberatione, de promissionibus, bonitate, iustitia, iudicio Dei, de impiorum secuturo excidio. Ad hunc ordinem referuntur Psalmi. 4.
31.37.39.52.58.68.75.77.82.84.91.92.112.119.121.128. Nonnulli sint εὐχαριστικοὶ, quibus videlicet post liberationem piorum è varijs periculis, post attritos hostes impios, post accepta beneficia, & auersa mala, aguntur Deo gratiæ. Hi sunt. C
18.23.27.30.31.33.34.46.48.60.65.66.76. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 111.
114.115.116.118.119.122.124.125.126.129.135.136.138.139.144.145.146.
147.148.149.150. Postremo aliqui sint mixti, quandoquidē constant partim precationibus, partim consolationibus, partim gratiarum actionibus, partim prædicationibus, partim denique doctrina, atque exhortationibus. Huiusmodi iudicantur plerique, vtpotè quorum numeros videas ad diuersos ordines haberi descriptos, vti materia in illis comprehensa poscere videbatur. Hæc de Psalmorum argumentis.

Hæretici Psalmis Dauidicis vsi ad findendam Ecclesiam. Cap. LXXIII.

QVoniam verò Hæretici penè omnes, Psalmis Dauidis tanquam cuneo ad findendam Ecclesiæ vnitatem (vti & reliquis Scripturis) abusi sunt; Theodorus autem Beza Magistrum suum Caluinum imitatus, carpit superiorum omnium Patrum Diuinas interpretationes, vt ad sese vnum tāquam fidissimum omnium Interpretem, gloriam deriuet, (licet denique & Caluinum ipsum ea in re mordeat, & priorem suam versionem cùm multis locis immutasset, tanquam initio malè ab se factam, rideat eos, qui vt eam retinerent, flammis cōburi in Ecclesia Catholica noluerunt:) propterea & Genebrardus, & Sixtus Senēsis, & Card. Bellarminus legi vtilissimè possunt, quibus locis istos oppugnant, veramque vna in Ecclesia Catholica versionem stetisse demonstrant: Genebrardus quidem in suis Commentarijs; Sixtus Octauo libro suæ Bibliothecæ; Bellarminus autem Card. Tomi primi libro 2. capite decimotertio, quo defenduntur loca, quę in Psalmis malè reddita fuisse à Latino Interprete Caluinus contendebat. D E

Theodorus Beza linguæ Sanctę ignarus.

Atqui & illud addendum, Theodorum Bezam veritate coactum agnouisse, sese nihil Hebraicè scire, dum scribit, neque se è fonte Hebrææ linguæ hausisse, quæ verteret, atque Henrici Mollesi versionem sectatum fuisse. Quare si quid Hebraica lingua balbutit, id (vti Genebrardus inquit) mutuauit, à dictatis quorundam esurientium Grammaticulorum, qui Geneuæ docebant, egentes & ipsi doctoribus. Sed & ex his omnibus perspici potest, quanta laborarunt insania, qui ex versione Bezę & ipsi versiones in maternas linguas fecerunt.

Numerus

A *Numerus, & Ordo Psalmorum.* Cap. LXXIIII.

VNus autem est liber Psalmorum, licet apud Hebræos in quinque libros sit distributus; quæ quidem potius est subdistinctio. Aliàs enim libri Scripturæ non responderent numero literarum Hebraicarum, ut ipsorum Hebræorũ postulat Canon. Sed & id docent Doctores: atque in Actis Apostolorum dicitur. *Scriptum est in libro Psalmorum.*

Lib. Psalmor. in quinq. lib. diuisus secundũ Hebraeos. vide Genеb. Act. 1.

Porro continet hic liber centum quinquaginta, hoc est, ter quinquaginta Psalmos, ob mysticam huius numeri rationem, ut inquiunt Hieronymus, Remigius, Augustinus, Magister Sententiarum; vt verò ait Chrysostomus, in honorem S. TRINITATIS. Rupertus autem: vt fidei, spei, & charitatis prædicet Iobilæum, ad quas virtutes B reuocat omnes Psalmos. Thomas item ob triplicem statum populi fidelis, s. Pœnitẽtiæ: & hæc quinquagena terminatur Psalmo pœnitentiali, *Miserere mei Deus.* Iustitię: & hæc finitur Psalmo centesimo, *Misericordiam, & iudicium.* Gloriæ: quæ desinit in Psalmum. *Omnis spiritus laudet Dominum.*

Atqui ordo Psalmorum secundum res gestas haud seruatur, quod omnes fatentur. Quare (quod sentiunt aliqui) quoniam perierat liber in captiuitate Babylonis, deinde non totus simul, sed dispersus repertus est: eo ordine Psalmi sunt, vel ab Esdra; vel ab Ezechia dispositi, quo sunt antea, vel postea inuenti. Sic Chrysostomus, & Euthymius, qui scilicet Diuina institutione, & ratione mysteriorum id factum iudicãt. At Hilarius existimauit propter mysterium vitæ humanæ. Beda verò inquit, Esdrã de industria ordinem historiæ non sequutum, vt in his mysteriũ potiùs spectandum C sciremus. Augustinus hanc ordinis varietatem Sancto Spiritui relinquendam censet.

Ordo in Psalmis cur non seruetur.

Chrysost. in 2. proœm.

Materia Psalmorum quanam. Cap. LXXV.

ET verò materia huius libri est vniuersalis totius Theologiæ, quemadmodum inquit Thomas Dionysium explicans, qui ait, *Diuinarum Odarum* (idest Psalmorum) *esse, Sacram Scripturam intendere, & Sacras & Diuinas operationes uniuersas decantare:* Et Athanasius: *Complectitur* (ait) *per modum Cantici, & laudis Diuinæ quicquid in tota reliqua Scriptura sparsum reperitur.* Sic item Augustinus & Chrysostomus.

Aug. epist ad Marcellinũ.

Chrysostomus autem dicit Psalmorum argumentum esse CHRISTVM Deum & Hominem; Hilarius, Christi mysteria; Cassiodorus Christum integrum; scilicet caput, & mẽbra, vel Ecclesiam. Remigius ponit hominem deiectum in miserias per pec- D catum, nec inde valentem resurgere, nisi per Dei Misericordiam. Euthymius ad decẽ capita reuocat. Ego quidem hæc vniuersa in Psalmis tractari dico, at præcipuè quæ spectanr ad Christum, & Ecclesiam. De singulis verò ijdem Auctores copiosius disseruntt, qui & Psalmorum diuisionem haud eandem tradunt, quippe qui diuidi possint pro ratione triplicis status, vt ait Thomas, Titulorum, Variorum animæ affectuum, & Effectuum, quos de tota Scriptura exponit Apostolus inquiens: *Omnis Scriptura Diuinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum.* Vt Chrysostomus, & Augustinus inquiunt. Lege Athanasium.

2. Tim. 3.

Chrysost. in 2. proœm.

Cùm autem multi sint Psalmi, quibus res gestæ commemorantur, plerique autem ad mores, & vitam pertineant; tamen (contra Hebræos) hic liber attinet ad eam Scripturæ partem, quæ in prophetia ponitur, vt Cassiodorus, Rupertus, & alij testantur. E Sic Thomas; qua de re vide Driedonem. Quin & ipsi Hebræi coguntur hoc sensu varios Psalmos interpretari, vt Psalmum secundum, vigesimum primum, & alios.

Liber Psalmorũ & Propheticus.

Driede lib. 1. de Catal. sac. script. cap. 1.

Metricè scripti Psalmi, Ipsorum commendatio, Versio, & obscuritas. Cap. LXXVI.

SCripti porrò fuere metricè Psalmi, quod Hieronymus, Chrysostomus, Beda, alii que fatentur. *In primis* (ait Athanasius) *vt homines totis uiribus Dominum adament, & ad vocis concentum rectum etiam concentum affectuum reddant.* Deinde (inquit Augustinus.) *quoniam Spiritus sanctus uidens oblactantem, ac resistentem ad uirtutis uiam hominem, & ad delectationes huius uita magis esse procliuem, quàm propensum ad rectum iter uirtutis: delectabilibus modulis cantilena uim sua doctrinæ permiscuit: ut dum*

suauitate carminis mulcetur auditus, diuini sermonis pariter utilitas inferatur. Theodoretus, & Chrysostomus. A

Chrysost. in Psal. 42.

Iam de laudibus Psalmorum vide præter alios fusè Athanasium, Augustinū, Chrysostomum, Cassiodorum, & Euthymium. De varijs autē translationibus Euthymius, Thomas, Augustinus Eugubinus, & Driedo agunt, præter illa, quæ ex varijs lectionibus posita sunt in postrema versione Latina LXX. Interpretum, Romæ edita, quæuè Gulielmus Sirletus Cardinalis collegit, & contulit cum antiquissimis codicibus, quæ quidem ad finem sacri Apparatus Benedicti Ariæ Montani excusa sunt.

Dried. lib. 2. cap. 1. de catal. script.

Obscuritas verò Psalmorum ex ijsdem oritur causis, è quibus Scripturæ vniuersæ obscuritatem ortam diximus suprà, vbi De profunditate Scripturæ actum est.

Auctor Psalmorum quis. Cap. LXXVII. B

Auctor Psalmorum quis.

Restat dicendum de Auctore Psalmorum. Et quidem Hieronymus, Hilarius, ac recentiores Interpretes aiunt, non ipsum solum Dauidem Auctorem esse, sed eos, quorum nomina gerunt ipsi tituli Psalmorum; Rectius tamen liber Psalmorum dicitur, quàm Psalmi Dauidis, vt Hilarius sentit; Vel quoniā, si Psalmi Dauidis dicantur, id fit à maiore parte, quódq; primus fuerit, ac præcipuus auctor, qui Psalmista diceretur, vt inquiunt Augustinus Eugubinus, & Lyranus. At solū Dauidem Auctorē fuisse putant Origenes, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Cassiodorus, Remigius, Beda, Euthymius, Theodoretus, Driedo. Rationes hæ sunt, quòd Psalmi nomine Dauidis citati inueniuntur, à quibus tamen Titulus Dauidis abest, qualis est Psalmus centesimus quartus, & nonagesimus quintus, qui, cùm careant titulo, in libro tamen primo Paralipomenon ipsi Dauidi tribuuntur. Psalmi item quidam in titulis habent nomina aliorum, ac tamen sunt Dauidis; Psalmus etiam septuagesimus septimus inscribitur Intellectus Asaph, ac tamen apud Matthæum nomine Dauidis citatur: vocat enim ibi Prophetam Euangelista. C

Dried. lib. 1. cap. 3. de catal. scrip.

1 Paralipom. cap. 16.

Matth. 13.

Atqui (ait Chrysostomus) *nullus dicere valet, vbinam Dominus, vel Apostolus aliquis Psalmos alterius, quàm Dauidis meminerit*. Quare & Psalmistæ nomen obtinuit. Addit Euthymius; Quoniam qui seu Cantica, siue Psalmi inscribuntur Moysi, & Salomonis, nusquam alibi de ijs fit mentio, quamuis alia eorum scripta commemorentur. Quoniam item, (vt Cassiodorus inquit) Ecclesiæ vsus habet, vt dicantur solùm Dauidis. Nos verò cum Theodoreto dicamus, non multam hac de re litem esse faciendam; ecquid enim refert siue Dauidis sint omnes, siue aliorum aliqui: cùm constet Diuini Spiritus afflatu omnes fuisse conscriptos? Vincat plurium sententia (ait). D Plures enim Scriptores Dauidis esse asserunt. Cum ergo reperiantur aliorum nominibus Tituli: id fit partim, vel propter mysterium, vt Remigius inquit, vel quia nomina illa intellectus rerum congruos indicare noscuntur, vt Cassiodorus, Beda, Remigius dicunt, vel quod illi similem materiā tractarunt, qualis in Psalmo illo tractatur, vt de Moyse, Zacharia, & alijs: vel quoniam ijs cura erat pulsandi, & concinendi illū Psalmum, vt Chrysostomus, Euthymius, Cassiodorus, Iacobus de Valentia scribunt: canebant enim illi hymnos (aiunt) & carmina, quæ fecerat Dauid.

Chrysost. in proœm. 1.

Psalmi oēs Auctore Spiritu Sancto sunt editi.

Beda in Psal. 49.

Iac. de Valen. 2 par. 7.

Placet item illorum sententia, quæ habet; Dauidem multos quidem ipsum composuisse, aliorum verò argumentum alijs tradidisse, quod Cantico exprimerent. de Hieronymo autem dicunt eum locutum fuisse secundum sententiam Hebræorum; Nam alibi ipse citat sæpe nomine Dauidis Psalmos, qui aliorum Auctorum titulum præferunt. E

Ceterum Psalmi nomē liquet Latinum, fuisse & vsu tritū ex Græco, à verbo ψάλλειν quod est canere; Hebraicę autem dicitur *Mizmor* מזמור à radice *Zamar* זמר.

Iam verò Psalmi, siue carminis hoc genus, quod simul cum Psalterij instrumento suaui voce profertur, vt aiunt Chrysostomus, & Euthymius, antiquissimum est: nec iam constat, qua ratione incedat, solùm videtur liberum quoddam genus Carminis fuisse, quali in vernaculis linguis vtimur, nempe numero quodam syllabarum cadentium contentum: Quapropter cum Hieronymus scribit Iob, & Psalmos dactylo, spondæoq; decurrere, & cùm Augustinus, alijq; similia dicunt; non sunt præcisè intelligenda,

A telligenda, sed quia simile quiddam imitatur carmen Hebręum. Canticum autem est vox musica, cum harmonia prolata, Psalmo antiquius, ait Euthymius. Hymnus verò est Diuinæ gloriæ extensior, atque amplior quædã laus, inquit idem ipse Euthymius: Remigius autem ait, esse laudem Dei metricè conscriptam. Confessio autem amplā est Testimonium, quo bona, quæ accepimus, aut mala, quæ commisimus, fatemur, vt habet Euthymius, vbi duplicem Confessionem complectitur. At Chrysostomus, *Est*, inquit, *eius qui laudatur amplificatio*. Sed Canticum Psalmi est, cum prius sonat instrumentum, & consequitur vox: Verum Psalmus Cantici contrario se habet modo; sic Chrysostomus, Hilarius, Euthymius. Denique Diapsalma, quod Hebraicè סלה Sela dicitur: quod septuaginta tribus vicibus in Psalterio occurrit; significat, vt ait Euthymius, mutationem sententiæ, aut cantus, aut pausam pulsationis, aut illuminationem Diuini spiritus, quæ tamen canentibus apparebat; simili modo Hilarius, Augustinus, Chrysostomus; Hieronymus verò (& refert idē Cassiodorus) dicit significare *semper*, B vel est idem, quod *veritas*, vel *fiat*, vt Augustinus in quartum Psalmum notat. Sed est legendus Franciscus Ribera noster in tertium caput Abacuk.

Vide de voce Sela Franciscum Riberā in tertiū caput AbacuK. num. 18.

Hierony. epi. ad Marcell. in epist. cuius initium est: Quæ accepe- ras.

De Titulis Psalmorum, qui plura mysticè desiderat, ipsos Auctores legat, præsertim Athanasium, qui de industria hos explicat; Gregorium Nissenum, Hieronymum, Augustinum, Bedam, Rupertum, Driedonem.

Dried. lib. 3. cap 2. de reg. & dogm. scri pt. in commu- ni.

Admonitio breuis de ratione Diuinæ Scripturæ explicandæ. Cap. LXXVIII.

EX ijs, quæ secundo hoc libro dicta sunt, si quis Rationem Sacræ scripturæ explicandæ cupiat adhuc nosse breuissimè, hæc habeat. In primis post Sacræ Scripturæ necessitatem, dignitatem, certitudinem, partitionem ostensam, verus, ac literalis sensus esset inuestigandus & exponendus, adhibitis Codicibus Hebraicis, C Græcis, & veterum Patrum monimentis, vnà cum vulgata editione. Deinde loca omnia notanda, è quibus præcipua fidei Catholicæ dogmata, robur, ac firmitatem accipiunt. Præterea, quæcunque aduersus hæreticos Catholici solent afferre, ad quam controuersiam pertinerent, indicanda; pro viribus item ostendendum ea loca verè pro Catholicis facere, nec ab Hæreticis eludi posse. Loca verò omnia, quæ contra Catholicos hęretici proferunt, monstranda, atq; accuratè docendum, nihil ea aduersus Catholicos facere. Breuitati autem studendum, locis perspicuis, atq; facilibus omissis. Rabbini cautissimè tractandi (si modo non sint prohibiti) cautius verò discipulis proponendi. Demum sensus morales, atque ea, quæ ad Conciones attinent, breuiter adnotanda, nimirum potius Auctorum loca, vbi tractantur, ostendenda, quàm in ijs esset prolixè immorandum.

Ratio Sacrę scripturę explicandæ.

D

Elenchus Interpretum, atque eorum qui Glossas, vel Paraphrases, aut Concordantias in omnes Scripturæ Sacræ libros edidere: Quorum vsus, & emendationes ab Auctore fusius postea ostenduntur in Apparatu Sacro. Cap. LXXIX.

QVæ fuit antiquis Patribus Gennadio, Hieronymo, & alijs, cura, in Catalogum redigendi eos, qui Diuinæ fuerunt Historiæ Interpretes: eadem stimulos addidit hoc sæculo viris eruditis, vt idem eò magis efficerent, quò diligentius Satanas per hæreticos satagebat, vt eorundem Interpretum memoria extingueretur. Sixtus autem Senensis cùm quartum suę Bibliothecę librum huic rei addixisset, adiunxit quasi Nomenclationem eorum, quos ad suam vsq; ætatem viderat operam sacris eloquijs E exponendis præstitisse. Sed cùm viro illo hinc (vt sperandum est) ad cælum euocato, non defuissent (quod initio in Idea huius Bibliothecę diximus) qui vel Interpretes antiquiores eduxissent in lucem: qui verò ab Hæreticis, vel ab hominibus imperitis fuerant varijs erroribus & maculis aspersi, hosce emaculassent: Alij suos ipsorum labores in hoc genus scribendi contulissent, quorum hoc præcipuè secundo operis nostri in libro mentionem aliquam fecimus, propterea visum est expedire, vt Sixti Catalogum huc adtexeremus aliquanto vberiorem, quem suo quasi iure, tanquam necessariam Appendicem requirebat hic locus. Admonemus interim lectorem, ne

cito cuilibet istorum Auctorum admoueat manum. Sed è Bibliothecis nostris, tum hac Selecta tum Sacro nostro Apparatu (qui Deo iuuante mox separatim edetur) dispiciat, quinam expurgati sint; qui illustrati Scholijs, aut Notis: qui maiore solertia recusi: hęc enim quantùm per ingentem negocij molem, viresq; exiguas nostras Dominus IESVS mihi concessit, curaui, ne quis desideraret: id quod vel in Selecta Index Auctorum, vel in Sacro Apparatu Alphabetici series indicabunt.

EORVM, QVI IN VETVS Testamentum scripserunt, Catalogus.

Aquila.
Eusebius Cęsariensis.
Emanuel Sà Societatis Iesu.
Franciscus Vatablus, sed qui emendatus est in Hispanijs.
Hesychius Monachus.
Iosephus Hierosolymitanus.
Iustus Tiberinus.
Lucianus.
Matthæus Doringus.
Paulus Burgensis.
Patrophilus.
Septuaginta duo Interpretes.
Sophronius.
Symmachus.
Theodotion.

EORVM QVI IN VTRVMQVE Testamentum scripserunt, Catalogus.

Albertus Magnus.
Alexander Hales.
Apollinarius iunior.
Anselmus Laudunensis.
Augustinus Nebiensis.
Aurelius Augustinus.
Bartholemæus Vrbinas.
Beda.
Benedictus Arias Montanus.
Emanuel Sà.
Dionysius Cartusianus.
Franciscus Georgius.
Franciscus Ximenius.
Godelbertus.
Godefridus Tilmannus.
Godefredus Viterbiensis.
Haymo.
Hieronymus.
Hugo Carensis.
Hugo Victorinus.
Iacobus Genuæ Archiepiscopus.
Ioannes Chrysostomus.
Isidorus iunior Cordubensis.
Isidorus Pelusiota.
Nicolaus Gorran.
Nicolaus Lyranus.
Nicolaus Ziceuius.
Origenes.
Paterius.
Pauli Burgensis Scrutinium scripturarum.
Petrus Brunaquellus.
Petrus Berchorius.
Petrus Cantor.
Petrus Comestor.
Petrus Paludanus.
Petrus Riga.
Pontius Carbonellus.
Rabanus.
Richardus Victorinus.
Rupertus Tuitiensis.
Sanctes Pagninus.
Seraphinus Cumiranus.
Strabo.
Thomas Caietanus.

IN OCTATEVCHVM, idest, Octo Primos Sanctæ Scripturæ libros, ab initio videlicet Geneseos vsque ad Paralipomenon scripserunt.

Alphonsus Tostatus.
Claudius Monachus.
Gregorius Papa.
Iacobus Martinus.
Oecumenius.
Philo Iudæus.
Procopius Gazæus.
Stephanus Anglicus.
Theodoretus.

IN PENTATEVCHVM, idest, in quinque libros Mosis, scripserunt.

Alanus Insulensis.
Albertus Patauinus.
Aristobolus Antiquior.
Aristobulus Iunior.
Augustinus Steuchus.
Benedictus Stendal.
Bruno Archiep. Coloniensis.
Cyrillus.
Diodorus.
Erardus.
Eucherius.
Franciscus Vatablus.
Hieronymus ab Oleastro.
Hugo Victorinus.
Iacobus Lusanus.
Ioannes Zacharias.
Matthæus Ebroicensis.
Paulus Ricius.
Remigius.
Seraphinus Capponi à Porrecta Dominicanus.

IN GENESIN scripserunt.

Aegidius.
Albinus.
Aloysius Lippomanus.
Ambrosius Catharinus Compsæ Archiepiscopus.
Ambrosius Mediolanensis.
Anastasius Iunior Episcopus Antiochenus: Cuius manuscript. exemplar Græcum extat in Academia Veneta.
Andreas Bilius Mediol. Cuius opera manuscripta habentur Mediolani in Bibliotheca Marciana.
Anselmus Cantuariensis.
Antonius Honcala.
Apion, sed qui censura indiget.
Augustinus Steuchus non solum in libro, qui de Cosmopęia inscriptus est, verum etiam in eo, in quo agit de recognitione veteris testamenti in Hebraicam veritatem.
Auitus.
Aurelius Prudentius.
Benedictus Pererius duobus Tomis iam editis in Genesim, expectatur autem Tertius Tomus.
Bruno Ruthenus.
Candidus.
Clemens Alexandrinus.
Dracontius.
Eccardus.
Eucherius.
Eusebius Cæsariensis.
Eusebius Emisenus.
Franciscus Lucas, cuius extant notationes in Biblia.
Franciscus Georgius, sed debet emendari.
Gennadius Constantinopol.
Gulielmus Hamerus.
Gulielmus Parisiensis.
Gregorius Nissæ.
Gulielmus Pepin.
Henricus Hassius.
Hermanus Schildius.
Hieronymus Fracastorius.
Hieronymus Sauonarola.
Hieronymus ab Oleastro.
Hieronymus Vtelmius Episcopus Argolicensis.
Hilarius Arelatensis.
Hippolytus.
Honorius Augustudunensis.
Ioannes Buteo.
Ioannes Duns.
Ioannes Ferus, sed qui sit emendatus.
Ioannes Picus Mirandulanus.
Isota Nogarola.
Iunilius.
Ludouicus Iunior.
Melito.
Methodius.
Nicolaus Cusanus.
Nicolaus Triuet.
Nouatianus.
Paulinus Nolæ.
Petrus Aliacus.
Remigius.
Richardus Victorinus.
Robertus Roseus.
Rodon.
Rufinus.
Saluianus.
Seraphinus Capponi à Porrecta Dominicanus.
Seuerianus.
Statius.
Strabo Cantabrigiensis.
Tertullianus.
Thomas Aquinas.
Thomas Speman.
Thomas Valdensis.
Victorinus Pitabionensis.
Vincentius Bellouacensis.
Vmbertus Carnotensis.

IN EXODVM.

Aloysius Lippomanus.

Ambrosius Mediol.
Auitus.
Benedictus Pererius.
Bonauentura.
Eccardus.
Gregorius Nissæ.
Guilielmus Pepin.
Gymnasius.
Henricus Consueldius.
Henricus Hassius.
Hieronimus Sauonarola.
Hippolytus.
Ioannes Ferus, sed qui sit expurgatus.
Ioannes Gauer.
Ioannes Rusbrochius.
Maximus Monachus.
Nicæas.
Nicolaus Assentiua.
Nicolaus DunKelspulus.
Robertus Roseus.
Seraphinus Capponi à Porrecta Dominicanus.
Tertullianus.
Thomas Valden.
Victorinus Pitabionensis.

IN LEVITICVM.

Esychius Presbyter.
Ioannes Nider.
Nicolaus Triuet.
Rodulfus Flauiacensis.
Robertus Roseus.
Seraphinus Capponi à Porrecta Dominicanus.
Thomas Valden.
Tripon.
Victorinus Pitabionensia.

IN NVMEROS.

Ambrosius Mediolanensis.
Hippolytus.
Triphon.

IN IVDICVM LIBRVM.

Benedictus Arias Montanus.

IN REGVM LIBROS.

Ambrosius Mediolanensis.
Andreas Gallus.
Angelomus Monachus.
Aurelius Augustinus.
Bernardus.
Cornelius Magnanus.
Diodorus.
Eucherius.
Gregorius Papa.
Hegesippus.
Hippolytus.
Ioannes Agen.
Isidorus Corduben. Senior.
Methodius.
Nicolaus Chenton.
Procopius.
Theodorus Ancyræ.

IN ESDRAM.

Ioannes Ferus.
Iunilius.

IN TOBIAM.

Ambrosius Mediolanensis.
Fridericus Nausea.
Ioannes Hofmeister.
Mathias Vindonice.
Richardus Lauinam.

IN IVDITH.

Cornelius Magnanus.

IN IOB.

Ambrosius Alexander.
Ambrosius Mediolanen.
Catena Græca: Quam Latinam fecit, atq; edidit Io. Paulus Comitolus Socie. IESV.
Conradus Halberstad.
Cyprianus Montemartyr.
Didacus à Stunica Salmanricensis Augustinianus, cum eius editione vulgata Latina, Hebrea, Græca 70. interpretum, & Chaldęa.
Didymus.
Franciscus Titelmannus.
Gregorius Papa.
Hieronymus Sauonarola.
Hilarius Pictaniensia.
Ioannes Francfortius.
Ioan. Pineda Soc. Iesu.
Odo.
Olympiodorus.
Philippus Monachus.
Polychronius.
Richardus Ampolus.
Simon Affligeniensis.
Thomas Aquinas.

IN PSALTERIVM.

Agathius.
Albinus.
Alexander Capgraue.
Alexander Cestriensis.
Alfonsus Castrensis.
Ambrosius Amsbertus.
Ambrosius Mediolanensis.
Anastasius Antiochenus.
Angelus Sangrinus.
Anselmus Lucensis.
Anselmus Mantuæ.
Apollinarius.
Aribo.
Armandus.
Arnobius.
Asterius.
Athanasius.
Augustinus Steuchus.
Aurelius Cassiodorus.
Basilius.
Bernardus.
Bonauentura Cardinalis.
Bruno Cartusianus.
Bruno Herbipolensis.
Carolus Bouillus.
Catena in Psalmos Græca.
Christianus Ichyrius.
Chrystophorus Marcellus.
Columbanus.
Cornelius Bitontinus.
Cosmus Indicoplesius.
Didymus.
Diodorus.
Eynardus.
Epiphanius Scholasticus.
Eusebius Cæsariensis.
Eusebius Vercellensis.
Eustachius Antioch.
Euthymius.
Felix.
Franciscus Miletus.
Franciscus Ortisius.
Franciscus Panticotius.
Franciscus Petrarcha.
Franciscus Puteanus.
Franciscus Titelmannus.
Franciscus Visdominus.
Franciscus Zamorensis.
Fridericus Nausea.
Gabriel Brebia.
Galterus Dissens.
Galterus Magolensis.
Georgius Vicelius.
Germanus Constantinop.
Gilbertus Genebrardus.
Gilbertus Porretanus.
Gregorius Papa.
Gregorius Nissæ.
Gulielmus Aluernas.
Gulielmus Gregorius.
Gulielmus Irsaugiensis.
Gulielmus Pepin.
Gulielmus Vellius.
Hadrianus Lametius.
Henricus Logen.
Hieronymus Sauonarola.
Hieronymus Varlenius.
Hilarius Pictauiensis.
Hippolytus.
Honorius.
Humfridus Anglus Societ. IESV sed nondum est editus.
Iacobus Furnius.
Iacobus Paniscotus.
Iacobus Perez Valen.
Iacobus Sadoletus.
Ianus Vitalis.
Innocentius Papa III.
Innocentius Papa V.
Ioannes Arundineus.
Io. Baptista Folengus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus.
Ioannes Franciscus.
Ioannes Gagneus.
Ioannes Gerson.
Ioannes Iansenius.
Ioannes Ludouicus.
Ioannes Meclinius.
Ioannes Neouillanus.
Ioannes Picus.
Ioannes Roffensis.
Ioannes Turrecremata.
Iouita Rapicius.
Lanfrancus.
Leander.
Lecbertus.
Ludolphus Cartusianus.
Ludouicus Legionēsis, siue de Leō Augustinianus Hispanus to ps. 26. ad finem sui Comm. in Cant.
Ludouicus Pictorius.
Mapheus.
Matthæus Aulæ regię.
Matthæus Bredembachius.
Michael Angrianus.
Nicolaus DunKelspulus.
Nicolaus Gorranus.
Nicolaus Heibron.
Nicolaus Triuete.
Ninianus.
Nonius Marcellus.
Otfridus.
Othomarus.
Paulus Riccius.
Peregrinus.
Petrus Aliacus.
Petrus Edessæ.
Petrus Herentlasius.
Petrus Lombardus.
Petrus Perpinianus.
Petrus Rufus.
Philippus Cancellarius.
Placidus Parmensis.
Prosper.
Rainerius.
Remigius.
Richardus Excestrien.
Richardus Pampolitanus.
Robertus Linconiensis.
Rudolphus Agricola.
Seraphion.

Six-

Sixtus.
Smaragdus.
Theodoricus Herxenius.
Theodorus Antiochię.
Theodorus Heracleotes.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.
Thomas Gualensis.
Vincentius Ciconia Veronensis in Psalmos aliquot à 115. inclusiuè vsque ad 133. inclusiuè.
Vincentius Lirinensis.

IN PROVERBIA.

Alexander Necan.
Aluarus.
Ambrosius Mediolan.
Basilius.
Euagrius.
Eustachius Antioch.
Gilbertus Parisiensis.
Gregorius Olympiades.
Gregorius Papa.
Gulielmus Aluernas.
Henricus Hassius.
Hippolytus.
Ioannes Arboreus.
Petrus Brunaquellus.
Petrus Gotifredus.
Rodulphus Baynus.
Salonius.
Theophilus Antiochiæ.
Thomas Gualensis.

IN ECCLESIASTEN.

Acacius.
Albinus.
Alexander Necan.
Dionysius Alexandrinus.
Garicus Parisiensis.
Gerardus Moringus.
Gregorius Neocæsariensis.
Gulielmus Alconas.
Hippolytus.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus.
Olympiodorus.
Petrus Brunaquellus.
Rupertus Holcoth.
Salonius.
Saluianus.
Sigibertus.
Victorinus Pitabionensis.

IN CANTICA.

Abbas.
Aegidius.
Agathius.
Alanus Rupensis.
Alexander Excellriens.
Albinus.
Ambrosius Amsbertus.
Angelomus.
Anselmus Cantuariensis.
Aponius.
Aprigius.
Aurelius Cassiodorus.
Bernardus.
Cyprianus Cisterciensis.
Eccardus.
Eulalius Cynopolitanus.
Gerardus Sauonæ.
Gilbertus Genebrardus.
Gilbertus Monachus.
Giselbertus Anglus.
Gregorius Olympiades.
Gregorius Papa.
Gulielmus Abbas.
Henricus Harphius.
Henricus Hassius.
Hermanus Schildius.
Hilarius.
Hippolytus.
Honorius.
Iacobus Anglicus.
Iacobus Perez.
Innocentius Papa V.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Gerson.
Ioannes Algrinus.
Ioannes Verdiacus.
Iulianus Celanensis.
Iustus Orgelitanus.
Leonardus Gipbonensis.
Lucas Abbas.
Ludouicus Legionensis Augustinianus Hispanus.
Marbadus.
Methodius.
Michael Picardus.
Orosius.
Faganus Bergomensis.
Petrus Aliacus.
Petrus Brunaquellus.
Petrus Nannius.
Philippus Abbas.
Philippus Alberti.
Philo Carpathius.
Psellus.
Remigius.
Rethicius.
Rupertus Holcoth.
Rupertus Limpurgen.
Simon Monachus.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.
Thomas Cisterciensis.
Thomas Gualensis.
Triphyllius.
Victorinus Pitabionensis.
Villeramus.

IN SAPIENTIAM Salomonis.

Bellator.
Eccardus.
Ioannes Arundineus.
Petrus Nannius.
Rupertus Holcoth.

IN ECCLESIASTICVM.

Ioannes Alerius.
Nicolaus Gorran.
Rupertus Holcoth.
Rupertus Roseus.
Rupertus Valsingen.

IN ESAIAM.

Adam.
Adamus Sasbouth.
Alanus Insulensis.
Alredus Rieuallis.
Ambrosius Mediolanen.
Basilius.
Cyrillus.
Didymus.
Eusebius Cæsariensis.
Franciscus Forerius.
Gilbertus Anglus.
Hector Pintus.
Henricus Vichingan.
Hieronymus Osorius.
Ioachim Abbas.
Leo Castrius.
Matthæus Ebroicensis.
Michael Maffanus.
Nicolaus Dunkelspulus.
Procopius.
Richardus Victorinus.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.
Thomas Hasselbach.
Victorinus Pitabionensis.

IN IEREMIAM.

Antonij Agellij Commentarius ex auctorib. Græcis collectus, & in easdem lamentationes Ieremiæ explicatio.
Ioachim Abbas.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.

IN THRENOS.

Anselmus Mantuæ.
Hugo Victorinus.
Ioannes Chiningen.
Ioannes Quinquarboreus.
Nicolaus Clenardus.
Paschasius.
Richardus Pampolitanus.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.

IN EZECHIELEM.

Alexander Necan.
Catina Syrus.
Esychius.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Papa.
Hieronymus Sauonarola.
Hieronymus à Prato: sed nondum est editus.
Hippolytus.
Hugo Victorinus.
Ioannes Chiningen.
Michael Cesenas.
Nicolaus Cabasilas.
Polychronius.
Proclus.
Richardus Victorinus.
Simon Affligeniensis.
Theodoretus.
Victorinus Pitabionensis.

IN DANIELEM.

Apollinarius.
Benedictus Pererius.
Cyrillus.
Eusebius Cæsariensis.
Gennadius.
Hector Piotus.
Hippolytus.
Ioachim Abbas.
Ioannes Cappræuius.
Ioannes Hagen.
Iudas.
Iulius Afer.
Michael Picardus.
Petrus de Palatio.
Richardus Victorinus.
Theodoretus.
Zacharias.

IN OMNES DVODECIM Prophetas minores.

Benedictus Arias Montanus.
Franciscus Ribera Societ. IESV.
Guido Cartusianus.
Gulielmus Meltonensis.
Hector Pintus.
Petrus de Palatio in aliquos.
Remigius.
Stephanus Anglus.
Theodoretus.

IN OSEAM.

Cyrillus.
Didymus.
Leo Castrius.
Pierius.

Rufinus

Rufinus.
Theophylactus.
IN IOEL.
Cyrillus.
Hugo Victorinus.
Rufinus,
IN AMOS.
Hieronymus Sauonarola.
Rufinus.
IN ABDIAM.
Hugo Victorinus.
IN IONAM.
Gulielmus Pepin.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Catardus.
Theophylactus.
IN MICHAEAM.
Hieronymus Sauonarola.
IN NAHVM.
Cyprianus Monachus.
Theophylactus.
IN ABACVCH.
Cyrillus.
Leo Castrius.
Theophylactus.
Victorinus Pitabionensis.
IN AGGAEVM.
Callistus Placentinus.
Georgius Vicellius.
Ioannes EcKius.
IN ZACHARIAM.
Didymus.
Hieronymus Sauonarola.
Hippolytus.
IN MACHABAEOS.
Bernardus.
Gregorius Nazianzenus.
Ioannes Chrysostomus.
Iosephus.
Marius Victorinus.
Simon Anglus.
IN TOTVM NOVVM Testamentum.
Augustinus Anconas.
Cornelius Iansenius, qui Concordiam confecit.
Eduardus Læus.
Ioannes Bacco.
Ioannes Capgrauius.
Ioannes Lopis.
Ioannes Maldonatus, sed nondum editus.
Nicolaus Zigenus.
Oecumenius.
Simon Iatumæus.
Thomas Aquinas.
IN OMNES QVATVOR Euangelistas.
Agrippa.
Alexander de Ales, qui Manuscriptus apud Illustrissimum Cardinalem Sirnanum, à me Romæ est uisus.
Alphonsus Salmeron.
Ammonius.
Antonius Bruich.
Apollinarius.
Arnobius.
Asterius.
Aurelius Augustinus.
Bruno Archiep. Colon.
Catena Græca.
Cæsarius.
Conradus.
Diegus Deza.
Dominicus Nanus.
Diodorus.
Eusebius Cæsariensis.
Eutymius.
Emanuel Saa societatis Iesu.
Fortunatianus.
Gregorius Papa.
Guido Perpinianus.
Guttierus.
Henricus Arnoldi.
Hieronymus Vida.
Innocentius Papa.
Ioannes Abbatis.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Balbus.
Ioannes Castellensis.
Ioannes Christophori.
Ioannes Gauuer.
Ioannes Maldonatus.
Iuuencus.
Ludolphus Cartusianus.
Marianus.
Michael Massensis.
Otfridus.
Petrus Isusquius.
Richardus Mediauillanus.
Rupertus Gouletus.
Simon Cassianus.
Simon Cremonensis.
Simon Corroyus.
Tatianus.
Theophilus Alexandrinus.
Theophylactus.
Titus.
Victor.
Zacharias.
IN MATTHAEVM.
Alfonsus Tostatus.
Anselmus Cantuariensis.
Antipater Bostrensis.
Antonius Puccius.
Arnoldus.
Athanasius.
Aurelius Augustinus.
Basilius.
Bonauentura.
Claudius Monachus.
Clemens Alexandrinus
Christianus.
Chromatius.
Cyprianus Carthaginensis.
Cyprianus Monachus.
Didymus.
Dominicus Soto.
Eccardus.
Franciscus Titelmannus.
Fridericus Nausea.
Gregorius Antiochiæ.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Nissæ.
Gulielmus Aluernas.
Guerricus.
Gulielmus Lud. Langion.
Gulielmus Pepin.
Iacobus frater Dominici.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Docens.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus, sed qui sit emendatè recusus, qualis fuit Romæ.
Ioannes Hofmeister.
Ioannes Ludouicus.
Ioannes Mattrosius.
Ioannes Marta.
Ioannes Regno.
Ioannes Sanctafides.
Ioannes Scotus Mon.
Ioannes Soarezius.
Iodocus.
Iosephus Tyberinus.
Iulius Africanus.
Leo Papa.
Leontius.
Matthęus Aulæ Regiæ.
Matthæus Bredembachius.
Methodius.
Michael Angrianus.
Nicolaus DunKelspulus.
Pantaleon.
Panthenus.
Paulus à Palatio duplici opere, Altero quo catenam è Patribus: Altero quo commentaria propria confecit.
Petrus Aliacus.
Remigius.
Rodulphus Langius.
Seuerianus.
Symmachus.
Theodorus Heracleotes.
Theodoricus Herxen.
Theodotus Aneyræ.
Theognostus
Tilmannus Aquensis.
IN MARCVM.
Ephræm.
Ioannes Isdinius.
Petrus Aliacus.

IN LVCAM.
Adilredus.
Albinus.
Ambrosius Mediolanensis.
Amphilochius.
Andreas Hierosolymitanus.
Anselmus Cantuariensis.
Antoninus Florentinus.
Asterius Amasiæ.
Augustinus Anconas.
Aurelius Augustinus.
Barptolomæus Bonon.
Barptolomæus Parous.
Bernardus.
Bonauentura.
Claudius Seisellus.
Didacus Stella.
Dominicus Leonus.
Echertus.
Epiphanius Salamin.
Franciscus Obsunna.
Galfridus Allieuant.
Gregorius Nissæ.
Henricus Consueldius.
Henricus Langestein.
Henricus Calusen.
Hubertus Leonardo.
Hugo Victorinus.
Iacobus Sanazarius.
Ioannes Beuerlacius.
Ioannes Dominici.
Ioannes Isdinius.
Ioannes Roffensis.
Isidorus Thessalonicensis.
Iodocus.
Michael Angrianus.
Nicolaus Gallus.
Odo.
Petrus Aliacus.
Theodoricus Herxen.

IN IOANNEM.
Albinus.
Ambrosius Mediolanensis.
Amphilochius.
Andreas Cretæ.

Anselmus.
Augustinus.
Basilius.
Bernardus.
Bessarion.
Bonauentura.
Claudius Guillaudus.
Cornelius Mussus.
Cyrillus.
Didymus.
Franciscus Titelmannus.
Franciscus Cald Tolet.
Georgius Trapezuntius.
Gilbertus Porretanus.
Gregorius Corinth.
Gulielmus Aquisgran.
Ioachim Abbas.
Ioannes Ferus, sed qui sit emendatè recusus, qualis fuit Romæ.
Ioannes Sanctafides.
Iodocus.
Iosephus Tyberinus.
Isaac.
Laurentius Iustinianus.
Nonnus Panopolita.
Petrus Scala.
Stephanus Poloniaeus.
Theodorus Heracleotes.

IN ACTVS Apostolorum.

Alexander Dolensis.
Arator.
Aurelius Cassiodorus.
Diodorus Tarsensis.
Eutalius.
Iosephus Tiberinus.
Nouatus.
Petrus Appianus.
Theodorus Aueyræ.
Tertullianus.
Thomas Valdensis.

IN OMNES PAVLI Epistolas.

Adam.
Alanus Insulensis.
Albertus Patauinus.
Albinus.
Ambrosius Compsæ.
Ambrosius Mediolanensis.
Anselmus Cantuariensis.
Apollinarius.
Augustinus Romanus.
Bruno Cartusianus.
Caius Marius Victorinus.
Catena Latina in Paulum.
Claudius Altisiodorensis.
Claudius Guillaudus.
Diodorus.
Franciscus Titelmannus.
Gilbertus Porretanus.
Gothscalcus.
Gregorius Ariminensis.
Gregorius Primatici.s.
Guttierus.
Heraclius.
Innocentius Papa V.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Christophori.
Ioannes Hdmius.
Ioannes Milbach.
Ioannes Peffer.
Ioannes Virlichius.
Ioannes Zachinas.
Lanfrancus.
Matthæus Aquasparta.
Paduanus.
Petrus Lombardus.
Petrus Senonensis.
Petrus Tripolitanus.
Phochius.
Primasius.
Radulphus Flauiacensis.
Ramaldus.
Remigius.
Richardus Mediauilla.
Rupertus Regno.
Sedulius.
Simon Cremonensis.
Simon Spirensis.
Stephanus Langton.
Theodorus Heracleotes.
Theodoretus.
Theophylactus.
Thomas de Aquino.
Verneus.

AD ROMANOS.

Aegidius.
Antonius Bruich.
Asterius.
Clemens Araneus.
Dominicus Soto.
Germanus Brixius.
Gulielmus Theodor.
Henricus Consueldius.
Hugo Victorinus.
Iacobus Naclantus.
Iacobus Sadoletus.
Ioannes Arundineus.
Ioannes Bacco.
Ioannes Cassianus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Duns.
Matthæus Aquasparta.
Nicolaus Grandis.
Philibertus Atelches.
Sixtus Senensis.
Sixtus Nouocomensis.
Stephanus Pollillator.
Theodulus.
Thomas Valden.

AD CORINTHIOS.

Ioannes Dominici.
Ioannes Haiton.
Ioannes Hofmeister.
Ioannes Victorinus.
Pierius.

AD GALATAS.

Acacius.
Alexander Cappadociæ.
Apollinarius.
Didymus.
Eusebius Emisæ.
Seuerianus.
Theodorus Heracleotes.

AD EPHESIOS.

Iacobus Naclantus.

AD PHILIPPENSES.

Ioannes Hofmeister.
Gregorius Nyssæ.

AD TITVM

Richardus Lauinam.

AD HEBRAEOS.

Cyrillus.
Constantinus.
Gennadius.
Gulielmus Melitonius.
Hesychius.
Hieronymus Veronæ.
Ioannes Huldarici.
Nicolaus Grandis.
Stephanus Pollillator.
Thomas Sperman.

IN OMNES EPISTOLAS Catholicas.

Ambrosius Compsæ.
Augustinus Anconas.
Aurelius Cassiodorus.
Claudius Guillaudus.
Didymus.
Franciscus Titelmannus.
Gregorius Ariminensis.
Ioannes Baptista Folengus.
Ioannes Chiningan.
Ioannes Noblet.
Nicolaus DunKelspulus.
Thomas Sperman.
Thomas Valden.

IN CATHOLICAM tertiam.

Ioannes Ferus.
Hieronymus Sauonarola.

IN APOCALYPSIN.

Albinus.
Ambrosius Compsæ.
Ambrosius Mediolanensis.
Andreas Cæsareæ.
Aprigius.
Arethas.
Ascensius.
Augustinus Romanus.
Aurelius Augustinus.
Aurelius Cassiodorus.
Bernardinus Senensis.
Blasius Viegas Societ. IESV.
Bruno Senensis.
Claudius Montemartyr.
Celius Pannonius.
Dionysius Alexandrinus.
Franciscus Ribera Societatis IESV.
Fridericus Venetus.
Gaufredus.
Geonadius Massiliensis.
Henricus Hallius.
Helias.
Hippolytus.
Iacobus Stralen.
Ioachim Abbas.
Ioannes Annius.
Ioannes Galensis.
Ioannes Haiton.
Ioannes Henrenius.
Ioannes Tacesfalsus.
Ioannes Torphe.
Iordanus.
Irenæus.
Iulious.
Melito.
Methodius.
Nepos.
Nicolaus Alsentius.
Primasius.
Serafinus Firmanus.
Tichonius.
Thomas Suduolcas.
Vbertinus Casalensis.
Victorinus Martyr.
Vitalis Cardinalis.

EORVM, QVI SEPARATIM scripserunt in Euangelia, Epistolas, atque alias Diuinæ scripturæ Lectiones, quæ siue per Quadragesimam, siue per annus circulum in Missis leguntur, Catalogus.

Albertus Patauinus.
Albinus.
Alphonsus Salmeron.
Antonius Bitontinus.
Antonius Bruich.
Antonius Ghißandus.
Aurelius Augustinus.
Beda.
Bernardus,
Callistus.
Cæsarius.
Cyrillus Hierosolym.
Dauid.
Ecbertus,
Ericius.
Eusebius Emisenus:
Flauianus.
Franciscus Osunna.
Fridericus Nausea,
Franciscus Toletus in quosdam Psalmos.
Fulgentius.
Galterus Dissæus,
Georgius Vicelius.
Gerardus Stredam.
Gregorius Magnus,
Gothscalcus.
Guerricus.
Gulielmus Pepin.
Haymo.
Henricus Caltisen.
Henricus Consueldius.
Henricus Harphius.
Henricus Helmesius.
Henricus Langestein.
Hericus Vrimarius.
Hermannus Petra.
Hildegardis,
Honorius.
Iacobus Genuensis.
Iacobus Scoepperus.
Innocentius Papa III.
Ioannes Arundineus.
Ioannes Beethz.
Ioannes Castellensis.
Ioannes Doccus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus.
Ioannes Gauuer.
Ioannes Hofmeister,
Ioannes Iustus.
Ioannes Maria.
Ioannes Nider.
Ioannes Niuecellensis.
Ioannes Pegno.
Ioannes Roiardus.
Ioannes Taulerus,
Ioannes Turrecremata,
Iodocus.
Ioseph Acosta.
Mauritius Parisiensis.
Maximus Taurin.
Michael Cesenas.
Nicolaus Cusa.
Nicolaus Herbron.
Nicolaus DunKelspulus.
Osorius noster.
Petrus Chrysologus.
Petrus Spirensis.
Petrus Verberius,
Sanctius.
Sixtus non.
Smaragdus.
Stephanus Paris.
Syluester.
Titus.
Thomas Hasselbachius.
Thomas Stapletonus.

EORVM, QVI SCRIPSERUNT in Passionem CHRISTI Domini iuxta quattuor Euangelistarum Historiam, Catalogus.

Antonius Gucuara,
Boninus.
Dominicus Mancinius.
Franciscum Xichenius.
Georgius Molitoris.
Gregorius Lorichius.
Gregorius Nazianzenus
Gulielmus Aquisgran.
Henricus Arnoldi.
Henricus Gulpen.
Henricus Suso.
Hieronymus Patauinus.
Ioannes Caneman.
Ioannes Capistranus.
Ioannes Ferus.
Io Franciscus Quintianus.
Ioannes Taulerus.
Leo Papa.
Theodoricus Herxen.
Tullius Crispoldus.

CONCORDANTIAE PER Alphabeti ordinem, in quibus singula voces, quæ sunt, in Biblijs, indicantur ubi nam sint.

Arlotus Minorita.
Georgius Bullocus, qui œconomiam Methodicam suas concordantias inscripsit.
Henricus Regius Paderbornensis Guardianus Suerinensis, Prouinciç Saxonicæ S. Crucis.
Ioannes Abbas Niuicellensis Decretorum Doctor qui concordántias Auctoritatum Sacrç Scripturæ edidit iuxta ordinem librorum in Biblijs, in quibus locis Iuris canonici reperiantur.
Ioannes de Segobia, qui concordantias collegit partium Orationis indeclinabiliũ in Biblijs, quæ maioribus concordantijs adiungi solent.

IN DECALOGVM.

Antiochus Monachus.
Arnoldus.
Bonauentura.
Fridericus Nausea.
Gerardus Stredam,
Gothscalcus.
Henricus Harphius.
Henricus Vrimarius.
Hermannus Colniensis:
Ioanne Beethz.
Ioannes Gerson.
Ioannes Nider.
Michael Mediolanensis.
Nicolaus DunKelspulus.
Thomas Aquinas.
Thomas Hasselbachius.

IN ORATIONEM Dominicam.

Aegidius.
Albertus Magnus.
Bernardinus.
Bonauentura.
Carolus Bouillus.
Cyprianus Carthaginen.
Hermannus Coloniensis,
Hermannus Petra.
Hieronymus Sauonarola.
Ioannes Gerson.
Ioannes Ludouicus.
Ioannes Picus.
Iudocus.
Nicolaus DunKelspulus.
Petrus Aliacus.
Robertus Card. Bellarminus.
Theodoricus Herxen,
Thomas Aquinas.
Thomas Hasselbach.

IN SALVTATIONEM Angelicam.

Aegidius.
Bernardinus.
Henricus Langestein.
Ioannes Isdinius.
Petrus Aliacus.
Theodoricus Herxen.
Thomas Aquinas.

IN CANTICA Ferialia.

Euthymius.
Iacobus Perez Valentinus.
Ludolphus Cartusianus,
Theodoretus.

CATA-

CATALOGVS ALTER IN QVO SCRIPTVRAE EXPOSITORES in varias distribuuntur Classes, iuxta varietatem methodorum quibus sacri expositores in exponendis Sanctis literis usi sunt.

ABBREVIATORES, QVI expositorum prolixa Commentaria abbreviarunt.

Aretas.
Beda.
Euthymius.
Hieronymus Stridonensis.
Petrus Ximenius.
Simon Affligeniensis.
Theodoretus.
Theophylactus.

ANNOTATORES.

Apollinarius iunior.
Anselmus Laudunensis.
Aurelius Augustinus.
Bernardinus Gadolus.
Franciscus Maronius.
Franciscus Titelmannus.
Hieronymus Stridonensis.
Hugo Victorinus.
Ioannes Benedictus.
Nicolaus Zigenus.
Origenes.
Richardus Victorinus.

COACERVATORES.

Alfonsus Tostatus.
Gregorius Papa.
Henricus Langestein.
Sixtus Nouocomensis.
Thomas Asselbach.
Vincentius Belluacensis.

COLLECTORES RAPSODII, Centonarij.

Alalphus.
Aloysius.
Aretas.
Augustinus Anconas.
Bartholomaeus Vrbinas.
Beda.
Catena in Iob Graeca.
Catena in Psalmos Graeca.
Catena Graeca in Euang.
Dominicus Nanus.
Epiphanius Scholasticus.
Eucherius.
Euthymius.
Eudocia.
Franciscus Puteanus.
Godefridus Tilmanus.
Gouernerus Parisiensis.
Haymo.
Henricus Helmesius.
Paterius.
Patritius.
Petrus Tripolitanus.
Petrus Herentalsius.
Primasius.
Proba.
Rabanus.
Sanctes Pagninus.
Seclubius.
Theodolus.
Thomas Aquinas.

COMPENDIARII QVI Diuinas Scripturas in Compendium contraxere.

Alanus Insulensis.
Aurelius Cassiodorus.
Ioannes Monachus.
Petrus Berchorius.
Petrus Verberius.
Richardus Victorinus.

CHRONOGRAPHI.

Beda.
Eusebius.
Hermannus Contractus.
Ioannes Driedo.
Iulius Africanus.
Iosephus Hierosolymitanus.
Philo Iudaeus.
Richardus Victorinus.

DIALOGISTAE.

Apollinarius iunior.
Aurelius Augustinus.
Iacobus Sadoletus.
Ioannes Gerson.
Paduanus.
Salonius.
Zacharias.

DICTIONARII.

Andreas Placus.
Beda.
Epiphanius.
Eucherius.
Franciscus Ximenius.
Ioannes Benedictus.
Ioannes Pratus.
Isidorus Ispalensis.
Mammorrertus.
Marcus Vlmensis.
Origenes.
Philo.
Sanctes Pagninus.

DISPVTATORES & Quaestionarij.

Aegidius.
Alfonsus Tostatus.
Albinus.
Apollinarius.
Antonius Sbislandus.
Aurelius Augustinus.
Beda.
Cyrillus.
Eucherius.
Eusebius Caesariensis.
Franciscus Georgius.
Hieronymus.
Hugo Victorinus.
Ioannes Arboreus.
Iustinus.
Matthaeus Doringus.
Methodius.
Paulus Burgensis.
Philippus Sidę.
Philo Iudaeus.
Richardus Cluniacensis.
Seraphinus Cumiranus.
Tatianus.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.

EGLOGISTAE.

Arlottus.
Aurelius Augustinus.
Cyprianus Carthag.
Defensor.
Ioannes Mentolonius.
Ioannes Niuecellensis.
Melito.
Nicolaus Anapus.
Petrus Nouae Ciuitatis Episcopus.

EPISTOLARII.

Ambrosius.
Aurelius Augustinus.
Hieronymus.
Isidorus Pelusiota.

GEOGRAPHI.

Adamanus.
Albertus Patriarcha.
Beda.
Burchardus.
Callistus Placentinus.
Eusebius Caesariensis.
Gulielmus Aquisgranus.
Iludolphus Suchen.
Matthaeus Aurogallus.
Orontius Fineus.
Petrus Apianus.
Rodulphus Langion.
Roggerus Bacco.

HARMONICI.

Ammonius Alexandrin.
Antonius Bruichius.
Diegus Deza.
Dominicus Nanus.
Eusebius Caesariensis.
Gerardus Lorinchius.
Ioannes Gerson.
Robertus Gouletus.
Simon Corroius.
Sixtus Senensis.
Tatianus.
Theophilus Alexandrię.
Victor.

HOMILIASTAE, & Enarratores.

Albinus.
Ambrosius Mediolanen.
Amphilochius.
Anastasius.
Anselmus Cantuariensis.
Antiochus.
Antonius Puccius.
Aurelius Augustinus.
Basilius.
Beda.
Bernardus.
Candidus.
Cyrillus Alexandrinus.
Cyrillus Hierosolymitanus.
Didacus Stella.
Ericus.
Eusebius Emisenus.
Franciscus Visdominus.
Fridericus Nausea.
Fulgentius.
Gilbertus Cistercensis.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Nyssae.
Gregorius Papa.
Guerricus.
Haymo.
Hilarius.
Hippolytus.
Hugo Victorinus.
Iacobus Sceperus.

Ioannes

Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Eckhius.
Ioannes Ferus.
Ioannes Hoffmeisterus.
Ioannes Iustus.
Ioannes Maria Veratus.
Iudocus.
Maximus Tsurinensis.
Origenes.
Petrus Chrysologus.
Petrus Edessæ.
Philippus Cancellarius.
Seuerianus.
Thomas Trugillus.
Zeno.
ISAGOGICI.
Alanus Lymna.
Alardus Alsteradanus.
Ambrosius Compsæ.
Aurelius Augustinus.
Aurelius Cassiodorus.
Beda.
Bonauentura.
Eucherius.
Franciscus Rinzius.
Georgius Vicellius.
Guernerus Parisiensis.
Guido Eboicensis.
Gulielmus Gregorius.
Hermannus Schildius.
Hugo Victorinus.
Iacobus Goulchelhis.
Iacobus Perez. Valent.
Ioannes Bertramus.
Ioannes Driedo.
Ioannes Gerson.
Ioannes Hagen.
Martinus Martinius Cantapetrensis.
Melchior Canus.
Othomarus Luscinius.
Petrus Bertorius.
Petrus Garsia Galarza.
Rabanus.
Sanctes Pagninus.
Theodorus.
Iconius.
INDICISTÆ.
Conradus Halberstadius.
Euthalius.
Gabriel Brunus.
Hugo Carensis.
MEDITATORES.
Bernardus.
Bonauentura.
Dionysius Carthusianus.
Henricus Harphius.
Hieronymus Sauonarola.
Ioannes Gerson.
Ioannes Ludouicus Viues.
Ludolphus Carthusianus.
Ninianus.
Petrus Aliacus Pictorum Episcopus.
PARAPHRASTÆ.
Christianus Ischyrius.
Franciscus Titelmannus.
Franciscus Vatablus, sed qui est in Hispanijs emendatus.
Gregorius Neocæsariensis.
Hegesippus.
Ioannes Turrecremata.
Iosephus Hierosolymitanus.
Iustus Tyberinus.
Petrus Comestor.
Philo Iudæus.
Rainerius Snoygoudanus.
PARTITORES.
Alexander Dolensis.
Bonauentura.
Cyrus Prodromus.
Franciscus Gothus.
Ioannes Benedictus.
Nicephorus.
POETÆ.
Alexander Villadeus.
Aluarus Gomesius.
Angelus Sangrinus.
Apollinarius Antiquior.
Arator.
Auitus.
Aurelius Prudentius.
Bonauentura.
Boninus Mombritius.
Cedmonus.
Cornelius Magnsnus.
Dracontius.
Dominicus Mancinus.
Eudocia.
Eulslius.
Ezechiel.
Franciscus Bonsdus.
Franciscus Gothi.
Franciscus Spinola.
Gerardus Bredensis.
Gregorius Nazianzenus.
Godefridus.
Godelbertus.
Guido Ferrariensis.
Hieronymus Fracastorius.
Hieronymus Pataninus.
Hieronymus Stridonensis.
Hieronymus Vida.
Hilarius Arelatensis.
Iacobus Furnius.
Iacobus Sanazarius.
Ioannes Franciscus Quintianus.
Ioannes Gagnæus.
Ioannes Neouillanus.
Iouita Rapicius.
Iuuencus.
Ludouicus Iunior.
Mapheus Veggius.
Marbadus.
Mauius Victorinus.
Marthias Vindonicensis.
Nicephorus.
Patritius.
Petrus Emisenus.
Petrus Riga.
Petrus Roseneimensis.
Proba.
Saluianus.
Sedulius.
Sigibertus.
Theodolus.
Theodorus Abbas.
Tertullianus.
SCIOGRAPHICI.
Albertus Durerius.
Aurelius Cassiodorus.
Beda.
Callistus Plscentinus.
Damianus Marafus.
Eusebius Cæsariensis.
Hieronymus Stridonensis.
Ioannes Buteo.
Orontius Fineus.
Petrus Apianus.
Richardus Victorinus.
SVPPLETORES, QVI EX-posteriorum imperfecta Commentaria compleuerunt.
Gilbertus Monachus.
Gregorius Nissæ.
Iudocus.
Eudocia.
THEMATICI.
Ambrosius.
Gregorius Nissæ.
Philo Iudæus.
Vincentius Belluacensis.
TRANSLATORES.
Aquila Synopæus.
Augustinus Episc. Nebiensis.
Eduardus Læus.
Eusebius Cæsariensis.
Felix Pratensis.
Franciscus Ximenius.
Gulielmus Abbas Hirsaugiensis.
Hesychius Monachus.
Hieronymus Leopolitanus.
Hieronymus Stridonensis.
Iacobus Apostolus.
Iacobus Genuensis Archiepiscopus.
Ioannes Aragonum Rex.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Dietembergius.
Ioannes Eckius.
Ioannes Lopis Stunica.
Ioannes Poccanus.
Ioannes Quinquarboreus.
Iosephus Tyberinus.
Italica Editio.
Lucianus Martyr.
Michael Adam.
Origenes.
Patrophilus.
Petrus Sutor.
Robertus Oliuetanus.
Rudolphus Agricola.
Sanctes Pagninus.
Septuaginta duo Interpretes.
Simon Iatumæus.
Sophronius.
Symmachus.
Syra Editio.
Theodotion.
Thomas Caietanus.
Vulphilas Gothorum Episcopu.

ARGVMENTVM
LIBRI TERTII,
QVI EST DE THEOLOGIA SCHOLASTICA, ET PRACTICA.

VPER Sacrarum literarum fundamentis Doctrina Scholæ constituitur, quam Theologiam Scholasticam dicimus. Hæc quoniam tutum sternit ad veritatem iter, atque imperterrito pectore hostiles impetus frangit, pietatemq. rectissima methodo proponit: quantò magis odiosa reliquis, ac præsertim Fidei hostibus hæreticis est, tantò acceptior ac pretiosior debet esse Catholicis. Eius cùm vtilissima pars sit, quæ propius accedit ad humanas actiones perpendendas, quæ dicitur Practica, siue de officijs, & casibus Conscientiæ; vtriusque naturam, & Methodum pauciora, sed fœcunda capita, quæ sequuntur, ostendent.

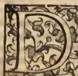
ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV

BIBLIOTHECAE SELECTAE Liber Tertius

QVI EST DE THEOLOGIA SCHOLASTICA: & Practica, siue de studiis Casuum Conscientiæ.

THEOLOGIA SCHOLASTICA QVID.
Caput. I.

DIVINAE Scripturę necessitate, ortu, cremento, serie, methodo, apparatu, quantum ipsius tractatio requirit, ac denique varijs Diuini Codicis interpretibus indicatis, de ijsdem rebus in Theologia Scholastica agendum est, si prius attigerimus, quid Theologię, quidùe Scholasticę voces designent: ac quę nam hæc, quæ Scholastica dicitur, ratione differat ab alijs, quæ & ipsæ nomine Theologiæ censentur. Et primo quidem Gręci, ipseq. adeo Aristoteles Theologos uocarūt eos, qui in sublimibus, ac Diuinis rebus explicandis versabantur. At ubi CHRISTVS DOMINVS illuxit Mundo, Græci Patres eam præcipuè nominarunt
D Theologiam, quæ vel sermone, vel scriptis ad doctrinam de Diuinitate Christi pertinebat. quæ res fecit, ut licet alij Euangelium scripserint, vnus tamen ipse Ioannes Euangelista Theologus sit dictus; quo item nomine appellatus est Gregorius Nazianzenus, quòd cæteris Gręciæ Patribus sublimius materiam tractauerit eandem. Quin & ipse, quibus orationibus de Patre, Filio, Spiritusancto egit, eas Theologiæ nomine inscripsit. At cùm de CHRISTI humanitate, atque incarnatione agerent, versari dicebantur in œconomia: quam sanè œconomiam, licet Eusebius, & Nazianzenus duplicem faciant; alteram, quæ ad prouidentiam refertur illam, qua Deus ante humanitatem assumptam nostræ saluti consuluit; alteram, quę earum est rerum, quas nostra causa gessit, ac passus est in corpore; qui tamen in Græcia Patres floruerunt, œconomiæ nomine hanc potissimum de incarnatione, atque humanitate Christi tra-
E ctationem à se susceptam appellarunt.

Theologi q̄ bū Aristot.

Vnde nomen Theologi.

Eusеb. lib. 1. de præpar. Euangel. Greg. 2. orat. de Belso.

Ad vocem Scholasticæ, quod attinet, id in primis sciendum est, hominem de Schola à Cicerone dictum, qui eruditus, & doctus optimè fuisset à Magistro. Scholas item quinque dierum vocatas ab eodem, quæ habitæ fuerant à præstantibus uiris accuratas, & politas disputationes. Porro Scholasticum à Seneca dici eum, qui probè erat in declamationibus exercitatus. *Bona* (inquit) *fide Scholasticus erat in illis declamationibus quæ bene illi successerunt; nisi post primum Tetradeum præferendus.* Imò [a] Beda Prudentium nobilissimum Hispanorum Scholasticum, & [b] Gennadius Musæum, Iulianum, Eucherium, ac plerosque alios inter Scholasticos, hoc est, inter Scholasticæ eloquentiæ professores, nominat. Idem in vita Prosperi, *stylum* (inquit) *Prosperi*

Scholastici Theologi nomen unde sumptum.

Cic. 1. de Oratore. Et ora. in Pisonem. Et 1. Tuscu.

a Seneca lib. 10 contro.

a Beda de arte metrica.

b Gennadius in uita Iuliani Capuani.

a Sidon. lib. 16. ep. epis. 17. *b Hieron. in ep. ad Titum.* *c Act. 17.*

esse Scholasticum qui inter antiquos fere est disertissimus.[a] Sidonius Apollinaris loquitur A
ad eundem modum; ac [b] Hieronymus scribit se, calentibus adhuc in ipso Rhetorum
studijs, multa de sacris rebus scholastico flore pinxisse, atque ait Paulum Apostolū, [c]
cùm in Areopago concionaretur, argumentum concionis ab inscriptione Aræ Athe-
niensium Scholastica quadam elegantia traxisse. Deniq; inde factum est, vt vir doctissi
mus, qui in Ecclesijs docendæ iuuentuti præficiebatur, Scholasticus appellaretur. Et
hæc quidem illi.

Theologia Scholastica quæ sit.

At nos Theologiam Scholasticam dicimus, quæ certiore methodo, & rationib. im-
primis ex Diuina Scriptura, ac traditionibus, seu decretis Patrum in Concilijs diffini
tis veritatem eruit, ac discutiendo comprobat. Quod cum in Scholis præcipuè argumē
tando comparetur, id nomen sortita est. Quamobrem differt à positiua Theologia, nō
re, sed modo, quemadmodum item alia ratione non est eadem cum naturali Theolo- B
gia, quo nomine Philosophi Metaphysicen nominarunt. Positiua igitur, non ita res di

Theologiæ Scholasticæ & positiuæ discrimen.

sputandas proponit, sed penè sententiam ratam, & firmam ponit, præcipuè in pietatē
incumbens. Versatur autem & ipsa in explicatione Scripturæ Sacræ, Traditionū, Cō
ciliorum, & Sanctorum Patrum. Naturalis porrò Theologia Dei naturam per naturæ
argumenta & rationes inquirit, cùm supernaturalis (quam Scholasticam dicimus)
Dei eiusdem naturam, vim, proprietates, ceterasq; res Diuinas per ea principia vesti-
get, quę sunt hominibus reuelata Diuinitus.

Theologia Scholastica quid.

Ergo Theologia hæc, si vocem ipsam Græcam attendetis, sermonem ac rationem
de Deo designat, quæ sacrarum literarum nixa fundamentis, & Deum ipsum obiectū,
subiectumque propositum, ac quasi versandam materiam habens, ex principijs fidei
à Deo reuelatis conclusiones colligit, in principijs ipsis implicatas, adeo reliquis di- C
sciplinis præstantior, quò Diuina Lux, & auctoritas, auctoritate omni alia, & luce po
tior est, atque eminentior. Quamobrem in Diuina Scriptura meritò dicitur [d] Intelle-
ctus, [e] Eruditio [f] Sapientia, & Prudentia, [g] Scientia, & [h] Scientia Dei, [i] Scientia veri
tatis, etiam si clara & euidens conclusionis notitia desit, quam in statuenda scientiæ
ratione Diuini huius luminis expers requirebat Aristoteles. Ex quibus omnib. Theo
logię Scholasticę definitio hæc existit. Vt sit rerum Diuinarum scientia, quatenus à
Deo nobis reuelatur, non ex natura, sed ex fide collecta, gignens cognitionem non eui
dentem, sed certam, licet obscuram, qualis est fidei cognitio. Quod visus est innuisse Pau
lus, scribens iustitiam, [k] reuelari in Euangelio ex fide in fidem, nimirum ex vna re, quę
fide teneatur, accipi alteram, quæ fide non tenebatur.

d Psal. 118. *e Psal 93.* *f Ps. 9. Ps. 50. 1. Cor. 2.* *Baruch. 3.* *Prouer. 5.* *g Malac. 2.* *h Sap. 2.* *i Io. 3.*

Definitio Theologiæ Scholasticæ. *K Rom. 1.*

D

Theologia Scholastica quotuplex. Cap. I I.

Theologia multiplex.

ET multiplex quoque Theologia est hęc, de qua agimus: quippe quæ multis mo
dis cognosci queat ratione nostri: quamquam vna & simplicissima res sit Deus.
Prima Dei. Secunda Beatorum. Tertia nostra. Quarta malorum Dæmonum.
Atqui etiam dici potest Theologia nostra infusa, quo ad fidem, quæ illi deseruit loco
habitus principiorum, sed habitus, qui circa conclusiones versatur, est acquisitus.

Ex obiecto.

Neque verò Theologia tantummodo est Theorica, verùm etiam Practica eminen-
ti quodam modo, quamuis Theorica magis. Id liquet, quòd sub eius obiectum plera
quę cadunt, quorum scientia nequit haberi practica. Ea sunt Deus, Angeli, Animæ
immortales, Cœli, reliquus mundus. Hæc enim à nobis effici non possunt. Cadunt E
item sub eiusdem Theologiæ obiectum alia, quę quoniam à nobis fiunt, practicam
scientiam constituunt, cuiusmodi sunt pręcepta Decalogi, ac Christianę uitę of-
ficia omnia. Accedit ratio materię, de qua tractat; quę complectitur, tum quę

Duo nobis Deus reuelauit.

cognoscimus, & non agimus: tum quę cognoscimus, & agimus. Quippe Deus
duo genera rerum nobis reuelauit ad salutem: alterum earum quę credendę: al-
terum earum, quę agendę sint: Pręterea, principia quędam sunt, quę ad solam
veritatis cognitionem comparata sunt, qualia principia (hoc est capita Fidei)
sunt: In Trinitate vnam in tribus personis essentiam esse. Mundum à Deo condi-
tum in initio temporis. Quędam autem ad agendum iuuant, & practica ideo sunt;

A Cùm verò Theologia tres maximas ſcientias tradat, Philoſophiam Naturalem, Metaphyſicen, Moralem; duæ illæ prorſus ad ſpeculationem pertinent; tertia ad actionem. Cæterum etſi videri poteſt, principia, hoc eſt articulos Fidei referri ad actionem, conſtat tamen natura ſua eſſe ad rerum Diuinarum cognitionem inſtitutos: ſicuti altera ex parte præcepta Decalogi, quamuis coniunctam habeant multarum rerum notitiā, natura tamen ſua comparata ſunt ad agendum.

Theologia Scholaſtica neceſſitas. Cap. III.

NEque verò una neceſſitas fuit, cur Theologia Scholaſtica traderetur præcipua illa, quam Magiſter in procemio tradit ex Auguſtino; qua ſcitur, quemadmodum Fides Catholica pijs opituletur, & aduerſus impios defendatur. Scitū B enim eſt illud, Theologi eſſe fidelis, docere doctrinam ſanam, & eos qui ſanam nō habent, redarguere. Altera eſt; Diuinarum Scripturar. difficultates enodare, quas Deus (vt inquit Auguſtinus, & nos ſuperius attigimus,) tres ob cauſas potiſſimum voluit eſſe ſignatas & clauſas. Primò ad faſtidium declinandum, quæ enim obuia, apertaq. ſunt, contemnimus; at operta & recondita cupimus, deſiderata ardentius inquirimus, inuenta ſuauius guſtamus. Sicut autem Deus pleraque in Diuinis literis in apertiſsima luce poſuit, vt inde paſceremur, & famem pelleremus, ita utiliſsimis obſcuritatib. plura inuoluit, vt in ijs ſine vlla ſatietate, ingenij ſolertiam exerceremus. Deinde, ut ad liquidiorem veritatis notitiam obſcuritas adduceret, dum ſic veriſsimè quod obſcurum eſſet explicaret; atque occaſione propoſitam difficultatem inquirendi, aliarū quoque rerum, quas non quærebat, veritatem aſſequeretur. Denique ad comprimen C dam humani ingenij temeritatem, eiusq. ſuperbiam labore domandam: vt dum tumens, ac turgēs hominis animus abſtruſos diuinarum literarum receſſus penetrare ſe poſſe præſumit, demum deſperans cogatur unà cum Aethiope illo Eunucho exclamare. *Quomodo poſſem hac intelligere, niſi aliquis oſtenderit mihi?* Quæ cùm ita ſint, ij qui minus neceſſariam eſſe putant Theologiam Scholaſticam, tum ſe denique erraſſe ſentiunt, cùm eos aut diſputatio cum hæreticis, aut perplexus aliquis conſcientiæ caſus exercet.

Theologia Scholaſt. cur inuenta. *Ex Aug. lib. 3. de Trinit. in proem.* *Aug. ad Volu ſian. epiſt. 3.* *Act. 8.*

Accedunt reliquæ neceſsitates, quæ licet cum poſitiua Theologia ſint communes, ad Scholaſticam tamen propiùs attinent. Nimirum vt Diuinæ res illæ penitus ignorerentur, ac defenderentur, quæ magiſtra natura percipi numquam potuiſſent; cuiuſmodi ſunt myſteria Trinitatis, Incarnationis, Reſurrectionis, & alia. Vt item finis ſu D pernaturalis hominis intelligeretur, in quo vita beata hominum eſt poſita. Deinde vt via conſtaret, qua ad illam ſit perueniendum. Denique ut quod aſſequi aut intelligere homines Ethnici, vel hæretici quidam nequiuerunt, nempe vitiatæ naturę morbum, id iam pateret. Quod ſanè cùm philoſophos latuiſſet, fecit, vt neque confugerent ad Diuinam opem quærendam; & verò nihil minus quàm virtutem perfectam, & ſolidam adipiſcerentur, qui humana induſtria hoc effici poſſe falsò putarunt. Certè quòd ſpectat ad Deum noſcendum vt finem ſupernaturalem, nec illum noſcere naturaliter, quantùm oportet, nec naturaliter, ac efficaciter appetere (eatenus enim aliquid appetimus, quatenus cognoſcimus) nec uiribus naturæ noſtræ conſequi poſſumus: cùm verò iſta fide cognoſci poſsint, at Theologia Scholaſtica ea tuetur, & dilucidat.

Theologię Scholaſticę vtilitates.

E Ex his autem omnibus, ſi paulò maturius perpendantur, liquet, quo ſpiritu acti ſint qui Theologiam Scholaſticam vel extenuare, vel explodere conati ſunt: contra quos, vt alij antea, ſic pręcipuè hoc ſęculo ſcripſit Melchior Canus. Extat item in fine libri de ſex diebus conditi orbis à Hieronymo Vielmio ſcripti, & Venetijs apud Iuntas editi, oratio Apologetica aduerſus obtrectatores Theologię Scholaſticę. Probat enim Scholaſticos recta methodo à Deo ad creaturas deſcendere; quippe cùm incipiendum ſit à prioribus nobis, & magis notis (nimirum vnde commodè & facilè aliquis poſſit addiſcere) Chriſtiano ab ipſis incunabulis imbuto, nil melius, & prius eſſe debet, quā Deus opt. Max. Sic in Symbolo Eccleſia *Credo* (inquit) *in Deum Patrem*; Sic Moſes hiſtoriam ſuam ab opifice Deo orditur: Sic Plato interdum, & Pythagoras, ut refert

Lib. 8. locor. communium de auctoritate Doct. Scholaſticor. & lib 2. de locorum v ſu in Scholaſtica diſputatione. Scholaſticā Theologiam q luculēter propugnauerint. unde itē

Stapletoni in defensionem illius egregiā apologiam.

Simplicius, naturalia tractarunt, quatenus res Diuinas participabant; Aristoteles autem nusquam vult à natura discedere, quinetiam, dum assurgit, mauult, quæ naturam excedunt speculari per habitum naturalem. Porrò cùm non tam creaturas, quā Creatorem tāquam in speculo Theologus contempletur, non est reprehendendus, quod ista sedulò consideret. Minus item quod flores in dicendo non sectetur: *Non enim doctis mundanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & uirtutis incedit*, sicut inquit Apostolus; *Et in iudicij contentione* (ait Cyprianus) *pro rostris opulenta facundia uolubili ambitione iactetur; at cum de Domino, ac Deo vox est, vocis pura sinceritas non eloquentiæ viribus nititur ad fidei augmentum, sed rebus*. *Et est* (ait Hieronymus) *in verbis simplicibus semper sensus augustior*. Loquitur autem de D. Scripturis. A

1. Corin. 2.

Cur non ita eloquentes sint Theologi.

Ac sanè fieri nequit ob Theologici subiecti amplitudinem, atque præstantiam, cū aliquis ad mentis verticem cum Mose conscenderit, quin adhuc caligine perfundatur, vt semper hic verum sit, quod Dionysius ait: *Cum Deo tanquam ignoto nos coniungi*, vt potius imbecillitas nostra, quàm artis industria culpanda sit. Sed & licet hoc ita sit, tot tamen gradus ascensionis ad se multiformis illa Dei sapientia humanis mentibus excitauit, totque suiipsius vestigia in Vniuerso, ac in nobis ipsis impressit, vt semper habeant quibus cibis pascantur ingenia præsertim Scholasticorum Theologorum. Legat pius uir cœlestes libellos Bonauenturæ, alterum de Itinerario mentis in Deū; cuius opusculi, imò (inquit Gerso) operis immensi laus superior est ore mortalium; Alterum autem quod Breuiloquium inscripsit Theologiæ, processum propriè Theologicum retinens, & quasi conuersum ad priorem, quoniam à principio primo descēdit ad alias veritates, ut idem inquit Gerso. B

Hæretici oderunt Theologiam Scholasticam.

Quod autem ad disputationes, &, vt vocant, circulos attinet; ea non lis, non Sophistarum congressus, sed exercitatio saluberrima est ad firmanda ingenia, uti ad corpus roborandum exercitatio valet. Hæretici sanè antiquitus, & recentes hunc modum ægrè ferunt, quoniam cominus isto genere pugnæ robusto, acuto, breui confodiuntur. *Quorum etiam improbitas*, inquit Athanasius, *contra insolentes illorum nouitates rebus immutabiliter permanentibus nominum uocabula mutare, & significantius rerum naturas exprimere nos adegit*. C

Neque item classes, aut sectæ inter Theologos sunt: Pura enim hæc eorum calumnia est, qui de Christianæ pietatis sanctis dogmatibus mentiuntur, quæ iam decreta, aut decisa sunt. Aliquorum autem præstantium in ijs, quæ fides non definiuit, non tā auctoritati, quàm rationibus, non tam nomini, quàm probè expositæ veritati, quod rectè consulit Aristoteles, assentiendum putamus. D

Philosophia iuuat Theologiam.

At ij, qui damnant Philosophiæ cum Theologia Scholastica affinitatem, facilè refutantur ijs rationibus, quas in tractatione de philosophia attulimus. Illud quidem quod veritas patefacit (ait Augustinus) libris sanctis, seu Veteris, seu Noui Testamenti, nullo modo potest esse aduersum: Et verò, quantam supellectilem ad arcem Diuinę sapientię contulerint S. Tho. & alij viri doctissimi, qui seriò sapientissimos illos Auctores quotidie versant, intellexerunt. Porrò in tractatione de Philosophia in genere ostendimus eam mirificè à Fide, atq; à Theologia fuisse adiutam.

Ceterum turpe est ingenuo uiro, qui in baptismate CHRISTO Domino nomen dederit, bonarumq. disciplinarum studijs sese addixerit, non posse de Deo, de Trinitate, de Christo, de Sacramētis, de Vniuerso, de Angelis, de Homine, deq. alijs sublimib. ac præclarissimis rebus rectè, ac prudenter tum sentire, tum in Ecclesia, præsertim in summis Reip. Christianę istis concertationibus, disserere. E

Origo, crementum, & interdum decrementa Theologiæ ante Christum natum. Cap. IIII.

Theod. li. 3. de curatione fa[?] Græcarum. Genebrardi Chronographia excus. 1585. Paris.

ETsi verò Patres plerique omnes, ac pręcipuè Theodoretus ostendunt, Theologiā vnà cum primis ortam fuisse parentib. indeq. ad posteros deductā, & nouis ritib. ac quasi luminib. illustratā, Gilbertus tamen Genebrardus, eiusdem originem ac progressum per singulas ætates planissimè monstrat. Inerat uidelicet ijs rerum Diuinarum (quatenus humana conditio patiebatur) perfecta cognitio, quæ

dutauit

A duravit quamdiu homines haud peccarunt: vt ea quasi infantia fuerit & innocentia Theologiæ. Sed inde vsque ad confusionem linguarum annis bis mille licet ob ignorantiam valde obscuraretur, falsis tamen de Deo opinionibus deprauata non est; Dum enim vna fuit omnium hominum lingua, nulla fuit Idoloatria: At deinceps vsque ad exitum Abrahami ex Mesopotamia (quamuis breuissimo spatio, nempe annorum triginta uel quadraginta) valde excreuit Idololatria. Quare Theologia delituit vsque ad Mosem, per quem iterum cœpit Religio, & rerum Diuinarum scientia reuiuiscere. Ac tamen à magistro ipso Abrahamo orbis terræ pars maior, si non omnino, aliquam tamen Theologiæ & religionis Iudaicæ partem susceperat. Hinc enim factum est, vt tam multæ gentes amplexæ sint circumcisionem. Quæ res vetustissimis Auctoribus dedit occasionem disputandi contra Græcos de Religione, sum- Theologiæ origo.

B pto hinc argumento ad probandum Theologiam Iudæorum esse omnium antiquissimam. Quæ item causa fuit cur Aegyptij, & Chaldæi inter omnes gentes, quoniam edocti fuerant ab Abrahamo, maximi Theologi habiti fuerint, eorumq. Theologica scripta ad nos peruenerint, nempe Trismegisti, Iamblici, & Berosi, quamquam quid de his senciendum sit, & diximus iam, & dicendum est postea, ubi de Platonicis loquemur. Aegiptii & Chaldæi cur maximi fuerint Theol.

A Mose igitur usque ad Roboamum, & Ieroboamum annis sexcentis Iudæorum Theologia maximè floruit: quippe quæ tum primò literis fuit consignata (quamuis antea, vt scribit Iosephus, Seth, duas illas erexerit columnas, in quibus sapientiam, quæ circa corpora cælestia uersaretur, incidit) tumque constituti sunt Sacerdotes, Scribæ, ac Legisperiti, qui Thelologiam omnes profiterentur. Sanè eo ipso tempore Lib. de Antiqu. cap. 2.

C ingens fuit celebrium Prophetarum numerus, sacramentaq., & cerimoniæ sunt institutæ, quibus religio & diuina ipsa scientia usque ad præfinitum tempus conseruabantur. Secuta est ætas à Roboamo usque ad finem exilij Babylonici annorum 550. quo tempore vera religio iacuit pene intermortua, tum ob Regni Dauidici diuisionem, quam diuisio quoque religionis sequuta est, tum quia Ieroboamus conflatis duobus vitulis aureis, decem Tribus in Idololatriam compulit, pretioq. Sacerdotes, & Prophetas constituit. Erant item continenter bella inter duos Reges Iudæ, & Istaelis, quæ faciebant, vt literarum studia silescerent: res nimirum eò deuenerant, vt aliquãdo unus insignis, ac celebris esset Elias Propheta, qui veram Theologiam teneret, cum quadringenti falsam profiterentur. Micheas non ita multo post inuentus est qui verax, complures autem qui Pseudoprophetæ essent. Ac in ipsa Iudæ Ecclesia, 3. Reg. 12. 3. Reg. 18. 3. Reg. 22. 4. Reg. 22. 2. Esd. 13.

D vbi tum Religio uera colebatur, ne vnus quidem aliquando extitit liber Legis. Nam & Iosias singulari Diuino beneficio rtibuit, quod quemdam librum Legis Helchias Sacerdos nescio quo in Templi angulo compererit. Et uerò ad finem exilij Babylonici Iudæi non tantùm religionis, verum etiam linguæ Hebręę obliti erant, uti Esdras scriptum reliquit. Exilio autem Babylonico finito usque ad Christum, cœpit doctrina Diuina paulum iterum reuiuiscere. Sed progrediente tempore, atque quodammodo aduentante Christo, cœpit rursus Theologia Iudęorum obscurari, multas ob Sectas, quæ tunc ortæ sunt Samaritanorum, & Iudæorum, de quibus agit Epiphanius initio Panarij. *Vt author est Hieronymus in prologo Galeato.*

Post Christum tamen vsque ad hæc tempora, qui nam ortus, vel progressus Scholasticæ Theologiæ. Cap. V.

E *At vbi venit plenitudo temporis*, plenitudo etiam Theologiæ aduenit, quæ non tam aucta, quàm facta est. Cùm enim Christus Dominus, quæ obscurè fuerant Iudęis tradita, explicuisset, req. ipsa exhibita interpretatus Prophetas, noua priscis abolitis instituisset Sacramẽta, mandataq. renouasset; quibus & consilia adiecit, plenissimam sanè lucem attulit, quę non solùm à Iudęa, uerumetiam à Gentibus errorum tenebras dispelleret. Gal. 3. Christus nouæ Teologię Auctor.

Ac tamen Satanas copias tunc suas instruxit ardentius, quibus Ecclesiam Theologiamq. oppugnaret, excitatis Cerintho, Ebione, Basilide, Carpocrate, Valentino, Marcione, atque alijs: Verum enim verò Dei sapientia post Apostolos misit alios,

qui

qui eo magis subtiliter, ac simul eminenter res Diuinas exponerent: quod primum A
Primi post Apostolos Theologi. legimus fecisse Hierotheum, & Dionysium Areopagitam, deinde Pãtenum, qui scholam Theologię aperuit Alexandrię, vbi & Clementem Alexandrinum Theologię locos ad dialecticorum artem disputationibus distinctè pertractasse, ex Ecclesiastica historia à Hieronymo accepimus.

Vt verò ipsa Christi Ecclesia imitata in hac palęstra caput suum, ętate, sapientia, pugnandi arte, progressus faciebat ingentes, sic post priora illa sęcula vsque ad annũ à nato Domino sexcentesimum, cum Arianorum funesta pestis in Orbe Christiano grassaretur, exciti sunt diuinitus viri Theologi pręstantissimi, qui Theologiam in aciẽ

Theologi scriptores eximii. adhuc apertiorem educerent, Athanasius, Hosius, Pacianus, Basilius, Epiphanius, Cyrilli, Hierosolymitanus, & Alexandrinus, Theodoretus, Gregorij, Nazianzenus & B Nyssenus, Chrysostomus, Ambrosius, Hieronymus, Hilarius, Aug. in Dialecticis versatus egregiè, Gregorius Magnus, Leo, Leander, Isidorus, Prosper, Fulgentius, Cassiodorus, & alij: Atqui etsi vsque ad septimi sęculi finem post Christum, ob uariam rerum turbationem, Theologia minus sese exeruit, hęc tamen ab Isidori discipulis sub annum septingentesimum conseruata est ad usum; floruitq; Beda in Anglia, in qua idem pręstitit, quod Isidorus in Hispania. Itaque, è Bedę Schola pleriq. docti uiri prodierũt, inter quos fuit Albinus, siue (ut alij uocant) Alcuinus, qui à Carolo Magno adhibitus ad instituendam Parisiensem Academiã, mirum est, quot illa peperit Theologos insignes, ut quadringentos totos annos, uix alicuius nominis Theologus extaret alibi, quàm in Gallia. Videlicet floruere tum etiam Angelomus, Rabanus, Haimo, Strabus, quem ferunt Glossam fecipsisse ordinariam, Remigius Antissiodorensis, C Pascasius Cordiensis, Amalarius.

Nonũ sęculum insecutum est, quo, cùm minus exercitatio Scholasticę Theologię tractaretur, factum est ex hęresi Berengarij, ut cõplures apparuerint, qui eam tutandę religioni sub signa reuocarent, Inhebertus eum maximis, & antiquissimis Auctoribus conferendus, Guidmundus item, & Algerus, & Lanfrancus, & Hildebertus, & Leo Nonus, & Bernardus, & Iuo, & Anselmus, & Honorius Augustudunensis, & Sigibertus, & Burcardus, & Rupertus, & Hugo à Sancto Victore, & Petrus Lombardus, & Gratianus, & Richardus à Sancto Victore. At Petrus quidem Lombardus, cùm vi-
Magister Sẽtẽtiarũ Theologiam in artem quasi degit. disset Theologiam Gręcorum Patrum libris uariè sparsam, fusẽq. tractatam; in vnum autem à Damasceno quasi collectam, & certis fuisse locis distinctam, eius imitatione collectis Latinorum Patrum (pręsertim Augustini) sententijs, idem fecit, vsq. adeo D pręclarè, ut Magister Sententiarum diceretur.

At verò; cùm ad exiens duodecimum sęculum ita res Theologica processisset, incepit liberali pietate Ludouici Regis sancti, viuidiores resumere uires. Quare tum
Post Magistrum Theologia maximè floruit. extitere Alexander Alensis, Thomas, & Bonauentura, Albertus Magnus, & ceteri, qui vsque ad tempora Florentinę Synodi peruenerunt, qua finita, mirum est, quanta præstantium Teologorum seges in Ecclesia Dei ad frugem maturuit, cùm & aduersus schismata, hęresesq., & sexcentas alias pestes doctissimi libri, & Commentaria emitterentur in lucem, quemadmodum in Sacra nostra Bibliotheca constabit, pręter illa quę in hac Selecta attigimus.

Methodus & ordo à Græcis, & à Latinis in Theologia tractanda seruatus. Cap. VI. E

ORdinem autem non eumdem seruarunt in tradenda Theologia Gręci & Latini; Damascenus enim temporis, loci verò seriem persecutus est Dionysius Areopagita, quippe qui egit de cęlesti, subcelęsti, supercęlesti, Hierarchia: Ioannes autem Sapiens cognomento Cyparissiotus, qui scripsit abhinc circiter quingentis annis ἔκθεσιν στοιχειώδη ῥητῶν θεολογικῶν, hoc est, *expositionẽ materiariã, siue elementarem eorum, quæ de Deo à Theologis dicuntur*, eã in decẽ Decades partitus est,
Theologiæ diuisiones plures. Priorem de Theologia Symbolica; secundam de Theologia Demonstratiua; tertiam de Diuinis emanationibus; quartam de informatione Diuini nominis; quintam de proprietatibus Diuinorum nominum; sextã de apparitionibus Diuini luminis; septi-

mam

mam de Diuina participatione, octauam de infinitate Dei in Creaturis; nonam de infinitate in Deo, decimam de Diuina simplicitate. Augustinus uerò inter Latinos egit de amandis, credendis, sperandis. Magister Sententiarum de signis, & de rebus. Res autem duplices sunt, quibus fruimur, quibus vtimur: Thomas, de Deo in se (hoc est de ipsa essentia, & de Personis) comparādo ad Personas vt principio, & vt fine, de Via qua ascendimus, de ascensu quo ascendimus, qui est Dominus IESVS. Et quidem Thomæ ordo integerrimus, & absolutissimus fuit, qui ex adiuncto compendio, vno penè intuitu perspici potest: Nam fusius postea de eius Vita, scriptis omnibus, & ratione eius Theologiæ addiscendæ agendum erit omnino, partim hoc libro, partim in Apparatu Sacro.

B

THEOLOGIAE S. THOMAE COMPENDIVM. Cap. VII.

PRIMA PARS.

Post quæstionem 1. in qua agitur de sacra doctrina, est.

DE DEO IN SE, hoc est

C
- De vnitate Essentiæ Diuinæ a q. 2. ad 26.
  - An sit.
  - Quomodo sit, vel non sit.
  - Quomodo nominetur.
  - De operationib. immanentibus & transeuntibus potentia.
  - D. Beatitudine.

De tribus PERSONIS PATRE, FILIO SPIRITVSANCTO à q. 17. ad 43.

Subiectum Sacra Theologia est Deus, non tantū vt in se est, sed vt est Principium & finis creaturarum, ac præsertim rationalis.

VBI DE

- Processione.
- Relationibus proprijs
- Personis absolute.
- Personis relatis ad conliquentia,
- Relationibus communibus.

D

DE DEO in relatione ad creaturas in genere causæ efficientis creaturarum, idest, de Productione.

E
- Quæ sit causa primus Entium
- Modo producendi à prima causa.
- Principio durationis à 44. ad 46.
- Distinctione in Communi, & in Particulari creaturarum pure spiritualium: pure corporalium, spiritualium, & corporalium simul à 47. ad. 102.

Gubernatione in communi, in speciali:

- In qua de conseruatione; mutatione, &
- Quomodo vna creatura moueat alteram à 103. ad 119.

PRIMA SECVNDÆ.

DE MOTV RATIONALIS creaturæ in Deū

De vltimo fine huius motus in communi, & in speciali,

- In quibus sit.
- Quid sit.
- Quæ ad eum exigantur a q. 1. vsque ad 5.

De ijs, quibus ad hunc finem peruenire, vel ab eo deflectere qs possit.

IN VNIVERSALI.

De Actibus proprijs homini, ubi de

- Voluntario, inuoluntario, circunstantijs actuum.
- Actib. voluntatis, elicitis, imperatis.
- Bonitate, & malitia actuum. a 6. ad 21.

De actibus communibus in generali à 22. ad 25. In speciali concupiscibilis à 26. ad 39. irascibilis à 40. ad 48.

DE PRINCIPIIS Actuum.

Intrinsecis, id est habitibus à 49. ad 89. vbi in generali de substantia. subiecto, causa generationis, augmenti, corruptionis, diminutionis, distinctione. In speciali autem de uirtutibus, donis, beatitudinibus, fructibus, & malis. hoc est vitijs & peccatis.

Extrinsecis, id est

LEGE in communi, vbi de eius essentia, differentia, effectib. In speciali uerò de Aeterna. Naturali. Humana. Diuina, Vetere, Noua. à 90. ad 108.

GRATIA, vbi de eius Necessitate, Essentia, Diuisione, Causa, Effectibus, id est Iustificatione, & Merito. à q. 109. ad 114.

SECVNDA SECVNDÆ.

DE IIS, QVIBVS ad finem hunc peruenire, vel ab eo deflectere quis possit.

IN PARTICVLARI.

Quoad specialem materiam virtutum: sub qui bus item agitur de donis, vitijs oppositis, ac præceptis, ne fiat inanis repetitio.

DE VIRTVTIBVS THEOLOGALIBVS.

DE Fide in se à 1. ad 7.

Donis, Intellectus, & Scientiæ 8. 9.

Vitiis oppositis, à q. 11. ad 15.

Præceptis, 16,

SPE, & ad eam spectantib. à 17. ad 22.

CARITATE. à 27. ad 46. vbi de eius effectibus interioribus, & exterioribus, de vitijs oppositis, de præceptis

DE VIRTVTIBVS MORALIBVS.

In Intellectu, vbi de PRVDENTIA à 47. ad 56.

In Voluntate, vbi de IVSTITIA à 57. ad 123.

FORTITVDINE à 124. ad 141.

TEMPERANTIA à 141. ad 170.

Quoad specialem hominum statum: tum quoad Gratias Gratis datas, idest Propheriam, Raptum, Dona linguarum, Sermonis, Miraculorum, à q. 171. ad 178.

Tum quoad studia Actionum. i. Vitę contemplatiuæ, & Actiuæ a 179. ad 182.

Quoad officia, & status In communi, & in speciali 184. vsque ad 189

TERTIA PARS.

DE CHRISTO Domino, qui est Via tendendi in Deum.

VBI

DE SALVATORIS Incarnationis Conuenientia, Modo Vnionis, Ordine à 1. ad 6. de coassumptis, quæ pertinent ad Perfectionē, & Imperfectionem, à 7. ad 15. De Vnionem consequentibus à 16. ad 26.

DE SALVATORIS gestis à 27. ad 59.

DE SACRAMENTIS, quę à CHRISTO vim habent.

In communi à 60. ad 65.

In speciali, de septem Sacramentis à 66. vsq; ad 90. & inde à qu. 1. ex additione vsque ad 68.

DE FINE IMMORTALIS VITAE, id est iis, quæ Resurrectionem præcedunt: hoc est Receptaculis Animarum, Pœnis Animarum, Suffragijs pro defunctis. Oratione Sanctorum. Signis præcedentibus iudicium à 69. ad 74.

Quæ comitantur Resurrectionem à 75. ad 85.

Quæ sequuntur Resurrectionem ab 87. ad 97.

SVMMA THEOLOGIAE CAPITA EX PETRO Lombardo Magistro Sententiarum. Caput VIII. A

LIBER PRIMVS.

De rebus & signis. dist. 1.
De rebus, quibus fruendum est, vel vtendum. 2.
De mysterio Trinitatis, & vnitatis 3.
De cognitione Creatoris per creaturas, ubi & de Summa Trinitatis vnitate. 4.
An Deus se genuerit. 5.
An alium Deum. 6.
An Pater genuit Diuinã essentiam, vel ipsa Filium, vel ipsa nec genuit, nec genita est 7.
Num Pater voluntate genuit Filium, an necessitate, an potuerit, vel voluerit gignere filium. 8.
De proprietatibus essentialibus Trinitatis, & Vnitatis. 9.
De distinctione triũ personarum.
De Spiritusancto. à dist. 10. vsque ad 18.
De æqualitate triũ personarum dist. 19. & 20.
Quomodo possit dici solus Pater, vel solus Filius, vel solus Spiritussanctus. dist. 21.
De nominum diuersitate, quibus vtimur loquentes de Trinitate, & vnitate. 22.
De hoc nomine, Persona. 23.
Quid significetur his Nominibus, Vnus, vel Vna, Duo, vel Duę, Tres, vel Tria, Trinus, vel Trinitas, &c. dist. 24.
Quid, cùm dicitur pluraliter. Tres, vel Duę personę, dist. 25.
De proprietatibus personarum. a 26. vsque 33.
Vtrum proprietates personarum sint ipsæ personæ, & sint Deus, id est Diuina essentia. 33. & 34.
De scientia, præscientia, prędestinatione, prouidentia, dispositione, omnipotentia, voluntate Dei. a 35. vsque ad 48.

LIBER SECVNDVS.

De vno omnium principio, & de creatione, & cur facta sit rationalis creatura. dist. 1.
De Angelis bonis, & malis à 2. vsque ad finem. 11.
De creatione aliarum rerum, & operum sex dierum distinctione à 12. dist. vsque ad 18.
De statu primi hominis ante peccatum. 19.
De modo procreationis filiorum, si non peccassent primi parentes, & quales filij nascerentur. dist. 20.
De inuidia diaboli tentãtis primos parentes 21.
De hominis primi transgressione, & primi peccati origine. 22.
Cur Deus permiserit hominem tentari sciens eum esse casurum. 23.
De gratia hominis, & potentia ante casum. 24.
De libero arbitrio. 25.
De gratia cooperante. 26.
De Virtute, & actu eius, & contra Pelagianos. 27. & 28.
Vtrum homo ante peccatum eguerit gratia operante, & cooperante. 29.
Quod per Adam peccatum, & pena transijt in posteros. Et de peccato originali, & eius pœna. à 30. vsq; ad 33. inclusiuè.
De peccato actuali secundum eius caußalitatem, & quidditatem. 34. & 35.
Vtrum peccata sint caußa, uel pena peccati. 36.
Vtrum secundum aliquã rationem peccata dici possint esse ex Deo. 37.
De voluntate, & eius fine a 38. ad 42. inclusiuè.
De peccato in Spiritum sanctum. 43.
De potentia peccandi. 44.

LIBER TERTIVS.

De incarnatione Verbi. dist. 1.
Quarę totam humanam naturã assumpsit, quidque nomine humanæ naturæ intelligendum sit. 2.
Caro, quam Verbũ assumpsit, qualis fuerit. 3.
Quare Spiritusancto opus hoc Trinitatis tribuitur. 4.
De persona nõ assũpta. 5.
Quomodo Deus homo 6. & 7.
An Diuina natura debeat dici nata de Virgine. 8.
De adoratione humanitatis Christi. 9.
An Christus quatenus homo, sit persona, vel aliquid. 10.
An Christus sit creatura, vel creatus, vel factus. 11.
An homo ille semper fuerit, vel cœperit esse. 12.
De sapientia, & gratia Christi secundum naturam hominis. dist. 13. & 14.
De assumptis defectibus corporis, fame, siti, & alijs. Et animæ, tristitia, timore, dolore, & huiusmodi. 15. & 16.
De uoluntatibus Christi secundum duas naturas. 17.
De merito Christi sibi, & nobis, 18 & 19.
De morte Christi pro nobis. 20. B
De separatione animæ à corpore in morte. 21.
An Christus in triduo mortis fuerit homo 22.
An Christus Fidẽ, & Spẽ habuerit, ut Caritatem 23.
Quõ intelligitur, quod scriptum est, ut cum factũ fuerit, credatis. 24.
De Fide antiquorum. 25.
De Spe, ac de Caritate hominis, & Dei à 26. ad 32.
De quattuor virtutibus cardinalibus. 33. C
De septem donis Spiritus Sancti 34. & 35.
De connexione virtutum. 36.
De decem Præceptis à 37. ad 40.

LIBER QVARTVS.

De Sacramentis in generali, & in particulari. à dist. 1. vsque ad 42.
De Resurrectionis conditione, & modo resurgentium. 43. & 44. D
De diuersis animarum receptaculis. 45.
An valde malis detur mitigatio pœnę 46.
De sententia Iudicij 47.
De forma, & potestate Iudicis. 48.
De differentia mansionũ in Cęlo, & in Inferno. 49.

Alia ab alys Theologia in proprios locos Partitio. Cap. IX.

CEterum quoniam hi ferè quattuor Theologi Scholastici in Scholis à Professoribus exponuntur, Magister Sententiarum, Thomas, Scotus, & Bonauentura; ideo quinam, quantiuè fuerint, quę ratio breuior, ac tutior eos tractãdi, quibus ex officinis emendatiores hoc seculo prodierunt in lucem, quinam eruditissimi in eos Commentaria emisere: dicendum erit suis in locis Apparatus Sacri in qua tum hi, tum reliqui proponuntur à nobis. E

Quinetiam cùm Sixtus Senensis tertium suæ Bibliothecæ Sacræ librum de arte, ratione, ordine scripserit, quibus in Diuinarum Scripturarum expositione varij sunt vsi: Methodum autem, quæ est numero vigesima, de Scholastica Theologia interseruerit; non oberit eandem percurrere. Vir enim doctus & solers, quidquid potuit,

A Deo iuuante præstitit, pro earum genere, quas tractandas susceperat.

Extat etiam breue totius Theologiæ Compendium in septem libros digestum, quod cùm Petro Tarantasio ordinis Dominicani, qui postea Innocentius Quintus Pont. Max. fuit, vel Aegidio Romano, vel Hugoni de Argentina tribueretur, eundem agnitum est esse fœtum Alberti Magni Ratisponen. Episcopi. Compendiũ totius Theologię.

Primo libro agitur de natura Diuinitatis. Secundo de operibus conditoris. Tertio de corruptela peccati. Quarto de Humanitate Christi. Quinto de Sanctificatione gratiarum. Sexto de virtute Sacramentorum. Septimo de vltimis temporibus, & de pœnis malorum, ac præmijs bonorum.

Hoc autem opus, cùm Frater Seraphynus Caponi è Porrecta Dominicanæ familiæ Theologus contulisset cum centenario codice, Alberti nomine, sub Serenissimo B Duce Venetiarum insignito, atque expurgasset, adiecit scholia (vt ille inquit) vtilissima: Venetijsq. edi in lucem curauit anno 1584. apud Ioannem Baptistam Somaschum.

Præter hos non defuere, qui aliam Theologiæ partitionem fecerunt, sed vt diximus, ea quæ à S. Thoma tradita est, absolutissima fuit omnium. Si quis tamen animi causa nosse aliam velit, legat libri tertij caput tertium ex opere de rectè formando Theologiæ studio, quod opus restitutum à Fratre Laurentio à Villauicentio Xerezano Theologo Augustiniano prodijt in lucẽ anno 1565. Ex Officina Antuerpiẽsi. Viduę & hæredum Ioannis Stelsij. Cum verò hæresum torrens innundaret hoc seculo Germaniam & Gallias, nec pressior illa scholasticorum docendi ratio ab omnibus probaretur, aut percipi posset, Ioannes Maldonatus Societatis nostræ Theologus, Parisijs vtilissimã, quidem tempori, & Regno illi rationem Theologiæ Scholasti C cę addiscendæ docuit, quæ fuit hæc. Quid & quotuplex esset Thelogia: deinde eius partes, ac quomodo inter se se aptę essent & nexę, quas & quinque faciebat, in quarum prima disputaretur de Deo ipso per se: In secunda de illius effectis per se: In tertia de Deo & rebus effectis comparatè, vt quomodo Deus conseruet quę fecit: An habeat prouidentiam, & prędestinationem: In quarta, de ijs rebus, quibus Deus hominem, propter quem de Deo disputamus, ad beatam vitam ducit generaliter, hoc est de virtutibus, atque officijs eorum, & effectis: In quinta, de rebus, quibus Deus Christianos pręcipuè decreuit ad vltimum finem adducere, vbi de CHRITO DOMINO agitur, & de Sacramentis. Neque enim Theologo satis esse ait Canus, quę Deo absolutè conueniunt, ea facultatis suę viribus, virtutibusque tribuere D nisi etiam illa uendicet, quę Deo quasi accidunt in ordine ad creaturas; Dei enim notionem ex omni parte rimatur. De ijs, inquam, cum egisset Maldonatus adiecit tractationes ijs de rebus, è quibus Theologia percipi planiùs posset, nimirum, Ex re subiecta: Ex principijs: Ex argumentis: Ex definitione scientię: Ex ratione, qua agit de re subiecta: deinceps autem in ipsam Theologiam ingressus, Patres, ac Synodos adhibuit ad confutandas hęreses, quę tum potissimùm vigebant. Sũma Theologię. Ioannis Maldonati Theologi prestantissimi diuisio Theologię.

Iam verò quid eodem penè tempore Melchior Canus molitus erat, abs se editis libris de Locis Communibus Theologo formando apprimè vtilibus: Quidve Hieronymus Torrensis Societatis nostrę Theologus egerit, Augustinum in proprios locos, & Methodum redigens: quem item postea sunt imitati, qui in Hieronymum, Ambrosium, Gregorium idem præstitere, liquet plurimis, sed & liquidius constabit ijs, E qui in sacro nostro Apparatu suis quemq. locis inspicere voluerit. Maximo certè adiumento Theologię Scholasticę percipiendę, ac docendæ sine iactura temporis esse ij libri queunt. Cõfessio Augustiniana, Hieronymiana, Ambrosiana, Gregoriana.

Extat etiam Constantij Sarnani Cardinalis Summa Thelogica Romę emissa anno 1592. ex Vaticana Typographia. Constantius Sarnanus Card.

Is autem ad octo communes locos summatim redegit vniuersam Theologiam primum de Sanctissima Trinitate. Secundum, de Creatura Mundi. Tertium de peccato. Quartum de Verbi Diuini incarnatione. Quintum de Gratia. Sextum de Sacramentis. Septimum, de Ecclesia. Octauum de finali iudicio.

Ediderat autem ante hunc librum anno 1589 Romæ apud Basam, alterum, quem inscripsit,

inscripsit. Conciliatio dilucida omnium controuersiarum, quæ in doctrina duorum A
Summorum Theologorum S. Thomæ, & subtilis Ioannis Scoti passim leguntur. Addito in vniuersam Theologiam, Directorio.

Professor Theologiæ Scholasticæ qualis. Cap. X.

SI quo tempore necessarium fuit, vt qui Theologiam profitebatur, is maximis præsidijs esset munitus, hoc sanè ipsum est, quo multiplex, ac pertinax Fidei hostium sensus haud leues requirit velitationes. Quæ res fecit, vt & antiquitus cùm hæc se daret occasio, & hoc sæculo in Professore Theologiæ formando plerique viri optimi laborauerint. Nos igitur ex ijs meliora delibantes, vsque aliquo in regnis errorum labe cadentibus edocti, hæc ad Dei gloriam de eodem professore, quę B dicamus, habemus. Nempe ut natura sit ingenio acuto, acri, perspicuo: iudicio autem firmo, & intelligenti, iuuat etiam si non Latinæ tantum, sed & Græcę, & Hebraicæ linguę, quoad eius fieri possit, non sit ignarus; ne quando in voces minimas cum dedecore impingat, aut ex linguarum ignoratione minus fortiter aduersus hæreticos plerunque linguis armatos pugnet. In omnibus verò philosophiæ partibus versatus sit, vt vel philosophiam docuerit aliquando (quod optandum est) vel certè cum laude docere possit. Multo verò magis in omnibus Theologię partibus exercitatus. In primis quidem in literis sacris; qui omnis (vt diximus) Theologię fons est, vt possit hæreticos euincere. Deinde eamdem ob causam Conciliorum Decretis, & Patrum antiquorum libris, in dogmatibus Ecclesiasticis, in Sacris Historijs, vnde sunt petenda sæpe argumenta. Ad extremum in Scholasticis Auctoribus, adeo C diligenter, ut horũ sententias cognitas habeat. In S. Thoma diligētissimè, sic prorsus, ut hunc perdidicerit. Quod si Sanctorum Patrum uoces in asserendis dogmatibus, uel in hęresibus refellendis ita obseruauerit, ut eas cum recentiorum Scholasticorum uocibus, siue (ut uocant) terminis contulerit, tutam sibi, & facilem uiam ad docendum complanabit, cùm plerumque eæ, quæ de rebus uidentur quæstiones existere, de nominibus ipsis sint, quæ initio rectè intellecta longam temporis iacturam breui momento exhaurient. Vt verò ab inutilibus, aut item ab ijs, quæ minus huic tempori necessariæ sunt quæstiones, sibi temperet, ac si quid absolutè ac doctè tractatum est ab alijs, ad eas amandet potiùs auditores, quam ut hosce dictando, quæ cuique iam obuia sunt, scriptionis labore conficiat: denique ut sedulò operam det, siue resecandis longis illis prolegomenis, quę fatigant ingenia; siue multiplicis illius eruditionis speciei abijciendę, ob quam nimia farrago Auctorum, & locorum qui citantur, importunè congeritur; certè sapientis erit Professoris breuitatem huius uitæ agnoscentis, D quæ frustra prodigenda non est, atque utilitati auditorum, & Christianæ Reipubl. serio consulentis.

Theologię professor debet esse linguis & philosophia ornatus.

Literę Sacrę fons omnis Theologię.

Cautio pro Magistro S. Theologię.

Vide in primo lib. huius Bibliothecę, capit. de cultura ingeniorum.

Interea uerò summa hæc esto, ut docendi ratio sit optima, quę ad consequendum finem Theologię sit accommodata. Cùm autem finis Theologiæ Scholasticæ sit Religionem defendere, hæreses refutare, bonos mores formare, prauos corrigere, de Diuino, deq. Ecclesiastico iure consulentibus dare responsa, concionari, confessiones audire, Professor apposité docebit, si earum rerum, quæ ad conseruandam Religionem, hæreses uerò refutandas necessariæ sunt, primam curam habeat, easque sic diligenter tractet, ut tamen si sit in Academijs, uel Collegijs, qui controuersias exponat, hoc ipsi officium uberiùs præstandum esse intelligat. Secunda uerò illi cura E morum sit. Tertia, ut auditores ad concionandum, & ad confessiones audiendas; Quarta, ut ad danda consilia aptos, ac prudentes efficiat. Quinta earum quæstionum esse debet, quæ etsi parum admodum ad hunc finem iuuare uideantur, tamen, & habent aliquid doctrinæ, & ingenium utiliter exercent. Denique tantum in unaquaq; re opere, studij, laboris ponat, quantum eius rei dignitas, utilitasque postulabit. Habito rerum delectu magnopere curet, ne in quęstionibus de quibus aget, uel argumentorum multitudine, uel confusa opinionum uarietate dubios relinquat auditorum animos, sed in rebus omnibus iudicium adhibeat certum, firmum, deliberatum, quod auditores sequi possint: Et quidem ita adhibeat, ut quasi libra suum cuique iustum pondus

Theologiæ Scholasticæ finis.

A pondus attribuatur, expensisq. momentis argumentorum sententiam ferat de sententijs. Quæ sit fides, quæ opinio, quæ ad fidem, quę ad opinionem propius accedant, quæ hæretica propositio, quæ hæresim sapiens, quæ male sonans, quæ temeraria, quæ periculosa, quę noua, quæ probabilis, quæ vera. Hoc enim est illud iudicium, in quo qui excellit, verus præceptor est. In rebus difficilioribus varias opiniones, earumque argumenta recitet; (pars enim eruditionis est scire, quid quisque de quaque re senserit.) Deinde quam probabilissimam esse iudicauerit, confirmet cæteris refutatis. Sed id faciat cum delectu, & quatenus ad propositum finem satis sit. Res difficiles non refugiat; quin etiam magis sedulò facilius, perspicuè, pluribusque adeo exemplis enucleet. Partietur autem distributè res, eaq; ratione, ac via tractabit, vt auditores totam Theologiæ effigiem, singulaq; membra, vsque ad minimas B partes animo comprehendant. Omnibus sanè rebus explicandis, quantum poterit maximam facilitatem, perspicuitatem & acrimoniam adhibebit; quibus rebus maximè auditores allici, teneriq. solent. Caueat autem ne lentus, nec tristis in docendo, ne nauseam auditoribus forte moueat, sed citatus, hilaris, ac vehemens vt semper Auditorum animos attentos, & erectos habeat. Animaduertet ex auditorum vultu, num ij, qui aliquid habent ingenij, intellexisse quod dicit videantur, neque ante progrediatur, quàm rectè intelligant. Afficiet auditores ad pietatem, & addat opiniones, quæ magis erunt cum pietate coniunctæ. Deinde item afficiet eosdem erga S. Thomam, quem illis interpretabitur. Denique formabit in auditorum animis Iudicium illud, quod in Professore ipso necessarium esse diximus. Hic enim maximus est auditionis fructus, vt auditor præceptor esse possit, quod tunc consequetur, cùm C iudicium habebit efformatum, atque maturum. Hac enim re maximè præceptor à discipulo distinguitur.

Præceptor iudiciū quale ferre dēat.

Quomodo auditores afficere dēat.

Auditor qualis esse debeat. *Cap. XI.*

Auditor Theologiæ primum quidem necesse est, vt ingenio ac iudicio valeat. Deinde Philosophię (minimùm) triennio dederit operam, alijs verò negotijs, aut curis ne distrahatur: præterea sit assiduus & constans, vt quadriennium saltem in ipso Theologiæ studio ponat integrum, si eius ingenij ac iudicij videatur, vt futurus sit tantæ facultati exercendæ idoneus: postremò diligenter audiat: & illa, de quibus dictum est, exercitationum genera præstet. In id verò incumbat in D primis, ut res potius concipiat animo, quàm scribat in chartis. Plerisque enim uidetur esse satis, si dictatas à præceptoribus lectiones descripserint, quibus non semel illud accidit, ut sine chartis parum intelligant, nec solidè loqui sciant, atq; (quod priore libro dictitari trito, sed uerò carmine diximus.) *Si charta cadat, secum sapientia vadat.*

In auditore Theologiæ quid requiratur.

Veruntamen quoniam nobilia quędam ingenia sunt, quæ cum Iurisprudentiæ, aut alijs disciplinis operam nauauerint, iam uerò grandiores iam uix Philosophiæ, aut Scholasticæ Theologię isti accurato studio incumbere nequeunt, notitiam tamen aliquam Theologicarum disputationum assequi cupiunt, atque adeo aliqui sunt assequuti magna cum laude, ac populorum vtilitate, inter quos Catholicam fidem fortissimè propugnarunt, propterea de his agendum est modò. Ac primò id certum est, E si quis iudicio, & pietate sit præditus, velit autem aliquid temporis quotidie huic negotio impendere, non mediocriter eum profecturum. Itaque hic leget primò summam Doctrinæ Christianę, hoc est maiorem Petri Canisij Catechismum. Mox Romanum attentiùs percurrat. Inde Viguerium uersabit, cui percipiendo comitem aliquem nactus, res ipsas, aut uoces subobscuras ab eo intelligat; Denique Synodos legitimas, & generales (præsertim quæ prodierunt emendatiores) perlegat. Synodum item Tridentinam potissimum uoluens, ac terens tanquam compendium eius doctrinæ, quę potissimum his temporibus, cùm hęresibus extinguendis, tum reuocandę pietati est salutaris. Patres autem, qui columnę fuere Ecclesię Catholicę, si tra-

Theologiæ quomodo iā grādiores operam dare possint.

DE ALIQVIBVS, qui Theologiæ Scholasticæ integrā operam dare nequeunt.

Cōfessio Augustiniana & aliorum patrum utilissimę.

ctauerit, ac legerit ea ratione, qua suo loco dicemus, hoc est una cum confessionibus, A
quæ ex ijs, pro ratione methodi cuiusdam Theologicæ contextæ sunt, haud abibit lōgius, cùm plurimum commodi sibi comparauerit, fructuosior aliquando futurus, quā nonnulli, qui studio disceptandi nimio plus abrepti, multùm sanè cogitationi dant, caritati non item. Quod si istiusmodi studij Director aliquis fuerit, qui repetitiones interdum aliquas, & colloquia, de ijsdem rebus haberet; atque vna coniungeret suo tempore, ac loco, casuum Conscientiæ, & controuersiarum hæreticarum discussiones, haud dubium est, quin maiores adhuc progressus fierent; Sic certè, vt quæ solet esse in Thoma, & Bonauentura perspicuitas, & pietas, etiam non difficillimè in pluribus intelligerentur. Quisquis tamen fuerit, qui vel priore accuratius, uel postremo hoc modo Theologicis studijs operam dederit, meminerit præclaræ sententiæ, B
quam Ferdinandus Castillus suis scriptis inseruit. Ea uerò hæc est. *Expedit in primis, vt qui sapientiæ huius studijs sese dat, eo cogitationem intendat, vt non tam discat, vt sciat, quàm ut operetur. Cum enim studia hæc suauissimum manna pluant, ac stillent, quo mentes saturantur, & ad virtutes solidas alliciuntur, excitant semper nouos (vt ita dicam) gustus de Deo, quibus sic pascuntur, vt numquam fatigentur.* Neque enim (inquit) *fieri potest, vt Deus fatiget aliquem, cui in corde is ipse sit Deus. Cùm autem ipsa hæc Theologica studia sint rerum, & scientiarum plusquam humanarum, media item, quibus ea consequi debemus, plusquam humana sint necesse est, nisi fortè in intellectu tantùm easdem hærere velimus, neque vt ad finem vsque perueniant, ad quem directa sunt, hoc est ad voluntatem, circa quam semper reflectere debent operationes suas. Alioquin enim satis arida esset, ac sterilis tantarum rerum notitia, ei, qui illa una dumtaxat ratione eam comprehenderet.* C
Et Sancti quidem Theologi (ait) *orationibus, laboribus, ieiunijs, lacrymis, solitudine curarunt, vt quidquid addiscebant, suis mentibus restaret infixum, cumque animas suas magis diligerent, quàm scientias, docti simul & sancti euadebant: prudentes, & probi: Literati, & humiles: Sapientia enim supernaturalis, quæ non ita tractatur, gignit in animis vanitatem, nec aliud quidquam parit, quam vt mala conscientia sit accusatrix & testis. Scriptum est autem.* Seruus sciens voluntatem Domini sui, & non faciens, vapulabit multis. *Cùm è contrario studia mirificè conducant homini ad salutem; Deusque ipse faciat sapientiam afluere, cui nec possint, nec audeant resistere omnes Mundi sapientes. Hac Castillus.*

Vide tū hoc eodem lib. tum sequentibus, vbi de Ratione studendi Casibus conscientię, ac Ratione confutandorum hęreticorum agitur.

Ferdinandus Castillus centuria prima de Historia Dominicanorum.

NOTA.

Optimè item Ludouicus Granata hac de tota re differit, eo loco quo agit de oratione, & meditatione parte secunda, paragrapho secundo, qui omnino ab omnibus Theologiæ studiosis sæpe esset perlegendus. D

NOTA.

Ac sanè optandum esset, vt quisque eam suis studijs rationem adhiberet, quam ab Ordinis Dominicanorum Bartholomeo Pauia Valentino Hispano, dum Theologiam publicè profitebatur, adhibitam fuisse, legimus in uita B. Ludouici Beltrami, quam Vincentius Iustinianus cognomine Antistius eiusdem Ordinis Theologus edidit. Sic enim ille cùm ueritatis speculatione meditationem cælestium coniungebat, vt nec scientia posset inflari, nec Diuinæ lucis pietate destitui. Quod quidem è chartulis, quæ apud eum compertæ sunt, constitit. Si enim quæstio erat examinanda de Tempore, Aeuo, Aeternitate, ad hanc se ita prius comparauerat, vt conuersus ad Deum diceret. *Amor mi, & Domine IESV CHRISTE, seruus tuus S. Thomas hoc in articulo quærit, num differant* Tempus, Aeuum, Aeternitas. *Concludis autem ipse sic,* &c. *Obsecro igitur Domine IESV, vt me à tempore liberes, perducas autem ad Aeternitatem, qua Tu ipse es.* Amen, Amen. E

Quomodo se Doctor Theologiæ in exāmidandis quęstionibus gereret.

Obijciebat deinceps his verbis. *In conclusione tui serui S. Thomæ, cui tantam infudisti lucem, aboritur mihi dubitatio, cui nescio quid respondeam, ò Magister animæ meæ. Quare peto à te per merita benedictissimæ Matris tuæ, vt aliquid mihi Spiritus tui impertias, quo id assequi incipiam, quod te miserante spero me aliquando conspecturum.* Amen, Amen.

Responsionem postea à Caietano suæ dubitationi sibi proponebat. Qua expensa dicebat. *Domine, Esto tu benedictus, qui hoc ingenij acumen illi præbuisti. Equidem credo eum apud te esse in Paradiso. At si fortè adhuc est in Purgatorio, quaso libera eum in laborum*

A *suorum præmium, vt veniat ad fruendum Aeternitate tua: de qua adeo doctè scripsit.* Amen, Amen.

Deniq. quod ipse expenderat, in hunc modum pronunciabat: *Responderem ipse ita, vel tali ratione, seu distinctione,* &c. Tum verò subdebat: *Ai quid est hoc, quod ego inutilis tua creatura cogito, præ illo, quod tuos seruos Ecclesiæ Doctores edocuisti? Ignosce arrogantia mea, Gloria Angelorum propter ipsorum Angelorum amorem, qui ex natura sua cū auo commensurantur, ex tuaq. gratia æternitate perfruuntur, qua item ipse ex eadem tua gratia, licet sim peccator, perfruar.* Amen Amen.

Hac verò (idem inquit Vincentius Iustinianus) *hoc loco adieci, vt studiosi intelligant, seruos* DEI *solere deuotionis pinguedinem è doctrinis valde speculatiuis elicere, quamuis* (ait) *scio, non defuturos, qui dicant, quod scripsit Erasmus de S. Augustini libris Confessionum, à quo vti otioso, atque in gratiam talium, eas fuisse scriptas ducebat. Veruntamen Deo potissimum sapit, quod minimè deuotis desipit.* Erasmus quā impiè S. de Aug. confessionibus blateret.

B Sed & Rogerius opusculo Romæ edito scribit de auditore Theologiæ, hæc doctè ac prudenter monstrans: Quemlibet haud esse idoneum Theologiæ auditorem. Solertem autem eum esse oportere, fidelem, ac temperatis moribus, externis etiam disciplinis excultum; denique humilitate, ac caritate præditum, simulq. precationibus pulsantem ad Dei ostium, vnde Spiritus sancti dona impetret: Quæ omnia ille octo capitibus persequitur copiosius. Vide item THEOLOGICA THEOREMATA Euangelistæ Bosij Augustiniani. Quibus disserendi ratio, regulæ, modusque assequendi eas explicantur. *Romæ 1581. impressa sunt in Vaticana Typographia.*

C *Ratio interpretandi S. Thomæ Summam Theologicam, atque vtendi. Cap. XII.*

QVod alibi de priscis Patribus diximus, valde ad eorum opera percipienda expedire, si tempora, quibus vixerint, & vita, quam egerint, probè noscantur, id præcipuè de Beato Thoma dici debet. Ac tempora quidem, quæ hoc viro superstite fluxerunt, eiusmodi fuere, vt quantus, & qualis ipse esset, intelligi queat: Nam Gallia intimas habuerat Albigensium flammas: Græcia, & Oriens permanebat in suo Schismate: orbis ipse Christianus is erat, vt varijs oneribus premeretur. Nec deerant, quorum assultus facesseret negotium Sanctis Viris, potissimum Dominicani, & Franciscani Ordinis. Quamobrem exercere se potuit diuinus vir aduersus Satanam, carnē, mundum, hæreticos, schismaticos, vti omnium fecit præstantissimè ac modestissimè. Tempora S. Thomæ quālia fuerint.

D Vita, porrò, & integritas, atque omnium virtutum, præsertim orationis studium tale, ac tantum fuit, vt hæc esse possint ad solidam Philosophiam, & Theologiam percipiendam Methodus ipsissima.

Quę cum ita sint, Summa uerò Theologię, quā Beatus Thomas scripsit, quasi quintam (vt ita dicam) essentiam laborum omnium suorum expresserit, propterea ostēdit planissimè seriem, quæ cuique in hoc studiorum genere adhibenda est. Ac tamen cordati erit Theologi, qui tanti viri scripta interpretetur, ut quæ disseteda sunt à Theologo, pluribus locis ne repetat, licet eorū mētio, & opportunitas sæpius occurrat. Quod enim optimè aliqui monent, id uerissimum est: Eiusmodi repetitionibus, & tēpus deuorari rebus alijs assignatum: & inuitari ad dissensionē professores, si sint plures. Pręterea, nec pro arbitratu de loco ad locum quęstiones transponēdę sunt quoniam licet nonnullę multis conueniāt locis, ad unum tamen potissimum pertinent: tum quia ea uedū est, ne hac transportatione permissa Professor unus in alterius inuadat tamquā segetem, & agrum: pręterquā in quod, quamuis ea loca, ad quę transferri posset aliqua una quęstio, ad eumdē pertineant Profęssorem, non tamen pertinent semper ad eum dem eius annum. Quod si liceret Professori suas quęstiones de anno in annū reijcere, accideret non rarò, eos auditores, qui ad sequentem annum peruenturi non sunt, dilatis quęstionibus fraudari. Iraque quid quoque anno tractandum sit vnicuique, certum esse oporteret, Quę causa est, cur quid de hac tota re ex alijs didicerim, huc adijciā, non dubitans fore eximios Theologos, qui Sancti Doctoris mentem melius assequentes, commodius forte eius Doctrinam sint distributuri, ac declaraturi. Summę S. Thomę encomiū. Quomodo ea sit exponenda.

E

EX PRIMA PARTE S. THOMÆ.

A

Quæst.1. art.1. Non videtur disputandum hic de S. Thomæ solutione ad secundum, quia Philosophica est, sicut & quæstio de potentia neutra. Vtrum insit homini naturalis appetitus ad claram Dei visionem. Quare differri posset in primam Secundæ. Quæstio item de necessitate Doctrinæ reuelatæ remitti ad secundam secundæ, vbi agitur de necessitate Fidei: Tametsi nihil prohibet hic breuiter disputari de necessitate Theologiæ tantum.

Art.2. Quæ pertinent ad naturam scientiæ, & ad subalternationem scientiarum, videntur hic esse supponenda ex Logica, non autem disputanda.

Art.3. Non tractandum hic de rationibus formalibus obiectorum scibilium: neque an scientia sit vnus simplex habitus, & qualitas in genere: hæc enim sunt philosophorum. Sed his suppositis, sat esset quærere, an Theologia ex aliqua ratione peculiari sit vnus habitus, & vna simplex qualitas.

Ar.4. Non disputanda, sed supponenda quæ dici solent de speculatiuo, & practico, ut sunt differentiæ scientiarum.

Art.5. Non tractandum quid sit certitudo assensus, quid veritas, quid euidentia, & quotuplex, sunt enim Logicorum.

Art.8. Vtrum Theologus possit euidenter aut articulos fidei probare, aut diluere aduersariorum argumenta, non videtur hic esse tractandum, sed in secunda secundæ. Id tamen licebit hic disputare de Conclusionibus tantùm, quas ex Fidei principijs Theologus deducit.

Art.9. An decuerit Scripturam abundare metaphoris, & parabolis, & an Sacræ Literæ apertæ, & claræ sint, diffusè tractare spectat ad Professores Sacræ Scripturæ, & controuersiarum, sicut etiam tractatus de sensibus Scripturæ: vbi videlicet Professores idonei istis prælectionibus assignati sunt, contenti sint lectores ijs, quæ S. Thomas dicit.

Q.2. Non explicandum, sed ex Logica supponendum videtur, quid, & quotuplex sit propositio per se nota, & immediata; nec ratio. nes S. Thomæ, quibus demonstrat Deum esse, confutandæ sunt, sed potiùs corroborãdæ.

Q.3.ar.1. An aliquod corpus moueat immotũ, & an viuens nobilius sit non viuente, & an Aristoteles rectè probauerit DEVM esse incorporeum, relinquendum philosophis.

Art.2. Nihil hic de principio indiuiduationis videtur agendum.

Art.3. Nec tractandum de distinctione suppositi, & naturæ, cùm pertineat ad 3. partis q.3. artic.3. Quomodo distinguantur in Creaturis esse, & essentia, relinquendum est Metaphys.

Art.4. In quæstione; An Deus sit in prædicamento, resciudẽda quæ sunt propria Logicorum. Quæstio verò, an Angeli, & cœli sint in prædicamento, tota Logico relinquenda.

Art.7. An simplicitati Diuinæ repugnet personarum, & relationum pluralitas commodius tractari posset infra Quæst.28.art.2.

Q.4.ar.1. An aliqua perfectio, quæ formaliter sit in Deo liberè ei conueniat, differri debet in q.19.ar.2. An autem relatio Diuina secundum se, sit aliqua perfectio, remitti ad materiam de Trinitate. B

Quæst.5. Ex Metaphysica supponendum, quid sit Bonum.

Q.7.ar.1. Quid Aristoteles senserit de Dei infinitate, relinquendum philosopho.

Ar.2.3.4. An creari possit aliquid infinitum in quãtitate, vel in qualitatibus naturalibus, Philosophi etiam disputant, sicut & de infinito in genere substantiæ, cùm tam hoc, quàm illud infinitum esse creabile, ijsdem ferè argumentis probari soleat, aut oppugnari. An autem possibile sit infinitum in qualitatibus supernaturalibus, à Theologo disserendum est, sed in secũda secũdæ, q.24.ar.7. tantũmodo. C

Q.8. De vbiquitate humanitatis Christi non tractandum hic, sed in 3. parte, q.2.

Q.9. An Angeli, & cæli sint entia necessaria, & immutabilia, non est quæstio Theologi, sed Metaphysici.

Q.10. Tempus discretum pertinet ad hũc locũ.

Q.11. De vno, vt est passio entis, Theologus nõ latè disputet, cùm sit Metaphysica res.

Q.12.art.1. Non hic agendum videtur de naturali appetitu visionis Dei, sed in prima 2.

Art.3. An repugnet in subiecto quanto inhærere accidens spirituale, vt in subiecto immateriali accidens corporale, differri potest in materiam de Eucharistia. D

Ar.6. Tractare de inæqualitate præmiorum, sicut & meritorum pertinet etiam ad primam sec.q.4.art.2.

Ar.8. De cognitione beatifica animæ Christi non est disputandum hic, sed in tertia parte.

Art.12. An puro viatori possit communicari euidens notitia abstractiua articulorum Fdei, non hic disputandum est sed sup.q.1.art.1.

Q.13.art.3.4. De distinctione attributorum, & essentiæ, nihil hic repetendum, si de ea supra disputatum est q.3. E

Ar.5. Nec de Analogia entis hic disputandum est, cùm spectet ad Metaphysicum.

Ar.7. Nihil hic de Relationibus in genere, cùm id Metaphysicæ speculationis sit.

Ar.8.9.10.11.12. Modi, quibus sumitur nomen Dei, & ea, quæ dici solent de nomine Tetragrammaton relinqui possent interpreti Scripturæ.

Q.16.& 17. Disputatio de vero, & falso, breuiter

A uiter posset attingi, cùm etiam Metaphysicus de illis tractet.

Q.19.ar.9.& 12. An DEVS sit causa peccati, & an reneamur voluntatem nostram Diuinæ conformare pertinent ad primam 2.

Q.22. Non immorandum hic Theologo in explicanda Peripateticorum, aliorumq. philosophorum sententia de prouidentia Dei.

Q.23.ar.1. Ad quem finem ordinaretur homo, si non esset finis supernaturalis, non hic, sed in prima secundę.

Ar.3. Quid agendum sit ei, cui sua damnatio reuelaretur, non hic agatur, sed in materia de

B spe.

Ar.5. De prædestinatione Christi, & quomodo Christus sit causa nostræ prædestinationis, relinquendum 3. parti.

Q.24. Exactior disputatio de libro vitæ pertinebit ad interpretem Scripturæ.

Q.25.ar.1. An actio sit in agente vt in subiecto, quęstio Physicorum est, non Theologorum.

Ar.6. An DEVS per se solum possit efficere rem, quę est peccatum, pertinet ad primam 2. sicut ad 2. secundæ, An possit per se, vel per alium dicere falsum.

C Q.26. Nihil hic de Beatitudine in genere vel de nostra.

Q.27.ar.1. De uerbo mentis tractandum est hic, An producatur ab intellectu nostro ut terminus actionis, & quomodo ab ea distinguatur: nec fiat longa tractatio de Trinitate probanda ex Scripturis.

Ar.2. An pili & capilli in animalibus viuant, relinquendum est philosopho.

Ar.3. Non disputandum, an amatum sit in amante, neque an notitia concurrat actiuè ad actû voluntatis, prius enim ad philosophiam, posterius ad primam 2. pertinet.

D Q.29. Quid suppositum addat supra naturã singularem latè disceptare pertinet ad 3. partem.

Q.32. An euidenter dilui possint argumenta contra mysterium Trinitatis, pertinet ad credibilitatem articulorum Fidei, de qua agitur in secunda secundæ q. 1. ar. 4.

Ar.4. De uaria censura, & qualitate propositionum disputandum uidetur in materia de Fide.

Q.39. Neque disputandum est hic quomodo persona diuina distinguatur ab essentia, si q. 28. tractatum fuerit de distinctione relationum & essentiæ.

E Q.43. De visibilibus signis in quibus apparuit Spiritussanctus fusè disputare potest interpres Scripturæ. An autem illa hypostaticè vnita fuerint Spirituisancto, pertinet ad 3. partem.

Item, an apparitiones visibiles, quæ in ueteri, seu nouo Testamento tribuuntur Deo, fuerint factæ immediatè per Deum, an per Angelos, non viderentur hic esse fusè tractandę sed à Scripturæ Sacrę professore.

EX PRIMA SECVNDAE.

Q.1.ar.1. Hinc nihil, aut breuissimè disserendũ de deliberata voluntate, de consensu perfecto & imperfecto; & quid sit, hominem esse dominum suarum actionum: hęc enim locum suum habent inferius. Item nihil hic dicendum uidetur de causalitate finis, cùm sit quęstio Physica.

Ar. 2. An Deus agat propter finem, pertinet ad primam partem in materia de uoluntate Dei. Item vtrum natura agat propter finem, quæstio philosophica est. Igitur de his parcè hoc loco dicendum uideretur.

Ar.3. Cauendum item ne hic, & inferius eadem quęstio disputetur, nempe, Vtrum actus hominis recipiant speciem à fine. Leuiter igitur hic attingendam, & plenè disserendam esse inferius, indicatur.

Ar.4. Quomodo bonum sit sui diffusiuum, non disputandum hoc loco.

Q.3.ar.1. An Deus uideatur à Beatis uisione Dei increata, hic explicãdum, non in 1. parte.

Ar.2. An habitus sit melior suo actu, non uidetur hic explicandum, cùm sit quęstio philosophica, & inferius habeat suum locum.

Ar.3. De perfectione sensuum in corpore glorioso, eiusq. dotibus, hic, & q.4.ar.6. aliquid dici posset, si vacat, eum ad materiam de nouissimis non perueniatur. Item an Deus videri possit per aliquem sensum, seu sensitiuam notitiam, non hic, sed in prima parte dissérendum videretur.

Ar.4. In quo consistat summa miseria damnatorum, non explicandum hoc loco, sed inferius, vbi de pœna peccati agitur.

Ar.5. Nihil dicatur de intellectu practico, & speculatiuo, nec de praxi & speculatione.

Ar.7. De obiecto intellectus, & vtrum anima naturaliter possit cognoscere substantias separatas, non diffusè disputandum hoc loco, sed relinquendum philosophis.

Q.4.ar.1. Quidquid hic disseri solet de differentia delectationis, amoris, & fruitionis, differri posset in quæst. de frui & uti. Item an cum visione Dei possit aliquo modo stare tristitia, reijciendum est in 3. partem, ubi quęritur, an CHRITVS secundum rationem superiorem passus sit.

Ar.2. An delectatio quæratur propter operationem: an contra, tractatur in Ethicis: hic uerò nihil vel breuissimè.

Ar.5. An Sanctorum animæ à corporibus separatæ statim Deum uideant, hic tractandum, non in prima parte.

Q.5.ar.2. Quæ sunt propria uisioni beatificę, relinquenda primę parti, & solum hic disputandum contra hæreticos de inęqualitate prę miorum, in genere. Item an hæc inæqualitas tollat quo minus habeat satiatum appetitum, qui minus beatus est.

Art.5. Nihil dicendum hic de merito, aut de necessitate luminis gloriæ.

Art.8. An verò appetitu ordinato magis appetat damnatus non esse, quàm sic esse, pertinet ad quæstionem de pœna peccati.

Q.6.ar.1. Differere de libero arbitrio posset remitti ad materiam de gratia.

Art.2. Vnde proueniat, quòd homo sui compos sit propriè Liber, & dominus suorũ actuum, tractari potest infra in quæstione de electione.

Ar.3. Quæstio de pura omissione posset dimitti.

Art.4. Disputari hic potest, an voluntas possit cogi, non autem an possit necessitari, de hoc enim tractandum est infra.

Art.6. Quomodo metus irritet matrimonium, votum, iuramentum, & contractus, reseruandum videtur ad secundam secundæ, & ad tertiam partem.

Art.8. Difficultates de ignorantia reseruari possent ad q.76.

Q.7. Plenior consideratio circumstantiarum nõ est huius loci præcisè, cùm de illis sæpè inferius differendum sit.

Q.9.ar.4. De concursu Dei cum nostra voluntate nõ hic, si iam in prima parte lector disputauit. Nihil etiam dicendum de fortuna.

Art.4. Nihil hic agendum de præscientia, seu præfinitione actuum liberorum, neque de gratuita motione, qua Deus mouet voluntatem humanam.

Q.11. Non videtur hic quidquam differendum vel de obiecto spei, neque an possit beatus frui Diuina essentia, non fruendo personis, vel vna persona, & non alijs, hoc enim pertinet ad primam partem.

Q.12.ar.3. Non tractandum hic vtrum intellectus possit simul multa intelligere.

Q.14. Non differendum hic vtrum aliquando liceat consulere minus malum.

Q.17. Quomodo ratio imperet membris externis, nẽpe despoticè, an politicè, disputare, est etiam Philosophi Moralis; breuiter igitur hoc loco expediri potest.

Q.18.ar.1. Variæ acceptiones boni, & mali differri debent in materiam de peccatis: vbi etiam tractari potest de entitate illa morali. Item controuersiam cum hæreticis, an omnis actio humana sit mala, differenda est in materiam de gratia.

Ar.9. Vtrum in homine existente in gratia detur aliquis actus indifferens ad meritum, & demeritum, disputari debet in materia de merito.

Art.11. Præteriri hic possent ea, quæ pertinent ad confessionem circumstantiarum.

Q.20.art.5. Hæc difficultas repetitur in materia de peccatis: quare in eum locum reseruanda est exposito hic solo textu S. Thomæ.

Q.21.ar.4. Difficultates huius articuli differendæ sunt in materiam de merito.

Q.71.ar.4. Quomodo peccatum virtutes præsertim infusas expellat, non hic explicetur, sed in secunda secundæ in materia de Caritate.

A

Q.72.ar.2. Relinquenda Interpreti Scripturæ illa quæstio, vtrum Dæmones possint coire cũ fœminis: quamuis in materia de Angelis aliquid ea de re possit attingi.

Ar.9. Non repetenda, quæ supra de circumstantijs dicta sunt.

Q.73.ar.8. Non descendendum ad casus particulares de scandalo, vel restitutione: neque hic tractandum utrum is, qui alium ad peccatũ inducit, grauius peccet, quàm qui occidit, pertinet enim ad materiam de scandalo.

B

Artic.9. De infinita malitia peccati aduersus Deum commodius tractatur in principio tertiæ partis.

Q.76.ar.1. Non tractandum hic quænam fides requiratur ad salutem.

Q.79. Nihil dicendum de immediato Dei concursu cum secundis causis.

Ar.3. Vtrum DEVS Aliquem necessarijs auxilijs ad salutem destituat, non uidetur tractandum hoc loco, sed in materia de prędestinatione & reprobatione.

Q.81.ar.3. Immaculata conceptio Beatissimæ Virginis Mariæ non est huius loci, sed tertiæ partis, vbi etiam dum de eiusdem sanctificatione agitur, tractetur quoque de fomite, & quomodo ligetur, aut tollatur.

C

Q.85. Quomodo natura lapsa differat à puris naturalibus tractandum videtur in materia de gratia.

Q.87.ar.6. Vtrum dimissa culpa, maneat reatus pœnę, etiam in materia de Pœnitentia.

Ar.8. Quomodo Deus peccata patrum puniat in filijs, copiosè disputet interpres Scripturę.

Q.89.art.2. Expositio Pauli pro Lectore Scripturę.

D

Ar.5. Vtrum omnia opera infidelium sint peccata mortalia, differri debet in 2. secundę qu. 10.art.4.

Q.92. Non disputandum hic vtrum peccent, qui pœnę metu legem seruant nec utrum Deus peccata permittat, an velit.

Qu.109.art.4. Disputatio de cessatione legaliũ pertinet ad materiam de legibus. At, si quo quadriennio non vacaret agere de legibus, differenda est in materiam de Baptismo.

Quęstiones autem 101.102.104.105. & expositio S. Pauli 89.art.2. Interpretem Sacrę Scripturę iuuant.

E

Q.109.art.4. Quid intersit inter modum pręcepti, & eius substantiam, & vtrum modus caritatis sit in pręcepto, in materia de legibus posset disputari.

Ar.5. De materia huius articuli posset etiam agi in quęst.114.ar.7.

Ar.7. Non disputandum hic de macula peccati, nec de reatu pœnæ, nec de corruptione boni naturalis, nec de alijs huiusmodi quę in materia de peccatis explicata sunt.

A Q. 110. An gratia ponat aliquid in anima, vel hic tractandum est, vel in quæst. 113. de Iustificatione ar. 2.

Q. 111. ar. 1. & 4. Gratiæ gratis datæ, earumq. explicatio plenior relinquenda est Interpreti Scripturæ.

Ar. 3. Vtrum Deus insignes aliquos peccatores necessarijs auxilijs destituat, non hic explicandum est, sed in materia de prædestinatione.

Q. 112. ar. 1. Nihil hic dicendum de causalitate Sacramentorum circa gratiam.

Ar. 2. Vtrum gratia primi hominis & Angelorum in eorum creatione data fuerit, supposita ipsorum dispositione, non hic tractandū, sed in prima parte.

B

Ar. 3. Non videtur hic agendum de contritione continuata, Caietani, vel de intensione Scoti, pertinet enim ad materiam de pœnitentia.

Q. 113. ar. 4. De necessitate Fidei in Christum, ante vel post Euangelium promulgatum, non hic disputandum late, sed in secunda secundæ.

Ar. 7. Vtrum augmentum gratiæ detur in principio, an in fine actionis meritoriæ, & utrum si operatio meritoria successiua sit, ipsa quā gratia successiuè augeatur, melius reseruantur in qu. de augmento caritatis in secunda secundæ.

C

Ar. 8. De numero & ordine, & necessitate omnium actuum, qui concurrunt ad iustificationem, hic disputandum potius est, quàm in materia de pœnitentia.

Ar. 10. Vtrum in homine detur naturalis potētia ad gratiam, non multum differt ab illa quæstione, qua quæritur de naturali appetitu, & capacitate beatitudinis, circa princ. primæ secundæ.

D Q. 114. art. 6. Nihil hic de merito Christi dicendum, cum pertineat ad tertiam partē.

Ar 8. Vtrum per quælibet opera augeatur gratia, & caritas, reseruandum est in materiam de caritate, in secunda secundæ.

EX SECVNDA SECVNDAE.

Q. 1. Hic disputandum est de Ecclesia, de Scriptura, de Papa, de Traditionibus, & si qua alia sunt huius generis.

Q. 4. ar. 3. Non tractandum hic, sed infra in materia de caritate, an caritas sit forma omnium virtutum in genere.

E

Ar. 6. Disputandum hic an Fides sit unus habitus, non tamen an sit simplex qualitas.

Q. 5. ar. 1. Nihil de Fide Angelorum, in genere, de hac enim agitur in materia de Angelis, sed hic tantum est agendum, an fuerit fides in primo Angelo, si erat ei euidens DEVM esse, qui loquebatur, & reuelabat ei mysteria.

Q. 6. Non nisi breuissimè, quia difficultas hæc tractatur in materia de gratia.

Q. 10. ar. 2. Quæstio de baptizandis pueris infidelium breuiter hic, sed fusius in materia de Baptismo discutienda est.

Q. 26. Nihil hic de contritione, sed tantùm an DEVS sit summè diligendus intensiuè, seu solum æstimatiuè; quod in materia de pœnitentia non repetatur.

Q. 61. In materia de merito, non autem hic disputandum est, utrum retributio meritorum apud DEVM sit secūdum iustitiam commutatiuam, an distributiuam.

EX TERTIA PARTE.

Q. 1. ar. 1. Nec de potentia obedientiali uidetur hic agendum, nisi obiter, cùm pertineat ad primam partem in quæst. de Omnipotentia Dei: nec de incarnationis possibilitate, de qua tamen si quid hic agendum uideretur, non esset repetendum in 2. quæst. nec de distinctione suppositi, & naturæ, sed referendum ad quæst. 3. art. 2. Tandem an sit de ratione boni se actu communicare, pertinet potius ad primam partem in q. de bonitate Dei, vel in q. de libero arbitrio Dei.

Ar. 2. Quomodo nos satisfaciamus pro peccatis, & quomodo satisfactio nostra nitatur satisfactioni Christi, differendum videtur in materiam de pœnitentia.

Ar. 6. De aduentu Messiæ contra Iudæos Scholastici non est disputare, sed interpretis Scripturę, cum ea res nitatur Scripturis, quę si diligenter examinentur, occupant multum tēporis; si breuiter, non potest res tanta firmiter probari, propter multa Iudæorum subterfugia & cauillationes.

Q. 3. An in Deo sint tres subsistentiæ, & an essentia secundum se subsistat, an per relationes non hic disputandum, sed supponendum ex prima parte in materia de Trinitate; vtrum autem possit vnum essentialiter dependere à multis dependentia causali, supponendam est ex philosophia.

Q. 4. ar. 4. Non disputandum de esse obiectiuo contra Scotum, sed supponatur ex 1. parte in q. de scientia Dei.

Q. 6. ar. 3. Non videtur huc pertinere quæstio Caietani, an anima reuersa ad corpus, retineat suam propriam terminationem.

Ar. 4. An materia iam proximè disposita sit propriæ formæ, ante aduentum formæ, relinqui debet philosopho; sicut & illud, an realiter totum distinguatur à partibus.

Q. 7. An virtus heroica differat specie à virtute communiter dicta, supponendum est ex Philosophia Morali, vel ex prima secundæ.

Q. 8. ar. 1. An humanitas Christi actiuè concurrat ad infusionem gratię, & ad opera miraculorum, cùm habeat eamdem difficultatē cū Sacramentorum causalitate, ideo ne sæpe repetatur idem, possunt ista coniungi, & simul tractari

tractari in materia de Sacramentis in genere. Ex ijs tamen si quis voluerit nonnihil in hac octaua quæstione attingere, ad explicandum instrumentarium humanitatis concursum, hoc quidquid attigerit non erit repetendum in materia de Sacramentis.

Ar.2. & 3. Non uidetur disputandum qui sint, aut non sint membra Ecclesiæ, cùm id pertineat ad materiam de Ecclesia.

Q.9.art.1. An intelligere Diuinum possit communicari animæ Christi, pertinet ad primam secundæ quæst.3.art.1.

Q.10.ar.2. Ea, quæ ad cuiusque beati statum pertinent, quando, & quomodo uideantur, non tractanda sunt hic, sed in prima parte, sicut & reliqua, quę pertinent ad uisionem Dei in communi.

Q.11.ar.1. An viator possit habere notitiam euidentem abstractiuam Trinitatis pertinet ad primam partem.

Ar.5. Quidquid de habitu hic disputari solet in communi, supponi potest ex Philosophia, vel ex prima secundę.

Q.18.ar.4. Quę actiones dicuntur humanę, quęstio est ex prima secundæ.

Q.22. De Christi sacrificio incruento in cœna, & de ratione sacrificij & hostię in communi, disputatur in materia de Eucharistia, & Missa, item de Sacerdotio Melchisedech, & ut fuit figura Christi, melius videtur, ut disputet Scripturę interpres.

Q.24. Non repetenda sunt hic, quæ pertinent ad prædestinationem Hominum, & Angelorum.

Q.25. Omittenda videntur, quæ hic nonnulli tractant de phantasticis imaginibus, & varijs Dęmonum illusionibus.

DE SACRAMENTIS in genere.

Q.60. Quęstio an Sacramentum sit in aliquo Prędicamento, non uidetur admodum digna Theologo.

Q.61. Vtrum semper etiam in lege Naturæ, fuerit necessaria Fides, non huc pertinet, sed ad secundam secundæ.

Q.62. Vtrum Deus possit uti creatura tanquam instrumento ad creandum, uidetur potius esse primæ partis in materia de creatione.

DE BAPTISMO.

Omittendę quęstiones quędam absurdiores, qualis est illa, vtrum asinus possit bibere baptismum.

De solennitatibus, & cęremonijs Baptismi, breuiter.

Nihil dicendum de cognatione spirituali in Baptismo contrahi solita, sed ad matrimonium transmittatur.

De pœna paruulorum sine Baptismo decedentium, tractandum in materia de peccato originali, in prima secundę.

A

Sacramenta Confirmationis, Ordinis, Extremę Vnctionis, tractentur prout vacauerit, plenè, uel breuiter; Quod si quis, quoniam faciliora sunt, & habentur in promptu, vellet pręterire, cauendum ne id fiat, ubicumque propter hęreticos ea tractatio uidetur necessaria, nequaquam enim est omittenda.

DE EVCHARISTIA.

B

An quantitas distinguatur à substantia Philosophis relinquendum est, sicut & illud, de quo Scotus hic disputat, an accidens possit producere substantiam.

De figuris Eucharistię multiplicibus, earumq; comparationibus breuiter.

DE POENITENTIA.

An repugnet sine nlla infusione qualitatum supernaturalium, uel sine ullo pœnitentis actu iustificari peccatorem, & an pœnitere sicut oportet, indigeat Dei auxilio gratuito, pertinent ad primam secundæ, de Iustificatione. Illic etiam agendum esset, non hic, de ordine inter dispositionem, & infusionem gratiæ.

C

An in peccatore post peccatum transactum aliquid aliud remaneat præter obligationem ad pœnam, supponendum est ex prima secundę in materia de peccato.

An aliqui destituantur auxilio necessario ad pœnitendum, pertinet ad materiam de gratia, prima secundę q.111.art.3.

Vtrum pœna damni sit eadem in omnibus damnatis, pertinet potius ad materiam de peccatis, & eorum effectibus.

D

Quæstiones de Restitutione, de Eleemosyna, de Ieiunio, de Oratione, de Correctione fraterna remittantur ad secundam secundæ.

Multa etiam, quę ad casus conscientię spectant, relinqui possent eorundem casuum professori.

DE MATRIMONIO.

Omittendum uideretur, quod à quibusdam hic tractatur, an uirginitas sit uirtus, & qualis virtus.

E

An maleficium maleficio possit dissolui, pertineret sanè ad secundam secundæ, sed quoniam ad eum locum rarò peruenitur, & maleficium inter matrimonij impedimenta numeratur, commodius hic uidetur collocandum.

Matrem ne, an uxorem occidere sit grauius, nō est huius loci.

De

A De substantia uoti tam simplicis, quàm solennis, tractandum potius uidetur in secunda secundæ, quam hic.

Ceterum, quod erat optatissimum, ut Summa D. Thomæ duabus rebus illustraretur, id iã effectum est integrè, id quod hic studiosos præmonere erit operæ pretium. Altera erat, ut Citationes omnium testimoniorum Augustini, Ambrosij, Hilarij, Basilij, Chrysostomi, Platonis, Aristotelis, Ciceronis, & aliorũ quorumcunque quod D. Thomas citat, extra

B ret in margine designatum, liber, caput, principium vel finis capitis, in quibus, ut in fonte non solum, res de qua agitur, inspici posset, verum etiam maleuolis occasio calumniandi adimeretur, ni statim illis posset ostendi. Altera fuit, ut omnia ex iure Canonico, uel Ciuili allegata, glossę item in Sacram Scripturã ad suum principium deductę illico inueniri possent. Sed & erat optandum, ut sine labore constaret, quęnam quæstio, siue articulus is esset, ad quem D. hic Doctor nos amandabet, cum sæpe scribat, *Vt dictum est*, siue, *Vt infra dicetur*. quod quidem etiam præstitum est, appositis in margine numeralibus notis. Quæ omnia cum partim in Commentarijs Caietani Card. ad primam partem, partim autem Conradus Koelim in Commentarijs, ad Primam secundę, & ad Secundam secundę adiecisset, plurima item essent in Summa in octaua parte folij excusa Parisijs anno Domini 1518. apud Franciscum Regnault Antonius tamen Senensis Lusitanus triennium in hunc laborem impendens Vniuersam tertiã partem ijsdem citationibus adornauit, reliquarum Summę partium, plurimis suppletis, pluribus mendosis correctis. Et hęc summa D. Thom. sic illustrata prodijt è Plantiniana Antuerpiẽsi Typographia anno 1585. Quin & denique à Iunctis Venetijs auctior est excusa, additis Appendicibus Seraphini Capponi à Porrecta Theologi Dominicani, & Chrysostomi Iauelli cum Commentarijs Card. Caietani, & Indicibus exquisitis.

Admonitio ad Studiosos Theologiæ. Cap. XIII.

C Cvm autem si S. Thomas adhuc esset in hac vita superstes, nemo sit, quin libentius eum, quàm alios quosuis consuleret, in eius Summa Theologiæ percipienda, certè in primis ex alijs ipsius scriptis, quæ ad easdem materias spectant, petenda erit & facilius, & securius sententia sancti viri, quàm è quouis alio interprete. Itaque si loca ipsius eum locis eiusdem alijs collata fuerint, intelligetur breui, quantò interius S. Thomæ sensus haurietur. Quo facto, licebit sane postea & Caietanum, & Medinam, & Molinam, & Franciscum Soarez, & Gregorium Valentiam, & Gabrielem Vasquez, atque alios insignes Theologos inspicere, præsertim vbi hi doctè vindicarunt à consutatoribus, aut propugnarunt, quæ Angelico Doctori aliquando audentius alij obiecerunt.

D. Th. quantum fieri potest per D. Thom. exponendus.

Atqui quoniam perdifficile esset interdum libros S. Thomę sic versare, ut vndique,

D quinam fuerit eius sensus; ac locorum inter sese collatorum expositio nosceretur: idcirco tyronibus in Theologia sciendum est, hoc à Fratre Ioanne Capreolo Tolosano præstitum fuisse diligenter. Cùm enim hic in quattuor libros Magistri Sententiarũ Commentaria edidisset: quibus vbique Theologiam S. Thomæ tuetur, obiectiones quidem Aureoli, Scoti, Durandi, Ioannis de Ripa, Henrici Guidonis de Carmelo, Garronis, Adami, & aliorum Angelicum Doctorem oppugnantium, suis quasque locis proponens soluit per eiusdem S. Thomæ dicta, quæ adfert integra. Sed & Capreoli ipsius labores Frater Paulus Soncinas redegit in opus, quod inscripsit, Epitomen quæstionum, in quattuor libros Sententiarum à principe Thomistarum Ioanne Capreolo Tolosano disputatarum: Quamquidem Epitomen, quoniam superueniente morte Paulus Soncinas nequiuit absoluere, Isidorus Isolanus Mediolanẽsis perfecit.

Capreolus egregius Diu. Thomę propugnator.

E *Quænam restare videatur absolutior ratio scribendi integriora Commentaria in Summam B. Thomæ. Cap. XIIII.*

AT quoniam etiam verendum est, ne plus nimio excrescat eorum numerus, qui B. Thomæ summam interpretantur; sieq; pluribus huiusmodi euulgatis ingenia confundantur, uel tot Auctoribus voluendis iactura temporis fiat, idcirco summum esset operæ pretium, si quis abunde Theologia, & reliqua sacra eruditione instructus, hanc rationem Commentariorum in eiusdem B. Thomæ Summam iniret. Nempe singulorum Articulorum Conclusiones Theologiæ probaret: ad eas verò probandas afferret, primò testimonia Scripturæ Sacræ, hęcq. non perfunctoriè,

Ratio Interpretandi S. Tho. summã quænam uideretur absolutior.

A ctoriè, sed diligenter explicata: Deinde, si qua extarent, sacrorum Conciliorum: Prętcrea Patrum Græcorum, & Latinorum: Deinceps rationes ex principijs Fidei deduceret, vt ex aliquo Dogmate, Traditione, Ritu, Consuetudine, aut Ceremonia ab Ecclesia approbata: Denique refutaret quæ ex Scripturis, Concilijs, Patribus, aut Traditionibus, Ritibusq; Ecclesiæ contra adduci possent: Videlicet Scholasticis nil relinqueretur, præter Metaphysicam. Qua cum Thomas Caietanus eximie plerisque in rationib. S. Doctoris roborandis sit vsus, ea, quæ uel in ipso Caietano optantur dilucidiora, auctiora, & firmiora, hęc supplerentur: primò quidem ex alijs locis B. Th. atque ex ijs, quos diximus, Capreolo, & alijs, ac Ferrariensi potissimùm, vbi hic optimum S. Thomæ opus aduersus Gentes illustrauit; deinde item ex ijs, quæ ex propria peruestigatione sibi Diuina lux suppeditasset. Quod si quis eorum, quos iam habemus B præ manibus, acutè, doctè, ac solidè nouum aliquid attulisset, eius nomen, locusq. siue in Commentarij contextu, siue in margine adscriberentur: sin ex alijs deprompsisset, suo constaret Auctori primario laus. Id certè spectaretur maximè, ut qui Theologiæ studerent, euaderent simul interioribus illis, & rationibus, & literis armati, ut quemadmodum Antiquissimi Patres Theologiam ex similibus locis, tamquam è proprij sedibus, aut instruxerunt, aut occasionem suis disputationibus nobis reliquerunt, vt pleniorem Theologiam assequi possemus, iam demum, qui ipsius curriculum absoluerent, in aciem expediti exirent aduersus qualescumque Fidei hostes: neque esset, quo se multi enecarent, dum nouis hærentes vocibus, aut terminis, meliorem uitę partem Diuinis meditationibus, ueritati indagandæ, ac docendę, proximo iuuando subtrahunt.

Auctoris de expositione D. Thom. sententia.

C Quo autem modo tota res conficeretur, dicam in Domino, quod mihi persępe cogitanti venit in mentem. Ego cùm Ioannis Maldonati in Gallijs; deinde postea Melchioris Cani, & Thomæ Stapletoni labores, ac demum Roberti Card. Bellar. controuersiarum, antequam emitterentur in lucem, disputationes perlegissem: vidissem autem altera ex parte validos Theologorum (præcipuè Hispanorum) conatus ad S. Thomæ sensa illustranda in dies euulgari, eam (de qua dixi supra) non tam ideam, quàm structuram visus sum mihi intueri. Quæ iam in rem eò facilius conferri posset, si quis ex ipsis tribus Bellarmini Tomis appositè, ac quam breuissimè eliceret testimonia Scripturæ Sacræ, Synodorum, Patrum, & reliquarum rerum. Reliqua adijcerentur ex ijs, qui vel antiquissimas hæreses, vel Scholasticas quęstiones rectius absque aliorum Catholicorum nota, vel affectu expendissent. Vix autem quidquam restaret, quin ex occasione confutatarum hęresum, quas pene omnes reuocauit Satanas hoc sęculo ab Inferis, vtilissimus disponi posset apparatus, quo & rationes ipsę Sancti Doctoris, ac Conclusiones vberrimè, ac tamen breuiter, & validè probarentur. D

ELENCHVS SCHOLASTICORVM, ALIQVOT, qui scripserunt in Magistrum Sententiarum, Præter illos, quos in S. Thomam Commentaria edidisse, iam supra ostensum est, at præter alios, de quibus passim in Sacro nostro Apparatu. Cap. XV.

A Egidius Faber in Mag. sen.
Aegidius de Roma Augustinianus in Magistr. sent.
Aegidius Viterbiensis.
Adrianus de Traiecto in Mag. sen.
Alanus Insulensis in Mag. sent.
Alanus Lymna
Alanus Rupensis
Albertus Magnus in Mag. sent.
Albertus Patauinus
Albertus de RicKmerdorp. in Mag. sentent.
Alexander ab Alexandria in Mag. sentent.
Alexander Halcosis in Mag. sent.
Alexander Dolensis
Alexander Necan
Aluarus Hispanus Minorita in Magistr. sentent.
Alphonsus Hispalensis Augustinianus in Mag sent.
Alphonsus Tostatus
Andreas de Nouo Castro in Magist. sentent.
Antonius Bitontinus
Antoninus Florentinus
Arnoldus de Austria Carmelitanus in Mag. sent.
Ascensius Franciscanus
Augustinus Anconas in Mag. sent.
Augustinus Romanus in Mag sent. E
Bartholomæus Bononiensis
Benedictus Pererius, qui plures quęst. Scholasticè tractat in Genes. & Daniel.
Benedictus Stendal
Bernardinus Senensis
Bertrandus Mediolanensis, Minorita in Mag. sent.
Blasius Andernacius Carmelitanus in Mag. sent.
Bonauentura Cardinalis in Magist. sentent.
Chrysostomus Iauellus
Clemens Araneus

Conradus

A Conradus Halberstadius
Conradus Henſel in Mag.ſen.
Conradus Hirſaugien.
Conradus Monachus Ciſtercienſis in Mag.ſent.
Conradus de Monte poellarum in Mag ſen.
Conradus de Saxonia io Mag.ſent.
Conradi Summerhart, Concluſiones in Mag.ſent.
Dionyſius Carthuſianus
Durandus Ordinis Prædicatorum in Mag ſent.
Dominicus à Soto in quartum ſent.
Eccardus in Mag ſent.
Ecbertus
B Franciſcus de Bachoue Carmelitanus in Mag.ſen.
Franciſcus Lecheti in Mag.ſen.
Franciſcus Marchia in Mag ſent.
Franciſcus Maro in Mag.ſent.
Gabriel Biel io Mag.ſent.
Gabriel Brebia
Galfridus Allieuant
Galteros Diffeus
Galterus Pictauienſis Minorita in mag.ſent.
Gerardus Bononienſis in mag.ſent.
Gerardus de Elten in Mag.ſent.
Gerardu. Odonis in mag.ſent.
Gerardus Sauonenſis in mag. ſent.
Gerardus de Senis Auguſtinianus in
C lib.1. mag.ſent.
Gerardus Stredam
Gerardus de Zurphania in mag.ſen.
Gilbertus Anglus
Gilbertus Pariſienſis
Gilbertus Pictauienſis
Godofcalci Greſemondi de Meſche de quæſt.in Mag.ſent.
Guernerus Pariſienſis
Guido Ebroicenſis
Guido Perpinianus in mag.ſent.
Guilelmus Anconas
Guilelmus Aluernas
Guilelmus Aquiſgranenſis
Guilelmus Frnleō Minorit.in m.ſē.
Guilelmus Grilnu Minorita in Ma
D giſt.ſent.
Guilelmus Guarro aliàs Varro Minorita in mag.ſen.
Guilelmus Lamarenſis Minorita in mag.ſent.
Guilelmus Lugdunenſis Epiſcopus in Mag.ſent.
Guilelmus Oppembach.in Magiſt. ſentent.
Guilelmus Pariſienſis
Guilelmus Pepin
Guilelmus Vellis.
Gregorius Ariminenſis in mag. ſen.
Haymo Anglicus Minor.in m.ſent.
Hambaldus Romanus. in mag.ſent.
Heimericus in magiſt.ſent.
E Henricus Andernach.Carmelitanus. in mag.ſent.
Henricus Arnoldi
Henricus Conſueldius
Henricus Dolendorn in mag.ſeot.
Henricus Eimbek in mag.ſent.
Henricus Euta,vel Oyta doctor Pariſien.in mag.ſent.
Henricus de Gandauo aliàs Gandēſis. in mag. ſent.
Henricus Gauda ſuper lib.3.magiſt. ſentent.
Henricus GorricKem in mag. ſent.
Henricus Gulpen
Henricus de Haſſia Iunior Carthuſian.in mag ſent.
Henricus Kalriſen
Henricus Langeſtein.in mag. ſentē.
Henricus Vichingen
Henricus Vrimarius in mag. ſent.
Henricus de Vuerlis in mag.ſent.
Herenus de Boio Carmelitanus ſio mag.ſent.
Hermannus Petra
Hermannus Schildius in lib.1. mag. ſenten.
Hieronymus Dungersheym Epitomen in lib. ſent. ſcripſit.
Hubertus Leonardus
Hugo de Argentina in mag. ſeut.
Hugolinus in mag.ſent.
Hugo Carenſis
Hugo Seleſtadien.in mag.ſent.
Iacobus Anglicus
Iacobus de Altauilla in mag.ſent.
Iacobus Chriſtopol.Epiſcopus
Iacobus Genuenſis Archiepiſcopus
Iacobus Luſanenſis
Iacobus Magnus
Iacobus Martinus
Iacobus Stralenſis
Iacobus de Viterbio Auguſtinian.in mag. ſent.
Ildolphus Suchen
Innocentius Papa III.
Innocentius Papa V.
Ioannis Abbatis s.Bauonis(aliàs Bacconis) quæſtiones in mag.ſent.
Ioannes de Alerio Carmelitanus.in mag.ſent.
Ioannes Annius
Ioannes Bacco
Ioannes de Bachone Carmelitanus commendantur à multis.
Ioannes Balbus
Ioannes Baliſtarius in mag.ſent.
Ioannes Baſilienſis in mag.ſen.
Ioannes Baſſolus io mag. ſent.
Ioannes Beethz
Ioannes Brammarth Carmelitanus in mag.ſent.
Ioannes Canonicus Minorita in mag. ſent.
Ioannes Capreolus in mag. ſent.
Ioannes DeucoK in mag. ſent.
Ioannis de Dorſten quæſtiones in mag. ſent.
Ioannes Duns in mag. ſent.
Ioannes Erneſti in mag.ſent.
Ioannes Eſculanus in mag.ſent.
Ioannes Francfurt
Ioannis Fuſt quæſtiones in magiſt. ſentent.
Ioannes Galenſis in mag.ſent.
Ioannes Gauuer
Ioannes Golein Carmelita in mag. ſentent.
Ioannes Gerſon
Ioannes Hagen
Ioannes Hobler in mag.ſent.
Ioannes Imenhuſen in mag.ſent.
Ioannes de Lutria in mag.ſent.
Ioannes Maior in lib.1. & 4. magiſt. ſentent.
Ioannes Mechlingius in mag.ſent.
Ioannes Pariſienſis Ord. prædic. in mag.ſent.
Ioannis Pheffer quæſtiones in magiſt.ſent.
Ioannes Hildenshemen.
Ioannes de Regno Carmelita in magiſt.ſent.
Ioannes de Rupella Minorita in magiſt. ſent.
Ioannes de Rupe Sciſſa Minorita in mag.ſent.
Ioannes Taceſphale Carmelitanus in mag.ſent.
Ioannes Tinctoris in mag. ſeut.
Ioannes Vualsgramenſ. Carmelitanus
Ioannes de Vuittlich in mag. ſent.
Ioannes Vuyricus Carmelitanus in mag. ſent.
Ioannes Zacharias in mag.ſent.
Laurentius Opimus in mag.ſent.
Lennardus Chiſanus Minorita in mag.ſent.
Leonardus Giphonenſis
Ludolphus Carthuſianus
Marſilius Inguen in mag. ſent.
Matthæus de Aquaſparta Minorit. Inuentarium ſeotentiarū edidit.
Matthæus de Cracouia in mag.ſen.
Matthæus Doringus
Matthæus Ebroicenſis
Michael Angrianus in mag.ſeot.
Michael Ceſenas in mag.ſent.
Michael Maſſenſis
Nicolaus Alſeoth
Nicolaus Crutznach in mag.ſen.
Nicolaus Dorbellus Minorita in magiſt.ſent.
Nicolaus Dnrhin Carmelitanus in mag.ſent.
Nicolaus DunKelſpulus Rector Viēnen.in mag.ſent.
Nicolaus Gorran.
Nicolaus LäcKman Minorita in magiſt. ſent.
Nicolaus Lyranus omnium celeberrimus. in mag.ſent.
Nicolaus de Nyſa Minorita in mag. ſentent.
Nicolaus Papa IIII. io mag.ſent.
Nicolaus Triuet.
Nicolaus Vachenheim.in mag.ſent.
Osbertus Anglicus Carmelitanus in mag.ſent.
Paulus Burgenſis
Paulus Corteſius in ſententias ſcripſit Latine,& eleganter
Paulus Peruſinus Carmelitanus in mag.ſeot.
Paulus Scriptoris Minorita ſcripſit Explicatiooem in primum ſeot. Scoti.
Petrus de Aliaco in mag.ſent.
Petrus de Aquila Minorita in mag. ſentent.
Petrus Aureoli Minorita in m.ſent.
Petrus Bertotij
Petrus Brumaqnellus in mag.ſent.
Petrus de Cādia, poſt Alexāder V. Pontifex Maximus in mag.ſen.
Petrus de Caſa Carmelitanus in mag.ſent.
Petrus de Colle, Minorita in mag. ſentent.
Petrus Gottifredus
Petrus de Lutra in mag. ſeot.
Petrus Paludanus ſuper librum 3. & 4.mag.ſent.
Petrus Perpinianus Carmelita. in mag.ſent.
Petrus Raimundi Carmelitanus in mag.ſent.
Petrus Riga
Petrus Schala
Petrus Tarantaſius in mag.ſent.

Petrus

Petrus Thomas Carmelit. in magist. sentent.
Petrus Verberius
Philippus Cancellarius
Richardus Ampolus
Richardus Excestrensis
Richardus Lauinan
Richardus Media uilla in mag. sent.
Rodolphus Bruxelleo. in mag. sent.
Rodulphus de Rudezhen. in mag. seotent.
Rupertus Gallus Minorita in mag. sentent.
Rupertus Holcot. Ord. præd. & alius quidam Rupertus eiusdem Ordinis in mag. seot.
Rupertus de Regno
Rupertus de Russia Minorita in magist. sent.
Rupertus Valsingen.
Saoctius Porta
Scotellus in mag. sent.
Sertorius
Silberius de BeKa Carmelitanus in mag. seot.
Simon Cremooensis
Simon Spirensis Carmelita. in mag. seotent.
Stephanus Anglicus
Stephanus Brulifer minorita in magist. sent.
Syluester Prieras in mag. sent.
Thomas Aquinas in magistr. sentent.
Thomas de Argentina Augustin. in mag. sent. A
Thomas Asselbachius in mag. sent.
Thomas Caietanus
Thomas Gualensis
Thomas Lombe Anglus Carmelita. in mag. sent.
Thomas Sperman.
Thomas Valpensis
Tilmanus Aquensis Carmelitan. in mag. sent.
Vbertinus Casalensis
Vbertus Leonardus
Vdalricus de Argentina Ordinis Prędicatorum in mag. sent.
Vuernerus Loreuinch.
Vincentius Gruner. in mag. sent. B

De Theologia Practica, siue de Casibus Conscientiæ docendis. *Cap. XVI.*

IN practica Theologia, ab ijs tractanda, qui sequi aliquam rectiorem methodum volunt, qua auditoribus etiam qui Scholasticam non didicere fructuosiùs consulant, hæc diei posse uisa sunt.

Summæ casuum Alphabeticę non legendę à principio.

Primò non expedire, vt statim inchoetur à capite alicuius Auctoris, qui per alphabeti ordinem de casibus conscientiæ scripserit: id enim nec scientiam vllam pareret solidam, & in varias partes distraheret animos, ac longior res fieret quàm plerisque necesse sit, quibus ad excolendas uineas Domini citius prodeundum est ob penuriam operariorum. C

Deinde nec statim ab ipsis aliquibus materijs incipiendum esse, nisi antecesserit informata notitia, qua Auditor ad hanc facultatem perdiscendam optimè afficiatur, & noscat, quæ fundamenta iacienda sint, super quibus reliquum opus exstrui possit.

Ea notitia prior esto, quæ tum ad breuem aliquam rerum Theologicarum partitionem, ac dignitatem, tum propius ad utilitatem Theologiæ practicæ attinent, ex qua vberes fructus rectissimæ cuiq. administrationi, non solùm spirituali, verùm etiam Politicæ; atque inserendis in cælum animabus percipiuntur.

Proximè sequatur tractatio de ipso nomine Practicæ Theologiæ, siue de vitę Christianę officijs, ac deinceps de conscientiæ significatu, actu, effectu, de qua re cum alij, tum B. Antoninus egit, idque vna prælectione absolui poterit.

B. Antonin. prima Summæ par. c. 10. titu. 3.

Cumq. practica Theologia respiciat Bonum, atque actionum humanarum qualitates, hasce ostendat subiectum esse huius facultatis, quatenus ad Deum referuntur, & ex ijs elicimus quid sequi, quid fugere debeamus; patere autem hinc subiecti amplitudinem (scientia enim hæc Casuum fert judicium de omnibus, etiam ijs, quæ repentè accidunt) atque item definitionem quandam, nimirum ut boni, rectique, ac proinde etiam mali, prauique scientia sit. D

Definit. Practicæ Theologiæ.

Qualitates verò istarum actionum, quas quidem huius subiecti passiones aliquis rectè vocauerit, exponat esse nouem, Bonum, Rectum, Laudabile, Meritorium, Malum; Obliquum, siue Peccatum; Culpabile; Demeritorium: Indifferens. Quarum priores quattuor respondent quattuor causis. Bonum, materiali: Rectum finali: Laudabile efficienti; (homo enim vt habet liberum arbitrium, ac gratiæ, peccatoùe assentitur, tem efficit laudabilem, aut uituperabilem.) Meritorium autem formali; Gratia siquidem & caritas Dei forma est, qua fit, ut opus eiusmodi meritorium fit. Ac de his quidem vix vllus ignorat S. Thomam prima secundæ accuratissimè; Martinum autem Nauarrum (vt taceam alios) à quarto vsque ad finem noui præludij copiosè egisse. Diuturna enim tot annorum cogitatione, & vsu perspexerat necessariam ijs, qui ad hęc studia accederent, fore istarum rerum cognitionem; quare & illa sapienter Manuali suo denique præposuit. Ac tamen cùm vel S. Thomas, vel Nauarrus altius, & fusius, quàm pro omnium captu de his scripserint, prudentis erit professoris, vt inde (siue aliunde) ea tantùm delibet, quæ Auditoribus conducere existimabit. Nempe doceat, quid sit Bonum, & quotuplex (vt hic de morali, non de naturali, aut alio agi cognoscant) E

Q. 60. & sequentibus. Nauarrus cur suo Manuali præludia pręposuerit.

A gnoscant) ac quamuis in voluntate primò consistat, hoc tamen ostendat originem du cere, & ab intellectu, & ab operibus ipsis, quæ extrinsecus fiunt, cùm ex frequentibus istis operibus gignantur habitus. Porro item doceat. Quid sit Rectum, videlicet quod rectam sequitur regulam, secundum quam quisque breuissimè tendit ad finem. Regulam verò hanc legem esse æternam, & caritatem, finem autem Deum. Quod si quid huc de recta intentione, ac de quadruplici iustitia, siue rectitudine facere posse Professor intellexerit, ea cùm ex alijs, tum præsertim ex Bernardo peti poterunt, ac paucis enunciari; Scio autem, quibus in regionibus grassatur hæresis, rectitudinem, atque iustitiam negari esse Christianis inhærentem: Quamobrem initio docendi erunt omnino Auditores, quid hæc tota res sit: At paucis, ac firmis, sed & perspicuis rationibus præstabit hoc effici, siue ista sumantur ex Tridentina Synodo, siue item ex Stapletono & Card. Bellarminio. Serm. 4. in Cantica. Serm. 5. in Cantica. Stapler. lib. de Iustific. Car. Bell. 5. to. controu.

B Iam de obliquo siue peccato optandum est, ut Professor interpretetur non solum quid hoc sit, ac quotuplex, ac doceat non esse paria omnia peccata, quandoquidē Hæretici hoc astruunt; Verùm etiam una, vel altera lectione grauissimè exponat, quanta peccati grauitas sit. Quæ quidem vt penes obiectum, aut caussam atque aliàs circumstantias penditur, sic sanè ex Sebundo, atque ex Paulo à Palatio in Matthæum cerni potest, quo loco peccatoris typum ex Dæmoniaco expressit aptissimè. Accederent remedia quædam generatim pertractanda aduersus peccatum, sed cùm hæc vnicuique casui aptanda sint, nonnihil hic tantùm percurri sic poterit, ut Auditores peccati horrore concepto, libentius discant, quibus armis id in sese, mox in alijs, quibus curandis adhibebuntur, expugnent alacrius. Sebundus titulo 129. & 130. In cap. 8. in Matthæum.

C Ad laudabile quod attinet, quando hic aliquid de voluntario, & libero arbitrio agēdum est, certè Thomas (vt reliqua omnia absolutè) atque alij, sic Bernardus legendus est, & quod satis sit, Auditoribus inde proponendum. Bernard. de libero arbit.

De Meritorio autem, cùm hinc vis Christianarum actionum potissimum pendeat, mox erit vtilissimè, ac breuiter differendum, sed planissimè; Quale primò illud est, quod ad conditiones Actionum Meritoriarum spectat, nempe, vt liberè fiant: Vt ex seipsis bonæ sint, atque honestæ: Vt ad bonum, ac iustum finem referantur: Vt præter hæc omnia insiti Christo simus, ac Deo reconciliati, spiritumque adoptionis accepimus. Huc verò etiam pertinent, quæ de vita Christiana (quænam videlicet hæc sit) dici quadantenus possent, quam & Petrus scripsit ex ijs donis, gratijsq. proficisci, quibus Diuinæ naturæ consortes efficimur, & Paulus indicauit, cùm dixit: *Vos autem in carne non estis, sed in Spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis: Si quis autem Christi spiritum non habet, hic non est eius; Si autē Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, Spiritus verò viuit propter iustificationem.* Cōditiones Actionū Meritoriarum. Vide 1. parte q. 140. B. Th. 2. Petr. 1. Rom. 8.

D

Tradita horum notitia, ex qua contrariæ quæque passiones humanarum actionum intelligentur, suadendum Auditoribus erit, vt per se ipsi sæpe initio versent Ioannis Polanci Directorium, ac Ioannis Molani practicam Theologiam non ita pridem emissam in lucem. Ceterum, cùm suas Professor auspicabitur lectiones ab ijs, quæ commu niora sunt, intelligat sibi certo quodam, hoc est, non immenso temporis spatio exponenda esse quę ad sacramenta, censuras, status hominum, pręcepta Decalogi, & Ecclesię spectant. Sic difficiliores materias resecet necesse est, atque adeo illa, quorum infrequens vsus sit in Confessionibus: vti paullò post dicetur. Anno 1585. apud Arnoldum Miliū Coloniæ.

E Quod si Auditores hęc ordinatius, & altius nosse cuperent, extat quidem apud Religiosos alios Ordines Ratio hęc omnia rectè tractandi, sed & quę Societas nostra, in hanc rem ex attenta disquisitione, ac diuturno vsu contulit, ac pręscripsit in toto Conscientię Casuum curriculo biennij tempore à nostris absoluendo, hęc pauca in commune bonum liceat huc adijcere, quę ita habent.

A

Regula Professoris Casuum Conscientiæ. Cap. XVII.

EO suam omnem operam atque industriam conferre studeat Casuum Consciẽtiæ Professor, ut peritos ac strenuos Parochos seu sacramentorum administratores instituat.

Finis Professoris Casuũ.

Si duo fuerint, ut esse decet in primarijs Collegijs, Casuum Professores, eorum unus explicet contractus, censuras, impedimenta matrimonij, eaque absoluat biennio.

Professor alter item biennio explicet septem sacramenta, & præcepta tam Dei, quã Ecclesiæ, & hominum status atque officia: perstringat etiam breuissimis definitionib. Theologica quędam, sine quibus Casuum doctrina non parum vacillat: vt quid character, & quotuplex sit; Quid peccatum veniale, aut mortale; quid consensus; Quid lex, & quando obliget, & similia. A Theologicis verò rebus, quę uix ullam habẽt cum Casibus necessariam connexionem, abstineant ambo Professores. B

Ab ijsdem Professoribus pauca tantùm, eaq. vtiliora Confessarijs attingenda sunt, de Interdicto, de Suspensione, de Depositione, de Degradatione, de Sacramentis, Cõfirmationis, Ordinis, Extremę Vnctionis, & Eucharistię, de Magia, de Emphyteusi, de Hęresi, & Schismate, de statu Regum & Principum, de Bello, de Processu Inquisitorum, & alijs id genus, quę carptim percurrenda sunt, nisi Schismatis belliùe tempus, aliusúe casus horum omnium, vel aliquotum pleniorem exigat explanationem.

In referendis opinionibus habeatur delectus, ut non obsoletę, aut manifesto falsę, sed paucę, ac probabiles recitentur. Quin etiam citra Scholasticum apparatum unaquęque difficultas euoluatur per dubia & conclusiones, in quibus confirmandis seligantur ad summum duę tresúe rationes optimę; nec coaceruentur (ut uocant) allegationes. C

Vnicuique generali pręcepto seu regulæ subnectat præceptor, exempli gratia, tres circiter particulares casus; atque ita suas constabiliat opiniones, ut si qua alia fuerit probabilis, & bonis Auctoribus munita, eam etiam probabilem esse significet.

Quamlibet lectionem repetendam curet quotidie, non modo in scholis per dimidiam horam, sed domi etiam per horam, tribus, qui totam repetant, præmonitis, à quibus postea exigat partem, quam maluerit: ipse enim vtrisque repetitionibus interesse debet ad explicanda tam ea, quę breuiter docuerat in scholis, quàm dubia, quæ pòst repetitionem proponentur. D

Huic repetitioni non solùm Casistæ intersint, sed alij quoque sacerdotes, bis, aut semel saltem in Hebdomada, licet hęc aliàs audierint; si & confessiones audiunt externorum, & aliam domi non habent de Casibus collationem. Audiant itaque illos repetentes: interrogent de quibus dubitant; interrogentur & ipsi, quid ad hunc, vel illum casum responderent; parati igitur accedant.

Quolibet Sabbatho, prętermissa lectione, per duas horas de propositis conclusionibus disputetur in schola coram Magistro: ea verò disputatio non tam instituatur argumentationis filo, quàm interrogationis; ita vt vel exigatur explanatio alicuius difficultatis, uel nouus casus mutata circunstantia aliqua proponatur, dummodo non sit extra materiam conclusionum; uel petatur quomodo hęc cohæreant cum antecedentibus, cum quibus parùm consentire uidentur, uel alicui conclusioni opponatur Canon seu doctor ex primarijs; seu nonnulla breuis argumentatio, quò plus habeat dignitatis; temperatè tamen, & longè infra Philosophicam consuetudinem. E

In quibus Collegijs duo Casuum Lectores non sunt, sed unus, si potest, ipse binas quotidie lectiones sustineat, matutinam, & uespertinam, materijs, quomodo superius dictum est, distributis, ut biennio uniuersas emetiatur.

Sin unus uni tantùm habendæ lectioni pręfuerit, is explicandis omnibus, quæ ad Casuum doctrinam pertinent, totum triennium consumat. Sin graues ob causas hoc omne studium intra duos annos redigendum fuerit, oportet Lectorem du-

A plo fere breuiorem esse, quàm vbi binæ quotidiæ sunt lectiones. Itaque facilioribus omissis seligat paullo grauiores quæstiones, & in ijs unam, aut alteram opinionem referat. Quamlibet verò Conclusionem vno fere probet argumento; nec diluat obiectiones, nisi forte aliquam molestiorem: quin & in conclusionibus seruet, quam potest maximam paucitatem, & constitutis primarijs quibusdam regulis, ad minutiora non delabatur.

In Collegijs autem in quibus Theologi scientiam Casuum non audiunt ab ordinarijs Scholasticæ Professoribus, ad illos erudiendos extraordinarius constituendus est, qui in his potissimum exponendis, biennioq. absoluendis laboret, quę à Scholasticæ Theologiæ Professoribus omittuntur; qualia sunt Contractus, Impedimenta matrimonij, Censuræ Ecclesiasticæ, Confessionis & Confessarij conditiones, varij ho-
B minum status & officia, denique minutiora omnia, quę per uniuersas Casuum materias sparsa sunt.

Sicubi nec ab ordinarijs Scholasticæ Professoribus, nec ab extraordinarijs Theologi poterunt in conscientię Casibus erudiri, primo & secũdo anno (nam tertio & quarto Scripturis vacaturi sunt) vnam audiant Casuum lectionem, si duę quotidie solent haberi siue ab uno, siue à diuersis Professoribus.

Verùm si una tantùm sit Casuum lectio, quam Theologis, & Casistis oportet esse communem, in his Collegijs Casus & Scriptura alternis diebus prælegantur: easque lectiones sic vicissim toto quadriennio frequentent Theologi, ut quo die ex Scripturis nihil exponitur, Casuum Professor explicet eas materias, quę à Theologis audiendę sunt.

C

Admonitio. Cap. XVIII.

HÆC cum ita sint, cuius Auctoris liber de Casibus exponendus sit, quasi proprius facultatis huius contextus, Thomas certè Caietanus videtur esse aptissimus. Summam enim confecit breuem, & succi plenam. Quare & ea sapienter vsus est in Academia Eborensi Paulus à Palatio, cùm lectionem hãc Casuum iam ante quadraginta annos vtilissimè curauit institui Hēricus Cardinalis, & Archiepiscopus Eborensis, qui postea Rex Lusitaniæ fuit. *Caiet. Summa laudatur.* *Paulus à Palatio in Summam Caiet.*

Extat eadem Caietani Summa Hispanicè versa, Vlysipone apud Ioannem Blauium edita anno 1587, adiectis adnotationibus quę plures nodos soluunt, & casus ex-
D plicant; præfixit autem epistolam Ludouicus Granatensis operi, qua rationem eius versionis, atque utilitatem demonstrat. Sanè qui Hispanicè norit, uberem inde percipiet fructum, ac qui eadem omnia Italica, vel alijs linguis loquentia faceret, perutilem Ecclesię Sacerdotibus operam prestaret. Plures enim, qui Scholasticam Caietani dictionem, aut concisum scribendi genus haud facilè assequuntur, facilius intelligerent, atque ex Pauli à Palatio adnotationibus lucem ad omnia haurirent ingentem.

Scio autem non defuisse, qui cùm hac de tota re agere debuissent, à Sacerdotis institutione, & quasi forma inchoauerint, nimirum ut docerent, quid primo in se, mox quid erga alios Sacerdoti faciendum sit. Quod etiam Petrus à Soto effecit. Sed siue initio, siue deinceps hoc agendum fuerit, quandoquidem de Ordine Sacro patebit cãpus, in quo casuum professor spatiari poterit, certe nonnihil agere de eius Sacramen-
E ti dignitate tum cùm auditores ergo hanc practicam Theologicam erunt afficiendi, animos eorum vehementius accendet. Ea verò dignitas intelligitur ex antiquitate, ex vniuersitate, ex auctore, ex materia circa quam versatur, ex officij nobilitate, ex effectibus, & commodis, quę inde consequuntur innumeris. Quę omnia si quis scire cupiat, unde hęc facilius, & quonam ordine proponat, paucis referam. Extat sanctę Tridentinę Synodi uigesimatertia Sessio, quę summatim attingit, quæ nam à promouendis ad sacros ordines deposcat Spiritussanctus. Quam sessionem rursus ponit ob oculos apertius, quidquid in Romano Catechismo Pij Quinti Pontificis Maximi opera edito de ordine sacro scriptum est. Nobilitatem autem sacerdotij cũ plurimi alij, tum Chrysostomus de comparatione Regis, & Monachi: ac potissimum *Petrus à Sot. De sacerdotio quæ præ noscenda ab eo, qui accedit ad studia casuum conscientiæ. DE BONITATE, ET SCIENTIA, quę requiruntur ad sacros ordines.*

libris περὶ τῆς ἱερωσύνης hoc est de Sacerdotio, qui Grecè, & Latinè separatim excusi A
fuere, tum Clichtoueus de vita, & moribus sacerdotum capite secundo monstrarunt. Et hęc quidèm pręcipuè ad dignitatem sacerdotij pertinent. Iam quę impediant Sacri ordinis susceptionem Tertia pars summę Sancti Thomæ. Dominic. Soto in Magistrum Sententiarum; Nauarrus; Ioannes Polancus; & eadem Tridentina Synodus. Cùm verò duo necessaria sint ad Sacri ordinis susceptionem BONITAS uitę, atque SCIENTIA. de utraque Synodus Tridentina [a] Beat. Thomas opusculo de sacerdotis officio, & tertia parte Summæ. [b] Bonauentura. [c] Petrus à Soto. [d] Clichtoueus. [e] Gratianus: plurimi deinde alij eadem attigerunt, qui uel summas casuum conscientiæ; uel in Magistrum Sententiarum Commentaria edidere, quales tractationi Theologiæ Scholasticæ adiecimus: uel Synodos coegerunt, inter quas Prouinciales aliquæ Caroli Borromæi Cardinalis copiosam hisce de rebus materiam suggerunt. B At postremo prodijt Summa Francisci Cardin. Toleti, ea, quæ Romę ex autographo excusa est, non quę ante illam alia eiusdem nomine, qui pro insigni doctrina, & usu Romanarum rerum, casus conscientię breuiter, atque dilucidè (si quis alius) explicuit.

3. part. summę S. Tho. q. 39. per 6. articulos. Soto. distin. 25. q. 1. art. 1. & seq. Nau. ca. 25. nu. 60. & reliquis. Ioan. Polan. in fin. Directorii. Sin. Triden. sess. 23. ca. 4.

[a] Opuscu. de sacerdotis offic. & 3. par. Sum q. 36.
[b] proprio opusculo.
[c] de instit. sacerdotis.
[d] De uita & moribus sacerdotum.
[e] Gratian. à distinct. 25. usque ad 50. & 81. ubi de uit. et honest. Cleric.

Materiam de varijs Hominum statibus pranosse per magni momenti esse tum Professori, tum Auditoribus Casuum Conscientiæ. Cap. XIX.

AVt verò permagni esse momenti Professor casuum intelligat, non tam vt ipse Auditoribus prælegat, quàm vt curet, vt Auditores ipsi priuato studio perlegant, quę ad varios hominum status dignoscendos attinent. C Cùm enim [f] *quod ignorat medicina non sanet*; dici non potest, quantùm Confessario, uel demat, uel addat auctoritatis scientia, uel ignoratio statuum & munerum hominum. certè cùm summum bonum homo naturaliter appetat, nil ei deest aliud, quàm rectè eligendi ratio: Electio autem de pręcognitis rectè fit: prænoscenda igitur sunt, commoda, incommoda, qualitates, ac leges quasi proprię omnium uiuendi generum. Quod sanè ad sacerdotes potissimum pertinet, qui de vniuscuiusque actionibus, atque electionibus iudicare debent in foro spirituali. Ideo pręter illa, quę uarijs in locis, ac pręcipuè in Tractatione de Iurisprudentia egimus, dicendum hoc loco uidetur. Quot nam ferè hominum status sint. Deinde quinam Auctores potissimum de ijs egerint. In primis autem illud sciendum est, Statum à nobis intelligi, qui certam hominis qualitatem, ac conditionem designat, per quam (ut cum Scholasticis loquar) obligatur ad aliquid singulariter, ac propriè. D Duplex autem obligatio est, quę petitur ex ratione finis tum Diuini, tum Humani.

[f] hoc habet Hiero. cap. 10. in Eccles.

STATVS Quid sit.

TABVLA

TABVLA DE VARIIS STATIBVS Hominum. Caput XX.

DE CHRISTIANO IN GENERE.

Vide Institutionem Clem. Alexandrini, quam Pædagogum inscripsit.

- ECCLESIASTICVS.
  - Gubernans.
    - Pontifex Maximus
    - Cardinalis
    - Primas
    - Archiepiscopus
    - Episcopus
    - Decanus
  - (Gubernans / Ministrans)
    - Præpositus
    - Archidiaconus
    - Archipresbyter
    - Vicarius
    - Consiliarius
  - Ministrans.
    - Parochus
    - Sacerdos
    - Diaconus
    - Subdiaconus
    - Acolytus
    - Exorcista
    - Lector
    - Ostiarius
    - Canonicus
    - Oeconomus
  - Supererogās.
    - Religios
    - Continēs
      - Heremita
      - Cœnobita
        - Monach
        - Clericus
          - Mendicans
          - nō Mēdicās
    - Vidua
  - Iuuans Doctor
    - Theologiæ
    - Prædicator
    - Disputator
    - Canonici Iuris
    - Catechismi
    - Scholasticus ecclesiasticus.
- SECVLARIS siue LAICVS.
  - Gubernans.
    - Imperator-vbi- / Rex / Princeps
      - de iis quæ in pace,
      - quæ in bello
        - Terrestri
        - Maritimo
    - Respublica
    - Consul
    - Iudex
    - Consiliarius
    - Vicarius
    - Paterfamilias
  - Ministrans.
    - Miles
    - Tabellio Notarius
    - Testis
    - Aduocatus
    - Curialis, siue Aulicus
  - Iuuans.
    - Quæstor, siue Thesaurarius
    - Coniugatus
    - Conseruatione uitæ
      - Medicus
      - chirurgus
      - Agricola
      - Mercator
      - Nauta
      - Venator
      - Artifex
      - Faber
      - Lanifex
  - Doctor
    - Philosophiæ
    - Legum
    - Rhetoricæ, & aliarum facultatum.
  - Indifferens.
    - Nobilis
    - Plebeius
    - Diues
    - Pauper
    - Parcus
    - Filius, uel Nepotes
      - Consanguinei
      - Affines.
    - Puer Adolescens. Vir. Senex.

ELENCHVS ALIQVOT AVCTORVM, Qui scripsere de Statibus. Caput XXI.

B. Antoninus Archiepiscopus Florētinus.
Antonius Natta Astensis.
Antonius Posseuinus de Milite Christiano.
Augustinus Valerius de Cardinali, & Episcopo.
Basilius Imperator Constantinopolitanus ad Leonem filium de boni, ac pij Principis officio.
Bernardi libellus de Cura rei familiaris.
Bernardus ad Eugenium, de officio Pontificis Maximi. Vide item Epistolas eius.
Chrysostomus Iauellus Secundo Tomo operū suorum de Theologia Christiana, Platonica, Peripatetica, præsertim vbi tractat Ethica, Politica, Oeconomica.
Clementis Alexandrini Pędagogus de Christiano in genere.
Dionysius Carthusianus, qui alterum quoque refert Auctorem.
Edmundus Augerius, qui libellum Gallicum inscripsit Pędagogum ad arma.
Franciscus Vallesius de officio Medici.
S. Gregorius in Pastorali.
Hieronymus Platus De bono Status Religiosi.
Horologium Principum, quod sit ex emendatis.
Hugo in Didascalico de opificijs Mechanicis.
Humbertus, qui Dominicani Ordinis quintus fuit Generalis, quique librum de Concionatoris officio scripsit.
Ioannes Polancus summatim suo Directorio.
Ioannis de Friburgo Summa.
Ioannes Talpinus, qui Gallice librum edidit de omnibus hominum statibus.
Iulius Pollux Commodo Imp. designat Imperatoris, & Regia conditiones, ac dotes, quibus præditus sit, necesse est. Vide etiam in dictione βασιλεύς. Rex, quem inde putat dedu-

ctum, quasi sit λάϊς λαῶ, basis populi.

Mambrini Rosei Christianus Princeps.

Martinus Nauarrus ab Azpilcueta in suo Ma-
nuali, & alijs operibus.

Summa, quę anno 1580. prodijt Venetijs, è,
Typographia Ioannis Baptistę Somascij, cu-
jus Summę inscriptio hęc est. Summa Pacifi-
ca Pacifici Nouariensis Franciscani Ordinis
versa in linguam Italicam à Francisco Taruì-
sino Carmelitano cum interrogationibus ad
omnem personarum statum.

Paleottus Cardinalis de Consultationibus Con
sistorij, & in Archiepiscopali Bononiensi.

Petrus Aluarus de Thesauro Christianæ Reli-
gionis.

Petrus Bellus de re Militari.

Petrus Soto Epistola' liminari, siue præfatione
libri de Institutione Sacerdotum. Ibi enim
agit de Pastoribus bonis, & malis.

Robertus Card. Bellarmin. ubi de potestate Pon
tificis, & in altero Tractatu de Electoribus
Imperij.

Robertus Episcopus Zamorensis libro de Mo-
narchia, & de origine, ac differentia principa-
tus, & lib. Defensorij status Ecclesiastici, quar
to autem tractatu agit de Imperatoris, hoc
est Cęsaris officio.

Rodericus Episcopus Zamorensis in Speculo ui
tę humanę.

Summæ pene omnes Casuum Conscientiæ.

Summa Tabiena de potestate Pontificis in uoce
Dispensatio. ubi pulchra.

Syluius Card. Antonianus de Christiana educa
tione filiorum.

S. Thomas generatim, & in Opusculis, vbi de Re
gimine Principum, & alijs.

Idem in Opusculo contra Græcorum errores.

Thomas Caietanus, ubi de potestate Pontificis.

Thomas Sallius Societ. IESV libellum Galli-
cè in Belgio, de milite Christiano edidit an-
no 1591.

De Aulicis, vide Gueuaram libro Hispano, qui
inscribitur, Admonitio gratiosorum: Italicè
autem. *Auiso, & Dottrina de fauoriti.*

Ex constitutionibus, & ijs, quę uocant Statuta
variarum ciuitatum: ex iureiurando item,
quod præstant uarij, qui uocantur officiales,
plura peti possunt, quæ ad conscientię uniuf-
cuiusque rationem attinent.

Iam quę scripsere de officijs Ethnici, siue in Poli
ticis, & Oeconomicis, ut Plato, Aristoteles,
Isocrates, Xenophon, Plutarchus, & eiusmo-
di alij huc facere quadantenus possunt. Item
quę de Agricultura, Plinius, Cato, Columel-
la, Varro, Virgilius. Sed non tanti hæc sunt;
ut conscientias tam curare, quàm permouere
possint ad id consequendum, quod nos præci
pue quęrimus.

Hieronymus Mercurialis, & alij, ut etiam qui A
sub nomine Hippocratis libellus de Medici-
na circumferebatur: Sed hi potius artis medē
di rationem, quàm id, quod quęrimus, specta
runt: quamuis prudens Sacerdos ex ijs elice-
re possit, quę ad animi salutem pertineant: Id
quod vbi scripsimus de Medicina, non præter
missum est. Baptista item Codronchius hoc
pręter alios præstitit libris duobus de Chri-
stiana, & tuta medendi ratione.

Benuenutus Straccus Anconitanus Tractatum
edidit de Mercatura: in quo etiam agit de
Nautis, Nauibus, & Nauigatione. is liber Lug
duni editus est, apud heredes Iacobi Iuntę. B

De Mercatoribus, deq. vsura pręter Summistas,
plures alij scripserunt. At uide Sarauam de in
stitutione Mercatoris. Ioannem Gersonem
Tractatu de Contractibus: Conradum simili
tractatu, & Bonauenturam, Rodulphum tra-
ctatu de usuris, Plutarchum opusculo περὶ τοῦ μὴ
δεῖν δανείζειν. *Quod fœnerari non oporteat.*

Vegetius, quique alij de re Militari scripserunt,
quemadmodum item Robertus Valterius fe-
cit, & B. Augustinus ad Bonifacium, & Al-
phonsus de Castro lib. 3. cap. 14. ubi de causis
belli iustis.

Baifius quidem agit de re Nauali, sed alium in C
finem.

De Nobilibus, uide Osorium de Vera gloria, &
librum Episcopi Aquinatis Italicum de No-
bilitate, & Ioannem Baptistam Posseuinum
Fratrem meum Dialogis de honore recogno
scendis ex quib. expūgendus est quintus liber
de singulari certamine, qui ante Synodum
Tridentinam editus fuerat, licet eò frater ten
deret, ut singulare certamen exterminaret.

Quod verò ad Religiosos attinet, uide diuersas
Regulas Sanctorum, Basilij, Augustini, Bene-
dicti, quiq. in eas scripsere, Smaragdus, Hum D
bertus, & alij. Vide item quæ de tribus uoca-
tionibus in collationibus Cassiani, Collatio-
ne tertia Abbatis Paphnutij. Quæ ve nos ubi
agimus De religiosorū Ordinum defensione. *Lib. seq.*

Quę denique ad Theologię, aliarumq. pręcipua
rum disciplinarum, facultatum item inferio-
rum, quales sunt Rhetorica, Poetica, &c. Pro-
fessores pertinent, Nos cū in uniuersa hac se-
lecta Bibliotheca (vt sępe diximus) spectaue
rimus, ut methodum ad eruditionem, atque
ad pietatem, in omnibus facultatibus trade-
remus, sperare de Dei bonitate audemus (si
Professores Casuum Conscientię, ac reliqui E
Sacerdotes tum ipsi hanc ipsam Bibliothecā
percurrerint, tum vt quisque pro ratione suę
facultatis percurrat, hortati fuerint) vt fru-
ctus hinc ad Dei gloriam utilissimus capia-
tur.

A *Elenchus aliquot Auctorum, qui Summas Casuum Conscientiæ nobis reliquerunt, reliquorum autem, uti & horum, planius in Apparatu Sacro fit mentio.* Cap. XXII.

IN primis legendi viderentur Canones Pœnitentiales: qui quonam paucos ante annos recusi sunt, alijs, quæ ad hanc materiam attinent, Tractatibus aucti; ideo ij simul pro curandi sunt, ac perquirendi.

Ij verò sunt.

Pœnitentiale Romanum.

De Remedijs Peccatorum Venerabilis Bedæ Præsbyteri.

B Pœnitentium Liber Rabani Mauri, Moguntini Archiepiscopi.

Epistola S. Gregorij Nisseni Episcopi ad S. Letoium Melitenes Episcopum.

Epistolæ Canonicæ S. Gregorij Thaumaturgi Episcopi Neocæsariensis Canon vltimus.

Canones Pœnitentiales Astensis, cum Notis Antonij Augustini.

Alberti de Brixia Ordinis Prædicatorum Summa.

Summa Angelica.

Angeli de Clauasio cum additionibus Iacobi

C Vngerelli Anno 1560.

Summa Casuum Conscientiæ Antonij de Corduba.

S. Antonini Archiepiscopi Florentini Summa siue liber prænotatus. Defecerunt, & alia ipsius.

Summa Armilla.

Astensis Summa, quæ vulgo Astesana dicitur, de Casibus Conscientiæ.

Augustini de Ancona Summa.

Summa Aurea Rosa.

Baptistiniana Summa Ioanois Baptistę de Salis.

Bartholomæi Alboruoçij Ars contractuum Hi

D spanica lingua; Valentiæ edita apud Petrum Stuete Anno 1573. in folio.

Bartholomæi Medinę Instructio Confessarij.

Bartholomæi Pisani Summa, aliâs Pisanella.

Candelabrum Aureum.

Claudij Altisiodorensis Summa.

Conradi Summerhart Summa.

Conradus de Contractibus.

Didaci Couarruuiæ solutiones varię.

Dominicus Sotus de Iustitia, & Iure.

Elucidationes quorumdam Casuum Concilij Tridentini ab Illustrissimis Cardinalibus Cõgregationis eiusdem Concilij.

E Emanuelis Sà Aphorismi, sed ij, qui recusi sint Romæ, cum alij, minus circumspectè, neque ab eo viuente recensiti, nec post mortem recogniti, fuissent in lucem alibi proditi.

Enchiridiõ Sacerdotum per modum examinis.

Francisci Alcoceri Tractatus de Ludo, Salmanticæ lingua Hispanica. Editus anno 1559. Apud Andream de Portonarijs.

Francisci Card. Toleti Summa, Romæ excusa.

Francisci Victoriæ Summa de Septem Sacramentis.

Gaufredi de Trano Summa.

Guidonis de Monte Rochen Manipulus Curatorum.

Gulielmi de Mõte Lauduno Sũma de Casibus.

Henrici de Erfordia Summa Casuum Conscientiæ.

Hieronymi Sauonarolæ Confessionale.

Summa Hostiensis.

Hugonis Barchinonensis Summa.

Ioannis Baptistæ Lupi Geminiani de Vsuris, & Commercijs illicitis in quarto. Venetijs apud Iuntas anno 1582.

Ioannis de Burgo Pupilla oculi, quę est de Sacramentis, & Pręceptis Decalogi.

Ioannis Episcopi Valoriensis Summa.

Ioannis de Friburgo Summa Confessorum.

Ioannis Medinę de Pœnitentia, Restitutione, & Contractibus. Ingolstadij apud Dauidem Sartorium. Anno 1581. in folio.

Ioannis Polanci è Societate IESV, Directorium.

Ioannis de Saxonia Summa Casuum Conscientię.

Ioannis Tabienę Summa.

Ludouicus Molina de Iustitia & Iure. Quod opus in sex Tractatus diuisit. Ac primum quidem, & secundum iam habemus ferè integrum, reliquos expectamus, quonam autem modo uniuersam materiam distribuerit, extat in eius proœmio col. 1.

Martini Delrij Disquisitionum Tomi, tres uberes Iudicum, & confessariorum directioni commodissimi.

Martini Nauarri Manuale, & consilia, præsertim Venetijs aditaanno 1601. cum reliquis operibus ipsius, & quidem auctioribus.

Manipulus Curatorum.

Monaldi Summa.

Pisanella cum supplemẽto Nicolai de Auximo.

Nicolaus de Ploue de Officio Sacerdotum.

Directorium Curatorum Petri Martyris.

Episcopi Elnensis Hispanicè.

Raymundi Barchinonensis.

Raynerii summa.

Rolandina cum additionibus Petri Aldobrandini, & de Vnzola.

Rosella Baptistę Trouamalę Summa.

Summa Scarsellæ.

Sebastiani Medices Summa peccatorum capitalium Florentię, anno 1579. in octauo.

Thomę Caietani Summa.

Ceterum sequens ratio Administrandi Sacramentum Confessionis, cum sit perutilis hic erat omnino adtexenda, quę tanquam Summa quędam Summarum Casuum haberi potest.

Tractatus de ratione administrandi Sacramentum Confessionis à B. Carolo Borromæo Cardinali editus. Cap. XXIII.

Notent Cõfessarij & sapiant.

VT Confessarij pœnitentiæ Sacramentum administrent, eo cum fructu, qui maximus esse possit (is verò in sincera vitæ emendatione positus est) neve in tanti ponderis negotio cum propriè conscientiæ summo onere conuenientem non adhibuisse diligentiam uideantur (id quod summopere timendum est multis, ne scilicet in grauem reprehensionem inciderit eorum industria, cùm de tanto numero confitentium, tam exiguam emendationem videamus in ijs, qui toties, & tam multis ab hinc annis hoc Sacramentum frequentârunt) præceptiones, & admonitiones nostras omnes iam pridem diuersis temporibus hac de re datas in unum contulimus, atque alias quasdam ijs adiunximus, quas in hunc finem vtiles, & necessarias esse sumus arbitrati. Quamobrem per uiscera misericordiæ Domini Nostri Iesu Christi eos exhortamur, vt quemadmodum eorum officium, & uocatio requirit, hac in causa, & negotio, quod ad animarum salutem usque adeò pertinet, summa cum diligentia nostræ sollicitudini cooperari uelint, nostramque intentionem in eo positam, ut populus Christianus, quem Dominus nobis regendum tradidit, in uiam salutis commodè dirigatur, promouere pro sua uirili studeant. B

Nullus sine approbatione Cõfessiones audire potest ne puerorũ quidem.

Nullus igitur neque sæcularis, neq; regularis Sacerdos Pœnitentiæ Sacramentum aggredi præsumat, si non approbationem, & licentiam antea nostram in scriptis habeat, vt rite Concilium Tridentinum ordinauit; sin aliter fecerit, excommunicationis pœnam ipso facto, iuxta primi Concilij nostri Prouincialis decretum, incurrisse se nouerit, & si Sacrum Missæ officium postea celebret, irregularis erit. C

Caueat autem sibi quisque hac in re, ne prætextu minoris ætatis, se abduci à recto patiatur, quasi pueri sint, qui nondum ad usum rationis peruenerint, quorum audit cõfessiones: solet enim vsu venire, ut in pueris etiam, quamuis in ætate sint adhuc tenera, peccata mortalia inueniantur. Ac uerò nemo per speciem necessitatis alicuius se fallat, ac necessitatem interpretetur pro quauis ægritudine, etiam si grauis, & periculosa illa sit, cùm ad proprium pastorem, aut alium confessarium à nobis approbatum recurri potuisset. Immo nullus huic se negotio pergat interponere, quamuis à pastore eius, qui confiteri cupit, vel Vicarijs nostris consensum obtinuerit, nisi tales ij sint, qui specialem à nobis acceperint potestatem, vt eam alteri concedere deinde possint.

Sacerdotes autem, qui confessiones audiendi licentiam à nobis obtinuerint cum definita temporis, loci, certarumque personarum limitatione, videant, ne potestatis concessæ limites vllo modo excedant. D

Confessariorum Catalogus.

Prima cum opportunitate regularium Superiores catalogũ confessariorum, quos ad hoc officium elegerint, qui vel in hac Ciuitate, vel diœcesi nostrâ habitant, nobis exhibeant, quo eorum nomina, cognomina, & natale solum habeantur.

Sed quia sæpius contingit, ut per suorum obedientiam mutentur, iccirco bis in anno prędictum catalogum nobis offerent; primum quidem ad primam septimanã Aduentus, secundum deinde primis ferijs Quadragesimę: Confessarij autem qui in nostrâ diœcesi versantur, Pastoribus, aut Vicarijs foraneis, testimonium admissionis suę, qua ad huiusmodi munus idonei esse iudicati sunt, quotiescunque ab eis exigetur, ne recusent ostendere: in templis uerò, in quibus plures sint confessarij, in foribus sacrarij tabula suspensa habeatur, quę omnes eius templi confessarios à nobis approbatos contineat, quę toties mutanda erit, quoties alij deligentur. E

Confessarij, qui à censuris & Casibus reseruatis absoluendi potestatem à nobis habent, summa cum prudentia eam exerceant, ut sit ędificationi potiùs, quàm destructioni locus: quamobrem si in utilitatem & auxilium pœnitentis, qui in aliquod eiusmodi peccatum inciderit, iudicent expedire ad nos eum remittere, admoneatur, ut id facere debeat.

Confessarij quis ap.pbati Casibus conscientię studeant.

Omnes confessarios quamuis, à nobis ut idonei semel admissi fuerint, tamẽ ob graues & diuersos scrupulos, qui pœnitentibus in dies occurrunt, & plurimas difficultates sibi coherentes habent, pręmonitos uolumus, ut bonos, & classicos auctores nonnullos,

A nullos, qui Casus conscientiæ ex Professo tractant, manibus continuè terant, quod si non uideantur sibi satis iudicij, & doctrinæ comparasse, vt possint quæstiones obiectas resoluere, meminerint adire doctiores, & in talibus melius uersatos. Sciant autem nos in hunc finem dedisse speciatim eas partes Pœnitentiario maiori Ecclesiæ nostræ Metropolitanæ, vt cum Theologis, & iuris Canonici peritis, si qua dubia, & controuersa circa res conscientiæ in hac nostra diœcesi obuenjant, de ijs conferat, & diligenter discutiat, ut post quam res grauiores nobis communicarit, omnem dubitationem eximat ijs, qui ad ipsum consulendi causa accedent.

Examinent præterea vires ingenij, & scientiam, quam habent, nec se temerè ad confessiones audiendas eorum ingerãt, quos censuris ita quibusdam inuolutos esse suspi-
B centur, ut sese inde satis explicare nesciant.

Bonã habeant notitiam cẽsurarum, & Casuum reseruatorum, particulatim autem Bullę in Cœna Domini legi solitę; similiter Canones Pœnitentiarios, & nostras has admonitiones sępius legant.

Cùm dubium non sit, quin is qui peccato mortali infectus, Sacramentum quoduis administrat, nouo se scelere rursus obstringat; diligenter obseruent, qui Confessarij partes agunt, ne cum peccati mortalis conscientia confessiones audiant, multò uerò minus id audeant, si qua censura teneantur Ecclesiastica ligati. Confessariorũ bonitas.

Qui verò feruidi animi confessarius est, animarumque salutis studio tenetur, vt eas ad virtutes inducat, diuinisque remedijs adiuuet, quibus contra peccata vel pœnitens vtatur, vel ab eisdem abstrahatur, qui doceat itidem dæmonis astutias perspectas habere, qui demum pœnitentem exuere ueterem hominem, & nouum induere laboret,
C ac confingere in eo formam aliquam, speciemq. perfecti Christiani, non satis id sibi habere debet, si nulli peccato mortali obnoxius Sacramentum Pœnitentię ministret, sed cùm facilè cognoscat magnopere referre ad præstandum ea, quæ dicta sunt, prius in seipso exprimere, quæ in altero uidere desiderat (quandoquidem plus exempla, quàm uerba commouẽt animos, neque quis aliorum animis ingenerare uirtutem potest, quam ante non in se possideat) idcirco perfectionis suę totus amore ferueat, necesse est, atque ijs in virtutibus acquirendis operam diligentem ponat, quibus ipsa perfectio acquiritur.

Sed quoniam Regulares, cùm ad confessiones audiendas emittuntur, solum examinari, solẽt sintne sufficientes, & doctrinã iustam habeant, neque nos aliter perspectos mores eorum, & bonitatem vitę probatam tenere possumus, ideo Superiorum eorum
D conscientias oneramus, ut ad huiusmodi prouinciam non alios nobis in publicum deducant, quàm qui probitate, atque integritate vitę tales sint, qui laudabiliter hoc Sacramentum exhibere queant, cuius quidem rei scripto nobis fidem dabunt, nec aliter eos admittemus.

Prompto, ac parato animo ad confessiones audiendas accedant, euitentque diligenter, non solum ad subterfugiendum laborem, ne submoueant intempestiue venientes ad se confitendi gratia, sed neque signo, aut uerbis vllis pręseferant, ęgrè se, grauatoq. animo confessiones eorum excipere; quin potius ita se comparent, vt intelligant pœnitentes eos salutis eorum causa multum solatij, & gaudij ex ijs laboribus haurire. Confessarii diligentia.

Ex hac eorum alacritate nascetur etiam hoc commodi, ne pœnitentes excusationem iustam prętexere possint, se non esse confessos, maximè quibus temporibus ad
E id tenentur, per speciem quasi commoditatem non habuerint. Pręterea autem admonemus Confessarios, si uel ad exequias, uel quæuis alia Ecclesiastica munia illos euocari contingat, nisi causa prorsus sit necessaria, vt ne confessiones ijs diebus propterea vel interrumpant, vel intermittant, quibus frequentiores solent occurrere, maximè octiduo, aut amplius ante diem natalem D. N. IESV Christi, in Quadragesima, & pręcipuè circa medium illius vsque ad octauam Paschę, nonnullis etiam diebus cum Iubileum promulgatum est, alijsq. solennioribus festis, quibus, ut plurimùm, populus, vel omnis, vel ex maiori parte ad confessionis Sacramentum confluit. Confessarii quando maxime Confessionibus audiẽdis uacare debeãt.

Cupimus etiam in hunc finem, Superiores Regulariũ certiores ea de re redditos, vt prædictis temporibus procurent, quantum poterunt numerum maximum Confessa-

riotum, qui doctrina, & timore Domini insignes, atque à nobis approbati in suis Ecclesijs Pœnitentes audiant. A

Confessiones ægrotorum quomodo excipiendę.

Quoties regulares ad ægrotantium confessiones excipiendas accersuntur, si necessitas aliud non suadeat, ex Pastore prius intelligant, quæ conditio, & status sit ægroti, vt tantò diligentiùs animaduertant, si quid alleuamenti conscientiæ illius præberi valeat, præsertim in summo temporis illius articulo, in quo velut in cardine vertitur aut animæ salus, aut perditio æterna: quod si temporis breuitas non patiatur ante confessionem id fieri, saltem ab audita confessione quàm citissimè fiat, ut tam ipse Confessarius, quàm Pastor in procuranda hominis infirmi salute suo officio non arguantur defuisse.

Cùm primum Sacerdos Sacramentum Pœnitentię cuipiam ægroto ministrauit, in schedula subscribat; quæ qualis esse debeat, infra dicetur, eáq. fateatur se pœnitentis B confessionem excepisse. quòd ideo fit, ne Medici curam suam subtrahere infirmis cogantur, iuxta Bullam fel. mem. Pij V. & Decretum primi nostri Concilij Prouincialis, & ne per negligentiam confessariorum in dicta fide pręstanda sumant occasionem excusandi se ab obseruantia præfatę Bullę, & Decreti.

Confessiones extra templum nō audiendæ.

Populariun in domibus confessiones nemo audiat, nec uirorum, nec fœminarum, cuiuscunque vel ordinis, vel conditionis illi fuerint, nisi dum ægrotant; quod cùm fit, & mulierum confessiones Sacerdos excipit, ostium apertum sit, ita ut ab ijs, qui in vicinis locis agunt, conspici possit.

Extra eam necessitatem confessiones mulierum non audiant, ne etiam si uel leuiter illæ reconciliari tantummodo uellent præterquam in templo, & sedilibus ad id destinatis, sed neque tum quidem eo loco, nisi post ortum Solis, & ante eius occasum audiantur. C

In illis ipsis sedilibus quotidiano ritu confessiones audiuntur, etiam uirorum, si qui solent in templo confiteri: Hanc ob causam omnibus in templis sedes huiusmodi tam multę construantur, quàm multi solent esse Confessarij; sint autem omnes ad eam formam exædificatę, quemadmodum ordinauimus, generatim eas debere constitui.

Constituantur autem prędictę sedes loco iā aperto, vt ex omni parte conspici possint, quòd si præterea locus haberi talis possit, ut obstaculum aliquod intercedat, vt dum quis confitetur, interea ceteri à spatijs plus æquo propinquis arceantur, id fiat; vbi uerò malus mos aliud obtinet, Confessarij partes erunt sedem ipsam loco mouere, simul & populum nimis vicinum antequam confideat propellere. quod item faciet, dum in confessionibus versatur, si occasio requiret. D

Confessarij in audiendis confessionibus scopus.

Confessarius in huius Sacramenti administratione, sic animi sui propositum ordinet, ac dirigat necesse est, vt nullum cum intuitus humanus eo pertrahat, sed sola Dei gloria, & animarum salutis desiderium: quocirca quoties uel euocabitur ad confessiones audiendas, uel ad eas sese conferet, totus in Deum erectus, cum ipso opere mentis oculos in hunc finem conijciat, & diligenter attendat se eo pergere vt pęnitentes pręciosissimo Saluatoris nostri Iesu Christi sanguine abluat, ac mundet.

Sed quia in huius Sacramenti tractatione multa inueniuntur pericula, ne scilicet errent in uarijs quęstionibus, & obligationibus decidendis, quæ in illud forum ueniunt, vel absolutionis gratiam re ipsa indignis impertiant, uel aliquo modo animam suam inquinent, dum multorum inquinamenta, fœditatesq. audire necessarium est, E nunquam ad tantum hoc officium sese Confessarius accingat, quin prius breui aliqua oratione prout res feret; lumen & gratiam à Domino petat, ut non solùm in nullam reprehensionem vel errorem incidat, uerùm aliorum sordes sic abstergere valeat, vt se ipse non polluat: simul etiam Deum orabit pro uera emendatione eorum, quorum confessiones auditurus est. Habeant igitur singuli uersiculos illius Psalm. 50. & orationem antiquis temporibus ab Ecclesia vsitatam penes se in scriptis, cuius quidem alterum exemplar in sacrario cuiuslibet templi (in quo sunt Confessarij) deinde, alterum introrsus in ipsis sedilibus, uolumus affigi, ut antequam ad confessiones aggrediantur, eam uel similem aliquam, prout cuiusque pietas feret, apud se legant.

Oratio ante audiēdas cōfessiones facienda.

Vers. Cor

A Vers. *Cor mundum crea in me Deus.*
Resp. *Et spiritum rectum innoua in visceribus meis.*
Vers. *Ne proijcias me à facie tua.*
Resp. *Et Spiritumsanctum tuum ne auferas à me.*
Vers. *Redde mihi lætitiam salutaris tui.*
Resp. *Et spiritu principali confirma me.*
Vers. *Docebo iniquos vias tuas.*
Resp. *Et impij ad te conuertentur.*
Vers. *Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ.*
Resp. *Et exaltabit lingua mea iustitiam tuam.*

B

ORATIO.

Domine Deus omnipotens, propitius esto mihi peccatori, vt dignè possim tibi gratias agere, qui me indignum propter tuam magnam misericordiam, ministrum fecisti officij sacerdotalis, & me exiguum humilemq; constituisti ad orandum, & intercedendum ad Dominum nostrum IESVM Christum filium tuum pro peccatoribus, & ad pænitentiam reuertentibus: Ideoq; dominator Deus, qui omnes homines vis saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, qui non vis mortem peccatorum, sed vt conuertantur, & viuant; suscipe orationem meam quam fundo famulis, & famulabus tuis, qui ad pænitentiam venerunt, vt des illis spiritum compunctionis, resipiscant à diaboli laqueis, quibus astricti tenentur, vt ad te per dignam satisfactionem reuertantur. Per eundem Dominum nostrum
C *IESVM Christum.*

Sacerdotes sæculares non nisi toga, & stola decenter amicti, pœnitentes audient: quod etiam tum fieri volumus cùm ægrotantium excipiunt confessiones, licet id faciant apud eos domi.

Nullorum accipiantur confessiones, nec in Ciuitate, nec uerò in tota Diœcesi nostra, sine nostra, vel Vicariorum foraneorum expressa licentia, post Dominicam Palmarum vsque ad diem integrum Paschæ peractum, nisi eorum qui paulo ante Confessi sunt, aut saltem à Quinquagesima præcedenti. excipimus semper ægrotos. Ceterorum verò confessiones infra octauam Paschæ differantur, secundum cōstitutionem nostram Pastoribus datam, idq. graues ob causas in ea declaratas.

D Si quem deprehenderint, qui sine ratione legitima Confessarium suum deserat, qui quidem perappositus erat alioqui ad illum in viam salutis dirigendum, conetur eumdem peropportunè reducere, tum reprehensa perniciosa hominum negligentia, qui Confessarium doctum & prudentem sibi deligere negligunt, tum quasi noxia, & vitiosa frequenti mutatione Confessarij detestata, quemadmodum enim medici, qui naturam, temperamentumq. corporis in infirmis perspectum habent, non facile permutari solent, quòd morbis necessaria facilius inuenire remedia norint; sic neque videntur pœnitentes, nisi magno delectu, à medicis suis discedere debere, cùm ij melius animarum vulneribus adhibere opportuna, ac vtilia instituta possint. Si tamen iusta de causa Confessarius aliquem ad se venire permittat, qui pij, & prudentis alterius in confitendo consilijs ante vtebatur, vtile erit id cum illo ipso communicare, vel
E saltem dare operam, vt pœnitens ab eo abeundi honestam licentiam nanciscatur. *Confessarius nō facile mutandus.*

Confessarij omnes, præcipuè si qui in nostra Diœcesi eo munere funguntur, curare debent, vt inter eos, & Parochos locorum, vbi confessiones audiunt, bene cōueniat, siue cùm illorum ibi sint monasteria in propinquo, siue cùm ob habitas conciones, siue ob aliam quamcumque causam confessiones audiunt. Itaque non absoluant eos, qui vel ob exempla vitæ impię, & in eo statu perseuerandi pertinaciam, vel quòd ad pœnitentias publicas, siue legata pia, vel similia quædam tenebantur; atque ideo à Pastoribus suis absoluti non fuerint. Proinde sæpius Regularium Superiores suos admoneant huius rei necesse est: præcipuè autem ad animorum concordiam, quæ ad ædificationē quoque plurimùm valet, diligenter eos exhortentur, præmoneantque, *Confessarij inter se conuenire debent.*

si in

si in quæstionis alicuius explicatione inter eos & Pastores sentiendi quædam accidat A diuersitas, vt ea cum prudentia sese gerant, ne ad vulgi aures ea perueniant, quin statim ad nos potius pro rei controuersæ definitione accurrant.

Meminerint ad Sacramentum Pœnitentiæ non permittere uenire eos, qui sine conuenienti tum exteriore, tum interiore animi præparatione volunt accedere, quin magis uerbis caritatem spirantibus pro captu cuiusque tales alloquantur, & dicant, vbi sese melius pro dignitate tanti Sacramenti disposuerint, ita demum ad se reuertantur.

Mulieres quæ in confessione audiendę non sint.

Itaque mulierum earum confessiones non audiantur: quæ cerussatæ veniunt, quæ fucis utuntur, quæ faciem stibijs depingunt, quæ ex auribus monilia gestant, quæ leuibus, & vanis ornamentis, quæ pannis aureis, alijsve similibus lasciuijs promptè, ac complè accedunt, &, vt semel omnia dicam, quæ uestes modestas non habent, nec simplici cultu incedunt, nec in capite velum aliquod gerunt, quod notabiliter non transpa- B reat, quæve saltem operimentum ex lino, lanauè confectum, vel peplum sobrij alicuius coloris non habent: sic enim huius Sacramenti reuerentiam decet, & ita prorsus cognitioni peccatorum, & de eisdem dolori intimo cōsentaneum est, cùm scilicet cogitare debeant, quod ante tribunal, & iudicium Domini Dei sui se sistant, ac quasi peccatrices misericordiam, & veniam suppliciter de eisdem imploraturæ ueniant.

Idem necesse est in uiris obseruetur, ut uidelicet ad confessiones non admittantur, qui uestitu iuto indecenti, qui auro intextis pallijs utuntur, qui lasciuis pileorum ornamentis induti sunt, qui item cum armis accedunt, aut similibus rebus.

Maius multò studium confessarius ponat in interiore animi preparatione, quando necesse est, prudenter inquirendę; ea enim plane ad hoc Sacramentum requiritur, cerniturq. maximè in seria, & solida peccatorum examinatione, quæ ad vnumquemque C pertinet, ita vt uniuersi, quantùm in se est, eum animi dolorem, qui iure in hoc Sacramento requiritur, habere conentur, cùm firma, ac constanti deliberatione animi, tum pro præteritis satisfaciendi, tum uitam in posterum emendandi. In quibus igitur eam præparationem desiderari animaduertent, verbis beneuolis persuadere conabuntur, ut denuò conscientiam suam diligentiùs examinent, ac rectè sese præparent.

Quomodo male homines ad confessionem parati accedūt.

Signa autem ex quibus coniectura capi potest, eos sine iusta præparatione ad Sacramentum uenire, hæc sunt. Si ad confessionem properant, quasi ab ipsa occupatione rerum suarum auulsi, nullo temporis spatio prius in orationem collato, uel si eos peccatorum nullam habere cognitionem appareat: deinde si Confessarius iam tum præsciat, quòd à confessione nihilo minus, ac ante suis in peccatis sint perseueraturi, D siue quòd in se peccatum mortale quodpiam teneant, vel quòd occasionem quæ ad mortale pertrahat, amplexi teneant, nec ei valedicere velint, siue quòd aliena bona, cùm possint, restituere negligant.

Aduertat tamen Confessarius, si pœnitentes studij nōnihil à se præstitisse ad eam præparationem; de qua dictum est, consequendam uiderit: & obseruet tamen uel ob eorum ruditatem, uel quid aliud, necessariò aliquid ijs deesse, ut ipsemet quod deest suppleat sua industria, & ad cognitionem maiorem eos inducere adlaboret: quod fiet optimè, si peccati turpitudinem & grauitatem ponat illis ob oculos, quippe quod Deo aduersetur uel maximè, ac damnationis æternę malum peccanti infinitum adferat, atque hoc pacto pœnitentem inflectere, & sic effringere conetur, ut de uniuersis, & singulis peccatis mortalibus, tam acrem animi dolorem persentiat, ut securè eis ab E solutionis beneficium possit impertiri.

Præterea pœnitentes, sed eos præcipuè qui rarius confitentur, pro iudicio, & necessitate cuiusque, rationem ac methodum quamdam bene confitendi diligenter edoceant, ac speciatim quantum intersit, ut integra sit confessio, aliasq. circumstantias quæ ad eā requiruntur, & quam uim itidem habeant, exponant.

Pueri quomodo audiēdi.

Consuetudo honesta est, puerulos, etiamsi quintum, aut sextum ætatis annum necdum excesserint, ante Confessarium adducere, vt sic incipiant paulatim instrui, ac manu quasi in cognitionem, atque usum huius Sacramenti transferri: caueant tamen accuratè Sacerdotes, ne absolutionem cum Sacramento ijs præbeant, in

quibus

A quibus nec idonea materia, nec ea rationis plenitudo reperitur; ut citra controuersiam iudicare posſint, eos huius Sacramẽti capaces eſſe: operam tamen maiorem collocabunt cum ijs, qui ſeptimum, aut octauum annum iam attigerunt, quantum puerilis ætas ferre uidebitur, ut huius Sacramenti neceſsitatem & uirtutem, necnon modum quo ſuſcipitur, perſpicuè intelligant.

Qui uerò confeſsiones audiunt puerorum, aut puellarum, qui iam annos decẽ uel duodecim numerant, quos proinde aptos ad uenerabile Sacramentũ altaris propediẽ fore exiſtimant, ſolerter uideant, ne uel ſua, uel parentum negligentia, & ſocordia, abſque guſtu tanti theſauri ſpiritualis eos patiantur adoleſcere: quin potius quantò minori cum productione temporis, quamque diligentiſsime fieri poterit, doceãt eos, quæ ad hoc Sacramentum percipiendum neceſſaria ſunt, fructuſque innumerabiles B inde manantes, tum quanta animi demiſſione, ac reuerentia, quàmque magna conſcientiæ puritate opus ſit. Quando Cõmunio pueris tradenda.

Ceterum, poſtquam iterum atque iterum eorum confeſſiones iam audierint, vel per ſe venerabile Sacramentum eis porrigant, illiusq. rei fidem ſcripto faciant, vt Paſtori ſuo exhibeatur, quo deinceps in Paſchate ad communionem Paſtor eos, cum ceteris adiungat, vel ad eam ſumendam inſtructos & idoneos eſſe ſcriptis declarent, atque proprium ad Paſtorem amandent.

In ipſo aditu confeſſionis, antequam peccata ſua quis enumerare pergat, Confeſſarius, maximè ſi cum rudioribus hominibus agit, quive rarius confitentur, debebit quaſdam interrogationes præmittere, quibus in decurſu confeſſionis omnia commodius cedent: ſunt autem interrogationes huiuſmodi. Primum ſi certum non habet, C pœnitentem ex eorum numero eſſe quos abſoluere rectè poſſit, interroget, quo modo id ſit; ſi non eſſe talem inueniat, quàm primum ad alium qui abſoluendi poteſtatem habet, remittat; ſin aliter eſt, & tamen nihilo ſecius pęnitentem ſatis non agnoſcit, quærat ſecundo loco: quo in ſtatu res eius ſint, cuius ipſe conditionis ſit, quam profeſſionem, aut artem tractet, quod officij genus, vt plurimum, exerceat: interrogabit deinde, quantum temporis interceſſit, poſtquam confeſſus eſt, interim in memoriam ei redigens, quàm magnum emolumentum parere ſoleat crebrò iterata confeſſio: tum petet vtrum pœnitentiæ nuper præſcriptę ſibi fecerit ſatis: quęret etiam, ſi norit articulos Fidei, præcepta Decalogi, & S. Matris Eccleſiæ: quod ſi neſciat, tum ſe geret eo modo cum pęnitente, quem inferius indicabimus.

Quærat utrum diligentiam, atque induſtriam congruentem in conſcientia bene e- D xaminanda collocarit; quæ ſanè tanta requiritur, quanta in negotio quouis maximi ponderis ineſſe ſolet: res enim uerè operoſiſſima eſt ad Sacramentum Pęnitentiæ ritè accedere: atque hoc loco, ſi neceſſitas efflagitat, eum de utili quodam modo examen conſcientię faciendi inſtituat, quænam ratio ſit ad memoriam reuocandi peccata cõmiſſa, cum ijs, quæ circumſtant omnia; nimirum ut ingrediatur in ſeipſum, utræque tempora ſpeciatim percurrat, initio quidem quãtum ad ętatum momenta, pueritiam ſcilicet, iuuentutem, & cetera pertinet: ſecundo quantum ad ſtatus mutationem; quòd ſi uxorem duxerit, quomodo ante, quomodo poſt matrimonium contractum ſeſe geſſerit: tertio quantùm facit ad uiciſsitudines humanæ uitę, in rebus proſperis videlicet & aduerſis, in ſanitate & ægritudine, tempora varia, officia diuerſa, quæ exercuit, ſodalitia, loca, regiones, in quibus egit & uerſatus eſt, circa hæc omnia uideat, E an corde, lingua, vel opere peccauerit aliquando. Quę ſint initio cõfeſſionis facienda.

Ad hęc conditiones quę ad confeſsionẽ perfectam requiruntur, quanta poterit breuitate, & facilitate illi proponet: poterit uerò ad quattuor, uel quinque pręcipuas reducere illas ſexdecim à Doctoribus ſępè cõmemoratos, quę his uerſibus continẽtur. Cõfeſſionis conditiones.

Sit ſimplex, humilis confeſſio, pura, fidelis.
Atque frequens, nuda, & diſcreta, libens, verecunda.
Integra, ſecreta, & lacrymabilis, accelerata,
Fortis, & accuſans, & ſit parere parata.

Rogabit an recordetur ſe, vel in caſum aliquem reſeruatum, vel excommunicationem incidiſſe, uel quod aliud impedimentùm habere, à quo probabiliter arbitretur

quòd absolui non possit. si quid huiusmodi in exordio, vel in ipso decursu confessionis reperiat, ne procedat ulterius, sed significet pœnitenti, cum à se absolui non posse, verum necessarium esse, ut aut nobis, aut Pœnitentiario maiori Ecclesię nostrę Metropolitanę, aut alteri, cui à similibus casibus absoluendi potestas collata est, se exhibeat: si tamen ratio aliqua subsit, cur Confessarius non expedire iudicet, ut pœnitens id agat, tum ipsemet ad Pœnitentiarium, vel ad nos, pro absoluendi potestate impetranda recurrat. A

Cõfessarius qũo se geret cũ ijs, quos absoluere nõ poterit.

Si pęnitens extra Ciuitatem sit, taleque negotium sit, ut ipse Confessarius à Vicario nostro foraneo, aut alio in ijs locis ad similia decidenda à nobis deputato subdelegari possit, ab eis absoluendi potestatem legitimam impetret, vel pęnitentem ad eos remittat, nisi forte nec ipsi à Casibus reseruatis absoluendi potestatem à nobis haberent, aut casus iste sub eorum licentia comprehensus non sit, hoc tempore si pęnitens Mediolanum venire possit, hortetur eum vt id faciat; quod si ad id inducere non possit, petat ab eo ueniam, dictum casum nobis, vel Pęnitentiario maiori litteris, aut verbis indicandi, quatenus absoluendi ab eis potestatem impetret: quod cum faciet, & rem ipsam litteris committet, prudentiam, cautionemq. summam adhibeat necesse est, ne vllo modo in aliorum notitiam venire possit: at verò si causa tanti momenti esset, vt si litteræ vel perdantur, vel intercipiantur, maius aliquod pęnitenti incommodum immineat, tum Mediolanum Confessarius iubeat ipsum proficisci, nisi forte consultum videatur, vt ipse veniat alterius nomine. B

Ceterum in negotijs similibus prudentius facient, si rectà ad Pęnitentiarium maiorem, quàm quoquam aliò recurrant, vel eo pęnitentes suos dirigant: specialiter enim à nobis ad id constitutus est ille, cum ampla etiam potestate alios subdelegandi in ijs omnibus negotijs, quæ pro Casuum reseruatorum absolutione difficilia occurrunt. Quod si ipse Pęnitẽtiarius à tali casu possit absoluere, tũ modũ illi pręscripsimus, vel à nobis, vel aliũde vnde necesse sit, remedia talibus negotijs opportuna adhibẽdi. C

Si pęnitentem aliquo excommunicationis vinculo reperiat ligatum, seriò commonefaciet eum pœnę excommunicationis, & quæ grauitas illius, quamque periculosũ in ea perseuerare, quantaque cum diligentia fugienda sit excommunicatio: quod cõmodè fiet, si effectus illi demonstret nonnullos excommunicationis.

Interroget vtrum sciat hęreticum aliquem, vel de hæresi suspectum, vel simile quippiam, quod iuxta uel nostra edicta, vel eorum, qui Inquisitores uocantur, leges denunciare teneatur. quod si pęnitentem ad tale quid aperiendum cognouerit teneri, curet ab eo satisfieri; & si negligentia sua factum est, postquam apud eum hæretici, uel suspecti de hæresi alicuius notitia fuit, vt terminus his denuntiationibus præfixus transierit, eo articulo iubebit, ut licentiam impetret, qua absolui possit: non enim satis tempestiuè perfecit denunciationem ut debebat. D

Quando cõfessio reiteranda.

Circa cõfessiones antegressę uirę, debẽt eę interrogationes fieri, quę sunt ad cognoscendum necessariæ; Num aliquo in peccato erratum sit ab integritate confessionis, ob quod nullius ponderis, neque uirtutis extitissent ceteræ confessiones, ac proinde reiterandæ essent. Exempli gratia, si pęnitens alicui confessus sit, qui eum absoluere nõ potuerit, uel qui legitima absolutionis forma usus non fuerit; uel Sacerdoti adeò indocto, ut ea quæ ad hoc Sacramentum administrandum requiruntur, nec intellexerit, nec sciuerit; uel etiam si ipsemet aliquod peccatum mortale sciens subticuerit, uel confessionem diuiserit, enumerata parte peccatorum suorum uni Confessario, alteri altera; uel ad extremum, si nullo penitus cum dolore de peccatis suis, nullo ve deliberato emendandi proposito, confessus sit; vel, quod etiam contingit interdum, si nullam omnino diligentiam in memoria peccatorum refricanda uideatur contulisse. E

Confessio generalis quando facienda.

Et quoniam cernere est, negligentiam maximam in confessionibus ritè faciendis sæpenumero committi, præcipuè uerò eo tempore, quo quidam repudiato à se Dei timore, uel minimam prorsus, uel nullam animæ suæ curam gerere putantur, ut potiùs ueniant ad confessionem ex certa quadam agendi consuetudine, quam quòd peccatorum suorum agnitione eo perducantur, & uitam emendandi uera desideria susceperint: in uniuersum quidem ob summam commoditatem, quæ ex

A confessione generali redundat, tum præsertim cùm ex animo quisquam statuerit in posterum uitam in melius commutare,& totum se ad Deum conuerrere; Confessarij pro cuiusque personæ qualitate,opportuno tempore, & loco ad generalem quandam confessionem pœnitentes exhortentur, vel per hanc, proposita omni præterita uita sibi ob oculos, maiore cum alacritate redeant ad Dominum,ac omnes errores,qui po tuissent in præcedentibus confessionibus accidere, resarciant.

Hisce interrogationibus finitis, quæ confessionis veluti præambula quædam, & præludia sunt, Confessarius pœnitentem inducat,vt ipsemet omnia peccata sua,quæ recordatur, exprimat per se: quod vbi fecerit, si perspiciat adhuc (quod sæpe numero accidere solet) eum alijs interrogationibus indigere,per quas multorum,quæ oblitus sit, reducatur in memoriam,vel ea quæ prius confusè dixerat, distinctius consideret; B volumus interim præmonere Confessarium,ut peccatorum mortalium numerum sẽper quàm poterit exactissimè inquirat,& quamuis fieri posset,ut non vsque adeo præcisè, & velut ad vnguem omnia referantur à pœnitente, nihilominus tamen paullò plus,minusve eum numerum indicet, quem ad veritatem magis accedere arbitretur. Interrogationes Confessarij quomodo necessariæ.

In his interrogationibus ordinem sequatur oportet, initio ducto à præceptis Domini,ad quæ tametsi omnia alia,de quibus interrogationes habentur,computari possint, nihilominus si cum personis, quæ rarò ad confitendum accedunt, agatur, vtile erit,etiam per septem peccata capitalia, quinque sensus exteriores, & opera misericordiæ discurrere.

Confessarius non minori vigilantia, ac prudentia pollere debet in ijs maximè peccatis inuestigandis, quæ homines eius status, conditionisq. cuius est pœnitens, communiter perpetrare solent.

C In peccatis uerò luxuriæ,summam animi solertiam cum pari circumspectione verborum debebit usurpare. Itaque cùm in ijs speciem peccati, & circumstantias, quæ multum prægrauant illud, satis intellexerit, vlterius nihil studeat inquirere: in hunc finem circumstantiæ,quæ peccati speciem ab una in alteram mutant, vel id plurimũ deprimunt, plenè perfecteque à Confessario sciri debent; quandoquidem hæ duę circumstantiarum species necessario inter confitendũ explicandæ sunt; ideoque ad Summas recurrendum erit, in quibus plerumque hoc uersu illæ continentur.

Quis, quid, ubi, quibus auxilys, cur, quomodo, quando.

Præ cęteris tamen prouidus, cautusque sit oportet,ac modum congruentem sciat, quo pueri, ac puellę interrogentur,ne forte,quę prius ignorabant, eos doceat: verbis D autem adeo commodis interrogationes suas circumloqui nitatur, ut pœnitentis animus non offendatur: quin etiam dum autem admouet alicuius confessioni audiendæ, caueat omni modo peccati grauitatem à se audiri, gestu corporis, uel nutu capitis circumstantibus prodere, vel etiam pœnitentem ita terrefacere,ut propterea aliud graue peccatum subticeat; imò animum ei addat, ut omnia, quantumuis enormia, & turpia peccata aperire non uereatur.

Confessarius,qui priuilegium aliquod, facultatem, vel auctoritatem habet Pœnitentium uota commutandi,ea non nisi in alia opera pia maiora,Deoque acceptabiliora, vel saltem ęqualia commutabit, in quo negotio diligenter attendet expensas, labores, aliasque difficultates, quas sustinere necesse fuisset, si uota à se nuncupata primo modo debuisset persoluere. Mutatio votorum quomodo facienda.

E Quamuis uerò per Iubileum,aut litteras Apostolicas Priuilegium aliquod ei concessum sit ab omnibus peccatis,quantumuis enormibus, ac pęnis, censurisque Ecclesiasticis absoluendi, pręmonemus tamen, quòd dispensare non possit, cum eis qui irregularitatem incurrerint,nisi in ipsis litteris expressa huius fiat mentio.

Vt Confessarij plenius instruantur,nec absolutionis beneficium ijs impartiantur, quia eo reuera indigni sunt (id quod vel incuria, vel negligentia, uel, alia de causa sępè accidit,ac proinde multi semper in eisdem peccatis hęrent cum animarum suarum lamentabili ruina) idcirco ex plurimorum Theologorum,cùm Sęcularium, tum Regularium diuersorum ordinum consensu, quędam, quę in frequentiori consuetudine agendi à Confessaijs obseruanda erunt, inferius notauimus: quandocunque uerò

ab ijs pœnitentes vel absoluent, vel relinquent ligatos, volumus, vt secundum id, A
quod infra dicetur, sua consilia dirigant.

Quomodo absoluẽdi vel non, qui necessaria saluti ignorant.

Itaque quandoquidem quilibet, qui iam ad rationis vsum peruenit, sub peccati mortalis periculo, articulos omnes fidei scire, & intelligere (saltem generaliter) tenetur, necnon Decalogum, & S. Matris Ecclesiæ præcepta ad peccatum mortale obligãtia, quæ communiter in scholis cum Catechismo doceri solent: si confessarius deprehendat pœnitentem ignorare ea, quæ diximus, nec ad ea quàm citissimè poterit perdiscenda idoneum, non debet eum absoluere: si verò ad ea mandandum memoriæ paratum sese exhibeat, si tamen aliàs à Confessario (siue ipsemet is sit, siue alius) vel speciatim à Pastore suo hac de re admonitus fuerit, (debebit autem hæc recordari, ut cõmodiùs interroget) neque tamen tantùm studij adiunxerit, quantum debuit pro capacitate suæ personæ, eo usque absolutionem differat, donec aliquo modo satisfaciat: B
verùm si hac de re admonitus à nullo fuerit, postquam eum in supradictis ita generaliter instruxerit, vt tempore reddatur absolutionis capax, poterit eum absoluere.

Patres familias qui non absoluendi.

Si patres, aut matresfamilias fuerint, qui curæ suæ subditos, siue filios, & filias, siue seruos & ancillas, (quæ particulatim interrogare meminerint) cùm rudimenta fidei non teneant, addiscere non compellunt, uel non aduigilant, vt Decalogi, & Ecclesiæ Romanæ præceptis obediant, vel, quod peius est, ab eorum obseruatione eosdem prohibent, vt faciunt, qui seruos, & ancillas vsque adeo occupatos diebus profestis detinent, vt propria necessitate vrgente diebus festis operari quodammodo cogant, vel temporis tantùm non tribuant, ut secundum Ecclesiæ præceptum, Sacro Officio Missæ interesse queant, aut qui nescientes quinam eorum, qui in familia sua degunt, legitimum habeant impedimentum, promiscuè tempore Quadragesimali, aut alijs ieiuniorum diebus, cœnam, vel tempore ante meridiano escam ante horam debitam in C
ædibus suis præbent, vel dari patiuntur: aut si, quando hęc pręcepta transgrediuntur, eos non reprehendunt, nec corrigunt; vel si serui corrigi nolint, & cęteris scandalo sint, è domo sua non quamprimum eos ablegant.

DE ADMINISTRATIONE FAMILIÆ.

In omnibus his peccatis, nisi re ipsa pręstent officium suum, negligentiamq. in familię administratione commissam, & quantum ad ea, quę dicta sunt attinet, in posterum sese emendare promittant, nullo modo eos absoluat. quòd si in se recipiant ea se facturos, nec horum admoniti vmquam à Confessario, uel Pastore pręscripto modo fuerint, poterit eos absoluere: quod si sępius fuerint reprehensi, nec sese correxerint, tamẽ absolutio differatur, donec promissa appareant, uerę q. emendationis argumenta aliquo temporis spatio ostenderint. D

Confessarius eumdem cum eis modum seruabit, qui contra Conciliorum nostrorũ prouincialium, pręcipuè uerò Tertij Cõstitutiones, ac alios Canones nostros diebus festis operantur, uel à uenditionibus, & similibus, quæ in illis prohibentur, non abstinent. Idem etiam seruetur cum ijs, qui in immoderato corporis ornatu & fastu mortaliter peccant.

DE LVXV VESTIVM.

Ac uerò cùm hac tempestate luxus uestium ad summum, quò conscendere potuit, uerticem uideatur euasisse, idque magna ex parte culpa & negligentia Confessariorũ accidat, qui uel ex inconsiderantia, uel forte dum leuiter pœnitentes peccare existimant, nullo cum scrupulo eos absoluunt, capita quędam in medium adferemus, quibus propter ornatum, & luxum in uestitu, fastumque animi ingentem, plerumque mortaliter hodie peccatur, ut cùm absolutio danda erit, secundum eas regulas, actiones officij sui metiantur. E

Qui peccant i vestitu mortaliter.

Si quis igitur uestitu splendidiore induitur, uel eo sese ornat ob finem peccati mortalis, utique mortaliter peccat: ad hæc qui uestimenti sumptuosi gratia, uel ipse delinquit, uel alij eius nomine præceptum Domini, uel Ecclesię transgrediuntur, ita ut, ne uestis non conficiatur, festis diebus sartori operandum sit, uel ipse certè faciat eum operari, aut Sacrum Missæ officium omittere, uel ut alij omittant prębetur ab eo occasio; uel si causam præstat coniugi, ijsve, ad quos spectat eius sustentatio, vt plus quàm priuatę opes ferunt, in uestitũ impendant, uel si pręuidet, ut meritò

debet

A debet præuidere, aut saltem probabiliter dubitat, quod odia vestium causa gignantur, dissensionesve in ædibus fiant, vel quòd indumenti causa coniux aut aliorum quispiã blasphemias euomat, aut lucra, contractusque illicitos exerceant: His adde eos, qui ornatus gratia non sine peccato mortali supersedent eleemosynis necessarijs, aut legata pia nõ exequuntur, aut similia, quibus obstricti sunt, cõplere negligunt, vel qui pro veste mercedem operarijs denegant soluere, vel differunt, aut ære alieno sic se obruũt, vt cum tempore soluendo non sint futuri: In hoc etiam ordine ponendi sunt, qui vt se splendidè vestiant, detrimentum proximo notabile inferunt; vel ita se exhauriunt, vt filias cùm ad ætatem nubilem peruenerint, in matrimonio collocare non possint, qua ex re magna damna solent existere: ad extremum cùm prudenter colligi possit, quòd non mediocria peccata similia ijs, quæ dicta sunt, inde prodibunt, aut dubitatio veri-
B similis habeatur, quòd accidere possent, qualia fere solent sumptuosum & insolentem earum usum comitari. In omnibus quæ diximus, iudicandum esse peccatum mortale indulgere nimio vestitui.

Ceterum, cùm fieri vix possit, vt qui supra quàm suę copię fuerint, insumit, non animum aduertat ad peccata consecutura; vel ut minimum possit & debeat aduertere, potest in uniuersum rectè iudicari, eos omnes in peccato mortali uitam agere, nisi ex diligenti pœnitentis examinatione certa ratione contrarium existimetur.

Neque solùm mortaliter peccatur, cùm factę expensę in uestes, ordinem, & facultates domesticas excedunt, uerùm etiam in modo peccatum committitur sese exornandi. quid enim si ornatus ad lasciuiam pertrahat? quòd si per se, uel certè ex communi hominum iudicio non sollicitet ad peccatũ, potest etiam fieri, ut per se quidem *Quomodo fiat mortale in vestitu qđ per se tale nõ est.*
C eo non adducat, tamen occasionem ille suspicetur ex eius generis ornamento, quod à sui ordinis hominibus communiter non gestatur, datum iri certę personę signum, ut illum inhonesto amore prosequatur, uel ne sic accidat, probabiliter timet: deniq. cùm in hoc peccato heret, ita uitam instituit, ut nullam uel paruam salutis proximi habeat curam; adeo quidem, ut si quę ex sumptuosis, quibus incedit uestibus, per occasionem miserè salutem perdere conspiciat, tamen eum non studeret deponere. Fit deinde nõ rarò, ut cultus ipse prima fronte ad uarias species amoris inhonesti prodendas concinnè institutus sit, easq. amorum affectiones uarijs coloribus, dum se comit, & promit, uel alio quocunque modo non perobscurè declaret.

Iam uerò non solum absoluere eos non possunt, qui peccato mortali ualedicere cõstanter non decernunt, sed nec illos etiam, qui quamuis asserant peccatum se uelle de-
D serere, tamen una dicunt, uideri sibi non se commercium illius esse relicturos, nisi ea uelint remedia apponere, sine quibus Confessarius iudicat ad uomitum redituros.

Est pręterea consultum, absolutionem differre, donec euidẽs appareat emendatio in ijs, qui tametsi dicant, ac polliceantur, quod se eximent peccato, tamen Confessario probabilem faciunt metum, ne contrarium contingat. Ex hoc esse solent pleriq. adolescentes, qui in otio uitam agunt, qui luxui dediti, crapulam, & amores inhonestos sequuntur, qui libidinibus pascuntur, uerba obscœna proferunt, murmurant, in odijs, ac detractionibus uersantur quotidie, & confessionem differunt in ultimos Quadragesimę dies: Idem faciendum est cum ijs scilicet, ut differatur absolutio, qui cùm multos annos in peccatis suis perdurant, nulla interim adhibita opera in emendationem uitæ, in eadem peccata iterum atque iterum labuntur. *Quando absolutio differenda.*

E Deinde, nec eos absoluat, qui cum peccatis mortalibus simul etiam eorum occasiones uitare planè non proponunt. Portò cùm è re Confessarij uel maximè sit, ut quę sint eę occasiones perspicuè sciat, paullo de illis loquemur distinctius hoc loco.

Sub occasionem peccati mortalis omne illud cadit, quòd peccandi mortaliter causam administrat, eo quòd huiusmodi est, quod uel per se in peccatum inducat, uel eius occasione confitens usque adeo ad peccandum allicitur, ut certè Confessarius metuere possit, quòd ex peruerso, quem diu induit, habitu, in posterum non magis abstinebit, quàm prius à peccato, si in ijsdem occasionibus uersetur. *Occasio peccati mortalis quæ.*

Prioris ordinis occasiones, quę scilicet suapte natura trahunt in consensum peccati mortalis, sunt istiusmodi: aleis ludere, cùm mortaliter certo, uel proba-

bili periculo animarum; domum tenere in hunc finem alijs paratam, aliquam, cum qua sit peccatum, vel apud se, vel apud alium, suo togatu souere, vel quocunque modo in eisdem ædibus habitare, persistere in assidua collocutione, aspectu, quotidiano congressu, & similibus turpium amorum irritamentis. A

Itaque si pœnitentem ijs, aut similibus impedimentis irretitum esse perspexerit, ipsaq. occasio talis sit, quæ tum etiam re ipsa existat, veluti quòd concubinam alit, vel quid huiusmodi, Confessarius eum absoluere non debet, nisi prius illam ipsam occasionem prorsus absciudat.

In alijs verò, vt in Venereis aspectibus diuesse, conuersari periculosè cum fœminis, perdurare in tactibus impudicis, si eis nuncium remittere non pollicetur, vel si spondeat, alias tamen, cùm de eodem fidem fecerit, vitam non emendauerit, absolutionem differat, vsque eo dum emendationis quædam argumenta videbit. B

At verò cùm vsu uenire possit, vt ex omnibus, quæ solers ac circumspectus Confessarius excogitauerit, nullum remedium tamen poterit habere, cur pœnitens absque periculo & scandalo magno debeat occasionē præscindere, utatur Cōfessarius his vijs.

Remedia cōtra peccati occasiones.

Primò absolutionis beneficium eò usque extrahat, donec emendationis indicia videat, maximè, si absolutio citra aliquod illius periculum, uel infamiam procrastinari possit, eaq. doloris signa perspiciat, eam animi dispositionem, promptitudinemq. suscipiendi omnia, quæ pro eius emendatione necessaria Confessarius iudicabit, quo tempore remedia huiusmodi pœnitenti proponet, quæ magis opportuna, magisque necessaria apparebunt: verbi gratia, præscribet ei, ne solus vnquam cum sola uersetur, vt orationes augeat, corporis macerationem subeat aliquam, quodque præcipuum est, ut frequētet cōfiteatur, aliaq. similia, quę si pœnitens recipiat in se, poterit absolui. C

Contra uerò si ab illa diligentia, quam uel ille, vel alius Confessarius iamdiu adhibuit, non se emendauerit, non absoluatur, donec impedimentum sustulerit, vel nisi quid aliud à nobis acceperit, quod cōuenire uideatur, ad quos in tali negotio recurret, ut factum nobiscum expendat, ita tamen, ut nulla fiat mentio peccantis.

Occasiones particulares quorundam peccatorum.

Alterius generis occasiones, quæ uidelicet ex conditione peccantium sumuntur, ea facta sunt, quæ etiamsi per se liceant, tamen probabiliter timetur, ne is qui confitetur, in eadem ipsa, quæ olim admisit, peccata relapsurus sit; si in eisdem operibus, in quibus antea uersatus est, perseueret: tales ob mundi corruptelam plurimi solent in castris esse, mercaturam sequi, Magistratus obire, aduocati, & procuratoris officia exercere, aliaq. id genus; quæ dum quis tractat, fit sæpe, ut uocibus blasphemis, furtis, iniustitia, calumnijs, odijs, fraudibus, periurijs, & alijs eiusdem farinæ sceleribus, quibus Deus offenditur, tātam sibi eorū consuetudinē asciuerit, ut coniectari liceat, si in eisdē officijs maneat, cùm se rursus eędem illę oblaturæ sint occasiones, quòd fortiorem animum ad resistendum peccatis non opponet, quàm hactenus fecerit: quodq. inde sequitur, in idem lutum ex integro prolabetur: Omnes qui sunt huiusmodi, secundū B. Augustinum, vel negotium ipsis periculosum deponant, uel saltem absque licentia & obedientia pij, ac probati Sacerdotis non exerceant: qui quidem hominem eo modo constitutum absoluere non debet, si existimat ad eadem peccata rediturum, quamdiu in antiqua occasione perseuerat: sed æquum est, ut uitæ emendatio, & quędam illius approbatio per temporis interuallum expectetur. Atqui hic uigilandum est eo diligentius, quo manifestum est hac in parte Confessarios incuria sua maximam præbere causā, cur in omnibus fere opificijs, & exercitationibus publicis peccata grauissima inueniantur, & abusus intolerabiles, sine quibus multi hodie existimant, nec res etiam per se æquissimas rectè exerceri posse. D E

Cap. consideret de pœnit. dist. 5. sumptū ex lib. de vera & falsa pœnit. ca 14. & 15. qui est inter opera August.

Exempli gratia, in Magistratu adeundo, & alijs officijs assumendis, multa iuramenta reperiuntur, quæ seruari debeant; quę tamen postea non seruantur.

Inter Consiliarios, Aduocatos, Procuratores, clienrum perniciei ac damnis incūbitur, contra id, quod propria conscientia dictat faciendum.

Idem fit in bello, vbi duellis locus datur, vbi odijs, homicidijs, plena sunt omnia. Inter ludendum maledicta vigent, rapinæ, quæstus meretricij. Apud mercatores hæc regnant, vsuræ, mercium fraudes, cùm vel eas miscent, vel malas pro bonis in ma-

num

A num porrigunt; multoq. pluris quàm pretium iustum est, eas distrahunt; nec desunt periuria, mendacia, vectigalium fraudulenta auersio, aliaq; eius ordinis permulta.

Plerique opifices festis æquè, ac profanis diebus ita occupantur, vt numquam neq; cultui diuino vacent, neque conciones frequentent, nec se solum, sed ad similem modum totam distentam familiam habeant.

Quam ob rem magno numero inueniet Confessarius inter eos, qui talia exercent, omnem vitam ferè in peccatis mortalibus duxisse, qui quidem absolutionis capaces existimari non debent, nisi diligentia prius accedat; qua simul & ab inuolucris huiusmodi liberentur, & fortiores contra peccatum reddantur.

Quòd si Confessarius posuerit maiorem industriam in ijs examinandis, non dubiū est, quin plures deprehendet, qui numquam, ut oportuit Sacramento Pœnitentię peccata sua expiarint. quod cum fuerit ab eo animaduersum, ostendat eis præterquam, quod de emendatione maiorem probationem facere debebunt, uel opificij genus in quo sunt, deserere, etiam totius uitæ confessionem instituere, ac studio uehementi in salutem suam incumbere tenebuntur. Plurimi nō quam ut oportet sunt confessi.

B

Multò magis Confessarius circa ea officiorum, actionumq. discrimina extirpanda adlaborare debet, quæ nullam uel necessitatem Reipubl. uel utilitatem secum ferunt; quæ quamuis ex priori ordine rerum non sint (illæ enim per se ad peccatum mortale inducunt; ac propterea necessariò à quouis homine quocumque in statu relinqui debent) nihilominus tamen ad male agendum inflectunt, ac facillimo negotio sæpissimè ad diuersa peccata trahunt, ut choreis interesse, agere cum blasphemis, uersari cum scurris, malorum se sodalitatibus hominum adiungere, tabernas frequentare, otio indulgere, similesq; actiones, in quibus ut plurimum peccare mortaliter homines solēt; qui quidem ante non debent absolui, nisi animo abalienato penitus illa ipsa se deserturos esse polliceantur. Officia quę relinquenda pœnitenti.

C

Et quidem si probabiliter sibi Confessarius persuadeat, posse se fidem primæ uel secundæ à pœnitente sibi promissionis factæ dare, quòd scilicet occasionem auferet, poterit eum promissionis intuitu absoluere, sin autem fidem semel atque iterum fregerit, ac tertiò iam idem polliceatur, absolutionem differat, usque dum reipsa videat pœnitentem se omni peccato liberasse, in quo prius vixerat.

Eos præterea, qui contractus nostris Concilijs Prouincialibus nominatim prohibitos, vel per se aliàs illicitos exercent, non absoluat, nisi prius rescindantur, satisfactioq. conueniens pro eis præstetur. Si contractus dubij sint, antequam absoluat, ad Pœnitentiarium maiorem rem totā reijciat, qui quidem illius explicationem ampliorem penes nos inueniet: sed hoc tempore si pœnitens sufficientem dederit cautionē, quòd futuræ definitioni sententiæq. acquiescet, poterit eum absoluere, & ad communionem admittere. Contractus qui deserendi.

D

Sed ne quidem Iubilei alicuius tempore, qui ea, quę ex edicto publico, monitoriove Papali, vel Archiepiscopali notificare tenebantur, subticuerint, nullo modo absoluātur, nisi denunciationem ritè prius fecerint, ac omnibus, ad quæ ob damnum inde secutum obligati sunt, satisfecerint. Ceterum, ante restitutionem, debitamque satisfactionem eos non absoluant, qui aliquatenus ad tale quid adstricti sunt, modo id facere possint: eos tamen excipimus, qui ex graui, periculosaque infirmitate decumbunt, quibus tamen præcipiat Confessarius, oneretq. vt, quàm primum poterint, satisfaciant. Iubilei tempore qui nō absoluendi.

E

Postquam Confessarius omnibus his præscriptis remedijs diligenter vsus fuerit, si impedimentum aliquod non uideat, ob quod negare vel differre debeat absolutionē; dicat penitenti, ut de peccatis omnibus, quæ confessus est, reliquisq. in uniuersum, quæ verbo, cogitatione, opere, vel omissione commisit, quorum non recordatur, culpam humiliter suam dicat, confessionemq. claudat.

Quod vbi factum est, Confessarius ei, maximè si talis est, qui rarius confiteri solet, peccatorum grauitatem ostendat, ac speciatim ad ea sensim descendat, quibus eū nouerit magis inuolutum, iisq. remedijs contra eadem armet & muniat, quæ conuenientissima esse iudicabit. Proderit autem hac in parte Methodum Confessario-

rum

rum bene tenere, vel Directorium, atque eiusmodi argumenti libros sibi facere A
familiares.

Deinde si fuerit necessarium, iniunget ei, vt satisfaciat & restituat, rem, famam, vel honorem, quæ proximo abstulerit; tum vbi præscripserit salutarem pœnitentiam, quẽadmodum infra dicetur, eum absoluet.

Absolutio excommunicationis quomodo concedenda.

Si fortè pœnitens aliquam censuram incurrerit, à qua eum absoluere possit antequam conferat absolutionem à peccatis, eam debet, quæ à censuris datur, præmittere, multum autem iuuat ad cautelam, si semper eadem præmittatur, quatenus scilicet potestatem habet, ac pœnitentem indigere arbitratur. Similiter si pœnitens casu aliquo reseruato teneatur, nisi licentiam absoluendi habeat, eum non absoluat; aliàs enim in excommunicationẽ incideret à Synodo nostra Diœcesana latam. Nec ipsi Regulares B
q̃tumuis priuilegio, quod *Mare magnum* vocant, vel alijs quibusuis indultis gaudeãt, à prædictis casibus absque peculiari nostra licentia absoluere possunt: quemadmodum Gregorij XIII. Pont. Max. Sanctitas ex Cardinalium consilio, ad quos Concilij Tridentini interpretatio pertinet, declarauit.

Multo minus sese ingerent ad absoluendum à casibus in Bulla in Cœna Domini contentis, vel alijs Sedi Apostolicæ reseruatis.

Arqui vt omnes, qui in nostra versantur Diœcesi, unam, eandemque absoluendi formam obseruent, hoc quo sequitur modo absolutionem proferent. Sed interim admonemus omnes seriò, ne verba ea omittant, in quibus tota absolutionis uis consistit, uidelicet: *Ego te absoluo.* Hic itaque omnibus sit præfixus absoluendi modus.

Absolutionis formula.

Misereatur tui omnipotens Deus, & dimissis omnibus peccatis tuis, perducat te ad uitam C
æternam. Amen.

Indulgentiam, absolutionem, & remissionem omnium peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens & misericors Dominus. Amen.

DOMINVS noster IESVS Christus te absoluat, & ego auctoritate ipsius absoluo te ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis, & interdicti, si quod incurristi, quantum possum, & indiges. Deinde:

Ego te absoluo ab omnibus peccatis tuis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amẽ. Passio Domini nostri IESV Christi, merita Beatæ Mariæ semper Virginis, & omnium Sanctorum, & quicquid boni feceris, & mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiæ, & præmium uitæ æternæ. Amen.

In satisfactionibus, vel pœnitentijs Confessarius circumspectus esse debet, ne adeò D
leues illæ sint, & faciles, ut potestas clauium in contemptum ueniat, ipseq; particeps fiat, & consors aliorum peccatorum, neque nimis graues, aut longæ iubeantur, ut uel recusent eas exequi, vel etiamsi acceptas habent, postea tamen plenè non perficiant.

Canones pœnitentiales ad unguem Confessarius teneat.

Idcirco Confessarius canones pœnitentiales ad unguem sciat oportet: nam quamuis illi possint & debeant, secundum prudentis, & morati Confessarij arbitrium mitigari, prout pœnitentis contritio, personarum qualitas, diuersaq; conditio, aliæq; circumstantiæ ostendent, utilissimum tamen est semper ipsos Canones præ oculis habere, adq; eos tamquam ad amussim respicere, quantum conueniens erit: & quidem Confessarius, etsi pro modo antiquo Canonum pœnitentiam non habet sequi, tamen pœnitenti nonnumquam articulos in ijs explicatos tractabit, ut sic ad maiorem dolorem adducatur, pœnitẽtiamq; leuiusculam, quam ipsi dedit, alacrius exequatur: & interim E
hæc quoque perspicietur utilitas, quę proficiscitur ex benignitate, quam hodie Sãcta mater Ecclesia cum pœnitentibus obseruat, quando disciplinæ Ecclesiasticæ rigorem eis rantoperè moderatur. Curet etiam, ut satisfactiones peccatis commissis respondeant.

Pœnitentię quomodo peccatis respondebunt.

Itaque aduersum peccata carnis, uigilias, peregrinationes, cilicia, aliaq; similia imponet, quæ macerare, ac castigare possunt carnem. Contra auaritiæ peccata, præter restitutiones, quę fieri debent, opponet opera misericordię pro facultate & modo cuiusque. Peccata superbiæ, quæ in spiritu hærent, oratio comprimet, quæ sub potenti manu Dei homini humiliato fortitudinem, animiq; constantiam acquiret. Præcipiet contra negligentiam in ijs ediscendis, quæ ad uerum pertinent Christianum, conciones sacras, tum etiam, vt ad certum tempus Scholas, & Catechistas

Chri-

A Christianæ religionis frequentent. Remissis hominibus, quiq. in rebus conscientiæ suæ salutiferis frigidè se gerunt, præcipiet, ut adeant templa, diuinisq. officijs assistāt, multasq. vsurpent orationes.

At verò blasphemis, & sacrilega lingua in Deum, & Sanctos petulanter maledicis, pœnitentias graues & difficiles iniungent, quæq; culpæ grauitati respondeant, qua in re Canonibus Sacris, Pontificijs Decretis, Concilio Lateranensi, ac nostrorum Conciliorum statutis sese conformabunt. Verùm hac in parte integro iudicio & personarum delectu vtentur: non enim omnibus omnia conueniunt: quare non mandent pauperibus, ut liberaliter tribuant eleemosynas, neque ijs, qui diurnis sudoribus uictum sibi, suisq. quæritant, ieiunia prolixa, ac simile iudicium in reliquis pœnitentijs usurpabunt & sequentur. Videndum est etiam, vt qui publicis vel scandalis, vel sceleribus **B** delinquunt, non absoluantur, priusquam satisfactionem item publicam, ac pœnitentiam peccato congruentem ijs iniunxerint, ut simul cum emendatione vitæ malefacta publica, benefactis testateant; qua in causa Concilij Tridentini præscriptum obseruabunt, ac institutionem nostram super hac re in Primo, ac Tertio prouinciali nostro latam, qui etiam pœnitentias publicas in alias secretas non commutabunt, nisi expressam à nobis huius rei habeant potestatem.

Blasphemis quales iniungendæ pœnitentiæ.

Vt liberior sit Confessarius in exequendo officio, quod illi cum pœnitente est, maioreq. apud eundem in auctoritate habeatur, in decernendis ijs omnibus, quæ ad pœnitentis salutem referuntur, non solum fugiet studiosè auaritiam, sed etiam omnem eius, vel minimam suspicionem. Nominatim autem pecunias, vel aliquid huiusmodi pro confessionum audientia non petet, etiamsi occasio se præbeat: ac ne signū quidem, vel minimum eius ostendat: quin potius uoce, & reipsa declaret animū se prorsus **C** abhorrentem à talibus habere. Cùm pœnitenti iubebit, ut Missæ sacrificium faciat vspiam peragi, nec rectè, nec obliquè significet, quasi velit ipse celebrare, vel in sua Ecclesia, aut Monasterio curare celebrari.

Sacerdos ab omni auaritiæ suspicione abesse debet.

Idem faciat in satisfactionibus ijs cùm pœnitens, vel debita incerta reddere pauperibus, vel pro votorum commutatione aliquid soluere debebit.

Sed neque pecunias, aliaue, quæ à pœnitente restituenda sunt, proprijs dominis in se prouinciam reddendi assumat, nisi necessitas id requirat, vt uidelicet hoc modo pœnitens non prodatur: quòd cùm erit ab eo factum, curet, vt is cui rem restituit, chirographum suum in testimonium ei tribuat, vt illud pœnitenti consignet, ac planè eo modo procedat, ut omnem speciem, ac signum auaritiæ subterfugiat. Præ omnibus **D** autem Confessarius caueat, ne verbis, vel signis, vel quocumque alio modo, peccatorem, vel peccatum ipsum, vel aliquam circumstantiam personæ, cum qua peccatum perpetratum est, prodat; denique verbum nullum ex ore eius excidat, ex quo aliquo modo in peccati quantumuis leuissimi, quod in confessione dictum sit, notitiam veniri possit.

Cōfessionis secretū quomodo seruādum.

Cumq. pro rei alicuius controuersæ, quæ in confessionem incidit, clariore definitione consilium ab aliquo petendum erit, summa ad id prudentia adhibeatur, necesse est: tractetur igitur, vel cum ijs hominibus, ac modo tali, vt is, qui peccatum commisit, nullo modo deprehendi possit. Ideoq. consultum videtur, ut nullam planè apud alios mentionem faciat vllo tempore peccatorum, quæ in confessione audiuerit: quod si postea necessitate coactus, cum ipsomet pœnitente de peccatis loqui contingat; id **E** quod nisi præfata venia faciat, & ipsum colloquium obtinebit uim confessionis, quantum ad secreti silentium attinet. Si pœnitens à Confessario postulet testimonium sibi dari, quo se eius confessionem audiuisse fateatur, quòd illud dicat se velle Pastori suo ostendere, quod semper in confessione Paschali facere tenetur, eam secundum formā, quæ infrà ponitur, scribat. Atqui eo quòd attestationum harum multa exemplaria impressa singulis dabuntur Cōfessarijs, curet Confessarius, ut suas præ manibus habeat, nullisq. eas tradat, nisi quorum cōfessiones audiuerit. Attestationis formula hęc erit *anno, die, talis Mensis, Sacramentum pœnitentiæ administraui N. habitanti in parochia N.*

Scribat in primo albo diem quo pœnitens confessus fuerit, secundo mensem, tertio nomen & cognomen, quarto parochiam in qua pœnitens habitat. In calce confessarius

nomen

nomen & cognomen suum subscribat eum titulo beneficij, vel officij Ecclesiastici, à A
quo communiter denominari solet, veluti, Rector, Vicerector, Canonicus, vel Sacellanus Ecclesiæ N. vel si Regularis sit habitans in monasterio N. Atqui quicquid in attestationum albis scribendum est, totum id ipsiusmet Confessarij manu scribatur, vel saltem dies, mensis, ac ipsius Confessarij subscriptio. Vtile præterea erit si confessarij omnes in tabulis nomen & cognomen scribant eorum, quibus dictas attestationes sub scriptas tradiderint, seruentq. eas tabulas penes se, vel post octauam Paschæ nobis, aut si in Diœcesi sint, Vicarijs nostris forensibus exhibeant, idque vt exactius animaduertere posimus, num fraus aliqua in dictis attestationibus à non confesso quodam facta sit.

Pro maiore confessariorum instructione, atque in iuuandis eorum animabus, quibus Pęnitentiæ Sacramentum administrarunt, ut certa quadam forma utantur, qua pę B
nitentes in gratia accepta perseuerare, ac progressum facere doceant, infrascriptas adiūximus admonitiones.

Confessarij erga pœnitentes quales esse debeant.

Confessarij omnes, quemadmodum Patres spirituales decet, circa pęnitentes suos summam prudentiam adhibeant, necesse est, ut instruantur, dirigantur q; paulatim ad virtutes Christiano homine dignas. Peculiariter autem industriam & studium suum erga eos magis explicare debebunt, qui in patres sibi confessarios suos cooptant, ut ad eos in dubijs & controuersis suæ conscientiæ rebus quotidie, tum pro consilio, tum pro expiandis peccatis possint accurrere. Qui quidem ad eum modum filios suos spirituales in bono proposito confirmare nitantur, vt constantissimè sibi proponant potius, quàm diuinam Maiestatem offendant mortaliter, nō solùm bona ac honores, sed etiam vitam profundere, uiuumq. præferant, & salutare desiderium secundum sanctissimam Dei voluntatem totam uitam suam expendere. C

Confessarij finē, ob quē sunt creati suis pœnitētibus proponant.

Quare finem, ob quem creatus est homo, eis ob oculos crebro ponant; qui quidem est seruire & obedire in hac vita diuinæ Maiestati, & in altera in omnem æternitatē eadem frui, aliaq; similia; ac proinde debere hominem exsuscitare animum & vires sibi sumere, salutiq. suę cooperari, atque eatenus rebus omnibus vti, vel abstinere; quatenus ad hunc finem consequendum adminiculo, vel impedimento esse possint; ad extremum, huc se totos actionesq. suas, atque uniuersa quę in hac uita possident destinare, ita ut in victu, uestitu, consuetudine uitæ, negotijs, omnibusq. alijs exercitationibus ita sese gerant, ut omnia quasi quædam adiumenta eis esse possint ad ultimum finem, cui conditi sunt, consequendum. Ceterum, ipsi pęnitentes paratos sesē exhibeant, non solùm in earum rerum usu prudentię, ac salutari consilio confessarij libenter acquiescere, verùm etiam si ille omnia planè uel aliqua ex ijs quæ habent desérenda esse iudicet, causa salutis eorum semper ei obediant. Confessarius tamen iuxta uniuscuiusque conditionem ac statum ad finem supradictum eos diriget. D

Proponat eis etiam modum orandi, ut feret singulorum capacitas, & pro religiosa consuetudine omnes nitantur bis saltem in die facere preces ad Dominum, manè uidelicet cùm surgunt, ac vesperi dum cubitum concedunt.

Deinde exhortabitur eos, ut singulis diebus sacrum audiant, & diebus Dominicis diuina officia frequentent.

Particulatim verò modum eis præscribet orationes mentales faciendi, siue viri, siue mulieres sint, modò tamen capaces sint: rudioribus autem ostendet quomodo Rosarium, siue Corona, officium B. Virginis, septem Psalmi pœnitentiales, aut similes alię orationes legi debeant. E

Quod amplius est, omnes suæ fidei concreditos eo inducet, vt examen conscientiæ quotidie faciant: tempus autem huic rei accommodatum erit, dum vesperi signo publico campanæ simul cum tota familia ad preces inuitatur. Admoneat quoque eos de frequenti confessione & communione, & paulatim eos secundum B. Augustini cōsilium in sanctam eam consuetudinem adducat, vt diebus Dominicis communicent. Quando autem aliquem nacti erunt, quem ad hoc præstandum esse videant idoneum, conabuntur eum paulatim, ac veluti per gradus quosdam eò euehere. Primò hortabuntur, vt quando omnes debent percipere venerabile Sacramentum, etiam festis

Aug. ep. 119. ad Ianua. & in lib. de Eccles. dog. c. 53. & de consec. dist. 2. c. quotidie.

stis

A stis toto anno celebrioribus, præter ipsum diem solennem Paschæ, quo debent omnes communicare, scilicet festo Pentecostes, Assumptionis B. Virginis, Omnium Sanctorum, Natalis Domini: deinde etiam Dominica in capite Quadragesimæ, pro indulgentijs plenarijs acquirendis, ac præparatione ad sanctum Quadragesimale ieiunium: paullo post superaddat aliquot dies: postea hortetur, ut singulis mensibus semel id præstet. Quod si fiat, facile ad communionem octiduanam erit progredi.

Speciali cura eos admonebit Cõfessarius, ut dies festos in honorem seruitiumq. Diuinum impendant, quòd ut cõmodius fiat, auctor eis erit, vt alicui Societati sese associent, quę ex instituto proprio dies festos in orationibus, pijsq. operibus expendit: veluti est ea, quam *Scholam vitæ Christianæ* dicunt. In uniuersum autem patres, matresve familias admoneat, vt familiam suam ad Dei honorem instituant, ac liberorũ suorum curam eximiam habeant, qui interim dabunt operam, vt uisirent scholas, ubi doctrina Christiana docetur, modo ducant una secum eos festis diebus ad conciones, ad Vespertinas preces, ad prælectiones sacras, modo ad frequentem confessionem, & communionem eos accommodent. Si qui ex filijs vxorem duxerint, curabunt parentes, vt opera maritorum etiam illæ sacramenta frequentent: vel si uxores sint, cũ maritis similiter agant: qua in re in memoriam eis reducant quod S. Paulus ait: *Maritus bonus,* (inquiens) *sæpe vxorem Christo lucratur, similiter & mulier virum*. Eis qui literas norint, suadebunt, ut libros aliquos pios & sanctè scriptos emant (si modo facultas suppetat) quos & ipsi legant, ac faciant legi à tota familia circa uesperam, præcipuè diebus festis: tales sunt, Vitæ Sanctorum Patrum, Gerson de imitatione Christi, Opera F. Ludouici Granatensis, Exercitia vitæ Spiritualis, & Rosarium Gasparis Loartis, Practica orationis Spiritualis P. Matthiæ Cappucini, & alij similes.

Quomodo dies festos impẽdere docere debeat Cõfessarius.

B

1. Cor. 7.

C

Sæpius diuitibus in mentem redigant, eos dispensatores esse diuitiarum, quas possident, quibus ordinem, ac statum suum sustentare, & alere possint, verùm id Christianè, modesteq. faciendũ esse, ut non solùm in usu diuitiarum non supra quam eorũ uires ferunt, sed potius infra aliquid expendere cernantur, quod etiam Gentiles olim non solùm verbis, sed etiam domesticis exemplis ostenderunt. Porro in eleemosynis liberaliter faciendis studeant excellere, ad hoc enim obligantur: ac ne forte aberrent à modo conuenienti, hominum religiosè pieque sentientium cõsilium in his sequãtur.

Diuites quo modo admonendi.

Postremò secundum uniuscuiusque modum & conditionem, omnibus & singulis ea præscribant adiumenta, quę maximè necessaria, utiliaq. esse iudicabunt, ut in uia mandatorum Dei sui ambulent, ac proficiant.

ARGVMENTVM
LIBRI QVARTI.

POST Scholasticam, & Practicam Theologiam, quæ docentur in Academijs, sequitur Catechetica, quæ ad vtriusque illarum vsum, quantum satis est, in domesticis fidei instituendis pertinet. Inter hos autem cum primi se offerant pueri, quos Dominus IESVS, ut finerent venire ad se, mandauit Apostolis, ideo enixè connitendum est, vt quamoptimè Christiana Doctrina imbuantur. Mox ea tradantur, quæ ad formandos inprimis Principum filios, Quæ ve deinceps ad Sodalitates pertinent, quibus ad pietatis Opera certis astricti legibus tum Scholastici adolescentes, tum reliqui vel nobiles, vel populares (videlicet ipsi quoque opifices) incitantur, ut ad meliorem uitam aspirent.

Matt. 19. Marc. 11. Luc. 18.

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV BIBLIOTHECAE SELECTAE

Liber Quartus

QVI EST DE THEOLOGIA CATECHETICA: siue de iuuandis Domesticis Fidei.

RATIONES AD NEGOTIVM SALVTIS animarum alacriter suscipiendum. Caput I.

C

NITIA bonarum omnium artium, sicuti & semina rerum naturalium solent esse minima: Ex ipsarum enim progressu sensim altitudo D. Bonitatis innotescit: Ideo enim nec multos nobiles, neque multos potentes, sed infirma Mundi elegit. Cur INITIA bonarum rerũ parua. 1. Cor. 1.

2 Rerum quarumlibet arduarum (vti naturalium quoque) progressui temporis spatium necessarium esse. Ita enim rebus paulatim crescentibus ipsius D. Maiestatis lux, atque cognitio suauiter mentibus nostris illabitur. Quam quidem vnico intuitu perfectæ jam rei, complecti animo non possemus, sicut succedentibus sensim crementis noui lucis radij aciem oculorum nostrorũ Temporis necessitas in rebus arduis, & cur.

D commodius illustrant: Prætetquam quòd ea, quæ ex illius omnipotentis caritatis officina prodeunt, si illico absoluta prodirent, non ipsi Deo, sed alienæ fortassis causæ adscriberemus, *Quasi manus nostra esset excelsa, & non Deus faceret hæc omnia*: Nec verò quoniam triticum in terra diu latet, aut super terram aliquos menses sine spica dumtaxat herbescit, idcircò de maturitate desperamus, alioquin nec parentes plantarent earum arborum semina, quæ non sibiipsis, sed posteris fructum solent afferre. Deuter. 32. NOTA.

3 Accedit, quòd, vt agens non agit, nisi in passum bene dispositum, ita materia præparanda prius est, quàm introducatur forma. Neque enim peritus medicus esse censeretur, qui ante fortiora pharmaca, serapia, & leuiora medicamenta non adhiberet. Materiã omnem esse præparandam.

E 4 Rerum ad conuertendas animas, ac denique ad Ecclesiam, vel fundandam, vel (vbi Religio concidit) instaurandam, spectantium firmitas, non solùm diuturni temporis spatium, verumetiam labores, sudores, miras vexationes, & sanguinis ipsius effusionem ferè semper requisiuit. Nam ita se magis Diuina vis exerit, dum (quasi ex allisis lapidibus ignis) claritas veritatis erumpit, vt varij aduersarij, atque certamina, varias virtutem amantibus coronas pariant.

5 Certissimum est, ac passim in Diuinis Scripturis patet, [a] Dei uoluntatem esse, vt homines salui fiant, Deumque nolle aliud, [b] quàm nostram sanctificationem. Iraque quidquid nobis præter peccatum accidit, ad quod humana voluntas cogi nulla ratione potest, id nullam habet rationem mali: proinde labores, persecutiones, vere- a 1. Tim. 2. 2. Pet. 3. b 1. Thess. 4.

bera, reuera malum non sunt: alioquin hæc omnia Filius Dei non elegisset. Quamobrem, & nos eadem in Diuino negotio procurando alacriter sustinere debemus, certissimi Deum manum suppositurum esse, ne vltra id tentemur, [a] quod ferre non possimus, quin cum tentatione prouentum quoque daturum. A

a 1. Cor. 10.

Peculiaris cura Dei erga bonos.

6 Sacræ Literæ docent, ut reliquorum, ita proborum & innocentium hominum peculiarem à Deo curam haberi: [b] *Qui vos tetigerit* (inquit) *tanget pupillam oculi mei:* & [c] *Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur.* Hinc fit, ut apud Deum anima unius eum timentis magis æstimetur, quàm mille filij impij. Itaque qui nihil in tota vita sua ageret aliud, quàm vt hominem unum accuratè uias Domini doceret, is fanè tamquàm Angelus Dei operam suam utilissimè poneret. Cùm autem aliquis amicus Dei efficitur, nihil non obtinere potest à Deo, [d] *qui uoluntatem timentium se facit*, Qui enim apud Principem aliquem gratiosissimus est, multò plura unico verbo & momento ab eodem, quàm reliqui plurimi ne multis quidem supplicibus libellis, ac diuturno studio assequuntur. Notissimum autem est illud exemplũ ancillæ Iudeæ, [e] cuius vnius opera vti voluit Deus, vt à lepra Naaman Syrus liberaretur, ac Deus verus inter ipsam perfidiam agnosceretur, & coleretur. B

b Zach. 2. c Psal. 91.

NOTA. d Psal. 144.

e 4. Reg. 5. Luc. 4.

Desideria seruiendi Deo ad exitũ perducuntur.

7 Firmissimè quilibet sibi persuadeat, bona & syncera Deo inseruiendi desideria nũquam sine Diuino numine nobis immitti. Ea verò si sedula caritate foueantur, ad exitum tamdem à Deo perduci, cuius opera cùm perfecta sint, is etiam cum dat velle, largitur haud dubiè, & perficere.

Exemplis idem probatur. *Cap. II.*

1. Petr. 3. 2. Pet. 2.

8 EXempla veteris testamenti hæc omnia comprobant, illudq. ingens fidei, & patientiæ Noe, qui centum totos annos arcæ ædificandæ, ac tantum octo animabus humanis adseruandis impendit: Vnde postea factum est, ut & ex inuicta patientia paucissimæ illæ animę totum postea terrarum orbem instaurarent. Quare non parum sciat, se profecisse, qui paucissimos cum Deo coniungit, eosq. in tuto collocat. Trita verò sunt reliqua, sed tamen expendenda, quæ in Moyse, qui greges pascebat: in Abrahamo, in cuius semine benedictæ sunt omnes gentes: & in alijs inter summas quasq. difficultates Deo numquàm suos deserente euenerunt. C

Exod. 13. Gen. 17.

In Christum esse respiciẽdum.

9 Christus autem IESVS æterna Patris sapientia, totius boni, & veritatis fons seipsum euidentissimum constituit exemplar, ex quo rationem expectandi, patiendi, & lucrandi animas, petere debemus: Spinas certè, flagella, clauos, vulnera, & ipsam Crucem ostendit: quibus ipsius Regnum fundatum est, ut & nos aliqua ratione tanto exẽplo excitemur; & inde præsidium ut precemur, sic assequamur. D

Rom. 9.

10 Ceterum cùm hoc *opus non currentis sit, sed uolentis, ac miserentis Dei*, expectanda ita Patris hora est, & temporis plenitudo, ut cum in eius manu omnia sint posita, nos item ipsos in ipsius manu ponamus, Diuinæ eius uoluntati oratione primum, deinde reliquis rationibus syncerissimè cooperantes, qui maior est corde nostro; ut inquit Apostolus & idem Euangelista.

Apostolorũ exempla.

11 Apostoli, & reliqui antiquissimi uiri Sancti hanc ipsam Domini semitã in Euangelio annũciando triuerunt. Ac cùm S. Iacobus Apostolus octo solùm animas in Gallæcia Christo Domino adiunxisset, utilissimum tamen laborem impendit. Per illos enim denique Gallæcia, magnaq. pars Hispaniæ conuersa est, & Diuinitus factum est, vt cùm viuentem Apostolum audire noluissent, ad eius demortui memoriam, & reliquias deinceps è toto Terrarũ orbe accurreretur; cuius pręsidiũ per tot sæcula implorarunt, atque adeo etiamnum implorant. Ita B. Apollinaris duodecim annos in Rauennæ suburbijs demoratus, terque ad eam Ciuitatem rediens, licet denique martyrium subijt, operi tamen inchoato constantissimã operam nauauit. Quare quod uiuens efficere non potuerat, decedens ex hac uita consecutus est. Sic Rauennates per tot secula insignem uenerantur Doctorẽ, & Patronũ, quem non vno supplicio maiores illorũ excruciarunt. Alij verò, qui uarijs, & pluribus cruciatibus plures annos fuerunt attriti, sic tamen perseuerarũt in orãdo, vt deniq; feritate deposita Ciuitates, patiẽtiã eorũ admiratæ fidẽ Christi receperint. Quæ quidẽ omnia possent nostrã socordiam; & E

S. Iacobus Apost. in Hispania quid fecerit.

B. Apollinaris Rauennæ.

veter-

A veternum excutere, si ij essemus, quales esse deberemus, aut adeo haberi uolumus. Cum verò in primitiua Ecclesia fundanda Christus Dominus voluerit, ut trecentos fermè annos quicunque Pont. Max. fuere, horum plerique omnes pro eius fide martyrium, aut varias persecutiones subirent; sanè intelligitur non esse ignaui, aut commoda, vel studia quærentis propria, salutis animarum procurationem. Illud autem crebro memoria repetendum est, qui sibi colligendis, & abnegandis enixius vacarunt, ijs Deum fuisse vsum in magnis fidei negotijs. Perspicax enim Diuinæ Maiestatis oculus aptiora instrumenta cognoscit, & deligit, perq. eos in momento temporis sępè efficacius agit, quàm diuturno tempore per plerosq. homines, qui vel sibi, vel Mundo melius alijs sapere uidentur. Quod cùm in multis, tum in S. Antonio perspicuum fuit, qui Alexandriam veniens, breuissimo temporis spatio miram Arianis intulit cladem, quã B tam fortasse perdocti aut prudentes multi (licet Catholici) longissimo uitæ spatio non intulissent.

PONTIF. Max. fere per 300 ann. fuere martyres.

S. ANTONIVS infert cladem Arianis.

12 Qui sibi blandientes existimant, si sibi ipsis à labore temperent, fore, vt & diurius viuant, & ideo animarum conuersioni diurius operam sint daturi, ij non intelligunt, si Apostoli ipsi, quibus penè solis post Dominum IESVM ædificium Ecclesiæ nitebatur, id spectassent, neque sanguinem, nec uitam profudissent; quod tamen efficacissimum fuit Antidotum perfidiæ tollendę, ac fidei stabiliendæ, addo item maiori operariorum numero ad gloriam Dei propagandam, excitando.

NON esse cessandum à labore, ob spè vitę longioris.

13 Quin etiam multo longiorem uitam uixere Dei serui, qui tanquam uiolenti ceperunt ipsius Regnum, quàm ij, qui ætate, non virtute vitam longissimam egerunt. Plura enim ij vna ipsa die vigilantia, & syncerissima diligentia effecere, quàm qui otio, C socordia, somno, diiudicandisq. alijs, (dum habent multum, quod de se cogitent,) in proprijs phantasmatibus marcescunt. Id autem adhuc liquidius cognosceretur, si B. Catharinæ Senensis, & eiusmodi aliorum vitæ curricula æqua lance pendantur, atque cum aliorum istiusmodi hominum vitis conferantur. Sancta enim illa virgo, cum die nocteq. sesqui horam somno daret, resq. serias ad Dei honorem, & proximorum salutem ardentissima caritate incessanter procuraret, breui certè spatio consummauit tempora multa. Itaque trigesimo tertio anno uitam hanc finiens, diutissimè uixit, ac uiuit adhuc, cùm eius scripta & facta uniuerso Christiano orbi splendidissimum lumen effundant, ne quid dicam de innumerabilibus bonis, quæ in Sanctorum cœtu à sponso suo Christo Ecclesiæ procurauit, & curat.

SERVI DEI citius morientes, diutius vixerunt.

B. Catharina Senensis uiuit adhuc.

14 Porrò si peregrinationes & Acta Virorum Religiosorum cogitemus, quantopere D nempe diuinam gloriam propagarunt, dum gentium remotissimarum salutem paucissimi paucissimorum annorum spatio in Indijs Orientalibus, Occidentalibus, Meridionalibus, & Septentrionalibus promouerunt, intelligemus, plurimos (probos alioquin homines qui sibi diutissimè vixerunt,) ne minimam quidem fructus partem, prę illis Ecclesiæ Dei attulisse.

Lucra Animarum vnde aut impediuntur, aut retardantur. Cap. III.

HIs rationibus, atque exemplis vbi erimus præmuniti, declinanda erant lucrãdarum Animarum, impedimenta, quæ penè ad sequentia rediguntur. Primum quòd per Sapientiæ Diuinæ vias nolunt plures incedere, quæ omnino uult, ut in multa patientia, paupertate, nuditate, quotiescumq. occasio id ferat, cælestia feramus. Cùm enim incommodis in Dei obsequium tolerandis, aut suorum E iudiciorum abnegationi nolunt assuescere, minùs amantur à Deo, minùs ad eius negotia adhibentur, qui magis semetipsos, quàm Deum, ac magis ea quæ sunt priuatæ voluntatis, & amoris proprij, quàm animarum salutem diligunt.

DEBITA MEDIA necessaria ad D. ædificium.

2 Huius verò potissima causa est, quòd numquam alte gustarunt quàm suauis sit cibus, qui de mensa Crucis Christi Domini, hoc est, in multa tribulatione sumptus, in corde coquitur, vbi scilicet ex caritate animæ quasi esuriuntur, & manducantur.

Cibus è mensa hoc è Cruce Christi sumendus.

3 Aut, quoniam proprij nominis honorem (quasi soli ij sint magni concionatores, qui frequentiores habent auditores, aut multa verba effundunt) tamquam scopum, ac præmium suorum laborum stultissimè sibi præfixerunt.

4 Aut in studijs curiosis, & inutilibus pro eorum curiositate potius, quam pro ratio-

ne, tempus, quæ pretiosissima res est, insumunt. Id interim, quod præ manibus habet, & ad quod missi sunt, fallaci corpore omittentes. A

5 Aut forsan quoniam declinantes alias confusiones, inditectè, nec syncerè, vel quæsiuerunt, uel saltem amarunt ipsarum missionum occasiones, in quibus dum propriæ uolũtatis radix virescit, Diuina virtus arescit, & Christi Dñi uoluntati ponitur obex.

IMPLICATIO in secularia desideria.

6 Aut sese negotijs sæcularibus, falso boni prætextu, implicantes non intelligunt, quid sibi temporis in rebus eiusmodi pereat, vel quantum admoueant obicem spiritualium negotiorum progressui non cogitantes, quàm circumspectè cauendum sit, ne cælum cum terra misceant, qui cùm se Cælestibus rebus prorsus addixerint, proni, & præcipites ruunt in Mundanas, atque Terrenas.

NOVITAS in fide, ac pietate insinuanda damnum affert.

7 Aut Superiorum, & meliorum consilia sic spernunt, vt de suo capite nouã insinuandæ fidei, & pietatis rationem inuehere, aut inuectam sequi, vel hæreticis quoq; Principibus præstito aliquo iuramento temerè, vel callido potius astu, quàm prudenti simplicitate docere, quæ fidei sunt, audent. B *In operibus autem* (vt Basilius inquit) *contra præscriptum superiorum factis maius peccatum est, quàm bonitas eorumdem operum sit;* Quæ tamen uix ulla esse potest, dum insinuari fides tentatur alia, quàm decet, ratione. Sed & æquum est (ait D.Bernardus) *Vt qui Deo non obedit, huic inferior pars, id est, caro non obtemperet. Ac nullo alio uitio magis præcipitem Diabolus monachum pertrahit, ac perducit ad mortem, quàm cùm eum neglectis consilijs seniorum, suo iudicio persuaserit, definitioniq; confidere: sicut Moyses Abbas monuit apud Cassianum.*

Collat.2. c.11.

PRAEPOSTERVS ordo.

8 Aut quòd ea in corporis parte, in qua positi sunt, manere nolunt: vel præposterè tractant, quæ essent ordinatè tradenda; vel denique ea docere alios volunt, quæ ipsi nondum percepere; nec verò in animam inducunt, eos, qui illa rectè nouerunt, vera cũ humilitate consulere. C

Matth.3.

9 Aut uerentur, quin si quos ad Christum Dominum, & eius Ecclesiam adiunxerint, hi demum Sacerdotes Catholicos non sint habituri, qui eos excolant. *Potens autem est Deus suscitare ex lapidibus filios Israel.* Quare nec destitere Patres antiqui aliquibus conuertendis operam suam impendere, licet nulla tum spes affulgeret præsentium operariorum; qui verò conuersi sunt, ipsi per se Diuina tantum gratia nixi, à gentilitiis erroribus diu abstinuerunt, ac non paucos post annos à Dei bonitate ad illos missi sunt alij Sacerdotes, qui eos iterum Sacramentis muniuerunt.

Suorum cura præponenda alijs.

10 Aut quod, omissa spirituali cura salutis suorum domesticorum, alijs uacant, cùm qui eam deserit, infideli sit deterior, certos autem pro incertis relinquere, nec ordinatæ caritatis, neque synceri iudicij, ac proinde nec Diuinæ uoluntatis est argumentum. D

Quieti propriæ negotiũ pro salute animarũ proponendum.

11 Aut suę quieti, & commodis priuatis eorũ uitam prætexunt, qui sese (nisi ad Cartusianorum, aut similium Institutum vocati sint) cõtemplationi dedidere. Ita.n. quoniam in eos, qui proximorum saluti uacant, turbationes plerumque cadunt, studium interioris pacis obtendunt, semetipsos potiùs, quàm alios fallentes. Interea verò meditari nolunt eos, qui re vera se totos uitę contemplatiuæ addixerunt, omnia mundana reliquisse: sub aliorũ obedientia humiliter, ac diu uixisse: incommoda penè incredibilia volenti animo subijsse: omnem quietem, uti athletas insuperabiles abs se amouisse. Quo verò tempore hæresis, & aliæ persecutiones Ecclesiam Dei oppugnarunt, non defuisse eos, qui uita contemplatiua relicta cucurrerunt, ad certanda pro fide Christi bona certamina, sicuti de Aphraate, & Isaaco memorię proditum est. Interim autem dum orationi vacabant, maximam uitæ partem nullo penè cibo traducentes etiam in vinea Domini (oblata occasione) strenuè laborarunt. E Quod ipsi quoque Magdalenæ (meliorem licet partem elegerit) scimus contigisse.

Luc.10.

12 Aut quòd sese frustra tempus terere existimant, si inter mercatores versantur, quoniam hi ab illicitis commercijs abstinere nolentes, viam sibi salutis præcludunt. Nã & inter tales aliqui reperiuntur, qui pietatis studio incensi, exemplo alijs relinqui possint, multa verò alia peccata queunt impediri, quia his sublatis radix vsurarum auaritia ope Diuina potest euelli. Ac ut illa euelli non posset, minor certè pœna futura est ijs, qui reliqua peccata dimiserunt, pręterquàm quòd iustificatur Diuina iustitia, quando misericordiæ vias ij noluerunt insistere.

A 13 Aut quoniam Diuina gratia, qua erant ornati, cùm aliquò mitterentur, hanc aliquo peccato commisso amiserunt, quod nisi celeri contritione, & Sacramentali confessione (cùm primùm Sacerdotem legitimum adire possunt) eluant, cæciores in dies fiunt, & in alia peccata grauiora prolabuntur. Peccatū mortale impedit progressum salutis animarum.

14 Aut denique quoniam alijs prosperè negotium Diuinum agentibus, non solùm haud congaudent, verùm etiam inuident: quæ fraternæ gratiæ inuidentia, cùm aduersus Spiritumsanctum horribile peccatum sit, sanè fontem Diuinæ gratiæ in illis citissimè exsiccat. Inuidētia caritatis fraternæ maximū malum.

Impedimenta superioris capitis quomodo tollenda. Cap. IIII.

B ET verò, non satis est impedimenta hæc nosse, sed quibus rationibus sint submouenda intelligendum est.

1 Id autem fit primò peccatorum propriorum, & pronitatum ad malum sedula, & assidua consideratione: atque amotis proprij diligentissima extirpatione. Vtrūque autem certè assequimur, si nos nihil ex nobis esse, nos item (vti aiebat S. Catharina Senensis) nunquam Deum rogasse, vt nos crearet, meminerimus. Peccatorum nostrorum consideratiō ingens.

2 Si ex innumeris tentationibus, quibus à Deo sapientissimè permittimur oppugnari, cogitemus, nos quidem (si possemus) illas libenter à nobis amolituros; At quando hoc efficere non possumus, sanè quid ipsi simus, facile cognoscimus.

3 Diuinæ bonitatis accuratissima perpensione; quam in bonæ voluntatis largitione cognoscimus, atque item quòd sæpissimè nobis subtrahit occasiones, ne ruamus in deteriora peccata; Quod beneficium infinitam meditandi, & ex animo gratias Deo a-

C gendi materiam præbet.

4 Contritionis assequendæ uigilantissimo studio, & non dilata confessione syncerissima peccatorum, cum obsirmato proposito ea relinquendi, & fructus pœnitentiæ dignos faciendi; quam ad rem multum facit id, quod in vita Beatæ Catharinæ filię S. Brigittæ de confessione integrè facienda scriptum est.

5 Obedientiæ amore, & obsequio erga eandem obedientiam re ipsa promptissimè impenso. Obedientiæ amor.

6 Sedulo studio assequendi idiomatis eorum inter quos versantur, quod sanè docendo pueros Catechismo, facile fit.

Ecquid præstandum, ni lucra animarum successerint. Cap. V.

D QVòd si ne his quidem rationibus Animarum lucra successerint, tum cogitandū est, nos esse verè indignos, quibus Deus vtatur ad aliorum animas conuertendas, tum, quoniam sæpissimè erga nostram ipsorum salutem frigidissimi fuimus, tum quòd diligentissimè æternum aliorum, & nostrum interitum peccando procurauimus.

Deinde nos, nisi (tamq̃ Iosue) possimus triginta & vnum Reges debellare, posse saltē exploratores esse, aut emmittere, qui populo Dei referant, quanta viderint in terra promissionis, vel munus ipsorum exploratorum à nobis posse præstari, ut alios fortiores excitemus ad prælia Domini prœliandum: quemadmodum Eremita ille siue peregrinus fecit, qui ex Oriente ueniens, auctor fuit, ut Pontifex Maximus in Galliā sacrum bellum ad Hierosolymam recuperandam indiceret. Iosue 12. Num. 13. Petrus Eremita auctor belli sacri.

E Quòd si ne exploratores quidem esse possimus, saltem ipsas sarcinas custodiamus, Deiq; operarijs humilem operam pręstemus, cùm scriptum sit, *æquam futuram esse portionem eorum, qui ad sarcinas remanent, & eorum qui ad prælium proficiscuntur*. 1. Reg. 30.

Ita quoque, nisi ob scelera nostra olim patrata idonei simus Dei templo ædificando, quoniam scilicet (quod Dauidi Regi à Deo obiectum est) etiam ipsi nos sanguinum uiri fuimus, saltem aut occasionem præbeamus, aut materiam paremus alijs, ut suo tempore per alios id fiat. Qua in re dignum illud est, quod perpendatur, quod quidem Paulus Orosius lib. de arbitrij libertate scriptum reliquit; Ait autem: *Aedificari noluit Deus templum nomini suo, & hoc, ut non nisi innocens, & bene immaculatus extrueret. Duo ad hoc Reges cunctis uiribus eliguntur, utrique ad adiutorium Diuina custo-* 1. Paral. 28.

Psal. 88. 2. Reg. 1.

dia promittitur: Ad Dauid siquidem dicit Deus: Veritas mea, & misericordia mea cũ eo. *De Salomone verò testatur:* Ipsum elegi mihi in filium, & ego ero ei in patrem. *Ex his duobus templum Domini unus praparat, alter ædificat: præparat senex, perficit puer. Dignum est enim, ut Sanctum Domini templum Sanctus ædificet. Præparat (vt dixi) senex, sed quasi postquam peccare cessauit: perficit puer, sed tamen penè, cum adhuc peccare non cœperit. Ille ante peccauit, hic postea. Ille multo peccato ædificare non meruit; iste multum peccando, quod ædificauerat, dereliquit; & inter hæc mirabiliter* ordinatio *sancta disposuit, ut inter duas ætates, quod perpetuum in homine esse non poterat, pro capu temporis inueniret.* Hæc ille. A

Cur potius Salomon quàm Dauid templum ædificauerit.

Lib. de libero arbitrio.

5 Et verò id notandum, quod ipse quoque inquit Orosius his verbis: *At, si vis, apertius accipere testimonium, quia cum vtique possit Deus, tamen pro ipsa ordinatione non faciat, dicit ad Petrum. An putas me non posse modo rogare Patrem meum, & exhibebit mihi plus quam duodecim legiones Angelorum? sed quomodo complebuntur scripturæ? Quia sic oportet fieri. Vides ergo, quia operator temporis temperat Virtutes, & ratio Dispositionis miscet Potentiæ Patientiam. Deinde ait Dominus. Reconde gladium in theca: fieri enim non potest, vt calicem, quem dedit Pater, non bibam. Et tamen Deus nihil non potest; nec est quidquam, quod non faciat nisi forte quod nolit, non oporteat, non proponat.* B

Exemplo, & monitis idem fulcitur. Cap. VI.

Ex B. Ignatio fundatore Soc. IESV dictum dignissimum.

ATqui cautio, quam B. noster Ignatius huic negotio adhibebat, magni momẽti est. Quærenti enim, unde inter tot difficultates, ardua quæque ipsi succederent, respondit; Se in difficilioribus quibusque negotijs ita rem totis uiribus Deo commendare consueuisse, ac si nulla humana industria, nulla alicuius cooperatio ad ea conficienda præter Deum ipsum esset adhibenda. Cum uerò id faceret, tum ita cooperari se solitum ad eadem ad exitum perducenda, ac si nihil Deus in illa conferret: quippe qui sciret Deum inprimis esse cognoscendum Auctorem omnis boni, ac sine quo nihil effici possit: & tamen quando Diuina Sapientia cooperationem exigit suarum creaturarum, in eandem toto pectore esse incumbendum quam ob rem arduarum quarumcunque rerum ad Dei gloriam spectantium aiebat semper exitum se fuisse consecutum. C

Origenes qui multis caussa salutis fuit miserabiliter heu perijt.

Sed & ubi res, è, uoto successerint, tum tanto magis salutem animarum cum timore operari debebimus, memores eorum, quæ de Origene illo doctissimo scribit Nicephorus. Ille enim (ait) cum plures, atque ipsum suum genitorem martyres præmisisset in cælum, summosque labores in conuertendis Animabus pertulisset, ita ut è domo in domos per foramina quædam ad fidem piorum fouendam inter summa pericula penetraret, tandem quia humilitatem, & seipsum non custodiuit, in multos errores miserrimè cecidit. Itaque qui stat, uideat, ne cadat. Et qui mittitur, caueat ne exeat extra se. D

1. Cor. 10.

Applicatio potẽtiarum.

Porrò sicut ordinatè, & instanter operari debemus, quæcumque Diuino auxilio manus nostra potest efficere, ita applicandæ omnes potentiæ sunt ei rei, quæ tanti momenti est, quanti est salus animarum. Qua de re procurandum seriò esset, ut quæ scripta sunt de applicatione potentiarum animæ nostræ in spiritualibus Exercitijs, ea altissimè perciperemus. Interea verò non desit humilis, assidua, & fidelis oratio, qua petamus à Deo, ut nostris iniquitatibus parcens, non desistat tamen pro sua ineffabili misericordia, meliores in uineam suam Operarios mittere; totque innocentium, & puerorum necessitates potius, quàm nostra peccata respiciat. Quæ Oratio quotidie habita non redibit uacua. E

Denique eorum Sanctorum auxilium apud Christum Dominum implorandum est, qui in ijs regionibus, in quibus uersamur, Fidei fundamenta, Deo iuuante, iecerũt. Quorum Sanctorum Vitas meditatè perlegere multum referet: cum quibus initijs Republ. & cultus Diuinus institutus est, ad eadem initia referenda sit eiusdẽ instauratio.

Horum autem eæ legantur, qui duriora, & longiora tormenta perpessi sunt, qualia Clemens Ancyranus pertulit, qui uicies octies martyr fuit, cùm uiginti, & octo annorum spatio mira perpessus fuisset.

Quòd

A Quòd si laboris, solicitudinis, & periculorum aliquem tædeat, vbi ista susceperit, cogitet, num re uera credat ignem purgatorium esse, atque an multa centena annorum horridarum pœnarum, cum momento laborum huius Vitæ libenter uellet commutare, tunc enim se accinget alacrius operi.

Singulis porrò diebus non cesset illud Apostolicum orare. Domine adauge nobis Fidem. Sed inprimis hæc, quæ æterna Patris Sapientia pronunciauit, scribantur in corde.

Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum uitis, vos palmites, qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Quia sine me nihil potestis B facere. Si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis. In hoc clarificatus est Pater meus, vt fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei Discipuli.

Quin & illud huc facit. Mater Dei loquitur, (inquit B. Brigitta,) Qui conducit operarium ad laborandum, dicendo ei, porta arenam de littore, & inquire in quolibet onere, si forte ibi inuenire poteris granum auri, non minor erit merces eius, si nihil inueniret, quàm si reperiret multum. Sic est etiam cum illo, qui verbo, & opere ex Diuina caritate laborat ad profectum animarum; non enim erit minor merces C illi, si nullos conuerterit, quàm si multos: sicut magister dixit exemplum: Si inquit, bellator, qui ad præceptum Domini sui egrediens ad bellum, & habens velle fortiter dimicandi, rediret sauciatus, nullum habens captiuum, non minorem mercedem obtineret amisso bello propter voluntatem bonam, quàm si victoriam fuisset consequutus. Sic est etiam cum amicis Dei: Nam pro quolibet verbo, & opere quod faciunt propter Deum, & vt animæ emendentur, necnon & pro qualibet hora tribulationis, quam patiuntur propter Deum, coronabuntur, siue multi conuertantur, siue nullus. *Ex reuelat. S. Brigittæ li. 4. c. 31.*

De catechizandis rudibus. Cap. VII.

D Iam verò, cum admouenda manus est operi, à rudibus, ac pueris informandis inchoandum est. Hi enim portio Domini sunt, & Christianę Reipublicæ semina. Quam ob rem & Baptismo additus est Catechismus: & susceptores, quasi sponsores adhibentur, qui infantibus ætate crescentibus hoc Christianæ Doctrinæ lac propinent. Quod verò innoxij hauriunt, retinent altius, nullumque post Diuinam gratiam, quę totum hoc negotium comitatur, præsentius Antidotum est aduersus peccatorum, Hæreseos, Schismatis, Mahometismi, Atheismi uenena, quam quod rectè in animos puerorum sic instillatur, ut & ipsi facti grandiores idem in alios deriuent.

Et Apostoli quidem Christum Magistrum imitati, deinceps autem eorum discipuli, Dionysius Areopagita, & reliqui, sedulo hoc prętitere: ac quidquid Patres hac de re tradiderunt, extat in eorum scriptis, Clementis Alexandrini in suo Pædagogo, Augustini de Doctrina Christiana, & de Catechizandis rudibus, ac in plerisque alijs, E quorum Catalogus quarto huic libro ad texetur.

Quid in Catechismo rectè tradendo præstandum. Cap. VIII.

Necessitate, atque utilitate docendi Catechismi percepta, Ratio illum tradendi non tam probè noscenda, quàm in usum conferenda est. Hæc autem peti debebit ex D. Augustino, ex epistola vbere nostra ad Iuonem Tarterium Ecclesiæ Trecensis Decanum, qui postea à Caluinianis interfectus est, & è Ludouico Carbone, qui librum Italicè scriptum Venetijs emisit. Quibus addi possunt, quæ Brixienses hoc in exequendo negocio, quasi primas in Italia ferentes, ac post Carolum beatæ

mem.

mem. Cardinalem Sanctæ Praxedis, Cardinalis Priulus Venetijs, libello peculiari tradenda curarunt. A

Primum uerò deligendus est è pluribus Catechismus, siue libellus Christianæ Doctrinæ, qui magis quadret puerorum, rudium, Ciuitatum, siue Diœcesum captui. Deligendum dico, quod iā plures sunt euulgati, optimi illi quidem, & piè conscripti. Et Petrus Canisius noster, cum initio Summam Doctrinę Christianę edidisset, minorem deinceps pro rudioribus edidit catechismum. Qui quidem Latinè, Germanicè, & plures alias in linguas conuersus est, summo variarum prouinciarum emolumento.

Emundus Augerius & (ipse è nostris, Gallicum, sed qui Latinus, et Græcus quoque est editus) maiorem, mediocrem, minorem Caluinianæ pesti contrarium Gallijs dedit. Sed post plures aliorum, Italicum Carolo eodem Sanctæ Praxedis Card. procurante, edidit Achilles Galiardus Societatis nostræ Theologus, succi plenum, & breuem. Successit denique Roberti Cardin. Bellarmini liber de Doctrina Christiana Italicè quidem, at cum adiecta explanatione, quem scribi, & disci iussit proprio diplomate Clemens VIII. Pontifex Maximus. B

Vbi igitur delectus erit liber, sequentia monita perlegēda erunt ab ipso Catechista.

Ratio docendi Catechismi ex D. Augustino. Cap. IX.

IX LIBRO D. AVG. DE CATECHIZANDIS Rudibus tomo 4. par. 2. Gen. 1. Christi humilitas quanta.

NArratio plena est, cum quisque primo catechizatur de eo, quod scriptum est, *In principio Deus creauit Cælum, & Terram*, &c. vsque ad præsentia tempora Ecclesiæ succinctè. Deinde exponendus amor Dei erga humanum genus, docendusque propterea Christum aduenisse, ut cognosceret homo, quantopere cum diligat Deus. Præterea, monstranda est humilitas Christi, nempe, ut maximus nostræ superbiæ tumor remedio contrario sanaretur. Magna enim est miseria superbus homo, sed maior misericordia humilis Deus. Post monstratam verò humilitatem, ostendenda est seueritas Dei, vt amari se gaudens ab eo, quem timet, eum redamare audeat, eiusque in se dilectioni, etiam si impunè posset, tamen displicere uereatur. Quærendum autem, quo in statu animi, quibusve causis motus sit ad suscipiendam Religionem. Si mentitur: Ex eo ipso, quod mentitur, sumendum est exordium. Si dicat se Diuinitus monitum, tum hinc ordiendum. Quanta Deo sit cura de nobis. Tum è Scriptura Sancta, Exempla, Visiones, Figurę, Oracula indicanda sunt, quę huc faciunt. Mox item quod Deus fecerit omnia valde bona. Et producenda hęc sunt usque ad pręsentia Ecclesię tempora. Spes denique Resurrectionis insinuanda est. Vbi uerò hæc dicta fuerint, tum instruenda est infirmitas aduersus scandala, & tentationes, quæ siue foris, siue in ipsa Ecclesia contingunt, foris quidem aduersus Gentiles, uel Iudæos, uel Hęreticos, intus autem aduersus malos Christianos, qui quamdiu sunt tolerandi, Sacris literis est edocendum. Deinceps autem pręmonendi sunt rudes, qui catechizantur, ne spem in homine ponant, quamuis iusto, sed imitentur iustos, vt ab eorum iustificatore nos quoque iustificari sciamus. C D

Docti quomodo tractandi.

Breuiter autem cum doctis agendum est, neque odiosè inculcanda, quę norunt.

Interrogandi, quem maximè librum legerint, & unde illis persuasum sit, vt sociari vellent Ecclesię. E

Si in Hæreticum librum inciderint, sedulò edocendi sunt, prælata Ecclesię uniuersalis, aliorumque doctissimorum, & sanctorum hominum auctoritate.

Cetera de fide, moribus, tentationibus ad illam supereminentiorem uiam caritatis sunt referenda.

Grammatici, & Rhetores quomodo accipiendi.

Humilitatem Christianam induant, vt discant nō contemnere, quos cognouerint morum uitia, quàm uerborum amplius deuitare.

Misteria

A Mysteria agnoscant, quodque ex ænigmatum latebræ valent ad amorem veritatis acuendum, discutiendumque fastidij torporem.

Sciant præponendas verbis sententias, quemadmodum præponitur animus corpori. Nec uocem solam, sed affectum audiri à Deo.

De Sacramento, quod accepturi sunt, sat fuerit prudentioribus audire ecquid res illa significet.

Remedium aduersus tedium Catechumeni.

Catechumenus à timore nimio auocandus, blanda exhortatione pellendus. verecundia eius temperanda est insinuatione fraternæ Societatis.

Danda fiducia, vt liberè proferat, si quid ei videtur contradicendum.

B Interrogandus autem: Num aliquando hæc jam audierit, vt quæ nouit non explicemus copiosius.

Si nimis tardus est, misericorditer sufferendus est; breuiterque reliqua de vnitate Catholicæ Ecclesiæ, de tentationibus, de Christiana conuersatione propter futurum judicium terribiliter inculcanda sunt, magisque pro illo ad Deum, quàm illi de Deo multa dicenda sunt.

Si affectus tædio audiendi velit discedere, aliquid honesta hilaritate conditum, & aptum rei, qua de agitur, afferendum est. Videlicet, vel aliquid valde mirandum, & stupendum, quin etiam interea & dolendum est, atque plangendum.

Multò uerò consultius (inquit idem Augustinus) in quibusdam Ecclesijs transmarinis, non solum Antistites sedentes loquuntur ad populum, sed ipsi etiam populo

C sedilia subjacent, ne quis infirmior stādo lassatus à saluberrima intentione auertatur, aut etiam cogatur abscedere. Porrò ordinandæ res. Ordo autem, quem inspirauerit Deus præponatur nostro. Scandalum conceptum à nobis de aliquo vincat caritas, & spes lucrandæ illius animæ. Monendi uerò sunt Catechumeni, vt caueant imitationem eorum, qui solo nomine Christiani sunt. Deinde pro diuersitate personarum temperanda oratio. Cuius formula in Catechista peti debet à rerum huius Mundi caducitate spernenda, & felicitate sempiterna optanda. Videat verò hanc formulam, qui catechizat aliquem in ipso Augustino, pulchrè enim ibidem agit de serie Scripturarum, de mysterio Ligni in Paradiso, Arca, Virga Moysis, Cruce, &c. & de Aqua baptismi per Diluuium, & Mare Rubrum significata, atque postea è Christi latere effusa; Quodque in Baptismo Crucis signo in fronte signamur, sicut Cap.13

D Iudæi in poste præsignati sunt. Quæ cùm egisset, hortatur ad fidei constantiam apertissimè, capite eiusdem libri 28. Quo item docet, quomodo debeat Catechumenus inuocare nomen Domini: quibusve armis præmuniendus est aduersus peccata, quæ viderit in Christianis, nimirum (ait) vt se teneat ad legem Dei, cum illa uiderit. Cap.13. Cap.10.

His dictis, interrogandus est, an hæc credat, atque obseruare desideret, quod ubi annuerit, tum solenniter utique signandus est, & Ecclesiæ more tractandus. Ceterum de signis, & Sacramentis visibilibus docendus erit, quid significent, quidque contineant, præmonendus autem, ut si quid audierit, quod carnaliter sonet, etiam si non intelligit, credat spiritale aliquid significari, quod ad sanctos mores, futuramque vitam pertineat. Vtque omnia quæ audierit ex libris Canonicis ad dilectionem eter-

E nitatis, & veritatis, & sanctitatis, & ad dilectionem proximi referat. Proximum autem esse intelligat, non carnaliter, sed omnem, qui cum eo in illa sancta Ciuitate potest esse, siue jam, siue nondum appareat.

Et vt de nullius hominis correctione desperet, quem videt viuere, non ob aliud (sicut Apostolus ait) nisi vt adducatur ad pœnitentiam. Hæc autem omnia, paucis Augustinus capite uigesimo sexto eiusdem libri uersus finem complectitur, inquiens: *Homines erga bonos imitare, malos tolera, omnes ama, nescis quid cras futurus sit, qui hodie malus est.* Omnes quomodo sint amandi.

Non autem solum per cupiditates diabolus tentat, sed etiam per terrores insultationum, & dolorum ipsius mortis: Quicquid autem homo passus fuerit pro nomine

Christi,

Christi, & pro spe vitæ æternæ, & permanens tolerauerit, maior ei merces dabitur. A
Sin autem cesserit diabolo, cum eo damnabitur. Sciat verò opera misericordiæ cum pia humilitate imperrare à Domino, vt non permittat seruos suos tentari plus, quàm possint sustinere.

Ratio altera docendi Catechismi, addita ex Auctore. *Cap. X.*

QVin & Catechista, cum pueri diutissimè retineant, quæ ineunte ætate inspexerint; non solùm uerba, uerum etiam gestus, ceteraque omnia ita componat, vt perpetuum ijs, cùm adoleuerint speculum virtutis, ac modestiæ possit relinquere. Nullum irati, nullum leuis, aut intemperantis animi signum præ se ferat, ne, quod uerbo docturus est, imprudens, & infidelis dispensator opere destruat.

In primis ceteros Catechistas, & Concionatores oratione iuuet: significetque lætitia affici se, cùm alios præclarè hoc munere fungi audiat. Nihil inuidia magis mortiferum est, atque nocentius: nihil caritate viuacius, atque ad conciliandam Diuinam beneuolentiam fortius. Abdiam tradunt Hebræi quod Prophetis aqua, paneque subuenit, idipsum à Domino Prophetiæ donum accepisse; Sed quidquid de hoc sit, certe adeo fidelis retributor est Deus, ut cui aliquid boni cupiamus, id, tum illis augeat, tum etiam maiora nobis rependat. B

Caritas. 3. Reg. 18.

Et antequam opus aggrediatur, primum semper fundamentum in seipso iaciat, humilitatem, aureumque illud Augustini dictum persæpe meditetur. *Non aliam tibi ad capessendam, & obtinendam veritatis viam munias, quàm quæ munita est ab illo, qui gressuum nostrorum verus Deus videt infirmitatem; ea autem prima est humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas.* Ita. Fiet (quòd Seraphicus vir Franciscus dicebat) vt illud Annæ impleatur. *Quæ sterilis erat, peperit plurimos; & quæ multos habebat filios, infirmata est:* id est, vt priuata oratione plures Christo lucrifaciat, quàm ij, qui summi concionatores, partesque multorum habiti, rumores posuerunt ante salutem. Postremò, sibi diffidens spem collocet maximam in Deo, frequentique oratione fortitudinem ad difficultates superandas à Domino petat. Is vocem, sensaq. suppeditabit, qui humilium linguas disertas facit: purissimum verò ab omni peccato animum ad rem, quam dicturus est, afferat: Vt quasi se in ipsam transferat, ac muret. Magnum scilicet pondus ad persuadendum habet oratio, cùm ex interiore animo res ipsa promitur; atque è corde, non è labijs profecta, ad corda item, non ad aures tantùm audientium peruadit. C

Humilitas, prima 2. & 3. virtus Catechistæ. 1. Epist. ad Dioscorum.

1. Reg. 2.

Fides in Deum.

Et hæc quidem, quæ diximus, ad Catechistæ pietatem attinent, ceterum perlegat bis ter ve Catechismum, prius quam opus aggrediatur, ita ut seriem illius doctrinæ omnem quasi manu teneat, suoque deinceps loco propria membra tractet. Quòd si per aliquot dierum spatium ad precationes adhibeat earumdē rerum meditationem, quæ in Cathechismo continentur, vix dici potest, quantum ex eo docenti, discentique vtilitatis accidet. Nam vt Catechizanti se Deo Catechista prius communicabit, ita Catechistæ docenti se communicabit attentius puer; cui non tam homo, quàm ipse Spiritussanctus præceptor futurus sit. D

Ratio docendi Catechismi.

Si Iudæos, qui conuertuntur ad fidem edoceat, IESVM ex Prophetis, & sancta Scriptura annuntiet, quam ad rem præter Augustinum, & alios veteres Patres magnopere proderit, si legerit quę in nono huius Bibliothecæ libro de Iudæis iuuandis scripsimus.

Iudæi quo ad Christum ducendi.

Si res postulet, ubi de Sacramentis aget, vitę Christianæ officia, seu conscientiæ aliquem casum (vt vocant) explanet, idque breuissimè, sed perspicuè ac dilucidè fiat. Quæ verò facilè percipi non posse senserit, ea in aliud tempus differenda sunt, ne interim ex finibus Catechisticis egrediatur. E

Et Dominus quidem Iesus ita simplicitatem, puritatemq. diligit, vt omnis inanis verborum spuma quasi sordes abijcienda sit. Cùm verò pueros alloquimur, pueri & humiles simus, ut eos Christo lucrifaciamus. Exempla, similitudinesque (non illæ quidem crebriores) mentem; memoriamque iuuabunt audientium. Quamuis autem aliquis donum eloquentiæ habeat; caueat tamen, ne quasi arbor luxurians corticem,

Elocutio Catechistæ.

A cem, foliaque potius, quàm medullam & fructus edat. Quamobrem hic per uiscera misericordiæ Christi obsecrandus est, perque illud primum, ac sanctissimum castitatis votum, quod multi vouerunt, vt casta oratione, eaque propria & congrua sit contentus. *Optimus modus* (ait Augustinus) *docendi est, quo fit, vt qui audit, verum audiat, & quod audit intelligat. Et quid* (inquit) *prodest clauis aurea, si aperire quod volumus non potest? aut quid obest lignea, si hoc potest, quando nihil quærimus nisi patere, quod clausum est?*

Et vt paucissimis absoluam, quisquis pectus suum sanctis meditationibus armabit, remque ipsam, de qua dicturus est, optimè nouerit, tantamque quantam tempus feret, materiam suscipiet declarandam, hic, Domino miserante, loquenteque per os eius, verè eloquens, ac disertus euadet.

Index libr. prohibitorũ. Trid. Syn. regu. 5.7. 8.9 Clem. Alexan. oratione adhor. ad Gẽtes.

B Porrò antequam rem incipiat Catechista, facultate à Catholico Archiepiscopo, Episcopove impetrata, signet cruce frontẽ; pueros ut idem, recteque faciant, hortetur; quo exemplo grādiores, qui aderunt, ut idem facere consuescant, docebuntur: Adolescentulos moneat, ut initio Domincam precationem, salutationemque Angelicam recitent, petantque à Domino gratiam proficiendi, ut & reliquus populus idipsum agat, eùm ad maiores diuini verbi prædicationes audiendas adierit. Sciant verò pueri, cur ad Virginem sanctissimam ante prælectionem orationes fundant: Sanctissima nimirum illa virgo, quæ Christi secreta nouit, Verbumque ac lucem in mundum attulit, potentissima est ad Verbi ipsius fructum nobis impetrandum.

August. lib. 1. confess. cap. 16. Seneca ad Liberalem de arub. liberal. B. Virgo cur initio cõcionis inuocetur.

Pueris suo loco positis, vt à puellis distincti certis ordinibus (quin etiam locis, si fieri potest) sint, non intermixtis adolescentibus, utrumque sexum alloquatur, fami-
C liari uoce, & caritatis plena.

Quam prælectionem expositurus est, eius in primis voces, quæ maioris momenti sunt, ac difficiliores, interpretetur; ne ijs ignoratis reliqua minus innotescant; neve cum fastidio, & sine fructu tempus teratur. Eiusmodi sunt IESVS, *Christus, Redemptor, Sanctificator, Sanctificatio, Ecclesia, Religio, Symbolum, Mysteria*, atque alia; quibus etiam mentes puerorum excitatæ, magis afficienıur ad Dominum precandum. Et cùm earum vocum Etymon docendum sit, quod & materiam dicendi vberem sæpe præbet, atque illarum vim in audientium cordibus firmius insculpit; tum interponenda interrogatio est, ad colligendos animos pueriles, qui facile distrahuntur; deinde capita rerum paucissima dilucidè sunt exponenda.

Hic uerò caueat, ne tenellos animos seueriore obiurgatione deterreat, si qui fortè
D non sint attentiores; blandissimè autem ipse per se res suo tempore timorem, attentionemque afferet, tum cùm enumerandis peccatorum pœnis, iudicio Dei, flagellisque imminentibus, ac præcipuè Regni cælestis pulchritudine, & beatitudine (qua maximè puerorum animi excitantur) mens cuiusque commouetur.

Vide quæ B. Aug. de Catechiz. rudibus scripsit.

Si quis puer Catechismum memoriæ non mandauerit, aut metu aliquo (vt fit) publicè non audeat integram lectionem recitare, hunc coram audientibus excusare fatius fuerit, eumque lenissimè hortari, vt animum recipiat; alijs quoque subdat Catechista hoc euenisse. Hoc eò spectat, ut puer ne Ecclesiam, catechismumque deserat, quod fortasse aliquando, ubi minùs hoc cauebatur, euenit: Honestum uerò aliquem uirum moneat, vt curet sedari strepitus, qui à pueris fiunt, ut si etiam seuerius corrigendi sint, id ab alijs fiat, non à Catechista. Parentes verò sæpius hortandi, ut mo-
E destiam, cultumque ac reuerentiam pueros doceant, qua ex re cum adoleuerint, iam Ecclesiæ, sacrisquemaiorem honorem habebunt.

Quomodo sint pueri in officio continendi.

Post Catechismi recitationem quid agendum. Cap. XI.

VBi interrogatis pueris Catechismi lectioni finis imponetur, roget parentes & pædagogos, ut uespere ad puerorum memoriam reuocent, quod ipsi maturius percepere. Pueros autem incitet, ut seruos, seruasque si nomen Dei execrentur, atque si quid turpe proloquantur, reprehendant, quo assueti magis veritati tuendæ, sanctissimam apud Deum laudem, Angelorumque patrocinium ipsi quoque promereantur.

Postremò

Postremò cum pueris precetur Dominum, & ei gratias agat, vt precari Dominũ, & agere gratias etiam ipsi discant. Si quid verò periculi Reipub. impendeat, id siue Litanijs, siue alijs orationibus breuissimè à Deo Catechista deprecari petat, vt domi quisque quid petendum sit, sciat. Ita pueri cognoscent bonitatis illius fontem, sine quo nihil non exarescit omnium cogitationum operumque nostrorum. A

Pro quibus orandum.

Orandum autem esse sciant inprimis pro Pontifice Max. Sanctaq. Ecclesia Catholica, pro animis Principum ad diuinam gloriam propagandam conciliandis, pro operariorum missione in vineam Domini, pro peccatorum, pro infidelium & Hæreticorum conuersione: ac pro animabus defunctorum: deinde prò consequendis ijs omnibus, quæ ad Diuinam gloriam, nostramque salutem pertinent. Denique distribui poterunt præmia, Imagines piç, libelli pij, Rosaria, & eiusmodi, quin etiam publicè monendi cum pueris alij, quasnam peccatorum condonationes, siue Indulgentias lucentur, qui promouendæ doctrinæ Christianæ dant operam. Extant illæ in Diplomatibus Pij V. Greg. XIII. & sequentium Pontificum. B

Locus vbi Catechismus exponi debeat. Cap. XII.

ET optimus quidem Catechismo docendo locus templa sunt, propè quæ item scholç antiquitus ea de re extruebantur, vt doctrina cum Religione disceretur. Si quç ædes publicis scholis, Parœcijsque maioribus viciniores fuerint, tantò manabit ad plures sanctæ huius doctrinæ utilitas.

Cùm uerò nihil adeo bonum sit, quin oppugnetur initio, cogitet prudens Catechista, in minore ne, ac remotiore loco docendi sint initio pueri, vbi & pauperes facilius euangelizantur, & altiorem radicem agere possit sanctissimum hoc semen: nisi tamen insigniori prçstantique caritate Concionator aliquis, cui non tam facilè resistitur, vel let ipse in maiore Ecclesia hoc munus suscipere. Quo in loco quo communius, eo dì uinius bonum consequetur. C

Ratio euocãdi pueros ad Catechismũ.

Vt autem ad templum conueniant pueri, eadem quæ Romæ fit ratio, poterit adhiberi. Cùm enim in unaquaque Parœcia sint eorum nomina descripta, qui Catechismo imbuendi sunt, eorum aliquis suo ordine statim à prandio per Vicos Parœciæ uadit, atque campanula, & alta uoce pueros, puellasque omnes ad doctrinam Christianam, Catechismumq. discendum inuitat, qua una re præter sexcenta alia pietatis officia, quæ in Vrbe exercentur, nihil ad pueros excitandos, nihil ad eorum parentes erga Parochos, Pastoresque animandos, nihil ad auertendam iram Dei, Ciuitatesq; firmiore disciplina, vel suauiore ratione administrandas efficacius esse potest. D

Alter locus, Collegia, Scholæque sunt, in quibus diligeter huic studio operam det Prçceptor. Quòd si Angelus præstantissimum Dei organum vnius hominis indiuiduus est comes, & custos: tum quòd humanæ animæ pretium agnoscit, tum in primis, ut diuinæ pareat Maiestati, eequid à nobis misellis faciendum est, opus Deus plurimis sæpe adolescentibus custodes, & suæ uoluntatis internuntios addicit? ut qui negligens in hac re sit, neque eo ad maiora usurus sit Dominus, & uerò negligenter opus suum facientibus, maledictionem etiam sit illaturus.

Tempus docendi Catechismi. Cap. XIII.

ET cùm vbique diebus saltem Dominicis docendus sit Catechismus, tum, quo tempore animi paratiores uidentur ad uerbum Domini percipiendum, capienda videtur occasio. Cum autem Synodorum tempora sæpe, præsertim in Gallię aliquibus Diœcesibus, in Pentecostes, omniumque Sanctorum solẽnitates cadant, tum ei rei antea per aliquot dies opera dari poterit, ut qui frequentissimi vndique Parochi conuenerint, ad hoc ipsum peragendum cũ suis gregibus doceantur, & animentur: eò verò pręmitti poterunt Bibliopolç, qui plurimos Catechismos compactos ferant, maiores, minores, Pontificium seu Romanum, Tridentinam Synodum, Summas casuum conscientię, Cyrilli Hierosolymitani Catecheses, confessionem Augustinianam à Hieronymo Torrensi de Societate nostra collectam, cæteraque alia quæ Catechista, vel Concionator Parochos hortari poterit, ut emant, nihil à DEO benedi- E

Libri emendi à Catechistis.

A ctò non promeriturus, qui momento horæ ingentem portam ad bonū hac præmonitione patefaciet.

At verò à docendo Catechismo abstineat Catechista, quo tempore ceteri Concionatores concionantur: aut maius sacrum fit, aut horæ Canonicæ summa cum pietate & vberrimo populi fructu recitantur: eandem item, quam ipsi materiam uix tractet, ad vitandam inuidiam, nisi se necessariò offerat: nec in longius hora spatium lectionem producat: cuius finis sit breuissimus epilogus, vt pueri se profecisse intelligentes libentius ad sequentem reuertantur.

Locus alius, & tempus docendi pueros Catechismi. Cap. XIIII.

ET commodè quoque in Scholis à Ludimagistris (qualescunque ij sint, siue laici, siue Ecclesiastici) docendi sunt pueri Catechismum; cui, ut assuescant, ratio sequens mandato Ferdinandi Austriaci Archiducis Serenissimi in Vniuerso Comitatu Tirolensi olim inuecta est, quæ & vbique facile inuehi potest.

B

Ante Scholas matutinas, cum pueri conueniunt, signo sese crucis consignantes, ita orant, & recitant.

OMnipotens, æterne Deus, Pater Clementissimè, intuere nos dilectos pueros tuos oculis misericordiæ tuæ, et concede propitius, vt apud nos sit, nosque inhabitet Spiritus tuus Sāctus qui nos illuminet, ac omne id doceat, quod ad Diuinam tuam gloriam, ad salutem nostram, ad pulicam vtilitatem, & ad Catholicæ Romanæ Ecclesiæ prosperitatem possit conducere. Accende in nobis ignem amoris tui Domine, fac nos omnia peccata exhorrescere & abominari, iustitiam verò, virtutesque omnes desiderare, & ex animo concupiscere, vt tamquam obedientissimi filij, tibi cùm in vita, tum in morte placeamus, per IESVM Christum Dominum nostrum. Amen.

C

Pater noster, &c. Aue Maria, &c. Credo in Deum, &c.

Gratia Spiritussancti sit, & maneat nobiscum semper, Amen.

In nomine Dei Patris, † &c.

Post Scholas Matutinas.

OMnipotens, benigne & misericors Deus Pater, nos tui dilecti filij agimus tibi gratias, pro omnibus donis, & beneficijs tuis, & te supplices obsecramus, vt nobis tuam Diuinam gratiam vlterius concedere digneris, vt omnia ea, quæ didicimus, ad nominis tui Sancti gloriam, ad nostram salutem, & ad multorum hominum vtilitatem, & incolumitatem rectè accommodare possimus. Tibi etiam, ò Domine, commendamus omnem nostram actionem, & operationem, vitam, & mortem. Da nobis, quæsumus, in hoc sæculo tua frui gratia, & in futuro cum omnibus electis tuis id consequi, vt te in perenni gaudio, & felicitate laudemus, ac veneremur. Per Dominum nostrum IESVM Christum. Amen.

D

Decem præcepta Dei. Primum. Ego sum Dominus Deus tuus, &c.

De his præceptis Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. *Matth.* 19.

Quinque præcepta Ecclesiæ. Primum. Audire missam, &c.

Qui verò Ecclesiam non audierit, debet nobis esse velut Ethnicus, & Publicanus, vt Christus docet Matth. 18.

Diuina gratia sit, & maneat nobiscum semper. Amen.

E In nomine Dei Patris, † &c.

Ante Scholas Meridianas.

DOmine Pater cælestis, concede nobis Diuinam tuam gratiam, vt omnes nostræ actiones ad gloriam & laudem tuam, & in Nomine Domini nostri IESV Christi, prosperè incipiantur, & perficiantur. Amen. Pater noster, &c. Aue Maria, &c.

Septem Sacramenta. Primum, Baptismus, *&c.*

Tria præcipua bona opera. Primum, Oratio, *&c.*

Septem opera misericordiæ corporalia. Primum, Pascere esurientes, &c.

Septem opera misericordiæ Spiritualia. Primum, Corrigere peccatores, &c.

Qua mensura mensi fuerimus, eadem remetietur nobis. Matth. 6.

 A

Gratia Spiritussancti sit, & maneat nobiscum semper. Amen.
In nomine Dei Patris, † &c.

Post Scholas Meridianas.

Nos tibi benignissime DEVS, pro fideli tuo instructionis, & doctrina munere, gratias agentes, te rogamus suppliciter, vt tua gratia adiuuante in cursu incepto progredi possimus, quò doctrina continuo augescentes, te semper magnificemus, nostroque proximo ad salutem suam inseruiamus, per IESVM Christum Dominum nostrum. Amen.

Septem peccata mortalia. Superbia, &c.

De his sic scriptum est. Qui hac faciunt, Regnum Dei non consequentur, sed morte aeterna peribunt. Gal. 5. Hierem. 17. B

Sex peccata in Spiritumsanctum. Primum. Praesumptio saluandi, &c.

Haec peccata neque in hoc saeculo remittuntur, neque in futuro, vel difficulter remittetur.

Quattuor peccata in caelum clamantia. Primum, Homicidium voluntarium, &c.

Huiusmodi scelera à Deo semper terribiliter vindicantur.

Nouem peccata aliena, &c. Etenim hoc pacto peccatorum alienorum participes coram Deo exsistimus, non secus, ac eadem ipsi perpetraremus.

Gratia Spiritussancti sit & maneat nobiscum semper, & dignetur etiam nos ab omnibus his peccatis clementer liberare, & custodire. Amen.

Feria quinta ante, vel post Meridiem, absoluta iam Schola, debet loco primę Orationis ad honorem agonis Christi Domini sequens Oratio recitari. C

Benignissime Domine IESV Christe, qui pro meis & totius mundi peccatis, calamitates, anguistias & dolores plurimos sustinuisti, & mirabiliter prorsus sanguineo sudore madusti, atque in omnibus ab Angelo confortari voluisti, concede mihi misero peccatori, vt ego in omnibus meis aduersitatibus me ad te conuertam, & in ijsdem à tuo Angelo confortari, & eadem in consideratione tuae Sacratissimae passionis, pro sanguine largas lachrymas profundere possim. Amen.

Feria sexta post Scholas Pomeridianas, loco primae Orationis in honorem Christi morientis dicatur sequens Oratio.

O Domine IESV Christe, rogo te per acerbitatem tuae Sanctissimae Passionis, qua propter nos in Cruce affectus es, praesertim verò in illa hora, in qua nobilissima tua anima à tuo Sancto corpore decessit, vt mea anima misereri velis, maximè cum à corpore meo soluenda fuerit, ne tua crux, & Passio in me, & alijs peccatoribus pereat. Amen. D

Die Sabbathi post Scholas, ante, vel postmeridianas, ad honorem Sanctissimae Virginis Marię.

Salue Regina, Mater misericordiae, &c.

Sed & idem Ferdinandus Archidux, reliquas Ludimagistris leges sanxit, Scholasticis quoque communes, Inter quas, ea, quae ordine est quarta, hoc habet:

Curabunt omnibus sextis ferijs horam meridianam insumi in recitanda lectione, quae praeterita die Dominica, Catechismi Petri Canisij proposita fuerit, sine vlla prolixiore explicatione tam Catechismi, quam Euangelij. E

Scholam maiorem Catechismi, siue Doctrinae Christianae, esse instituendam, & cur. Cap. XV.

Quoniam verò non minor est Virtus, quā quęrere, parta tueri, ideo Maior Schola Doctrinae Christianae instituenda est, ad quam ij solum admittantur, qui ipsam Vniuersā perdidicerint. Et verò, fructus, qui ex ea percipiuntur, hi sūt.

1 Nō dilabitur aetas illa, alioquin lubrica, cū noua exercitatione interioris notitiae piarum rerum ad meliora excitatur. Ea uerò exercitatio fit statis diebus, & horis, cum sub uno Praefecto, qui ex oratorio deligitur, colloquuntur, eiusque ductū sequuntur.

Continetur

A 2 Continetur intra cancellos pietatis, frequentiore peccatorum expiatione, atque sumptione Sanctissimę Eucharistiæ.

3 Delectu, & partitione munerum quibus addicuntur, iucundius Diuino huic negotio assuescunt.

4 Pręfectos Oratorij, quibus reliquatum doctinę Christianę Scholarum cura est demandata, tamquam noui milites, seu Tyrones, (futuri suo tempore Pręfecti,) magnopere iuuant.

5 Visendis Scholis inuigilantes, & rationem adhuc iuuandarum diligentius addiscunt, &, quę digna sunt emendatione, obseruantes, Pręfectis fideliter referunt.

6 Sic uerò & operariorum numerus augetur, seque ipsa cùm (nitatur hęc tota administratio, futurę (ut res ferunt) inclinationi perpetuum fit fulcrum.

B Hęc igitur Schola Venetijs primo instituta est, additis legibus officiorũ, & quarum cumque aliarum rerum ad eam spectantium. Quod Patriarcha Priulo Cardinali, ceterisque Prudentibus Viris etiam atque etiam inuicem consulentibus, omnium uotis exceptum est.

Principum filios esse precipuè rectè instituendos. Cap. XVI.

PRimum illud maximi momẽti est cogitare, in Principum filijs sitam esse spem penè omnem subleuandæ Christianæ Reipublicę. Quod cùm Gregorio Tertiodecimo Pont. Maximo persuasissimum esset, ad curam instituendorum seminariorum adiecit alteram istam iuuandi Principum filios, quacunque ratione posset, hoc est, allegationibus, litteris, donis, Religiosorum hominum monitis, euocationibus, ac quantiscunque sumptibus. Quamobrem & antequam huic Mundo oculos C clauderet, vidit, si qua cadentium rerum futura erat erectio, hanc ex solicitudine ista pendere summopere. Cùm verò plures, quorum supra meminimus, sapienter scripserint de institutione Principum: (S. Thomas Aquinas inprimis) nos teneriorum, (nempe adhuc puerorum) educationem spectantes, quæ his prælegenda iudicant viri probi, & prudentes, modo dicemus. GREGOR. xiij. PONT. MAX. cura erga filios Principum.

Vbi igitur vsu aliquo rationis valuerint, nonnihil de perfectione Christianæ Religionis innocentibus adhuc, atque puris illis mentibus omnino instilletur: inde nimirum virtutum Christianarum præstantiam sensim percepturis, & fontem agnituris, vnde Ethnici deriuarunt in suos libros, siquid boni deprompsere. Expedit autem quàm quod maximè, vt prius hoc, quàm ipsa Gentilium rudimenta degustent: quo- D rum pręcepta qui prius addiscunt, ęgrè demum de Diuina sapientia concipiunt, quod erat primò concipiendum. Capita aliqua de perfectione Christiana primo instillãda filijs Principũ.

Facti grandiusculi compendium aliquod Vitæ Domini IESV CHRISTI & audiant, & memoriæ mandent: Id verò diximus vel ex Petro Galarsa, vel ex Iansenij in suam Euangelicam concordiam præfatione esse petendum: nam vterque id præstitit perdiligenter. Si quis autem nosse cupiat rationes, quibus ad hoc procurandum permoueamur, eæ fusius scriptæ sunt in nostro libro, vbi actum est de Theologia catechetica. Accedat iam grandioribus, selectarum sententiarum ex Prouerbijs, & Ecclesiastis, siue item Ecclesiastici, ac Sapientiæ libellus, præter Christianum Catechismum, qui facilè (at grauiter) & pro captu Principum exponatur. Cur enim hinc potius quàm ex Isocrate, Epicteto, & alijs, quos postea legere ipsimet poterunt, haud E ordiantur? In eos uerò libros, quod iã monuimus alibi, scripsit breuiter ac doctè idem Iansenius. Iam si Principũ filij politicæ, ac bellicę administrationi addicti fuerint, laudauerim illis prælegi Iosue, & Regum historias, eorum, quos Deus in Sacris literis summa prouidentia posteris proponi voluit. Qui verò Poetę audiendi illa ætate sint, peti inde poterit, vbi de ijs tum priore, tum postremo huius Bibliothecæ libro scripsimus; Quemadmodum & de historicis, ac de comparandæ ueræ eloquentiæ ratione diximus ijs locis, qui earum facultatum materijs fuere attributi. Cõpendium Vitę D. IESV Christi. Vbi de necessitate, & vtilitate docendi Catechismi. Prouerbia. Ecclesiastes Ecclesiastic. Sapientię liber pręferendi Epicteto, Isocrati, & alijs. Filijs principum, qui se militiæ addicunt, quidnã prælegendũ.

Ac quidem Duci rei bellicæ futuro perutilia erunt pleraque, quę de seminarijs militaribus sequente tractatione, ad calcem huius libri adiecimus, Sed & proderunt Septem illæ regulę Innocentię, quæ S. Ferrãdus Carthaginiensis Ecclesiæ Diaconus mi

sit ad Reginum Comitem. Nimirum, Qualis debeat esse Dux religiosus in actibus mi- A
litaribus. Extant item Græcè, & Latine Basilij Imp. capita sexaginta sex Exhortatio
nũ, Quibus sanè omnia, quę ad bonitatem & Pij Principis officium spectant, accuratè
sunt scripta. Sin Principum filij Ecclesiasticis munijs fuerint addicendi, cum quæ de
Seminarijs Clericorum planius in Quinto huius Bibliothecæ libro diximus, tum tria
inter alios libros opuscula erũt suo tẽpore ijs legẽda, quę de Vita B. Caroli Card. Bor
romæi, Augustinus Valer. Card. Veronæ nitidè, augustè, ac cum pietate conscripsit.

De Sodalitatibus pijs, ac præcipuè Scholasticorum. *Cap. XVII.*

SEquuntur Sodalitates, quæ certis legibus constitutæ, magis ad perfectionem a-
spirant, sub Patrocinio, siue Beatissimæ Virginis, siue aliorum, quibus curæ
est in Cœlis cura Militantis Ecclesiæ. B

Franciscus Costerus.

Quid maxime in adolescentum animis imprimẽdum.

Et quidem, ut hac de re ageus monet è nostris Theologus Franciscus Costerus;
haud difficile est, adolescentes, dum Præceptorum curæ committuntur, in officio re-
tinere; sed maximè curandum est, ut sic eorum animi pietate imbuantur, ne metu
tantùm, aut glorię cupiditate, aut alterius rei contemplatioue uirtutem sectentur:
uerum ut animis ipsis Dei metum concipiant: Diuinoque amore succensi, ad studia
incitentur; vtque ea, quæ ab alijs hauserint, aliquando in proximorum vtilitatem con
ferant. Sic enim constantius virtutem, ac pietatem colent, neque ad oculum seruiẽt;
& haud aliter priuatim, nullo teste cõscio, quàm palã rectè viuent. *Ad quas res* (inquit)
*efficiendas, tametsi experientia docuit, valere plurimum pias cohortationes, egregiarum vir-
tutum exempla, Pænitentiæ, & Eucharistiæ Sacramenta, quotidianum Missæ sacrificium;
iudicatum tamen, & re ipsa deinceps comprobatum est, multùm momenti habiturum, si ado-* C
*lescentes pij, sanctisque legibus in vnam societatem conueniant, & ad rectè sancteque vi-
uendum semetipsos quibusdam quasi vinculis astringant. Nos hic easdem leges, quoniam non
omnibus sunt ad manus, adtexemus.*

Leges Sodalitatum quales. *Cap. XVIII.*

POrrò Leges (vbi rectè res geritur) solent esse huiusmodi, vt quæ Sodalitas sub pa-
trocinio Sanctissimę Virginis Dei Matris instituta est, hęc admittat, & foueat il-
los, qui studio Christianæ pietatis incensi, ab omni vitiorum labe, & contagione re-
fugere, & diuinitus impertita sibi charismata, ac dona tueri, atque augere nituntur:
quive præstantia uirtutis adducti potius, quàm ullius metu supplicij, disciplinam ita
adamarunt, vt in ea quàm diligentissimè retinenda, atque obseruanda ad Christi Do- D
mini gloriam, & Virginis Matris honorem, exemplo suo. ceteris prælucere maximè
cupiant. Quotquot autem huiusmodi Sodalitati nomina dant, dum in probatione
versantur adhuc, vel postquam probati, admissique fuerint, sua peccata confessione
Sacramentali expiant, non solùm ad mentem, animumque ritè purgandum, sed etiã
ad plenariam indulgentiam consequendam, si quam huic eidem Sodalitati summus
Christi Vicarius tribuit.

Sacramentorum frequentatio.

Sacramentum confessionis octauo quoque die, sacrosanctæ Synaxeos quintodeci-
mo: necnon festis diebus Beatissimæ Virginis (nisi Confessario secus uideatur) ob-
eunt: Id autem quo fructuosius faciant, adhibent præparationem diligentem; tum
inquirendo in semetipsos, & omnia sua dicta, facta, cogitata, probè recognoscendo
quotidie (quo toto de genere, ac ratione, vel à Confessario, uel ab eo Patre, penes quẽ E
Sodalitatis cura est, docentur) tum pijs aliquibus libris de Confessarij nihilominus
auctoritate, ac sententia perlegendis: Absoluta uerò Synaxi, omnes in Oratoriũ Soda

Orationis studium.

litatis ingressi, quadrantem horæ in gratijs Diuinę Bonitati agendis insumunt. Cùm
autẽ ad tuendam sanctimoniã, ad maiorem indies gratiam à Domino IESV Chri-
sto ineundã, oratione, ac meditatione secundũ sanctissima Sacramenta, nihil sit effica
cius, idcirco singulis minimùm Dominicis diebus, festisque Beatissimæ Virginis ma
nè, vbi surrexerunt, statim in Oratorium conuenientes, horæ dimidio in uita Chri-
sti Domini, alijsve rebus è Præfecti præscripto, mente, animoque piè, atque accuratè
uersandis insistunt. Ad hæc pro Ecclesia Catholica laborante, pro fidelibus defunctis,

A pro infidelium conuersione, hæreticorumque reductione, pro Sodalitate ipsa, pro benè de se, vel priuatim, vel publicè meritis, prout à præfecto moniti fuerint, precantur.

Ad præcipuum cultum, memoriamque Beatissimæ Virginis retinendam, atque ad eius præsidium, & noua semper bona promerenda, horarias quotidie eiusdem Beatissimæ Virginis preces, Rosariumve religiosè persoluunt, singulos item illius festos dies non sine solenni ieiunio celebrant. Stato die singulis mensibus in Oratorio simul omnes ex Officio Defunctorum, quod appellatur, pro Sodalibus ijs, qui ex hac uita migrarunt, Nocturnum vnum, Laudesque recitant. Cultus Dei genitricis, qualis.

Quoquo mense ineunte, Sanctorum nomina de more sortiuntur, adscripta non modo certa re, quàm à suo quisque Sancto precibus expetant, sed etiam virtute, in qua potissimum eo mense præsidio, atque ope eiusdem Sancti se exerceant: cuius vbi natalis dies aduenerit, suam in eum deuotionem pro suo quisque animi sensu (nequaquam tamen inconsulto Patre, vel Præfecto) aliqua pœna voluntaria testantur. Sanctorum sortitio.

B

Sodalium ter in hebdomada conuentus habetur, die Dominico sub finem precationis ad audiendam Patris exhortationem; item quo die feriantur à studijs, denique Sabbatho hora diei minimè incómoda. Agitur autem in ijs, de rebus partim ad rem Sodalitatis publicam, partim ad pietatis, & sanctimoniæ studium pertinentibus, præsertim verò de Sanctorum, & eorum maximè, quos eo mense præcipuè venerantur, gestis egregijs; vt exemplis eiusmodi ad officium, virtutemque vehementius incitētur. Sodalium cōuentus.

Aliquoties in anno præcipuas Ecclesias religionis causa cuncti simul obeunt. Certus etiam eorum numerus ex Præfecti descriptione sese interdum ad publica valetudinaria conferunt: ibique tum in humilibus ministerijs, curandisque clementer pauperum corporibus ægrotorum, tum etiam in rudioribus animis Christiano Catechismo excolendis sedulo versantur. Ecclesiarum visitatio.

C

Curant quàm diligentissimè, ut pacem, atque concordiam non modo ipsi inter se, verùm cum ceteris æqualibus tueantur; seque mutuo pro Christiana caritate ad omnem virtutem opportunis adhortationibus, ac monitis incitant; ab omni vel maledicti, vel obtrectationis genere maximè cauent; nullumque sermonem inducūt, qui aut offendere quempiam possit, aut hanc animorum consensionem ac vinculum ulla ex parte dissoluere. Atque vt reliquos ætate, doctrinaque ipsi antecellunt, sic etiam prudentia, modestia, grauitate præstare conantur. Denique ad sacratissimæ Dei Matris exemplar, in qua perfectissimarum omnium virtutum splendore lucet, ita sese conformare nituntur, vt in quanam sodalitate uersantur, ex ipsismet eorum actionibus, moribusque facilè quiuis intelligat. Pacis & concordiæ studium.

D

Qua ratione in Sodalitate admittantur. Cap. XIX.

CVm ergo aliquis uirtutum studio accensus in hunc numerum adscribi exoptat; rem ad Patrē eum, penes quē Sodalitatis cura est, defert. Ille uerò ubi tum ex ipso totam petitionis caussam, consiliumque cognouit, tum etiam de illius uita, moribusque quæsiuit; si non repudiandus esse uidetur, primum omniū Sodalitatis leges, atque instituta proponit, ut probè perspicere possit, quid oneris officijue in ea societate ineunda suscipiet, deinde mensis ferme spatio probata eius uirtute, ac perseuerantia, consultis, si qui alij sunt, Superioribus, aditū ei ad Sodalium conuentus, quam dicunt Cōgregationē, aperit: sic tamen, ut ex eo die alterū insuper mensem in probatione uersandū sibi esse intelligat, quo demū exacto, de confirmatione ipsius itur in suffragia, quorū ille parte, si plus dimidia, ornatus fuerit, eodē, quo ceteri iure, Sodalis habetur.

E

Toto autē probationis tēpore, nullū ei uel suffragij ferendi, uel sententiæ dicendæ ius est: ad eos duntaxat cœtus, atq; colloquia, in quibus de rebus diuinis in uniuersū, nec nisi nominatim euocatus accedit. Ipsius interea est, fundamentis uirtutū, & sanctimoniæ firmiter iaciendis, animo confessione expurgando uacare: itemque precandi, conscientiam examinandi, præparandique se ad Sanctissima Sacramenta rationē à Patribus huic muneri destinatis addiscere, neque uerò confirmatur in Sodalitate quisquam, nisi prius huiusmodi piarum exercitationum saltem rudimenta posuerit. Probationis tēpore quid fiat.

Cum te ipsa, diuturnoque vsu compertum sit, quanti cuiuslibet Societatis intersit, eam ab improbis, & impuris hominibus castam, integramq. seruare, propterea si quis

Quo Sodales ex Sodalitate emitti possint. è sodalium numero, immutata (quod absit) voluntate, solutius, licentiusque se gereret, quàm vt ferendus esse videretur: denique si aliquoties, & priuatim, & publicè monitus, alijsque remedijs amanter adhibitis, nihilominus ad sanitatem redire negligeret, ea de re (Superiore approbante) ad cœtum sodalium refertur, quorum si pars maior minimè retinendum esse censeat, omnino dimittitur. Dimittendi autem causæ sunt illæ præcipuè. Si contemptui sodalitatem habuerit, eiusve instituta, piasve functiones irriserit. Si in scholarum, vel Seminariorum, vel in sodalitatis leges ita peccare perseuerauerit, vt crebris idcirco animaduersionibus puniatur. Si arcana sodalitatis enunciauerit. Si in Præfecti electione cum alio conspirauerit, aut minus bona fide suffragium tulerit. Si superiores minus reuerirus, minusque ijs dicto audiens fuerit, videlicet Præfecto cubiculi, Magistris, Repetitoribus, itemque sodalitatis Præfecto. Denique si adeo se malè gesserit, vt satis appareat, non modo nihil ipsum in uirtute, ac pietate proficere, sed etiam exemplo suo reliquis obesse. B

De ijs, qui ad probationem denuo admittuntur. Cap. XX.

IN ijs autem, quæ modò enumerata sunt, si quis ita deliquerit, vt certis tamen de causis nondum planè exterminandus esse uideatur, is ad probationis alterum tyrocinium reuocatur, quem ille siue dolorem, siue notam, & ignominiam æquo animo quasi medicinam salutarem accipere, studioque flagrare debet eius loci recuperandi, ex quo per ignauiam, ac negligentiam excidisset: ad summum omni conatu, viribusque contendere, ut præclaris actionibus, illustribusq; omnium uirtutum exemplis præteritas culpas, offensiones, & scandala redimat.

Ad conuentus uerò Sodalium non nisi nominatim à Præfecto accersitus aduenit, sedetque separato subsellio, & quidem vtriusque suffragij, ac sententiæ dicendæ iure priuatus: ea insuper lege, ut ipso cuiuslibet conuentus initio aliquam ultro sibimet pœnam demissè, ac suppliciter à Patre deposcat. C

Huius autem iteratæ probationis summum est spatium mensis unius, quo exeunte, nisi ita satisfecerit, vt recipiendus uideatur esse; tum uerò prorsus eraditur ex albo Sodalium.

De Magistratibus, & Ministris. Cap. XXI.

SOdalitatem administrant Præfectus, & Consiliarij duo. Primum in sodalitate locum obtinet Præfectus, creaturque unà cum ceteris sodalitatum, siue item Seminarij Præfectis uicissim in singulos quattuor Beatissimæ Virginis festos dies, in quos tot sodalitatum comitia collata sunt, estque tempus Magistratus eorũ à festo in proximum festum Beatissimæ Virginis diem. D

Ratio eligendi præfectũ. Vbi dies Comitiorum aduenit, manè in sancto Missæ sacrificio sacra synaxis, & pia in eam ipsam rem precatio adhibetur. A prandio deinde in aulã cuncti conueniunt, habitisque de more Latinis orationibus, & Sanctispiritus hymno prædecantato, vnusquisque proposita sibi vnius Dei gloria, & re sodalitatis publica, suffragio suo potissimùm eligit, quem omnium maximè idoneum ad huiusmodi præfecturam in Domino iudicat. In quem suffragia plura consenserint, is renunciatur Præfectus, eodemque die, uel proximo in priuatis cuiusque sodalitatis cœtibus Consiliarij pluribus item suffragijs eliguntur: In Comitijs autem Rectori quidem Seminarij suffragiorum duorum, Patri verò sodalitatis vnius duntaxat est ius. E

Qui de futura electione cum ullo seorsum egerit, quiue die ipso Comitiorum à Sacra Synaxi abstinuerit, is utroque suffragio, uel (ut appellant) uoce actiua, & passiua omnino priuatur.

De officio Præfecti. Partes sunt Præfecti præcipuè, precibus, exemplo, uerbis communem sodalitatis in uirtute progressum, & singulorum ad pietatem promouere: & hac ipsa de re interdũ & cum Patre, & cum suis Consiliarijs agere: si quos è sodalibus in officio segniores animaduertit, eos uel per se, cùm Pater id expedire iudicauerit, uel per Patrem ipsum priuatis monitis, & hortationibus excitare. Quæ ad sodalitatis utilitatem, ac profectum pertinere in Domino iudicauerit, de ijs in publico reliquorum cœtu agendum

curat,

A curat, saltem semel in mense. Omnibus autem in consultationibus (comitijs tamen Præfectorum exceptis) ius est illi suffragij duplicis. Nonnunquam etiam Patri in memoriam reuocat morem inuisendi ualetudinaria, & præcipuas Ecclesias; aliaque pia ministeria ex instituto obeundi: Quos habet suscepti muneris adiutores, ij vt in officio sint, diligenter curat, & omnium sodalium mores, ac uitæ rationes obseruat: in id verò præsertim inuigilate conatur, ut Seminarij, & sodalitatis leges, atque instituta in rem conferantur, Patremq. monet eorum, quæ minus rectè custodiri cognoscat: eiusdemq. consilio omnibus in rebus obtemperat.

In ipsis quoque Consiliarijs est gradus, siquidem alter superior, alter inferior, uel secundus vocatur, vtriusque autem est omnibus in rebus, quæ ad Sodalitatem pertinent, adesse Præfecto, & quidquid ille præscripserit exequi. Sed superioris Consiliarij munus est proprium, sortienda singulis mensibus ineuntibus sanctorum nomina, B adscriptis (vt antea diximus) certis virtutibus, ac petitionibus, in schedulas tempestiuè referre, earumq. uirtutum, ac petitionum indicem habere apud se. Atque vt cuiuslibet vita Sancti stata narretur hebdomada, natalem sancti diem, & eius nomen, cui sanctus obtigerit adnotat, monet suo tempore singulos. Nullum preterire mensem patitur, quin Sodalitatis leges in cœtu publicè recitet, quarum de obseruatione solicitus ad Patrem refert, si quid emendatione dignum animaduertit. Omnia sodalitatis decreta separatum in codicem refert. Suffragia præterea cùm in consultationibus, tum in Comitijs idem distribuit, & colligit ad Patrem deferenda. Absente Præfecto superior Consiliarius vicem gerit Præfecti.

De officio cõsiliarii superioris.

Huic est curandum præcipuè, vt Oratorium cùm reliquis diebus, tum verò quibus C conuentus habendus est, subsellijs, alijsq. rebus ad id necessarijs instructum sit. Idem Altaris ornamenta, omuemq. sacrorum apparatum sedulò, accurateq; tuetur; datq; operam, ut omnia rite composita, mundaq. sint. festis præsertim diebus, multoq. maximè Beatissimæ Virgini sacris: quo toto genere quid agendum, quidùe obseruandũ sit, Præfecti sententiam, & voluntatem exquirit. Quo die sodalium cœtus est habendus cognoscit à Patre, quinam adesse debeat, eosq. tempestiuè deinde uocat, notatq. deferendos ad Patrem, si qui defuerint. Prima cuiusq. mensis hebdomada officium, quod uocant pro Mortuis, & Psalmodiam ex instituto persoluendam Patri in memoriam redigit, conuocatq. maturè Sodales in locum huic pio muneri destinatum. Initio sui ministerij sodalitatis omnem supellectilem, & instrumentum per apophasim, vel (vt aiunt) inuentarium adnotat, eiusq. inuentarij exemplum dat Præfecto: eiusdem D suppellectilis, & instrumenti rationem in exitu redditurus. Nihil eorum, quæ sodalitatis sunt, alijs commodat, nihil item ipse aliundè mutuatur Patris iniussu. Hę ferme sodalitatis Beatissimæ Virginis, & eiusmodi aliarum sunt leges.

De officio inferioris, uel secundi Cõsiliarij.

Libri Spirituales pro Sodalibus B. Virginis, quinam. Cap. XXII.

IAm verò de spiritualibus libris, quibus maximè iuuantur, qui in has Sodalitates cooptantur, duo præcipui sunt, præter alios illos, quos supra memorauimus, vbi de Religiosis egimus. Alter Francisci Costeri Latinus iam, atque Germanicus Christianarum Institutionum in gratiam Sodalitaris Beatissimæ Virginis. Alter Italicus Guilielmi Baldesani nomine editus, qui stimulus ad uirtutes inscriptus est. Et qui-E dem audio tertium esse, quem Parisijs emiserit Claudius Vadanus Presbyter hoc titulo. *Pię, & Christianę Institutiones pro Societate Beatissimę Virginis Marię.* At hic nondum peruenit ad manus meas. In libro quidem, quem Costerus edidit, qui & nomine Bullæ Sodalitatis erat primò emissus, post professionẽ Orthodoxæ Fidei iuxta Decretum Concilij Tridentini, quam sodales edunt, agitur de modo confitendi: Examinandi conscientiam: Audiendi sacrum: Audiendi verbum Dei: Orandi: Meditandi: vespere sese ad quietem componendi: Mane surgendi: Mysteria Rosarij recitandi: Remedia contra diuersa vitia, noscendi: Ceremonias Ecclesiæ intelligendi: Altius gustãdi orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, & Symbolũ Fidei. Verè igitur aureus est liber, & à qualicumq. adolescente (non tantũ studioso, uel sodali) numquã

Costeri liber quid contineat.

depo-

deponendus è manibus. Eodem autem spectat, quem Polonicè similem (at omnibus A
Martinus Laterna. communiorē) Martinus Laterna è nostris euulgauit, magno Polonicæ nobilitatis bono. Sed qui Guilielmi Baldesani nomen præfert, stimulus ad virtutem, utilissima cõtinet: Quippe qui disertè ostendit necessitatem ferendi adolescentibus auxilij aduersus intemperantiam. Orationes, quibus eidem resisti possit. Et hæc quidem vtraque decem primæ partis capitibus. Secundæ verò duodecim capitibus dignitatem, pulchritudinem, fructus, pretium honestatis, eiusq. vel consequendæ, vel conseruandę remedia. Tertiæ denique partis capitibus decem uirtutes adolescenti Christiano proprias persequitur. Hortor autem & seniores, & prouectiores, ut qui liber Hispanicè primū, deinde & Italicè inscriptus est, *Ars seruiendi Deo*; ac Tractatus, *Audi filia*, & Epistolæ Ioannis Auilæ attētè legantur: vix enim facile verbis assequar, quot inde ad Dei gloriam bona consequentur, quibus cordi sit cælestis hęreditatis ęternitas. B

Præcipua caritatis opera erga Proximos ad Sodalitates spectantia.
Cap. XXIII.

IAm verò cum Sodalitates aliæ omnes Pietatis officijs præcipuè nitātur. Inter hęc autem illa sint, ut communiora, ita Diuinæ bonitati admodum accepta, quæ ad uisenda Valetudinaria, ad solandos vinctos, & ad moribundos iuuandos pertinent, ideo præter earum Sodalitatum leges, quæ cuique sunt propriæ, & de quibus pleraque extant in libris duorum Cardinalium, S. Praxedis, & Paleotti, hęc quæ sequuntur non tam legere, quàm in rem conferre expediet. C

Deum placari, & ad misericordiam allici visendis Valetudinarijs, & ægrotis, quod & ad mulieres pertinet. Cap. XXIIII.

QVi igitur ægrotos inuisunt, ac de ijs bene mereri student, tam spirituali, quàm corporali beneficio Christiano munere funguntur, Deum quantumuis iratū, placatum efficiunt, & alliciunt ad misericordiam. Huc laus illa spectabat viri patientissimi. Ab Infantia mea creuit mecum miseratio, & de Vtero matris meæ egressa est mecum. Oculus fui cęco, & pes claudo, pater eram pauperum, & causam quam nesciebā, diligentissimè inuestigabam, conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prędam. Exempla igitur, mulierū, & virorū, mox eius instituti ratio nē, & causas afferā. Tertullianus nascēri uicinus Ecclesię, ad vxorē scripsit, fuisse hoc D Christianę consuetudinis, ut quę irem essent coniugatę vicatim aliena, & pauperiora quæque tuguria circuirent, in carcerē ad osculanda uincula Martyrum, reptarent, cibum, potū, & reliqua subministrarent pietatis subsidia. Placida Theodosij Imperatoris Vxor, his à Deo Spiritussancti artibus obtinuit Imperij firmitatē. Quæ de ipsa Scriptores memoriæ mandarunt, ecquem legere, aut Diuinā opem per misericordiæ opera consecutam, imitari pigeat? Verba Theodoret. hæc sunt: Habebat igitur Imperator „ & aliam utilitatis occasionem, per quā de bonis operibus triumphatet, coniux enim „ de Diuinis legibus ea sępius admonebar, seipsā tamen perfectè prius erudiēs; Non e- „ nim Regni fastigijs eleuata est; sed potius Diuino Amore succensa: Beneficij namque „ magnitudo maiorē ei Amorē benefactoris excitabat. Repentè ergo ut uenit ad purpurā Claudorū, atque debilium, maximā habebat curā; non seruis, non alijs ministris E utens, sed per seipsam agens, & ad eorū habitacula ueniens, & vnicuique quod opus haberet, prębens; sic etiam per Ecclesiarum Xenodochia discurrens suis manibus ministrabat infirmis, ollas eorum tergens, ius gustans, offerens cochlearia, panem frangens, cibosque ministrans, calices eluens, & alia cuncta faciens, quæ seruis & Ancillis mos est solenniter operari. Illis autem, qui ei tales res nitebantur prohibere, di- „ cebat: Aurum distribuere opus Imperij est; ego autē pro ipso Imperio hoc opus offe- „ ro bona omnia mihi conferenti. Nam uito suo sæpè dicebat: Oportet te semper mari „ te cogitare, quid pridem fueris, quid modo sis: Hęc si semper cogitaueris ingratus „ Benefactori non eris; sed Imperiū, quod suscepisti, legitimè gubernabis, & hatum re- „ rum

Iob 31.
Iob 29.
Lib. 2. ad uxorem.
Vide Grego. Nyss. qui sermonem de eius morte habuit.

A rum placabis Auctorem. His ergo sermonibus semper usa, velut optimam quandam vtilitatem, Virtutisque abundantiam coniugi suo alioqui ad optima propenso offerebat. Hęc Theodoretus. Secutę porro sunt alię uel nobilissimę Elisabetha Regina Pannonię, Sancti itē Ludouici Regis Mater, & Vxor, & pleręque eius generis, quas nec matrimonij vinculū, nec Regnorum cura deiunxit à Vinculo caritatis. Sanctę itē Virgines Pulcheria Imperatoris Arcadij Soror, etsi fratris pueri moderabatur Imperiū, eūq; summa cura alebat, ceterę; adeo eius sorores eadē studia erga templa, erga egenos, mendicos, & aduenas libenter pręstitere. Itaque factū est, ait Nicephorus, ut domus eorū rectè administraretur, ætasque Imperatoris optata caperet incrementa, & aduersariorū insidię, bellaque orta omnia sua sponte soluerentur. Et Imperator ipse indies rebus bonis accumulatus, laudaris Sororis consilijs, ueluti uera effigies, & statua in optimi Imperatoris formam expolita esset. Hęc ille; qui paullo ante sententiā aureā his de rebus pronunciarat: Amorē inquiens Dei nō consequi homines, nisi seipsos (Dei gratia) factis ipsis idoneos prębeant. Stetere igitur, & aucta sunt summa Mundi Imperia per hęc mulierū opera; & hęreses ipsę bellaque sua spōte ruerunt; priuatis autē domibus metuetur aliquis casus, si qua ijsdē se studijs mulier dedat? At meliorum illorum pars Virgines fuerunt, aut nuptæ. Sanè verò sed & viduæ imprimis ei rei studeant, quem non moneat sanctissimorū hominum Auctoritas? Enumerat & quærit Apostolus in Vidua virtutū Catalogum; vt in bonis operibus testimoniū habeat, filios si rectè educauerit, ut hospitalis sit, pedes Sanctorū lauet, afflictis vt abundanter præbeat; omne ut opus bonum subsequatur. Illis (inquit B. Hieronymus) tribue diuitias tuas, qui non phasides aues, sed cibariū panem comedunt, qui famem expellant, non qui augeant luxuriā, intellige super egenum, & pauperem, omni petēti te da, sed maximè domesticis fidei, nudum vesti, esurientem ciba, ægrotantem uisita. Multa igitur eiusmodi ad Saluinam, ad Herontiam, ad Furiam, viduas, ea de re cordatissimus uir multa reliqui ferè omnes eius æquales Sanctissimi Basilius, Ambrosius, Augustinus, & quis non? Quorum vtinam nos, qui verbum Dei, Domino miserante, docemus, homilias pietatis plenas ita publicè recitemus, ut aliquando magno cū fructu factum est, cum ipsa Patrum scripta ad hæreses conuincendas è suggestis populo legerentur; vtinam, inquam illa potius quam nostra in lucem edamus, conuersa in cōmunem linguam, ut populus inde cibum sumat vnde vires ad sempiternam vitam eliciat. Sed redeo ad exempla. S. Basilius leprosis, quos idem ipse curabat, Valetudinarium construxerat: optimi scilicet, ac veri Theologi studium iacentium curatio. Extat in illud B. Gregorij Nazianzeni Episcopi Sermo, undique caritatem spirans, de pauperum Amore, ac de Valetudinarijs. Ad leprosos visendos, & iuuandos ut misericordia dignissimos, quibus inquit, semper est maior morbi motus, quam spes sanitatis, adhortatur Dei vir. Et Sanctum Ludouicum homini eo morbo laborāti inseruisse, cibumque flexis genibus ministrasse, à maioribus nostris accepimus. Ita misericordiā misericordi Regi præstante, qui ab hominibus non uult vinci, Deo, Albigensium, hæreses ad nihilum reciderunt; Regnum ad antiquam frugem, auitamque religionem redijt, ipseque Rex præclarissima pro Christi fide itinera confecit.

Lib. 4. c. 2. — 1. Tim. 5. — B — C — D

Argumenta contraria refutantur. Cap. XXV.

E Ritne igitur mulieribus hic pręclusus bene merendi aditus? minimè: Quia enim multū in eiusmodi rebus laborarunt in Domino, commendantur ab Apostolo. Ac iudicium de viris tantum non feret nouissimo die integerrimus Iudex fęminas etiam de pietatis operibus interrogaturus, & si quæ id egerint, eodem ornaturus præmio. B. Hieronymus cum Furiam nobilissimam mulierem ad talia hortaretur: Consurgent, inquit, proceres aduersus Epistolam meam, turba patricia detonabit me magum, me seductorem clamitans, & in ultimas terras deportandum, addant si uolunt & Samatitem, ut Domini mei titulum recognoscam. Sed quid ille adhæc? vt muliebrem animum ad pietatem roboraret, Memento (inquit) te non esse eius, cui nata es, sed cui renata, idest Christo. Talia si qui aduersus Sancta hæc munera proferant, præsertim qui non tractant Diuina mysteria, quique vix auribus corporis

ris audiunt uerbum Domini, non ita fortè mirandum uideatur, sed illud omnino indignum Christiano, intolerabileue, quasi hæc centies legerint, aut etiam alios monuerint, quia non ipsi forsitan id agunt, reliquas Christi animas à re optima auertunt. Ac ego ne languentes attrectē, ualetudinaria inuisam, cum pauperibus manducem ? dic tu verò o uir bone quorsum qui Christi opus auersaris, Christianus diceris? quorsum illa sponsio ? quæ (ut B. Chrisost. ait) tota vita rememoranda est, & semper meditāda, & ad omnem progressum, & tentationem hoc verbum repetendum. Abrenuntio tibi Satana, & adiungor tibi Christe? quorsum iureiurando adacti militiam Christi professi sumus ? quorsum denique præmia facientibus hæc, non facientibus sempiterna supplicia? Veritas proponitur; accedis quidē (addit Nazianzenus) crimine constrictum non deest qui domo excipiat, quique etiam adulterū non domus solum, sed etiam mensæ participem faciat, ac sacrilegum vitæ socium asciscat, cumque ijs, à quibus detrimentum aliquod atque iniuriā accepit, amicitiæ fœdus pereuriat, horū contra à quibus nulla molestia affectus est, corporis virium non secus ac crimen quoddā auersatur. Ita uitij melior conditio est, quàm morbi, atque inhumanitatē, ut libero homine dignam amplectimur; humanitatem autē, & condolentiam, ut turpē, & inhonestam contemnimus. Arceantur ab Vrbibus, arceantur à domibus, foro, Concilijs nostris, festorū celebritatibus, conuiuijs (ò acerbam calamitatē) ab ipsa quoque aqua nec profluentibus quidē fontibus ipsi cum ceteris mortalibus communiter fruuntur, nec aliter creditur, quin fluuij spurcitiem aliquam, ac fœditatem ab ipsis contrahant, quodque mirū atque absurdum est, quos ut piacula submouemus, eosdē ut nihil nobis molestiæ inferentes, ad nos rursum conuertimus, non domum impertientes, non alimentum necessarium, non uulneribus medicinam, non ueste morbum eorum pro uirili obuoluentes. Hactenus Theologus.

A
B
C

Ceterum non desunt, qui si quam amplecti miserorū causam uelint alia ratione palpent. Tene quæ filios habes lactantes, quæ vitam degis cum coniuge, inuisere ægrotos, vlcera cernere, habitum maleolentem odorari, haurire ? Quid verò si isti ex ulcere mulierculæ ægrotæ Virginem Catharinam sanctissimam Senensem olim uidissent saniem ebibentem: aut B. Dominicum vermes ex alterius plaga excipientē, ut in pau perculis Christo cōpatientes, se ipsos, qua nulla uictoria maior est, uincerent? horruisset credo quod ad plurimarum mulierum innumerabiles obscęnitates fortasse nō fit: Non ita verò Christus, qui vermem in gemmā Dominico mutauit; & leproso, quem B. Franciscus osculatus fuerat, sanitatē restituit. Non ita Christus Dominus qui Catharinæ è suo dulcissimū quidpiam pectore propinauit: restati quæ sanies, atque vlcera in mendicis, & ægroris sunt, ea cæleste lac cælestesq; gēmas misericordibus esse laturā. Sed age, uideamus quid ad hæc ipsa Spiritus Dei aduersus Spiritum Satanę per Nazianzenum tot ante sęcula respondit. Sin hęc (ait) conferre nequis (doctrinā) ac hæc quidem secunda, & minora, quæque tuæ facultatis sunt, præsta, subueni, cibū porrige, uestem præbe, medicamentū adhibe, uulnus alliga, de calamitate aliquid percunctare, de patientia orationem habe, bono esto animo, accede, haud quaquam ex ea re labefactaberis, haud quaquam vitiū contrahes, etiam si homines nimium molles, ac delicati hoc existiment inanibus rationibus decepti, uel potius hoc siue molliciei suę, atque inertiæ, siue impietati prætexant, ad timiditatē, & ignauiam, uelut ad magnum aliquid ualdèque scitum confugientes. Hoc tibi & rationes, & medici persuadent, atque ij qui eos domi curant, ex quibus nondum quisque eo periclitatus est, quod ad eos propius accesserint. Atque vt hoc demus, rem istam formidolosissimā, ac suspicione dignā (loquitur de attrectandis, & curandis leprosis) ò serue Christi, & Dei atque hominū Amore prędito, ne tamen demisso, ac degeneri sis animo; uerum fide subnitere, ignauiam misericordia Dei, metus, molliciem vincat, membrum tuum est licet, calamitate frangatur. Tibi licet animo forti pręterea, pauper derelictus est, ut Deo. His, quę à Nazianzeno dicta sunt, libentius utimur quam nostris: si quis contradicere audeat, auctoritate tanti Theologi facilius refutetur.

Greg. Naziā. Zen. in eodē serm.

D
E

Quid uerò si quis puter uetularū hoc tanrū munus esse, adolescentum non itē: Quippe quod & ipse Apostolus Sexagenariā eligendam esse in uiduā monet ? Sed præter

quam

A quam quod exempla Virginum,quæ allata sunt errorem hunc tollant, vnde obsecro mulier norit, senem se futuram, vt ad canitiem bona pietatis opera seruet? Cur Dominus,qui languentium omnium voluit esse quasi typus, & primitiæ,vt in ipso, tamquam membra reliqui sanctificarentur, Magdalenam pedes suos vngentem non repulit,non reliquas,quæ adhuc florebant ætate? Præsensit hunc Satanæ astum S. Hieronymus,quãobrem scripsit ad Saluinam: Nec te (inquit) moueat,quod cũ sexagenaria eligatur in viduam, putes adolescentulas ab Apostolo reprobari, & te crede eligi ab eo, qui dixit, nemo adolescentiam tuam contemnat. Sed in periculum vocabitur pudicitiæ,quę mulier ualetudinaria inuiset. Quid? pauperrima mulier senex, infantes, & plerique omnes decumbunt in valetudinarijs fere animam agentes, pus, tussis, febris, dolores, vndique miseros excruciant, & putabis hęc pudicitiæ aliquod damnum
B allatura? Quanto potius intra fines honestatis & pudoris cohibitura sunt fęminas ad libidinem maximè procliues? Nam vt satius est ad luctus,quàm lætitiæ domum ire, ita nulla re melius fit, ut caro Spiritum sanctum sentiat sessorem, quam si sensibus ipsis persentiscat, quibus conflictatur malis,quisue exitus huius pulueris,quem circumferimus, sit futurus. Et verò, ubi tam multi semper adsunt,ut fit in publicis Nosodochijs; & unde cum primum quis conualuerit è morbo, cum vix pedibus suis stet, ei emigrandum est aliò, hoc inijcies scrupulum? Quamquam (vt plerunque in Gallia, & alibi fit, ubi virgines, & mulieres omnium fere nobilium valetudinariorum curam susceperunt) fęminas separatim à mulieribus, viros à viris inuisi cupimus. Cauendũ itaque erat inprimis,ne,quòd culicem excolentes,deglutientes autem camelum, multi persæpe faciunt, quodque sanctissimis Synodis cautum est,sanos, & adolescentes, NOTA.
C quos minimè omnium deceret, ne commodi aut famulatus nomine circumsisterent in priuatis ędibus ancillæ,neue ipsi mulieribus adhęrescerent; ne item quas ad mensas ex Christi patrimonio accire deberent pauperes,ad illas quasi ad tabernam,& ganeum Matronas, Virgines, & omne famulitium illarum accerserent, (non possumus ruente Rep. Christiana Christianè non loqui) cauendum inquam, ne ad loca libidinum, ne quid grauius dicam, ad choreas, ad ebrietates, & conuiuia,quæ omnium fœditatum scaturigines sunt, diu, noctuque puellæ, nuptæq; sæpissimè admittantur: vt fidicinæ,& psaltriæ, & istiusmodi, ut S. Hieronymus ait, chori diaboli proturbentur ex ædibus,non mulieres illæ à Valetudinarijs arceantur, quæ ad pauperes, id est, ad Christi hæreditatem adeunt; Tum non inani, sed solida religione coleretur Deus.

D *Ratio visendi Valetudinarij. Exempla recentiora. Fructus.* Cap. XXVI.

SEd esto res Sancta ægrotorum cura, num huic operi semper, aut quiuis operam dabit? minimè quidem,omnia enim membra neque eundem actum habent, & vt in Ecclesia cuncta ordinatè fiant, sanxit beata illa Pauli anima. Quid igitur incommodi sit,si quater,aut quinquies (dicam decies) singulis annis honesta matrona, vidua, aut quæuis alia (bona parentum aut coniugum venia) valetudinarium visat, iuuet, tantum diem beneficij collatura erga pauperes suæ parœciæ, utque ordine id fiat, sodalitas piarum mulierum ea de re constituatur, quæ cuique diem suam certam que tribuat, quemadmodũm summa cum honestate ac fructu Lugduni, & Tolosæ superioribus his annis actum est? Hoc verò tempore alibi inchoatum, re cum administratoribus communicata, caussisque ab ijs comprobatis. Extat libellus de toto hoc
E ordine Galliæ, non ita pridem Lugduni euulgatus. Ducentæ Matronę curam illam susceperunt. Tot aduenæ (ut magnum illud Galliæ emporium est) qui è castris veneant,cum sua corpora pro salute orbis Christiani, tormentis bellicis, & atrocissimis hostibus obiecissent, partemque sanguinis fudissent, Christianæ pietatis erat,ut solatium languoribus aliquod reperirent, eamque pietatis Lugdunensium laudem, tanquam meliores merces,ad Germanos, Italos, Heluetios afferrent. Hoc ipsum facile in alijs Ciuitatibus futurum,nisi Satanas,vt solet nobis torpescentibus,aut etiam (ò turbulentam tempestatem) impedientibus, omne pietatis iter interrumperet.

Ad viros venio,referta omnium Patrum scripta sunt eius rei. Christus dixit, Apostoli prædicarunt, Sancti fecerunt Episcopi,iusserunt Synodi,Martyres sanguine con-

signarunt. Ethnicorum, & Apostatarum peruicatiam aut fregit, aut flexit hæc pietas. A
Arsacius Episcopus ab ipso infensissimo fidei hoste Iuliano iussus est, vt Valetudinariorum curā susciperet, idemque ut facerent alij, hortaretur; multa millia tritici uinique ad hoc opus attributa à Tyranno, quod à nostris uulnera, morbosque suorū militum, à quibus tamen immensa mala perpessi fuissent, benignissimè curari cerneret. Quibus autem idē Deus est, eadem fides, Sacramēta, Scriptores, Patres, addo naturā, si gratiam repulimus, homines hominibus nati, nostrorū membrorum, appropinquante Dei iudicio, curam abijcimus? Parentes si filios festis diebus, quos eiusmodi operibus, precationibusque inprimis Sanctos esse Dominus voluit, ad custodias, atque ad Valetudinaria adduxerint, iisdem vt rebus assuescant, exemplo docentes, ad quantā frugem, altitudinemque breui tenellas plantas perducent? Iustitiam, Prouidentiam Dei, miserrimū hunc vitæ præsentis statū oculis ipsis intuebuntur, vt & paullo post B
munita cælesti metu pectora confidentissimè opponant illecebris voluptatem, & Domini misericordiam misericordia sibi cumulatè concilient.

Quod si ad mulieres, laicosque ac pueros hoc officium pertinet, quàm verò cognatum erit, ac propriū sacerdotum? Nemo non ad hanc palestram descendet, si quæ oratione extollimus, non ad fastum, neque ad quæstum pestilentissimū, sed ad rem ipsam accōmodemus. Adeo perrumpuntur omnia durissima exemplo: nec ferreum ullum cor inaccessum est pietati, cum populi eorum, qui dicuntur sal, lux, pastores, sapientia condiantur ad caritatem, opere inflammentur, nutriantur autem sæpissime sacramentorū cibo. Nemo hæreticus, vt tandem homines benefactis alliciuntur, non tedit in fidem; aut nisi conuertitur, confunditur, & ea quæ prius comprobauerat, tandē (vt virtutis indiuidua comes est laus) velit nolit, probabit. Ita priscorum Patrū pietas gentium in se efferarum oculos, animosque conuertit. Ita Scytæ, Thraces, indomiræque aliæ nationes, ceruicem sub Christi iugum posuerunt. Refrixit caritas, ita C
fides sensim extincta est, & qui populus cælestem hæreditatem expectabat, nostra negligentia præsertim, ac desidia causa cecidit, perpetuisque cruciatibus addictus est. Quid dicturæ tot animæ Christo iudicante, quid Christus responsurus, cum nobis adscribentur hæc omnia? Hinc igitur factum illud consilium, ut prope Canonicorum, Monachorumque templa Valetudinaria, & Xenodochia extruerentur. Patres erant Abbates, ita pauperes, filij. Episcopi pastores, ita populi erant greges. Vtrinq; concionatores, aut opus ædificabant, aut verbo, exemploque sustinebant. cessatū est, cessauit amor subditorum; &, ut in animis à recto auersis plerunque fit, patuerunt omnia hæreticis, Atheis, iræ Dei sæuienti, & nondum finis. Vicena hominum millia alicubi ætate patrū nostrorū sub patrocinio S. Magdalenes erant, sodalitati cuiusdā Valetudinarij nomina dederāt; subueniebatur ægrotis; lectulos, & eius generis reliqua, cū diem obirent, quisque Valetudinario legabat, Ciuitas vnius labij, quæ eiusdem erat caritatis. Nunc uix reperitur, qui hoc faciat. Si qua verò in Ciuitate instaurari id cogitetur, quantus forsan infelicium rumor existet? quanta hæreticorum inuidia? ne Ecclesia Christi, ut per hęc aliquando suos habuit exortus, ita pristinos progressus faciat? D

Alij fructus hinc. Cap. XXVII.

AT habebit ne alias vtilitates hæc res? sanè plurimas, quæ fortasse ad hæc capita redigantur. Primum quod dignitatis amissæ splendorem Ecclesiæ recuperabit; hominibus vel in hoc mundo edentibus pietatis exemplum, pacēque ac consensionem inter ciues fouentibus, vel in altero coronas, quæ numquam putrescunt, à Domino impetrantibus. Deinde hi, sese morituros recordabuntur, quæ mortis memoria sæpissimè, ni reuocetur, intercidit, spectris vanissimis huius sæculi perpetuo à sempiternæ felicitatis cogitatione nos auocantibus. Itaque qui in Parœcijs pauperimi languent, visentur; laborantibus verò præter subsidia corporis, consilio etiam, monitis, solatio feretur auxilium. Hæretici ipsi, vt diximus, allicientur ad fidem. Iacentibus in Valetudinarijs, quæ sæpè impendimus in conuiuia, nostro etiam dedecore ac damno irridentibus nos interea, quos pascimus ex ære Christi, manus porrigemus. Et à Christo nostra accipiente, cuius gazophylacium, ut rectè quis dixit, E

S. Petr. Chrysologus.

manus

A manus pauperis est, quid non expectes? Mercedem ille maximam pollicetur danti calicem aquæ frigidæ, & erit aliquis qui huic mercedi inuideat, suumque lucrũ alieno, & Christi commodo honoriq; anteponat? Qui parcè seminat, huic & parcè collecturũ minatur Apostolus. Et nos ut parcè, ut nihil feratur, præsertim vbi ipsa urget necessitas; vbi inflati posteri, maiorũ suorum legata, quę ualetudinarijs testamento reliquerunt, certissima sua pernicie, non soluunt, haud mouebimus? Sunt aũt pręsertim in Gallijs, etiã Virgines pietate, q corpora, quę mercatores Turcis, & Barbaris, milites aũt igni ac ferro ob pecuniã offerunt, p Christi amore, p pauperũ, patrięq; salute deuoueãt. Qui cõualuerint ex morbo pueri, puellæve à pijs mulierib. excipiẽtur, ut in fide, ac disciplina morũ alantur; ut aliquã artẽ addiscant, si quis sanus iã, sed non integris uirib. admissus fuerit, ope piorũ subleuabitur. Talib. igitur hostijs (vt ait vas illud) promeretur Deus. Neq; *Marc. 9.* *2. Corint. 9.* *Paulus ad Hebraeos.*
B ex tritico, quoduis serat, nascetur urtica, & si quis nutauerit in fide, aut ab hac alienus fuerit, & firmitatẽ, ut Gẽnadio cuidã; & fidẽ ut contigit Cẽturioni, à Deo accipient. Vt illustria interim exempla illa, fructusq; vberrimos taceam Sareptanę uiduę quę maluit uitã perdere, q̃ eleemosinã: Magdalenæ, quę modò Christus ungeretur, obtrectãtiũ ora nihili fecit, aliarũq; innumerabiliũ, q̃ in cęlis fulgebũt, sicut astra in ppetuas ęternitates. *Vide August. epist. 100.*

Iratum Deum leniri uisendis ijs, qui in Custodijs asseruantur. Cap. XXVIII.

PLacandi Domini optima est Rõ, quam Apostolus uiã excellẽtiorẽ uocat: charitas hęc est, quę non põt non flere cum flentib. non ægrotare, cum ægrotantib. non ligari cum vinctis. Sola hęc, quę salutis certum pręsidium est, ut B. Chrysostomus ait, sine qua Concionator fiet cymbalum tinniẽs, & æs sonans, nihilq; erit quisquis vel ipsum corpus in ignẽ tradiderit, vel quantamuis fidẽ habuerit. Ideo & Paulus (inquit S. *Homil. 53. in Matth.* *lib. 1. off. c. 29 in fine.*
C Ambrosius) fundamentum posuit Christum, ut supra eum opera Iustitię locaremus, quia Fides fundamentum est: neque verò satis est bene loqui, bene exhortari, uel ut idẽ ille, Sãctus uir subiungit, bene velle, sed & bene facere. Nec satis est iterum bene facere, nisi id ex bono fonte, hoc est bona uoluntate proficiscitur, hilarem enim datorẽ diligit Deus. Nam si inuitus facias, quę tibi merces est? Vnde Apost. generaliter, inquit, si uolens hoc ago, mercedem habeo, si inuitus, dispensatio mihi credita est. At Sanctissime uir, quænam ipsa sunt liberalitatis Christianæ opera, in quibus alibi omnem nostrę disciplinę summam constituisti? Perfecta inquies liberalitas, fide, causa, loco, tempore, commendatur, ut primum opereris circa domesticos fidei. Grandis culpa si sciente te fidelis egeat, si scias eum sine sumptu esse, fame laborare, ærumnã perpeti, qui pręsertim egere erubescat. Si in causam ceciderit, aut captiuitatis suorũ, aut calũniæ, & non adiu- *S. Amb. lib. 1. off. c. 30. init.* *in epist ad Timotheum c. 5* *S. Amb. lib. 2. offic. cap 30.*
D ues, si sit in carcere & pęnis, & supplicijs propter debitum aliquod iustus excrucietur; nã (etsi oĩbus debetur misericordia, tamen iusto amplius) si tempore afflictionis suę, nihil à te impetret, si tempore periculi plus apud te pecunia tua ualeat: quam uita morituri de quo pulchrè Iob dixit: Benedictio perituri veniebat in me. Hæc S. Ambros. Ergo grandis culpa, insigneq; facinus est, teste tam locuplete, si captiuo, eiq; qui in carcere est, opem non feras. Sed & alia sunt, quę nos urgeant. Necessitas huius tpis, Natura, Pręceptum Domini, Consuetudo bonorũ, exempla. Iam (ut ferunt) plena hęc calamitatis tẽpora, sępe in uinculis asseruantur, qui flent ad cętera incommoda hoc sibi acerbissimũ accessisse, non posse non versari se cũ hęreticis totos dies, qui non minus, ac si tenerent oẽm libertatem, sacrosancta Ecclesię dogmata, Sanctiss. Eucharistiã, cęteraq; omnia à Christo instituta mysteria rideant, ac uerò si quem possint siue fraude, pecuniaq; seu *Iob 29.*
E lenocinijs ad suas partes illiciant, sępe se, quamuis magistratus secus iusserit, diebus festis Pręfectorum carceris desidia, aut exigua fide, sacra nec uidere, nec audire, nec tamẽ hęreticos his contentos esse, si quis ad supplicium educatur, hunc illos hortari, instare, ut pro hęresi eorum audacter, temereq; moriatur, in religionẽ Catholicã tum contumelias grauiores iaciẽtes. Quid igitur faciat; qui salutem aĩarum sitit? Magistratum in primis adeat, bona huius venia, uisat interdũ custodias, cõsoletur oẽs, si minus reuocet ad sanitatẽ hęreticos, saltẽ Catholicos retineat in fide, atq; ad pietatẽ cohortetur. Quanto sanctum hoc pietatis officiũ uehemẽtius oppugnabit impiorum dicacitas, tanto maiore in illud incũbat sacerdos pius. Tũc anteibit faciẽ eius Iustitia illius, & gloria Dñi (nõ mentiente Propheta) colliget eũ. Cõcionator aũt siue Aduentus, & magni Ieiunij, siue

alio tempore si rogetur, alijs vt in Tēplis, ut fit, post conciones Verbū Dei exponat, respōdeat, si quis eius rei erga captiuos curā suscipiat, se libenter pro rōne suarum virium obtemperaturū: sin minus, nō videri Christianū, ut qui cęlestis pabuli nullū solatiū habent, quiq; nequeunt ad publicas accedere cōciones, eos sine verbo Dei, pręsertim quo tpe ad sactam synaxim parandi sunt, relinqui. Quā multi optime IESV, qui cū multis es in tribulatione, in fidem redibūt, quot hęresim antea professi, tum vererē perfidiā detestati, tua sanctissima carne vescentur, quam multi per te, verbo tuo vsq; ad interiora cordis penetrāte, qui emittis vinctos e lacu ope piorū emittentur, ut quorū familię summo in męrore versabātur, tibi liberatori Deo uota soluet, tuumq; benignissimū nomen in sęcula utriq; concelebrabunt? Quis igitur tā excors, qui nō intelligat, nullā esse detestabiliorē impietatē, q̄ auertere hoīes ab eo, quod uel ipsa oīb. animantib. natura pręscribit, vt iuuent suos, & qui sunt in aliquo periculo, ijs vt opitulētur? Laudantur à scriptorib. Ethnicis filiæ duæ, quæ Matrē altera capitali crimine dānatam, altera Patrē in uinculis proprio lacte aluerit: & tā admirabilis spectaculi nouitas ad Consulū iudiciū perlata, remissionē pęnæ mulieris impetrauit, vt qui eā conscripsit historiā, in hęc uerba erumperit, Quò non penetrat, aut quid non excogitat pietas? Et verò erit aliquis, qui uelit haberi homo, qui ista non probet? aut qui ante tribunal Christi speret coronā pietatis, q̄ fratrem suū non dilexerit, languentem etiam, ac uinctum, ac męrore confectum sit aspernatus? Quid si nos (vt nemo non fateri debet, nos esse pp peccata nostra infernū commeritos) essemus in uinculis, studium ne hominum, & eiusmodi erga nos officia respueremus? quod itaq; natūra cogente, mihi etiam peccanti optem, cur charitate urgēte fratri, fortasse & innocenti negem? Accessit aūt ad naturę legem Dñi Pręceptum, quo & huiusmodi ad rerum studium (ait Nyssænus) hēt uim conciliādi Regni cęlorum, & quib. illa cordi nō sunt, hi Deo Iudice maledicti, futurū sit, ut in æternos ignes deturbentur. Et tamen uide (ait Beata illa Chrysostomi aīa) quomodo leuia iniungit, non. n. dixit, In carcere eram, & non eripuistis me, infirmus, & non curastis me; sed non uisitastis, & nō uenistis ad me. Fremant igitur licet osores Christianorum operum, clamitent esse facinus, quod ore proprio Dei Filius unicuique, quanto magis sacerdotib. intime cōmendauit; nihil nos de snīa deijciat, nihil ab opere Christi Christianos remoretur. Qd' uerò SS. Pont. sp obseruauerunt, id nos non nouū, sed sanctissimū existimemus. Quid? Iurisperiti, & legum humanarum latores uincula non ad pęnā, sed ad custodiā esse testantur; & quanquā aliquando ad pęnā sunt, num animis ad fidem deserēdā, an corpori esse ad cruciatus tolerandos, dicere, quispiā audeat? Sint igitur ista hoīum, non Christianorum, quorum aīos Charitatis radius nondum illustrauit, quādo crudelitas nulla insatiabilior est, quàm quę sęuit in animas, quę pretiosissimo Christi sanguine redemptæ sunt.

Orat. Funeb. de Blacilla *Matth. 25. ibidem.*

Exemplis eadem res comprobatur. Cap. XXIX.

HÆc sunt, quę sanctissimos uiros permouerunt ad custodias uisendas, ne dicā, illhic sępe innocētes, dum de eorum cā cognoscitur innocētes detineri, quorum dolorē leuare, aut męrorē abstergere Angeli ipsi suscepta corporis specie sępissime cōsueuerunt, Nemo ignorat missū à Dño Prophetā ad Danielē in lacu pascendū Iosephū aūt Iacobi Patriarchæ filiū legimus oblitum uinculorū suorum ministrasse reliquis; Quorsū hoc? nisi qd' eorū animos cōsolatione pmulcens erigebat ad cęlestia, nec tristitia (ut Apostolus docet) sinebat męrētes absorberi, & tn̄ (ait B. Chrys.) nō ut uincto Dñs illo usus est, sed ut curarum participe, immo, ut eo, qui ibi detentorum curas bene consolari queat. Qui nō solum (inquit Ambr.) carcerē non sentiebat, sed etiam alios quoque e carceris leuabat ęrumna. Vide igitur, ut seruientib. Domino, aliorum ēt compedes, uincula, ęrumnę non nobis solum cooperantur in bonum, uerum cęlestē quoque libertatē acquirunt. Quàm uerò Concionatorē Domini gesta interius meditātē nō moueat exēplum Chr̄i descēdēris ad teterrimū carcerē inferni, ut nō solū Patres inde educeret, uerū ēt sicut Princeps Apostolorum ait ijs, q in carcere erant, spūaliter ueniēs pdicaret, q increduli fuerāt aliquando, qn̄ expectabant Dei patientiā in dieb. Noe cū fabricaretur Arca. Vt plene itaq; crederēt, qui plenè tū nō credidissent, eò benigniss. Dñs descēdit, ut quēadmodū à Zacharia pnunciatū fuerat, emitteret vinctos in sanguine testamēti ex lacu, in quo nō erat aqua, s. quos uiuētes (docet Greg.) in carne p suā gratiā in fide

Gene. 40.

1. Pet. 3 et 4. *Greg Naz. 2. hom. die Pascha.* *Cyrill Alex. in Com Zach. cap 14.* *Zach cap 9.* *Greg in epi. st 372.*

&

A & bona operatione saluauit. Ita sæpissime Spiritus sanctus animas nostras laqueis peccatorum vinctas non desinit visere, pulsat ad ostium, vt soluti peccato, & tamquam per eum manumissi, in sanctitate, & iustitia viuamus aliorum miserijs compatiẽtes. Celebris est Christianæ mulieris pietas, quæ B. Athanasium aluit in cisterna, quandiu furor persequentium repressus est. Illustre verò illud, atque ab Episcopis, Parochisq; suspiciendum exemplum quod S. Greg. de uiro Dei Paulino recitat. Hic enim cum apud se aliud nisi se inuenisset, miseratus ærumnã mulierculę, cuius in Africam filius captiuus à Barbaris deductus fuerat se ipsum pro illo Vicarium, seruumq; præbuit, filio matris restituto, ad excolendum Barbari hortum se dedit, tandem hęc respiciente, qui non dormitat Deo, omnes ciuitatis suæ captiuos reduxit in patriam, cuius Episcopus erat. Quænam maria caritatem poterunt extinguere? hanc ille in Afri-

Vide Syn Ro. Zach. Pont. S. Aug. plura in ep. ad Eudoxium. Hist. pulcherrima Paulini.

B cam pro sua Ouicula transmisit; ille se ipsum Barbaro oppigneraùit, quod Nicolaus Abbas pro Adolescente facere voluit. B. Dominicus pro alio item cogitauit. Et nos miserrimi verborum quidem solatia ad custodias afferemus? Paucos ante annos Frãciscus Picardus, summus Concionator, qui Theologiæ studijs, ac nomine non ad sciẽtiæ ostentationem, sed ad legem vitæ, populiq; salutem vtebatur, cum quidam Parisijs raperetur ad carcerem, non ferens hominis miseriam, prius bona pecuniæ summa eum liberauit è vinculis, quam in vincula conijceretur. Inde illa eius vis, veraq; suada medulla in concionando, ut cuius doctrina non ex affectata, multiplicique rerum varietate ornata dictione, sed ex dilectione Populi metirentur, eam illustribus factis consignatam adhuc infixam in animis retineant, posteris etiam perpetuò relicturi. Hoc igitur (ait Ambrosius) maximum est incentiuum misericordiæ, ut compatiamur alienis calamitatibus, necessitates aliorum quantùm possumus iuuemus, & plus interdũ

De Nic. Abb. qui fuit Imperat. Mauritio uide Io. Moschum siue librum inscriptum λειμωνάριον. De Dominico vide eius uitam scriptã à Io. Garzone.

lib. 2. of. c. 28.

C quam possumus. Melius est enim pro misericordia causas præstare, vel inuidiam perpeti, quam prętendere inclemen tiam, vt nos aliquando in inuidiam incidimus, qui cõfregerimus vasa mystica, ut captiuos redimeremus, quod Arianis displicere poterat, nec tam factum displicere, quam vt esset, quod in nobis reprehenderent. Quis autem est tam durus, immitis, ferreus, cui displiceat, quod homo redimitur à morte, fęmina ab impuritatibus Barbarorum, quæ grauiores morte sunt, Adolescentulæ, vel pueruli, vel infantes ab idolorum contagijs, quib. mortis metu inquinaban tur? Quã causam nos, etsi non sine ratione aliqua gessimus, tamen ita in populo prosecuti sumus, ut confiteremur, multoq; fuisse commodius astrueremus, vt animas Domino, quam auram seruaremus; Qui. n. sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregauit. Aurũ

D Ecclesia habet non ut seruet, sed ut eroget, & subueniat in necessitatibus. Quid opus custodire, quod nihil adiuuat? An ignoramus quantũ auri, & argenti de Tẽplo Domini Asyrij sustulerunt, non ne melius conflat sacerdos propter alimoniã pauperũ, si alia subsidia desint, quàm sacrilegus asportet hostis? nonne dicturus est Dominus cur passus es tot inopes fame emori? & certe habebas aurũ, ut ministrares alimoniã. Cur tot captiui deducti in commerciũ sunt, nec redempti? cur tot occisi sunt? melius fuerat ut vasa viuentium seruares, quàm metallorum. Hæc S. Ambrosius.

Recentioribus exemplis idipsum comprobatur. Cap. XXX.

VT igitur ad eadẽ unde digressi sumus, exempla reuertamur, duo Adolescẽtes nobiles, iidemq; fratres, cũ oẽm ætatem egissent in hęresi, Cõcionatori Catholico, quẽ anteq; ad suppliciũ ducerentur, accersiuerant, testati sunt, verissima credere se esse quæ doceret, propterea qđ eo sæpe visente custodias, populumq,

E ad pietatis opera exhortãte, multa charitatis signa erga se, cęterosq; vidisset. Profecti ad equuleũ populo frequẽtissimo, Deũ opt. laudantib. oĩb. mortẽ constãtissime tulerũt.

Ante bienniũ quatuordecim Triremes erant Massiliæ in statione: Nemo eorũ, qui esset in uinculis, peccata sua fatebatur, nemo à multis annis acceperat Sanctiss. Dominici Corporis Sacramẽtũ. Permixta hęreticorũ fex, qui cũ Geneuensem Catechismũ antea didicissẽt, ẽt vincti uinctos Catholicos docere audebant: pleriq; fideles opera quoq; hęreticorũ, & dolo malo in illas intrusi, miserrimũ ducebant uitæ genus. Alij. n. cũ pręscriptum pęnarũ tempus iã absoluissent, catenã, fame, tormẽtis confecti, solatio suorũ, concionatorũ q. pręsentia, rebus verò oĩb. orbati, illhic squalebant. Quid tũ fa-

ceret Christianus vir? an quia nemini erat cordi illorũ salus, ne forte uideretur nouã rem, ac paullo laboriosiorẽ, ne dicam, sordidã tractare, tãtam benedictionẽ omitteret? haud sane credo; Præfectũ Classis adijt Concionator, rogat ut qui vir satis pius sit, eũ misereat tot animarũ, quæ ad eundem fontem eadem Christi gratia, qua illemet, atq; adeo ipsi Reges, si rerum spiritualiũ donorũ habeatur ratio, imbutæ sunt, satis esse in continenti irritatũ Deum, nisi ẽt in mari iustissima illius ira, tamquã contra nouos Aegyptios prouocetur. Aderat qui rem magnopere iuuit Illustr. Card. Strozzius, fit ipsis præsentibus omniũ, qui longis nauibus præerant, conuentus, decernitur unicuiq; triremi Cõfessarius, Regiæ quadriremis curam suscipit Concionator, nonnulli ad eamdẽ rem aditus in posterum permissus, multas hæreses abiecere, oẽs ferè confessi sunt peccata, ex quib. quidam duodequadragesimũ iam annum natus, hominẽ (ut ille Euãgelicus) nõ habens, ad hoc Sacramentũ non adierat. Catechismis, & Rosarijs per triremes distributis die Christo resurgenti sacro, Eucharistiã solutis peccato animis, uincti corpore reuerentissimè, flentesq; acceperunt. Non ita multò post, quia non mẽtitur Deus reliqua se adiecturũ quærentib. primò Regnũ Dei, Rex ueritate cognita magnũ eorũ numerũ, qui aut hæreticorũ opera eo fuissent immissi, aut facinorũ suorũ pœnas iã luissent, dimitti iussit. Similia quod ad pietatẽ attinet in publicis custodijs contigerunt. Gratiæ à Massiliensibus a Deo actę, & Catholicæ Religionis fides eorum animis firmius inhęsit. Habes latè patere campum pietatis, quisquis serere bonũ cupis. B

Argumenta contraria diluuntur, erroresq́; aperiuntur impiorum. Cap. XXXI.

Serm. de Pauperum amore.

Obserua qui lucro, nõ animarum saluti miser inhias.

ET tamen cum hæc ita sint, aliæ eo audaciæ prorumpunt (inquit S. Gregor. cognomento Theologus) vt dicant: A Deo illis est afflictio: à Deo nobis prosperitas: Et quis ego sum, qui Dei decretum rescindam, ac Deo me benigniorem præbeam? ægrotent, affligantur, in calamitate versentur, ita censuit Deus. Atq; hic solum Dei amorẽ præferunt, vbi Oboli custodiendi sunt, atque aduersus miseros insolescendum est, illud quidem ex oratione liquidò constat, eos Deum felicitatis suę auctorem nequaquam arbitrari. Quis enim de pauperibus eam sententiam habuerit, qui quidem suarũ omnium facultatum Auctorem Deum agnoscat? Eorundem quippe est & à Deo aliquid habere, & eis; qui habent piè, ac secundum Deum uti. C

Hæc ille de pauperibus, quæ ad omnes afflictos pertinent, qui cũ fusiùs ad cuncta respondisset; Non multũ (ait) ab ijs, qui nausea, & vertigine affliguntur, dissimiles sũt, qui omnia sursũ, deorsumq; verti putant, cũ ipsi vertantur: idem .n. his, de quib. loquimur, accidit. Neque .n. Deũ sapientiorẽ esse se sustinẽt, q̃ primum ad euentum aliquem ipsi correpti hæserint. Hactenus ille. Ceterũ hi proximè alia licet rõne ad vesaniam Lutheri accedũt, nã vt ille resistebat ne Christianus bellũ cõmitteret cum Turcis, qđ hos diceret iustitię, irę q́; Dei administros, ita illi ne afflictis captiuisq́, opẽ feramus, desistũt. D

At (inquient) hac via secreta vinctis aperiri iustitię legitimus cursus impediri poterit. Quasi verò Christus è cælo descenderit legem naturæ sublaturus, aut Cęsaris, Regũve iura turbaturus, qui caritatẽ, Euãgelij neruũ, ac finẽ prędicaret. Pharisęorũ igitur illa sunt, qui cũ Seruator aĩos ad pietatẽ inflãmaret, eũ Regem se velle creare, tributaq; prohibere dari Cęsari mẽtiebantur. An verò ancillis, ac seruis (ne peiora cõmemorẽ) patebunt fores ad escas corporis importãdas, sacerdoti aũt ad aĩę cibũ inferendũ occlusentur? & cũ in sacello publicę (nã alibi neq; loquimur, neq; loq nisi pręsentib. multis vellemus) factũ corã ijs sit, non itẽ licebit concionari, ad fidẽ miseros hortari, monere aĩi, ne quem p̃uim dolorũ falsi accusent, ne Ecclesię Catholicę scita deserãt, hęreticos ut fugiant, sentiãt quantũ noxæ meriti sunt, qui aut hoĩes, in quib. imago Dei est, crudelissimis animis enecarint, aut Christi Sacrosãcta mysteria ipsũq; Regẽ cruẽtis manib. intrasẽrit, & q̃ sunt alia multa, vnde plecti se iustissimè sẽtiãt, impios in Deũ, ingratissimos in parẽtes: vnde doleãt, & à Dño misericordiã petãt; Eaq; rõne si minus iusta Magistratuũ, salẽ sũmi Iudicis nõ interitura supplicia declinẽt. Vtinã igitur cogitent Parochi, reliquiq; quibus à Domino talentum est creditum, quantum etiam ex hoc officij genere ad sacerdotij dignitatem acceder, nam in carcere ut otio, inopia, vexatione intellectum dante, aures ante veritati obturarant, dum uacuæ peccato præbebantur E

tur

A tur ita iam monitorũ uim suscipient, susceptam meditabuntur, atque ut erga Pastores sẽtim afficiẽtur beneuolẽtia, ita de sacris quoq; mysterijs, ac de Ecclesia rectius sentiẽt.

Opus Religionis ne, sit rogare pro reis, an potius iniquitatis, eisq; an ad peccandum maior detur occasio. Cap. XXXII.

SEd opus ne religionis sit rogare pro reis, Magistratuiq; modestè miserorum ęrũnas exponere, fortasse non omnino pium. Primum quod approbari delicta, quę insectanda sint, leuioraq; haberi omnia videantur, plerisque verò hac lenitate abutentibus, vnde mederi putes paucorum incommodo, multis ansam des male faciẽdi. Hæc ipsa olim, qui in Africa magistratum gerebat Macedonius, Augustino pro reo intercedenti obiecit. Quæ tamen Sanctissimus vir longiore epistola confutauit. Nos pauca de pluribus hoc loco. Nullo modo ergo (ait) culpas, quas corrigi volu- *S. Augusti. nus epist. 54.*

B mus, approbamus, nec quod perperam committitur, ideo uolumus impunitum esse, quia placet, sed homines miserantes, facinus autem, seu flagitium detestantes, quanto magis nobis displicet vitium, tanto minus uolumus interire vitiosum; facilè enim est, atque procliuè malos odisse, quia mali sunt; rarum autem, & pium eosdem ipsos diligere, quia homines sunt, ut in uno simul & culpam improbes, & naturam approbes, ac propterea culpam istius oderis, quod ea fœdatur natura, quam diligis. Non est iniquitatis, sed potius humanitatis societate deuinctus, qui propterea est criminis persecutor, ut sit hominis liberator. Et paulo post: Noli ergo dubitare hoc officium nostrum ex religione descendere, cum Deus, apud quem nulla est iniquitas, cuius summa potestas est, qui non tantum quid quisque sit, uidet, verum etiam qualis futurus sit, præuidet, qui solus potest iudicando non labi, quia in cognoscendo non po

C test falli, facit tamen, sicut Euãgelium loquitur, solem suum oriri super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos, cuius mirabilis bonitatis, ut simus imitatores, Dominus Christus exhortans. Diligite (inquit) inimicos vestros, & bene facite ijs, qode runt vos, & orate pro eis, qui vos persequũtur, ut sitis filij Patris vestri, qui in cęlis est.

Senecę autem verba illa affert; Omnes odit, qui malos odit, & tamen ideo diligendi sunt mali, vt non sint mali, quemadmodum vt non permaneant, sed vt sanentur ęgroti.

Neque verò quod lenitate, ac indulgentia plerique abutantur, idcirco deserendum officium est: Deus enim (inquit) in patientia sua perseuerat, perpauca in hoc sæculo puniens, ne diuina prouidentia non esse credatur, & multa seruans vltimo examini, vt futurum iudicium commendetur.

D Sed indulgentia fiunt deteriores, quique auctores eorum liberationis sint, si quid rei perpetrauerint, eandem culpam sustinebunt.

Nihilo minus cum intercedimus (ait Diuinus ille vir) pro peccatore damnando, sequuntur quæ volumus, siue in ipso, qui nostra intercessione liberatur, vt uel immanius impunita grassetur audacia subdita cupiditati, ingrata lenitate, atque unus morti ereptus, plurimos necet; uel ipso per beneficium nostrum in melius commutato, moribusq; erepto, alius male uiuendo pereat, sibiq; huius impunitate proposita, talia, vel grauiora committat, non vt opinor, hęc mala imputanda sunt nobis, cum intercedimus nobis, sed potius illa bona, quę, cum id facimus, intuemur, & uolumus, idest cõmendatio mansuetudinis ad conciliandam dilectionem uerbo ueritatis, & ut qui liberantur à temporali morte, sic uiuant, ne in ęternam, unde nunquam liberentur, incur-

E rant; Prodest ergo, & seueritas uestra, cuius ministerio quies adiuuatur, & nostra prodest, intercessio, cuius ministerio seueritas temperatur & uestra. Non uobis displicear, quod rogamini à bonis, quia nec nobis displicet, quod timemini à malis.

Instat deinde Sanctus uir, ut Macedonij aĩum molliat erga peccantes, sciatq; sacerdotum, siue Episcoporum pro reis rogantium diligentiã alijs etiam rationibus excitari. Cum enim (ait) super peccatores tanta sit patientia, tanta misericordia Dei, quales non esse oportet homines erga homines, qui hanc uitam nostram quantacumque cum laude commendemus, eam sine peccato esse non dicimus? quamquam etiã post nonnulla subiungit, si ita uiueremus, ut non esset quare diceremus, dimitte nobis debita nostra, quanto à nequitia purior esset animus, tanto clementia purior esse deberet,

vt si non conpungeremur sententia Domini dicentis. Qui vestrum est sine peccato, A
prior in illam lapidem iaciat, ipsius,qui hoc dixit, sequeremur exemplum, qui cum vtique esset sine peccato,ait mulieri,quam præteriti illi reliquerant: nec ego te condemnabo: Vade,iam deinceps noli peccare.

Vrget porro Macedonium,quod & ipsi Iudices Laici intercedant,proClericis apud Episcopos,& quod inhumanissimus iudicatur,si non interueniat, qui irato,siue alicui punienti fortuito superuenit. Cumque qui caussas hominum suscipiunt,libentius in foro defendant, quàm accusent, tamen defensorem plurimum distare ab intercessore, seueriorem autem Legis vindictam, quæ in veteri testamento, noui Testamenti indulgentia mitigatam, & quamquam frustra non sint instituta,potestas Regis,vis gladij Cognitoris, vngulæ Carnificis, arma Militis, disciplina dominantis, seueritas etiam boni Patris,habere tamen hæc omnia suos modos, causas, rationes, vtilitates, B
hincque rerum humanarum ordinationi contrarias non esse intercessiones, piorum præsertim Episcoporum.

Obserua qui alios iudicas & punis.

Quales verò in peccatis animaduertendis esse deceat Iudices,pulchertimo Domini exemplo docet his uerbis:

Proinde licet accusatoris alia persona sit, alia defensoris, alia intercessoris, alia iudicis. Sic tamen etiam ipsos criminum vltores, atque in hoc officio non ira propria concitatos,sed legum ministros, nec suarum, sed aliarum examinatarum iniuriarum vindices.Quales iudices esse debent, terruit censura Diuina, ut cogitarēt sibi propter peccata sua Dei misericordiam necessariam esse, nec putarent ad culpam sui officij pertinere, si quid erga nos misericorditer agerent, quorum vitæ, necisq; haberent legitimam potestatem. Nam cum ad Dominum Christum Iudæi adduxissent mulie- C
rem in adulterio deprehensam, eumque tentantes dicerent, quod iussa esset lege lapi dari, ac deinde quærerent quid de illa ipsa præciperet, respondit eis: Qui sine peccato est vestrum, prior in eam lapidem iaciat, ita nec legem improbauit,quæ huiusmodi reos iubet occidi,& illos terrendo ad misericordiam reuocauit,quorum iudicio hęc posset occidi.Et post:Cædat igitur huic sententiæ pietas Christianorum,cui cessit impietas Iudæorum.

Vincti quo tempore uisendi; & Sacramentis, atque alijs officijs iuuandi, priùs quàm supplicium de his sumatur. Cap. XXXIII.

DIcet nunc aliquis. Tu ne etiam eos,qui in Custodijs sunt,putas visendos post Maioris Ieiunij tempus? sane inquam, & eo tempore, & semper, hoc est D
saltem semel octauo quoque die. Nam cum quis horrore mortis perturbatus est,cum parentum,affinium, & amicorum multiplices species animum uexant, iā iam morituri, & Satanas omnes nocendi artes adhibet, hominem antea, vel hæresi diu imbutum, vel alijs criminum uinculis implicitum paruo temporis momento expedies ad Christum, fidemue agnoscendam,ad mortem libenter subeundam, ne dicā ad reuocanda in memoriam,quæ commisit peccata,ad negocia domestica,alienaue explicanda,ne quam litium causam relinquat suis, ac denique ad diguè sumendam Eu-

Euchariſtiā damnatis ad mortē posse prius dari. Dominic. à Sotoin 4.sē. q.1.art.11.

charistiam. Nam hanc siue ante aliquot horas, siue pridie eius diei quo ad suppliciū Reus ducendus est,non modo cum Theologis nostri temporis insignioribus,non cum Romano vsu, vbi quis eam expetat, & paratus sit, uerum etiam cum Canonum sanctione mœrore confectis, vt uiaticum necessarium, dandam cur non putem? Et An- E
gelus sudanti sanguinem Christo, qui Crucem subiturus esset, apparuit confortans eum,ut quod in Capite, quod erat sine peccato, factum uidimus,hoc in membris,quorum etiam peccata maiore egent solatio,faciendum omnino sit.

Iam uerò ex Latronis exemplo, quem in Cruce ipse Crucifixus benignissimus Dominus seruandum curauit unusquisque intelliget,reliqua eius generis officia Deo esse gratissima: Quæ res in nobilissimis Prouincijs honestissimos homines mouit, ut aut

SodalitasTosoſç hac de re instituta fuit.

damnatos capite usque ad mortē prosequerentur, aut postea precationibus, & quo quisque posset auxilio demortui spiritum lauarent,corpus autē efferent,& sepulturm ijdem ipsi traderent; sodalitates item probantibus Pontificibus ea de re institutæ hominum

A minum Laicorum magna cum laude, maiore cum merito. Adeo nihil non apertum caritati, cuius modus est non habere modum, vult Christus. Quid igitur si quis eandem rationem aliò transferre cuperet, insigne ne auderet facinus, atque ideo prorsus explodendum? Credo qui sapiunt, quæ Christi sunt, vt æquissimo animo patiuntur, ex longinquis, & à fide quoque alienis Regionibus meliores quotidie merces ad nos importari, ita quibus pietatis operibus diremur, si quas aliundè aliqui inferre studeant, non ægrè admissuros, nisi iam simul negent, opus esse pietatis, reliquias sanctorum, quia alij Athenis, alij Hierosolyma, aut aliundè fuerunt aduectæ, non esse retinendas. Quid item si quis cadauera eorum, qui à Magistratu morte mulctati cum caritate decesserunt, sacræ sepulturę dicat esset mandanda, quod & ijsdem Canonum sanctionibus, & Summi Pont. auctoritate, & nobilium Prouinciarum B consuetudine fit, impia ne illius erit oratio, aut pietas? neminem sanæ mentis dictum opinor. Quæ enim corpora sanctitatem acceperunt, aut amissam morientes per Sacramenta recuperarunt, siue uoto, seu re ipsa, caritas horret, vt vulturibus, & coruis relinquantur, ut canibus dentur, nisi si quid eiusmodi fit, quod propter summum exemplum diutissimè in omnium conspectu uersari debeat.

Inter pietatis opera, illud esse pernecessarium & summa caritatis, quo iuuantur moribundi. Cap. XXXIIII.

AD extremum, qui è morbo, aliove casu decessuri sunt ex hac Vita, iuuandi sunt, quam qui maximè: primò; quòd eo in momento spes æternæ salutis sita est; deinde quod Satanas calcaneo tum insidiatur moribundi, ne Chri- C sti Domini Regnum augeatur: omnes autem artes explicat eo tempore scientissimus artifex, quod modicum sibi iam superesse spatium intelligit, post quod perpetuis vinculis est illigandus. Accedunt in ægrotis tentationes, & corporis cruciatus grauissimi: vt qui eis operam impendat misericordiæ, tantumdem & ipse moriturus, ac centuplo amplius fit à misericordiosissima Domini manu acceptutus. Porrò ad hoc pietatis officium præstandum, cum quæ generatim Sanctissimi Viri posteris reliquerunt, tum quæ continentur libello Ioannis Polanci Theologi Societatis nostrę, de iuuandis morituris, sunt utilisima. Legant item qui libenter istas benemerendi de Deo occasiones amplectuntur, quæ Augustinus: Bernardus; Hugo à S. Victore; Innocentius III. proposuere. Veruntamen, & quę à Synodis hac de re sunt tradita, magni debent esse ponderis, à Coloniensi, cap. nono; ab Augustana; cap. 20. à Noua- D tensi cap. 4. Quo loco scriptum est: Cum Sacerdos audierit aliquem infirmari de Ple-
„ be, quantocius ad eũ pergat, aquam benedictam super eũ, & per omne cubiculũ asper-
„ gat, deinde septem Psalmos recitet cum precibus pro infirmis; postea lecto appro-
„ pinquans, in quo decumbit infirmus, eum blandè ac leniter alloquatur, ut omnem
„ suam spem in Deo ponat, ut flagellum Dei patienter toleret, ut hoc ad purgationem
„ suam prouenire credat, vt peccata sua confiteatur, ut emendationem promittat, si
„ Dominus vitam concesserit, pœnitentiamque pro culpis spondeat, ut vitam suam,
„ dum adhuc sensus, & ratio id eo uigent, disponat, ut peccata sua eleemosina redimat
„ ut rectam fidem, & credulitatem teneat, vt de misericordia Dei numquam desperet.
„ Sed aurea Tridentinę Synodi uerba in Sacerdotum cordibus sculpenda sunt, quæ ita
„ habent: Clementissimus Redemptor noster, qui se seruis suis quouis tempore vo-
E luit de salutaribus remedijs aduersus omnium hostium tela esse prospectum, quemad
„ modum auxilia maxima in sacris alijs præparauit, quibus Christiani conseruare se
„ integros dum viuerent ab omni grauiori spiritus incommodo possint, ita extremę vn
„ ctionis Sacramento tanquam firmissimo quodam pręsidio muniuit; nam & si aduer-
„ sarius noster occasiones per omnem uitam quęrat, & captet, vt deuorare animas nostras quoquomodo possit, nullum tamen tempus est, quo vehementius ille omnes suæ versutiæ neruos intendat ad perdendos nos penitus, & à fiducia etiam si possit, Diuinæ misericordię deturbandos, quam cum impendere nobis exitum uitæ prospiciat.

Aug. Serm. 48. ad Fratres in eremo. Bern. c. 2. medit. & c. 21. de inter. domo.

Hugo à S. Victo. lib. 2. de Anima ca 2. Innoc. 3. lib. 2. de miseria hum. condit. cap 42.

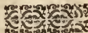
Habetur in 4. To. Concil.

ARGV-

ARGVMENTVM
QVINTI LIBRI.

His, quæ hactenus ad communem omnium vitam informandam, vel in officio continendam spectare diximus, succedunt interiora, Quibus MILITES, CLERICI, FAMILIAE RELIGIOSAE sunt instituendæ. Hi verò omnes cum Christianæ Reipublicæ Seminaria poßint esse vtilißima, si rectè initio excolantur, res postulat, vt de his formandis, conseruandis, augendis, Deo aspirante, agamus.

ANTO-

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV BIBLIOTHECAE SELECTAE

Liber Quintus

DE MILITVM, DE CLERICORVM, de Religiosorum Familiarum Seminarijs.

Militaris institutio, unde. *Cap. I.*

C SCRIPSERE plures de disciplina militari prudenter, ac doctè, siue Græci & Latini antiquitus, siue nostro hoc sęculo patria lingua non pauci. Quorum huic capiti Catalogus adtexetur. Veruntamen quoniam ea integrè non sunt persecuti, quæ ad nobiles, qui sese militię dederint, excolendos, atque ad sacerdotes informandos, quos in castris versari necesse sit, viderentur apprimè conducere: nos cùm multis ab hinc annis aliquam istarum rerum ideam concepissemus (etiam in castris siue Gallicis, siue Moscouiticis, atq; Polonicis cum de Pace eo allegati fuissemus) eam hic ad excitanda ingenia, quæ meliorem facilè comperient, exprimemus.

Primò igitur necessitas libri, quo methodus ea traderetur, petenda esset ex initio Ideæ huius Bibliothecæ Selectæ quam in prima eius editione Romana attulimus.

D Deinde hæc capita siue libri eidem operi insererentur.

Primum. De Sapientia Dei, quam ille distinguendis officijs, ac disponendis rerū politicarum ordinibus siue gradibus adhibuit: hinc enim, qui Deo vocante, ad militiam accesserit, intelliget fuisse ordini militari finem quendam, & media recta constituta. Qua de tota re B. Thomas de regimine Principū: Chrysost. Iauellus, vbi politica Platonis, atque Aristotelis cum Christiana Theologia contulit, prætera lios egerunt.

Secundum, quisnam finis Christiani militis sit: qui quidem finis non est mundanus honor, siue dignitas: neque Imperij, aut finium duntaxat propagatio: neque vindicta: nec caro: neque diuitię. Quæ omnia sumptis efficacibus argumentis à natura, ab Ethnicis item, qui eius ductum rectius secuti sunt, demum à diuina lege, non tam astrui, quàm destrui poterunt. Extant Dialogi Remundi Sebundi à Petro Dotlando Cartusiano collecti, in quibus mirum est, quàm egregiè quidquid ad hunc finem attinet, tractet, à capite trigesimo quinto dialogi quarti, vsque ad trigesimum octauū. Idem fecit Ioannes Auila concionator Hispanus, libro optimo, quem inscripsit, AVDI FILIA, tertio præsertim & quarto capite. Huc spectant quæcunque aduersus singulare certamen, siue monomachiam, aut duellum, plerique sapienter scripsere, ipsumque inprimis nouissimum edictum siue diploma Clementis VIII. de quo supra locuti sumus. At & Lælius Zanchus tractatum edidit inter sacrum & sæcularem milites, qui hæc appositè persequitur. Neque verò me fugit egisse alios de honore, ac vera nobilitate, quales fuere Osorius Syluensis Episcopus, Flaminius Nobilius,

Finis militis quis.

E

Romæ apud Sebastianum à Dōnis 1588.

lius,& ante hosce Ioannes Baptista frater meus suis Dialogis. Veruntamen quæ ex Sebundo,atque Auila promenda esse diximus, medulla cælestis veritatis est,neque ab his seiungenda, quæ è fontibus Peripateticis,siue alij,siue frater deduxerant.Quin & audio extare Confutationem Puncti honoris Latinè,& Gallicè, quæ nondum peruenit ad manus meas. A

Tertium; E quibus hominum generibus, & quasi partibus vniuersum militiæ corpus constitui debeat. Quam ad rem facit originis,& variorum ordinum militarium narratio planior,quos ad calcem prioris huius libri capitis attigimus quàm breuissimè. Ad diuersa autem hominum genera, è quibus conflantur exercitus, spectant sacerdotes,animarum curatores, & Verbi Diuini concionatores,de quibus post.

Exquibus hominugenere ribus conflā dus non sit exercitus. 2. Paral. 25. Quartum; Quinam ad militiam admittendi, ac quomodo probandi. Quinam item dimittendi, nempè hæretici, infames, improbi, nomen Dei & sanctorum blasphemantes, seditiosi, denique tractandis armis inhabiles, & pauidi. Sanè duo illa exempla tum Amasię Regis, qui Deo iubente, centum hominum millia dimisit,quos ex Israele iam Schismatico triginta millibus è Tribu Iuda cōscriptis adiunxerat: tum Gedeonis, qui paucissimos retinuit in castris,illustria sunt exempla,vnde vberius ista tractentur. Postea respondendum est Augustino, Orosio,& alijs, si quis afferret aliquid, vnde appareret delectos fuisse milites è varijs generibus hominum, etiam à Christiana Religione dissentientium. Porrò ad delectum habendum pertinent,quæ Leo Imperator de apparatu bellico, & plerique alij, quos paulò post recensebimus, scripta reliquere. B

Iudic. 7. Lib. de Ciu. Dei.

Quintum; Caussæ iusti belli quęnam sint. Quisnam bellum possit gerere. Quid antea tentandum. Quibus Ducibus & Principibus milites suam operam præstare debeant. An infidelibus inferendum sit bellum,& quatenus. Quę cum alij,tum Dominicus Soto libris de iustitia & iure, Io. Molanus lib. de rebellibus, & Petrinus Bellus, pertractarunt. Nos item aliqua, vbi de iuuandis Indis, deque natura noui orbis egimus. C

Sextum; bellicę uirtutes qua ratione comparandæ, seruandę, augendę. Quomodò item in fide pręmuniendi milites, si vel aduersus Barbaros, aut Turcas, uel contra hęreticos sint educendi. Nam etsi optimè quędam huc afferri possunt è Theodoreto de curatione affectionum Gręcarum,atque è Ioanne Chrysostomo,Tractatu, siue Homilia, *Quod Christus est Deus*, pręcipuè ubi iam Ariani, & Samosateni, atque Ebionitę nouas Atheismi non tam scintillas, quàm flammas excusserunt; ex Lactantio item de Christiana Iustitia,& ex Augustino,atque Orosio: pro ratione tamē pręsentis sęculi,magni momenti fuerint, quę Hieronimus Sauonarola in fine libri de triumpho Crucis: Ioannes Auila de Christiana fide, eodem,de quo diximus, atque altero spiritualium eius epistolarum libro: necnon quę Ludouicus Granata Introductione ad Symbolum,de hac re scripserūt. At inprimis Notę,atq; proprietates uerę Ecclesię erunt docendę, siue ex Operibus Roberti Card. Bellarmini; siue ex ijs, quas nos edidimus,dum Septentrionalem Regem istas de nobis quærentem, institueremus. D

Vide 2. lib. huius Bibl.

Septimum; Num liceat,vel adeò necesse sit militem, aut Ducem vacare studijs literarum. Qua de re extat plena Osorij Syluensis Episcopi disputatio, vbi agit de officio Principis & Regis.

Octauum; Quinam historici, & quo ordine legendi sint: Id verò petendum est tum è priore libro huius Bibliothecæ, tum vbi de Historia Humana post librum de Medicina, est actum à nobis. E

Huc ratio tradendæ Geographiæ pertineret,adnotatis gestis, & locis illustrioribus,vnde illorum facta paterent,in quibus fortitudo & patientia eluxerunt. Machiauelli interim, Sleidani, Nuæ, Bodini, ac similiū placita: obscęni quoque Poetæ, & fabulosa Amadisij, Primaleonis, & aliorum eiusmodi,quos & infra confutauimus, sic erunt detegenda: vt ab ijs Christiani milites omnino abhorreant. De quibus satis est dictum in Apparatu nostro ad Humanam historiam.

Quod si fuerit cum ijs militibus agendum,qui raptim conscripti, nulla fuerint militari disciplina imbuti: tunc quidquid ad pietatem,ad fidem,ad obedientiam præstandam,

A dam, ad ferendos labores attinet, sensim castrenses concionatores edocebunt. Auctores autem & loca, è quibus haurire bellicas horrationes facile possint, ferè hęc erunt.

Quæ de bello S. Thomas 2.2. quæve in eum Interpretes scripserunt.

Quæ de casibus bellorum, ac quid belli tempore cunctis agendum sit, ex libello exemplorum veteris & noui Testamenti Nicolai Hanapi: & Pauli Orosij historiæ libri septimi trigesimo sexto capite. Hęc autem initio militibus proponenda sunt. Expiatio conscientiæ, Cõtinentia ab inferendis iniurijs. Patientia in laboribus & molestijs. Zelus pro defensione patriæ. Et hæc quidem ex capite quarto S. Bernardi ad milites templi. Ex S. Augustini epistola ad Bonifacium, & ex Bernardini de Bustis sermone (inprimis) trigesimo quinto patris secundæ. Quæst. 40.

Quę de honestę mortis septem generibus ex serm. 39. eiusdem Bernardini Busti pri B mę partis.

Quæ de contemnenda morte, quandoquidem ulta hęc miserrima est, & aliquando moriendum, & mors bellica gloriosa: sparsim ex eodem Bernardino, pręsertim serm. 27. par. secundę.

Quę de mystica rerum bellicarum explicatione ex Bernardini eiusdem serm. 35. par. secundæ.

Quæ de militum conditionibus, idem eodem sermone.

Quæ militię leges, & militum instituta serm. 27. & 29. parte eadem, idem Bernardinus Bustus.

Qui modi excirandi milites ad pugnam, & mortem ex sermone cap. 1. B. Bernardi ad milites Templi, item cap. 2. & 4. item sparsim ex eiusdem Bernardini Busti memo- C ratis de milia, & mortis generibus, sermonibus.

Victoriam à Deo expectandam esse: & post partam uictoriam triumphum instirui posse, in quo gratiæ simul agantur Deo, ex indice Bibliorum Antuerpiensium Ioannis Harlemij, & aliqua ex Bernardi sermonibus ad milites. Victoria à expectanda.

De patientia ex sermone 8. Bernardini Busti par. 2.

Consolatio eorum, qui pietatis studia colere nolunt, aut verentur propter aliorum iudicia, & irrisiones, ex Bernardini Busti serm. 38. patris primæ: Huc spectat totus sermo præcipuè uersus finem.

At plura etiam extant in Summa B. Antonini: In Dionysio Cartusiano in libro de statibus, vbi de milite: In Damhouderio de varijs hominum statibus, atque in alijs eiusmodi: In Martini Azpilcuetę Nauatri capite 11. numero 34. in capite item 15. D ar in 18. cap. & num. 25. quomodo fama aut restituatur aut condonetur. Et in voce Miles in Syluestro, & in uoce Bellum. In Simanca quoque de Catholicis institutionibus, præter illa quę docent de dimittendis proximo debitis. Catechismus Romanus in oratione dominica. De diligendo autem inimico, ac de Sole, quem Deus oriri facit super bonos & malos, Paulus à Palatio: deque moniris Ioannis Baptistę ad milites Didacus Stella suis in Lucam Commentarijs. Beata uerò Brigitta libro secundo suarum Reuelationum c. 8. 9. 11. 12. 13. Bernardinus de Bustis de Saccomanno paradisi, qui est trigesimus quintus secundę partis: Quæ in expeditione pro recuperanda Terra sancta tempore Godefridi Pontifex ad milites: Quæ Platina correctus in oratione de eadem expeditione: Quæve de ea in Vitis Regũ Galliæ à Paulo Aemylio scriptis. Matth. 5.

E Addendum hoc loco Interrogatorium militum in Sacramento confessionis exigendum: Quod quidem ex Angelo de Clauasio, Laurentio Pætio, Nauarro, Martino de Frias, Ioanne Polanco, & alijs colligi facilè potest; quodque extat capitibus 36. 27. 28. Catecheseos, seu instructionis diœceseos Neapolitanę à Patre Antonio Nucerio Eugubino ordinatæ, præter ea, quę de maritimis casibus dici possunt: quibus quidem earundem interrogationum maior pars conuenit.

9. Quales debeant esse Generalis, siue Imperator exercitus; primarij item consiliarij, atque ministri: quam ad rem pertinent, quę dici possent de mensa, quam Hispani & Lusitani uocant conscientiæ. De materia item consultandarum rerum. De fine ipsius Generalis. Deinde quales ij, qui ad fędera iungenda, & ad pacem tractandam mittuntur.

mittuntur. Tum denique quanta ratio habenda sit, vt optimos sacerdotes & Concionatores adducat in castra. A

Alij libri pro militibus. Præter hunc librum alij essent perutiles: Primus in quo selectiores vitæ illustrium Imperatorum Christianorum, siue etiam veteris Testamenti continerentur. Quæ quidem extant, at non proprio libro collectæ, qui alioquin facilè gestari, & ad manus posset haberi: quales sunt vitæ Theodosij, Martiani, Caroli Magni, S. Ludouici Regis Galliæ, Alexandri item dicti Scanderbechij Albaniæ Principis: quæ in varias linguas versæ, magnum haberent momentum ad pietatem, quibus addi possent vitæ aliquæ, & Martyria illustrium militum.

Secundus epistolarum selectarum, quæ ad militarem ordinem spectant: quales sūt Bernardi ad Templarios, Augustini ad Bonifacium, Ferrandi Diaconi Carthaginiēsis ad Reginum Ducem, pleræque S. Catharinæ Senensis hortantis ad transmissionem maris, Io. Auilæ ad quosdam, & aliorum. Quæ licet non integrè ad id pertinent, reliqua tamen quæ attingunt, sunt vtilissima. B

Tertius homiliarum ad milites habitarum, tam ex antiquis, quàm ex recentioribus collectarum, quæ habentur insignes. Sed vt hæ sunt in magnis voluminibus penè abditæ, ita neque leguntur, nec facilè tradi possunt, neque adeo sciuntur; vel adeò præ nimio onere ferri nequeunt.

Quartus de ratione pacificandi Principes inter se: quam ad rem peti possent argumenta ex historiographis qui scripsere quoties, & quando, ac quibus de caussis pax inter eos composita est. Sed et potissimum obseruanda, quę fœdum exitum habuere, suam interponentibus operam, & studium Pontificibus Maximis. Quod quidem sępè, vel ante trecentos annos contigisse cum in Polonia Chromerus ostendat suo in libro de rebus Polonorum, tum alij alibi docent. Verum enimuero, huc facit maximè, quod de collata Pontificio muneri gratia fusius, ac neruosius agi posset: Nimirum cum ei præcipuè Deus legauerit pacem; cumque verum vinculum sit Religio: cum item ipse Pontifex sit omnium Spiritualis Pater; cumque denique haud difficillimè assentiant Pontifici Maximo, qui nolunt videri primi ad pacis conditiones proponendas. Huc verò adtexi reliqua possent, quæ de Christo Domino, qui est Pax nostra, dici expedit, præsertim cum ijs, qui solum haberi volunt Politici, nec in pacificationibus spectare aliud, quàm propria volunt commoda. C

Leges de ratione instituendi Seminaria Militaria proposita Pio V. Pont. Max. & Philippo II. Regi Catholico, ac deniq. Gregorio XIII. qui ea, si vixisset, volebat instituere. Cap. II. D

Necessitas instituendi militum seminaria. IAm verò hæc addi posse viderentur, quæ à viris & prudentibus & Reipub. Christianæ amantibus, summis Principibus nostra ætate proposita fuêre. Nempè vt Seminaria, siue collegia militaria fierent, in quibus nobiles adolescentes, qui militiæ essent vacaturi, solida fortitudine imbuerentur, vt ætas illa sanctè acta, reliquas ætates in Dei obsequio stabiliret. Sic verò, qui licentius viuere assueuissent, è meliorum exemplo probiores euaderent; ac deniq. Christianę Reip. oēs, qua decet fortitudine, tēperantia, prudentia, iustitia, & inprimis Catholica Religione syncerissima inseruirent. Primo quidem Rector præesset Collegio, cui omnes obedirent, qui omnia

LEGES MILITARIS Seminarij. moderaretur. Protector esset Princeps is, in cuius ditione Seminarium esset. 2. Magistri deligerētur, qui religione, moribus, eruditione, maturaq. ętate essent insignes. 3. Admissi Adolescentes, Regulas, & leges Seminarij perlegerēt. Nec deessent, qui sum matim eis illas exponerent: nam postea id planius effici posset. 4. Quindecim, minimum, dies in prima illa probatione separati ab alijs viuerent, ut eo tempore vacarent considerandis illis legibus, atq. habendis aliquibus spiritualibus meditationibus, quæ pro captu eorum essent tradendę; deinde item faciendæ confessioni generali omnium peccatorum. 5. Essent certa tempora, quibus simul conuenirent, sermones & collo- E

Examinandi admittendi ad seminaria. quia de rebus Diuinis & moribus ritè formandis audirent, seq. ipsi ad Dei timorem, atq; dilectionem excitarent, ut à vitijs omnibus quàm longissimè abessent. 6. Rector priusquam aliquem admitteret, iuberet, vt à suis Consultoribus examinaretur de ijs,

quæ

A quæ antea de qualitate admittendorum fuissent constituta. Vbi verò examinatus
fuisset, simul agerent Rector, ac Consultores; deinde (si Rectori, vel Protectori visum
esset) admitteretur; sin minus, dimitteretur benignè, eique animus adderetur, & o-
stenderetur, an posset, ac deberet aliam uocationem sequi, vel locum deligere, in quo
si Christianè viueret, sciret se cum diuina gratia non minus, (ac fortasse multò me-
lius) ad altiores virtutum gradus ascensurum. 7. Mane hora daretur surgendo, oran- Diurnę occupationes.
do; audiendo sacro; Quo absoluto, humanioribus disciplinis, ac postea alijs item di-
scendis interessent per sesquihoram: mox siue conscendendis & agitandis equis,
siue tractando omni armorum generi, darēt operam: suoque tempore cetera discerēt,
quæ sequenti capite dicentur.

8 Qui altioribus disciplinis minimè essent idonei, hi saltem Latinam linguam addi- DE RATIONE legendi historias lib. 16.
B scerent, legendis nimirum historicis utilem. 9. Si quis ex istis animum ad sacerdotiū
applicaret, sperans se in castris sacra illa functione, atque hortationibus fructuosius,
quàm armorum tractatione Christianæ Reipub. inseruiturum, operæpretium esset,
vt quàm optimè institueretur; id quod tum ex ijs, quæ diximus vbi actum est de Se-
minarijs Clericorum, tum è libris & ratione studiorum militarium mox liquebit. 10.
Idem quod manè actum esset usque ad prandium in studijs, fieret item usque ad cœ-
nam: nimirum post eam horam, vel sesquihoram, quæ honestæ laxationi animorum
addicta fuisset. At post cœnam, vbi hora altera honestis itidem colloquijs & laxa-
tioni esset impensa, Litaniæ simul in sacello, quod domi esse deberet, recitarentur. An
tea verò quàm se ad quietem componerent, orarent per horæ quadrantem, conscien-
tiam coram Deo examinantes. 11. Confessarij certi essent, qui statis temporibus ado-
lescentum confessiones (nemine prætermisso) exciperent.

C 12 Nunquàm iureiurando aliquid confirmarent, sed sermo illorum esset: *est, est, non,* Matth. 5.
non: quemadmodum Dominus docuit. 13. Omnes sine clamore & vociferatione, sed
quietè & tranquillè agerent, ut modus conuersationis, maturitas gressus, vrbanitas,
& erga cunctos mansuetudo, indicarent tam suam, quàm Prefectorum probitatem. Seminariorū alumni quibus uirtutib. assuefaciēdi.
14. Charitatem & misericordiam erga proximos, largitionem eleemosynarum, quan
do hoc ijs liceret, exercerēt. 15. Si qua simultas publica inter uiros nobiles Vrbis, aut
adeo ignobiles, & priuatos quauis occasione exoriretur, Rector (nisi grauibus alijs ne
gotijs distineretur) cum duobus Alumnis è prouectioribus, qui sibi aptiores uideren-
tur, adiret ad eos Magistratus, apud quos esset auctoritas sedandarum discordiarum.
Tum Seminarij nomine enixè illos precarentur, vt suam auctoritatem interponerēt,
D qua pax componeretur. Quidquid autem Rector effecisset, nobilibus Seminarij a-
lumnis posteà referret, ubi negotium esset absolutum. Sic.n. ad pacificandos hoīes,
& (cùm essent in castris) ad cōponendas militum dissensiones assuescerent. 16. In
communi cęnaculo sederent cum Præfecto, ceterisque ab eo designatis pręceptoribus
17. Inter edendū legerentur post Scripturę Sacrę, & pios alios libros, historiographi
eorum bellorum, quę Christiani aduersus fidei hostes gesserunt. 18. Loci cōmodi, pa- Noctu quomodo iacere debeant.
tentes, & cōes essent, vbi singuli in singulis lectis, tela ductili, & aliquanto inter se spa
tio distinctis dormirent: Noctu lampades arderent, nec deessent uiri graues, qui, & ia
centes interdum obseruarent, ac singulos visitarent hora, & tpe noctis opportuniore.
19. Induerent uestes honestas nigri coloris, nec sine alijs in publicum prodirent. 20.
Nec domi, nec foris arma gestarēt; eadem verò in Seminarijs non haberent apud se,
E sed apud custodem, à quo acciperent, quoties ad ea tractanda esset opus. 21. Nemo fo
ris pernoctaret, neq; externos inuiseret, nisi Rectore iustissimas ob cās consentiente.
22. Intra atrium, & ædes Seminarij nulli mulieri pateret aditus, ne matri quidē ipsi, Mulierib. aditus ad seminaria nullus pateat.
aut sororibus. 23. Qui in Seminarium admitterentur, afferrēt quæ sibi necessaria futu
ra essent, delaturi secum, ubi emitterentur; nisi quis ea Seminarij alumnis pauperio-
ribus ad usū relinqueret, ac dono dare Seminario mallet. 24. Si quis moriēti, aut disce
dēti alumno frater esset, qui eius loco posset in Seminariū admitti, oīa, quę fratris fue
rāt, illi assignarētur, ut ijs usq; ad discessū is uti posset, nisi ipse posset, ac uellet noua Quales esse deberēt mortificationes.
afferre. 25. Modus iniungēdarum pœnitētiarū, uel mortificationum, etsi plerunq; es-
set pro captu nobiliū, ut lubētius eas sumerent, perq; eas proficerēt in uirtutibus; ta-

men si quid grauius vrgeret, miscendum esset cum oleo vinum, atque corripiendi acrius, qui id commeriti fuissent. Scirent autem omnes cùm primum admitterentur, fore, vt nihil foedum permitteretur. Si quid aliquando appareret, sibi certò persuaderent, eos, qui fuissent noxij, vel occasionem peccandi alijs præbere vellent, dimittendos esse, quod tamen non esset faciendum, nisi maxima de caussa, & cum aliter Seminario, ac reliquæ nobilitati non posset rectè consuli. 26. Rector proprias regulas haberet, quas singulis mensibus legeret, & mandari executioni curaret. Communes autem Seminarij leges publicè legerentur singulis mensibus in refectorio. 27. Morienti alumno, aut iam mortuo præstaret vnusquisque ea suffragia, quæ à suo Rectore præscriberentur, siue sacri audiendi, & eleemosynæ, seu precum & mortificationum. 28. Instituti iam alumni, vbi in bellicas expeditiones missi essent, si quid ijs, vel alijs, in bello accideret, quò collegæ, qui adhuc in Seminario demorantur, animari ad pietatē, atque ad fortitudinem possent, monendi essent, vt aliquando scriberent; sic tamen vt ne quid, quod cederet in aliorum Principum quorumcumque bonam famam diminutiōnem, vel aliquorum iniuriam, aut ad secreta detegenda, litteris committerent. Astus & insidiæ hæreticorum, ac similium scribi possent, vt reliquorum alumnorum animi præmunirentur, & ad eas cauendas docerentur. 29. Principes, ad quorum ditiones alumni spectarent, oratione, paternis monitis, gratia, subsidio, vigilantia, librorum, vel armorum dono eos promouerent; sane aliquibus prudentioribus è suis mandarent, vt huiusmodi Seminaria interdum inuiserent. Inde verò cognoscerent de moribus & uita alumnorum, tum ab ipsis Rectoribus, tum ab alijs quibusdam melioris famæ nobilibus, qui in illis uel essent, vel iam vixissent: Tum quæ comperissent, scriberēt omnia, & referrent secretò Principibus, vt constaret quē quisque in uirtute progressum faceret, ac quis cui muneri aptior esset futurus. Hæc uerò cuncta quanti momenti futura essent ad Christianam Rempub. formandam, ad militiam, & Duces militiæ optimos habendos ad manum, ad grassatorum & factiosorum hominum coetus omnes extirpandos, intelligent, qui rem tantam æquissimo animo perpendent.

Ordines Militum Regularium. Cap. III.

AT non tantum his legibus Militaria Seminaria possent institui, verum etiā Regularium militum, siue Equitum Ordines olim à Deo instituti, si ad ipsorum pristinam rationem reuocarentur, magnum momentum haberent ad insignes Victorias de fidei hostibus reportandas. Primo enim sciendum.

Religiones militares quomodo institutæ. Non in Sacerdotibus tantùm, & Monachis, atque Virginibus sapientissimum Diuinæ prouidentiæ ordinem eluxisse, verumetiam in militaribus uiris. Cùm enim ad prælia Domini præliandum, cælesti fortitudine, armisq. solidioribus quàm sint ferrea, opus esse intelligerent, tantùm absuit, vt religiosorum vitam, & leges, aut sibi noxias, aut militaribus expeditionibus impedimēto futuras iudicarent, ut varij militares Ordines voto se, ac regulis ipsorum, quantum arma tractaturis pro fide Christi fas erat, obstrinxerint. Inde Hierosolymis qui nunc Rhodij, Melitensesque equites aduersus Barbaros pro Sanctissima nostra Religione fortiter ac sine intermissione pugnarunt. Inde item Balduino [a] Rege, ac Gelasio secundo Pontifice, Templarij equites extiterei quibus & postea Bernardus Regulam scripsit; cum & in redimendis captiuis, & peregrinos ad sacra loca deducendis, & certando pro fide Christi Domini, si quemadmodum magnos fecerant progressus, ita perseuerassent, eorum bona, [b] Ordoque hactenus stetisset. Securi sunt [c] Teutonici, qui postea quam cessere Hierosolymis, longo post tempore [d] à Federico secundo Imperatore annuente, Prutenos, totamq. Saxonibus finitimā illam Regionem, atque Liuoniam, quam Balthicum alluit mare, ab idololatria reuocarunt. Ita [e] Alexandro tertio Pontifice, Equites Sancti Iacobi; alijque [f] antea Sanctio Rege, qui Calatrauæ dicuntur. Ac qui Iesu Christi in Lusitania [g] Ioanne XXII. Pontifice; & qui Iacobo Aragoniæ Rege [h] alteri ad seruos redimendos, Beatæ Virginis uel mercedis [i] alteri Montesæ equites, Gregorio IX. Pontifice vocati, confirmatique sunt. Atque, ut breui dicam, Alcantaræ equites, & qui patrio sermone tabulo *Dela banda* Alphonso Rege, quique antiquitus Damaso Pontifice, & Valqueniano

a Anno. 1118.
b Clem. V.
c 1184. ann.
d 1220. ann.
e 1170.
f 1160.
g 1320.
h 1212.
i 1230.

A niano Imp.[a] Instituti sũt equites S. Lazari, ac deinde ab [b] Honorio tertio multos post annos, & ab Alexandro quarto priuilegij & honoribus aucti, & approbari; ne nihil dicam de ijs, qui nostro sæculo [c] Emmanuele Philiberto Sabaudię Duce equites S. Lazari & S. Mauritij; & Cosimo Mediceo Magno Etrurię Duce, S. Stephani nominãtur.

1368. a 360. anno b 1110. c 1564.

Tantum momentum habet ritè suscepta Religio, vt communito votis animo, & certa professione quasi obsignato ipsi quoque milites liberiorem vitam cohibeant, & eorum cælitum, quos patronos sibi deligunt, ductu, summa quæq; pericula subeant, imperterritoq; animo difficillima sæpe perrumpant.

Laxata Regularium militum disciplina, quomodo sensim restituenda. Cap. IIII.

B Ergo cùm ijs qui longius à semita instituti sui deflexerunt, pertentandum erit, vt primò Christianæ vocationi intelligerent esse sibi omninò satisfaciendum, si salui esse velint: id autem non difficillimè, Deo iuuante effici posse, si primo peccatis omnibus ritè per Sacramenta expientur. Hæc vbi ad effectum perducta fuerint, leges, & ratio militaris instituti altius illorum mentibus instillentur. nimirum vt liquidius noscant, si ij, qui fidem homini frangunt, habentur, & iure dicuntur perfidi, qua nota inurendi sint, qui Deo, cui vouerant, fidem fregerint; ac simul res Sacræ militiæ addictas subtraxerint. At alijs, quorum vita modestior fuerit, suadendum erit, vt suorum peccatorum confessionem Sacerdori, quàm poterunt diligenter, semper enunrient: Eucharistiam frequenter sumant: totamque posthac vitam eo instituant, ut ueros Dei exercituum milites decet; quæ quidem omnia cum voluptate

C seorsim hautient ex ijs libris, quorum nomina vel materię subijcientur.

E Pontificali quidem Romano, in quo scripta sunt, quæ faciunt ad benedictionem cuiuscunque militis, & ensis, & armorum, ac vexilli bellici: quæ benedictio solet impertiri proficiscentibus in subsidium, ac defensionem fidei Christianæ, seu Terrę Sanctę recuperationem.

Equibus locis petenda sit materia ad milites iuuandos.

E cerimonijs item quæ adhibentur, cùm aliquis in Equitum Rhodiorum, qui dicuntur Melitenses, admittitur. Quamobrem has, quæ instar ceterarum erunt, præstat hic breuissimè adscribere. Ceream primo, & candidam facem (quę charitatem designat) gestans, atq; ante altare procumbens in genua, talarem indutus vestem (libertatis signum) minimè præcinctam, petit ab eo, cui facultas sit, ut se admittat. Tum in nòmine Patris, & Filij, & Spiritussancti deauratum ensem eo nomine accipit, ut Ca-

Ceremoniarum declaratio, quę adhibentur creãdis equitib' Rhodijs.

Cerea fax quid.

Ensis deauratus.

D tholicam tueatur Ecclesiam, hostes abigat, & domet: parcat subiectis, morti, si fuerit opus, seipsum pro fide exponat: ea omnia in uirtute Crucis faciat, quæ capulus trãsuerso ferro significat. Deinde cingitur Baltheo, ut sciat sibi castitatem esse seruandam. Euaginato ense ter percutitur in humero, vt meminerit sibi grauia ob Christi honorem esse toleranda. Eundem ipse mox ensem de manu equitis capiens, ac stringens, terque aerem punctim feriens, hostes Catholicæ fidei in nomine SS. Trinitatis ijs gestibus se prouocare ostendit. Rursus detersum brachio ensem imponens in uaginam, indicat se fore posthac ab omnibus vitijs mundissimum, quem prudentia in cunctis rebus comitetur, Iustitia impellat ad conseruandas res publicas, fortitudo muniat, temperantia moderetur. Tum manu tradentis militarem ordinem humeris admota excitatur, monetur, ne in peccatis torpescat, aut dormiat, vi-

Baltheus.

Ensis euaginatio.

Detersio.

Impositio in Vaginam.

E gilet autem in fide Domini, aspiret ad uerum decus, res gerat insignes, quas strenuè tractet. Vbi aurata calcaneis calcaria à duobus equitibus admouentur, docetur, ut stimulos continenter ad quęlibet laudabilia gerat in animo: aurum pedibus conculcet, tanquam lutum: nec unquam agat quidquam animo liberali indignum, quanto cunque ab hostibus auro ad id inuitaretur. Cerea iterum face accensa, in manibus accepta, & Diuino Verbo publicè, ac Sacro Missæ audito; operibus autem pietatis, ac quę hospitalitate (quin etiam redemptione captiuorum) ei commendata, narratis item laboribus, quos in eo subiturus est ordine, in quo suam libertatem cuilibet equiti suo superiori traditurus sit; interrogatus demum num graui ære alieno obstrictus, uel Matrimonio sit iunctus; num ve in altero ordine Regulari uixurum se vouerit, aut

Excitatio.

Calcaria deaurata quid.

DIVINI VERBI Auditio.

Narratio laborum.

INTERROGATIO.

Missale ad altare portatur. Participatio priuilegiorũ & indulgentiarum. Recitatio quotidiana precum. Pallij ostensio, & sublatio. S. Io. Bapt. Tutelaris ordinis Rhodiorum. Crux octogona ex linea tela q.d. Funis collo impositus. Professio.

professionem ediderit: an verò inter Rhodios equites viuere decreuerit, vt iniurias aliquas vlcisceretur, atque à sæculari Magistratu esset immunis: vbi, quæ opus sunt, respondit, professionem edit, atque in aliorum ordinem adsciscitur. Hęc vbi acta sunt, Missale, super quo solenniter tria vota professus est, portat ad altare, & inde illud reportans ad eum, à quo accipit insignia equitum, fit particeps priuilegiorum, & condonationum, siue indulgentiarum, quas Sedes Apostolica Rhodijs equitibus concessit. Tum indictis, quæ singulis diebus ei recitandæ sunt orationes dominicæ & Salutationes angelicæ centum quinquaginta, vel precibus horarijs Beatissimæ Virginis, aut pro defunctis, totidem item precationibus Dominicis ac salutationibus angelicis pro singulis, qui ex hac vita inter eos decedunt: pallium, quo equites indui solent, ostenditur, sublata in altum eius parte, vel limbo, ac manicis, vt asperrimæ uitæ memi nerint, quam duxit Io. Baptista vir sanctus, quem tutelarem ideo equites habent, vt imitentur. Manicas induens obedientiæ leges induat, Octogonam Crucem, eamque ex pura linea tela candidam accipiens, monetur sanguinis, quem profundere libens debeat, & à Christianorum finibus hostes repellat. Monetur item puritatis, atque octo beatitudinum, quas consequetur, qui legitimè eam gestantes Crucem militauerint: ad extremum fune ad collum imposito, vt Dominici iugi, quod subire debet, recordetur, in pace dimittitur. Professionis autem hæc forma est.

A

B

Voueo Deo Omnipotenti, & eius Matri immaculatæ Virgini Mariæ, & S. Io. Baptistæ, me perpetuò præstiturum obedientiam cuilibet regulari huius ordinis, qui mihi à superiore præsicietur. Voueo paupertatem & castitatem iuxta regulam ordinis, in qua polliceor me viuere ac mori. Hæc igitur illi.

C

Equitum. Legum expositio, siue constitutionum. *Cap. V.*

Ratio meditandarũ constitutionum. Quid inculcandum maximè equitibus. Castitas commendãda maximè Militi.

IAm verò ad ipsius Militaris ordinis leges exponendas pro cuiuslibet vocationis ratione erit accedendum: & sic quidem exponendas, vt saltem octiduum eques ijs sedulo meditandis per aliquas horas, rectè distributas impendat.

Meditandi porrò hęc ratio fuerit. Inprimis cogitet num vnamquamque instituti sui regulam seruet, ni seruet, ecquid sit, quod impediat. Sin seruet, idne integrè an ex parte faciat. Denique num eo se agi spiritu in ea militia sentiat, quo impulsi institutores ordinis fuerint. Cùm enim quod Deo vouemus, hoc reddere debeamus; hoc summopetè ijs inculcandum est, ne sibi putent sbbellicam, & militarem uitam licere id; quod ne ijs quidem, qui obstricti non sunt voto, citra diuini numinis offensam vlla ratione licet. Castitatis autem uotum, cùm, si seruetur, miram fortitudinem (quod exemplis & rationibus ostendimus in libro de milite Christiano) Equiti sit collaturũ; intelligat eo fracto reliqua forsan infaustum exitum habitura; speciosam crucibus vestem sine interiori cruce, hoc est, carnis mortificatione, uix quidquam promoturam: Interim sciat, se & sui, & reliquorum, si quibus malo fuerit exemplo, pœnas (ni resipiscat) æternas esse daturum. Ceterum quascunque Equiti nouitio institutor tradere poterit spirituales medicinas, eæ ad ipsius, & Reipub. Christianę salutem magnopere facient: Dies, verò, & horas ei assignare, quibus vitæ huius fugacissimæ iactura non fiat; dum nempe lectioni & operi item militari, dumque honestis animi laxationibus id temporis, quod satis futurum sit, adhibuerit, auertet animum à turpibus, accendet ad honestissima. Et pauci sanè ita exculti præcursores extent alijs, vt & ipsi perueniant ad metam. Miram enim uim habet Virtus, ac cum uirtute coniuncta Religio.

D

Spiritualia monita, & temporis distributio. Virtus coniuncta, cum Religione miram vim habet.

E

Elenchus aliquorum, qui scripsere de re Militari aut ad eam spectantia. *Cap. VI.*

ACHilles Marocius De Magistro Generali Militię.
Aegidius de Regimine Principum.
Aeliani Philosophi Liber de Castrametatione Græcorum, & de antiqua ratione instruendarum Acierum, ac de Ductorum Militariũ appellationibus Grecè, at & Latinè Theodoro Gaza interprete. Agit autem inter alia, quomodo bella maxima interdum è paruis caussis orta sint. Item de inducijs; de Defectorum pœnis; de Romanis, qui non admittebant insidias.
Aemylius Macer.
Agapitus Diaconus ad Imp. Constantinopolit.

Albertus

A Albertus, Durus de muniendis Arcibus, Parisijs.
Alexandri, dicti SCANDERBECHII, Vita, & Acta Latinè, atque Italicè. Venetijs.
Andreæ Alciati Libellus præcedens librum Notitiæ de Magistratibus, Ciuilibusque ac Militaribus Officijs, partim ex hac ipsa Notitia, partim aliunde sumptus: Qui & præfixus Vide Panciroli de Notitia Magistratuum, Latinè. Venetijs apud Franciscios Senenses 1602.
Ant. Cornazanus de re Militari. Italice, Venetijs.
Ant. Gandinus. Venetijs.
Antonij Massæ contra vsum duelli, siue singularis certaminis. Latinè, Romæ.
B Ant. Posseuini Soc. IESV, Miles Christianus, & Apparatus ad omnium Gentium Historiã, ille Italicè, Romæ, Maceratę Venetijs, hic Latine, & Italicè auctior apud Io. Bap. Ciottum, Venetijs.
Antonij Gueuaræ quadraginta Regulę veterum Equitum de la BANDA; deinde de Equite, ac de officio Ducis in bello. Hispanicè, & Italicè.
Ant. Schneebergeri Medici de bona Militũ valetudine conseruanda, è ueteribus rerum bellicarum Historijs, & præstantium Medicorum monitis liber, qui Cracouiæ in Polonia
C editus est anno 1544.
Aristoteles de Bellandi arte 10. Ethic. Com. 9. & lib. 4. Polit. cap. 13.
Artemidorus de Militia. Græcè, p. & Latinè.
De Athletica Liber M.S. in Bauarica Bibliotheca Monachij in Germania.
D. Augustinus ad Bonifacium, & libris de Ciuitate Dei, vbi Romanorum gentilium fortitudinem cum Christiana confert.
Aurelij Pasini Architectura Bellica. Antuerpiæ.
Aurelianus Imp. M. Aurelius Imp. Auidius Cassius, & alij, quæ legib. uel monitis cauerunt,
D vt res militares, ac Bellicæ sine vllius offensa, & honestè tractarentur.
Barnabas Brissonius Præses Senatus Parisiensis de Militia. De rebus item Persicis. Parisijs, & alibi, Latinè.
F. Bayfius de Re Nauali.
Bellandi Ranones omnes. Gallicè.
Bernardinus de Bustis, pluribus in locis, de quib. superiore cap. egimus.
Bernardini Rouæ Libri tres Stratagematũ. Italicè, Venetijs.
B. Bernardi Monita ad Milites Templi in suis Epistolis ad eos.
E Cæsaris Commentarij cum Palladij figuris, alij cum Brancatio.
Cæsaris Euoli instructio acierum. Italicè.
Carolus Sigonius de Repub. Atheniensium pag. 213. in editione prima, vbi de Sacramento Militari, quo iuuenes obstingebantur, deque omni eorum Militia.
Carolus Thetus de muniendis arcibus Venet. 1575. apud Franciscios fratres.
S. Catarina Senensis Epistolis ad eos, qui bello Sacro in Oriente, atque expeditioni Hierosolymitanę addicebantur. Italicè. Venetijs.
Christophorus Lanfranchinus Veronensis de Præcedentia Doctorum & Militum.
Ciuitatensis de Christiana Repub. Latinè.
Claudius Coteræus Turonensis De Militum iure, & priuilegijs.
CLEMENTIS VIII. Pont. Max. confirmatio, Declaratio, & Extensio Constitutionum Apostolicarum, & Decreti Concilij Tridentini contra pugnantes in Duello publicè, uel priuatim, necnon contra mittentes, scribentes aut diuulgantes chartas Prouocatorias, aut Manifesta, eorumq; fautores, & complices.
Coruinus in Apophegmatibus de bono Duce Latinè.
Clericati, siue Chieregati Equites Vincentini de Institutione Militari, Italicè m. f. apud Aloysium Cornelium patricium Venetum, cum figuris.
Dominicus Cillenius de vetere, ac recentiore scientia Militari ad Emanuelem Philibertum Sabaudiæ Ducem.
Dominici Morę Miles, & Dux. Italicè, Venetijs.
Eiusdem tria quæsita, Italicè, ibidem.
Emundi, Angerij Pędagogus ad Arma, Gallicè.
Eques sicuta de Disciplina Militari.
Ferrandus Diaconus Carthaginensis ad Regitium Ducem de septem Regulis Innocentiæ, Latinè.
Flauij Vegetij Renati libri quattuor, & figuræ, siue icones, & delineationes. Parisijs. Latinè.
Franciscus Antonius Lusitanus Soc. Iesu, de iuuandis militibus, Hispanicè.
Franciscus Arias de Bello, & Iustitia.
Franciscus Borgia Hispanus, qui antea Dux Gãdiæ, postea Præpositus Generalis Societatis Iesu, De Instructione Christiani Equitis. Hispanicè, atque Italicè.
Franciscus Ferretus de Militari Obseruantia, Italicè. Venetijs.
Franciscus Petrarcha de usu Victoriæ, Latinè inter eius Opera.
Frontini Stratagemata, Latinè.
Galassus de muniendis Arcibus, & Ciuitatibus, Italicè.
Georgius Agricola de metallis.
S. Gregorius Nazianzenus secunda Oratione in Pascha, & Nicetas eius Interpres de Militib. Euzonis, & Monozonis, qui in Syria.
Hanapus de Victorijs, quæ in uarijs prælijs, ac Bellis contigerunt. Latinè.
Hero de Machinis bellicis. Latinè, Venetijs.
Hieremias Patauinus, siue cognomento Paduanus, de arte bellandi, ubi de Militia deque officio, & laudibus Militum, & horum Sacramento, deque delectu eorum.
Hieronymus Cataneus de muniendis arcibus, & Ciuitatibus. Italicè, Brixiæ.
Eiusdem de Officio eius, qui tormentis æneis utitur, uulgo Bombardiero. Italicè, una cum tabulis, seu figuris Brixiæ.

Hieronymi Garimberti Imperator, siue Capitaneus, vt uocant, Generalis. Italicè Venetijs.
Hieronymus Magius de muniendis Arcibus.
Hieronymi Ruscelli præcepta Militiæ recentioris.
Hieronymus Vrea de vero Militum Honore.
Iacobi Bessonij Theatrum Instrumentorum, & Machinarum. Lugduni.
Iacobus Bosius in sua Rhodiorum, siue Melitensium Equitum Historia Italica, Romę 1594. quæ lectu dignissima.
Iacobus Comes Purliliarum de re militari.
Iacobus Lanterius de delineandis Arcibus, ac de eisdem muniendis, Italicè, Venetijs.
Ioannes Auila initio Tractatus, AVDI FILIA, & in Epistolis eius, vbi de uero Honore Hispanicè, atque Italicè.
Ioannes Baptista Posseuinus Dialogis Recognitis de Honore. Italicè.
Ioannis Baptistæ Tbachij Inuentiones, Italicè, Parmæ. 1579.
Io. Baptista Zanchius de muniendis Arcibus Venetijs Italicè.
Ioannes Carnutensis de Re Militari.
Ioannis Francisci Flammelli Florentini Mathematici, Theorici, & Practici PRINCEPS Christianus bellator, cum obseruationibus, & pręceptis collectis, atque ab eo in rem collatis in Bellis seu Belgij, siue alibi, quibus interfuit. Italicè, Romæ 1602.
Ioannis Genesij libri tres de honestate Rei Militaris.
Ioannes de Indagine de Bello iusto, uel iniusto.
Ioannes Lupus de confœderatione Principum, de Bello, & Bellatoribus.
Ioannes Mattheus Ciconia de instruendis Aciebus Italicè, Venetijs.
Ioannis Surgeti Enchiridion Militare.
Isidorus de re militari lib. 18. Etymol.
Iulius Africanus de re militari, Græcè.
Iulij Cęsaris Brancatij in Cæsaris Commentaria, Theoremata, siue Discursus, Italicè.
Iulij Ferretti liber de re nauali.
Iusti Lipsi de militia Romana libri quinque, & Commentarius ad Polybium, Latinè. Hoc autem labore eruditissimo, & accuratissimo, & Principum Filij ad res bellicas instituendi, & quilibet alij, qui antiquas historias rectè nosse uoluerint utantur, sicut, & quinto, & sexto libris Politicorum, siue ciuilis doctrinæ, de Militari prudentia, & de duplici bello, cum externo, tum interno.
Lactantius Firmianus, ubi de Christianorum fortitudine, lib. de Iustitia, cap. 14.
Lælius Taurellus Fanensis de Militijs, & casu.
Langæi disciplina Militaris. Gallicè, & Italicè.
Lazarus Baysius Adnotationibus in L. 11. de captiuis, vbi & de re Nauali.
Leonis Imp. de Apparatu bellico Grecè. Italicè item. Quin & Latinè, sed prauè à Io. Checo Hæretico, cuius imposturæ sequenti capite indicantur.
Ludouicus Cælius Rhodiginus, vbi, Quænam Victoria sit nobilissima, Latinè. A
Ludouici Locatelli Inuitatio Ducis; Inuito del Capitano.
Lumen Animæ de Militia. Parte 2. c. 149.
Manipulus florum Militiæ.
Maphæus Vegius de re Militari, Latinè.
Marcus Mantua Patauinus De Priuilegijs Militum.
Martinus Garat. Laudensis De Castellanis, & Castris de fœdere, & pace, & conuentionibus Principum, & de Bello.
Martinus ab Azpilcueta Nauarrus, ubi de Bello, & Milite, in suo Manuali, & in Consilijs. B
Mauricij Imp. de ordinanda Militia, Græcè manuscripti extabant libri apud V. C. Io. Vincentium Pinellum. Titulus Operis erat ... deerant tamen quædam in tertia Parte tertij Tractatus.
S. Maximus de Bello, & Pace.
Maximus Tyrius, Quod Agricolę utiliores, quam Bellatores sermon. 14. & contra, sermo. 13.
Melchioris Soiteri stratagemata Turcarum.
Melissus coniunctus cum Theophilo Alexandr.
Modestus de uocabulis rei militaris.
Nicephorus Callistus lib. 10. capit. 23. & vt Imperator cingulum militibus adimit, Græcè, & Latinè. C
Onosander Græcè, de Optimo Imperatore, ac de arte militari. Latinè autem est uersus à Nicolao Saguntino, Italicè uerò à Fabio Cotta.
Orbicius Græcè (quin & Latinè) de nominib. Ordinum, Militum, & Ducum, deque ordinibus exercitus.
Paris de Puteo Neapolitanus de re militari.
Petrinus Bellus Albens. I. C. de re militari breuissimè, sed tamen plenè, cũ & ea afferat, quæ de hac materia Theologi, & Iureconsulti tractant. Latinè ex officina Gasparis Portonarij, Venetijs ann. 1563. D
Petrus Cataneus Senensis.
Petrus Ligorius de nominibus militaribus & naualibus M.S. extabat, apud Ducem Ferrariæ, & in Bibl. Farnesij Card.
Petrus Montius de re militari.
Plato Quibus de caussis suscipiatur bella. In Alcibiade, & nonnulla in Dial. 2. 3. 5. 10. de Rep.
Polybius de militia, & castrametatione Romanorum, quem Ianus Lascaris primo Græcè, & Latinè edidit, sed deinceps Iustus Lipsius accuratè utrunque præstans Commentarium ad eum adiecit insignem, & libris quinque de militia Romana, ut diximus, totum hoc argumentum ad antiquos historicos probe intelligendos illustrauit. E
Polybius idẽ Italicè uersus, & editus Florentiæ.
Polybius idem cum figuris Palladij.
Polyeni stratagematũ ad Antoninum, & Verũ Impp. lib. octo. Quib. rei militaris doctrina cõtinetur, nũnquã antea in Latinũ è Græco cõuersi. Stratagemata itẽ nõgenta Gręcè extãt.

A Remundus Sebundus Dial. quarto, ubi agit de vero Honore. Latinè.

Rinaldus Corsus Corrigiensis De Pacificatione Latinè.

Robertus Valturius ad Sigismondum Pandulphũ Malatestã De vniuersa Re Militari, Libri duo decim, uberes, multò emaculatius, ac picturis, quæ plures in ijs sunt, elegantioribus expressi, quàm cum Veronæ initio Artis Calcographicæ anno 1483. enulgati fuerunt.

Sexti Iulij Frontini Stratagematũ libri quattuor.

Signorolus Homodeus de Militum, & Doctorũ præcedentia.

Stobæus de Militia, & uirib. corporis. De Militũ iureiurando. De Imperatoribus, & Consilijs ad Bella.

SVMMAE omnes Casuum conscientię, ubi in verbo, Bellũ, Miles, Pax, Præda, captiuus. &c.

Tartaleæ Quæsita Italicè. Venetijs.

Tbeobaldi Episcopi, qui antea uir fuit bellicosissimus, Vita apud Surium.

Tbomas Aquinas de Regimine Principum, & 2. 2. q. 40. art. 11.

Tbomę Sallij Soc. Iesu Practica Militaris ad pietatem, Gallicè.

Vallum Disciplinæ Militaris.

B

De libris Leonis Cautio Imperatoris de apparatu bellico prauè ab hæreticis versis. Cap. VII.

Libros autem de apparatu bellico, à Leone Imp. Græcè, vel (ut ita dicã) semi Græcè conscriptos (splendor enim linguę Græcę & collapsus erat, & uarias uoces alienas in rebus castrensibus admiserat) cùm Io. Checus Cantabrigensis uertisset in Latinam linguam; quęcumque de Liturgia, hoc est, de sacrosancto Missę sacrificio, de Sacerdotibus & Pontificibus, de peccatorum expiatione per eos facienda, de oratione pro mortuis, Imperator ille exercitibus suis accuratissimè commendauerat, tamquam summa Christianæ militiæ præsidia, Checus perfidè sustulit, uel mutauit;
C pręter alia menda, quę eùm ad nomina, resq. alias militares pertineant, uersione sua Italica Philippus Pigafettius curauit emendare. Vt itaque pateat dolus, & Principes ac nobiles alij, & milites sibi ab istis caueant, quorum manibus liber ille solet teri, liber aliqua huc è manuscriptis ipsis Gręcis codicibus antiquissimis Leonis Imp. quos legimus, apponere, & inde Checi hęreticum astum, & uersionem cum ea, quam adhibere debuisset, ob oculos legentium ponere.

Ὥστε παρασκευάζειν τοὺς τουρμάρχας πρὸ μιᾶς ἢ δευτέρας ἡμέρας τοῦ πολέμου, τὰ βάνδα ἁγιάζειν διὰ τῶν ἱερέων, καὶ οὕτως ἐπιδιδόναι τοῖς βανδοφόροις τῶν ταγμάτων. Ex c. 13. initio.

Checus sic expressit: Turmarchę, ut banda omnia integra sint, atque ad usum militarem apta, ante diem belli unum atque alterum pręparabunt, atque adeo bandophoris, id est signiferis cohortium dentur. cohortis unusquisque Comes sua constituat con
D tubernia, & si qua sint deserta, expleat.

Cũ debuisset uertere: Turmarchę uno aut altero die ante pręliũ sic omnia parent, ut banda per sacerdotes sanctificentur, atque ita bandophoris ordinum tradantur.

Ὑποτιθέμεθα οὖν σοι ὦ στρατηγὲ πρὸ πάντων ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πολέμου, καθαρὸν εἶναι τὸν στρατὸν, καὶ εὐχὴν γενέσθαι διὰ τῆς νυκτὸς ἐκτενῆ διὰ τῶν ἱερέων, καὶ ἁγιασθῆναι πάντας, &c. Ex initio 14. capitis.

Checus sic: Hoc ante omnia pręcipiendum est, ut purus ac sanctus exercitus tuus sit, & pridie vesperi preces efficaces ac diuturnę adhibeantur, omnesq. Deo consecrẽtur, uerbis factisq. persuadeantur, se Deum adiutorem habere; atque hoc modo ad bellum puros, synceros, alacresq. procedere.

Cum sic debuisset uertere: Mandamus tibi, ductor exercitus, in primis, ut quo die
E pręlium committendum est, eo exercitus expietur, oratioq. habeatur per noctem ad Deum continenter à sacerdotibus, atque omnes sanctificentur.

Πάντοτε μὲν γὰρ καλὸν καὶ ὅσιον, ἡ πρὸς τοὺς τεθνηκότας εὐσέβεια.

Checus uertit: Pulchrum enim piumq. esse uidetur, mortuis sepulturam parare. Ex cap. 16.

Cum debuisset uertere: Omnino rectum, piumq. est, pietas & officium, quod erga mortuos adhibetur.

Καὶ πρῶτον μὲν πρὸ τοῦ ἀποκινῆσαι, ἁγιασθήτωσαν ἅπαντα τὰ φλάμουλα τῶν δρομώνων διὰ θείας τῶν ἱερέων ἱερουργίας καὶ εὐχῆς ἐκτενοῦς πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ὑπὲρ εὐοδώσεως τοῦ στρατοῦ κατὰ τῶν πολεμίων.

Checus sic: Et priusquam ad classem procedas, precibus ac pijs uotis se mutuo

milites

milites Deo commendent, & bonum prospetumq. iter aduersus hostes precentur. A

Ex c. 19. de naualipralio, num. 21.

Cum debuisset uertere: Et priusquam moueas, sanctificentur omnia flammula dromonum per sacrum sacerdotum sacrificium, & orationem assiduam ad Deum uniuersorum, ut iter prosperet exercitui aduersus hostes.

Ex cap. 20. de senten. milit. sent. 70.

Ἱερὰ δὲ εἶναι τὰ τῶν τελευτώντων πολέμῳ στρατιωτῶν σώματα. καὶ μάλιστα τὸν ἀριστευσάντων ἐν τῇ ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν μάχῃ. καὶ ταῦτα χρὴ ἐκ παντὸς τρόπου τιμᾶν ὁσίως, καὶ ταφῆς ἀξιοῦν, καὶ μνήμης.

Checus sic: Militum in bello cadentium, atque eorum potissimùm, qui strenuè se gerunt, & pro fide Christiana mortui sunt, corpora honestè sepeliantur, eosq. bona & honesta commendatione mortuos prosequamur.

Cum debuisset uertere: Sacra sunt militum in bello cadentium corpora, præcipuè eorum, qui strenuè sese pro Christianis propugnandis gesserunt: hæcq; B omnino piè honore afficienda, & sepultura, memoriaque perpetua dignanda sunt.

Ex cap. 20. in m. s. Græco gnome 169.

Ἡνίκα δὲ τὰς δυνάμεις ἐξάγειν μέλλεις πρὸς πόλεμον δεῖ μὲν καθαρὰς αὐτὰς ἐξ ἁμαρτημάτων εἶναι, φροντίσεις δὲ διὰ τῶν ἱερέων καθαγιασθῆναι αὐτὰς δι' εὐλογίας. καὶ οὕτως μετὰ θάρσους ἐπὶ τὴν μάχην ἀποκινῆσαι.

Checus sic sententia 168. numero mutato: Quando copias tuas ad bellum educturus es, oportet liberas & solutas à peccato esse, & pia iustaq. mente Deum colere, atq. adeo ad bellum procedere.

Cum debuisset uertere: Cùm copias fueris ad bellum educturus, eas quidem à peccatis expiatas esse oportet: curabis autem, ut à sacerdotibus sanctificentur per benedictiones; atque ita fidenter ad pugnam procedant. C

Ex epilogo.

Διὰ τοῦτο δεῖ σε πάντα τὰ εἰς θεὸν θεραπείας ὦ στρατηγὲ, πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐπιτηδεύειν, καὶ διαφυλάττειν ἐξαιρέτως τὴν εἰς τοὺς ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς αὐτοῦ τιμὴν καὶ θεραπείαν. καὶ τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ ναοὺς ὥστε ἀσύλους εἶναι. καὶ μὴ αὐτὸν ἀναρπάζεσθαι τοὺς ἐν αὐτοῖς καταφεύγοντας, ἄνευ διαγνώσεως τῆς ἡμετέρας βασιλείας. καὶ τὰ ἱερὰ δὲ τῶν μοναχῶν ἀσκητήρια, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς τὴν παρθενίαν ἀσκοῦντας ἀβλαβῆ, καὶ ἀβίαστα, καὶ σεμνὰ διατηρεῖσθαι, καὶ, ἁπλῶς εἰπεῖν, ὅσα τῷ θεῷ ἀνάκειται παραφυλάττειν ἀνεπηρέαστα, καὶ τίμια καὶ αἰδέσιμα, ὡς ἅγια πάντα, καὶ τῷ ἁγίῳ θεῷ ἀνακείμενα, καὶ μηδένα βέβηλον ἢ τυραννικὸν χεῖρας ἐπαίρειν κατ' αὐτῶν. ἢ ἄλλως ἀποθρασύνεσθαι μήτε σεαυτὸν μήτε ἄλλον τινὰ τὸν ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν, ὁπηνίκα ποτὲ τινὰ πεπιστευμένον ἀρχὴν, ἢ στρατιωτικὴν, ἢ πολιτικήν. ἀλλ' εἶναι αὐτοὺς ὡς κτῆμα τοῦ θεοῦ πάσης βλάβης, καὶ ἐπηρείας ἐλευθέρους. καὶ μάλιστα τοὺς ἀρχιερεῖς ὡς πατέρας καὶ ποιμένας τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν ὅσαι τε ἀρχόντων, καὶ ὅσαι ἀρχομένων, καὶ τὰ πρὸς θεὸν ἡμῖν μεσιτεύοντας. τούτους διὰ πάσης ἄγειν τιμῆς καὶ αἰδοῦς. καὶ μηδὲν ἐφ' ὕβρει τούτων καταδέχεσθαι. καὶ γὰρ τὰ εἰς αὐτοὺς γινόμενα εἰς τὸν θεὸν ἀναφέρεται. παρ' οὗ τὴν ἀρχιερωσύνην εἰλήφασιν, δι' ἧς καὶ τὸ ποιμαίνειν ψυχὰς, καὶ τὸ πρὸς θεὸν αὐταῖς μεσιτεύειν ἀπεδέξαντο. οἱ γὰρ ἱερεῖς, ὥσπερ ψυχή τίς διεσπαρμένη, καὶ ζωογονοῦσα ὅλον τὸ σῶμα τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ, καὶ ἀρχόντων, καὶ ἀρχομένων καθέστηκεν, νοῦν καὶ ἡγεμόνα τὸν βασιλέα τῶν ἁπάντων θεὸν κεκτημένη, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὰς τοῦ ὅλου σώματος διοικήσεις διαπορθμεύουσα, καὶ κυβερνῶσα καὶ περιάγουσα. Οὕτως οὖν περὶ θεὸν εὐσεβὴς καὶ ὀρθόδοξος, καὶ περὶ τοὺς ἐκείνου θεράποντας διακείμενος ἐπιμελοῦς μετὰ τοὺς νόμους τῆς θείας πίστεως, καὶ τοὺς βασιλικοὺς ἀπαραβάτους διαφυλάττεσθαι. ὥστε ποιεῖν σε κρίμα. καὶ δικαιοσύνην ἐν μέσῳ τῆς γῆς σου. D E

Checus sic: Quę igitur ad Dei cultum pertinent, in primis obseruanda & constituenda sunt, ut qui spiritus est, in spiritu & ueritate ab omnibus colatur; & quæ fidei uitęque pręcepta reliquit, ea precibus impetremus, ut faciamus, quę diuinis literis imperat ut agamus, & fide in illum, amore ac dilectione omnium in Christo IESV tenatorum, ad Christum perfectionem legis aspiremus, ut per illum, in quo omnia Deo complacita sunt, nos quoque Deo placeamus, & iustitiam erga omnes, etiam inimicos, ęquitatemq. teneamus. Religione in Deum non modo cognita, uerumetiam culta, & honoribus Regi secundum Deum delatis, qui gladium à Deo sibi commendatum non temerè gestat. Deinde sacerdotibus Dei, qui quantum in se est, pascere debent gregem Christi, aliqua in ueneratione habitis, atque adeo diuinis Fidei legibus,

A summa obseruantia, omniq. animi inductione ab omnibus obseruatis, Regias leges minime transgrediamini, ut iustitia & iudicium in medio terræ nostræ fiat.

Cum debuisset vertere: Quapropter quæcunique ad Dei cultum pertinent, tibi sunt, Imperator, præ ceteris omnibus procuranda, cauendumq. in primis est, vt non solum erga Dei sacerdotes & Pontifices honor & cultus retineatur, sed eius etiam templa, quasi asyla, sancta conseruentur, vt eorum, qui cò perfugerint, nemò abripiatur, nisi interueniente Regiæ nostræ potestatis iudicio. Sacra etiam Monachorum asceteria, quique in illis virginitati operam dant, à damno ac vi remota intactaq. custodienda sunt. Et vt breuiter dicam, quæcumque Deo dicata sunt, adhibenda diligentia est, vt cum ab omni iniuria defendantur, tum his honor illis, eaq. reuerentia habeatur, quam rebus omnibus sanctis, & Deo sancto dicatis, habere par est. Neque committen B dus, vt profanus quispiam aut tyrannicus manus illis inferre, seu quoquomodo impetum facere audeat; ne tu quidem ipse, aut quis alius tuæ potestati subiectus, quicumque demum is sit, cui sit aliquis creditus magistratus, siue militaris, siue vrbanus. Verũ sunt illi tamquã Dei possessio, ab omni detrimento atque iniuria prohibendi, & maxime Pontifices ipsi: quippe patres, & animarum humanarum omnium, tam eorũ qui imperant, quã eorum qui parent, pastores, nostriq. apud Deum mediatores & internũtij. Hos omni honoris & reuerentiæ genere prosequi decet, neque quidquã pati, quod cum illorum iniuria coniunctum sit. Quę enim in eos fiunt, in ipsum referuntur Deũ, à quo etiam Pontificatum acceperunt, per quem, vt & animas pascere, & ipsarũ apud Deum mediatores esse possint, apti facti sunt. Nam sacerdotes perinde sunt atque anima quædam vndequaque disseminata, viuificans totum Christiani populi corpus, & C eorum qui imperant, & eorum qui parent; mentem ac ducem nacta omnium Regem Deum, à quo totius corporis dispensationes deriuans traijcit, gubernat, & circumducit. Tibi igitur ita piè atque orthodoxe erga Deum, eiusq. administros affecto, hęc cura sit, vt post diuinæ Fidei præcepta, Regiæ leges sine vlla transgressione obseruentur; ita vt facias iudicium & iustitiam in medio terræ tuæ.

Ex his igitur quanta circumspectione opus sit in delectu interpretum & librorũ habendo, intelligent Christiani Principes, quibus in primis huiusmodi libri dicantur. Nam & Checus versionem suã Henrico VIII. Angliæ Regi cũ dedicasset, dissiteri epistola nuncupatoria non potuit, Leonem Imp. Christianam religionẽ esse professum. sic enim inquit: Etenim cũ Leonis huius tempore, quem quintum fuisse arbitror, quia Basilio Macedone patre fuit, ut ipse sæpe hoc in libro commemorat, multa Saraceno- D rum imperu, quorum vis permagna tũ fuerat, perculsa prostrataq. bello deleretur, ad eorum ferociam comprimendam, ad disciplinam Imperatoriã melius constituendã, ad Christi religionem, quã hic profitebatur, aduersus Saracenos defendendam, hunc librũ conscripserat, & quæcumque ingenio, scientia, vsu colligere potuerat, ea conquisite ac scienter ita tradidit, vt neque ad cognoscendum obscuritas, neque ad conandũ multitudo ac varietas consiliorum retardaret. Et Checus quidem ista. Verum enimuero si veritatẽ & Christianã religionẽ sapuisset, an ne poterat grauius testimoniũ afferre cõtra hæreses & impietates Henrici VIII. quã si ista, quæ disertissime scribebat Imperator Orientis, fideliter asseruisset, cùm illum & contra Saracenos ob Christi Fidẽ pugnantẽ, & ingenio, scientia, vsu abundantem celebraret? Sic nimirum diuino iudicio fit, vt veritatis osoribus veritatis lumen ab ipsismet hęreticis subditis subtrahatur; E & quod obsequij specimẽ prę se fert, id deniq; in caput & casum Regnorum vergat.

Ceterum ne quid desit libro eiusdem Leonis Imp. (si quis eum emendare, aut vertere fideliter, vel etiam supplere voluerit) defectum in Checi versione è manuscriptis Gręcis codicibus capite sexto de armatura equitum & peditum, numero vigesimosecundo, hic apponemus.

Ἔξωθεν δὲ τῶν σελλίων θηκαρίων τῶν ζαβῶν, ἔχειν τοὺς στρατιώτας ἀπὸ δερμάτων. θηκάρια ἕτερα ἐλαφρὰ, ὅπως ἢ ἐν καιρῷ πολέμου, ἢ ἐν καιρῷ χήρσου, ὄπισθεν τῶν ὀπισθοκουρβίων καὶ τὰς ψύας τῶν ἵππων βαστάζωνται. καὶ ἐὰν συμβῇ πολλάκις ὃ μὴ γένοιτο τροπῆς γενομένης πρὸς μίαν ἡμέραν ἀφανεῖς γενέσθαι τοὺς τὰς χρείας ἔχοντας, μὴ εἰσὶ γυμναὶ αἱ ζάβαι καὶ φθείρονται, εἶτα καὶ κοπιῶσι τοὺς στρατιώτας διπλαῖς ἐπικείμεναι αὐτοῖς. ἵνα δὲ καὶ οἱ ἄρχον.

ἄρχοντες ἑκάστου τάγματος διαγνώσεις ἀπογραφὰς ποιῶσιν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ παραχειμάδιου, ἢ ἐν ἑτέρῳ ἀργείας καιρῷ ὥστε ἐὰν μὴ εὐπορῶσιν οἱ στρατιῶται κατὰ τὴν χώραν ἀγοράσαι A τὰ ἐπιτήδεια, φανερὸν γίνεσθαι πόσων ἵππων καὶ ποίου εἴδους καὶ ποίου ἅρματος δέονται τῶν στρατιωτῶν ἕκαστος. ἵνα παρασκευάζῃς ὦ στρατηγὲ ταῦτα ἐν τῷ δέοντι καιρῷ εὐτρεπίζεσθαι πρὸς ἀγορασίαν αὐτοῖς ἀπὸ πραγματευτῶν τινῶν, καὶ μήτε ἐντεῦθεν οἱ ἐντόπιοι οἰκήτορες βλάπτωνται, μήτε οἱ στρατιῶται τῶν ἀναγκαίων εἰδῶν καὶ ὅπλων εἰ οὕτως τύχοι ὑστερούμενοι ἀποστῶσιν. ἐπεὶ οὖν τὸν καβαλλάριον στρατιώτην ἐξωπλίσαμεν. ἑξῆς ἐροῦμεν καὶ ὅπως χρὴ σὲ καὶ τῶν πεζῇ μαχομένων στρατιωτῶν τὴν ὅπλισιν ποιήσασθαι. τῆς πεζικῆς τοίνυν τοῦ στρατοῦ τάξεως πάλαι μὲν εἰς τρία διῃρημένης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τακτικοῖς, οἷον εἰς ὁπλίτας, οὓς οἱ νεώτεροι σκουτάτους ἐκάλεσαν εἰς ψιλοὺς καὶ εἰς πελταστάς. ὧν ὁ καθ᾽ ἡμᾶς οὐ γινώσκουσι μὲν τὴν κλῆσιν. δοκεῖ μοι δὲ τοῖς ψιλοῖς αὐτοὺς συγκαταριθμήσαντας δύο μόνας τάξεις πεζικοῦ μνημονεῦσαι, στρατοῦ ὁπλιτῶν τε καὶ ψιλῶν. περὶ τούτων οὖν ὑμεῖς B τῶν τάξεων διορισόμεθα. ὁπλίσεις μὲν οὖν τῶν πεζῶν σκουτάτων τὸν πάλαι καλούμενον πλίτην, οὕτως. ὥστε ἔχειν σπαθίον κοντάριον, σκουτάριον. ὅτε μὲν χρεία καλεῖ ἐπιμηκὲς μέγα ὃ καλεῖται θυρεός, πάντως δὲ στρογγύλον τέλειον. τὰ δὲ σκουτάρια ὁμόχροα πάντα, ἢ κατὰ ἀριθμὸν ἢ κατὰ τάγμα. ἔχειν δὲ καὶ κάσσιδα ἔχουσαν ἄνωθεν τουφίον μικρόν. σφενδόβολα. τζικούρια δίστομα. τὸ μὲν ἓν στόμα δίκην σπαθίου ἐπιμηκές. τὸ δὲ ἕτερον ὡς κονταρίου ξίφος, ἀναβασταζόμενα μετὰ θηκαρίων δερματίνων, ἢ τζικούρια ἕτερα ἔχοντα τὰ μὲν ἓν στόμα κοπτόν, τὸ δὲ ἕτερον στρογγύλον. ἢ ἕτερα τζικούρια δίστομα τάξιν πελεκίων. τοὺς δὲ ἐπιλέκτους τῆς ἀκίας ἔχειν καὶ ζάβας ἤτοι λωρίκια. εἰ μὲν δυνατόν, ὅλους, εἰ δὲ μή, κἂν δύο τοὺς πρώτους τῶν ἀκιῶν. κατὰ δὲ τοὺς ὤμους τὰς ζάβας φλαμουλίσκια μικρά, ἔχειν δὲ καὶ χειρομάνικα τὰ λεγόμενα μανικέλια, ἢ χειρόψελλα σιδηρᾶ ἢ ξύλινα, καὶ περικνημίδας ὁμοίως ἃ λέγεται ποδόψελλα ἢ χαλκότουβα μάλιστα τοῖς ἐν ταῖς κεφαλαῖς καὶ οὐραῖς τῶν C ἀκιῶν τεταγμένοις. καὶ τοῖς μὲν σκουτάτοις οὕτως ὁπλίσεις ὡς εἴρηται τοῖς δὲ λεγομένοις ψιλοῖς τὸν τρόπον τοῦτον, τοξοφάρετρα ἐπὶ τῶν ὤμων ἀναβασταζόμενα, ἔχοντα κούκουρα μεγάλα χωροῦντα ἀνὰ τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα σαγίττας. σολληνάρια ξύλινα, μετὰ μικρῶν σαγιττῶν καὶ κουκουρίων μικρῶν, ἅπερ καὶ ἐπὶ πολὺ διάστημα ῥίπτονται διὰ τὸν τοξαρίων καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἄχρηστα εἰσί.

Præter bubulas, zabarum, thecas, habere oportet milites ex pellibus thecas quasdam leues & expeditas, quæ belli tempore vel excursionum post ephippiorum in lumbis equorum gestentur, vt si (quod absit) contingat ob fugam eos qui habent impedimenta, per diem unum, ut sæpe fit, abesse, ne corrumpantur zabæ, si detectæ remanserint, neve continenter gestatæ milites fatigent. Præfecti autem singularum cohortium lustrent & censeant milites in hybernis, siue in alia otij occasione, ut si co- D pia comparandi necessaria in regione desit, manifestum fiat, quot equis, quibus rebus & quo armorum genere opus habent, ut ea, tu Imperator, opportuno tempore per certos negotiatores adferri illis ad mercatum cures, ne propterea indigenæ damno afficiantur, neve milites necessarijs rebus & armis, si hoc vsu veniat, destituti, otiosi hæreant. Postquam igitur equitatum armauimus, de armatura peditatus dicere pergemus. Cum igitur peditatus exercitus trifariam à priscis rei militaris scriptoribus diuisus fuerit, in armatos videlicet, quos recentiores scutatos vocarunt, in velites, siue expeditos, & in peltatos, siue cetratos; quorum quidem appellationi nostra tempestate cum nullum peditum genus respondeat, nos cum velitibus non male, opinor, ipsos connumerantes, de duobus tantum generibus mentionem facimus; grauis scilicet & leuis armaturæ, siue armatorum, & velitum. De his igitur decernemus. Ar- E ma dabis peditibus scutatis, quos armatos olim vocarunt, gladium, hastam, scutum oblongum quidem & magnum, quod dicitur thyreus, cum vsus postulat, ut plurimum verò exactè rotundum. Scuta verò omnia sint eiusdem coloris aut secundum numerum, aut secundum cohortem: assignabis etiam galeam habentem in vertice tuphiam paruam, item fundas, tricuria ancipitia; altera quidem acie in longum acuta ut gladij, altera verò cuspidata vt hastæ, quæ gestentur cum tegminibus coriaceis, vel tricuria alterius generis, habentia unam aciem cædentem, alteram rotundam, siue etiam tricuria, quæ sint ancipitia instar securis. Delecti verò aciei habeant zabas vel loricas omnes, si fieri possit; sin minus, duo saltem primi acierum ordines; in humeris autem

A tem zabarum sint flammulæ paruæ: habeant etiam manicas χειρομάνικας, quæ dicuntur manicelia, aut chiropsela, quæ sint vel ferrea, vel lignea: habeant & ocreas, quę dicuntur podopsela, vel calcotuba, præsertim ij qui sunt in capitibus, & caudis acierum: & scutatos quidem ut dictum est, armabis. Velites, siue leues hoc pacto, quibus sint toxopharetra, quæ ex humeris pendeant, quæ habeant magna cucura, & sint capacia triginta vel quadraginta sagittarum, tum etiam tribuli lignei cum paruis sagittis, paruisq. cucutis, quæ & procul arcubus iaciuntur, & inimicis vsui esse nequeunt.

Seminaria Clericorum. *Cap. VIII.*

B AT & Ecclesia præter pueros, quos antiquitas sedulò curabat institui, periculum de illis faciebat, quos ad Presbyterium informandos susceperat, non minus, quàm in Religiosis ordinib. fuisse factum dicetur. Aequum est enim, vbi idem finis sit, eadem quoque media, eandemq. institutionem, quoad fieri possit, reperiri. Ergo cùm intelligerent Patres, qui in veteri Ecclesia floruerunt, ad hunc gradum Presbyterij suscipiendum, cuius proprium munus est procuratio sanctitatis animarum, & dispensatio Euangelicæ gratiæ, requiri, ut eligendi inculpatæ uitæ testimonio irreprehensibiles essent iuxta Paulum, *exemplum habentes bonorum operum, potentes exhortari in Doctrina sana, & eos, qui contradicunt arguere,* illud unum summo Spiritus consilio obseruandum esse diligentissimè uoluerunt, ut ad onus Presbyterij non nisi diu, multumq. probati homines per longissima tempora, morum integritate, & doctrina perspicui, assumerentur; in qua re multa sanè instituerunt, quæ quoniã huic functioni multum lucis afferre possunt, adscribenda hic sunt. Vt igitur hi tales euaderent, principiò Collegia quædam, seu Cleri Seminaria instituta sunt in Episcopijs, &

Ecclesiæ ueteris studiũ in probãdis, qui admittẽdi erant ad presbyteriũ. 1 Timo. 3. Tit. 1.

Presbyterorum quodnã sit proprium munus.

C atrijs Ecclesiarum, in quibus bonæ indolis adolescentes, aut paterna, aut propria denotione ad Clerum aspirantes, Religiosam uitam simul agerent, disciplinisq; Ecclesiasticis imbuerentur sub probatissimo Seniore, & Præposito, qui esset Magister, & testis uitæ. Horum autem Seminariorum celebris extat institutio in Concilio Toletano secundo, cap. 1. Toletano quarto, cap. 29. Meminit item horum Collegiorum Vasense Concilium secundum, cap. 1. & Turonense secundum, cap. 13. quo prohibentur in Episcopijs mulieres esse, *Ne hi,* (aiunt) *qui ad reparandam spem cleri nutriuntur, famularum propinqua contagione polluantur.* Ac sub Carolo Magno cùm restituta Imperij Romani Maiestate, splendor etiam Ecclesiasticæ disciplinæ reuiuiscere cępisset, cę Scholæ, & Collegia Clericorum rursus instituta sunt. Quod patet ex Cabilonensi Concilio cap. 3. & Turonensi cap. 23. eodem Carolo; & ex Aquisgranensi Ludoui-

Collegia, seu Seminaria Cleri instituta olim in Episcopijs.

Cõc. Tolet. Vasense.

Turonense.

Caroli Magni studium in restituenda Ecclesiastica disciplina.

D co Augusto, cap. 135. Quo loco refertur Canon Concilij Toletani quarti, Nempe in hisce scholis ij erant erudiendi literarijs disciplinis, & sacræ Scripturæ documentis quibus meritò diceretur à Domino: *Vos estis sal Terræ,* & qui condimentum plebibus esse ualerent; Quorum item doctrina non solum diuersis hæresibus, uerùm etiam ipsi Antichristo resisteret, ut diceretur de illis in laudem Ecclesiæ. *Mille Clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium:* Hæc enim sunt uerba Concilij Cabilonensis sub Carolo Magno. Tantum uerò in his Seminariis momenti positum esse ad instaurandam spẽ Cleri sibi persuaserant Patres; ut posteriore sæculo cùm graui multorum tyrannide oppressa esset libertas Ecclesiastica; & inter arma, & seditiones silerent studia; operã tamen Pontificum forma aliqua retenta sit harum Ecclesiæ Scholarum, cuius Magi-

Concil. Cabilonẽse Turonense Aqsgranense.

Matth. 5.

Cant. 4.

Summũ momentum positum esse in Seminarijs.

E sterii uestigia relicta adhuc cernimus in Scholarchis, quos in primarijs Ecclesiis, tam quam Præfectos Scholæ Collegij Clericorum, ut nomine ipso præseferunt, institutos, certo scimus. Hi verò cum munere suo fungi desiissent, Alexander Tertius in Synodo Lateranensi Magistros instituit in unaquaque Ecclesia Cathedrali, assignatõ stipendio Ecclesiastico, ut haberent pauperes Clerici, quo Doctore gratis uterentur: Hanc uerò Alexandri Constitutionem, Innocentius Tertius in celeberrimo Concilio Generali, & confirmauit, & in alijs Ecclesijs obseruari uoluit, & in Metropolitana Ecclesia Theologum Doctorem adiunxit, ut esset, qui doceret Sacerdotes sacras literas, & ea, quæ obeundo muneri pastorali necessaria sunt. Deinceps non ita multo pòst Honorius Tertius ex Collegio Clericorum aliquos spectatæ indolis ad insignes

Scholarchæ qui olim.

Alex. tertius. c. Quoniã de Magistris.

Innocẽt. III. Cap. Quia, eodem.

Concil. Lateranẽ. Generali.

Dan. 12. Academias mittendos curauit, ex quibus posset haberi copia Doctorum, qui *veluti stella in perpetuas aeternitates mansuri ad iustitiam possent plurimos erudire*. Tandem verò cum studia Sancta ista Pontificum fine optato frustrarentur, multorum piorum uotis, & statutis Conciliorum Prouincialium petitum est, ut Scholae Cleri longa desuetudine intermissae, & penitus obliteratae, ad instaurandam collapsam Ecclesiae disciplinam denno erigerentur. Quare saluberrimo Concilij Tridentini decreto, quasi postliminio reuocata uidemus haec Cleri antiqua Seminaria, & Collegia in pristinam formam aliqua ratione restituta, quatenus seculi nostri mores permiserunt. A

Prouinciales Synodi. Conc. Triden. sess. 23, ca. 18.

Ratio dispenendi, & administrandi Seminaria Clericorum. Cap. IX.

VT igitur nil magis necessarium est Seminarijs ad instaurandas Ecclesiae ruinas, ad arcendas haereses, atque ad nomen Diuinum propagandum (quippe Christi vox fuit Apostolos hortantis, *vt orarēt patrem, ut mitteret operarios in Vineam suam*) sic omni animi contentione studendum est, vt eiusmodi Alumni & feligantur idonei, & instituantur aptissimè, ut quamprimum euadant Christianae Reip. perutiles. Eorundem autem Seminariorum non vnum genus est: Alterum.n. est Episcopalium, & qui Ecclesiasticis muneribus ipsis addicti sunt: Alterum domorū pauperum, qui certa stipe, sed tanquam liberi cuique Christianae Reipubl. functioni gratis aluntur, & docentur: Tertium eorum, qui proprijs sumptibus sub Praefectis honestissimis & probis viuunt. De primo autem genere haec generatim statuenda sunt. B

Luc. 10. Tria genera Seminariorum.

Regulae in seminarijs Ecclesiasticorū seruandae.

1 Vt domicilium certum sit, quod rectam Seminarij formam, & cubicula distincta habeat ob disciplinam retinendam: In domibus enim conducititijs haec nequaquam seruari potest. Vix enim quisquam pariter aptari in eum vsum domos suas, è quibus emigrent paullò post, qui eas conduxerint. C

2 Vt vicinum Seminario sit templum, in quo functiones Ecclesiasticae ipso usu addiscantur Altari ministrandi, Catechismum docendi, Verbum Dei concionandi, & alia huiusmodi peragendi.

3 Vt reditus sint certi, ne hinc inde, uel conquisita, vel extorta pecunia uarios rumores eicat; quodq; tempus disciplinae construendae impendi debet, id intercutbetur; praeterquam quod subministrata opportunè Alumnis necessaria, & comparatus in tēpore commeatus, multas isti negotio commoditates praebent, ut omnes suum officiū praestent alacrius, studiaq; celerius possint absoluere, ut in uineam Domini excolendam citiùs etiam queant emitti.

4 Ne absit longius Seminarium ab ijs Collegijs, quae à Religiosis uiris administrata, bonitatem, disciplinam, & scientiam eos docent. D

5 Antequam admittantur in Seminaria, utilissimum esset si aliquandiu (& saltem quidem annum vel biennium) prius probarentur in scholis eorundem Collegiorum, vel aliarum publicarum scholarum, ut aptiore indole, ingenioq. dociliore, & animis ad Ecclesiasticum munus propensioribus uiri examinatores, prudentia & integritate praediti, delectum eorum haberent. Admissi uerò Alumni in duas classes distinguerētur: Alteram quae iuniores; Alteram quae natu grandiores contineret. Ij verò, qui iam curriculum studiorum in Seminarijs absoluissent, annum adhuc in eo demorarentur, quo alienis interdum Paroecijs inseruirent, dum aliqui rudiores parochi in eodem ipso Seminario quandantenus informarentur, & iuuandis animabus redderentur aptiores. E

Conuictores laicos non esse cum clericis admiscendos. Cap. X.

Conuictorū laicorū & seminarij cleri corum differentia.

COnuictores Laici cum Clericis Seminariorum Alumnis nō intermisceantur; neque adeo uiuāt in Seminarijs: Clericorū.n. ut finis, sic vita debet esse frugalior; & horum quidem, ut diximus, is debet esse scopus, ut animas ad Deum adducant: at Laici conuictores sese plerumque ijs studijs dedunt, vt familias tantum suas seruent, & augeant, cōmodo & dignitati cōsulant, qui politicus finis valde abest à spirituali, & ab eo, de quo dixit Dominus: *Regnum meum non est de hoc Mundo*. Ratio itē studiorū disciplinae, morum, exercitiorum, vestitus, victus, lecti, ceterorumq. corporis commodorum,

Ioan. 19.

A rum, non est inter Clericos, & Laicos eadem. Nam Clericis Diuina potissimum Scriptura, Conscientiæ casus, Patres sancti, horũ Vitę, Concilia, & quęcumque ad Theologiam spectant discenda, tractandaq. sunt; at Laici conuictores ferè linguas tantum, Philosophiam, Iuris utriusq. prudentiam, Medicinam, atque alias disciplinas addiscunt. Quin etiam plerique Laicorum post absoluta priora illa studia, militię, aut mercaturæ sese dant. At Clericorum disciplina nititur deuotione, spiritu, zelo animarũ, ædificatione proximorum, uita (vt ita dicam) exemplari: Verum enimuero, Conuictores laici licet Christianos mores, ac fugam malarum occasionum spectent, sanctaq. item Sacramenta frequentent, hæc tamen omnia propius ad Clericos pertinent; cùm & decorum, & grauitas Clericalis uitæ ab ea libertate abesse debeat, quam laici adolescentes adimi sibi haud facile patiuntur. Quin etiam diuturno usu uidimus accidisse perpetuam inter Clericos & Laicos æmulationem, ut quantùm cernerent Cle-
B rici Laicis concedi, tantùm & ipsi consequi studerent; contemni autem sese putarent, si sibi ipsis eadem non concederentur. Accedunt familiaritates ac studia, quæ clerici à laicis conuictoribus fere procurant. Quæ quidem cuncta ab ipsius vocationis & instituti Seminariorum recta semita clericos auertunt, certè ut difficillimè in officio retineri possint.

Ratio studiorum in Clericis. Cap. XI.

CEterum quæ ad rationem studiorum in clericis instituendis attinent, ea in Seminarijs rectè institutis extant, atque ad hæc ferè capita rediguntur, ut in prosanis intelligantur humaniores literæ, Rhetorica, Dialectica, Philo-
C sophia, linguæ (& quidem uariæ, ubi eædem plurimorum profectui necessarię sunt) In sacris autem Romanus Catechismus, Casus conscientiæ, solutiones controuersiarum, quæ maximè uigent ijs in locis, ex quibus oriundi sunt Alumni, siue ea loca Schismate, siue Hæresi, siue Ethnicismo, aut Iudaismo laborent. Theologiæ item positiuæ, atque Scholasticæ studium exactius in ijs, qui aptiores esse uideantur. Musica, & computum Ecclesiasticum: Ratio administrandorum Sacramentorum: Modus cum proximis agendi; & in scholis docendi; de quibus omnibus (præter illa, quæ huic & sequenti libro inseruimus) quoniam alibi in hac Bibliotheca egimus, indeq. colligi possit commodus studendi ordo pro captu cuiusque pręscriptus, siue specter ad repetitiones domesticas, atque ad disputationes, aut ad exercitium styli, & pronunciationis, siue ad incitamenta, & adminicula uaria præfectorum, propterea non est, cur
D hic longius immoremur. Ad ea uerò, quæ pietatis sunt, cùm Sixti V. Breue, quod nobis importandum ad Seminaria Septentrionalia tradidit, quodque item Romæ fuit excusum, tum alterum Clementis VIII. Pontif. Max. initio Pontificatus sui scriptum ad omnes omnium Seminariorum Alumnos satis fuerint, ut & officij sui admoneantur, & posteri eodem itinere ad eumdem Seminariorum finem maximo à Pręfectis animo adducantur; quæ caussa est, cur easdem Pontificias Epistolas huc adteximus.

SIXTI V. PONTIF. MAXIM. BREVE AD PONTIFICIA Seminaria. Cap. XII.

E *DILECTI Fily, salutem, & Apostolicam benedictionem. Semper Apostolica Sedis Zelus complexus est charitate atque officys nationes omnes, quamuis morib. institutis, regionibus distinctissimas, semperq. illis præsto fuit omnibus in rebus, quæ ad ipsarum salutem, atque ad Dei gloriam, Catholicaq. Ecclesiæ amplitudinem pertinerent: nec quemquam omnino, in quo, modo aliquid posse profici in hoc genere existimaret, à sua cura, & studio alienum duxit. Eos verò semper in primis commendatos habuit, quos præstanti ingenio, & natura bonitate praditos, optimis etiam disciplinis, sanctaq. educatione institutos, ceteris quoque ad pietatem, ac salutem adiumento esse posse intelligeret. Ab hoc studio, & charitate (Hæreticorum perfidia omnia permiscente) Seminaria sunt profecta, in quibus, cùm à ceteris Romanis Pontificibus, tum proximè à Gregorio pia memoria, nunc*

Greg. XIII. multum in constituẽdis seminarijs laborauit.

etiam à nobis ad hoc munus laboriosissimum nullo nostro merito vocatis, ea in primis cogitatio A
suscepta est, quo pacto in maximis Sedis Apostolicæ angustijs, temporumq́ difficultatibus prouidere posset, vt hæc ipsa Seminaria cum disciplinarum synceritate, tum pietatis præstantia florerent, tanta cum stabilitate, quantam, & rei ipsius grauitas requirit, & communis Ecclesiæ boni ratio, & Dei gloriæ studium exposcit. Vt nos quidem hactenus ea, quæ nostrorum Seminariorum sustentationis causa ad aliquot annos fuerant constituta, non modò conseruauimus, sed auximus etiam. Perpetuis igitur in India Orientali Seminarijs institutis, nefarijs hæreticorum conatibus obsistendi studio, deprauataq́ in tam remotis regionibus Ecclesiastica disciplina restituenda, hoc maximè tempus idoneum iudicauimus, ad vos scribendi, Apostolicæ Sedis Alumni, siue è Seminarijs egressi iam estis, siue adhuc in illis erudimini, siue postea ad ea vos conferetis.

Seminariorũ alumni quãtum Deo debeant.

Hortamur igitur, vt cùm ceterorum in vos Dei beneficiorum memoriam sanctissimè retineatis, tum hoc præsertim nõie eius bonitati gratias agendas putetis, quod vos grauissimis B
periculis ereptos, tutissima in statione collocarit: quodq́ magnis sumptib. laboribus, vigilijs, patientia eruditos ad gloriosissimum omniq́ existimatione maius Sancta Ecclesia operariorũ munus uocarit. Qua quidem cogitatione incensi, & tum optimis institutis assuefacti, tum doctrinæ synceritate exculti, debetis non solùm vos ipsos ab omni labe puros, integrosq́ seruare, sed alijs etiam prodesse contendere, parari semper de ea, quæ in vobis est, fide, rationem reddere, & eos, qui contradicunt, arguere: sanguinem quoque ipsum, si ita res ferat, pro Christi gloria, atque animarum salute profundere, quod multi recenti memoria ex optimis Collegijs profecti gloriosissimè præstiterunt. Horum fidem, fortitudinem, charitatem, semper ad imitandum propositam habere debetis, contrà verò, paucorum aliquorum vicem misereri, consilium detestari, exitum perhorrescere, qui cùm in Seminarijs fidelem Dei, sanctæq́ C
eius Ecclesiæ operam polliciti essent, inde egressi sese inertiæ, terrenisq́ cupiditatibus dediderunt, ceterisq́ ea facultate quam Sedis Apostolicæ beneficio adepti essent, prodesse recusantes, respexerunt in uanitates, & insanias falsas: sicque maxima de spe deciderunt. Ab horum igitur stultitia, ac miseria vos abhorrere persuasum habemus: Quos verò vitæ integritas, doctrinæ synceritas, uoluntatis zelus commendabit, ijs nulla vnquàm deerunt à nobis paternæ charitatis officia.

1. Pet. 3. Tit. 1.

Meditationes Seminariorum alũnor. proprię.

Quia verò omnes hominum rationes, recteq́ agendi conatus, à diuina gratia destituti, irriti planè sunt; ut uos ipsos (quo ad homini datum est) hoc præsidio dignos reddatis: cupimus, atque hortamur, ut per aliquot dies (si ita visum fuerit præfectis vestris) vos colligatis, attentissimeq́ cogitetis, quem ad finem à Deo conditi sitis, quantam ad spem vocati, cur tam diligenti curã, & studio optimis disciplinis & morib. erudiamini, quã multis ad pietatẽ adiumentis abundetis, q paucis hæc ipsa præsidia contingant, quàm turpe, atque exitiosum esset, tã D
multis Diuinæ in vos charitatis beneficijs non omni conatu respondere, summa cum animi demissione & gratiarum actione, quam denique indignum, ac miserum non uos totos Deo consecrare, Sanctoq́ Spiritu, cuius certè in hac meditatione exardescet ignis, in perpetuum incendendos tradere.

Ea verò hebdomada, quam Præfecti vestri semel designabunt, aut certè si quid per eos dies impedimenti acciderit, proxima hebdomada tribus diebus, quarta scilicet, & sexta feria, & Sabbatho ieiunetis, factaq́ sacramentali peccatorum confessione proximo die Dominico Sacrosanctam Eucharistiam sumatis: interea verò pro Sanctæ Matris Ecclesiæ exaltatione, hæresum extirpatione, Catholicorum Principum concordia, pace, tranquillitate, salute Deum oretis: eiusdemq; quoque gratiæ præsidium nobis imploretis, postuletisq́ ab eius bonitate, ut dignetur suo Sanctissimo Spiritu in tam multis, tamq; grauibus curis infirmitatem nostram adiuuare, operariosq; quamplurimos, & tanto ministerio dignos in vineam suam mittere. Nos verò E
vobis, præfectisq́ vestris, administrisq́ omnibus hæc implentibus Diuina Misericordia confisi, plenariã omnium peccatorum Indulgentiã elargimur. Qua etiam frui uolumus Catholica Seminaria omnia, siue ab Episcopis, siue à Principibus sæcularibus instituta, egentium etiam studiosorũ domos, siue huius S. Sedis, siue aliorum catholicorũ benignitate, atque eleemosynis sustententur: horumq́ item Seminariorum, domorumq. Præfectos, ac ministros oẽs, eos ẽt, quorum hactenus opib. atque eleemosynis sustentari consueuerunt, ijs s. quas præscripsimus rebus, peractis ea hebdomada, qua huius nostræ cõcessionis litteræ ad eos puenerint, aut certè, ut dictũ est,

Indulgentia ijsdem concessa.

A *proxima. Quia verò difficile esset has ipsas nostras litteras ad eos, omnes, ad quos pertinent perferri, volumus, vt earum exemplis, etiam impressis, Notarij publici manu subscriptis, & alicuius in Ecclesiastica dignitate constituti sigillo consignatis, eadem omnino fides adhibeatur, quæ his ipsis litteris, si ad eos perlatæ essent, tribueretur. Datum Romæ, apud Sanctum Marcum, sub annulo Piscatoris, die xxij. Octobris. M. D. LXXXVI.*

Pontificatus nostri Anno Secundo.

Ant. Bucapadulius.

B *CLEMENTIS OCTAVI PONT. MAX.*
Breue ad Seminaria Clericorum. Cap. XIII.

DILECTIS Filijs Rectoribus Præfectis, & Alumnis Seminariorum nostrorum, et Sedis Apostolicæ, atque quibuscunque alijs, qui Catholicorum Regum, Principum, Episcoporum, aut aliorum opera, ac liberalitate ad Christianam Religionem informantur, Salutem & Apostolicam benedictionem. Ea semper fuit Sedis Apostolicæ pro salutis animarum cura, in omnes vniuersi terrarum orbis homines charitas, vt illos licet longissimis locorum interuallis distantes, ac vita etiam ratione, & sermonis genere inter se maximè differentes, æqualibus tamen paterni amoris suis officijs ad Catholicæ Religionis cultum alliciendos, & sibi adiungendos, perpetuò existimauerit. Id cum permulta Romanorum Pontificum prædecessorum nostrorum de Catholica Ecclesia benemerendi studia, & præclara rerum ab eisdem gestarum monumenta declarant, tum pleraque adolescentium natura, & ingenio præstantium recenti memoria ad Religionis, & bonarum artium cultum piè, liberaliterq́; instituta Seminaria clarissimè ostendunt: Quibus quidem Seminarijs stabilitis iam, & firmatis, ipsi etiam pro pastorali nostro munere, quantùm cum Domino possumus, fauere cupientes, vt qui in illis exercentur, eò magis Catholicæ Religionis propagandæ desiderio accendantur, quò clarior est crescentium quotidie nostrorum, & Sedis Apostolicæ beneficiorum magnitudo: idcirco inter alia, quæ grauissimum Apostolicæ seruitutis onus, Diuina disponente clementia, tenuitati nostræ nuper impositum à nobis exigit, nostri etiam muneris hoc tempore esse duximus, vt ad vos Sedis Apostolicæ Alumnos scriberemus. Quocirca, cùm Seminariorum erectio, & omnis, quæ in ipsis adolescentibus piè sapienterq́; instituendis cura hactenus suscepta est, & adhuc suscipitur, eò præsertim tempore spectet, vt Sedes Apostolica regendarum animarum munus sociatis sibi multorum studijs, atque laboribus facilius exequatur: (Breue Clem. VIII. ad Alũnos omnium Seminariorũ. — Seminariorũ erectio Pontificiæ pietatis argumentũ maximũ. — Seminariorũ finis.)

C

D *Propterea vos omnes, & singulos paternè monemus, ac in Domino hortamur, vt facta in primis omnium vestrarum cogitationum summa, animum statim ad ea consilia traducatis, quæ Nationum vestrarum bene, & Catholicè viuendi rationes, ob heresum prauitatem grauissimis antea difficultatibus implicatas, hactenus vobis expeditas reddiderunt. Hisce enim propositis, diligenterq́; vobiscum consideratis, illud etiam, quod est proximum, facillimè intelligetis, nihil videlicet maiore studio nos, & Sedem Apostolicam à vobis expectare, quàm ut iactis firmissimis eiusdem Catholicæ fidei, pietatis, & Doctrinæ fundamentis, omniq́; studio rum cursu planè absoluto, tales vos præbeatis, vt quantùm ipsi, & Sedes Apostolica de vniuscuiusque vestrum salute laboramus. tantùm etiam vos de vestra, & eorum, qui vestræ fidei committentur, salute laboretis. Quod tum pro singulari vestra in Romanam Ecclesiam fide, & in nos obseruantia, tum pro beneficij, quo cumulati estis magnitudine, & muneris vobis iniuncti administratione, vos omnino præstituros esse confidimus. Neque enim in eo dumtaxat tota officij ratio consistit, vt ipsi in propria bene uiuendi disciplina constanter persistatis, sed illud præterea à vobis optimo iure exigitur, ut singuli priuatos, tum in studijs, tum in omni virtutum genere progressus ad publicam eorum, quibus præfuturi estis, vtilitatem, ac salutem, etiamsi maximi propterea cruciatus subeundi, ac certissima ipsiusmet vitæ pericula sustinenda sint, libenti, pioq́; animo (quod ætate nostra plerique collegæ vestri, ob Diuini nominis gloriam piè, ac fortiter fecerunt) studiosè conferatis. In primis verò omni studio danda est nobis opera, maximeq́; curandum, ne humani generis aduersario instigante, dete-* (A Seminario rum alumnis qd speretur.)

E

Perfidia quorundam qui in Seminarijs fuerunt.

standam paucorum quorundam perfidiam, proiectamq; impudentiam vllo vnquam tempore A imitandam statuatis, qui obliti promissorum, ac violata fide, qua se, atque operam suã Deo, ac Romanæ Ecclesiæ addixerant, ad miserrimas voluptatum illecebras, & ad sæcularia desideria (elusa, quam in Seminarijs conceptam auerant, spe) turpissimè sese conuerterunt: A cuius sane infamia periculo, ac suspicione quò longius abesse uos certò scimus, eò impensius etiam vnũquemque vestrum diligimus, hunc ipsum amorem libentissimè officio, ac re ipsa testaturi, quotiescumque vestra studia, piosq; conatus iuuandi, aliqua sese obtulerit occasio. Ceterum, quoniam ea est humanarum uirium imbecillitas, ut planè infirmi simus ad omnia, nisi Diuina in primis ope fulciamur, propterea quo munitiora uobis præsidia comparetis, vehementer cupimus, atque vos etiam in Domino valde hortamur, ut aliquot dies, eos nimirum, qui vobis à Moderatoribus præscribentur, in eam cogitationem impendatis, ex qua cognita uobis, ac perspecta reddantur causa, ob quas in hanc lucem vos Deus produxerit, quantam ad felicitatẽ B creauerit, quid perpetua Moderatorum, sub quorum disciplina degitis, de pietate, ac uirtutibus vestris cura, & sollicitudo à vobis expeScat, vt deinceps peccatis omnibus expiatis, & nos, & reliquam Christianam rem apud Dominum Deum iuuetis. Propterea hebdomada ea, quam Præfecti eorumdem Seminariorum, vel Collegiorum: & Scholarum semel acceptis hisce nostris litteris, aut saltem, si quod per eos dies impedimenti acciderit, proxima hebdomada tribus diebus, quarta scilicet, & sexta feria, ac Sabbatho ieiunetis, et facta sacramentali Confessione, die Dominico dictum Sabbathi diem proximè subsequẽte, vel alio dicta sequentis hebdomada die, arbitrio Confessarij, Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum deuotè percipiatis: Interea verò pro Sancta Matris Ecclesiæ exaltatione, hæresum extirpatione, Catholicorũ Principum concordia, pace, tranquillitate, salute, Deum oretis, eiusdem quoque gratia præsidium nobis imploretis, postuletisq; ab eius bonitate, vt dignetur suo Sanctissimo Spiritu in C tot, tamq; grauibus curis infirmitatem nostram adiuuare, operarios quamplurimos, & tanto ministerio dignos in vineam suam mittere. Qui autem, vel propter corporis infirmitatem, vel propter aliud quodvis impedimentum superius expressa facere tunc temporis nequiuerint, Confessarij arbitrio ea ipsa in aliud, proximum tamen tempus, differre valeant. Qua omnia, vt eò libentius præstare studeatis, quò vberius spiritualibus muneribus, & gratijs animas vestras refectas esse cognoueritis, de Omnipotentis Dei misericordia, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi, Vobis omnibus, & singulis prædictis, qui præmissa adimpleueritis, plenissimam peccatorum vestrorum Indulgentiam, veniam, & remissionẽ tenore præsentium damus, concedimus, & elargimur. Qua Indulgentia frui uolumus, Catholica Seminaria omnia, siue ab Episcopis, siue à Principibus sæcularibus instituta, egentiũ etiam studiosorum domos, siue huius Sanctæ Sedis, siue aliorum Catholicorum benignitate, D atq; eleemosynis sustententur, horumq; item Seminariorum, Domorumq; Præfectos, ac Ministros omnes, eos etiam, quorum hactenus opibus, atque eleemosynis sustentari consueuerunt, ijs scilicet, quas præscripsimus, rebus peractis, ea hebdomada, aut proxima, vt dictum est, qua huius nostra concessionis littera ad eos peruenerint. Quia verò difficile esset has ipsas nostras litteras ad eos omnes, ad quos pertinent, deferri, volumus, vt earum exemplis etiam impressis, Notarij publici manu subscriptis, & persona in Ecclesiastica dignitate constituta sigillo consignatis, eadem omnino fides adhibeatur, qua his ipsis litteris, si ad eos perlata essent, tribueretur. Datum Romæ in Monte Quirinali sub annulo Piscatoris, die xxiij. Iunij, M. D. X C II. Pontificatus nostri Anno primo.

Meditationes à Seminariorum alumnis faciendæ.

Indulgentia concessa Seminariorum alumnis.

M. Vestrius Barbianus. E

Discenda primò à Clericis Seminariorum. Cap. XIIII.

Iacobus Lainez præpositus Societatis IESV.

POst Seminarij leges cognitas obuersari animo, atque oculis deberet Scholastici Tabula, quam confecit Iacobus Lainez, qui post B. Ignatiũ secundus fuit Societatis nostræ Præpositus Generalis. Quæ quidem si ante omnia pro captu adolescentum, tribus vel quattuor prælectionibus, exponeretur, esset unde eorum mẽtes excitarentur ad meliora charismata. Ea uerò sic confecta est.

Consideratio

A

Consideratio Scholastici.

Tabula Scholastica.

EX FINE, qui est discere sapientiam: quod magnum est tum ex obiecto, idest SAPIENTIA omnia continente: omnia infinities superante, omnia dante cum augmento.

EX MEDIIS: quæ sunt VIÆ, vel dentes clauis, quis aperitur thesaurus SAPIENTIAE. Ea verò media sunt, RELIGIO, seu GRATIA. NATVRA. EXTERNVM ADMINICVLVM: VSVS HORVM.

Religio & eius partes quindecim.

RELIGIONIS autem, siue GRATIAE partes sunt.

1 INTENTIO bona, non autem ob finem diuitiarum, honoris, deliciarum. Sed DEVM cognoscendi: Proposito. Odio, & repulsa oppositi. Gratiæ obtentu.

B Oratione: 2 ORATIO, 3 PVRITAS Conscientiæ, quæ comparatur confessione peccatorum: Communione: Oratione: Custodia sensuum: Meditatione. 4 VERBVM DEI. 5 Obedientia 6 FIDES Deo in primis: deinde Præceptori in bonis omnibus. 7 SPES. 8 Dilectio DEI: Præceptoris: Condiscipuli. 9 DELECTATIO in studendo. 10 TIMOR Dei: Præceptoris. 11 HVMILITAS erga Deum, præceptorem, scientiam. 12 TEMPERANTIA ab Alimentis: ab inhonestis cogitationibus: tactibus: aspectus factis: ab otio: à ioco. 13 FORTITVDO ob luctam in carnem: in ingenium, ut fiat habilius: in Memoriam: in externa impedientia: in sapientiam effodiendam, & comparandam. 14 PRVDENTIA in declinandis incomprehensibilibus, siue sublimioribus: siue nouis opinionibus, quę sint bonis, & antiquis oppositæ: In declinanda item nimia applicatione, uel ad ipsam sciē

C tiam: vel ad alia: & iactura temporis, vel occasionis fugienda. 15 IVSTITIA in DEVM in festis sanctificandis, & beneficijs ipsius recolendis. In Præceptorem, Amore: Honore: Obedientia: Imitatione: Docilitate: Solutione, si recipit. In Condiscipulos, fraterna charitate. In Ciues, soluendo quæ debentur: Neminem vlla iniuria afficiendo.

Intentio. Oratio. Puritas. Verbū Dei. Obedientia. Fides. Spes. Dilectio. Delectatio. Timor Dei. Humilitas. Temperātia. Fortitudo. Prudentia. Iustitia.

NATVRÆ cuius partes sunt. 1 INGENIVM, vel aptum, quod adhuc iuuandum est, gratissimo erga Deum animo: cautione omnium vitiorum: Oratione: Temperantia: Exercitatione: Præceptore cooperante, ac dirigente, methodumque docente. 2 MEMORIA, tum Rationalis, tum Sensitiua: finis autem Memoriæ est, vnde perfectio, Recolere Deum: & iuuare eam ad Virtutes, ad fugam Peccatorum, ad scientiam dantem, ad æternam Vitam cogitandam. Iuuatur autem MEMORIA,

D Meditatione: Repetitione: Vocali intellectione: Ordine: Delectatione in intelligendo, vel amando, quod intelligitur. Arte locorum, vel imaginum: Medicina: Tempore, cùm ita res antea prouidentur, ac disponuntur, vt postea ne sequatur confusio. 3 PROPENSIO, fortis, descendens ad media: delectans: Immbrari faciens. Iuuatur autem Exercitio. Habitu. Inuentione. 4 CORPVS quod sit sanum: mollis carnis, seu bonæ constitutionis, bonorum Organum, Visus, Auditus, Memoriæ, Imaginationis, Sensitiuæ, Cogitatiuæ.

Natura & eius partes. Ingenium. Memoria. Propensio. Corpus sanū & bonorum organorum. Vide Augustini Valerij Cardin. Veronæ, de Cōmentanis cōficiendis memorię causa ad Aloysium Contarenū: extat autē in libr. de recta philosophādi ratione editis Veronę 1577.

EXTERNVM ADMINICVLVM: cuius partes sunt. 1 AVDITIO, necessaria fidei, & intellectui, Vtilis ad naturalia, & Supernaturalia. Attenta: ne amittatur tempus, substantia, honor. Patiens siue mansueta. Beneuola. Docilis. Visq. facienda somno, & distractioni. 2 LECTIO, necessaria & Vtilis ad ea, ad quæ Auditio. Cer

E ta, & non vaga: nec quæ, quasi infirmus ventriculus euomat cibum. Attenta, ut percipiatur, Deuota ut afficiatur. Sonora, ut imprimatur res etiam per auditum. Moderata ex consilio, non ex lassitudine. 3 MEDITATIO assidua rerum Diuinarum, quoniam à Deo omnis ars, & scientia, priorq. est libris: Ordinata à notioribus incipiēs. 4 COLLATIO. Repetendo, Quærendo, Docendo, Disputando, Scribendo, Amicè, Vrbanè, sine ira, humiliter acquiescendo uero, & id amando, Breuiter. 5 PERSEVERANTIA necessaria. Magnum enim animal diu clausum in vtero materno retinetur, priusquam edatur in lucem. VSVS HORVM.

Externū Adminiculū & eius partes. Auditio. Lectio. Meditatio. Perseuerātia.

Vsus.

Catechismi Romani rectè percipiendi Ratio. *Cap. XV.*

Catechismi Rom. usus.

A

POstea verò Catechismus Romanus ex Synodo Tridentina decretus, ita erit prę legendus, vt cùm nouerint Clerici Vniuersam Theologiam in eo includi, (Nã quæ credere, quæ agere, quibus sanctificari, quæ sperare debeamus, is complectitur) rerum præcipua capita, definitiones, & aliqua eiusmodi memoriæ mandent, futura vtilissima tum ad rectè de Diuinis rebus loquendum, tum ad puram, (hancq. ecclesiasticam) scriptionem comparandam, ac denique ad Theologiam Scholasticam percipiendam. Vsus verò Catechismi simul doceatur, id quod duabus rationibus erit faciendum: primò, si quæ cuiq. Euangelij parti catechismi pars responderit, indicabitur: Sic enim clerici eadem opera Diuinis Scripturis, & Catechismo assuescent. Deinde si, quæ ex eo perdidicerint, non tam inter sese (quod quidem erit vtilissimum) publicis disputationibus, & repetitionibus contulerint, uerùm etiam coram alijs è suggestu concionantes egerint. Editus est autem is catechismus à Gulielmo Rouilio Lugduni in capita, sectionesq. distinctus, varijsq. Patrum Sententijs, & auctoritatibus munitus, cum duobus Indicibus: quorum alter docet, qua ratione ea, quæ in Catechismo traduntur ad Euangelia Dominicalia, & aliorum aliquot Festorum possint accommodari: alter rerum est longè ijs locupletior, & ordinatior, qui hactenus editi sunt. Recusus autem hic ipse postea fuit Venerijs apud Damianum Zenarium. B

Catechism. Romanus vnde nam petendus est emendatior, & aptior ad iuuandos clericos. 1590.

Ecquid vna cum Catechismo Rom. discendum. *Cap. XVI.*

Epitomes Sacrę scripturę tradedę quænam Ratio.

POst Catechismum atque adeo vna cum ipsomet Catechismo, Epitome vtriusq. Testamenti breuior, sed perspicua est proponenda. Nam si eum rudibus, qui ad baptismum accessuri sunt, docet Augustinus esse faciendum, ut rerum à Deo conditarum seriem percipientes, Diuinam Prouidentiam colant: quanto magis opera sedulò danda erit, vt Clerici, qui rudes erudituti sunt, id assequantur? At primùm paucis (sed & tamen interdum cùm sese occasio dederit) altius instillanda erit animis adolescentum Scripturæ Sacræ necessitas, dignitas, vtilitas, sapientia, efficacitas, sublimitas, auctoritas, certitudo, scopus: quæ omnia breuissimè libro secundo huius Bibliotheceæ cùm persecuti simus, poterunt inde peti. Tum veniendum erit ad argumẽta, nexumq. vniuscuiusq. libri ostendendum, qui Diuino in codice comprehenditur. Neque verò suaserim, ut Seueri Sulpitij hac de re clericis liber prælegatur; nisi aliquãdo prodiret emendatior; Qui verò eum exponeret, esset eiusmodi, vt & ad captum, statumq. clericorum, aptare sese; ac quæ essent pro ratione horum temporum vel regionum sobriè intermiscenda, eadem rectè interserere sciret, ac vellet. Nimirum Sulpitio sua sunt quædam, qualia diximus in nostro Apparatu Sacro, ut qui in eum hoc seculo exponendum operam suam impenderunt, non omnino consequuti sint, quod erat optandum. Nam & Carolus Sigonius, qui postremus ei libro manum admouit, à viris cordatissimis non immeritò admonitus est earum rerum, quas, ut erat in literis humanioribus præstans, in sacris non item, non dubito, quin si reuiuisceret, ipse emẽdaret: quippe ante tribunal æternæ Veritatis fuit: iamq. ea, quæ solemus in hac uita plerumq. tueri acrius, statim ad Diuinæ lucis radium, quę nam sint, apparent. Quare cùm eadem illi corrigere non liceat; nil ei oberit, si nos, quę ij, quos diximus, Viri in eo animaduerterunt, summatim huc adtexamus. E

C

In Sulpitij Seueri Epitome Scripturę Sacræ quæ consideratione digna sit.

D

Cautio I. Caroli Sigonij Commentarijs in Seuerũ Sulpitiũ.

Obseruata in Caroli Sigonij Notis ad Sulpitium Seuerum. *Cap. XVII.*

EA verò sunt in primis. Quod 1 Gregorium Nazianzenum uirum non tam sanctitate, quàm eloquentia singularem dicit. 2 In solis Hebręorum commentarijs contineri, inquit, quantum humanũ genus à Religione colendæ absit, ac distet. 3 Nomẽ sacri confundit, Religionẽ item Christianã, & Ritus Gentium. 4 Enumerãdo libros veteris Testamenti, libros Prophetarum minorũ omisit. 5 Ait Sacras Scripturas esse Hebræorum commentaria. 6 Imitatus Eusebium Cęsariensem, & Laurentium Vallam, aliter atq; Catholica Romana Ecclesia sentit de Constantino

Magno,

A Magno, & Concilio Nicæno.7. Contra textum Genes.6.7. dicit Diluuio perditum vniuersum genus hominum præter vnum Noe iustum, cùm B. Petrus dicat octo animas saluas factas fuisse.8. Ad Hæbreorum fontes recurrendum dicit, quia ibi secreta continentur aliqua.9. Vulgatam editionem omittit, & non adeo magni facit.10. Phrases aliter atque Ecclesia recipit, & sic sensum Bibliorum immutat.11. Periculosè admodum vbi de fide tractat, omittit gratiam & opera.12. Imitatus Erasmum dicit, Melchisedech non sacrificasse contra quam tenet Ecclesia; sed panem & vinū præmisisse.13. Vbi loquitur de concubitu filiarum Loth, stuprum & adulterium vel licere insinuat, vel saltem non damnat.14. Sarram ratione partus superbia elatam dicit.15. Vbi de idololatria, ieiunè nimis, & hoc tempore periculosè admodum loquitur, iuuenes instituens.16. Prophetas & prædictiones vocat fata.17. De morte Moysis non ponit causas, scilicet quia fuit pęnā peccati ad aquas contradictionis; cùm hęc veritas minimè cęlāda.18. Clarius loqui debebat de panis, & vini consecratione cum agit de manna, & oblatione Melcisedech.19. Falsò duas Tabulas præscribit datas, vnam ad Religionem, alteram ad Iudicium.20. à Phrasibus Gentilium poterat eautius abstinere.21. Vbi loquitur de Rege, & Regno, anteponit viuendi libertatem subiectioni Regum.22. Vbi agit de gladio Dauidis, videtur immutare Scripturam.23. Vbi loquitur de resurrectione Templi, & Vrbis per Ezechielem, omisit, quod præcipuum erat de resurrectione corporum.24. Machabęorum libros cum hæreticis, & Hebræis, propter dissonantiam reijcit à libris receptis contra Tridentinum Concilium, & anteponit Iustinum historicum ipsis Machabęorum libris.25. Vbi loquitur de potestate S. Petri, malè loquitur, cum eamdem potestatem omnibus à Christo impertitā innuere videatur.26. De Apocalypseos libris dubitat, an sint S. Ioannis Euangelistę. 27. Vbi potuit, ac debuit distinxisse Synagogas hæreticorum ab Ecclesia Catholica Romana, minimè fecit, iuuenes instruens.28. Non dat, loquens de Pontificibus Maximis, S. Petro, & successoribus excellentiorem potestarem, quàm ceteris Episcopis. 29. Minus ait hæreticum esse, quàm hæreticum non bono animo accusare.30. Priscillianum Hęresiarcham in numerum Martyrum refert, & non prodit Martyrologij Auctorem.

[Margin: 1.Pet.3. & 2.Pet.4. — Gen.14. — Gen.19. — B — Vide in Apparatu nostro ad Humanam Historiam, quæ in Iustino historico obseruatu sunt digna. — C]

Quæ alia tradenda sint Clericis Seminariorum. Cap. XVIII.

D CVm igitur neque Seueri Sulpitij Epitome plenè satisfaciat: nec qui in eam edidere commentarios omnia obseruauerint, Epitome alia ab Ecclesia approbata siue breuior ex ipsis tantùm Diuinæ Scripturæ libris confecta, siue vberior, qua rerum capita, & series à Mundo condito, vsque ad Domini nostri IESV CHRISTI tempora continentur, Clericis prælegi posset.

Iam verò quæ de Rethorica dici possent, nulla Seminarijs aptior est, quàm quæ ab Augustino Valerio Cardinali Veronæ, rogatu Caroli Borromæi Cardinalis conscripta fuit, de qua fusius diximus, vbi oratoria Ciceronis contulimus cum Patribus, atque monstrauimus neque copiam, neque eloquentiam ijs defuisse, quin etiam copiosiorem, atque efficaciorem extitisse. Ac tamen ne quis è nimio elegantiæ studio in errores impingat, quæ ad dictionis, & styli modum pertinent, hæc quę sequuntur obseruanda sunt. Quòd enim Arnobius scriptum reliquit, *dissoluti pectoris esse, in rebus serijs quærere voluptatem, & sonos auribus infundere dulciores, non medicinam mentis vulneribus admouere*, permagni sane momenti est. Quare & Hieronymus inquit res Ecclesiasticas uerbis Ecclesiasticis esse tractandas; cùm ex uerbis inordinatè prolatis facile (ait) incurratur hæresis: & ex profanis uocum nouitatibus, quas tantopere fugiendas docuit Apostolus, hæreses, ut ait Tertullianus, subornentur, hoc est quasi quodam fuco tegantur: & eis tamquā amatorio poculo mentes hominum subuertantur. Cùm autē tot hęresum uirus ubiq. hoc sęculo sit sparsum; nō modò error, uerùm etiā erroris omnis suspicio tollenda est. Quæ causa me mouit, cur rogatos uelim Seminariorum præfectos, ut & ipsi à peregrinis, atque limatioribus quibusdam uocibus in rebus Ecclesiasticis, atque dogmatibus caueant: & uerò Clericis præferant lumen, ne

[Margin: Rethorica Augu. Card. Valerij prę legi Clericis debet. — E — Arnob. lib. 1. adu. gentes. — 1.Tim.6. Tertull. lib. de præscript. hæret.]

Voces limatiores & peregrinę in sacris fugiendę. Auctores in dictione eleganti curiosiores facile anteponant ijs, qui proprijs, pressis, atque significantibus, & ab Ecclesia vsurpatis iam vocibus sua sensa scriptis consignarunt. Et quidem pleraque antiquitus dici potuere, quoniam id ea ferebant tempora, quibus adhuc simplicitas vigebat cum egregia integritate coniuncta: Verum tamen deinceps & pertinacia hæreticorum, & senescentis Mundi inclinatione tot immutata sunt, aut talibus artibus in malum derorta, vt etiam ex optimis uerbis uenenum expresserint, qui suos in alienas mentes errores infundere curarunt. Cùm uerò clerici, & pueri (quod Cyrillus monuit) via lactea deducendi sint, non autem per blandiloquentiam, *qua errorum venena* (inquit) *à simplicibus, & incautis transuorantur*, res omnes (sacræ potissimum) nominibus, quoad eius fieri possit, maximè proprijs enunciandæ, ac scribendæ sunt. Quamobrem nec orator, nec historicus, aut poeta desiderei, si sapiet, ab hac rectissima semita: cùm vehementer indignum Gregorius Magnus existimauerit, vt uerba cælestis Oraculi restringantur sub regulas Donati.

Cyrill. Hierosol. catech. 4.

Greg. in præfat. moral. & habetur in c. Indignum, dist. 38.

Clerici dum Latinam linguam addiscunt, vel scribunt, à quibus dictionibus abstinere fere debeant in rebus sacris. Cap. XIX.

QVamuis autem & priore operis huius nostri libro, & postremo vbi de Cicerone loquimur, non pauca huc spectent, tamen huic, tamquam proprio loco, inserenda videntur.

Si quis igitur dicat *sacris imbui*, loco: *baptizari*, sciat sacris imbui, propriè baptizari non esse, sed catechizari, aut rerum sacrarū notitia informari. Quemadmodū enim animus modo erroribus, & superstitione, aut hęresibus; modo disciplina, præceptis, moribus, & religione imbuitur, sic & sacrorū notitia dicitur, informari. Neq. verò q. quā rectè scriberet homine gratia, vel charactere, vel lumine imbui posse, sed fidei notitia, & Sacræ Religionis agnitione. Quare cùm informari debeat animus sacris à Christo institutis, antequam baptizetur, imbui sacris, catechizari erit, non baptizari.

IMBVI SACRIS non esse idem qd baptizari.

Facere nempe *sacra* rectè dixeris, non tamen operari sacris. Nam apud Latinos, facere, Sacrificare est. Sic Virgilius: *Cum faciam vitula pro frugibus ipse venito*, nec aliud quicquam Christus Apostolis iniunxit, quàm *vt facerent in sui commemorationem*, idest, sacrificarent, & Sacrosanctum Christi corpus offerrent. At verò operari sacris, nunquam audiuim. Apud Cyprianum quidem *operari eleemosynis* erogare significat, & *operatio* eleemosyna est, vti notat Pamelius. Sed nunquam quisquam sub his verborum ambagibus Missam intelliget, (cùm Sacerdotes in quocumque Sacramento ministrando sacris operentur, sacras preces fundant, sacra mysteria peragant) nisi idem uelit omnia permiscere, & omnibus Sacramentis eandem operationem, & mysterium tribuere, & vim asignare: propterea uerò Theologi Sacra, Sacramenta, & Sacrificia distinguūt: etenim Sacrum non est Sacramentum: nec animal homo est; nec qui Sacris operatur Missæ sacrificium celebrat. Paschasius Corduberiensis, qui ante octingentos annos floruit, Sacramenta à Sacris ita distinguit. *Quæ enim* (inquit) *interna Spiritussancti virtute in animo fiunt, Sacra dicuntur; quod verò per consecrationem inuocationis Dei, vel alterius Sacri tenetur, vel visu, & auditu sentitur, hoc Sacramentum dicitur.* Quare sicuti absurdum esset apud Linguæ Latinæ peritissimos, si quis ita loqueretur, *volo vt tu sacra contendas, sacro obligeris, sacrum tibi deferatur, pro Sacramento contendas, Sacramento obligeris, Sacramentum tibi deferatur*, quia animo sacrum latet, Sacramentum aperte cernitur: Ita planè pro ridiculo esset, si Sacramentum ipsum sacrum generali voce nominaret. Nec uerò Sancti Patres absolutè sacrum nominãt, sed aliquid in eorum dictis adiungunt, ut fecit Ambrosius, *de ijs, qui Sacris initiantur*, idest, *sacris mysterijs*, cùm mysterium Sacramentum sit apud Paulum.

FACERE SACRA. Virg. egl. 3. Luc. 22. 1. Cor. 11. OPERARI sacris quid sit. Pamel. lib. de operib. & eleemos. SACRVM, SACRAM. SACRIFICIVM quomodo differant. Paschasius lib. de præsent. cor. & sang. Christi in Eucharist. cap. 3. SACRAM. quodnam dicatur.

Ambros. de ijs, qui initiantur mysterijs. Ephes. 5.

In Baptismo item declarando, quamuis tingi aqua, baptizandum dixerint aliquando, seu veteres, siue nostræ ætatis Scriptores pij, rarius tamen (præsertim cùm Clericis adhuc iunioribus) hæc Phrasis vsurpanda est. Ac quidem in Catechismo Romano hæc uerba sunt. *Vel aqua in eos infunditur, vel aqua aspersione unguntur.* Sed intelligendum est id omne ab Ecclesia Catholica sic accipi, ut tingere aqua baptismū aspersionis designet, vel leniter aquam infundere; Intingere autem submergere est, vti ex

TINGERE, & INTINGERE aqua quid sit.

A vti ex Cypriano deducit Pamelius: Quamobrem cùm apud varias nationes & submersionis, & ablutionis vsus vigeat, per eam vocem tingere, omnis baptismi ritus expressus non fuit: Quod tamen Catechismus tam accuratè distinxit, vt singulis rebus, & actionibus, singulas etiam uoces accommodaret.

Cypr. in epistola ad Maximum.

Baptismo item *infici* pro *baptizari* qui dixerit, scandalum præbere posset, nam infici, est maculis affici, & in malam fere partem accipitur; Sic labe infectas hæretica Prouincias legimus: Et si uerò inficere nonnumquam sit colorem alium inducere, malè tamen sonat, vbi de Sacramento agitur: ideoque hanc loquendi rationem improbat Concilium Tridentinum, & damnat huiusmodi loquendi genus pertropos.

Conc. Trid. sess. 13. c. 1. et canon.

Expedit uerò non Vates, sed Prophetas appellare eos, qui Diuino spiritu afflati uera prænunciarunt: tum quoniam in libris sacris vox hæc, Vates, pro Poeta ponitur
B (licet Apostolus Epimenidem Cretensem Poetam uocauerit proprium Cretensium Prophetam) atque ideo Clerici & Adolescentes opinari possint, de Virgilio, Ouidio, & eiusmodi alijs agi, cum de Prophetis sub nomine Vatum aliquis loqueretur: tum quoniam hæretici nostri temporis omnia, quę Prophetis, & Prophetijs tribuntur, communia plerumque faciunt cum Vatibus, & Vaticinijs. Porrò Vates antiquitus à fatis pręsagiendis, uel à uersibus uiendis dicti sunt, ut ait Varro. Er uerò firmiorem habemus Apostolicum sermonem, quo monemur in Symbolo, quomodo & nos loqui debeamus, cùm de Spiritusancto dicit. *Qui locutus est per Prophetas*, &c.

VATES non dicendi pro propheta.
epist. ad Titum.
Varro lib. 4. de lingua Latina.

Accedit huc, quòd Vates non tam dicebantur apud Gentiles, qui numine, uel furore correpti erant, ut docet Plato; uerùm etiam qui inspectione animalium aliquid prę sagiebant, ut ait Ambrosius; & uaticinium non solum uocibus, sed etiam superstitio-
C sis quibusdam signis reddebatur, quod ex Seruio in Virgilium constant. *Errantesque Deos, agitataque numina posco*. *Ξοανα* dicit simulachra breuia, quę portabantur in lecticis, & ab ipsis mota infundebant uaticinationem; sic Ventriloqui, & Pythones, Vates dicebantur. Ergo ne hæc confundamus, & similes in edendis responsis esse existimentur, nomine distinguendi sunt, cùm diuerso spiritu agitati, eloquutique fuerint. Quod nam autem inter nostros Prophetas sanctos, & fallaces gentium Vates discrimen intersit, docuit Iustinus Martyr, & Nicephorus Gregoras, cùm Prophetę Sancti, *ὄναρ* idest, apertam uisionem rerum haberent, Vates confusam, & perturbatam. Furebant enim, bacchabantur, atque ut amantes rotabantur, & emota mente uerba frangebant; id quod docet item Lactantius, & Virgilius.

Plato in dialog. de furore poetico.
Seru. lib. 6. Aeneid. Virgil.
Al. legunt ξοανα.
Iustin. q. 2. Ortodox.
Niceph. commen. in Synesiu de insomniis.

Bacchatur Vates, magnum si pectore possit,
D *Excussisse Deum, tanto magis ille fatigat.*

Lactant. de falsa Relig. cap. 4.
Virgilius.

At Prophetę sancti suauissimè corripiebantur ut eleganter describit Iob:

Qui uerò Prophetias fata uocaret, haud rectè faceret: quare & qui scripsere. *Fatali instante die*, idest, de quo fati sunt Prophetæ, nec Latinè, nec rectè locuti sunt: nemo enim Latinè ita loquitur, ut fatalis sit casus, de quo alij locuti sunt, fatum enim illis quædam necessaria vis erat prouidentię opposita.

Iob. capit. 4.
PROPHETIAS non esse vocādas fata.

Id etiam cauendum est, ne quod ueritas Catholica, & Ecclesiastica est, uel hęresis, id nominetur *opinio*, quod quidem aliqui minus considerate faciunt. Opinio enim earum est rerum, quę fieri possunt aliter; at in hęresi damnata nihil est probabilitatis; sed omnia sunt falsa: In sententia de dogmate Christiano nihil est, de quo aliquis dubitare possit, nisi impius sit, quoniam ueritas rebus omnibus firmior est; ac quod legi-
E timis Concilijs est cõfirmatum, opinio hoc tempore dici nullo modo potest, licet Patres aliquando ita locuti fuerint. Sanè Aristoteles opinionem cum probabili ratione conuertit. *Si enim est res probabilis, opinio est, & contra*: Præterea opinio non est habitus mentis, vt docet ex Aristotele Eustratius, cùm habitus diutius hæreat animo; quæ verò opinione nituntur fluctuent, incertaque sint. Quare numquam erit opinio Catholica, vel hæretica, cùm fides certissima & firmissima sit veritas, hæresis verò constantissimum mendacium, de quo disceptari non potest. Itidem nec *fides hereticorum* dicenda est, nec ita loquendum, vt dicatur. *Aliquis in fide eorum baptizatus est*, aut *constans mansit*: cùm hęreticorum perfidia, & in constantia sit, Catholicorum autem fides, atque constantia meritò nominetur.

Veritas Catholica non est opinio, nec hæresis etiam.
Arist. in Topicis.
Eustrat. in comment. in 6. Ethicorū.
Romana Catholica Ecclesia.

Interdum

Interdum quoque haud satis est Ecclesiam vocare *Catholicam*, sed & *Romanam*, A addendum est. Nam cùm hæretici iactitent sese Apostolorum imitatores, sectatores ac veræ fidei defensores, nos contra improbent, magni refert nomen *Romanum* Ecclesiæ Catholicæ adiungere; interest enim maximè ea nominis notatione veritatem aperire, cùm ij ad suas præsumptas Ecclesias (quæ quidem sunt Satanæ, ac malignantiū) per summam audaciam nomen Catholicum trahant. Quare sicuti olim hoc nomen *Catholicum* in Ecclesiam inductum est, (inquit Pacianus Episcopus Barchionēsis) vt vniuersalem fidem, & consentientem ueritatem significaremus, eadem ratione hoc nomen *Romanum* videtur nonnunquàm præcipuè cum Clericis adhibendum hoc tempore, vt consociationem cum capite, & consentientes cum Romana Ecclesia fidei veritates demonstremus. Sanè in abiuratione hæresum, qualem Pius Quartus Pont. Max. omnibus publicè docentibus proposuit, Romanæ Ecclesiæ, non sine causa, expressa sit mentio. B

Pacianus Episcopus epistola ad Sēpronianum. PIVS IIII. in forma abiurationis nomen Romanę ad Catholicam adiecit Ecclesiam.

Ratio etiam temporum, & adolescentum Clericorum habenda est, cùm de Summo Pontifice loquimur, vt non simpliciter Episcopum Romæ vocemus, ne existimēt eiusdem esse dumtaxat auctoritatis, cuiusmodi sunt alij Episcopi: cùm enim aliquis dicit *Episcopum Vrbis*, videtur dignitatem Episcopalem loco, & Vrbi (vt hæretici hoc tempore faciunt) & non Apostolicæ dignitati, ac successioni ascribere, cum locus, vbi cathedra fundata est, cùm toti Orbi præsit, sit omnium amplissimus.

Nō satis est vocare Pontificem Max. Episcopum Romę. Non dicendum est Rēpubl. Hebr. fuisse formā Eccles. Christianæ.

Quoniam verò non defuit, qui Rempublicam Hæbreorum appellauit *insignem formam Ecclesiæ Christianæ* (forma verò hoc loco exemplar, vel imaginem significat, ad cuius imitationem res aliqua effingitur, vel exprimitur (ideam siue εἰκόνα appellarūt Græci) ideo sciendum est; non animaduertisse illum, inde sequi, vt nihil in Ecclesia C esse posset, quod non fuerit ex Hebræorum imitatione traductum; adeo, vt quicquid inde petitum non fuerit, tamquam minus exactè ad exemplar compositum, aut tamquam adulterinum ab Ecclesia excludendum sit; Quo nihil pestilentius, & Ecclesię Catholicæ calamitosius accidisset, si ueteres mores tam Christi passione extincti, in consuetudinem deducendi, vel ueteres illę ceremoniæ in communem usum reuocandæ essent. Quamobrem & similes dicendi modi cauendi sunt diligentissimè, cum tamen crediderim, vt alibi monuimus, bona mente illum ita fuisse locutum ut synagogam Iudæorum fuisse Christianæ Ecclesiæ figuram intelligeret.

CERVIC. PVLVIN. *Mar. 4.*

Fuere etiam qui tamquam elegantiore voce, pro *Ceruicali*, super quo scribit Euāgelista dormiuisse Christum in naui, *puluinum* verterunt. Quod quidem primo aspectu haud tantus uideri poterat error. At si penitus rem introspiciamus, primùm D vulgata editio prætermittitur, quæ iustissimis de causis à Synodo Tridentina mandata est, vt adhibeamus ad usum. Deinde fit, ut quilibet temerè audeat immutare uerba Scripturæ Sacræ, quod quidem ex facto Spiridionis Episcopi explodēdum est. Hic enim ob similem causam Thiphilum Ledìensem Episcopum, ut ait Nicephorus, in omni Episcoporum conspectu concionantem grauiter obiurgauit. Referebat Thiphilus locum Euangelij. *Tolle grabatum tuum & pro* grabato *lectum* dixit. Hæc enim parum distare uidebantur. Quod moleste ferens Spiridion, *non tu quidem*, inquit, *præstantior es illo, qui dixit, grabatum?* Sed (quod ad nostram rem facit) ex ea ceruicalis in puluinum mutatione error suboriri poterat, Christum, qui animam pro nostra uita perdere uenerat, nimium sibi indulsisse, cùm puluino caput molliter deponeret, *cum filius hominis non haberet, vbi declinaret caput*, sed in montes secederet, E & humi cubaret. Quamquam autem προσκεφάλαιον Ceruical dicatur, & puluinus, & omne illud, quod dormientis capiti supponitur, uero tamen similius fuit aliquod lignum dormientis Christi caput sustinuisse; nam & Plato hoc uocabulo usus est pro lapide capiti supposito; ibi ergo aut pro lapide, aut pro ligno accepit S. Marcus, aut pro re quæ in nauicula piscatorum similis inueniretur.

Spiridionis factum. *Niceph. lib. 8. cap. 42. Ioan. 5.* *Matth. 8.* *Plato lib. 1. de Republ. Mar. 4.*

Neque uerò *sacra Gentilium* quisquam, aut *Deos* nominet illos, quos sibi Ethnici colendos proponebant, aut quibus sacra faciebant. Nam etsi uel Diuina Scriptura, vel Augustinus, & alij Patres ita locuti sunt aliquando, statim tamen ea tamquam execranda condemnarunt. Sanè qui nudè uoces illas, Sacra gentilium vocet, idque

Nec sacra nec Deos gētilium iā esse uocandos.

faciat

A faciat Clericos, & pueros docens, cogitare hi poterunt, Sacra quoque Christianorum apud Gentiles fuisse. quod tamen absurdissimum est. nam cùm de gentium ritibus loquimur, eorum impietatem, quibus verbis possumus, deprimere debemus, detestarique tamquam spurcissima, & horrenda dæmonum flagitia: ne videlicet harum rerum appellatione aliquid maculæ piæ autes contrahant, quod quidem fuit in causa, cur à Synodo prima Carthaginensi, vt refert Burchardus, Episcopis lectio Gentilium librorum fuerit interdicta; Patres certè de ijs sacris mentionem fecere, nec dum eorum falsa Religione explosa, quæ cùm in animis Gentilium tenaciter hæsissent, paulatim ex ijs erant euellenda, quamobrem hæ uoces, quibus profana mysteria deteguntur, non ita licenter hoc tempore usurpandę sunt, cùm iterum Satanismus pullulet.

Synodus prima Carthag. cap. 6. Burchar. lib. 1. cap. 95.

B De præcepto, de mandato, ac de iudicio loquentes, vel scribentes, explicent, quęadmodum Sancti Patres fecerunt. Mandatum enim, siue ἐντολή, & apud Ioannem ἐπάγγελμα, siue enunciatio ad præcepta Decalogi spectare uidetur, vel ad ea, quæ iure naturæ animis nostris insita sunt, vt ait Philastrius Brixiensis aduersus hæreses. Præceptum uerò significat monitum, Consilium, doctrinam, & institutionem, qualia parentes filijs edicunt, sicut in Prouerbijs, & apud Plutarchū, cōnubialia pręcepta dicuntur; apud Augustinum autem præceptorum aliud fuit uitæ agendæ, aliud uerò vitæ significandæ.

Præceptum. Mandatum. Iudicium. Ioan. c. 16.

Prouerb. 6. & 7. Aug. lib. 10. cont. Faustū cap. 2.

Quæ in legendis Martyrum, & aliorum SS. Gestis obseruanda. Cap. XX.

C PRætet illa verò, quæ de ratione in Patribus legendis mox dicemus, vti & plenissimè in Sacro Apparatu diximus, atque vbi fraudes Centuriatorum Magdeburgensium aperuimus, meminerint, & harum quoque, atque aliarum cautionum Præfecti Seminariorum, vt cùm varij Patrum libri ad mensam legi soleant, ipsi autem Alumni iam nato grandiores, quoslibet aliquando licentius scriptores arripiant, sciant, vnde vel Patres tueantur, sicubi videntur impegisse; vel quomodo respondendum sit hæreticis, qui alienas festucas obseruant, trabes autem, quas ipsi gerunt in oculis, negligunt. Et quidem Petrus Canisius opere suo de MARIA VIRGINE, argumenta soluit eorum, qui ex Patribus, Beatissimæ Virginis dignitatem visi sunt imminuere. Nimirum & tempora alia fuerant, & materia, de qua Patres agebant, requirebat illud dicendi genus: nec tamen omnibus locis eundem in scribendo tenorem secuti sunt; cùm in pluribus reuerentissimam Dei Matris

Petrus Canis. de Maria Virgine incomparabili, ac Dei Genitrice Sāctissima lib. 4. c. 27.

D mentionem fecerint. Sixtus item Senensis ad extremum suæ Bibliothecæ uindicat Patres à calumnijs, quas ijsdem Patribus hæretici solebant aspergere. Melchior quoque Canus suis Locis cōmunibus idem præstitit, quo libro de Doctorum, & Patrum Auctoritate egregiè disseruit. Idem passim Robertus Card. Bellarminus effecit. Quare ad hosce accedendum erit, cùm submouendi fuerint obices isti maleuolentiæ, ac perfidiæ filij. Quin & huius sęculi anno octauo supra octogesimum prodijt Bibliotheca Homiliarum, & Sermonum priscorum Ecclesiæ Patrum, quam Laurentius Cūdius Italus, & Gerardus Mosanus Dominicani Ordinis Germanus collegerant: cui Bibliothecæ ad marginem addita fuere Scholia, quibus vel hæreses nostri temporis iugulant, vel si quid ijs excidit Patribus, quod communi Ecclesię consensu minus probatum sit, modestè indicant.

1588. Ex officina Iuntarū Lugduni.

E Atqui & reuocandum est ad memoriam, non vnam fuisse caussam, cur falsę Martyrum, atque Ecclesię gestorum historię fuerint populis obtrusæ. Satanas enim summam, quę ex veris Sanctorum gestis percipitur, vtilitatem animaduertens, (id quod D. Bernardus in uita B. Victoris, scriptum reliquit) honori autem, qui Dei amicis habebatur, inuidens, hæc, quę dicemus, molitus est. Hæreticos enim primum impulit, vt mendacia ueris Sanctorum Vitis insererent; vt ijsdem Sancti essent denique ludibrio cunctis, atque contemptui. Hæc enim & alia huiuscemodi ab hæreticis manasse, certissimum est. Ab Ebione sanè falsa Acta Apostolorum inuenta, & circuitus Petri fuisse corruptos, & Pauli acta referta blasphemijs introducta, tradit Epiphanius: A Gnosticis autem de S. Dei Genitrice MARIA portentosum librum fuisse con-

Falsę Sanctorum historiæ cur Ecclesiæ obtrusæ.

Epiph. in Panar. hære. 30.

Idem in Panar. hæres. 16. fe conscriptum testatur idem Epiphanius: Encratitas item in medium adduxisse ad A stabiliendam suam ipsorum hæresim Actus Andreæ, Ioannis, & Thomæ, & alia huiusmodi idem Auctor narrat. Manichæos quoque huius generis commenta excogitasse, Apostolorumque nomine scripsisse falsas historias, fidem faciunt Augustinus, Philaster, Cyrillus Hierosolymitanus, & alij. Priscillianistas deinde & ipsos inuenisse alios Actus Apostolorum Orosius affirmat; vt ne hic alia pleraque recenseamus.

August. lib. de fide contra Manichę. & alibi. Orosius epist. ad Augustinum de err. Priscillian.

Cur simplicibus imposuit Satanas falsam aliquorum venerationem. Cap. XXI.

AT & simplicibus hominibus Satanas suasit, vt tanquam cælites venerarentur eos, qui iam æternis fuerant cruciatibus addicti: eorumque ideo cadauera, quemadmodum de sacris reliquijs fuerat factum, in sublimibus Ecclesiarum locis collocari curauerat. Alios item adegit, ut ad fastum sepulturas sibi honorificentissimas struerent, in quibus, ubi sepulti fuissent, posteritas speciem illam B honoris admirata, eos suspiceret, & in Cęlestium uirorum numerum cooptatos crederet. De Martino Sanctissimo Episcopo narrat Seuerus Sulpitius, prope Turonum ciuitatem morem fuisse plebi, vt ad sepulturam eminentiore loco positam cuiusdam, quem ignotum Sanctum appellabant, preces funderet. Sed quoniam istas Dęmonis fraudes citò retegit Deus, viro suo Martino scrupulum iniecit, num ignotus ille, qui dicebatur Sanctus, esset in cęlis. Rogasse itaque Deum, ut rem panderet. post orationem apparuisse umbram deformem, ac tetram, quę uoce horribili pronunciauerit hęc uerba: *Sum eius anima, qui hoc loco humatus est: quiq. cum ob grauia, quæ patraui scelera, pœnitentiam viuens non egerim, perpetuis in inferno flammis crucior.* Quo dicto cum euanuisset, Martinus sepulchrum & altare, quod in eius honorem fuerat excitatum, euerti iussit. C

S. Martinus quo falso coli Sanctum agnouerit.

Addidit denique Satanas alium his omnibus dolum. Obseruauit eorum ingenia, qui quęstum pietatem esse putarent, perque istos falsa pleraque insinuauit. Alij uerò negligentiores fuere in antiquitate eruenda, vel conseruanda. Quamobrem, & à Synodis, & à Pont. Max. itum est obuiam aduersus istorum technas. Extat Canon Sexagesimustertius sextę Synodi, quo scriptum est: *Quæ à ueritatis hostibus falsò conficta sunt martyrum historia, vt dei Martyres ignominia afficerent, & qui eas audituri essent, ad infidelitatem adducerent, in Ecclesia non publicari iubemus, sed eas igni tradi: qui autem eas admittunt, vel tanquam ueris, his mentem adhibent, anathematizamus.* Theodorus igitur Balsamo eo in loco de Nicolao Muzalo Patriarcha testatur; Cùm ille (inquit) vitam S. Paraſceues, quę in Callicratide Vico colebatur, à quodam Vicano ineptè & indoctè, & Sancta Angelica uiuendi ratione indignè compositam inuenisset, eam igni mandari iussit, & Diacono illi Basilico mandauit Deo gratam & acceptam eius uitam conscribere. D

Historia Sanctorum vtilitas. Cap. XXII.

CÆterum, ne quotundam dicta ueritatem eleuent, aut pietatem minuant erga ueras Ecclesiasticas Sanctorum historias, lectores sciant uelim. Primo Patribus summę curę fuisse, ut Sanctorum Vitę & scriberentur, & publicè populis recitarentur diebus eorum anniuersarijs; summum uerò illud inde pręter alia commodum extitisse, ut narrat Ambrosius, *quod Deus cùm Sanctos examinaret, nos docebat; dum in ipsos esset rigidus; erat erga nos pius; dum Martyribus vulnera inferrentur, medicina nobis adhibebatur; cùm temporali uita priuarentur, nos eorum exemplo accensi uitam consequi possemus æternam.* Quin quoniam omnibus necesse est, ut Christianè uiuant, necessariam item Martyrum, & reliquorum Cęlitum historiam esse; qua uirtutes omnes, ac patientię exempla continentur: Quod sanè humana non pręstat historia, quę ipsis tantùm militibus, uel magistratui uel adeo explicandis Diuinis scripturis uti ex humaniorum literarum Professoribus ferè est usui. E

Ambros. de SS. Nazario, & Celso.

Necessitas omnibus historiæ de uitis Sanctorũ.

Hinc porrò Diuina prouidentia factum est, ut Chronologi, ac ceteri Auctores posteritati Martyrum gesta relinquerent. Primùm Clemens primus Petri Apostoli discipulus,

A scipulus, à quo scribit Damasus septem in Vrbe Notarios designatos, quorum quisq.
singularum parœciarum martyria uerè ac sedulò describeret. Anterum item Ponti-
ficem curasse, vt quidquid vsque ad tempora Pontificatus sui ab ijsdem fuerat Nota-
rijs collectum, id in Romanæ Archiuis Ecclesiæ asseruaretur. Fabianum quoque Pon
tif. iterum septem antiquissimos illos Notarios per septem collationes, siue parœcias
distribuisse; vt quæcumque Martyribus accidissent, ea conscriberentur. Quin etiam
Damasus deinceps addidit Subdiaconum singulis, vt negotio inuigilarent attentius;
nilque nisi summa cum diligentia & veritate, referri in commentaria permitterent.
Quæ licet Onufrius Panuinius putat interijsse, secus tamen alij docti sentiunt, quem-
admodum infra liquebit. Accedit, quòd quæ martyria pleraque in Breuiarij Roma-
ni lectionibus habentur, hæc eadem inde fuisse deprompta, non dubitatur.

Notarij Ecclesiæ Romanæ à quibus instituti.

B Ar quod Damasus Pontifex scripsit à Felice Pont. statutum, vt supra Martyrum se
pulturis, vel vbi eorum maior pars reliquiarum fuisset, Missæ celebrarentur, id veneta
tionis, celebrandique natalis eorum in Ecclesia fuisse initium; & ex veterum Nota-
riorum scriptis desumpta fuisse creditur, proinde & in officijs, quæ ab Ambrosio, Gre
gorio, Isidoro, suis fuere Ecclesijs relicta, cerni reliquias earumdem historiarum, quæ
ex ijsdem Notarijs petita fuissent. Eusebius verò Cæsariensis cùm, iuuante Constāti
no Magno, ex omnibus Bibliothecis, quæcumq. eiusmodi essent, cōquisiuisset; nouem
historiæ ecclesiasticę addidit libros, quibus Ruffinus Aquiliēsis adiecit duos. Socrates
item Scholasticus Cōstantinopolitanus septem de Ecclesiastica historia libros; Theo
doretus quinque; Hermias Sozomenus nouem, è quibus omnibus Cassiodorus Tri-
partitam historiam confecit; quam in dudecim libros diuisam ex ijs tribus auctoribus
C collegerat. Accessit Beda qui & historiam Ecclesiasticam, & Martyrologium siue
monimentum Martyrum confecit, quo testatur quanta potuit diligentia dies sese ad
notasse, quibus Martyres sunt passi; Iudæos, qui eos uarijs supplicijs affecere; modum
generaque martyriorum quibus affecti sunt. Nicephorum Callistum, & alios quos-
dam omitto nunc, de quibus in sacra Bibliotheca erit dicendum. Ado quoque Tre-
uerensis ad Kalendarij formam edidit Sanctorum historiam perutilem. Vsuardus Be
nedictinus Monachus, Carolo Magno iubente, Martyrologium copiosius, quod po-
stea hoc sęculo auctum notis & additionibus à Ioanne Molano Louaniensi viro erudi
to emissum est in lucem. Extat item antiquum Romanum Martyrologium, quòd pe-
nè idem ipsum est, quod Antonius Maurolycus euulgauit, in quo loca præcipuè nomi
nantur, in quibus iacent Sanctorum corpora. Petrus Galesinius autem Martyrolo-
D gium cum Ecclesiæ vsui in singulos anni dies accommdatum notationibus, ac multi-
plici antiquitatis Ecclesiasticæ doctrina cumulasset; præfatione ubere, qua opus Gre-
gorio XIII. dicauit, explicarius (vtilissimè certè) Martyrum cruciatus, dimicatio-
nesque pro fide Christi susceptas attigit: quę sanè, vt Clerici, adolescentesq. religiosi
legerent, expediret; non tam ad mortes Martyrum laude ac prædicatione decoran-
das, quàm ad sanguinem pro Christo fundendum. In perquirendis igitur ijs quę Chri
sti nomine Martyres gesserunt, quamquam monimenta illa integra Notariorum, ac
codices quæstionum deessent, è priscis tamen Ecclesiarum tabulis, atque è uolumini
bus patrum tam Latinorum, quàm Græcorum, multa, & ea quidem sat certa ac explo
rata sumpsit idem Galesinius ad Martyrologij scriptionem. *Sunt enim vbique ferè ter
rarum* (vt ille scribit) *in nobilissima quaq. Ecclesia, & Monasterio instructa lectissimis li-*
E *bris Bibliotheca, & Archiua: vbi etiam perantiqua volumina asseruantur, religiosè, graui-
terq. conscripta de vitis Sanctorum: quas constanti traditione, maiorum auctoritate, &
diuturno, perpetuoq. vsu comprobauit antiquitas.* Neque porrò dubitandum est, quin
Alexandri, Stephani, Marcelli, Pontificum, Priscæ Virginis, Laurentij, Hippolyti,
aliorumque Martyrum gestæ res, quæ literis consignatę, in Basilicarum Romana-
rum Archiuis reconduntur, eæ ipsæ sint; quas à se scriptas, posteris Notarij illi se-
ptem reliquerunt. Codex quæstionum, quæ contra beatissimum Martyrem Seba-
stianum habitæ sunt, in Monasterio Casini Montis extare dicitur: Marcelli Marty-
ris Legionensis historia, in Hispania piè asseruatur: exemplumque habetur quæstio-
num contra Martyres institutarum, non longè ab ijs dissimilium, quas in libro con-

Scriptores Historię Ecclesiasticæ.
Eusebius.
Ruffinus.
Socrates.
Theodoret⁹.
Hermias.
Sozomenus.
Cassiodorus.
Beda.
Ado Vsuardus.
Io. Molanus.
Antonius Maurolicus.
Petrus Galesinius.
Galesinij notæ in Martyrologium lectu dignæ.

A Vitas porrò, quas siue antiqui Græci, vt Simon Metaphrastes, & alij; siue Occidentis Patres, nostro autem sęculo Aloysius Lippomanus, & Laurentius Surius Carrusianus collegerunt, in Compendium aliquod redactas (sed tamen vberes) continet duobus Tomis liber Hispanicus, qui Flores Sanctorum inscriptus est, in quo uitam Christi Domini, & omnium Sanctorum Auctor est complexus; Petrus autem Scarga è nostris, Polonicè eas compendiosius edidit. Sed & Petrus Ribadeneyra noster Hispanicè, ac quidem accuratè, atque Gabriel Flamma Clodiensis Episcopus, tribus Tomis Italicè, ut & alij, sunt prosecuti.

Aloysius Lippomanus. Laurentius Surius. Flores Sanctorum Hispanicè. Petrus Scarga. Petrus Ribadeneyra. Gabriel Flamma.

Quod reliquum est, ex horum omnium lectione, ut summa utilitas, sic illa etiam existit, quod quę hæretici de reliquijs Martyrum obijcere soliti sunt, quasi uel ementitę pro ueris colantur, uel alibi sint, quàm quibus in locis Ecclesię eas sese asseruare dicunt, ea facilè diluuntur. Nam & eędem reliquię pluribus in locis sunt, ut corpus
B ipsius sancti certè non integrum haberi dicatur: uel duorum aliquando Sanctorum nomina eadē fuere, quorū alterius oblita posteriora sęcula errorem aliquem inuexere.

Sed omnium aliorum Scriptorum labores, qui de Ecclesiastica historia scripserūt, ingens ille Cęsaris Card. Baronij excepit, qui Annaliū Ecclesiasticorū tomos aliquot iam edidit, quos legisse, ac si quis velit in compendium redigere, & in uarias linguas vertere, publico maximè usui commodaret. Quin & hoc tempore Hispanicè scripta Monarchia Ecclesiastica generalis in quinque tomos distributa prodijt à Ioanne Pineda Franciscani ordinis obseruantię.

Cęsaris Car. Baronij Annales. Ioannis Pinedæ Monarchia Generalis.

De Martyrum autem huius sęculi historia, siue quę in Europa, & pręcipuè in Anglia, siue in nouo Orbe, Indijs potissimum Orientalibus, acciderunt, legendi erunt
C omnino Scriptores Anglici, Sanderus, & alij; uti, & Sanctesius, qui postea fuit Episcopus Ebroicensis libello abs se Gallicè edito, Gallorum Catholicorum martyria pręnotato; & Franciscanus quidam, (cuius nomen haud minimi.) Belgarum, uti de eorum qui in Indijs pro fide occubuerunt, Maffęus, Osorius, ac reliqui.

Quę uerò in uersionibus antiquorum Ecclesiasticorum Historiographorum digna sunt emendatione, cùm nos in Sacro Apparatu fusè egerimus, ubi cuiusque Auctoris habetur mentio, certè ex his, constabunt & ueritas, & ratio imposturas eorum agnoscendi, qui Ecclesiasticam antiquam Historiam perniciosissimè fœdarunt, qualis inter hęreticos alios fuit præcipuè Ioannes Balęus Anglus, qui Centuriatoribus Magdeburgensibus materiam, & syluam sacrilegij, atque mendaciorum densissimam subministrauit.

De nouis martyribus quinam scripserint. Ioan. Balæi Angli perniciosima historia.

D

Cur Sancti Patres potissimum legendi. Cap. XXV.

ET Sancti Patres lectitandi sunt, quoniam (vt refert Apostolus) *Christus Dominus Apostolos, Propheras, Pastores, & Doctores in Ecclesia dedit ad consummationem Sanctorum, ne simus sicut paruuli fluctuantes, ac ne omni vento doctrinæ circumferamur.* Quod si, dubitandum non est, quin antiqua in Ecclesia ueritas fuerit, certè hęc ab ijs testibus petenda est, qui, cùm eamdem sanctitatem uitæ scriptis, sanguine, miraculis illustrauerint, incorrupti sunt testes, quos præsentis sęculi affectus mouere non potuit, ut uni, quàm alteri parti magis fauerent.

1 Ephes. 4. S. Patres incorrupti sunt veritatis testes.

2 Quòd (sicut Petrus scriptum reliquit) *in scripturis sunt quædam difficilia intellectu, quæ homines indocti, & instabiles deprauant, sicut & ceteras scripturas in suam ipsorū perditionem*, & *dicentes se esse sapientes* (vt Paulus inquit) *stulti facti sunt*, nescientes
E *quæ loquuntur, aut de quibus affirmant*. Itaque *si vnaquæque disciplina* (ait Augustinus) *quamquam vilis & facilis, vt percipi possit, Doctorem, aut Magistrum requirit; quid temeraritæ superbiæ plenius, quàm Diuinorum Sacramentorum libros ab Interpretibus suis nolle cognoscere?* Cum autem post Diuinas Scripturas, aliqui Interpretes legendi sunt, ij sanè sunt uersandi, quibus (ut Aug. dicit) *post Apostolos S. Ecclesia plantatoribus, rigatorib. ædificatoribus, pastoribus, nutritoribus creuit.* Itaq; & aduersus Iulianum Pelagianū idem subdit: *His eloquijs, & tanta auctoritate Sanctorum, profectò aut sanaberis, Dei misericordia donante, quod quantum tibi optem, videt qui faciat: aut si, quod abominor, in eadem quæ tibi videtur sapientia, & est magna stultitia, perduraueris, non tu Iudices quæsiturus es, vbi causam tuam purges, sed ubi tot sanctos Doctores egregios, atque memorabiles.*

2. Pet. 3. Rom. 1. 1. Tim. 1. Aug. ad Honoratum c. 7. de utili. credendi. Tom. 7. contra Iulianum Pelagianum lib. 2. versus finem.

Quinam patribus sit tribuendum. *Catholicæ veritatis accuses, Irenæum, Cyprianum, Reticium, Olympium, Hilarium, Gregorium, Ambrosium, Basilium, Ioannem, Innocentium, Hieronymum, ceterosque socios, ac participes eorum, insuper & vniuersam Christi familiam, cui Diuinæ familia dominica cibaria fideliter ministrantes, ingenti in Domino gloria claruerunt. Aduersus hanc autem miserabilem, quam Deus auertat, insaniam, sic respondendum video libris tuis, vt fides quoque aduersus te defendatur istorum, sicut contra impios Christi professos inimicos etiam ipsum defenditur Euangelium.* A

3 Quoniam Patres, quod inuenerunt in Ecclesia tenuerunt; quod didicerunt, docuerunt; quod à patribus acceperunt, hoc filijs tradiderunt; ut idem Pater testatur. Ibid. August.

4 Quòd ita persepè Ecclesia errores hæreticorum reuicit, atque damnauit: Ephesina Synodus Nestorium; Hieronymus Eluidium: Basilius Eunomium Spiritussancti Diuinitatem negantem, Augustinus Donatistas, & Pelagianos; Leo Papa Eutychem, & huius sectatores. Sic item Agatho Pont. Max. comprobauit dogma de duplici Christi voluntate, & operatione; Theodoritus actiones Concilij Alexandrini; sicque alij plerique omnes Orthodoxa dogmata confirmarunt. B

Cur aliquando Hæretici laudent Patres. Cap. XXVI.

ETsi verò Hæretici aliquando Sanctos Patres laudant, ut hac fraude populis persuadeant, seipsos cum antiqua Ecclesia sentire; tamen non sine causa eosdem Patres numquàm ex professo exposuerunt in Scholis, nec libenter, aut incorrupte vmquam eos ediderûr in lucem, nec unquàm in linguas populis, vbi versantur, cognitas conuerterunt: intelligebant enim, hæreses & errores suos, ita retectum iri; & ipsos populos facilè cogniturós laudes, quibus Lutherus, atque alij Apostatæ extolluntur à suis, esse tamquam coronas ebriosorum; sicut de sui temporis hæreticis rectissimè contra Iulianum Pelagianum dixit Augustinus. C

Quinam Patres præcipuè legendi. Cap. XXVII.

NOTA. QVicumque autem à tempore Apostolorum, per consequentia sæcula, in Catholica, idest in Vniuersali Ecclesia floruerunt, hi legendi sunt. Horum autem Hieronymus in libro de Viris illustribus (etsi non omnium) vsque ad sua tempora Catalogum scripsit, quem doctiores uersare possunt, discernentes, quem nam eorum Auctorum aut relinquere, aut circumspectè legere debeant, quos ille hæresi, aut erroribus aliquibus infectos fuisse scripsit. Reliquorum autem, sicut & eorumdem Catholicorum Scriptorum, quorum Hieronymus mentionem facit, nomina Xixtus Senensis in Sacra Bibliotheca sua collegit: sed hæc omnia, quando posteriores his fuimus, in nostro Apparatu plenius licuit nobis obseruare. Porrò quinam illustriores, Doctores & Synodi vnoquoque sæculo fuerunt; id ex Chronologia Ingolstadij edita, quæ in folijs prioribus operi magno Catechetico Petri Canisij præfixa est perspici potest. D

Patres qui legendi.

Ordo in Patribus legendis. Cap. XXVIII.

QVamuis autem certus ordo præscribi nequeat in Patribus legendis (quoniam & illi uaria scripsere, & qui ad eos accedunt, non omnes idipsum cupiunt legere) is tamen ordo, & ratio adhiberi potest, ut primum eorumdem Patrum; quos uelimus euoluere, legamus uitam attentè. Hinc enim Ecclesiæ eius sæculi status agnoscetur: Sanctitas scriptoris legentem ad pietatem excitabit: ac quæ nam hæreses extitere cognoscetur. Ex quibus omnibus, causarum, & aliarum circumstantiarum non exigua lux haurietur. E

NOTA.

Præterea, quæ illi spectantia ad mores Christianos componendos scripserunt, magni momenti erunt, si perpendantur: Ex eorum enim lectione, quantam eorum scripta pietatem spirent, & quàm facile hæreticorum rapsodiæ, atque blasphemiæ sordescere incipient, experiri unusquisque poterit.

Quod

A Quod si inuestigare placeat, num cum Ecclesia Catholica, vel cum Lutheranis, aut alijs eiusmodi hominibus Patres consenserint, primum legi poterunt ea scripta, quæ de hæresibus sui temporis generarim, & breuius ediderunt, Tertullianus de præscriptione aduersus hæreticos, Augustinus ad Quoduuldeum, Epiphanius de octoginta hæresibus, Theodoritus Cyri Episcopus de fabulosarum hæresum narratione. Vincentius Lirinensis, atque ita alij. In ijs enim libris apertissimè cernitur, easdem prorsus hæreses à Lutheranis, Caluinianis, & alijs sectarijs fuisse ab Inferis hoc sæculo excitatas, propter quas antiqui hæretici ab Ecclesia uniuersa ex uerbo Dei, vnanimiq; Patrum consensu fuere damnati. Quæ Patrũ opera legenda.

B *Vsus Patrum aduersus Hæreticos.* Cap. XXIX.

SI quis uerò nosse cupiuerit, quibus rationibus ipsa hæreticorum dogmata fusius ab ijsdem Patribus confutata sint, petat à perito aliquo Catholico, vel ex auctorum ipsis Indicibus, quosnam de quaque re libros ediderunt: Exempli gratia Hieronymi, qui contra Vigilantium negantem Sanctorum intercessionem, & contra Iouinianum negantem cœlibatus, & ieiuniorum meritum, aduersus item alias hęreses proprios tractatus scripsit. Hos igitur libros legere poterit.

At Augustinus cùm aduersus plures Africæ hæreses, quæ suo tempore ebullierunt, multa opera ediderit, quę quidem non ita facile quiuis potest propter scriptoris ingenium eminens, uariasque ac perdifficiles tractationes intelligere, magnum auxilium sentiet ex eius Patris materijs penè omnibus per loca propria fidelissimè à Hieronymo Torrensi Societatis nostræ Theologo dispositis, in libro, qui Confessio Augustiniana dicitur, qui certè labor fuit utilissimus. Sed postrema editio procuranda est, de qua in sacro Apparatu nostro. Confessio Augustiniana opus est perutile.

C In omnibus autem Patribus legendis, hoc statuere primũ oportet, eos maximè conuenisse in ijs, quę ab Ecclesia Catholica in generalibus & legitimis Concilijs decreta sũt. Quod si quis aliqua in re aliquãdo uel errauerit, uel dubitauerit, id sanè ante Ecclesię determinationem contigit; quemadmodum accidit Cypriano de rebaptizandis hęreticis: si quis uerò unus uel alter Patrum nutauerit, eum item ab Ecclesia fuisse notatum sciat.

D Prętereà (vt inquit Vincentius Lirinensis) *antiqua Sanctorum Patrum consensio non in omnibus Diuinæ legis quæstiunculis, sed solum in fidei regula nobis certo est tenenda*, atque in ijs præcipuè quæstionibus quibus Catholici dogmatis fundamenta nituntur. Patres in quibus conueniant.

Itaq; si quis aliquid obijciat, quo auctoritas Patrum (uel ipsis Partibus testãribus) eleuatur, id eiusmodi esse intelligendum est, quod uel non ad fidem pertinebat, vel ad ea, quę iam ab Ecclesia decreta non erant, sed priuato cuiusque iudicio libera delinquebantur. Alia enim sunt (ait Augustinus) in quibus inter se aliquando etiam doctissimi, atque optimi ręgulę Catholicę defensores salua fidei compage non consonant. Alia uerò quę ad ipsa fidei fundamenta pertinent. Lib. adu. Iulian. 1. c. 2.

E Prętereà, si quis hęreticus ipsos Patres aduersus Ecclesię Catholicę dogmata citauerit, ea citatio sic omnino suspecta esse debet, nulla vt ratione credatur. Quam ob rem urgendus est hęreticus, ut ipsum Auctorem in fonte ostendat, quem fontem numquàm legit, sed ex Philippi Melanchthonis, uel eiusmodi alicuius fallacissimis communibus locis mutuauit. Prętereà, iterum urgendus est, num putet eumdem Auctorem pro Catholicis alibi facere. Quod si affirmet, cur quæ apertè alibi dicit, ea potius & candidè non affert? Sed de tota hac Patrum auctoritate, ac de modo eos legendi, ij qui erunt doctiores petere multa poterunt ex 7. lib. Locorum communium Melchioris Cani, & Sixto Senensi, atque ex eodem nostro Sacro Apparatu; Nam Caluinum, reliquosque fidei & Patrum aduersarios, solidis rationibus eorum fraudes aperientes, euicimus.

A Praefectis Seminariorum alia praestanda. Cap. XXX. A

DIRECTIO MORVM.

His praecognitis cum duo sint Religionis nostrae capita, Fides recta, & Obediētia Mandatorum Dei, quarum vtramque complexus est Apostolus, cū eas vocasset, *Fidem per dilectionem operantem*, siue *nouam in Christo creaturam*; praeterea in hoc apprimè incumbēdum est. Quod vt ordinatè, ac quidem re ipsa fiat, quattuor potissimum iuuant. Oratio, Lectio piorum Librorum, Sacramentorum frequens vsus, Legum obseruatio.

O R A T I O.

Ad Orationem quod attinet quae caeli clauis est, summi momenti fuerit, si Praefectus desiderium eius consequendae altè concipiat. Quod, vt efficiat, gradatim incedat. B

Primus gradus esto, vt hoc petat à domino, qui dat sapientiam, & petenti non improperat.

Secundus, Vt sedatè perlegat, quae Bernardinus Rostiniolus Societatis nostrę Theologus egit initio de Perfectione Disciplinae Christianae, vbi, qualis esse debeat qui alios informat, appositè docet.

Tertius, vt mentem Exercitijs spiritualibus habendis omnino sic impendat, ut negocijs quibuscumq; alijs omissis Ducem peritum perquirens, quasi alter Moyses ascēdat in montem, vnde ad Alumnos iuuandos plenus spiritu descendat, & quidem aliquid etiam, in quibusdam cętibus Religiosorum iam laxioribus experti sumus; per illa mea exercitia quae Diuinitus B. Pater Ignatius nobis reliquit, aptissima certè cuilibet hominum generi ac praesertim Iuuentuti innoxiae ad pietatem excitandę. Cum verò eorum aliquid in primo libro huius Bibliot. attigerimus, legant obsecro, Editionis Venetae cap. 35. Romanae autem, 7. Ea enim capita distinctius postea fuere distributa. C

Quartus, Vt deinceps statas Orationi horas ne praetermittat, negotiumq; hoc, alijs quibusq; praeponat.

Quintus, Vt in meditationibus pijs applicandarum animi uirium, siue potentiarū, sicuti & sensuum, notitiam, & vsum assequatur.

Sextus, Vt Vocalis Oratio praeter mentalem, ea sit, cuius Vsus non tam ad impetranda, quae cupit, quam item ad continendos in pietate reliquos, qui eam audierint, & verò ad docendum quoque, siue ad habendas exhortationes aptetur. D

Recitatio Psalmorum. Cap. XXXI.

Psalmorum publicae, siue priuatae recitationi conducit nosse cur ita sint inscripti, ac quibusnam morbis animorum Psalmus quisque conueniat. Primum autem si legantur quae D. Chrysost. & Ambrosius scripserant his verbis: (Quae & publico in loco Seminarij exponi poterunt.)

Mirari saepenumero (ait Chrysostomus) contingit, & mecum mente confundor, cogitans, & dicens: cuius rei gratia prae ceteris veteris Instrumenti, nouique Scripturis, librum Dauidis sic adamarunt omnes Christiani, atque hunc solum nolluerunt ore versari. In Ecclesijs pernoctantibus & primus, & medius, & nouissimus est Dauid. Diluculo quaeruntur hymnorū modulationes, & primus, & medius; & nouissimus est Dauid. Si tela in Virginum domibus pertexitur, & primus, & medius, & nouissimus est Dauid. O rem inauditam. Multi qui literarum experimenta minus sumpserunt, neque ipsis edocti principijs, totum Dauidem in pectore conseruāt. Neque in Vrbibus solum, atque Ecclesijs, sic per omne tempus, per omnem aetatem fulget, sed in foro medio, atque in solitudine, & inhabitabili terra, certatim Deo sacras stationes excitat. In monastetijs sanctis, chotis Angelicarum acierum, & primus, & medius, & nouissimus Dauid. In Cęnobijs Virginum, vbi greges Mariam imitantes, & primus, & medius, & nouissimus. Et omnes quidem homines naturali noctis E

Chrysost. hom. 6. de poenit.

somno

A somno altè premuniur, solusq; Dauid instat; atq; ipsos Dei seruos in Angelicas tur mas congregans, excitat, tota mente terrã in cęlum vertit, & Angelos homines facit.

Quid Psalmo gratius. Psalmus benedictio populi est, Dei laus, plebis laudatio, plausus omnium, sermo Vniuersorum, Vox Ecclesiæ, fidei canora confessio, Auctoritatis plena deuotio, libertatis lætitia, clamor iucunditatis, lætitiæ resultatio, institutio incipientium, perfectorum confirmatio, Angelorum ministerium, militiæ cælestis hostia spiritalis. Psalmus cantatur ab Imperatoribus, iubilatur à populis, certat in Psalmo doctrina cum gratia simul, cantatur ad delectationem, discitur ad eruditionem. *S. Ambr. præfat. in Psalmos.*

Tituli Psalmorum vnde intelligendi. Cap. XXXII.

B CEterum videat, quæ secundi libri Capitibus 66.67.68.69. huius Bibl. de Psalmis sunt scripta; certè tituli, siue inscriptiones Psalmorum, quæ ab alijs diecebantur caussa, per quas in eorum intelligentiam deducimur, attentè perpenderunt veteres Patres, & Theologi recentiores plerique omnes, qui Psalterium vniuersæ Diuinæ Scripturæ consummationem, & quasi compendium agnouerunt.

At quoniam non omnia Alumnis vno tempore tradenda sunt, primo Præfectus ipse legat quæ Nauarrus de horis Canonicis, Granata lib. de Oratione parte secunda 59, egerunt.

E Synopsi autem Diui Athanasij, è Gregorio Nysseno in Psalmorum titulos qui nouissimè primò à Iacobo Cretzero editus est, è Basilio, & Euthymio vti ex Hilario, & Augustino (vt mittam hic modo recentiores) habetur, vnde spiritus concipi possit, quo Alumni accendantur, vt reuerenter Psalmos recitent, Christiana grauitate concinant, concentum autem, qui vel lasciuiam, vel rusticitatem, vel C leuitatem sapiat, detestentur; quare medicinam inde morbis abigendi, & tristitiæ (vt monet D. Iacobus) excutiendæ salutarem capient.

Horæ Canonicæ siue Breuiarium. Cap. XXXIII.

IAm non solum è Psalmis, sed & è reliquis Horarum Canonicarum partibus, tamquam è Pyxide, remedia, & tamquam è pharetra sagittæ acutæ ad cor regis promentur. Neque enim vnus earum est vsus; quippe inde quidem in primis orandi, sed & omnes iuuandi ratio petitur. Dolebat autem uir Sanctus Hilarius *Plerumq; imo semper* (ait) *vitio nostro accidere, ut quæ legi in Ecclesia audimus, auribus, atq; ani-* D *mis nostris longe ab ijs peregrinantibus, negligamus, ut per audiendi iniuriam vilescat apud nos cælestium dictorum dignitas.*

Hoc igitur incommodo vt eatur obuiam, legi poterunt vndeuiginti præmonitiones, siue capita Meditationis, quę Pet. Canisius noster Operi suo pręfixit, quod inscripsit Notas ad Euangelicas lectiones. Quę nisi fuerint ad manum, extant Nicolai Gallerij studio editæ breues explicationes in Euangelia, quas in gratiam Episcopalium Alumnorum permisimus edi.

Iuuerint etiam (quos etiam ad mensam vtiliter audiri liceat) duo Expositionum tomi Italicè conscripti à Ioan. Baptista Fratris Filio, ad vniuersas Breuiarij lectiones, pressi illi quidem, at simul vberes, quique Ferrariæ apud Mamarellum prodierunt in lucem.

E Quibus addiderim, quæ ille ipse Io. Baptista Perusij emisit ad Hymnos Ecclesię. Quare qui suis temporibus prælegerint, paratiores ad Horas recitandas accedent.

Quin & quicumque versabit Romæ excusum an. 1580. (Auctore Fabritio Porticella Melitense) Indicem Sententiarum Breuiarij, breui intelliget quid mole licet exiguus liber, pariet boni. Hoc enim ad sacram scripturam latior aditus patet, ac simul cum populo verba facienda sunt, in promptu est, sine magna librorum copia, opportuna dicendi materia. *Quod si* (ait) *profani codices suum habent Indicem, nonne quoque sacri copiosiorem habere debent. Et inter sacros hic potissimum. Præ omnibus namque quotidie habetur in quo varia necessariaq; dogmata variè diffusa sunt, quæ etiam vsque ad extremam senectam plerique non obseruarunt, dum thesaurum absconditum non aperiunt, ac tantummodo*

modo percurrentes, sed quid intus lateat, haud inspicientes, quod labijs pronunciant, corde non concipiunt. A

Librorum spiritualium delectus, & lectio. Cap. XXXIIII.

Libri spirituales. DE libris verò, qui dicuntur spirituales, plurimùm esset quod diceremus. Verumtamen ne nimia lux iuniorum Clericorum oculos præstringat; neque verò quibus lacte opus est, ij solidum cibum illico velint edere, sapientis erit Præfecti, uti consilio spiritualium Theologorum, ac eorum præcipuè qui Seminaria tractare, ac docere assueuerint: neque enim quosuis libros, quamuis pietatis affatim plenos, expedit initio Clericis permittere. Thesaurus sanè piarum precum, Bullæ sodalitatis Beatissimæ Virginis, de qua fusius dicemus, vbi agetur de Sodalitatib. B in ipsius potissimùm laudem institutis, habendus erit ad manus, qui fuit à Francisco Costeto conscriptus. Is enim liber rationem orandi, meditandi, confitendi, sacrum audiendi præstat abundè, atque optimè. Meditationes item eiusdem Costeri quinquaginta in Christi Domini passiones, sunt breues, fœcundæ, vtilissimæ. Ratioque Christi passionem meditandi præscribitur ante ipsum librum. Quin & Beatissimę Virginis salutationem, Hymnũ *Aue Maris Stella*, & alia edidit: quæ Clericis percommoda fuerint. Sed & Vincentius Brunus è nostris Italicè (vt Costerus Latinè, & eleganter) meditationes in vitam Christi, mysteriaq; pleraque & Beatissimæ Virginis festa emisit. Exercitia verò Gasparis Loartis è Societate nostra, quoniam sunt ad captum adolescentium, maximè commodabunt. De Ludouici Granatensis Theologi Dominicani operibus, quæ sunt notissima, & spirantia omnem pietatem, hic loqui superuacaneum fuerit: tum quoniam, ut prorsus versentur ab omnibus, non est quod ego in suadendo laborem. tum quod (quoniam omnibus debent esse communia) de ijs explicatius erit dicendum. Extant item Gallicè Petri Aurati Dominicani Theologi uaria opuscula, quæ miram redolent sanctitatem: quæ quidem ijs, qui Gallicè nouerint, auctor fuerim, ne quis non habeat, legat, & sæpissimè uerset. Ad uniuersam porrò Clericalium studiorum cum spiritu rationem referri potest, quod Mabuenus in Roseto, minus culto quidem sermone, sed optimo sensu scriptum reliquit. C

Thesaurus piarũ precũ liber utilis. Frãciscus Costerus. Meditatiões in passionem Domini. Vincentius Brunus. Gaspar Loartes. Ludouic. Granatensis. Petrus Auratus. Rosetum. Mabueni.

Hic uerò, prout illa ferebant tempora, nondum ita pijs libris referta, Tabellam sequentem disposuit librorum piorum è Dauidis Psalmi verbis exorsus, Disciplinam, Bonitatem, Scientiam doce me.

Vsus Sacramentorum, & leges Seminariorum vnde. Cap. XXXV. D

PORrò ad frequentem vsum Sacramentorum præsertim Pœnitentiæ, atque Eucharistię cum ijdem libri, quos in superiore cap. indicauimus magnopere conferant, ita Bonsignorius Cacciaguerra, qui Italicè, & Madridius noster, qui Latinè scripsit, tradi clericis grandioribus legendi poterunt.

Disci-

A Disciplinam, Bonitatem, Scientiam doce me.

PRIMA CLASSIS

Moralium, quibus affectus nostri ac sensus perficiuntur.

REGVLA, & constitutiones Ordinis S. Augustini, cum explanatoribus.

Quattuor autem, vel quinque erant insignes Regulæ S. August. explanatores.

B Hugo de S. Victore.

Lambertus de sancto Rufo.

Eustachius de Victoria.

Vmbertus qui omnes videndi.

Speculum beati Bernardi.

Speculum Monachorum, & de schola cælestis exercitij.

Hugo de disciplina Claustralium.

Speculum disciplinę Bonauenturæ, ante omnia necessarium Nouitijs.

Dialogus Nouitij, Dionysij Cartusiani.

Vitæ, Collationes, & instituta Patrum, Cassiani.

Legendæ, & flores Sanctorum, præsertim Dominici, Francisci, & aliorum.

C Vmbertus de eruditione religiosorum Sanctorum Patrum.

Opera Ioan. Valtensis, quæ sunt quasi Alphabetarium Religiosorum.

Regula Hieronymi cum moralibus epistolis.

Regulę aliorum Patrum, cum libris illustrium virorum de Ordinibus singulis.

Homiliæ Eusebij Emisseni ad Monachos.

Epistola Sancti Bernardi ad fratres de Monte Dei: cum sermonibus.

Richardi Opusculum ad Nouitios, cum alijs omnibus eius scriptis, & præceptoris Hugonis.

D Profectus Religiosorum, & de ascensu spirituali.

Homo quidam de reformatione virium.

Beatus vir de ascensio ne mentali.

Summa vitiorum & virtutum Lugdunẽ.

Speculum morale Vincentij.

Climachus de Scala profectus.

Moralia Beati Gregorij, cum Dialogis, & omnibus moralissimis scripturis eius.

Et breuiter omnia parua Opuscula de institutione morum, & vitiorum mortificatione.

Destructorium vitiorum.

Omnia Opuscula Iacobi, & Dionysij Cartusiensium.

E Opuscula deuota Thomæ de Kempis.

Opera Gulielmi Parisiensis: quæ nihil nisi deuotionem & eruditionem spirant.

SECVNDA CLASSIS

Deuotionis, quibus Religio conseruatur, & excitatur feruor.

VITA Christi parua secũdũ historiam.

Ludolphus de vita Domini cum Vbertino.

Stimulus Bonauenturæ maior & Anselmi.

Horologium diuinę Sapientiæ.

Augustini: Soliloquia. Suspiria. Meditationes. Manuale.

Libri Confessionum eiusdem, cum innumeris suis.

Meditationes Bernardi de conscientia, & similiter Cantica.

Anselmi meditationes, Stimulus, & de similitudinibus.

Bonauentura de quattuor exercitijs, cum omnibus deuotionalibus.

Quattuor hominis nouissima.

Ephræm de compunctione cordis.

De contemptu mundi: & de arcta via salutis.

De triplici via, & de diuinis beneficijs.

Dionysij Cartusiensis deuotę meditationes, & inflammatoriũ diuini amoris, cũ omnib. suis moralibus.

Thomas de dilectione, cum aliis Opusculis.

De æterna beatitudine, & moribus diuinis.

Albertus Magnus de vita contemplatiua.

Eiusdem opus de laudibus B. Mariæ, cum alijs Marialibus.

Rhetorica diuina.

Gersõ de mystica Theologia: de mendicitate: & de monte contemplationis: cũ omnibus ferme Opusculis, ubi speculatiua miscet deuotis.

TERTIA CLASSIS

Intellectualium, quibus ratio & mens perficitur.

TOTA Biblia: præsertim Euangelium Christi in primis ut speculum teneatur.

Apostolica documenta, ut Augustinus monet Volusianũ: Pręcipue Apostolorum linguas exhortor ut legas; ex his enim ad cognoscendos Prophetas excitaberis.

Psalterium, potissimum cum explanationibus Augustini, Cassiodori, & Aliorum, præsertim Ludolphi Cartusiensis, & Gulielmi Parisiensis.

Commentaria Sanctorum Patrum super Sapientialibus libris.

Postillæ probatorum doctorum super libris Bibliæ.

Ante omnia pro Scripturarum introductione Augustinus de Doctrina Christiana, cum lib. quęstionum, & omnibus suis, in quibus fons est, unde ceteri hauserunt.

Et non nisi probatiores. sic enim S. Hieronymus monet: Post scripturas sanctas doctorum hominum tractatus lege, eorum dumtaxat, quorum fides nota est, & pietas non vacillet. Ceteros sic lege, ut magis iudices quàm sequaris.

Ecclesiastica historia cum Tripartita.

Scholastica historia, cum aliquibus Chronicis probatis.

Compendia Theologiæ Doctorum præsertim Breuiloquium, Centiloquiũ, Itinerarium Bonauenturę.

Liber sententiarum, cum suis conclusionibus.

Thomas de humanitate Christi, cum alijs scriptis.

Commentaria super Sententias, præsertim Bonauenturę.

Opera Sanctorum Patrum, Dionysii Areopagitæ, cum Homilijs Origenis, & omnibus scriptis Chrysostomi.

Scripta Lactantii, Ambrosii, cum huiusmodi operibus antiquorum, in quibus sapientia & spiritus.

Magister Hugo de Sacramentis; & de tribus dietis, cum omnibus operibus suis.

Summa magistri Alexandri de Hales, cum aliorum probatorum Doctorum scriptis, & summulis.

Deinde Decreta cum Decretalibus, & reportatis; ne ignorentur in casibus necessariis.

Sic quidem Ioannes Mabuenus, qui si vsque ad hæc tẽpora vixisset, ingentem aliorum piorum & spiritualium librorum copiam vidisset, & addidisset, qui à viris doctissimis, & pijs prodierunt. de quibus nos abundè alibi.

Leges autem Seminariorum (præter illa, quæ secundo capite diximus) cum suę cuique sint, certe ex operibus B. Card. Sanctæ Praxedis Caroli Borromæi, & ex Archiepiscopali Bononiensi Gabrielis Card. Palęotti, satis, superq; erunt ad manus.

Rituum Sacrorum notitia necessaria Clericis. Cap. XXXVI.

SEd & ad clericos instituendos cùm externa quoque illa scitu necessaria sint, quę ad Diuina officia, & ad ritus sacros pertinent: de his, & Auctores, & ratio eos facilius addiscendi indicanda est. Nam qui ex vna praxi ministrantes Altarib. aut versantes in Choris eam haurire putant, maximè falluntur; Quippe denique ijs deest, quod præcipuum est; nimirum interior illa notitia, ex qua cultus ita pendet externus, vt populi eum spectantes, atque interdum, quænam illa signa designent, audientes, rectius erga Diuina mysteria afficiantur. Ea porrò inprimis discenda sunt, quæ ad sanctum Missæ sacrificium, deinde ad reliqua Sacramenta attinent. Quare Dionysius Areopagita suo tempore (procedentibus nempe maioribus studijs) legendus erit, qui hoc Diuinitus præstitit, in quem & è Gręcis scripsere Michael Syngelus presbyter Hierosolymitanus, & Maximus, & è Latinis (vt alios taceam) Dionysius Rikel Cartusianus, præter Marsilium Ficinum, qui librum de Diuinis nominibus in Latinum vertit, atque exposuit. Sed cùm ęx octo libris Apostolicarum Constitutionum, qui nomine Clementis Romani circumferuntur, & à Francisco Turriano cõuersi in Latinam linguam, scholijs aucti sunt, eadem pluribus in locis tractentur, profuerit inde sumere, quæ ad vetustatem noscendam, atque ad Apostolicas illas traditiones venerandas faciunt. Iam Liturgica Pamelij, & Claudij Sanctesij Episcopi Ebroicensis (vterque enim quæ veteres Græci in antiquissimas Missas scripsere collegit) plura illicò suppeditabunt: Nos sanè Sectionis sextæ capite septimo eius libri, quem inscripsimus, Refutationem responsionis Dauidis Chytræi, ordinem rituum, & orationum sacrificij Altaris ab ipsis Apostolis, & ab vniuersa Christi Ecclesia semper celebrati, breuissimè recensuimus: atque è Dionysio Areopagita Apostoli discipulo, alijsq; comprobauimus. cùm & ibidem sequente capite de sacris locis, vestibus, ornamentis, luminaribus, vasis; quæuè alia Liturgica manarunt ex traditione Apostolica, persecuti sumus.

Dionysius Areopagita.

Apostolicar. Constitutionum libri octo.

Pamelij & Claudij Sanctis Liturgica.

Auctor in refutatiõe Chitręi.

Auctores alij de Ritibus sacris. Cap. XXXVII.

IAm Nicolaus Cabasila de Altaris sacrificio, & Simeon Thessalonicensis, de septẽ Sacramentis Græcè scripsere; quorum alter, & si iam Latinus est editus; alter autem latinè versus à Federico Metio Termularũ Episcopo, non autem quod sciã excusus: primus tamen circumspectè legendus erit; quod quædam ille interseruerit, quæ minus Orthodoxa sunt: quemadmodum ex Humberto Cenomanensi, & Gennadio, meisq; apud Magnum Moscouię Ducem Colloquijs iam sæpè euulgatis liquebit, si cum ijs conferantur. Verumtamen antea Orientalis, ac postea Occidentalis Ecclesia id ipsum (quod ad ritus Ecclesiæ antiquos pertinet) haud destitit omni penè sæculo copiosè proponere. Ne dicam, quòd quidquid Origenes, Cyrillus, Isychius in Leuiticum, Basilius ad Amphilochium, Augustinus ad Ianuarium, alij in Ezechielẽ, in Act. Apostolorum, & pręcipuè in Apocalypsim, atque in Epistolam Pauli ad Hebræos scripserunt, id omne haud mediocrem præbet occasionem eliciendi rationes earum ceremoniarum, & rituum, quorum origo cum ignoratur, necessario (quod Augustinus monuit) ad Apostolica tempora refertur. Iam Theophanes, vbi agit de mysticis Dei membris; ex quo, uti ex alijs Græcis Patribus, qui quidem ab omnibus nõ habentur ad manus, Franciscus Turrianus libro de dogmaticis characteribus, & in defensione Epistolarum Pontificiarum aduersus Magdeburgenses pleraque sumpsit; sed & Euodius Ticinẽsis ad Maximum Episcopum de Ecclesiæ consecratione, & Durandus de Diuinis officijs, non pauca hoc de genere scripta posteris reliquere. At nostro hoc sęculo emendatiores in Vrbe prodiere ex antiquioribus in vnum volumen redacti, & Gregorio XIII. Pont. Max. dicati, Auctores, quorum nomina huc adtexuntur.

Nicolaus Cabasila. Simeõ Thessalonicensis haud planè orthodoxi.

Humbertus Cenomanensis.

Gennadius.

Auctoris colloquia in Moscouia.

Theophanes.

Franciscus Turrianus.

Euodius Ticinensis.

Ordo

A *Ordo Romanus, de Missa & reliquis per annum officijs.*
Isidori Hispalensis Episcopi de Ecclesiasticis officijs libri duo.
Albini Flacci siue Alcuini praeceptoris Caroli Magni Liber de Diuinis officijs, siue Ordinis Romani expositio.
Amalarij Fortunati Officiales, seu de Diuinis officijs lib. 4.
Eiusdem de Ordine Antiphonarij liber;
B *Rabani Mauri Archiepisc. Moguntini de Institutione Clericorum libri 3.*
Vualafridi Strabonis Abbatis, de exordijs, & incrementis rerum Ecclesiasticarum liber.
Bernonis Abbatis de quibusdam rebus ad Missae officium pertinentibus libellus.
Petri Damiani monachi & Episc. Ostien. liber, qui appellatur Dominus vobiscum.
Micrologus de Ecclesiasticis obseruationibus.
Iuonis Carnoten. Episcopi de Ecclesiasticis sacramentis, ac officijs, & praecipuis per annum festis Sermones xxi.
Hildeberti Cenomanensis, Episcopi Turonen. de mysterio Missae carmen.
Ruperti Abbatis de Diuinis officijs libri xij.
Petri Abbatis Cluniacensis Nucleus de Sacrificio Missae.
Radulphi de Riuo de obseruantia Canonum, liber.
Missae expositio breuis transcripta ex ueneranda uetustatis codicibus.
Gemma animae, de Diuinis officijs, siue de antiquo ritu Missarum.
Hugonis de S. Victore In speculum de Mysterijs Ecclesiae.
Eiusdem de ceremonijs, Sacramentis, officijs & obseruationibus Ecclesiasticis libri 3.
Idem in Canonem Missae.

Recentiores alij Scriptores De Ritibus Sacris. Cap. XXXVIII.

C SAnè verò lucem attulit istarum rerum tractationi Stanislaus Socolouius oratione eleganti, quam in Episcopi Britonoriensis Consecratione, Stephano primo Rege Poloniae, Varsauiae habitam, mox Cracouiae ex officina Lazari editam accepimus, quae postea in volumine omnium eius operum ab eodem ibidem recusa est. Inde enim & Episcopi, & reliqui habent, quae ad sui muneris vel dignitatem, uel necessitatem spectant. At Franciscus Titelmannus libellum aureum de mysterijs Missę scripserat. Stanislaus vero Hosius Cardinalis Varmiensis ad finem suae Polonicę confessionis, cùm ceremonias omnes Catholicae Ecclesiae in quattuor locos redegisset, quae ad locum, tempus, personas referuntur, securus (vt puto) partitionem, quam fecerat Varro de falsis Romanorum veterum ceremonijs; ac cuius partitionis Augustinus libris de Ciuitate Dei meminerat, praeclarè totam hanc materiam oculis legentium subiecit. Quin & Cõradus Brunus, sex libros emisit de ceremonijs, praeter alios D illos insignes de Legationibus, de Haereticis, de Concilio Oecumenico, de Imaginibus, de Seditiosis, quaeue aduersus Historiam Ecclesiasticam Magdeburgẽsium ab eo scripta fuerũt. Iacobus autem Pamelius, Commentarijs quidem in Tertullianum passim, vbi sese dat rerum harum occasio (id quod liquet ex eorum Indicibus) at item foecunda epistola, qua labores illos suos eximios Gregorio xiij. Pontifici Maximo inscripsit, multa hac de tota re commonstrat. Quippe tempore Tertulliani eadem Catholica dogmata, & ritus docet extitisse, quae hodieq. extant: Cumq. Diuino vrgente iudicio Magdeburgenses haeretici historiam è priscis Patribus eximere vberrimam, & veram sese velle iactassent, mirum est, quàm ipsa veritate conuicti diffiteri nequiuerunt hasce traditiones iam inde ab Apostolorum tempore in Ecclesia fuisse. Nisi quod, vt haeretici Diuini Codicis partes ausi sunt corrumpere, aut decurtare; sic eadẽ E sancta mysteria, & ritus fuisse naeuos blasphemarunt.

Iam quod ad aquae benedictae vim, & vsum in Ecclesijs pertinet, Marcus Antonius Columna Salernitanus Archiepiscopus: ante hunc verò Gomesius Mendesius Archidiaconus, de salis vsu & viribus libros ediderunt certè lectu dignos. Sed deniq; Romae è Typographia Vaticana accepimus Ioannis Stephani Duranti Senatus Tolosani primi praesidis libros tres de ritibus Ecclesię Catholicae, plenos eruditionis atque pietatis.

Stanislaus Socolouius.
Frãciscus Titelmannus.
Stanisla⁹ Hosius.
Cõradus Brunus.
Pamelius.
Magdeburgenses confitentur ceremonias à tẽpore Apostolorum in ecclesia fuisse.
Marcus Antonius Colũna.
Gomesi⁹ Mẽdesius.
Io. Stephan. Durantus.

A

De Computo Ecclesiastico, & Kalendario emendato. Cap. XXXIX.

RESTAT Computi Ecclesiastici,& Kalendarij emendati necessaria notitia,(quam præter Io. de Sacrobosco librum de ipso computo) ex vnius Christophori Clauij Apologia Kalendarij restituti, quam aduersus Mæstlinum hæreticũ scripsit, ij qui clericos ista docuerint, petere debebunt: Agit enim tribus libris de Anni Solaris,deinde de Anni Lunaris,& Cycli literarum Dominicalium æquatione.Postea de computo Ecclesiastico per digitorum articulos: His causas, rationesq. restituti Kalend. vberrimas adtexit. Hæc igitur, antequam tractet, qui prælecturus est, expediet, ut capita quædam & prolegomena afferat, vnde excitari possint ingenia ad negotium hoc liquidius concipiendum, qualia illa sunt, quæ aduersus Chytræum nostra, de qua diximus, refutatione hanc ad rem attulimus; quæue ex aliquibus Clauij Apologiæ locis sparsa, colligi poterunt: quale illud. Habere nos quod in tam admirabili nobilissimorum corporum artificio, & in tam constanti eorum motuum harmonia, & concordia admiremur, perpetuisq. laudibus eorum Conditorem, atque Motorem celebremus; ut potissimùm propter cęlorum immensam molem, eorumq. ordines ac motus, in quibus semper superesse videtur, quod summa diligentia à solertissimis rerum cælestium perscrutatoribus inquiratur, scriptum esse possit existimari ab Ecclesiaste. *Et mundum tradidit disputationi eorum.* Ne videlicet aliquando, si perfectè cælorum numerum,ordinem, & motum intellexissent homines,desinerent opera Dei inquirere, & admirari, atque adeo ingenia, sublata exercendi causa, cessatione quodammodo torperent.

(cap.4. lib.1.) B (Deus quomodo laudãdus maximè.) (Eccles.c.3.)

C

Catechismi Romani vsus insinuandus, & Ratio ad explicanda Euangelia. Cap. XL.

CVm autem ex præfatione Catechismi Romani, possit peti Ratio quædam instituendi Clericos in Concionibus habendis,eandem hac mente Pręfecti Seminatiorum perlegant. Nam à sancta Tridentina Synodo Auctore Spiritu Sancto dictata sunt. Tum uerò doceant,magnopere expedire,ut qui Concionibus habendis sese daturi sunt,ubi sese totos obtulerint Diuinæ bonitati, per consessionem peccatorum, ac triduanum ieiunium se eluant, ut tantum negocium dignè Deo tractent in salutem animarum. Quæ verò ex ordinarijs Euangelijs exponere uoluerint, hæc antea, perlectis ipsis Euangelijs, & in duo, uel tria capita, seu (quod aiunt) puncta redactis, secum ipsi meditentur (clausis ostio, & fenestris cubiculi, ne qua alia re distrahantur) Historiam nempe, personas, locum, tempus, & scopum, quo hæc omnia referri possunt: Sic enim primam lucem haurient ab alto, à Patre luminum; cumq. Doctorem assecuti fuerint Deum, eodem ferme spiritu,& intelligent, & interpretabuntur Diuinas literas,quo spiritu ipsemet Deus illa uoluit scribi.Pręterea, quę senserint in meditatione, perscribant, ne sibi excidant: nam & eadem postea reuolue re animo facilius poterunt, id potissimum spectantes, ut inde prius sibi eadem,quàm alijs concionentur. Neque verò anxij sint, quonam procemio siue Præloquio utantur. Procemia enim per se ipsa occurrent, vbi Euangelium rectè fuerit perceptum: & ea sanè quàm breuissima, & sine fuco esse debent,ut hoc Diuinum negocium synceritatem illam, & simplicitatem sapiat, quam Spiritus Sanctus adhiberi uoluit à Sãctis utriusque testamenti scriptoribus. Mirum autem est, quantopere noceant fucata ipsa procemia, quæ animos auditorum auertunt, qui vanitatem potius,quàm sodalitatem in concionatoribus initio animaduertentes,vix reliqua (licet optima) degustant. Post Euangelij meditationem utatur & Io.Maldonati nostri Commentarijs exquisitissimis ad quattuor Euangelistas, & ipsa Harmonia Cornelij Iansenij Episcopi Gãdauensis, qui literalem contextum optimè exponit, addens breuiter quæ ad moralem, ac mysticum sensum pertinent: non tamen Erasmum,quem ille interdum citat, nominet,aut magni faciat. Is enim Erasmus si quid boni dixit,accepit à Catholicis, dum interim plura permiscuit, quæ merito Ecclesia reiecit.

(Clericorum, & Parochor. institutio in cõcionib.habendis.) D E (Harmonia Iãsenii laudatur.)

Sed & expediet, ut clerici, & ipsi adeo Parochi, antequam incipiant istud concio-

A panandi munus obire, prælegant summam totius Historiæ Euangelicæ. Quam quidem summam paucis comprehensam, initio eiusdem Harmoniæ Iansenij reperiet. Hinc autem, præter alios, eum percipient fructum, ut altius sentientes de Christi Dei, ac Domini Omnipotentia, Sapientia, Bonitate, Iustitia, pariant in aliorum animis, quod ipsi de toto Euangelij negotio, conceperint. Porrò qui dubitant, sese non posse Auditoribus satisfacere in Euangelio, Catechismoue docendo, intelligent ipso ex usu, quantos progressus facient, si aliquandiu contenti fuerint isto docendi modo, breui quidē, ac simplici, sed plerumque efficaciore, atque ad populi captum, qui ex humilitate libenter Euangelium admittit, utiliore.

Vnde reliqua petenda ad rationem concionandi. Cap. XLI.

B

QVod reliquum est, immensa propemodum Silua eorum est, qui conciones eruditas, & pias in uniuersam Anni periodum nobis reliquerunt, quemadmodū Truxillus nouissimè, atque alij adnotarunt: nos uerò nonnihil huic capiti adijciemus. At Tyronibus, (ut ita dicam) ac forsan quoque aliquibus alijs prouectiorib. ea, quę in libello explicationum Euangelicarum nostro collecta sunt, erunt ferè satis, donec ipsi clerici pietate, & usu grandescunt. Quòd si quis capita cuiusqu. ordinarij Euangelij, etiam aliunde summarim assequi uelit, extant Radulphi Ardentis Pictauiensis ante quingentos annos, breues in Euangelia, & Lectiones epistolares Homiliæ: unde id hauriant; licet ubi paululū processerit is, qui Euangelij doctrinam cū Catechismo Romano coniunxerit, idipsum subinde inueniet in distributione earundem explicationum Euangelicarum præstitum magna ex parte. Quoniā uerò, quod tempus intercedit inter ineuntem annum, & Quadragesimam, eodem tempore pleriq. licētius

Radulphus Ardens.

C in Bacchanalibus debacchantur, ideo non tam, quonā modo omnino Euangelijs Dominicarum quadret Catechismus Romanus, quàm quid præcipuè tunc ex eo futurū sit usui populis, aliquando recitari expediet: Quamuis non fuerit postea longius (ubi Sacerdotes, & Alumni Catechismum ipsum uersauerint, & eius partes habuerint perspectas) cùm per se ipsi sensa inde Euangeliorum, tamquam è proprijs, & aptis locis depromere poterunt. Et quidem ubi hæresis irrepsisset, aut inualuisset, possent pro rerū uarietate, quę sese offerunt in ipsis Euangelijs, aliquid dici eorum, quę Eckius in suo Enchiridio aduersus hæreses, & Franciscus Costerus Theologus Societatis nostrę, in suo de Controuersijs libro fusius, (sed optimè) attigit.

Tēpore Bacchanalium quomodo, & quid in Concionib. dicendum.

Enchiridion Eckij. Francisc. Costerus de cōtrouersijs.

Vbi uerò Sacerdotes, & Alumni progressus in prędicatione Diuini uerbi fecerint, uersare summo cum fructu poterunt Disputationes Roberti Card. Bellarminij Socie-

D tatis eiusdem Theologi, contra omnes huius, & aliorum sæculorum hæreses. Huius uerò auctoris materiarum, de quibus agit ordo, & capita initio illius operum inspiciendi erunt: Catalogum autem videant aliorum perutilium Auctorum, vbi egimus de Theologia controuersa cum hæreticis, vt cuius liceat odorari, quid cuiq. Euangelio quadrare possit, cùm vsus id, vel necessitas Auditorum poposcerit. Atqui & piorum librorum, qui cuiliber hominum vocationi, siue (vt vocant) statui conueniant, nomina, & materias saltem noscere incipient, de quibus paullo antea locuti sumus. Denique, si ea, quæ in opusculis pijs de oratione, & meditatione, de memoriali uitæ Christianæ, de Symbolo Apostolico tradidit optimus vir, Ludouicus Granatensis, ad Euāgelium & Catechismum docendum accommodauerint Alumni, operę precium magnum exister. Quòd si à prandio solus ipse Catechismus, siue Doctrina Christiana do-

Rober. Card. Bellarminus.

E cenda fuerit, meminerit Parochus, vt probè rationem teneat, qua ordinatè, ac sine tædio tradenda sit. Et rationem quidem eius tradendæ (uti & concionandi) optimā percipiet ex primis huius quarti libri capitibus, quæ omnino erunt legenda. Magnopere quoque expediet, si pomeridiano tempore in tres partes distribuerit sermonem suum, ne aliquo affecti tędio Auditores, deserant tam sanctum opus. Alteram, qua vnum, vel alterum Catechismi articulum exponat: Alteram, qua breui recitentur insigniores historię, vel mortes eorum, quos sequenti hebdomade Catholica Ecclesia publicè commemorat, & celebrat. Tertiam in qua prima, uel secunda, uel tertia oratio, quæ in sacro dicitur, explanetur ad captum Populi, ut omnes unanimes id à Deo pe-

Qua ratione post meridiē Catechism. sit exponendus.

tant, quod Spiritussanctus dictauit Ecclesiæ. Sic enim auditores diutius, ac iucundius intererunt. Hæc verò vbi Clerici addidicerint, & ipso usu fuerint experti, attentè meditentur, quæ Iacobus Symanca Pacensis Episcopus, libro de catholicis Institutionibus, optimè de concionatoribus scripsit. A

Brixiæ in officina Petri Mariæ Marchetti. 1588.

Porrò de Prædicatione Euangelica ingens Latinum uolumen (quod antea mediocre Hispanicum fecerat) edidit Ioannes Segobiensis Ordinis Prędicatorum: Quo uolumine in quattuor libros distributo, agitur de forma studendi, atque docendi Scripturam Sacram, & de Concionatoris officio plenissimè differitur. quorum primus doctrinas Concionibus applicat iuxta Euangelia, quæ in Aduentu, & Quadragesima prædicari solent, vsque ad Trinitatis festum, & commune Sanctorum.

Ex hoc autem Auctore plura peti possunt. id potissimùm, vnde intelligatur, quantopere obsit Christianæ Reipublicæ concionandi intermissio: ac quibusdam (præcipuè Episcopis) ea necessitas incumbat; id quod ille sexto primi libri capite attigit. B

Ceterum Tabella hæc Iacobo Lainez Præpositi Generalis Societatis nostræ, Viri sanè acerrimi iudicij, sępe legatur à concionatoribus.

CONCIONATORIS.

- FINIS
  - Remotus. Dei Gloria, Vita æterna.
  - Proximus. Purgare. Illuminare. Inflammare.
- APTITVDO, quæ fini respondeat.
  - Ordo.
  - Doctrina.
  - Missio.
- MATERIA, quæ sit solida, & Euangelium spirans.
- MEDIA
  - Vnio cum Deo, & exemplum, cùm sit mediũ vtrumque extremum respiciens.
  - Humilitas.
  - Oratio.
  - Lectio Euangelij, cum Glossa, & aliquo Doctore pro captu & sui, & Auditorum.
  - Oratio, cum Meditatione.
  - Dispositio omnium, & notatio, ubi fortè magis quadrabunt, quæ dicta sunt è suggestu.
- PRONVNCIATIO.
  - Gestus.
  - Sublatio uocis, hoc est aperta pronunciatio, atque ex corde locutio.
  - Quæ inter Concionãdum occurrunt, nisi sit doctus, & exercitatus, omittantur; pręcipuè si sint de re difficili, aut vnde potius lędi, quàm ædificari possint Auditores, siue Magistratus Spiritualis, vel Ciuilis. C
  - Non turbetur.
- POST CONCIONEM.
  - Oratio.
  - Reflexio, & gratiar. actio.
  - si quid item minus appositè dixit, id obseruet, vt posthac caueat.

Denique Catalogum plurium, qui varias conciones euulgarunt, vide ad finem secundi libri huius operis, ad calcem Elenchi Interpretum S. Scripturæ. D

Clericis Seminariorum, absoluto studiorum curriculo quid curandum.
Cap. XLII.

CVm verò inter munera quæ à Sede Apostolica sacerdotibus piè institutis deferuntur, præcipuum sit, quod Apostolicis Nuncijs, siue Legatis demandatur, magni momenti fuerit, si Sacerdotes, qui plerunque è Seminarijs iam deligentur, sciant, quib. potissimũ in rebus sita sit eiusmodi legationis ratio. Nam ad eundẽ finem orationes, & sacra dirigent; & exemplo, eaq. laboris patre, quæ ad sese pertinebit, Apostolicũ Nuncium magnopere adiuuabunt. Et quidem Nunciorũ Apostolicorũ is est finis, vt à Christi Vicario in Terris ad Principes Terræ missi, negotia Christi procurent. Ea verò sunt, præter maiorem Dei gloriam, salus propria, & aliena, pręsertim Principum, & Episcoporum. quæ omnia potius cælestia sunt, quàm humana. Hæc verò procurari efficacissimè possunt, si Nuncij primò seipsos, deinde familiam totam, Deo iuuante, ab omni specie mala, peccatoue separent: Id vt fiat, pręstat pauciores, ac probos aulicos, quàm plures, & improbos secum adducere: magnus enim comitatus, & ornamentum est virtus, ad conciliandam omnem auctoritatem: cùm qui secus existimauerint, dignitatemque crediderint in conuiuijs, in ornatu domestico, ceterisque externis rebus esse sitam, neque felicem negotiorum exitum habuere, nec satis intelligere uisi sunt officium hoc, cum Apostolicum sit, E

Finis Nunciorum Apostolicorum.

Apostoli

A Apostoli (quæ vox idem designat, quod missus, siue Nuncius) virtutes spirare deberes, quæ quidem cruci Christi, modestiæ, pietati semper inhiant.

Accedit necessitas noscendi hominum mores, & ingenia; modos item actionum earum, quas Nuncij exequi debebunt. Quamobrem, si quid Sacerdotes, qui eos comitabuntur rescire illarum rerum liquidius poterunt, quatenus id negotio Diuino promouendo queat commodare, prudenter curabunt. Quemadmodum autem ad Legatos, siue Nuncios Apostolicos pertinet, vt & sibi amorem Principum concilient, ac cum ijs, de rebus ad pietatem spectantibus, opportunè colloquantur; ne videlicet Principes ipsi suspicentur, si alijs de rebus cum ipsis egerint, iam Sedi Apostolicæ præcipuam curam non esse Religionem: sic ad Sacerdotes spectat, vt oblata occasione idipsum cum Aulicis Principum præstent: Sic.n. omnes sensim erga Apostolicū Nuncium afficientur: quo amore uix dici potest, quantùm coniungendis cum Deo, ac cum Pontifice Maxim. Christianis Principibus efficient. Atqui cùm eorumdem Nunciorum, siue Legatorum munus potissimum sit, vt EpiscopiSynodos cogant; quæ verò decreta sūt, mandent executioni, expediet, vt Sacerdotes prænoscant, vndenam hæc ratio cogendarum Synodorum liqueat, quæue faciliorem ad eas viam complanent: Hæc verò tū ex ipsis Synodis, tum ex libris, in quibus continentur Acta Mediolanensis Ecclesiæ à Carolo Borromeo Cardinali, cuius capita inferius adscribentur, tum ex Doctore Thomassio, atque Isidori libello de ratione habendarum Synodorum facilè, & quidē grauissimis rationibus, constabit. Id enim certum est, quod & ab Legatis Apostolicis summopere pendendum est, Licinium Imperatorem in Oriente, nulla pestilentiore machina potuisse Religionis Christianæ progressum impedire, quàm prohibendis Episcopalibus Synodis, quæ ab Apostolis cœpre, atque inde vsque ad Tridentinam continuatæ, saluberrimæ in Ecclesia (vt inquit Augustinus) fuerunt.

Quæ sunt scitu necessaria nuncijs & eorum comitib.

B

Legatorum munus potissimum.

C

Aug. epist. 118. ad Ianu.

At præter Synodos, solent cordatiores Legati in tabulas, siue Catalogum referre meliores Episcopos, ac vniuscuiusque diœceseos, optarios; vt cùm hoc Pontifici Maximo innotuerit, his pro ratione temporum aptioribus ad Dei gloriam vti possit, in tam multis, quas se Reipublicæ Christianæ offerunt, necessitatibus. Quin & Archiepiscopi ab Synodo Tridentina monentur, vt ad eundem Pont. Max. quæ ab Episcopis fiunt, scribant. Quare tum hæc, tum quæ de Diœcesum visitationibus dici possent, ea omnia ex sequentibus ijdem Sacerdotes hauriren t.

Meminerint autem Sacerdotes, vt ramquam ex optima penu pleraque, quæ ad Praxim Episcopalem attinent, intelligant, & sibi faciant familiarissima ea, quæ non tam scripsit, uti modo dicebamus, quàm in rem contulit B. Carolus Borromæus Cardinalis, sic autem penè omnia in ijs libris continentur, quorum catalogum in Apparatu Sacro inseruimus, quemadmodum & de Gabrielis Card. Palæori operibus fecimus, qui Archiepiscopale Bononiense, librum sane vtilissimum Episcopis, atque Sacerdotibus omnibus reliquit.

D

Internuncijs, & alijs eiusmodi quinam utiliores, & commodiores libri.
Cap. XLIII.

INter eos, qui de legationibus, vti & de pacificationibus scripsere, Conradus uir Catholicus, & doctus vtilissima procurandis publicis negocijs euulgauit. Primi quidem libri Personas (ait) triplices esse; Quasdam mittere legationem. Alias mitti. Reliquas, ad quas legatio mittitur. In mittentibus igitur, duo considerari, qualitatem, seu conditionem ipsorum; & modum mittendi. Qualitatem attendi, quòd alij Ecclesiastici, alij sæculares sint: In utroque autem statu aut corpora, siue collegia, siue singulares personas. Modum mittendi duplicem esse: Quosdam enim mitti cum mandatis, alios absque mandatis. Priorem modum esse propriè legationem: posteriorem dici liberam. Mandatorum autem quędam esse libera, quędam diffinita. Diffinita duobus modis tradi. Quędam de re agenda, expressa quidem, sed sine certo agendi modo: quędam verò simul cum re agenda expressa, certum quo-

E

quę agendi modum exprimunt. Rursus duplicia esse mandata: manifesta videlicet, & A
occulta: Manifesta, quæ cum litteris. Occulta, quę vel licita; vel illicita: Illicitorum quędam posse in perniciem Reipublicę tradi, quędam verò ad iniurias, & damna priuatis inferenda, quę litteris non constent. Rerum denique sub legationem cadentium, quasdam esse sacras, quasdam profanas. Profanas vel belli, vel pacis. Quę belli sint, quędam bellum antecedere, quędam intercidere, & inter gerendum bellum accidere, quędam bellum sequi. Rursus res, de quibus legationes mittantur vel in consultando, vel in exequendo versari. Consiliorum autem quędam ad disceptationes pertinere, quędam sine disceptatione capi. Quorum vtraq. esse pacis, aut belli. Hęc primo libro.

At secundo agitur de ijs, qui mittuntur, & Legati vocantur. Omnes autem mitti possunt, qui legationis munere fungi non prohibentur. Ceterum à Legationis munere quędam excludunt, status, ętas, sexus, casus, & vitę turpitudo. Legatorum igitur quidam cum demandata iurisdictione, quidam sine iurisdictione mittuntur. Eorum, quibus mandatur iurisdictio, quidam Ecclesiastici sunt, quidam Sęculares: Et in vtroque genere legatio interdum vni, interdum pluribus mandatur. Porrò Legati Ecclesiastici quidam ab vno, quidam à pluribus mittuntur. Etenim ab vno mittuntur Legati Romani Pontificis, Legati Archiepiscoporum, Episcoporum, &c. A multis verò mittuntur Legati Synodorum siue vniuersalium, siue particularium. Ceterum eorum, qui à summo Pontifice Legati mittuntur, quidam dicuntur Legati de Latere, quidā Legati nati. Ciuiles autem Legati interdum de vna, interdum de pluribus causis, inter dum de vniuersitate causarum cognoscenda, & disceptanda mittuntur. B

In personis itaque eorum, qui Legati esse possunt, sex considerantur, scientia, virtus, gratia, numerus, officium, & beneficium. Scientia, vt sint idonei, & rerum, propter quas mittuntur, periti, atque legationi, quam suscipiunt, sint pares. Scientia autem sub se habet prudentiam, & eloquentiam. Prudentię partes sunt, monastica, & politica. Politica in deliberatiuam, iudicialem, & pręceptiuam diuiditur. Prudentiam verò natura adiuuat. Ea est promptitudo, & habilitas, quę homini à natura inest, qua quid tum sibi, tum alijs prosequendū, fugiendumq. sit, prospicit. Quam nos solertiam, & sagacitatem appellamus. Denique prudentię adiungitur experientia, quę ex multarum rerum memoria constat: Quam historiarum diligens lectio parit, & adiuuat. Eloquentia verò Legatorum in iudicando, deliberando, & demonstrando versatur. Primum genus, quod iudiciale vocatur, accusationes, querelas, contentiones de iure, & possessione continet. Ad secundum genus, quod deliberatiuum, siue suasorium appellatur, consultationes, sententiarum dictiones, petitiones amicitiarum, induciarum, pacis, captiuorum, pecuniarum, deprecationes venię pertinent. In tertio genere laudationes, & vitupetationes ponuntur. C D

Virtus partes habet Iustitiam, Fortitudinē, & Temperantiā. Iustitię duo sunt genera, iustitia vniuersalis, & iustitia particularis: Iustitię vniuersalis, quę & legitima dicitur opera sunt, leges condere, conditas definire, definitas exequi curare. Lex autē alia vniuersalis, alia positiua dicitur. Naturalis partes sunt, religio, pietas, gratia, uindicatio, obseruantia, veritas. Ab his ius gentiū trahitur. Iurisgentiū bella, seruitutes, quę à vindicatione trahuntur. Itē conuentiones, & contractus, in quibus fides seruatur, quę à veritate ducuntur. Ceterum ius positiuum, consuetudinem, mores, & legem scriptam continet. Iustitia verò particularis, quę æquitate seruatur, vnicuique tribuit, quod suum est. Partes eius sunt, distributiua, & commutatiua. Porrò fortitudo est, virtus, quę circa pericula versatur: Eius partes, sunt, Fidentia, Patientia, & Perseuerantia. Temperantia denique est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. Huius partes sunt, Continentia & modestia. Continentia circa uoluptates victus & Veneris versatur. Modestia in tribus consistit; quorum primum est, ut appetitus rationi obtemperet; secundum, ut consideremus quanta res ipsa sit, ne maior aut minor cura & opera suscipiatur, quam causa postulet; tertium, vt ea seruemus quę ad liberalem speciem, & dignitatem pertinent, E

nent,

A tient, habita ratione temporis, loci, & ordinis. Gratia, natura, consuetudine, & studiorum participatione comparatur. Ad numerum pertinet, quot numero Legati super vna pluribusue rebus mittendi sint. Numerus autem Legatorum constituitur ex more, legibus, & arbitrio mittentium. Hæc omnia in secundo tractantur libro.

Tertio autem officia Legatorum, quæ à personis, rebus, & ordine sumuntur. Personæ triplicis sunt considerationis & respectus, vtpote ad eos, qui mittunt, & ad eos qui mittuntur: atque ad eos, ad quos Legati mittuntur, ut pro officio rectè omnia fiant. Res in cognitione & executione versantur. Cognitio in exercitio iurisdictionis, & in deliberationibus agitatur. Iurisdictio duplex est, Sacra seu Ecclesiastica, & profana seu sæcularis: Et vtraque rursus duplex est, voluntaria videlicet, & contentiosa. Contentiosa itidem duas complectitur species, nempè legitima iudicia, & liberas disceptationes. B Ceterum deliberatio in publicis conuentibus fit & concilijs. Concilia autem quædam vniuersalia, quædam particularia sunt. Similiter & executio duplex est. Alia enim coniunctam habet cognitionem, alia merum factum, & nudum ministerium continet. Profana insuper iurisdictio uersatur in rebus pacis & belli: Res belli, quædam bellum antecedunt, quædam in bello, quædam post bellum, quædam verò mixtim ante bellum, in bello, & post bellum geruntur. Ordo in his omnibus certus pro diuersitate officij seruandus est.

Libro quarto agitur de immunitatibus & priuilegijs Legatorum. Cap. XLIIII.

Legationum quædam gratuitæ sunt, quædam ob lucrum susceptæ. Legati qui gratuitæ legationis munere funguntur, duplex beneficium habent. Vnum à le- C ge, & alterum ab homine. Lex namque naturalis, & ius gentium tribuit Legatis, ut à nemine pulsari, spoliari, aut alia quacumque ratione uiolari debeant. Lex autem humana, sua quoque priuilegia & beneficia tribuit Legatis. Ac primum quidem ut sint à muneribus & oneribus ciuilibus immunes intra biennium finita legatione, si longinqua fuerit. Deinde, ut Reipub. caussa abesse intelligantur, eoq. beneficio iuris omnino gaudeant, quo gaudent ij, qui Reipub. caussa sunt absentes. Postremo ut ius reuocandi domum habeant. Ab hominibus quoque beneficia accipiunt Legati. Primum ab ijs, qui eos mittunt. Deinde ab ijs ad quos mittuntur; nam ab utrisq; munera ex honesta caussa accipere possunt. Certè qui ob lucrum legatione funguntur, legatiuum, idest, salarium accipiunt ab ijs, qui eos mittunt. Legatorum Iura.

D *Libro quinto de Personis eorum ad quos mittitur legatio: & de eorum officio in suscipiendis, dimittendisq; Legatis. Cap. XLV.*

Personæ, ad quas mittuntur Legationes, vel publicæ sunt, uel priuatæ. Aut una, aut multæ: Quædã sacræ, quædam profanæ. Quæ multæ sunt interdũ corpus cõstituunt, interdum nullum constituunt. In personis eorũ, ad quos mittuntur Legati, duo spectantur, auctoritas, & officium; Auctoritas in admittendis, audiendis, dimittendisq. legationibus uersatur. Itaque partes eius sunt, admissio, audientia, dimissio. Auctoritatem verò per sese, vel per alios exercent ij, ad quos legatio mittitur. Admissionis legatorum partes sunt, exceptio, & audientia. Exceptionis partes sunt, hospitium & dona. Audientiæ verò partes sunt, locus, tempus, indictio Se- E natus, seu Concilij, Sessio, ordo audiendi, Dimissio, Responsa, decreta, honores, profectionem, & renunciationem complectitur. Responsa dantur, aut voce, aut litteris, aut partim voce, partim litteris. Porro responsorum quædam sunt extrema, quędam media, quædam gratificatoria, quædam negatoria: quædam spem faciunt, quædam rem ipsam præstant, quædam mitia & benigna, quædam dura & aspera, quædam certa & expedita, quædam perplexa, quædam magnifica & fortia, quædam modesta, quędam superba. Decretum in Concilio fit à maiore parte Concilij, & subscriptionib. atque sigillis communitur. Maiorem autem partem, numero, auctoritate, zelo, & merito metimur. Item manu propria, vel manu alterius subsignata. Honor exhibetur Legatis. Primũ, munerib. datis. Secundò, monstratis ijs, quę sunt in pretio apud eos, qui

qui illos dimittunt. Tertio, adhibitis aliquibus qui eos prosequantur. Renunciatio fit à legatis eis, à quibus missi fuerunt. A

Cùm verò quæ ad institutionem Principum, ac penè ad omnium genera statuum; Quive de Politicis rebus viri eximij rectius libros emisere, huc faciant; quemadmodũ & historici, qui vsui rerum, atque Prouinciarum earum, in quibus agendæ res sunt, notitiam præbent, legendi sunt: propterea suis quoslibet locis in hac Bibliotheca licebit visere. Sed non pigeat hic repetere id ipsum, quod nunc de Principum filijs diximus; Nimirum Ioannis Auilæ Epistolam, quæ Hispalensi Assistenti scripta fuit, sæpè ac sedulò esse legendam ab ijsdem, qui res publicas tractant. Nam & si ad Præfectos Ciuitatum ea in primis attinet, spectat tamen ad eos quoque, qui cum Præfectis, Principibus, & Regibus agunt de communibus rebus. Et sanè idem ipse Auila, qui donum à Deo prudentiæ magnum erat consecutus, epistolas alias scripsit, non tam spiritualib. quàm & Politicis hominibus percommodas, & (ausim dicere) penè cælestes. Cùm verò internuncijs, & eiusmodi alijs pernecessarium sit inter tot humanarum rerum ambages, atque peristases lumen id, quo prælato in difficiles obices non impingant, credant, ac firmissimè sibi persuadeant, nil abs se posse vtilius præstari, quàm si è cælo primum à Patre luminum, deinde ex ijs, quibus ille illuxit, continenter hauriãt, quæ certissimum ductum ostendunt. Ex his autem hæc paucissima, sed grauissima nunc capiant. (margin: Laus Auila.) B

1 Primo noscendũ esse quid ferre valeant humeri: imitandos uidelicet baiulos, qui priusquã sibi sarcinam imponant, attentant, nũ forte sit grauior, quã vires postulent.

2 Ne quis eat, nisi mittatur. Nam si Deo nec consulto, neque vocante, & ratione haud suggerente, atque peritissimis non approbantibus aliquis ingentia subire uelit discrimina, concidat necesse est, suæq. temeritatis det pœnas. C

3 Internuntium debere esse non tam Principis, quam Dei Legatum; atque ut ita dixerim, Angelum. Angelos porrò præter alia illa munera, quæ Diuina historia executos esse commemorat, duo nascente Christo Domino potissimum annunciasse, quæ legatis omnibus imprimis, ut spectanda, ita annuncianda sint. *Gloriam nempè Deo, & pacem bonæ uoluntatis hominibus*, in quem scopum qui recta non collinearit, quantamlibet humanæ gloriæ speciẽ, aut etiam exitum nescio quem negociorum consequatur hęc non satis futura esse ad expedienda, minus autem ad procurãda Reipub. aut Principum negocia. Scriptum est enim. *Nisi Dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt, qui ædificant eam.* (margin: Luc. 2.; Psal. 127.)

4 Non priuato, sed publico, atque (vt ita dicam) Regio animo opus esse, qui publicas res nomine Principũ gerat: priuatum enim commodũ, aut honorẽ qui quærit, (cùm ne IESVS quidẽ se clarificauerit, vt Pontifex fieret) nec vera scribet, neque serio res alienas aget, neque tuebitur auctoritatẽ, aut libertatẽ eam, quę perducendis ad effectum rebus necessaria est. Propterea verò ne in hos errores inciderent qui à [a] Prophetis, aut à [b] Prophetarum Domino allegabantur, ijs mandatum fuisse; *ne quem per uiam salutarent*, dicerent [c] autem Patri, & Matri: *Nescio vos*, videlicet Diuino negotio vacarent accuratissimè, reliqua minus necessaria prę Diuinis negocijs omittentes. D (margin: Heb. 5.; a 4. Reg. 4.; b Luc. 10.; c Deute. 33.)

5 Proinde ad hęc obseruanda omnia excitandum esse amorem erga Deum, sine quo amore, qui est pater optimi, ac prudentis zeli, publicarum rerum administros, quasi caminum sine igne, corpus sine anima futuros.

6 Nil adeò persuadere, quàm probitatem, atque latentem in corde uirtutem. E

7 Prudentiam esse à viris probis, atque prudentibus, non autem solum à seipso perquirendam: quare eum eorum consilijs, quidquid fuerit, tanquam aurum ad indicẽ cõferatur. Nam & Moysi [d] Deus pręcepit ut septuaginta deligeret homines, quibus daturus esset de spiritu suo. Quin & idem ipse Moyses de temporarijs quoque reb. Deũ consulebat. Ac [e] Iosue dum nimiũ coniecturis fideret, à Gabaonitis deceptus est. Salomon [f] autẽ placuit Deo, quod Sapientiã ab eo petierit, Extantq. cęlestia illa monita. [g] *Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ.* Et [h] *Qui confidit in corde suo stultus est.* Et [i] *Si quis erit consummatus inter filios hominum, si abfuerit ab illo sapientia tua, in nihilum reputabitur.* Et [k] *Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem* (margin: d Num. 11.; e Ios. 9.; f 3. Reg. 3.; g Sap. 9.; h Prouer. 28.; i Sap. 9.; K Psal. 32.)

cogita-

A *cogitationes populorum, & reprobat consilia Principum, consilium autem Domini manet in aeternum.* Et *Cum defecerit prophetia, dissipabitur populus.* Et *Veh filij desertores, vt faceretis consilium, & non ex me, & ordiremini telam & non per spiritum meum.* Verissimum itaque illud esse, sicuti ad humanam prudentiam acquirendam magni referr, vt ad eam natura propensus sit, qui res agit publicas, sic ad Diuinam expedire maximè, vt ne quis suae scientiae fidat, sed à Deo lucem saepissimè efflagitet, sacerdotes Deum timentes, perque eos Deum consulat, Diuinam legem euoluat, nisi huic rei sit idoneus, per eos euolui curet, qui eam nouerint, vt si humanis litibus dirimendis leges consulit, & Iurisperitos adit, hisque ingentem pecuniam plerumque dat. Tanto magis adeat in difficillimis rerum nodis ad eos, per quos hi solui possint, pecuniamq; pauperibus tanquam Christo, qui magni consilij Angelus vocatus est, tradat. *Prou. 19. Isa. 30. Isa. 11. iuxta 70.*

8 Iuuare, quae Augustinus de Ciuitate Dei, Orosius, & Lactantius scripsere, dum

B Ethnica cum Diuinis conferunt. Sed potissimum, quae Io. Auila ad Hispalensem Assistentem scripsit. Sic enim vocant Praetorem eius Ciuitatis. Et verò Epistola il la extat vberrima in eiusdem Auilę litterarum Spiritualium libro.

9 Necessariam esse lectionem eorum librorū, quibus Macchiauelli, Bodini, Nuae, atque similium technae aperiuntur.

10 Sleidani, & similium improbas, & mendaces historias esse declinandas, quas si permissu Apostolicae Sedis alicui legere licuerit, Ioannem Fontanum, & ceteros, qui eius imposturas monstrarunt, antea esse legendos.

11 His rebus menti praemunitae cogitandum esse, vt talentum det ad vsuram. Quę siturum sanè Deum, num ex ea legationis occasione pacem conciliauerit inter Prin- *Matth. 25.*

C cipes, inter quos aliquid dissidij extiterit; num prae metu, aut alia de caussa Principi suo in re mala obtemperauerit. Num ostium, cùm potuerit, Catholicae religioni aperuerit: Num, quae ędificare Principis sui, & aliorum animos poterant, haec potiùs scripserit, quàm per fallacem disserendi speciem, eos in suspiciones aduersus alios traxerit: An rumores incertos scripserit: An rerum exitus ita obseruauerit, vt non facile crediderit, quidquid arte, astuve à vitiis improbis, aut haereticis spargitur: Num dignitatem Apostolicae Sedis, & Ecclesiasticum ordinem reueritus, ac tutatus fuerit potius, quàm vt scripto, vel dicto, maiorem de ijs maledicendi praebuerit ansam. Hoc enim quasi cuneo finduntur animi, & ab Ecclesia Christi sensim auertuntur: Num haereticos quadantenus suspexerit, aut illorum hypocrisi aliquam fidem habere cęperit, ac etiam, vel libros, uel scripta ab ijs acceperit: Num erubuerit domi pios habe

D re uiros, & libros, quos sui, ac qui ad eum veniunt, legant; Num denique tanto abutatur munere ad fastum potius, quam ad humilitatem, atque in Reipubl. bonum, ad Dei vnius gloriam.

12 Quoniam verò ea temporum qualitas est, Satana omnem mouente lapidem, vt omnis Ecclesiae status corruat; quare & tentet, ut haeretici primò colloquia publica, vel priuata de Religione, quasi cupidi veritatis petant; Soleant autem aliqui, cum his petitionibus plus nimio pulsantur, consulere interdum eos, qui Principum aliorum nomine apud se commorantur, ideo consultum erit, vt internuncij haec, quae sequuntur, habeant apud se, quae aliquando Stephano primo Poloniae Regi, dum ab haereticis urgeretur, sed non flecteretur, quaerenti à nobis respondimus.

E *Quae Stephanus primus magnae memoriae Rex Poloniae eius nominis primus, quaesiuit, vt haereticis publicum de Religione Colloquium urgentibus, respondere maturius posset, sicuti, & fecit.* Cap. XLVI.

SI is, quem V.R. Maiestas nouit, aliquo, veri desiderio permotus, urgeat amplius, vt Colloquio de Religione instituendo intersit, haec responderem.

Primò, velitne Maiestatis Vestrae iudicio stare, vbi, quae hęretici proposuerint, audiuerit. Quòd si consentiat, tum diei posset, scire quidem V.M. quę illorum sectariorum dogmata sunt, ac quibus fundamentis nituntur, ac proinde frustra terendum non esse, tempus aut respondendum, cum omnia illa & antiquitus, & nostro sęculo diligentissimè

gentissimè excussa, explosaque sint, atque adeo anathema in eos latum, qui eadem sentirent, aut crederent. Sin autem neget, ac ad verbum Dei scriptum tanquam ad iudicem, totum illud Colloquium referat, scio responsurum sapientissimum Regem, quod Constantinus Magnus in Concilio Nicæno respondit, *sibi Imperij, non Religionis habenas esse commissas, neq; se iudicem Ecclesiæ esse constitutum, qui eius filius sit, ac (quod ad Religionem attinet) eidem debeat esse subiectus.* A

Si verò idem adhuc vrgeat, pertinere ad Regem, vt tot populorum saluti, atque adeo suæ consulat, fierique posse, vt hæreticorum rationibus auditis, melius sapiat, eos certè non putet amplius hæreticos, aut de ijs secus quàm hactenus fecit, sentiat: dici ad hæc poterit, pertinere ad Regem, qui Christianus sit, nec omni vento doctrinę circumfertur, quique antiquas historias perlegerit, & velit iusiurandum seruare, quo Regni cura suscepta sese Catholicæ Ecclesiæ tutandæ obstrinxit, vt quod Dei iudicio fieret, vt his veridicatis, & claues Ecclesiæ, & clauum huius Reip. simul perderet. Porrò scire Maiestatem Regiam, quænam depromant sectarij pro suis erroribus tutãdis, quę que pro illis damnandis, & conuincendis Ecclesia Catholica responderit; cui nisi fidem habeant, quid Regiæ Maiestati crederent? Vidisse denique in ipsa huius Regni administratione, quam suæ saluti, & Reip. bono aduersarentur quidam, pro quib. omni dignitate ornandis, quæcunque potuit, ac tantum non uitam ipsam prodegerit, vt vix in animum inducere queat, hominem illum, N. quique eius uel asseclæ sunt, uel clientes haberi uolunt, velle in re fidei nunc aures patientes adhibere eis, quæ à Theologis Catholicis, mandante Regia Maiestate, proponerentur. B

Præterea Christianos Imp. & Reges, quorum nomen ob rerum gestarum amplitudinem, & propter præstantiam, est adhuc post tot sæcula celeberrimum, quotiescunque à sectarijs ea de re, id est, de Colloquio inter Catholicos & Hæreticos instituẽdo, actum est, omnia ad id tribunal, quod in Ecclesia Catholica à Christo Domino institutum est, retulisse. Itaque Synodos legitimè coactas fuisse, deque ijsdem hæresibus sententiã prorsus eandem, quæ à S. Synodo Tridentina lata est, fuisse promulgatam. Quæ si quis quantuscunque Rex, uideatur in dubium uelle reuocare, intelligere debet se primum quidem salutis suę iacturam, quę uix unquam sarciri possit, esse passurum; sed & eodem momento orbi Christiano restaturum se Imperatorum illorum, & Regum Christianorum celeberrimorum fidem, consilia, pietatem improbare, probare autem eorum, qui illis dissimillimi fuere, ac propterea Imperia, & Regna pessum dedere, impietatem, temeritatem; perfidiam, quales habiti sunt, Iulianus Apostata, Valens, Copronymus, & reliqui, quorum memoria in maledictione est, & animę æternis cruciatibus afficiuntur. C D

Eosdem porrò Christianos Imp. & Reges pseudoepiscopis eadem arte utentibus, qua hęretici nostrates utuntur, respondisse, an in uerbi Dei explanatione iudicio tantùm suo, vel unanimi Patrum, & eorum, qui Apostolorum discipuli fuere, credere uoluissent: Qua responsione sic fuisse perculsos aliquando pseudoepiscopos, vt amplius hiscere non auderent. Cur enim (aiebant ueri illi Imperatores, & qui regnabant ex Deo Reges) non habetis fidem Synodis legitimè habitis? cur si Patres à uobis, & antiqua ipsa Ecclesia stat, ad hanc non prouocatis? cur illorum scripta non editis, ac profertis.

Pręterea euidentissimum est, non ita multos ante annos, vel cum (Sigismundo imperante) Boemi defecerunt à fide Catholica; vel cum Vormatię, & Augustę eiusmodi Colloquia institui Lutherani petijssent; vel Carolo I X. Galliç Rege, cum in Conuentu Possiaco idem actum fuisset, nihil denique aliud secutum fuisse, quam ubique funestissimas clades: Atqui hęreticos initio tanquam cuneum sese inserere in caussam Religionis conatos fuisse; quod ubi aliquorum oscitantia, & fide nimis imbecilla (sed nescio quo prętextu) permissum est, tum miras scissuras extitisse, ac postea ab vno & ab altero Apostata pependisse Principes illos, qui salua Religione Catholica Deum ipsum propitium; Pontificem Max. Patrem amantissimum; Reges, ac alios Principes fratres; subditos denique obsequentissimos habituri fuissent. Quòd si tam stupidos existiment esse Catholicos, vt neque pręsenti Belgica defectione, nec dissen E

tientibus

A tientibus inter sese alijs hæreticis, neque confœderatione ista ex Arianismo, Iudaismo, Mahometismo, Caluinismo, Anabaptismo, Lutheranismo, Picardismo, Schismateque conflata excitentur ad ipsum, quo isti Vestræ Maiestatis aures obtundunt, elatis superciliis moliuntur, saltem hunc Regio nomini, & capiti honorem habeant, ne in istud quattuor, vel sex Ministrorum Apostatarum (si Deo placet) Consistorium, tamquam ad tribunal, Regiam Maiestarem audeant isto fallacissimo astu accersere. Neque enim tam citò aliquid controuersum in disputationem veniret, quin statim audiretur prouocari non ad Dei, sed ad Caluini, ad Lutheri, & eiusmodi aliorum verbum, atque iudicium.

Neque porrò ij sunt omnes, qui eiusmodi Cōuentui, quem petunt, interessent, qui bus datum à Deo sit, vt dogmata ipsa percipiant, cùm cetetòquin populus sensu magis, quam fide ducatur, si in fide nutare inceperit. Quamobrem hæc publicè coram B ijs agi, qui Theologica non tractarunt accuratè, ijsque adiudicare aliquid in Ecclesia iuris, quæ non sunt Ecclesiæ membra; ab ijs autem ferri iudicium, quos neque unquā iudices constituit, iudicet cui vel mica salis sit in pectore, quid denique hinc commodi, vel dignitatis consequi posset.

Ceterum, vt isti erubescant, amplius Regię Maiestati negotium facessere, vel certè ut aperiant oculos, aut acutius inspecta ueritate, eam amplexentur, hæc ipse adijcerē. Num ad verbum Dei rectè exponendum Synodos aliquas velint, saltem antiquas, qui bus sanctissimi, doctissimi, ijdemque fortissimi martyres interfuere. Nū itē admittere uelint Patres eos, qui aut in Oriēte primas tenuere; aut in Occidente, cum uocati sint, & essent re uera Doctores, easdem, quæ nunc uigent, hæreses confutarunt. Si hoc C probent, cur ex eis Verbum Dei, exponi non curant loco tot hæreticarum fabularum quas edunt, & docent? Quod si eos errasse, & homines fuisse dixerint, cur idem de suis ministris potius non sentiant? Deinde si sibi concedi cupiant publicum de Religione Colloquium, cur primi nō sinunt à Catholicis idem ijs in locis institui, ubi aui ta fides floruit, & Euangelij sparsa per Catholicos semina sunt, ac miraculis, & popu lorum, ac Regum consensione religio conseruata, & aucta fuit? Præterea prodant suę Confessionis Symbolum tot diuersarum sectarum sectarij, ut intelligatur, num id Caluinianorum, an Lutheranorum, an aliorum nomine urgeant. Ac forsan Vestra Maiestas Regia illico uidebit, id accidere, quod Vormatiæ contigisse cùm omnibus notissimum est, tū mihi, qui ei Colloquio interfuit Emanuel Sabaudię Dux Serenifs. dixit, nempe ipsos inter sese Lutheranos, ubi eorum fidei professio à Catholicis pe D tita est, alterum post alterum recessisse, fœdissimo illo suo Euangelij, & nouorum de cælo uidelicet descendentium commento, dum inter sese ea de professione mirificè dissentirent.

Cùm uerò Colloquium istud petunt, aut de sua, quam uocant, Religione sunt certi, aut ambigunt adhuc. Si certi sunt, quorsum id, nisi ad audientium subuersionem, ad suum errorem fouendum, ad Regiam, & rectam (si unquam possent) mentem dimouendam, utque eam Ecclesię caput constituant, spectant? At ab hæreticis caput constitui, ecquid aliud est, quam si quis à profugis, & rebellibus Dux constituatur? Sin autem incerti sunt, cur templa Catholicorum identidem profanant? Deo dicata in alienos usus auertunt? de ipsa re quasi iudices, qui tamen iudices nunquam fuere, sententiam ferunt? Regijs Ciuitatibus ius ipsum Catholicæ Religionis adimunt, E quod in suis prędijs, & pagis ne attingi quidē uolunt? Scilicet hoc esset subdola fraude sceptrum Christi Regiæ manui imponere, & spinea non Regia corona caput Regium afficere, ac statim quasi sedenti pro tribunali illudendo dicere: *Prophetiza, quis te per cussit*, quis tibi tributa aliò detorquet: quis omnem Religionem auferre; quis deniq; perpetuam Regno tuo, ac Regi tibi perniciem parere sedulo conatur? *Matth.26.*

At & illa maximi ponderis sunt, de quibus interrogari possunt: Num aliquo unquam sæculo putant hæretici apud Christianos integram Ecclesię fuisse formam. Quod si confessi fuerint, iam igitur illam promant per eos, quos habent testes antiquitatis: nam his testibus non detrectabitur à Catholicis fides. Si nullam post Apostolos fuisse asserant, putidissimum mendacium, ac Christi Domini sapientissima

prouidentia

prouidentia indignissimum, Regio iudicio explodendum est. Et aut denique necesse fuerit, vt putent, à Regia Maiestate nouam instituendam esse Ecclesiam, aut seipsis ex proprio capite post sexdecim denique sæcula aliquam effingendam, cui an alij hæretici dexteras daturi sint, Regiæ Maiestatis Vestræ iudicio esto. A

Interea si quid ex illegitimis Synodis citauerint, vnde fucum simplicioribus facere studeant, viderint ij, quæ in calce responsionum ad Septentrionalem nobilissimum virum ea de re scripsi. Ipsorum autem hæreticorum falsis citationibus si quis cordatus Theologus ita vtatur, vt eorum fraudes ex ipsis fontibus aperiat, facilè conuincentur sese semper mentiri, nisi sanari voluerint.

Ad extremum, interrogentur, num ullam unquam hæresim fuisse, perspectum habeant ex Annalibus antiquissimis, aut ex ipsismet Patribus, quos interdum magnopere extollunt, vt simplices decipiant. Num, inquam, abusam fuisse ipsa Diuina Scriptura aliquam sectam possint (non callidè, sed syncerè allatis eorum Patrum libris, non suis detorsionibus) ostendere. Quod si ita sit, quemadmodum ex SS. Augustino, Hieronymo, Theodoreto, Epiphanio, Damasceno, & alijs, præter ipsas legitimas & vetustissimas Synodos constat, hæreses eædem inde illis obijciantur, vbi tanquam in speculo suas fœditates aspicient. Et aut erubescent, vt sanentur, aut si pergant esse insanabiles, sanè laruas istas Catholici facilius agnoscent. B

Religiosos Ordines in Ecclesia Dei Diuinitus institutos semper extitisse. Cap. XLVII.

QVod secundo huius Operis libro diximus, notitiam status, atque ordinis Reipublicæ Christianæ maximè ad Diuinam historiam intelligendam conferre, id etiam hic repetendum est; Nimirum eandem notitiam ad eiusdem Christianæ Reipublicæ statum iuuandum, operariosque ipsius rectissimè instituendos, esse pernecessariam. Quare vigesimum secundum eius Libri caput in primis legendum erit: mox ea, quæ sequuntur attentius perpendenda. Sic enim quisque pro ratione vocationis suę, quę huc adtexentur, utilissimè excipiet. C

Psal. 44. Cons 6 a Concil. Lugdunen. sub Greg X. in 6. de religiis domi cap. vnico, § sanc. Viennen sub Clem V. Clementina Exiuis, de verbo. significa. Nicolaus III. Clemēt Exijt qui seminat. de verb. sign.

Quantum malum sit religiosis institutis detrahere.

In Ecclesia igitur Dei, quæ *circumamicta varietatibus*, sicut *castrorum acies ordinata* suas semper habuit tamquàm subsidiarias copias, uarios Religiosorum Ordines semper extitisse extra omnem controuersiam est eis, qui vel à Maioribus rerum gestarum historiam accepere, vel scripta piorum etiam uix attigerunt.

At eos, vt Diuinitus institutos, ita ad fidei pietatisque propagationem, Rerumque publicarum, & communis boni conseruationem fuisse pernecessarios: Ac quibus in locis esse desierunt: Fidei quoque, & Religionis nostræ sanctissimæ ædificia, quamtumcumque firmissima, corruisse, non ita omnes forsan perpenderunt. Quippè nec de illis temerè obloqui, nec in perniciosissima causa, fallacissimos Satanæ astus iuuare, nec deniq. sibi ipsis exitiū afferre sempiternū ausi fuissent. Quis enim ita excors, & suæ salutis prodigus esset, qui, cū Ordinum à Deo institutorum nomen conuelleret, aut falsis obtrectationibus, cognita neq. cogitata re, Sācta Instituta labefactaret; non videret se, & hæreticorum causæ patrocinari Diuina omnia peruertentium: & difficillimè tam multis ablatam famam posse restituere? qua minimè restituta mortem in sinu numquam intermorituram gestaret, & denique summo Christiani orbis malo multiformis & sapientiæ, & liberalitatis diuinæ fontes obstrueret? Quamobrem nos, quibus cæleste hoc beneficium collatum est, & veritas defendenda est, atq; ratio monstranda, unde nobis in nostra uocatione firmandis, & aliorum erroribus refellendis ad maiorem Dei gloriam perspicuus aditus pateat. D E

Omnes finem sibi propositum consequi desiderant. Cap. XLVIII.

NEmo itaque est, cui natura insitum non sit propositæ sibi rei finis desiderium, in cuius finis disquisitione, quantò meditatur attentius, tantò à reliquis rebus accuratius auocat mentem, & in seipso ad illum comparandum uirium suarum quasi conuentum habet, Sodalitatemq. (vt ita dicam) instituit. Iam in opificibus, atque

alijs

A alijs omnibus idem spectare licet, qui aut priuatim, ne interturbentur extrinsecis rebus; uel ut perfectius, quem uitæ cursum, aut opus inchoarunt, absoluant, diuersi eiusdem artis homines unà in aliquem cœtum coguntur.

Et uerò ut ad Diuinam imaginem, similitudinemq. conditi sumus, atq. ad cęlestia, latentes in nobis igniculos retinemus, quantò ad potiorem finem cõsequendum, sempiternamque illam patriam anhelamus ardentius, tantò efficacius moras omnes abrumpere, nodosque dissoluere deberemus: à quibus, dum sæculi curis implicamur, si non semper improbis, certè noxijs, & iter ad Deum remorantibus impedimentis retrahimur. Quapropter nullis sęculis non fuere, qui, ut propius adhærerent Domino, fortiusque in tam insigni proposito perseuerare possent, sese aut à communi aliorum consuetudine non secreuerint, aut spiritualibus etiam votorum vinculis, & arctio B re erga Deum obsequio sponte obligarint: intelligentes videlicet, hanc quoque à natura inditam seu vim, seu legem, vt contractus non nisi fide data firmentur: connubiaque ipsa consensu, & promissione mutua fint rata:. Milites item nisi adigantur iureiurando, oblata qualicumque occasione diffluant, ipsamque quam polliciti sunt fidem plerumque frangant, aut deserant.

Ab omni fuo aliqui se arctius diuino obsequio dedicarunt.

Status Religiosorum in vet. lege. Cap. XLIX.

IAm huiusmodi rerum vestigia cernuntur in veteri testamento. [a] Enoch enim, ita ambulauit cum Deo, qui & illum transtulit. [b] Nazarei, [c] Elias, [d] Elisæus, Filij [e] Ionadab, Filij Rechab, Filij [f] Prophetarum, [g] Iudith, quæ in ieiunis conti C nenter, & cum cilicio uitam agebat: [h] Virgines, quæ in templo Salomonis, & tempore Machabæorum in septis, tamquam monasterijs clausæ asseruabantur: Anna [i] Phanuelis, & ipse quoque [K] Ioannes Baptista, quem monachorum Ducem, & Principem [l] Chrysostomus, & [m] Hieronymus, Præpositumque & Anachoretam [n] Bernardus nominarunt.

Innoua lege status Religiosorum. Cap. L.

AT vbi [o] *apparuit gratia, & benignitas Saluatoris nostri*, remediaque vulneribus Mundi curandis prædestinata proposuit, tum adumbratos antiquitus Religiosorum ordines Christiana lux clarissimè expressit; & naturæ corru- D ptæ reluctantes stimulos ostendit nouis gratiæ uiribus posse retundi, ac superari. Scilicet procedente tempore ineffabilis quoque Diuinæ Maiestatis bonitas erga nos pro grediebatur in melius, & quæ Lex ad perfectum non adduxerat homines, per eum implebatur; qui se vt omnibus imitandum præbuerat, ita ex cælestis suæ sapientiæ thesauris diuersa charismata, & distinctos munerum in Ecclesia gradus promebat. Quãobrem cunctis quidem tradidit communioris vitæ præcepta: Verum quoniam solidiora prius erant iacienda fundamenta, & quasi præcipua mystici corporis membra, vel nerui, & ossa ante alia efformanda, ideo ad eminentioris vitæ, atque doctrinæ exemplum formam perfectorum hominum, & Religiosorum ordinum ad viuum effinxit, atque spectandam omnibus proposuit. Sic Virgo natus è Virgine, quæ quidem (vt ait Augustinus) virginitatem vouit, & paupertatem, atque obedientiam E usque ad mortem (mortem autem crucis) consecrauit in seipso, & uarijs rationibus allectos ad insigne illud uiuendi genus discipulos, confirmauit, qui postea quasi reliquorum hominum Duces, nouam uirtutum præstantissimarum faciem per se, atque alios homines perfectos monstrarent orbi terrarum, unde plurima deinde quasi Euangelicæ militiæ munimenta, Religiosorum, & Religiosarum præsidia ubique disponerentur. Inde igitur breui tanta ubertatis erupit seges, ut importata in horrea Domini uacuas deiectorum Angelorũ sedes noua cælorum lętitia repleuerit. Et quod multo antea prædictum fuerat à Propheta Regio, tum (quemadmodum inquit Augustinus) „ impletum est. *Ecce enim quàm bonum, & quàm iucundum est habitare fratres in vnum.* „ *Ista* (inquit ille) *verba Psalterij, iste dulcis sonus, ista melodia tam in cantico, quam in intellectu*

a Gen. 5.
b Num. 6.
c Lib. 3. Reg. c. 17. 18. 19.
d Lib. 4. c. 2. & 3.
e Iere. 34.
f 4. Reg. 2. & 6.
g Iudith. 8.
h Lib. Machab. 2. cap. 3.
i Luc. 2.
K Matth. 3.
l S. Chrys. Hom. 1. in Marcum, & Homil. de S. Io Bapt.
m S. Hieron. ad Eustochiũ de custodia Virginitatis.
n S. Bernar. ser. de excellentia Ioan. Bapt. Vide Sozom. Ecclesiast. hist. lib. 1. c. 12.
o Ad Tit. 2.
Nicephor. lib 8. cap. 39. Christus religiosam vitam ad viuum expressit.
S. Hiero. in Apologia pro libris contra Iouinianum.
S. August. de Sancta virginit. c. 4.
In Psal. 132.

Vide Hier. epist. 13. ad Paulinum de institut. Monachi.

tellectu monasteria peperit. Ad hunc sonum excitati sunt fratres, qui habitare in vnum concupierunt: iste versus fuit tuba ipsorum, quæ sonuit per orbem terrarum; & qui diuisi erant, congregati sunt in vnum. A

Christus religiosam vitã quomodo docuerit.

Ac ne quis postea suspirandi ad ollas Aegypti, & manu apposita ad aratrũ respiciẽdi retrò caperet occasionem, quasi hominibus, Dei filium non liceret imitari, ille præter vitę suę exemplum, Doctrinę quoque (vt diximus) auctoritate cælestem hanc viuendi rationem suasit, & comprobauit. Huc enim illa tam sæpe repetita in Euangelijs spectant, quæ ex amantissimi cordis immensa charitate pronunciabat. *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me:* Et *si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me.* Huc inquam pertinent, quod de Eunuchis scriptum est, qui se castrauerunt propter Regnum Dei, atque illud. *Qui potest capere capiat.* Ac quidquid dixit, *de promisso esu ligni vitæ, de calculo candido, de nomine nouo in calculo candido, quod nomen nouum nemo scit, nisi qui accepit*, de cantico *nouo quod nemo poterat dicere, nisi illa centum quadraginta quattuor millia qui empti sunt de terra, quique cum mulieribus non sunt coinquinati. Virgines enim sunt.* B

Matth.16. Matth.19. Apoc.2. Apoc.14.

Renunciantibus seculo vires perseuerandi à Christo Domino tribui. *Cap. LI.*

ET ne quis item iure posset obijcere libertati arbitrij nostri, tanti doni oblationem (Deo licet aspirante) non posse capi; vel Religiosos Viros suscepto saluberrimo consilio nullam meliorem coronam promerituros, quàm laicos, qui legis præcepta seruassent; illud inculcarat. *Qui potest capere capiat*, cum alibi dixisset ijs, qui communiorem Christianorum vitam secaturi essent. *Si vis ad vitam ingredi serua mandata.* Siquidem (ait Ambrosius) *consilium inuitat volunteros, præceptũ vero astringit etiam inuitos. Vbi præceptum est, ibi lex: Vbi consilium, ibi gratia. Præceptum, vt ad naturam reuocet, consilium, vt ad gratiam prouocet.* C

Matth.19.

Ambros. lib. 10. epist.82. & lib. de Viduis.

Et sanè Diuinæ sapientiæ verbum iterum pensandum est, qua perfectos vocat, qui sese religioni arctius obstrinxissent, nimirum, quòd recta currerent ad brauium, & abstinerent ab omnibus, quodque Diuinę Prouidentię consilij, Patrem, Matrem, Fratres & Animam ipsam reliquissent.

Hoc igitur quasi classico excitati Apostoli, votum primi Deo vouerunt, & infracto etiam animo vsque ad mortem reddidere, excepto filio perditionis Iuda. *Dixerant* enim (ait Augustinus) *potentes illi, Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Hoc votum potentissimi vouerant. Sed vnde hoc illis? nisi ab illo, de quo dictum est; Dans votum vouenti.* D

Aug. lib. 17. de Ciuitate Dei cap. 4.

Tam potentes igitur Duces illico secuta sunt agmina piorum, qui se, suaque ponerent ante eorum pedes; qui *nihil suum esse dicerent, quorum anima esset, & cor vnum*; qui quidem cum citissimè ad crucis vexillum conuolassent, vniuerso orbi Christiano semitam strauerunt ad pietatem. Nimirum & exaltato Domino super terram, & Spiritusancto misso de cælo, vis illa pretiosissimi sanguinis pro nobis effusi hostium etiam corda rapiebat in Diuinum amorem, & nouam nouę Legis gratiam ostendens, benedicebat fortitudini suæ, & opera manuum suarum suscipiebat, promissasque olim in mysterio manifestationes, & veritates Leuiticæ tribui, quæ *parentibus suis dicerent nescio vos, & fratribus suis ignoro illos, & nesciuit filios suos*, in Sancto illo primorum Christianorum cœtu complebat. E

Act.4.

Malach.2. Deut.33. Clem. Ro. de const. Apostolicis. lib.6.

Atqui Summi ipsi Duces Apostoli doctrinam Iudæis, Gentibusque ignoratam, & inuisam prædicantes, eructabant uerbum bonum. Inter quos Paulus apertè clamabat. *Bonum est homini mulierem non tangere. Qui Virginem seruat, melius facit, quàm qui* nubit: seq. hac in re, *Spiritum Domini habere, & consilium dare, quod ipse accepisset* à Domino, testabatur. cum econtrario mulieribus, [a] *quæ primam fidem irritam fecissent, damnationem comminaretur*, sicuti fecit aduersus Nicolaitas Ioannes [b] Euangelista. Et verò ad virginitatem vouendam alias, vt Teclam, hortabatur, quemadmodum & Iphigeniam Matthæus, qui Martyrium quoque pro tam ingenti facto perpessus est.

1.Cor.7.

a 1.Tim.5. b Apoc.2.

A

Religiosi quando cœpti redigi in ordinem. Cap. LII.

IAmque è Iudææ finibus excedebat talium hominum institutio, cùm Marcus Euangelista vtriusque sexus homines pios redigere cœpit in ordinem, atque Religiosioribus legibus coercere, vt continenter Diuinæ Laudes decantarentur, & virtutibus Christianis, hisque perfectissimis etiam ipsa potissimùm excoleretur Aegyptus, quæ prima inter Gentes cum Dominum excepisset infantem, veterem Dæmonum cultum uerissima unius Dei adoratione depelleret.

Essæi Religiosi illi vocati sunt, quorum meminit † Philo Petri Apostoli familiaris: quosque Christianos fuisse, atque ad eos historiam illam referri, Epiphanius, Hieronymus, Eusebius, Nicephorus, Cassianus testes sunt grauissimi. cùm & Epiphanius

B addat Essæos à nomine IESV appellatos fuisse, deducta uoce à Iassa uoce Hebræa, quæ salutem & curationem designat. Inde ergo quasi è Paradiso deriuata fluenta, quæ totum orbē irrigarūt, & à tempore Apostolorum inchoatam Religiosorum ordinum disciplinam, usque ad Abbatis Pauli, & Antonij ætatem perdurasse probat Cassianus.

Quibus, ac sequentibus sæculis penè incredibile dictu est, quàm multi nomina Sacræ illi militiæ dederint: ut cùm Dioscoro, & Ioanni Eremitæ subessent plura monasteria, vni quoque Serapioni ad Arsenoitem decem fermè Monachorum millia subijcerentur: Sed in Ponto (vt in Monodica Basilij scribit Gregorius Nazianzenus) & in Aegypto, & Palæstina, in Syria, in Mesopotamia (vt ipsemet Basilius refert) ac verò, & in Cypro ubi eruditus Epiphanius, & apud Alexandriam (ut inquit Nicephorus, & ante hunc Sozomenus) & in Betlehem, reliquaq. Iudæa (quemadmodum Hiero-

C nymus testatur) atque in Thracia, Illyrico, & Italia, ipso quoque Constantini tempore, addo etiam in Perside, & in Gallia, passimque in Oriente Monasteria fuisse instituta, plerique omnes testes sunt ijdem Sozomenus, Nicephorus, Hieronymus, Seuerus Sulpitius, Palladius, Theodoretus, Cassianus, Euagrius, Et qui non?

Approbatio Religiosorum Ordinum. Cap. LIII.

CErtè in Concilio Nicæno Monachorum statum fuisse approbatum, atque in eo de Monasterijs, de Vita, & moribus, deque ceteris omnibus quæ siue ad monasteriorum Abbates deligendos, siue ad Monachorum admissionem spectant, diligenter actum fuisse ipsius Concilij Canones ex Arabica lingua translati perspicuam fidem faciunt. Ad quæ graue Ruffini, Socratis, & Sozomeni accedit testi-

D monium, qui fatentur, Virgines Diuino dicatas obsequio, ac templo Hierosolymitano ad inseruiendum fuisse assignatas, quo tempore Helena Constantini mater Hierosolymam ad quærendam Domini crucem uenit. Cùm etiam ex Orientis Monasterijs nonnulli Sacerdotes in bello capti, atque in Europam abducti, Imperante Cōstantino, Deoque semper melius aliquid prospiciente, Germaniam, uita, doctrina miraculis permouerint, ut fidem amplecteretur.

Cùm uerò postea Basilius sanctissimis legibus Religiosos communisset, iamque Euangelica lux in Occidentem illata latius caliginem Africæ, atque Europæ, discussisset, Augustinus huic sancto uitæ generi annumerari uoluit. Deinceps autem Benedictus, quique illius Regulas plurimi sunt amplexi, & Bernardus, ac ceteri Ordines, præcipueque ij quattuor, quos Mendicantium uocamus, illuxere mundo; minan-

E temque ruinā Ecclesiam indefesso labore pro data sibi mensura, uel sustentarunt, uel instaurarunt. Interim autem alij, atque alij identidem in quibusdam Prouincijs emerserunt, siue in Hispania Hieronymiani, siue in Gallijs Minimi, siue alibi Camaldulenses, atque in primis Cartusiani: qui uelut nouæ cohortes prodierunt in campum, & animas plurimorum è laqueis diaboli in sanctam Domini libertatem, uel uita, & uoce, uel assidua ad Deum oratione asseruerunt.

Oecumen. Theophylact⁹ fidem interpretantur. 1. pastum Epiphanius. 1 pro missione. Ambrosius professionem. Aug. verum vide Epiphanium 2. libro cont. hæreses. hæresi 48. August. de S. Virginita. ca. 11. & de Adulterinis coniugijs c. 4.

† Philo de Vita contemplatiua, siue de Iessæis.

Epiphanius lib. 1 to. 2. aduer. hær.

Hier. in Cat. script. Eccles. Euseb lib 2. Eccles. hist. cap. 15. 16 & 17.

Niceph. lib. 2. cap. 15.

Cassia. de institut. cœnob. lib 1. c. 2.

Epiphan. hær. 19.

Sozom. lib. 1. hist Eccles. c. 12. & 13.

Sozom lib. 6. c. 28. & 19.

Niceph. lib. 11. c. 34.

S. Basil. epist. 79.

Niceph. lib. 18. c. 19.

Sozom. lib. 6. c. 31. & 32.

S. Hieron. in Epitaphio Paula.

Sozom. lib. 6. c 34.

Niceph lib. 9. cap. 14.

S. Hieron. in Epitaphio Marcella, & in Epitaphio Fabiola ad Oceanum. Paula & Eustochiū ad Marcellum. Seuerus Sulpitius de obitu Martini lib 1.

Palladius in Lausiaca historia.

Theodoretus de vitis Sanctorū Patrū.

Cassianus de institut. Cœnob. & Patrum Collationibus. Euagrius lib. 1. hist. Ecclesiast. c. 21. & lib. 4. cap 7. Nicæni Concil. ex Arabico collecti Can. 64. 65. 66. 67. 68. in editione Alphonsi Pisani. Ruffinus lib. 1 ca. 8. Socrates lib. 1. cap. 17. Sozomenus lib. 2. cap. 2. S. Augustinus tract. 1. de communi vita & moribus Clericorum.

Religiosorum Ordinum Monastices, ac Presbyterij quinam antiquitus finis & officia. Cap. LIII.

Diuersa officia & fines Clericorum, & Monachorum.

ETsi verò familiæ hæ, de quibus locuti sumus, cognationem inter sese maximam habent, quòd *sollemnia vota* profitentur, quibus natura Religionis continetur: Alij tamen Monasticæ vitę, alij verò Presbyterij fines, ac diuersa penè vtriusque status olim officia extiterunt. Monachorum illa propria erant, iugis oratio, psalmodia, vigiliæ, ieiunia, & aliæ exercitationes, Diuinorum cotēplatio, atque ipsa viuendi ratio victu, vestitu, & loco, à reliquorum hominum communione iuxta nominis etymon distincta. Et Dionysius Areopagita cùm Monachos constituisset superiores quidem plebe, clero verò inferiores, sed qui propter uitæ puritatem proximè ad functiones Ecclesiasticas accederent: & illorum statum, vitamque adscripsisset, testatur ab Apostolis vocatos esse Therapeutas à legitimo Dei cultu & contemplatione, cui uni totos se dedebāt, & monachos dictos ab indiuidua illa & singulari vita, & à rebus alijs separata, quam profitebantur. Præterea apud eumdem Dionysium vniuersus ille Consecrationis Monasticæ ritus, secessionem hanc, & separationem, ac transformationem in uitam unificam, & Dei contemplationem designat. Extant hac de re plurima Patrum decreta apud Gratianum, & apud Iuonē. Ex Concilio quidem Nicęno Canon sexagesimus primus inter Arabicos legitur. Vt Monachorum conuersatio iuxta ipsorum nomen à reliquis sit discreta: In Chalcedonensi autem capit. 4. Monachorum uita oratione, ieiunio, quiete, & clausura definitur: Hieronymus verò ad Riparium, ad Paulinum, ad Heliodorum, ad Rusticum, & ad Desiderium, solitudinem, orationem sine intermissione, vigilias, laborem manuum, Diuinorum contemplationem, ac uitam pœnitentem ex Apostolico instituto prorsus ab alijs seiunctam, & pro eorum nominis ratione singularem, propria illorum esse docet. Ad eundem quoque modum Monasteriorum Instituta describit Chrysostomus: *Domus* (inquit) *luctus sunt Monasteria, vbi cinis, atque cilicium, vbi solitudo, ieiunia, terrenorum duritia lectulorum; nullæ ibi perturbationes, nulla cura, tranquillo nempe in portu nauigant; alta ibi quies, & silentium.* Et pleraque alia, quæ de Hymnodia Psalmorum, canticis, & Scripturarum studijs elegantissimè persequitur. Quæ eadem commemorat Augustinus libro de moribus Ecclesiæ Catholicæ, ac de opere Monachorum. Extant item Ascetica Pachomij, & Basilij, quæ hęc confirmant.

Cap. 6. Eccles. Hierarchia.

1. q. 1 placuit. Monachorū vita qualis.

B

C

Chrysost. hom. 14.

Presbyterorum officia quæ.

At verò Presbyterorum, & Religiosorum sacerdotum illa propria officia sunt ex ipsa Christi institutione, vt saluti hominum procurandæ tamquam coadiutores Dei incumbant, disciplina morum, & doctrina Fidei alios ædificent, verbi ministerio, Sacramentorum administratione, vita exemplari, & oratione populo prosint; denique (sicut à Dionysio traditum est) vt purgent, illuminent, & perficiant alios: quæ actiones propriæ sunt Ecclesiasticæ Hierarchiæ, quam Christus secundum exemplar illius cælestis in terris instituit, hoc est, vt legatione inter homines pro Christo fungerentur, & opus illud promouerent, quod Christi atque Apostolorum est, quodque solùm toti Ecclesiasticæ Hierarchiæ fuit demandatum: quam institutam à Christo Domino accepimus ad retinendam doctrinæ ab eo traditæ puritatem, atque ad excitandos, & iuuandos homines, vt æternam salutem consequantur. Quæ cuncta adhuc clariora sunt ex Euangelicis, & Apostolicis libris; atque ex ipsa Patrum Canonica institutione, uno ore dicentium, Ordinem uniuersum Sacerdotum vni huic operi consecratum fuisse, ut ab omnibus alijs curis liberū, & immune esset; ne qua re impediri, vel retardari posset ab eo ministerio, quod principem locum in Ecclesia Dei tenet. Ac quidem Gregorius Nazianzenus quid addat Presbyterium ad Monachismum, quæ & quales uirtutes in eo requirantur, qui tractaturus est de æterna animarum salute, grauissimè, & eleganter describit.

D

De Eccles. Hier. cap. 6.

E

Greg. Naziā. Apolog. 1. Chrys. lib. 6. de Sacerdotio. Ambr. 5. lib. epist. 7.

Vtriusque autem huius uitæ Sacerdotalis, & Monasticæ status, & officia pleriq; Patres inter se contulerunt, vt Chrysostomus, & Nazianzenus: Sed Ambrosij testimonium audiant uiri pij. Is enim scribens ad Vercellenses, cùm commemorasset

Eusebium

A Eusebium ex Monacho creatum Episcopum, vtriusque simul vitę exercitationes retinuisse, vt in Ciuitate positus Monastica instituta seruaret, & Ecclesiam regeret ieiunij sobrietate, ita demum de vtraque vita subiunxit. *Hæc duo in attentiore Christianorum deuotione præstantiora esse quis ambigat? Clericorum officia, & Monachorum instituta, ista ad moralitatem, & comitatem disciplina, illa ad abstinentiam assuefacta, atque patientiam, hæc velut in quodam Theatro, illa in secreto; spectatur ista, illa absconditur: ideo bonus quidam athleta ait:* Spectaculum facti sumus; *hæc vita in stadio, illa in spelunca; hæc aduersus confusionem sæculi, illa aduersus carnis appetentiam; hæc subijciens, illa refugiens corporis voluptates; hæc gratior, illa tutior; hæc se ipsam regens, illa semetipsam coercens: vtraque tamen se abnegans, vt fiat Christi.* Et post pauca. *Hæc ergo dimicat, illa se remouet; hæc illecebras vincit, illa refugit; huic mundus triumphatur, illi exulat; huic*
B *mundus crucifigitur, & ipsa mundo, illi ignoratur; huic plura tentamenta & ideo maior victoria, ibi infrequentior lapsus, & facilior custodia.*

Præclara vitę Monasticę & Clericalis comparatio.
1. Corinth. 4.

Sic etiam inter laudes Athanasij hanc non in postremis connumerandam docet Gregorius Nazianzenus, quòd actionem tranquillam, & actuosam tranquillitatem consociauerit, & persuasum suo exemplo fecerit, monasticæ vitæ professionem potius morum grauitate, quàm corporis secessione imitari atque exprimi posse. Rursus idẽ Theologus scribit, Basilium primum excogitasse solitariam vitam Monastico cultu traducere; *Cùm solitaria* (inquit) *vita, & ciuilis, vt plurimum, inter se dissiderent, neque vtraque omnino vel commoda, vel incommoda sua pura, & immixta haberet, verum illa quidem tranquillior esset, magisque sedata, Deoq́ coniungens. E contra hæc occupatior quidem, & fructuosior, verùm à tumultibus minus libera, præclarè eas inter se reconciliauit,*
C *ac permiscuit: pietatis quidem Gymnasia, & Monasteria extruens, non tamen longo interuallo remota ab ijs, qui simul viuunt, nec veluti muro quodam distinguens: vt nec contemplatio communicationis expers esset, nec actio tranquillitate, & contemplatione careret: sed quemadmodum terra, & mare, ita etiam hæ duæ vitæ commoda sua inter se communicantes ad vnicã Dei gloriam concurrerent.* Hoc igitur Basilij studium, & inceptum, quos in posteriorum Religionum institutione progressus fecit, in earundem instituto ad suũ finẽ peruenisse videamus; nam Monasticæ disciplinæ, & Sacerdotij virtutes, & vtilitates ita vnius vitæ cõmunione permixtę sunt, vt veræ illius solidæ virtutes, atq. vtilitates Sacerdotij ministerijs, & exercitatione extra vmbram, & solitudinem positæ, illustriores fiant, & quàm maximè fructuosę. Quippe Sacerdotij ministeria religiosis virtutibus adiuta, tranquillitatem animi, & puritatem non impediunt, sed potiùs
D perficiunt, & oratione, ac Diuinorum contemplatione quasi accensa, feruentius, & cum vberiore animarum fructu exercentur. Vnde item fit, vt aliorum vtilitas cum propria vtilitate coniuncta semper sit, nam in omni ministerio, & actione ad renouationem spiritus, perpetua veteris hominis mortificatione, ad augmenta uirtutum, ad maiorem Dei gloriam Religiosorum ordinum Auctores, & Duces semper aspirarunt.

Nazianzenus de laudibus Athan.

In oratione funebri ad Basilium.

Cõmoda, & incommoda vitæ solitarię & socialis, & quõ hæ inter se conciliatæ sint.

Religiones quæ coniunxerunt officia Sacerdotum cũ votis laudantur.

Quamdiu, & quanam ratione olim instituebantur, qui in Religiosas familias petebant admitti. Agitur de Nouitiatu diuerso pro varia hominum ratione, vel temporum ipsorum. Cap. LV.

E CVm tempus probationis & Nouitiatus vnà cum ipso Religionis statu institutum sit, ad explorandum, qua propositi constantia, quoue quisq; ardore mentis sit Religionem suscepturus, ac pondus huius professionis melius intelligere & reperiri possit, constans hoc fuit primorum illorum Patrum consilium, vt admittendi probarentur, diutissimo ac difficillimo examine, ne facilè suscepta professio, facile etiam & cum graui scandalo desereretur. *Quare renunciaturus sæculo* (vt auctor est Cassianus) *primo multis diebus pro foribus Monasterij excubans, omnium generibus aduolutus & despectus, perseuerantiæ & humilitatis experimentum aliquod dabat: deinde anno integro inseruire illum in Xenodochijs peregrinis oportebat, prinsquam congregationi reliquorum Fratrum adnumeraretur: postea demum Fratrum numero*

Cassian. De instit. lib. 4. c. 32. & 31.
De Instit. lib. 4. c. 3. & 36.

Probatio que olim in Religione erat fieri solita.

adscriptus, alijs obedientiæ & tolerantiæ experimentis exercebatur sub disciplina alicuius senioris: donec profectus illius, & conuersationis virtus multis, & longissimis probationibus explorata, euidenter agnita esset, & vsque ad hoc tempus vestimenta sæcularia, quibus indutus ad monasterium venerat, seruari solita fuisse tradit idem Cassianus, vt si tandem iudicio seniorum satisfaceret, illa pauperibus distribuerentur: sin minus, exutus veste Monastica, & sæculari rursum indutus, è congregatione fratrum dimitti posset. Eo igitur tempore signum erat Candidatum Religionis, tum denique Monasticis insignibus initiari, & professionē facere; Neque uerò ex hac Patrum traditione vllū professioni tempus præfixum colligitur, quippe quod positum erat in iudicio Maiorū post primas illas religionis exercitationes; Quam rem nec eodem modo, neque ea mensura temporis fieri posse ratio euidens demonstrat; rationi enim consentaneum est, ignotos, siue tenerioris ætatis, quorum inconstantia suspecta est; vel grandiores ob vitæ anteactæ vitia, diutius, & dificilius esse probandos; Maturiores autem, & qui in virtute progressus aliquos fecerunt, facilius ac breuiori tempore in probationibus uersatos, ad professionem esse admittendos. Scribit autem idem ipse Ioannes Climachus Isidorum quemdam primarium ciuem Alexādrinum, quod esset ingenio aspero & intractabili, totos septem annos pro foribus Monasterij probatum, priusquam dignus iudicatus esset, qui Monasterium intraret. Et Basilius, quem Magistrum huius exercitationis Beatus Benedictus agnoscit, in Regulis fusius disputatis, interrogatione X, nullum tempus Nouitiatus præscribit; sed hoc in Superioris facultate positum relinquit, ut facilius probentur, qui in superiori ætate studiosè vixerint diutius: quorum autem inconstantia suspecta sit, ijs adhibendum censet temporis spatium, vt grauioribus experimentis de illorum natura & perseuerantia periculum fiat. Rursus interrogatione XV. cùm docuisset pueros tenerioris ætatis in Monasterio recipi debere, quem morem Patres in Eremo religiosè obseruarunt, & modum præterea tradidisset, quo instituendi separatim & informandi essent professionis tempore, illam in uniuersum regulam tradit, firma tamen ætate, & ratione probè adulta ad professionem virginitatis admittendos, & multo dierum dato spatio his, qui sic initiandi sunt, ad deliberandum de hac re, vt quid sibi expediat seorsum positi, secum constituant.

Probationis tempus olim incertum. Ex Basil. interrog.

Gradu. 4. de obed.

Greg. Naziā. in orat. pro Basilio. In fine regul. c. 73.

Professio virginitatis.

Isidorus quoque Hispalensis, qui in gratiā Monachorum Occidentis Regulam uitæ Religiosæ ex Patrum ueteri disciplina collegit, eadem fere scribit quæ ex Cassiano retulimus, vt generatim apud hos Patres, qui Monasteriorū Orientis, & Occidentis mores literis prodiderunt, nullum certum tempus probationis agnoscas; quamquam in ipsomet Oriente apud Tabennesiotas, qui peculiarem quamdam uitæ rationem à reliquis Monachis variantem Pachomio Magistro, ac Duce acceperūt, totum triennium pro Tyrocinio Religiosorum præscriptum legimus; Floruit hic Pachomius sub Constantino Magno, pater innumerabilium Monachorū, & in insula quadam, quę Tabenna nominata est, asceteria tradidit, & Regulam uitæ huius suis Tabennesijs conscripsit, quàm ab Angelo eum accepisse plerique Ecclesiastici Auctores tradunt, & in summo honore apud Monachos Orientis fuisse; Hieronymus est auctor, qui eam Regulam Latinā edidit. Is igitur uir tantus, Religosę uitæ Dux, in ea Regula, quam Angelorum ministerio edoctus fuerat, illud inprimis statuit: ne quis ad aliorū contubernium admitteretur, nisi post Nouitiatus trienniū, quo tempore Nouitij paululum mutato habitu difficilioribus operibus exercendi essent; & probandi, num in studio Religionis perseueraturi essent, & certamina uitæ spiritualis retinere possent. Ego uerò illud crediderim; hoc tempus triennij probationis pro his tantùm institutum, qui adulta ætate ad Monasterium uenirent: pueros enim, quos tenera adhuc ætate in Pachomij Monasterijs nutriri, & ad disciplinam informari, ex gestis ipsius, & Regula ipsa constat diutius esse probatos, ratione manifesta conuincitur. Hanc autem regulam Pachomij imitatus est Iustinianus Augustus, qui Authent. collat. 1. titu. 6. inter alia de Monachis sic statuit: *Sancimus ergo sacras sequentes Regulas, eos qui singularem conuersationem profitentur, non promptè mox à Reuerendissimis Præsulibus venerabilium Monasteriorum habitum percipere Monachalem, sed per triennium*

Tempus probationis antiquitus apud Monachos. Niceph. lib. 9. c. 14.

Pachomij regula de Nouitiatu qualiter exponenda.

totum,

A *totum, siue liberi sint, siue serui, expectare, nondum Monasticum habitum promerentes, sed tonsura & veste eorum vti, qui Laici vocantur, & manere Diuina addiscentes eloquia; & Reuerendissimos eorum Abbates requirere, unde eis desiderium uitæ singularis accesserit; ne forte illa maligna occasio ad hoc eos induxerit, experimentoq; percipienda est eorum tolerantia & honestas; non enim est facilis uita hominum mutatio.*

Idem probatur alijs Auctoritatibus. Cap. LVI.

Citatur Nouella hæc Constitutio Iustiniani à Photio in Nomocanone 4.11.c.3. ab Iuone Carnotensi p.7.c.153. Eadem ferè statuit idem Augustus Nouella 123. B c.52. quam Constitutionē, quæ de his loquitur, qui ad Monasterium nondum cogniti ueniunt, habemus apud Burcardū lib.8.c.20.& Iuonem p.7.c.41. sub nomine Toletani Concilij Quinti. Apud Gratianum uerò 17.q.2.c. *Si quis incognitus:* sub nomine Bonifacij Papę: Tria igitur hic adnotanda sunt, quibus à Iustiniano triennij huius institutio grauissimè confirmatur. Primùm, diligenti, & longo examine explorandam esse eorum uocationem, qui Religionem cupiunt, quo nimirum spiritu ducantur, quemve ad scopum tendant; ex fine enim Religiosi, & uocatione futurę uitę ratio sumenda est. In qua re quiuis error grauissimus esse solet: Deinde certum periculum facere, de illorum patientia & honestate, quę duo maxima pręsidia sunt uitę Religiosę. Tertium non esse facilem hominum mutationem. Et *facile quidem est in oculis Dei subito honestare pauperem:* At si pronuntiandum, vel iudicandum est ex his, quę frequenter accidunt, multùm est assueta relinquere, difficileque à sęculari uita ad Religiosam firmo, & constanti pede transire: Ita ut in eo, quod semel aliquis cęperit, nec C destitutor, nec tepidus postea futurus sit. Illud pręterea in hac Constitutione interim animaduertendum est, Iustinianum, cùm Sacras Regulas in his Nouellis dicit, eas sem per intelligere, quę uel ab Apostolis, uel ab Apostolico sęculo traditę sunt. Quare hāc triennij institutionem antiquiorem Pachomio existimare possumus: & ualde uerò simile est, in Monasterijs à Sancto Marco Alexandrię institutis eam Apostolico illo sęculo uiguisse. Iosephus enim de captiuitate Iudaica apud Esseos hunc morem fuisse scribit ut candidatis disciplinę suę non statim pateret aditus, sed triennio primò probatos, & de illorū perseuerantia fide facta, ad communem congressum, & conuictū Sacramento pręstito admissos: sub Esseorum uerò nómine Philo uitam Monachorum B. Marci scripsit in libro de Vita contemplatrice; cuius meminere Hieronymus, & Eusebius. Conferat prudēs Lector Iosephum cum Philone, & utrumque eorumdem D vitam scribere comperiet. Pauca quidem excipio, quæ Iosephus ex Iudaica superstitione in suo libro interseruit.

Cur trium annorum nouitiatus sit institutus.

Eccl. 11.

Triennij Nouitiatus quando institutus.

Cap. 12.

Essei vnde dicti.

Hęresi 29.

Sed quoniā in Esseorum nomen incidimus, placuit hoc obiter annotare: Essei siue Iessei primi exercitatores huius uitę Religiosę, Epiphanio Auctore, à IESV nomine vocantur, à Iassa Hebręa voce, quę salutem & curationē significat, à cuius uocis significatione Therapeutarum Gręcum nomen impositum est, quo Monachos ab Apostolis uocatos testatur Dionysius. Idem ergo nomen Iesseus & Therapeuta à IESV nomine desumptum est, & utroque idem Religiosorum institutum significatur.

De Eccles. Hier. cap. 6. Euseb. lib. 2. c. 17.

Quænam de Nouitiatu siue probatione à S. Benedicto instituta sint. Cap. LVII.

Ceterum Canonica S. Benedicti institutio probationis annum tantùm concessit, E confirmante Gregorio Magno, ut scribit Alexander Secundus 17.q.2.c.1. Idē tamen Gregorius propter peculiarem causam hoc immutauit, & ad triennium Pachomij reduxit lib.7.Reg.Epistola 11.scribēs ad Episcopos Italiæ: *Si qui uerò* (inquit) *ex militaribus uiris adnumerari in Monasterijs festinant, non sunt temerè suscipiendi, nisi ut ia eorum subtiliter inquisita fuerit, & iuxta normam regularum in suo habitu per triennium probati, tunc Monasticum habitum Deo Auctore suscipiant.* Vocat hic Gregorius normam regularem Pachomianum institutum.

Probationis tēpus annus d. 53. cap. legem, apud Iuonem p. 10. c. 124.

Rursus idem Gregorius lib.8.Epist.23.cùm accepisset, nonnullos Monachos parum religiosè uiuere, quòd patū probati tonderentur, sic scribit Fortunato Episcopo

19 q. 1. c. Monasterijs.

Biennium probationis. Can. 41.

Neapolitano. *Monasterijs omnibus fraternitas vestra interdicat, vt eos, quos ad conuersionem susceperint, priusquam biennium in conuersione compleuerint, nullo modo audeant tonsurare: sed hoc spatio vita, moresque eorum sollicitè comprobentur, ne quis eorum, aut non sit contentus eo, quod uoluit, aut ratum non habeat, quod elegerit; nā cùm graue sit inexpertos hominum obsequijs sociari, quis possit dicere quanto sit grauius ad Dei seruitium improbatos applicare?* Hactenus Gregorius. Cuius testimonio vides pro uarietate hominum varias probationes institutas: Nam milites triennio probantur, quòd à militari vita ad Religiosam difficilis sit mutatio; Alijs verò annua probatio iure communi instituta satis est. Præterea Trullana Synodus, cùm nonnulla de Monastica vita statuisset, de Anachoretica & solitaria illud definit. *Quadriennio toto multis modis in Monasterijs probatos, & accedente Episcopi examine, & iudicio ad illam admitti posse.* Sed hęc Trullana definitio laxior est, vt sunt pleraque alia, quæ in Canonibus huius Synodi continentur. Illa verò Isidori libro de Officijs Ecclesiasticis secundo, seuerior, & antiquiorum Patrum gestis, & huic institutioni magis est consentanea. Sic enim habet. *Anachoreta exercitatione Cœnobiorum probati in omnibus Monastery disciplinis per viginti annos ad hanc contemplationem per obedientiam obligantur*; quoniam enim Anachoretica uita difficilis esset, propterea viginti annos illam præmeditari in Monastica disciplina necesse erat, & tā lōga probatione ad arripiendū hoc uitę genus pręparari. A B

Anachoretica, & solitaria vita quō modo nō sit facile concedenda.

Aetas admittendorum. Cap. LVIII.

Aetas admittendorum. 20. q. 1. & 2.

Cap. 10.

DE ætate autem illorum, qui Religionem ingressuri essent, diuersa pro ratione, aut temporum, aut locorum tradita sunt. Et quamquam in uniuersum pueri tenera adhuc ętate Monasterijs à parentibus oblati, sub Religiosa disciplina nutriebātur, non tamē à patribus uno modo definitum accepimus, qua ætate illis Religionem ingredi liceret; Extat Concilij Romani sub Syluestro primo Decretum, quo postquam de ea ætate, qua Virgines consecrandæ sint, cautum est, de Professione Monachorum sic decernit. C

Nulla uerò schemata Monachorum oportet fieri ante uigesimum quintum annum propter scandala, & ut xxv. anno, euacuato iam omni feruore diaboli, inueniat sibi mundum vas Spiritussanctus. Multa quidem in hoc Concilio obscurè traduntur, varięque sunt lectiones, sed huius loci sensus planus est, ne vllus videlicet induat habitum Monasticū ante vigesimum quintum annum, hoc est, professionem faciat; hanc enim uocat Concilium schemata Monachorum. At & supra dictum est Pachomio, & Iustiniano, probari olim consueuisse Nouitios veste Laica, aut parum distincta: atque inde forsan in Religiosis familijs distinctio habitus Professi, & Nouitij introducta est, cùm veste Laica probarentur, & alia ueste, idest Monastica & Religiosa professio fieret: cuius rei meminit etiam Dionysius. Sed ad Decretum Romanum quod attinet, hac ratione vigesimus quintus annus statuitur. *Propter scandala*, inquit, *euitanda*, atque vt ætas adolescentię lubrica, & efferuescens, tam longa, & tam matura probatione cōprimeretur, nullumq. periculum esset ad sæculū cum scandalo redeundi, quod eo tempore, cùm Ecclesia Christi adhuc inter gentes uersaretur, maximè timendū erat. Gregorius autē Magnus posteriore sęculo, quo adulta iam erat Ecclesia, prohibuit quēquā ad Religionem admitti ante decimum octauum annum, nō quidem in uniuersum, sed his tantum in locis, vbi est durior Congregatio Monachorum, vt in Insulis: quamquam ætatis mensuram Patres Concilij Oxoniensis generalem in omnibus Monasterijs esse uoluerunt, nisi euidens utilitas, aut necessitas aliud suaderet: Et Cardinalis de Turrecremata testatur hoc ipsum petitū esse in Concilio Basileensi. Marcellus uerò Papa his, qui in minori ætate Monasterijs oblati sunt, si quinto decimo ætatis anno permanere professi fuerint, redeundi ad sæculum licentiam denegat. Quanta igitur hæc uarietas, ut pro ratione temporum, locorum, ac personarum, à uigesimo quinto ad decimum quintum deuentum sit. At illud sextæ Synodi numquā usu Rom. Ecclesię receptum est, decem annorum tempus ad amplectendā uitā Monasticam suffice re; quāquā in potestate Episcopi sitū sit diutius expectare, si ita cōuenire iudicauerit. D E

* Schemata Monachorū. Ita legit Ayala de trad. de voto contin. Item Iouen' in summa. D. de Reg. c. ad nostra ca. super eo, c. 6. Eccles. Hier. Vide Philon. vbi de habitu candido Iessæorum.

Ante 18. annum ne qs ad Religionem admitteretur cap. 40. temp. Greg. Aetatis. ann. 15. ad profes. Pro ratione temporū loc. & perso. variata est professio.

Verum

A Verum est, quod Leo Aug. (auctore Theodoro Balsamone) hunc Canonem ita temperauit, vt vndecimo ætatis anno ingredi Monasterium liceret, sed ante sextumdecimum tonderi prohibuerit, & ante quintumdecimum testamentum condere. Quę Constituto æquior est. Multa verò in Concilijs Toletanis traduntur, quæ consulto omitti mus. De Monachis hoc addo. Cùm quartus decimus annus ætatis iure communi ad professionem faciendam satis esset; nunc Concilij Tridentini Decreto sextus decimus requiritur. Hanc porrò varietatem in virginum consecratione & velatione contigisse paucis monstrare possumus. Diaconissę ad Catechesim fœminarum, & ad alia quædam Ecclesiastica olim eligebantur. sexagenariæ verò iuxta præceptum Apostoli. De virginibus eligendis ad sanctorum ministerium, quod præceptum secutus est Gregorius, cùm hac ætate, idest sexagenaria, virgines Abbatissas consecrari præcepe-
B rit. sed Concilium Chalcedonense cap. 15. Diaconissarum creationem quadragesimo ætatis anno diligenti præcedente probatione fieri statuit; cuius varietatis causam sexta synodus notat, quod vegetior facta Ecclesia, & Paganorum metu sublato, minus periculi timendum esset. At verò in virginum velatione Patrum concors sententia est, virginē non velandam, nisi multo tempore probata iam pudicitia, ne quod scandalum pateretur Ecclesia Dei propter adolescentularum leuitatem, ne qua occasio daretur aduersario maledicti gratia, si quædam post Satanam retro abirēt, ut Apostolus monuit. Extat Canon Concilij Romani, sub Syluestro primo. *Ne vllus Episcopus virginem sacratam benedicat, nisi eam probauerit per uiginti septem annos; quia ibi probatur pudicitia uera, si per tot annos eam custodierit. Post uncta uertice introducatur ad nuptias Christi.* Hactenus Syluestri canon.

C Sed illud frequentiori Patrum consensu definitum est, velari posse virginem uigesimo quinto ætatis anno, situmq́. esse in potestate Episcopi propter periculum pudicitię, aut si ita exigerent vel parentes, vel tutores, aut si immineret mors, ne sine gratia professionis decederet, hoc tempus minimè expectandum. Habetur hęc definitio in plerisque Concilijs. Et ita definitum est à Pio primo 20. q. 1. cap. virgines. Ibidem Gelasius capit. deuotis. Et in hoc decreto illud obiter adnotatur: Gratiam Professionis à Gelasio cum gratia Baptismi conferri. statuit enim, *sacrum uelamen uirginibus imponendum, aut Epiphaniarum die, aut festis Paschalibus, nisi (propter mortis periculum, ne sine hac gratia decedant,) hoc tempus sit expectandum, sicut* (inquit) *in Baptismo, qui statis solennibus diebus celebrandus est, sed morte imminente, ne quis sine gratia decedat, quocumque tempore fieri potest.* Refertur inter canones Basilij, virginem ad professio-
D nem admitti posse decem & septem annos natam, non tamen passim, sed eam cuius diu examinata & probata fuerit perseuerantia, & vt admittatur, multis precibus contenderit.

Denique Aurelianēsi Synodo statutum est, virgines illas triennio esse probandas, quę inclusę perpetuò non tenentur. Atque hactenus de veteri Monachorum discipli na, ac de varijs probationum institutis dictum sit, ex quibus hoc planè colligitur, antiquiores huius vitæ Duces & Institutores in hanc vnam rem totos incubuisse, ut Tyrones eo spiritu atque his Dei donis prędití essent, quibus professioni, quam suscepturi erant, plenè & cumulatè satisfacerēt, in hac re examinanda eo diligentius, & prolixius vacasse, quo aut ardua magis, aut difficilior foret professio, aut ipsi propter ętatem, aliave anteactæ uitę impedimenta, minus maturi, minus idonei, minusq; explora
E ti essent. Et propterea in Antistitum, Episcoporumq́. iudicio totum hoc positum esse, qui de uniuscuiusque vocatione & profectu iudicarent, & an ad illam spiritus men sutam peruenissent, quę professioni par esset.

Ætatis xj. anno poterant ingredi sed non tonderi vsq; ad xvj. Ius commune de ætate. Conc. Tridē. sess. 25. c. 15. De uirginib. Nouitijs & professis 1. ad Timot. 5. 20. q. 1. Iuuēculas. 27. qu. 1. Diaconissam. 1. Timoth. 5. Anni xxvij. probationis. cap. 10. Ita legit Ayal. ubi sup. Ritus ungendi uerticem uirginis profitentis. Quando breuiabatur tēpus professionis. In Conc. Mileuit. can. 16. In Chart. 3. can. 4. In Afric. can. 127. In Turon. 2. can. 21. In Turon. 3. can. 28. In lib. 1. capitularium Carol. 107. Can. 18. Tempus aliud admittēdarum uirginum. Can. 19. Causæ cur differrēt vel contraheretur tēpus probationis.

Quanam ante, ac post trium uotorum, & aliarum Regularum obseruationem præstat ut Religiosi doceantur. Cap. LIX.

Restant alia, quibus si Nouitiorum animi pręmuniantur, ingentem sibi tranquillitatem, Ordinibus autem religiosis vtilitatem parient. Hęc sunt iudicium, atque discretio: charitas, religio: notitia denique rationum earū, quibus calumnias aduersantium, aut Religiosę vocationi obstrepentium depellant: qua-

les

les sunt, qui Obedientiam cæcam condemnant: qui item contractum claudicare asserant, si quis iuri suo renunciet, seq. totum ijs regendum sic tradet, ut etiam ab ijs dimitti possit, ac si qua eiusmodi sunt alia, de quibus optimi Theologi egerunt, quos suo loco indicabimus. A

Discretio Religioso quantum necessaria.

Quòd ergo ad discretionem spectat, stupidi, aut obscuri esset iudicij, si quis cogitaret, quoniam religiosæ vitæ sese addixisset, ideo non curandum esse magnopere, quonam modo cum proximis, ac præsertim cum fratribus, hoc est, qua charitate, dexteritate, ac prudentia sese gereret; Quare libri, quibus de discretione agitur perlegendi sunt attentè, animiq. Nouitiorum prudentibus monitis, atque interrogationibus identidem roborandi, vt sciant primùm homines esse se, nimirum quibus ratio insit, quæ propria vis, naturaq. nostra est, cuius rationis vsus si desit, nemo quantamcumq. exteriorem deuotionem præseferat, euadet alius, quàm aut perparum utilis, aut certè quasi truncus, & stipes: sanè uerò religiosis domibus, qui hoc iudicij dono caruere, plurimum sępisimè incommodarunt; dum uidelicet, cùm rerum imperiti, ac rudes ad religionem venissent, illico res pro suo modulo non metirentur, plusq. æquo audi ti sunt, vel ipsi temerè, atque inflato animo Seniorum iudices ausi sunt esse. B

Charitas quãti facienda.

Porrò iudicium, & discretionem mirificè charitas iuuat, quæ facilè sentitur, num in corde hæreat, si cogitetur, num ex amore, an odio: ex inertia, an solertia; ex studio discendi, an ex tumore, & indignatione subdendi se iudicemus, cogitemus, loquamur, operemur. Charitati autem, etsi, quoniam ipsius modus est sine modo, certa lex pręscribi non potest, maximè tamen excitatur, ac quasi illustratur, & rerum particularium doctrina, & declaratione, ac proprijs Auctorum libris, qui de ea egerunt, nec non peristasibus, siue circumstantijs Regularum rectè expositis, & inuicem collatis, alijs denique huiusmodi, (ut ita dixerim) directionibus, quę nec semel, neque obiter sunt tradendæ. C

Perfectio Religionis considerãda.

Nouitij igitur, cùm uel de maioribus, uel de reliquis Patribus, ac Fratribus, aut itẽ de sęculi hominibus cogitant, instruendi sunt accuratissimè, ut ad iudicium charitatem, ad charitatem autem, atque iudicium perfectionem Religionis, tamquam optimum condimentum adhibeant. Hęc enim adiuncta iudicio, & discretioni, fructus uberrimos ferunt: Quemadmodum fit, cùm intellectus ueritate aliqua apprehensa, in ea non sistit sese, sed uoluntas item excitatur, mouetur, atque roboratur ita, ut speculatio in rem, & praxim conferatur: hoc uerò tanti momenti est tam in superiorib. quàm in subditis, vt dicere non dubitem, quin ex hac discretione potissimum pendeat tutissima Religionum directio. D

Imitanda Christi uita.

Quin & maximi momenti fuerit Nouitijs, si non tam ad meditandũ, quàm ad imitandum sibi proposuerint ipsam Christi Domini uitam; & quidem non solùm in reliquis, verum etiam in eius cum hominibus conuersatione. Ecquanta enim sunt, quæ Aeterna illa Patris Sapientia ad captum nostrum sese accommodans, ut omnes è peccatorum laqueis eximeret, tamquam radio suæ bonitatis, vbique iaciebat? nimirum, quòd cum hominibus circumspectissimè agens, & his liberi arbitrij ius relinquens, neque eos cogebat vmquam, nec tamen sine ipsorum consensu sanabat.

Precautiones aliæ. Cap. LX.

Ioan. 16.

Sed & permagni momenti fuerit, vt re ipsa Religiosi initio doceantur assuescere, ne quid in seipsis statuant, sed neque procliues sint ad quicquam de aliquo credendum, ni prius rem optimè intellexerint, omnibusq. rationibus eruere ueritatem quæsierint, siquidem hoc ad eos spectauerit. Cùm uerò Christus Dominus ipsissima sit Via, Veritas, & Vita, ad huius item examen tamquam ad pondus Sanctuarij pendenda sunt, & nostra, & aliena, vel facta, uel cogitata. E

Ac quoniam eam mentem Religiosus status aliquibus potest inijcere, qua uel homines sæculares non admodum æstimentur, quasi illi in fluctibus agitentur, nos in portu nauigemus; vel quasi nudæ ceremoniæ habeantur, si, qua decet humanitate, ac mãsuetudine nos erga illos, aut inter nos præstemus, propterea ipso opere docendi erũt, vt quæ agunt, ea sine strepitu, sine animi tristitia, sine spiritu timoris, sine audacia,

aut

A aut eo vitio, quod sapiat impudentiam, operentur in verrendis cubilibus, in claudendis portis, in qualicumque opere faciendo. Si quid enim inconsideratè agunt, quod rumorem excitet, intelligant id posse esse impedimento eorum, qui vel Deum orant, vel ad conciones sese parant, vel decumbunt ægroti, vel si quis in palæstra religionis recentissimè admissus aliquo modo turbetur. Quod ipsum intelligendum est, si quis altiore voce orationes fundat ad Deum, si recitans priuatim officium altius cantet; si cùm seniores comitatur, vel cùm externis comedit, vel alios religiosos alloquitur, si scribit, aut agit, sciò ne, an circumspectè tamquam Domini opus faciat; hæc enim omnia miram iudicio rectè formando, atque alliciendis ad Dei amorem aliorum animis notitiam afferent.

Religiosi quomodo officia sua humilia exequebunt.

Obedientia cæca quanti facienda sit, & primo quid sit. Cap. LXI.

B Iam quę de obedientia cæca solent obijci ab ijs, qui uirtutis istius vim haud gustarunt, docendi sunt à Scriptura, à Patribus, à Miraculis, eam maximè commendari. Nihil verò aliud cæcæ obedientiæ nomine intelligi, nisi obedientiam puram, perfectam, ac simplicem, sine discussione eius, quod imperatur, vel causæ, cur imperatur, & solo contentam, quod imperatur, nisi videlicet quod imperatur peccatum 'esse constet, sic enim Ioannes Climachus cęcam nominauit. Est autem hæc ratio subijciendi proprij iudicij, ac sine vlla quæstione suscipiendi quicquid Superior iusserit, non solùm Sanctis Viris vsitata, sed etiam perfectæ Obedientiæ studiosis imitanda omnibus in rebus, quæ cum peccato manifesto coniunctæ non sunt. *Nam quicquid* (ait Bernardus) *vice Dei præcipit homo, quod non sit certum displicere Deo, haud secus accipiendum est, quam si præcipiat Deus.* Nec verò repugnat perfectæ obediētiæ, si quis id, quod
C sibi forte occurrit contra Superioris mandatum, eidem Superiori cum debita reuerentia, & humilitate proponat, modò paratus sit uoluntatem, & iudicium suum cum eo conformare, quod iudicat, & vult is, quem loco Christi habet.

Hanc autem obedientiam ex Diuinis literis Basilius, alijq. Patres deducunt, siquidem Scripturæ passim docent obediendum esse Prēlatis, ac Præpositis, non secus atq; ipsi Domino, modo non constet contrarium esse Domino, quod iubent Prælati.[a] *Qui vos audit* (inquit Christus) *me audit.* & Paulus.[b] *Obedite Dominis carnalibus, cum timore, & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo,* & alibi.[c] *Quodcumque* (ait) *facitis, ex animo operamini, sicut Domino, & non hominibus,* Domino autem perfectam, simplicemq; atque adeo cæcam obedientiam deberi ab hominibus, ut non quærant, cur
D aliquid eis præcipiatur, contenti, quod præcipiatur, nec vllus negare audebit, & Scripturarum exempla id manifestè docent. Reprehenditur enim Eua, quæ Satanam dicentem,[d] *Cur præcepit vobis Deus,* &c. non continuo est auersata, vt notant[e] Chrysostomus, &[f] Bernardus. Abraham è contrario mirificè laudatur, quòd iussus[g] egredi de Terra sua, & migrare in alienam Regionem, & rursus vnicum filium proprijs manibus immolare, sine ulla tergiuersatione, aut mandati discussione, promptum se obtulerit ad obsequium.

Hanc eamdem perfectam, simplicemq. obedientiam summo consensu Sancti Patres docuerunt, atque ij præsertim, qui varijs temporibus, aut ordinum religiosorum Duces extiterunt, aut in eisdem ordinibus insigniter claruerunt. Basilius,[h] qui Monachorum in toto Oriente Parens: *Monachi* (inquit) *libentissimè, & diligentissimè obtempe-*
E *rent suo Præposito, nec ab eo eorum, quæ sibi imperantur, rationem reposcant.* & alio loco ait:[i] *Quemadmodum Pastori suo oues obtemperant, & viam quamcunque ille uult ingrediũtur, sic qui ex Deo cultores, cultores pietatis sunt, moderatores suos sequi debent, nihil omnino ipsorum iussa perscrutantes, quando libera sunt à peccato.* Et infra *obedientem cum instrumento fabrorum comparat, quod non sibi eligit opus, quod faciat, neque fabro ulla ratione resistit, sed absque vlla discussione, aut resistentia simpliciter se moueri ab opifice sinit ad quod ille uoluerit.*

Hieronymus Pater Monachorum,[K] *Præpositum* (inquit) *Monasterij timeas ut Dominum, diligas vt Parentem, credas salutare quicquid ille præceperit, nec de maiorum sententia iudicet. cuius officij est obedire, & implere quæ iussa sunt.*

a Lucæ 10. b Ephes. 6. c Coloss. 4. d Gen. 3. e Chrysõ. homil. 16. in Genes. f Bernar. in ser. de S. Andrea. g Gen. 12. & 22. h Basil. in Cõstit. Monast. c. 20. & sequ. Bened. in Regu. c. 5. Bernard. in tractatu de præcep. & dispensatione. Vincent. in tractat. de uita spiritu. c. de obediētia; Bonau. in specul. disciplin. par. 1. cap. 4. i Basil. in lib. Monast. constit. cap. 20. et 23. K Hier. epist. ad Rustic. de instit. Monachi.

Augu-

S. Bonau. opusc. de sex alis, colla- tionum. c. 3. Augustinus ex præcipuis Religionum Fundatoribus vnus, ait: *Vt obedientia religiosi Deo sit acceptabilis, debet esse prompta sine dilatione, deuota sine dedignatione, voluntaria sine contradictione, simplex sine discussione, perseuerans sine cessatione, ordinata sine deuiatione, iucunda sine turbatione, strenua sine pusillanimitate, & vniuersalis sine exceptione. Qualiter nos audimus nostros Superiores, taliter nostras exaudiet Deus orationes.* A

Ioan. Cassian. lib. 4. de instit. renunciantiũ cap. 10. Ioannes Cassianus referens instituta Monachorum Aegypti, quorum Auctores fuerunt Sanctissimi Patres Antonius, Macharius, & alij, inter alia sic loquitur: *Sic vniuersa complere, quæcumque fuerint à Præposito suo præcepta, tamquam si à Deo sint cælitus edita, sine vlla discussione festinant, & nonnumquam etiam impossibilia sibimet imperata ea fide, ac deuotione suscipiunt, vt tota virtute, ac sine vlla cordis hæsitatione, perficere ea, aut consummare nitantur, & ne impossibilitatem quidem præcepti pro Senioris sui reuerentia metiantur.* Et alibi referens monita Sancti Pynuphij præclarissimi Abbatis ad Nouitiũ quendam se præsente data. *Verum* (inquit) *& quartum hoc præ omnibus excole, ut stultum te secundum Apostoli sententiam facias in hoc mundo, vt sis sapiens, nihil scilicet discernens, nihil diiudicans ex ijs, quæ tibi fuerint imperata, sed cum omni simplicitate, ac fide obedientiam semper exhibeas, illud tantummodo sanctum, illud vtile, illud sapiens esse iudicans, quicquid tibi vel lex Dei, vel Senioris examen indixerit.* B

Io. Cassia. eo. lib. c. 41. 1. Cor. 3.

S. Benedict. in Reg. c. 5. S. Benedictus. *Mox* (ait) *vt imperatum aliquid à Maiore fuerit, ac si Diuinitus imperetur, moram pati nesciunt in faciendo.* Et paullo post: *Non suo arbitrio uiuentes, vel desiderijs, vel uoluntatibus obedientes, sed ambulantes alieno iudicio, & imperio in cœnobijs degentes.*

S. Greg. lib. 4. exposit. in 1. Reg. cap. 4. S. Gregorius Monastica professione, & magisterio insignis: *Vera* (inquit) *obedientia nec Præpositorum intentionem discutit, nec præcepta discernit, quia qui omne uitæ suæ iudicium maiori subdidit in hoc solo gaudet, si quod sibi præcipitur operatur: nescit enim iudicare quisquis perfectè didicerit obedire, quia hoc totum bonum putat, si præceptis obediat.* C

Io. Clim Tractatu de fuga inanis uitæ, gradu 4. Ioannes Climachus: *Dominus* (ait) *illuminat cæcos obedientium ad contuendas Magistri virtutes, idemque eos excæcat, ne defectus videant, contra uerò bonis omnibus infestus Dæmon facere conatur.* & eodem loci inquit: *Cùm tibi cogitatio suggesserit, vt Prælatum aut diiudices, aut damnes, ab ea, non secus, quam à fornicatione desili. Nec prorsus huic serpenti requiem præstes, non locum, non initium, non ingressum. Loquere ad huiusmodi Draconem, atque eum his verbis incesse: O maligne seductor, non ego iudicem meum iudicandum suscepi, sed ille mei Dux est.*

Cæsarius in hom. 8. ad Monachos. Cæsarius Arelatensis, qui in florentissimo Monasterio Lirinensi ante annos nongentos vixit: *Quicquid* (ait) *tibi à Senioribus fuerit imperatum, accipe tamquam de Cælo, sicut de ore Dei prolatum, nihil reprehendas, nihil discutias, in nullo penitus murmurare præsumas, totum iustum, totum sanctum, & vtile iudica, quicquid tibi à Prælato uideris imperari.* D

De quo Io. Patriarc. Hierosolym. in eius uita scribit. S. Ioannes Damascenus non obluctabatur in ijs, quæ ipsi imperabantur, in lingua murmur non erat, nec vlla in corde disceptatio. hoc vnum in media mente, non secus atque in tabulis penitus exsculptum, & incisum habebat, nempe, vt in omni negocio, & edicto sine murmuratione, & velut Paulus præcipit, sine disceptatione, quod imperatum est, faceret.

S. Bern. in tractatu de præce. & dispensatione. S. Bernardus: *Siue Deus,* (inquit) *siue Homo mandatum quodcumque tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum, vbi tamen Deo contraria non præcipit homo.* Et infra: *Imperfecti cordis,* (ait) *& infirmæ prorsus voluntatis indicium est, statuta Seniorum studiosius discutere, hæsitare ad singula, quæ iniunguntur, exigere de quibusque rationem, & malè suspicari de præcepto, cuius causa latuerit, nec vmquam libenter obedire, nisi cùm audire contigerit, quod fortè libuerit, aut non aliter licere, seu expedire mõstrauerit, vel aperta ratio, vel indubitata auctoritas.* Idem etiam Bernardus alibi ait: *Felix cæcitas, quæ malè quondam illuminati in præuaricatione, tamdem in conuersione oculi salubriter excæcantur.* Et paullo post: *Hæc dico charissimi, quia uereor, ne quis fortè sit inter vos, qui solo se somno præsumat illuminatum esse, nec iam æquanimiter patiatur ad manum trahi, sed ductorem sese profiteatur aliorum. Cui enim necdum cura administrationis iniuncta est, cui necdum credita dispensatio, cui necdum præceptum, vt videat, & prouideat his,* E

Bern in serm. de conuers. Pauli.

A *qui apertos oculos habentes, nihil vident, quid hoc præsumere tentat, nisi quia meditatur inania, & quasi somnia vana sectatur?*

S. Franciscus, cùm quæreretur ab eo, Quis esset verus obediens iudicandus; corporis mortui similitudinem pro exemplo proposuit. *Tolle*, inquit, *corpus exanime, & vbi placuerit pone; videbis non repugnare motum, non mutare situm, non reclamare dimissum; quod si statuatur in cathedra non alta, sed ima respiciet; si collocetur in purpura, pallescet. Hic* (ait) *verus obediens est, qui cur moueatur non diiudicat, ubi locetur non curat, ut transmutetur non instat, euectus ad officium solitam tenet humilitatem, plus honoratus plus reputat se indignum*. Hæc ille.

Bonauent. in vita Fräcisci. c.6. hoc refert.

S. Thomas Aquinas. *Subditus*, inquit, *non debet suo iudicio desinire, sed in unoquoque Superioris iudicio stare*.

Thom in 1.2. q.13. a.5. ad 3.

B S. Bonauentura. *Illum* (ait) *optimum dixerim obedientiæ gradum, cum eo animo iussus iniunctum recipitur, quo & præcipitur; cùm ex voluntate iubentis pendet intentio exequentis. Numquam de maiorum sententia iudicent, quorum officij obedire est, & implere, quæ iussa sunt*.

Bonauent. in Spec. discipl. parte 1. particula 1. cap. 4. Idem in part. 2. opusc. & 2. part. stimuli Diuini amoris.

Sed multò copiosius, & apertius de cæca obedientia disseruit Venerabilis Vmbertus Quintus Generalis Magister Ordinis Prædicatorum in Epistola, quam ad suos Fratres de tribus Votis dedit. Sic enim inquit: *Vt autem obedientia vestra Omnipotenti Deo sit acceptabilis, studeat quisque habere promptam sine dilatione, deuotam sine dedignatione, voluntariam sine contradictione, simplicem sine discussione, ordinatam sine deuiatione, iucundam sine turbatione, strenuam sine pusillanimitate, vniuersalem sine exceptione, perseuerantem sine cessatione*. Et paullo post: *Quapropter Dilectissimi, sitis sicut aurum ductile,*

Vmbert. V. Generalis ordi. Præd. in epist. ad suos fratres de tribus votis. ca. 5.

C *& quasi virga flexibilis, quæ recta, & curua redditur ad libitum artificis; sitis, vt Rota volubiles, quæ secundum impetum spiritus mouebantur: sitis vt iumentum apud Deum, cuius dorso indifferenter qualibet imponuntur*. Et alibi. *Tam simplex etiam sit obedientia vestra Fratres, & iniuncta sine discussione facientes, iudicetis de vestro, nec in minimo vos habere, nam quisquis intentionem præcipientis iudicat, bellum intrinsecus parat, per hoc enim, quòd causas mandatorum, quas ignorat, discutit, in labyrinthum erroneum sese ponit*.

Ibid. cap. 6.

Ibid. cap. 9.

Deus item cæcæ obedientiæ perfectionem sibi gratissimam esse testatus est: scribit enim Ioannes Cassianus, Sanctum Ioannem Abbatem obedientiæ merito, ad tantam Prophetiæ gratiam peruenisse, vt Imperator Theodosius non ante auderet bella suscipere, quàm oraculis eius fuisset animatus, cuius rei meminit etiam Augustinus.

Miracul. a obedientia Cæcæ. Io. Cassian. lib. 4. de Instit. renun. c. 23. August. lib. de cura pro mortuis cap. 17.

D Seuerus Sulpicius mirabile refert exemplum simplicis obedientiæ de virga sicca, quæ ferè triennium à quodam, qui ad religionem recipiendus aduenerat, irrigata floruit. *Quare* inquit, *Ego ipsum ex illa virgula arbusculum, quod hodieq; intra atrium Monasterij est ramis uirentibus, uidi, quasi in testimonium manens, quantum obedientia meruit, & quantum fides possit ostendens*.

Io. Cassia. lib. 4. c. 24. de instit. renunc. Seuer. Sulpi. primo dialog. de virt. Oriẽ. Monachor.

Ioannes Climachus. *Acbatium fuisse* (inquit) *iuuenem summa obedientia, eamque omnino perfectam, ac cæcam exhibuisse vsque ad mortem, indisferenter ac crudeli cuidam seni, à quo sine ulla causa quotidie contumelijs, & plagis afficiebatur: post mortem autem uocanti se de sepulchro alteri cuidam seni, ac dicenti: Achati Frater, putasne mortuus es?* respondisse in hæc verba: *Et fieri quomodo potest Pater, ut moriar homo obedientia deditus?*

Io. Clim. in tract. de fuga inanis vitæ. gradu 3.

S. Gregorius scribit, Maurum Sancti Benedicti discipulum, ad Abbatis imperium tanto impetu simplicis obedientiæ cucurrisse ad Placidum adiuuandum, qui in lacū

Greg. li. 2. dialog. cap. 7.

E deciderat, ut per aquam sicco vestigio, quasi per aridam ad iactum sagittæ iuerit, atq; redierit: quod quidem miraculum post Petrum Apostolum, vt idem Gregorius ait, inusitatum Benedictus Mauri obedientiæ non dubitauit adscribere.

Matth. 14.

Diluuntur obiectiones. Cap. LXII.

AN verò, vt homo homini obediat, periculo se exponet peccandi in Deum? præsertim cùm constet, Prælatum esse errori obnoxium, & falli, aut fallere posse? Hanc dubitationem proponit Bernardus, & soluit, respondens sic: *Sed homines*, inquis, *facile falli in Dei voluntate de rebus dubijs percipienda, & præcipienda*

Bern. in lib. de præcep. & dispensatione.

Malach. 2. *da fallere possunt. Sed enim quid hoc refert tua, qui conscius non es?* præsertim cùm teneas ex *Scripturis*, *quia* labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirunt, quia Angelus Domini exercituum est. *Requirunt, dixerim, legem: non quam vel authentica vlla Scriptura tradiderit, vel ratio manifesta probauerit: de huiusmodi quippe nec praeceptor spectandus, nec prohibitor auscultandus est, sed quod ita latere, aut obscurum esse cognoscitur, vt in dubium venire possit, vtrum nam Deus sic, aut aliter fortè velit; si non de labijs custodientibus scientiam, & ex ore Angeli Domini exercituum certum reddatur, à quo denique Diuina potius consilia requiruntur, quàm ab illo, cui credita est dispensatio mysteriorum Dei? Ipsum proinde, quem pro Deo habemus, tanquam Deum in his, quæ apertè non sunt contra Deum, audire debemus.* A

Quo obediẽtia cæca etiã nunc vigere debeat.

At dixerit aliquis, perfecta illa obedientia antiquitus feruori primorum illorum Regularium conueniebat, at nunc alia tempora, & mutati hominum mores, aliud fortè postulant. Cui dicendum est, hanc forrasse obiectionem locum habituram fuisse, si initio nascentis Ecclesiæ obedientiæ huius perfectio à Sanctis viris commendata, sæculis succedentibus a Religionis fundatoribus neglecta, vel repudiata fuisset. Verùm cùm initio per Antonium, atque Macharium, deinde per Basilium, ac Hieronymũ, & Augustinum, postea per Cassianum, Ioannem Climachum, Cæsarium, Benedictũ, Gregorium, propioribus denique sæculis per Bernardum, Franciscum, Bonauenturã, Vmbertum prædicata, atque ab omnibus Religiosis Ordinibus probata fuerit, non est, cur suspicandum sit, eam hisce temporibus nostris non conuenire. Deinde si vitæ asperitas, altissima pauperras, silentij disciplina, orandi assiduitas, aliæque religiosæ virtutes, in nonnullis Religiosis Ordinibus, non minus hoc nostro sæculo laudantur, quàm antiquis temporibus laudarentur, nulla ratio est, cur non etiam obedientiæ exactissimæ obseruatio commendari debeat; cùm obedientia in Institutis Regularibus primum locum teneat, vt post omnes veteres Patres docuit S. Thomas. B C

S. Thom. in 2. 2. q. 186 ar. 8. Quo ex cæca obedientia nullũ periculum religiosis immineat.

Quin aliquis addet, periculosa forsan videbitur obedientia cæca, cùm si ita religiosi Præpositis suis crediderint, fieri possit, vt Præpositus errores aliquot doceat, & hæreses occasione obedientiæ disseminentur, ac propagentur: Quod fanè metuendũ nõ est. Nam si hoc ex obedientia religiosorum metuatur, multò magis metuendum erit ex obedientia simplicium Populorum, qui Parochos, vel Episcopos suos audiũt, cum è suggestu concionantur. Quamuis enim non vouerint populi obedientiam Parochis, vel Episcopis, tenentur tamen obedire Præpositis suis, eisq; subiacere, vt Apostolus monet, & obedientiam eisdem in his, quæ manifesta non sunt, exhibere coguntur: neque enim discernere possunt homines rudes, verum ne, an falsum, iustum, an iniustum sit, quod Parochi, vel Episcopi docent. Ac fieri quidem posset, vt Episcopus, vel Parochus aliquis clam hæreticus factus populum seducere, & hæreses suas propagare tentaret, at non permitteret Deus, nec Pastorum aliorum vigilantia, vt is error diu lateret; patefactus autem, continuo Apostolicę Sedis iudicio damnaretur. Cæterùm, sicubi Deo permittente, Populus Pastori suo facilè credens, seduceretur, non ideo tamen Catholicus vllus docere auderet, dehortandos esse populos ab obedientia Prælatorum, ac persuadendum ijs, vt ipsi se Iudices Pastorum suorum facerent, & doctrinam, & iussa maiorum discuterent, siquidem ex hac libertate longè maius hęresum nouarum periculum timendum esset, vt hodie inter Lutheranos, quotum est propria ista libertas, accidere videmus, quam vnquam timendum fuerit ex obedientia simplici populorum. Est autem longè minus periculum seductionis in ordinibus religiosis, vbi plurimi sunt viri docti, quàm in Parœcijs popularibus, vbi sępenumero nullus est peritus, pręter vnum Parochum. Quare si plebeis hominibus in his, quę ad Deum pertinent, simpliciter credendum est Pastoribus suis, ijsque obediendum, ac subiacendum: multò magis Religiosi Præpositis suis in ijs, quæ manifestè Diuinæ Legi haud repugnant, perfectam, simplicem, atque adeo cæcam obedientiam debent exhibere. D E

Hebr. 13.

QVINAM

QVINAM AVCTORES PRAETER ALIOS PERLEGI POSSINT ad confirmandos in vocatione sua Religiosos, vel ad erudiendos alios praeter eos, quorum mentio facta est, tum priore, tum quarto libro huius Bibliothecae. Cap. LXIII.

Abbatum Sententiæ de vnaquaque uirtute M.S. extabant apud Episcopum Veltanum.

Agapetus Diaconus in admonitorio ad Iusti nianum Cæsarem.

Antonius Monachus cognomento Melissa in suis sermonibus.

B Athanasius exhortatione ad Monachos.

Augustinus in nonnullis opusculis, in Regula, & libro de uita Eremitica ad sororem, præsertim autem regula ipsius, Hugonis de S. Victore, & Vmberti quinti ordinis Prædicatorum Generalis Magistri commentarijs doctissimis illustrata, & Dilingæ apud Ioannem Mayerium edita 1581.

Basilius in Regulis longioribus, & breuioribus.

Benedicti Regula cum commentarijs Ioannis Turræcrematæ, & Smaragdi Abbatis.

Bernardinus Rossiniolus de perfectione disciplinæ Christianæ.

S. Bonauentura. De sex alijs Seraphim, & alia.

C B. Brigitta in Regula ordinis sui.

B. Bruno Cartusianus.

Claudius Aquauiua Epistolis de renouatione Spiritus, & de perfectione, ac libellus aureus prænotatus Industriæ.

S. Diadochus Episcopus tractatu de perfectione.

B. Dominicus in suis Constitutionibus.

B. Dorotheus Archimandrita in libro de uita recte instituenda.

Ephrem Syrus in opusculo de ratione recte uiuendi: ac certè in omnibus suis sermonibus: qui nouissimè Romæ editi sunt, magna aliorũ

D accessione, qui nunquam prodierant in lucẽ.

Franciscus de Paula.

Francisca Richardotia Atrebatensis Episcopus de Regula Parochorum, siue de officio Parochi, & eius Vicarij.

Gregorius Nazianzenus in suis carminibus.

Gregorius Pisides in opere de uanitate vitæ.

Hieronymus Platus Societatis nostræ de bono status Religiosi.

Ioannes Cassianus in Collationibus Patrum.

Ioannes Climachus in suis gradibus.

Ioannes Trullus Aragonius Prior S. Christinæ

E in Hispania, De ordine Canonicorum Regularium, quod opus omnib. Religiosis, & Clericis vtilissimum reuera est, editum est autem nouissimè anno 1590. Bononiæ apud Ioannem Rossium.

B. Iordani de Saxonia ordinis Eremitarũ S. Augustini, quattuor de quatuor communionib. socali, spirituali, temporali, proportionali, qui libri sunt vtilissimi, & quibus Regula S. Augustini declaratur. Editi sunt Romæ tum Latinè, tum Italicè, cum antea diu latuissent.

Isaias Abbas in præceptis uitę religiosæ.

Isaias presbyter libro de contemptu mundi.

Iustinus Martyr, uel potius, qui nomine Iustini Martyris circumfertur, qui scripsit Epistolã ad Zenam, & Serenum fratres de perturbationibus fugiendis, & uita recte instituenda.

Laurentius Iustinianus ordinis Prædicatorum.

Marcus Heremita in libris de lege spirituali, & præceptis salutaribus.

Martinus Azpilcueta Doctor Nauarrus in commentarijs, cap. cui portio. & libris alijs doctrinam & pietatem insignem redolentibus, quibus agit de regularibus.

B. Martinus Dumensis Episcopus in formula honestæ vitæ.

S. Methodius in epistola ad Monachos.

Nilus Abbas in Parænesi ad vitam spiritualem, & in libro, quem Asceticum uocat.

B. Pachomius, eiusq. discipulus Oresiesis, quiue, ut alij Arsisius, de quo uide Bibliothecã meã sacram. Pachomius igitur Regulam scripsit, quam è Syriaco, Græcoq. in Latinum S. Hieronymus conuertit; quam cum primò Romę edidisset Achilles Statius Lusitanus, multò emendatior postea prodijt unà cum Cassiani Collationibus, ex Typographia Vaticana Dominici Basæ.

Fr. Paulus Morigia Ord. Iesuatorum Italicè scripsit Historiam originis omnium religiosorum ordinum, qui hactenus extitere, cum eorum fundatoribus, quoue tempore, & Imperatore fuerunt, cum origine item militarium Religionum, deq. pluribus illustribus mulieribus, quæ Regna spreuerunt, ut uitam religiosam agerent. Venetiis excusus liber.

Petrus Damianus libro de contemptu sæculi.

De Profectibus Patrum, ubi uariæ ueterum.

Sophonius in Prato Spirituali.

Thalassius opere de vera continentia, & regimine mentis.

S. Thomas opusculo aureo contra retrahentes homines ab ingressu Religionis.

ARGVMENTVM
LIBRI SEXTI.

ACTENVS de ijs, quæ agenda sunt cum domesticis Fidei, hoc est cum Latinæ Catholicæ, atque Orthodoxæ Ecclesiæ Romanæ filijs. Proximè sequuntur Græci, atq; Ruteni, ac reliqui Græcorum ritus sectantes, partim nobiscum sentientes, partim dissentientes. His igitur tamquàm Genti olim florentissimæ, & cuius antiqui Patres Ecclesiam illustrarunt, debetur hic locus. Quo caussas cum illis non semel à nobis collatas, quantas, & quandiu potuimus, scrutati, hæc habemus, quæ ad rectissimam, atque ad mutuam charitatem inter nos statuendam è sequenti libro, Deo aspirante facere possunt.

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV BIBLIOTHECAE SELECTAE

Liber Sextus

QVI EST DE RATIONE AGENDI cum Græcis, & Rutenis.

C *CAVSAE INTERNAE, ET EXTERNAE EXPENDVNTVR, quibus facilius Religio inter eos promoueri possit. Caput I.*

INGENS fuit Græciæ splendor, tum ob Christiani orbis Imperium, quod in Oriente aliquando floruit, tum ob disciplinas penè omnes, quæ licet ab Hebræis initio manarunt, per Græcos tamen quoquo versus propagatæ sunt. At vbi Acatius, & alij quidam, plus nimio sibi tribuentes, & ex præsentia Cæsarum magis, quàm è CHRISTI Domini instituto, suam connixi sunt augere existimationem, atque auctoritatem; ac proinde Romanam Sedem omnium Matricem Ecclesiarum aspernari cœperunt; secutæ sunt clades, quas communi cum dolore nostrorum, ac bonorum omnium Græcorum adhuc cernimus. Pertentatum igitur sæpe fuit per Synodos, perq; alia multa, vt tanta Christianæ Reipub. pars aciem ingenij in Veterum Patrum suorū dogmata, pietatemq. intendens, ita nobiscū esset vna, quemadmodum proximis Apostolorum seculis fuerat concors atque consentiens. Quod fecundiorem exitum habuisset, si ea, quæ in Synodis sapienter decernebantur, fuissent vtrinque à Viris, qui iuuentuti erudiendæ, atque excolendis populis deligi deberent idonei, amanter ac sedulò declarata. Certè hoc in Russia non semel ipsi experimento didicimus: Nam apud Rutenos, qui olim à Græcis fuerant edocti, nec Florentinam Synodum, nec Diploma, siue Bullam Vnionis Eugenio Quarto Pont. Maxim. promulgatam, neque verò vsquam expositam comperimus. Quæ res cùm Gregorio XIII. Pont. Max. immortalis memoriæ innotuisset, Missiones in Orientem, in Moscouiam, Byzantium, in Cretam; Præterea, Collegia Romæ pro Græcis, Seminaria in Lituania, & alibi, pro Rutenis molitus est; quibus tam insignes Nationes pristinum reciperent decus: ac literarum & Religionis studijs diligentius informatæ, Diuinam gloriam Deo aspirante, ac iuuante promouerent. Verùm etsi ex ista Pontificis molitione nec dum tantus extitit fructus, quantum vtrique optabamus Latinæ, & Grecę Ecclesię filij; tamen ex ipso rerum per aliquot annos vsu, ac praxi, liquidior hausta lux est; qua & impedimentorum caussę iam patuere: ac viam ad ea submouenda posse facilius complanari cognitum est, sicuti mox dicemus.

(D and E section letters in margin at "Pertentatum" and "Græcis, Seminaria" lines respectively.)

Quando apud Græcos Religio corrupta fuerit.

Cur Græci post tot Synodos habitas in errore perstiterint.

Greg. XIII. in Græcos studium.

Cur inter Græcos, & Latinos tanta sint in Religione dissidia. *Cap. II.* A

Causæ tum internæ, tum externæ siue extrinsecus aduenientes sunt. Internę referuntur ad varia hominum ingenia & mores, defectumq. disciplinæ, si non affectatum ab omnibus, certè vel ex ocio, vel alia è culpa contractum. Externæ pręter alias, de quibus modo non est dicendũ, pertinent; 1. Ad collapsas, quę olim floruerunt, Academias: quæ neq. modò restitui, nisi ægerrimè, atq. cũ periculo possent, dum alienam Græci in Oriente dominationem ac iugum patiuntur. 2. Ad eos, qui quò longius abfuere, quales sunt Ruteni, Moldaui, Circassi, & si qui alij sunt eiusmodi, eò grauiores in errores deciderunt, quibus interdum nec docti, ac ne Græci quidẽ Episcopi præfuere. 3. Ad remissiorem eorum curam, à quibus etiã inter Latini ritus populos iuuari exemplo, atq. ad pietatẽ accendi potuissent: quales in Insulis Melita, Sicilia, Calabria, Apulia, & alijs in Italiæ ciuitatibus, siue cænobijs degunt. 4. Ad illa, quæ aliquando non omnino verè, (ac certe non ea, qua inter Christianos decet, charitate) fuerunt Gręcis obiecta. 5 Accessit hoc tempore Romani Kalendarij emẽdatio, quam quidam minus rẽ intelligentes, noluerunt passim admitti. 6. Ad falsatos Gręcorum Patrũ libros, quos aliqui etiamnum vetsant: & ad errores, qui spectant ad eorum Rituale; in quod ducentos ab hinc annos, acerba quędam maledicta Nicephorus Xanthopulus in Latinam Ecclesiã male affectus, coniecit: ex quo fit, ut populi odium contra nos foueant, id verum esse opinantes, quod ille simplicibus obtrusit: quod tamen probi & ingenui Gręci ęgrè ferunt. 7. Ad speciem austerioris vitę, quę in Gręcorum Hieromonachis, Metropolitis, Archiepiscopis, atq. Episcopis plerisq. cernitur. 8. Ad nuptias, sine quibus ad ordines sacros non ascendunt, ni fuerint professi Monachismum. 9. Ad ni[t]ã quorundam, qui nonnunquã antea ad Gręcos edocendos adsciti, rectius se gerere poterant. 10. Ad tenuitatẽ pręmiorum, quibus essent Gręci alliciendi, tamquã orbati Patria, & bonis exuti, quiq. si deniq. Orthodoxę Catholicę Ecclesię Romanę fidei adhęserint, Gręcisq. alijs iuuandis pręstare operã uelint, uix interdum aliunde cibum consequi possunt. B C

Nicephorus Xãthopulus Græcos Latini nominis odio infecit.

Causarum internarum expensio & Remedia. *Cap. III.*

Ergo interiores causę contrarijs tollẽtur causis, Nimirũ, Elatio mansuetudine, atque humilitatis virtute. Morum corruptio, sublatione omnis occasionis peccãdi. Ocium & affectata ueritatis ignoratio, si animi incendantur ad auitum decus, ad lectionem eruditissimorum Patrum, quos ex intima Græcia depromptos, uniuersa Occidentis Ecclesia suspicit, & in varias conuersos linguas, tanquam ditissimas merces in omnes Christiani orbis partes per maria, per ignes importat: Vt tantò maiori dignitati futurum sit ipsius Gręcię ciuibus, si patriam penum non deserant; conentur autem proprium quasi patrimonium, atque hæreditatem repetere. D

Sed altiorem indaginem habent adhuc intrinsecę illę, quas diximus, caussę, si uelimus contrarijs causis ipsas abigere. Sanè, cùm fides donum Dei sit; dissensioq. in rebus fidei maximas inuehat calamitates, donum ipsum fidei enixè petendũ est à Deo, *qui sapientiam abundanter dat petentibus, & non improperat*. Quare maceria, quę diuisit Græcos à Latinis, arte spiritus attentissima tollenda est; & orationi, atque expiationi omnium peccatorum inprimis incumbendum; Deinceps his quasi iactis fundamentis, reliqua sunt superstruenda. Ad orationem pertinent, quę dicuntur spiritualia exercitia, quibus animi in montem Domini ascendentes, segregantur à nebula terrenarum rerum, atque affectuum: Deinde, ut luminis, sic coniunctionis cum lumine participes fiunt, ac cùm mentes, in quibus rebus consentiunt, ad easdem facilius pertrahantur, idcirco de uirtutum pulchritudine, de peccatorum fęditate, de charitate erga Deum & proximum, de quibus nulla quæstio est, agendum esset initio: Controuersa verò dogmata in alterum tempus reijcienda: nimirum, ubi resedisset contentionis feruor: ac studia inuicem ad uirtutem excitata, quodam nexu intrinseco deuincta, uiam strauissent ad meliores progressus. Videlicet, uoluntatem priusquam intellectum lucrari debet in omnibus imitator CHRISTI; Qui illud ægrotis, cæcis, & E

Iac. 1.

Quomodo cum Gręcis agendum, aut quam de Religione fermo habeatur.

& alijs tam sępe inculcabat. [a] *Vis sanus fieri?* [b] *potes credere?* [c] *Quid uis ut faciam tibi?* Verũ & de his planius agetur, quo loco de defectu institutionis Gręcorum erit, dicendum. Eo. n. & quot hominum Gręcorũ fine quasi classes, quibus non eadem omnib. instituendi ratio sit adhibenda; & quinam libri tractandi sint, exponemus.

a Ioan. 5.
b Marc. 9.
c Matth. 10. Mar. 10.

Extrincesæ impedimentorum causæ, & earum expensio. Cap. IIII.

IAm de externis causis hęc habemus. Primò si quid in Oriente nouari de religione tentaretur, non impune laturos, à quibus hęc (ut ita loquar) camerina mouetur. Accedit, quòd, ut hęc tēpora tulere tot Hęreses atque Atheismos, uix dubitandum est, quin ij, qui in Orientem nauigant, si partes sequantur aut Caluinianorum, aut claudicantium, (subministrarent faces Magistratibus Turcis, per quas suspica B rentur, quidquid de Catholica religione ageretur, id spectare ad populorum motus excitandos. Vt ut aũt hęc uera sint omnia, circumspectioneq. prudentissima sit opus, non abiungenda tamen simplicitas est à prudentia: Quin illud reuocandum est ad memoriam, quod in D. Scriptura consignatum est. *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter.* Et uerò haud tantùm imminet à Turcis periculum, quantum fortasse prima fronte uidetur. Vt enim taceam in Venetorum Insulis, & in Chio, quę iam Turcę paret, plures esse Gręcos, qui quoniam Latinum sequuntur ritum, doceri possunt, & animari, ut ueritate, ac probitate uitę alios roborent, aut ad Ecclesię unitatem adiungant; certe in ipsa Chio, & in Vngaria permittunt Turcę, ut Ecclesię Catholicę Romanę Sacerdotes suum pręstent officium, Episcopos item habeant à Summo Pontifice ad id & consecrati iussos, ac destinatos. Et uerò, solidę pietati nil est inaccessũ, C dum seriò & uerè nil aliud, quàm Christus cum charitate quęratur. Cùm ergo Turcę liberum cuique relinquant, ut quam quisque uelit siue religionem, seu religionis speciem teneat, modo aduersus Mahometis sectam ne quid dicatur, omnis dubitandi cessat occasio: Huc uerò facient, quę de ratione agendi cùm Turcis dicenda suo sunt loco.

Prou. 10.

Turcæ Religionem Catholicã permittunt.

Accedunt exempla, quibus hanc in rem animus addi queat ijs, qui de Christiana Republ. bene mereri cupiunt. Nam & Turcarũ pręfecti, nostris, qui è Transsyluania in planiciem Vngaricam descendebant, quam Turcę obtinent, fidem publicam cōcessere, qua possent ubiq. inter Christianos qualescumque, pręedicare Euangelium, & Catholicam fidem: & Budę ipse Turcicus Pręfectus, quē Bassam uocant, non semel Caluinianus Templa ademit, quę Catholicis restituit: & in Chio, postquam redacta est D sub Turcicam ditionem, cũ omnes sint Gręci, partim Orientaliũ, partim Occidentalium ritum sequentes, datus est à Pont. Max. permissu Turcæ, Episcopus Franciscanus Monachus, qui munere suo liberè apud eos fungitur: Ac cum hæretici quidam Byzantij à Turcarum Imperatore astu obtinuissent, ut Minister hæreticus in eam Insulã nauigaret, Catholici Insulæ eiusdem impetrarunt à Turcã, ne cui hæretico ad se eam ob causam liceret appellere.

Turcarũ pręfectus Budæ hæreticis tēpla ademit, Catholicis restituit.

Secundæ causæ expensio. Cap. V.

SVb Mosco difficilius quidem est Catholicam docere religionem, quàm sub Turca: quod iam in nostris de Moscouia commentarijs, quoniam enarrauimus, bre E uiores hic erimus. In ea sanè libri Græci nulli: Academiæ nusquam: Qui Gręce nouerit à nobis perquisiuimus, si quis esset, nemo vnquã apparuit: errores postea erroribus cumularunt: ac cùm sese Christianos præ alijs omnibus iactitent, ad sui Principis sapientiam, tamquã ad oraculũ referunt omnia: Ea opinione à teneris imbuti, nec alijs præterquam Lituanis vel Polonis, vel aliquando Germanis aditum ad sese concedentes, fit, vt ceteros aspernentur. Hæreticos tamen, quos è Liuonia olim abduxerãt, & Anglos mercatores hereticos item apud sese habentes, ac vt his, sic & Tartaris permittentes, vt suis viuant legibus & erroribus, cùm ab his tantùm blasphemias aduersus Catholicam Ecclesiam audiant, vix dici potest quàm tenaciter suo schismati adhæręscant. Ad disceptationem tamen cùm venissent, nec ipse Moscus,

Moschi difficilius ad uerã Religio oẽ conuertẽtur quam alij Gręci, & cur.

neque eius Metropolita, nec Episcopi, quos Vladicas vocant, ausi sunt aliquid hiscere. Quin & manus dederunt aliqui: & fassi plerumque sunt, si per suum, quem appellant Imperatorem liceret, sese libenter ad nostram Ecclesiam adiuncturos. Ergo cùm hęc ita sint, Deo in primis videtur commendanda res esse, interea verò per collegia, quæ iam in Moscouiæ finibus instituta sunt, procutanda est sensim eorum salus. Ac tamen rationes alias de Rutenis iuuandis attulimus in nostris de Moscouia Commentarijs; Id unum satis modo hic fuerit dicere, rem citius processuram, si Ruteni ad Collegium Gręcum Gregorianum, quod est Romæ, euocarentur: Dum enim versantur inter suos, personantque eorum aures maledictis parentum, quæ in nos congerunt, nihil proficiunt. Idem ferè contigisset de Germanis; qui ex hæreticis fuerant orti parentibus, si apud eos mansissent: sed vbi ad Vrbem, & ad reliqua Seminaria longius dissita traducti sunt, hæreses abiecere: ac Catholica religione suscepta, disciplinis exculti, alios è suis iuuerunt, & iuuant.

Moscouię qua ratione iuuari possint.

A

B

Ruteni quomodo in Lituania uiuere sint permissi. Cap. VI.

ID porrò sciendum est, cùm primùm Synodus Florentina fuisset absoluta, cui quidem Isidorus interfuit Moscouiæ Metropolita, qui sedem habebat Chiouię, quę est sita in Magno Lituaniæ Ducatu; Magnum Lituanię Ducem, ac Polonię Regem ea conditione permisisse Rutenis, ut pro ritu, & moribus suis templa obtinerent, si Eugenij Quarti, ac Synodi Florentinæ fidem professi essent, quæ compræhensa est in ea, quam suprà memorauimus, Vnionis Bulla. Deinde si Latinis Archiepiscopis, & Episcopis subijcerentur, remque publicam ne turbarent, quemadmodum accidat necesse est, cùm vnus in Ecclesia visibilis Pastor, & ministeriale caput haud agnoscitur. Antiqua verò Poloniæ Regum, vel item eorum, qui memoria nostra uixere, diplomata, Episcopis illis concessa, huic veritati fidem faciunt: Quæ & Demetrius Solicouius Leopoliensis in Russia Archiepiscopus, protulit Stephano, huius nominis primo, Poloniæ Regi, cùm Ruteni quidam Vladicæ, siue Episcopi, licentius in Catholicorum Episcoporum iurisdictionem tentassent inuadere. Id igitur certum est, si quid inde consequi solidi velimus, per Apostolicos Nuncios identidem esse procurandū, ut pristinus mos inuehatur professionis fidei Catholicę à Rutenis ex Eugenij Bulla faciendę, vel eius, quam Gregorij XIII. mandato Gręci Alumni in Vrbe profitentur; Nobiles autem Rutenos Adolescentes, vel alant ipse Rex, & Proceres, aut Episcopi in Catholicis Gymnasijs, vel ad Vrbem allegent: Nostri verò Societatis Patres, qui Vilnę, Derpati, Polocię, Leopoli, Camenecię fuerint, eandem Russię utriusq; Vineam colant; indeq. errores eos extirpent, quos Petrus Scarga noster Regius concionator, proprio libello Polonico de Schismate Rutenorum, prosecutus est.

C

Professio fidei Catholicæ à Rutenis qualiter facienda.

D

Tertiæ causæ expensio. Cap. VII.

IAm de remissiore eorum cura, à quibus etiam inter populos Latini ritus, Gręci iuuari potuissent exemplo, atque ad pietatem accendi, verendum non est, quin plurimùm à nostris peccatum sit: Magnos enim habet stimulos ipsa per se virtus, & charitas: quę cùm refrigescit, non solum sibi, uerùm etiam ceteris obest. Refrigescit autem, si humana Diuinis, & caducarum rerum timor ita pietati pręferantur, ut minor ratio Religionis habeatur, institutaque in Terris à Domino potestas, & Sacramenta conuellantur: sic autem Septentrionalibus Hęreticis ansam plerique nec cogitantes prębuerunt, augendarum uitium aduersus Ecclesiam; cùm è contrario ęternum statuta sit Diuina illa sententia. *Quærite primo Regnum Dei, & hæc omnia adijcientur vobis*. Quocirca pręeunte pietatis cura, & Rutenis, ac reliquis ad unitatem fidei allectis, eorumq. filijs, quę uera sunt, edoctis, cetera sanè adderet, qui nunquam mentitur Deus.

E

Matt. 6.

Veneti, quę tantę Reipub. pietas fuit, quaue crescente, Oriens sinum aperiebat, in quem eos exciperet, cùm Cretam cernerent non Italię solùm, uerùm etiam totius pene Christiani orbis esse propugnaculum, ingenti eam pecunię summa emerunt à Bonifacio Montisferrati Marchione; quam pòstea, nullos inde reditus per-

Venetorum pro Græcis iuuandis studium.

A percipientes, communiuere: totque iam annos retinuerunt magno suæ Reipublicæ sumptu, non minore Christianæ Reipublicæ bono. Et viderant enim, Insulam etiam eo nomine futuram opportunissimam, vel Sacræ traiectioni ad Domini sepulchrum, vel qualibuscunque alijs in Orientem transmissionibus: quippe quę Bizantio plus minus trecenta & quinquaginta millia passuum absit: A Syria quingenta: Alexandria quingenta: ab ea quæ dicitur Caramania trecenta; ab Epeiro & Cypro totidem. Itaque cùm in hanc pedem intulissent, tertiam redditnum partem Diuino cultui attribuerunt: hoc est, Archiepiscopatui Ciuitatis, quæ dicitur, Candia: Episcopatibus Caneæ, Rhetymnensi, Sytiæ, qui est adiunctus Ierapetræ: Mylopotami: Chironessi, Arcadiæ, Chissami: Varia porrò Religiosorum Ordinum cœnobia excitarunt, in quæ tamquam Spirituales colonias, & cælestia præsidia ex Italia de-
B uexerunt.

Creta quantum ad bellum Sacrum cōferre possit.

Ac tamen, vt gentem Græcam amanter ad vnanimem consensum cum Latinis inuitarent, eidem genti priuilegia concessere, inter quæ & id fuit, vt à magistratu quotannis exules, siue alia mulctati pœna, aliqui ad eorum nutum liberè dimitterentur. Qua ratione prudentes, ac fide digni referunt, idem pene, quod per Synodum Florentinam attentatum est, effectum fuisse. Hinc enim etiam Rempub. esse assecutam, vt festum, quod uocant, laudum, solenniotibus Anniuersarijs celebretur. Eo enim Sacerdotes omnes Græci in maiorem Latinorum Aedem conueniunt, & publica supplicatione concinunt laudes, Diuinamque eius Maiestatem pro salute Summi Romani Pontificis, ac Reip. Venetæ orant. Quare idem pietatis studium & aliò esse inuehendum, & in eadem Insula renouandum, planè vt uiris Religiosis cænobia imple
C rentur: Episcopi sedulò suas oues pascerent, ac Græcis bene facerent: Instituerentur iuuentus: Populi sensim vnius labij fierent. Potens enim est Deus, qui si hactenus eam Insulam præseruauit, Religionis potissimùm artibus diutissimè esset.

Priuilegia Græcis à Venetis cōcessa.

Quartæ causæ expensio. Cap. VIII.

AT de Græcis ea scripsisse, vel dixisse, quæ secus habebant, sæpe exacerbarunt illorum animos; vt minus erga Latinos afficerentur: Neque verò, qua decebat charitate, eos semper monuisse, non potuit aliud efficere, quàm quod dixerat per Ezechielem Deus. *Quod infirmum fuit non consolidastis: quod ægrotum non sanastis: quod confractum non alligastis: quod abiectum non reduxistis: & quod perierat non quæsiuistis, eo quod non erat Pastor.* Et quæ sequuntur.

Ezech. 34.

D Equidem ipse, (vt ingenuè, pro eo amore, quo feror erga Græcos, id quod est fatear) multa inter Rutenos videram, in quibus labuntur. Reliqua ex Episcopis, & alijs, qui diu in Creta, & reliquo oriente versati fuerant, audiueram: Gabrielem item Prateolum, Alphonsum à Castro, B. Thomam, & alios legeram de Schismate, atque (vt illi met inquiunt) de hæresibus Orientalium tractantes: præter Florentinam Synodum, & Gennadium, quos mandante Gregorio XIII. Magno Moscouiæ Duci inter alia dona obtuli, cui & partem Gennadij Rutenicè uerti curaui. Veruntamen cùm quædam, non ita prorsus esse sicuti relatum erat, accepissem, primùm à Stephano Luciniano Cyprio nobili, eoque Dominicani Ordinis Theologo, & Episcopo; deinde ab alijs; ideo eadem in vnius ipsius veritatis gratiam huc placuit adscribere ad Dei gloriam.

Græcis multi errores à multis tribuũtur qui non sint eorum proprij.

E Nempè apud omnes Orientales, qui Christiano censentur nomine cuiuscumque sint Religionis, aut sectæ; nusquam permitti, vt Clericus, qui maiore aliquo ordine sacro, videlicet Subdiaconatu, Diaconatu, Sacerdotio sit initiatus, Vxorem, minus verò concubinam ducat: Matrimonio itaque iungitur, antequam ad Subdiaconatum promouetur. Si secus fecerit, habetur Apostata: in excommunicationem cadit: nec solùm à Sacerdotali, verùm etiam à Ierodiaconatus, & Hypodiaconatus, hoc est à sacri Diaconatus, & Subdiaconatus officio suspenditur: irritumque est matrimonium, filijque ex hoc suscepti, habentur spurij, & illegitimi. Quòd si eiusmodi vxor huic decesserit, ipse usque ad mortem in eodem pœnitentiæ statu permanet. Omni autem dignitate siue honore priuatus, nunquam ad maiorum sacrorum ordinum mini-

Græci in sacris ordinibus quo seruent continentiam.

strationem

ſtrationem redit. Ad ea quidem admittitur munera, quæ ad primam tonſuram, & A
ad minores ordines ſpectant: qui minores ordines, quoniam ad ſacrorum miniſteriũ
pertinent, vocantur etiam Diaconatus: Ac propterea ab Orientali Eccleſia uniuer-
ſa (Latinis exceptis) qui primam tonſuram, vel quattuor minores ordines ſunt aſse-
cuti, communi uocabulo Diaconi appellantur. *Quamobrem* (inquit Lucinianus) *qui
putant Diacones maioris ordinis, aut item Subdiacones, uxorem ducere apud Græcos: Sacer-
dotes autem defungi Sacerdotio, & characterem Sacerdotalem amittere, vbi alteram demor-
tuæ priori Vxori ſuperduxerint, ij falluntur omnino.*

Diuortium quo liceat nouas quærere nuptias Græcis an licuerit.

Addit: in Cypro numquam inter eoſdem Græcos permiſsum fuiſse diuortium,
quo liceret nouas quærere nuptias: Quod quidem fieri potuit, cùm & Epiphanius
cęlibatus Sacerdotalis defenſor egregius, ſcriptum reliquerit, Innatos Apoſtolorum
Canones antiquitus apud Cyprios uiguiſse, qui alibi in oriẽte de eodem cęlibatu nõ B
vſque quaque ſeruabantur illęſi. Quin etiam ſubdit Lucinianus, exiſtimare ſe, nè di-
uortium quidẽ in quattuor Patriarchatibus permitti: Quò hęc aſtruat, Ioſephum, in-

Ioſephus Patriarcha Conſtantinopolitanus cur ſit à Patriarchatu eiectus.

quit, Patriarcham Conſtantinopolitanum, quòd repudij libellum noluerit concede-
re Protoueſtiario Imperij Trabyſondę, motum fuiſse Patriarchatu: ſectam item ei bar
bam (quod Orientalibus Epiſcopis ſummo eſt ignominię loco) in exilium uerò actũ,
& huic ſuffectum fuiſse alterum Patriarcham à Mehemete ſecundo Turcarum Impe
ratore anno milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo quinto. Vt ut tamen res il-
la ſucceſserit, Diuortium alij permitti ſat grauiter autumant: & adultera in monaſte

Matth. 5. & 19
Mar 10.
Luc. 16.
1. Cor. 7.

rio incluſa, atque ſuperſtite, maritum alteram ducere uxorem. Quod quidem neque
Euangelium, neque Catholica permittit Eccleſia.

Fornicatio ſimplex eſt peccatum.

Negat porrò à Gręcis fornicationem ſimplicem exiſtimari non eſse peccatum. Sed C
contra: cùm eo qui fornicatus ſit, Confeſsarium rigore uti Canonum. neque ſacram
tempore Paſchatis eidem Euchariſtiam porrigere. Sin pęnitens concubinam (prę-
ſertim adulteram) aluerit, hunc, quamuis illam poſtea dimiſerit, abſtinere tamen à
corpore Domini triennium, vel quadriennium. Quo elapſo tẽpore, Sacerdotem cum
duobus, aut interdum ſeptem alijs Sacerdotibus, ſtola impoſita capiti pœnitentis,
qui genua flexerit, recitare cum candelis accẽſis preces quaſdam; lychnoque ſeu goſſi-
pio cum oleo exempto ex lampade, quę coram Sanctiſſimo Sacramento continenter
ardet, atque inde inunctis nonnihil fronte, ac capite pœnitẽtis, additisque precatio-
nibus alijs, Euchariſtiam ei vna cum alijs eam ſumentibus tradere.

Euchariſtia à Græcis colitur.

Inquit etiam pari à Græcis honore coli Euchariſtiam, eam eam quæ diebus anni re
liquis, quàm quæ die Dominica conſecratur: licet alij Græcis falsò obiecerint, hoſce D
arbitrari excellentioris hanc eſse virtutis, quàm quæ ceteris diebus offertur.

Nec probat eos, qui putant à Græcis credi non percipi Corpus Domini ab ijs, qui
in peccatis lęthalibus iaceant. Quin ſolere Sacerdotes cum porrecturi ſunt Domini-

1. Cor. 11.

cum Corpus, effari illa Apoſtoli uerba; *Quicumque enim manducauerit indignè; reus
erit Corporis Domini,* &c. *Quod* (inquit) *argumento eſt, eos credere, conferri corpus Domi-
ni alijs quidem ad vitam, alijs verò in damnationem.*

Negat damnari ſecundas nuptias à Gręcis: primis ſanè haud inficiatur ſolere Gręcos Sacerdotes benedicere, ſed non ſecundis.

Vſura à Græcis damnatur.

Denique calumniam eſſe dicit eorum, qui aſſerant ſentire Gręcos, nec peccatum
committi, ſi quis alteri ad vſuram commodauerit: Vel niſi quod debet reſtituerit,
ſi poſſit, hæc enim & verè peccata ab ijs haberi, atque ab eorum Sacerdotibus adigi E
pœnitentes vt reddant, quod debent.

Poſtremò, ait culpandos non eſse Gręcorum Metropolitas, & reliquos Epiſcopos, aut adeo ceteros Sacerdotes, quippe qui multos errores tolerent, niſi ſub iugo Turcico viuerent, per quod ſerpit ingens licentia: eos autem ſacris interdicant, qui noxia commiſerint, ni reſipiſcant.

Quinam errores à D. Thoma, ex alijs tribuuntur Græcis. Cap. IX.

HAec igitur cùm à Religioſo Theologo libenter accipimus: æquum eſt, ut etiam audiamus alios, qui de hac re diſseruerunt. Excipimus autem ſemper Gręcos

A Orthodoxos, atque cum Sancta Romana Ecclesia consentientes, ad quos, quę dicturi sumus referri nequaquam volumus.

Extat B. Thomæ libellus ad Vrbanum Quartum Pont. Max. quem ille inscripsit de Gręcorum erroribus, cuius trigesimosecundo capite asserit, non minus solui Iesum ab ijs, qui Spiritussancti processionem à Patre, & Filio negarent, quàm solui tentatum sit ab Ario, Macedonio, Nestorio, Eutyche, Pelagio, & eiusmodi alijs. Sed qui soluit Iesum, non solùm in hæresim corruit, verùm etiam (inquit ipsemet B. Thomas è Ioanne Apostolo) Antichristus est. Cùm autem suprà dixisset, eum qui diligenter inspiciat in errores hæreticorum, animaduersurum huc ce non aliò collineare, quàm vt CHRISTI Domini derogent dignitati, non ita multò post disertè docet, idem ipsum fieri ab ijs, qui Spiritussancti processionem à Patre, & Filio: qui Romani Pontificis Primatum: Qui Eucharistiæ confectionem in Azymo: Qui Purgatorium negent. Diuinum autem illum Doctorem nemo (opinor) arguet, aut odij ad uersus Gręcos (solùm enim de ijs loquebatur, qui rectè non credebant) aut imperitię: cùm ceteroquin ad insinuandam in mentes humanas solidam charitatem, nihil sit veritate syncera validius. Græci, negantes processionē Spiritus S. à filio soluunt Iesū. 1. Ioan. 4.

B

Error Græcorum de processione Spiritus S. maximus. Cap. X.

ERrorem verò eum de negatione processionis Spiritussancti à Patre, Filioque, tributum iam multa ante secula inprimis Theodoreto in Synodo Chalcedonensi, ac deinceps à pluribus Orthodoxis Græcis diligentissimè (sicuti postea & à reliqua Ecclesia) explosum, cùm plerique omnes, tum accuratè è multis Patrum fontibus ostendit Robertus Card. Bellarminus, altero primi Tomi suarum disputationum à capite vigesimo vsque ad trigesimum integrum.

C

Negari item non potest, quin postquam illæ quondam celebres Academiæ extinctę fuerunt in Oriente: neque sub tanto Christianæ fidei hoste, & malè antea sentientibus quibusdam Constantinopolitanis Imperatoribus, hęreses multis ab hinc sęculis in Vniuerso illo tractu inualuisse, & in alios populos irrepsisse. Nam & ab Armenis, Cophtis, Georgianis, Syris, Iacobitis, Aethiopibus, peculiares errores adhuc mordicus retinentur. Ac qui paucissimos ante annos propensissimi erga Gentem Græcam Viri perducti in Græciam nauigarunt, facilè animaduerterunt, quantopere plerique laberentur in materia, forma, ritibus, & vsu Sacramentorum. Quin extat Gręcè manuscriptus Symeonis Archiepiscopi Thessalonicensis liber, de septem Sacramentis; Qui Symeon ante sexcentos annos floruit, è quo apparet, Ecclesias Orientales in numero quidem & administratione Sacramentorum Occidentalibus magis congruisse: sed cùm nondum editus sit hic liber, expectamus, quem è Græco Latinum fecit Federicus Metius Vir pereruditus, & pius, cui addidit notas ad ea, quæ de Baptismo, & Eucharistia cautius in Symeone legenda sunt. Promisit etiam eiusdem versionem Gilbertus Genebrardus Archiepiscopus Aquensis in Prouincia Galliæ, cum capitibus aliquot de Vsu, & ritibus septem Sacramentorum in Præfationis locum ex Veteribus Ecclesiæ Gręcę & Syriacæ patribus. Item ex Euchologio, Cabasila, Hieremia Patriarcha. Orientalium varij errores. Septem Sacramēta Gręci confitentur.

D

Errores Græcorum qui facilè possunt emendari. Cap. XI.

E ATtulere porrò ij, qui è Græcia reuerterunt, peccari in multis, quæ haud difficillimè corrigi possent. Nimirum, adolescentes, quamuis pueri Eucharistiam sumpserint, non confiteri tamen peccata, nisi grandiores natu iam factos. Sacerdotes autem rarissimè, ac tantùm non semel in anno exhomologesim facere: Patres Græcos, qui doctissimè scripserint, vix ab istis legi, quanquā plures perlegant libros Hæresibus, & Schismate refertos, & Apocryphos. Sed & contra inquit Lucinianus in Monte sancto à Monachis, vti & Bzyantij, & alibi à doctioribus uersari Patres, in quibus sunt eruditi, licet Philosophiam, & Scholasticam Theologiam non ita perdiscant, vti ad declinandos errores; & peregrinas uoces, necessarium esset ...

Iam

A

Græcorum ritus superstitiosi.

Iam de superfluis quibusdam ritibus, qui in Melita Insula & in Sicilia viuunt Græci, satis ostendunt quid sentiant. Nam & constat, corpora demortuorum ab istis effodi, quos ab excommunicatione, atque à peccatis ijs absoluant, quæ fateri Sacerdotibus erubuerint. Quam quidem omissam præ pudore confessionem, non obstare, quo minus ad salutem valeat, Hieremias nominatus Constantinopolitanus Patriarcha, testatus est in sua contra Lutheranos fidei confessione: cui censuram Stanislaus Socolouius Theologus Polonus, doctam adiecit. Ex quo quidem Socolouio nonnulla non mediocris momenti colligi possunt, quæ ad hanc rem faciant.

Accedunt aliæ in cibis superstitiones, quippe, qui putentur immundi, si à bestijs contingantur: quibus ideo iterum à Sacerdotibus benedici curant. Venæ etiam sectio nunquam post Eucharistiam, nisi extrema adsit necessitas: sanguinis, qui sponte è capite defluat, proiectio in fluuium, aut mare: vel in terram defossio. Aliaque huiusmodi non pauca. Nam quæ pertinent ad Sacramentorum administrationem, atque ad ritus alios, cognosci poterunt ex Innocentij tertij, ex Pij Quarti & Quinti Diplomatibus, quæ hac de re promulgarunt, atque ex alijs, quæ iam apud nos sunt ad eos iuuandos conscripta, quæ Deo iuuante, suo tempore edentur. B

De varijs Græcorum, & Latinorum ritibus. *Cap. XII.*

Ceterùm qui nosse cupiat, quænam caussæ fuerint cur inter Orientales & Occidentales non ijdem omnino sint ritus, sicuti neque ieiunia; is legat quæ ista petenti obtulimus Magno Moscouiæ Duci. Ea verò in nostra Moscouia extant, quæ Græcè uersa, plurimum probis Græcorum ingenijs commodabunt. Nil enim nisi è Patribus Græcis, vel Latinis Vetustioribus, quos etiam Græcia in honore habet, depromptum est. C

Romana Ecclesia magno iudicio vsa in legib. tradendis de cibis & ieiunijs: in Occidente, secus quam in Oriente.

Addimus; experientia per hosce omnes annos, qui à Gregorij tertijdecimi Pontificatu usque ad hũc sæculi superioris nonagesimum sextum annum fluxere, cõprobatum esse in Romano Græcorum Collegio, quanto iudicio Romana Ecclesia à Petro, & Paulo Apostolis instituta, Latinis Populis certas hoc in genere leges tradidit, quæ corporum, ciborum, & aeris qualitati congruebant; alias Græcis & ipsi traditurì, vel relicturi, salua Christianæ fidei summa, & Sacramentorum substantia, quæ omnibus eadem necessaria est.

Quinta causa de Kalendarij Romani emendatione. Synodus Nicæna. *Cap. XIII.* D

Qvod verò ad Romani Kalendarij emendationẽ attinet, hæc intelligant, qui erudiendi sunt. Nos quidem in refutatione quam aduersus Dauidem Chytræum Hæreticum edidimus, de hac tota re egisse, sectione eius operis quarta, cuius nouem capitibus sequentibus materiæ continentur. 1 Laboratum fuisse ab Hebræis, Ethnicis, & Christianis in motu Solis & Lunæ exæquando, vt dies fasti rectè disponerentur. 2 Post Christi Domini aduentum eadem in re fuisse variatum, sed semper procedente tempore liquidiorem cælestium notitiam creuisse. 3 Quæ autem à Synodo Nicæna de Paschæ obseruatione decreta sunt, ea prius fuisse ab Apostolis decreta. 4 Deum sapientissimè, ut in alijs rebus, quæ hoc sæculo contigerunt, sic in hac correctione iuxta Nicænæ Synodi decretum, permisisse ut laboraretur, ut una Catholica Ecclesia Romana magis agnosceretur, atque interim qui cum ea non consentirent, manifestiores fierent. 5 Epistolam Magni Imperatoris Constantini ad omnes vbique Ecclesias, de Sanctæ Synodi actis, & de Sancto Pascha olim scriptam fauere maximè Gregoriani Kalendarij emendationi. 6 Quemadmodum Nicænæ Synodi decreto de anni emendatione, ac de Sacrosanctæ Paschæ festo ritè peragendo non acquiescentes grauissimè repræhensi sunt, ita iustè reprehendendos, qui sese huic ueritati opponant. 7 Epistolam Stephani primi Regis Poloniæ ad Academiam Cracouiensem hac de re scriptam cordatissimè docere, quo in precio habenda sit eadem emendatio. 8 Protestantes, & Politicos quosdam, ac denique aliquos Mathematicos, dum dolent à se, priusquam à Pontifice Romano non fuisse promulgatam emendati E

Constantini Magni Epistola.

Epistola Stephani Regis Poloniæ de Kalendario.

A anni rationem, quantò plura commenti sunt ne promulgationem admitterent, tantò grauiora testimonia uel inuitos veritati huic reddidisse. 9 Ex libro Bartholomęi, Sculteti, qui (licet inter Protestantes viuit) aduersus vanas protestantium obiectiones respondet hoc ipsum patere. Sed & posteà Christophorus Clauius Societatis nostrę primarius Mathematicus, librum de tota hac Kalendarij emendatione absolutissimum edidit Romę, quo & Męstlinum Hęreticum, & alios omnes qui obstrepere potuissent, planissimè refellit: Is uerò Męstlinus cùm dudum in omnes spiras, vt anguis egregiè verberatus, se contorsisset, vt Clauij ualidissimas rationes subterfugeret, ineptissimum denique, & plenum mendaciorum librum emisit, quo quantò se verę Matheseos omnis prodidit imperitiorem, tantò magis Sanctos Apostolicę Sedis labores inuitus comprobauit.

Bartholomeus Scultetus. Apologia Christophori Clauij de Kalendario Gregoriano. Mæstlinus imperitissimus omnis veræ Matheseos.

B

Obiecta Auctori de Gregoriano Kalendario diluuntur. *Cap. XIIII.*

AT quoniam nouissimè indoluit vir doctus nonnihil scriptum à me fuisse de libro, quem edidit de emendatione temporum, quoniam is Lilianam Methodum, Pontificia auctoritate comprobatam, improbauerat. Quin & cum se rem acu (quod dicitur) attigisse putasset, Elenchum deinceps, atque castigationem Kalendarij Gregoriani addidit, quæ mox in Vrbe à Christophoro Clauio Societatis nostræ sapienter castigata est, eaque Romæ typis Aloysij Zanneti excusa. Cum verò Clauius me nec sciente, neque adeò cognoscente num quid eiusmodi Elenchi emissum fuisset à Scaligero (Aberam enim tunc ab Vrbe, vbi erat Clauius, & ipse eram in Gallijs, huic pro me, qua solet ingenuitate, atque maturitate responderit, id-

Iosephus Scaliger.

C circo non est cur hic actum agam, quemadmodum neque aduersus Mæstlinum opus fuit facto, cui, cum aduersus me scripsisset, idem Clauius inscio me, qui etiam tunc ab Vrbe longissimè, (nimirum in Septentrionalibus Regnis) aberam, doctissimè respondit ea, quæ prodijt in lucem, Appendice, adiuncta Apologia, quam pro Romano Kalendario euulgauit.

Verum enimuero, cum idem credi velit, me ita de quibusdam Scriptoribus in hac mea Bibliotheca Selecta iudicasse, vt me plus ceteris scite existimarer; Addat item, à me nō fuisse eius librum de emendatione temporum intellectum, quo loco de Quartadecimanis agit: propterea sciant uelim quicumque hæc lecturi sunt, priori capiti satis responsum in Bibliothecæ huius Idea atque initio, vbi caussas, & occasiones attuli, cur penè inuitus ad eam conscribendam descenderim; Iudicium autem de alijs

D quibusdam Auctoribus, non nisi ex probatissimis viris, atque adeo ex ipsius Ecclesiæ Catholicę iudicio, atque sententia deprompserim, ne videlicet quisquam (quando Christiani & Catholici sumus) in Hæreses, Ethnicismum, obscænitates, aut impingeret, aut alios incautior induceret. Num verò Viri illius dicta intellexerim, eique iustè (sed tamen sine vllo iniuriæ desiderio, cui omnia fausta, & fidem integerrimam opto) obiecerim, quòd aduersus decreta Nicænorum Patrum scripserit, idem sanè Clauius ostendit sequentibus verbis.

Tu enim (ait) quis es, qui hoc tibi sumas, vt Canonem condas, quo omnium Patrum de terminis Paschalibus Canon euertitur? An non vides quo te rapiat peruicacia, qui vt tuos istos terminos Paschales constituas, non humana solum sed etiam Diuina iura permisceas? At vide tuus iste Canon, si condatur, quam iustus, & commodus sit futurus. Ex eo quippe

E *Pascha sæpissimè Luna 22. contra Canones celebraretur, quoties videlicet Luna 25. in Dominicum incideret. Qui tuus Canon quot alia porro vitia propagare possit, postea demonstrabimus.*

Obsecro te, mi Scaliger, ne æstu ingenij abripi te, ac præcipitem agi sinas. Immane est, quantum tibi sumas, qui contra tot Concilia, Canones, Decreta Patrum, & doctrinam omnium, qui de recta Pascha celebratione scripserunt, perturbare coneris Nouilunia, terminosque Paschales. Quis enim unquam post Nicænum Concilium vidit, legit, accepit primum Nouilunium Paschæ fuisse 7. Martij, vltimum 4. Aprilis? An ignoras, omnes, qui de hac re præcepta tradiderunt, ita præcipere, vt si Nouilunium cadat verbi gratia in 8. Martij, terminus Paschalis statuatur in 21. eiusdem Mensis, non autem, vt tu vis, in 22. Quo igitur iure hoc

loco

loco terminum Paschalem usitatum per vnum diem postponis? idemque in ceteris terminis Paschalibus facis? Quis unquam, non dicam Summus Pontifex, sed Imperator, Rex, aut Tyrannus fuit, qui adeo impotenter imperarit, vt orbem terra vniuersum ad suam libidinem contra omnium gentium consuetudinem, ac mores, regere, ac fingere concupisceret? Quemadmodum Orientales, ut de caeteris taceam, hoc tuum Imperium accepturos existimas, qui nullo modo in hoc negotio à Concilio Niceno discedere uolunt? Itaque si Kalendarium emendare institutis, caue terminos, quos Patres posuerunt, transgrediaris, alioqui nusquam aequis auribus, & animis audieris. A

Vide Indicē Librorū prohibitorum iussu Cle VIII. PP. editum Romae anno 1596.

Atqui alios in historia lapsus eiusdem adnotauerat ante me Benedictus Pereria suis in Danielem Commentarijs: mirandum ut non sit, Ecclesiam Catholicā, & Sanctam Apostolicam sedem eius librum de emendatione temporum prohibuisse, quemadmodum & quaedam eius Parentis Iulij Caesaris, donec emendarentur. B

Sexta causa de falsatis libris Patrum. Cap. XV.

VT autem mittam antiquiora, quae cuique veteres Orientis historias euoluenti haud erunt obscura, suppositosque generalibus Synodis quaterniones falsos, & veros exemptos, sicuti etiam Florentina Synodus monstrauit: teruntur quotidie Graecorum Sacerdotum manibus, ac publicè populis recitantur libri seu dogmatum, siue Sacrorum, in quibus pleraque falsa sunt. Quod ipsum Viri perdocti, qui inter eos eminent, ac conspicui sunt Ecclesiastica dignitate, ingenuè fatentur.

Vt etiam perneccessariū esse ostenderint & adeò Constantinopolitano Patriarchae scripserint, vt emendati praelo darentur: Sic enim aiebant futurum, vt sensim plebs desuesceret ab erroribus ijs, quibus ingenia quoque Sacerdotum dementantur. C

RITVALE Graecum a Nicephoro Xantopulo corruptum.

Extat enim apud eos Rituale, de quo diximus, in quod ab hinc ducentos duntaxat annos maledicta Nicephorus Xantopulus in Latinam Ecclesiam pessimè affectus coniecit. Quae maledicta praeterquam quod non decebat, vt in Diuinis officijs recitarentur, ad nihilum ualent ultra, quàm ad odium Graecorum aduersus Romanam Ecclesiam fouendum. Quale illud est, in quo ad versiculum psalmi alludens. *Confundantur omnes qui adorant sculptilia,* inquiunt; *Confundantur omnes qui adorant azima.* (Psal. 96.) Et alibi Catholicum Doctorem vocant, *feram.* At haec omnia neque apud Metaphrasten, nec apud alios veteres extant, qui in honore ab ijs habentur. Addebant autem ijdem ingenui Viri, posse quędam planius explanari. Nimirum. *Animas Sanctorum frui iam Deo, damnatorum autem igne torqueri aeterno.* Itaque è Rituali illo demenda esse verba, quae sic habent. *Animas esse quibusdam in locis,* constare enim certò, tum ex Patribus ex Florentina Synodo, Sanctorum animas Dei visione, & gloria frui, quamquam post resurrectionem sint consecuturi pleniorem, & absolutam gloriam; tunc enim, & corpora erunt suo modo glorificata; sicut contrà qui nunc in Inferno damnati sunt, post eorum infelicem resurrectionem, plenissimam etiam in corporibus poenam luent. D

Falsati Codices Graeci Patrum. Cap. XVI.

ET verò in Patres Basilium, & alios, quos Typographi hoc saeculo emiserunt in lucem, plura irrepsere è falsatis Codicibus manuscriptis, qui ex Oriente Venetias inuecti, adhuc in Bibliotheca S. Marci asseruantur; vt mirum non sit, si etiam Haeretici Septentrionales huius saeculi, & noui Ariani, & alij eandem insistētes viam, mendacibus versionibus ueritatem infuscauerint. E

Ex vno, vel altero Basilij loco nunc afferam, quod probis Graecorum ingenijs occasionem praebeat circumspectionis, & cordis in relegendis huiusmodi imposturis.

1535. D Basilij opera Venetiis edita Graecè erroribus scatent.

Anno igitur huius saeculi trigesimo quinto Venetijs sunt Gręcè edita Basilij opera apud Stephanum Sabium. Ac tertio Sermone aduersus Eunomium conati sunt Spiritui sancto aliam, quàm Patri, & Filio naturam tribuere. Codex tūc impressus sic hēt

A τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι, καὶ τῇ τάξει τρίτον ὑπάρχει τὸ πνεῦμα, τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει. ἀξιώματι μὲν γὰρ δευτερεύειν τοῦ υἱοῦ παραδίδωσιν, (ἴσως) ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος, φύσει δὲ τῇ τρίτῃ κεχρῆσθαι οὔτε παρὰ τῶν ἁγίων γραφῶν διδασκόμεθα οὔτε ἐκ τῶν προειρημένων κατὰ τὸ ἀκόλουθον δυνατὸν συλλογίσασθαι. At illud (ἴσως,) inseruit aliquis Diuinæ Trinitatis osor, vt sententiam Basilij dubiam faceret. Neque enim illud, ἴσως, cohæret cum ijs verbis, & asseueratione, quam ipse Basilius ibidem affert. Nec in versione Georgij Trapezuntij viri & eruditi & Græci extat. Is enim sic. *Cur enim necesse est, si dignitate, ac ordine tertius est spiritus, natura quoque ipsum tertium esse? Dignitate namque ipsum secundum esse à filio pietatis ratio tradit: Natura vero tertia uti nec à Diuinis Scripturis docti sumus, nec ex prædictis possibile est consequenter colligi.*

B Paulò post fraudulenter quoque interposita illa verba sunt, ἵν' ὅλως καὶ συγχωρήσωμεν. Sic enim editus ille met Venetijs Codex habet. οὕτω δηλονότι καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰ καὶ ὑποβέβηκε τὸν υἱὸν τῇ τε τάξει, καὶ τῷ ἀξιώματι, (ἵν' ὅλως καὶ συγχωρήσωμεν) οὐκέτ' ἂν εἰκότως ὡς ἀλλοτρίας ὑπάρχειν φύσεως, καὶ τὸ ἀκόλουθον ἐντεῦθεν δῆλον. At neque illud cohæret, nec in Versione Trapezuntij legitur; Qui quidem sic habet. *Ita videlicet & Spiritussanctus, etsi dignitate & ordine secundus à filio est, non tamen verisimiliter alienæ ipsum esse naturæ inde consequetur.*

Deinceps & illud dolosè adiectum, ὡς λέγουσιν, Codex enim sic editus deprauatus est, vt ancipitem certissimi dogmatis faceret sensum. οὕτω δηλονότι καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰ καὶ ἀξιώματι καὶ τάξει ὑποβέβηκεν, ὡς λέγουσιν. Mox item quæ sequitur vox, φησί, eandem fraudem sapit. Ita enim cuderunt. παρειλήφαμεν γὰρ αὐτό, φησί, τρίτον ἀπὸ πατρὸς, καὶ υἱοῦ ἀριθμούμενον, αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἐν τῇ

C παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος παραδεδωκότος τὴν τάξιν, ἐν οἷς εἶπε. πορευθέντες βαπτίζετε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Et Trapezuntius igitur rectè hoc quoque ex non falsato codice ita vertit. Sic inquiens; *profectò & Spiritussanctus dignitate quidem ordinis tertius est. Accepimus enim ipsum tertium à Patre, & Filio numeratum, cùm ipse Dominus in traditione salutaris baptismi ordinem tradiderit his verbis: Euntes baptizate in nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti.*

Videt igitur, quisquis acutius inspicit in rei propositæ scopum, quantum ex paucissimarum dictionum subdola interpositione fieri naufragium fidei possit in re omnium summa, Vniuersæ enim Diuinitatis negatio est (ostendit idem Basilius libro cōtra Sabellianos, Arium, & Anomæos) si quis æquali honore non affecerit Spiritum

D sanctum, atque afficit Patrem, & Filium. ὥστε, inquit, μὴ τιμῶν τὸ πνεῦμα, οὐ τιμᾷ τὸν υἱόν, μὴ τιμῶν δὲ τὸν υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν πατέρα. οὕτως ἄρα ἡ περὶ ἕν τι τῶν πιστευομένων ἀγνωμοσύνη, ὅλης ἐστὶ τῆς θεότητος ἄρνησις. Negatio diuinitatis pari honore S. Trinitatē nō affuit.

Iam de Bibliotheca Photij, quæ μυριόβιβλος, inscripta est; quamvis multi, & ij etiam perdocti aut Græcam, aut Latinam optarunt, nolim quemquam admodum angi. Ecquis enim fuerit Photius, quosve Auctores magna ex parte hæreticos in ea citet, quanta denique cautione inde secernenda sint improba à probis, in Apparatu nostro Sacro planius diximus in voce, Photius. Photij Bibliotheca qualis.

Septima Causa. Cap. XVII.

E IAm de specie austerioris vitæ hæc dicimus. Austeritatem quidem hanc esse rem sanctam: cùm rarissimè frustra sibi quisq; blandiri debeat de prauarū affectionū, vel tentationum Victoria, nisi ciborū temperantiam sit assecutus. Nec tamen desunt in Latina Ecclesia, qui in hac palæstra sese exerceant variorū ordinum Monachi, & Sanctimoniales, & alij. Veruntamen meminerint, qui de hac vitæ austeritate aliquando cum Græcis placidè colloquerentur, vt eos doceant non tantùm in ea situm esse præsidij, quin qui videbantur abstinentissimi Patriarchæ Constantinopolitani, & Alexandrini, siue item ipsi Eremitæ, vel Hieromonachi, in tumorem mentis prolapsi, nō multò post in hæreses præcipitauerint. Humana enim mens nisi in obsequiū CHRISTI, demissione animi, sese prorsus captiuam reddat, subijciatq; se ijs, quibus vt subderetur, Diuinum Domini extat Decretum; velit autē absolui per eos, quibus aut nulla tradita est auctoritas, aut si quando collata est, eorum culpa interijt, potius ieiunio Abstinentia Monachorū Græcorū quā parum eos iuuet.

Isa. 66. superbo & maceratione corporis extollitur, & calcitrat, quàm vt eũ consequatur Spiritum qui super humiles, & Diuina trementes verba conquiescit. Et hæc enim caussa fuit, quæ à nauigatione ad Orientalem Eremum reuocauit B. Fulgentium, vbi à Sardiniæ Episcopo cognouit, in ea quidem eremo abstinentiam à cibis, sed non ab hæresi seruari. A

Octaua caussa expensio. *Cap. XVIII.*

AD extremum, quod quidem ad hoc caput spectat, charitatem proponunt, qui bene cupiunt Græcis, pernecessariam Orientalibus alliciendis: atque addunt, minimè esse mirandum, si errores ij, aut certè aliqui in Orientem irrepserint, quippe qui etiam in Occidentem permulti cum pestilentibus hæresibus inuaserint. Quod cùm negari non possit, admonitum vnumquemque velim, qua libertate hæreses Occidentis insectamur imitati Apostolos, & veteres Patres, ac Synodos, & B adeo ipsum Dominum, qui dixerit: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus:* eadem esse ferendum, vt & Orientis hæreses ad sanitatem mentium, non ad ruinam insectemur. Vix autem ægrotus vnquam conualuerit, qui horreat aperiri aut morbum, aut caussas morbi. Et cùm tanti momenti sit, atque adeo omnibus hæresibus ostium patefaciat, pernegare caput Ecclesiæ ministeriale, sine quo Vniuersa ipsius mystici corporis Christi Hierarchia concidat, necesse est; id uerò uel apertè pernegent Orientales penè omnes, vel si qui autumant, ij non sese aperiunt, ut deberent, (quod quidem metu, uel alijs de caussis facere aliquos scimus) iccirco hinc sumendũ esse uidetur cũ doctioribus, atq; melioribus exordium, ad membra cum capite conciliãda, in quę deinceps defluat vigor ille, qui faciat, ut omnes simus in animas viuẽtes, & vnanimes in domo Dñi eodẽ Diuino pane pascamur, & ex eodem fonte potemur. C

Matth. 18.

Græci maximè ad sanitatem quomodo adducendi.

Sed & prudenres Gręci, quiq; ijs fauent, scio mirantur vnam Romanam Ecclesiã, & contra hæreses omnes omnium temporum, atque omnium prouinciarum, Europę, Africæ, Asiæ, constanter, ac intrepidè semper inuictam; & verò unam ipsam fuisse, quæ cũ superioribus sæculis Catholicã Christi Domini Religionem quoquo versum, hoc ipso sęculo etiã in nouum Terrarũ orbem, ad omnes & Indias, & Insulas, importauerit, nulla Sacramẽtorũ, rituum, dogmatum, ordinationum, aut Hierarchiæ variata forma, vel modo. Quamobrem hæretici Occidentis nec numerari debent in Occidentali Ecclesia, quum ex ea sponte deciderint: nec Orientis errores in gratiam alicuius tegendi, vel propugnandi sunt, quando & hi reiecti sunt à Catholica, quæ una est, Orthodoxa Catholica Romana Ecclesia: nec unquam fuerunt à Patribus Orthodoxis Græcis antiquissimis approbati. D

Romana Ecclesia Græcis est admirationi.

Commoda ex Græcia in Ecclesiam inuecta. *Cap. XIX.*

VEruntamen scio ego, meritò collaudandam esse Græciam, quę (vt initio dixi) scientias & disciplinas penè omnes omnibus Prouincijs tradiderit: Quæ etiam ante quã esset Christiana, Stoicos ediderit, qui mordicus uirtuti adhęrerent: Quæ Platonicos, quos secuti sunt Veteres è nostris probatissimi Patres: Quę Peripateticos, quorum methodum ac philosophandi rationem commodiorẽ (reiectis tamen, qui sunt in Aristotele contra rationẽ ac uerã philosophiam erroribus) amplexa est Ecclesia. Quæ deinceps ubi ad Christum accessit, tot Martyres, Confessores, Virgines, Theologos, Synodos pepererit: Quæ Pontifices Maximos Ecclesiæ dederit optimos, Euaristum, Higinum, Telesphorum, Eleutherium: Anterum; Sixtum secundum: Eusebium primum: Zosimum: Theodorum primum: Ioannem VI. Ioan. VII. E Zachariam primum: Alexandrum Quintum Cretensem, qui Patrum nostrorum memoria Theologiam professus Lutetiæ Parisiorum, Commẽtaria quoq; scripsit in Magistrum Sententiarum: quique tanta pietatis & charitatis uirtute eminuit, ut diceret, se, *cùm Mediolani esset Archiepiscopus fuisse diuitem: cum Cardinalis pauperem: cùm Pontifex Maximus, mendicum.*

Alexandri Quinti Cretensis Pontificis Maximi Dictum.

Hæc inquam scimus. At ut maiorum uirtutes posteris prosunt, si easdem hi imitentur; sic Græci, si in istos inspexerint, eandemque fidei & morum uiam institerint, uident; quanto ipsimet quoque succedentibus posteris erunt incitamento

A atque ad omnem constantiam, & honestatem exemplo. Neque uerò dubito, quin
optimi quique è Græcis sentiant Hæbreos, quoniam à Deo edocti, legem, veramque Hæbrei quo reprehēdi iu re possint.
Religionem suo tempore seruauerint; Prophetas, Templum, Sacrificia, Sacerdotes
à Deo ipso institutos habuerint, Veritatem in Græciam, & in omnem Terram intu-
lerint: propterea nunc quoque haud esse reprehendendos, cùm tamen à fide recesse-
rint, Scripturas deprauauerint, & alto illo perfidiæ veterno consopiti iaceant in som-
nijs, & tenebris suorum Rabbinorum. Quare vbi opus esset, hæc ita commodè es-
sent proponenda ijs, qui nosse veritatem cuperent, vt intelligerent tum nobis Anti-
quitatem patrocinari, si eiusdem vestigia sectemur: at non iuuare quempiam, cùm ab
ea consultò deflectat: calumnias autem non esse vel B. Thomæ, vel aliorum, quòd cō-
tra Græcorū eorū, qui rectè cum alijs non senserūt, errores scripserint, sed zelum, atq;
B pietatem; quandoquidem id facere, non vt perirent, sed vt sanarentur: certè ne reliqua
ea illustris natio iacturam antiquissimæ fidei pateretur. Id quod sanè nos pro tenui-
tate nostra vel cum ipsius effusione sanguinis (si Deus tanto nos dono dignaretur) pro
ijs qui extra semitam veritatis sunt, libentissimè faceremus.

Non esse exiguas Græciæ reliquias. Cap. XX.

AT quoniam alij vel minimas iam Græcorum testare reliquias; vel linguam
eorum non adeo esse utilem falso dictitant, hæc habeant, quę dicturi sumus
ad Veritatem ipsam tutandam. Ac primùm latissimè adhuc patent Gręco-
rum ritus, & fines. Nam hi habent ab ortu solis Constantinopolitanum & tres alios Quam latè pateant Græcorum ritus.
Patriarchatus: à Septentrione Moscouiæ Vniuersum, & Lituaniæ partem, hoc est al
bam Russiam, & rubram, licet hęc nonnihil uergat ad Orientem: A meridie Cyprum
C & Cretam in qua una quatuordecim millia pagorum numerantur absque Ciuitati-
bus, in quibus tamen omnibus Latini tantùm ritus sunt Episcopatus: Rhodum itē, &
Cyclades Insulas: Zacinthum, Cephaleniam, Corcyram: pręter Græcorum templa,
quæ sunt Damasci, Alexadriæ, Babylonię, Tripoli: secundum Aegypti ac Lybię lit-
tus: in Melita, in Sicilia: Ab occasu item in Epeiro, ac prope Dyrrachium: In Italia
in pluribus Ciuitatibus: in Apulia, in Calabria, in Campania, Neapoli, Liburni, An-
conę, Venetijs, atque ad maris Adriatici Littus: ne quid dicam de ijs, qui frequentes
maria decurrunt, mercimonijs aut remigio addicti: Non igitur ita exiguę sunt Reli-
quię siue Gręcorum, siue aliorum, qui Gręcum sequuntur ritum, ut spernendę sint. Sed
&, si paucissimę essent, Apostolici tamen dicti memores esse deberemus: qui inquit,
Debitor sum Græcis & Barbaris. In quos Gęcos licet Apostolus aliquando videtur Rom. 1.
D fuisse inuectus, cùm aliquos *semper mendaces, vel ventres pigros*, vocauerit, non tamen Tit. 1.
gentem ipsam tantopere, quàm mores suggillabat eorum, qui nondum ad Christum Apostolus quanti Græcos fecerit.
sese adiunxerant: aut si qui sese adiunxissent, turbabant Ecclesias, & noua quędā dog-
mata spargebant: cùm cęteroquin Gręcos sępe commendet, ac Titum, & Timotheum
pręter alios delegerit, qui fuere Gręcę Ecclesię columnę: E quatuordecim autem Ca
nonicis Epistolis, quas ad uarios populos scripsit, duodecim ad Gręcos ipsos miserit.
Adeo nimirum Vineā illam excolendam susceperat, quam Religionis capacissimam
erat expertus. Quin etiam Apostoli, siue Euangelistæ Græcis literis Euangelia (vno
excepto Matthæo) scripserunt. Ipsi uerò Septuaginta Interpretes, vti secundo libro
monstratum est, vetus Testamentū tot ante Domini aduentum annos, non sine caus-
sa Gręcè verterunt. Quæ tamen nonnihil planius adhuc tractanda sunt infra, vbi de
E Linguæ Gręcę necessitate, ac studio loquemur.

De nuptijs & vsu Matrimonij in Sacerdotibus Græcis, & Rutenis. Cap. XXI.

SVperiori sequens de nuptijs in Gręcis & Rutenis Sacerdotibus nodus adiungi-
tur, qui plerisq; facilè solui posse videtur: quod (inquiunt) à Sūmis Pontificibus
& Synodis Matrimonij usus ijs sit cōcessus. Quod quidē ut tolerātia sit factū;
diu tn̄ hac tota re perpensa, Gręcarumq; legitimarum Synodorum, & Patrū sentētijs
expensis, credūt mecum optimi viri, nō minimam id fuisse caussam, cur Deus Orien-
tē hosti Christianę fidei subiecerit. Nimirū aliorū Mysteriorū, & præsertim Diuinæ
Eucharistię tractatio nō solū in Græcis, & Rutenis, sed in Latinis quoq, Sacerdotibus

Vide auctoris refutationem aduersus Dauidē Chytręū sectio. 5. a. cap. 5. vsque ad 17.

summam continentiam, & castimoniam requirit, quam etiam Hieromonachi, & Episcopi inter Græcos profitentur. At quoniam de hac vniuersa cælibatus materia à nobis, quàm potuimus, accuratissimè actum est in Refutatione Dauidis Chytræi, idcirco ad eam amandamus lectorem, ne hic breuitatis termini excedantur. A

Nona caussa Defectus Doctrinæ. Cap. XXII.

ET nona caussa non una, sed multiplex videri potest; quippe quæ defectum doctrinę: Vsum meliorum Auctorum: Linguę Gręcę ignorationem, ac uitę improbitatem comprehendit eorum, qui è Latinis aliquando ad Grecos iuuandos adsciti sunt. Ea igitur caussa multis tollenda est modis, qui propterea sunt planius declarandi. Defectum autem doctrinæ primò dicimus eum, qui ad intimas certorum caussas, & fomenta, deinde item ad Græcè vetustatis, præcipuè Synodorum, & Patrum: denique, quod caput est, ad Diuinæ Scripturæ exactam notitiam attinet. Accedit ratio eum varijs hominum generibus agendi, quæ nisi adhibeatur ad praxim, facilè, scientissimus quisque destruere posset magis, quàm struere. B

Libri qui legendi ab his qui Graecos iuuare volunt. Cap. XXIII.

DE prioribus illis curandum est, ne apocrypha, ne pseudepigrapha, ne falsata, ne tantùm edita typis; verùm etiam manuscripta, & hæc quidem, quoad eius fieri possit, antiquissima, quæ cum sanis Codicibus congruant; deinde & vt Synodorum primarum exemplaria habeantur ad manus, quæ quidem in Vaticana Typographia sub prelis suadere cęperunt emendatiora. Versio item Bibliorum à Septuaginta Interpretibus, quæ emaculata his annis in Vrbe prodijt, (quæ secundo libro attigimus) facilè cuique constabit, qui superiora meminerit, quive Diuinum hoc iuuandi animas negocium serio susceperit. C

Ratio agendi cum Græcis. Cap. XXIIII.

AT de ratione agendi cum Græcis, quoniam ea spectat vel ad conciones populis habendas, vel ad alumnos instituendos, hæc ex vsu, ac pręsentium rerum statu habemus, quę dicenda sunt.

Tres esse eorum classes, qui Gręcum Ritum sectantur.

Tres eorum, qui Græcorum sectantur ritum, & dogmata, sunt quasi classes: Altera rudium, qualis est Rusticorum, & plebis: Aliorum altera, qui non scientias quidem adepti, sed rerum experientia, & libri alicuius patria lingua editi lectione sic lucis aliquid sunt assecuti, vt hinc Romanæ maiestatem Ecclesiæ: illhinc ærumnas, & calamitates Gręcię, casumque Orientalis Imperij sub Turcicum acinacem: hinc Sacramentorum apud Latinos cultum: illhinc apud Gręcos despicientiam cernentes, in eam sententiam venerint, vt Deus Ecclesię Catholicę Romanę & Occidentali Magis adsit, quàm Orientali. Tertia eorum est, quorum vsus & experientia cùm sit aliqua, abrepti tamen odio, quod ex prauę consuetudinis uitio alit Satanas, controuersias (inuitis etiam eorum Episcopis, & prudentioribus Gręcis) serunt: ac plerumque nescientes, de quibus loquantur, aut affirment, quidve denique velint, Gręcam cum Romana Ecclesia: ritus suos cum nostris conferunt: Sacerdotes suos nostris anteponunt, nixi pręcipuè nostrorum quorundam improbitate, quam tamen de suis reticent: Neque uerò pronunciare omnino audent errare nos, aut à nobis, quę ad Sacramenta pertinent, improbè fieri. Sed & sese rectè sentire, atque in sua Religione salutem posse consequi aiunt. Cum his igitur omnibus Iulius Carrarius Episcopus Rheiymnensis, is qui diu Episcopatum rexit in Creta, præclaris prudentię, ac pietatis dotibus pręditus, non semel ad Vrbem nauigauit, vt Insulę illi consuleret, qui & postea laboribus ingentibus pro Ecclesia Christi defunctus, summo sui relicto desiderio decessit, scripsit mihi diu se, cùm hac de re tota cogitasset, intellexisse denique, pręstare, vt pro eiusdem controuersijs nihil, quàm ut quidquam populo publicè diceretur: nisi cùm percommoda se daret occasio. D E

Iulius Carrarius. De ratione agendi cum Græci.

Qui igitur vel in Cretam, vel alio allegaretur, vbi ritus uigent Latinus, & Græcus, id sibi proponat, quasi loca illa omnia essent tanquam unius labij populus, sine factionibus, aut sectis: veruntamen in peccatis iacens, ac stertens, ut reliqui in Mundo: qui

cùm

A cùm sit ad pœnitentiam è somno excitandus, via (vt aiunt) purgatiua magis, quàm illuminatiua iuuādus est: cui cùm persuasum fuerit, vt vitam corrigat, & viuat in timore Dei faciliùs quàm per disceptationes ad vnitatem adiungetur Ecclesiæ. Quamobrem & hinc efficitur, superuacaneum esse, vt à concionatoribus cum vtraque priorum hominum classe agatur è suggestu de controuersijs inter nos, & Græcos. At cum tertia classe non tam esse superuacaneum, quàm etiam periculi plenum: cùm improbi soleant ex aliquorum imprudentia concionatorum, scidtiones mouere, atque animos etiam alienare illorum, quorum simplicitas veritati est proxima.

Sanè verò nonnunquam de controuersijs agendum est, sed parcè, opportunè, ac cōmodè. Prȩterea ne de omnibus quidem ijs quinque, quæ olim præcipuȩ fuerunt: quas vel tūSynodus Florentina, tum Gennadius, & alij refutarunt. Iam quæ de azymo, De quibusnam controuersijs & quā do agendum cum Græcis.
B & Eucharistia erat quȩstio, hæc uix in Creta (quod & in reliquo Oriente puto) auditur, cùm penitus extincta sit, uel certè sopita uideatur.

Quare qui de hac loqueretur, rem prorsus obliuioni traditam, cum scandalo reuocaret in dubium. Processio autem Spiritussancti à Patre, & Filio, intelligitur à paucissimis, si tamen intelligi dicendum est. Ac mota ista quæstione, id demum fit, vt qui hæc ignorauerant, ad curiosiora excitentur: ac periculum subeant, vt partem ueritati aduersantem complectantur, audientes à Græcis olim esse susceptam. Et certè, qui Patres orthodoxos haud uersarunt, facile crederent Græcorum omnium eandem, quæ tantùm erat aliquorum, fuisse sententiam. Reliquæ sunt. Visio Beatorū, quàm facile admittunt. Purgatorius ignis, de quo haud difficillimè cum Latinis conueniunt. Primatus Pontificis in Ecclesia, qui ægrè ijs persuadetur. Cōtrouersia cum Græcis tractandæ.

De hisce igitur quæstionibus proximis, si quādo sermo habendus sit, nec tota eam
C in rem insumenda est concio: nec disceptatione agendum: sed alliciendæ sunt ad veritatem fidei mentes tum exemplis, tum auctoritate Patrum: Quod quidem iucundè, ac cum eorum laude, qui docent, à Græcis excipitur. Ac tamen frequens hisce de rebus sermo suspicionem ijs injiceret, quasi ipsos captare uellemus,

Concionator Iesuita in Creta quam concionem habuerit. Cap. XXV.

SAnè cùm in promulgatione Pontificij Iobilei concionator è nostris aliquando in Creta de Summi Pontificis auctoritate, ac de igne Purgatorio egisset opportunè, probatus fuit ab omnibus: nec defuere frequentes Grȩci, qui Iobileo potiri voluerint. Reliqui autem propensissimi eodem ferebantur; cùm qui in pagis, &
D maris Aegei Insulis uitam agunt, rem adeo salutarem haud omiserint. Concionum itaque fructus in ea gente, cùm inprimis in Sanctitate, atque prudentia, tum in eo deinceps est situs; vt humana conditio, peccatum, redemptio, ceteraque eiusmodi ad audientium captum exponantur: hi promoueantur ad obedientiam, liberamque subiectionem erga Deum: Diuinaque præcepta, ad Mundi contemptum, atque ad satagendam, Deo iuuante, conuersionem suam. Quibus rebus si quis Græcus aurem prȩbuerit; non aberit longius, cùm sine alia concertatione dabit manus, Romanæque Catholicæ doctrinæ fidem admittet.

Porrò si quis ex Italia eo mittendus sit, qui negotio isti vacet, cauendum est initio, ne sit ex ijs, qui ritibus Græcorum antea vsi, Latinos, ijs relictis, fuerint amplexi: Vulgus enim has mutationes odit, nec inde iuuatur facilè. Quinam in Grȩciam mittendi nō sint.

E *Vsus meliorum Auctorum. Cap. XXVI.*

VSus autem meliorum Auctorum hic fuerit, vt primò antiquiores & emendatiores tractentur: Athanasius, Gregorius, Basilius, Chrysostomus, Cyrillus Hierosolymitanus, & Alexandrinus, Maximus, Epiphanius, & alij fide ac pietate celebres. Scripsere uerò postea aduersus errores eorum, qui Christi tunicam inconsutilē scindere conati sunt, Emanuel Caleta Veccus Patriarcha Constantinopolitanus, Georgius Protosingelus, Theodorus Gaza, Georgius Trapezuntius, Demetrius Cidonius, Bessario Cardinalis Nicęnus, qui & postea fuit Patriarcha Cōstantinopolitanus: Georgius Scholatius, qui deinde uocatus est Gennadius cū Patriarcha Cōstinopolitanus esset Creatus; Ioānes Chrysolotus, Cōstantinus Lascaris, & reliq. QVI NAM GRAECI SCRIPSERINT aduersus alios Græcos.

atque adeo Sacra potissimùm Oecumenica Synodus Florentina; qui cùm omnes Catholici fuerint, ac doctè maleuolorum maledicta confutauerint, suos Gentiles magno zelo hortati sunt ad Catholicam veritatem amplectendam, atque ad debitam erga Romanam Ecclesiam obedientiam, & obseruantiam præstandam. A

Auctores Latini aduersus Græcos eos qui non rectè sentiebant.

Et hi quidem Græcè scripserunt; at non desunt è Latinis, qui Latinè cum scripserint, vtiles sunt.

Leo nonus Pont. Max. Epistolis ad Episcopos Michaelem Constantinopolitanũ, & ad Leonem Acridanum. Anselmus Archiepiscopus Cantuariensis Epistolis, siue opusculis de Azymo. Rhabanus Maurus de Institutione Clericorum, lib. 1. c. 31. de Sacramento Corporis & Sanguinis Domini: Quo item loco probat ex Sacrarũ Scripturarum auctoritate, offerendum esse panem sine fermento, & agit de processione Spiritussancti. Hugo Etherius siue Ethetianus aduersus errores Græcorum ad Alexandrum Tertium Pont. Max. & ad Patriarcham Antiochenum Græcè & Latinè. Chrysolanus Mediolanensis Archiepiscopus de Spiritusancto. S. Thomas Aquinas opusculo contra errores Græcorum; Et in prima parte Summæ, vbi agit de Spiritussancti processione, ac passim alibi. Ioannes quoque Card. S. Sixti de Turrecremata, in expositione Decreti de vnione facta in Synodo Florentina, definita in Concilio Lateranensi Maximo, quod vocatum est Generale, Innocentio Tertio Pontifice Maximo, Concilium Lugdunense Gregorio Decimo Pontifice Maximo: De Summa Trinitate & fide Catholica in primo, & sexto Decretalium; Concilium Tridentinum, cuius decreta ad fidem spectantia Matthæus Deuarius in Græcam Linguam aptissimè conuertit. At & legenda sunt, quę de hac re extant Pontificia Diplomata: Innocentij Quarti super Ritibus Græcorum: Pij Quarti, cùm Ecclesias Græcorum, & earum Prælatos, & Administratores, visitationi ac superioritati Ordinariorum subiecit. Pij Quinti super Reuocatione licentiarum Græcis Latino more, & Latinis Græco ritu Missas, ac alia Diuina officia celebrandi eatenus concessarum. Gregorij denique XIII. super Erectione Collegij Græci Romæ instituti. B C

Synodi Florẽtina. Lateranensis. Lugdunensis. Tridentina. Vbi de dogmatibus quę controuertebantur cum Græcis. Pontif. Maximorum Diplomata.

Græcæ Linguæ necessitas, & vtilitas. Cap. XXVII.

Græci Barbaros quando vicerunt, & ab ijs victi sunt.

Barbaros à Gręcis domitos fuisse præsertim disciplinis, eloquentia, moribus, extra controuersiam est ijs, qui antiquas legerunt historias: Græcos autem contra, domitos fuisse à Barbaris vbi disciplinæ, eloquentiæ vis, atque vsus, & probitas illa morum auita exaruere, loquitur ipsa res, atque Orientis, quem diximus, casus. At quoniam, quibus artibus Respublicæ institutæ sunt, ijsdem vbi ceciderunt, sunt instaurandæ; ideo pristinus ille decor reuocandus est, vt morum probitate, ac disciplinis, sic eloquentia, & proprietate dicendi è Græcis fontibus hausta. D

Quam ad rem cùm reliqua commoda inuitant; tũ quasi iure suo Gręcia nos cogit; quæ quidem adhuc in Latinis penè omnibus primarijs disciplinis possessionem retinet, quemadmodum sparsæ vbique in ij Græcæ voces testantur.

Græci Latinis quantum contulerint.

Quo autem accuratius hoc fiat, memores simus eius, quod non Ethnici tantùm, verùm etiam Patres nostri Summi Theologi dixere. Nam si quid Cicero didicit, vt tantus esset orator, sermus eum (uti ait Quintilianus) esse à Demosthene factum; ac Gellius fassus est ingenuè se non potuisse non obscurissimè dicere, quod à Gręcis vno Verbo, & planissimè diceretur. Quare addit Quintilianus, uideri sibi sermonem ipsum Romanum non recipere illam solis concessam Atticis Venerem; Nimirum (inquit alter) *Graijs ingenium, Graijs dedit ore rotundo Musa loqui*: & paulo ante idẽ audenter iubet. *Vos exemplaria Græca, Nocturna versate manu, versate diurna.* Hinc illud Ciceronis; *Ionem non aliter locuturum, si loqui velit, quàm scripserit Plato.* Ac Hieronymus qui Gregorium Nazianzenum habuit Magistrum, *proprietatem Græcam*, inquit, *Latinus sermo non recipit*. Quæ fuere caussæ, cur & Cicero ad suorum utilitatem semper cum Græcis Latina coniunxerit: & à Græcis Auctoribus studia esse inchoanda Quintilianus existimauerit, & alij dixerint sine Græcis literis degustari posse Philosophiam, non hauriri; Lucretiusque multa se Gręcè loqui affirmet ob Latinę linguę egestatem, E

Horatius in arte poetica.

Latini præcipui quantũ Græcæ Linguæ tribuãt.

A ègeſtatem,ac rerum nouitatem.E varijs autem Nationibus extra Italiam ſcimus Grę
cè ſcripſiſſe Phauorinum Gallum de Philoſophia: Philonem Iudæum non Hebraicè
magis,quàm Græcè. Muſonium omnium Stoicorum Neronis tempore celeberrimũ:
Syros,Aegyptios, Thraces philoſophiæ myſteria: Porphyrium è Phœnicia, vnde &
in Græciam detiuatos fuiſſe characteres diximus: Iamblychum è Syria:Hammoniũ,
& Philoponum ex Aegypto:Simplicium è Phrygia: Ptolemæum Aegyptium Muſi-
cam, & Aſtrologiam:Nichomachum,& Iamblycum Syros Arithmeticam,&Geome
triæ nonnihil; Hermetem Triſmegiſtum, & Architam Tarentinum Dialecticam: ut
interim omittam quæ in Iuriſprudentia, Medicina, & alijs diſciplinis ſunt ſcripta.
Nam & hæc ſuis quæq.locis oſtendemus, & facilè inde adhuc peti poterunt, quæ ad
neceſſitatem & commendationem linguæ Græcæ faciant: cum & Scipionis Cartero-
B machi, Antimachi, Conradi Hetesbachij: extent in fronte Græci theſauri, quæ de ip
ſius linguæ laudibus ſedulo collegerunt.

Grece quàm multi,etiamſi non eſſent Græci, ſcripſerint.

Sed,vt alia non eſſent, certè ipſius Diuinæ ſapientiæ conſilium,quo Diuinum uete
ris teſtamenti codicem in Græcam linguam conuerti trecentos antè annos,quàm Do
minus in carne Mundo illuxerit: & plura tot Patrum ſcripta Græcè edi uoluit, cùm
quibus collatæ in alias linguas ipſæ verſiones oſtendunt,quàm mancæ,mutilæq. ſint,
vna excepta editione noſtra Latina Vulgata, cuius dignitas ac celſitudo commenda-
tur in Sacro Tridentino Concilio; Academiæ verò ipſe antiquitus in Gallijs,vti Maſ-
ſiliæ,Lugduni, & alibi excitatæ,quæùe in Germanica, & Gallica lingua extant Grecę
linguę veſtigia,ipſæ autem prouinciæ plures, in quibus adhuc viger, ſi non vetuſtio-
ris,ſaltem quod inde fluxit, idioma Græcum,vt in Græcia,in Aſia minore,in tot inſu-
C lis, patteq. Italiæ, & Siciliæ, ut etiam Turcæ Græcam illam vulgarem cum Turcica
lingua addiſcant, & loquantur; ac proinde,qui Grecè noſcat, eos poſſit ad fidem alli-
cere; hæc, inquam, omnia pluſquam ſatis eſſe queant ad deſideria excitanda, ſtudia-
que comprobanda eorum, qui ſtudia Græcę linguę in Dei gloriam proponunt. Erat
verò ſuperioribus ſęculis ſparſa in Italia, & vicinis Prouincijs barbaries;ſed Byzantij
caſus in Mehemetis manus,etſi Orientali Imperio tantam intulit cladem, fecit tamē
vt eo ex naufragio, qui ſalut ad oram Italiæ appulerunt Græci uiri, cum libris & reli-
quijs Patrum, ac Philoſophorum,barbariem magna ex parte eijcere,cultumq. lingua
rum,& ſcientiarum apud nos reuehere inceperint: vt cùm ex vltimis orbis finibus,
aliquot ante annos memoria noſtra nauigaſſet homo Iaponius in Italiam, deque eo
quęreretur, ecquod tot gentium, quas loquentes in Europa audierat, idioma magis
D probaret,Grçcum dulcius fluere, ac latente quadam ſuauitate, atque energia permul
cere animum reſponderit.

Græcæ linguæ laus quã maxima.

Conc.Tridēt. ſeſſ.4.

Græca lingua quando in Italia florere cęperit.

Iaponij de lingua Græca iudicium.

Ratio diſcendæ linguæ Græcæ. *Cap. XXVIII.*

CEterum de ratione aliqua linguę Gręcę addiſcendę pręmonitos velim eos,
qui hiſce ſtudijs ſeſe dant, vt legant ea, quę de illa in libro de Iuriſprudem-
tia, atque vbi generatim de Ciceronis operibus locuti ſumus. Ad hāc enim,
atque adeo ad cęteras omnes linguas ſiue idiomata percipienda vtiliſſimũ eſſe exper-
ti ſumus, ſi verſas in communem & maternam (vt dicitur) linguam ab alijs partes e-
legantium auctorum, ſic iterum adoleſcentes conuerterent in Latinam, Gręcam, &
reliquas, vt tamen interim nihil in illis auctoribus inſpicerent. Vbi verò conuertiſ-
E ſent; tum ſua quiſque conferret cum eo auctore,cuius ſtilum imitari niteretur, Neque
enim multum abiret temporis, quin ſummum inde perciperent fructum; cum & ipſe
Auctor ita vertenti fieret pręceptor, ac ex ipſo Auctore quantum ab eo diſtaret,intel-
ligens,demiſsionem animi ſimul, ac diligentiam adhibiturus eſſet, ad id conſequen-
dum, quod optaret. Quin noui ego, qui cum callere ſeſe linguam Gręcam exiſtima-
rent, hos vbi aliquid ſuo marte Gręcè vertiſſent, idq; contuliſſent deinceps cum ijs,
quę adoleſcentes Grçci conuerterant, intellexiſſe verſionem illam ſuam procul abfuiſ-
ſe à genuino illo charactere,qui proprius, & natiuus erat idiomatis Grçci; ita ut ſe po
tius agnoſcerent è lexicis,& eiuſmodi alijs emendicaſſe,illos autem quaſi natiua Grę
cię germina ediſſe ſuas verſiones. Quamobrem hic quoque modus ad primum ad-

Quid maximè iuuare poſſit ad ſtylum linguę Grçce acquirendum.

hibitus efficaciorem ac faciliorem viam sternit ad id quod quęrimus. Sanè verò Gręcę linguę addiscendę non parum confert, quod Apollonius Alexandrinus Grecè antiquitus scripsit de Synraxi, qui quidem etiã Latinè versus est hoc seculo. Quin & Gulielmus Canterus perutilis est Syntagmate, vbi de ratione emendandi Gręcos Auctores; quod Syntagma ad finem orationum Aristidis Adrianensis Gręci à se versarũ addidit; quibus & adiecit tomum quartum orationum è ueteribus Gręcis oratoribus concinnatum. A

Hanc igitur linguam una cum Latina ita discant necesse est, qui cum Gręcis agere velint, vt neutra alteri officiat; intelligatur autem à Gręcis Latinos eandem consequi posse, postquam & Cicero, & Claudius Cęsar, & Carolus Magnus, ac tot Scholę in Europa, & in Asia floruerunt, è quibus pręstantissimi labores in lucem uenere, quos supra memorauimus. B

De vita eorum, qui ex Latinis adsciti, pietatem, ac disciplinas Gracos Alumnos docturi sint. Cap. XXIX.

Quinam sint ad Græcos conuertẽdos idonei.

VT autem vtilius nihil potest esse probis moribus, ac bono uitę exemplo; sic improbitate, ac morum prauitate nihil potest esse nocentius. Cumq. res ipsa loquatur; vagique homines, qui acti fame potius, quàm Diuini nominis gloria in hoc negocium sese intrusere, sexcenta commiserint flagitia, nil satius esse potest, quàm vt per Religiosos, & doctos Viros, qui CHRISTVM & animas sitiant, tota hęc res passim agatur: Hanc enim teri semitam ita uoluit Deus, vt & per Religiosas familias, quę Christiani orbis fuere seminaria, ipsos etiam ali, & institui filios Regum interdum fecerit. Hancque hoc seculo sentibus & spinis obseptam aperiri vsque ad extremas Indias iusserit; superuacaneum ut sit aliunde quàm hinc, ad opus Domini, operas conducere. C

Postrema caussa, præmiorum tenuitas, quibus Graci etiam inuitandi sunt, & fouendi. Cap. XXX.

Deut. 28. Isa. 1. & alibi passim. Matt. 19. Mar 10. Luc. 18.

SI his omnium esset ardor aut certè sensus, vt cęlestibus pręmijs, quæ ęternum duratura sunt, inhiarent, necesse non esset, ut alijs humana mens pręmijs alliceretur ad bonum. At quando ipse Dominus & in vetere lege Terram promissionis; & in noua centuplum in Terra promisit ijs, qui sese sequerentur: ac uerò quisque proximus sit sibi ipsi; aliorum autem penuria, qui post absoluta litterarum studia esuriunt, pręsenti obiectu magis auertat animos, quàm futuri pręmij contemplatio inuitet: hęc quoque humana pręmia imbecillioribus, & quasi lactentibus necessaria sunt. D

Bessarion's Cardinal. liberalitas in Gręcos suos.

Bessario Cardinalis in Creta sacerdotibus redditus aliquos de mensa ipsa sui Archiepiscopatus Constantinopolitani certos addixit, ut dum essent, qui excolerẽt animos, de uictu soliciti non essent. Redditus tamen illa tenuitas, quodq. dati non sunt, qui illos in officio continerent, ac (quod erat summi momenti) ad tantam palęstram instituerent & animarent, fecit, ut res denique omnis euanesceret, quamobrem dispiciendum est, quibusnam rationibus id consequi possimus, quod cupimus.

Viris doctis & pijs numquam deerũt patroni & fautores.

Primùm autem id certissimum est, operariorum in Christi Vinea tantam esse penuriam, ac necessitatem, vt qui literis, & pietate fuerint diligenter exculti, istis vix defuturus sit locus, in quo conquiescant. Nam & Episcopi Occidentis gratissimam eorum habebunt operam; quorum auxilio bonæ artes in suis ciuitatibus reuiuiscent: ac cùm simul cum Gręcis latina coniunxerint, quasi ambidexteri, vtraque in lingua vtiles erunt. E

Sedes Apostolica est de Viris doctis Gręcis bene merita.

Tum autem, si qui inceperint suggestus ascendere facundiam cum pietate è Græcis Patribus spirantes, iam hi chariores habebuntur, & Sedem ipsam Apostolicã facile permouebunt, vt sui quoque sic rationem habeat, vt ad sacerdotia, ad eas, quas diximus, Abbatias, ad Episcopatus, ac forsan item ad Cardinalatus promoueantur. Quod quidem Maiorum nostrorum memoria factum est, cum Bessarione Græco, & Isidoro Rutenorum Metropolita. Cùm verò sacerdotia in Sicilia, in Calabria, & in Melita insula sint, haud difficilè à Catholicis etiam Regibus obtinebitur, ut in Græcos iam Romæ probatos, & excultos conferantur. Atqui Græci, qui sunt Venetijs,

quorum

A quorum numerus aliquot millium censetur, hinc magnopere afficerentur ad charitatem illam mutuam, quam peroptat Dominus, qui reliquit pacem discipulis suis. Sic autem & vndique filij ipsorum mitterentur, qui sub Pastore vniuersalis Ecclesiæ, sicuti pulli sub alis gallinæ fouerentur. Quæ sanè certissima, breuissimaq. methodus esset ad tantam Christiani orbis partem, quasi modico, sed efficaci amoris fermento fermentandam. Videlicet, cura animarum earum, pro quibus Christus, Apostoli, totque alij Martyres sanguinem ipsum fuderunt, reuiuisceret. Et beneficium, atque utilitas, qua sese Græci diligi, patremq. esse Ecclesię cernerent, dum participes dignitatum, & bonorum reipsa effectos se experirentur, maximo huic rei esset adiumento. *Ioan. 14.*

B *Sedes Apostolica indiget viris doctis Græcis ad multa opera.* Cap. XXXI.

Accedit ad hęc, Sedis ipsius Apostolicæ necessitas, quæ si in Orientem, aut in Moscouiam, vel Russiam eam, quæ Poloniæ Regno continetur, allegare Nūcios, aut adeo inuisere cupiat, quę diximus, Sacerdotia Calabriæ, Siciliç, Melitæ, Chij, Cycladum, Corcyræ, Zacinthi, Cretæ: quis non intelligat, ex Gręcis, quorum per aliquot annos, in Romano Gręcorum Collegio, & doctrina mores probati fuissent, sumi posse, qui vel ipsimet legationes Pontificias obeant; vel Legatis, & Internuncijs adiuncti, fidam Ecclesiæ operam pręstent? Certè nemo esset in plerisque locis maritimis & ciuitatibus Episcopus, qui saperet, quin auidè admitteret apud se aliquem ex istis, cuius consilio & opera Gręci sic quasi protegerentur, vt simul ad ueritatem commodius per hominem è suis allicerentur: cùm & concionantem essent audituri libentius, à quo Patrum Græcorum auctoritates sua ipsorum lingua citari; & Latinos quoque ex huiusmodi gente doceri eadem opera viderent. At & in Polonię Regno, quando latè patet magna pars utrinque, quam diximus, Russię, mirum est, quantum nobis etiam pręsentibus, expetiti sunt tales, cùm ab Episcopis, in quorum Dioecesibus plurimi ritu Græco uiuunt, tum à Principibus, & proceribus laicis, quorum ditionibus subduntur. Quæ verò hinc alia commoda sequi possent, iudicium eorum esto, qui prouincias illas obiere Apostolici Nuncij, quique in Moscouię ingentē illam Europę, & Asię tractum subinde data occasione mittendi essent, cum frequens Polonicorum Legatorum à sua Republica & Rege accidat legatio; cui adiuncti Ruteni, qui fuissent in Vrbe excul ti, uel Gręci, qui Rutenicam linguam è Slauica deductā addidicissent; uel Slaui ipsi, seu Epirotę ostium religioni Catholicę sensim aperire possent, Catholicos sanè retinerent, nè in aliorum errores delaberentur.

C

D Et igitur non deesset Diuina Prouidentia, quę multiformis est, quęque uoluit, ut hęc Ecclesię præcipua cura sit operarios efformandi, & mittendi in Vineam suam. Vtinam uerò ex Religiosis ordinibus seligerentur aliqui probatissimę uitę, & charitatis, qui in Orientem mitterentur: reliqui autem, qui in exilium potius, quàm ad alicuius Insulę culturam missi iam fuissent, omnino reuocarentur: miro enim scandalo esse possunt, cùm magis destruat unus, quàm plures ędificent. Quod si Synodi Prouinciales in maritimis quibusdam uel tractibus, uel Insulis frequentes haberentur, nemo nō intelligit, quàm facile disciplina morum, & alia in ipsis quoque Latinis restituerentur: Qui si rectè uiuerent, atque exemplo essent Gręcis, plus sępe proficerent, quā hactenus multi à multis annis alij fecerint. Porrò libri disseminarentur ad pietatē potius quam ad dogmata defendenda, & adeo populari Gręcorum lingua conscripti: *Præcipua cura Ecclesiæ est, operarios efformare.* *Libri p Græciam dissemināndi.*

E Nam & in nauibus, & Byzantij, & in Insulis, & in Asia Minore, atque alijs in locis fructum ferrent uberrimum. Iam Florentinę, ac Tridentinę Synodi dogmata haberentur, ut dixi, Gręce edita, quę Gręcis sacerdotibus dono danda essent: cùm deinceps Catechismi Romani, quę iamdiu expectatur in Gręcam linguam conuersio, esset futura & Laicis, & Parochis Gręcis utilissima. Doctrinę item Christianę liber Petri Canisij huc pertinet: quę omnia Collegij Gręci, quod Romę est, prouectiores adolescentes iam Deo iuuante cùm præstare poterunt, tum à Theologis aliquibus, qui Græcè nouerint expensa, tradenda essent typographis, ut ederentur. Denique excitarentur à concionatoribus, populi, & à Sede Apostolica Religiosi uiri, atque Episcopi, ut pro tanta re passim orationes, ac sacrificia Deo offerrentur.

Et hæc quidem de Græcis, & Rutenis habeo quæ dicam. Veruntamen quoniam ex ijs non defuere, qui dum apud ipsos essem, de me pleraque quærerent, quæ ad verã Ecclesiam pertinent; propterea huc adieci, quæ olim in Regnis Septentrionalibus de rebus ijsdem Regi eorum respondi. A

RESPONSIONES AD REGIS SEPTENTRIONALIS interrogationes, qui de salutis æternæ comparandæ ratione, ac de vera Ecclesia cupiebat institui.

INTERROGATIO I.

Num ij, qui omnia Ecclesiæ Catholicæ dogmata non credunt, possint æternam salutem consequi, dum tamen profiteantur se in Christum credere, & peccata odio habere. B

RESPONSIO.

De fide ad Petrum c. 38. SAnctus Augustinus respondet: *Firmissimè tene, & nullatenus dubites, non solum omnes Paganos, sed etiam omnes Iudæos, Hæreticos atque Schismaticos, qui extra Ecclesiam Catholicam præsentem finiunt vitam, in ignem æternum ituros, qui paratus est* *Matth. 25.* *diabolo, & Angelis eius.*

Ibid. c. 39. Rursus. *Firmissimè* (inquit) *tene, & nullatenus dubites, quemlibet Hæreticũ vel Schismaticum, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti baptizatum, si Ecclesiæ Catholicæ non fuerit aggregatus, quantascunque Eleemosynas fecerit, si & pro Christi nomine etiam sanguinem fuderit, nullatenus posse saluari. Omni enim homini, qui Ecclesiæ Catholicæ non tenet* C *vnitatem, neque Baptismus, neque Eleemosyna quamlibet copiosa, neque mors pro Christi nomine suscepta, proficere poterit ad salutem, quamdiu in eo hæretica, vel schismatica prauitas perseuerat, quæ ducit ad mortem.* Rursus. *Numquid potest* (inquit) *vis Baptismi maior esse, aut potior quàm Confessio, quàm passio, vt quis coram hominibus Christum confiteatur, & sanguine suo baptizetur; & tamen neque hoc Baptisma Hæretico prodest, si quãuis Christum confessus, extra Ecclesiam fuerit occisus, quia charitatem non habuisse conuincitur, de* *1. Cor. 13.* *qua Apostolus dicit:* Etsi tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem nõ habeam, nihil mihi prodest. *Quod si propter hoc quia charitas deest, passio nihil prodest; nec illis prodest, quos in inuidia intus, & maleuolentia sine charitate viuere Paulus dicit.*

Tom. 7. de Baptismo contra Donatist. li. 4. c. 17. Similiter Tom. 9 in Euang. Io trac. 6. prope finé. S. item Cyprianus lib. de unitate Ecclesiæ sic ait: *Esse Martyr non potest, qui in Ecclesia non est: Ad regnum peruenire non poterit, qui eam, quæ regnatura est, derelinquit.* Et in- D fra: *Cum Deo manere non possunt, qui esse in Ecclesia Dei vnanimes noluerunt: Ardeant licet flammis, & ignibus traditi, vel obiecti bestijs animas suas ponant; non erit illa fidei corona, sed pœna perfidiæ: occidi talis potest, coronari non potest.*

1. Timot. 3. Portò nemo integrè credit in Christum, qui omnes fidei Articulos non credit, quorum vnus est: *Credo Ecclesiam Catholicam.* quæ firmamentum est, & columna veritatis.

INTERROGATIO II.

An Schismatici saluari possint, cùm ea, quæ ad fidem pertinent, omnia ferè credant?

RESPONSIO E

Iaco. 2. CVM *qui in uno peccat* (vt habet S. Iacobus) *factus sit omnium reus*; procul dubio, si quis, quæ docet Ecclesia, dicat se credere, non autem illi obediat, vel nõ obediendum esse illi doceat, reijcitur in æternum à Deo, cui obedientia plus placet, quam victimæ. Itaque rectissimè ait B. August. *Neque Schismatici aliquid sibi ex ista mercede promittant, quia similiter vbi charitas non est, non potest esse iustitia. Dilectio enim proximi, malum non operatur, quam si haberent, non dilaniarent corpus Christi, quod est Ecclesia, Auelle* (inquit S. Cyprianus) *radium solis à corpore; diuisionem lucis vnitas non capit: frange ramum ab arbore, fractus germinare non poterit: A fonte præcide riuum, præcisus arescit. Salutem autem* (inquit S. August.) *non potest habere, nisi in Ecclesia Catholica:*

1 Reg 15. To 3 lib. 1. de Ser. Dom in monte c. 9. & 104 quæst. ex Matt 9. 12. S. Cypr. de simp. Præl. siue de vnitate Ecclesiæ.

extra

A *extra Ecclesiā totum potest præter salutem; potest habere honorem; potest habere Sacramentum; potest cantare Alleluia; potest respondere, Amen; potest Euangelium tenere; potest in nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti fidem & habere, & prædicare; sed nusquam nisi in Ecclesia Catholica salutem poterit inuenire.*

Aug. s. 7. ser. super gest. cū Emerito ultra medium.

INTERROGATIO III.

Cùm inter Lutheranos ij nominentur Sacerdotes, atque Episcopi, qui res Spirituales & Sacras administrant, nonne hi sunt aliqua saltem ex parte Sacerdotes, & Episcopi?

RESPONSIO.

B NEc nomen, neque rerum Spiritualium tractatio, sed rite suscepta Consecratio efficiunt Sacerdotium, aut Episcopatum. Si enim quæratur, à quonam isti consecrati sint, respondebitur, ab Episcopo. Si verò rursum vrgeatur, ecquis Episcopum illum creauerit, ad id venietur, vt à sęculari Magistratu eum fuisse creatum intelligamus. Itaque prudenter ac verè Sereniss. quidam Rex dixit, hosce qui prodierunt, ex laica potestate, nec aliud quàm ex Cancellaria sæculari litteras habuere, non esse aut Sacerdotes, aut Episcopos veros. Cùm enim consecratio sit opus supernaturale, & charisma istud Diuinū atque Character, quem veri Sacerdotes accipiunt, nunquam Magistratui seculari à Deo concessus fuerit, vt ab eo conferretur; ac ne tributus quidem sit unquam (neque enim minor potestas in maiorem agere potest) cumque Lu-C therus à quo ista falsorum Episcoporum, & Pastorum turba prodijt, numquam Episcopus fuerit: cumq. nullus eorum impositionem manum ab ijs habuerit, qui legitima ab Apostolis successione descenderunt: nonne ex eorum numero sunt, quos in Asinio non veros Senatores Cicero, atque in Nouariano Pseudoepiscopos, & Pseudoparochos S. Cyprianus designarunt? Nam *Asinius* (inquit Cicero) *quidam Senator voluntarius, lectus ipse à se apertam Curiam vidit post Cæsaris mortem; mutauit calceos; Pater conscriptus repente factus est.* Sic isti cùm expulsis, aut trucidatis ab asseclis Lutheri ueris Episcopis, & Sacerdotibus, apertam Curiam vidissent, illico (sicut momento penè temporis ex putredine fungus enascitur) Superintendentes, ministri, cæteraq. fæx eruperunt. *Nouatianus verò* (ait S. Cyprianus) *in Ecclesia non est, neque Episcopus computari potest, qui Apostolica traditione contempta nemini succedens, à seipso ordinatus est.* Ac infra: D *Aut Pastor haberi quomodo potest, qui manente vero Pastore, & in Ecclesia Dei ordinatione succedanea præsidente, nemini succedens, & à seipso incipiens, alienus sit & profanus?* Quæ quidem causæ sunt, cur laici non solum Sacerdotum officium impiè asumunt, uerum etiam Reges sese tandem uelint constituere: Quemadmodum & in Ciuitate Monasteriensi non ante multos annos tētauit quidam Anabaptistarum Dux; & his annis Galli, & Belgæ tentarunt alij in Gallijs, & Belgio. Quos autem conscientiæ stimulus in rebus Sacris usurpandis, & retinendis non mordet, multò minùs mordebit, ad ciuitates Regnaq. conuellenda, & ad Reges eijciendos. Quamobrem ubi hęresis altas egit radices, semper eam denique aut Ethnicismus, aut barbara aliqua secta, (ut in Africa, & Asia cernimus) aut cum rerum Diuinarum obliuione, pestilens tandem Anarchia, uel Regnorum mutatio est consecuta.

Episcopi & Sacerdotes veri nō sūt, qui nō sunt legitimè ordinati.

Cicero in 14. Antoniana.

Lib. 1. Epist. 6. ad Magnū.

Hæretici q se sacerdotes crearunt, et reges constituunt.

E

INTERROGATIO IIII.

Ecclesiane dici potest alicubi esse, vbi Sacerdotes, & Episcopi veri, ac legitimè consecrati non sint?

RESPONSIO.

» REspondet S. Cyprianus Martyr: *Loquitur,* inquit, *illhic Petrus, super quem ædificata fuerat Ecclesia, Ecclesiæ nomine docens, & ostendens, quia etsi contumax, ac superba obaudire nolentium multitudo discedat, Ecclesia tamen à Christo non recedit, & illi sunt Ecclesia plebs Sacerdoti adunata, & Pastori suo grex adhærens. Vnde scire debes Episcopū in Ecclesia esse, & Ecclesiam in Episcopo:* Et sic *qui cum Episcopo non sint, in Ecclesia non esse:* &

Matth. 16.

Ecclesia est plebs sacerdoti suo adunata.

se: &

se: & frustra sibi blandiri eos, qui pacem cum Sacerdotibus Dei non habentes obrepunt, & la- A
tenter apud quosdam communicare se credunt, quando Ecclesia Catholica vna est, scissa non »
sit, neque diuisa; sed sit vtique connexa, & cohærentium sibi inuicem Sacerdotum glutine co- »

Epistol. 69. ad Pub.

pulata. Hæc Cyprianus. S. autem Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos: *Cum* »
(inquit) *homo mortuus sit Hilarius* (uidelicet quidam Hæresiarcha) *cum homine pariter* »
interijt & Secta: quia post se nullum clericum Diaconus potuit ordinare: Ecclesia autem »
non est, quæ non habet Sacerdotes, quorum glutino copulatur Ecclesia, & ubi Pastore legitimo populus non adheret, ibi homines frustra sibi blandiri de Ecclesia, quam nullam, & proinde nec ullam salutem habent.

Ecclesia quo modo nõ fit hæreticorum congregatio.

a Cant. 4. b Matth. 20. c Cant. 6. d Matt. 16. e Rom. 12. 1. Cor. 12.

Porrò vt Regnum non est, cui Rex, Consiliarij, Legiferi, Præfecti legitimè delecti, leges item ipsæ desunt, ita neque Ecclesia (quæ cum Regno in Scriptura sæpe comparatur) dicenda est, in qua antiquę Ecclesiasticæ Leges silent, Archiepiscopi, Episcopi, B
Canonici, Sacerdotes, Monasteria, Spiritualisq. omnis potestas, & decor adépti sunt. His enim Ecclesiæ facies, & ordinis Hierarchici forma & dignitas stabat, & cernebatur. Cùm verò ab aratro ad altare traductis bubulcis reliqua omnia, quæ Dei erant, conuersa sint in rapinam & sacrilegium, atque hæc non solùm tolerentur adhuc, verùm etiam ipse verus omnis Ecclesiæ status explodatur, quis ibi Ecclesiam esse dixerit, qui tenebras lucem, lucem tenebras non dicat? Huc quoque pertinet, aliorum Ecclesiæ nominum consideratio, quibus eam Spiritus Sanctus expressit: [a] *Turris, de qua mille clypei pendent*: [b] Vineæ, quàm cælestis plantauit agricola: [c] Castrorum acici ordinatæ, contra quam [d] inferi portæ nunquam essent præualituræ; [e] Corporis, quod vnum sit, & vnum spiritum habeat. At hic nullam turrim, nisi Babelis, nullum speculatorẽ,

Consideratio nominum Ecclesiæ. Antithesis ecclesiæ cũ cõuenticulis hęreticorum.

nisi falsos Superintendentes subintroductos, nullos clypeos cernis, sed montes Gelboe, [f] vbi neque ros, neque pluuia vmquam decidit, vbi sterilis fides est, ubi abiecti C

f 2. Reg. 1.

sunt clypei fortium, vbi populus miserè perijt, aut turpiter in manus Philistinorum, idest, Apostatarum deuenit. Ita quoque nec vllam vineæ faciem vides, cum Apostolicis Constitutionibus & antiquissimis ritibus antiquatis, sepes, qua vinea sepiebatur, prostrata sit: cumque nullus palmes cum vite, nulli digni pœnitentiæ fructus, nullum torcular sint, canalia verò perrupta, & Sacramenta maxima ex parte sublata: nullus Paterfamilias, & cælestis agricola, nullum opus bonum fructuosum appareant, unde mercedem denarij, qui laborarunt, accipiant. Ferus enim aper, ex sylua, idest, ex multiplicium errorum tenebris, in vineam irrupit, hancq. omnibus direptis, atque fœdatis exterminauit, & sicut arefactum cucumerarium dereliquit.

Psal. 79.

Præterea, nec vllam castrorum aciem ordinatam isthic intueri potes. Quis enim aciem uocet, vbi nullus Imperator legitimus, nulla certa vexilla & signa, nullæ excubię & uigiliæ nocturnis precibus, nullus sufficiens commeatus, nullæ tubæ, quæ certum dent signum, sed confusus uariarum hæresum strepitus conspiciuntur, aut exaudiuntur? Cùm autem turbatis ordinibus talis iam Sacerdos sit, qualis est populus, diuinisq. humana sint permixta: an ne abominationem istam desolationis sentis, quam S. Athanasius esse dicebat, cùm Laici creare Episcopos, & Sacerdotes, res spirituales administrare, diuiniq. mysterij, ac uerbi tractationem sibi usurpare, intolerabili temeritate sunt ausi? Iam verò, nec denique unum corpus isthic cernimus, quòd unum spiritum habeat: tum quoniam monstrum esset corpus, quod duæ animæ regerent, (unius D

Abominatio desolationis quæ sit.

uerò formę, atque animę, una primaria operatio est, non discors, uel cum se ipsa pugnans, qua quidem discordia cùm hęresis agatur, non unum, sed uarios ea spiritus habeat necesse est) tum etiam, quòd cui propria deest operatio, huic, quoque ipsa uita deest, ac spiritus. Cùm uerò isti quandam solum fidem informem ac mortuam agnoscant, ecquam Ecclesiam aut corpus uiuum inter eos agnoueris? Præterea si euerso fundamento omnia ruunt, fide autem ac religione, & reliquis plerisque Articulis fidei deficientibus, in horum locum errores ijdem successere, quos euidentissimum est antiquitus ab Ecclesia fuisse damnatos, nullum hic tu iam corpus, aut Ecclesiam mihi ostẽdere poteris. Si quis autem præcisis in animante neruis, fibris, uenis; primarijs item membris, corde, hepate, cerebro amotis, corpus tamen uiuere dixerit, utique cadauer potius istud fuerit, ad quod corui, id est, Apostatæ confluxerunt, quàm corpus illud, E

A ad quod (testante Christo) Aquilæ, hoc est sapientissimi,& perspicaces Patres à terrena uita procul euolantes unanimi consensu conuenerunt. Sed audiamus B. Augustinũ. *Videtis*, inquit, *quid faciat aĩa in corpore: oĩa membra uegetat, per oculos videt, per aures audit, per nares olfacit, per linguam loquitur, per manus operatur, per pedes ambulat: omnibus simul adest membris vt viuant, vitam dat omnibus, officia singulis. Non audit oculus, non videt auris, non videt lingua, nec loquitur auris & oculus: sed tamen viuit; viuit auris, viuit lingua; officia diuersa sunt, uita communis. Sic est Ecclesia Dei, in alijs Sanctis facit miracula, in alijs Sanctis loquitur veritatem, in alijs Sanctis custodit virginitatem, in alijs Sanctis custodit pudicitiam coniugalem, in alijs hoc, in alijs illud: singuli propria operantur, sed pariter uiuunt. Quod autem est anima corporis hominis, hoc est Spiritus S. corporis Christi,*
B *quod est Ecclesia: hoc agit Spiritus S. in tota Ecclesia, quod agit anima in omnibus membris vnius corporis. Sed videte quid caueatis, videte quid obseruetis, videte quid timeatis. Contingit, ut in corpore humano, imò de corpore aliquo præcidatur membrum, manus, digitus, pes: nunquid præcisum sequitur anima? cùm in corpore esset, viuebat, præcisum amittit uitam. Sic & homo Christianus, Catholicus est, dum in corpore uiuit, præcisus, hæreticus factus est: membrum amputatum non sequitur Spiritus. Si ergo vultis viuere de Spiritu Sancto, tenete charitatem, amate veritatem, desiderate vnitatem, ut perueniatis ad æternitatem.* Hæc ille. Cũ verò ex ipsis Euangelijs, Actis Apostolorum, Canonibus Apostolicis, & antiquissimis Synodis liqueat, nullam umquam habitam fuisse ueram Ecclesiam, nisi quę ijs partib. constaret, quibus Catholica consistit: sanè nemo cordatus sibi imponi patietur, si quem dicentem audierit, Ecclesiam ibi esse, in qua antiquissimæ eiusdem Ecclesiæ ne
C ullum quidem uestigium existat.

Matth. 24.

Aug. tom. 10. serm. de tep. 180.

Ecclesia quo modo perfectissimo corpori comparetur.

INTERROGATIO V.

Cum Baptismus in Septentrione verus administretur, nonne saltem qui eo baptizantur, ad Catholicam, id est, veram Ecclesiam spectant, licet veros Sacerdotes non habeant?

RESPONSIO.

NIhil sanè prohibet. In fide enim Ecclesiæ baptizantur, quotquot ritè baptizantur: ac nisi extra Ecclesiam per hæresim, aut perfidiam exeant, sunt è nostris, Catholiciq; sunt; æternam uerò salutem consequi possunt, si fidei fundamento super-
D ædificent aurum, argentum, gemmas, sicut Apostolus scripsit: aut si in peccata prolapsi, denique uerè resipiscant. Verùm quotusquisque est, qui cùm adoleuerit, haud istis falsis Sacerdotibus adhæreat, eorum erroribus non imbuatur, falsa pro ueris Sacramẽta non sumat, atque etiam ubi, unà cum ijs Ecclesiam Catholicam (quæ est corpus Christi) blasphemare didicerit, tum moriens pestilenti pane, non autem uerò Sacramento & corpore Christi Domini accepto, miserrimè non pereat? *Vnus* (inquit S. Augustinus) *est Deus, vna fides, vnum Baptisma, vna incorrupta Catholica Ecclesia: non in qua sola vnus Deus colitur, nec in qua fides retinetur: nec in qua sola vnus Baptismus habetur, sed in qua sola vnus Baptismus salubriter habetur.*

Catholici sunt omnes qui etiam ab hæreticis baptizãtur modo ab Ecclesia nõ exeãt.

1. Cor. 3.

INTERROGATIO VI.

E *Licebit ne alicui ob metum mortis, aut ob rerum suarum amißionem, vel propter spem alios ad Catholicam fidem conuertendi, simulare Lutheranismum, aliamùe hæresim: aut publicè profiteri se nolle Catholicæ Ecclesiæ obedire, etiam si clam velit esse Catholicus?*

RESPONSIO.

FAlsum bonum est uerum malum, sicut uel ipse Philosophus dixit. *Mala autem* (inquit Apostolus) *facienda non sunt, ut ueniant bona.* Itaque si quis hęresim simulet, quę res alijs scandalum & perniciẽ semper attulit, is flagitiũ Christiana veritate indignum committit. Deus porrò, qui ueritas ipsa est, neque ad ueritatis

Rom. 3.

Propter salutem aliorum simulare nõ licet hæresim.

ædificium extruendum mendacio nostro eget, nec vsus est vnquam. Quod si aliquan- A
Act.16.et 21.
do ante, quàm synagoga Iudæorum sepeliretur (Christianæ scilicet initio nascentis
Ecclesiæ) aliquid Apostoli visi sunt in obseruatione Mosaicæ legis simulasse, id non
erat hæresim fingere (quod semper habitum fuit immane scelus) nec facinus aliquod
perpetrare; cũ Euangelio nondum plenè promulgato, lex illa (quæ fuerat ad tempus
à Deo instituta, neque ex se mala erat) vim aut saltem dignitatem quandam tam diu
obtineret, donec Euangelij lux altius exoriens, præteritarum rerum vmbram prorsus
abigeret. Itaque cùm quidam antiquitus idolo oblatis vescerentur (& si non ad
eum finem, vt uiderentur idololatriæ consentire) quoniam aliqui scandalum patiebã
1.Cor.8.
2.Mach.6.
tur, eos damnat Paulus acerrimè: quantò acrius damnasset eum, qui licet non hæreticus
nec idololatra, vna tamen cum hæreticis voluisset sentire videri? Accedit exem-
plum Eleazari, cui cùm sub capitis pœna iussum fuisset, vt carnes suillas ederet, & se- B
creto carnes alias non prohibitas, quæ speciem porcinæ haberent, amici offerrent: in-
trepidus mori maluit, quàm fingere; nempe, ne aliqui putarent ipsum legem transgre
di, & idololatris acquiescere. Quanto igitur minus licebit hæresim simulare, aut hære-
ticorum falsis Sacramentis, vel eiusmodi alijs rebus sese immiscere, vnde alij vel erro-
ris, vel confirmationis in errore sumant occasionem? At etiam plurima sunt exempla
Martyrum, qui cruciatus acerbissimos pertulere, ne vel solo nutu perfidiæ signum ali-
quod ederent, & Ecclesiam, quam Dei Filius veritate & amarissima morte fundauit,
mendacio polluerent, & vitæ fœda conuersatione desererent. Accedit veneranda il-
Luc.9.
la, & tremenda Christi sententia: *Si quis me erubuerit coram hominibus, & ego erubescam
eum coram patre meo.* Quam si quis verè æstimat, fateatur necesse est, eum qui capitis
sui & caducarum rerum maiorem, quàm Christi Domini rationem habet, ac terræ cæ- C
lum postponit, se nunquam cælum (nisi resipiscat) consecuturum. Rursus (inquit A-
Rom. 10.
1.Petr 3.
postolus) *Corde creditur ad iustitiam, ore fit confessio ad salutem.* Quamnam igitur salu
tem speret, qui *cùm esse debeat paratus vnicuique, de ea, quæ in nobis est fide interroganti,
rationem reddere,* confessionem fidei suæ opportuno tempore non faciat? Addit por-
1. Thess 5.
ro Apostolus: *Ab omni specie malæ abstinete vos.* Atqui hoc habet speciem mali, quare
Simulare hæresim quam graue sit peccatum.
& peccatum est. Quin etiam cùm ab aliquo aliquid fit, vt hæreticus videatur, id non
speciem solùm, sed rem quoque mali habet: præterquam quòd actiuum scandalum (ut
cum Theologis loquar) ex se (licet inde alij scandalo non afficiantur) peccatũ est con
Matth. 18.
trarius Diuinum & naturale. Quamobrem quis erit in sui & proximi salutem tam ex-
cors, ut naturalem ac diuinam legem, quam Christus venit implere, pro leuitate no-
stri capitis, (qui vermiculi sumus) putet esse abrogandam? At verò, cùm ea, quæ ad D
Diuinum cultum, fidemq. pertinent, ad primam Decalogi tabulam spectent; legesq.
alias omnes, uel naturalia præcepta præcellant; sanè ubi agitur de fide syncerè testan-
Mortis metu non est neganda fides.
da, diuinus honor intrepidè nostræ uitæ præponendus est. Nec uerò metus mortis,
aut mundanarum rerum amissio est expauescenda. [a] *Timete eum* (ait Dominus) *qui po
a Luc. 12.
b Matt.16.
testatem habet mittere in gehennam.* Atque alibi. [b] *Quid prodest homini si uniuersum mun
dum lucretur, anima verò sua detrimentum patiatur?* Quamuis autem fidei Catholicæ
confessio semper & ubique (hoc est sine necessitate) facienda non sit; nunquam tamen
hæreticos nos esse, aut ipsorum ritibus nos adhærere ostendendum est. Sed eò magis
nos esse Catholicos testari debemus, cùm ex nostra taciturnitate scandalum seque re- E
Quando teneamur fidei nostræ confessionem facere.
tur aliorum. Quod quidem ad eos præcipuè pertinet, qui publicam personam, uel ma-
gistratum gerunt. Si qui autem putant sibi licere hæresim non solum fingere, uerum
etiam ijdem de causis, quas attigimus, iuramento confirmare, se non esse Catholicos:
ij legant B. Augustini libellum de Mendacio, & ad Quoduultdeum de hæresibus, in-
ter quas illos ab Ecclesia Dei damnatos enumerat, qui cùm hoc ipsum sentirent: &
facerent, Carmen illud usurpabant:

Iura, periura, secretum pandere noli.

INTER-

A

INTERROGATIO VII.

Liceat ne Sacrosancto Missæ Sacrificio interesse, vel Eucharistiam sumere, vbi Sacerdos ritè quidem olim ordinatus sit, verùm postea fuerit, & adhuc habetur Lutheranus, atq. ideo nescitur, an Ecclesiæ Catholicæ sit reconciliatus?

RESPONSIO.

Excommunicatus ab Ecclesia ligatur in cælo, vt S. Augustinus ait. *Agit enim* (vt ille ipse inquit) *in Ecclesia excommunicatio, quod agebat in veteri testamento interfectio: omnisq.* excommunicatus Satanæ traditus est, quemadmodum præter B. Augustinum S. Paulus ostendit. *In Ioan. Tom. 9. tracta. 50. Tom. 7. quæst. super Deute. lib. 5. c. 39. & 2. Epist. 75. 1. Corin. 5. & 1. Tim. 1.*

B Et verò corporibus inflictæ à dæmonibus pœnę, initio nascentis Ecclesiæ, cùm aliqui excommunicabantur, apertè designabant, quàm horrendum sit incidere in excommunicationem, ex qua multò grauius animæ affliguntur, quàm cùm corpora patiuntur. Apostoli verò, atque Concilia, & Patres, hac excommunicatione non vt politico remedio, vel vt poetico spectaculo, sed vt ignis gladio pertinaces, & impios semper ab Ecclesia resecarunt. Et gladium quidem ignis eam vocant illæ, quæ sub nomine Clementis feruntur Apostolicæ Constitutiones. Hi verò ex ecclesia eiecti, meritò sunt abscissi à cœtu Domini, & à vita immortali, & gloria reiecti; atque apud iustos & pios homines inhonorati & inglorij; atque apud eundem Deum damnati: quibus abscissis, Ecclesia Dei magis quàm antea ornata est, cùm erat in ea membrum aliquod superuacaneum, & ab ea alienum. Quæ cùm ita sint, esto iudicium eius, qui seriò & syncerè ad *Excommunicationis uis quanta. S. Clemen. cōst. Apost. ca. 34. 41. 47.*

C vitam æternam aspirat, num Christiano liceat de manibus excommunicati, & apud Deum & ecclesiam publicè damnati Sacerdotis, Sacramentum accipere, aut eius oblationi, & sacrificio interesse? *Quæ enim participatio lucis ad tenebras*, inquit Apostolus? At & de manibus pestilentis hominis, cibum ob contagionis metum non audemus accipere. Et verò ab homine ab ecclesia triumphante ac militante abscisso, Diuinam Eucharistiam sumemus? Peccant igitur multum qui hoc faciunt. *2. Cor. 6.*

Nec ille quoque non grauiter à Deo plecteretur, qui verbo, aut ipso nutu id licere honestum ob finem aliquem esse assereret. Quod enim sua natura malum est, id bonū esse nunquam potest. Quare non tantùm qui *faciunt, sed & qui consentiunt facientibus*, eadem digni sunt poena. Atqui cùm Sacerdos, cui ab ecclesia Sacris interdictum est, sa

D crificium offert, aut Sacramenta ministrat, lethale peccatum committit: quamobrem & qui ipsi peccandi occasionem præbet, eodem se miserrimus laqueo implicat. Quod si (vt inquit Scriptura) mendacium Deus abominatur: quàm in negotio fidei erit abominabile, ipso Sacramento, & re Sacramentī abuti? quæ quidem Christus Iesus, qui seipsum nobis in Eucharistia misericordissimè dedit, vt præter alia certissimum fidei veritatis atque vnitatis Christianę symbolum esset, certè ab ijs, qui ab unitate ipsa sunt præcisi, nulla ratione vult sumi, vel ministrari: nec denique vult, vt à nobis in diuinis rebus vlla cum ijs communio retineatur. *Ab excommunicato ob aliquem honestum finē non licet Eucharistiā accipere. Rom. 1. Psal. 5.*

INTERROGATIO VIII.

An Catholici ab Orientis Episcopis, qui à Romana Ecclesia dissentiunt, Regulam credendi, &

E *Sacerdotum consecrationem petere iustè possint?*

RESPONSIO.

Pelagiani antiqui hæretici cum fide & auctoritate Occidentalis Ecclesię, à B. Augustino sic premerentur, ut non possent euadere, ad Orientis Episcopos se prouocare fingebant, quibus ille ita respondit:

Iterum (inquit) *te admoneo, iterum rogo, aspice tot ac tales Ecclesiæ Catholicæ defensores atque rectores. Vide quibus tam grauem, tamque nefariam irrogaris iniuriam. An ideò contemnendos putas, quia Occidentalis Ecclesiæ sunt omnes, nec vllus in eis est commemoratus à nobis Orientis Episcopus? Quid ergo faciemus? cùm illi Græci sint, nos Latini? Puto tibi eam partem orbis sufficere debere, in qua primum Apostolorum* *Tom. 1. Con. Iuli. Pelagia. lib. cap. 2. Ecclesiæ Romanæ auctoritas quanti sit facienda.*

suorum voluit Deus gloriosissimo Martyrio coronare: cui Ecclesiæ præsidentem B.Innocentiũ, si audire voluisses, iam tunc periculosam iuuentutem tuam Pelagianis laqueis exuisses. Quid enim potuit vir ille Sanctus Africanis respondere Concilijs, nisi quod antiquitus Apostolica Sedes & Romana, cum ceteris tenet Ecclesia? Et paulo post. *Non est ergo quod prouoces ad Oriẽtis Antistites, quia & ipsi utique Christiani sunt, & vtriusque partis terrarum fides ista vna est, quia & fides ipsa Christiana est, & te certè Occidentalis terra generauit, Occidentalis regenerauit Ecclesia.* Et post citatum Gregorij Nazianzeni testimonium: *Audis* (inquit) *omnes uno corde, vno ore, vna fide idipsum dicere, & hanc esse Catholicam fidem non dissonante contestatione firmatam. An tibi parua in vno Gregorio Episcoporum Orientalium videtur auctoritas? est quidem tanta persona, vt neque ille hoc, nisi ex fide Christiana omnibus notissima diceret, nec illi cùm tam clarum haberent, atque venerandum, nisi hæc ab illo dicta, ex regula notissimæ veritatis agnoscerent. Sed si vis, addimus & huic S.Basilium, imò uelis nolis, addendus est. Et paullo post: Vide iam vtrum sufficiant tibi ex Orientis Patribus duo isti tã insignes viri, & tam clara præditi sanctitate, &, sicut fertur, etiam carne germani? Sed dic non sufficere. Habemus alios Orientales Episcopos quattuordecim, Eulogium, Ioannem, Ammonianum, Porphyrium, Eutonium, Porphyrium, Fidum, Zozymum, Zoboenum, Nymphidium, Chromatium, Iouinum, Eleutherium, Clematium, quos vno loco simul inuentos, in istum consessum introducere valeamus.* Et hæc quidem B.Augustinus.

Gregorij Nazianzeni laus ex Aug.

A

B

Ad Græcos iam non est appellandũ.

Ecclesiæ Grecæ lumina sequenda.

Ex quibus facilè colligi potest, sufficere nobis debere Occidentalem Ecclesiam, in qua tot Martyres, tot ac tales Ecclesiæ defensores, ipsa à Christo instituta veritatis cathedra sunt, à qua hæc quoque Regna Catholicam fidem acceperunt: ac proinde non sine crimine Schismatis ab eiusdem ordine, ritibus, ac legibus, nemini esse recedẽdum. Quod si tamen ad Orientis Ecclesias & Episcopos etiamnum prouocetur, cur non prouocatur ad antiqua Orientis lumina, quorum cum Romana Ecclesia vna fides eademq. Ecclesia fuit? Neque enim, aut legem cœlibatus inter Sacerdotes inuectam, aut hierarchicum Ecclesiæ ordinẽ temere à laicis corruptum, ex antiquis Orientis Patribus poterunt afferre, qui Apostolicam normam secuti, nunquam suo tempore id permisere: quales fuere Sancti Alexander, Athanasius, Cyrillus Alexandriæ, Sãcti Chrysostomus Byzantij, Basilius Cæsareæ, B.Gregorius Nazianzi, S.alter Cyrillus Hierosolymæ, B.Epiphanius Cypri, B.Theodoretus Cyren. & plerique omnes alij Episcopi. Itaque ab alienis formam, fideiq. regulam petere, quid aliud est, quàm ex ruderibus & ruinis potius, quàm ex integro, solido, pulcherrimoq. palatio, formam ędificandi, aut ex abscisso, ac demortuo membro, potius quàm ex uiuo capite uiuendi spiritum petere?

C

D

INTERROGATIO IX.

Quid ergo? si quis triumphantis Ecclesiæ fidem, & antiquorum Patrum doctrinam sequatur, nonne saluari possit?

RESPONSIO.

Rom.8.
1. Cor. 13.
Sancti oẽs qui in cęlis sunt eandem cum nostra fidẽ habuerũt.

Ecclesia triumphans, nullam iam fidem, aut spem habet: nam *quod uidet quis,* inquit Apostolus, *quid sperat?* Et Sanctorum quidem eorum, qui hinc migrarũt in cælum, fides & spes cessarunt, charitas uerò mansit, nec unquam excidet. Eorum autem uiuam fidem dum in terris uersabantur, si quis in hac uita sequutus fuerir, saluari sine dubio poterit. At eam integrè sequi nemo dicendus est, qui in ecclesia militanti cum immanissimis hostibus, mundo, carne, Satana, perpetuum bellum non gerat: nec in alijs castris, uel sub alijs uexillis, aut alijs tesseris, & Sacramentis pugnãdum est, quàm quibus ijdem Sancti, cæleste stipendium meruerunt. Porrò ij prius integerrima cum fide, & maxima cum humilitate in Ecclesia Catholica uixerunt, tantũq. abest, ut metu aliquo sese ab ea seiunxerint, aut in re fidei simulauerint, uel leges ipsas Ecclesię pręuaricati fuerint, ut pro his omnibus uitam, dirissima inter cruciamenta, profuderint. Quamobrem nec nobis temerè triumphus ante uictoriam canendus est; cùm qui coronari, & triumphantium in cælo felicitatem assequi uelit, is legitimè prius credat, & certet necesse sit.

E

A Iam quod ad Patrum doctrinam cum Ecclesia consentientem pertinet, ex eorundẽ sanè Patrum uitis, & libris haurienda nostræ uitæ, doctrinæq. ratio est: utrumque autem horum si quis fecerit, saluari poterit. Veruntamen in primis (ut dixi) seriò eorum fidem teneat, uitamq. imitetur, nec sibi frustra de alterutro blandiatur, si neutrum faciat, aut sententias Patrũ (nec eas forsan omnino intelligens) duntaxat aliquas legerit, uel audierit. Ceterum qua ratione Diuina Scriptura, & Patres legendi intelligendique sunt, alibi dictum est. Patrum doctrina cũ Ecclesiæ doctrinæ consentiẽs.

INTERROGATIO X.

B *Quid uerò si quis obiecerit, Ecclesiam quoque Catholicam defecisse, aut ita ægrotam esse, ut sensum ueritatis amiserit, num quis differre ad Catholicos reditum debet?*

RESPONSIO.

Neque Ecclesia Catholica vnquam defecit, aut deficiet, neque ægrota est, ac proinde nemo differre debet, quin Catholicus fiat. Audi verò B. Augustinum isti quæstioni respondentem: *Sed illa Ecclesia* (inquiunt de Catholica hæretici) *fuit omniũ gentium, iam non est, perijt. Hoc dicunt* (respondet Augustinus) *(qui in illa non sunt. O impudentem vocem, illa non est, quia tu in illa non es; Vide ne tu ideo non sis: nam illa erit, & si tu non sis. Hanc vocem abominabilem, & detestabilem, præsumptionis & falsitatis plenam, nulla veritate suffultam, nulla sapientia illuminatam, nullo sale conditam, vanam, temerariam, præcipitem, perniciosam, prævidit Spiritus Dei.* Hæc ille, qui & alibi adhuc C pressius hoc ipsum vrget. *Aut ista* (ait) *Ecclesia quæ nunc apparuit, ante perierat, & nunc resurrexit; aut non perierat, sed tantùm latuerat, & nunc extulit caput. Non primum; quia tunc non potuissent renasci ipsi, si mater perierat: Si perijt, vnde ergo bonitas apparuit? de qua terra germinauit? ex quo mari emersit? de quo cælo cecidit?* Hoc igitur & nos Catholici aduersus hos Lutheranos afferre possumus, qui sicut Donatistæ faciebant, de toto orbe terrarum Ecclesiam perijsse mentiuntur. Ecclesia Catholica nec defecit, nec ægrota est. Psalm. 101. Con. 2. August. aduersus Donatum lib. 3. de Bapt. cap. 2.

Præterea si Ecclesia defecit, aut ignoratur vbi sit: id contigisse dicendum est; vel ob doctrinæ mutationem, vel propter Sacramentorum numerum ab antiqua diuersum Ecclesia, vel ob nouum in ea ordinem (qui olim non fuerit) institutum: sed hæc tantùm abest, vt quidquam mutationis acceperint, nullo vt sæculo non eadem fuisse D credita, aut vsurpata ipsimet Lutherani Magdeburgenses fateri ex ipsis Patribus coacti sint. Alioquin tempus, locus, personæ monstrentur, quibus cerni possit, noua Sacramenta, nouumque ordinem Sacrum institutum à Catholicis fuisse: aut à legitimo aliquo & approbato Concilio superiora fidei dogmata conuulsa; uel Patres & Ecclesiæ Doctores post quæstiones aliquas ab Ecclesia decisas, nouam è proprio capite eadem de re doctrinam inter populos sparsisse, vel alium in Ecclesia primatum, summamq. auctoritatem à Christo institutam agnouisse, quàm quę nunc sit. Quod si ita est, quid istos Lutheranos prohibet, quo minus antiquissima Concilia, Patres ipsos Apostolis vicinissimos, potius quàm noua Apostatarum deliramenta ad verbum Dei rite exponendum, & antiquæ statum Ecclesiæ ostendendum populis proponant? At quando istos sepeliunt, nec ex ijs docent, & pro verbo Dei sua figmenta vendi- E tant, & singuli varias & discordes Chimæras non Ecclesias excitant: cordatus quisq. iudicet, quam impudenti fronte, Ecclesiæ Catholicæ notam interitus (quoniam ipsi interierunt) vellent inurere. Ecclesię fides & facies sem per una & eadem. Nota.

Restat igitur, ut fortè sic ægrotarit, ut quoniam, si qui pręsunt in ea, non semper probi, propterea Spiritus S. illam prorsus deseruerit. At auctoritas eorum, cùm à Christo pendeat, neque super hominibus tantùm, sed super Christo sit fundata, & in alio- tium bonum tradita, aliaq. officij, alia uitij ratio sit, illa nel probitate augeri, uel improbitate minui nequit. Alioquin Apostolorum tempore nascens Ecclesia in morbũ grauissimum incidisset, ex quo nunquam conualuisset. Interciderer item potestas omnis sæcularis, à Deo, inferiore licet gradu instituta, si statim ob peccata alicuius ægrotare, & eneruari deberet. Quomodo Ecclesia non adeo unquã ægrotarit, ut deserẽda sit.

Sed fac,vt Ecclesia sensum veritatis ex eiusmodi morbo amiserit, quinam eam sanabunt? certè Diuinæ oculus prouidentiæ immensa sua sapientia,in Ecclesia tanquā diuite officina(sicut eam S.Basilius vocauit) aduersus omnium generum morbos,omnia medicamentorum genera olim locauit in perpetuum. Quæ pharmaca per Generalia legitimaq. Concilia,perq. alias rationes,erroribus, & vitijs extirpandis, à legitimis medicis adhibita semper fuerunt & profuerunt;neque verò Ecclesiæ unquam defuerunt, aut deesse possunt. Frustra ergo sibi aliquis illius sanandæ curam vsurpat, quam quisque suis morbis depellendis, nisi velit esse insanabilis,procurare ab ipsa vna Ecclesia deberet. A

Ecclesiæ ægrotantis remedia.

INTERROGATIO XI.

Sunt ne aliquæ Notæ tam certæ, vt per illas Ecclesiam Catholicam ab omnibus alijs dignoscere possimus? B

RESPONSIO.

SVnt sanè,atque ita certæ,vt in articulis fidei,qui extant in Symbolo,comprehen dantur.Sed in primis illud statuendum est,Ecclesiam esse uisibilem cœtū, in quo qui sunt,ij eundem Baptismum,eandemque fidei Catholicæ professionem habent, subiectionem verò, & obedientiam legitimis Pastoribus præstant.

Ecclesia est visibilis.

Cùm itaque audis Ecclesiam,quæ vox euocationem significat, statim diuinæ gratiæ benignitas,& splendor menti tuæ illucescat: intelligasq. Ecclesiam ab alijs Rebus publicis maximè differre. Illæ enim humana ratione nituntur: hæc autem Dei sapientia & consilio constituta est. Vocauit enim nos intimo quidem Spiritussancti afflatu, qui corda hominum aperit, extrinsecus autem Pastorum & prædicatorum opera, aut ministerio.Et quidem Synagoga(vt docet Sanctus Augustinus)ita uocabatur,quia pecudum more,quibus magis congregari & cogi conuenit,terrena & caduca tantùm bona spectabat: Christianus verò populus Ecclesia dicitur, quia terrenis & mortalibus rebus contemptis, cælestes,& æternas imprimis consectatur. C

Catechism. Rom. Ecclesiæ uox quid significet.

Aug. in psal. 77. & 81.

Cùm verò aliquis nullam uisibilem,sed inuisibilem Ecclesiam esse dixerit, ab hoc fuge tanquam à facie colubri, & profanas uocum nouitates deuita. *Nulla est enim* (ut idem ait August.) *securitas unitatis, nisi apud Ecclesiam, quæ supra montem posita abscondi non potest: & ideo necesse est,ut omnibus terrarum partibus nota sit.* Itaque vbi Ecclesia manifesta non est, ibi nec Christus quidem (eodem testante) manifestus esse potest,qui per Ecclesiam non solùm hominibus, sed Principibus, & potestatibus in cælestibus innotescit. D

Contra Parmen lib 3.c.4. Aug ad Vincent. epist.48.

At cùm eandem Ecclesiam esse intelligis cętum,hunc non solùm plebem,peculiaremq. ac nouam esse Rempublicam,quæ per Baptismum nomen Christo dederit,eiq. consecrata sit,crede;sed & ipsos Ecclesiæ præfectos Episcopos,in quibus potestas huius Ecclesiæ potissimùm residet: uerissimum enim illud Aristotelis est, ciuitatem id maximè esse,quòd est in ea principale.

Ecclesia & plebē & Ecclesiæ præfectos significat.

Ethic.4.

Vnitas Ecclesiæ proprietas.

CHristianos autem ante omnia Spiritussanctus edocuit,unam esse Ecclesiam,quia hac proprietate attentè perspecta,ipse se Ecclesiæ pulchritudo,& ueritas mirifice exerit.Nec porrò una tantùm dicitur ob eundem finem,spemq. felicitatis ęternæ: uel ob eadem media,Sacramenta nempe,& leges:aut propter eundem Spiritum S. à quo gubernatur,& diuisiones gratiarum accepit; petinde ac ab anima corporeis mēbris uita tribuitur: uerùm in primis propter membrorum,id est,fidelium cum suo capite & inter sese admirabilem unitatem,atque connexionem. E

Ecclesia quo modo vna sit.

Cùm autem caput dico,Christum intellige,qui pro nostro captu sapientissimè nos regat.Itaque quemadmodum uerum est,quod ab Apostolo dicitur: *Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam:* ita uerum illud est,quod ipsemet Christus dixit: *Et ego tibi dico Petre, quia tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam,* &c. Et *Pasce oues meas:* Neque uerò quoniam Prorex in Regno constituitur,Regis potestas tollitur,sed saluti

Ecclesiæ caput Christus primariū, vt visibile autē Petrus & successores.

Ephes.1. Matth.16. Ioan.21.

omnium

A omnium melius prospicitur. At cùm ordinatissimè omnia faciat Deus, non tam quid ille absoluta potestate facere queat, quàm quid nos deceat, spectandum est. Alioquin si visibile demas Ecclesiæ caput, eadem ratione Pastores omnes tollas, necesse est, quos & fundamenta, & lapides, & rectores, ac tanquam uisibilia quædam capita, loco Christi in priuatis Ecclesijs dedit, ad consummationem Sanctorum in ædificationem Corporis Christi.

Christus itaque caput est super omnem Ecclesiam, id est, triumphantem, & militantem, quæ est corpus eius, vt sit Deus omnia in omnibus: quia (vt inquit Theodoretus) *Natura Diuina circumscribi non potest. At non est hic omnia in omnibus, siquidem hic alij sunt impij, alij scelerati, & peccatis dediti: Deus autem habitat in ijs, qui timent eum, & sperant in misericordia eius. In altera vita, tributa immortalitate, & depulso interitu, &*
B *peccatis omnibus eiectis, erit omnia in omnibus, quando* (sicut ait Sanctus Ioannes) *similes ei erimus.* Hæc illæ. Tale igitur Ecclesiæ caput est Christus, *ex quo totum corpus compactum & connexum, per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram vniuscuiusque membri augmētum corporis facit, in ædificationem sui in charitate.* *1. Ioan. 3.* *Ephes. 4.*

Petrus autem, quique illi successere, vt auctoritatem, ita vim omnem ab eodem capite acceperunt, vt rectissimè S. Leo Primus, ita loquentem Christum faciat: *Ego* (inquit Christus) *inuiolabilis petra: ego lapis angularis, qui facio vtraque vnum; ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere: tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, vt quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione cōmunia.* *Leo ser. in die anniuersario assumpt. suæ.*

Itaque nec aliunde (inquit S. Cyprianus) *schismata, & hæreses obortæ sunt, quam quo niam visibili in Ecclesia Pastori pro tempore à Christo constituto, tota fraternitas non obedit,*
C Ecclesiæque Romanæ ob potentiorem (ait S. Irenæus) principalitatem, non accedit: ac propterea (vt S. Hieronymus docet) *profanus est, qui cathedra Petri non consociatur, & extra hanc domum agnum vult comedere:* Si quis verò obijciat (inquit B. Ambrosius) Ecclesiam uno capite, sponso Iesu Christo contentam, præterea nullum requirere, in promptu responsio est. Vt enim Christum Dominum singulorum Sacramentorum, non solùm auctorem, se intimum eius præbitorem habemus (nam ipse est qui baptizat, & qui absoluit, & tamen is homines Sacramentorum externos ministros instituir) sic Ecclesiæ, quam ipse intimo Spiritu regit, hominem suæ potestatis Vicarium & ministrum præfecit: Nam cùm uisibilis Ecclesia, visibili capite egeat, ita Saluator noster Petrum, uniuersi fidelium generis caput, & Pastorem constituit (cùm illi oues suas pascendas, verbis amplissimis commendauit) vt qui ei successisset, hunc eandem
D planè totius Ecclesiæ regendæ & gubernandæ potestatem habere uoluerit. *Iren. lib. 3. c. 3. Hiero. con. Iouin. in medio, & Epist. ad Damasū.* Cur visibile caput sit necessarium. *Ioan. 21.*

Ceterùm non cum capite solùm, sed inter sese quoque hæc unitas est, ad quam significandam, huic articulo fidei, uerba illa ādiecta sunt: *Credo communionem Sāctorum.* Quare eadem Sacramentorum communione Catholici colligantur, participesque fiunt omnium timentium Deum. Ac licet multa sint membra, unum tamen corpus constituunt, in quo singula proprio, non autem omnia eodem munere funguntur. Sic porrò ita apta inter se, & connexa sunt, ut si unum doleat, aut gaudeat, condoleāt & congaudeant reliqua, mutuamque sibi operam præstent, ac denique ad subleuandā aliorum miseriam prompta sint semper, atque parata. Ecclesia vna est ob unam Sanctorū cōmunionem.

Accedit, Scriptores Sacros mirabiliter in omnibus, quæ ab Ecclesia fuere decreta, consensisse, quamuis diuersissimi illi, temporibus ac linguis, & in locis diuersissimis
E fuerint: quæ res tanquam Diuina à S. Augustino monstratur. *Aug. lib. 18. de Ciu. Dei c. 41.*

Præterea omnia Conciliorum atque Pontificum Decreta, mirificè in omnibus dogmatibus consentiunt: licet edita sint à diuersis hominibus, varijs in locis, tēporibus, occasionibus: & contra diuersissimas, imò sæpe contrarias hæreses. Quod ut est apertissimum signum unius & eiusdem Spiritus Sanctam Ecclesiam gubernantis: ita hoc esse uerissimum, ostendit silentium hæreticorum, qui licet omnia diligenter euoluerint, tamen nihil alicuius momenti inuenerunt, quod possent reprehendere. Cōcordia in dogmatibus Cōciliorum, & Pōtificū.

Quæ omnia si in hæreticorum congregationibus considerentur (qui istam non solum cum capite uisibili, & inter nos, sed inter nos quoque & Ecclesiæ triumphantis ciues communionem negant) nulla apparet unitas, nulla Sanctorum communio, quare Hæretici nullam inter se unitatem habent.

nec

nec vlla inter eos Ecclesia est. Quot enim hæreses, & antiquo tempore, & etiam hoc nostro ex septicipiti illa hydra Lutherana enatæ sunt, quę de fundamentis fidei; deq; ipso Christo; de Sacramentis; de personis ipsius Sanctissimæ Trinitatis, mirificè dissi dent, plus notum est, quàm vt dici queat; proinde Schismatici (vt superius mõstratum est) nullam Ecclesiam habent, quos cum ramis, riuulis, & radijs, ab arbore, fonte, sole, pręcisis, apertissimè collatos, Optatus ait esse protentos de mendacio, non de radice veritatis. *Non ergo*, ait S. Augustinus, *insultent Hæretici per partes concisi: non se extollant, qui dicunt Ecclesia: hic est Christus, ecce illic. Qui dicunt ecce hic, ecce illhic, ad partes inducunt. Vnitatem promittit Deus. Reges in vnum collecti sunt, non per Schismata dissipati. Sed forte* (subdit) *ista Ciuitas, qua mundum tenuit, aliquando euertetur? absit, Deus fundauit eam in æternum. Quid times ne cadat firmamentum?* Iam igitur vnam certissimam Ecclesiæ proprietatem habes, ex qua item intellige, non mirũ esse, si qui populos ab Ecclesia separarunt, eos tam auidè & à Regibus terræ tandem Regna diuellere, atque Ciuitates, & omnia præcipiti casu diripere, misericordiosissimo autem Dei iudicio esse factum, vt ipsi inter sese semper diuiderentur, vt Scriptura impleretur, quæ ait: *Diuisum est cor eorum, nunc interibunt: & omne Regnum in se diuisum desolabitur.* Quod an omnibus Hæreticis, Schismaticisque euenerit, ipsa res clamat.

Ose. 10. Luc. 11.

Sanctitas altera Ecclesiæ proprietas.

Ecclesia dicitur Sancta, quia tanquam corpus cum suo capite Christo totius sanctitatis fonte coniungitur, à quo sanctificatur, & eius Sanguine abluitur, solaque legitimum sacrificij cultum, salutaremque Sacramentorum vsum habet, per quæ tanquam efficacia Diuinæ gratiæ instrumenta, Deus veram sanctitatem efficit. Nec tamen, quoniam Sancta est, peccatores non habet: Apostolus enim Corinthios *Sanctificatos*, & *Sanctos* vocat, in quibus nonnullos fuisse perspicuum est, quos vt carnales, & grauioribus etiam nominibus acriter obiurgat. Hi enim quamdiu à corpore Ecclesiæ abscisi non sunt, mortua licet membra sint, iuuantur tamen à reliquo corpore, vt charitatis defluxum accipiant.

Catechis. Rom. Ecclesia cur sancta dicatur. 1. Cor. 1.

Sancta item Ecclesia est, quia religio quam profitetur, nihil falsi in doctrina fidei, nihil falsi, aut iniusti in doctrina morum vnquam admisit. *Lex Domini* (inquit Dauid) *immaculata, testimonium Domini fidele, præceptum Domini lucidum.* At Gentium, & Hæreticorum sectę omnes absurdę, pugnantes, leues, inconstantes, libertatem carnis, & sexcenta alia monstra continent, nec Lutherani, & recentiores alij Hęretici sanctitatem quidem ullam in Sacramentis agnoscunt, nec merito Christi, & libertati, qua nos donauit, tantùm tribuunt, vt ueram nobis & inhærentem iustitiam sit impertitus, ac tanquam pręcursores Antichristi iuge Christi sacrificium omni conatu abolere nituntur.

Ecclesiæ religio & doctrina sancta. Psal. 18.

Sancta pręterea est Ecclesia, quia doctrina eius est efficax, atque *conuertens animas*, vt ait Scriptura. Itaque sola Ecclesia Catholica, vbique fidei fundamenta iecit, & Christo annuntiato, nullis armis, nulla vi, nulla eloquentia, sed uirtute Spiritus, homines non ad delitias & carnis libertatem, sed ad perfectissimam uitam, ad cruces atque angustias pro Christo perferendas, conuertit: sicq; falso dęmonum cultu sublato, veram religionem constituit. Quod ut antiquitus in omnibus Prouincijs accidit, ita hoc sęculo in Noui Mundi, atque Orientis, & Occidentis Indiarum conuersione euidentissimum est. Verùm neque Philosophi quantumuis celeberrimi, unquam populos ad uirtutes solidas conuerterunt, neque Hęretici unquam alicubi integra fidei Orthodoxę fundamenta iecere. *Hoc enim* (vt inquit Tertullianus) *negocium est illis, non Ethnicos conuertendi, sed nostros euertendi: nostra suffodiunt vt sua ædificent.* Quare Dominus de pseudoprophetis dixit; *Venient ad vos.* Sed cum de veris Apostolis, legitimisque Ecclesię Pastoribus locutus est, dixit. *Exibunt in omnem terram, incipientes ab Hierusalem, prædicantes pœnitentiam in remissionem peccatorum, & populum, qui erat dispersus, congregantes in vnum.*

Psal. 18. Ecclesia Catholica mundũ ad Christum conuertit. Matth. 7. Psal. 18. Luc. 24. Ioan. 11. Ecclesię Dei sanctitas in quibus luceat.

Deinde sancta est Ecclesia, quoniam in ea primùm Patriarchę atque Prophetę, postea

A postea Apostoli & Euangelistę; Doctores item, qui aduersus singulas hęreses fortissimè dimicarunt; atque institutores Ordinum Religiosorum, adeo sancti, casti, pij, & sobrij fuere, prorsus vt in his nihil habeant aduersarij, quod mordeant, nisi nimiā sanctitatē; quemadmodū de Monachis, ac de Doctoribus sui temporis fecisse Hęreticos, refert S. Augustinus. Quam sanctitatem, quia numquam in aliquibus ex suis ostendere potuerunt, seque (vt inquit Apostolus) *desperantes tradiderunt impudicitijs*: mirum non est, si non solùm peccent, sed peccando nunquam se peccasse fateantur, superbiam colentes; quæ una omnium hæresum mater eos genuit. *Ephes.4.* Superbia hæresum mater.

Accedunt miracula, quibus Ecclesia semper vsque ad hęc sæcula, suę doctrinę vim, atque sanctitatem testata est. Quamobrem necessaria fuisse miracula, vt mundus crederet, S. Augustinus dixit: ac plura suo quoque tempore ad memorias, reliquiasque B Martyrum contigisse scribit, quæ neque Lutherani Centuriatores diffiteri ausi sunt: sed veriti, ne tantis testimonijs, eorum fallacia commenta ruerent (sicut Pharisæi & Scribæ) potentiæ Christi splendorem, Satanæ potius quàm Deo, perfidè blasphemantes tribuerunt. Ac verò præter miracula, lumen Prophetarum fuit in sola Ecclesia Catholica: qua item proprietate, sanctitatem Ecclesiæ à Spiritu sancto traditam Dominus sæpè indicauit. Agabus enim, & Philippi filiæ, quarum mentio fit in Actis Apostolorum; B. Antonius, de quo S. Athanasius in eius vita; Abbas Ioannes, de quo S. Augustinus: ac reliqui innumeri, de quibus SS. Hieronymus, & Gregorius, & grauissimi alij testes & Historici, testimonium ferunt, multa diuinitus prędixerunt; quod neque Ethnici, nec Hæretici unquam fecere: quia nulla apud eos Ecclesia est, cùm in hac Sancta & Catholica sola Ecclesia, dispertiatur gratias suas Deus. Miracula. *Aug.lib.de Ciu. Dei 22. cap.8.* Lumen Propheticum in sola Ecclesia Catholica. *Act.21.*

C Itaque tot præsidijs à Christo munita Ecclesia deficere, atque errare nunquam potuit, ac ne poterit quidem.

Primum quoniam verax est Deus, cuius uerbo & merito, & instituto, non humanis præsidijs ipsa nititur: [a] *Cælum enim ac terra transibunt, verba autem Christi non præteribunt* Et verba Christi sane sunt hęc [b] *Super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non preualebunt aduersus eam.* Et [c] *ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi*: Et, [d] *Spiritus veritatis suggeret vobis omnem veritatem*: & [e] *tu Petre confirma fratres tuos.* Ac rursus per Apostolum Ecclesia [f] *quæ est Domus Dei viui, firmamentum & columna veritatis*: vt nemo nisi perfidus impiè se inde subducat, vnde omnem ueritatem orbi Christiano suppeditauit, & suppeditaturus est Deus. Verùm hanc sanctitatem, id est, firmitatem, atque soliditatem, Prophetæ quoque prius decla D mauere, cùm scriptum sit, [g] desponsandam à Christo in fide Ecclesiam, [h] foreque vt is eam teneret, nec dimitteret: & [i] Dominum electurum *esse Sion in habitationem sibi. Hæc enim* (inquit) *requies mea in sæculum sæculi.* [K] Cumque in æternum Deus præparaturus esset semen Dauidis, quod est Christus, & Christi Regnum futurum esset in æternum, quoniam Deus fundauit terram super firmamentum eius: *merito* (inquit Sanctus Augustinus) *firmati non inclinabimur in sæculum sæculi: Nihil enim firmius isto fundamento: Infirmus fueras, sed firmum fundamentum te portat. In te firmus esse non poteras, firmus eris semper, si ab illo fundamento non recedas: Non inclinabimur in sæculum sæculi: ipsa est prædestinata columna, & firmamentum veritatis.* *a Matth.24.* *b Matth.16.* *c Matth.28.* *d Ioan.16.* *e Luc.22.* *f 1.Tim.3.* *g Ose.2.* *h Isa.54.* *i Psal.131.* *K Psal.88.*

Iam verò Christus perpetua testificatione istam Ecclesiæ firmitatem commendauit; cùm & in primis illis peracerbis Iudæorum oppugnationibus, deinde irruentibus E persecutionibus Imperatorum per totos 300. annos, quibus etiam Pontifices plerique Maximi, ceruices pro Christi fide dederunt: postremò à decentis uarijs hæresiarchis circumquaque pulsata, atque cribrata Ecclesia, non solùm permanserit, verùm etiam creuerit: sicut vineæ (inquit Iustinus Martyr) ad vberrarem putatione prouocantur. Id quod præsenti sæculo etiam manifestissimè patuit. Neque enim tam citò Lutherus cœpit hæresibus Ecclesiam uelle labefactare, cùm eodem momento Deus in Indias, populosque frequentissimos (vbi una Ciuitas plus hominum, quàm integrum aliquod Regnum, continet) fidem Catholicam inuexit, quæ in dies longè, lateque propagatur. Ecclesiæ firmitas qualis & quanta.

At contra, omnes hæreses à Christo passo (summos licet Imperatores ac Reges Hęretici omnes antiqui euanuerunt.

fautores

fautores habuerint) sic euanuere, vt neque vlla scripta, ac ne nomina quidem ipsa A
hęreticorum iam extarent, nisi hęc à Catholicis, qui eos redarguerunt, memorię mandata fuissent. Quamobrem & qui nos hoc tempore exercent Hæretici, *ad nihilum* (vt Dauid prophetauit) *deuenient, tanquam aqua decurrens*. *Non ergo vos* (inquit S. Augustinus) *terreant, fratres; quidam fluuij, qui dicuntur torrentes: decurrit aqua ad tempus, perstrepit, mox cessabit: diu stare non possunt: multa hæreses iam emortuæ sunt; cucurrerunt in riuis suis, quantùm potuerunt, decurrerunt, siccati sunt riui, vix eorum memoria reperitur, & quia fuerint*. Hæc ille. Veruntamen neque solùm Sancta hęc Ecclesia Hęreticos, quique eis fauerunt, uirtute diuina in nihilum redegit, tetra morte cladeque afficiens Iudæos, Herodem, Pilatum (qui seipsum interfecit) Neronem, Domitianum, ceterosque Imperatores, vnà cum Hæresiarchis, qui Catholicos persecuti sunt; sed & Imperia Regnaque Imperatorum eorum roborauit, & auxit, qui Catholicæ Ecclesię ex animo fuere addicti: quales fuerunt Constantinus Magnus, Theodosius senior, Martianus, Honorius, Theodosius iunior, Iustinianus, & Heraclius, (donec hi duo Catholicam Religionem tenuerunt) Carolus Magnus, S. Ludouicus Galliæ Rex, atque alij, qui ex Deo regnarunt. B

Psal. 57.

Vide Bellarminum.

Vniuersalitas, tertia Ecclesiæ proprietas.

Ecclesię Christianę tertia proprietas est, vt Catholica sit, hoc est uniuersalis, nullo scilicet hominum, locorum, temporum genere definita, aut circumscripta. *Redemisti nos Deo in sanguine tuo* (inquit per S. Ioann. ipsamet Ecclesia) *ex omni tribu, & lingua & populo & natione, & fecisti nos Deo nostro Regnum*. Ad quod Regnum, etiam quicunque in Christum credentes, Christum præcessere, idcirco pertinent, quoniam in eo *angulari lapide, qui fecit vtraque vnum, & pacem ijs, qui, prope, & qui longè annunciauit* (cùm ipse sit primarium fundamentum) constituti, atque fundati fuere Prophetę & Apostoli. C

Ecclesia cur Catholica dicatur & sit. Apoc. 5.

Ephes. 2. 1 Cor. 3.

Catholica item dicitur, propter vniuersalem atque communem fidem, quam omnes, qui salutem ęternam cupiunt, complecti debent, alioquin errorum diluuio submergendi, quemadmodum contigit ijs omnibus, qui extra arcam Noe fuere.

Gen. 7. & 8.

Catholica deinde, & quòd sola contra omnes errores semper pugnauerit, ac pugnat, à nullo autem errore expugnatur. *Credamus* (inquit S. Augustinus) *Ecclesiam Catholicam: ipsa est Ecclesia sancta, Ecclesia vna, Ecclesia vera, Ecclesia Catholica, contra omnes hæreses pugnans, oppugnari potest, expugnari non potest: Hæreses omnes de illa exierunt, tanquam sarmenta inutilia de vite præcisa: Ipsa autem manet in radice sua, portæ inferi non vincent eam*. Hęc ille. D

August. de Symb. lib. 1. cap. 1.

An verò contra omnes errores sola semper pugnauerit Ecclesia Catholica, inde euidentissimum est, quòd cùm primùm aliqua hęresis sese exeruit, statim signo dato se in Synodis tanquam in acie castrorum ordinata coegit, eamque hæresim anathemate percussit. Sic Patres scriptis, prędicatione, ac sanguine, hęreses oẽs euellere curarũt. Quod autem ipsa contra hęreses fecit, idipsum contra errores omnes pręstitit. Quamobrem quacunque aditus patuit, imperterrita per maria, per ignem, ad omnes barbaras nationes penetrauit, ac continenter penetrat: vt extirpato idolorum, ac uitiorum cultu, ibi simulachrorum fana in Christianorum templa conuertat, Crucisque trophęum passim excitet. Quę una res, tam illustrem hanc Catholicę Ecclesię notam reddit, ut cùm ea tanquam Sol radios suos, & in uniuersum terrarum orbem, iuxta Prophetarum prędictiones, semper diffuderit: Lutheranas quoque & Caluinianas atque alias sordes latitantes in suis angulis & tenebris, patefaciat omnibus, quicunque uident istos, qui sese iactitantes Euangelicos, neque inter barbaros, neque ultra maria, ad inferendum Euangelij lumen libenter nauigant, & uerò ex Ecclesię Catholicę ruina, sibi suisque mulierum turbis antrum constituerunt, unde foetores sub uerbi Dei prętextu exhalant. E

Ecclesia quò hæreses expugnarit, & errores dispulerit.

Iam si omnia sęcula percurramus, non aliundè Prouincias ad Christum fuisse adiunctas cernemus, quam ab ijs, qui ex Catholica Ecclesia prodierunt. Nam vbi Apo-

stolicus

A stolicus sonus in uniuerso orbe terrarum inauditus est, Ducibus illis primis vbique bellum aduersus Mundum, Carnem, Satanam indicentibus, Catholica Romanorum fides, sicut ijs Apostolus gratulatur, passim ad omnes peruasit: quæ postea tanquam vitis adhuc latius palmites extendens sparsa est: quemadmodum per omnes Regiones nunc cognitas, ipsi suo tempore, id est, ante mille circiter quadringentos annos Sanctus Irenæus, & Tertullianus testati sunt. Clemens autem ipse Alexandrinus cùm Orientis peragrasset Ecclesias, vt antiquarum Apostolicarum traditionum vestigia cerneret, eandem vbique reperit.

Rom. 1.

Ire. lib. 1. c. 3. *Tertullia lib. cont. Iud. c. 1.* *Cypr. lib. de vnitate Ecclesiæ.*

At Sanctorum Cypriani, Athanasij, Chrysostomi, Hieronymi, Augustini, Theodoreti, Leonis primi consecuta sunt tempora, quibus ipsi Catholicam Ecclesiam vbique viguisse docuerunt. *Per sacram* (inquit Leo) *Beati Petri Sedem, caput orbis effecta, la-* B *tius præsides Religione Diuina, quàm dominatione terrena: quamuis enim multis aucta victorijs, ius Imperij tui terra marique protuleris, minus tamen est, quod tibi bellicus labor subdidit, quam quod pax Christiana subiecit.* Ceterum Sancti alij Pontifices, Hilarius, Simplicius, Symmachus, Hormisda, & alij, usque ad S. Gregorium Magnum, & post hunc multi Sancti Pontifices, alijque percelebres Doctores secuti sunt, quorum sæculis uidemus eandem Catholicam Ecclesiam semper mansisse; Id quod ipsi qui varijs in Prouincijs erant, primùm re ipsa, & doctrina, & loco deinde litteris quas per vniuersum orbem scribebant, planissimum faciunt, præter ipsas Generales Synodos, quę ex omnibus omnium orbis partium Episcopis collectæ, idem manifestissimè comprobant. At & hoc dilucidius fit, primò, si quæ Patres antiquissimi scripsere de moribus Ecclesiæ Catholicæ, ea conferantur cum nostris temporibus. Eadem enim in ijs C prorsus videbunt extitisse, quæ apud nos (vt supra diximus) & manent, & alio propagantur: Tu verò Rex, lege S. Augustinum de moribus Ecclesiæ Catholicæ, eiusq; Epistolas ad Ianuarium, Epi. 118. & 119. Patres item vetustiores vsque ad Beatum Dionysium Areopagitam: ac deinde Apostolorum Acta, & ipsa Euangelia; facileque & verbum Dei scriptum, & quidquid Spiritussanctus promissæ veritatis suggessit semper Ecclesiæ, agnosces.

Atha. de humanit. verbi. *Chrysost. & Hier. in cap. 24. Matth.* *Aug. in Episto. 78. & 80. ad Hesychiũ.* *Theod. lib. de legib.* *Leo ser. 1. de SS. Petro & Paulo.*

Deinde cogita (vt antiquiora sæcula omittam, de quibus nulla controuersia est) Anglos Paganos, tempore S. Gregorij Magni missis à Pontifice ad eos Monachis, fuisse ad Christum adiunctos: sequenti sæculo, per S. Chilianum à Summo Pontifice missum, Francones Christianos factos: posteriore sæculo ingentem Germaniæ partem accessisse ad Christum per Sanctum Bonifacium Episcopum & Martyrem, ad D eam à Zacharia Pontifice Maximo missum. Postea à Corbiensibus Monachis Vandalos, ab alijs autem Suecos, deinde Bulgaros, Slauos, Danos, Morauos fuisse conuersos. Ita postea S. Adalberti Boemiæ, ac Methodij Morauiæ Pręsulum opera, plures populos, ac deinceps Hungaros, per alios à Pontifice Maximo missos, se ad Christianam Catholicam Ecclesiam aggregasse. Quod succedentibus temporibus, cùm multis Saracenorum millibus, Sancto Vincentio concionante; & in vniuerso iam nouo terrarum orbe, ad Occasum, ad Meridiem, ad Orientem, nostro hoc sæculo factũ fuisse, atque continenter effici à sola (vt diximus) Ecclesia (Catholica, nunquam verò ab Hæreticis, clarissimum est. Quamobrem, rectissimè Beatus Augustinus comparat Hæreticos, non solùm cum sarmentis præcisis, quæ vbi cadunt, cum præciduntur, ibi manent: verùm etiam cum perdicibus, quæ congregant pullos, quos non peperE runt: cùm econtrariò Ecclesia sit fœcundissima columba, quæ nouos pullos quotidie parit.

Quot quantique populi ad fidem Catholicã à monachis conuersi.

D. Anto. 3 p. hist. tit. 23. c. 8. §. 4.

Lib. 13. cont. Faust. c. 12.

Præsentis ergo sæculi hæreses, non solùm quia nullos vnquam populos ad Ecclesiam Catholicam adiunxerunt: verumetiam, quia neque omni sæculo, neque vbique, nec inter omnes gentes cognitæ, receptæve fuerunt, Ecclesiam nullam habent. Quod si Septentrionalis huiusce tractus angulum occuparunt, illico item in varias Sectas erupere; nullum vt ferè oppidum sit (ne dicam domus) quod idem omnino in Religione sentiat. Sin verò aliæ quondam hæreses, varijs in locis eodem tempore exortę sunt; & hæ quoque suis dissidijs, vel inuitæ monstrarunt, quàm esset vinculum Ecclesiæ Catholicę indissolubile, vniuersaque & communis Christianorum verorum fides inuicta.

Hæreses præsentis sæculi nullã Ecclesiam faciunt.

August. lib. de Pastor. c. 8.

inuicta. *Ecclesia enim* (ait S. Augustinus) *vna & eadem vbique, hæreses autem non eadē, sed diuersissima, quæ se inuicem non nouerunt, ac proinde nulla earum Catholica dici potest Ecclesia.* Quare vt hoc Catholicum nomen in eadem Ecclesia eundem Patrem Augustinum constanter retinebat; ita Hæretici (præterquam quòd ipso testante, illud Catholicæ nomen sibi nunquam vendicare potuerunt) etiam nostra hac tempestate sic exhorruerunt, vt è communi Christianorum Symbolo vocem ipsam (Catholicæ) sustulerint. A

Cont. Ep. fundam. c. 4.

Lutheri & sectatorũ ipsius vanitas.

Verum enim verò, vt plebi facerent fucum, Lutherus ipse initio sui Euangelij, bienij spatio, Papatum abolitum iri, ceterique eius asseclæ, hæreses suas vniuersum orbem non ita multum post occupaturas dictitarunt. Sed hi omnes tanquam plumbum demersi sunt in aquis vehementibus. Romanus autem Pontificatus stetit, ac Christo non mentiente, vsque ad consummationem sæculi stabit. Cùm illud interim cogitare sit absurdissimum; Ecclesiam Catholicam, post sexdecim sæcula, à VVittembergensibus, aut Geneuensibus in vniuersum terrarum orbem, in quem olim Apostolorum sonus exiuit, esse diffundendam: Qua de re post annos tantum à Christo nato quadringentos, Donatistarum idem de se gloriantium stoliditatem S. Augustinus irrisit atque redarguit. B

Quid sit Catholicum.

In ipsa igitur Ecclesia Catholica (sapienter docet Vincentius Lirinensis) *ad quam non vna natio, non vnus angulus, sed maris multitudo conuertitur, id teneamus, quod vbiq́, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est enim verè proprieque Catholicum, quod ipsa vis nominis, ratioq́ declarat: quæ omnia hæc verè vniuersaliter comprehendit.*

Quæ cùm ita sint, ille est verus, germanusque Catholicus, qui quicquid vniuersaliter antiquitus Ecclesiam Catholicam tenuisse cognouerit, id solùm tenendum, credendumque decernit, quicquid verò ab aliquo deinceps vno præter omnes, vel contra omnes, nouum & inauditum subinduci senserit, id non ad Religionem, sed ad tentationem potius intelligit pertinere. Et hæc Lirinensis. C

Origo ab Apostolis & successio, quarta Ecclesiæ proprietas, & Nota.

Apostolica cur dicatur Ecclesia.

NEque verò solùm ob successiones Episcoporum ab Apostolis, verùm & propter doctrinæ consanguinitatem (vt verbis Tertulliani vtar) vera Ecclesia vocatur Apostolica. Itaque in Symbolo Patres diuinitus addidere *Apostolicam*; vt fidei nostræ origine cognita, iam nunc eam primùm haud nasci, neque esse recentem eam, nec verò per aliud ministrorum genus, quam per Apostolicum à Spiritu sancto regi intelligeremus: qui cùm ei præsideat, fuit quidem initio datus Apostolis, sed deinde summa Dei benignitate semper in Ecclesia permansit. D

Tertul. lib. de præscr.

Sicut autem in populo Dei, qui per carnalem generationem tempore veteris Testamenti propagabatur, nulli censebantur, nisi qui originem ducebant à duodecim filijs Iacob; nec vlli habebantur Sacerdotes, nisi qui descendebant à Leui per Aaron, (quamobrem diligentissimè successiones tunc seruabantur:) Ita in populo Noui testamenti, qui spirituali generatione multiplicatur, nulli sunt Christiani, nisi per Apostolos, vel eorum successores, aut ab alijs missos conuersi; nullique Episcopi, nisi qui eisdem legitimè succedunt. Quare Patres ita diligenter Episcoporum successiones adnotarunt, quoniam per eas Catholicæ fidei claritas (inquit Epiphanius) ostenditur, & hæresum obscuritas producitur. *Edant* (inquit Tertullianus) *origines Ecclesiarum suarum, euoluant ordinem Episcoporum suorum ita per successionem ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis, uel Apostolicis uiris habuerit auctorem, & antecessorem. Sic enim Romanorum Ecclesia Clementem à Petro ordinatum refert. Confingant tale aliquid Hæretici.* Hæc ille. E

Catechis. Rom.

Episcoporũ successiones quare patres studiosè notarunt.

Epiph. 27. hæres. cont. Carp.

Tert. de præscriptione.

Verum Irenæus ante mille circiter quadringentos plus minus annos, successionem Episcoporum Romanorum à Petro usque ad Eleutherium, Eusebius, Hieronymus, & Prosper, qui Chronicon Eusebij continuarunt: Epiphanius aduersus Carpocratitas: Optatus Mileuitanus contra Parmenianum, à Petro usque ad Syricium: S. Augustinus ab eodem usque ad Anastasium, qui tunc sedebat, & alij diligenter enumerarunt.

Iren. lib. 3. capite 3.

In Chron.

Her. 27.

Lib. 2.

Quamobrem

A *Quamobrem aduersus Manichæos* (inquit) *In Ecclesia Catholica tenet me ab ipsa Sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas Dominus commendauit, vsque ad præsentem Episcopatum successio Sacerdotum.* Quæ successio si tanti ponderis ad fidem adstruendam apud eos erat, quod in Cathedra Apostolica duodecim aut viginti, vel quadraginta tantum Pontifices Maximi, vsque ad ea tempora sedissent: quantinam si nunc viuerent, momenti fuissent, plusquàm ducenti Pontifices sibi succedentes, quos Ecclesiam scimus administrasse? præsertim cùm Sedes aliæ defecerint plures; Imperij autẽ Romani forma in ipsa urbe Roma toties immutata sit, tũ Cæsaribus, aut interdũ Regib. Gothorũ; tũ Græcorũ Exarchis, aliquando verò Cõsulibus, siue iustè siue iniustè dominantibus? Accedit ad hæc omnia, q cùm ipsa Vrbs non semel euersa, totque Pontifices ense fuerint percussi, innumerasq; hæreses (vt diximus) tanquã hostiles acies, Schismaticosq; acerrimos aduersarios passa sit; nunquam tamen eius successio defecerit: quæ omnia non nisi Diuino consilio facta fuisse, quod nunquam dissolui potest, explorati ssimũ est.

August. epist. 165. ad Gen. & in Psalmo cum Donat. & cont. ep. fund. cap. 4.

Successio Põtificum Romanorũ quãti momenti sit.

B Iam verò quòd aliqui vel Hæretici, vel Hæreticorum libros tantùm tractantes, aliquando schismate, vel muliere, nescio qua uirilem sexum mentiente, fuisse interruptã istam successionem dicunt, id prorsus mendacij, calumniæque cum imperitia mixtæ plenum est. Etsi enim aliquando schismatici nomen Pontificis sibi vsurparunt, qua re & Antipapæ, uocabantur; non defuerunt tamen ijsdem temporibus, qui legitimè creati Pontificatu fungerentur. Itaque & Antipapæ coacti sunt falsa Pontificatus insignia deponere; & si quis legitimus Pontificatu ob quietem, aut pacem se abdicauit, is ipse alterum in sui locum legitima potestate suffecit. Quòd autem Hæretici blaterant de Eugenio deiecto à Concilio Constantiensi, vel etiam Basileẽsi, noluerũt C cæci lumen videre. Nam & ipsamet Concilia, quæ Pontificis Legato, plurimisque Episcopis absentibus, priuata aliquorum Sacerdotum (quod nunquam contigerat) auctoritate aliquandiu manserunt; tandem legitimè iterum conuocata, quod temerè decreuerant, rescinderunt, seseque errore agnito, Pontificis Maximi potestati, iudicioque subdidere; sicut Lausannensis Synodus, quæ continuatio quædam fuit Basileensis Concilij Nicolao Quinto, qui tunc sedebat, se subiecit.

Schismatici Papæ nõ impediunt legitimam successionem.

At quod de Ioanne quodam inquiunt, qui cùm esset fœmina sexum mentita in Põtificatum irrepsit, id etiam blasphemum est. Quod autem Platina hoc mutuatus à quodam Martino Polono, vel Sigeberto scripserit; id cùm ijdem ipsi pro certo non asserant, sed dicant (vt fertur, vel ut aiunt) ostendit iam tunc ab ijs quoque tanquam D commentitium id habitum fuisse. Ceterùm Anastasius Bibliothecarius, qui uitas Romanorum Pontificum usque ad Nicolaum I. Benedicti III. successorem scripsit, florebat eo tempore, & electionibus Pontificum, Sergij II. Leonis IV. Adriani II. & Ioannis IIX. interfuit, nec vllam tamen Ioannis illius fœminæ mentionem fecit. Sed quibus alijs solidis auctoritatibus & rationibus afflictum istud mẽdacium prodatur, cerni potest in dialogis Alani Copi, & in alijs eius sinodi Auctoribus, ac denique fusius in Francisci Turriani 3. lib. de dogmaticis characteribus: Postea verò in secundo libro, quem de Ecclesia & ordinationibus ministrorum Ecclesiæ edidit ad uersus Andream Freyhubium falsum ministrum Academiæ Lipsiensis.

De Ioanne fœmina Põtifice commẽtum destruitur.

Nunc autem (vt redeam ad id, vnde digressus sum) sciendum est, veteres Patres non aliorum Episcoporum æquè ac Cathedræ Romanæ successores enumerasse, quo E niam ex illa tanquam vniuersalis Ecclesiæ Pastoris, argumentum aduersus Hæreticos inuictum afferebant. Itaque & propria Episcopalium sedium nomina omittebant; quemadmodum Augustinus, Optatus, & ante eos Cyprianus & Irenæus fecerunt: quòd Cathedræ Petri dignitas, vt in eminentiore specula constituta, ita perpetuo successionis promisso à Christo fuerat munita.

Cur patres potius Rom. Eccl. Pontifices quã alios enumerent.

In Romana Ecclesia, inquit S. Augustinus, *semper viguit Apostolica Cathedra Principatus*: quamobrem nonorũ Episcopatuum institutio, ad neminem vnquam particularẽ Episcopum spectauit (par enim non agit in parem) sed ad eũ, qui toti pręest Ecclesiæ; quales fuerunt omnes Apostoli. Petrus quidem ex officio, ceteri uerò ex delegatione: quare qui per ostium hoc ad regendam Ecclesiam non intrauerit, is est fur, & latro.

Cùm verò ab Apostolis aliquem Episcopum originem duxisse dicimus, vna cum

Act.13. Chrysost. hom.1. Tim.4.

Quo Haeretici se ab Apostolis successionem non habere ostēdant.

successione, legitima ordinatio intelligenda est, quæ sine duorum vel trium legitimè A
ordinatorum consecratione nunquam est facta. Quod in Paulo, licet nec ab homi-
nibus, neque per homines uocato, in Timotheo item cum impositione manuum Pre
sbyterij, (Presbyterium enim ibi intelligitur Episcoporum aliquis numerus) in Apo
stolicis Canonibus, in Iacobo ordinato Hierosolymæ à Petro, Iacobo, & Ioanne, In
Concilio Nicæno, & Carthaginiensi, perspicuum est. Inde autem ueteres Hæretici,
quò facilius populis imponerent, simiarum more eādem ordinationis formam vsur-
parunt. Sed utrumque in Hęreticis nostri temporis deest, primus enim VVitember
gę Lutherus Episcopus dictus est: Basileę Oecolampadius, vt adhuc in eius sepulchro
extat: Tiguri Zuinglius: Geneuæ Caluinus. Quamobrem ex hoc ipso Apostolicam
Ecclesiam nunquam ante se fuisse crediderunt, aut se credere ostenderunt. Quippe
nullos antea ijs in Ciuitatibus fuisse Episcopos, suo illo (si Deo placet) primatu testa B
ti sunt. Neque uerò ab Episcopis ullis ordinati sunt, aut ullam habuere manuum
impositionem, per quam ipsi Timotheo gratiam fuisse collatam in consecratione di-
sertè docet Apostolus. Quamobrem iam tandem Septentrionales, oculos aperiant,
& uideant, num (quod & initio tibi, Rex, dixi, ac nunc iterum vrgeo) in istos illud
B. Cypriani quadret: *Hi sunt (inquit) qui se vltro apud temerarios conuenas sine diui-
na dispositione praeficiunt, qui se praepositos sine ulla ordinationis lege constituunt, qui nemine
Episcopatum dante Episcopi nomen assumunt.*

In resp.4. Cyp. l. de simpl. praelator.

Quo Haeretici Catholicā doctrinā ab Apostolis traditā fateantur.

Atqui apud Hæreticos fuit doctrina eadem, quæ fuit antiquis; si enim (quod an-
tea obiter attigi) Catholicam cum Hęretica Doctrina conferas; Patres omnes à no-
bis stare eo magis constat, quod ipsi Lutherani, & Sacramentarij, licet inter sese dissi
dentes, toti antiquitati se dicant aduersari, eique idololatriam impiam obijciant, ia- C
cientes blasphemias aduersus Christum, quasi promissis non steterit, aut per mille
quingentos annos falsum in sua Ecclesia cultum tolerauerit. Centuriatores autem
Magdeburgenses omni prope sæculo nascētis Ecclesiæ, eadem apud Patres fuisse dog-
mata, quæ Catholici retinent (uelint nolint) veritatem coacti confitentur; quæ illi
næuos Patrum, nouelli censores vocant. Quare quod quidam Apostata dixit, apud
Catholicos fidem defecisse, vel quod alij Hęretici, post S. Gregorium Magnum irre-
psisse errores in Catholicam Ecclesiam commenti sunt: hi vel nihil legerunt in Patri
bus; uel sordes, quas ex farragine istorum hauserunt, euomunt, nescientes quæ loquā-
tur, aut de quibus affirment. Sed illud absurdissimum est, quod idem Brentius som-
niat, quoniam nempe Apostoli à Caipha ordinati non sunt, & tamen Episcopi fue-
runt; ita quoque Lutheranis hoc licere. Nesciunt enim, aut præ cordis cæcitate re- D
minisci ille non potuit, Sacerdotium secundum ordinem Melchisedech institutum, à
Christo incepisse, cujus Sacerdotij, non autem Aaronici primitię fuerunt Apostoli.

Apostoli fuerunt Sacerdotes nō Aaronici, sed secundum ordinem Melchisedech.

INTERROGATIO XII.

Quid igitur est, quod Lutherani, atque alij, verbum Dei, & Sacramentorum administrationem, proprietates ac notas Ecclesiæ esse dicunt?

RESPONSIO.

Ecclesiæ notas non esse Verbum Dei & Sacramentorum administrationes.

Si eę tam certę essent proprietates Ecclesię, ut qui Verbum Dei & Sacramenta tra
ctaret, Ecclesiam habere dicendus esset; certè nec Spiritusanctus in Symbolo (quod
est certa credentium tessera) istas proprietates reticuisset; Nec uerò ubi Vuerbū Dei,
& Sacramenta quilibet profiterentur, ullum esse dissidium posset. Sed cum Anaba-
ptistæ à Lutheranis, & Caluinianis, in baptismo, ac plerisque alijs Christianæ Do- E
ctrinę capitibus; Lutherani à Sacramentarijs in Eucharistię negotio, ut missa alia fa-
ciā: atque ideo ipsi inter sese Lutherani de numero Sacramētorum, deque Verbo Dei
mirificè dissideant: quanam ratione fidelis, per Verbum Dei, & Sacramentorum ad-
ministrationem, ueritatem dignoscet? scilicet eò tandem ueniendum est, ut credamus
Christum Dominum, Ecclesiam tanquā tribunal certissimis illis notis sapientissimè
constituisse, in qua Spiritussanctus per legitimos Doctores veritatē omnem doceret;
Lutheranos autem & Sacramētarios, ceterosque Hęreticos, atq; Scismaticos, quantū-
libet Verbum Dei (vt & Satanam fecisse scimus) ac Sacramenta iactent, Ecclesiam
tamen nullam habere, quamdiu in una, Sancta, Catholica, & Apostolica non sunt.

INTER-

A INTERROGATIO XIII.

Catechis. Romanus. Cur Sãctam Ecclesiã credimus nõ in Sanctã Ecclesiam.

An vt in Deum, ita in Ecclesiam credendum est?

RESPONSIO.

Ipsa Romana Ecclesia, suo nos Cathechismo docet, sic inquiens: *Tres Trinitatis personas, Patrem & Filium & Spiritumsanctum ita credimus: vt in eis fidem nostram collocemus. Nunc autem mutata dicendi forma, Sanctam (non in Sanctam) profitemur, vt hac etiam diuersa loquendi ratione, Deus omnium effector à creatis rebus distinguatur, præclaraque illa omnia, quæ in Ecclesiam collata sunt, beneficia Diuinæ bonitati accepta referantur.*

B INTERROGATO XIIII.

Cùm iam tot certissimis argumentis hic de Ecclesia fidei articulus constet, quænam sunt caussæ, quæ retinent homines in hæresi, nec verò citissimè tanto se laqueo exuant, antequam mors, quæ singulis horis imminet, nos capiat?

RESPONSIO.

Cur homines ad Ecclesiam Catholicam omnes non accedãt.

Caussæ sunt non omnium eædem, quæ tamen sunt, vel timor offensionis suorum, vel obdurata consuetudo, vel torpor quærendæ Catholicæ veritatis; vel metus, nequis obstrepat, vel falsa persuasio, quasi nihil intersit, in qua quisque parte sit Christianus: ac denique dubitatio fluxæ dignitatis, & vsurpatorum bonorum amittendorum; vitæ item licentia, aut item suppliciorum timor. *At beatus, qui in consilio impiorum non abijt, nec in cathedra pestilentiæ, atque irrisorum stetit:* aut si steterit, quàm primum istis nocentissimis laqueis exutis, resipiscat, & tanquam è somno letargico excitatus sanguine etiam ipso pro veritate profuso, euigilet. *Psal. 1.*

C

Tom. 2. epist. 48. ad Vincē. prope mediū.

Audi verò, ò Rex, B. Augustinum nonnullas earundem caussarum de sui temporis Hæreticis afferentem. *Alia* (inquit) *sententia multa mihi nominatim commemorabantur, vt ipsis rebus agnoscerem, etiam in hac caussa rectè intelligi posse, quod scriptum est. Quàm multi enim (quod certò scimus) iam volebant esse Catholici manifestissima veritate cõmoti, & offensionem suorum reuerendo, quotidie differebant? Quàm multos non veritas (in qua nunquam præsumpserunt) sed obduratæ consuetudinis graue vinculum colligabat, vt in ijs compleretur Diuina illa sententia: Verbis non emendabitur seruus durus: Si enim & intellexerit, non obediet? Quàm multi propterea putabant veram Ecclesiam, esse partem Donati; quia eos ad cognoscendam Catholicam veritatem securitas torpidos, fastidiosos, pigrosq́ faciebat? Quàm multis aditum intrandi obserabant rumores maledicorum, qui nescio quid aliud nos in Altari Dei ponere iactitabant? quam multi nihil interesse credentes, in qua quisque parte Christianus sit, ideo permanebant in parte Donati, quia ibi nati erant, & eos inde discedere, atque ad Catholicam nemo transire cogebat? His omnibus harum legum terror, quibus promulgatis Reges seruiunt Domino in timore, ita profuit, vt nunc alij dicant. Iam hoc volebamus; sed Deo gratias, qui nobis occasionem præbuit, iamque faciendi, & dilationum moras amputauit. Alij dicunt, hoc esse verum iam sciebamus, sed nescio qua consuetudine tenebamur: gratias Domino qui vincula nostra disrupit, & nos ad pacis vinculum transtulit. Alij dicunt, nesciebamus hic esse veritatem, nec eam discere volebamus, sed nos ad eam cognoscendam metus fecit attentos; quo timuimus, ne forte sine vllis rerum æternarum lucris, damno rerum temporalium feriremur: gratias Domino, qui negligentiam nostram stimulo terroris excussit, vt saltem sollicitis quæreremus, quod securi nunquam nosse curauimus. Alij dicunt, nos falsis rumoribus terrebamur intrare, quos falsos esse nesciremus, si non intraremus; nec intraremus, nisi cogeremur: gratias Domino, qui trepidationem nostram flagello abstulit, expertos docuit, quàm vana & inania de Ecclesia sua mendax fama iactauerit: hic iam credimus, & illa falsa esse, quæ auctores huius hæresis criminati sunt, quando posteri eorum tam falsa, & peiora finxerunt. Alij dicunt, putabamus quidem nihil interesse, vbi fidem Christi teneremus: Sed gratias Domino, qui nos à diuisione collegit, & hoc vni Deo congruere, vt in vnitate colatur, ostendit.* Et paulò post: *Seruiant Reges terræ Christo, etiam leges ferendo pro Christo.*

Prou. 29. iuxta 70.

D

Leges cõtra Hereticos latæ ipsos iuuant.

E

INTERROGATIONES ALIAE A
ET RESPONSIONES
DE PROCESSIONE SPIRITVS SANCTI A PATRE & Filio, desumptę, ac breuiore & dilucidiore ordine digestæ, ex libro Gennadij Scholarij Patriarchæ Constantinopolitani; In gratiam & vtilitatem Rutenorum.

DISCIPVLVS.

Ioan. 15. Ioan. 16. Ioan. 17.

X SCRIPTVRANE Diuina potest ostendi, Spiritumsanctum mitti à Patre & Filio, hoc est, ab vtroque procedere? B

MAGISTER.

Potest Dominus enim IESVS dixit: *Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre;* Et; *Si abiero, mittam eum ad vos:* Et; *Quæcunque audiet loquetur:* Et; *Quæ ventura sunt, annunciabit vobis*. Et, *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis:* Et; *Omnia quæcunque habet Pater mea sunt:* Et; *Pater, mea omnia tua sunt*. Præterea, Spiritussanctus, Spiritus Christi dicitur, *ac Spiritus veritatis*. Et; *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius:* Et; *Misit Pater Spiritum Filij sui in corda nostra clamantem Abba Pater*.

Rom. 8. Gal. 4.

DISCIPVLVS. C

Sanctinè Patres Græci, ex istis S. Scripturæ locis processionem Spiritus S. ex Patre & Filio crediderunt, & scriptis suis testati sunt?

MAGISTER.

In Symbolo S. Athanasij. In 17. Ioan. Ioan. 16.

Sanctus Athanasius ait: *Spiritussanctus à Patre & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens*.

Sanctus Cyrillus Alexandrinus: *Quoniam consubstantialis est Filio, & ex eo, vt Deum decet, procedit, omnem suam in omnibus perfectissimam operationem habens: ideo dicit* De meo accipiet.

In Epistolâ aduersus Nestorium. In 2 Thesaurorum. In 7. aduer. Her. & in Ioann. 17 Vide etiam in 4. aduers. Herme.

Et rursus: *Nam Spiritus veritatis nominatur: & Christus est veritas, & ab eo profluit, quemadmodum vtique à Deo Patre*. D

Et alibi: *Quod igitur Spiritussanctus qui in nobis est, nos esse Dei conformes efficit, procedit autem ex Patre & Filio; apertum est diuina esse essentia, essentialiter in ea, & ex ea procedentem*.

Ac rursus alibi ait: *Infundi, & ex propria nobis scaturire natura à Filio*.

S. Basil. in 3. aduers. Eunom & 17. c. ad Amphilochi.

Sanctus Basilius: *Quæ necessitas vrget, si auctoritate, & ordine tertius est Spiritus; eum natura etiam tertium esse? Quod auctoritate quidem secundus à Filio sit, & ab eo habeat esse, & ab eo accipiat & annunttet nobis, & in summa, ab ea dependeat causa Religionis ratio tradit*.

Gregorius Nissenus, Homil. 3. super Pater noster. Vide etiam in lib. cont. Euno. & in ser. ad Ablabium.

Gregorius Nissenus: *Filius neque Spiritus est, neque dicitur, neque hæc relatiua consequentia conuertitur: sed Spiritus Filij dicitur, quia ab eo accipit, ab eoq; procedit, & ex eo est, quemadmodum ex Patre Spiritum suscepit*. E

S. Chrys. Homil. de incarn. Dom.

Sanctus Ioannes Chrysostomus: *Venit Christus ad nos, dedit nobis descendentem ex eo Spiritum, & corpus nostrum suscepit*.

Epiphanius in Ancora. In eodem Ancora.

Epiphanius: *Si Christus ex Patre creditur Deus ex Deo: & Spiritus ex Christo, vel ab vtroque: vt Christus dicit:* Qui à Patre procedit: *Et,* Hic, de meo accipiet. *At dicet quis: Ergo duos dicimus esse Filios: & quomodo unigenitus? Sanè quidem, tu quis es, qui Deo contradicis? Nam vocat ex eo Filium, Spiritum verò sanctum ex vtroque, quæ fide tantùm à luce data, lucidam vim habeat*.

Et rursus: *Spiritussanctus, Spiritus veritatis est, lumen tertium, à Patre & Filio est, num intellexisti illud ab vtroque? Spiritus veritatis est à Patre et Filio, quid demonstrat? Animad-*

uerte

A *uerte diligenter: & intellige: Nam nihil fortuitum, & eorum, quæ sunt in continuo fluxu, circa hæc versatur, sed anima.*

Et rursus: *Quomodo nemo nouit Patrem, nisi Filius, neque Filium, nisi Pater: sic audeo dicere, quod neque Spiritum, nisi Pater & Filius, ex quo procedit, & à quo accipit: neque Filium & Patrem, nisi Spiritussanctus qui verè glorificat, qui docet omnia, qui ex Patre & Filio est, & à quo procedit, & à quo accipit. Cùm autem dicit, quod est à Patre & Filio, nondum intelligitis verbum,* Est, *quod est substantiuum, & esse significat illius, de quo dicitur, quod est.* *Ibidem.*

Et in eodem libro: *Ergo Pater semper fuit, & Filius semper fuit, & Spiritus ex Patre & Filio spirat, id est, iuxta modum Spiritus conuenientem procedit.*

Quinetiam Spiritussanctus non confrater, sed ex eadem substantia Patris & Filij; nam & ipse vnigenitus dicit: Spiritus Patris, & qui ex patre procedit. *Et:* de meo accipiet:

B *ne diuersum à Patre putaretur, neque à Filio.*

S. Hilarius: *Credimus in Sanctam Trinitatem, id est, Patrem, Filium & Spiritumsanctũ, vnum Deum omnipotentem, vnius essentia, vnius substantia, vnius potestatis, omnium creaturarum opificem, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: Patrem à se, non ab alio, Filium ex Patre genitum: Deum uerum, de Deo uero Lumen uerum de lumine uero: non tamen duo lumina, sed vnum lumen. Spiritumsanctum æqualiter à Patre & Filio procedentem.* *S. Hilar. qui fuit vnus ex 318. Patribus in Niceano Concil. in Ser. post Pent. in festo Sanctæ Trinitatis.*

Sanctus Ioannes Damascenus: *Omnia quæcunque habet Pater, in generando tradidit Filio, præterquam esse Patrem.*

Et rursus: *Ipse quidem mens est, Pater uidelicet Filij abyssus, Filij genitor, & per Filiũ manifestatur Spiritus productor.* Et paulò post: *Spiritus verò Sanctus, manifestatiua ac culte diuinitatis potentia Patris, ex Patre per Filium procedit, ut ipse scis.* Et in historia *Cap. Theologicarum rerum 13.*

C Barlaam, & Iosaphat: *vnum scias Spiritumsanctum ex Patre Filioque procedentem: Deum perfectum & viuificantem, & sanctificationis largitorem.*

Magnus Anastasius Antiochiæ Patriarcha: *Sic & spiritus oris eius, id est, Dei, Spiritussanctus dicitur, cùm os sit vnigenitus, & Spiritus rursus ex eo procedens: nec solum à Patre, sed & à Filio missus.* Ac paulò post: *Atqui Dominus à semet esse ostendens, discipulis insufflans dicebat:* Accipite Spiritumsanctum. *Hic ille est qui à S. monte Synai dicitur. Vide orat. de rectis dogmat. veritatis ad nos pertinen.*

S. Maximus: *Synodalium Actorum Sanctissimi Papæ nostri, non in tot, quot scripsistis capitibus Regiæ Vrbis homines comprehenderunt, sed duobus tantum: quorum alterum est de Theologia, quia dicit: & ex* Filio Spiritumsanctum *procedere: alterum de Diuina Incarnatione: vbi scripsit Dominum sine originali peccato esse, vt hominem. Et in hoc Romanorum Patrum expositiones consentire demonstrarunt. Quinetiam & Cyrillum Alexandriæ Epi-*

D *scopum, & eius sacro tractatu composito in S. Ioannem Euangelistam: ex quibus se non facere Filium principium Spiritus ostenderunt. Nam vnum tantum Filij & Spiritus principium nouerunt, illius secundum generationem; huius secundum processionem, sed ut processionem per eum declararent, & hac ratione coniunctionem, & identitatem essentiæ comprobarent.* *Ad Mari. Cypr. Presbyterum.*

DISCIPVLVS.

Ergo etiam Patres antiqui Græci, qui sacris Concilijs interfuerunt, idem senserũt.

MAGISTER.

Vtique, nam S. Athanasius, & Hilarius Nicænę, & D. Cyrillus Ephesinę Synodis intererant. Atque in Actis primę Synodi scriptum est: *Spiritumsanctum ex Patre*

E *procedere, proprium autem eum esse Filij & ab eo scaturire:* *Vbi sup. In actis 1. Synodi.*

Et sexta & septima Oecumenicę Synodi, anathemati subijciunt reijcientes Sanctorum Patrum, non solùm Gręcorum, uerùmetiam Latinorum sententias, pro dogmatibus DEI Ecclesię constituendis, promulgatas, Athanasij, Hilarij, Basilij, Cyrilli, Augustini, Theophili, Ioannis Constantinopolitani, Leonis Sanctissimi Pontificis, Procli, Amphilochij, Magni Anastasij Antiochię Patriarchę, ac similium. *6. & 7. Synodi.*

DISCIPVLVS.

Cùm Patres Latini Occidentis, & Africę idem ipsum senserint, loca saltem aliquorum, ad hanc ueritatem spectantia, nosse desidero.

MAGISTER. A

Primum quattuor sanctissimorum Pontificum, quos uel ipsi Graeci uenerantur, deinde aliquorum aliorum loca breuissimè indicabo.

S. Dam. in confes. Catho. fidei ad Paulū Episc. Antioch.

S. Damasus is, qui Constantinopolitanam Synodum secundam indixit, ac confirmauit, sic ait: *Spiritum verò Paracletum neque Patrem esse, neque Filium, sed ex Patre procedentem & Filio: est igitur ingenitus Pater, genitus Filius, non genitus Paracletus, sed ex Patre procedens & Filio.*

S. Hormisda in Ep. ad Iust. Imp. ad Nestor. & Eutychis blasphe.

S. Hormisda *Certum est, proprium Patris esse, Filium generare; proprium Filij Dei, aequalem Patri generari: proprium Spiritussancti, ex Patre procedere & Filio, sub vna deitatis essentia.*

S. Leo P. Sermone in Pentecoste.

S. Leo, qui Chalcedonensem Synodum indixit, & confirmauit, inquit: *Cùmque in personarum proprietatibus alius sit Pater, alius sit Filius, alius sit Spiritussanctus: non tamen alia Deitas, neque diuersa Natura est: siquidem, cùm de Patre sit Filius vnigenitus, & Spiritussanctus Patris Filijque sit Spiritus: non sicut quacunque creatura, quae & Patris, & Filij est, sed sicut cum vtroque viuens & potens, & sempiternus, & ex eo, quod est Pater, Filiusque subsistit.* B

S. Gregorius in ss. 2. Dialogi.

Vide item lib. 30 Moral. c. 8. & in sua confes. fidei & hom. 26.

S. Gregorius Magnus, qui & à Graecis Dialogus dicitur: *Cùm enim constet, quia Paracletus Spiritus à Patre semper procedat & Filio: cur se Filius recessurum dicit, vt ille veniat, qui à Filio nunquam recedit? Sed quia discipuli Dominum in carne cernentes, spiritualiter quoque videre sitiebant, rectè eis dicitur:* Si ego non abiero, Paracletus von veniet: *ac si apertè diceretur: Si corpus non subtraho, quis sit amor Spiritus non ostendo: & nisi me desieritis carnaliter cernere, nunquam scietis me spiritualiter amare.*

S. Amb. ad Gratia. Imp. 1 lib. c. 10 de Spiritu S.

S. Ambrosius: *Spiritus quoque sanctus, cùm ex Patre procedit, & Filio, non separatur à Patre, non separatur à Filio, quomodo enim separari potest à Patre, qui Spiritus eius oris est?* C

S. Aug. lib. 4. ca. 10. de Tri. & lib. 5. cap. 14.

Vide & li. 15. c. 17 de Trin. & c. 26 eiusdem lib.

Ac de fide ad Pet. c. 2.

& lib. solilo- qu. c. 32 et ad Orosium & aduersus Maxim. lib. 3. & 13. ca. 14. vbi pulcherrimè de hac veritate differuit.

S. Augustinus: *Et sicut Spiritui sancto donum Dei esse, est à Patre procedere: ita mitti, est cognosci, quod ab illo procedat: nec possumus dicere, quod Spiritussanctus non & à Filio procedat: neque frustra idem Spiritus, & Patris, & Filij Spiritus dicitur: nec video, quid aliud significare voluerit, cùm sufflans in faciem Discipulorum ait;* Accipite Spiritumsanctum. *Neque enim flatus ille corporeus cum sensu corporaliter tangendi, procedens ex corpore, substantia Spiritussancti fuit: sed demonstratio per congruam significationem, non tantum à Patre, sed & à Filio procedere Spiritumsanctum. Quis enim dementissimus dixerit, alium fuisse Spiritum, quem suflans dedit: & alium quem post ascensionem suam misit?*

DISCIPVLVS. D

Sed num sequentibus saeculis postea vnquam conuenere cum Occidentalibus Orientales, aut hanc ueritatem ex eadem Diuina Scriptura & Patribus antiquis unanimi consensu admiserunt?

MAGISTER.

An. 1438.

Sanè. Nam & superiore saeculo ante annos centum quadraginta Constantinopolitanus Patriarcha cum ipso Graecorum Imperatore Ioanne Paleologo, cumque reliquis Orientis Episcopis, & praestantissimis Theologis, in Florentina Synodo sub Eugenio IIII. Pont. Max. eandem ueritatem, ijsdem Patrum auctoritatibus, & uerbo Dei, atque alijs efficacibus argumentis coacti agnouerunt, ac testati sunt. Quàobrem & vnio inter Graecos, atque Occidentales est consecuta. E

DISCIPVLVS.

Quaenam illa alia fuere argumenta quibus coacti sunt.

MAGISTER.

Rationes quae probant Spiritum S. procedere à Filio.

Primùm, quod nullibi apud Sacram Scripturam, neque apud Doctores dictum inuenitur, ex solo Patre procedere Spiritumsanctum.

Deinde, cùm producere Spiritumsanctum, Patris operatio notionalis sit, eaque non origine prima & immediata, sed per primam, quae generatio uocatur, necesse est etiam Filium, qui per generationem producitur, huius productiones esse consortem, & per eum Spiritumsanctum procedere.

A Præterea, cùm apud omnes Doctores in confesso sit, Spiritum sanctum prodire ex Filio, omnino prodeat naturaliter necesse est. Nihil enim in Deo aut præter naturã, aut aduentitium est. Nam creaturarum est, non prodire ex Deo natura. Si ergo secundum naturam ex Filio prodit Spiritus, processionem verò secundum naturam in diuinis dupliciter oportet esse, vel per generationem, vel per processionem: per generationem autem non prodit ex eo (profectò enim esset Filius Filij etiam Spiritus) prodit ergo per processionem: itaque Spiritus ex Filio processio erit, tanquam eius, qui procedit ex eo.

Amplius, Spiritum sanctum ex substantia Patris esse, & Filij, omnes Doctores Orientales pariter & Occidentales clamant: sed quod in Trinitate ex essentia alicuius est, etiam ex hypostasi eius est. Cùm ergo Spiritus sanctus dicatur esse ex substantia B Filij, est etiam ex ipsius hypostasi. Quod si quis dicere audeat ea, propter esse consubstantiale, prolata fuisse, ac vt Spiritus eiusdem essentiæ ostendatur esse cum Patre & Filio, id quidem verum est, tanto magis adiuuat nos: Nam sic magis est consubstantia lis Patri & Filio Spiritus, quasi ex eorum essentia, & ex ijs prodiens, siue procedens: quasi si consubstantialitatem simpliciter denotat, vt ipsi volunt, necesse esset etiam Patrem ex essentia Filij, & Spiritus, & Filium ex essentia Spiritus dici. Sed id hucusque nemo dicere ausus est, neque audebit, si Christianus esse voluerit.

Adhuc, à magno Basilio, & plerisque Sanctis dicitur Filius imago Patris, Spiritus imago Filij, & Filius operatio Patris, Spiritus operatio Filij: & Filius Patris verbum, Spiritus Filij eloquium: & Filius fragantia Patris, Spiritus fragantia Filij. Sed Filius dicitur esse hæc omnia Patris, quia ex eo procedit. Ergo & Spiritus sanctus dicetur esse C hæc omnia Filij, eo quod ex illo procedat.

Accedit, Quòd si Spiritus ex Filio non esset, ab eo nunquam personaliter distingueretur. Cùm enim personæ diuinæ non distinguantur per absolutas proprietates, sed per relationes originis, certè si Spiritus sanctus non oriretur à Filio, non haberet relationem originis ad illum, atque adeò neque ab eo distingueretur, quod absurdissimum dictu est. Trinitas enim ita in dualitatem verteretur.

Item: Dicit Christus discipulis: *Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis:* Et *si abiero mittam eum ad vos:* quare mitti in Deo, à caussa esse demonstrat, ut Græci loquuntur, vel à principio, vt Latini. Testis est D. Chrysostomus ad Arianos, qui dubitabant, quomodo eiusdem essentiæ sit qui mittit, & qui mittitur. Is enim 29. Hom. dicit: *Rursus ad humana orationem traducis, nec intelligis omnia hæc ob nihil aliud dicta esse, nisi vt caussam sciamus, neque in Sabelly morbum incidamus:* Sed Spiritus à Filio mittitur: ex eo ergo est. Ioan. 16. D

Ad hæc, In Deo illa persona, quæ est eiusdem naturæ cum altera, & insuper dicitur esse illius, necesse est, vt ab illa procedat: vt Pater in Filio, respectu Patris: sed Spiritus sanctus, est persona eiusdem substantiæ cum illo, & insuper in Scripturis dicitur esse Spiritus Filij, igitur necessariò ab illo procedit.

Item: Spiritus sanctus est relatiuum ad Filium, sicut ad Patrem: vnde & dicitur Spiritus Filij, sicut & Patris: ergo refertur ad Filium tanquam ad spirantem, & producentem, sicut & refertur ad Patrem. Est ergo Spiritus sanctus ex Patre, & Filio, tãquam spirantibus & producentibus eum. Denique Spiritus sanctus à Filio accipit: is E enim dicit: *De meo accipiet.* Quod autem accipit, essentia eius est, neque aliud est essentia eius, aliud quod accipit: esset enim sanè compositum, sed est in summo simplicitatis excessu tanquam Deus. Essentiam ergo suam, & esse accipit etiam ex Filio.

DISCIPVLVS.

Quid ergo tam expresso Dei verbo, tot sanctissimis Patribus, tam efficacibus argumentis, habent Orientales, quod obijciant?

MAGISTER.

Nihil sanè habent ueri, sed quemadmodum Hæretici (vt inquit D. Chysostomus) conuincuntur, sed non sanantur, ita Schismatici refelluntur quidem, & superantur ab Ecclesia Catholica, sed quandiu à radice, siue ab arbore præcisi manent, nec spiritum vitalem, nec veritatem percipiunt.

DISCIPVLVS. A

Quid? si qui ex simplicitate, ignorantiave, aut quoniam istam veritatem nunquam à Catholicis edocti fuerunt, uellent eam addiscere, nonnè operę pretium esset illos docere?

MAGISTER.

Non solum esset operæpretium, sed operępręmium ęternum. Nihil autem efficacius orauit Dominus IESVS, *quàm vt essemus vnum, sicut & Pater, & ille vnum sunt*. Quamobrem qui hæc docuerit, sentiet à Spiritu sancto maxima dona sibi impartiri.

Ioan. 17.

DISCIPVLVS.

Doce igitur me, quibus rationibus eorum obiectiones dilui possent, qui ueritatem adeò lucidam obducere errorum tenebris in suam perniciem tentarunt? B

MAGISTER.

Faciam, si tu ordine ipsas obiectiones proposueris.

DISCIPVLVS.

Diluuntur Gręcor. obiectiones.

In Scriptura Diuina non est expressum, Spiritum sanctum à Filio procedere, sed mitti.

MAGISTER.

Cùm quoties in eadem Scriptura legimus Spiritumsanctum à Patre mitti, nihil ambigimus, quin id significet à Patre procedere: cur cùm legimus à Filio eundem mitti, non intelligimus id ipsum esse, quod procedere?

Gala. 4. Ioan. 16. 1. Ioan. 4. Galat. 4.

Præterea cùm de Filio dicatur, *Misit Deus Filium suum factum ex muliere*. Et ipse Saluator: *Ego à Patre exiui, & veni*. Ac rursus alibi: *Pater misit Filium Saluatorem mundi*: quæ omnia generationem Filij ex Patre demonstrant: sic & de Spiritu sancto, quoniam Spiritum Patris audimus, Spiritum ex patre intelligimus: Et Spiritum Filij, Spiritum ex Filio percipimus. C

DISCIPVLVS.

At dicunt, Spiritum sanctum, non quia à Filio procedit, sed quoniam consubstantialis est Filio, dici Spiritum Filij.

MAGISTER.

Supra responsum est, sed & iterum respondeo, si res ut isti uolunt, ita se haberet, sequeretur, Filium quoque dici Spiritus sancti: Patremque Filij quoque ac Spiritus sancti Filium, propter consubstantialitatem. Verùm hoc nunquam reperietur, ac uel cogitatu est perabsurdum. D

DISCIPVLVS.

Ioan. 16.

Cur Dominus dicens: *Spiritum veritatis, qui ex Patre procedit*, non addidit item *seipsum*?

MAGISTER.

Satis quidem addidit *seipsum*, ut ex Diuinę Scripturę locis initio citatis constat: ueruntamen & illud addo, necnegasse de se, quin à se ipso procederet Spiritus sanctus: licet ita loqueretur, ut Patrem sui, & Spiritussancti ingenitum, ac primarium fontē indicaret. Sed neque satis id est, quod objiciunt ad suum errorem comprobandum.

Matth. 24. Ioan. 8.

Nam de die & hora illa (inquit Dominus) *nemo scit, neque Angeli, neque Filius, nisi solus Pater*. Ac rursus: *Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me Patris*. Et tamen nos rectà ratione contrarium credimus, diemque illum & horam sic apertè ab eo sciri, sicut à Patre: doctrinamque eius super omnia esse, cumque ipsum immensam esse sapientiā non dubitamus. Si ergo manifestè (ut uidetur,) negauit, nos cum laude contraria credimus: qui non item hic, quę non negauit, piè credemus? E

DISCIPVLVS.

A Græcis Patribus interdum dicitur Spiritus sanctus per Filium produci: non autem ex eo procedere?

MAGISTER.

A Græcis item Patribus (uti ostensum est supra) dicitur Spiritus S. ex Patre & Filio prodire, procedere, profluere, &c. sed & dictio illa, *per*, significat sæpe caussam, seu

principi-

A principium, ita ut tantundem designet, ac si diceretur: Ex * Filio. Iam cùm scriptum sit, *omnia per ipsum facta sunt*, nemo non intelligit, Filium creaturæ caussam fuisse. Et alibi, cùm ab Eua dictum sit. *Possedi hominem per Deum*. idem utique est, ac si diceretur ex Deo; sicut Diuus Basilius, Chrysostomus, Cyrillus, obseruarunt.

** Ioan. 1. Genes. 4. Basil. in exposit. Gen. & ad Amphiloc. Chrysost. in c. 53. in Matt. Cyril. in Episto. ad Nestor.*

D I S C I P V L V S.

Sed Damasceni uerba sunt hęc: *Ex Filio Spiritum non dicimus*.

M A G I S T E R.

Non dixit, non esse, sed non dici, ut uitaretur eo tempore impia heresis Eunomij, asserentis ex solo Filio Spiritum esse. *Ex Filio* (inquit) *Spiritum non dicimus, neque ex Spiritu*; Sic idem ipse Damascenus *Christi genitricem* (ait) *Virginem sanctam non dici-* B *mus*. Et alibi: *Ideo Dei genitricem Virginem sanctam prædicamus, perinde ac Deum proprie, & verè incarnatum ex eo genuerit: Nam Christum peperisse non ignoramus, quia Christum genuit: sed quia impius Nestorius ad euertendum id verbum, quo etiam Deum peperisse exprimimus ea dictione abusus est*. Porrò Damascenus in eo loco præpositionem (ex) soli Patri attribuit: vt significaret illum esse primam in Trinitate personam, & qui à nullo producendi virtutem accipiat: præpositionem verò (per) Filio accommodauit: vt ostenderet, illum esse ordine originis secundam in Trinitate personam; & quæ vim spirandi à Patre accipiat. Adde, quod, vt supra diximus, Damascenus in Historia Barlaam apertè dicit Spiritum sanctum à Patre procedere.

D I S C I P V L V S.

At nonne etiam Patres aliqui nonnunquam vitarunt illam dictionem, ex, ne Filiũ
C principium facerent, sicque non crederetur Spiritus S. duo esse principia?

M A G I S T E R.

Cyrillus Alexandrinus dixit, se vnum tantum Filij & Spiritus S. principium facere, ad identitatem essentiæ comprobandam. Quod verò dixit, se non facere Filiũ principium, minimè, quod non sit ex eo, sed esse magis ostendit. Dicit enim, se non facere principium, videlicet principale, vt illa impia hæresis vitaretur, asserens Filium ex solo Patre, Spiritum sanctum ex solo Filio procedere. Idcirco sancti illi Patres ex Patre, vel Filio dicere interdum cauerunt: id est, neque ex Patre solo, neque ex Filio solo, sed ex Patre per Filium: Et tamen per eum, & ex eo dicunt Spiritum sanctum prodire, profluere, producere.

Cur Græci Patres Patrẽ principiũ Spiritus S. uocarint nõ filiũ.

D D I S C I P V L V S.

Verùm obijciunt rursus dicentes, si quis ex ambabus personis, Spiritum sanctum dixerit procedere, nonne coniungentur in vnam personam Pater & Filius?

M A G I S T E R.

Quia personæ Patris constitutiua proprietas dicta est esse Paternitas, & generatio: spirare verò proprietas est, siue notio, quæ sequitur personam constitutam ipsius, nulla necessitas est eum, qui communem cum illo habet eam proprietatem, quæ personæ eius constitutiua non est, vnam esse cum eo personam. Nam sicuti communicans cum Patre Filius, in eo scilicet, quod est, Spiritum eius esse, quemadmodum & Patris, & mitti ab eo, quemadmodum & à Patre, tamen non cum eo persona communicat, quia
E spiritum dici Patris, vel ab eo mitti, non est paternæ personæ constitutiuum; sic neque qui spirationem cum Patre communem habet, in vnam personam coniungitur, quia spirare non est personæ paternæ constitutiuum, quamobrem quousque ostensum nõ fuerit spirare esse personæ paternæ constitutiuum; neque coniunctionem personarum poterit demonstrare.

D I S C I P V L V S.

Et tamen illis, qui Diuina mysteria sensu carnali metiebantur, mirum videbatur duo principia, vel duas caussas non constitui, cùm Spiritus S. ex Patre, & Filio procedere diceretur?

MAGISTER. A

Pater & Filius quomodo vnũ sint principium Spiritus S.

Si mirum videbatur duas personas vnum esse principium, ac non coniungi; magis debebat minum videri, tres personas vnum esse rerum creatarum principium, neque cõiungi. Nec Latini vnquam duo principia dixerunt, vel primum, vel secundum principium; vel vnum ex duobus constans principium, imò qui ita senserunt, hos anathemati subiecerunt. Sicut autem cùm Gregorius Theologus dixit, principium de principio, ac Deum de Deo, non duos propterea Deos intelligimus, sic neque duo principia, cùm Spiritum sanctum ex vtroque procedere asserimus.

DISCIPVLVS.

Cùm Latinorum Patrum mentionem feceris, dic obsecro, quibus vicibus ipsi ista pronuntiant?

MAGISTER. B

Vide lib. 9 de Trinit. c. 14.

D. Augustinus, Patrem & Filium ostendit non duo esse principia Spiritussancti, sed ambo vnum principium eius, neque quatenus duo, producunt Spiritum sanctum, nec quatenus duo, Spiritus S. principia sunt: sicuti creaturæ non tria principia, Pater, Filius & Spiritus S. sed unum eius principium Trinitas Deus est.

Præterea quia una, & eadem numero virtute ipsi creant, & vna, & eadem communiter Deitate producunt, iccirco iure vnus, Deus, & auctor dicitur vnus, non tres. Quia ergo una & eadem uirtute simul Pater & Filius, Spiritum producunt, & quia à Patre accipit Filius hanc uirtutem processionis caussatiuam, ideo propriè, & verè vna caussa, seu vnum principium est processionis Spiritus sancti.

DISCIPVLVS.

Vtinam ista errantes audire, aut discere voluissent. Sed age, quonam modo respondendum est iis, qui alio illo argumento fidem oppugnant, dicentes: vel perfecta est ex Patre processio, & inanis ea, quæ est ex Filio, vel si necessaria ea est, quæ ex Filio, imperfecta ea quæ est ex Patre? C

MAGISTER.

Sicut perfecta est ex Patre mundi creatio, entiumque productio, & si eadem numero Filij, & Spiritus sancti ad ea producenda operatio fit. Nec alia illius est, alia horũ: sic perfecta est, & magis quàm perfecta, ex Patre Spiritus sancti processio, etiamsi uoa & eadem numero sit cum ea, quæ est ex Filio processio, non alia, & alia: Nec interdum ea, quæ est ex Filio, interdum ea, quæ est ex Patre, sed simul, & eadem æquè, cum una, & eadem numero potestate, vterque producat.

DISCIPVLVS.

Sed & ex D. Dionysio illud obijciunt: *solus fons superessentialis Deitatis Pater est:* Itaque (aiunt) ex eo solo procedit Spiritus sanctus. D

MAGISTER.

S. Athanas. in lib. aduers. Arian.

Psal 35.

S. Basilius 2. lib. aduers. Eunom.

S. Athanasius enarrans illud Psalmi: *Apud te est fons uitæ: sciebat* (inquit) *Pater, uidelicet apud se habens filium fontem Spiritus.*

S. Basilius: *Quid igitur* (inquit) *nos quomodo ingenitum Patrem, genitum Filium confitendo, secundum ipsum esse contradictionem uitabimus? Quid dicemus? Quod boni Patris bonus est Filius, ex lumine verò ingenito lumen effulsit sempiternum: & ex verè uita, uiuificans profluxit fons: & ex virtute, quæ per se est, Dei virtus desumpta est. Ac rursus: Idem fons uitæ Filius inquit. Nam & Patrem dicit David: apud te est fons uitæ: Et rursus alter* * Propheta, de Iudæis dicit: *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Viua verò aqua Spiritus sanctus appellatur.* E

Psal. 35.

** Ierem. 11.*

Deinde neque nos Filium dicimus fontem esse principalem vel ex se ipso habere, vt fons sit, sed ex Patre. Pater enim fons est superessentialis Deitatis, quia ex alio fonte non profluit, quippe qui ex alio non habet, ut fons sit: quia prima ei nulla caussa est, ut fons sit: sed Filio Pater est, ac Pater fons est, vt genitor, & ut productor. Inde Pater simpliciter emanantis Deitatis fons est: Filius ipsius Spiritus sancti tantùm.

Vide pulcherrima de hoc fonte uitæ apud D. Aug. ad Max libro 3. cap 14.

DISCIPVLVS.

Matth. 3. Ioan. 1.

Sed nunquã illud audisti, quod dicunt, vt adhuc semetipsos fallant? sic enim aiunt: Ioannes Baptista mysteriorum peritus conspexit Spiritum, quasi columbam in Christum

A ftum defcendentem, ergo quod non habuit, accipiebat, tantùm abeft, ut Spiritus fanctus ex eo procedere dici debeat? *Ioan. 1.*

M A G I S T E R.

Refpondeat ifti cæcitati, ne dicam ineptiæ S. Athanafius. *Ne credat quis* (inquit,) *quod non habebat, accipiebat: is enim fupernè demittebat, ut Deus: & infernè eum fufcipiebat, ut homo. Ex eo igitur in eum defcendebat, ex eius Deitate in humanitatem ipfius.* Hæc ille. Qui igitur in Iordane baptizabatur, verè Filius Dei erat, & omnia quæcunque habet Pater, ut Deus habebat, & habet: & quanquam ut homo in Iordane confifteret, paternum tamen thronum non reliquerat. *S. Athan. de incarnatione di. fatione.*

D I S C I P V L V S.

Cum Græci dicant, nos in anathema incurriffe, quòd Symbolum fidei immutauerimus, B verba illa addentes Conftantinopolitanæ, aliarumùe Synodorum quarundam Symbolo, *fecundum Scripturas, & Filioq;*, quid iftis refpondendum eft?

M A G I S T E R.

Si quid veritati in illis Synodis edoctæ iudicaffent eam uerborum declarationem, fiue additionem aduerfarij nunquàm illi ipfi Pontifices Maximi, uel alij quoque fanctifs. Patres Græci, qui Synodos illas approbarunt, aut iifdem interfuerunt, eandem in fuis fcriptis inferuiffent. Et quidem anathemati fubijciuntur, qui aliter fentiant, aut doceant, quàm fenferit Ecclefia illa, quæ eadem eft cum præfente Catholica. Aliter autem fenferunt Macedonius, & Eunomius, alijque eiufmodi, aduersùs quos anathema illud eft latum. Quia verò non ipfi tantùm ijmet Patres, verùm & Concilium ipfum Ephefinum, vnum è quattuor illis celeberrimis habitum apud Græcos, difertè teftatur, Spiritum fanctū C à Filio quoque procedere. Quamobrem Græci cùm fefe fæpius erraffe animaduertiffent: fæpius item, hoc eft, quater decies, variis temporibus cum Ecclefia Occidentali confenferunt, ficuti etiā ante plusquā trecentos annos in Oecumenica feu Generali Synodo Lugdunenfi fub Gregorio X. factum eft, cùm Græci Epifcopi eò venientes, tam reliquorum Orientalium, quàm Imperatoris nomine publicè profeffi funt, Spiritum fanctum æternaliter ex Patre, & Filio, non tamquam ex duobus principijs, fed tanquam ex vno principio, non duabus fpirationibus, fed vna fpiratione procedere: idq; coram toto Concilio illo ter Græcè, ac ter Latinè, cùm ijs verbis, *fecundum fcripturas, Filioq;* fimiliter decantarūt. *De Sum. Trinitate & fide Catholica. in 6. ca. fideli.*

Porrò cùm, ficut S. Auguftinus dixit, faluberrima femper fuerit vniuerfalium Conciliorum auctoritas, malè cum fequentibus feculorum Chriftianis actum fuiffet, fi quæ priores D Synodi docuerunt, ea pofteriores Synodi, aut qui Ecclefiæ præfunt, nouis errorib. emergentibus declarare non potuiffent. Quod quidem cùm fiat in Verbo Dei, quotiefcunque opus eft, nec tamen aliter, quàm Spiritus fanctus fentiat, Catholici Doctores illud exponant, cur non fiet in iifdem Concilijs, quæ ab eodem Spiritu fancto proficifcuntur?

Imò in hac ipfa fecunda Synodo, quam nobis obijciunt, hoc ipfum factum uidemus: fi quidem Patres huius Synodi addiderunt Nicæno Symbolo verba illa, *Spiritum Sanctum Dominum, & uiuificantem*, &c. Cùm tamen in Nicæna Synodo ftatutum fuerit, ne quid ultra adderetur Symbolo, quod ibi editum fuit.

D I S C I P V L V S.

O Catholicæ Ecclefiæ ueritatem immobilem. Et ò miferrimam Schifmaticorum cæcitatem, blafphemantium quæ nunquam didicerunt, nec difcere uoluerunt.

E M A G I S T E R.

Ergo Diuinæ bonitati, quæ te ifta docuit, non uerbis tantùm, fed & moribus Chriftiano Dignis, gratias age: Deinde uerò cogita, id quod te Spiritus fanctus docuit, nunc à te requirere, ut etiam idem alios doceas: fic enim facilè intelligent ex hoc uno, maximis rationibus, ac ipfa ueritate Catholicos ad credenda reliqua adduci, ficque & ipfi fortaffis æterna Catholica dogmata ueriffima efse credent, & amplectentur.

OMO-

ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ Α
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΙΣΤΕΩΝ ΥΠΟ ΓΡΑΙΚΩΝ ΠΟΙΗΘΗΣΟΜΕΝΗ,

προστάγματι τοῦ ἁγιωτάτου κυρίου Γρηγορίου Πάπα ιγ'. ἐκδοθεῖσα.

Ἐγὼ
κραταιᾷ πίστει πιστεύω τε καὶ ὁμολογῶ ἅπαντα, καὶ καθέκαστα τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ συμ-
βόλῳ τῆς πίστεως, ᾧ ἡ ἁγία ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία χρῆται, ἤτοι.

Πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων
καὶ ἀοράτων. καὶ εἰς ἕνα κύριον ἰησοῦν χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ. τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς
γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀλη-
θινοῦ. γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. τὸν δι' ἡμᾶς
τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα B
ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα. σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν
ἐπὶ Ποντίου πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς.
καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον
μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιοῦν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον. τὸ σὺν πατρὶ,
καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον, καὶ συνδοξαζόμενον. τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν. εἰς μίαν
ἁγίαν καθολικὴν, καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. προσ-
δοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἀμήν.

Ἔτι πιστεύω καὶ ἀποδέχομαι καὶ ὁμολογῶ πάντα τὰ ὑπὸ τῆς ἱερᾶς οἰκουμενικῆς ἐν φλω-
ρεντίᾳ συνόδου περὶ τῆς δυτικῆς τε καὶ ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἑνώσεως ὁρισθέντα τε καὶ δηλω-
θέντα, ἤγουν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ ἀϊδίως ἐστί. καὶ τὴν ἑαυτοῦ C
οὐσίαν, καὶ τὸ ὑπαρκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ἔχει ἐκ τοῦ πατρὸς ἅμα καὶ τοῦ υἱοῦ. καὶ ἐξ ἀμφοτέρων
ἀϊδίως, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ μοναδικῆς προβολῆς ἐκπορεύεται. ἐπειδήπερ οἱ ἅγιοι διδά-
σκαλοι καὶ πατέρες, ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι λέγουσιν,
εἰς ταύτην φέρει τὴν ἔννοιαν. ὥστε διὰ τούτου δηλοῦσθαι καὶ τὸν υἱὸν εἶναι κατὰ μὲν τοὺς γραικοὺς
αἰτίαν, κατὰ δὲ τοὺς λατίνους ἀρχὴν τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπάρξεως, ὥσπερ καὶ τὸν πα-
τέρα. καὶ ἐπεὶ πάντα ὅσα ἐστὶ τοῦ πατρὸς, αὐτὸς ὁ πατὴρ τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ υἱῷ ἐν τῷ γεννᾷν
δέδωκε, πλὴν τοῦ εἶναι πατέρα. τοῦτο αὐτὸ ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται,
αὐτὸς ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ἀϊδίως ἔχει, ἀφ' οὗ ἀϊδίως καὶ γεγέννηται. καὶ τὴν τῶν ῥημάτων
ἐκείνων ἀνάπτυξιν τὴν, ἐκ τοῦ υἱοῦ, χάριν τοῦ τὴν ἀλήθειαν σαφηνισθῆναι, καὶ ἀνάγκης τότε ἐπι-
κειμένης, θεμιτῶς τε καὶ εὐλόγως ἐν τῷ συμβόλῳ προστεθῆναι.

Ἔτι ἐν ἀζύμῳ ἢ ἐν ζύμῳ ἄρτῳ σιτίνῳ τὸ τοῦ χριστοῦ σῶμα τελεῖσθαι ἀληθῶς, τοῖς τε ἱερεῦσι D
ἐν θατέρῳ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου τελεῖν ὀφείλειν, ἕκαστον δηλονότι κατὰ τὴν τῆς ἰδίας ἐκ-
κλησίας, εἴτε δυτικῆς, εἴτε ἀνατολικῆς συνήθειαν.

Ἔτι ἐὰν οἱ ἀληθῶς μετανοήσαντες ἀποθάνωσιν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ ἀγάπῃ, πρὶν τοῖς ἀξίοις τῆς
μετανοίας καρποῖς ἱκανοποιῆσαι περὶ τῶν ἡμαρτημένων ὁμοῦ καὶ ἠμελημένων, τὰς τούτων
ψυχὰς καθαρτικαῖς τιμωρίαις καθαίρεσθαι μετὰ θάνατον. ὥστε δὲ ἀποκουφίζεσθαι αὐτὰς τῶν
τοιούτων τιμωριῶν, λυσιτελεῖν αὐταῖς τὰς τῶν ζώντων πιστῶν ἐπικουρίας, δηλονότι τὰς ἱερὰς
θυσίας καὶ εὐχὰς καὶ ἐλεημοσύνας, καὶ τ' ἄλλα τῆς εὐσεβείας ἔργα, ἅτινα παρὰ τῶν πιστῶν
ὑπὲρ ἄλλων πιστῶν εἴωθε γίγνεσθαι κατὰ τὰ τῆς ἐκκλησίας διατάγματα. ἐκείνων δὲ τὰς ψυ-
χὰς οἵτινες μετὰ τὸ βαπτισθῆναι οὐδεμιᾷ ὅλως τῆς ἁμαρτίας κηλῖδι ὑπέπεσον, καὶ ἔτι τὰς
μετὰ τὸ ἐφελκύσασθαι τὴν τῆς ἁμαρτίας κηλῖδα, εἴτε ἐν τοῖς αὐτῶν σώμασιν, εἴτε μετὰ τὸ
τὰ σώματα ἀποδύσασθαι, ὡς προείρηται, καθαρθείσας, εἰς οὐρανὸν εὐθὺς προσλαμβάνεσ- E
θαι, καὶ καθαρῶς θεωρεῖν αὐτὸν τὸν ἕνα καὶ τρισυπόστατον θεὸν καθώς ἐστιν. ἕτερον μὲν τοι
ἑτέρου τελειότερον κατὰ τὴν τῶν βεβιωμένων ἀξίαν. τὰς δὲ ψυχὰς τῶν ἐν θανασίμῳ ἁμαρ-
τίᾳ τῇ κατ' ἐνέργειαν, ἢ καὶ ἐν μόνῃ τῇ προπατορικῇ ἀποβιωσάντων, εὐθέως καταβαίνειν εἰς
ᾅδην, τιμωρίαις ὅμως ἀνίσοις τιμωρηθησομένας.

Ἔτι τὴν ἁγίαν ἀποστολικὴν καθέδραν, καὶ τὸν ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην
τὸ πρωτεῖον κατέχειν αὐτόν τε τὸν ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα διάδοχον εἶναι τοῦ μακαρίου πέτρου τοῦ κο-
ρυφαίου τῶν ἀποστόλων, καὶ ἀληθῆ τοποτηρητὴν τοῦ χριστοῦ, καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας κεφα-
λὴν, καὶ πάντων τῶν χριστιανῶν πατέρα τε καὶ διδάσκαλον ὑπάρχειν. καὶ αὐτῷ ἐν τῷ μα-
καρίῳ Πέτρῳ τοῦ ποιμαίνειν, διευθύνειν, καὶ κυβερνᾷν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ κυρίου

ἡμῶν

A

PROFESSIO ORTODOXAE FIDEI A GRAECIS FACIENDA,

Iussu Gregorij XIII. Pont. Max. edita.

EGo firma fide credo & profiteor omnia & singula, quæ continentur in Symbolo fidei, quo Sancta Romana Ecclesia vtitur, videlicet.

Credo in vnum Deum Patrem omnipotentem, factorem cęli & terræ, visibilium omnium & inuisibilium. Et in vnum Dominum Iesum Christum, Filium Dei vnigenitum. B Et ex patre natum ante omnia secula. Deum de Deo, lumen de lumine; Deum uerum de Deo vero. Genitum, non factum, consubstantialem patri; per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cęlis. Et incarnatus est de Spiritu Sancto, ex Maria Virgine; & Homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus, & sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum Scripturas. Et ascendit in cęlum: sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria iudicare viuos, & mortuos: cuius regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum Dominum, & viuificantem: qui ex Patre, Filioq. procedit. Qui cum Patre, & Filio, simul adoratur, & conglorificatur: qui locutus est per Prophetas. Et vnam Sanctam Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum. Et expecto resurrectionem mortuorum, Et vitam venturi seculi amen.

C Credo etiam, suscipio, atque profiteor ea omnia, quæ sacra Oecumenica Synodus Florentina super vnione Occidentalis, & Orientalis Ecclesiæ diffiniuit & declarauit, uidelicet; quòd Spiritus Sanctus à Patre, & Filio æternaliter est, & essentiam suam, suumq. esse subsistens habet ex Patre simul & Filio; & ex utroque æternaliter, tanquam ab unico principio, & vnica spiratione procedit. Cum id quod Sancti Doctores & Patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum Sanctum, ad hanc intelligentiam tendat; vt per hoc significetur Filium quoque esse, secundum Græcos quidem causam, secundũ Latinos verò principium subsistentiæ Spiritus Sancti sicut & Patrem. Cumque omnia quæ Patris sunt, ipse Pater vnigenito Filio suo gignendo dederit, pręter esse Patrem; hoc ipsum quod Spiritus Sanctus procedit ex Filio, ipse Filius à Patre æternaliter habet, à quo æternaliter etiam genitus est. Illamq. verborum illorum, Filioq. explicationem, ueritatis declarandę gratia, & imminente tunc necessitate, licitè ac rationabiliter Symbolo D fuisse appositam.

Item in azymo siue fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici: Sacerdotesque in altero ipsum Domini corpus conficere debere, vnumquemq. scilicet iuxta suæ Ecclesiæ, siue Occidentalis, siue Orientalis consuetudinem.

Item si verè pęnitentes in Dei charitate decesserint, antequam dignis pœnitentię fructibus de commissis satisfecerint, & omissis, eorum animas pęnis Purgatorij post mortẽ purgari: & ut à pœnis huiusmodi releuentur, prodesse eis fidelium viuorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia; orationes, & eleemosynas, & alia pietatis officia, quæ à fidelibus pro alijs fidelibus fieri consueuerunt, secundum Ecclesiæ instituta. Illorumque animas qui post Baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam quæ post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel eisdem exu- E tæ corporibus, prout superius dictum est, sunt purgatæ, in cęlum mox recipi, & intueri clarè ipsum Deum trinum & vnum sicuti est, meritorum tamen diuersitate alium alio perfectius. Illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas.

Item Sanctam Apostolicam Sedem, & Romanum Pontificem in Vniuersum Orbem tenere Primatum; & ipsum Pontificem Romanum successorem esse Beati Petri Principis Apostolorum, & verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum Patrem ac Doctorem existere; & ipsi in Beato Petro pascendi, regendi, & gubernandi uniuersalem Ecclesiam à Domino nostro

ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ πλήρη ἐξουσίαν παραδεδόσθαι, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς κανόσιν διαλαμβάνεται.

Προσέτι ὁμολογῶ καὶ προσδέχομαι τ' ἄλλα πάντα, ἅτινα ἐκ τῶν δογμάτων τῆς ἱερᾶς καὶ οἰκουμενικῆς τριδεντίνης συνόδου, ἡ ἁγία καὶ ἱερὰ ῥωμαϊκὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία πρὸς τοῖς ἐν τῷ ἐπάνω εἰρημένῳ συμβόλῳ κατεχομένοις, ὁμολογηθῆναι καὶ ἀποδεχθῆναι προέθηκε καὶ διώρισεν, ὡς ἕπεται.

Τὰς ἀποστολικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις, καὶ τὰς λοιπὰς τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας διατηρήσεις καὶ διαταγὰς ἰσχυρότατα ἀποδέχομαι καὶ ἀσπάζομαι.

Ἔτι τὴν θείαν γραφὴν κατ' ἐκεῖνον τὸν νοῦν, ὃν ἐκράτησε καὶ κρατεῖ ἡ ἁγία μήτηρ ἐκκλησία, ἧς τινός ἐστι διακρῖναι περὶ τῆς ἀληθινῆς ἐννοίας καὶ ἑρμηνείας τῶν θείων γραφῶν, ἀποδέχομαι καὶ αὐτὴν οὐδέποτε εἰ μὴ κατὰ τὴν ὁμόθυμον συμφωνίαν τῶν πατέρων λήψομαί τε καὶ ἑρμηνεύσω. B

Καὶ πάλιν ὁμολογῶ ἑπτὰ εἶναι ὄντως καὶ ἰδίως τὰ τοῦ καινοῦ νόμου μυστήρια τὰ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ διατεταγμένα, καὶ εἰς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, κἂν οὐ πάντα καθεκάστοις ἀναγκαῖα, οἷον τὸ βάπτισμα, τὸ χρίσμα, τὴν εὐχαριστίαν, τὴν μετάνοιαν, τὴν ἐσχάτην χρίσιν, τὴν χειροτονίαν, καὶ τὸν γάμον. καὶ ταῦτα χάριν παρέχειν. τούτων δὲ τὸ βάπτισμα, τὸ χρίσμα, καὶ τὴν χειροτονίαν χωρὶς ἱεροσυλίας δευτερῶσαι οὐ θέμις.

Ἔτι τοὺς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀποδεχθέντας καὶ ἐπικυρωθέντας θεσμοὺς, ἐν τῇ πάντων τῶν προλεχθέντων μυστηρίων ἑορταστικῇ τελετῇ προσίεμαι καὶ ἀποδέχομαι.

Ἅπαντα καὶ καθέκαστα τὰ περὶ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας, καὶ δικαιώσεως, ἐν τῇ ἱερᾷ καὶ ἁγίᾳ τριδεντίνῃ συνόδῳ διορισθέντα καὶ σαφηνισθέντα, δέχομαι καὶ ἀσπάζομαι.

Ὁμοίως ὁμολογῶ ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ προσφέρεσθαι τῷ θεῷ τὴν ἀληθινὴν, καὶ οἰκείαν, καὶ ἱλαστήριον θυσίαν ὑπὲρ ζώντων καὶ νεκρῶν. καὶ ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ τῆς εὐχαριστίας μυστηρίῳ C ὑπάρχειν ἀληθῶς, ὄντως, καὶ οὐσιωδῶς τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα μετὰ τῆς ψυχῆς καὶ θεότητος τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. καὶ ὅλην μὲν τὴν τοῦ ἄρτου οὐσίαν εἰς τὸ σῶμα, ὅλην δὲ τὴν τοῦ οἴνου οὐσίαν εἰς τὸ αἷμα μεταβάλλεσθαι, ἣν μεταβολὴν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία μετουσίωσιν ὀνομάζει.

Καὶ πάλιν ὁμολογῶ ἐπὶ θατέρῳ μόνον εἴδει ὅλον καὶ τέλειον τὸν χριστὸν, καὶ τὸ ἀληθινὸν μυστήριον λαμβάνεσθαι.

Βεβαίως κρατῶ τὸ πῦρ τὸ καθαρτήριον ὑπάρχειν, καὶ τὰς ψυχὰς τὰς ἐν αὐτῷ κατεχομένας ταῖς τῶν πιστῶν ἐπικουρίαις ὠφελεῖσθαι. καὶ ὁμοίως τοὺς ἁγίους μετὰ τοῦ χριστοῦ βασιλεύοντας, τιμητέους τε καὶ ἐπικλητέους. αὐτούς τε ὑπὲρ ἡμῶν εὐχὰς τῷ θεῷ προσφέρειν. τά τε αὐτῶν λείψανα, τιμῆς ἄξια.

Ἰσχυρότατα διϊσχυρίζομαι χρῆναι τὰς τοῦ χριστοῦ καὶ τῆς ἀειπαρθένου θεοτόκου καὶ τῶν ἄλλων D ἁγίων εἰκόνας ἔχειν καὶ κατέχειν. καὶ ταύταις τὴν προσήκουσαν τιμὴν καὶ θεραπείαν ἀπονέμειν.

Τὴν τῶν ἀφέσεων ἁμαρτιῶν, ἰνδουλγεντιῶν λεγομένων ἐξουσίαν, ἀπὸ τοῦ χριστοῦ ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ ἀφεθῆναι, καὶ τὴν αὐτῶν χρῆσιν τῷ χριστιανῷ λαῷ σωτηριωτάτην εἶναι κατάφημι.

Τὴν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν μητέρα καὶ διδάσκαλον ἐπιγινώσκω. καὶ τῷ ῥωμαϊκῷ ἀρχιερεῖ, τῷ τοῦ ἁγίου πέτρου τῶν ἀποστόλων κορυφαίου διαδόχῳ, καὶ τοῦ χριστοῦ τοποτηρητῇ, ἀληθινὴν ὑπακοὴν ὑπισχνοῦμαι καὶ ὄμνυμι.

Ὁμοίως καὶ τ' ἄλλα πάντα τὰ ἀπὸ τῶν θείων κανόνων καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς ἱερᾶς καὶ ἁγίας τριδεντίνης συνόδου παραδοθέντα, διορισθέντα, καὶ διασαφηνισθέντα, ἀναμφιβόλως ἀποδέχομαι καὶ ὁμολογῶ. καὶ ὁμοῦ τὰ ἐναντία πάντα, καὶ τὰς αἱρέσεις οἱασδηποτοῦν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καταδικασθείσας, καὶ ἀποβληθείσας, καὶ ἀναθεματισθείσας, κἀγὼ ὁμοίως καταδικάζω, ἀποβάλλω, καὶ ἀναθεματίζω. E

Ταύτην τὴν ἀληθινὴν καθολικὴν πίστιν, ἧς ἔξωθεν οὐδεὶς σώζεσθαι δύναται, ἣν ἐν τῷ παρόντι ἑκουσίως ὁμολογῶ καὶ ἀληθῶς κρατῶ, τὴν αὐτὴν τέλειον καὶ ἀμώμητον ἕως τῆς ὑστάτης τοῦ βίου ἀναπνοῆς, βεβαιότατα, θεοῦ συνεργοῦντος, κατέχειν καὶ ὁμολογεῖν, καὶ ὑπὸ τῶν ἐμοὶ ὑποταγέντων, ἢ ἐκείνων ὧν ἐν τῷ ἔργῳ μου ἐπιμελεῖσθαι με δεήσει, κρατεῖσθαι, διδάσκεσθαι, καὶ κηρύττεσθαι, ὅσον ἐπ' ἐμοὶ, σπουδάσειν ἐγὼ ὁ αὐτὸς

ἐπαγγέλλομαι, εὔχομαι, καὶ ἐπόμνυμι. οὕτως ἔστω μοι ὁ θεὸς βοηθὸς, καὶ ταῦτα ἅγια τοῦ θεοῦ εὐαγγέλια.

A nostro Iesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in Actis Oecumenicorum Conciliorum, & in sacris Canonibus continetur.

Insuper profiteor ac recipio alia omnia, quæ ex Decretis Sacræ Oecumenicę Generalis Synodi Tridentinæ, Sacrosancta Romana, & Apostolica Ecclesia etiam vltra cōtenta in supradicto fidei Symbolo, profitenda ac recipienda proposuit atque præscripsit, vt sequitur.

Apostolicas & Ecclesiasticas traditiones, reliquasq. eiusdem Ecclesię obseruationes & constitutiones firmissimè admitto & amplector.

Item sacram scripturam iuxta eum sensum, quem tenuit & tenet Sancta Mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu & interpretatione Sacrarum Scripturarum, admitto; nec eam vnquam nisi iuxta vnanimem consensum patrum accipiam, & interpretabor.

B Profiteor quoq. septem esse uerè & propriè Sacramenta nouæ legis à Iesu Christo Domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis necessaria, scilicet Baptismum, Confirmationē, Eucharistiam, Pęnitentiam, Extremā vnctionē, Ordinem, & Matrimoniū; illaq. gratiā conferre: & ex his Baptismum, Confirmationem, & Ordinem, sine Sacrilegio reiterari non posse.

Receptos quoque & approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus, in supradictorum omnium Sacramentorum solemni administratione recipio, & admitto.

Omnia, & singula, quæ de peccato Originali, & de Iustificatione in Sacrosancta Tridentina Synodo definita, & declarata fuerunt, amplector, & recipio.

C Profiteor pariter in Missa offerri Deo uerum, & proprium, & propitiatorium Sacrificium pro uiuis & defunctis atque in Sanctissimo Eucharistię Sacramento esse uerè, realiter & substantialiter Corpus, & Sāguinem, vnà cum anima, & Diuinitate Domini nostri Iesu Christi; fieriq. conuersionem totius substantiæ panis in Corpus, & totius substantiæ uini in Sanguinem, quam conuersionem Catholica Ecclesia Transubstantiationem appellat.

Fateor etiam sub altera tantum specie, totum atque integrum Christum, uerumq. Sacramentum sumi.

Constanter teneo purgatorium esse, animasq. ibi detentas fidelium suffragijs iuuari. Similiter, & Sanctos unà cum Christo regnantes, venerandos atque inuocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse uenerandas.

D Firmissimè assero imagines Christi, ac Deiparæ semper Virginis, necnon aliorum Sanctorum habendas, & retinendas esse, atque eis debitum honorem ac uenerationē impartiendam.

Indulgentiarum etiam potestatem, à Christo in Ecclesia relictam fuisse, illarumq; usum Christiano populo maximè salutarem esse affirmo.

Sanctam Catholicam & Apostolicam Romanam Ecclesiam, omnium Ecclesiarū matrem & magistram agnosco, Romanoque Pontifici, Beati Petri Apostolorum Principis successori, ac Iesu Christi Vicario ueram obedientiam spondeo ac iuro.

Cetera item omnia à sacris Canonibus, & Oecumenicis Concilijs, ac pręcipuè à Sacrosancta Tridentina Synodo tradita, definita, & declarata, indubitantèr recipio atque profiteor, simulque contraria omnia, atque hęreses quascunque ab Ecclesia dā-

E natas, & reiectas, & anathematizatas, ego pariter damno, reijcio, & anathematizo.

Hanc ueram Catholicam Fidem, extra quam nemo saluus esse potest, quam in pręsenti sponte profiteor, & veraciter teneo, eandem integram, & inuiolatam usque ad extremum uitę spiritum, constantissimè, Deo adiuuante, retinere, & confiteri, atque à meis subditis, uel illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri, & prędicari, quantum in me erit, curaturum. Ego idem. Spondeo,

Voueo, ac iuro: Sic me Deus adiuuet, & hæc Sancta Dei Euangelia.

ARGVMENTVM
SEPTIMI LIBRI.

NON solum erga Catholicos, atque eos, qui à Catholica Ecclesia quadantenus alieni sunt, necesse est, vt exerat se Christiani Sacerdotis virtus, & opera, verum etiam potissimum erga eos, qui sunt Religionis hostes infensissimi. Quorum cum insidias praenosse, ac damna anteuertere conati sint enixè omni saeculo Ecclesiae columnae viri sanctissimi, & ipsae Synodi salutares, sanè nobis, in quos fines saeculorum deuenerunt, hoc eò faciendum alacrius est, quanto non tam circumquaque, quam in ipsis quoque visceribus Christiani orbis ab haeresibus obsidetur. Propterea qua methodo agendum sit, vt operarij ad hanc vtilissimam concertationem instituantur; Quiue potissimum Auctores habendi sint ad manum, ne teratur tempus, hoc libro ostendimus, cuius capitum inscriptiones praestat, vt his studijs sese daturi primò legant.

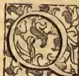
ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV BIBLIOTHECAE SELECTAE.

Liber Septimus

DE IVVANDIS HAERETICIS.

Methodus necessaria ad Hæreses expugnandas. *Caput I.*

C QVAMVIS Theologia, quæ de controuersijs Christianæ Fidei agit, non tam ex altera, quàm ex vtraque parte Scholasticæ Theologiæ respondeat: quoniã tamen hæc latius patet, atque vniuersum corpus Diuinarum, & humanarũ actionũ, quatenus in Deum referuntur, amplectitur, ac denique peculiari quadã ratione traditur; idcirco de Methodo tractandarum controuersiarum aduersus Fidei hostes, qui hoc seculo uexant Ecclesiam, hoc tanquam proprio loco agendum est. Et necessitas enim propagandę Fidei inter gentes, quę hoc seculo in nouo terrarum orbe apparuerunt, hoc requirit: & frequens cũ hæreticis pugna expeditiorẽ exigit uiã, qua Religionis Catholicę firmitas ostensa, impetus illorum omnes quàm aptissimè frãgat. Nec porrò omnes nostri Scholasticæ Theologię ita uacarũt, vel vacare potuerunt, vt simul sint assecuti, quomodo intelligi possint ab ijs, quibus Fidei nostræ reddenda est aliqua ratio. Neque verò Hæretici capere Scholasticorũ argumẽta queunt, argutum D hoc disputandi genus aspernantes, aut quasi inauditum, ac perdifficile reprobantes: pręterquam quòd eùm necesse sit, ut Regibus, & principibus in Republ. Viris Fidei Christianæ, ac dogmatum Ecclesiæ Dei Veritas quadantenus innotescat; quanam ratione hęc propugnanda sit, aut insinuanda, expedit maximè, vt ab ijsdem (quàtenus satis sit) pro captu eorum, percipiatur. Quod sanè plures antiquitus magna cũ laude effecerũt, ipsis etiã Ethnicis Imperatoribus libros hac de re scribentes: sicuti fecere Quadratus, & Aristides Atheniensis Christiani Philosophi ad Adrianum Imperatorem; Athenagoras ad Marcum Aurelium Antoninum, & ad Commodum Romanos Principes, ut & antea Iustinus Martyr, & alij. Atqui Lactantius Firmianus alios eon futauit, quod & Græci eo tempore, aut paullò antè, & paullò post, Clemens Alexandrinus, Eusebius Cæsariensis, Theodoretus, & reliqui præstiterunt; licet in Lactantio E Firmiano Hieronymus optauerit, ut quantùm in alienis refutandis præstitit, rantùm præstitisset in nostris statuendis. Quod cùm postea plerique omnes Theologi celebriores omnibus penè seculis perfecissent, suus huic seculo relictus est labor, eò illustrior, quò uel plures, quã vnquam antea, hæreses cũ Atheismo pullularunt; vel eodem tempore uni Catholicę Ecclesię in omnib. orbis Terrarum partib. dimicandũ fuit de Religione. Nam Schismatici, Hęretici, Iudęi, Pagani, Christiani item, qui Christianam fidem eiurarunt, quasi in unũ conglobati irruerunt in Ecclesiam, si quo tandem cuniculo Satanas, qui modicũ sibi tempus intelligit superesse, firmamenta Religionis Catholicę posset euellere. At eodem hoc tempore mirum est quam constanter, atque intrepidè uiri doctissimi scripta, & pectora istorum assultibus obiecerint.

Marginal notes: Necessitas huius Methodi. — Antiqui ad Impp. scripserũt in defensiõe Christianę Fidei. Quadratus. Aristides Atheniensis. Athenagoras. Iustinus Martyr. Lactãtius Firmianus, & alij. — In Lactantio quid Hieronymus desiderauerit.

A

Quinam hoc sæculo pro Christiana Religione scripserint. Cap. II.

ALij igitur è Catholicis aliquos errores præcipuos hæreticorum, alij penè omnes qui hoc seculo emerserunt; reliqui & paganorum, & ceterorum, qui absunt à Christiana Ecclesia oppugnarunt. Inter istos (vt mittam nunc Scholasticos Theologos, qui tum S. Thomam interpretati sunt, tum proprias Tractationes hisce de rebus scripserunt) Ioannes Ludouicus Viues, cùm ad finem vitæ peruenisset, libros quinque de veritate Fidei reliquit: in quibus de Religionis nostræ fundamentis, aduersus Ethnicos, Iudæos, Agarenos, & peruersos Christianos accuratè, & eruditè conatus est agere. Alteram verò methodum inijt Hieronymus Sauonarola tū libello, qui inscriptus est *Triumphus Crucis*, tum eo, quem *de Christiana simplicitate* conscripsit, vtroque certè vtilissimo & efficacissimo. Aliam Marsilius Ficinus, libro de Religione Christiana vnico, docto, & pio. Aliam Michael Medina septem libris de recta in Deum fide, in quibus Orthodoxæ fidei origines, & causæ proponuntur, ac simul eius excolendæ, nutriendæ, & propagandæ ratio proponitur, atque argumenta soluuntur, quibus infideles, aut hæretici eam impetere solent hoc seculo. Aliam Gregorius de Valentia Societatis nostræ Theologus, opere, quod Analysin fidei Catholicæ inscripsit, hoc est Rationem Methodicam, qua in vniuersum fidem ex certis principijs probat, quam sancta Romana Ecclesia aduersus multiplices sectariorum errores profitetur. Aliam Melchior Canus libris Locorum communium duodecim (quāuis 14. polliceatur) quibus ratio ostenditur refellendi vniuersos Christianæ fidei hostes: & verò modi confirmandi sacra dogmata, ac pene omnia, quæ hoc tempore in controuersiam cadunt, examinantur. Nimirum & alij siue ante ipsum, siue ijsdem penè annis Communes locos ad confutandas hæreses disposuerant, quemadmodum in primis suo fecit Enchiridio Ioannes Eckius, qui Lutheranam hæresim à plurib. animis ea ratione percōmodè auertit, sed Canus profundius, vt & eleganter, rem aggressus magni vir ingenij opus suum absoluit.

Marginalia: Io. Ludouic. Viues. — Hieronymus Sauonarola. — Marsilius Ficinus. — Michael Medina. — Gregorius de Valentia. — Melchior Canus. — Io. Eckius.

B

C

Antecesserat tamen hos omnes Thomas Vualdensis Anglicus Carmelita, qui Doctrinale antiquitatū fidei Ecclesiæ Catholicæ emisit in lucem in tres tomos distributum, In quorum primo de DEO CHRISTO, Petro, Ecclesia, & Religiosis: In secundo de Sacramentis: In tertio de Sacramentalibus disseritur aduersus Vuitcleuistas, Hussitas, eorumq. recentiores asseclas: Quod opus non immerito Andreas Vega Minorita, fontem esse asseruit, ex quo postea plerique omnes, qui contra nouos hæresiarchas scripserint, hauserunt.

Marginalia: Thom. Vualdensis quantum contulerit isti qui contra hæreticos scripserunt. — Andreas Vega. Quæst. 4.

D

Thomas Stapletonus quomodo huius sæculi hæreses euerterit. Cap. III.

SEd vt postea illustria multorum scripta hoc de scriptionis genere extitere; sic (quod ad refellendos potissimum Hæreticos, & Schismaticos nostri huius seculi spectat) certè duo fuere, qui palmam tulerunt, ipsa hæresum fundamenta machinis validissimis euertentes: Alter fuit Thomas Stapletonus Anglus, qui opera duo conscripsit: Primum Principiorum fidei doctrinalium demonstrationē methodicam, per controuersias septem in libris duodecim traditam. In quibus ad omnes de religione controuersias diiudicandas sola, & certissima norma, & ad easdem finiendas sola, & suprema in terris auctoritas, via, & ratio demonstrantur. Secundum, vniuersam Iustificationis doctrinam hodie controuersam, libris duodecim expositam; in quibus Christi gratia, & hoc ipsum, quo Christiani sumus (iustitia nostra corā Deo) contra varias horum temporum hæreses solidè defenditur, & ordine explicatur. E

Quippe vir sapiens animaduerterat, controuersiarum, quæ tam variæ, & tam graues Christianum hoc tempore orbem perturbant, duo principia, seu scaturigines. Vnum commune, quod & remotius: alterum proprium, atque propinquius. Commune illud. Extra Scripturas nihil esse recipiendum, & ipsarum Scripturarū sensum (sicut & reliqua dogmata) ex dono spiritus, non ex auctoritate Ecclesiæ esse petendum. Nam ex hoc vno principio complures manarunt hæreses, aut propagatæ, ac defensæ fuerunt. Contra hoc igitur priorem machinam Stapletonus admouit: opus videlicet,

Marginalia: Duæ scaturigines hæresū huius sæculi.

A delicet, quo planiſſimè probat, quæ ſit uera Eccleſia; in quibus ſit eius poteſtas; qualis illa poteſtas ſit; quàm latè pateat, nempe ad Scripturas ipſas, & recipiendas, & exponendas, deniq; etiam ad dogmata non ſcripta ſuſcipienda. Alterum principium eſt. Originalis peccati natura perperam tradita, & effectus malè explicati. Nam vt doctrina (inquit) iſta omnibus ſæculis philoſophis prorſus incognita, ſolis fidelibus eſt propria; ex eaq; naturæ humanæ morbo bene perſpecto remedium tutò quæritur: ſic è conuerſo, morbo non bene intellecto, ſed vel neglecto, & extenuato, vt olim à Pelagianis: vel temerè exaggerato, vt à noſtri temporis Hæreticis, remedium ipſum non benè quæſitum eſt: ſed à Pelagianis vana præſumptione; à noſtris hodie ſcelerata deſperatione, pernicioſiſſimè erratum eſt; illis de libero arbitrio confidentibus, iſtis vires gratiæ negantibus: Nam noſtri hodie ob vnum peccatum originale perperam traditum, nimiſque exaggeratum, præter naturæ corruptionem penitus inſanabilem, ipſam quoque concupiſcentiam, in renatis, veri nominis peccatum eſſe, grauiſſimo errore docuerunt. Propter illud peccatum manentis concupiſcentiæ, & naturæ corruptionem non ſanatam, non ſolùm omnium infidelium opera peccata eſſe, ſed etiam ſemper in omni bono opere peccare iuſtum, vel certè immunda, & imperfecta eſſe omnium iuſtorum bona opera, ideoque nullam eſſe, iuſtitiam operũ, niſi impuratiuam, nullum peccatorum diſcrimen, nullum hominis liberum arbitrium, ex prædeſtinantis Dei lege omnia fieri, adeoq; ipſius peccati auctorem eſſe Deum: propterea quoque obſeruationem legis non eſſe aliam, quàm ciuilem, aut moralem: quin etiam eſſe impoſsibilem: In ſola fide iuſtitiam conſiſtere, & hoc eſſe diſcrimen legis, & Euangelij: hanc quoque fidem, ſpecialem quandam fiduciam eſse cum certitudine

Doctrina de peccato originali peſſimè ab Hæreticis tradita.

B

Errores quot & quanti ex doctrina de peccato originali Hæreticorum pullularint.

C gratię coniunctam, quæ opera non requirat: nam cum iuſtitia fidei, operum iuſtitiam conſiſtere non poſse: hinc etiam non ſolùm bonorum operum (vt ieiunij, orationis, eleemoſynæ, ac ſimilium) nulla eſse merita, ſed in vniuerſum omnibus Sacramentis, ſanctificandi, & iuſtificandi uim negandam eſse: ſublata Sacramentorum uirtute, Sacrificij quoque ordinem ſacrum, templa, altaria, & quidquid eò pertinet, pariter è medio tollenda eſse, perfidè dixerunt. Sic igitur ex hoc altero principio ingentem blaſphemiarum catenam texuere; in eum ſanè finem, vt vniuerſa iuſtificationis noſtræ, & ſalutis in Chriſto doctrina ſubuerteretur: atque ita ad Antichriſtum latiſsima uia complanaretur. Stapletonus ergo & alterum illud de Iuſtificatione opus edidit, vt eſset aduerſus iſta venena præſentiſsimum remedium. Ceterum, qui legerit

D duas Stapletoni præfationes in duo hæc, quæ diximus, opera, magnam hauriet lucem ad controuerſias aduerſus Hæreticos pertractandas.

Robertus Card. Bellarminus contra Hæreticos qua methodo ſcripſerit. Cap. IIII.

ALter fuit Robertus Card. Bellarminus, Societatis noſtræ Theologus, qui cum ſex Louanij in Belgio, vndecim Romæ annos Theologiam hanc controuerſam continenter docuiſset, tribus tomis eam comprehendit, quos Diſputationes inſcripſit de controuerſijs Chriſtianæ fidei aduerſus huius temporis Hæreticos, opus certè (vt initio diximus) abſolutiſsimum, quod controuerſiarum fermè omnium corpus dici queat. Rationem porrò, quàm ſecutus eſt, declarat in præfatione, quam priori tomo prępoſuit: In ea enim, poſtquam Satanę conatus expoſuit, qui

E ſuperioribus ſæculis, oppugnata identidem per Hæreticos Eccleſia, Sanctiſsimę Trinitatis perſonas, CHRISTI Domini incarnationem, nec non paſsionis, Reſurrectionis, atque aduentus ad iudicium myſteria diuerſis quidem, & contrarijs inter ſe artibus couellere nitebantur, adiecit, quid poſtea idem Satanas uetſutiſsimus hoſtis (videns ſe parum in articulis conuellendis proficere, qui ad ipſas diuinas perſonas attinebant) pertentauerit, dum totum ſe ad eos articulos commouendos, & deſtruendos conuertit, qui ſpectant ad Eccleſiam & Sacramenta. *Hos enim* (inquit *duos articulos, Credo Sanctam Eccleſiam Catholicam. Sanctorum Communionem, Remiſſionem peccatorum, ab anno milleſimo uſque ad hanc diem ſæpius mutatis, auctis, renouatis exercitibus, per Berengarianos, Petrobruſianos, Vualdenſes, Albigenſes, Vuicleuiſtas, Huſſitas,*

Methodus Bellarmini.

tas, Lutheranos, Zuuinglianos, & Caluinianos, Confessionistas, & Anabatistas omni arte atque industria, & omnibus totius Inferni viribus euertere conatus est, & hodie conatur; A
Cùm igitur hęreses huius temporis propriè circa hos duos articulos Symboli Apostolici nonum, & decimum pene omnes versentur, ipse etiam Bellarminus controuersias omnes ad eosdem duos articulos retulit. Ac cùm initio de S. Ecclesia fuisset disserendum, egit primo de ipso Christo, qui caput est, ac princeps Ecclesię uniuersę: deinde de ea Ecclesię parte, quę militat in terris, necnon de Capite eius visibili Summo Pontifice, deque omnibus eius membris, idest, Clericis, Monachis, Laicis: tum de altera Ecclesię parte, quę in locis Purgatorijs expiatur: postremo de illa, quę iam cũ Christo Domino beata in Cælis triumphat, vbi de cultu, & inuocatione Sanctorum, de reliquijs, & imaginibus, alijsque similibus rebus disputauit. Quibus absolutis, ad Sacramentorum tractationem accessit, in qua tot sunt capita controuersiarum, quot Sacramenta. Nam quidquid ferè Theologi de Sacramentis affirmant, id totum hęretici huius temporis negant. Sequitur postrema. De remissione peccatorum, ad quam eę pertinent quęstiones, quę sunt de gratia primi hominis, de gratię amissione, de vulneribus ex peccato relictis, de gratię reparatione, de libero arbitrio, de iustificatione, de meritis bonorum operum. Quin & postremo opuscula aliquot adiecit, quę fecerunt vt in quattuor Tomos eius opera diuiderentur, cum antea tres tantum tomi prodijssent. Quę omnia cùm idem Card. Bellarminus agere decreuisset, sapienter omnibus quęstionibus (vt idem ipse ait) prępoluit magnum quoddam procemium, hoc est Cõtrouersiam de Verbo Dei: Neque enim (subdit) disputari poterat, nisi prius in aliquo communi principio cum aduersarijs conueniamus: conuenit autem inter nos, & omnes omnino hęreticos, Verbum Dei esse regulam fidei, ex qua de dogmatibus iudicandum sit; idque esse commune principium ab omnibus concessum, vnde argumenta ducantur: denique esse gladium spiritalem, qui in hoc certamine recusari nequeat. Alij enim solùm internum Dei Verbum recipiunt; alij externum, sed scriptum, alij partim scriptum, partim uoce traditum. Rursum, alij illos pro verbo Dei habent: alij hac editione, alij illa utendum censent; alij Scripturam clarissimam esse per se, alij obscuram, & interprete indigere contendunt, denique alij sensum Scripturarum à Spiritusancto interno reuelante, alij ab Ecclesia, eiusque Summo Pastore petendum docent: quę omnes quęstiones principio erant exponendę, vt haberetur, vnde de ceteris statueretur. Sic igitur ille; ex cuius librorum, & capitum partitione, ac modo disputandi methodus ipsa rectissima unicuique paullo eruditiori constabit. Quamobrem qui de controuersijs hęreticorum acturi sunt in scholis, inde satis argumentorum, & vię petere poterunt, ad eiusmodi materias excutiendas, nisi quod, ut cuique licet abundare in suo sensu, pręsertim ubi solida fidei doctrina traditur, id siue copiosius, siue pressius pro captu auditorum, & otio expediet, vt fiat. D

Tomus primus Bellarmini quid contineat.

Secundo tomo quid agatur & tertio. B

Controuersia de uerbo Dei cete rarum fundamentum. C

Prælegendæ Controuersiæ ad confutandas hæreses. Cap. V.

AT quoniam, quamuis pernecessaria sit controuersiarum istarum tractatio, tamen neque omnium locorum, nec ingeniorum est; idcirco quę periti in hac re viri cõsuluere dicendum est. Ac primo quod ad Pręlectores, atque ad Moderatores istorum studiorum pertinet, ij sanè esse debere uiderentur, qui non tantum ea ex Patribus, atque adeo ex Theologia ipsa Scholastica perceperunt, verum etiam usum disputandi cum hęreticis te ipsa sint assecuti: Mirum enim est, quantopere hinc profecerint, si quasi praxim hanc ad theoriam adhibuere. Callidi enim & uersipelles hęretici, ubi cognoscũtur (id quod ipsa consuetudine, atque congressu demque fit, si quis attentè eorum technas obseruet) ingentem uelint, nolint, aperiunt fenestram ad suas ipsorum nequitias manifestandas. E

Prælectores Controuersiarum quales esse debeant.

Porrò quòd ad discentium ingenia spectat, elatiore qui sunt ingenio, uix apti sunt his studijs, nisi quis eiusmodi fuerit, de quo spes concipi queat, ut ex ipsa rerum noritia spiritus deponat. Dociles itaque, ac qui studio propagandę, aut tutandę Religio-

Quales auditores controuersiarum esse deceat.

nis

A nis Catholicę syncero feruntur, hi sunt aptiores. Primùm autem animi confessione Sacramentali expiandi essent, ac hæresum pernicies esset attentè consideranda, ex Bellarmini, & Medinæ præfationibus in suos libros, ac præcipuè ex oratione Stapletoni, quam adiecit ad finem libri sui principiorum Fidei Doctrinalium, qua oratione agit de hęresis in genere grauitate, & horum temporum hæresis multiplici enormitate. Deinde intelligant, nihil Diuinæ sapientię gratius esse posse, quàm, vt qui ad eius imaginem conditi sunt, veritatem, & amorem Diuini cultus, tanquam Angeli in Ecclesia annuncient. Aderit autem huiusmodi ingenijs Spiritussancti gratia, quæ crescet crescente pietate, atque diligentia.

Rationem autem controuersias interpretandi hanc esse perutilem Theologi sunt B experti: Vt primò explicentur hæreses de re, qua de agitur, idque valdè fideliter; nec diu Professores immorentur in earum origine, vel Auctoribus conquirendis, sed promant id, quod certius habent. Hæc verò, præter Epiphanium, Theodoretum, Augustinum, cùm extent apud Alphonsum Castrium, & Prateolum, qui hæresum origines collegerunt: Bellarminus deinceps plusquam satis exposuit. Controuersiæ qualiter exponendæ.

Hęreticorum præterea exaggerationes, scommata, & alia, atque adeo vix ipsorum verba, non referant, sed tantùm nudam sententiam. Deinde Catholicam veritatē exponant; cùm hæc intellecta magnam per se faciat fidem, minusque calumnijs pateat hæreticorum, quas nobis imponunt; cùm pleraq; non doceant Catholici, quæ ipsis hæretici affingunt. Præterea, sint contenti duobus, vel tribus Scripturæ locis valde manifestis, quos corroborent ex linguarum proprietate, collatione antecedentium, & C consequentium, citatione locorum aliorum, & Patrum interpretatione.

Expendantur item Ecclesiæ Decreta, & Patrum sententiæ: quæ pręsertim afferantur illustres, ac tantùm notatis locis. At hęreticorum subterfugia non aceruentur, sed neque omittantur, ea videlicet, quæ vim aliquam habent. Sic enim vix rationibus erit locus, nisi paucissimis, & illustribus. Sin hęretici dissentiunt, vel à seipsis, vel ab alijs, id ferè non est curandum. Hoc namq; ipsi fatentur; nec pugnandum cum obsoletis hęresibus, sed cùm ijs, quę hoc sęculo vigent, ac quotidie pullulant quarum catalogus haberi potest ad manus, cui, si quà subnascitur alia, subinde potest adscribi. Cum absoletis hęresibus non pugnandum.

Porrò hęreticorum obiectiones initio haud pronunciandę sunt, sed in fine; nec cum amplificatione, nec sine stomacho, ac statim cuilibet propositæ sua solutio annectenda. Ad extremum, nulla digressio facienda est in scholasticas quęstiones, vel dubita D tiones: sed his pręteremissis, ea tantùm, quę sunt Fidei, seu proxima Fidei, constabilienda. Non enim est huius loci, quicquid in re proposita difficultatis est, persequi; sed eam tantùm partem, de qua conuenit inter Catholicos, atque cum Hęreticis dumtaxat controuertitur: Quòd sicubi controuersiarum lectio ægrè posset admitti, certè vbi Scholastica Theologia doceretur proprijs in locis B. Thomę, quę huc facerent, pręstaret hęrere, & argumenta potius Hęreticorum soluere, quàm quęstionibus subtilioribus immorari. Quo tractādæ Hæreticorū rationes.

Alteram docendarum controuersiarum rationem esse breuiorem, & qualem. Cap. VI.

E EX ijs autem Theologis, qui uitam in his materijs disputandis inter Hæreticos consumpserunt, scio, qui biēnio curriculum illarum pene omnem absoluit magno cum fructu: cùm enim expendisset, quid longior controuersiarum ratio docendarum conferret ijs, qui Theologia Scholastica destituerentur, animaduertere visus est, haud magnopere prodesse ijs, qui Concionibus, & huiusmodi alijs addicuntur. Et incommodam quidem eam esse, quoniam vt in generalia capita, ne penitus dissoluta sit, redigatur, necesse est materias partim confundi, partim discerpi, partim mutilari. idque pro docentis capite, vel captu: nec sic tamen omnes huius temporis controuersias, quemque posse complecti: parum autem discentibus utilem, quoniam etsi in controuersijs eos instituet, in reliqua tamen Ecclesiæ doctrina eosdem relinquet ignaros; Vnde contigit, ut ubi extra controuersias esset dicendum, hallucinarentur, & in errores contra Ecclesię doctrinam periculosè impingerent. His autem

tem malis plures, vt aliqua ratione mederentur, concionibus describendis sese pro- A
pè enecarunt; cùm tamen innumerę apud Patres, alios item sequentium sęculorum ce
lebres auctores extent, quibus laborem illum vitare poterant. His itaque incommo-

Methodi alterius ratio.

dis ut occurreretur, simul item ne doctrina, quę erat tradenda, Auditorum captum excederet, ac ne prolixitate obrueretur, primò certam sibi Methodum proposuit, quam ad extremum usque seruare conatus est, vt singulę doctrinę sectiones à discipulis facilè in tabulas conijcerentur, deinde à singulis materijs ea secernerentur, quę ad scholasticos spectant, spinosioraque uiderentur, quàm uel ad suggestum popularium, uel ad domesticas cum Hæreticis disputationes afferri possent: deinde semota sunt omnia, quæ ad Pastorale officium attinent, quæve peculiarem habent doctrinam, quæ suo loco tradi potest, vti quarto libro monstrauimus. Controuersias igitur suis locis in hunc modum tractauit, vt, vbi contrarias hæreses proposuisset: totam rei doctrinam ex Ecclesiæ sententia quam planissimè, ac paucissimis uerbis illico exponeret, ita tamen aduersus Hæreticorum argumenta munitam, ac proprijs roboratam principijs, vt ne aduersariorum insidiæ progressum retardarent: Loca interim Diuinæ Scripturę notata potius fuere, quàm omnino recitata. Quæ autem Hæreticorum argumenta solui ex doctrina ipsa non expediebat, ratò ex proposito tractabantur, sed præcipua per occupationem diluebantur, aut plura (quod non difficulter effici potest) vnica generali ratione remouebantur: leuiora disputationibus, ac repetitionibus relinquebantur. Sic itaque vniuersa illa prælectio iucunda Auditoribus accidit, & facilis; Qui cùm plenam Ecclesiæ doctrinam perciperent, nullæque controuersiæ illos fugerent, quin saltem attingerentur, aduersus nouas, quas comminisci studuissent Nouatores, communiti, ad Sanctæ Scripturæ, Synodorum, & Patrum lectionem aptabantur; atque ex ipsa methodo, ac doctrina rationem locorum communium addiscentes, ad eosdem quęcunque vel legissent, vel posthac legerent, tum referre possent, tum inde, cùm opus esset, facillimè depromerent.

Controuersias qua ratione quis tractare breuiter possit.

B C

Ceterùm huc quoque spectant quę diximus, cùm de Positiua Theologia, vel ipsa scholastica, quin etiam quæ in Sacro Apparatu de SS. Thomæ, & Augustini operibus dicentur summatim; Quæve supra de Patrum scriptis legendis attigimus: sensus enim ex D. Scriptura quomodo eruendi sint, ac quænam regulæ seu Tychonij, siue aliorum adhibendæ, quæve quęstionum species tanquam vitiosæ, ac stultæ reijciendæ sint, conati sumus in medium proferre; nisi quòd & huc adtexendum est, quod alibi quadantenus etiam exposuimus.

Lib. 4. & 12. Bibliotheca Selecta.

Quæstionibus Hæreticorum quonam modo respondendum. *Cap. VII.* D

Christus optimus Magister hæresum refellendarum.
Matth. 21.

QVi acutius inspiciet in ipsam Summi omnium Magistri rationem Christi Domini, qua in refellendis aliquorum erroribus, aut interrogationibus utebatur, id efficiet, quod Gregorius Nazianzenus eiusdem exempla Domini obseruans potissimùm animaduertit. *Christus enim,* inquit, *quasdam quæstiones soluere, atque explicare solet, quasdam comprimere, atque obstruere. Cùm ex eo quæritur,* in qua potestate hęc facis, *propter interrogantium vecordiam, & ineptiam vicissim ipse quoque inter rogat.* Baptismus Ioannis, è cælo erat, an ex hominibus? *atque vtrinque interrogantes suos premit, atq; constringit. Vnde etiam nobis nonnunquam ad Domini imitationem, eos qui curiosa disputatione nos lacessunt comprimere, quæstionumq; absurditatem absurdioribus interrogationibus soluere licet, nam ipsi quoque in rebus vanis interdum sumus, vt in his quæ sunt insipientia glorier. At cùm quæstionem ratiocinatione indigentem videt, tum uerò eos, à quibus interrogatur, prudenti responso nequaquam indignos censet.* E

Prudens ratio disputandi cum Hæreticis.

Atqui experti sumus, vt Hęretici in circuitu ambulant, sic eorum astum retundi, cum Diuinum uerbum ijs obijcitur, vnaque in quęstione coguntur consistere: cùm etiam perutile sit perlegisse Augustini disceptationes, quas pręsentibus testibus habuit cum Ecclesię aduersarijs: quasve nostri temporis insigniores Theologi habuere vel Parisijs, uti Claudius Sanctes, qui postea Ebroicensis Episcopus, & Vigoreus deinde Narbonensis Archiepiscopus cum Caluinianis: vel in Germania, vti

Eckius,

A Eckius, Cochleus, ac nouissimè Io. Pistorius cum Lutheranis: vel in Polonia, vti
Perricouiæ factum est cum Arianis, & alijs, vel alibi à reliquis cum cęteris Erronibus.
Mores postea eorumdem Hæreticorum prænouisse, ex Augustini scriptis, quæ in Me-
rhodum redegit Hieronimus Torrensis in Cõfessione Augustiniana, atque è paruulo
Vincentij Lirinensis libello, ac item è libro Tertulliani de Præscriptionibus aduersus
Hæreticos, maximi erit momenti.

Mores Hæreticorũ prænosse cuius momenti sit ad disputandum.

Rursus siue ad disputationum, siue ad prælectionum methodum vtilissimum illud
est, quod Societatis nostræ Patres non ita multos ante annos fructuosissimè facere cę-
perunt. Nempè vt peculiares controuersiæ per theses eruditione fœcundas, breui-
tate gratas, disputandæ proponerentur: disputatę ederentur in lucem tamquam opti-
mi certè Commentarij. Moguntini enim, Ingolstadienses, Dilingani, Viennenses,
B Græcenses, Posnanienses, Vilnenses, Transyluani, pręter alios, magna id cum laude
præstitere. Et hosce quidem nominare libuit, vt pateret omnibus, vnde earundem
disputationum libri confici possint, aut comparari.

Disputationes per Theses.

Petri Fabri vnius è decem Societatis Iesu fundatoribus Epistola de modo Agendi cum Hæreticis. Cap. VIII.

INterea ne quid reticeam, quod ad ædificationem piorum ingeniorum spectare
possit, extat apud aliquos è nostra Societate Epistola Petri Fabri ad Iacobum
Lainez, qui eiusdem Societatis fuit Præpositus Generalis; vterque autem prima-
riæ Ordinis nostri columnæ, cùm Faber passim in Europæ Prouincijs, ac præcipuè in
C Germania Sanctitatis, & doctrinæ edidisset etiam inter ipsos Hæreticos exempla.
Eius igitur Epistola hæc, quę sequitur, fuit de curandis Hæreticis.

Petrus Faber quis fuerit.

Gratia, & pax Christi Redemptoris nostri mentes nostras inhabitet. Amen:

*Missis ad me subinde litteris efflagitaueras, vt certos tibi statuerem Canones, & documen-
ta, quibus Diuini Verbi Ministri vti possent ad extirpandos ex animis Hæreticorum errores,
& inueteratos illorum morbos curandos, sine propriæ salutis iactura. Huic ergo petitioni,
nihil hucusque respondi, nunc, temporis causatus angustias, nunc inquietudinem, qua me do-
mi habebat inuisens: nec minus honesto titulo mercari modo silentium possem, infirmam hu-
D ius manus ualetudinem pro me adducens. Verùm illud me potissimùm purgat, quòd ratio-
nes quales tu desideras audire, mihi nulla succurrunt: dicam tamen nonnullas, qualescunq;
citato scribentis calamo obuenerint. Atque illud quidem primo loco monendi sunt, qui salu-
tem animarum sitientes ad nostræ tempestatis Hæreticos commeant, vt charitatis intima uisce-
ra erga illos gerant; syncerè, atque ardenter illos amẽt; nullas fouentes animo cogitationes, quæ
illos contẽptu dignos suadeant. Accedit huc secundus Canon, vt illos nobis conemur beneuolos
atq; propitios reddere, vt rectè de nobis & sentiant, & iudicent intra se. Hoc autem consequi,
non fuerit difficile, si comiter illos alloquamur, nihil initiò discrepantes, aut cõtrouertẽtes, sed de
ijs rebus tantùm instituatur sermo, quæ nobis cum illis conuenerint. Fugienda igitur inpri-
mis controuersia, vbi altera pars uideatur alteram deprimere, prius enim communicandum
est in his, quæ vniunt, quàm in ijs, quæ diuersitatem sensuum ostendere videantur. At verò
E quoniam hæc Lutheranorum Secta filiorum est subtractionis in perditionem: ac prius in eis
perijt bene agendorum sensus, quàm credendorum fides, Medicinæ ordo ægritudinis ordinem
sequi debet. Progrediendum igitur cum illis est, ab ijs quæ faciunt ad bene sentiendum se-
cundum affectus, ad ea quæ sunt & faciunt ad rectè credendum. Erat enim sanè olim in
Ecclesiæ nascentis primordijs contrarius ordo ad auertendum ab infidelitate Homines. Hinc
siquidem erudiendus primum erat intellectus, ac præceptis nostræ fidei imbuendus. hac e-
nim* fides ex auditu est: *deinde ad rectè sentiendum de moribus, qui sunt secundum fidem
acceptam, paulatim producebantur. At Lutheranis si ad bonos mores redire suadeas, fa-
cile ad sanam fidem mentemque reuocaueris. Si igitur in hominem incidas, cuius non so-
lum doctrina impia sit, & perniciosa, sed vita etiam moribus corruptis perdita, vt hic*

Epistola Iacobi Fabri ad Iacobũ Lainez.

De curatione Hęreticorum.

Charitatis uiscera gerẽda & quomodo erga Hæreticos.

Secundus Cannnes nobis beneuolos & propitios reddere.

In Hæreticis perijt prius agendorũ sẽsus, quàm credẽdorum fides.

Quinam in primitiua Ecclesia ordo in auertendis ab infidelitate hominib'. Rom. 10.

ager

ager retinetur. necessarium est colloquijs hinc inde quæsitis sensim à moribus prauis deterre- A
rioneque est ante ullum verbum de erroribus in fide faciendum.

Exemplum hominis ab hæresi ad fidem Catholicam conuersi.

Expertus ego ipse sum aliquando: Cùm enim vir quidam me rogasset, vt hominem, qui
pertinaciter acquieuerat Lutheri erroribus, eximerem è laqueo, si possem; cùm præsertim dog
ma illud de coniugio Sacerdotum mordicus teneret, ego illico hominis mores nosse pertentaui;
protraxi itaque sermonem, atque ex familiari colloquio, vitam eius deprehendi vitiorum sor-
dibus labefactatam: Assueuerat enim meretricijs amoribus, multis retro annis. Illuc igitur
appuli animum; vt amores impudicos radicitus à corde auellerem, nihil interim de fide sana
apud illum memorans. Factus voti compos, nihil vltra necesse habui laborare. Sed ipse qui
curabatur Domini gratia, aperuit animæ oculos, & errorum tenebras diffugere cœpit; quippe
qui ex amorum prauitate & ortum habuerat & incrementum. Sed quia pleræque omnes Lu- B
theri Scholæ in humanorum operum meritis excludendis miserè errant, oportebit primum ope
ra quæ illi contemnunt stabilire, deinde ad faciendam fidem gradus facere, ea semper apud

Virtutum opera quomodo hæreticis suadenda.

illos loquendo, quæ mirabilem virtutum amorem, & desiderium in ipsorum animis excitent;
quod vt fiat illustrius, manifesto exemplo ostendam. Dicet tibi hæreticorum aliquis, Eccle-
siam neque ad persoluendum horarias preces, nec ad audiendum Missæ sacrum, nec
ad similia posse adigere, proposita capitali pœna transgressoribus: Huius tumentem
animum permoneas oportet, vt orationi, & Missæ libenter vacet; talem siquidem deuotionem

Missam qui spernũt, naufragium denique fidei faciunt.

orationis & Missæ, temporibus statutis habendæ, qui primum excludit, veræ fidei ultimum
fecit naufragium. Erit autem magnum operæpretium animaduertere, quibus nam erroribus
præcipuè innitantur Lutheranorum capita, & Hæresiarchæ. Hi nimirum in præcepto, san-
ctionesque Ecclesiæ, ac sanctorum Patrum acerbè insultant. At hoc quidnam est, nisi exiguas C
ac pene exhaustas in se vires cognoscere; ad bene obtemperandum, & ad laborem tolerandum
cùm posse desperant, vt omnes Canones, præceptaque Ecclesiæ ab ipsis purè obseruentur. Sunt
igitur prædicatione, hortatuque à pusillanimitate spiritus, qua submerguntur, erigendi, refi-
ciendi, animandi, & sancta spe implendi, vt sibi de se ipsis polliceantur (in Domini virtute
seu digito) non solùm quæ iubentur se præstaturos., verùm multo maioribus rebus suffectu-
ros. Ac sanè intrepidè dicere possum, si doctrina efficacia, & ardore spiritus Lutherus per-
suaderetur ex obtemperandi voluntate omnia sua alieno arbitrio moderanda concedere; ac
Religionis cultum, quem semel exuit, resumere; hoc inquam, si persuaderetur, Lutherus &
faceret eadem opera, Hæreticus esse desineret sine alia digladiatione, aut controuersia: Nec
negauerim tamen ingenti robore spiritus, illustrationeque diuina ac inflammatione cordis non
tepida Luthero opus fore, ad tantam firmitatem in bono, & humilitatem, & tolerantiam, ac D
id genus virtutes consequendas. Sunt enim haud dubiè omnes necessaria huiusmodi, ex tan-

Auxilio Dei magno opus esse ad conuertendos hæreticos.

Sermo de uirtutibus, & de morte, ac de Inferno quando utilior cum Hæreticis, quàm Argumenta.

ta miseria & subuersione in statum felicissimum migraturo. Vnde, colligimus non esse da-
tum humanæ prudentiæ sibi polliceri certam hæreticorum reductionem, difficile enim, ne di-
cam impossibile est ad resipiscendum emolliri homines subuersos, nisi Dei digitus in homine,
per hominem diuinitus operetur. Si quis etiam apud illos argumentorum ignarus, aut certè
negligens, loqueretur de uitæ honestate, de virtutum ornamentis, de orationis fructu, de mor-
tis agone, de inferni cruciatibus, aut huiusmodi alijs, quæ vel Ethnicos permouerent ad vitã
frugaliorem, hic nimirum multò plus prodesset Hæreticis, quàm alius quiuis auctoritatibus,
& locis argumentorum onustus, ad euincendum. Et, vt semel omnia dicam, hæc gens ad-
monitionibus, exhortationibusque suadenda est ad mores corrigendos, Deique amore ac timo
re frænanda est. Sic enim fiet, vt pusillanimitatem exuant, tædium Diuinorum abijciant,
mentis diuagationem sistant, & alia multa compescant, quæ re uera non prius intellectum E
oppugnarunt, aut læserunt, quàm manus, pedesque tum corporis tum animi. Christus Re-
demptor omnium, spiritus sui Diuini ope cadentes sustineat, & lapsos erigat; nouit enim opti-
mè verbum suum libris scriptum non sufficere. Finem fecero, si te prius rogem, memine-
ris me hæc scripsisse gratia obsequendi Sancto spiritui soli, qui te ad hoc postulandum impu-
lit. Si locum meditationi, mentique intimè dedissem, plura fortasse occurrerent in rem præ-
sentem; sed, vt mihi persuadeo, omnia dirigi possunt ad Canones prædictos, Vale.

A

Cum quibus Hæreticis mitius est agendum. Cap. IX.

HÆc quidem Faber: quę tandem eatenus vsurpanda sunt, quatenus negotium est cum popularibus, aut etiā magistratibus ijs, vel nobilibus, quibus altius in corde peruersitas non hæsit: quamquam & ex ijs, qui verbi ministri apud Hæreticos dicuntur, possint esse quidam, quibus quoniam Patrum, & Synodorum legitimarum doctrina non innotuit, ij potius seducti, quàm seductores sint dicendi. Quare & cum istis mitius agendum est, ac ipsa cum uerbo Dei scripto, & tradito doctrina Patrum insinuanda, quam commodè ipsi per se legant, mox item priuatim cū ijs agatur; nam ita multi ad cor redierunt, Fidemque Catholicam deinceps egregiè propugnarunt. Quòd si cum peruersissimis agendum sit, quales plerunque sunt
B Caluiniani, & aliarum hæresum sectarij, hi qui post unam, uel alteram correctionem moniti haud resipiscant, *nulla cum talibus* (inquit Cyprianus) *commercia copulentur, nulla conuiuia, vel colloquia misceantur, simusque ab eis tam separati, quam sint illi de Ecclesia profugi.* Sic Athanasius viperea Hæreticorum dicit esse uitanda colloquia, nihil ut nobis sit commune cum ijs, qui Catholicæ aduersantes Fidei, solo sunt nomine Christiani. Inde illud Apostoli tam sæpe, & tam serio de Hæreticis loquens. *Et hos deuita.* Sic notissimum est, quod S. Ioannes Apostolus, & Euangelista fecit, qui posteros, suo monens exemplo, de balenō, in quod erat ingressus, mox exiliuit, vbi Hæreticum Cherintum ibi esse cognouit. Sanè à populo derelictum esse ipsum, qui in hæresim incidisset, ac neminem in balneo, quòd introierat, uoluisse lauari, nisi prius aqua omni eiecta, & noua rursum infusa; & pueros ipsos, quorum lusoria pila
C pedem in foro contigerat iumenti, quo Episcopus vehebatur, continuò exclamasse omnes, & magno in ipso foro accenso igne in eum pilam coniecisse, Ecclesiasticis historijs est traditum. Quę volui huc adscribere, quòd non desint, qui specie recti decipi queant, claudicantiumque nescio quorundam opinationem sectentur, qui Hæreticos cum Catholicis miscere, & cuique quam velint opinionem amplecti sine noxa licere arbitrantur. Sed qualescumque demum Hæretici fuerint, meminerit qui cum eis aget, expedire quàm maximè, ita in lectione Euangeliorum, & scriptorum Apostolicorum esse versatum, vt loci præcipui sint noti, quibus ex ipso Dei verbo scripto Hæretici conuincantur. Et verò, cùm hoc vnum ipsi vrgeant, anteuertenda illorum est fraus, ac dicendum, nolle nos, nisi vt ex verbo Dei expressè agāt nobiscum. Inde enim fiet, vt quoties aliquem ex suis Hæresiarchis attulerint, vel ex proprio Marte enun-
D ciauerint, id ipsum ruat per se se, ac illorum astus in ipsorum recidat caput.

Epistola 3. lib 1. Cum Hęreticis non habenda commercia. Athanasius. Serm. de Passione. Theodoret. lib. 4. Hist. capit. 14.

Notas falsorum ac verorum Magistrorum, & Caussas Hæresum prænoscendas. Cap. X.

AT quoniam attigimus supta hæreticorum ingenia è Patribus vtiliter esse agnoscenda, reliquum est, vt, vnde hoc peti certius possit, ostendamus. Post Patres igitur, Fridericus Staphylus aureo libello, quem de trimembri Lutheri Theologia; reliquis item, quos deinceps scripsit aduersus Melanchthonem & alios, cum quibus vixerat, eorumque hæresim aliquandiu hauserat; magnam afferet lucem. Est item Stapletoni oratio ad finem libri demonstrabilium principiorum adiec-
E ta in postrema editione (nam in prima non extat) qua oratione utilissima proprias hæresum caussas ob oculos ponit; quibus caussis cognitis, vix quisquam iam fuerit hebes, quin remedia intelligat extinguendis hæresibus præsentiora. Stanislaus item Socolouius, ea concione, qua à fructibus Hæreticorum eos esse cognoscendos exposuit, planissimè ista docet: Id quod & in alijs operibus facit, de quibus suo loco dicemus; Sed & nobis, cùm non tam ex libris, quàm è uarijs Prouincijs hæresi infectis, ipsæ hæresum radices, ac demum impietates incurrerent in oculos, eorum Atheismos euulgauimus, qui Hæreticorum ingenia satis exprimunt. Quintus autem liber Michaelis Medinæ inter septem de recta in Deum fide, copiosè, atque efficacissimè hæc commonstrat; *Nimirum (ait) est inter Christianos multiplex ordo: sunt qui & intelle-*

Qui libri ad Hęreticos cognoscendos vtiles. Fridericus Staphylus. Stapleton. Stanislaus Socolouius. Atheismi hæreticorū. Michael Medina.

ctus acumine, & Sanctarum Scripturarum cognitione, non modo in generali, sed in particulari quoque Hæreticas technas deprehendere norunt; atque ijs quidem nihil scribimus: sunt & qui mediocrem tum ab ipsa natura, tum à literario exercitio nacti sunt eruditionem, quibus regulas quasdam tradimus: ad quas, quasi ad quædam ipsius Fidei Axiomata, ac prima principia, quæcunque proponuntur, dirigere possint: ac quasi lapide Lydio vera Fidei aurum à chimico illo Hæreticorum cupro, prudenti attactu, solerter discernant. Sunt demum, qui & intellectus, & eruditionis expertes, neque in particulari, neque in generali, hæreticã doctrinam à vera Fidei professione distinguant, sed sola maiorum auctoritate ducantur; quibus non regulas, & generalia principia, ex quibus verum esse, aut falsum, quod offertur sibi rationali discursu persuadeant, sed notas quasdam ac signa dabimus, quibus falsos Magistros, ac veræ Fidei corruptores, à veris, & Euangelicæ doctrinæ cultoribus, prudenter dignoscant; vt iuxta Christi præceptum, cum columbina simplicitate; ad Hæreticos dolos deprehendendos, prudentia quoque serpentina proficiant. Quoniam uerò & hi sunt plures, & præsentiore Antidoto pro sua maiori discrimine indigent, his prius, deinde illis nostra in hac parte commentatio deseruiet. Trademus ita (inquit) hoc libro, auctore Deo, quæ de deligendis veræ doctrinæ Magistris falsæ notæ esse potuissent: deinde quæ sint illæ notæ, aut signa, quibus homo Catholicus quasi certissimis vti debet; tandem certissimam methodum quandam discernendi hæretica, & Catholica dogmata; quæ non solùm mediocribus; sed etiam plebi possit esse vtilis, exhibebimus: nam exactiores, Catholicæ, & hæreticæ doctrinæ discernendi rationes, & quæ ampliorem eruditionem requirunt, sequentibus libris reseruauimus. Hæc Medina. Ad quę si quis praxim Inquisitorumiudiciariam Vmberti Locati Episcopi Balneoregiensis Ordinis Prędicatorum adiunxerit, quæ (postrema præsertim editione) Venetijs prodijt à Damiano Zenario; erit vnde tamquam in speculo laruæ hæreticorum maculæ statim appareant.

Catholicorum varia ingenia pro hęreticorum technis discernendis.

Matth. 10.

Delectus verorum Magistrorum vnde habẽdus.

Anno 1583.

A B C (marginal section letters)

Num expediat, vt quemadmodum Ecclesia permissu leguntur libri nonnullorum Antiquorum Patrum, qui in errores aliquos inciderunt, sic & Hæreticorum libri voluentur. *Cap. XI.*

Lib. 6. c. 6.

EXtat etiam Conradi Bruni viri prudentis, ac docti liber de Hæreticis dignoscendis, quo egit; *Num quâ libertate Patrum aliquot scripta ab Ecclesia non approbata leguntur, eadem Hæretici libri legendi sint?* Respondet igitur ipse, aliam esse conditionem aliorum scriptorum, in quibus & ipsis ueris falsa quædam permiscentur; cuiusmodi sunt quædam Ecclesiasticorum Scriptorum, vt Irenæi, Tertulliani, Origenis, Cypriani, Epiphanij, & aliorum. Neque enim, quia quędam illi Patres scripserunt, quæ à Catholica Ecclesia postea reprobata sunt, ideo etiam libri toti, in quibus ea continentur, reprobati intelliguntur. Immò in his, quæ reprobata non sunt, integra eorum lectio manet; Sicut Cypriani omnia legimus, & tantùm declinamus, quæ de Baptismo Hæreticorum iterando scripsit.

Quæ vitanda sit in Cypriano, Origene, & alijs Doctoribus.

Origenis omnia legimus, ea verò tantùm non amplectimur, quæ vitanda esse Hieronymus docuit. Et Gelasius Papa inter apocrypha numerauit.

In Irenæo, & Lactantio Firmiano omnia legimus; ea tantùm fugimus, quæ cum Catholicæ Ecclesiæ sententia non consentiunt.

Alia est ratio de libris Hæreticorum.

Sed quid obstat, inquis, cur non ad eundem etiam modum Hęreticorum libri legãtur, vt scilicet vera legamus, falsa repudiemus.

Respondeo, Hæreticos ab Ecclesia ita abscissos esse, ut nulla in re cum Catholicis communicare, immò ne Catholicorum quidem nomen habere mereantur.

Ideoque vt in disputationibus Catholicis nulla eorum mentio fieri debet, ne honorem aliquem in Ecclesia habere uideantur, aut eorum commemoratione Catholicorum venerandi conuentus offendantur, (vt Theodosius, & Valentinianus cõstituerunt) ita nec veritas ipsa prostituenda est, vt sub improbis illis (ait Conradus) Hęreticorũ nominibus, & libris enuntietur. *Contrà vero Catholici, etsi quædam in eorum scriptis reperiuntur à sententia Catholicæ Ecclesiæ aliena, tamen ea non illi suo arbitrio inducere voluerunt, nec sectam aliquam confingere, & eligere; quippe semper parati, si Ecclesia*

D E (marginal section letters)

A *Catholica aliud definiret, intellectum suum in ipsius obsequium captiuare. Vnde, & ex nobis fuerunt, nec vnquam ex nobis exierunt, sed semper nobiscum manserunt.* Vnde, sicubi humanitus errarunt, Ecclesia, eorum erroribus correctis, quos & ipsi correctos esse voluerunt, in ceteris integra eorum scripta esse voluit, nec ob errores aliquos, sanam eorum & Catholicam doctrinam repudiandam.

Alia mente sunt Catholici vbi errãt, quã sunt hæretici.

Sed & libros Gentilium eo modo legimus, vt quę in his vera sunt pro confirmanda veritate, & confutandis Gentilium erroribus recipiamus, reliqua abijciamus. Sicut & Paulus de paganorũ libris aliqua tamẽ in suas epistolas transtulit, nec tamẽ cũcta, quæ ab his pariter scripta sunt, excepit. Hoc inter Catholicorum, & Ethnicorum scripta interest: quòd illis nullam auctoritatem tribuimus, etiam in his, quę uera sunt, B hæc uerò auctoritate etiam aliqua tanquam ab his, qui docendi munere funguntur, proficiscentia dignamur. Nam, vt Hieronymus ait: *Si quid veri Sybilla, & Orpheus, alyue Gentilium uates, aut Philosophi prædixisse perhibentur, vales quidem ad reuincendam paganorum vanitatem, non tamen ad istorum auctoritatem amplectendam.*

1. Cor. 8. 10. Libri Gentilium cur legantur. Tit. 1. Act. 17.

Iis, qui Theologiam aliè non degustarunt, quinam libri percommodi ad Hæreses iugulandas. Cap. XII.

QVoniam verò non solùm sapientibus debitòres sumus, ideo dicendum est, quinam libri vsui futuri sint ijs, qui in scholis publicè non leguntur. Primò itaque Doctrina Christiana, siue Catechismus Petri Canisij ab istis legatur, qui tã C quam compendium est uniuersę Theologię, cuius docendi, atque audiendi necessitatem, vtilitatem, ac rationem Epistola ea ostendit, quam ad Tarterium Trecensem Decanum scripsimus. Deinde Catechismus iussu Tridentini Concilij emissus in lucem à Pio Quinto, qui quasi commentarius est Catholicorum omnium Catechismorum. In eo enim tota Theologia traditur, quanta satis est imbuendis Parochis, & populis docendis, siue quæ ad fidei articulos, siue quæ ad mandata Decalogi, Sacramenta, rationem orandi Deum attinent. Si quis uerò Cyrilli Hierosolymitani Catecheses, aut libros (vti quarto libro diximus) de catechizandis rudibus ab Augustino scriptos addiderit, eum non pœnitebit. Sin prolixiores optauerit, legat libellum nostri Edmundi Campiani martyris, qui ea fidei Catholicæ argumenta, & rationes continet, quas Academiæ Oxoniensi paucos ante annos, summatim (sed elegantissimè) pro-D posuit. Earum uerò explicationes, ac definitiones suo tempore quilibet cernere poterit in libro ampliore, quem aduersus Hæreticum Vuittachetum Anglum Ioannes Duræus Scotus aptissimè scripsit. Præter istos autem, summa compendiaria Vitarum sanctorum uirorum percurratur, ac vix vnquam de manibus deponatur. Magnum enim hę momentum habent ad insinuandam omnium Ecclesię temporum notitiam, ac pietatem illam, & cultum, cuius exemplo tam viuido, ipsa Hęreticorum & doctrina, & uita uel concidat, uel certè emendetur, necesse est. Atque ut hoc nunc addam, illud pro comperto, & certo habendum est: si quis quantumlibet Hęreticus, eo adigi posset ut Diuinam lucem precaretur ex animo sibi infundi ad eorundem Sanctorum Patrum Vitas non tam percurrendas, quàm attentè legendas, uix fieri posse, quin uehementer ad Catholicam fidem suscipiendam afficeretur. Non desunt au-E tem Catholici libri Hispanica, Gallica, Italica, Polonica lingua editi, ab ijs legendi, qui Latinè non norunt, quemadmodum liquebit ad calcem huius operis ex Catalogo auctorum, qui contra Hęreticos scripserunt. Quos item Auctores è Catholicis Theologis cognoscere poterit. At omnino tam docti, quàm non ita docti perlegant obsecro, quæ cap. 39. huius Libri è Giberto Genebrardo attulimus.

Catechism' Petri Canisij.

Catechism' Romanus.

Cyrillus Hierosolymitanus.

Edmundi Cãpiani aureus libell'.

Summa vitarum sanctorum.

Hæretici si serio Sãctorum vitas legerent conuerti possẽt.

Cum Hussitis, & eiusmodi alys quonam modo agendum. Cap. XIII.

SChisma cum hęresi iũctum, esse tantò deterius simplici hęresi, quantò plus retinet laruę, qua pietatem prę̨sefert, ac eorum penè rituum, & Sacramentorum speciem, quam Catholica Ecclesia seruat, non tam uerum est; quàm uerissimum. Quamobrem huc sedulò incumbendum est, ut de eiusmodi hominibus ad Dei

Schisma quo sit hæresi grauius.

gloriam reportetur victoria: Sanè igitur eos ad aliquam animi submissionem deducere, summopere conducet. Cùm enim hæresis & Schisma non sit primum peccatum, sed pœna peccati: superbiaque sit ipsissima hæreseos mater, nutrix, & fomes; nullum erit præsentius Antidotum, quàm ipsa virtus humilitatis: Quare primò expediret agere de horrendo superbiæ vitio, sic sensim, vt ne ad sese traducendos illi suspicarentur hoc fieri. A

Radix hæresis superbia.

Cùm verò Hussitæ in eo arcem suæ pertinaciæ collocauerint, vt sub vtraque specie Sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum laicis quoque sumendum esse asserant, videat qui velit laborem nostrum ad finem libri, quem inscripsimus Refectionem Imposturarum Dauidis Chytræi, vbi agitur hac de tota materia quàm breuissimè. Ex ijs autem, qui de vtraque specie an danda sint Laicis, scripserunt, sequentium auctorum libri capita hæc continent. B

Ioannes Host Episcopus Misnensis peculiari libro tempore Concilij Constantiensis aduersus Bohemos conscripto, id ipsum pertractat, atque hic Venetijs anno 1561. iterum editus est.

Ioannes EcKius in suo Enchiridio breuissimè, sed efficaciter id ipsum ostendit, post sanctum Martyrem Ioannem Roffensem.

Ioannes Hessels Theologus Louaniensis post alios multos, libro suo de vtraque specie, aduersus quendam consultorem, qui se pacificatorē Ecclesiæ venditabat, sequentia pertractat.

Ex Scriptura omnibus locis, quę aduersarij solēt citare, nullum extare præceptum de sumendo à Laicis calice.

Ex Patribus Ecclesiam ueterem uulla ratione sēsisse communionem vtriusque speciei esse præceptam à Christo Laicis.

Non plus spiritualis fructus ex utraque sacramēti specie sumpta percipi, quàm ex una.

Non licere cuiquam superiori illis annuere vsum calicis, qui eum ex errore petunt.

Edmundus Augerius Theologus Societatis Iesu in libro suo de Sacramentis Gallicè conscripto, & Parisijs edito, agit de hac ipsa materia eruditè. Atque ex Ecclesiæ Africanæ, Orientalis, & Occidentalis praxi eandem, quæ alia methodo ab alijs Theologis tractantur, veritatem comprobat.

Claudius Sanctes Episcopus Ebroicensis libro decimo suarum repetitionum de Eucharistia fusè hac de re agit, cùm ibi multa quæ item attigerat Ioannes Hessels, pene ad verbum ex eo referat.

Gulielmus Alanus Anglus Cardinalis, libro de Sacramentis capite secundo, & sequentibus, hac ipsa de materia, alia licet methodo, perdoctè & profundè agit; totam nempe rationem, seu significationem Sacramenti sub una tantum specie esse 2. Totam Sacramenti gratiam una specie acquiri. 3. Nec institutionem nec præceptum, nec exemplum Christi efficere, vt vtraque species cuilibet communicanti sit necessaria. 4. Et pro unius speciei communione, & exemplum Christi & Apostolorum extare. Praxim Ecclesię post Apostolorum tēpora pro indifferētia utriusq; uel vnius speciei. 5. Asseruationem in unica specie panis multò communiorem inueniri, quæ ad Sanctissimi Sacramenti reuerentiam semper est uisa cōmodior. 6. Quæ ex decreto Gelasij obijciuntur dilucidè, & planissimè declarantur. C

Præter hæc sunt editæ Assertiones Theologicę de Communione Sanctissimæ Eucharistiæ sub una specie, defensæ publicè Viennę anno 1580. à Georgio SecKerade à Pysnice Morauo, è quibus breuiter, & fœcundæ rationes, & loca Diuini verbi, atque patrum, Imposturæque Hæreticorum, ac Schismaticorum percipiuntur. D

Henricus Blyssemius Theologus Societatis Iesu hanc nouissimè materiam diligenter ac doctè vniuersam proprio libro excussit.

Robertus denique Bellarminus Card. optimè.

Artes Hæreticorum deteguntur. *Cap. XIIII.*

HÆc cùm ita sint, præstat, vt ex adiuncta epistola, quam Ioanni Tertio Suecię Regi scripseram, cùm ei dicassem Refutationem meam aduersus Dauidem Chytræum, intelligantur quænam obijci ab alijs Hæreticis soleant contra Catholicos: quęve ad illa refellenda possint aptissimè adhiberi. Epistola autē hęc est. E

Auctoris epistola ad Io. III. Sueciæ Regem, qua artes Hæreticorum deteguntur.

Errores Dauidis Chytræi, atque eorum qui (vt ait Tertullianus) ex Euangelio Hęretici esse voluerunt, ab optimis viris impulsus aperueram, cùm ille, ne prorsus decoxisse videretur, nouam mendaciorum farraginem ex Magdeburgensium Centurijs, & Melanchthone contra me corrasam, ausus est V. R. M. dicare. Quamobrem plerique & isthinc, & aliundè, me hortati sunt, ne silentio meo paterer hominem inani triumpho exultare inter eos, quibus auctores, quos citat neq; vnquā innotuerunt, & ne innotescerent, iamdiu eos Lutherus, & huius male nata soboles de medio sustulit. Ego verò, licet illū ab omni antiquitate, & ab hoc sęculo proscriptū sciebā, duas tamē

A ob causas lubens hoc scribendi onus iterum suscepi: quarum fuit prior illa, quę meos qualescunque labores, atq; itinera isti interiori Septentrionali tractui aliquot abhinc annis addixit: posterior autem, quæ ex colloquijs ijs extitit, quæ de ineunda inter Catholicos & Protestantes concordia tum in Transyluania, & in superiore Hungaria, tum in Saxonia penè ipso tempore habueram, quo responsum Chytræi ad manus meas peruenit. Itaque cum illo primo ad V.R. Maiestatem, deinde ad verbum Dei scriptum, & ad veteres Græcos Patres, mox ad quattuor Oecumenicas, ac deinceps ad alias quasdam Synodos, denique (si Deo placet) ad Confessionem Augustanam tanquam ad legitima tribunalia prouocasset, quædam uerò de Picardica secta, & de Erasmo interferens, tandem quorundam eminentium Principum nomine in re fidei abusus fuisset, faciendum mihi putaui, ut ei responderem. Eadem enim opera uidebam B cordatis hominibus me posse satisfacere, qui cùm de me eam de qua dixit, rationem concordiæ de Religione perquisiuissent, habituri hoc libro essent ob oculos, quæ cupiebant, si serio consultum saluti suæ voluissent.

Ad quosnam prouocēt Hęretici callidè.

In primis igitur notas, & characteres Diuini uerbi, cùm (id quod res ferebat) distribuissem in insitum, traditum, scriptum, ostendi nullum prorsus esse, aut fuisse apud istos, qui sese Euangelicos venditant. Inde eùm ad quattuor Oecumenicarum Synodorum tractationem descendissem, quid illis contineretur, summatim exposui Nempe dogmata de fide Sanctissimæ Trinitatis: Decretum de Pascha emendando, & ritè celebrando: & Canones ac diatyposes, seu constitutiones quasdam Nicænę Synodi: quę nunquam (quod sciam) Græcè editæ, ut ederentur hoc libro, meis additis annotationibus, operam dedi. Qua in re latus patuit campus, in quo fides ipsa, & facies, siue C hierarchia Ecclesiæ Apostolicæ, quasi explicari, & sub ipsum aspectū oculorum subijci potuit. Ac peropportunè item est factum, vt quę dogmata ad plerosque Apostolici Symboli articulos spectant, ea planissimè monstrari potuerint fuisse à Luthero, Melanchthone, Caluino, Beza, ab Vbiquitarijs, Anabaptistis, Puritanis, Picardis, nouis Arianis, Samosatenis, & id genus pestibus, uel pręcisè negata, uel atheismis inuoluta. Neque verò minus commodè ostensum est, quàm iustas ob causas Decretum Nicænæ Synodi de Pascha corrigendo reuocauerit ad usum Gregorius XIII. vt Sanctissimæ memorię Pontifex Maximus, sic istius gentis amantissimus parens.

Hæretici sese venditant Euangelicos.

Synodi Nicęnæ pręcipua capita.

Greg. XIII. laus.

Adieci Canonum interpretationem, notasque Chytræi imposturas retexi, quibus alias priores suas cumulauit, dum falsos Canones pro ueris, & ueterum SS. Patrum exempla subdolè detorsit ad hęreses, contra cœlibatum, & uisibilem in terris Eccle- D siæ Principatum, ac Sacrosanctam Eucharistiam, & inuocationem Sanctorum, atque aduersus alia pleraque omnia contegendas.

Etenim (vt è pluribus aliquid afferam, quod in ipso opere firmissimis argumentis refutatum est) cùm ille contra cœlibatum Sacerdotum tertium Canonem Synodi Nicænę exponit, & quemdam alterum Synodi (ut ille oppinatur) sextę supponit, nec illum bona fide interpretatur, neque in hoc suæ artis obliuiscitur, quippe qui non retulerit, nunquam Synodi sextę Canonem istum in Ecclesię Catholica fuisse receptū: In Trullo quidem fuisse propositum, sed nunquam approbatum, Synodum uerò illā, seu conuentum, qui legitimè non fuerat habitus, vocatum fuisse Quinisextum, quasi vtriusque supplementum, cùm neutrius Synodi fuisse verè dici potuerit. Atqui & bonus iste noster deprehenditur, quàm semper similis sit sui, dum partem eiusdem ipsius E Canonis citat, partem supprimit, taceat uerò Canonem, qui eundem præcedit, aduersari superiori, quo decernitur, ut Africana, & reliqua Occidentis Ecclesia seruet in Sacerdotibus cœlibatum, quem antiquitus obseruauit à tempore Apostolorum.

De cœlibatu Sacerdotum.

Trullanam Synodū non fuisse approbatam.

Objicit autem alias Synodos, sed & interea reticet, quæ satis apertè priore meo libro ea de re scripseram, quibus eas obliquè citantium dolus manifestus euaderet. Præterquam quòd haud expositis causis, & peristasibus rerum, confusisque sequentibus cum præcedentibus Canonibus, eas trahit ad cœlibatum euertendum, cùm nihil minus ij Patres cogitassent, qui Eustathij hæreses, & alia quædam tollentes, sese ab Ecclesia subducebant. Quare Canones ipsos Gręcos, ac cetera ex Patribus loca unà cum incorrupta uersione Latina, ubicunque fuit opus, attuli, ut qui etiam alieni

Eustathij hæreses.

Parentes Gregorij Nazianzeni, & Basilij ante Episcopatũ legitimos genuere filios. Synesius qs

sunt à fide Orthodoxa, nisi sanati voluerint, certè conuinci facile possint. A

Cùm verò Chytræus parentes SS. Gregorij Nazianzeni, & Basilij, atque alios Episcopos scribat genuisse filios, tacet tamen hos ante adeptum Episcopatum ab illis fuisse progenitos.

Synesium affert scribentem, se Episcopum velle filios gignere, & cupere plures bonos è matrimonio sibi procreari. At silet eum neque Episcopum, nec Sacerdotem, nec adeò Christianum omnino fuisse, dum illa ad Euopium fratrem scriberet.

Hylarius.

Vt de Hilario similem nectat dolum, affert carmina ex Baptista Mantuano Carmelita. Verumtamen tacet, ea Carmelitam non tanquam ex se, sed ex alijs Ecclesiæ Christi obijcientibus scripsisse. Quapropter idem Carmelita S. Hilarium paulò post egregiè collaudat, quod Sacerdos iam, & Episcopus continentissimè uixerit: atque, tum uxorem, quam ante Sacerdotium duxerat, tum filiam virginem, quã ex ea, priusquam sacris Initaretur, susceperat, oratione ad cælum præmiserit. B

Sacrificij Christiani oblatio, consecratio, manducatio, Res ipsa.

Iam quæ attinent ad visibilem Ecclesiæ in terris primatum, atque ad Cælitum erga nos charitatem, nostramque cum ijs communionem, (quæ quidem omnia Chytræus blasphemè subsannat) Sic ijsdem Synodis, ad quas videri voluit prouocasse, comprobata sunt, vt se impium, ac nullam habentem communionem cum Christo, aut cum Sanctis eius, planissimè prodat. Nam quòd pertinet ad sacrificij nostri Christiani oblationem, consecrationem, remque ipsam (quæ est Christus Dominus) vsum item & titus, ac fructus pro anima & corpore, atque pro hac, & futura uita, ac deniq; ad omnia quæ Apostolorum erant tempore, id omne olim aduersus Caluinianos ostenderam, quare & illinc peti poterit, si quid isthuc spectare posse videatur.

Atqui cùm ille Confessionem Augustanam, & Picardicam sectam commendasset, C ego verò earundem ortus, variationem, portenta ex uerissimis historijs, & Archiuis deprompta breuiter proprio libro conscripserim, ad eas, & Chytræum & reliquos ablegatos uelim.

De Augusta na Confessione, & Picardica.

Ceterùm cùm res ipsa clamat nunquam aliquid consensionis consequi potuisse ex varijs eiusdem Confessionis Augustanæ editionibus, aut ex consarcinato quodam Lutheri corpore doctrinæ, vel ex Philippi examine, aut denique ex concordia Iacobi Andreę, siue ex quibuscunque aliorum Hæreticorum conciliabulis, certè unicam istam aspectabilis Ecclesiæ Apostolicę faciem, quæ hoc libro proponitur, Christi promisso, & viuo eius uerbo nixam, & ad omnes Satanæ insidias roboratam tot testibus, vnicum antidotum esse, sanandis tot morbis, qui alioquin quotidie inualescunt, sapienter V.R.M. pridem intellexit. Cùm enim symbola, & regulam fidei (quã Catholici D antiquissimè amplexi sunt) Protestantes ipsi in suis templis publicè recitent, nulla vtique certior, neque pacatior finiendarum cõtrouersiarum methodus iniri unquam poterit, quàm vt interpretes eiusdem regulę fidei adhibeantur, qui eam ipsam unanimes plenissimo quasi Ecclesię Christi theatro (& quidem ijs orbi Christiano imperantibus, qui fuererunt oculatissimi & summi viri) ex Diuini codicis verissimo intellectu, atque ex Apostolorum doctrina condiderunt. Quinã ènim aptius uim legum declarauerint, quàm qui fuerunt earundẽ legislatores, ac nõ iniuria dicũtur animę legũ?

Ratio certa finiendarum controuersiarũ inter Catholicos, & protestãtes.

Idem de alijs rebus, seu etiam ritibus dicendum est. Ecquem enim testem alium, vel grauiorem, vel propriorem prioribus sęculis, uel uita sanctiorem, uel remotiorem ab effectu horum temporum, uel denique in quem cadat minor suspicio, (cum przesertim prioribus Ecclesię sęculis, & quidem in Oriente (non Romę) quatuor illę priores Synodi habitæ sint) assequi aliquis possit? Quod si quis de Latina earum uersione E ambigeret, extant Gręca exemplaria, quę uel ex Gręcia peti possent uetutissima: quãquam ferè omnia meliora, uti depositum aliquod, Deus in Ecclesię Catholicę, ad in ipsius Apostolicę Romanę sedis sinum, tanquã ad munitiorem locum transuehi uoluit. Quę quidem, quando non essent à Catholicis conuersa fideliter, certè ad ipsũ Ptolemęi Regis Ægypti exemplũ uerti à pluribus possent, qui eodẽ tempore uarijs in locis distributi idipsũ de Synodis facerent, unde omnis fraus pręcaueretur. Quod si his repudiatis, nunc ille, modo alter, postea nescio quis alius, qui desertis Ecclesiæ castris huc illuc omni uẽto circũferatur, Synodis illis Oecumenicis pręlatus fuerit, nemonõ intel-

A intelligit meritò fieri, vt singulo nouilunio noua erumpat hæresis, vel atheismus : ac tandem opus sit, vt cerdones, & futores in Rebuspublicis decreta de religionis dissidijs, quam nunquam nouerunt, sanciant, quemadmodum his ipsis mensibus in hac citeriore Balthici maris ora contigit.

Habet R.M.V. quæ me causæ mouerũt ad scribendum, quidve hoc opere contineatur, quæ denique ratio concordiæ ineundæ certissima sit. Quæ omnia relicto illo conciso scribendi genere, quod alijs tractationibus meis libenter adhibebam, paulò fusius exposui. Primùm quidem: quòd cùm hoc in gratiam eorum scripserim, apud quos vix vlli veterum libri integri, aut ipsa Scriptura incorrupta reperiatur, necessarium erat, vt ex fontibus ea proponerem, ne hac illac eadem quæritantes, nec inuenientes, dubij essent, quid crederent. Deinde quod sciebam, ex istis ministrorum dissidijs, & B blasphemijs (ne dicam summa imperitia) factum iam esse, ut plerique omnem ueterem ac veram Ecclesiam, & Patrum antiquorum doctrinam quotidie auidius cupiant. Vestram autem R.M. non solere pati, vt aduersus eos aliquis blateret: multò uerò minus passuram, ut istorum commenta pro Dei verbo, ac vitra pro margaritis, Regnis istis venditentur: In qua nouit optimè, neque meliores quàm auitæ Ecclesiç merces inuehi posse, nec aliud magis regium effici posse, quàm vt per veritatis lucem ad cultum Dei stabilem, ac certum populi reducantur. Optandum certè est, quàm quod maximè, ut quem adhuc cultum memoria, & corde plurimi isthic retinent, cum fouere liberè possint, ac tantus fidei thesaurus, qui Deo miserante non obscura sui splendoris indicia exerit, tanquam candelabrum (vt Christus docuit) super mensa positum omnibus illucescat. Deus in cuius manu corda sunt Regum V.R.M. donis cælestib. auC ctam incolumem diutissimè seruet.

Iudicium de Augustana Confessione, cuius variatio & pene, antequam prodijt in apertum interitus examinantur. Cap. XV.

ETsi nomine Confessionis Augustanæ aures Septentrionalium ita personant, ut nemini ferè venire possit in dubium, ea ne fuerit aliquid; rectissimè tamen ambigi, ac quæri potest, an quidquam re vera fuerit? Primum enim, si qua fidei Augustana Confessio vnquam fuisse, dicenda sit, eam fuisse, ac dicendã esse, quæ Catholica fuerit, necesse est: quam quidem ij, qui Christianum in Germania, promulgarunt Euangelium, initio inuexere: quamve adhuc & Augustanus Episcopatus, & Ecclesiæ Catholicæ prædicationis certissima uestigia testantur. Sin uerò eam accipimus, D quã hęretici anno superioris seculi trigesimo Augustæ Carolo Quinto, & ordinib. obtulerunt, ea non una, sed plures fuerunt, & quidem dissidentes inter sese, nec ab ijsdẽ auctoribus profectæ, ut planè quid ista sit ignoretur. Ei Principum quidem quorundam nescio cui Cõfessioni subscripsere Norimbergenses, ac Reutligenses; verùm quę ab alijs quattuor Imperij ciuitatibus oblata est, alia erat, nec ille inter sese conuenire potuerũt. Zuingliani enim nomine earum ipsarum quattuor, suam & ipsi Augustę Cõfessionem eodem tempore per Gasparem Hædionem proposuerunt, quę à reliquis erat alienissima: sed & cum triplex non uerbis solum, verum etiam sententijs, variatio exemplarium vnus & eiusdem confessionis Protestantium prodijsset, incertum est, ex quibus lineamentis certa ipsius facies agnosci possit. Eadem quidem omnibus erat inscriptio, qualis procurantibus Luthero, & Melanchthone, Carolo Quinto tradita E fuerat. At exemplaria nec eadem erant, & inter sese pugnabant, ut diximus. Ac cũ prior decem & septem, secunda uiginti octo atticulos comprehenderit, Lutherus autem plures alios sub eiusdem pallij nomine texerit; & quasi aliud agens multa insinuauerit, quibus religionis & Imperij publicę pacis iugulum petebat, mirificè nutarunt, qui in re tam lubrica, pedem figere uoluerunt. Accedit quod statim enata, plures annos delituit; ut ubinam gentium esset, ac quibus in archiuis iaceret, ne posset quidem sciri: Quò uerò tota res altius occuleretur, varia supposita sunt, vt Apologia Melanchthonis, & alia. Quamobrem non Confessio, sed inficiatio, atque negatio Euangelicæ, auitæ, Christianę, ac uerę Augustanę fidei iure optimo uocanda est.

Num vlla fidei confessio Augustan. vnquam re ipsa fuerit, ac si fuit, quænam illa censenda sit.

Argentina. Kostnitz.

Memingen Lindau.

Vide Coelęũ de uijs præparatorijs ad concordiam.

Luthe contr. Amb. Catharinum, de Põtificatu, & de Imperio, & de potestate seculari.

De Capt. Babilon.

De Confess. ad Franciscũ contra duo Cæsarea mãdata.

In lib. contr. epist. Regis Angliæ.

De iudicio Christianæ congreg.

Cõfessio Augustana Christianæ est cõfessionis negatio.

A

Variationem eiusdem Confessionis Augustanæ ab ipsismet hæreticis agnitam, atque ab eorum plerisque eandem Confessionem fuisse reiectam. Cap. XVI.

Chytræus f. 30. 115. 121. 117. in histo. de Cõfessio. Aug.

Nota Protestantium originem Euangelij.

NOTA.

ET plures quidem Protestantiũ Diuino iudicio cogente, non uno loco fassi sunt, eandem Cõfessionē sępe fuisse mutatam, renouatam, ac redditam incertam. Et Melãchthõ ann. 30. superioris seculi die 22. Maij, Luthero in hæc uerba scripsit: *Quotidie multa mutamus: Articuli enim fidei subinde mutandi sunt, atq. ad occasionem accommodandi.* Itane uerò? certè, quoniã calcei vestri ad pedes vestrorũ, non uestri pedes ad calceos Ecclesiæ aptandi erant. Sed ea mutatio cũ euidentior fieret, quàm ut posset abscondi, eminentiores quidam, in Augustanis alijs Comitijs, ne, quasi per nasum abducti ab uno, uel altero Apostata prorsus erubescerent, dixerunt sese Augustanam B anno trigesimo editam Cõfessionem (quam uidelicet sapientissimi nec uiderant, necquo astu conscripta fuisset cognouerant) nunquam deserturos. Ac Genuenses, Magdeburgenses, Mansfeldenses, Ratisbonenses, una cum Flaccianis, odio acti aduersus Melanchthonem, & Vittembergenses, idem testati sunt. Quamobrem articulos Schmalcaldicos, Catechismum Lutheri, & Saxonicarum Ecclesiarum Cõfessionem in unum colligentes, corpus (quod rectiùs dixissent cadauer) doctrinæ nominarunt, & Philippum Melanchthonem accusarunt, tanquam impium, & proditorem, qui Cõfessionem Augustanam mutilauerit, auxerit, mutauerit. Inter eos uerò Ioannes Sturmius est, de quo Schmidelinus sic loquitur: *Sturmius librum edidit, ne Concordia confirmaretur. Quare? quòd Philippus ea damnetur. Fateor, & perspectum est omnibus, nostram de Sacramentis doctrinam farciminis loco duxisse, & quod grauius est, condemnasse,* C *Fatendum quidem non esset, at negare non possum. Doleo certè, sed dicere cogor. Philippum nostram doctrinam artolatricam indicasse.* Hęc Schmidelinus. Qui cùm interesset Colloquio Confessionistarum non multos ante annos, manifestissimo testimonio Melãchthonem fuisse Sacramentarium comprobauit: eo inter alia nimirum argumẽto, quòd Philippus ad Fridericũ Rheni Principem Palatinum litteras dedisset, quibus Lutheri doctrinam respuebat, affirmans nec in pane Christi corpus, neque sub panis speciebus contineri, sed nuda esse corporis signa, Quæ ut uera esse constaret, ipsas litteras Schmidelinus deprompsit, & ijs, qui aderant ostendit.

Nota Schmidelini de Melãchthone testimonium.

Doctrina Lutheranorum de Sacramentis loco farciminis haben da.

Sturmius de Melanchthone.

Sturmius autem: *Philippus* (inquit) *ad Caluinum frequentes litteras misit, quarum initijs Reuerendissimum semper Dominum, & fratrem compellat: quibus uerbis monstrauit, quã sibi Confessionis Augustanæ præcipuus artifex constitit.* D

Peucerus de Melanchthone.

Peucerus item, ab nullo se vnquam homine ita in Caluinismo, quemadmodum à socero suo Philippo confirmatum fuisse testatus est.

Alij de eodē.

Heshusius quoque, & Vigandus, ac Kirchamer Lutheranæ hæreseos buccinatores, librum ediderunt, quo Philippum propria epistola verbis eius Altenburgi exaratis Caluinianæ prauitatis condemnant. Sed ut id, quod verissimum est, dicam, non tam Caluinianus fuit Melanchthon, quàm regula quædam Lesbia, siue potius obliquitas impia, quæ dum sese ad omnes hæreses studebat aptare, sæpe item Catholicam fidē iterum amplecti velle indicabat, & dum omnes suspensos tenebat, ab omnibus interim haberi singularis mediator, siue potius arbiter, artificiosa & latente superbia sedulò curabat, spargens interim proprium virus, & libros, ac scholas quaquauersum in Septentrione excitans, vt in ijs nil penè aliud, quàm eius libri prælegerentur. Vt verò E ad Cõfessionem Augustanam reuertamur, Flacciani (vt semper in deterius labuntur hæreses) eam reijcere cęperunt: quippe quam ab vno Luthero, & Philippo consarcinatam, ac præterea mutatam atque corruptam, indignam esse dixerunt, quæ nominaretur *Forma veræ Religionis:* quare & disertè protestati sunt, sese illam non recipere, & sua illa protestatione viginti rationes, cur id non facerent attulerunt. Neq; enim Illyricus tacuerat, cùm aduersus Melanchthonem scriberet, Articulos Confessionis Augustanæ, a b eo, non tam oppugnatos, quàm omnes penè fuisse deletos. Bohemi quoque qui vocantur Fratres, inter alias caussas cur Augustanam Confessionem, quæ anno quadragesimo primo edita est, haud recipiant, eam adscribunt, quod eius articuli, tanta

Regula Lesbia Melanchthon.

Flacciani reijciunt Confessionē Augustanam.

Bohemi cur reiecerit Cõfess. Augustanam.

A li, tanta arte conſcripti ſunt, vt quilibet ad ſuum ſenſum illos facilè detorqueat, ſi velit. Sed Heidelbergenſes contra Schmidelianæ Cõcordiæ librum, Luthetum nec fuiſſe Prophetam, nec Apoſtolum, nec ulla miracula edidiſſe dicentes, oſtendunt etiam pluribus in rebus eiuſdem Cõfeſſionis Auguſtanæ eundem ipſum Luthetum ſibi contradixiſſe. Id quod paucifſimos ante menſes fecit, ut edicto omnes miniſtri Lutherani, ex Palatinatu Rhenano ſolum uertere coacti ſint. Quod eò dicere velim, ne Daniel Tuſanus hæreticus neſcio quis effrons Caluinianus multùm glorietur, quòd in eo ſolum ſubſtantiam Cõfeſſionis Auguſtanæ ſitam potiſſimum eſſe dixerit, ut Pontificia (quemadmodum ille blaſphemat) abominatio tollatur. Eodem ſcilicet argumento dixiſſet, perfidos quoſque quoniam Catholicam Religionem non admittant, pallio Cõfeſſionis Auguſtanæ contegi poſſe.

Heidelbergẽſes.

Lib. ſuæ conſolationis. Item de Auguſtana.

B Iam de corpore doctrinæ Lutheranæ idem paullò poſt accidit, quod de confeſſione Auguſtana contigerat. Nam cùm alterum Corpus primò Vittembergæ editum fuiſſet, mox alterum prorſus diuerſum prodijt. Vnde inter Lutheranos crudæ illę controuerſię; atq; ad rauim vſq; clamores excitati, fecerũt, vt Manſfeldenſis quidam concionator tentauerit, num duobus iſtis cadaueribus informans aliquis ſpiritus inſpirari poſſet, quo fierent in aliquam animam viuentem: ſed ocioſè, & fruſtra omnia. Quo modo enim ſimul cohæreant duo ſibi contradicentia? Aut ecquid monſtroſum non erit, cui, cùm duo aduerſæ speciei capita, & corpora fuerint, id ab vna tantùm anima regi poſſe credatur? Sed hæc ſtructores illi egregij deſtruentes ſe; & hę illius tam reformatæ religionis fuere priores formę, ac ſymbola incertiſsima. Quę tamen pro ſua uidelicet ſapientia uel hęretici, vel pſeudopolitici quidam exiſtimarunt in ſummam
C Chriſti iniuriam, pacandis animis eſſe poſſe remedia.

Corpus doctrinę Lutheranę quomodo uariatum Otho buccinator Manſfeldenſis.

Nihil verum, aut Euangelicum eſſe in Auguſtana Confeſſione. Cap. XVII.

ILlud verò euidentiſsimum eſt aduerſus Auguſtanam Cõfeſsionem argumentũ, atque iudicium; quòd cum uniuerſæ antiquitati repugnauerit, nihil eam ueritatis, aut Euangelicum ſapere certiſsimum ſit. Vt enim mittam, nuſquam terrarum eiuſcemodi dogmata habita fuiſſe, aut prædicata pro veris, atque Catholicis: nullam Nationẽ, nullam Ciuitatem, nullũ Doctorem, Scriptorem nullum, nullũ Principem, aut Imperatorem; vel Regem, nullum omnino hominem fuiſse, qui antea unquã
D omnia illa crediderit, vel docuerit, quæ iſta malè conciliata chimæra prodidit, nullum denique vſpiam templum, nullum ſacellum extare, vbi antequam Lutherus aduerſus Chriſti Eccleſiam irrumpere conaretur, eius doctrina propoſita fuerit: certè & illius, & Melãchthonis, & Proteſtantium omnium teſtimonium nimis apertè contra eam clamat, quę omnium ſeculorum Patribus non minus impiè, quàm impudenter detraxit. Et poterat uerò quicquam arrogantius, aut magis blaſphemum quiſquam proloqui, quàm quod fecit Lutherus, cum Hieronymum inquit, Fidei, & verę religionis, ne ſemel quidem in ſuis ſcriptis meminiſſe: Origenem iam olim abs ſe fuiſse excommunicatum; Chryſoſtomum nullo ſe loco habere: Nihil eſse, niſi loquaculum; Baſilium nihil planè ualere, totum eſse monachum, ſe ne pili quidem illum facere; Apologiam Philippi ſuperare omnes Doctores Eccleſiæ, & ipſum Auguſtinum? *Quin te Hierony-*
E *me* (alibi ait) *conculcamus cum tua Bethleem, cucullo, & deſerto.* Ac præter alia peſtilentiſsima dicere audet, *Patres tot ſeculorum planè cæcutiſſe, imperitiſsimos fuiſſe Sacrarum literarum, tota vita erraſſe, & niſi ante mortem reducti fuerint, neque Sanctos fuiſſe, neque ad Eccleſiam pertinere.* Quæ quidem conuitia, & à Melanchthone, & ab alijs, ut tanquam aſpides è uiperis illis venenum exſuxiſſe uiderentur, aduerſus Antiquitatem, (vt ſic loquar) uenerandam Eccleſiæ caniciem iacta ſunt. Quamobrem aut nunquam ullam Eccleſiam fuiſse dicendum eſt, aut quod eſt ueriſsimum, nec Catholicã, neque Apoſtolicam, nec Chriſtianam fuiſse Cõfeſsionem iſtam Auguſtanam planiſſimum eſt. Sed & oſtenſum eſt alibi, Synodos ſanctiſsimas pati impudentia ab iſtis carpi ſolitas fuiſse. Quamobrem efficitur, Cõfeſsionem iſtam merito eſse dicendam nouã, (uti nec diffitetur ipſe Lutherus) ac proinde, quę à fugitiuo monacho temerè eſt

Quam uana ſit Auguſtana confeſſio.

Lib de colloqu. menſalibus apud aurifab.

Nota modeſtiã Lutheri.

Lutherus in Geneſ. c. 12. p 319.

Lib de ſeruo arbitrio.

In Reſponſ. ad artic. Bauar. & in 1. ad Corin. 3.

Cal. l. 4. inſti. cap. 12. ſect. 9. Magdeburgenſ. cap. 4. circa fin.

Chytræ. lib. de Theol. ſtudio inchoando.

Vide Auctoris alterũ Libr. ult. cõtra Chytræũ Lutherus in Cõpendiaria cõfeſsione ſacramenti.

excogitata, hanc sapienter à cordatis Catholicis esse reijciendam: tantùm abest, ut ad cam sit prouocandum. A

Damnationem eiusdem Confessionis Augustanæ ab omnibus esse argumentum, eandem Confessionem nihil esse. Cap. XVIII.

Confessio Augustana. Farrago omnium impietatum.

ET ipsa orbis Christiani penè omni seculo lata sententia aduersus eosdem errores Augustanæ Confessionis, validissimum argumentum est, eam esse omnium veterum hæresum, atque impietatum farraginem. De Synodis. & aliorum seculorum iudicibus iam constat. De hoc seculo age ostendant hæretici, an Synodus Oecumenica Tridentina, ad quam uisi prouocare, postea pedem retrexerunt, an inquā, reliquæ Prouinciales Synodi, quæ à Christianis Episcopis celebratæ sunt, an Academiæ vllæ Catholicæ illam admiserint: Imò verò, an ijdem ipsi hæretici ipsam admiserint? Certè in præfatione eiusdem Cōfessionis, cùm, quo primùm tempore, in Augustanis Comitijs ea de re actum est, omne desiderium pacis, & beneuolentiæ Catholicis Antesignani Protestantiū polliciti essent; ac uerò nisi concordia de omnib. fuisset consecuta, ad Concilium generale liberè prouocassent, apud quod sese ipsos doctrinæ suæ rationem reddituros promittebāt, id consilij Carolo V. & Ordinibus uehementer probatum est, & delecti sunt utrinque qui eam rem agerent, qui & cum nostris penè de omnibus consenserunt: Extat uerò de uijs preparatorijs ad concordiam, Ioānis Cochlæi (qui ex Catholicis Carolo V. mandante disputationi interfuit) ad Normbergenses liber, in quo hęc inter alia continentur. B

Chytræus hist. de conf. Augustana.

Io. Coclæus ad Normberge.

Via V. pręparatoria ad cōcordiam.

Vt concordata Augustę habeantur.

Etenim (ait Cochlæus) *sciunt Reuerendæ & Magnificæ D. V. ante annos decem in celeberrimo conuentu Imperiali Augustæ habito, factum fuisse delectum septenarum ex vtraque parte personarum, quæ amico tractatu, & colloquio quærerent piam & Christianam super exhibita protestantium Principum, & Ciuitatum Confessione redintegrandæ vnitatis, pacisq́. & concordiæ uiam. Id quod ab illis satis diligenter est factum, adeo vt sedula partium disquisitione, & amica interpretatione dictorum ad multorum confessionis articulorum unanimem sensum, & concordiam partium peruentum fuerit. Petimus igitur, ut nunc quoque placeat parti aduersæ, quod tunc ei placuisse constat. Est enim antiqua, & trita honestatis regula, vt quod semel placuit, amplius displicere non debeat, & quod tunc pro vero habuerunt, nunc quoque pro vero habeant. Non enim à casu, aut fortuna, neque ab auctoritate, aut voluntate hominum, neque à longitudine, aut mutatione temporum, sed ab eo, quod res est, vel non est, oratio vera aut falsa dicitur. Si ergo hanc, à parte aduersa petitionem (quæ non nisi æqua & honesta, atque etiam pro temporis breuitate necessaria uideri potest) nunc obtinebimus (licet eam Sereniss. Rex Romanorum, Hagenoæ à Legatis, & Oratoribus aduersæ partis nuper obtinere non potuerit) optatum habebimus ex vtraque parte compendium, breuioremq. methodum ad inueniendam diu iam ab omnibus pijs desideratam concordiam: Nā cum sint tantum 28. articuli Confessionis in eo Tractatu, super 16. articulis plenè, in multis verò alijs semiplenè* (ut sic loquamus) *concordatum fuisse constat*. Hæc Cochlæus, qui postea pergit. C D

Articuli concordię Augustensis colloquij. Concordata de peccato originali.

Etenim in primo articulo, qui est de Trinitate personarum, & unitate essentiæ Diuinæ, concordatum est, similiter & in tertio, qui de duabus naturis, & vna persona in Christo, & quidem absque omni disputatione, aut contradictione. In secundo autem, qui est de peccato Originali, post nonnullam disceptationem in hæc verba concordatum est, quod peccatum Originale sit carentia originalis iustitiæ, quæ exigit fidem, fiduciamq́. & timorē Dei, quodque concupiscentia ex peccato originali orta, remaneat in homine: Culpa uerò originalis peccati per baptismum tollatur. Id est, quòd peccatum originale tollatur, quoad formale, sed maneat quoad materiale. *In quarto deinde, quintoq́. & sexto articulis ita concordatum est, vt omitti debeat hæc uox* sola, *quando de fidei iustificatione loquimur, ne de cetero dicatur*, nos sola fide iustificari. *In septimo postea, & octauo articulis iterum concordatum est, per declarationem huius verbi* sanctorum, *quod vtraque pars fateri debeat: In Ecclesia, in hac uita esse etiam malos & peccatores. In nono, qui de Baptismo est, & in decimo, qui est de Eucharistia, plenè concordatum est. Adiecto uno uerbo,* Realiter, *quando dicitur in Eucharistia corpus & sanguinem Christi uerè adesse.* Additum est, contra Sacramenta- E

De fide iustificante.

menta-

A mentariorum fraudulentias, Realiter, Teutonicè. *Mesendtlich. Sic & in* 13.14.16.17. 18.& 19. *piè ac benignè concordatum fuit, ita ut nullus in eiusmodi articulis remaneret inter nos dissensionis scrupulus. In cæteris verò, & si non per omnia concordare potuerimus, opere tamen precium videtur nobis, Reuerendis & Magnificis D.V. commemorare, quibusnã in punctis ipsi suis proprijs scriptis, & attestationibus consenserint nobis.*

Etenim circa xij. Articuli examen, hanc nobis dederunt suam in hæc verba scripturam, & sententiam. Non recusamus tres partes Pœnitentiæ ponere, scilicet contritionem, quæ significat terrores incussos conscientiæ, agnito peccato. Confessionem, sed in hoc oportet respicere ad absolutionem,& illi credere. Non enim remittitur peccatum, nisi credatur, quod propter meritum passionis Christi remittatur. Tertia pars B est satisfactio, videlicet digni fructus pœnitentiæ. Sed propter satisfactiones concorditer sentimus,non remitti peccatum, quò ad culpam. Verùm de hoc nondum conuenit,verum necessariæ sint satisfactiones ad remissionem peccati, quoad pœnam. De trib. partib. pœnitentiæ sententia hæreticorum.

Et circa articulum 21. *admiserunt nobis*, quòd omnes Angeli & Sancti Dei, in Cælo orant,& intercedunt pro nobis,quodq. vsus Ecclesiæ,quo sanctorum commemorationes,& festa celebrat, Deumq. orat, vt sanctorum nos intercessio adiuuet, piè, Christianè,& rectè seruatur. *Et circa sequentes articulos in scripto quodam suo Teuthonico confessi sunt, & admiserunt, ut sequitur.* De cultu sanctorum.

Nempe circa Articulum xxij. qui est de vtraque specie Sacramenti Eucharistia, consentiẽtes nobiscum, dixerunt, Sacramentum illud non debere sumi absque confessione præuia. *Et rursus in scripto quodam suo amplius mentem suam nobis declarantes, ita dixerũt:* C Indicauimus vobis, non esse partis nostræ opinionem, aut sententiam, quòd prædecessores nostri defuncti,aut alij Christiani in alijs terris, & nationibus degentes, qui sub vna tantùm specie vniuersale Sacramentum corporis, & sanguinis Christi sumpserunt,aut sumunt sint damnandi. Hanc enim vobis *(inquiunt)* informationem in scheda quadam fecimus, quod institutio quidem Christi & ad Sacerdotes,& ad Laicos pertineat, verum tamen sit ceremoniale præceptum, dispensabile in quibusdam casibus necessitatis. Idcirco existimatur, ac minimè dubitatur, quòd multi defuncti, & viuentes in Christianitate,qui sic sub vna tantùm specie sumpserunt, & adhuc sumunt, non sint propterea damnandi, sicut & nos ob id eos nequaquam damnamus. *Hæc ibi. Sed & in hoc concordarunt, quod nobiscum credant, verum Christum, verum Deũ & hominem cum corpore & sanguine esse sub vtraque specie, & sub qualibet. Imò & hoc* D *in amica illa disputatione admiserunt nobis, quod non existiment eos, qui sub vna tantùm specie communicant, peccare.* Hactenus Coclæus. De utraque specie.

Sed uideamus,an fidem datam uel in consensu retinendo,uel alijs promissis præstiterint. Lutherus enim ista inaudiens, *Nec placet* (inquit) *nec placere potest pacis conditio, ira ferueo, ira penè disrumpor.* Philippum deinde monuit, *vt domum rediret, inquam, celerrimè, siue clam, siue palam effugeret.* Vide furentis & omnem compositionem auersantis cacodæmonis rabiem. Sic itaque illi abierunt retrorsum, & Norimbergenses conquesti Melanchthonem nimium descendisse, ad eum scripserunt, *Monasteria & ceremonias admittere, quid aliud est, quàm missam tolerare? Pœnitentiam trium partium tolerasti, & confirmasti: intercessionem Angelorum, & Sanctorum, quod non oportebat, admisisti, si ista Episcopis concedis, Lutheri dogma destruis.* Præterea commonefecere E Lutherum, cauerei diligentissimè, ne sua doctrina euerteretur. Ex quo uides, quẽ vitulum Samaritæ sibi conflarunt, conflatum excitarunt, excitatum adorauerunt, & Christi loco adorent adhuc. Atqui astum quoque Satanæ, ac Lutheri eius in eo perspice,quòd hic ad Generale Concilium prouocans, nihil minus,quàm hoc cogitabat. Epistolam enim Tomus Germanicus Ienensis continet, quæ est quinta ad Philippũ Melanchthonem scripta anno 30. die S. Margaritæ sacra. *Veruntamen posteaquam* (ait) *isthæc mendacissima diabolorum capita ludunt in permittendo Concilium liberum, sic uolo, & ego cum eis ludere, voloq. ab eorum somnijs appellare ad illud ipsum Concilium, quod tamẽ nunquam futurum est, vt ego interea in pace agam.* Hæc ille. In quibus uides, quorsũ spectauerit. Nempè ut latiores progressus hæreses suæ impunè facerent. Coacta est enim Oecumenica Synodus Tridenti, in libera Ciuitate. Interfuere Principum penè omnium

Luther. quomodo omnẽ fit pacẽ auersatus.

Notate è uiti, quibus est cor.

Trident. Cõcilium quale Hæretici postularunt celebratum.

omnium Christianorum Legati: fides publica data; Iudices ijdem,& assessores fuere, A qui ab Apostolorum seculo & semper fuerunt, & quos ipsi Hæretici Augustæ legitimos esse confessi fuerant. Si quis Tridentum aduenit ex Protestantibus,impunè abijt, licet perstiterit in sua pertinacia. Ex omnibus interim partibus concurrerunt intrepidi Episcopi per media maria, & Regna,quæ non minus bellis, quàm illa fluctibus & pyratis excurrentibus feruebant. Soli Apostatæ demorantes cum suis monialibus non venere: sed interim mouerunt bella,ciuitates ademerunt Imperio:cœnobia erasere: fœtus hæresum multiplices pepererunt, uiam ad atheismos spaciosam, & latam complanarunt:& ecce Confessionis Augustanæ,atque Euangelicæ istius doctrinę pręclarissima trophęa.

Cõfessio Augustana ubique dãnata.

An verò Academiæ vllæ Galliæ, Hispanicæ, Italiæ, Germanicæ, Belgicæ, eandem confessionem approbauerint, nemo non nescit. Confutatam enim, & damnatam unanimes, & oculatissimi omnes Theologi reiecerunt, & anathemate confoderunt. B

Carolus V. ne uoluit quidem attingere scriptum hęreticum.

Carolus autem Quintus, ad quem tanquam ad iudicem uisi sunt Cõfessionis artifices primò prouocasse,si quo modo ad suas partes Christianissimum Principem illicere potuissent,ne illam quidem,eùm sibi fuisset oblata,attingere uoluit. Testati sũt id Saxoniei ipsi ministri in Colloquio Altenburgẽsi 22.Decembris,fol. 143.cum scripta reliquerũt hęc verba. *Ita inuictissimo Imperatori Carolo Augustana Cõfessio displicuit, ut neque nomen illius audire aequo animo posset.* Germanicè illi sic.

Nachdem dem grosmechtigen Keyser Carolo V. die Augspurgkische Confession so verleidet vnd zu vuider geuuesen,das er auch dieselbe nicht hats nennen horen moegen. C

Lib 1. epist. à Peucero editarũ Vuittemberg. 1570 pag. 408.

Et Melanchthon ad Ioannem Obernburgerum,qui erat à secretis Caroli V. *In Comitijs Augustanis* (inquit) *tristi, ac atroci sententia damnati sumus.*

Sed in recessu Imperiali Augustæ, Carolus Quintus hęc ipsa uerba scribi iussit: *Et licet doctissimorum diuersarum nationum virorum ea* (Confessio Augustana) *fortissimis Sacri Euangelij, & Sancta Scriptura argumentis refutata sit, & reiecta, non tamen hoc ab illis obtinere potuimus, ut cum nostris Principibus, alijsq́; ciuitatum tum multarum ordinibus de omnibus articulis fidei consentirent.* Germanicè ille sic.

Vnd vievvol vvier nach gehalten vnd bestendigen rath furtreflicher gelerter Theologen aus vielen Nationem solcher Augspurgische Confession mit dem H. Euangelion,vnnd der H. schrifft gutten grundt vuider legen vnd ableinen lassen, sohatt doch solchs bey innen so viel nicht vermocht, das sie sich mit vns Fursten, vnd andern gemeinen Stenden in allen articheln vergleichen hetten. D

Quæ cùm ita sint, anne adhuc intelligunt, rem vndique damnatam, haud esse legitimum tribunal, ae neque aliquid ex quo sententiarum ullam meritò pro se ferant, aut hæreses suas fulcire possint? Certè putidissimum est, & magni defectus fidei indicium euidens, cùm eam coniungendam esse cum Religione Catholica aliqui putent.

Ex Lutheri missione,qui Confessionem Augustanam primus texuit,effici hanc à diabolo fuisse, ac proinde ad illam non esse confugiendum. Cap. XIX.

Lutheri missio qualis.

SEd & ipsa Lutheri aduersus Ecclesiam irruptio (non missio) cum de cęlo non fuerit, & si isti,qui sunt extra omnem ordinem, extraordinariam illã esse olim comminiscebantur,certissimum est signum, cur confessio ista undique unà cũ E alijs hęresibus explodenda sit. Licet (vt ipsimet,Deo urgente,sese in dies magis produnt) & hanc,& Caluinianam deinceps,mox plerasque alias explodunt; dum apud

Horat. in Poet.

cos tragicę istius fabulæ scena *non solùm quinto* (ut iubet ille) *verum & centesimo sit productior actu.* At quod non à Deo,sed à Cacodæmone Lutherus in istam palęstrã descenderit,cetera qui dem,quæ hactenus scripsi testantur; veruntamen & quę sequuntur,liquidius adhuc rem ipsam ob oculos ponunt. Primũ igitur esto diabolicę missionis signum blasphemiæ spiritus, qui aliquot annos hominẽ pessimè habuit, dum Satanas illius sic volentis ingeniũ formabat ad Christi scindendam Ecclesiam. *Ego autẽ*

Lutherus à diabolo missus.

In præfa. to. 1.

(inquit) *qui me,vtcunq; monachus irreprobensibilis uiuebam, sentirem coram Deo esse peccatorem,*

A *torem inquietissima conscientiæ, nec mea satisfactione placatum confidere possem, non amabã, immo oderam iustum, & punientem peccatores Deum· tacitaq; si non blasphema, certè ingenti murmuratione indignabar Deo, dicens: Quasi uerò non satis sit miseros peccatores, & æternaliter perditos peccato originali, omni genere calamitatis oppressos esse per legem Decalogi, nisi Deus per Euangelium dolorem dolori adderet; & etiam per Euangelium nobis iustitiam, & iram suam intentaret: furebam itaque sæua, & perturbata conscientia.* Ac non ita multò post. *Igitur quanto odio vocabulũ,* (Iustitia Dei) *oderam ante, tanto amore dulcissimũ mihi uocabulum extollebam: ita mihi iste locus Pauli fuit uerè porta paradisi: postea legebam Augustinum de spiritu & litera, vbi præter spem offendi, quod & ipse Iustitiam Dei similiter interpretatur, qua nos Deus induit, dum nos iustificat. Et quanquam imperfectè hoc adhuc dictum sit, ac de imputatione non clarè omnia explicet, placuit tamen iustitiam Dei* B *docere, qua nos iustificemur.* Hęc Lutherus.

In præfat. tomo 1. Lutherus monachus non amabat Deũ iustum.

O prauũ interpretẽ Augustini Nam iustitia, qua nos Deus induit, est uerè iustitia inhærens.

Ex quibus dum nutantem hominis animum, & sæuam, ac perturbatam (ut ille suã uocat) conscientiam intelligimus, non difficili negotio quisque spiritualis vir cernit, & Satanę vias, & Apostatę illius pręcipitem mentem, atque omnium hęreticorum lapsus. Dum enim Lutherus in Catholica Ecclesia nimia trepidatione diuinę iustitiæ, ac scrupulis ageretur (nempe quòd lateбat aliquis serpens in herba) à seniore quodã monacho (qui putabat hominem ad spem meliorem erigere posse) persuasus, ut non solùm, remissionem peccatorum in genere datam iuxta Symboli tenorẽ, uerum etiã firmissimè crederet sibi esse remissa peccata, atque hunc esse illius articuli sensum; excepit lutulentum uas, quę sibi à dęmone infundebantur, atque illico ad alterum extremum pręcipitatus monstrosa illa dogmata euomuit, de sola & speciali fide iustifi- C cante, de imputata iustitia, de Christiana quadam inaudita libertate, ac de pluribus alijs quondam damnatis hęresibus, seq. in cœnum omnium uoluptatum prouoluit. Qui sanè si perpendisset, dum timore Diuinę iustitię (licet nimis seruili) tenebatur, uixisse se tamen & monachum, & (vt ipsemet ait) irreprehensibilem; profectò agno uisset astutias Satanę amantis extrema, scrupulosq. & culices hominibus proponentis, ut eos primò colantes, tędio denique uirtutis afficiantur, sicq. in omnem licentiam effusi camelos deglutiant. De iustitia uerò Diuina sic in bonitate sensisset, ut & illã unà cum Diuina misericordia posse stare credidisset, nec detorsisset Apostolum ad insanos mentis suę fluctus, in quibus fidei naufragium fecit, neque Dei uerbo sensum ademisset, ut impia cuiusdam solius fidei uoce supposita constantem Ecclesię, ac quidem etiam ipsius Augustini doctrinam euerteret. Qui unus inter alios pluribus locis D euidentissimè, quęnam iustitia fidei sit, exposuit. *Et hanc* (inquit) *iustitiam* (nempe nõ qua Deus iustus est, sed qua iustos nos facit) *non in præcepto legis, quo timor incutitur, sed in adiutorio gratiæ Christi, ad quam solam utiliter legis uelut pædagogi timor ducit, constitutam esse, qui intelligit, ipse intelligit, quare sit Christianus.*

Melanchthõ in pręfat. in to. 2. operum Lutheri.

Satanę astus, quos Lutherus nõ cauit.

Aug. de natura & gratia, cap. 1.

Sed alterum fuit Satanicæ Lutheri missionis indicium: Priuatæ nempe Missæ diabolico (vt ipsemet ait) instinctu abs se procurata abrogatio. Neque enim si Missa res mala fuisset, eam Satanas omniũ malorum cupidissimus Lutherũ abrogare docuisset.

Missę abrogatio Lutherũ à diabolo missum ostẽdit. Lib. de missa priuata.

Tertium est finis, quo totam istam tragœdiam excitans pręcipuè spectauit. Non. n. ob Deum id agere testatus est idem Lutherus, & in disputatione Lipsica monitus ab optimi Georgij Ducis Consiliarijs, nihil ut per iram, sed omnia modestè ageret; *Non propter Deum* (inquit) *hæc res cœpta est, nec propter Deum finietur.*

Finis, quo ad innouandam religionẽ Lutherus est excitatus. Hierony. Emserus, & Cochlæus in actis Lutheri.

E Quartum: Perturbatio animi, tum ex odio, erga Pontificem Maximum; quamobrẽ vel Carolstadio in veritate Eucharistię perneganda assentire extensis (inquit) omnib. neruis cupiebat: *Perspiciebam enim* (ait) *hac de re Papatum cum primis me ualde incommodare posse.* Tum ex inuidia, qua contra Indulgentias disputauit, iniquè ferens earum promulgationem à suis Augustinianis ad Terzelium Dominicanum fuisse delatam. Orta tamen controuersia fatetur se non fuisse progressurum longius, si aduersarium suum Tetzelinum compresisset.

Luthe. To. 7. epist. ad Argent. c. Et in confes. parua restib. admonit ad côcor.

In præfat. t. 1. circa fin.

Ad odium verò, & inuidiam accessit falsæ gloriæ cupiditas, qua se incensum fuisse in controuersia de Indulgentijs persequenda testatur. *Et fouebat me, utcunque* (inquit)

In præfat. Tomo 1.

Tigurini in respô. ad Lutherum.

Lutherũ superbiæ arguunt Tigurini.

Lutherus se profitetur indoctum.

quit) *aura ista popularis, quòd inuisa iam essent omnibus artes, & Romanationes illæ.* Quod A sanè superbiæ signum vel ipsi hæretici Tigurini in eo notarunt, cùm pro Zuinglio scribentes dixerunt: *Propheta & Apostoli, Dei gloria, non priuato honori, non sua pertinacia, & superbia studebant. Lutherus autem sua quærit, pertinax est, insolentia nimia affertur, & in omnibus correptionibus suis plurimùm habet maligni spiritus, quàm ut eum amici, & paterni animi habere deprehendatur.* Hęc illi.

In pręfat. Tom. 1.

Pręfat. to. 1. & pręfat. ad propositiones suas de uiribus hominis.

Matth. 18.

Notate protestantes & erubescite.

2. Tim. 3.

Quintum: animi impotentia, æstusq. philautiæ, qua uniuersam Ecclesiæ unitatem scindere maluit, quàm uel minimum de sententia sua decedere, licet de sua doctrina dubitaret. *Ego uero,* ait, *tam confidens, & certus non fui: multa enim ignorabam, quæ nunc scio. Denique de Indulgentijs quid essent, prorsus nihil sciebam.*

Sextum: irruptio temeraria & casu, non uoluntate, nec studio (quantò minus afflatu Diuino) facta, ad grauissimas de rebus fidei controuersias pertractandas. *Solus* (inquit) *primò eram, & certè ad tantas res tractandas ineptissimus, & indoctissimus: casu enim, non uoluntate, nec studio in has turbas incidi, Deum ipsum testor.* hæc ille. Quod si solus initio fuerat Lutherus, ergo tunc in nulla erat Ecclesia. Ethnicus igitur, & Publicanus Christo ipso iudice, ac suo ipsius iudicio condemnatus fuit. B

In c. 30. Genes. pag. 55.

Lutherus in fide dubius.

In commen. in Genes.

Luth. cap. 7. in Genes. to. 6. pagi. 105. & in cap. 45. pag. 664.

Septimum: Apostasiæ ipsius initium eodem signo consignatum, quo hæreticos cõsignatum iri Apostolus docuit, inquiens: *Et captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur varijs desiderijs.* Nam & ipse sacra uirgine incesto sibi connubio copulata, ac bello uirginitati, ac omnis continentiæ uotis indicto, Euangelici pudoris septa reserauit, & infernalis impudicitiæ gurgitem sceleratissimus oppleuit. Nam & inde pronunciauit illud infelix uerbum: *Ideo es conditus à Deo, ut sis maritus, aut uxor:* & alibi. *Si non vult uxor, ueniat ancilla.* C

Lutherus quod fecit reclamante cõscientia fecit.

Octauum: Perpetua in articulis fidei dubitatio. Id quod cum de illius Atheismis liquidò alibi monstrauimus, tum passim ipse suis scriptis ostendit. De Noe enim disserens. *Ac profectò insignis* (inquit) fuit *Noachi fides, qui huic Dei uoci potuit credere. Ego profectò* (ait) *non credidissem.* Et alibi. *Ego* (inquit) *circiter triginta annos legi Biblia summo studio, & diligentia, tamen nondum ita sanatus sum, ut plena fiducia acquiescere queam, remedijs diuinitus ostensis.*

To. 2. lib. de seruo arbitrio, & in propositionibus suis de uirib. hominis to. mo 1.

Lib. contra Henric. Angliç Regem, epist. ad Argentinen.

Nonum: Quod reclamante conscientia decennium (ut ipse de se fatetur) aduersus Ecclesiam pugnauerit, ac proinde in hęresi perstiterit. *Vltra decennium* (inquit) *auctoritate, conscientia, multitudine Martyrum, Episcoporum, Pontificum, Conciliorum & Academiarum sic motus sum, vt incredibile esset hanc Troiam tanto tempore tot bellis inuictã posse aliquando capi.* Et alio loco: *Cum omnia argumenta superassem per Scripturas, hoc vnum cum summa difficultate, & angustia tandem (Christo fauente,)* (immo diabolo instigante) *uix superaui:* Ecclesiam esse audiendam. D

Lib. admonitor. ad lib. concor. Bergen.

Reliqua sunt. In primis: Maledicentissima illa insolentia, qua & scipsum Euangelistam passim uocat, & omnes alios præ se despicit, cùm & scripserit: *Certus sum, me habere mea dogmata de cælo. Neque ego,* ait, *quæro quid Ambrosius, Augustinus, Concilia, & usus seculorum dicunt.*

Lutheri doctrinæ cessatio.

In Postilla minore sup Dñicã 1. Aduét. p. 1. & c. b. epi. ad Galat. & ca 22. in Gen. pag. 317. & Schmidelin cõcione quadã sua.

2 Pet. 2.

2. Tim. 3.

Cypria. li. 4. episto. 2.

Deinde sordidissima uerba, quę ubique uel dixit, uel suis scriptis inspersit, de quibus cùm libellus cuiusdam Flascij nomine paucos ante annos euulgatus fuisset, Lutherani quidam ex operibus Lutheri easdem sordes magno labore elidere conati sunt, quæ etsi ita detonsa in lucem ediderunt, tantò tamen impudentiùs mendacium apparuit, quantò pleniora sunt omnia Germanię loca librorum Lutheri sępius emissorum, E quibus illa continentur.

Prætereà cessatio penè subita ipsius doctrinæ Lutheranæ. Quæ enim cępit anno superioris seculi decimoseptimo, ea uigesimoquinto à Zuinglianis ita labefactata est, atque diuulsa, ut omnes ipsius sectarij, uel ad Zuinglij sordes, uel ad Carolstadij fęces, uel ad Caluinianas fraudes sese aggregauerint, uel alijs hęresum uariarum, aut denique (quod nunc inter istos passim fit) Atheismorum magistris sese totos addixerint. Quare hęreticos D. Petrus uocat *Magistros mendaces, inducentes sibi celerem perditionem,* & Apostolus *ultra non profecturos* dicit. Et S. Cypr. eos ait *semper inter intus,*

feruere,

A feruere, incrementa verò habere non posse, sed statim cum praua sua æmulatione deficere. Ac B. Augustinus monet, ne nos terreant fluuij, qui dicuntur torrentes: decurrit (inquit) aqua ad tempus, perstrepit, mox cessabit, diu stare non possunt. Aug. in psal. 57.

Mitto verò deprauationem Sacrarum literarum, quòdq. hæreses omnes Lutheri omnium Conciliorum, & Patrum consensione damnatæ, per illum ab inferis excitatæ fuerint. Denique quòd ille non ad Ethnicos, vel Indos ad Christi Ecclesiam adiungendos, sed ad Christianos solùm peruertendos omnem conatum adhibuit. Nimirũ Deo sapientissimè prouidente, vt & illud Euangelicum agnosceretur: A fructibus eorum cognoscetis eos. Homines enim ex Lutheri prædicatione (vel ipso testante) pessimi effecti sunt: & vt verissimum id esse constaret, quod tot ante secula Terrullianus de hæ- Athanas. Sermone contra omnes hæreses. Matth. 7.

B reticis adnotauit. Quibus (ait) negocium est non Ethnicos conuertendi, sed nostra euertendi, nostra (inquit) effodiunt, vt sua ædificent. Cernitis, qui Confessionem Augustanã pro Christiana estis amplexi, quodnam par idolorum, uel uitulorum, Lutherum nempè & Melanchthonem, quos colitetis vobis excitastis? Qui si quid sapitis, & iustum Dei iudicium, quod est præ foribus, exhorrescitis, sanè ad Catholicam Ecclesiam properè festinabitis.

HISTORICI ET THEOLOGI HVIVS SECVLI, qui Confessionis Augustanæ variationes & imposturas vel retexerunt, vel euidentissimis rationibus ex Dei verbo petitis refutarunt. Cap. XX.

C Ceterum, ne hic longum faciam, quòd huius loci non est proprium: & verò ut bonis mentibus Septentrionalium pateat, unde Confessionis Augustanæ articuli omnes cognosci, & refutari possint, addamus hęc pauca. Legant igitur primò librum non adeo magnum, cuius hæc est in fronte inscriptio.

De quadruplici Concordiæ ratione & consideratione super Confessione Augustana Protestantium quorundam Romani Imperij Principum, ac Statuum Cæsareæ Maiestati Augustæ exhibita. Quo libro Ingolstadij quadragesimo tertio superioris seculi anno edito Auctore Ioanne

D Cochlæo, & ex parte Arnoldo Vesaliensi, hæc continentur. 1. Breuis ad singula pũcta Confessionis responsio Augustæ priuatim scripta Anno trigesimo. 2. Compendiosa explicatio actorum Augustæ in septenorum tractatu Hagenoiæ, Serenissimo Regi Romanorum, &c. tradita, Anno Quadragesimo. 3. Septem uiæ preparatorię ad ineundã per Colloquium concordiam Vormacię ad Præsidentes Colloquij scriptę Anno quadragesimo. 4. Discussio omnium Confessionis, & Apologiæ Augustanæ articulorum, quidnam in eis possit, & quid non possit à Catho

E licis approbari, ac recipi, Ratisbonę elucubrata Anno quadragesimo primo.

Deinde legant Fridericum Staphylum de Trimembri Theologia, & successione discipulorum Lutheri. Qui vnus Staphylus pro sexcentis sufficit.

Georgium Craderum Olomucensem.

Harmoniam Confessionis Augustanæ ab Andrea Fabricio Leodio editam, in qua & iudicium, & condemnatio à Carolo V. Cæsare, & omnium in ea articulorum cõfutatio collecta est, tum ex ipso Fabricio, tum ex Ioanne Cochlæo, Alphonso Viruesio Episcopo Canariensi, Ioanne à Dauentria, Ioanne Hoffmeistero Theologis doctrina, & morũ honestate præstantibus.

Ruardum Tapperum, & Iacobum Latomum, Theologos Louanienses. Ioannem Fabrũ, qui & libellum conscripsit de Antilogijs Lutheri.

Ioannem Cochlæum, Fontanum, Surium, Genebrardum, Lutheranorum actorum historias scribentes.

Gulielmum Damasi Lindanum Ruremundensem Episcopum, tam in Apologetico ad Germanos pro Religionis Catholicæ pace, atque solida Ecclesiarum in uero Christi Iesu Euangelio concordia, quàm de concordia discordi Saxonica.

Felicianum Ninguardam.

Georgium Ederum Cæsaris Consiliarium.

Thomę Stapletoni secundam editionem librorum de principijs demonstrabilibus, & de iustificatione.

Laurentium Faunteum Arturum, qui aduersus quendam hęreticum Autoniũ Sadeelem scripsit pręter alia pereruditum ac utilissimum librum de Christi in terris Ecclesia, uarijs in locis, sed potissimum cap. 30.

Et ipsam in primis Sacrosanctam Tridentinam Synodum.

Etsi autem quicunque de fidei dogmatibus scripserunt huc referendi sunt, ex his tamen pręcipua fundamenta peti possunt, quę aduersus Confessionem Augustanam faciunt. Pręterea legantur Caroli V. Imperatoris Edicta duo aduersus doctrinam omnem Lutheri.

Et Passim Robertus Card. Bellarminus.

A

Examen Picardicæ sectæ, quæ mixta est ex Lutheranis, Caluinianis, & Anabaptisticis hæresibus. Cap. XXI.

De Secta Picardica.

ETsi Picardica Secta radices in Bohemiæ Regno, atq; in Morauia satis altas egit, non erat tamen ita omnibus (ne ipsis quidem Bohemis) cognita, sed Venceslaus Sturmius Societatis nostræ Theologus, cùm Litomislij, quæ Bohemiæ ciuitas est, patria lingua librum de illa satis grandem atque eruditum edi curasset, incõstantiam, & impietatem eius sectæ patefecit, ac mirificè perstrinxit. Ex eo igitur potissimùm, deinde & ex ipsis Regum Bohemiæ edictis, quorum autographa uidimus, ea quæ huc spectant, paucis attingam.

Picardi sæpe in fide uariarunt.

Picardi Vualdenses, quos in Boemia Boleslauienses fratres appellant, de suis dogmatibus persæpe secum ipsi pugnarunt: quæ vna res satis ostendit, à Deo, qui unus, & cuius una Ecclesia, & vna fides est, Picardicam sectam haud esse profectam. B

Etenim cùm scriptis & Confessionibus quasi supplices continenter rogent, ut sibi certior, & magis salutaris Doctrina ostendatur, quam libenter, inquiunt, sunt amplexuri, conuincuntur ad sanam doctrinam nunquam peruenisse; & verò ista hypocrisi Catholicam fidem tanquam iugum excutere, atque hæreses alias omnes (id quòd faciunt) præ sua despicere.

Picardi sunt indoctissimi.

Porrò inter Picardos ij doctiores habentur, qui Lubanczium (sic uocant) oppidum Morauiæ incolunt, quos constat ne Latinè quidem nouisse, atque originem suam, ut ab hominibus à fide Catholica, sic ab omni pietate alienis duxisse. Neque enim ipsimet diffitentur se initio à Rokizana Bohemo Parocho, atque ab eius asseclis Saeerdotibus, grauissimis erroribus, de quibus solicitam (vt aiunt) si Deo placet, conscientiam gerebant, fuisse liberatos: nempe cùm ex ipsius Rokizanæ consilio, libros, & scripta Petri Kelsicensis attentè legissent. C

Vide pag. 70. & 71. Sturmij.

Sturmius pag. 44.

Atqui postea Rokizanam hoc ornant elogio, quòd homo superbus sibi in doctrina non constiterit, ne propter veritatem Dei persecutionem pateretur; eiusque opera factum esse aiunt, ut fraudulenter Taboritæ homines sancti, & pij (sic eos vocant) fundi tus extirpati fuerint. Præterea & ipse Petrus Kelsicensis quem Ducem in religione cõstituerunt, sequentes errores immanes docuit. I. Nullus Christianis Magistratus esse gerendos in Republica. II. Non esse ad profanos Magistratus ob sui defensionem confugiendum. III. Nec fures, neque latrones in vincula conijciendos, aut plectendos esse. IIII. A Christianis nec pendenda tributa, neque operas Dominis esse præstandas. Prętetea damnauit omnes leges humanas, Imperatorum, Regum, Prouinciarum, & Ciuitatum. Denique spreuit omnes ordines Patricios, & Equestres, ac quoscunque nobiles, quorum etiam imagines contemptim varijs additis ludibrijs, qui eum secuti sunt, pingunt. V. Perniciosissimè uerò ijdem cum illo docent infantes ad futuram fidem, & ad futuram remissionem peccatorum esse baptizandos; Quasi uerò dum baptismus confertur, non conferatur eodem tempore, & peccatorum remissio, & fidei donum. Præterea blasphemant. Baptismum infantibus illis, quibus fides propria, & aliena ferre non potest auxilium, nequaquam prodesse. Ex quo per istos efficitur, infantes (licet baptizatos) reuera tamen per baptismum nec esse participes Christi, neque ex sancto Spiritu renasci, nec peccati originalis culpę siue reatus remissionem assequi. Quare ecqua istis sine baptismo erit uia salutis? sed & ipsimet Picardi negant hominem Baptismo verum Christianum effici; quamobrẽ eos, qui ante vsum rationis, atque (vt ipsi loquuntur) ante annum duodecimum moriuntur, damnari putant. Item infantem credunt in hęresi natum esse rebaptizandum. Et ad eas redacti sunt insanias, ut neque per baptismum, nec alia Sacramenta, sed per propriam fidẽ quis iustificetur. Hinc igitur Christi & sapientiæ, & instituto, & merito passionis, maxima infertur iniuria.

Fol. 81. Notate Principes. Errores Picardorum.

D

De baptismo varij errores.

E

Fol. Eccl. 7. & 4. & 5. & clarius fol. K. & 7. & ad 2. K 4. K 6.

Quod si quis de ijs quęrat, cur igitur ipsi baptizent infantes? Respondent. Vt obligentur parentes, & adsciscantur Susceptores, qui baptizatos in fide, & bonis moribus ad annos usque discretionis instituant, donec propriam fidem, per quam iustificentur,

A ſtificentur, profiteri queant. Sic iſti nouam Suſceptorum, & baptiſmi adhibitionem pepererunt, non ad regenerationem, ſicut Chriſtus inſtituit.

Sturmius pagi. 201. et 203. 211.

Illud autem aduertendũ eſt (ut ſibi nunquam falſitas conſtat) plures iam fateri ſeſe ab illorũ ſuorum Apoſtolorum orbita, ſeu potiùs cæcitate deflexiſse. Recenti enim Confeſsione edita errorẽ de Baptiſmo retractarunt. Fatentur enim ſe ex Scripturis denique intellexiſse iterationem Baptiſmi in Eccleſia non eſse neceſsariam. At ſanè potuiſsent ante 1500. annos ab Eccleſia Catholica hanc ueritatem doceri. Et ut poterant edoceri, ita corrigere apertè deberent iſtum de Baptiſmo infantum errorem, niſi cùm iam illud non doceant, & tamen callidè occultent, ſubdolè alios in ſuorum maiorum pedicas incautos trahunt.

Stirm. pa. 10. 206 310. 313. Anno 1574. art. 12.

Mutant ſuã de baptiſmo hęreſim.

B *Confeſsio Picardorum. Anno* 1574. *edita. pag.* 6. *Cap. XXII.*

QVod uerò adhuc in eodem errore uerſentur, teſtatur præfatio eiuſdem nouę illorum Confeſsionis, cùm ſuę ſectę originem ſcribunt. *Hi enim ſunt* (inquiũt) *noſtri Principes, Auctores, & maiores, quorum doctrinam, & pia ſtudia hactenus imitamur.* Hęc illi. Et liquidius in Confeſsione Regi Ladislao oblata affirmant, Baptiſmũ maiore cum certitudine eſse in hominibus ratione utentibus. Verum enim verò Eccleſia & credit, & credendũ pręcipit omnes infantes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti aqua ſalutari ablutos, ſi in illa innocentia, antequam mortaliter peccare poſsint, ex hac uita deceſſerint, certiſsimè uitam conſequi ęternã. Pręterea eadem Confeſſione Picardi, omnes homines in peccato concipi, & naſci, & natu-

Anno 1570. pag.

C ra filios iræ fieri dicunt, & eius peccati fructum eſſe æternam damnationem. Quòd autem Sacramenta, nihil (vt blaſphemant) in hominibus operentur, ac propterea opus ſit ante baptiſma iuſtificari, extat eorum ſcriptum, quod ita habet. *Fratres noſtri ita docent, quod Sacramenta per ſe, & ſeipſis, ſeu externo illo opere,* (porrectione uidelicet, & acceptatione, uel uſu) *nulli, qui non ſit prius per Spiritum Sanctum uiuificatus, & qui (vt dicunt) bonos motus in ſe non habeat, prabeant gratiam, neque iuſtificantẽ, neque viuificantem fidem, atque ita non iuſtificetur in ſpiritu, neque regeneretur. Itaque & nunc ſi diſceſſerit ante annos diſcretionis eſſe damnandum opinantur.*

Anno 1574. art. 4. pag. 12. & 13.

De hoc uide art. 11. de ſacram. in communi pa. 15.

Addunt impium, & peſtilentiſſimum errorem aduerſus Sanctiſſimam Trinitatem. Dei enim opera ita ad extra ſecundũ diſtinctas perſonas diuidunt, & opus creationis a utumant adeo peculiare eſſe Dei Patris, ut id neque ad filium Dei, neque ad Spiritũ

Error circa S. Trinitat. perſonas.

D S. vllatenus ſpectet: Ex quo efficitur, tribus Sanctiſſimę Trinitatis perſonis, non eandem eſſe Deitatem, non eandem naturã, non eandem poteſtatem, non eandem ſapientiã, non eandem coæternam Maieſtatem; ſi quidem diſtinctas formas, & naturas habeant neceſſe eſt, quorum operationes, & actus diuerſi ſint. Ecquid autem iſti aliud agunt, quàm quod Filium Dei & Spiritum Sanctum ſua Diuinitate ſpoliant, atque ita latiſſimè uiam ad Arianiſmum ſternunt? Cæterum Picardi ſua Confeſſione de fide Sanctiſſimæ Trinitatis apertè hoc, quòd diximus, enunciant. Negant item verum, Corpus & Sanguinẽ Chriſti eſſe in Sanctiſs. Sacramento altaris. Accedit eorum dubitatio in fide, ipſaq. ignoratio neceſſariorum ad ſalutem articulorum. Etenim reſpõdentes ad tertium Lelicenſium ſcriptum, narrant inter ſeſe ortum eſſe diſsidiũ in primis, Num iuramentum à fratribus exigendum ſit? Deinde; Num qui Magiſtratũ ge-

Pag. 170. Anni 1574. artic. 3. fol. 9. pagi. 151.

Fol 70.

E tit, locum in Eccleſia, & ſalutem conſequi poſsit? Neque enim multò antea exiſtimabant barbaros eſſe, idololatras, ac paganos, qui Rempubl. adminiſtrant. Quos errores reliquorum ſuorum fratrum agnoſcit Lucas quidam, reſpondens ſcripto alterius, quem ſua lingua uocant *Kalencz*, anno ſuperioris ſeculi. 23. eaq. reſponſio Boleslauiæ edita eſt, in qua ijdem errores extant, ſe verò, inquit, iſtum errorem emendaſſe, deq. eo pœnitentiam egiſſe. Præterea, ſcriptis contra Lelicenſes editis apertè aſſerunt ſe dubitaſſe, quidnam de Cœna Domini eſſet credendum, cùm orta fuiſset inter Taboritas ea de re, & alios Sacerdotes actis diſſenſio. Sic enim ex ijs viri quinquaginta in ſyluas, & montes Ziambergenſes ſeſe contulere, homines rudes, & profani, tanquam ad neſcio quòd Synodi genus de tota re deliberaturi: id quod ſcripto con-

Fol 83. & 5. cap. 3.

Fol. 47.

De Cęna Domini errores Picardorum.

Fol. 51. tra Lelicenses ipsimet recensent. At & fatentur se processisse ab illa Husi parte, in qua Sacerdotes vtramque speciem porrigentes Catholicæ Ecclesiæ ritus, & mysteria celebrant: Ecquis igitur (bone Deus) uno momento tantam rudibus, neque uerò vel Episcopis, uel Sacerdotibus, nec legitimè uocatis tradidit facultatem docendi, & administrandi Sacramenta, atque eos recipiendi, quos Sacerdotes emērito nomine creabant, siue quos ad se ipsos seducebant? Si quis autem ei sectæ se addixisset, hunc iterum esse baptizandū, deinde infantes baptismo initiari in fidem futuram, & remissionem peccatorum futuram, atque alia eiusmodi commenta impia (vt & superius diximus) commenti sunt. A

Anno 1574. *art. de numero & differentia Sacramentorum.* Cap. XXIII.

Fol.... Num. 2. Fol. 287. CVm autem maiores illorum docuissent in Ecclesia esse ab ipso Dei Filio septem instituta Sacramenta (quod ex eorum Confessione edita, & Regi Ladislao oblata liquet) postea respondentes contra Lelicenses, duo tantū esse asseruerunt ad salutem necessaria à Christo: cætera uerò quinque ab Ecclesia Sācta ob ministerium multorum singulare constituta, quæ cùm ueritati inseruiant, hæc sese nomine constitutionis humanę non reijcere: Neque uerò hic constiterunt. In decreto enim articulo, ubi quærunt, ecquis instituerit Sacramenta, scripserunt tria à Christo fuisse instituta, reliqua uerò suam ueritatem, & dignitatem ex tribus alijs consequi. Nempe Ordinē Sacrum, Matrimoniū, & Extremam Vnctionem, quæ tribus alijs cōtineantur, quæque suo tempore sint necessaria, & ad salutem utilia. Verum illud omittunt, num fuerint à Christo, an ab hominibus instituta. Deinde eodem decreto ubi agunt de ministerio ad Sacram unctionē octo docent esse Sacramenta: Sic enim aiunt: *Notum sit, quemadmodum rationem de Sacramentis ex Reu. Magistri scripto subducentes, nos octo Sacramenta credimus ad extremam unctionem.* Hac uerò (aiunt) se vsos fuisse initio; sed denique omisisse: postea uerò ob uarias causas discutiendum iterum suscepisse, an ea uti deberent. Quo iudicio absoluto unctionem sustulere, nisi quis eā necessario cupiuisset, potissimum is qui egeret testimonio remissionis defectuum, qui ratione sensualitatis (ut uocant) corporis profluxissent. Sic pro sua libidine numerum, essentiam, usumq. Sacramentorum mutare sunt ausi. At nondum finis; Paruo enim Catechismo iam docent *duo tantùm esse Sacramenta, Baptismum, & Cœnam ab ipso Christo instituta.* Et olim dicebant malum Sacerdotē Sacramenta polluere, responsione edita aduersus Lelicenses. Postea in Confessione tradiderunt res istas ministeriales ex se non conferre sanctitatem; ad quarum administrationem, si malus Sacerdos accesserit, eas pollui dicunt. Verum aduersus hoc rursum hac noua Confessione asserunt, Sacramenta uim suam nunquam amittere, sed semper eā ex Christi instituto retinere, siue probus, siue improbus sit Sacerdos, siue hypocrita, siue occultus peccator. Quamobrē aliquando docent Sacramenta esse ueram nouamq. generationē ex uirtute Dei, & remissionem peccatorum conferre, idque uirtute sibi in Christi sanguine data operari. Quanta autem sit distinctio inter nouę & antiquę legis Sacramenta docent eo scripto, quod contra Lelicenses ediderunt. Rursus alibi his contradicunt, Sacramenta, aientes, nuda esse tantùm signa, inuisibilis gratię, & promissionū Christi, quare & cum circūcisione, ac cum alijs ueteris legis mysterijs cōparant. Quodque Sacramenta nihil in homine operentur, neque nouā generationē, neque remissionē peccatorum. Vide nouam eorum Confessionem de Sacramentis in communi. Librum item de iterando Baptismo. Denique in articulo decreto de Sacro Ministerio Baptismi iterando. Accedit ad hæc omnia fraus, & inconstantia in mutilandis, mutandisq. quot subinde aut à maioribus suis libros acceperunt, aut ipsi ediderunt. Verbi gratia. Extat bis de iterando baptismo liber, primò Belæ impensis Vlrici Velensis à Minchovv: Deinde iterum editus, sed cui nec tempus, nec locum adscripsere. In utroque autem magnopere uariatum est, tertiamq. partem primi à secundo edito abscriderunt. Ediderunt quoque nouissimè nouam fidei Confessionem, quam tandem habeant ceu testem certissimum, & fidelissimum doctrinę ac fidei illius, quàm à sanctissimis (inquiunt) maioribus suis primis Ecclesię Christi repurgatoribus acceperunt. B C D E

Marginalia: Nota. Octo sacramēta faciūt. — Postea duo tantum. Fol. 44. Anni 1550. fol.... N. 3. — Art. 21. fo. 70. — Mira contradictio. Fol 44. 92. 106. 159. 288. — Anno 1574. art. 11. fo. 54. Fol. H. L. 1. — Anno 1511. Anno 1574.

A perunt. Proinde hanc volunt certissimam esse regulam ac normam, secundum quam intelligantur tum maiorum suorum scripta, quæ uel huc usque ediderunt, vel si qui in posterum edituri sint, hi emendentur, & corrigantur. Attamen & hanc ipsam bis eodem anno cum Bohemicè euulgassent in lucem, variè immutarūt, inuerterunt, auxerunt; id quod tum alibi, tum certè vno articulo, qui est duodecimus de baptismo liquet. Mira profectò regula, quæ nunc recti quicquam ea habet, quippe quod inanem gloriam & lucrum quærunt, non quæ sunt Christi. Itaque ad tempus, & ad rationem personarum sese tantum attemperant.

Picardi quid conati sint, quo suas sordes tegerent. Cap. XXIIII.

B QVæ cum omnia idem Venceslaus Sturmius Theologus copiosè manifestasset, atque optimè confutasset, ij veteribus exemplaribus omissis, & suppressis (quoad eius fieri potuit) alia edidere, erasis, & immutatis, quæ contra sese facerent, Lutheranos, & Caluinianos in hac quoque arte imitati. Quamobrem nec habent quid respondeant, si quis de illis quærat, num Spiritumsanctum, veramque fidem maiores sui habuerint? si enim habuerunt, cur fidem illorum isti non sequuntur? cur è contrario libros, & scripta eorum reformant? cur diuersum ab illis dicunt, & quidem in regula fidei, atque vbi prorsus contradictoria proferuntur? Quod si Spiritum illi sanctum non habuere, cur pro patribus agnoscunt? cur sese illorum discipulos iactant? cur aiunt illos ad Papisticam idololatriam repurgandam fuisse missos à Deo? Et verò hoc magis esset mirandum, nisi Diuino iudicio, sic omnes solerent C Hæretici eadem prorsus facere, quorum alios arguunt, in quos illud rectissimè quadrat: *Inexcusabilis es, ò homo omnis, qui alium iudicas. Nam in quo alium iudicas, te ipsum condemnas.* Sanè contra Lelicensium scriptum vehementer illis indignantur, quod omnes (inquiunt) Communitates, quæ cum illis non consentiunt, sic spernant, & damnent, vt sese solos à Deo missos glorientur. *O miseri* (aiunt) *seniores de Lelicz, quantum facinus ausi estis? adeo licenter quamlibet factionem, quæ vos non audierit, Scripturaque Sacra nixa vestris mentibus haud satisfaciet, pro Ecclesia Antichristi ducitis, & impie condemnatis?* Quid verò de Luthero dicant, cui nec parcunt, extat in libro edito aduersus VVoitechum à Pernstain. Quo in libro eosdem Lelicenses grauissimè obiurgant, *quòd ob sui singularem amorem proprium,* (hoc est superbiam) *statuerint se-* D *ctam sibi ab omnibus alijs segregatam, & dissidentem. Ac verò temerè nouum Sacerdotium excitauerint, quod officijs, consuetudine, sensu* (vt uerbis eorum vtar) *ab alijs prorsus sit disiunctum. Quod quidem veluti crimen contra conscientiam grauissimum vehementer exaggerant, quippe quod (aiunt) in Ecclesia pariat Schismata & dissensiones:* Hæc illi. At cùm ipsimet initio secesserint ab Ecclesia Catholica, nouosque ministros, & alia instituerint, ecquid sceleris se patrasse putauerint? Certè in confessione sua fatentur sese ab omnibus alijs secreuisse alio impulsos spiritu, quàm Taboritas: nouamque fecisse secessionem, quæ quidē quàm absurda, & impia fuerit, Sturmius ipse in Bohemico suo libro accuratè & doctè persequitur.

Rom. 2.

Picardi condemnant alios omnes, qui secū non sentiunt.

Fol. 163. Anno 1558. fol. 15. 52. 53. 54.

Anni 1574. Prolog. fol. 6. Pag. 61. vsq; ad 93.

Atqui Picardi in eo libri Prologo, quem aduersus VVoitechum scripserunt, huic vitio vertunt, quòd cùm neque Sacerdos, neque Theologiæ Doctor creatus sit, Scri- E pturæ tamen interpretandæ, & Ecclesiasticarum rerum administrandarum sibi ius vsurpet. Quæ si à Catholicis obijciantur Picardis, quid dicent? Cæterum nobilis ille uir, cur ad eiusmodi fratres à Religione Catholica secedere noluerit, rationē reddidit fidei suæ, non autem ea sibi usurpauit, quæ Picardi uito constanti, & probo obiecerunt. Quasi verò fratres isti, cùm sint rudissimi artifices, & operarij, atque à stiua abstracti, potuerint Sacerdotium, & munus Episcopale, ac ipsam Christi Domini auctoritatem sibi usurpare, & nouos Apostolos, Episcopos, Sacerdotes, Diaconos, nouam societatem, nouos ritus instituere; ac verò præscribere pseudoepiscopis, & pseudosacerdotibus suis, quanam ratione Scripturam exponere, Sacramenta administrare, & alia id genus facere debeant: Catholico autem uiro non licuerit fidei suæ rationem reddere? Num autem Sacerdotes sint ipsi Picardorum Ministri, iudicium esto omnium,

Sturmius à pag 108. vsq; ad 135. omnium, qui Theologica vel summis labijs degustarunt. Sturmius autem id fusius, A
& doctè suo libro contrarium ostendit apertissimè.

Picardi quid de sua Ecclesia sentiant. *Cap. XXV.*

VEruntamen enimuerò, quando hæc non essent, quibus ista secta à Satana pro secta esse manifestò deprehenditur; vel vnum sat esset, cùm dicunt sese credere, sentire, docere, quod docent, sentiunt, & credunt omnes Ecclesiæ, quæ post Lutheri tempora ab vnitate Ecclesiæ Catholicæ sese subduxerunt: cùm tamen notissimum sit tot sectas inter sese dissectas planèque inuicem oppositas, cùm anathematibus sese mutuo confodiant, à solo Satana agi. Quod autem ita senserint, & locuti sint, extant eodem in libro aduersus Voitechum ipsorum aduersus seipsos B testimonia. (Pag. 15.) Aiunt enim *se credere Ecclesiam Catholicam ministerialem esse omnem Christianitatem sub toto Cælo, suam verò vnitatem esse tantum partem illius, velut & Romanam, Boemicam, Lutheranam, Zuinglianam, Caluinianam, & alias id genus.* Et confessione (Anni 1574.) anni 1574. articulo octauo de Ecclesia sancta sic habent. (Ar. 8. pag. 40.) *Interim docent fratres nostri de sua congregatione, vel vnitate sentire id, quod de alijs Christianis paruis, vel magnis vnitatibus sentire decet, quòd ea non sit sola Ecclesia, sed tantùm pars eius veluti fuit Corinthiaca.*

(Pag. 6.) Ac tamen cùm hæc dixissent, rursus scripto suo contra Lelicenses contrarium pronunciarunt. *Nempè memoratos Hæreticos inter se nec sensu, nec doctrina, neque interpretatione cum Sacra Scriptura esse concordes. Qualibet enim (aiunt) vnitas Christiana, scripturis sacris, prout optimè norit, vtitur: Nec vlla ex his sectis moneri se sinit, aut doceri,* C *vel Sacræ Scripturæ expositionem recipere audet, timens ne hac tanta de Religione discordia decipiantur ab aliquo.*

Qui ergo fieri potest, vt inter has, quæ non solùm inuicem, sed inter sese (vt ostensum est) sunt diuisæ, sit aliquis ordo, vnanimitas, concordia, Charitas, & inprimis vnus Deus, vna fides, vnus verus Sacræ Scripturæ sit intellectus? Quem ergo habebunt sapientiæ, intellectus, consilij?

(Taboritarũ, & Pragensiũ de Christi corpore concertatio. Anno 1443.) Cùm olim Taboritæ cum Sacerdotibus, & Magistris Pragensibus (præter alios articulos fidei) potissimùm de corpore Christi in venerabilissimo Sacramento conuenire nequiuissent, grauisque inter eos dissensio per multos annos extitisset, mutua itē bella inter eos orirentur, omnes Regni Boemiæ ordines sub vtraque specie communicantes, nullis laboribus, vigilijs, & sumptibus pepercerunt, vt eos ad concordiam D adducerent, nec tamen quicquam effecerunt. Tandem Pragæ conuenientes statuerunt, ut Sabbatho post festum Sancti Procopij tam Taboritarum, quam Pragensium Sacerdotes conuenirent, deque articulis, qui controuertebantur, colloquerentur. In quibus autem consentire inuicem non possent, eos proximis comitijs post trium Regum festum celebrandis (Anno 1444.) scriptos proponerent. Ac quidquid in ijs secundum Scripturas, & Sanctos Patres in Scripturis legitimè fundatos esset probatum: id omnes vnanimes admitterent, crederent, docerent, neque verò alios Sacerdotes, Parochos, aut Concionatores in suis ditionibus ferrent. Idque sub grauissima pœna: nimirum amissione ipsius caussæ, atque adeo ipsius honoris (vt dicunt) & famæ. Quæ omnia pactis, conuentis, litteris, iuramentis, ac propriorum sigillorum appressione, atque appensione se seruaturos inuiolabiliter mutuò promiserunt. Quod tamen postea in ir E ritum cessit: Valdensibus & reliquis, per talia conciliabula, iterum, atque identidem pacem quærentibus, & non inuenientibus. Iam de Hypocrisi, de baculo, & pera, de uoce exili, de externa demissionis & humilitatis larua, quibus antea usi sunt, do nec erumperent, superuacaneum est loqui. Hæc enim iam ita sese prodiderunt, ut aliæ quoque hæreses à Picardica metuant. Itaque hinc viderint omnes quibus Picardica secta sapere incępit, quàm temerè eam commendent, aut ad eam prouocent; eam certè Synodis omnibus legitimis, hoc est Apostolicæ doctrinæ, quam una ipsa Catholica Ecclesia semper tenuit, anteponere, aut delirum, aut perfidum caput sapit.

Rationes

A *Rationes decem quibus fretus, certamen aduersarijs obtulit in causa Fidei, Edmundus Campianus è Societate IESV Presbyter: Allegatæ ad Anglicos Academicos.* Cap. XXVI.

Cognita hæresum origine & qualitate, quę Germaniam primò, deinde reliquas Europæ nobiles partes infecerant, Rationes aliquę breuissimę, at validę erāt adiungendæ, quibus ab ijs quoque qui Reipub. operam nauant, aut Principem obtinent locum, responderi Aduersarijs Fidei Catholicæ, vel offerri quoque certamen in causa fidei posset. Hoc verò cùm aptissimè præstiterit Edmundus Campianus Societatis nostræ, qui postea martyr in Anglia fuit insignis, Rationes decem illius compendiosissimas, sed fœcundas, huc adtexuimus: Epistolamque ipsius ad Academicos Anglos præposuimus: tum vt constet modus, & occasio, qua illas ijs obtulit: tum ne pereat libellus, siue potius gemma, quam de medio tollere, ac sepelire Caluiniani Hæretici omni conatu studuerunt. B

Edmundus Campianus, Academicis Oxonij florentibus, & Cantabrigiæ, S. P. cupit.

Anno præterito, cùm ex instituto vitæ meæ, iussus in hanc Insulam remeassem, Clarissimi viri, offendi sanè fluctus haud paulò sæuiores in Anglicano littore, quàm quos in Oceano Britannico recens à tergo reliqueram. Mox interiorem in Angliam vbi penetrassem, nihil vidi familiarius, quàm inusitata supplicia: nihil certius, quàm incerta pericula. Collegi me, vt potui, memor causæ, memor temporum, Ac ne C prius fortè corriperer, quā auditus à quopiam fuissem, scripto protinus mādaui consilium meum, qui venissem, quid quærerem, quod bellum, & quibus indicere cogitarē. Autographum apud me habui, vt mecum, si caperer, caperetur: Exemplum eius apud amicum deposui, quod, me quidem nesciente, pluribus communicatum est. Aduersarij publicatam schedulam atrociter acceperunt, cùm cetera, tum illud inuidiosissimè criminantes, quòd vnus omnibus in hoc Religionis negotio certamen obtulissē; quanquam solus in acie non eram futurus, si fide publica disputassem. Responderunt postulatis meis, *Hanmerus, & Carcus*. Quid tandem? Otiosè omnia. Nullum enim responsum præter vnum honestè dabunt, quod nunquam dabunt. *Conditiones am plectimur, Regina spondet, aduola*. Intereaclamant isti: *Sodalitium tuum, seditiones, tuas, arrogantiam tuam, proditorem, sine dubio proditorem*. Ridiculè. Operam, & D oleum, & famam homines non insipientissimi cur profundunt? Verùm his duobus (quorum prior animi causa meam chartam delegit, in quam incurreret: alter malitiosius totam rem conuoluit) præbitus nuper est libellus admodum luculentus, qui quātum oportuit, tantùm & de Societate nostra, & de horum iniurijs, & de Prouincia, quam sustinemus, edisserit. Mihi superarat, (quoniam, vt video, tormenta non scholas parant antistites) rationem facti mei vobis vt probarem: capita rerum, quæ mihi tantùm fiduciæ pepererunt, quasi digito fontes ostenderem: Vos etiam hortarer, quorum interest præter cæteros, incumbatis in hanc curam, quàm à vobis Christus, Ecclesia, Respublica, & vestra salus exigunt. Ego si fretus ingenio, literis, arte, lectione, memoria, peritissimum quemque aduersarium prouocaui, sui vanissimus, & superbissimus, qui neque me, neque illos inspexerim: Sin causam intuitus, existimaui E satis me valentem esse, qui docerem hunc solem meridie lucere, debetis mihi feruorē istum concedere, quem honor IESV CHRISTI Regis mei, & inuicta veritas imperarunt. Scitis, M. Tullium in Quintiana, cùm ei Roscius victoriam adpromitteret, si efficeret argumentis, septingenta millia passuum non esse decursa biduo, nō modò nihil veritum articulos, & neruos Hortensij, sed ne grandiores quidem Hortensio, Philippos, & Cottas, & Antonios, & Crassos, quibus maximam dicendi gloriā tribuebat, metuere potuisse. Est enim quædam veritas tam illustris, & perspicua, vt eam nullæ uerborum rerumve præstigiæ possint obruere. Porrò certius est, quod nos agimus, quàm illa fuit Hypothesis Rosciana. Nam si hoc præstitero, Cælos esse, Sanctos esse, fidem esse, Christum esse, causam obtinui. Hic ego non sim animosus?

Anno 1580.

Scriptum Campiani, quo petit cum Hæreticis de fide disputare.

Ministri qui huic scripto responderūt.

Liber pro Societate Iesu in Anglia eulgatus.

Suā ipse prædicit mortē. Protestatio luculentissima.

Egregia animi fiducia.

niosus? Equidem occidi possum, superari non possum. Ijs enim Doctoribus insisto, A
quos ille Spiritus erudijt, qui nec fallitur, nec, vincitur. Quæso à vobis, vt salui esse velitis; A quibus si hoc impetraro, reliqua minimè dubitanter expecto. Date modò vos huic solicitudini, Christum obtestamini, industriam adiungite, profectò sentietis id, quod res est, & aduersarios desperate, & nos tam solidè fundatos quieto, magnoque animo hanc arenam expetere oportere. Breuior hic sum, quòd reliquo sermone vos alloquor. Valete.

RATIONVM CAPITA.

B

Rationes oblati certaminis reddita Academicis Angliæ.

PRIMA RATIO. CAP. XXVII.

SACRÆ LITERÆ. Hæretici cur Sacros libros omnes nõ recipiant.
a Augusl. lib. 38 cõt Faust. capit 2 & de vtil cred. c. 3. Matth 1. Act 2.
b Iren. lib. 1. cap 26
Luthers in epist. D. Iacobi prefactiat.
c Præfa in epist Ia. vide et lib de capt. Babi & Cont 2. Mag pag 58.
d Iac 2.
e Bibl. Ge.
f Tob 12.
g Eccl 15.
h 2 Mach. 12.
i 2. Mach. 15.
† Ii sunt, Baruch. Tobias. Iudith. Sapientia Ecclesiast. duo Mach
† Ex nou. Testam. Epist Iacobi. Epist ad Heb. Epist. Iudæ. Epist. 2. Pet. Epist. 2. & 3. Ioan.
K Ita consent Lut. in Præf Mag. cent. 1. lib 2. c. 4.
Kem. in exã. Conc. Triden. Sess 4.
l De doc. Chr. lib 2. c 8.
m Vide Mel. Cam lib 2. de lo. Theo. c. 9. 10. 11.

CVm multa sunt, quæ aduersariorum diffidentiam in causa loquuntur: tum nihil æquè, atque Sanctorum Maiestas Bibliorum fœdissimè violata. Etenim qui, posteà quàm reliquorum testium voces, & suffragia contempserunt, eò sunt redacti nihilo secius, vt stare nequeant, nisi diuinis ipsis codicibus vim, & manus C
intulerint: Ij se profectò declarant extrema fortuna confligere, & rebus iam desperatis, ac perditis, experiri durissima velle, atque vltima. ᵃ Manichæis quid causæ fuit, vt Euangelium Matthæi, & Acta refigerent Apostolica? Desperatio. His enim voluminibus cruciabantur, & qui Christum negauerant prognatum de Virgine, & qui spiritum Christianis tum primò cælitus illapsum finxerant, quum ipsorum Paracletus, Persa nequissimus, erupisset. ᵇ Quid Ebionæis, vt omnes Pauli repudiarent epistolas? Desperatio. His enim suam dignitatem retinentibus, antiquata circumcisio est, quam isti reuocauerant.

Quid ᶜ Luthero, vt epistolam Iacobi *contentiosam, tumidam, aridam, stramineam*, flagitiosus Apostata nominaret, & *indignam spiritu* censeret *Apostolico?* Desperatio. D
Hoc enim ᵈ scripto confossus miser, atque diruptus est, cùm in sola fide iustitiam constitueret. Quid ᵉ Lutheri catulis, ut Tobiam, Ecclesiasticum, Machabæos, & horum odio complures alios, eadem calumnia comprehensos, è syncero Canone repente dispungerent? Desperatio. His enim Oraculis disertissimè coarguuntur, ᶠ quoties de Angelorum patrocinio, ᵍ quoties de arbitrij libertate, ʰ quoties de fidelibus uita defunctis, ⁱ quoties de Sanctorum hominum intercessione disputant. Itane uerò? Tantùm peruersitatis, tantùm audaciæ? Cùm Ecclesiam, Concilia, Cathedras, Patres, Martyres, Imperia, Populos, Leges, Academias, Historias, omnia uetustatis & sanctitatis uestigia conculcassent, scripto Dei uerbo tantùm controuersias uelle dirimere proclamassent, illud ipsum uerbum, quod solùm restiterat, exsectis è toto corpore tam multis, tam bonis, tam speciosis partibus, delumbasse? † Septem enim ipsos de ueteri testamento codices, ut minuta dissimulem, Caluiniani præciderunt: † Lu- E
therani uerò etiam Epistolam Iacobi, & huius inuidia, quinque alias, de quibus aliquando fuerat & alicubi controuersum. His quoque libellum Hesteris, & tria penè capita Danielis annumerant nouissimi Geneuenses, quæ quidem Anabaptistæ istorum condiscipuli iampridem damnauerant, atque detiserant. Quantò modestius ˡ Augustinus, qui sacrosanctum Catalogum pertexens, non sibi, neque Alphabetum Hebraicum, ut Iudæi, neque priuatum spiritum, ut sectarij, pro regula posuit: sed illum spiritum, quo totum corpus Ecclesiæ Christus animat? quæ quidem Ecclesia custos huius depositi, non magistra, quod Hæretici cauillantur, thesaurum hunc uniuersum quem ᵐ Tridentina Synodus est amplexa, uetustissimis olim Cõcilijs publicitus uêdicauit.

A cauit. Idem [a] Augustinus de vna scripturarum particula speciatim differens, inducere in animum non potest librum Sapientiæ, qui iam tum, Ecclesiæ calculo, temporum serie, priscorum testimonio, instinctione fidelium, vt firmus & Canonicus robur obtinuerat, cuiusquam temeritate vel susurro, extrudi extra Canonem oportere. Quid ille nunc diceret, si viueret in terris, & Lutheros Caluinosque concerneret opifices Bibliorum; qui sua lima politula & elegantula, uetus nouumque Testamentum raserint, neque Sapientiam tantùm, sed & alia permulta de Canonicorum librorum ordine segregauerint: ut quidquid ex horum officina non prodierit, illud ab omnibus, phrenetico decreto, tanquam incultum & horridum conspuatur? Ad hoc tam dirum & execrabile perfugium qui descenderint, ij certè, licet in ore suorum assectarum uolitent, Sacerdotia nundinentur, declamitent in concione, ferrum in Catholicos, e-
B quuleum, crucemque con sciscant, tamen victi, abiecti, squalidi prostrati sunt: quando quidem arrepta virgula censoria, velut arbitri sedentes honorarij, diuinas ipsas tabulas, si quæ ad stomachum non fecissent, obliterant. Ecquis est, vel mediocriter institutus, qui talium cuniculos hostium reformidet? qui hostes, quamprimùm in corona uestra eruditorum hominum, ad eiusmodi veteratorias artes tanquam ad familiarem dæmonem currerent, non aurium conuitio, sed strepitu pedum exciperentur.

Quærerem ab illis, verbi gratia, quo iure corpus Biblicum detruncent atque diripiant. Respondent, *non se veras Scripturas exscindere, sed excernere suppositītias*. quo iudice? *Spiritu sancto*. Hoc enim responsum à Caluino præscribitur, vt Ecclesiæ iudicium, quo spiritus examinantur, subterfugiat. Cur igitur alias alij laceinatis, cùm omnes eodem spiritu gloriemini? Caluinianorum spiritus recipit sex epistolas, quę spi-
C ritui non placent Lutherano: fateri tamen utrique sancto Spiritu. Anabaptistæ, historiam Iobi *fabulam appellant, tragicis, & comicis legibus intermixtam*. Qui sciunt? Spiritu docente. Castalio, mysticum illud Salomonis Canticum, quod ut paradysum animæ, ut manna recondirum, vt opiparas in Christo delicias Catholici admirantur, *nihilo pluris, quàm cantilenam de amicula, & cum pedissequis aulæ colloquium amatorium, Venereus furcifer* æstimauit. Vnde hausit? à Spiritu.

In Apocalypsi Ioannis, cuius omnes apices excelsum aliquid & magnificum sonare confirmat Hieronymus; tamen Lutherus, & Brentius, & Kemnitius quidam, nescio quid, difficiles Aristarchi desiderant; eò scilicet propendentes, vt exauctoretur. quem percontati? Spiritum. Quattuor Euangelia feruore præpostero Lutherus inter se committit, & prioribus tribus Epistolas Pauli longè præferens, vnicum dein-
D ceps Euangelium Ioannis, pulchrum, uerum, præcipuum decernit esse nominandum quippe qui, quòd in ipso fuit, liberet etiam Apostolos suarum rixarum socios adscripsisset. quo doctore? Spiritu. Quin etiam iste fraterculus non dubitauit Euangelium Lucę petulanti stylo perstringere, quòd in eo crebrius bona nobis uirtutum opera cõmendentur. quem interrogauit? Spiritum. Theodorus Beza uerbum illud arcanum ex Lucę vigesimosecundo capite, *Hic est calix nouum testamentum in sanguine meo, qui* (calix) *pro vobis funditur*: ausus est, vt corruptum uitiatumque traducere, quòd hęc oratio nullam expositionem nisi de uino calicis conuerso in uerum Christi Sanguinem patiatur. quis indicauit? Spiritus. Denique cum omnia eredant suo quisque spiritui, nomen Sancti Spiritus horribili blasphemia mentiuntur. Quid sic agunt, nonne se prodent? nonne facile refutantur? nonne in consessu talium virorum, quales
E estis, Academici, tenentur, ac minimo negotio constringuntur? Cum his ego timeam pro fide Catholica disputare, qui pessima fide uoces non humanas, sed ęthereas tractauere?

Nihil hic dico, quę uertendo peruerterint, quamuis intolerabilia sint, quę accusem. Gregorio Martino scientissimo linguarum, collegę meo, qui doctius & plenius hoc pręstabit, nihil pręripio, nec alijs, quibus id laboris esse iam pre manibus intellexi. Facinorosius crimen est, ac tetrius, quod nunc persequor: Inuentos esse Doctorculos, qui temulento quodam impetu in cęleste chirographum inuolarint: id ipsum pluribus locis, vt maculatum, vt mancum, ut falsum, ut surreptitium condemnarint: eius partes aliquas correxerint, aliquas corroserint, aliquas euulserint: Hinc, omne

[a] De Prædest. Sanct. cap. 14.

Quàm sint floccifaciendi Hæreticorum doli.

Interrogatio aduersarios planè cõuincens.

Inst. lib. 1. capit. 7.

Sixt. Sen li. 7.

Epist. ad. Paulī.

Præf. in Cant. Beza idem facit in ipsius interpretatione, vide Genebr. in pręfatione in Cãt.

Lutherani quantum sacris libris detrahant.

Præf. in Apo. Præf. in nou. test.

Serm de Pharis. & Publ. in Luc. 22. c. ποτήριον ἐκχυνόμενον.

Bezæ impia correctio.

Hęretici mala fide sacras Scripturas verterunt.

Temeritas Hæreticorũ maxima.

omne propugnaculum, quo muniebatur, in Lutheranos spiritus, tanquam in valla phantasmatum, pictosque parietes commutarint: ne prorsus obmutescerent, quum in Scripturas erroribus suis infestas impingerent, quas nihilo commodiùs expedire, quàm sorbere fauillas, aut saxa mandere potuissent. A

Hęc ergo mihi prima ratio vehemens & iusta fuit, quæ vbi partes aduersarias vmbraticas, & fractas ostendisset, animum sanè addidit Christiano, & viro, & in his studijs exercitatio, pro sempiterni Regis diplomate aduersus reliquias profligatorum hostium decertandi.

SECVNDA RATIO. CAP. XXVIII.

II. Sacrarum literarum sententia. Hęretici quã tum in expositione Sacræ Scripturę hallucinentur. *Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22. Luth. in epist. ad Argent. Matth. 8. Mar. 1. Luc 12. Matth. 26.*

Alterum est, quod me quidem ad congressum incitarit, & horum apud me copiolas eleuarit, aduersarij perpetuum in Scripturis exponendis ingenium, plenum fraudis, inane prudentiæ. Statim hæc Philosophi tangeretis. Itaque uos auditores expetij. B

Sciscitemur ab aduersarijs, exempli gratia, quidnam sequuti nouam sectam intriuerint, qua Christus excluditur è cęna mystica. Si nominãt Euangeliũ, accurrimus. A nobis verba sunt, *Hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus.* Qui sermo visus est ipsi Luthero tam potens, vt cùm etiam discuperet fieri Zuinglianus, quòd ea re plurimùm incommodare Pontifici potuisset: captus tamen & vinctus apertissimo contextu cederet, neque minus inuitus Christum uerè præsentem in Sacramento Sanctissimo fateretur, quàm olim dæmones victi miraculis Christum Dei filium vociferati sunt. Agedum pagella scripta superiores sumus, de sententia scripti contenditur. Hanc peruestigemus ex verbis adiacentibus. *Corpus meum, quod pro vobis datur. Sanguis meus, qui pro multis effundetur.* Adhuc durissimæ partes Caluini sunt, nostrę faciles, & explicatæ. Quid amplius? *Conferte Scripturas*, inquiũt. Maximè. Conspirant Euangelia, Paulus adstipulatur. Voces, clausulæ, tota connexio, panem viuum, insigne miraculum, cęleste pabulum, carnem corpus, Sanguinem, teuerenter ingeminat. Nihil ęnigmaticum, nihil offusum caligine loquendi. Tamen perstant aduersarij, neque ullum finem faciunt altercandi. quid agimus? Opinor, audiatur antiquitas, & quod nos alteris alteri suspecti non possumus, illud omnium sęculorum veneranda canicies, Christo propior, ab hac lite remotior, decidat arbitrio. Non ferunt, prodi se aiunt, *Dei verbum purum putum inclamant, hominum commentarios auersantur.* Insidiosè, ineptè. Dei verbum perurgemus: obscurant; Sanctos testamur interpretes: obsistunt. In summa, sic instituunt, nisi reorum iudicio steteris, nullum iudicium fore. Atque ita se gerunt in omni, quam exercemus, controuersia. De infusa gratia, de inhęrerẽte iustitia, de Ecclesia conspicua, de necessitate baptismatis, & Sacramentis, & de Sacrificio, de piorum meritis, de spe & timore, de peccatis imparibus, de auctoritate Petri, de clauibus, de votis, de Consilijs Euangelicis, de cęteris, Scripturas neque paucas, & ponderosas Catholici passim in libris, in Colloquijs, in tẽplis, in schola citauimus atque discussimus: eluserunt. Veterum scholia Gręcorum & Latinorum admonuimus: abnuerunt. Quid tum denique? Doctor Martinus Lutherus, aut uerò Philippus, aut certè Zuinglius, aut sine dubio Caluinus, & Beza fideliter enarrarunt. Egòne quenquamuestrum existimen tam esse mucosis naribus, qui hoc artificium monitus non persentiscat? Quare fateor me scholas Academicas cupidè requirere, ut inspectantibus uobis calamistratos istos milites in solem & puluerem è suis umbraculis euocatos, non meis uiribus, qui cum nostris, centesima parte, non sum conferendus, sed ualentissima causa, & certissima ueritate debilitem. C D E

Io. 6. Matth. 16. Mar. 14. Luc. 22. 1. Cor. 10. & 11.

Hęretici quo se gerant in omni controuersia.

TERTIA RATIO. CAP. XXIX.

III. Natura Ecclesiæ. *a Apoc. 22. b Psal. 79. c Isa. 2 et 35. d Cant 6. e Matth 13. f Eph. 5. g 1. Cor. 12. h 1. Tim. 3. i Io. 14.*

Audito Ecclesię nomine, hostis expalluit. Sed tamẽ excogitauit quiddã, quòd à uobis animaduerti uolo, ut falsi ruinam, & inopiam cognoscatis. Senserat in Scripturis tũ Propheticis, tum Apostolicis, ubique honorificam Ecclesię fieri mentionem; uocari [a] Ciuitatem Sanctam, [b] fructiferam uineam, [c] montem excelsum, directam uiam, [d] columbam unicam [e] Regnum Cæli, [f] sponsam, [g] & corpus Christi, [h] firmamentum ueri, multitudinem illam, [i] cui spiritus promissus instillet oĩa salutaria,

A taria; illam, [a] in quam vniuersam nullæ sunt vnquam fauces diaboli morsum letiferum impacturæ: illam, [b] cui quicunque repugnet, quantumuis ore Christum prædicet non magis Christo, quàm publicanus aut Ethnicus, potiatur. Non est ausus cōtrauenire sonitu, uideri noluit Ecclesiæ, quam toties Scripturę commemorant, refragari, nomē callidè retinuit, rem ipsā funditus definiendo sustulit. His enim proprietatibus delineauit Ecclesiam, quæ penitus ipsam occulant, & dimotam à sensibus, tanquam Ideam Platonicam, secretis obtutibus hominum perpaucorum subijciant, eorum tātummodò, qui singulariter afflati, corpus hoc aerium intelligentia comprehenderent, & huiusce sodalitatis participes subtili quodam oculo lustrarent. Vbi candor? Vbi simplicitas? Quæ Scripturæ, quæ sensa, qui patres, hoc penicillo depingunt Ecclesiam? sunt Christi [c] ad Asiaticas Ecclesias, sunt Petri, Pauli Ioannis, aliorum ad diuer-

a Matth 16. b Matth.18. Ecclesia quō ab Hæreticis circūscribatur. *Cal. Inst. lib. 4 c. 1. num. 2. & 3.*

B sas Epistolę: frequentes in Actis [d] Apostolicis inchoantur & propagantur Ecclesiæ. Quid istæ? num soli Deo & Sanctis hominibus, an Christianis etiam cuiuscunque generis manifestæ? Sed profectò, durum telum necessitas est. Ignoscite. Nam qui sæculis omnino quindecim, non oppidum, non uillam, non domum reperiunt imbutam doctrina sua, donec [e] infelix monachus incesto connubio votam Deo Virginem funestasset, aut [f] Heluetius gladiator in patriam coniurasset, aut [g] stigmaticus perfuga Geneuam occupasset: Ij coguntur Ecclesiam, si quam volent, in latebris venditare, & eos parentes asserere, quos nec ipsi nouerint, neque mortalium quisquam aspexerit. Nisi forte gaudent maioribus illis, quos Hæreticos fuisse liquet, ut Aerio, Ioniniano, Vigilantio, Heluidio. Iconomachis, Berengario, VValdensibus, Lolhardo VViclefo, Hussio, à quibus pestifera quædam fragmenta dogmatum emēdicarint.

c Ap. 1. 2. 3. d Act. 8. 10. 11. & seq. Ecclesiam inuisibilem cur Hæretici fingant. *e Lutherus. f Zuinglius. g Caluinus.* Hereticorū maiores qui.

C Nolite mirari si sumulos istos non pertimui, quos modò ad meridianam lucem uenero, minimè fuerit laboriosum dispellere. Hęc est enim nostra sermocinatio. Dic mihi, subscribis Ecclesiæ quæ sæculis anteactis viguit? *omnino*. obeamus ergo terras & tempora: cui? *cœtui fidelium*. quorum? *nomina nesciuntur, sed constat plurimos extitisse*. constat? quibus constat? *Deo*. quis dicit? *nos, qui diuinitus edocti sumus*. fabulæ. qui credam? *si arderes fide tam scires hoc quam te viuere*.

Spectatum admissi risum teneatis.

Horat. in arte.

Iuberi [h] Christianos omnes adiungere se Ecclesiæ, [i] cauere ne spiritali gladio trucidentur, [K] in domo Dei pacem colere, huic [l] animas credere columini veritatis, isthic [m] querelas omnes deponere, [n] hinc eiectos habere pro Ethnichis, nescire tot centenis tot homines, vbi nam illa sit, quive huc pertineant? Vnum illud credere in tenebris, *vbi vbi sit Ecclesia, tantummodo Sanctos, & in æthera destinatos ea contineri*. Ex quo fit, vt si quis imperium sui præsulis detrectare uelit, scelere soluatur, dummodò sibi persuadeat presbyterum in crimen incidisse, & ab Ecclesia protinus excidisse. Cùm scirē aduersarios talia comminisci, quod nullius ætatis Ecclesię cōsuessent, & orbatos tota re, velle tamen inter angustias uocabulum possidere, solabar me vestro acumine, atq; adeo mihi pollicebar fore, ut quamprimum huiusmodi rechnas ex ipsorum confessione cerneretis, statim homines ingenui, & cordati stultas argutias in vestram intextas perniciem discinderetis.

h Ioan. 10. i Cor. 12. i 1. Cor. 5. K 1. Cor. 11. l 1. Tim. 3. m Matth. 18. n Ibid.

QVARTA RATIO. CAP. XXX.

IIII. Concilia.

E Grauis, Ecclesia nascente, quæstio de legitimis ceremonijs, quę credentium animos disturbauit coacto Apostolorum & seniorum Concilio, soluta est. Credidere parentibus filij, pastoribus oues, in hęc uerba mandantibus: *Placuit spiritui sancto & nobis*. Sequuta sunt ad extirpandam hæresim, quæ uaria quibusque sęculis pullulauit, Oecumenica ueterum Concilia quattuor, tantę firmitudinis, ut ijs, ante annos mille singularis honos tanquam diuinis vocibus haberetur. Nō abibo longius. Etiam domi nostrę, Comitijs regni, eadem Concilia pristinum ius inuiolatamque dignitatem obtinent. Hęc citabo, teque ipsam, Anglia dulcissima Patria contestabor. Si quemadmodum pręte fers, quattuor ista Concilia reuerebere, summum honorem [o] primę sedis Episcopo, id est, Petro deferes: [p] Incruentum corpo-

Act. 15. Concilia generalia prima quatuor. *Greg lib. 1. Epist. 24.* Angli Concilia hęc admiserunt. *An. 1. Elisab. o Nic 1. can. 6. Cal. Act 4. & 16. p Const. c. 5.*

a Eph. conc. Epist. ad Nestorium. b Nican. can. 34. Chal. act. 11. Nic. Conc. apud Soc. lib. 1 c. 8. Vide Chalc. Can. 4 15 23.

ris, & Sanguinis Christi Sacrificium in altari recognosces: a Beatos Martyres Sanctosque omnes cælites, vt pro te Christo supplicent, obsecrabis: b Mulierosos aposta tas ab infando concubitu & incestu publico coercebis: multa facies, quę demoliris, multa quę facis, infecta uoles. Porrò Synodos aliorum temporum, nominatim uerò Tridentinam, eiusdem auctoritatis, ac fidei cum primis illis fuisse, quando usus uenerit, demonstraturum me spondeo, atque recipio. Auctus igitur Conciliorum omnium ualido & exquisito pręsidio, cur non ingrediar in hanc palæstram animo tranquillo, & pręsenti, obseruaturus aduersarium, quo se proripiat? Nam & euidentissima producã, quę distorquere non poterit, & probatissima, quę respuere non audebit. Fortasse uerbosius obloquendo diem extrahere conabitur: sed ab intentis hominibus, si vos ego bene noui, nec aures, nec oculos compilabit. Quòd si quis erit omnino tam demens, qui se vnum opponat Senatoribus orbis terræ, & ijs quidem omni exceptione maioribus, Sanctioribus, Doctioribus, vetustioribus, libenter aspiciam illud os, quod vbi vobis ostendero, reliqua cogitationibus vestris relinquam. Interim hoc monebo, Qui pleno Concilio ritè, atque ordine consummato momentum & pondus abrogat, videri mihi nullo consilio, nullo cerebro, neque solùm in Theologis tardum, sed etiam in Politicis inconsultum. Si vnquam Dei Spiritus illuxit Ecclesiæ, certè illud est tempus immittendi numinis, quum omniũ Ecclesiarum quæ sunt in terris patentissimæ, religio, maturitas, sciẽtia, sapiẽtia, dignitas vnam in vrbem cõfluxerint, adhibitisque modis omnibus, diuinis & humanis, quibus indagari veritas possit, promissum implorent Spiritum, quo salutariter, & prudenter sanciant. Profiliat nunc aliquis factionis hæreticę magistellus, attollat supercilia, suspendat nasum, frontem perfricet, iudicesque suos scurriliter ipse iudicet. quos ille ludos, quos iocos dabit? Repertus est Lutherus qui diceret, *anteferre se Concilijs, duorum suffragia bonorum & eruditorum hominum* (putatore suum, & Philippi) *si quando in Christi nomine consensissent.* O circulos; Repertus est Kemnitius, qui Concilium Tridentinum ad suos vertiginis importunæ calculos exegerit. quid lucratus? infamiam. Dum iste, ni cauerit, sepelietur cum Ario, Tridentina Synodus, quò magis inueterascet, eò magis indies, eoque perennius efflorescet. Bone Deus, quæ gentium uarietas, qui delectus Episcoporum totius orbis, qui Regum, & Rerumpublicarum splendor, quę medulla Theologorum, quæ sanctitas, quæ lacrymę, quæ ieiunia, qui flores Academici, quæ linguę, quanta subtilitas, quantus labor, quàm infinita lectio, quantæ uirtutum & studiorum diuitię, Augustum illud sacrarium impleuerunt? Audiui ego Pontifices exultantes, & in his Antonium Archiepiscopum Pragensem, à quo sum creatus Presbyter, amplissimos & prudentissimos viros, quòd ea schola hæsissent aliquot annis: vt nullum Ferdinandi Cæsaris, cui multùm debuerant, regalius, & vberius in se beneficium colerent, quàm hoc fuit, quod in Tridentino Gymnasio legati ex Pannonia consedissent. Intellexit hoc Cęsar, qui reuersis ita gratulatus est, *Alumnus vos in schola optima.*

Quanta sit temeritas Cõciliorum decretis aduersari. (B)

Ecclesię Cõcilijs quantũ sit credendũ.

Matth. 18. Ioan. 14.

Lib. de capt. Bab. (C)

Martini Kẽmnitij examen Conc. Trid.

Tridentini Concilij encomium. (D)

Hæretici ad Conciliũ Tridentinum inuitati uenire noluerũt.

Huc inuitati fide publica, cur non properarunt aduersarij, vt eos palam refellerẽt, in quos ranunculi coaxant è cauernulis? *Hussio & Hieronymo fregere fidem*, inquiunt: falsum est, nullam enim dedere. Sed nec in Hussium tamen animaduersum fuisset, nisi homo perfidiosus & pestilens, retractus ex fuga, quam ei Sigismundus Imperator periculo capitis interdixerat, violatis etiam conditionibus, quas scripto pepigerat cum Cæsare, vim omnem illius diplomatis eneruasset. Fefellit Husium pręcipitata malitia. Iussus enim, cùm barbaras in sua Boemia tragœdias excitasset, semet ipsum sistere Constantię, despexit pręrogatiuam Concilij, securitatem petijt à Cęsare. Cæsar obsignauit, Christianus orbis resignauit maior Cæsare; redire ad mentem hæresiarcha noluit, perijt. Hieronymus verò Pragensis furtim uenit Constantiam, protectus à nemine, deprehensus comparuit, perorauit, habitus est perbenignè, liber abijt, quo voluit, sanatus est, hęresim eiurauit, relapsus est, exustus est.

Io. Hussius & Praga in Cõcilio Cõstantiensi cur crematі. (E)

Hieronym. Prag.

Hæreticis fides data Catholicis seruata est. Anno 1518.

Quid toties unum exemplum de sexcentis exagitant? Repetant annales suos. Martinus ipse Lutherus odium Dei & hominum Augustę positus coram Cardinale Caietano, nonne, quod potuit, eructauit, & Maximiliani litteris communitus excessit? Idẽ

accitus

A accitus VVormatiam, cùm & Cæsarem, & plerosque Imperij principes haberet infensos, nonne Cæsaris verbo tutus fuit? Postremò Lutheranorum & Zuinglianorum capita, præsente Carolo quinto Hæreticorum hoste, victore, domino, nonne datis in ducijs Cõfessiones suas toties innouatas exhibuere Comitijs Augustanis, & sospites abiere? Haud secus litteræ Tridentinę locupletissimas aduersario cautiones prouiderant: vti noluit. Nimirum se iactat in angulis, in quibus vbi tria verba Græca sonuerit, sapere videatur: abhorret à luce, quæ literatorem in numero poneret, & ad honesta subsellia deuocaret. Catholicis Anglis tale chirographum impunitatis impetrent, si diligunt salutem animarum: Nos Hussium non causabimur, in curiam, verbo Principis innixi, conuolabimus.

Anno 1521. Augustana confessio. Vide Acta Conc. Trid.

Sed, vt vnde sum egressus eò regrediar, Concilia generalia mea sunt, primum, vltimum, media. his pugnabo. Hastam expectet aduersarius amentatam, quam euellere nunquam poterit. prosternatur in eo Satanas: Christus viuat.

B

QVINTA RATIO. CAP. XXXI. V.

Antiochiæ, qua primùm [a] in vrbe Christianorum nobile cognomentum increbuit, [b] *Doctores*, id est eminentes Theologi, & *Prophetæ*, idest, concionatores perquàm celebres floruerunt. Huiusce generis *Scribas & sapientes doctos in Regno Dei, noua promentes & vetera*, Christum callentes, & Moysen Dominus ipse futuro gregi prospexerat. Hos ingentis beneficij loco donatos explodere, quanti maleficij est? explosit aduersarius. quid ita? quia stantibus illis concidisset. Id ego cùm C pro certissimo comperissem, pugnam simpliciter exoptaui, non illam iocularem, qua turbę velitantur in compitis, sed istam seueram & acrem, qua congredimur in vestris Philosophorum spacijs,

Pede pes, densusque viro vir.

Patres. a Act. 11. b Act. 13. 1. Cor. 12. Ephes. 4. 1. Cor. 14. & Matth. 13. & 23. Verg. Lib. 11. Aen.

Ad Patres si quando licebit accedere, confectum est prælium. tam sunt nostri, quã Gregorius ipse decimus tertius, filiorum Ecclesiæ Pater amantissimus. Nam vt omittam loca sparsa, quæ ex monimentis veterum conquisita nostram fidem apposité, affirmateque propugnant, tenemus horum integra volumina, quæ de industria Religionem, quam tuemur, Euangelicam distinctè, copiosèque dilucidant. Duplex Hierarchia Martyris Dionysij, quas classes, quę sacra, quos ritus edocet? Pupugit ea res Lu- D therum tam valdè, ut huius opera *simillima somnijs, necnon perniciosissima* iudicaret. Imitatus parentem Causæus, nescio quis tetrę filius ex Gallia, non est ueritus hunc Dionysium, inclytæ gentis Apostolum uocitare *delirum senem*. Centuriatores uehementer offendit Ignatius, offendit & Caluinum, ut in eius epistolis *deformes nænos, & putidas nænias* hominum quisquiliæ notarint. Censoribus illis *fanaticum quiddam* Irenęus edidit: Clemens, Auctor Stromatum, *Zizania fæcesque* protulit: reliqui patres huius æui, fanè Apostolici uiri, *blasphemias & monstra posteris reliquerunt*. In Tertulliano rapiunt auidè, quod à nobis edocti nobiscum communiter detestentur: sed meminerint, libellum de præscriptionibus, qui nostri temporis sectarios tam insigniter perculit, nunquam fuisse reprehensum. Hippolytus Portuensis Episcopus, quàm bellè, quàm clarè, Antichristi neruum, Lutherana tempora pręmonstrauit? Eum pro E pterea, *scriptorem infantissimum, & laruam* nominant. Cyprianum, delicias & decus Africę, Gallicanus ille criticus, & Magdeburgici, *stupidum & destitutum Deo, & deprauatorem pœnitentiæ* nuncuparunt. Quid admisit? Scripsit enim de uirginibus, de lapsis, de unitate Ecclesię tractationes eiusmodi, eas etiam Epistolas Cornelio Romano Pontifici, vt nisi fides huic martyri detrahatur, Petrus Martyr Vermilius, omnesque cum eo fœderati, peiores adulteris & sacrilegis habeantur. Ac ne singulis insistam diutius, Patres huius seculi damnantur omnes, *quippe qui doctrinam de pœnitentia mirè deprauarint*. quo pacto? nã austeritas Canonũ, quę uiguit ea tẽpestate, maiorẽ in modum displicet huic sectę plausibili, quę triclinijs aptior, quàm templis, uoluptatias aures titillare, & puluillos omni cubito solet assuere. Quid ætas proxima, quid peccauit? Chrysostomus & ij Patres *iustitiam fidei fœdè obscurarunt*. Nazianzenus,

S. Dion. Areopag. de quo vide Adon. Tr. in Martyrol. Adon. Turò. Surg. Meta. Comment. in 13. 17. Deut. Item in capt. Bab. Dialog. 5. & 11. Dionysius Areopagita Franciæ Apostolus. Cent. 2. capit. 10. Inst. lib. 1. ca. 13 num. 20. Cent. 2. cap. 5. Vide cen. 1. lib. 2. cap. Lib. de præscript. contr. hær. Orat. de consum. Iud. &c. Cyprianus qualis, & quantus Doctor. Clau. dia. 8. & 11. Cen. 3. cap. 4. Cent. 3. c. 4. Canones Pœnitential. veteres. Ezech. 13. Præfat. in Cent. 5.

Dial.67.8. Beza in Act. Apost.c. 23. Stancha. lib. de Trin. Lib. contra Henr. 8. Reg. Angl.

quem honoris causa, Theologum veteres appellarunt, Causeo iudice, *Fabulator, quid affirmaret, nescijt*. Ambrosius *à Cacodæmone fascinatus est, aquè damnatus atque Diabolus: iniuriosus Apostolo, blasphemus, sceleratus, impius*. *Vnus* Gregorio Massouio *plures est Caluinus, quàm centum Augustini*: parum est centum. Lutherus *nihil facit aduersum se mille Augustinos, mille Cyprianos, mille Ecclesias*, Longius rem deducere superuacaneum puto. Nam in hos qui bacchantur, quis miretur in Optatum, Athanasium, Hilarium, Cyrillos, Epiphanium, Basilium, Vincentium, Fulgentium, Leonem, Gregoriumque Romanum fuisse procacissimos? A

Quamquam si datur vlla rebus iniustis iusta defensio, non inficior habere Patres, vbicunque incideris, quod isti, dum sibi consentiunt, necessariò stomachentur.

Cur Hæretici tantopere patres detestentur.

Etenim qui odere stata ieiunia, quo animo oporret esse in Basilium, Nazianzenũ, Leonem, Chrysostomũ, qui de quadragesima & indictis ieiuniorum ferijs, tamquam de rebus iam vsitatis, conciones egregias publicarunt? B

Qui suas animas auro, libidine, crapula, & ambitiosis conspectibus vendiderunt, possunt ne nõ esse inimicissimi Basilio, Chrysostomo, Hieronymo, Augustino, quorũ excellentes libri de Monachorum instituto, regula, virtutibus teruntur?

Lib.22.de Ciuit. Dei c.8. & serm. de diuers.34.& se.. Cont. Episto. Man. quã vocant fundamenti, c.4.

Qui captiuam hominis uoluntatem inuexere, qui Christiana funebria sustulere, qui sanctorum reliquias incendere, sintne placabiles Augustino, qui de Libero arbitrio libros tres: De cura pro mortuis, vnum: De Miraculis ad Basilicas & memorias martyrum, prolixum caput nobilissimi operis, & conciones aliquas exarauit.

Qui fidem suis captiunculis metiuntur, nonne succenseant Augustino ex insigni Epistola contra Manichæum, qua se profitetur Antiquitati, Consensioni, Successioni perpetuæ, & Ecclesiæ, quæ sola inter tot hæreses Catholicę nomen vsucapione vendicat, assentire. C

Lib.1.cont. Parmen. Lib 2. Lib 3. Lib.6. Aug.lib 1. cont. Parm. De unit.cap. 16. & lib. 3. doct.Christ.c. 40. Fulgen.lib.2. ad Mont Vide epist. Syn. Al. ad Fel.2. Vide epist. D. Am. ad Episc. Ita. Itẽ ad so.lib. 10 epist 85. Item ser. 91. Aug lib.22. de ciuit. Dei cap. 2.

Optatus Mileuitanus Episcopus Donatianam partem reuincit ex communione Catholica, nequitiam accusat ex decreto Melchiadis, hęresim refutat ex ordine Romanorum Pontificum, infamiam patefacit ex Eucharistia & Chrismate cõtaminatis, sacrilegium horret, ex diffractis altaribus, *in quibus Christi membra portata sunt*, pollutisque calicibus, *qui Christi Sanguinem tenuerunt*. De Optato quid sentiant audeo scire, quem Augustinus Vt Venerabilem & Catholicum Episcopum, Ambrosio parem, & Cypriano, quem Fulgentius ut sanctum, & fidelem Pauli interpretem, Augustini similem, & Ambrosij, meminerunt.

Athanasij Symbolum in templis concinunt. Num fauent ei? qui Antonium Eremitam Aegyptium grauis auctor accurato libello dilandauerit, quique cum Alexandrina Synodo iudicium sedis Apostolicæ, diui Petri, suppliciter appellatur? Prudentius in hymnis quoties precatur martyres quos decantat? quoties ad eorum cineres, & ossa regem martyrum ueneratur? Num hunc probabunt. D

Hieronymus pro sanctorum reliquijs, & honoribus scribit in Vigilantium: In Iouinianum, pro Virginitatis gradu. Huncecine patientur?

Ambrosius tutores suos Geruasium & Protasiũ celebritate notissima in Arianam ignominiam honestauit: cui facto diuinissimi Patres encomion tribuere: quod factũ Deus non uno prodigio decorauit. Num beneuoli sunt Ambrosio futuri.

Greg.Tur. libro de glo. Mar. cap 46. Metaph. Instit. lib. 1. c.11. num. 5.

Gregorius Magnus noster Apostolus, planissimè noster est, eoq; nomine nostris aduersarijs odiosus, quem Caluini rabies negat in schola Sancti spiritus educatum, propterea quod sacras imagines illiteratorum libros appellasset. E

Patres quantum hæreses nostri temporis impugnent.

Dies me deficeret numerantem Epistolas, conciones, homilias, orationes, opuscula, disceptationes Patrũ, in quibus ex apparato grauiter & ornatè nostra Catholicorum dogmata roborarunt. Quàm diu apud bibliopolas ista uenierint, tã diu frustra nostrorũ codices prohibentur: frustra seruãtur aditus, oræq; maritimè: frustra domus, arcę, scrinia, capsulę disquiruntur: frustra tot portis minaces tabulæ suffiguntur. Nullus enim Hardingus, nec Sanderus, nec Alanus, nec Stapletonus, nec Bristolius hæc noua somnia vehementius, quàm hi, quos recensui, Patres insectantur. Talia cogitanti accreuit animus & desiderium pugnæ, in qua, quoquo se mouerit aduersarius, nisi gloriã Deo cesserit, feret incommodum. Patres admiserit, captus est: excluserit: nullus est.

Adole-

A Adolescentibus nobis ita contigit. Ioannes Iuellus antesignanus Caluinianorum Angliæ, Catholicos ad Diui Pauli Londinensium incredibili iactantia lacessiuit, inuocatis per Hypocrisim & imploratis Patribus, quicunque intra salutis annum sexcentesimum claruissent. Accipiunt conditionem memorabiles viri, qui tum exulabant Louanij, summis licet difficultatibus propter iniquitatem suorum temporum circum septi. Ausim dicere, tantò popularibus nostris bono fuisse illam Iuelli astutiam, inscitiam, improbitatem, impudentiam, quas ij scriptores feliciter expanderunt, vt vix aliud quidquam, memoria mea, prouenerit Anglorum Ecclesię laboranti fructuosius. Edictum continuo valuis appenditur, ne qui codices illiusmodi legerentur, neve haberentur, quum tantis clamoribus propemodum extorti prodijssent, didicere quicunque negotium attigissent, Patres fuisse Catholicos, id est, nostros.

Ioannis Iuelli Caluiniani Angli impudentia.

B Neque hoc sibi, suisque vulnus inflictum Laurentius Humfredus tacuit: qui cùm alte Iuellum quoad cætera sustulisset, vnam ei notam aspersit inconsiderantiæ, quòd Patrum calculos recepisset: quibuscum sibi nihil esse commercij, nec fore sine ulla circuitione proloquitur.

Lib. de vita Iuel.

Percontauimus etiam familiariter aliquando Tobiam Matthæum, qui nunc in concionibus dominatur, vt responderet ingenuè, possetne, qui Patres assiduus lectitaret, istarum esse partium, quas ille suaserat, retulit, *non posse, si pariter eos legeret, ijsque crederet*. Verissimum hoc uerbum est, neque aliter aut eum nunc, aut Matthæum Huttenum, qui vir nominatus in paucis, versare Patres dicitur, aut reliquos aduersarios, qui hoc faciunt, sentire arbitror.

Patres qui assiduè legit, nō potest Hæreticus esse.

Hactenus ergo securus in hâc aciem potui descendere, bellaturus cum ijs, qui quasi
C auribus lupum teneant, æternam causę maculam cogantur inurere, siue recusent Patres, siue deposcant. Nam in altero fugam adornant, in altero suffocantur.

SEXTA RATIO. CAP. XXXII. VI.

SI quibus vmquam cordi, curæque fuit id, (quod maximopere nostris fuit, & esse debet,) *Scrutamini Scripturas:* Facilè principes & palmares in hoc genere Sanctissimi Patres extitere. Horum opera sumptuque, tot gentibus, & linguis transcripta Biblia, & importata sunt: Horum periculis, & cruciatibus erepta de flammis hostilibus & vastitate: horum laboribus & vigilijs omnem in partem enucleata studiosissimè. die noctuque sacras literas imbibere, de suggestis omnibus sacras literas edidere, immensa volumina sacris literis ditauere, fidelissimis commentarijs sa-
D cras literas explicauere, cibos & inediam sacris literis condiere, occupati denique sacris in literis ad senectutem decrepitam peruenere.

Firmamenta Patrum.
Ioan. 5.
S. Patres in quanto pretio S. Biblia habuerint.

Quòd si frequentes ipsi quoque ab Auctoritate Maiorum, ab Ecclesiæ Praxi, à Successione Pontificum, à Concilijs Oecumenicis, à Traditionibus Apostolicis, à Cruore Martyrum, à Scitis Præsulum, à Visis euentisque mirabilibus argumentati sunt: tamen omnium maximè & libentisimè Sanctarum Literarum testimonia densa conglobant, hæc premunt, in his habitant, hinc *armaturæ fortium*, duces robustissimi sarta tecta Ciuitatis Dei contra nefarios impetus quotidie munientes, optimo iure primas partes honoratisimasque porrigunt.

S. Patres ex S. Scriptura potissimū argumentātur.
Cant. 4.

Quò magis demiror illam exceptionem aduersarij superbam, & fatuam, qui uelut aquam in profluente queritans, sic in Scripturis confertisimis Scripturarum pe-
E nuriam obiectat. *Tantisper se Patribus assensurum dicit, dum Sacris Literis adhæreścūt.* Num loquitur ex animo?

Fatua Hæreticorum exceptio, cum patrum sententia prēmūtur.

Curabo igitur, procedant armati, atq; stipati Christo, Prophetis, Apostolis, atque omni apparatu Biblico celeberrimi Auctores, antiquisimi Patres, Sanctisimi Viri, Dionysius, Cyprianus, Athanasius, Basilius, Nazianzenus, Ambrosius, Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, Latinusque Gregorius. Regnet in Anglia fides illa, vtinam regnet, quam hi Patres amicisimi Scripturarum ex Scripturis extruunt. Quas afferunt, afferemus: quas conferunt, conferemus: quod inferunt, inferemus, placet? exsere a. dic sodes. *Minime verò*, inquis, *nisi rectè exponant*. Quid est hoc ipsum, *rectè? Arbitratu* tuo. Nihilne pudet Labyrinthi?

Ergo cùm sperem in Academijs florentissimis consociatum iri bene multos, qui A
non pingui Minerua, sed acuto iudicio in has controuersias inspecturi sint, & horum responsa nugatoria libraturi, lætus hunc diem campi præstolabor, vt qui contra syluestres tumulos mendiculorum inermium, nobilitatem & robur Ecclesiæ Christi cogitem educere.

VII.

SEPTIMA RATIO. CAP. XXXIII.

Historia. Generales Historici.

PRistinam Ecclesiæ faciem historia prisca retegit. Huc prouoco. Certè antiquiores Historici, quos etiam vsurpant aduersarij, ferè numerantur, Eusebius, Damasus, Hieronymus, Ruffinus, Orosius, Socrates, Sozomenus, Theodoretus, Cassiodorus, Gregorius Turonensis, Vsuardus, Regino, Marianus, Sigibertus, Zonaras, Cedrenus, Nicephorus. Quid narrant? Nostrorum laudes, progressus, vicissitudinem, hostes. Immò verò, quòd obserues diligenter, illi qui dissident à nobis odio capitali, Philippus, Pantaleon, Funccius, Magdeburgici; quum se ad scribendam uel Chronologiam Ecclesiæ, vel historiam appulissent, nisi nostrorum gesta colligerent, ac inimicorum Ecclesiæ nostræ fraudes, & scelera coacervarent, mille quingentos annos argumento vacui prætermitterent. B

Hæreticorū Chronica & historiæ.

Historici certarū gentiū.

Cùm his considera peculiares certarum Historiographos Regionum, qui vnius acta cuiusq; populi curiosius operosiusq; scrutati sunt. Ij quasi Spartam adepti quam locupletare modis omnibus & perpolire cuperent, qui ne conuiuia quidem lautiora, aut manicatas tunicas, aut pugionum capulos, aut inaurata calcaria, talesq; minutias, si nouitatem saperent, tacuere; profectò si quid in Religione mutatū, aut à primis degeneratum sæculis inaudissent, frequentes memorassent, si non frequentes, saltem aliqui: si non aliqui, vnus aliquis absque dubio. Nullus omnino, neque beneuolus nobis, neque maleuolus, non modò quicquam tale prodidit, sed nec significauit. C

Romana Ecclesia nihil umquam in Religione innouauit.
a Rom. 1.
b Rom. 1
c Rom. 15.
d Rom. 16.
e Act. 28.
f 1. Pet. 5.
Hier. in cat. script. Eccles. & Papias apud Euseb. lib. 15.
g Phil. 4.
Iren. li. 3. c. 3.
h Inst. li. 4 c. 2. num. 11. et in ep. ad Sadol. Vide Coch. in ann. 1523.

Verbi gratia. Dant nobis aduersarij, nec aliter possunt, fuisse Romanam Ecclesiam aliquando Sanctā, Catholicam, Apostolicā, tum cùm hæc à Diuo Paulo promeruisset elogia: [a] *Vestra fides annunciatur in vniuerso mundo:* [b] *Sine intermissione memoriam vestri facio.* [c] *Scio quoniam veniens ad vos in abundantia benedictionis Christi veniam;* [d] *Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi: Vestra enim obedientia in omnem locum diuulgata est.* Tum, cùm ibi [e] Paulus in libera custodia disseminaret Euangelium; Tum, [f] cùm in ea quondam *Babylone collectam Ecclesiam* Petrus regeret: Tum cùm ille Clemens apprimè [g] laudatus ab Apostolo sederet ad ipsa gubernacula: Tum cùm profani Cæsares, vt Nero, Domitianus, Traianus, Antoninus Romanos Pontifices laniarent. Tum etiam, vel Caluino teste, [h] cùm Damasus, Siricius, Anastasius, Innocentius, clauum tenerent Apostolicum. Hoc enim sæculo nihil adhuc, præsertim Romæ, digressos ab Euangelica doctrina liberaliter ille concedit. D

Quando igitur hanc fidem tantopere celebratam Roma perdidit? quando esse desijt, quod ante fuit? Quo tempore, quo Pontifice, qua via, qua vi, quibus incrementis Vrbem & Orbē religio peruasit aliena? quas uoces, quas turbas, quæ lamenta progenuit? Omnes orbe reliquo sopiti sunt, dum Roma, Roma inquam, noua Sacramenta, nouum Sacrificium, nouum Religionis dogma prôcuderet? Nullus extitit Historicus, neque Latinus, neque Græcus, neque remotus, neque citimus, qui rem tantam vel obscurè iaceret in Commentarios? E

Ergo perspicuum hoc quidem est, si, quæ nos credimus, historia multa, & varia, nuncia uetustatis, vita memoriæ loquitur, ac repetit affluenter: quæ isti obtrudunt, nulla narratio post homines natos in Ecclesia valuisse cōmeminit: & Historicos esse meos, & incursiones aduersarias esse frigidissimas, quæ nihil mouere possint, nisi prius receptum sit, omnes omnium temporum Christianos in spissam perfidiam atq; in Gehennæ uoraginem corruisse, donec Lutherus Boram constupraffet.

A

OCTAVA RATIO. Cap. XXXIIII.

EGO verò, præstantissimi uiri, cùm de multis hæresibus, quędam apud me opinosissimorum portenta reputo, quæ mihi uenient expugnanda, meipsum iner tię, vecordięq. condemnem, si cuiusquam in experiundo facultatem, aut uires extimescerem. Sit ingeniosus, sit omnium librorum helluo, tamen aridus & balbus appareat, necesse est, cum hęc tam ἀδύνατα sustentabit. Disputabitur enim, si fortè nobis annuent, De Deo, De Christo: De Homine, De Peccato, De Iustitia, De Sacramentis, De Moribus. Videro, an ausint affeuerare, quę sentiunt, quęq. rebus addicti necessarijs diuulgant in scriptiunculis. Faxo, norint ista suorum axiomata.

B *Deus* [a] *est auctor & causa peccati volens, suggerens, efficiens, iubens, operans, & in hoc impiorum scelerata consilia gubernans.* [b] *Proprium Dei opus fuit, ut uocatio Pauli, sic adulterium Dauidis, Iudæq. proditoris impietas.* Monstrum hoc cuius Philippum aliquando puduit, Lutherus tamen, à quo Philippus hauserat, quasi oraculum cæleste miris extollit laudibus, & alumnum suum eo nomine tantùm non exæquat Apostolo Paulo. Percontabor etiam quid animi Luthero fuerit, quem [c] Angli Caluiniani *virum diuinitus datum ab orbem illuminandum* pronuntiant, cùm hunc uersum demeret supplicationibus Ecclesiæ, [d] *Sancta Trinitas unus Deus miserere nobis.*

C Mox ad personam Christi progrediar. Quæram ista sibi quid velint. Christus Dei Filius, Deus de Deo, Caluino, [e] *Deus ex sese.* Bezæ, [f] *non est genitus de Patris essentia.* Item. [g] *Duæ constituantur in Christo vniones hipostatica, altera Anima cum carne, Diuinitatis cum humanitate altera.* Locus apud [h] Ioannem, *Ego & Pater vnum sumus, Non ostendit Christum Deum ὁμοούσιον Deo Patri.* Sed & *anima mea*, inquit Lutherus [i], *odit hoc uerbum ὁμοούσιον Pergite*, [K] *Christus ab infantia non fuit gratia consummatus, sed animi dotibus velut cæteri homines adoleuit, vsu factus quotidie sapientior, ita vt puerulus ignorantia laborarit.* Quod perinde est, ac si dicerent, originis labe & uitio sordidatum. Sed cognoscite diriora. *Christus* [l] *cùm orans in horto, sudoribus aqua manaret, & sanguinis, sensu damnationis æternæ cohorruit, vocem edidit sine ratione, sine spiritu, vocem doloris impetu repentinam, quam, vt non satis meditatam, celeriter castigauit.* Estne aliquid amplius? Attendite. [m] *Christus cum actus in crucem exclamaret, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me, accensus est flammis inferni, desperationis uocem emisit, non aliter affectus quàm si pereundum ei foret interneciene sempiterna.* His etiam si quid possunt, addant [n] *Christus*, inquiunt, *descendit ad inferos*, id est, *mortuos, Gehennam gustauit,*

D *nihilominus quàm Animæ damnatorum, nisi quod sibi resistuendus erat. Quandoquidem enim morte corporea nihil nobis profuisset, Anima quoque luctari cum morte debuit æterna, atque hoc modo nostrum scelus suppliciumq. dependere.* Ac ne quis fortè suspicetur istud Caluino per incuriam obrepsisse, idem Caluinus omnes uos, *si qui doctrinã istam solatij plenam exagitastis, perditos* appellat *nebulones*. Tempora, tempora, cuiusmodi monstrum aluistis? Cruor ille delicatus, & regius, qui de innocentis Agni corpore lacerato, fissoq. scaturijt, cuius cruoris una quæuis guttula, propter dignitatem Hostiæ, mille mũdos redimere potuisset, nihil humano generi profecit, nisi [o] *mediator Dei & hominum homo Christus Iesus* [p] *mortem* quoque *secundam*, mortem animæ, mortẽ gratię, peccati solius, & exitiabilis blasphemiæ sociam pertulisset? Præ hac insania modestus uidebitur Bucerus, [q] quanquam est impudens, qui infernum in symbolo,

E *sepulchrum accipit*, per epexegesim ualdè præposteram, ac potius tautologiam ineptã, atque stolidam. Anglicani sectarij, pars Caluino Idolo suo, pars Bucero magno Magistro solent accedere: pars etiam submurmurant in hunc articulum, ne quid facessat vltra molestię, quemadmodum sine tumultu penitus eximatur de symbolo. Id uerò, etiam fuisse tentatum in conuenticulo quodam Londinensi, memini narrare mihi, qui interfuit, Richardum Chenium, miserrimum senem, male multatum à latronibus foris, neque tamen ingressum in paternam domum. Hactenus de Christo.

De homine quid? [r] *Imago Dei penitus in homine deleta est, nulla boni scintilla superstite,* [s] *tota natura quoad omnes Animæ partes ita funditus euersa, ut ne renatus quidem, & sanctus quicquam sit aliud intrinsecus, nisi mera corruptio atque contagio.* Quorsum ista?

vt

Vtilis Paradoxa.
De Deo.
a Cal. Instit. lib. 1. c. 18. Lib. 2. ca. 4 li. 3. c. 23 & 24. Pet. Mart. in 1. Sam.
b Melanch. ann. in c. ad Roman 8. Vuittẽ. 1524. Sic docet Luth. in asser. 36. et in cosp. asser. 16 et li. de ser. arbitr. Præfat. in an. Philippi.
c In Apol. Ecc. An.
d Vide euch. pra. an 1545.
De Christo.
e Inst. lib. 1. c. 13 nu. 23. 24.
f Beza in Herbos.
g Beza contr. Schmidel lib. de unit. hypo. sta. duo. in Chri. nat.
h Cal. in Ioã. 10.
i Cont. Lato.
K Bucer in Luc. 2. Cal. in har. euan. Lut.
l Osi. Hen. Mel. in Euã. dom. 1 post Epiph. Mar. in Mat. th 26.
l Cal. in Har. Euang. Brent. in Lad. p. 2. hom 65. & in Catech. ann. 1551. & in Io. hom. 54.
m Cal. in har. eu. In ean. sẽt. Osi. in Nare. 26. Schmidel. conc. de pas. si &c. dimi. Aepinus com. men. in psal. 16.
n Cal. Inst. li. 2. c. 16 Bren. in catech. in 1541. In li. 2. c. 16. num. 12.
o 1 Tim. 2.
p Apoc. 2.
q Bucer. Matt. c. 26.
De Homine.
r Illyri. in varijs lib. de or. pe.
s Cal. Inst. li. 2. c. 1. Sarcer. de cõiug. Eccl.

Aepin. à imb. & pec sanct. Kemn contra Conf. Col.

vt qui sola fide gloriam rapturi sunt, in omnium turpitudinum cœno uolutati, natutam accusent, virtutem despereent, præcepta deonetent. A

De Peccato. a Illyr. in nari lib de pecc. orig. Vide Heshus. in epist. ad Illyric. An peccatũ sit substantia. b Calu. in Antodo. Co. Trid. Mors Ducis Guisij qualis. Idem deneerat. Vnuelef. apud Vuald. li 2 de Sacra. c. 15. 4.

Hic [a] Illyricus Magdeburgensium primipilus illud suum adiecit immane placitum de originis peccato, quod esse vult *intimam substantiam Animarum: quippe quas, post Adami lapsum, diabolus ipse procreet, & in se transformet.* Hoc quoque tritum est in hac fece, [b] *omnia peccata esse paria: fedsta* (ne Stoici teuiuiscant) *si Deo iudice ponderentur.* Ac si Deus, æquissimus iudex, oneri nostro cumulum potius, quàm leuamentum faceret, & id quod non est in te, quum sit ipse iustissimus, exaggeraret. Hac trutina, non leuius in Deum seuerissimè iudicantem deliquerit ille caupo, qui gallum gallinaceum, quando non est opus, occiderit, quàm infamis ille sicarius, qui plenus Beza, Gallum Heroa Guisium, admirabili virtute principem, displosa fistula clanculum interemit, quo facinore nihil vidit orbis noster ætate nostra funestius, nihil luctuosius. B

De gratia. c Luth. in resp. contra Latom. d Bucer. in lo. 2. Vuell. in nat. Christi, Brēt. hom. 12. in lo. Cent. lib. 1 c 4.

Sed fortasse, qui tam sunt in peccati conditione tetrici, magnificè philosophantur de diuina gratia, quæ huic malo succurrere, ac mederi possit. Præclaras uerò isti partes assignant gratię, [c] quam neque infusam corporibus nostris, neque ad resistendum sceleribus validam esse latrant, sed *extra nos in solo Dei fauore collocant: qui fauor non emēdet impios, nec purget, nec illuminet, nec ditet, sed veterem illam sentinam adhuc manentem, atq. fœtentem, ne deformis, & odiosa putetur, Deo conniuente, dissimulet.* Quo suo plasmate tantopere delectantur, ut ne Christus quidem [d] aliter apud illos *gratia plenus & veritate dicatur, quàm quod ei Deus Pater mirandum in modum fauerit.*

Dē iustitia

Quæ res ergo iustitia est? *Relatio.* Non enim ex Theologicis concinnata uirtutibus fide, spe, charitate, quę animam suo nitore conuestiant, sed tantum *occultatio delicti, quàm qui sola fide prehenderit, ille tam de salute certus est, ac si iampridem interminato cæli gaudio frueretur.* C

e Matth. 12. Luc. 11. f Instit. lib. 3. cap 2. g Lib. de cap. Babil.

Age somniet hoc, sed vnde constare poterit de futura perseuerātia, qua qui caruit, exiuit infelicissimus, licet ad tempus purè pieq; iustitiam coluisset? *Imo verò hæc tua fides,* Caluinus ait, *nisi tuam tibi perseuerātiam firmè pronunciet, ut [f] hallucinari nequeas, tanquam inanis & languida sperneretur.* Agnosco discipulum Lutheri. [g] *Christianus,* inquit ille, *etiam uolens non potest salutem perdere, nisi nolit credere.*

De Sacramētis.

h Cal inst. lo. 4. cap 15. Cent. 1. lib. 1. cap 10. Luth. li. de capt Bab. i Cent. 2. & 3. cap 4. K Luth. aduersus Cochl. Item epist. ad Melancth. to. 2. & in epist ad Vual. Anapt.

Ad Sacramenta festino. Nullum nullum, non duo, non unum, ò sanctę Christe, reliquerunt. Ipsorum quippe panis, venenum est. Baptismus, etsi adhuc uetus est, tamē ipsorũ iudicio nihil est unda salutaris, non est canalis gratię, non deriuat in nos Christi merita, sed significatio dumtaxat salutis est. Itaque [h] *nihilo pluris Baptismum Christi quoad naturam rei, quàm Ioannis fecere cæremoniam. Si habeas, rectè: si careas, nihil damni: crede, saluus es, antequam abluare.* Quid ergo paruuli, qui nisi iuuentur uirtute Sacramenti, sua fide miselli nihil assequuntur? *Potius quàm Sacramento Baptismatis quicquam tribuamus,* inquiunt [i] Magdeburgici *demus inesse fidem ipsis infantulis, qua ferentur, cuius fidei pulsus quosdam abditos intelligant ipsi,* qui viuant, nec ne, nondum intelligunt. Durum. Si hoc adeo durum est, Lutheri pharmacum auditote. [K] *Præstat,* inquit, *omittere, quandoquidem nisi credat infans, ne quicquam lauatur.* Hæc illi quidem ancipites animo, quidnam enuncient categoricè. Ergo Baltasar Pacimontanus, diribitor inteneniat: qui parens Anabaptistarum, cùm paruulis motum fidei non posset affingere, Lutheri cauriunculam approbauit, & pædobaptismum eijciens è templis, neminem nisi adultum fonte sacro decreuit abluere. Ad reliqua Sacramenta quod attinet, quamuis illa [l] bestia multiceps horrendas eiecerit contumelias, tamen quia quotidianæ iam sunt, & callum auribus obduxerunt, hic prætereo. E

l Apoc. 13.

De Moribus.

Ser. de Matr. Lib de uo. cō. & affe. ar 16. Li. de vo. Eua. Li. de uo. mo.

Restant hæreticorum de uita & moribus frusta nocentissima, quæ Lutherus euomuit in chartas, ut ex unius pectoris impuro gurgustio pestem lectoribus inhalaret. Audite patienter, & erubescite, & mihi date ueniam recitanti. * *Si nolit vxor, aut non possit, veniat ancilla. Siquidem res vxoria tam est cuiq; necessaria, quàm esca, potus, somnus. Matrimonium est virginitate multo præstantius. Eam Christus, eam Paulus dissuaserunt hominibus Christianis.* † Sed hęc fortasse propria Lutheri sunt. Non sunt. Etiam nuper à meo Chatco, sed miserè timideq; defenduntur. Vultis ne plura? Quid ni? * *Quantò sceleratior es,* inquit, *tanto vicinior gratiæ. Omnes actiones bonæ peccata sunt, Deo iudice, mortifera:*

A *mortifera: Deo propitio leuiuscula. Nemo malum suapte uoluntate cogitat. Decalogus nihil ad Christianos. Opera nostra Deus nequaquam curat. Soli rectè participant cœna dominica, qui tristes, afflictas, perturbatas, confusas, erraticas apportant conscientias. Confitenda crimina sunt, sed cuilibet, qui si te vel ioco absoluerit, modo credideris, absolutus es. Legere preces horarias non est sacerdotum, sed Laicorum. Christiani liberi sunt à statutis hominum.* Satis superq. lacunam istam commosse videor. Iam finio. Nec verò putetis iniquiorem esse me, qui Lutheranos, & Zuinglianos promiscuè coarguerim. Nam isti memores, à quo proseminati sint, inter se fratres & amici uolunt esse, adeoq; grauem interpretantur iniuriam, cùm in vlla re præter vnam, discriminantur.

Charel. in Cœ§orem summ. Lut. sermo. de epist Pet. Asser. 32. Li. de ser. arbitr. Ser. de Moyse Lib. de capt Bab. Apolog. Eccl. Angl.

Equidem non sum tanti, ut uel mediocrem locum mihi sumam in selectis Theologis, qui hodie bellum hæresibus indixere: sed hoc scio, quantuluscunque sum, pericli-
B tari me non posse, dum Christi gratia fultus, aduersum talia commenta tam inuisa, tam insulsa, tam bruta, cælo terraq; inuantibus, præliabor.

NONA RATIO. Cap. XXXV.

SCitum est inter cæcos luscum regnare posse. Apud rudes valet sæpe fucata disputatio, quam Schola philosophorum exsibilat. Multa peccat aduersarius in hoc genere: sed quattuor fallaciis plerumque consuitur, quas in Academia ma lim, quàm in triuio retexere.

Sophismata.

Primum vitium *Schiamachia* est, quæ auras & vmbras magno conatu diuerberat. Hoc pacto contra cœlibes iuratos, & votos in castimoniam, quòd *nuptiæ bonæ sint, virginitas melior,* afferuntur Scripturæ loquentes honorificè de coniugio. Quē feriunt?
C Contra meritum hominis Christiani, tinctum Christi sanguine, alioqui nullum, promuntur testimonia, quibus iubentur, nec naturæ, nec legi, sed sanguini Christi fidere. Quem refellunt? In eos qui colunt cœlites, vt famulos Christi maximè gratiosos, citantur integræ pagellæ, quæ vetant colere multos Deos. Vbinam sunt? Huiusmodi argumentis, quæ apud hæreticos infinita reperio, nobis esse detrimento non poterunt, vobis esse fastidio poterunt.

Schiamachia. 1. Cor. 7. Hæreticorū tela, quæ in aerem iaciuntur, nequaquam formidanda.

Aliud vitium *Logomachia* est, quæ sensa deserens, loquaciter cum verbo litigat. *Inuenias mihi missam,* inquiunt, *aut purgatorium in Scripturis.* Quid ergo? Trinitas, Homoousios, Persona, nusquam sunt in Biblijs, quia voces istæ non sunt? Affine est huic peccatum, literatum aucupium, quum neglecta consuetudine, & mente loquentiū,
D quæ vita vocabuli est, aduersus elementa contenditur. Nempe sic aiunt: *Presbyter nihil est nisi senior. Sacramentum, quoduis mysterium.* Cęterum acutè S. Thom. vt omnia, *In vocibus,* inquit, *videndum, non tam ex quo, quàm ad quid, sumantur.*

Logomachia. Pugna hæreticorum de lana caprina.

Tertium, *Homonymia* est; longè lateq. patens. Vt: *Quorsum ordo Sacerdotum, cùm Ioannes omnes nos vocauerit [a] Sacerdotes?* Etiam hoc addidit *Regnabimus super terram.* Quot sunt ergo Reges? Item? *Propheta [b] celebrat ieiunium spiritale, hoc est, ab inueteratis criminibus abstinentiam. Valeat ergo ciborum delectus & dierum præscriptio.* Siccine? igitur insanierunt Moyses, [c] Dauid, [d] Helias, [e] Baptistes [f]; [g] Apostoli, qui biduo, triduo, vel hebdomadis inediam terminarunt, quæ quidem, vt à crimine, debebat esse perpetua. Hoc quale sit iam uidistis. Propero.

Homonymia. a Apoc. 5. b Isa. 48. c Exo. 24. & 34. d 3. Reg. 1. & 12. e 4 Reg. 19. f Matth. 3. Luc 3. g Act. 13.

Quartum his adijcitur, Circulatio: In hunc modum: Da mihi notas, inquam, Ec-
E clesiæ. *Verbum Dei, & purissima Sacramenta.* Hæccine sunt apud vos? *Quis dubitet?* Ego verò pernego. *Consule verbum Dei.* Iam consului, minusq. vobis, quàm ante fa ueo. *Ah, tamen planum est.* Proba mihi. *Quis nos ne latum quidem vnguem discedimus à Verbo Dei.* Vbi est acumen tuum? sempérne capies pro argumento, illud ipsum, quod ponitur in quæstione? Quoties hoc iam inculco? Non tu euigilas? Num faces admouendæ sunt? Dico, à te perperam exponi Verbum Dei: restes habeo quindecim ætates: sta sententiæ, non meæ, non tuæ, sed harum omnium. *Stabo sententiæ Verbi Dei: spiritus vbi vult, spirat.* Eccum quos gyros, quas rotas fabricat? Hic nugator, tot verborum, atque sophismatum architectus, nescio cui formidolosus esse queat, molestus erit fortasse. Molestiam vestra prudentia subleuabit, formidinē res eripuit.

Circulatio. Petitio principij. Ioan. 3.

DECI-

DECIMA RATIO. CAP. XXXVI.

Omne genus testium. *Isai. 35.*

HAec erit vobis directa via, ita vt stulti non errent per eam. Quis enim, quamuis hebes in plebecula, dummodò salutis cupidus parumper attenderit, semitã Ecclesię tam egregiè complanatam non videat, non teneat, vepres & cautes & auia detestatus? Erunt hęc etiam rudibus explorata, sicut Isaias vaticinatus est, vobis igitur, si voletis, exploratissima.

Theatrum vniuersitatis rerum ponamus ob oculos: quicquid est vspiam peragremus: omnia nobis ad argumentum suppeditant. Eamus in cælum: Rosas, & lilia contemplemur: purpuratos nempe martyrio, candidatos Innocentia, Romanos, inquam, Pontifices tres & triginta continenter occisos: Pastores terris omnibus, qui suum pro B Christi nomine sanguinem oppignerarunt: Greges fidelium, qui Pastorum vestigijs institere: Sanctos omnes cælites, qui turbæ hominum puritate, & sanctimonia prælu xere. Nostros hinc ęmigrasse reperias, noster fuit, vt paucula delibemus, ille martyrij sitientissimus Ignatius, [a] qui in rebus ecclesiæ neminem, [b] ne regem quidem, æquauit episcopo, qui [c] traditiones quasdã Apostolicas, quarũ testis ipse fuerat, ne dilaberentur, scripto mandauit. Noster Anachoreta [d] Telesphorus, qui ieiunium Quadragesimæ sancitum ab Apostolis obseruari seuerius iussit. Noster Irenæus, [e] qui à successione, eathedrąq. Romana fidem Apostolicam declarauit. Noster [f] Victor Pontifex, qui Asiam edicto coercuit vniuersam: quod cùm aliquibus, atque etiam huic Irenæo viro Sacratissimo videretur asperius, nemo tamen attenuauit ut exoticam potestatem. Noster [g] Polycarpus, qui super quæstione pascatis Romam adijt, cuius ambu C stas reliquias Smyrna collegit, anniuersario die rituq. legitimo suum episcopum venerata. Nostri [h] Cornelius & Cyprianus, autem per martyrum, ambo magni præsules, sed maior ille, qui Romanus Africanum errorem resciderat, hic nobilitatus obseruantia, qua maiorem est prosequutus amicissimum sui. Noster Sixtus, cui ad aram solennibus sacris operanti, ministrarunt è clero septem viri. Noster Laurentius huius archidiaconus, quem aduersarij de suis fastis eijciunt, quem ante mille ducentos annos vir Consularis [i] Prudentius sic orauit.

Quæ sit potestas credita,
Et muneris quantum eodem,
Probant Quiritum gaudia,
Quibus rogatus annuis.
Hos inter, o Christi decus,
Audi & Poetam rusticum,
Cordis fatentem crimina,
Et facta prodentem sua,
Audi benignus supplicem
Christi reum Prudentium, D

Nostræ virgines illæ perbeatæ, [K] Cecilia, Agatha, Anastasia, Barbara, [l] Agnes, Lucia, Dorothea, Catharina, quæ decretam pudicitiam aduersus & hominum & dęmonum tyrannidem firmauerunt. Nostra Helena [m] quam Dominicæ crucis inuentio celebrauit. Nostra [n] Monica, quę moriens orari, & sacrificari pro se mortua ad altare Christi religiosissimè flagitauit. Nostra [o] Paula, quę ex vrbano palatio & opimis prędijs in speluncam Bethleemiticam tantis itineribus peregrina concurrit, ut ad Christi vagientis cunabula delitesceret. Nostri [p] Paulus, Hilarion, [q] Antonius seniculi solitarij. Noster Satyrus [r] Ambrosij germanus frater, qui tremendam illam hostiam circum se gestans in orario, naufragus insilijt in Oceanum, & fide plenissimus enatauit. E Nostri Nicolaus [s] & Martinus [t] episcopi, exerciti vigilijs, paludati cilicijs, ieiunio pasti. Noster [u] Benedictus tot monachorum pater. Chiliadas istas decennio non exequerer. Sed nec illos repeto, quos in Ecclesiæ doctoribus ante posueram. Memor sum breuitatis meæ. Petat ista qui volet, non solùm ex abundanti veterum historia, sed multo etiam [x] magis ex grauissimis auctoribus, qui pene singuli Sanctos singulos memorię reliquerunt. Renunciet mihi de Christianis illis antiquissimis, & beatissimis, quid autumet, utrius doctrinę fuerint, Catholicę, an Lutheranę? Testor Dei solium, & illud tribunal, ad quod stabo rationem rationũ hatũ, & Dicti Facti redditurus, aut nullum cęlum esse, aut nostrorum esse. illud execramur, hoc defigimus.

Calites Aug. serm. 37. de San.
Dam. in vit. Pont Rom.
a Hieron. in cat. script.
b In epist. ad Smyr.
c Eus. li. 3. capit 32.
d Dam. in vit. Telesp. tom. 1. Conc. & cap. statuimus di stinct. 5.
e Iren. lib. 3. adu. har. ca. 3.
f Eus. 4. hist. 24.
g Eus. 5. hist. 14. Suidas.
h Eus. 7. lib. 2.
i Pruden. in hymn. de S. Laur. Vo. Aug. ser. 1. d. S. Laur. Ambro. lib. 1. d off. c. 28. Leo ser. in die S. Laur.
K Metaphr.
l Amb. serm. 90 to 3. & li. 1. de Virg. Ado Trev. in marty.
m Eus. 8. hist. 17. Ruff. li. 1. c. 8.
n Ex Au. l. 9. conf. c. 7. & 9. ad 13.
o Hiero. in epita. Paula.
p Hieron.
q Athanas.
r Ambros. in ora. fu. de Satyro
s Ioan. Diac.
t Seu. Sulpit. Metaphr.
u Greg. lib. 2. dial.
x Vita Sanct. to. 7. Surij.

Nunc

A Nunc è contrario, si libet, inspiciamus in Tartara. Cremantur incendio sempiterno: qui? Iudæi, quam Ecclesiam auersati? nostram. qui? Ethnici, quam Ecclesiam crudelissimè persequuti? nostram. qui? Turci, quæ templa demoliti? nostra. qui? Hæretici. cuius Ecclesię perduelles? nostrę. Quę enim Ecclesia præter nostram, omnibus inferorum portis se opposuit?

Damnati.

Cùm, pulsis Hebræis, Christiani succrescerent Hierosolymis, Deum immortalē, qui concursus hominum ad loca sacra fuit, quæ urbis religio, quę sepulchri, quę præsepij, quæ crucis, quę monumentorum omnium, quibus velut exuuijs mariti Ecclesia sponsa delectatur? Hinc manauit in nos Iudæorum odium ferum, & implacabile. Quęruntur etiam nunc, maiores nostros maioribus suis exitio fuisse. A Simone Mago, & Lutheranis nullum ictum acceperunt.

Matth 16. Iudæi. Eus. 4 hist. 5. Iudæi nostros sunt odio immanissimo persecuti.

B In Ethnicis violentissimi fuere, qui toto Imperio trecentis annis, per interualla temporum, ærumnosissima Christianis supplicia machinati sunt. Quibus? Patribus, & filijs nostræ fidei. Cognoscite uocem tyranni, qui Sanctum Laurentium torruit in craticula.

Imperatores qui sunt persecuti Christianos, nostros torserunt.

Pruden. in Hym. de S. Laur.

Hunc esse vestris Orgijs
Moremq; & artem proditum est:
Hanc disciplinam fœderis,
Libent vt auro antistites.
Argenteis scyphis ferunt,
Fumare sacrum sanguinem,
C *Auroque, nocturnis sacris,*
Adstare fixos cereos,
Tunc cura summa est fratribus,
(Vt sermo testatur loquax)
Offerre, fundis venditis,
Sestertiorum millia.
Addicta auorum prædia
Fœdis sub auctionibus
Successor exhæres gemit,
Sanctis egens parentibus.
Hæc occuluntur abditis
D *Ecclesiarum, in angulis;*
Et summa pietas creditur
Nudare dulces liberos.
Depromę thesauros: malis
Suadendo quos præstigijs
Exaggeratos obtines,
Nigrantes quos claudis specu.
Hos poscit vsus publicus,
Hoc fiscus, hoc ærarium,
Vt dedita stipendijs
Ducem iuuet pecunia.
Sic dogma vestrum est, audio,
Suum quibusq; reddito,
En Cæsar agnoscit suum
Numisma, nũmis inditum
Quod Cæsaris scis, Cæsari
Da: nempe iustum postulo.
Ni fallor, haud vllam tuus
Signat Deus pecuniam.
Nec cùm veniret, aureos
Secum Philippos detulit,
Præcepta sed verbis dedit
Inanis à marsupio.
Implete dictorum fidem,
Quæ vos per orbem venditis
Nummos libentes reddite,
Estote verbis diuites.

Sanguis sacer in Christianorũ sacrificijs est poculũ Eucharistiæ Christi sanguinē continens.

Opes Romanæ Ecclesiæ sub tyrannis quot & quantę

Sacræ pecuniæ inhiant tyranni. Matt. 22.

Christus fuit pauper.

Quis videtur? In quos furit? Cuius Ecclesiæ sacra, lychnos, titus, ornamenta conuellit? Cui patellas aureas, & argenteos calices, & sumptuosa donaria, & opulentam gazam inuidet? Profectò Lutherizat. Quod enim aliud velum suo latrocinio nostri Nemrodes obtenderent, cùm depecularentur Ecclesias, & Christi patrimonium dissiparent? Contrà verò magnus ille Constantinus *Christomastigon* terror, quam Ecclesiam tranquillauit? Illam, cui Pontifex Syluester præfuit, quem in Soracte latitantē accersijt, vt eius opera nostro baptismate tingeretur. Quibus auspicijs victor? signo crucis. Qua matre gloriosus? Helena. Quibus se Patribus adiunxit? Nicænis. Cuiusmodi? vt Syluestro, vt Marco, vt Iulio, vt Athanasio, vt Nicolao. Cuius se precibus commendauit? Antonij. Quam sellam postulauit in Synodo? vltimam. O quantò regalior hac sede, quàm qui reges titulum non debitum ambierunt? Singula narrare longum est. Sed ex his duobus, altero nobis infestissimo, altero nobis amicissimo, licebit singula conijcere, quæ sunt horum simillima. Etenim, vt nostrorum illa fuit epitasis turbulenta, sic nostrorum hęc euasit diuina catastrophe.

Gen 10.

E

Dam. in Syl. Zonaras. Eus. lib 2. de vi. Const. c. 7. & 9 Sozom. lib. 1. cap 9. Notat Henricum VIII. Angliæ regē.

Turcica videamus. Mahometes & Sergius monachus apostata, in profundo bara-

Turci.

thro

Zonaras. Vide Volater. Iouium. Aemil. lib. 8. Blond. lib. 9. de decl. Imper. sed praecipuè Guiliel. Tyrium, & eius contin. Anton. in 2. p. Chron. circa fin.

thrò iacent vlulantes, & suis & posterorum sceleribus onusti. Hæc portentosa & effe- A rata bellua, Saraceni, Turci, nisi à nostris ordinibus militiæ sacræ, nisi à nostris Principibus & populis accisa fuisset, ac repressa, per Lutherum quidem (cui gratias hoc nomine Solymannus Turcus litteris egisse dicitur) & per Lutheranos regulos (quibus Turcorum progressio lætabilis existimatur) hæc inquam, *Erynnis* furiosa & exitiosa mortalibus, totam iam depopularetur & vastaret Europam, neque indiligentiùs altaria & signa crucis, quàm ipse Caluinus euerteret. Ergo nostri hostes illi sunt proprij, vtpote nostrorum industria à Christianorum iugulis repulsi.

a Clem. lib. 1. Recogn. Iren. lib. 1. cap. b Cyp. epist. ad Iubai. & lib. 4. epist. 2. c Theodor. de fab. haeret. d Augu. haer. 59. Epiph. haeresi 75. Socr. li. 2. cap. 35. e Hiero. contra Vigilan. ac Iouin. Aug. haer. 82.

Despectemus in Hæreticos, fæces, & folles, & alimenta Gehennæ. Primus occurrit Simon Magus: Quid ille? [a] Eripiebat homini liberam voluntatem: solam fidem percrepabat. Mox [b] Nouatianus: Quis? Antipapa Cornelio Pontifici Romano, Hostis Sacramentorum, Pœnitentiæ & Chrismatis. Deinde Manes Persa: Hic [c] docebat baptismum salutem non conferre. Post, Aërius [d] Arrianus preces damnabat pro mortuis, confundebat episcopis Sacerdotes, cognominatus Atheos non minus quàm Lucianus. Sequitur Vigilantius, [e] qui Sanctos orari non ferebat: ac Iouinianus, qui uirginitatem & nuptias æquiparabat: denique colluuies vniuersa, Macedonius, Pelagius, Nestorius, Eutiches, Monothelitæ, Iconomachi, ceteri, quibus Lutherum & Caluinum posteritas aggregabit. Quid isti? Omnes mali corui, eodem ouo geniti, ab Ecclesiæ nostræ præsulibus desciuerunt, ab illis euicti & exinaniti sunt. B

Terra.

Deseramus Auernũ, reddamur terris. Quocunque me oculis & cogitatione cõuerto, siue Patriarchas intueor, & Sedes Apostolicas: siue Antistites ceterarum gentiũ: siue laudatos Principes, Reges, Cæsares: siue Christianorum cuiusq. Nationis initia: siue vllum iudicium vetustatis, aut lumen rationis, aut honestatis decus, nostræ fidei seruiunt & suffragantur omnia. C

Sedes Apostolica. Epist. 162.

Testis successio, *in qua semper Ecclesia,* (vt cum Augustino loquar) *Apostolicæ cathedræ viguit principatus.* Testes illæ reliquæ Sedes Apostolicæ, in quas hoc nomen insigniter conuenit, quod ab ipsis Apostolis horumve auditoribus exædificatæ fuerint.

Vide Tertul. de praescr. Aug. lib. 2. de Doctr. Christ. cap. 8. Disiunctissima terra. Hier. in cat. script. eccl. & alij.

Testes ubiuis gentium pastores, loco disiiti, religione nostra concordes, Ignatius & Chrysostomus Antiochiæ: Petrus, Alexander, Athanasius, Theophilus Alexandriæ: Macarius & Cyrillus Hierosolymis: Proclus Constantinopoli: Gregorius & Basilius in Capadocia: Thaumaturgus in Ponto: Smyrnæ Polycarpus: Iustinus Athenis: Dionysius Corinthi: Gregorius Nissæ: Methodius Tyrii Ephreemus in Syria: Cyprianus, Optatus, Augustinus in Africa: Epiphanius in Cypro: Andreas Cretæ: Ambrosius, Paulinus, Gaudentius, Prosper, Faustinus, Vigilius in Italia: Irenæus, Martinus, Hilarius, Eucherius, Gregorius, Saluianus in Gallia: Vincentius, Orosius, Hildefonsus, Leander, Isidorus in Hispania: In Britannia Fugatius, Damianus, Iustus, Mellitus, Beda. Denique ne ambitiosus videar in nominib. quęcunque vel opera, vel fragmenta supersunt eorum, qui disiunctissimis terris Euangelium seuerunt, omnia nobis vnà fidẽ exhibent, quã hodie Catholici profitemur. Christe quid causæ tibi affeŕam, quo minus me de tuis extermines, si tot luminibus Ecclesiæ tenebricosos homulos, paucos, indoctos, disfectos, improbos antetulero? D

Principes.

Testes item Principes, Reges, Cæsares, horumq. Respublicæ, quorum & ipsorum pietas, & ditionum populi, & pacis belliq. disciplina se penitus id hac nostra doctrina Catholica fundauerunt. Hic ego quos ab Oriente Theodosios, quos ab Occidente Carolos, quos Edouardos ex Anglia, Ludouicos è Gallia, Hermingildos ex Hispania, E Henricos è Saxonia, Vuenceslaos è Boemia, Leopoldos ex Austria, Stephanos ex Vngaria, Iosaphatos ex India, quos orbe toto Dynastas atque ŏpatches passim arcessere: qui exemplo, qui armis, qui legibus, qui solicitudine, qui sumptu nostram Ecclesiã nutrierunt? Sic enim præcinuit Isaias: *Erunt Reges nutritij tui, & Reginæ nutrices tuæ.* Audi Elizabeta. Narro tibi: Caluinum & hos Principes vnum cælum capere non potest. His ergo te Principibus adiunge. Solùm hoc de te molior ego, & moliar quicquid me fiet, cui tanquam hosti capitis tui toties iam isti patibulum ominantur. Salue bona crux. Veniet, Elizabeta, dies ille, ille dies, qui tibi liquidò commonstrabit

Vide 1. 10. Sur. rij. Isai. 46.

Societas Iesu nullis est Principibus quamuis hæreticis inimica.

A bit utri te dilexerint, Societas IESV, an Lutheri progenies. Pergo.

Testes iam omnes oræ, plagæq; mundi, quibus Euangelica tuba post Christum natum insonuit. Patumne hoc fuit Idolis ora claudere, Dei regnum gentibus importare? Christum Lutherus, Catholici Christum loquimur. Num diuisus est Christus? minimè. Aut nos, aut ille falsum Christum loquimur. Quid ergo? Dicam Christus ille sit, & illorum sit, quo Dagon inuectos ceruices fregerit. Noster Christus opera nostrorum uti voluit cum Ioues, Mercurios, Dianas, Phæbades, & illam noctem seculorum atram, Erebumq. tristem è tot populorum cordibus relegaret. Non est otium longinqua perquirere: Finitima tantùm atque domestica speculemur. Hiberni ex Patritio, Scoti ex Palladio, Angli ex Augustino, Romæ sacratis, Roma missis, Romam venerantibus, fidem aut nullam, aut certè nostram, id est, Catholicam insu B xerunt. Res aperta. Curro.

Nationes ad Christum tractæ.

1. Cor. 1.

1. Reg. 5.

Testes Academiæ, testes legum tabulæ, testes vernaculi mores hominum, testes electio Cæsarum & inauguratio, testes Regum ritus, & institutio, testes Equitum ordines, ipsæq; Chlamydes, testes fenestræ, testes numi, testes vrbanæ portæ, domusq; ciuicæ, testes suorum fructus & vita, testes res omnes & seculæ, nullam in orbe religionem ni si nostram imis vnquam radicibus insedisse.

Cumulus testium.

Quæ mihi cùm suppeterent, & certè sic afficerent meditantem, ut his hominibus nuncium remittere Christianis, & consociari cum perditissimis quibusque videretur insolentis insaniæ, non diffiteor, animatus sum, & incensus ad conflictum. Quò mihi sit æquior Chytræus, qui me tam immaniter concepit, si hanc animulam peccatricem, quam tanto Christus emit, viæ tutæ, viæ certæ, viæ regiæ malui credere, quàm C Caluini scopulis dumetisve suspendere.

CONCLVSIO.

Habetis à me, florentes Academici, hoc munusculum contextum operis in itinere succisiuis. Animus fuit, & purgare me vobis de arrogantia, & satisfacere de fiducia, & interim dum ab aduersarijs vnà mecum ad scholas inuitemini, quædam apponere degustanda. Si æquum, si tutum, si honestum ducitis haberi Lutherum, aut Caluinum Canonem Scripturæ, Mentem Sancti Spiritus, Normam Ecclesiæ, Conciliorum Patrumq. Pædagogum, omnium denique testium, & seculorum Deum, nihil est quod sperem vobis lectoribus, vel auditoribus: Sin estis D ij, quos apud animum formaui meum, philosophi, oculati, amatores veri, simplicitatis, modestiæ: hostes temeritatis, nugarum, sophismatum; facile diem in aprico uidebitis, qui dieculam angusta rima dispicitis. Dicam liberè, quod meus in vos amor, & vestrum periculum, & rei magnitudo postulat. Non hoc nescit Diabolus, vos istâ lucem, si quando cœperitis oculos attolere, conspecturos. Cuius enim stuporis fuerit, antiquitati Christianæ Hanmeros & Charcos anteponere? Sed sunt quædam illecebræ Lutheranæ, quibus suum ille regnum amplificat, quibus ille tendiculis hamatus multos iam vestri ordinis inescauit. Quænam? Aurum, gloria, deliciæ, veneres, contemnite. Quid enim aliud ista sunt, nisi terrarum ilia, canorus aer, popina vermium, bella sterquilinia? spernite. Christus diues est, qui vos alet, Rex est, qui ornabit: Lautus est, qui sa- E tiabit: Speciosus est, qui fœlicitatum omnium cumulos largietur. Huic uos adscribite militanti, ut cum eo triumphos, verè doctissimi, ueræque clarissimi reportetis.

Valete. Cosmopoli:

1581.

Egregia & planè pathetica peroratio.

Giberti Genebrardi aduersus Centuriatores Magdeburgenses succincta, & constans Doctrinæ Catholicæ per singula sæcula collectio. *Cap. XXXVII.*

ANNVS Dom. Centesimus. Quo Ioannes Euang. Ephesi moritur, & Traianus adit Imperium.

Hoc primo centenario doctrina sana cui hodie hæretici aduersantur, (nam de alia est notius) promulgatur libris noui testamenti, triplici missa Apostolorum, quę superest apud Clementem lib. 8. Const. capit. 16. 17. & sequen. & citatur à Græcis ut Bessarione, Marco Ephesio, Micolao Methonensi, Iacobi Fratris Domini, Grçcè ubique Venali, & in Concil. 6. Oecumenico Constantinop. cap. 32. recepta Matthæi, quæ & in Aethiopica lingua, & Latina interpretatione prostat. Traditionibus Apostolicis quas ne è memoria exciderent, in libros retulit Clemens Apostolorum Discipulus, Canones enim Apostolorum ab ipso publicati, non eorum sunt scriptura, sed traditiones sine scripto in Ecclesia ab eis relictę (sic eos appellat Synod. Gangrensis in peroratione.) *Quadragesima*. Canon. Apostolorum 68. & 69. Clemens Constitutio. lib. 5. cap. 13. & lib. 7. cap. 23. Ignat. ad Philippenses. Cetera constant. Vt de ciborum delectu, Monachismo, Precibus pro mortuis, Cerimonijs, Ritibus, Sacris Vestibus ex octo lib. de Constitutionibus Apost. & alijs scriptis Ignatij, Martialis, Hermetis, Dionysij Areopagitæ, Philonis, quantumuis à nobis alieni.

Missam esse Sacrificium. Can. Apost. 3. & 4. Dionys. de Ecclesia, capit. 3. vbi historia Salutaris Martial. ad Burdeg. Ignatius ad Smirnenses, denique in superioribus tribus Liturgijs. Verum illic esse Corpus Christi ibidem, & in nobili illo Ignatij fragmento, quod ex epistol. ad Smirneos profert Sanctus Theodoret. lib. 3. Polymorph. εὐχαριστίας, καὶ προσφορᾶς οὐκ ἀποδέχονται διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὴν εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τὴν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν παθοῦσαν ἣν χρηστότητι ὁ πατὴρ ἤγειρεν. *Primatus Petri*, ibidem Dionys. cap. 5. pag. Græca 197.

Ignatius in inscript. Epistolę ad Rom. Clemens sæpius Martyrium magni esse meriti. Ignat. epist. ad Smirnenses Antioc. Polycarpum Ephesios, Virginum institutum. Idem ad Antioch. Heronem Tarsenses. Philo lib. de vita Cont. *Quadragesima & Ieiunia*. Idem ad Phil. & in Can. Apost. & in Const. Clem. Hermes Pauli discip. similitud. quem Clemens Alexan. in Strom. citat. *Purgatorium*. ibidem Hermes Visione 3. Dionys. in Ecclesiast. capit. de defunctis. *Diuorum inuocatio*. In liturgijs superioribus. Quin & Angelica Virginis Salutatio nominatim in Iacobi ponitur. Reliqua ijdem & ceteri auctores huius seculi probant. Quod Centuriatores ipsi agnoscunt, nec se aliter explicant, quam arguendo Apostolos, & Apostolicos, Verbi gratia. Centuria 1. lib. 2. cap. 10. arguunt Ioannem Euang. quod voluntariam paupertatem doceat, & cuidam inculcet. Item quod spatium aliquot dierum proponat ad pœnitentiam. Thomam, quod Diacono caput totonderit, item septem dierum ieiunia indixerit, & ad omnia Crucis signum expresserit; Quę si ab eo facta sunt, res videri volunt superstitiosas. Andream, qui dies ieiunijs assignasse, & quibusdam peccatoribus proposuisse scribatur. An illud est Apostolicam doctrinam venerari & colere? Matthæum, qui Virgines Deo consecrauerit, Missam Aethiopibus reliquerit. An purum aliquod seculum, siue (vt loquuntur) Centuriam constituere? Si non parcunt Apostolis, quid de puritate sequentium Centuriarum siue sæculorum ab illis expectare debes? Verum ea suo loco.

ANNVS Domini ducentesimus sub dimidiatum Victoris Pontificatum quando primum post Apostolorum tempora Concilium Cæsariense in Palestina, & Artaxerses Persa, Arthabano Partho necato, Persis gloriam Imperij qua ab Alexandro Magno caruerant, restituit, vsque ad Saracenos, qui Hormisdam ann. 623. interfecerunt, Heraclio imperante.

Hoc secundo centenario superiores Doctores doctrinam sanam, quam hodie hæretici oppugnant, continuarunt.

A *Liberum arbitrium.* Iust.q.103.Iren.toto c.72. lib.4.
Theophilus lib.2.ad Autoly.Athenag.Clemens Alex.in Parenet.Stromat. lib.2.
Gratia Dei, Iustificatio, Clemens Strom.lib.1.3.4.In
Pædagogo, & ceteri,qui vbique Christi meritum extollunt.
Opera. Clemens lib.5.Strom.Gratia saluamur,sed nō absque bonis operibus,lib.6. Quando audimus. *Fides tua te saluam fecit,* non accipimus eum dicere absolutè, eos saluos futuros,qui quomodocunque crediderint,nisi facta quoq; consequantur. Theo phil.lib.2.ad Autoly.Tatianus.
Pœnitentia. Clemens Strom.lib.2.& in Parænetico.Alij vbique. 200.
Alienam fidem in baptismo prodesse. Iustin.in respons.
Missam esse sacrificium. Iren.lib.4.capit.32.Iust.contra Tripho. Alexand.Pontifex
B in sua Decretali.
B.Virginem esse aduocatam. Iren.lib.5.
Sancti. Iust.quæst.28.Quin & in 2.Apol. apertè fatetur Christianos colere totum exercitum bonorum Angelorum.
Primatus Romani Pontif. Irenę. lib.5. Episcopi illius temporis in historia Victoris; apud Eusebium lib.5.hist.Eccles & in Concilio Palęstino.
Signum Crucis. Iustin.contra Triphonem,& q.118.
Martyrium esse magni meriti. Clemens in lib. Stromat. est expurgatorium peccatorum.
Virginitas. Dionys.Corinthius apud Eus.lib.4.cap.23.
Missa ritus. Iust.2.Apolog.Clemens Strom.lib.7.
C *Baptismi, Chrisma, & Ceremonia.* Iustin.q.136.Iren.lib.1.cap.18.
Præterea Summorum Pontificum Anacleti,Euaristi,Alexand. Sixti, Telesphori, Higini,Pij,Aniceti,Soteris,Eleuterij, Victoris, qui in hāc Centuriam cadunt testimonia,ut hæreticis suspecta,quorum Epistolæ suum habent locum, tom. 1. Concil. & à Turriano doctissimè contra Centuriatores authenticè demonstrantur.
Cetera ab istis improbata,probant omnes superioris seculi auctores, ut non rogati Centuriatores confitentur.Cent.2.cap.4.de Doctrina col.56.& seqq.cap.6. de Ceremonijs & ritibus, col.109.& seqq.cap.10.de Episcopis & Doctoribus col.196.& sequen.nisi quod ut conscientiæ furias placent,inclinationem doctrinæ, næuos, incommodas opiniones, stipulas,& errores Doctorum huiusmodi fuisse scribunt. Denique qui hac ætate Sacramētarios,Simonem Magum,& veteres alios hęreticos refellunt, abundè Caluinitis respondent.
D TERTIO centenario doctrina sic continuatur. *Eucharistiam esse Sacrificium,* Cyprian. ex professo ad Cæcilium lib.2. epistola 3. vbi verum, & plenum Sacrificium, & de Cœna,Sacrificium perpes,& semper permanens holocaustum.Tert.lib.de cultu fœmin.Origen.homil.decimatertia,in Leuit. *Baptismum conferre gratiam.* Cypr.lib.1. epistola 12.vbi baptizans Spiritum sanctum confert, & baptizatum intus sanctificat. Orig.passim Tertull.lib.de baptis.quo loco disputat contra eos,qui baptismū Christi, & Ioannis docent esse paris uirtutis.Baptismi *Vnctio,& Ceremonia.* Cyprian.lib.1.ep. 12.de duplici Marty.& lib.de Bapt.Cornelius apud Eus.lib.6.cap.43.Tertul.de Corona mil.De Resurr.Carnis,& lib. 1.contra Martionem,& lib.de Bapt. *Purgatorium.* Tert.lib.4.contra Martionem temporale animarum receptaculum. Et lib.de Testim.
E animæ. *Cui gratiam debes, ossibus, & cineribus eius refrigerium comprecaris, & ut bene requiescat apud Inferos cupis.* Cypr.lib.4.epist.2. *Emundari,& purgari peccata din igne.* Origen.multis locis hom.6.in Exod.hom.12.in Hiere.14.in Lucā 2.& 3.in Psal.36.li.5. & 6.contra Celsum.Hinc orationes pro defunctis apud Tert.lib.de Corona Milit.de Monog.de Anima,&c.Arnobium sub fin.lib.4.contra Gentes his verbis: *Cur immaniter nostra conuenticula meruerunt dirui? in quibus summus Deus oratur, pax cunctis & venia postulatur, Magistratibus, familiaribus, inimicis adhuc vitam degentibus, & resolutis corporum vinctione. Primatus Petri,* Tert.de Pudicit.& in præscript.& contra Martion. Cyprian. libr.primo,epistol.octaua, lib.tertio, epistol.11.lib.quarto,epistol.8.

Vbi nominatim ait, *Romanam Ecclesiam* ab omnibus alijs pro Matrice, & radice Catholicę Ecclesię esse agnoscendam, lib. primo, epistol. 3. et in Tractat. de Simplic. prælatura Principalem ecclesiam vocat Petri Cathedram, à qua Vnitas Sacerdotalis exorta sit, & lib. 1. episto. 3. lib. 4. episto. 9. Tractat. de Habit. Virginum, serm. 3. de Bono patientię, & episto. ad Quirinum, super Petrum fundatam esse ecclesiam. Orige. tract. 5. in Matth. homil. 17. in Lucam 20. Denique Patres in historia Marcellini Papæ. *Coniugium est Ecclesiæ Sacramentum*. Verba Tert. de Monog. Pœnitentia. Orig. homil. 11. in Leuit. Cypria. serm. de Oration. & serm. de eleemos. Tert. lib. de Pœn. *Hinc satisfactio pro peccatis*. Ibid. Cypr. & lib. 1. epist. 3. & lib. 3. epist. 14. Tert. lib. de Ieiunio, & pudicitia. Orig. homil. 6. in Exod. hom. 15. in Leuitic. homil. 3. in Iudic. *Contritio, & Confessio*. Tert. lib. de Pœnitentia, vbi Exomologesim pœnitentiæ ministerium vocat, Cypr. serm. 5. de Lapsis lib. 3. epist. 8. 14. 16. 18. lib. 1. episto. 3. & Orig. hom. 2. & 3. in Leuit. & in Psal. 37. & alij ijsdem locis; *Sanctorum auxilia, Preces, Inuocatio*. Orig. sub finem lib. 2. in Iob, vbi hanc formulam præscribit: *O beate Iob, ora pro nobis miseris*, &c. homil. 16. in Iosue, vbi hoc probat testimonio senioris alicuius Magistri, hom. 1. in Ezech. Potamiena Martyr apud Eus. lib. 6. hist. ca. 5. Cypr. li. 3. episto. 15. & 18. & Sermo. de Stella & Magis. *Liberum arbitrium* Tert. lib. 2. contra Martion. & initio libri de Exhor. castitatis, & lib. de Monog. Orig. hom. 9. nu. 12. 20. hom. 6. Iud. & alibi Cypr. lib. 3. epist. 3. & lib. 3. ad Quirinum. Methodius serm. de resurrect. *Iustificatio*. Orig. hom. in Canticum, Ratio fidei. Primus habeatur gradus salutis, vbi duplicem facit, vnam primam fidei, alteram secundam operum, quę nihil aliud est, quam primę iustificationis incrementum. Sic Cypr. vbique extollit meritum Christi, propter quod iustificemur, & cæteri huius ætatis.

Opera bona requiri ad salutem. Origen. lib. 1. in Iob, 2. tractat. 32. In Matth. Tert. lib. de Patient. Cypr. lib. 3. episto. 25. *Disciplina custos spei, retinaculum fidei*. Cetera ab istis impugnata confirmant ijdem, & ceteri superioris seculi Scriptores, ut etiā nō inuiti confitentur Centuriatores Centur. 3. capit. 4. de Doctrina, colum. 76. & sequent. capit. 6. de Ritibus, & ceremonijs, colum. 120. & sequent. capit. 7. de Gubernatione Ecclesiæ capit. 149. & seq. cap. denique 10. *De Episcopis, & Doctoribus*, columu. 215. & sequent. Nisi quod inclinationem doctrinæ, incommodas opiniones, stipulas, næuos, errores Doctorum huius seculi esse dicunt. Præterea, qui refutarunt hoc seculo Proclum, Nouatianos, Sabellianos, Samosatenos, Manichęos, Donatistas, eadem opera aliquot blasphemias istorum refutarunt.

ANNVS DOM. cccc. quo pręfinitè Arcadius, & Honorius adeunt Imperium, Ambrosius moritur. Ioann. Chrysostomus Pontificatum Constant. Augustinus Hipponensem suscipiunt.

Hoc seculo continuatio doctrinę sic habuit *Liberum arbitrium*. Athanas. contra Gent. Basilius lib. 3. contra Eunomium. Nazianz. orat. coram Gregorio patre habita. Epiphan. lib. primo Panarij. *Manifestum est, clarumque ac minimè ambiguum, quod liberum arbitrium exhibuit nobis Deus*, &cet. Hieronymus epistol. ad Ctesiphontem, ad Demedriadem in epistol. libro tertio, & alibi, qui tamen contra Pelagianos scripsit. Nissenus libr. peculiari, de Libero Arbitrio, Lactantius, & ceteri.

Iustificationem non excludere præsentem dispositionem, vel futura bona opera. Ephrem, lib. de Vera pœnitentia, Hieronym. lib. 8. comment. in Esaiam, & in quattum Daniel. Hinc bona opera partes iustitię, Nissenus oratio. secunda, De amandis pauperibus uocat. *Præstandum enim aliquid esse ex proprio*. Hilar. capite septimo in Matth. et in Prępfat. in Psalmos. Nazianzenus orat. de Pauperum cura. Ambros. epistol. 82. *Bona opera, Castitas, Continentia, Humilitas, Obedientia, ceteraque Virtutes animæ pennæ sunt, quibus ad Deum subuolat*. Ephrem, lib. de Beatitud. animæ, capit. secundo, et in lib. de extremo Iudicio, et serm. de Virginitate. Athanas. Apolog. ad Constantinum. Basil. sermo. exhortatorio de Renunciatione huius seculi, et libro de Virginitate, et in Asceticis. Theophilus Alexandrin.

libro

A libr. tertio, Pasc. Denique tota hæc ætas Sanctis operibus plurimum tribuit, *De Pœnitentia partibus Exomologesi, Contritione, Satisfactione*. Ephrem lib. 2. de compunctione cordis, cap. 3. Hilar. in Psal. 118. ad illud exitus lachrimarum transierunt oculi mei, Pacianus ad Sempronianum, Epiph. in Panario, & quotquot scripserunt libros, Serm. Tractatus, Homilias, de Pœnitentia, & aduersus Nouatianos, & Meletianos, qui negabant Sacramentum Pœnitentiæ esse in Ecclesia, Veritas Corporis, & Sãguinis Domini in Eucharistia, & transsubstant. Athanas. lib. de Christi imagine. Nissenus in orat. Catechetica, qui & tractatum scripsit de Transmuratione Corporis, & Sanguinis Domini, apud Nicetam lib. 18. Orthodoxiæ. Cyrillus in mystagogicis. Et quotquot illa ætate huius mysterij meminerunt, quorum testimonia Garetius in librum collegit Tonstallus, & plerique alij, *Missam esse Sacrificium*. Nazian. t. in

B Iulianum, mox sacrificij incruenti oblatio: manus commaculat. Ambr. epist. 33. *Missam facere, offerre, offerre sacrificium*. Item precatione prima præparantis missam lib. 4. de Sacram. lib. 2. offic. cap. 48. Athanas. q. 34. ad Antioc. Eus. lib. 1. cap. 10. de De most. Concil. Nicen. 14. can. Hieron. Epist. ad Hedibiam, & ad Euagrium. Tota denique illa ætas, vt Roffensis, Sanctius, Canisius & alij demonstrarunt. *Missarum solennia & ritus*. In Liturgia Basilij, in Missa Ambrosij, libris eiusdem de Sacram. & de præparat. ad Missam. In Comite D. Hieron. apud Basilium cap. 27. lib. ad Amphiloch. de Spiritu Sancto, quod caput ueteres ecclesiæ traditiones multas complectitur. Cyrill. Hierosf. in Mystagogicis, cum cęteris, quorum sententias collegerunt docti viri, & Pamelius in Liturgicis. *Inuocatio Sanctorum* Athanas. de Incarnatione Verbi, & in Euang. de S. Deipara, & de interpret. Psalmorum. Basil. Oratio in 40. Martyres. Na-

C zian. in fine orat. in Laudem Basilij, & orat. in Cyprianum, vbi & Virgo quædam amata a Cypriano tunc Mago, inuocatione D. Virginis ab eius amore seruatur. Ambr. in lib. de Viduis, & in precatione 2. præparantis Missam, Prudentius in hymno Laurentij, de 18. Martyribus, de Vincentio, de Cassiano, Hieron. de ea scripsit contra Vigilãtium, & Ephrem. lib. de compunctione cordis. 2. cap. 13. Totum denique illud seculum, ut Esselsius docuit lib. peculiari. Canisius in maiori catechismo, & alij. *Mortuis Virorum preces prodesse*, & purgatorium. Epiph. hær. 75. contra Aerium, qui id negabat. Lactant. lib. 7. cap. 21. Prud. in Hamartigenia. Hieron. lib. 18. com. in Esaiam, & lib. 4. cap. 4. & Marc. 9. Nissęnus lib. de anima, & alibi, Chrysostomus, & Basilius in Liturgijs, & alibi. *De S. Cruce*: Ambros. de obitu Theodosij. Prudent. hymno ante

D somnum. Ephrem. lib. de pœnit. cap. 3. & lib. de Armatura spirituali, capit. 2. Denique quoniam hæc ætas præcipue abundat libris, & Scriptoribus, omni exceptione maioribus, ex hac maxime decerpitur, quidquid facit ad doctrinæ veteris contra nouam confirmationem. Quod & Centuriatores cum magno pudore, & conscientiæ fremitu confitentur. cent. 4. cap. 4. de doctrina, colum. 291. & seqq. cap 5. *De hæresibus seorsum Donatistarum*, col. 376. *Arianorum* 401. &c. cap. 6. *De ritibus, & ceremonijs*, col. 406. & seqq. per totum, cap. 7. *De Politia, & gubernatione Ecclesiæ*, col. 483. & seqq. alijs, c. 9. *De Synodis*, col. 610. & seqq. cap. 10. *De Episcoporum, & Doctorum vitis*. col. 881. & seqq. cap. 11. *De hæreticis*, cap. 1338. vt in Vigilantio, Aerio, 31. cap. 12. *De Martyribus* sparsim, cap. 13. *De Miraculis*, col. 1434. & seqq. Deniq; qui hoc ęuo oppugnarunt Arianos, Eustachianos, Aerianos, Iouinianum, Messalianos, Vigilantium, Martianum,

E Helidium, istis & Caluinitis planè sunt Doctores Papistici.

QVINTO seculo continuata est Doctrina *Missæ*. Chrys. *Liberum arbitrium* passim Chrysost. vt homil. octaua, ad Philipp. homil. nona, in 1. capitu. Ioann. homili. 45. & 46. in sextum Ioann. Augustin. ipse Gratiæ preco contra Pelagianos uehementissimus lib. secundo, ad Simplicianum, quæst. secunda, & in solutionibus quæstionum. quęstio. 11. *Neque enim* (ait) *voluntatis arbitrium ideo tollitur, quia iuuatur, sed ideo iuuatur, quia non tollitur*. &cet. Item de Spiritu, & litera, capit. trigesimo tertio. *Velle credere Deus operatur in homine, & in omnibus misericordia eius praeuenit nos, Consentire autem vocationi Dei, vel ab ea dissentire, propria voluntatis est*, &cet. Prosp. Cyrill. 3. & 8. contra Iulianum, & alij omnes huius

ætatis, quibus alioqui pugnandum erat pro diuina gratia contra Pelagianos eius inimicos. Secundum Iustificationem requirere opera. Chrysost. hom.6. in 1. Ioan.& in dicto ad Rom.3. *Iustificati gratis:* August. nihil aliud intelligi docet per uocem gratis, quam quod iustificationem opera nulla præcedunt, de spiritu & litera, cap.25. Pro sper lib.1.de Vita cont.cap.19. Hesich.in cap.Leuit.4.& 5. Sedulius in cap.4. Rom.in 5. Philipp. Non solam fidem ad salutem sufficere. Cyril. Alexand. lib.10. cap.18. in Ioan.5. Leo serm.3. de Epiph. Sic Primasius in 2. cap. Galat. Quæritur vtrum sola fides sufficiat Christiano: fides sufficit, ut primo credentem & iustum efficiat, si deinceps in iustificatione permaneat. Ceterum sine operibus mortua est. Item in cap.4. Galat.& in 3.Heb. Saluianus lib.4. de Prouid. Hæc sit hominis Christiani fides fideliter Christi mandata seruare. Quare & ipse Augustinus Pelagianorum præcipuus B insectator, bonis operibus multum tribuit lib.2. de peccatorum meritis, cap.3.4.& capit.15. probat multis Scripturarum testimonijs, mala opera damnare, bona uitam æternam mereri. *Intercessio Sanctorum.* Chrysost. homil. 1. & 44. in Genesim, & passim alibi, Augusr.in lib.de cura pro mort. cap.16.& passim. Theodor. quæst. 1. in Leuit. lib.8. de curatione Græca, qui de Martyribus inscribitur. Totum denique hoc seculum, Vt Esselsius libro peculiari docet. *De Pœnitentia, & eius partibus præsertim Confessione,* Chrysost. homil. de lapsu primi hom. hom.3. in 2.Corin.2. hom.3. Matth. Hesychius lib.7.in cap.27. Leuit. de duobus annis remissionis scilicet & Iubilęi, quorum unus (inquit) baptismum apertè insinuat, alter pęnitentiam. Eucher. lib.4. in libros Reg. Leo epist.91.69. Cyril. lib.3.in Leuit. Augusr. hom.49. lib2. *De Visitatione infirmorum,* cap.4. *Veritas Corporis & Sanguinis in Eucharistia & transubstantiatio & oblatio.* Chrysost. hom.de Eucharistia, homil.de Psalm.115. Homil.83. in 26. C Matth.hom.in 1.cap.Eph.hom.84. in Ioan.19. hom.de proditione Iudæ.hom. de resurrectione, hom.21. in act. hom.6. ad Popul. Antioch.lib.6. de Sacerd. Euch.lib.1.in Genesim. Augusr.epist.111.& 118. lib.2. cont. Petilianos.cap.37. hom.2. in ps.33. psal.37. Vbi Christus ferebatur manibus suis, 30.in psal.119. serm.28.& 40.de Verbis Domini homil.16. serm.38. ad Fratres in eremo. serm.ad Neophitos, de Ciuitat. lib.21. & 25. Quod Sacrificium esse, docet in Enchir. in psal.33.lib.9. confes.cap.3. Epist.59. in lib.10. de Ciuit.cap.6. Epist.ad Bonifacium 23.& lib.de Spiritu & litera. cap.11. verissimum & singulare Sacrificium vocans. Cyril. Alex.in Ioan. lib.3.4. 10. Conc. Ephes.& Calced.& cæteri huius ætatis. Recurre ad Garetium & Tonstallum, nam omnibus memorandis essem prolixior. *Preces pro mortuis, & Purgatorium.* D Aug.in Ench.cap.10.& 69. in Psal.6.& 37.de Cura pro mort. cap.1.5.& 9.11. ad Dulcit.serm.34. de Verb.Apost.de Spiritu,& anima, cap.29. Chrysost.in Lyturg.31. Cyril.31. & reliqui huius ætatis dempto nemine. Primatus Petri. Cyril.lib.2. in Io. cap.12. Aug.lib.1.retract.cap.21.& in psal.contra Donatum sermo.124. de tempore Chrysost.hom.83.in Matth.31. Ceterorum capitum memoriam ex plurimis huius seculi scriptoribus collegerunt innumerabiles nostri temporis viri eruditi, vt ea nihil necesse sit retexere, Addendum duntaxat Centuriatores fateri totum hoc seculum sibi etiam hostiliter aduersari, Cent.5. cap.3. de persecutione,& tranquillitate Ecclesię col.25. sparsim cap.4. *De Doctrina per totum, maxime illa parte, quæ inscribitur, Inclinatio Doctrinæ complectens incommodas opiniones, stipulas, & errores Doctorum superioris seculi.* col.496.& seq. cap.5. de hæresibus colum.529. sparsim. Per totum, capit.6. de ceremonijs,& ritibus ecclesię. col.641.& seq.per totum, cap.7.de Politia, E & Gubernatione ecclesiæ, col.733. & seqq. cap.9. sparsim.col.808. *De Synodis*, capit.10. de Episcoporum,& Doctorum vitis; col.958.& seqq. cap.11. *De hæreticis sparsim, prout cum illis colludunt*, col.1453. denique sparsim, cap.12. de miraculis, col.1470. Adde eos, qui isto ęuo scripserunt de Hæresib. Item contra Nouatianos, Manichæos, Donatistas, Iouinianistas, Vigilantianos, Arrianos, Pelagianos, Prędestinatianos, Nestorianos, Eutychianos, simul istos eadem sentientes oppressisse.

SEXTO seculo continuata est doctrina. *De Clauibus Ecclesiæ,* Orientales Episcopi ad Papam Symmachū. Gildas in castigatione ordinis Eccles. Greg. Magnus hom.26.

A in Euangelia. Veritas Eucharistię Transubstantiatio, Sacrificium. Maxentius Dial. 2. Andreas Hierosol. Cassiod. in Psal. 64. Greg. hom. 14. 22. in Euangelia & in Psal. pœnitent. Liberi arbitrij, & Gratiæ concordia Olymp. in Ecclef. 12. Euodius in Epist. ad Constantinam. Greg. Mag. lib. 35. cap. 21. in Iob. & lib. 1. in Ezechiel. hom. 9. Secundam iustificationem requirere opera. Olymp. in 7. Ecclef. Cassiod. in Psal. 6. Greg. in Ezech. lib. 2. hom. 2. Iustificationes Dei (ait) dicimus præcepta diuina, quæ nos iustos faciunt, si impleantur. Bona opera ad salutem requiri. Greg. in 1. cap. 1. Reg. in Ezech. lib. 1. hom. 3. 9. & lib. 2. hom. 16. 19. & in Euangelia hom. 12. 22. & 29. Iustus in Cantica. Sanctorum intercessio, Præsidia, Merita. Fortunatus de Basilicis DD. Gregorij, Martini. 3. 1. Gregor. lib. 12. indic. 7. Epist. 12. & 22. lib. 11. indict. 6. Epist. 8. & 44. lib. 2. in 2. cap. 1. Reg. in Euangelia hom. 32. lib. 7. indict. 2. Epist. 53.
B 94. 126. Euodeus ad Faustum. Pœnitentię & eius partes. Greg. lib. 6. in 15. cap. 1. Reg. Non solum confitenda sunt peccata, sed etiam pœnitentię austeritate delenda. Et post. *Tria quippe in vnoquoque veraciter pænitente consideranda sunt. Mentis conuersio, Oris confessio, & peccati vindicta.* Et in Ezech. lib. 2. hom. 16. & in Psalmis pœnit. & lib. 3. in 7. cap. 1. Reg. & lib. 4. in cap. 10. & lib. 6. in 15. capit. Casiod. in Psal. 4. *Preces pro mortuis, & Purgat.* Boetius lib. 4. Consf. prosa 4. Greg. lib. 4. dial. cap. 39. lib. 2. in cap. 2. 1. Reg. in 1. & 3. Psalmos pœnit. Citato D. Augustino. Cætera ijdem, & cæteri huius sæculi scriptores abundè probant, ut contra se testantur Centuriatores, Cent. 6. cap. 2. de loco Ecclesiæ col. 20. & seq. sparsim. cap. 3. de persecutione, & tranquillitate Ecclesiæ sparsim, col. 42. & seq. cap. toto 4. de doctrina, max. col. 277. cap. 5. de hæresibus colum. 288. sparsim, prout eas amplectuntur per totum ca-
C pit. 6. *De ceremonijs & ritibus Ecclesiarum,* col. 325. & seq. per totum cap. 7. *De politia, & gubernatione Ecclesiæ,* col. 587. cap. 9. *De Synodis* sparsim 459. & seq. toto ferè capite 10. *De Episcopis, & Doctoribus,* col. 633. & seq. cap. 13. *De Martyribus* sparsim, col. 785. cap. 14. de miraculis, colum. 789. sparsim. Quin etiam eorum errores multi ab ijs refelluntur, qui ex professo Xenaię, Eutychianis, Agnoitis Monothelitis, pręter superiorum ætatum hęreses restiterunt. Adde totius huius sęculi Synodos.

SEPTIMO seculo cōtinuata est doctrina ab hęreticis impugnata. *Veritas Eucharistiæ, Sacrificium, transubstantiatio.* Cęsarius hom. 5. Isid. lib. de officijs, citato Augustino lib. 6. Originum cap. 15. *Primam Iustificationem esse ex mera Gratia.* Concilia Toletana 6. 7. &c. huius centenarij. Cęs. hom. 38. *Iustificationem conseruari & augeri bonis operibus.* Cæs. hom. 2. 4. 12. 15. 16. 18. 23. 26. 34. 35. 38. Isidor. lib. 2. de sum-
D mo bono, c. 2. & 5. lib. de numero tract. de tribus. Adelmus Epist. ad Geruntium reg. Conc. 4. Tolet. cap. 5. *Baptismi effectus, necessitas aliena fides, ceremonia.* Concil. Tolet. 4. c. 5. Conc. Tolet. 11. & 12. Isidor. de summo bono. cap. 23. lib. 6. Originum, siue Etymol. cap. 18. *Claues, absolutio.* Isidor. lib. 6. Etymol. & alibi. *Confirmatio, Chrisma, & alia Sacramenta.* Isid. lib. 6. Orig. siue Etym. cap. 18. *Preces pro mortuis, & Purgatorium,* Isid. lib. de officijs, *Sacrificium pro defunctis* ab Apostolis primo traditum, demonstrat illic dimittenda esse peccata, & purgatorio igne purganda. Ioan. Eleemosinarius apud Vincentium lib. 22. cap. 110. *Missa Mozarabum.* Cęsarius Arel. lib. 1. *Pænitentia, & eius preces.* Cęs. hom. 1. 6. &c. Isidor. lib. 2. de summo bono, cap. 13. & lib. 6. Orig. cap. 18. Cabillonense Concil. cap. 8. &c. *Inuocatio & auxilia Sanctorum. Missa Mozarabum.* Ildelphonsus de Virgine, Conc. Cabillonense, Constantinus Im-
E perator. Tom. 2. Conc. pa. 402. Isid. de officijs, & pasśim alibi, è quibus item reliquorum capitum fidei confirmatio prolixè deduci potest. Cętera uerò ijdem, & cęteri huius seculi scriptores prolixè confirmant, ut satius sit lectores ad eorum operą remittere. De quo contra se testimonium ferunt Centuriatores. Cent. 7. cap. 2. de loco, & propagatione Ecclef. col. 23. sparsim, cap. 3. de persecutione, & tranquillitate Ecclef. sparsim, col. 45. cap. 4. *De Doctrina, ex professo,* col. 108. quę hanc continet inscriptionem, Inclinatio doctrinę complectens peculiares & incommodas opiniones, stipulas, & errores Doctorum, & col. seq. cap. 5. *De hæresibus* sparsim, colum. 121. prout ipsis sunt cordi. Per totum cap. 6. *De ceremonijs, & ritibus Ecclesiæ,* col. 133. & seq. per totum cap. 7. *De Politia, & gubernatione Ecclef.* cap. 8. *De Schismatibus,*

cap. 9.

cap.9. *De Synodis*, colum.251. per totum ferè, cap. 10. *De Doctoribus*, colum.465. & A
seq. sparsim *De Martyribus, de miraculis*. Huc facit quod ex instituto multi hoc tem
pestate scripserunt de hæresibus, item contra Tetraditas, Mahometem, Lampetianos, Iconomachos, & alios, quorum erroribus isti imbuuntur. Adde totius huius centuriæ Synodos. Nam hæ contra istos planè militant. Adde & Historicos. Nam etiam hi cursum Ecclesiæ secundum nos tunc fuisse declarant.

OCTAVO seculo *Missa*, German. Constantinop. Carol. Magnus. Alcuin. Maxim. mon. *Claues Ecclesiæ, absolutio*. Beda, hom. in die SS. Petri, & Pauli. In Marc. lib. 1. ca. 2. Damasc. lib. 4. de Orthod. *Confirmatio*. Illa vnctio, quæ per manuum impositionem ab Episc. Vulgo confirmatio dicitur, &c. Beda in Psal. 26. in 8. cap. act. & hom. in octaua Epiph. Conc. Arelat. cap. 18. *Extrema Vnctio*. Beda lib. 2. in Marc. ca. 6. liberum arbitrium. Damasc. lib. 2. Orthod. cap. 4. in parallelis, contra Manich. lib. B de hæresibus, Beda in 2. cap. Genes. lib. 8. in Iob. cap. 8. in Psal. 118. Iustificatio ex gratia, fides est Chrismatum Spiritus non nostræ voluntatis. Damasc. lib. 4. de Orthod. cap. 11. Præueniente se gratia mens hominis spontanea ad fructum boni operis assurgit. Beda in Marc. lib. 1. cap. 4. in 3. cap. 1. Ioan. *Iustificationem conseruari & augeri bonis operibus Pelagianum dogma non iuuat, quod dicitur de homine, se sanctificat, quia id quidem per liberum arbitrium fit, sed non sine diuino auxilio, & gratia* Beda in cap. 3. 1. Ioan. lib. 3. in Iob. cap. 1. lib. 6. in cont. cap. 8. lib. 1. in prouerb. cap. 6. &c. in 3. & 12. cap. Exod. lib. 1. in extram. cap. 1. in Psal. 25. 77. 90. Aponius lib. 2. in Cant. Albinus in 3. cap. Eccl. Damascenus in Parallelis, & alijs lib. passim. Primatus Romanus Ecclesiæ. Beda in Natali D. Benedicti. Carol. Magn. lib. 1. de Imag. cap. 6. Damasc. in lib. de Defunctis. Patres Synodi 2. Nic. Concilia huius seculi, Ansbertus lib. 3. cap. 5. in Apoc. Cælibatus Sacerdotum. Beda lib. 1. in Lucam, capitu. 4. C *Claues Ecclesiæ. Absolutio* Ansbertus lib. 7. in Apocal. cap. 16. & lib. 1. cap. 1. lib. 5. cap. 11. Beda in Matth. 16. Ioan. 20. &c. *Veritas Eucharistiæ, transubstantiatio, Sacrificium*. Carol. Mag. lib. 2. de Imag. cap. 27. & expressissime lib. 4. cap. 14. Et in lib. de ritibus Veteris Eccles. Beda in Boetij lib. de Trin. in prouer. lib. 3. cap. 31. in Marc. lib. 4. cap. 14. in Luc. lib. 6. cap. 22. In Psal. 21. lib. de muliere forti. Hom. in Epiphan. lib. 2. de Thaber. cap. 2. in Psalm. 48. *Deum pro mortuis &c. Missarum celebrationes, & Eleemosyna inuocamus* Damasc. lib. 4. Orth. cap. 14. Aponius lib. 3. & 6. in Cant. Germa. Constantinop. Epist. ad Thomam. Thom. 2. Conc. & in Theoria liturgiæ. Ansbertus lib. 2. cap. 2. in Apo. *Pœnitentia & eius partes*. Damas. de Orthod. fide, & in Parallelis, Beda in Psal. 1. & 4. lib. 4. in Luc. cap. 15. Aponius lib. 5. in Cant. Carol. D Mag. de ritibus veteris Ecclesiæ. Ansbertus lib. 1. in Apoc. cap. 1. *Intercessio Auxilia, Reliquiæ Sanctorum*. Beda lib. 2. in Luc. cap. 7. lib. 3. in Iob. & de reuelatione S. Michaelis Tom. 7. & in pluribus homilijs de Sanctis diuersis. Damas. in orationibus de nat iuitate Virg. &c. in Cant. Eccles. libris 3. de imaginibus lib. 4. de Orthod. cap. 16. lib. pro defunctis: Basilius Ancyranus, Theodorus Hieros. Tharasius Constant. Theodosius Amoriensis. Adrianus Papa in 2. Syn. Nicæn. Cosmas in Hymnis. Germa. Constant. in Theorica, & in Epist. Beda & Isuardus in Martyrologijs. Ansbertus lib. 5. cap. 13. in Apoc. Hæresis contra imagines hoc seculo præsertim arsit. Hanc refutarunt, & earum legitimum vsum docuerunt Damasc. libris 3. Germanus Constan tin. Greg. Cyprius, Adrianus Papa, & alij. Nicænum 2. Conc. &c. Preces pro defunctis, & purgatoriũ. Integrũ de eo opus Damasceni extat ab Oecolampadio defun- E ctorum hoste etiã versũ. Germ. in Liturgiæ Theorica. Beda in serm. ad Populũ. To. 7. fol. 503. in Pro. lib. 2. cap. 11. in psal. 6. in 37. in Luc. cap. 2. Albin. in 1. & 3. psal. pœnit. & 3. de Trin. cap. 21. Ansbertus lib. 9. cap. 20. in Apoc. & lib. 10. cap 21. & ceteri. Superfluum esset cetera capita persequi. Nam pro his omnibus Damas. quattuor libros de Orthod. fide diuinissimos, condidit. Beda, Albinus libros diuersos. Carolus Magnus fragmenta de ritibus veteris Ecclesiæ. Germ. Constant. rerum Ecclesiasticarum Theoriam, &c. Quare & totum seculum contra se pugnare Centuriatores docet. Cent. 8. cap. 2. de loco, & propagatione Ecclesiæ sparsim, capit. 3. de persecutione & tranquillitate Ecclesiæ, cap. 4. de doctrina, colum. 300. & seq. cap. 5. de hæresibus toto

cap. 6.

A cap.6. de *Ceremonijs*, cap.7. de *politia Ecclesiæ* per totum cap.8. de *Schismatibus* cap.9.
de *Synodis* per totum, cap.10. de *Episcopis & Doctoribus*. Sequentibus denique capitu.
Idem confirmant, quotquot isto seculo scripserunt contra Iconomachos, siue Icono-
clastas: huius spatij vniuersa Concilia; vniuersi denique Historici.

NONO seculo permansisse veterem doctrinam, à Sectarijs oppugnatam sic con
stat, *Corporis Christi veritas, Sacrificium, transubstantiatio* Rabanus lib. de Sacramen
to Eucharistiæ, & lib.1. instit. Cler. cap 33. vbi formam Missæ describit. Pascasius lib.
de Corpore & Sanguine Domini, vbi Canonis Missæ meminit, & eius multa expo-
nit, transubstantiationem ponens cap.19. & 50. Sic Haymo, 1. Timoth. 2. Theophila-
ctus in 26. Matth. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 6. Photius in Bibliotheca, & alijs scriptis.
Transubstantiationis habet semina. Bertramus ipse vtitur enim vocabulis Permu-
B tationis, Cõmutationis, & Conuersionis, lib. de Corpore, & Sanguine Domini, quã-
tumuis sit à Sacramentarijs corruptus, & suppositus. *Baptismi effectus necessitas, ce-
remonia variæ, aliena fides*. Hincmarus Epistola ad Hincmarum Laudunensem, Hay
mo super ascensione Dom. Theophilactus multis locis. Rabanus Epist. ad Reginbal
dum lib.1. & 2. de institut. Cler. Photius in Bibliotheca Leo Imper. in suis constitu-
tionibus, in quarum 17. baptizatum *illuminatum* appellat, vt cum apud veteres ba-
ptisma Sacramentum illuminationum dicebatur. *Sanctorum Preces, Suffragia, Inuoca-
tio, Reliquiæ, Imagines, Festa*, Idiota cap.1. & 4. contempl. de Virgine Haymo hom. de
Virginibus. Raban. lib.4. cap.10. de Sermonum proprietate, *si quis* (inquit) *contra
hanc sententiam venit, non est Christianus, sed Eunomianus, & Vigilantianus creditur*.
Epist. ad Orgarium lib.2. de institur. Cler. cap.15. & passim. Ionas Aurelia. libris tri-
C bus de Imaginibus. Conc. Cabil. cap.45. Moguntinum cap.36. &c. Photius in Bi
bliotheca. Leo Imp. in Constit. Strabus Auctor Glossæ ordinariæ multis locis, *Libe-
rum arbitrium, Fides, Iustificatio, Gratia, Bona opera*. Haymo in 1. cap. Malachiæ lib.1.
in Esaiam, in 4. Heb. super Euang. in octaua Paschæ super Psal.26. 135. super cap.6.
Roman. Rabanus Epist. ad Humbertum Episc. lib.14. In Ierem. lib.4. in Eccl. cap.6.
& lib. de modo pœnit. Theophylactus passim. Photius in Bibliotheca, Angelomus
in 7. cap.3. Reg. in 13. cap.4. Reg. Strabus in Glossa ordinaria sæpe. Idiota lib. de di-
uino amore cap.17. 22. 24. &c. de uera pœnitentia cap.7. 13. 15. *Pœnitentia, & eius
tres partes*. Rabanus lib.8. in Eccles. cap.3. & lib.7. capitu.7. Epist. ad Reginbaldum
Chorepiscopum, lib.2. cap.30. Institut. Cler. cap.14. 16. 30. & lib. de modo pœniten-
D tiæ. Conc. Cabilonense cap.33. & 45. Haymo in cap.6. Hebr. *Claues, Absolutio* Theo
phil. in 16. Matth. & 20. Ioan. Photius in Bibliotheca *Primatus Romani Pontif.* Hinc-
marus ad Hincmarum Laudunensem. Quin & hæc ætas eum Apostolicum simplici
ter appellabat. Photius Græcus in Nouo canone Theophilact. in Ioan.21. *Preces
& Oblatio pro mortuis, Purgatorium.* Haymo in 3. cap. & 6. 1. Corinth. & in psal.6. & in
feriam sextam Pentecostes, & lib.2. super Esaiam. Raban. lib.8. Com. in Eccles. cap.
24. Concil. Cabilonense, cap.39. Photius in Bibliotheca. Nam Græci orant, &
offerunt pro mortuis, *Confirmatio, Chrisma, & alia Sacramenta*. Raban. libris de inst.
Cleric. Theoph. in Marc. 6. ubi de oleo vnctionis extremæ apertè. Haymo super
Psal.26. super 6. Hebr. & super Euang. Hincmarus ad Hincmarum Laud. & ad Tor
nacensem Eccles. Synodus Arelatensis, Cabilonensis, & aliæ huius seculi. Nico-
E laus Papa in Epistolis. Hæc & alia agnoscunt Centuriatores in Epistola 9. Centuriæ.
Patrum (inquit) *superiorum sensum atque intellectum in ipsam Dei scripturam importa-
runt, ac piaculum duxerunt si quis ab eorum ductu, vel latum vnguem deflectere auderet*.
Quod postea confirmant initio colum. 1. Membratim deinde indicant ca4. de. Doct.
colum.205. & seq. cap.6. de *ceremonijs, & ritibus Ecclesiæ*, pag.227. & seq. cap.7. de *Po-
litia, & gubernatione Ecclesiæ*, colum.289. & seq. cap.9. de *Synodis*. Colum.301. spar-
sim, cap.10. De *Episcopis, & Doctoribus Ecclesiæ* colum.484. & sequ. sparsim. Vnde
qui refutarunt hoc seculo Claudium Taurinensem, Godiscalcum, & similes, simul
istos sunt execrari. Adde totius huius curriculi Synodos vniuersas, quæ non paruo
fuere numero, Adde & Historicos, nam hi omnes cursum Ecclesiæ nostræ similem
planè pinxerunt.

DECIMO seculo continuatam Ecclesiæ doctrinam, cui oblatrant Hæretici, hinc apparet Missæ ritus. Rhegino lib.3.capit.8. Rhemense Concil. Hertgerus Abbas lib. de Diu. officijs. *Gratia Dei, Fides, Iustificatio*. Radulphus lib.16.cap.3. in Leuit. Renouatio uitæ inchoatur à fide, qua creditur, vt eum qui iustificat impium, bonisque moribus augetur, & roboratur de die in diem, cum magis, magisque renouatur interior homo. Gilbertus altercat.cap.3.& 5. Deus Auctor est salutis, liberum arbitrium tantum capax, velle, posse, perficere solius adiutricis gratiæ siue, quia nec baptismus, nec fides, nec opus effectum habet meriti, Sola igitur Mater gratia libero arbitrio succurrit pro libertate æterna consequenda. *Eucharistiæ veritas, Sacrificium, transsubstantiatio, adoratio, Missa ritus, Gilbertus*, Altercation. cap.8. Post consecrationem est corpus Christi verum, non tantum sacramentaliter, uerum etiam essentialiter. Et capitu.9. in modica particula tantum habes, quantum in magna. Denique scribit Christum in Sacramento tam esse integrum ac perfectum sub alteru tra specie, quam sub vtraque. Item transire substantiam panis in substantiam Corporis, & Sanguinis Christi. Denique sufficere vnam tantum speciem exhiberi populo. Regin.lib.de disciplina Ecclesiastica, Suidas multis locis. Radulphus lib.12.c. 3.in Leuit.lib.14.cap.4. Oecumenius in 1.cap.10.& 11.&c. Heb.5. &c. *Baptismi effectus necessitas, aliena fides, ceremoniæ*. Gilbertus Alterc.cap.1.3.5.7.8. Radulphus lib.10.cap.1.in Leuit. Smaragdus in Ioan.ca.3. Rhegino libris de disciplina Ecclesiastica, Vetus agenda. *Pœnitentia, & eius partes tres*. Radulphus lib.3.cap.3.6.7.in Leuit.lib.20.c.3.lib.6.c.1. Gilbertus Alterc.ca.7.& 21. Tria remedia sunt cuiusque animę. Baptismus, Pœnitentia, Martyrium, Rhegino lib.1.de discordia Eccles. capitu. 272. neminem ad communionem admittendum nisi confessus sit, & Dominicam orationem, & Hymnum Apostolorum memoriter teneat. *Claues, Absolutio*. Radulphus lib.12.c.1.in Leuit.lib.5.c.4.lib.11.cap.1.lib.12.cap.1.lib.18.cap.4.lib.3.capit.1.6. lib.20.cap.4.& 5. Regin.lib.1.de Eccles.discipl.cap.296. Suidas, Oecumenius multis locis. *Confirmatio, & alia reliqua Sacramenta*. Gilbertus Altercat.cap.5. vbi coniugium uocat Sacramentum 8. Vetus agenda. Rhegino de discipl. Eccles. qui lib. 1.c. 115. modum inungendi infirmos explicat. *Primatus Sedis Apostolicæ*. Smaragdus super Marcum, cap.vlt. Rhegino in Chron. passim. Luithprandus lib.3.cap.14. vbi Sedem Romanam nominat *Summam atque vniuersalem præsulatus Sedem*, lib.6.ca. 6. vbi Romanum Episcopum uocat *Summum Pontificem & Venerabilem Papam*. Quin eum *Apostolicum* hæc ætas nominabat. Rhegino & eius continuator. *Liberum arbitrium, Bona opera*. Radulphus lib.1. in Leuit. cap.1.lib.10.cap.1. Gilbertus Alterc. cap.5. Suidas multis locis. Hinc Oecumenius. *Sanctorum preces, Suffragia, Inuocatio, Reliquiæ, Imagines, Festa*. Radulphus in præfat.& lib.1.cap.4.in Leuit. Orationis Sacrificium, non nisi Domino soli offerendum est. Nam & si Sancti rogantur à nobis, non tamen vt nos ipsi saluent, *(Domini siquidem est salus)* verum ut nobis salutem impetrent, alioquin maledictus, qui spem suam ponit in homine. Hęc igitur est latria, quæ soli debetur Deo, adorandi & sacrificandi deuotio, & lib.3.cap.2. Oecumenius Scholiorum Græcorum auctor in illud 2. Pet.1.cap. *Dabo autem operam, & frequenter habere vos post obitum meum, vt horum memoriam faciatis*. Hinc enim colligit, Sanctos preces post mortem pro uiuis fundere, &c. Gilbertus Alterc. cap.16.20. Luithprandus lib.5.cap.13.lib.6.cap.6.& passim alibi. Vuitichindus libris gestorum Saxonicorum sparsim. Rhegino lib.1.de Eccles.disc. Vetus Agenda. *Preces pro defunctis, Purgatorium*, Gilber. Alterc.cap.5. probans illud dictum 1.Cor.3. *ignis opus probabit*. Luithprandus lib.4.cap.7. pro delictorum expiatione, celebre exequiarum officium, viuamque Deo hostiam offerre Mathildis post obitum Henrici Imp. coniugis sui non desijt. Rhegino lib.1.de discip.Eccl.cap.190.

Cetera ijdem, & ceteri huius seculi Auctores prolixè confirmant. De quo contra se testimonium ferunt Centuriatores, Cent.10.cap.2. *de loco & propagatione Ecclesiæ*, colum.9. & sequ. sparsim capitu.3. de *persecutione, & tranquillitate Ecclesiarum* sparsim colum.24.& sequenti, capitu.4. de *doctrina* ex professo colum.272. per totum, cap.6. *de cerimonijs & ritibus Ecclesiæ*, colum.283.& seq. per totum 7. de *Politia & guber-*

A *ber. Ecclesiæ* colum. 380. & sequ. per totum cap. 9. de *Synodis*, colum. 429. per totum ferè cap. 10. de *Doctoribus & Episcopis*, colum. 920. & sequentibus sparsim. Nam his non dissimulanter irati sunt, quod illas sententias sint amplexi. Sparsim denique cap. de *Martyribus* de miraculis, &c. Huc facit, quod ex instituto multi hac ætate *scripserunt de heresibus*, Item contra Schisma Græcorum, & nouos Manichęos, quorum sordes isti lambunt. Addę totius huius memoriæ tum Synodos, tum Historicos. His enim omnibus Ecclesię status planè idem reprę̨sentatur.

VNDECIMO seculo doctrinæ continuatio sic ostenditur *Missa ijsdem ritibus*. Berno, Augiensis. Hildebert. Cenomanen. Anselm. Cantuariensis. Micrologus. Bernoldus Constantiensis. Concil. Salegunstadienses. Burchardus. Guimundus, & alij. *Gratia Dei, Fides, Iustificatio*, Anselmus lib. 1. Cur Deus homo, capit. B 9. & 10. lib. de concordia *præsc. & prædest.* lib. de concordia gratiæ, & lib. arb. de meditatione redempt. humanæ, cap. 7. & in Epis. ad Rom. cap. 4. & 7. in 3. cap. 2. Corinth. Alger. cap. 7. & in lib. de Euch. Berno. serm. de Natiu. Domini.

Eucharistia Veritas, Sacrificium, Transubstantiatio, Adoratio, Missæ ritus. Algerus libris luculentis de Euch. Berno. Serm. de Paschate, & lib. de concord. offic. Damia. Epist. ad Blancam. Adelmanus Epist. ad Berengarium. Lanfr. libris contra Berengarium in Orthod. de Sac. Euch. Anselmus in cap. 10. & 11. 1. Corinth. in 7. & 10. Hebr. Alberic. de Sac. Guitmundus de eodem. Humbert. in responsione ad Nicetæ librum. Iuo de conuenientia veteris & noui Sacerdotij, & Tract. de signif. indumentorum Sacerdotalium. Euthymius in Panop. apud quem par. 2. tit. 21. est caput inscriptum de transmutatione Corp. & Sangu. Dom. Berno. Augiens. lib. de rebus ad C iens. Missam spectantibus.

Baptismi effectus necessitas, aliena fides, cerimoniæ. Anselmus in 3. & 15. cap. Matt. in 4. cap. 2. Corinth. & alijs multis locis. Algerus lib. 3. de Euch. cap. 4. 6. 7. Iuo de Sacramentis Neophytorum, & de Sacramentorum dedicatione, Leontius, & Harmenopolus de sectis, Euthymius in Panopolia, & alij passim. *Pœnitentia, & eius partes tres*. Ansel. lib. Similit. capitu. 99. & sequ. Item 144. vbi sicca pœnitentia, quæ est sine compunctione, & humida quæ habet vtrunque. Iuo Epist. 34. lotio pedum Sacramentum pœnitentiæ est, & remissionis, &c. Misnardus ad Gunthernum de fide, Euthymius in Panopolia.

Claues Ecclesiæ, absolutio. Ansel. in 16. cap. Matth. & in Euang. enarrat. Iuo in Epist. Petrus Damianus in Epistolis Conc. Salegunstadiense cap. 18. Euthymius in D Panop. *Confirmatio, & reliqua alia Sacramenta, & eorum vsus*. Algerus lib. 3. de Euchar. cap. 4. &c. Misnardus Epist. ad Guntherum de fide. Anselmus multis libris, vt in Epist. de diuersitate Sacramentorum, &c. Berno. Serm. de Pentecoste. Iuo serm. de, Sacramentis dedicationis, de Sacramentis Neophytorum, In tractatu de conuenientia ueteris & noui Sacerdotij, de excellentia Sacrorum Ordinum. Micrologus.

Primatus Sedis Apostolicæ. Berno. Epist. ad Regem Hungariæ. Lanfranc. de Euch. Sacram. Anselmus in Matth. 16. Hinc hac ætate etiam Pontifex absolutè *Apostolici*, nomine in Concilijs, vt in Salegunstadiensi intelligitur, capit. 18. Humbertus contra Nicetam.

Liberum arbitrium, Bona opera necessaria. Anselmus dialogo de libero arbitr. & de similit. cap. 182. lib. de concord. grat. & lib. arbitr. lib. de lapsu hominis in 2. & 15. cap. E 1. Corinth. in 5. cap. 2. Corinth. in 2. c. ad Galat. Berno. serm. de Resur. Dom.

Sanctorum preces, Suffragia, Inuocatio, Reliquiæ, Imagines, Festa. Berno. de diuinatione Dæmonum contemnenda, Serm. 1. & 2. de S. Marco, & alijs sermonibus, de concordia Officiorum. In Epist. ad Hugo, Lausannensem. Ansel. lib. de Excellentia Virginis, Sigeb. Iuo serm. de Sacramentis dedicationis, & de conuenientia Sacerdotij. Petrus Damianus inuectiua in Cadalorum, Euthymius in Panopolia, Leontius, & Hermenopolus de Sectis.

Preces pro defunctis, Purgatorium. Anselm. in 5. & 12. capitu. Matth. in 3. capit. 1. Corinth. Algerus. Berno in Epist. ad Augienses. Euthymius in Panoplia, & in Euang. Nam etiam Græci orant, & offerunt pro defunctis. Cetera ijdem, & ceteri

huius seculi Auctores prolixè confirmant, de quo contra se testimonium ferunt Centuriatores Cent. 11. cap. 2. *de loco, & propagatione Ecclesiæ*, col. 17. & seq. sparsim cap. 3. de *persecutione, & tranquillitate Ecclesiarum* sparsim, col. 30. & seq. cap. 4. de *doctrina ex professo*, col. 225. & seq. cap. *de hæresibus*, col. 238. & seq. Per totum capit. 6. de *ceremonijs, & ritibus Ecclesiæ*, col. 247. & sequ. per totum 7. *de Politia, & gubernatione Ecclesiæ*, col. 349. Per totum, cap. 9. *de Synodis*, col. 444. per totum ferè, cap. 10. de *Doctoribus, & Episcopis*, col. 516. & sequentibus, quibus non obscurè irascuntur, quod receptam à Patribus doctrinam sequuti sint, & scriptis mandauerint. Sparsim, cap. de *Martyribus, de Miraculis*. Huc facit, quod ex instituto multi hac ætate scripserunt de hæresibus. Item contra Berengarium, & Bogomilos, quorum sordibus isti maculantur. Adde totius Centuriæ Synodos, quæ non exiguo fuere numero. Denique Historicos, qui Ecclesiam nostræ similem planè descripserunt. A

DVODECIMO hoc seculo doctrinam contra Hæreticos sic continuatam liquet. *Missa*, Honorius Augustodunensis. Odo Cameracensis. Hugo Victorinus. Rupertus Tuitiensis. Iuo Tuscus in Liturgiam Chrysostomi. Io. Beletius Osmundensis lib. de Eccles. Officijs. *Gratia Dei, Fides, Iustificatio*. Honorius de prædestin. & lib. arbit. Item in Psal. 17. *Saluum me fecit, quoniam voluit me, retribuet mihi*. Nota in primis, Gratia à Deo gratis, non ex meritis, hominem præuenit, vt ad beneuolendum carperetur ipse gratia, per piæ actionis studium. Richardus de statu, hom. in ter. cap. 12. 16. & passim in quæst. in Epistolas Pauli, Bernardus sermonibus de Aduentu Domini, & in Cant. Serm. 67. Gratia reddit me mihi iustificatum gratis, & sic liberatum à seruitute peccati. Petrus Cluniacensis, lib. 2. Contra Iudæos, cap. 4. Rupertus, lib. de Victoria verbi, Magister Sententiarum, lib. 3. dist. 19. &c. Fulgentius libro de Gratia Dei. B

Eucharistiæ veritas, Sacrificium, Transsubstantiatio, Adoratio, Missæ ritus. Bernard. Serm. de Cœna Domini, & in alio serm. de eadem. Petrus Cluniacen. contra Petrobusianos seorsum lib. 1. Epist. 2. Magister Sent. lib. 4. dist. 8. & seq. dist. 10. refutat contraria docentes. Bandinus lib. 4. dist. 9. & seq. Rupertus, vbi & figuram refutat lib. 16. com. in 6. c. Ioan. & lib. 7. c. 7. lib. 2. de Sap. cap. 24. in Matth. lib. 10. cap. 26. lib. 2. de diuin. offic. cap. 2. 22. & 23. Quin & lib. 1. cap. 28. & seq. aliquot integram Missæ rationem explicat. Richardus lib. de Sacerdotio Melchisedech. Guil. Signiacensis lib. de Sacramento Altaris. Leo Tuscus in sua Chrysostomi, & Græcorum Liturgiæ versione, & ex Græcis Zonaras, Balsamon, Nicetas Coniates, diuersis in locis, Hildegardis lib. 2. Vis. 6. & lib. de Sacram. Altaris. C

Baptismi effectus, necessitas, aliena Fides, Ceremonia. Mag. sent. lib. 4. dist. 3. & sequ. Bandinus lib. 4. cap. 3. & seq. Bernard. serm. de Cœna Domini, & bapt. & ablut. Ped. & alibi. Rupert. lib. 10. de diuinis offic. cap. 5. &c. lib. 8. Apoc. Petrus Clun. lib. 2. contra Petrobusianos. Balsamon in Canones Apostolorum & Synodorum. Zonaras, & Nicetas Coniates, diuersis in locis, Honorius in Speculo Ecclesiæ. D

Pænitentia, & eius partes tres. Mag. Sent. lib. 4. cap. 14. & sequ. Bandinus lib. 4. ca. 13. & sequ. Hugo lib. de Conscientijs. Petrus Cantor cap. 106. & sequ. Theobodorus Balsamon, vbi supra.

Claues Ecclesiæ, Absolutio, Petrus Cantor, cap. 21. Absolutio enim spiritualis est, pertinens ad potestatem Clauium. Mag. Sent. lib. 4. dist. 18. Bandinus ibidem. Richard. lib. de potestate ligandi, & solu. in Confessionali de peccatorum differentijs, E Theodorus Balsamon in Canones.

Confirmatio & reliqua alia Sacramenta, & eorum vsus. Mag. Sent. lib. 4. Bandinus lib. 4. Hugo libris de Sacramentis. Rupert. lib. de diuinis offic. lib. 5. capit. 15. 16. 17. 18. &c. Honor. in Speculo Ecclesiæ.

Primatus Sedis Apostolicæ. Bernard. serm. de Ioan. Bapt. & lib. de Consideratione ad Eugenium. Item Epist. 133. 237. 285. Richardus lib. de Auctoritate Petri Porho. lib. 1. & 3. de statu domus Dei, Salisberiensis lib. 8. capit. 17. Petrus Culniac. lib. 6. Epist. 44. Zonaras & Cedrenus in uita Leonis Iconomachi, vbi hic Gregorium *Apostolicum* Virum, & Petri Coriphęi σύνθρονον vocat.

A *Liberum arbitrium, Bona opera.* Bernard. Tract. de libero arbitrio, & passim super
Cantica, vt serm.81.82.& alibi. Magister Sent. lib.2.dist.24. &c. Bandinus ibid.
Honorius lib. de prædest. & lib. arbitr. Richardus de statu hom. interior. capit.2.3.
&c. & in explicatione dubiorum. Hugo lib. de Conscientijs, & alibi. Petrus Clu-
niacensis lib.1. de Miraculis, capit.6. Ioan. Salisberiensis lib.5. capit.4. &c.

Sanctorum preces, Suffragia, Innocatio, Reliquiæ, Imagines. Bernard. multis sermon.
& in Cant. Honorius in Speculo Ecclesiæ. Rupert. lib.4. Com. in Zachar. ca.10. lib.7.
in Cant. Richardus super Cant. &c. Petrus Cluniacensis, cōtra Petrobus. lib.1. Epi.1.
Sigeb. & Zonaras sparsim. Nicetas Cooiates iridē. Vt in Andronico, in Isaacio. Ange.
li.3. in Alexio, Deniq; de Sāctis extāt Auctorū huius seculi sermones penè innumeri.

Preces pro defunctis, Purgatorium. Eterianus lib. peculari de regressu animarum ab
B inferis. Petrus Cluniac. lib.1. de miraculis. Vt capit.23. &c. lib.1. contra Petrob.
Epist.1.& 2. Honorius in Speculo Ecclesiæ. Serm. de Natiu. Domoni. Magister
Sent. lib.4. dist.20.21.25. &c. Rupert. lib.2. in Leuit. capitu.42. fol.175. Tyri. lib.
18. cap.32. Sigebert. sparsim.

Cetera ijdem, & ceteri huius seculi Auctores prolixè confirmant, de quo contra
se testimonium ferunt Centuriatores. Cent.12. cap.2. *de loco, & propagatione Eccle-
siæ,* colum.11. Sparsim, cap.3. de *persecutione & tranquillitate Ecclesiarum* sparsim, co-
lum.38. cap.4. *de doctrina*, ex profes. colum.775. & sequ. capitu. *de hæresibus* sparsim,
colum.833. & sequ. vbi Petrobusianorum, contra Petrum Cluniac. Apostolico-
rum contra D. Bernardum serm.65.& 66. in Cant. suscipiunt patrocinium. Per totū
ca.6. de *Ceremonijs & Ritibus Ecclesiæ*, col.858.& seq. Per totum 7. *de politia & guber-*
C *natione Ecclesiæ*, colum.1009. & seq. cap.8. *de Schismatibus*, col. 1105. sparsim toto
9. cap. *de Synodis*, colum.1235.& sequ. per totum ferè, cap.10. *de Doctoribus Episcop.*
colum.1365. & seq. quos perinde maledictis insectaotur. Sparsim cap. *de Martyri-
bus, De miraculis.* Huc facit, quod ex iostituto multi hac ætate scripserunt *de hæresi-
bus*. Item contra *Henricianos, Petrobusianos, Apostolitos, Publicanos, Pusarenos, Vualden-
ses, Agenenses, Hæreticos de Barulo, Clancularios, Berengarianos*, quorum maleficijs isti fa-
scinantur. Adde totius huius Centuriæ Synodos, quæ non exiguo fuerunt numero.
Consule & Historicos, nam & hi sui temporis Ecclesiam à nostra nihil differre, quan
tum ad doctrinam, & ritus ostendunt.

DECIMOTERTIO seculo doctrinæ continuatio sic elucet. *Missa.* Durandus
Mimatensis. S. Thomas Opusc.66. de expositione Missæ, & 3. par. q.83. Cabasil. &
D Græci. Samonas Gazensis contra Achmed. Saracenum. Simeon Thessalonicensis.
Gratia Dei, Fides, Iustificatio, Cabasilas, in expos. Liturgiæ, cap.29. de morte Christi,
quis nescit eam esse solam, quæ peccatorum remissionem in Mundum introduxerit,
sed illud etiam scimus, quòd post mortem illam etiam fide & pœnitentia, & confes-
sione opus est, &c. Bonauenturam in tractatu de Resur. hominis à peccato ad gratiam.
Innoc. in 7. Psal. pœnit. Cum nemo iustificetur nisi ex dono gratiæ, patet quod nul-
lus iustificetur ex merito uitæ. Nam infusio gratiæ, propriè iustificatio appellatur,
quam Deus nulli concederet, si eum secundum meritorum exigentiam iudicaret. Au
dis Romanum Pontificem, Thomas in 1. Apoc. Remissio peccatorum gratis datur,
Denique Scholastici in 2. Sent. dist.27. *Eucharistia veritas, Sacrificium Transubstan-
tiatio. Adoratio, Missæ ritus.* Cabasilas in exposit. Liturgiæ multis cap. Innoc. libris
E de Mysterijs Missæ, Thomas de Sacramento Eucharistiæ in offic. Festi Sacramenti, &
in 4. Sent. 3.9.74. & sequ. lib. peculiari de Sacramento. Altaris, vbi cap.29. Populus
non accipit Sanguinem sub specie uini, & quare. Guliel. Parisiens. lib. de eadem re.
Alexander 4. q.36.37. & seq. S. Samonas disput. contra Achmed. Saracen.

Baptismi effectus, necessitas, aliena Fides, Ceremonia. S. Thomas. 3. q.66. & sequ. in
Summa cont. Gentil. lib.4. D. Samonas Gazensis disp. contra Achmed. Saracenum,
Scholastici in 4. Senten. dist. multis Guliel. Paris. de Baptismo & eius partibus, lib. de
tempore Baptizandi, lib. de ritu Baptizandi. Ioachimus Abbas varijs locis, Albert.
Magnus itidem, Hugo Cardinalis, & Lyranus similiter in uaria Bibiliorum capita.
Duran. de Diu. Offic.

Pœnitentia, & eius partes tres. Cabasilas, capitu. 29. Guliel. Parif. lib. de Sacramento Pœnit. Innoc. in 1. & 3. Psal. pœnit. Bonauentura in dictis de Pœnit. Thomas in Trad. de artic. fidei, capit. 14. & 3. q. 84. &c. Doctores huius seculi in 4. Sentent. distinct. *Claues Ecclesiæ, Absolutio,* Cabasilas, cap. 29. Thomas Opusc. de forma absolut. 3. q. 84. Durandus Mimaten. de Diuinis Offic. Scholastici in 4. Sent. A

Confirmatio, & reliqua alia Sacramenta, & eorum vsus. S. Thomas in Tract. de Articulis fidei, & Scholastici in 4. Sent. Guliel. Parisiens. priuatis Tractatibus. Durand. Mimatens. de diuin. offic. Hugo Card. & Lyranus in Biblia sæpius. Cabasilas in expositione Liturgiæ, cap. 29. Vltimum (ait Græcus ille, & quidam disputans contra Latinos) Dei Sacramentorum perfecit Sacerdotum Oratio, quod etiam corporalis morbi medelam, & peccatorum remissionem dat ijs, quibus peragitur, vt habet Apostolica traditio; vbi & inter Sacramẽta nominat Sanctissimum vnguentum, Ordinationem per impositionem manus, Mysterium remissionis peccatorum per Sacerdotem, Orationem Sacerdotis in Matrim. vt intelligas hæc Sacramenta non esse Papistica, sed etiam Græcorum, & quidem disputantium contra nos. B

Primatus Sedis Apostolicæ. Fridericus Imperat. Epist. 3. & quidem Sedem Apostolicam oppugnans. Græci in Concil. Lateran. Rusci, Poloni, Boëmi, apud Vincentium in Spec. lib. 31. c. 39. nuntijs & litteris confessi sunt, Accursius in Authentica, vt Ecclesi. Roma. gaudeat 100. Annorum Præscript. Vetus Roma habet primam Sedem Ecclesiarum. Item, originem legum. Item, fontem Sacerdotij. S. Thomas lib. 4. contra Gentil. cap. 76.

Liberum arbitrium, Bona opera. S. Thomas in Summa, de Veritate, Mag. 24. q. 1. 1. q. 83. artic. 1. & Scholast. in 2. Sentent. distinct. *Sanctorum preces, Suffragia, Inuocatio, Reliquiæ, Imagines, Festa.* Cabasilas in expositione Liturgiæ capit. 33. 34. 48. 49. 50. Thom. 2. 2. q. 83. Innoc. serm. 1. de dedicatione templi. Denique sermones, & Tractatus penè innumerabiles Doctorum huius seculi. C

Preces pro defunctis Purgatorium. Cabasilas cap. 33. 42. quod inscribitur, De ijs, qui dormierunt, an sanctificentur à Mensa; quod præfert hunc titulum: *Quod his, qui dormierunt* perfectior sit sanctificatio, 47. Thomas 3. q. 82. art. 6. & in Summa contra Gentil. lib. 4. cap. 91. Bonauent. in 7. parte Breuiloq. cap. 2. Innoc. in 3. psal. Pœnit. Doctores in 4. Sent. dist. 21.

Cetera ijdem & ceteri huius seculi Auctores prolixè confirmant, de quo contra se testimonium Centuriatores, in Epist. nuncupatoria. Cent. 13 Tum (aiunt) normę docendi & iudicandi controuersias, constituta sunt Patrum scripta, & Conciliorum Decreta. Deinde cap. 2. de loco & propagatione Ecclesi. colum 11. & sequenti, capitu. 3. *de persecutione & tranquillitate Ecclesiæ* sparsim, colum. 18. & sequen. capitulo 4. *de doctrina* prolixissimè, colum. 25. & deinceps, capitu. 5. *de hæresibus* sparsim, colum. 554. & sequ. per totum capitu. 6. *de ceremonijs, & ritibus Ecclesiæ*, colum. 590. & sequ. per totum. 7. *de politia, & gubernatione Ecclesiæ*, colum. 686. cap. 8. *de Schismatibus*, colum. 754. sparsim, capit. 9. *de Synodis* colum. 789. & seq. Per totum ferè, capit. 10. *de doctoribus, & Episcopis* colum. 780. & seq. sparsim in reliquis, & *de Martyribus, de Miraculis.* Huc facit quod ex instituto multi hac ætate scripserunt de hæresibus. Item contra Albigenses, Almaricum, Petrum Ioannis, Desiderium Longobardum, quorum damnatas opiniones isti recoquunt. Adde totius huius Centuriæ Synodos, quæ non exiguo fuerunt numero. Sed & historia istius Curriculi omnes docent, non alium fuisse Ecclesiæ cursum. D E

DECIMOQVARTO seculo permansisse veterem doctrinam per scriptores illius ostenditur. *Missa.* Radulphus Tungrensis. Ioannes de Teneramunda, Gulielm. Antissiodorensis, Scholastici huius seculi, Georg. Pachimeres in Dion. Areop. *Gratia Dei, Fides, Iustificatio,* Cantacuzenus, Apol. 1. & 4. Paschimer. lib. 11. Hist. Solius Dei est, vestras illustrare conscientias, & Niceph. Calixtus lib. 1. capitu. 5. ex quo capite possit intelligi, quid sibi uelit Pauli illa conclusio Rom. 3. *Arbitramur, fide iustificari hominem absque operibus legis.* Sententiarij in 2. distinct. 26. *Eucharistia veritas, Sacrificium, Transubstantiatio, Adoratio, Missa ritus.*

Nicephorus

A Nicephorus Calixtus multis locis, qui & lib.6.capitu.36. Dæmonia ex ædibus quas infestant, abigi celebratione Missæ testatur. Vt Augustinus longè antea lib.22. de Ciuit. capitu.8. Pachimeres in Ecclesf. Hierarch. Dionysij, capit.3. de Synaxi, & lib.4. & 5. Hist. Niceph. Calixtus lib.1.capitu.28.lib.12.capitu.41.lib. 11.capitu. 14.lib. 13.capitu.7. & 19. Aluarus lib.2. de planctu animæ, capitu.52. Heruæus in cap.7.Hebr.Corpus & Sanguis Christi permanet in Ecclesia in æternum.Propter ista rectè dicitur Melchisedech manere Sacerdos in perpetuum, quia nullus alius ritus institueretur, per quem eius oblatio mutetur, & quia Christum designat, perenniter pro nobis interpellantem. Durandus lib.4. Sentent.distinct.10.quæst.1. A principio Ecclesiæ fuit articulus fidei ab omnibus concessus, quod uerum corpus Christi esset realiter in hoc Sacramento, & non figuratiuè, nec sicut in signo tantum, nec per so-

B lam communicationem Idiomatum Scholastiei huius æui omnes lib.4. Sentent. distinct. 10. & seq.

Baptismi effectus, Necessitas, Aliena fides, Ceremoniæ. Pachym. ibidem, capitu. de Sacramento Illuminationis: Nam sic Dionysius vocat Baptismum. Cantacuz. Apol.4. Niceph.Calix.lib.7.capitu.33.lib.14.capitu.12.17.lib.16.capitu.35.Scholastici fusè lib.4. Sent. & alijs libris.

Pœnitentia & eius partes tres. Pachym. Paraph. in Epistolam Areopag. ad Demophilum, & lib.4. Hist. Niceph. Calixtus lib.11. capitu.34. & lib. 12.cap.28.Scholastiei in eundem lib.4. Sent.

Claues Ecclesiæ, Absolutio, Ibidem Pachym. in Ecclesf. Hierarchiam capitu.5. & Epist. ad Demophilum, Niceph. Calixt.lib.12.capitu.28.& 41. Niceph. Grego-

C ras lib.10.capitu. vltimo. Cantacuzen. in Apologijs.

Confirmatio, extrema vnctio, & reliqua alia Sacramenta, & eorum vsus. Pachym. libro vndecimo Historiæ. Michael Andronici Imp. filius, è desperato morbo, Sancto oleo recreatur, & cap.4. & 5. Ecclesf. Hierarchia, Scholastici huius seculi in totum 4. Sententiarum,

Primatus Sedis Apostolicæ, Pachymetres Historiarum libro quinto recitans capita Græcorum ad Latinos Principatus & Romanæ Sedis. Ad eam appellare licet Græcis. Et memoria Romani Pontificis una cum Patriarchis celebretur. Nicephorus Calix. Romanum Pontificem gloria ceteros anteire, lib.4.capitu.38. Primariam Apostolorum Sedem, lib.9.capitu.37. Niceph. Gregoras libro quinto, è libro de ea re Nicephori Blemmidis, & capit. vltimo lib. 10. in suo contra Latinos alioquin

D consilio. Occam in dialogo, item in Prologo libelli de Sacramento Altaris, de illo *protestor me nihil asserturum, nisi quod Romana tenet, & docet Ecclesia.* Guido Carmelita, in Summa de Hæresibus, de Vualdensibus, Aluarus in Proœmio libro primo de Planctu Ecclesiæ, & capitu.6.13.36.37.68. Durandus in 4.Sentent.distinct.14.quæ. 5. Augus. de Ancona, lib. de Potestate Ecclesiastica. Heruæus lib. de Potestate Papæ. Bartholus in Constitutione Extrauagante quæ incipit: *Ad reprimendum,* Verb. totius orbis. Post Christi aduentum sublatis Monarchijs, omne Imperium est apud Christum, & eius Vicarium, & transfertur per Papam in Principem Secularem, de quo prophetauit Daniel, capitu.9. Ipsemet Vuicleffus Epist. ad Vrbanum VI. apud Ioannem Foxum Caluinitam, lib. 1. Comm. rerum gestarum, Romanus Pontifex Summus Christi Vicarius in terris.

E *Liberum Arbitrium, Bona opera.* Cantacuzenus contra Mahometem. Niceph. Calix.lib.1.capitu.3. Occam in Centilogio. Sententiarij in secundo Sentent. distinct. vigesimaquinta 26. & 28. vbi de hæresi Pelagianorum. Paulus Burgensis in Biblia passim.

Sanctorum preces, Suffragia, Inuocatio, Reliquiæ, Imagines, Festa, De ijs extant auctorum huius seculi sermones, & tractatus penè innumeri, Testimonia etiam non pauciora, vt Niceph. Gregoras, lib.9. capitu. vltimo Cantacuzenus Imp. Constant. Integra Apologia tertia contra Mahometanos, & Orat.3. contra eosdem. Pachym.lib.4.Hist. & 6. vbi D. Nicolai cura è matis periculo Antiochenus Patriarcha

liberatur. Et in Eccles. Hierarchiam Dionysij. Niceph. Calix. lib.7. cap.33. & 34. lib. 14. cap.2. Sententiarij lib.4. A

Preces pro defunctis, Purgatorium. Pachym. in Eccles. Hierarchiam capitu.7. de dormientibus. Niceph. Calix. lib.8. capitu.31. vbi & nocturnæ defunctorum memoriæ. Doctores in 4. Sentent. distinct. 21. &c. Non hic possumus Centuriatorum testimonium proferre, quando non sunt vltra decimamtertiam Centuriam, (quod sciam) progressi, sed quid ipsi sentiant, quid concipiant, non difficile est diuinare ex eo, quod posteriorum seculorum Doctoribus acerbius irascantur, quodq; laudent Marsilij Patauini, Flagellantium, Lothardorum, & Ioannis Vuicleffi Apostasiam, qui de ijs tragędias hoc seculo excitarunt, verum vti memini, non modo ab eius scriptoribus refutati sunt, sed etiam ab omnibus Synodis, quæ non fuerunt paruo numero. Denique ab Historicis, qui Ecclesiæ cursum secundum non planè extitisse docuerunt. B

DECIMOQVINTO seculo continuatam quidem fuisse doctrinam dubitari non potest, quod ideo Lutherus, & innumerabiles Hæreticorum copiæ insurrexerint, sed interim id more nostro demonstremus, è ceteris Græcorum, & Latinorum Testimonijs.

Gratia Dei, Fides, Iustificatio. Græci in sua Apologia Basileensi Concilio exhibita, Bessario, & Trapezuntius multis suorum librorum locis. Sic Gerson, &c. Biel. in Can. Missæ, lec.23.5. cap. Sententiarij in 2. distinct. 26. & 27. & lib.1. distinct. 41. vbi disputatur, an prædestinationi fit aliquod meritum.

Eucharistia veritas, Sacrificium, Transubstantiatio, Adoratio, Missa ritus. Bessario de Eucharistię Sacramento. Marchus Ephesius, lib. quibus uerbis conficiantur diuina munera, Laonycus Calcocondylas, Euchologium, in quo tres Liturgiæ Chrysostomi, capitu.2. Basilij, capitu.3. Thomas Vualdensis in Tomis de Sacramentis contra Vuicleffistas, Biel in Canonem Missæ, Sententiarij multis distinctionibus libri quarti. Gerson parte 1. tractat. de Communione sub utraque specie, & parte 2. in Compendio Theologiæ, Tract.3. de Sacramento Eucharistiæ, & alibi. C

Baptismi effectus, necessitas, aliena fides, Ceremoniæ. In Euchologio Græcorum, capitulo decimoquinto 17.79. Sententiarij multis distinctionibus libro quarto. Gerson in Compendio Theologiæ.

Pœnitentia, & eius partes tres. Euchologium, cap.49.98. vbi Canon in extrema vnctione, in peccatoris confessione seruandus. Ibidem Gerson. Sententiarij lib.4. dist.14. vsque ad dist.22.

Claues Ecclesiæ, Absolutio. Trapezuntius in dictum Euangelij, Si sic volo eum manere, &c. Græci in suo Euchologio, cap.114. Sententiarij lib.4. dist.18. & 19. per totum, Biel in Can. Missæ lect.2.3. per totum. Gerson parte 2. Tract. de potestate ligandi atque soluendi, & alio de contemptu Clauium. D

Confirmatio, reliqua alia Sacramenta, & eorum vsus. In Euchologio cap.95.97.98. vbi Sacramentum vnctionis extremæ vocatur, è 5. capitu. Iacob. cap.18. & 19. & sequ. vbi Matrimonij officium, cap.111. & sequ. vbi Ordinum singulorum dispensandorum ritus & officium. Æneas Syluius Epist.130. ad Boemos. Septem sunt Ecclesiæ Sacramenta, & si vos tantum quinque recipitis, nam de Confirmatione, & Extrema vnctione nihil sentiebant, D. Antoninus p.3. tit.14. capit.1. §.3. ad eripiendam nos ab infirmitatibus Spiritualibus animæ, Dominus instituit medicinas septem Sacramentorum. Gerson in regulis Moralibus, par.2. & in Compendio Theologiæ Tract.3. E

Primatus Sedis Apostolicæ. Gerson de Auctoritate Papæ, & quarta parte sermon. de pace & vnitate Græcorum. Omnes Principes, & alij subiectionem habent ad Papam, in quantum suis iurisdictionibus, temporalitate, & dominio abuti uellent contra legem diuinam & naturalem. Item lib. de modo habendi se tempore Schismatis. Baldus leg.fin. in fine, C. de Il. num.4. Solus Papa potest deponere Imperatorem, & non ex omni causa, sed solum ex causa graui, & notoria, ex qua turbatur vniuersalis status Christianus, vel Ecclesiæ. Et numero secundo cum Apostolicus confirmet

Principem,

A Principem istud est manifestum signum superioritatis, vt in Authentica, Defensore Ciuitatis, §. interim. Et ideo Imperator iurat Papæ fidelitatem. Thomas Vualdensis contra Vuicl effistas. Io. de Turrectem. in Summa de Ecclesia, & alibi, Trapezuntius in dictum Euangelij, *Si volo eum manere*. Æneas Sylius Epist. 288. Gabriel Biel in Can. lect. 23.

Liberum arbitrium. Bona opera, Græci in Apologia ad Concilium Basileense, Trapezuntius, vbi supra. Biel in Cano. Missæ, lect. 29. & 59. Gerson in Compendio Theol. tract. 2. Sententiarij in 2. Sent. dist. 25. 26. 28.

Sanctorum preces, Suffragia, Inuocatio, Reliquia, Imagines, Festa, Græci in Horologijs, & Menologijs, suis. Item Euchologio, vbi de Crucis collocatione cap. 30. & exaltatione cap. 93. & lectiones Apostolicæ, & Euangelicæ de SS. Martyribus, cap.
B 103. de Sanctis Medicis, cap. 104. de Sancto Chrysostomo, & reliquis Sanctis Pontificibus, cap. 105. de alijs uarijs Sanctis, cap. 106. 107. 108. 109. Sed & apud nostros huius seculi scriptores de ijs omnibus extant sermones, & tractatus penè innumeri. Biel in Canonem Missæ lect. 30. 31. 32. 79. & de Imaginibus lect. 49. & de reliquijs lectu. 42.

Preces pro defunctis, Purgatorium. Dionysius Carthusianus de quattuor nouissimis. In Apologia Græcorum de Purgatorio igne, Basileensi Concilio exhibita, & per Ioannem Hartungum uersa, vbi Græci huius æui docent tria è suis Patribus, 1. quorundam reatus post mortem à Deo condonari 2. Id fieri de clementia, & Ecclesiæ precibus 3. eos interim expiari Iustratione Carceris, vel tenebrarum, & ignorationis, & Exilij: hoc uno à Latinis differentes, quod ignem Purgatorium corporalem, ma-
C terialemuè negent, vt in eo non pœnam sensus, sed damni dumtaxat constituant. Hinc in eorum Euchologio capitu. 118. pro Monacho mortuo, ferale officium, capitu. 119. pro Sacerdote mortuo, capitu. 120. pro laicis mortuis, capit. 121. pro fœminis dormientibus, ca. 122. & vltimo pro infantibus defunctis, & ipsorum Liturgijs, capitulo primo 3. 4. 7. Sententiarij distinct. 21. lib. 4. Biel in Canone Missæ lectu. 56. 57. 58.

Relinquo infinitos alios Latinos, quoniam his præcipuè temporibus Hæreticis suspecti fuut, quod Hussitas, Hieronymum de Praga, Missam, ac eorum multiplices, & dissectas sectas proscripserint, styloque & igne prosecuti sunt. Superfluum etiam esset Synodos totius huius spatij, itemque Historicos recensere, cum omnes eandem prorsus Ecclesiæ faciem cum superioribus seculis nobis pingant, ut propte-
D rea ad illos, nec uelint, nec ausint prouocare.

Atque hic decimumsextum seculum terminamus, in quo perpetuari doctrinā & superioribus seculis per manus acceptam, vt in singulorum Coronide docuimus, ne isti quidem, qui eam impugnant, inficiari possunt. Nam statim eis testiterunt omnes boni docti pariter, & indocti, deinde Sapientissimi quique pro ea scripserunt. In genere quidem Ekius, Cochlæus, Tapper, Gropperus, Hosius Cardinalis, Theologi Parisienses, Salmanticenses, Louanienses, Oxonienses, Colonienses, Henricus VIII. Rex Angliæ, Roffensis. Albertus Pighius Sonnius, Lindanus, Alphonsus de Castro, Melchior Canus, Canisius, Auratus, & alij infiniti, Vernaculis etiam Linguis. In specie uerò ij, à quibus de sequentibus Capitibus, citca quę eorum pręcipuè uersantur hæreses, libri peculiares confectati sunt.

E *Gratia Dei, Fides, Iustificatio*. Driedo, lib. de Concordia lib. arbitr. Pighius opus de iustitia. Vuicelius lib. de voluntate hominis Christiani. Carbaialus in explicationibus argumentorum, obiectione vigesimasecunda, & 1. Sentent. capitulo quinquagesimonono. Sententiarij huius æui lib. 3. Sentent. dist. 19. & alijs scriptis.

Qui & allegant illud Augustini de spiritu, & litera, capitu. 9. Iustificati gratis per gratiam ipsius, Non itaque iustificati per legem, neque per propriam voluntatem, sed gratis per gratiam ipsius. Non quod sine uoluntate nostra fiat, sed quod sanet gratia voluntatem, vt sanata voluntas impleat legem, non constituta sub lege, neque indigens lege, & capitulo decimo per gratiam quisquam iustificatur gratis, id est nul-

lis suorum operum præcedentibus meritis. Et illud D. Thomæ in secundo capitulo A
Iacobi. Nonne ex operibus iustificatus est. Contra Paulus Rom.4.& ibi glosa Augustini. Non ex operibus iustificatus est, sed ex fide, Responsio. Apostolus & Augustinus loquuntur de operibus præcedentibus fidem, vt patet ibidem, ex quibus nullus planè iustificatus est. Hic autem loquitur de operibus sequentibus fidem, quæ dicuntur iustificare, non quatenus iustificatio dicitur gratiæ infusio, sed quatenus dicitur iustitiæ exercitatio, vel ostensio, vel confirmatio, Res enim dicitur fieri, quando perficitur, vel innotescit. Guillaudius Parisiensis Doctor in Epist. ad Rom. duplex est iustificatio prima, & secunda.

Eucharistiæ veritas, Sacrificium, Transubstantiatio, Adoratio, Missæ ritus. Demochares lib. de Sacrifici, Missæ, & lib. de Eucharistia Garetius de eadem, Tonstallus B
de eadem. Caietanus contra Lutherū. Pamelius in Liturgicis, & in Cyprianum. Ioannes Hesselz lib. de probatione corporalis præsentiæ Corporis & Sanguinis Domini. Espencæus lib. de adoratione Eucharistiæ, & libello de vtraque Missa. Claudius Sanctius in repetitionibus, & In Liturgias Græcorum, Soto in 4. Sentent. vbi & omnia dubia istorum soluit. Canisius in Catechismo maiore, Setesius libris sex de Sacramento Altaris. Gaspar Casalius Lusitanus de Cœna & Calice Domini. Iacobus Faber Molinensis pro Sacrosancto Missæ Sacrificio aduersus Anatomen Missæ, & alij innumerabiles, denique Robertus Card. Bellarminus absolutissimè de omnibus.

Baptismi effectus, necessitas, aliena Fides, Ceremoniæ. Soto, & Sententiarij reliqui in 4. Sent. Canisius in Catechismo maiore. Clictoueus in 4. lib. Damasceni de Orthod. fide, Tilmannus Segebergensis lib. de 7. Sacramentis, & quotquot hac ætate scripserunt de Baptismo contra Caluinistas, & Anabaptistas. C

Pœnitentia & eius partes tres, Canisius in Catechismo, Sententiarij in 4. Concilium Coloniense parte de Sacramentis. Slotanus lib. disputationum aduersus Hæreticos. Turrianus lib. pro Epistolis Pontificum, &c.

Claues Ecclesiæ, Absolutio. Canisius in Catechismo, Sanderus de visibili Monarchia Ecclesiæ. Eckius in Locis communibus. Cottesius, & alij Sententiarij in 4. Turrianus libris de dogmaticis Characteribus, & libris tribus de primi Capitis, & iudicis auctoritate, & principatu. Ioannes Antonius Delphinus Oratione de Ecclesia; Thomas Stapletonus.

Confirmatio, Extrema Vnctio, reliqua alia Sacramenta, & eorum vsus. Canisius in Catechismo, Soto in 4. multis distinctionibus. Eckius in Locis communibus, Concilium Coloniense. Hosius in Confessione, & alij multi. Tilmannus Segebergensis D
lib. de Sacramentis 7.

Primatus Romani Pontificis. Auctius Ioseph à Petro, Patriarcha Maronitarum, è Monasterio S. Mariæ de Canubim in Monte Lybano an. 1515. Romam ad eum agnoscendum missus, apud Ambrosium Theseum, in Introductione in linguam Chaldaicam, Syriacam, & Armeniacam, quas ab eo didicit, Siud Syrus Nestorianorum Patriarcha, an. 1552. io sua professione fidei, à Masio uersa. Abdisa Patriarcha Assyrius, in sua attestatione manu ipsius picta, & subscripta die 7. Martij an. 1562. Græci in Tractatu Nili, de Primatu Rom. Pontif. quem uertit Flaccus Illyricus, vt tanquam Sorex suo iudicio periret. Nam Nilus illic concedit Romanum esse Summum Pontificem, quamuis debuisset addere *iure Diuino,* non dumtaxat, *iure Ecclesiastico, & Conciliorum,* quod disertè fatetur.

Abyssini, & Aethiopes apud Damianum Goes, duabus legationibus Matthæi, & Zagazabi: Latinos, producit & enumerat Nicolaus Sanderus egregio illo opere de visibili Monarchia Ecclesiæ, vt iam nefas sit dubitare, hanc esse fidem, non huius æui modo, sed & reliquorum omnium præcedentium. Turrianus lib. pro Epistolis Pont.

Liberum arbitrium, Bona opera. Vuicelius lib. de uoluntate hominis Christiani. Driedo, lib. de prædest. & lib. de concordia liberi arbitrij. Ambros. Catarinus in Opusculis. Slotanus lib. disput. aduersus Hæreticos. Clictoueus in libros Damasceni de Orthodoxa fide, capite de hac materia. Sepulueda contra Erasmum.

A *Sanctorum preces, Suffragia, Inuocatio, Reliquia, Imagines, Festa.* Hesselsius libro peculiari. Ambrosius Catarinus in Opusculis. Soto in 4. Senten. Canisius lib. de Virgine, & libro de Ioanne Baptista contra Centuriatores; Syri & Nestoriani in Tabula, & titulis noui testamenti, & in suis Liturgijs & Ritualibus; Eckius tribus tomis de sanctis, de quibus & sermones innumeri sunt Theologorum, & Ecclesiasticor. huius ætatis.

Preces pro defunctis, Purgatorium, Græci hodierni qui & illud vocant vnico vocabulo, καθαρτήριον. Nestoriani Mesopotamij, qui vocant *Quensha,* Moses Mardenus, in tabula sectionum noui Testamenti Syriaca; Syri & Nestoriani in titulis noui sui testamenti, & in suis Liturgijs. Hebræi hodierni, & docent hæretici Fagius, & Munsterus in 14. Deuteronom. ut nos in libro peculiari. Auratus Paradoxo 86. De Latinis alijs non laboro, nam sunt innumerabiles.

B Hæc & alia à sectarijs contra Religionem disputata, omnia Comitia Imperatoria, cuncti Cõuentus Principum, Populorum, Academiarum, vniuersæ denique Synodi huius tempestatis magno numero confirmant, Lutherum, Caluinum, & istiusmodi reliquos detestantes, & Anathemate fulminantes. Cuius quanta sit vis, euentus ipse loquitur. Nam non tam à nostris, quam à seipsis confecti sunt, quotidieque conficiuntur, Lutherus, Anabaptistas, Zuinglium, Carolostadium, Oecolampadium aggressus est. Protestantes & aliæ Germanorum sectæ Lutheri dogmata penitus deseruerunt, nec se amplius Lutheranos dici patiuntur. Ioach. Vuestphalus; Tilm. Hessusius, Castalio, Casanonius, Gregorius, Paulus, Molinæus, Ioan. Morellius, Cassander, Valentinus Gentilis, Blandrata, Ochinus, Rosereus, Bernenses Caluinum expugnauerunt, uel eius sectam, in plurimas secuerunt, Castalio, Brentius, Smidelinus, &

C plerique alij Bezam vexant. Protestantes istorum æmulos in Germania multis in locis exurunt. Denique ita in se sæuiunt, vt corpus istud peccati propediem interiturum speretur. Cui & illud quadret Epiphanij lib. 2. de hæres. cap. 2. Veteres narrant fabulam, quod ex multis aspidib. in vno testaceo vase collectis, & in singulis quattuor angulis Templorum Ægyptiacorum positis, si qua alijs fortior reperta fuisset, ea reliquas aggressa deuorauit, & vbi sola mansisset, alimentoque careret, conuersa se ipsam à cauda derodere cœpit, & vsque ad reliquam corporis partem se adedit, quo ad viueret, Vnde & *Aspidogorgona* vocauerunt. Sic hæresis se penitus consumit, & per Christi potentiam delet.

Accedit istorum Historicos, & Chronologos omnes nobis dare testimonium, vt Sleidanum, Carionem, Magdeburgenses, Pantaleonem, Fuccium, & cet. Nam isti

D etiam secundum nos Ecclesiæ cursum fuisse, esseque docent; & dum res ecclesiæ se narraturos pollicentur, nostra dumtaxat explicant, nostros solos allegant, quasi apud nos positam esse ecclesiam, tacita conscientia fateantur.

Quin & tradunt Romanam Religionem in cunctis Europæ Terris receptam esse, quam ipsi conati quidem sint & scriptis, & armis conuellere, sed nondum potuerint, nec Deo Duce, poterunt, vt vel eorum confessione sit nostra Ecclesia continua, perennis, immobilis, inuicta, denique Catholica permaneat, & omnes Sectas sepeliat. Est enim Catholicum, quod semper, quod vbique,

E quod ab omnib. aut plurimis, & ijs quidem quorum spectata est, perspectaque sapientia, & pietas, communiter est creditum.

AVCTO-

AVCTORES ALIQVOT QVI ADVERSVS *Hæreses, siue schismata scripserunt.* Cap. XXXVIII.

ADamus Tannerus.
Albertus Pius contra Erasmum.
Alanus Copus de Summo Pontifice, de Imaginibus, de uotis Monasticis, de Sanctis, de pseudo Martyribus, Antidotum cōtra hæreses.
Albertus Pighius de Libero Arbitrio, de Hierarchia Ecclesiastica, librum etiam scripsit aliarum controuersiarum.
Antonius Demochares de Missa aduersus Caluinianos.
Alphonsus à Castro de omnib. hæresibus, & iusta punitione Hæreticorum.
Alphonsus Herrera de bonis operibus.
Alphonsi Viruesij Philippicæ aduersus Lutherum.
Ambrosius Catharinus contra Lutherum.
Andreas Vega in Concilium Tridētinum, & de Iustificatione.
Albanus Langdallus de Eucharistia.
Antonius Possevinus de Moscouia, & statu huius seculi aduersus Ecclesiæ hostes
Antonius Solerius de Inuocatione Sanctorum.
Ambrosius Pelargus de Baptismo paruulorum, de Imaginibus, Missa, punitione hæreticorum.
Aluarus Pelagius iam ante 300 ann.
Antonius Cordubēs. de Indulgētiis.
Bartholomæus Camerarius de libero arbitrio contra Caluinum.
Bernardinus Scordonius de Castitate.
Baptista Paulianus de Iubileo, & Indulgentiis.
Bredembachius Anthyperaspistes cōtra Schmidelinum. Vide in dictione Matthias.
Claudius Guilliordius contra VValdenses.
Claudius Sanctius de Eucharistia, de Liturgicis, & de Atheismis Caluini & Bezæ, & alia partim Latina, partim Gallica.
Christophorus Marcellus de Auctoritate Papæ.
Coloniensium cēsura in Hæreticos.
Conradus Koelim contra Epithalamium Lutheri.
Cuthebertus Tonstallus de Eucharistia.
Conradus Brunus contra Historiam Illyrici, & de Legationibus, Ceremonijs, & imaginibus & de seditionibus contra Centuriatores.
Didacus Payua de Scriptura, de peccato, libero arbitrio, de lege & Euangelio, de iustificatione, cœna Domini, de pœnitentia, confirmatione, extrema vnctione, imaginibus, cœlibatu, & contra Chemnitium pro Concilio Tridentino.
Dominicus à Soto de Sacramentis, de natura & gratia, & in quartum Sententiarum, & de iure & iustitia, vbi multa contra hæreticos.

Dominicus Gramineus de Eucharistia.
Edmundi Campiani Martyris Angli aureus libellus, qui inscriptus est Decem rationes oblatæ Academicis Anglis, & defensio eiusdem à Ioanne Duræo contra VVhittaKerum.
Emundi Augerij Catechismi Gallici, & libri de Sacramentis Gallicè, aduersus Caluinianos potissimum.
Eueraidus BilliKius de componendis Ecclesiæ dissidijs.
Franciscus Collerus.
Fridericus Staphilus de trimembri Theologia Lutheri, de successione discipulorum Lutheri, Synodus Patrum contra Hosiandrum.
Franciscus Ferrariensis de libertate Christiana.
Franciscus Turrianus de Ecclesia, de Eucharistia, de uotis Monasticis, de iustificatione, pro Epistolis Decretalibus, in Constitutiones Apostolorum, de characteribus verbi Dei, de Hierarchicis ordinationibus, & pleraq. alia.
Fridericus Nausea.
Fœlicianus Ninguarda contra Confessionem Augustanam, de Scriptura, traditionibus, Sacramentis, ritibus, imaginibus, purgatorio.
Franciscus Cordubensis de Fide, Papa, Conciliis.
Franciscus Vargas de Pontifice Max.
Fabritij Leodij Harmonia contra Cōfessionem Augustanam.
Francisc. Romeus de libertate operū.
Io. Fontanus de Historia Ecclesiastica nostri temporis.
Francisci Sonnij demonstratio relig. Christianæ.
Gaspar Cardillus de Concilijs.
Gulielmus Bernardus de Sepulturis, exequijs, &c.
Guilelmus Alanus Anglus Cardinalis de Eucharistia, de Sacramentis in genere.
Gaspar Scheizerus de controuersijs.
Georgius Amelius de Eucharistia.
Georgij Schorer varia Germanicè cōtra hæreticos.
Gregorij de Valentia Analysis fidei Christianæ, de Missa, de Trinitate, & de varijs alijs aduersus nostri temporis hæreticos.
Guilelmus Eisengreinensis contra Centurias Magdeburgenses.
Guilelmi Lindani Panoplia, Dubitantius, Apologeticus de solida concordia componenda, & aduersus Confessionem Augustanam concordia discors.
Georgij Ederi multa, tum Latinè, tū Germanicè: Oeconomia Bibliorum, Malleus hæreticorum, Mataologia, Inquisitio Euangelica, &c. Quæ quidem ad Diuinarum scripturarum dispositionem intelligendam maximè faciunt.
Hieronymus Niger de Eucharistia.

Hiero. Torrensis Confessio Augustiniana.
Hieron. Hangestus de libero arbitrio.
Henric. Helmesius de iustificatione.
Hieronymus Osorius ad Haddonē Reginæ Angliæ à libellis supplicib. & epistola ad Reginā ipsam.
Hieronymi Bolseci Vita Caluini.
Honecius de Indulgentijs.
Hugo Constantiensis de imaginib.
Henricus Blyssemius de Ecclesia, & de utraque specie.
Henr. VIII. Regis Angliæ defensio fidei, scripta antequam incideret in hæresim.
Iacobus Latomus Theologus Louaniensis.
Iacobus Peltanus.
Iacobus Cretserus.
Iodocus Clichtoueus de Missa, continentia.
Iodocus Tiletanus contra Confessionem Antuerpiensem Lutheranorum, &c.
Ioannes Antonius de Ecclesia.
Ioannes Cochleus de uita Lutheri, de Hussitis, Philippicæ, discussio Confessionis Augustanę, de Scripturę & Ecclesię auctoritate, cōcordię ratio super Confessione Augustana contra Caluinum, Septiceps Lutherus, & alia multa.
Iacobi Pamelij Liturgiæ Latinę, & Scholia erudita in Tertullianū, & Cyprianum.
Ioannes Dauentriensis contra confessionem Augustanam.
Ioannes Driedo de libertate Christiana, libero arbitrio, &c.
Ioannes EcKius de Primatu Pontificis, Purgatorio, Apologia cōtra Bucerum, de satisfactione, Enchiridion. De Sacrificio Missæ, quattuor Tomi Homiliarum.
Ioannes Faber de Summo Pontifice, de Missa Euangelica contra Anabaptistas.
Ioannes Garetius de Eucharistia, de oratione pro defunctis.
Ioannes Gropperus de Eucharistia.
Ioannes Holmeisteri loci communes.
Ioannes Hesselius à Louanio de officio pij viri, de Eucharistia, de Communione sub una specie, de inuocatione Sanctorum, de primatu Petri, contra fidem specialem.
Ioan. Lensæus de vnica religione, de purgatorio, de satisfactione, de Ecclesia, &c.
Ioannes Roffensis contra articulos Lutheri, de visibili Sacerdotio, de vnica Magdalena. Quòd Petrus fuit Romæ, &c.
Ioannes Turrecremata de Ecclesia.
Iacobus Ledesmius de Sacro non celebrando vernaculè, de Diuinis scripturis.
Ioannis Bunderij Compendium rerum Theologicarum.

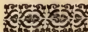
Ludouici Maiorani Clypeus Ecclesiæ militantis, de optimo statu regiminis.
Laurentij Surij Commentaria.
Laurentij Arturi Fauntei de Christi visibili in terris Ecclesia aduersus Antonium Sadeelé, assertiones de Ecclesia, Theses de Principatu Petri, Theses de Sanctorum inuocatione, & alia lectu dignissima.
Martinus Peresius Aiala de traditionibus.
Matthæus Galenus de origine Monastices, de Sacrificio Missæ.
Melchior Canus de locis communibus Theologicis, &c.
Michael Medina de recta in Deum fide.
Martini Pistoris Symachia.
Matthiæ Bredenbachii de dissidiis Ecclesiæ componendis.
Marcus Mantinensis de Conciliis.
Michaelis Velui Assertio quorundam Sacrorum axiomatum.
Martinus Delrius.
Martini Duncani confutatio Anabaptistarum.
Martini Chromeri Orechouins, Catecheses Latinè, Polonicè, Germanicè, de uera & falsa religione. Epistola contra Stancari scripta, Responsio contra confessionem per Nuncios datam.
Michael Sidonius Mersburgen. Episcopus, Conciones de Missæ sacrificiis.
Nicolaus Sanderus de visibili Monarchia, de imaginibus, de iustificatione, de Sanctorum intercessione, de Schismate Anglicano.
Nicolaus Serarius.
Nicolaus Villagagneius de Euchar.
Patricii Nidecii Episcopi Vendensis de Ecclesia.
Petrus à Soto contra Confessionem VVittembergensem, Et de instructione Sacerdotum.
Petri Canisii Catechismus, de S. Io. Baptista, de B. Virgine, contra Cẽturiatores Magdeburgen. & alia.
Petrus Amelius contra Lutherum.
Petri Lizefii Aluernii lib. contra pseudoEuangelicos.
Petri Cluniacēsis Epistolę pulcherrimę.
Petrus Scarga pro Eucharistia contra Volanum, pręter libros quos Polonicè aduersus hęreticos & schismaticos scripsit.
Raphael Bonustus de Gratia & libero arbitrio.
Reginaldus Polus de Summo Pontifice, de Vnitate Ecclesiæ, de Concilio, de Baptismo Constantini.
Remundus Ruffus de Pontifice cōtra Manichęum.
Robertus Arboricensis de coercendis hęreticis, de Eucharistia, Cœlibatu. Vtroque gladio.
Roberti Card. Bellarmini de omnibus controuersiis eruditissimę & accuratissimę Disputationes.
Ruardi Tapperi explanatio Articulorum Louaniensium de Sacramentis, de libero arbitrio, de Iustificatione, de Bonis operibus de Fide, Spe & Charitate.
Stanislai Hosii Cardinalis Confessio fidei Polonica contra Brentii Prologomena, de uerbo Dei, multaq. alia.
Stanislai Socolouii Censurę Patriarchę Constantinopolitani contra Lutheranos, varię orationes, Dos Ecclesię, de Ecclesia, de Fructib. hęreticorum.
Stephanus Vintoniensis de Cœlibatu & Eucharistia.
Theodorus Peltanus de peccato originis, de Iustificatione, Purgatorio, Satisfactione, Maiestate Christi.
Thomas Card. Caietanus de Summo Pontifice.
Thomas Campegius de Summo Pontifice, & cœlibatu Sacerdotum.
Thomę Mori Epistola.
Thomę Valdensis de Ecclesia, Summo Pontifice, Clericis, Religiosis, Sanctis reliquiis, Oratione, Sacramentis, Sacramentalibus.
Thomę Stapletoni de principiis demonstrabilibus & de Iustificatione libri optimi: deinde Orationes eruditissimæ aduersus hęreses.
Thomæ Illyrici de Summo Pontifice.
Tilmannus de Sacramentis.
Vincentius Lunilianus de Missa.
Xisti Senensis Bibliotheca Sancta, & claues Scripturarum.
Zacharias Adrianus de Sacrificio Missę.

ARGV-

ARGVMENTVM
OCTAVI LIBRI.

SEQVITVR vtilißima Tractatio de Atheiſmis Lutheri, Melanchthonis, Caluini, Bezæ, Ubiquetariorum, Anabaptiſtarum, Picardorum, Puritanorum, Arianorum, & aliorum Fidei hoſtium. Cùm enim Hæreticos noſſe, debellaſſe ſit, vt Tertullianus monuit; cauſas item morborum intelligere, præſentißima ratio ſit ad eos curandos, faciendum erat, vt ſeptimum librum de Hæreſibus, Octauus hic exciperet, qui venena, quæ ex illis prodeunt indicaret apertißimè. Porrò quanta illa ſint, agnoſcet pius Lector ex his quæ ſequuntur.

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV BIBLIOTHECAE SELECTAE

Liber Octauus

QVI EST DE THEOLOGIA & Atheismis Hæreticorum.

ATHEISMORVM ORIGO ET PROGRESSVS. *Caput Primum.*

VO Spiritu acti fuerint ij, qui à tempore Apostolorum Christi Domini Diuinitatem, vel carnem, aut humanitatem acerbissimè oppugnarunt, facilè constat ijs, qui vitam illorum & dogmata cognouerunt. Vt verò, qui facinora perpetrant & in omnem turpitudinem præcipites ruunt, si quid luminis affulget, quo inspici possint, id protinus extinguunt: sic Satanas hominum eorum mentibus, per quos aliquid Satanicum edere vult, *Lumen illud Diuini vultus, quod est signatum super nos,* satagit callidissimus eximere, vt sanè à tenebris vndiq. comprehensi, tandem in eius manus penitus prolabantur. Apparuit ergo CHRISTI IESV DEI

Vide Iren. Tertullianũ Iustinũ Martyrem, Theodoretum, & alios.

Psal. 4.

D Filij doctrina & vita, sicut splendidissimus Sol: quo homines excitati, arrepta cælestium rerum exercitatione, vt valentissimi athletæ nuncium perfidiæ, mundo, & carni remiserant. At cùm Diuinum Solem, qui tot miraculis, atque illustrissimis radijs splendere ceperat, unico flatu nõ poterat extinguere Diabolus, ad sui, hoc est, serpẽtis astũ, suasq; pristinas artes conuersus, Dei Maiestatem sub Dei veri nomine minuere, & Christum, sub Christi, vel Deitate, vel humanitate obscurare, atque adeò ex animis hominum omninò tollere curauit. Id quod Tertullianus, cum hæreticos profligaret, prudentissimè posteritatem omnem, ac præcipuè huius seculi homines præmonuit. Nam cum Dositheum Samaritanum, Sadducæos, Pharisæos & Herodianos breui perstrinxisset; *Ad eos* (inquit) *me conuerto, qui ex Euangelio hæretici esse voluerunt, ex quibus est primus omnium Simon Magus, qui in Actis Apostolorum condignam meruit ab Apostolo Petro, iustamq; sententiam.* Hæc ille. Qui posteà Menandrum, Saturninum,

Tertull. 46. c. lib. de præscrip.

Hæreses omnes tendunt ad negandũ Deum.

Act. 8.

Cap 47. de præscrip.

E Basilidem, Ophitas, totamq. istius erroris & scenam & doctrinam aduersus Christi Domini & Dei veritatem inde fluxisse scribit: cùm & deinceps Carpocrates & Cerintus & Valentinus non tam fabulas, quàm nouas de Deo & Christo blasphemias addidissent. Quos cùm Marcion quidam Ponticus genere, & Episcopi filius, ac propter stuprũ cuiusdam Virginis ab Ecclesiæ communione abiectus, esset imitatus, ac Dei Maiestatem subdolè minuens Deum consequenter negaret, aduersus illum & alios hæreticos ita loquitur idem Tertullianus. *At nunc* (inquit) *negocium patitur Deus. Omnipotens, Dominus & conditor vniuersitatis: ideò tantùm opinor, quia à primordio notus est: quia nunquam latuit: quia semper illuxit ante etiam Romulum ipsum, nedum ante Tiberiũ; nisi quòd solis hæreticis cognitus non est, qui ei negocium faciunt.* Et infra. *Sed Deum quidem,*

Lib. 1. aduer. Marcionem. Hæretici quã impiè de Deo sentiant.

Nota hæretice. *dem, vt sciens non negas, vt nesciens retractas: imò & accusas, quasi sciens; quem si scires, non accusares, imò nec retractares. Reddens nomen illi negans substantiam nominis, id est, magnitudinis, quæ Deus dicitur, non tamen eam agnoscens, quantam si homo omnifariam nosse potuisset, magnitudo non esset*. Hæc ille. A

Arius impius in Dei filiū blasphemus. At Satanas posteà (vt semper in peius proficit) Arium Sacerdotem spiritu ambitionis tumidum impulit, quoniam Archiepiscopus Alexandriæ creatus non est, ad tot hæreses vel nouas comminiscendas, vel veteres excitandas, vt tenebræ factæ sint super vniuersam terram. Sicq. vna stilla decidens, neque aliò auersa, in torrentem excreuit, qui totum Christianum orbem inundauit. Repressit tamen Ariani Synodi Nicenę auctoritate, effusisque Diuino iudicio Arij uisceribus, qui tanquam alter Iudas Christi proditor crepuit medius: doctrina verò sapientissimarum illarum Ecclesiæ columnarum stante, atque consentientissimâ: illatis item à Constantino Imperatore iustissimis pœnis, ac sublatis hæreticorum pestilentissimis libris, coluber ille, qui sempiternum animabus bellum indixerat, in omnes sese spiras contorsit, si qua ratione semina tantæ impietatis fouerentur, Christiq. regnum rimas ageret, quò facilius denique cō cideret. Quare Ariani negare iam apertè Scripturas, Epistolam Pauli ad Hebræos reijcere, & quicquid aliud ratum, sanctumq. esset, spernere, ac pedibus ipsis sacrosancta mysteria conculcare sint ausi: quemadmodum nostri quoque temporis hæretici faciunt, quoniam desperatissima eorum caussa est. Adeo mens, lumine Dei amisso, sibi ipsi fit hostis acerrimus. Tum itaque prostitutio virginum, eiectio Sanctimonialium, altarium euersio, Catholicorum trucidatio, inuasio Episcopatuum. Eremitarum in abstrusissimis locis, & monachorum persecutio, ceteraq. illa sūt subsecuta, quæ D. Antonius præuiderat, & Patres Athanasius, Basilius, ac reliqui scriptum reliquere. Sed cùm neque hic conatus præualeret Synodi auctoritati, earum hæresum Antesignani coegere varijs temporibus decem conciliabula, quibus semper nouæ potius hæreses condebantur, quàm vt eorum impietas statui, vel fides Catholica posset labefieri. Mulierculas etiam, cùm parerent adibant, deque Christi natiuitate Diuina ridentes, & contemptim loquentes, illud Prophetæ ironicè obijciebant: *Generationem eius quis enarrabit?* B C

Ariani post Concilium Nicænum quot & quāta moliti.

Ariani uaria concilia frustra coegerunt.

Isa. 53.

Arianorū finis Lutherani. Quæ ferè omnia num Lutherani, ac reliqui hæretici fecerint, testantur ipsa Regna, Prouinciæq. vastatæ, ipsa Conciliabula ab ijs nullo vnquam vero cum effectu pacis habita, ipsa Catholicorum martyria, quæ toto hoc seculo, & nunc in Anglia habentur, ipsa bonorum Ecclesiæ sacrilega vsurpatio. Qui nisi fructus eiusmodi sint, ex quibus eos agnoscere possis, fateare necesse est, vel te esse cùm ijs cæcum, & latente iustitiæ Diuinę flagello transuersum agi, aut nondum altiùs ea perpendisse, quæ tamen interitum æternum haud resipiscentibus afferent. Sed fortè dices; Ecquid in nobis offendis, quo vel Diuinam Maiestatem, uel Sanctissimam Trinitatem, vel consubstantialitatē filij traducere nos, vnà cum priscis illis hæreticis verè asserere possis? Multùm (aio) per omnem modum, ut paulo post dicetur. D

Lutherani quomodo demonis impulsu atheismos euomuerint. Primùm autem illud cogitandum est, sicuti plerunque Deus Prophetarum corda, linguasq. mouebat, plurib. itē futura indicabat, quę illi ante aut nesciebant, aut nō omnino explicitè intelligebant: sic Satanā Pseudoprophetarū corda, linguasq. & calamos persępe conatū fuisse impellere ad ea disseminā da, quę etsi ipsi non cogitarant, iustissimo tamen iudicio Dei cōmeriti fuerant, ut organa, & flagella essent irę Dei, mox quidē in ignem ęternum proijcienda. Et sanè ebrij, & ęgroti multa dicunt & faciunt, quę nō sibiipsis sed ebrij, ebrietati, ęgri aut morbo, non alio tribuunt. Verumtamē culpa illorū denique est, quod & ebrij facti sunt, & in varios morbos inciderunt. Prorsus ergo id in Luthero, cęterisq. initio euenit, ut quàm mitissimē de illis iudicium feramus. Nam dū furerent aduersus Ecclęsiā tanquam ebrij, multa, quæ noluissent, aduersus Deum blasphemarunt, ac tamen vbi è suis errorib. tot monstra enasci, & tantam in uitę morib. licentiam erumpere uiderunt, aliquādo dilucido aliquo interuallo, vi veritatis impulsi desperarūt de suę doctrinę progressu, factamq. fuisse, è nouo isto (si Deo placet) Euangelio hominum vitam multo peiorem coacti sunt & ipsimet fateri, quàm dum in Ecclesia Catholica viuerent. Sed iam ad Atheismos veniamus. E

Atheis-

A

Atheiſmus primus Lutheri, quo Iſaiæ locum de Chriſti Diuinitate falſa interpretatione deprauat. Cap. II.

SAtanas igitur, vt quod coquebat in animo tandem euomeret, primò Lutherum
impulit, ut magno auſu Biblia verteret, & vulgatam editionem abijceret. Inte- Chriſtus Deus & homo qualis ſit ab
rim verò ſerpens ille ſciebat, quid ſperare poſſet eo de homine: quibus item in
locis varia eius iam menti inſtillaturus, quibus deinceps per illum virus ſuum ſpar- Iſaia vaticinatus.
ſurus, ne cogitante quidem ſemper fortaſſis iſta Luthero. Et initio quidem, quod ſcri *Eſai. 9.*
ptum habetur de Chriſto Deo & homine ſimul futuro, id Lutherus omnino ſuſtulit.
Sic autem Iſaias inquit: *Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus*
B *eſt principatus ſuper humerum eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis, Cōſiliarius, Deus,*
fortis Pater futuri ſeculi, Princeps pacis. Nam, vt in Græco codice, *θεὸς ἰσχυρὸς*, ſic in
Hebræo legitur אֵל גבור, *El Gibbor*, id eſt, Deus fortis; quod quidem poſtea Paraphraſis
Chaldaica eodem ſenſu, ijſdemq; verbis expreſſit. Quin etiam inter Hebræos ante
Chriſtum natum non defuit, qui ita interpretaretur hunc locum. *Quia* (inquit) *Meſ-*
ſias Deus & homo futurus eſt, vocatum eſt nomen eius עמנו־אל. *Emmanuel, hoc eſt, nobiſcum*
Deus, nempe in corpore, in carne noſtra, quemadmodum teſtatur Iob capite 19. in carne
mea videbo Deum. *Item quia Deus eſt mirabilis, Conſiliarius dicitur. Excogitauit enim*
mirabile conſilium animas à dæmone eripiendi, quæ propter Adæ peccatum damnatæ erant.
Nec poſſunt ullo modo eſſe ſaluæ, niſi Rex mortem acerbiſſimam, multaq́ ſubeat tormenta:
ob eam cauſſam dictus eſt Vir. Et quia ipſius eſt omnis fortitudo, Deus fortis vocatur. Et
C paulo poſt: *Et quia eos ſaluos faciet & ad paradiſum adducet, vocatur Ieſus, hoc eſt, Salua-*
tor. Hæc ille.

Lutherus igitur, tanquam tacitus latro, furatus Chriſti gloriam, vocem illā, (Dei) Luther. Chriſti gloriam furatur.
penitus expunxit, alteramq́. ſuppoſuit, qua Chriſti Diuinitas nequaquam deprehen-
di poteſt. Id verò in omnibus eius Biblijs, quæ Ienæ, Vvittembergæ, Lipſiæ, ac Franc-
fordiæ typis impreſſa ſunt, cernere eſt his verbis: *Vnd er heiſt VVunderbar, Rhat, Krafft,*
Held, Heiliger, Vatter. Cum debuiſſet vertere. *Vnd ſein Name heiſt. VVunderbar, Rhat-*
geb, Gott, StarcK, Evviger Vatter, fridfurſt. Sic enim & Dietembergius, & ij omnes
verterunt, qui peritiſſimi linguarum, Diuinum Verbum, vt rectè perceperunt, ſic ex a-
nimo ſuſpexerunt & venerati ſunt. At verò, ne nominis Dei eo loco prætexere poſſet
ignorationem, ſatetur quidem alibi per hanc vocem (אֵל El) ibi ſignificari Deum,
D & nuſquam inueniri in ſingulari, niſi de vero Deo: ſed tamen in ſua verſione maluiſſe
ponere, *Krafft, quo nomine inquit deſignari fortitudinem ſubſtantiuam.* Alibi verò (ut om- Tom. 4. operum Luther.
nia reddat ſemper dubia) inquit (אֵל El) applicari etiam creaturis. Ex quo hominis pag. 171. impreſſo Vvitēbergen. 1552.
aſtum cum impietate coniunctum licet agnoſcere, quòd ſtudio tam expreſſam vocem
Spiritus ſancti de Chriſto DEO, ab Eccleſia DEI omnibus ſeculis, & linguis rece- Quiddam ſimile ſed breuius, in Scholijs eiuſdem
ptam ſuſtulerit, populiſq́. clariſſimum Diuinitatis Chriſti teſtimonium Germanica
dictione, & ſatis impropria, inuoluerit, atque ſubtraxerit. Interim verò cùm ab alijs
fraudem agnitam velare voluiſſet, eos quidem, ut diximus, ſic lactauit: attamē id, quod breuib. in Iſaiam eodem.
maximè expediebat ab omnibus cognoſci, non correxit. Quæ certè (vt ſubinde pla- To. pag. 144.
nius quoquè oſtendetur) tacita fuit ad Atheiſmum complanatio.

E

Atheiſmus ſecundus Lutheri, & Caluini contra Sanctiſſimæ Trinitatis nomen & inuocationem. Cap. III.

POrrò diſplicebat Arianis nomen Sanctiſſimæ Trinitatis: diſplicuit & Luthero. Lutheranis, & Arian. nomē S. Trinitatis diſplicuit.
Cumq́. hanc, Satana inſtigante, compendiariam illi viam ad Diuinitatem ip-
ſam ex animis tollendam putaſſent; putauit item volens nolens Lutherus. Sic
enim dementat (vt dixi) Satanas ſuos. Itaque & in hoc Lutherus tanquam bonus re-
formator, ut à Sanctuario inciperet, à Sanctiſſima Trinitate inchoauit. Et uti ex epiſto-
la D. Ioan. Euang. ſuſtulit illud: *Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cælo, Pater, Verbum,* *Ioan. 5.*
& Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt: Sic ex Litanijs illud prorſus eraſit, *Sancta Tri-*

liberatur. Et in Eccles. Hierarchiam Dionysij. Niceph. Calix. lib.7. cap.33. & 34. lib.14. cap.2. Sententiarij lib.4. A

Preces pro defunctis, Purgatorium. Pachym. in Eccles. Hierarchiam capitu.7. de dormientibus. Niceph. Calix. lib.8. capitu.31. vbi & nocturnæ defunctorum memoriæ. Doctores in 4. Sentent. distinct. 21. &c. Non hic possumus Centuriatorum testimonium proferre, quando non sunt vltra decimamtertiam Centuriam, (quod sciam) progressi, sed quid ipsi sentiant, quid concipiant, non difficile est diuinare ex eo, quod posteriorum seculorum Doctoribus acerbius irascantur, quodq; laudent Marsilij Patauini, Flagellantium, Lothardorum, & Ioannis Vuicleffi Apostasiam, qui de ijs tragœdias hoc seculo excitarunt, verum vti memini, non modo ab eius scriptoribus refutati sunt, sed etiam ab omnibus Synodis, quæ non fuerunt paruo numero. Denique ab Historicis, qui Ecclesiæ cursum secundum non planè extitisse docuerunt. B

DECIMOQVINTO seculo continuatam quidem fuisse doctrinam dubitari non potest, quod ideo Lutherus, & innumerabiles Hæreticorum copiæ insurrexerint, sed interim id more nostro demonstremus, è ceteris Græcorum, & Latinorum Testimonijs.

Gratia Dei, Fides, Iustificatio. Græci in sua Apologia Basileensi Concilio exhibita, Bessario, & Trapezuntius multis suorum librorum locis. Sic Gerson, &c. Biel. in Can. Missæ, lec.23.5. cap. Sententiarij in 2. distinct. 26. & 27. & lib.1. distinct. 41. vbi disputatur, an prædestinationi sit aliquod meritum.

Eucharistiæ veritas, Sacrificium, Transubstantiatio, Adoratio, Missæ ritus. Bessario de Eucharistiæ Sacramento. Marchus Ephesius, lib. quibus uerbis conficiantur diuina munera, Laonyeus Calcocondylas, Euchologium, in quo tres Liturgiæ Chrysostomi, capitu.2. Basilij, capitu.3. Thomas Vualdensis in Tomis de Sacramentis contra Vuicleffistas, Biel in Canonem Missæ, Sententiarij multis distinctionibus libri quarti. Gerson parte 1. tractat. de Communione sub utraque specie, & parte 2. in Compendio Theologiæ, Tract.3. de Sacramento Eucharistiæ, & alibi. C

Baptismi effectus, necessitas, aliena fides, Ceremoniæ. In Euchologio Græcorum, capitulo decimoquinto 17.79. Sententiarij multis distinctionibus libro quarto. Gerson in Compendio Theologiæ.

Pœnitentia, & eius partes tres. Euchologium, cap.49.98. vbi Canon in extrema vnctione, in peccatoris confessione seruandus. Ibidem Gerson. Sententiarij lib.4. dist.14. vsque ad dist.22.

Claues Ecclesiæ, Absolutio. Trapezuntius in dictum Euangelij, Si sic volo eum manere, &c. Græci in suo Euchologio, cap.114. Sententiarij lib.4. dist.18. & 19. per totum, Biel in Can. Missæ lect.2.3. per totum. Gerson parte 2. Tract. de potestate ligandi atque soluendi, & alio de contemptu Clauium. D

Confirmatio, reliqua alia Sacramenta, & eorum vsus. In Euchologio cap.95.97.98. vbi Sacramentum vnctionis extremæ vocatur, è 5. capitu. Iacob. cap.18. & 19. & sequ. vbi Matrimonij officium, cap.111. & sequ. vbi Ordinum singulorum dispensandorum ritus & officium. Æneas Syluius Epist.130. ad Boëmos. Septem sunt Ecclesiæ Sacramenta, & si vos tantum quinque recipitis, nam de Confirmatione, & Extrema vnctione nihil sentiebant, D. Antoninus p.3. tit.14. capit.1. §.3. ad eripiendam nos ab infirmitatibus Spiritualibus animæ, Dominus instituit medicinas septem Sacramentorum. Gerson in regulis Moralibus, pat.2. & in Compendio Theologiæ Tract.3. E

Primatus Sedis Apostolicæ. Gerson de Auctoritate Papæ, & quarta parte sermon. de pace & vnitate Græcorum. Omnes Principes, & alij subiectionem habent ad Papam, in quantum suis iurisdictionibus, temporalitate, & dominio abuti uellent contra legem diuinam & naturalem. Item lib. de modo habendi se tempore Schismatis. Baldus leg. fin. in fine, C. de ll. num.4. Solus Papa potest deponere Imperatorem, & non ex omni causa, sed solum ex causa graui, & notoria, ex qua turbatur vniuersalis status Christianus, vel Ecclesiæ. Et numero secundo cum Apostolicus confirmet

Principem,

A Principem istud est manifestum signum superioritatis, vt in Authentica, Defensore Ciuitatis, §. interim. Et ideo Imperator iurat Papæ fidelitatem. Thomas Vualdensis contra Vuicl effistas. Io. de Turrecrem. in Summa de Ecclesia, & alibi, Trapezuntius in dictum Euangelij, *Si volo eum manere*. Æneas Sylvius Epist. 288. Gabriel Biel in Can. lect. 23.

Liberum arbitrium. Bona opera, Græci in Apologia ad Concilium Basileense, Trapezuntius, vbi supra. Biel in Cano. Missæ, lect. 29. & 59. Gerson in Compendio Theol. tract. 2. Sententiarij in 2. Sent. dist. 25. 26. 28.

Sanctorum preces, Suffragia, Inuocatio, Reliquia, Imagines, Festa, Græci in Horologijs, & Menologijs, suis. Item Euchologio, vbi de Crucis collocatione cap. 30. & exaltatione cap. 93. & lectiones Apostolicæ, & Euangelicæ de SS. Martyribus, cap.
B 103. de Sanctis Medicis, cap. 104. de Sancto Chrysostomo, & reliquis Sanctis Pontificibus, cap. 105. de alijs uarijs Sanctis, cap. 106. 107. 108. 109. Sed & apud nostros huius seculi scriptores de ijs omnibus extant sermones, & tractatus penè innumeri. Biel in Canonem Missæ lect. 30. 31. 32. 79. & de Imaginibus lect. 49. & de reliquijs lectu. 42.

Preces pro defunctis, Purgatorium. Dionysius Cartusianus de quattuor nouissimis. In Apologia Græcorum de Purgatorio igne, Basileensi Concilio exhibita, & per Ioannem Hattungum uersa, vbi Græci huius æui docent tria è suis Patribus, 1. quorundam reatus post mortem à Deo condonari 2. Id fieri de clementia, & Ecclesiæ precibus 3. eos interim expiari lustratione Carceris, vel tenebrarum, & ignorationis, & Exilij: hoc uno à Latinis differentes, quod ignem Purgatorium corporalem, ma-
C terialemuè negent, vt in eo non pœnam sensus, sed damni dumtaxat constituant. Hinc in eorum Euchologio capitu. 118. pro Monacho mortuo, ferale officium, capitu. 119. pro Sacerdote mortuo, capitu. 120. pro laicis mortuis, capit. 121. pro fœminis dormientibus, ca. 122. & vltimo pro infantibus defunctis, & ipsorum Liturgijs, capitulo primo 3. 4. 7. Sententiarij distinct. 21. lib. 4. Biel in Canone Missæ lectu. 56. 57. 58.

Relinquo infinitos alios Latinos, quoniam his præcipuè temporibus Hæreticis suspecti sunt, quod Hussitas, Hieronymum de Praga, Missam, ac eorum multiplices, & dissectas sectas proscripserint, styloque & igne prosecuti sunt. Superfluum etiam esset Synodos totius huius spatij, itemque Historicos recensere, cum omnes eandem prorsus Ecclesiæ faciem cum superioribus seculis nobis pingant, ut propte-
D rea ad illos, nec uelint, nec ausint prouocare.

Atque hic decimumsextum seculum terminamus, in quo perpetuari doctrinã & superioribus seculis per manus acceptam, vt in singulorum Coronide docuimus, ne isti quidem, qui eam impugnant, inficiari possunt. Nam statim eis restiterunt omnes boni docti pariter, & indocti, deinde Sapientissimi quique pro ea scripserunt. In genere quidem Ekius, Cochlęus, Tapper, Gropperus, Hosius Cardinalis, Theologi Parisienses, Salmanticenses, Louanienses, Oxonienses, Colonienses, Henricus VIII. Rex Anglię, Roffensis. Albertus Pighius Sonnius, Lindanus, Alphonsus de Castro, Melchior Canus, Canisius, Auratus, & alij infiniti, Vernaculis etiam Linguis. In specie uerò ij, à quibus de sequentibus Capitibus, circa quę eorum pręcipuè uersantur hæreses, libri peculiares consecrati sunt.

E *Gratia Dei, Fides, Iustificatio*. Driedo, lib. de Concordia lib. arbitr. Pighius opus de iustitia. Vuicelius lib. de voluntate hominis Christiani. Carbaialus in explicationibus argumentorum, obiectione vigesimasecunda, & 1. Sentent. capitulo quinquagesimonono. Sententiarij huius æui lib. 3. Sentent. dist. 19. & alijs scriptis.

Qui & allegant illud Augustini de spiritu, & litera, capitu. 9. Iustificati gratis per gratiam ipsius, Non itaque iustificati per legem, neque per propriam voluntatem, sed gratis per gratiam ipsius. Non quod sine uoluntate nostra fiat, sed quod sanet gratia voluntatem, vt sanata voluntas impleat legem, non constituta sub lege, neque indigens lege, & capitulo decimo per gratiam quisquam iustificatur gratis, idest nul-

A *Sanctorum preces, Suffragia, Inuocatio, Reliquia, Imagines, Festa.* Hesselsius libro peculiari. Ambrosius Catarinus in Opusculis. Soto in 4. Senten. Canisius lib. de Virgine, & libro de Ioanne Baptista contra Centuriatores; Syri & Nestoriani in Tabula, & titulis noui testamenti, & in suis Liturgijs & Ritualibus; Eckius tribus tomis de sanctis, de quibus & sermones innumeri sunt Theologorum, & Ecclesiasticor. huius ætatis.

Preces pro defunctis, Purgatorium, Græci hodierni qui & illud vocant vnico vocabulo, *καθαρτήριον* Nestoriani Mesopotamij, qui vocant *Quentha*, Moses Mardenus, in tabula sectionum noui Testamenti Syriaca; Syri & Nestoriani in titulis noui sui testamenti, & in suis Liturgijs. Hebræi hodierni, & docent hæretici Fagius, & Munsterus in 14. Deuteronom. ut nos in libro peculiari. Auratus Paradoxo 86. De Latinis alijs non laboro, nam sunt innumerabiles.

B Hæc & alia à sectarijs contra Religionem disputata, omnia Comitia Imperatoria, cuncti Conuentus Principum, Populorum, Academiarum, vniuersæ denique Synodi huius tempestatis magno numero confirmant, Lutherum, Caluinum, & istiusmodi reliquos detestantes, & Anathemate fulminantes. Cuius quanta sit vis, euentus ipse loquitur. Nam non tam à nostris, quam à seipsis confecti sunt, quotidieque conficiuntur, Lutherus, Anabaptistas, Zuinglium, Carolostadium, Oecolampadium aggressus est. Protestantes & aliæ Germanorum sectæ Lutheri dogmata penitus deseruerunt, nec se amplius Lutheranos dici patiuntur. Ioach. Vuestphalus; Tilm. Hessusius, Castalio, Casanonius, Gregorius, Paulus, Molinæus, Ioan. Morellius, Cassander, Valentinus Gentilis, Blandrata, Ochinus, Rosereus, Bernenses Caluinum expugnauerunt, uel eius sectam, in plurimas secuerunt, Castalio, Brentius, Smidelinus, &
C plerique alij Bezam vexant. Protestantes istorum æmulos in Germania multis in locis exurunt. Denique ita in se sæuiunt, vt corpus istud peccati propediem interiturum speretur. Cui & illud quadret Epiphanij lib. 2. de hæres. cap. 2. Veteres narrant fabulam, quod ex multis aspidib. in vno testaceo vase collectis, & in singulis quattuor angulis Templorum Ægyptiacorum positis, si qua alijs fortior reperta fuisset, ea reliquas aggressa deuorauit, & vbi sola mansisset, alimentoque careret, conuersa se ipsam à cauda derodere cœpit, & vsque ad reliquam corporis partem se adedit, quo ad vixeret, Vnde & *Aspidogorgona* vocauerunt. Sic hæresis se penitus consumit, & per Christi potentiam delet.

Accedit istorum Historicos, & Chronologos omnes nobis dare testimonium, vt Sleidanum, Cationem, Magdeburgenses, Pantaleonem, Fuccium, & cet. Nam isti
D etiam secundum nos Ecclesiæ cursum fuisse, esseque docent; & dum res ecclesiæ se narraturos pollicentur, nostra dumtaxat explicant, nostros solos allegant, quasi apud nos positam esse ecclesiam, tacita conscientia fateantur.

Quin & tradunt Romanam Religionem in cunctis Europæ Terris receptam esse, quam ipsi conati quidem sint & scriptis, & armis conuellere, sed nondum potuerint, nec Deo Duce, poterunt, vt vel eorum confessione sit nostra Ecclesia continua, perennis, immobilis, inuicta, denique Catholica permaneat, & omnes Sectas sepeliat. Est enim Catholicum, quod semper, quod vbique,
E quod ab omnib. aut plurimis, & ijs quidem quorum spectata est, perspectaque sapientia, & pietas, communiter est creditum.

AVCTORES ALIQVOT QVI ADVERSVS Hæreses, siue schismata scripserunt. Cap. XXXVIII.

Adamus Tannerus.
Albertus Pius contra Erasmum.
Alanus Copus de Summo Pontifice, de Imaginibus, de uotis Monasticis, de Sanctis, de pseudo Martyribus, Antidotum cõtra hereses.
Albertus Pighius de Libero Arbitrio, de Hierarchia Ecclesiastica, librum etiam scripsit aliarum controuersiarum.
Antonius Demochares de Missa aduersus Caluinianos.
Alphonsus à Castro de omnib. heresibus, & iusta punitione Hereticorum.
Alphonsus Herrera de bonis operibus.
Alphonsi Viruesij Philippicæ aduersus Lutherum.
Ambrosius Catharinus contra Lutherum.
Andreas Vega in Concilium Tridentinum, & de Iustificatione.
Albanus Langdailus de Eucharistia.
Antonius Posseuinus de Moscouia, & statu huius seculi aduersus Ecclesiæ hostes.
Antonius Solerius de Inuocatione Sanctorum.
Ambrosius Pelargus de Baptismo paruulorum, de Imaginibus, Missa, punitione hereticorum.
Aluarus Pelagius iam ante 200 ann.
Antonius Cordubens. de Indulgẽtiis.
Bartholomæus Camerarius de libero arbitrio contra Caluinum.
Bernardinus Scordonius de Castitate.
Baptista Paulianus de Iubileo, & Indulgentijs.
Bredembachius Anthyperaspistes cõtra Schmedelinum. Vide in dictione Matthias.
Claudius Coussordius contra VValdenses.
Claudius Sanctius de Eucharistia, de Liturgicis, & de Atheismis Caluini & Bezæ, & alia partim Latina, partim Gallica.
Christophorus Marcellus de Auctoritate Papæ.
Coloniensium cẽsura in Hereticos.
Conradus Koelim contra Epithalamium Lutheri.
Cuthebertus Tonstallus de Eucharistia.
Conradus Brunus contra Historiam Illyrici, & de Legationibus, Ceremonijs, & imaginibus & de seditionibus contra Centuriatores.
Didacus Payua de Scriptura, de peccato, libero arbitrio, de lege & Euangelio, de iustificatione, cœna Domini, de pœnitentia, confirmatione, extrema vnctione, imaginibus, cœlibatu, & contra Chemnitium pro Concilio Tridentino.
Dominicus à Soto de Sacramentis, de natura & gratia, & in quartum Sententiarum, & de iure & iustitia, vbi multa contra hæreticos.
Dominicus Gramineus de Eucharistia.
Edmundi Campiani Martyris Angli aureus libellus, qui inscriptus est Decem rationes oblatæ Academicis Anglis, & defensio eiusdem à Ioanne Duræo contra VVhittakerum.
Emundi Augerij Catechismi Gallici, & libri de Sacramentis Gallicè, aduersus Caluinianos potissimum.
Euerardus Billikius de componendis Ecclesiæ dissidijs.
Franciscus Collerus.
Fridericus Staphilus de trimembri Theologia Lutheri, de successione discipulorum Lutheri, Synodus Patrum contra Hosiandrum.
Franciscus Ferrariensis de libertate Christiana.
Franciscus Turrianus de Ecclesia, de Eucharistia, de uotis Monasticis, de iustificatione, pro Epistolis Decretalibus, in Constitutiones Apostolorum, de characteribus verbi Dei, de Hierarchicis ordinationibus, & pleraq. alia.
Fridericus Nausea.
Fœlicianus Niguarda contra Confessionem Augustanam, de Scriptura, traditionibus, Sacramentis, ritibus, imaginibus, purgatorio.
Franciscus Cordubensis de Fide, Papa, Conciliis.
Franciscus Vargas de Pontifice Max.
Fabricij Leodij Harmonia contra Cõfessionem Augustanam.
Francisc. Romeus de libertate operũ.
Io Fontanus de Historia Ecclesiastica nostri temporis.
Francisci Sonnij demonstratio relig. Christianæ.
Gaspar Cardillus de Concilijs.
Guilelmus Bernardus de Sepulturis, exequijs, &c.
Guilelmus Alanus Anglus Cardinalis de Eucharistia, de Sacramentis in genere.
Gaspar Schetzerus de controuersijs.
Georgius Amelius de Eucharistia.
Georgij Scherer varia Germanicè cõtra hæreticos.
Gregorij de Valentia Analysis fidei Christianæ, de Missa, de Trinitate, & de varijs alijs aduersus nostri temporis hæreticos.
Guilelmus Eisengreinensis contra Centurias Magdeburgenses.
Guilelmi Lindani Panoplia, Dubitantius, Apologeticus de solida concordia componenda, & aduersus Confessionem Augustanam concordia discors.
Georgij Ederi multa, tum Latinè, tũ Germanicè: Oeconomia Bibliotum, Malleus hæreticorum, Margologia, Inquisitio Euangelica, &c. Quæ quidem ad Diuinarum scripturarum dispositionem intelligendam maximè faciunt.
Hieronymus Niger de Eucharistia.
Hiero. Torrensis Confessio Augustiniana.
Hieron. Haugestus de libero arbitrio.
Henric. Helmesius de iustificatione.
Hieronymus Osorius ad Haddonẽ Reginæ Angliæ à libellis supplicib. & epistola ad Reginã ipsam.
Hieronymi Bolseci Vita Caluini.
Honecius de Indulgentijs.
Hugo Constantiensis de imaginib.
Henricus Blyssemius de Ecclesia, & de utraque specie.
Henr. VIII. Regis Angliæ defensio fidei, scripta antequàm incideret in hæresim.
Iacobus Latomus Theologus Louaniensis.
Iacobus Peltanus.
Iacobus Cretserus.
Iodocus Clichtoueus de Missa, continentia.
Iodocus Tiletanus contra Confessionem Antuerpiensem Lutheranorum, &c.
Ioannes Antonius de Ecclesia.
Ioannes Cochleus de uita Lutheri, de Hussitis, Philippicæ, discussio Confessionis Augustanę, de Scripturę & Ecclesię auctoritate, cõcordię ratio super Confessione Augustana contra Caluinum, Septiceps Lutherus, & alia multa.
Iacobi Pamelij Liturgiæ Latinę, & Scholia erudita in Tertullianũ, & Cyprianum.
Ioannes Dauentriensis contra confessionem Augustanam.
Ioannes Driedo de libertate Christiana, libero arbitrio, &c.
Ioannes Eckius de Primatu Pontificis, Purgatorio, Apologia cõtra Bucerum, de satisfactione, Enchiridion. De Sacrificio Missæ, quatuor Tomi Homiliarum.
Ioannes Faber de Summo Pontifice, de Missa Euangelica contra Anabaptistas.
Ioannes Garetius de Eucharistia, de oratione pro defunctis.
Ioannes Gropperus de Eucharistia.
Ioannes Holmeisteri loci communes.
Ioannes Hesselius à Louanio de officio pij viri, de Eucharistia, de Communione sub una specie, de inuocatione Sanctorum, de primatu Petri, contra fidem specialem.
Ioan. Lensæus de vnica religione, de purgatorio, de satisfactione, de Ecclesia, &c.
Ioannes Roffensis contra articulos Lutheri, de visibili Sacerdotio, de vnica Magdalena. Quòd Petrus fuit Romæ, &c.
Ioannes Turrecremata de Ecclesia.
Iacobus Ledesmius de Sacro non celebrando vernaculè, de Diuinis scripturis.
Ioannis Bunderij Compendium rerum Theologicarum.

Ludouici

Ludouici Maiorani Clypeus Ecclesiæ militantis, de optimo statu regiminis.

Laurentij Surij Commentaria.

Laurentij Arturi Faunti de Christi visibili in terris Ecclesia aduersus Antonium Sadeelê, assertiones de Ecclesia, Theses de Principatu Petri, Theses de Sanctorum inuocatione, & alia lectu dignissima.

Martinus Peresius Aiala de traditionibus.

Matthæus Galenus de origine Monastices, de Sacrificio Missæ.

Melchior Canus de locis communibus Theologicis, &c.

Michael Medina de recta in Deum fide.

Martini Pistoris Symachia.

Matthiæ Bredenbachii de dissidiis Ecclesiæ componendis.

Marcus Mantinensis de Conciliis.

Michaelis Velui Assertio quorundam Sacrorum axiomatum.

Martinus Delrius.

Martini Duncani confutatio Anabaptistarum.

Martini Chromeri Orechouius, Catecheses Latinè, Polonicè, Germanicè, de uera & falsa religione. Epistola contra Stancari scripta, Responsio contra confessionem per Nuncios datam.

Michael Sidonius Mersburgen. Episcopus, Conciones de Missæ sacrificiis.

Nicolaus Sanderus de visibili Monarchia, de imaginibus, de iustificatione, de Sanctorum intercessione, de Schismate Anglicano.

Nicolaus Serarius.

Nicolaus Villagagneius de Euchar.

Patricii Nidecii Episcopi Vendensis de Ecclesia.

Petrus à Soto contra Confessionem VVittembergensem, Et de instructione Sacerdotum.

Petri Canisii Catechismus, de S. Io. Baptista, de B. Virgine, contra Centuriatores Magdeburgen. & alia.

Petrus Amelius contra Lutherum.

Petri Lizetii Aluernii lib. contra pseudoEuangelicos.

Petri Cluniacêsis Epistolę pulcherrimę.

Petrus Scarga pro Eucharistia contra Volanum, pręter libros quos Polonicè aduersus hęreticos & schismaticos scripsit.

Raphael Bonustus de Gratia & libero arbitrio.

Reginaldus Polus de Summo Pontifice, de Vnitate Ecclesiæ, de Conciliis, de Baptismo Constantini.

Remundus Ruffus de Pontifice cõtra Manichęum.

Robertus Arboricensis de coercendis hęreticis, de Eucharistia, Cœlibatu. Vtroque gladio.

Roberti Card. Bellarmini, de omnibus controuersiis eruditissimę & accuratissimę Disputationes.

Ruardi Tapperi explanatio Articulorum Louaniensium de Sacramentis, de libero arbitrio, de Iustificatione, de Bonis operibus de Fide, Spe & Charitate.

Stanislai Hosii Cardinalis Confessio fidei Polonica contra Brentii Prologomena, de uerbo Dei, multaq. alia.

Stanislai Socolouii Censurę Patriarchę Constantinopolitani contra Lutheranos, varię orationes, Dos Ecclesię, de Ecclesia, de Fructib. hęreticorum.

Stephanus Vintoniensis de Cœlibatu & Eucharistia.

Theodorus Petianus de peccato originis, de Iustificatione, Purgatorio, Satisfactione, Maiestate Christi.

Thomas Card. Caietanus de Summo Pontifice.

Thomas Campegius de Summo Pontifice, & cœlibatu Sacerdotum.

Thomę Mori Epistola.

Thomę Valdensis de Ecclesia, Summo Pontifice, Clericis, Religiosis, Sanctis reliquiis, Oratione, Sacramentis, Sacramentalibus.

Thomę Stapletoni de principiis demonstrabilibus & de Iustificatione libri optimi: deinde Orationes eruditissimæ aduersus hęreses.

Thomæ Illyrici de Summo Pontifice.

Tilmannus de Sacramentis.

Vincentius Lunilianus de Missa.

Xixti Senensis Bibliotheca Sancta, & claues Scripturarum.

Zacharias Adrianus de Sacrificio Missę.

ARGV-

ARGVMENTVM
OCTAVI LIBRI.

SEQVITVR utilißima Tractatio de Atheiſmis Lutheri, Melanchthonis, Caluini, Bezæ, Vbiquetariorum, Anabaptiſtarum, Picardorum, Puritanorum, Arianorum, & aliorum Fidei hoſtium. Cùm enim Hæreticos noſſe, debellaſſe ſit, vt Tertullianus monuit; cauſas item morborum intelligere, præſentißima ratio ſit ad eos curandos, faciendum erat, vt ſeptimum librum de Hæreſibus, Octauus hic exciperet, qui venena, quæ ex illis prodeunt indicaret apertißimè. Porrò quanta illa ſint, agnoſcet pius Lector ex his quæ ſequuntur.

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV BIBLIOTHECAE SELECTAE

Liber Octauus

QVI EST DE THEOLOGIA & Atheismis Hæreticorum.

ATHEISMORVM ORIGO ET PROGRESSVS.

C *Caput Primum.*

QVO Spiritu acti fuerint ij, qui à tempore Apostolorum Christi Domini Diuinitatem, vel carnem, aut humanitatem acerbissimè oppugnarunt, facilè constat ijs, qui vitam illorum & dogmata cognouerunt. Vt verò, qui facinora perpetrant & in omnem turpitudinem præcipites ruunt, si quid luminis affulget, quo inspici possint, id protinus extinguunt: sic Satanas hominum eorum mentibus, per quos aliquid Satanicum edere vult, *Lumen illud Diuini vultus, quod est signatum super nos,* satagit callidissimus eximere, vt sanè à tenebris vndiq. comprehensi, tandem in eius manus penitus prolabantur. Apparuit ergo CHRISTI IESV DEI

Vide Iren. Tertullianũ Iustinũ Martyrem, Theodoretum, & alios.

Psal. 4.

D Filij doctrina & vita, sicut splendidissimus Sol: quo. homines excitati, arrepta cælestium rerum exercitatione, vt valentissimi athletæ nuncium perfidiæ, mundo, & carni remiserant. At cùm Diuinum Solem, qui tot miraculis, atque illustrissimis radijs splendere inceperat, unico flatu nõ poterat extinguere Diabolus, ad siti, hoc est, serpẽtis astũ, suasq; pristinas artes conuersus, Dei Maiestatem sub Dei veri nomine minuere, & Christum, sub Christi, vel Deitate, vel humanitate obscurare, atque adeò ex animis hominum omninò tollere curauit. Id quod Tertullianus, cum hæreticos profligaret, prudentissimè posteritatem omnem, ac pręcipuè huius seculi homines præmonuit. Nam cum Dositheum Samaritanum, Sadducæos, Pharisæos & Herodianos breui perstrinxisset; *Ad eos* (inquit) *me conuerto, qui ex Euangelio haretici esse voluerunt, ex quibus est primus omnium Simon Magus, qui in Actis Apostolorum condignam meruit ab Apostolo Petro, iustamq. sententiam.* Hæc ille. Qui posteà Menandrum, Saturninum,

Tertull. 46. c. lib. de præscrip.

Hæreses omnes tendunt ad negandũ Deum.

Act. 8

Cap 47. de præscrip.

E Basilidem, Ophitas, totamq. istius erroris & scenam & doctrinam aduersus Christi Domini & Dei veritatem inde fluxisse scribit: cùm & deinceps Carpocrates & Cerintus & Valentinus non tam fabulas, quàm nouas de Deo & Christo blasphemias addidissent. Quos cùm Marcion quidam Ponticus genere, & Episcopi filius, ac propter stuprum cuiusdam Virginis ab Ecclesiæ communione abiectus, esset imitatus, ac Dei Maiestatem subdolè minuens Deum consequenter negaret, aduersus illum & alios hęreticos ita loquitur idem Tertullianus. *At nunc* (inquit) *negocium patitur Deus. Omnipotens, Dominus & conditor vniuersitatis: ideò tantùm opinor, quia à primordio notus est: quia nunquam latuit: quia semper illuxit ante etiam Romulum ipsum, nedum ante Tiberiũ; nisi quòd solis hæreticis cognitus non est, qui ei negocium faciunt.* Et infra. *Sed Deum quidem,*

Lib. 1. aduer. Marcionem. Hęretici quã impiè de Deo sentiant.

Nota hæreticè.

dem, vt sciens non negas, vt nesciēs retractas: imò & accusas, quasi sciens; quem si scires, non A
accusares, imò nec retractares. Reddens nomen illi negans substantiam nominis, id est, magnitudinis, quæ Deus dicitur, non tamen eam agnoscens, quantam si homo omnifariam nosse potuisset, magnitudo non esset. Hæc ille.

Arius impius in Dei filiū blasphemus.

At Satanas posteà (vt semper in peius proficit) Arium Sacerdotem spiritu ambitionis tumidum impulit, quoniam Archiepiscopus Alexandriæ creatus non est, ad tot hæreses vel nouas comminiscendas, vel veteres excitandas, vt tenebræ factæ sint super vniuersam terram. Sicq. vna stilla decidens, neque aliò auersa, in torrentem excreuit, qui totum Christianum orbem inundauit. Repressit tamen Ariani Synodi Nicenę auctoritate, effusisque Diuino iudicio Arij uisceribus, qui tanquam alter Iudas Christi proditor crepuit medius: doctrina verò sapientissimarum illarum Ecclesiæ columnarum stante, atque consentientissimâ: illatis item à Constantino Imperatore iustissi- B
mis pœnis, ac sublatis hæreticorum pestilentissimis libris, coluber ille, qui sempiternum animabus bellum indixerat, in omnes sese spiras contorsit, si qua ratione semina tantæ impietatis fouerentur, Christiq. regnum rimas ageret, quò facilius denique cō
cideret. Quare Ariani negare iam apertè Scripturas, Epistolam Pauli ad Hebræos reijcere, & quicquid aliud ratum, sanctumq. esset, spernere, ac pedibus ipsis sacrosancta mysteria conculcare sint ausi: quemadmodum nostri quoque temporis hæretici faciunt, quoniam desperatissima eorum caussa est. Adeo mens, lumine Dei amisso, sibi ipsi fit hostis acerrimus. Tum itaque prostitutio virginum, eiectio Sanctimonialium, altarium euersio, Catholicorum trucidatio, inuasio Episcopatuum. Eremitarum in abstrusissimis locis, & monachorum persecutio, ceteraq. illa sūt subsecuta, quæ D. Anto
nius præuiderat, & Patres Athanasius, Basilius, ac reliqui scriptum reliquere. Sed cùm C
neque hic conatus præualeret Synodi auctoritati, earum hæresum Antesignani coegere varijs temporibus decem conciliabula, quibus semper nouæ potius hæreses condebantur, quàm vt eorum impietas statui, vel fides Catholica posset labefieri. Mulierculas etiam, cùm parerent adibant, deque Christi natiuitate Diuina ridentes, & contemptim loquentes, illud Prophetæ ironicè obijciebant: *Generationem eius quis enarrabit?*

Ariani post Conciliū Nicænum quot & quāta moliti.

Ariani uaria concilia frustra coegerunt.

Isa. 53.

Arianorū simię Lutherani.

Quæ ferè omnia num Lutherani, ac reliqui hæretici fecerint, testantur ipsa Regna, Prouinciæq. vastatæ, ipsa Conciliabula ab ijs nullo vnquam vero cum effectu pacis habita, ipsa Catholicorum martyria, quæ toto hoc seculo, & nunc in Anglia habentur, ipsa bonorum Ecclesiæ sacrilega vsurpatio. Qui nisi fructus eiusmodi sint, ex quibus
eos agnoscere possis, fateare necesse est, vel te esse cùm ijs cæcum, & latente iustitiæ D
Diuinę flagello transuersum agi, aut nondum altiùs ea perpendisse, quæ tamen interitum æternum haud resipiscentibus afferent. Sed fortè dices; Ecquid in nobis offendis, quo vel Diuinam Maiestatem, uel Sanctissimam Trinitatem, vel consubstantialitatē filij traducere nos, vnà cum priscis illis hæreticis verè asserere possis? Multum (aio) per omnem modum, ut paulo post dicetur.

Primùm autem illud cogitandum est, sicuti plerunque Deus Prophetarum corda, linguasq. mouebat, plurib. itē futura indicabat, quę illi ante aut nesciebant, aut nō omnino explicitè intelligebant: sic Satanā Pseudoprophetarū corda, linguasq. & calamos persępe conatū fuisse impellere ad ea disseminā da, quę etsi ipsi non cogitarant, iustissimo tamen iudicio Dei cōmeriti fuerant, ut organa, & flagella essent irę Dei, mox qui-
dē in ignem ęternum proijcienda. Et sanè ebrij, & ęgroti multa dicunt & faciunt, quę E.
nō sibiipsis sed ebrij, ebrietati; ęgri aūt morbo, non aiō tribuunt. Veruntamē culpa illorū denique est, q & ebrij facti sunt, & in varios morbos inciderunt. Prorsus ergo id in Luthero, cęterisq. initio euenit, ut quàm mitissimè de illis iudicium feramus. Nam dū furerent aduersus Ecclęsiā tanquam ebrij, multa, quæ noluissent, aduersus Deum blasphemarunt, ac tamen vbi è suis errorib. tot monstra enasci, & tantam in uitę morib. licentiam erumpere uiderunt, aliquādo dilucido aliquo interuallo, vi veritatis impulsi desperarūt de suę doctrinę progressu, factamq. fuisse, è nouo isto (si Deo placet) Euangelio hominum vitam multo peiorem coacti sunt & ipsimet fateri, quàm dum in Ecclesia Catholica viuerent. Sed iam ad Atheismos veniamus.

Lutherani quomodo dęmonis impulsu atheismos euomuerint.

Atheis-

A

Atheiſmus primus Lutheri, quo Iſaiæ locum de Chriſti Diuinitate falſa interpretatione deprauat. Cap. II.

SAtanas igitur, vt quod coquebat in animo tandem euomeret, primò Lutherum impulit, ut magno auſu Biblia verteret, & vulgaram editionem abijceret. Interim verò ſerpens ille ſciebat, quid ſperare poſſet eo de homine: quibus item in locis varia eius iam menti inſtillaturus, quibus deinceps per illum virus ſuum ſparſurus, ne cogitante quidem ſemper fortaſſis iſta Luthero. Et initio quidem, quod ſeriptum habetur de Chriſto Deo & homine ſimul futuro, id Lutherus omnino ſuſtulit. Sic autem Iſaias inquit: *Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus*
B *eſt principatus ſuper humerum eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis, Cōſiliarius, Deus, fortis* Pater futuri ſeculi, Princeps pacis. Nam, vt in Græco codice, *θεὸς ἰσχυρὸς*, ſic in Hebræo legitur אֵל גִּבּוֹר, *El Gibbor*, id eſt, Deus fortis; quod quidem poſtea Paraphraſis Chaldaica eodem ſenſu, iiſdemq; verbis expreſſit. Quin etiam inter Hebræos ante Chriſtum natum non defuit, qui ita interpretaretur hunc locum. *Quia* (inquit) *Meſſias Deus & homo futurus eſt, vocatum eſt nomen eius* עמנואל *Emmanuel, hoc eſt, nobiſcum Deus, nempe in corpore, in carne noſtra, quemadmodum teſtatur Iob* capite 19. in carne mea videbo Deum. *Item quia Deus eſt mirabilis, Conſiliarius dicitur. Excogitauit enim mirabile conſilium animas à dæmone eripiendi, quæ propter Adæ peccatum damnatæ erant. Nec poſſunt vllo modo eſſe ſaluæ, niſi Rex mortem acerbiſſimam, multaq́; ſubeat tormenta: ob eam cauſſam dictus eſt Vir. Et quia ipſius eſt omnis fortitudo, Deus fortis vocatur.* Et
C paulo poſt: *Et quia eos ſaluos faciet & ad paradiſum adducet, vocatur Ieſus, hoc eſt, Saluator.* Hæc ille.

Chriſtus Deus & homo qualis ſit ab Iſaia vaticinatus. *Eſai. 9.*

Lutherus igitur, tanquam tacitus latro, furatus Chriſti gloriam, vocem illā, (Dei) penitus expunxit, alteramq. ſuppoſuit, qua Chriſti Diuinitas nequaquam deprehendi poteſt. Id verò in omnibus eius Biblijs, quæ Ienæ, Vvitrembergæ, Lipſiæ, ac Francfordiæ typis impreſſa ſunt, cernere eſt his verbis: *Vnd er heiſt VVunderbar, Rhat, Kraffi, Held, Heiliger, Vatter.* Cum debuiſſet vertere. *Vnd ſein Name heiſt. VVunderbar, Rhatgeb, Gott, StarcK, Evviger Vatter, fridfurſt.* Sic enim & Dietembergius, & ij omnes verterunt, qui peritiſſimi linguarum, Diuinum Verbum, vt rectè perceperunt, ſic ex animo ſuſpexerunt & venerati ſunt. At verò, ne nominis Dei eo loco prætexere poſſet ignorationem, ſatetur quidem alibi per hanc vocem (אל El) ibi ſignificari Deum,
D & nuſquam inueniri in ſingulari, niſi de vero Deo: ſed tamen in ſua uerſione maluiſſe ponere, *Krafft, quo nomine inquit deſignari fortitudinem ſubſtantiuam.* Alibi verò (ut omnia reddat ſemper dubia) inquit (אל El) applicari etiam creaturis. Ex quo hominis aſtum cum impietate coniunctum licet agnoſcere, quòd ſtudio tam expreſſam vocem Spiritus ſancti de Chriſto DEO, ab Eccleſia DEI omnibus ſeculis, & linguis receptam ſuſtulerit, populiſq. clariſſimum Diuinitatis Chriſti teſtimonium Germanica dictione, & ſatis impropria, inuoluerit, atque ſubtraxerit. Interim verò cùm ab alijs fraudem agnitam velare voluiſſet, eos quidem, ut diximus, ſic lactauit: attamē id, quod maximè expediebat ab omnibus cognoſci, non correxit. Quæ certè (vt ſubinde planius quoquè oſtendetur) tacita fuit ad Atheiſmum complanatio.

Luther. Chriſti gloriam furatur.

Tom. 4. operum Luther. pag. 171. impreſſo Vvitēbergen. 1512. Quiddam ſimile ſed breuius, in Scholijs eiuſdem breuib. in Iſaiam eodem. To. pag. 144.

E

Atheiſmus ſecundus Lutheri, & Caluini contra Sanctiſſimæ Trinitatis nomen & inuocationem. Cap. III.

POtrò diſplicebat Arianis nomen Sanctiſſimæ Trinitatis: diſplicuit & Luthero. Cumq. hanc, Satana inſtigante, compendiariam illi viam ad Diuinitatem ipſam ex animis tollendam putaſſent; putauit item volens nolens Lutherus. Sic enim dementat (vt dixi) Satanas ſuos. Itaque & in hoc Lutherus tanquam bonus reformator, ut à Sanctuario inciperet, à Sanctiſſima Trinitate inchoauit. Et uti ex epiſtola D. Ioan. Euang. ſuſtulit illud: *Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt:* Sic ex Litanijs illud prorſus eraſit, *Sancta Trinitas*

Lutheranis, & Arianis nomē S. Trinitatis diſplicuit.

Ioan. 5.

Anno. 1543. in lib. precationum. *Matth.* 13. Lutherus vocem S. Trinitatis modo suscipit, modo reijcit.

nitas vnus Deus miserere nobis. At non omnino (inquient) vocem illam sustulit, quin A
uerò & alicubi reliquit. Fateor. Et hic ipse est Satanæ astus, vt iaciens lapidem, illico
recondat brachium, & superseminans (vt dixi) zizania, abeat. Fuerunt enim, qui au-
dacem illam impudentiam admirabundi improbarent. Propterea receptiui sic cecinit,
vt tamen neque Lutherus retractauerit, quod sustulerat: ac pro eo tempore Satanas
fecisse satis se cogitauit, si fenestram istam ad omnem nequitiam aperuisset. Scit enim
malignus serpens, facile esse inuentis addere. Quamobrem quod ouum in Luthero fo
uerat, in Melanchthone non multo post apertius, sed apertissimè in Caluino, & in reli
quis manifestiùs exclusit, quemadmodum suo loco dicemus.

Caluino displicet nomen S. Trinitatis.

Iam uerò si causas alias expendamus, cur Lutherus Sanctissimæ Trinitatis nomẽ,
& inuocationem è Christianis supplicationibus eliserit, certè nullam uidemus. Si e-
nim nouitatem vocis afferas, antiquitas omnis falsi te arguet: sin ab hominib. ijs inuẽ B
tam putaueris, quorum haud magna fuerit in Diuinis rebus exercitatio, uniuersa Græ
cia, atque ij ipsi, quos scribis, Diuinam illustrasse Scripturam te reprehendent. Si, quo
niam Caluino non sapiebat Trinitatis nomen, quòd generis fœminini cùm sit, iunga-
tur cum Deo, quæ uox est masculini: cur ille Grammaticus, non Theologus, loco Tri
nitatis non dixit Ternionem? Sed latebat serpens in herba. Caluino enim vsus est Sa-
tanas tanquam audaciore, & callidiore instrumento, per quod nomine Trinitatis su-
blato, ne inuocaretur quidem: quæ vbi non inuocaretur, abiret omnino in obliuionẽ.
Quomodo autem inuocarent, quam neque nominare dignarentur, & adeo in quam
non crederent? Ac primo Caluini inscitiæ insufflauit Satanas hoc alterum venenum,
ut Sanctissimæ Trinitatis hypostases, seu personas putaret nudas esse proprietates:
deinde in iocum (horrendam & intolerabilem sane blasphemiam) sanctissimum il-
lud nomen detorsit, uocans Hermaphroditum. Nicæni igitur Patres, quiq. fuere om-
nes in reliquis Synodis τριάδα hoc est, Trinitatem nominarunt. Neque uerò tunc C
orta est illa uox; cùm D. Iustinus Martyr, Athenagoras, S. Gregorius Thaumaturgus;
Tertullianus, sanctiq. ante hos Clemens Romanus, & Dionysius Areopagita, atque
alij plerique omnes vnà cum Iacobi, Clementis, Basilij, Chrysostomi, & Latinorum
Liturgijs, hymnis quoque quos uocant τριαδικοὺς tanquam ab Apostolorum tem-
poribus deductam, satis ostendant. Itaque nec ab inuocatione Sanctissimæ Trinitatis
abstinuerunt. Nam & precationes ad eam τριαδικὰς (qualis uox cernitur in ijs, quę
subijciuntur Liturgijs D. Basilij) appellarunt: Et cum D. Dionysio Diuus Gregorius
Nazianzenus, Chrysostomus, ac denique reliqui Patres Trinitatem esse inuocandam
suis exemplis docuerunt. Ille enim *Principem omnis boni, atque eminenter bonam uocat*
Trinitatem. Ac rursus, *Trinitas,* ait, *quæ essentiam, Diuinitatem, bonitatemq. transcen-*
dis, Diuinæ Christianorum sapientiæ præses, dirige nos in id, quod de arcanis oraculis valde D
incomprehensibile est, splendoremque omnem superat, & in altissimum eorum verticem, vbi
simplicia, & soluta, & immutabilia Theologia mysteria in perillustri arcani, mysticique si-
lentij caligine abdita sunt in tenebricosissimo loco clarissimam lucem emittentia, & in prorsus
intractabili, inspectabilique perelegantium radiorum mirabiliter opplentia mentes oculorum
expertes. Et alibi, quasi tot ante secula Lutheri blasphemias præsensisset, *Oportet*
(inquit) *nos orationibus ad ipsam veluti bonitatis principem prouehi, & propius ad illã ac-*
cedentes in hoc discere, perquã optima dona ipsi esse circũposita. Nam & ipsa quidem adest om-
nibus, non autem illi adsunt omnia. Vbi autem ipsam purissimis precibus, defæcatoq. animo &
ad Diuinam unionem accõmodato inuocauerimus, tunc nos illi quoque adsumus. At D. Gre- E
gorius Nazianzenus, ne quid de D. Dionysio pro suo Luthero cauillentur sic ait: *O*
Trinitas Sancta, & adoranda, & longanimis. Es enim longanimis, quæ tam diu scindentes te
toleras. O Trinitas, cuius habitus sum cultor, atque præco iampridem non simulatus. O
Trinitas, quæ ab omnib. aliquando cognosceris, partim illustratione, partim punitione, suscipe
etiam istos, vt qui nunc contumelia afficiunt; adoratores efficiantur. Sic Chrysostomus:
Trinitas partitionis expers, unitas omnium opifex, Omnipotensque Pater Filius, & Spiritus
sanctus, tu Deus meus, & lumen, teque celebrans adoro. Hæc illi. Atqui & antea quo-
que D. Ignatius à Spiritusancto edoctus fuit, vt Canticum illud ab Isaia auditum,

Caluini impietas putantis tres hypostases eẽ tres proprietates nudas.

Synodi quatuor generales.

Iustinus lib. de expositione fidei, quẽ inscripsit de Trinitate.

Athenag. in Apolog.

Greg. Thaumat. in fidei formula quę extat apud Euf. hist. Eccle. lib 7. ca. 24

Greg. Nazianz orat. 2. de pace, uersus finem.

S. Patres Sãctissimã Trinitatem inuocarunt.

D. Dionys. exordio lib. de mystica Theologia.

Cap. 3. de Diui. nominib.

Naz. sub fin. 3. orat. de pace.

Sanctus,

A *Sanctus, Sanctus, Sanctus,* in Eccleſia Antiochena in Sacro cantaretur. Ac poſtea miraculo comprobata eſt ea inuocationis neceſſitas, cùm pueri duo in aera diuinitus ſublati, deinde delati in terram, iuſſi ſunt Proclo Patriarchæ dicere, mandaret vt Triſagion illud ad terræ motum ſedandum ab omnibus caneretur, *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus & immortalis miſerere nobis:* ſicq. ceſſauit illa calamitas. Sed & per S. Trinitatem ſanctiſſimè Chriſtiani iurabant, & per eandem reliquos adiurabant in grauiſſimis cauſis, quemadmodum in Concilio Chalcedonenſi cernitur. Nam & in Græco Acumicenſium codice, hæc verba ſunt. *Per ſanctam Trinitatem vos adiuro, quæ cuſtos eſt Principum, quamq. colitis, & in qua baptizati eſtis, cuius quoque inuocatione ſaluamini, iubete preces meas relegi.* Quæ cùm ita ſint, ac tamen auſi ſunt in tantum impietatis barathrum ruere: quantopere initia ſuperbiæ cauenda ſint, exq. minimarum rerum contemptu maxima quæq. deinceps deſpiciantur, perlegat pius attentè, quæ Dorotheus ſcripta reliquit. Is ergo, *Memini* (inquit) *fratres mei, vidiſſe me aliquando huiuſcemodi hominem, qui in hanc miſerrimam ſeditionem incidiſſet. Et initio quidem, ſi quis è fratribus locutus quippiam eßet in alterius commendationem, & laudem, ſtatim illum ſpernebat, ac quaſi conſpuebat, dicens: Quis eſt ille? Non eſt alius præter Zoſimam, & qui cum eo ſunt. Poſt cœpit & illos contemnere, ac dicere neminem alicuius eſſe pretij præter Macharium. Et paulo poſt: Quis, ait, Macharius? Nullus eſt præter Baſilium, & Gregorium. Atque etiam non multo poſt, hos quoque cœpit pariter ſpernere, & nullum pretij vllius exiſtimare, niſi Petrũ & Paulum. Cui ego prædixi, quod euenit, fore, vt hos quoque tempore contemneret. Quod ſanè factum eſt, nam eos ſpreuit, & nihil eſſe habendum in pretio præter Trinitatem aſſerere cœpit, ſtatimque in Deum quoque factus inſolentior, exarſit, intumuit.*

(B and C in the left margin.)

Margin notes: *Iſa. 6.* — Vide Epheſinum Concilium ad Sanctiſsimã Trinitatem. — Actio prima Chalced. Cõcilii. — Quomodo ex minimis lapſus ad grauiſsima peccata fiat progreſſus. — Dorotheus Doct. 2. de humilitate. — Nota.

Atheiſmus tertius Lutheri contra nomen Homoouſion, ſiue Conſubſtantialem, à Patribus Nicænis receptum. Cap. IIII.

PRogreditur impietas, & quem hominem Satanas fermentare cœpit, non deſerit, quouſque fermentetur totus, *fiantq. nouiſſima illius peiora prioribus.* Lutherus igitur clauſtris pudoris ſemel perruptis, vbi ſenſim bellum indixit Sanctiſſimæ Trinitati, iam apertius ſe prodidit, cùm aduerſus Latomum ſcribens, vocem illam in Synodo Nicæna conſtantiſſimè receptam, ὁμοούσιον hoc eſt, *Conſubſtantialem,* ſe inquit odiſſe. Anima mea (inquit) odit hoc nomen. Quid ita? ob ipſamne vocem, an ob notionem vocis? Neutrum poteſt reſpondere, nihil enim aptius hac inueniri D poterat ad hæreſim Arianorum iugulandam, & ad vnicam, planeq. eandem numero, ac certè ipſiſſimam Dei eſſentiam indicandam. Id quod cùm ægerrimè ferrent Ariani, & Catholicos contemptim vocarent Homoouſianos, vides quam bonus illorũ fautor fuit Helias iſte Germanicus? Et verò quanti Nicænæ Synodi decreta in re tanta fecerunt illi, qui in ſua Confeſſione Auguſtana tantopere hanc Nicænam fidem extulerunt? Itaque aut certè Lutherus crediderit oportet perſonas Sanctiſſimæ Trinitatis non eiuſdem, & vnius eſſentiæ (quod ſanè omnem perfidiæ metam excedit) aut ſanè dicendum eſt, Spiritu illo contendendi adactum à dæmone fuiſſe, vt quod ignoraret, blaſphemaret. Sin autem nomen ipſum ὁμοούσιον oderit, quòd parùm Grçcum ſibi Germano, vel Conſubſtantiale, ſiue Conſubſtantiuum (vt Afri apud Vandalorum Arianorum Principem interpretati ſunt) ſibi (videlicet elegantiſſimo) parum La- E tinum videretur, ſapientiſſimum omnium ſe iactet neceſſe eſt, qui cùm nihil melius afferat, vniuerſam tamen illam antiquiſſimam & puriſſimam Eccleſiam ingenio, ſpirituq. admirabili præditam, infeliciſſimus morio & apoſtata ſe putet ſuperaſſe. At nomen hoc neque externum, nec barbarum eſt, ſed Chriſtianum, Eccleſiaſticum, ſignificantiſſimum. Quod ſi malebat dici ὁμοιούσιον id eſt, ſimilis ſubſtantię (vt quondam Ariani uolebant) intelligitur cuius ſpiritus fuerit Lutherus. Et D. quidem Baſilius Arianis ea lege conceſſit hanc alteram uocẽ, ſi fuiſſet adiectum ἀπαραλλάκτως: tum. n. ὁμοιούσιον idem deſignaſſet, quod ὅμοιον κατὰ πάντα. Sin autem id reiecit, quoniam in Scriptura expreſſum nõ eſt (quamuis profectò in illa altiſſimè impreſſa ſit eius notio, ac veritas) videt Lector quonã & Synodos illas quattuor, & quę fidei Symbola illo pu-

Margin notes: *Luc. 11.* — Lutherus aduerſus Iacobum Latom. — Lutherus odit uocem τὸ ὁμοούσιον. — Luther. quã temerè nomẽ Conſubſtantialis reiecerit.

blice admittere videntur, ac denique Spiritum illum, qui Synodos direxit, abigant. A
Et certè Lutherus ignorare non poterat vocem illam in Concilio Nicæno aduersus
D. Aug. lib. 3. contra Max. cap. 14. Arianos veritatis auctoritate (vt S. inquit Augustinus) & auctoritatis veritate fuisse firmatam. *Verum*, inquiunt, *& D. Hieronymus* (vt ait Lutherus) *nomen Homoousij ferre non poterat, nec tamen tantum illi, quantum nostro Luthero piaculum adscribitis.* Agnosco ipsius Lutheri, & qui eum imbuit, Satanæ astutias. Patres enim, cùm vnanimes & vnius labij sint in re fidei, sic repellit, vt ne flocci quidem faciat: at si tantillum apparet, quo per illos ædificium fidei prosternere possit, tum eorum auctoritas illi est sacrosancta.

Hæreticorū in Patrū auctoritate recipienda ars.

D. Hieronymus nunquam vocē ὁμοούσιος odio habuit.

Sed vt in primis fraudem Lutheri agnoscas, nunquam D. Hieronymus vocabulum Homoousij odio habuit, aut omittendum esse iudicauit, sed ab hypostasis voce cauendum esse opinabatur, quòd hanc cum voce Essentiæ Ariani sic confundebant, vt cúm vnum & idem esse videretur, ij propterea tres essentias callidè insinuarent. B Neque verum est, quod in libro de Concilijs Lutherus adiecit his verbis: *Sanctus Hieronymus vehementer perturbatus, lamentabiles scribebat ad Episcopum Romanum Damasum litteras, & cupiebat expungi vocabulum homoousion.* Extant enim duæ illius sancti viri epistolæ hac de re ad Damasum, in quibus nullam Homoousij expungendi mentionem facit. Quin verò alteram sic concludit: *Obtestor Beatitudinem tuam per Crucifixum mundi Salutem, per Homoousion Trinitatem, vt mihi epistolis tuis siue tacendarum, siue dicendarum hypostasum detur auctoritas.* Quibus verbis ut Lutheri impostura, sic & virorum illorum Sanctissimorum, ac doctissimorum, qui antiquas Apostolorum semitas terebant, cernitur pietas, atque modestia, cùm ad Summum Pontificem Romanū de rebus fidei confugerent. Itaque & veræ humilitatis fructum retulit, quippe qui in fide Catholica stetit, neque terminum transgressus est Nicænæ Synodi, quem Damasus salutatem, atque adorabilem vocat; C *Quo muro fortissimo* (inquit) *contra arma diabolica statuto, hoc remedio venena mortifera sunt depulsa, vt Pater & Filius vnius Diuinitatis, vnius virtutis, vniusq. magnitudinis debeant credi, vniusq. essentiæ, siue substantiæ, simul & Spiritussanctus.* Neque verò sapientius quidquam ea voce poterat inueniri. Essentia enim pro natura rei accipitur, qua vnumquodque constat, quæ quatenus multis indiuiduis & hypostasibus est communicabilis, quasi vniuersum quoddam est: ac proinde latius patet, quàm hypostasis; significantior item est quàm substantia. Hæc enim etsi nihil ab essentia differre dici possit, quoniam tamen videtur quædam esse accidentium sustentatio, non tam propriè Deo conuenit, cui omnia insunt per modum essentiæ, non item accidentis. Quo fit, vt quæcunque in Deo sunt, Deus esse rectissimè dicantur. At hypostasis, siue persona, quam Græci πρόσωπον, Latini quoque suppositum dixerunt, magis adhuc (ut cum Scholis loquar) essentię specificat existentiam, D vt quæ subsistentiam & incommunicabilitatem in sua propria definitione contineat. Quare & Boetius illam, *indiuiduam naturæ rationalis esse substantiam* circumscripsit. Hanc igitur vocem Patres adsciuerunt ad Diuinam essentiam in tribus personis docendam, ne quis vel Sabellianus tres hypostases esse chymæras arbitraretur, vel Arianus tres essentias in Deo statueret.

Priscorū patrum pietas atque modestia.

Damasus Epist. 5. quam cū 90. Episcopis qui ad se venerant, scripsit Episcopis Illyrici.

Quomodo recte S. Trinitas dicatur ὁμοούσιος.

Lib. de duab. naturis.

Ac Christiani quidem à D. Paulo edocti hoc ipsum antea crediderunt. Nam & propterea D. Dionysius, atque alij Deum μονάδα ἐν τριάδι τρισυπόστατον uocarunt. Ac cum post Sabellij hæresim (sicuti Ruffinus scribit) orthodoxæ huius fidei doctrina latius patuisset, Ariani tamen in eos scopulos impegerunt, vt tres hypostases pro tribus naturis, siue essentijs existentibus in tribus personis crederent, atque fallaciter (vt diximus) Catholicis obtruderent. E

D. Cæsar. cōtra Arianos.

Secuta sunt deinceps posteriora secula, quibus per uocem Homoousii non solùm reiecta est Sabellij crapula (ut D. Cæsarij fratris D. Basilij uerbis utar) ac loco hypostasis etiam personæ nomen Græci à Latinis mutuarunt, verùm etiam per vtramque vocem fides Catholica stetit inuicta. Itaq. nos Lutheranam abijcientes rabiem & odium, quo aduersus hanc veritatem, & uocem feruntur, dicamus cum Epiphanio; *Filius est Homoousios patri, non* συνούσιος id est, *simul habens essentiam, sed Homoousios, non extra Patrem genitus, vt quidam ironicè iactant, positu siue adoptione volentes esse filium, non veritate. Consensus autem est fidei dicere Homoousion, id est eiusdem*

Epiphan. In Ancorato.

A dem essentia: si enim dixeris Homousion, soluisti Sabellij vim. Non enim vnam hypostasin significat hæc vox, sed in se subsistere Patrem, in se subsistere Filium, & in se subsistere Spiritum sanctum. Præterea etiam non alienum ab eadem Deitate declarat, sed Deum ex Deo Filium, Deum Spiritum Sanctum eiusdem Diuinitatis, non tres Deos.

Pulchre uox *homousion* S. Trinitatem exprimit.

Atheismus quartus Melanchthonis aduersus essentiæ Diuinæ vnitatem, & personarum æqualitatem. Cap. V.

AT Melanchthon (verè nunc Melanchthon, ex quo plura vasa ad contumeliam sunt efficta) Magistri terens vestigia, quàm bellè doctrinam Nicænæ Synodi imbiberit, & alios docuerit, videndum est: *Necesse* (inquit) *est in Filio aliquid esse Diuinæ naturæ, non totum.* Ac post aliqua: *Necesse est* (ait) *aliquam esse in Christo naturam Diuinam.* Hæc ille anno superioris seculi trigesimonono. Sed postea quadragesimo quinto (vt errores alij ex alijs enasci solent) *Spiritum sanctum ait esse aliquid essentiæ Dei.* Ait enim loquens de Spiritu sancto: *Testatur per Ioelem Deus non mitti creatam agitationem, sed aliquid essentiæ Dei.* Quibus verbis nihil aliud designare potuit, quàm aut multas naturas Diuinas, aut certè multas eiusdem essentiæ partes. Id quod perfidum est, & iustissimè antiquæ hæresi tributum ab ea antiquitate, ad quam hæretici prouocant. Ac Locis communibus editis anno quinquagesimo octauo: *Non est* (inquit) *lacerata Diuina natura Filij, sed tamen fuit obediens Patri suo:* quæ sanè Ariana fuit hæresis. At non ita sunt locuti sancti Dei homines, quemadmodum fecit iste Grammaticus. Athanasius enim ait: *Istiusmodi igitur absurdis præter C veritatem emergentibus, necesse est, id quod integrè & solidè ex substantia Patris editum est, eius esse proprium filium. Nam integrè & solidè impartiri Patrem, idem est, ac si dicas, ex Patre gigni. Iam genitum esse, quid aliud significat, quam filij naturam?* Hæc ille.

Melanchthō partem Diuinæ essentiæ in Filio & Spiritu S. blasphemat. Melanchthō Loc. cō. ann. 1539. p. 8. & 10. In Locis commun. an. 45. pag. 53. Aug. li. de hæresib. hær. 74. Melanchth. Loc. comm. pag. 40. Oratione 2. in Arianos.

Præterea D. Augustinus (vt alios eorum seculorum complures omittam) *omnes* (inquit) *quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ est Deus, Diuinorum librorum veterum & nouorum Catholici tractatores, hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, vnius, eiusdemque substantiæ, inseparabili æqualitate, Diuinam insinuet vnitatem: ideoque non sint tres Dij, sed vnus Deus. Quamuis Pater Filium genuerit, & ideò Filius non sit, qui Pater est: Filiusque à Patre sit genitus, & ideò non sit Pater, qui Filius est: Spiritusque Sanctus nec Pater sit, nec Filius, sed tantum Patris & Filij Spiritus, Patri & Filio etiam ipse coæqualis, & ad Trinitatis pertinens vnitatem.* D Sic Augustinus. Credo igitur, quod plerique Sectariorum non tanti unquam fecissent Melanchthonem, quem maximum condum opum æstimarunt, si initio medullam veterum gustassent, neque verò prius eius placitis imbuti, & cæcati, ad ipsum postea Solem cum reliquis cæcutijssent.

Tom. 3. de Trinitat. lib. 1. ca. 4. Antiquorū fides de San. Trinitate.

Athéismus quintus Caluini, continens hæresis Sabellianæ & Arianæ quædam semina, hæresimque nouam Anthothcanorum. Cap. VI.

ATqui Lutherus & Melanchthon, quantùm subinde Caluino, mox ceteris ostium patefecerint, primò ad conuellendam, deinde ad pernegandam Sanctissimam Trinitatem: sic quidem, vt nec Patrem tanquam primam personam, neque Filium, neque Spiritum Sanctum inuocatione dignentur, neque per eam E iurare iam velint: Aduersarij ipsimet non diffitebuntur, si vis veritatis è corde ipsorū possit verum exprimere. Primùm enim, cùm è schola Lutheri, nullis Theologicis fundamentis innixus prodijsset, moxque ex tabula θεολογάτατος, ac tanquam oraculum Caluinus voluisset haberi, illicò tanquam *scrutator maiestatis est oppressus à gloria.* Cùm enim ignorasset duobus perfici vnamquamque personam Sanctissimæ Trinitatis, altero quod est essentia existens, altero quod proprietas est: prius ille omisit, sequenti solo retento. Sic verò cùm præcipuum omisisset, quod dat esse, atque operari ipsi personæ, non solum se perfidum Sabellianum ostendit, qui personas in Trinitate tanquā nudas proprietates, & qualitates in vnica Dei essentia residentes fecerit, verùmetiam subsecutæ labis Arianæ se suscitatorem egregium indicauit. Ariani enim (quod Sanctus

Lutherani & Caluinia S. Trinitatem nō inuocāt. Prou. 25. Vide Claud. de Sainctes Caluinus vna sola proprietate personam definiuit.

ctus scripsit Hilarius libro de pluribus Synodis, quibus eorum hęresis damnata est) ne- A scio quam incorpoream, & spiritualem dilatationem essentiæ Diuinæ faciebant, vt capacem trium personarum redderent. Ac verò Caluinus commentus est, Diuinæ essentiæ habenti vnam tantummodo existentiam, inesse latitudinem quandam spiritualem & incorpoream, in qua ordine tres proprietates resideant. Ac si in ligneo baculo satis lato tria foramina disposita essent, vnam quidem essentiam, & vnam existentiam habentia: verùm enimuerò in latitudine tres foraminum proprietates cerneremus, quarum prioris proprietas non posset esse secundi, neque secundi, ea quæ est tertij. Atqui cùm hac similitudine inferatur, Filium non habere à Patre essentiam, siue (quod in idem recidit) essentiam Diuinam Filij non communicari à Patre, quin verò æquè ei radicalem & primitiuam, atque Patri esse, quid effecerit, & qualis Lutheri discipulus fuerit, Christiani & docti iudicent. Certè etiam ille συνούσιον. id est, simul B habentem essentiam, non Homoousion, id est, consubstantialem Filium fecit: vti supra vberius exposuimus.

Caluinus facit filium συνόυσιον non ὁμοούσιον Patri.

Ignorauit præterea, & ignorans negauit Filium & Spiritum Sanctum esse Patris natiua germina, βλάστας φυσικωτάτας vt sapientissimè D. Dionysius inquit. Quo sensu alibi dixit, Patrem esse diuinitatem fontanam, θεότητα πηγαίαν. Sic enim Patres nostri inter ceteras caussas, cur vnus duntaxat sit Deus, non tres, hanc attulerunt, quòd Pater sit principium Diuinitatis: quòd ad ipsum, tanquàm ad fontem ceteri referant suam Deitatem: quòd (auctore D. Paulo) *qui sanctificat, & qui sanctificatur, ex vno omnes:* quòd denique *à Deo Patre omnis paternitas in cælo, & in terra nominatur*. Et verò Tertullianus asseuerat Filio Diuinitatem traditam esse, atque porrectam. D. autem Hilarius significantissimè & expressissimè. *Nihil* (ait) *nisi natum habet Filius*, Et S. Iu- C stinus Martyr, *Si Pater* (inquit) *innascibiliter habet essentiam, Filius nascibiliter, Spiritus autem Sanctus per processionem, inter eos sanè distinctionem versari licet cernere*. Quibus verbis liquet, quam agnoscat distinctionem inter Diuinas hypostases, nempè eam, quæ sola sumitur ex esse ingenito, genito, & procedente.

Patrem esse fontanam diuinitatem veteres dixerunt. *Heb. 2. Ephe. 3. Tertull. li. 4. de Trine. Hilarius lib. 4. de Trinit. in initio.*

Porrò Christus Dominus testatur Patrem, *sicut habet vitam in semetipso, sic & dedisse filio habere vitam in semetipso. Et ego* (inquit) *viuo propter Patrem. Ego scio eum. Ego ab ipso sum. Quod Pater mihi dedit, maius est omnibus. Clarifica me tu, Pater, apud temetipsum claritate, quam habui, prius quam mundus esset apud te.*

Ioann. 5. 6. 7. 10. 17.

Quare Caluinus Christum fecit αὐτόθεον, hoc est, *per se Deum*, tresq; Deos loco trium personarum nouus Trideita confinxit, vnde mox noua hæresis emersit Autotheanorum. Ignorauit igitur Diuinas personas, licet non solum sint per se, verum- D etiam in se (hoc est, non tantùm hypostases, sed & enypostata) sic tamen uniri inter se, & vt ita dicam, immeare inuicem sine vlla confusione, vt (quemadmodum loquitur Nazianzenus) Pater, Filius, & Spiritus sanctus sint ἀδιαίρετοι, & ἀσυγχύτοι, vnioque illa inseparabilis, atque distinctio simul sit, quam Græci περιχώρησιν, nostri circumincessionem appellarunt. Prius illud Epiphanius, posterius hoc diuinè D. Dionysius (si quis vnquam alius) attigit. Nam cùm Epiphanius ageret aduersus Noetianos, *Non dixit* (inquit) *Dominus, Ego vado, & ego veniam: sed, Ego, & ille, vt significaret vtrumq; tam Filium, quàm Spiritum, esse enypostaton, id est, in se subsistentem. Rursum, vt idem declararet de Patre, qui & ipse est enypostatos, adiecit, Spiritus veritatis, qui à Patre procedit, de meo accipiet.*

Hæresis Autotheanorũ.

Vide D. Bernard. ser. 50. in Cantica, aduers. errorem, Gilb. Porretani.

At D. Dionysius: *Mutua & reciproca principalium hypostaseon mansio, & sedes planè* E *supra omnem modum vnitur, nullaq; parte confunditur, similis lucernarum luminibus (vt exempla domestica, & quæ sub sensum cadunt, vsurpem) quæ cùm in vna domo ardent, tota in se totis insunt, & cùm pura sint, certamq; habeant alia ab alijs peculiariter consistentem distinctionem, vniuntur ipsa distinctione, & distinguuntur ipsa vnione. Nam certè in domo multis luminaribus positis, constat in vnum aliquod lumen omnium lumina coniungi, ac vnum indistinctum splendorem emittere, adeò vt nullus, opinor, possit huius lucernæ lumen à ceteris, ex aere omnia lumina complectente, distinguere, & alterum sine altero cernere, quippe in totis tota sine permixtione temperata sint. At verò, si quis vnum facem è domo subduxerit, ita simul educet vniuersum eius lumen, vt nec quicquam aliorum luminum cum ipso*

D. Dionys. lib. de Diui. nom. c. 1.

Circumincessio, siue περιχώρησις.

attrahat,

A *attrahat, aut de ipso alijs deferat. Erat enim ipsorum (vt dixi) totorum per tota completa, absolutaque vnio, absque vlla prorsus miscella, & alicuius partis confusione, quippè cùm lumen re vera in aere corporeo, & ex materiato igne penderet. Vbi quidem superessentialem vnionem longè superare dicimus, non solùm corporeas coniunctiones, verùm etiam illas, quæ in ipsis mentibus, intelligentijsque existunt, quas sine mixtione, & modo, natura, superiore, habent lumina illa supercælestia, Deoque similia, tota per tota iuxta participationem, ipsis, qui vnione omnis superante participant, conuenientem.* Hæc D. Dionysius. Sed dies me deficeret, si persequi velim, quæ alij Apostolici viri, viuacissima fide, eruditissima doctrina, castissima vita, martyrio etiam ipso, de tanto mysterio disseruerunt, vt à me sanè auertatur oratio, Atheorum istorum sordes cum Catholicorum gemmis necessariò conferente, & commiscente, nisi quòd retecta illorum effronti, & blasphema inB scitia, video id verum esse, quod inquit Tertullianus: *Hæreses nosse, debellasse est.* Hæreses nosse est debellasse.

Atheismus Sextus Lutheri, Melanchthonis & Schmidelini contra Diuinarum personarum æqualitatem. *Cap. VII.*

Sed iam peperit vipera, & disrupta est, ac infausta Atheismorum soboles simul erupit: itaq; vbi horum vnus caput exeruit, ecce quàm multos aptos, & nexos inter sese attrahit secum. Diximus Melanchthonem scripta reliquisse hæc: *Natura Diuina non est quidem lacerata, aut mortua, sed fuit obediens Patri, quieuit, cessit iræ æterni Patris.* Hæc ille. At nunquid simile in Luthero eius Duce legitur? Et legitur; & quoniam in pretio habuerit fidei Symbola, quæ Lutherani sui sequaces cantillant, intelligitur. Præterea quanam arte populis ad æternam perniciem illuserit, Lutherus se
C liquidò cernitur. Is enim in suis magnis Postillis ait: *Imperitos quosdam facere Christum hominem omnipotentem.* Quòd sanè Catholici semper rectissimè dixerunt, qui Christum hominem Deum crediderunt, & credunt. At Nestoriani Lutheranam istam prædicationem libenter excepissent: sicque Lutherus iam Arianus, & Nestorianus apparet. Quam labem, vt non tam à se abstergeret, quàm vt initio non inhæreseere sibi ostenderet, mirum est, quantùm Satanas ipsi nouorum errorum instillabat, perque eum miserrimis populis, ac (quod sanè dolendum est) nimis credulis quibusdam Principibus ex eodem poculo propinabat, vnde vsque ad fœcem biberat. Nestorianū profitetur, Conc. de natali Domini.

Alibi enim: *Mihi* (inquit) *negotium fuit nuper cum Nestorianis, qui pertinacissimè contra me disputabant, defendentem quod Diuinitas possit pati.* Et infra. *Oportet dicere: Hæc caro, hic sanguis & Cælum & Terram condidit. Viden' ex Ariano & Nestoriano non Du*- Et Eutychianum. Lib. de Conc.
D *cem & Magistrum, sed monstrum istud euasisse Eutychianum?* Vt simile aliquid illi iam competat, πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα. Hoc est, *Ante Leo, retroque draco, mediumque chimera.* Sed dicent forte aliqui. Absit vt Lutherus in Eutychianam foueam inciderit. Si enim id de illo quæsiuisset, hoc præcisè negasset. Sanè qui hæc dicunt, nesciunt quid dicant. Ego verò, quod ipsemet Lutherus scriptum reliquit, in ipsum retorqueo, vt constet me iure posse & illi hoc dicere: *Ex ore tuo te iudico, serue nequam.* Et alterum illud: *Est, qui non solùm quæsierit & iudicauerit,* verum etiam æternum te punierit. Tam enim multa, & omnem nequitiam superantia hac de re eodem in libro euomuit, nemo vt sit, qui, si paulò cordatior esset, Lutheranas illicò hæreses non abominaretur, atque abijceret. Nam non satis habuit asserere *Eutychen non fuisse Hæreticum,* sed adiecit fore *in die iudicij cum Christo aliquos Hæ*- Hesiod. in Theogn. Luc. 19. Ioan. 8.
E *reticos iudices, inter quos cum Nestorio numerat Eutychen. Leonem autem,* addit, *cum Cyrillo damnatum iri.* Oro te quisquis es istis laqueis implicitus per æternam salutem tuam, cernisne hinc Apostatam vnum nouos iam Assessores cælesti Regi ex inferno attribuentem: ac verò impudentissimè insultantem duabus ex quattuor prioribus Synodis, Ephesinæ, & Chalcedonensi, quibus interfuere tot verorum Theologorum agmina, totque sapientissimi Antistites; & quarum decreta vniuersa Ecclesia semper constantissimè est amplexa? Ac tamen (quod certè, suffusus pudore vestri uix audeo scribere) quasi Redemptor, & Saluator vester esset Lutherus, adhuc nescio quare detineamini, quin resipiscatis. Sed quicquid sit de noua Eutychiana & Nestoriana hæresibus, de quibus paulò post fusius agam; nunc ad Melanchthonem reuertor. Quæro igitur Dictum Lutheri superans omnem in sanctum hominem procacitatem. Lutherus Saluator Lutheranorum.

igitur de Melanchthone: quæro item de ijs, qui nouam in Saxonia, præeunte choragо Andrea Schmidelino, concordiam fabricarunt: nonne isthic facitis Dei filium minorem Patre? Minorem (inquam) secundum Diuinitatem? Habet enim expressè Nicænum, & Athanasij Symbolum: Filium esse Patri consubstantialem, Deum verum de Deo vero, æqualem secundum Diuinitatem. At fabri illius Concordiæ discordis, Christum & ipsi (inquiunt) non solùm vt hominem, sed item, vt Deum, fuisse obedientem. Quod si locum scire aueas, vbi Atheismi istius blasphemiam inseruerunt, is est tertio controuersorum Articulorum capite. *Credimus,* (inquiunt) *docemus, & confitemur magno consensu, quòd Christus quidem verè sit nostra iustitia, sed tamen neque secundum solam Diuinam naturam, neque secundum solam humanam naturam. Credimus autem Christum totum secundum vtramque naturam esse nostram iustitiam, in sola videlicet obedientia sua, quam ille Patri ad mortem vsque absolutissimam præstitit.* Hæc illi. Sed & paginis sequentibus (cùm hoc illis videretur sese parum complanasse viæ ad præcipitium) operosius rem exponunt. *Tota* (inquiunt) *totius personæ Christi obedientia, quam ille Patri vsque ad ignominiosam Crucis mortem nostri caussa præstitit, nobis imputatur.* Et infra. *Cùm autem obedientia Christi non sit vnius duntaxat naturæ, sed totius personæ,* & quæ sequuntur. At ecquid hoc est boni viri? Num satis non fuerat dicere, *Persona?* Nequaquam: Vtrique enim naturæ obedientiam haud tribuissetis, nisi *Totius personæ* dixissetis. Nam & per *totam personam* significari à vobis duas naturas, nouo dicendi modo, vos Theologissimi eodem in libro testamini. Sed aliter Christus nos docuit: secus locutæ sunt ueræ Synodi, per quas Spiritusanctus veram concordiam peperit. Alio modo doctissimæ Academiæ docuere, vnà cum vniuersa Christi Ecclesia, quæ (frangamini licet ô Hæretici) fuit, est, erit *firmamentum, atque columna veritatis.* Itaque cùm Christus mortuus non sit secundum Diuinitatem, sed secundum carnem, secundum illam quoque naturam obediuit, secundum quam mortuus est, non secundum Diuinam. Nam ipsa mors obedientia fuit summa, & absolutissima.

Quō nouæ Concordiæ consarcinatores filium minorem patre secūdum diuinitatem faciant.

Pag. 559.

Pag. 566.

Pag. 717.

Totam personam Christi duas naturas Hæretici impiè faciunt.

1. Tim. 3.

Ac certè, vt hoc ex charitate addam, si Satanas corda uestra non auerteret à recto verbi Diuini intuitu, rectius, ac sine tot ambagibus, quas ne vos quidem capitis, poteratis cum Apostolis loqui. Diuus enim Petrus, cùm de Christi Domini obedientia in morte scriberet, disertè ait, *Christo igitur in carne passo,* &c. & Apostolus, antequam dixisset, *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem,* scripserat: *Exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens.* Quibus verbis diuinè præmonuit, non secundum formam Dei, qua æqualis est Patri, sed secundum formam serui, qua minor est Patre, Christum obedientiam vsque ad mortem Deo Patri præstitisse.

1. Pet. 4.

Philipp. 2.

Atheismus Septimus Caluini, & Bezæ duas in Christo personas insinuantium; Christi humanitatem omni super hominem gratia & præstantia spoliantium; passionis Christi efficaciam, Deique omnipotentiam negantium: Lutheri item Deum passum affirmantis: Caluini rursum, & Melanchthonis Christo anxietatem & dubitationem tribuentium: Brentij denique, atque Bezæ verba Lucæ Act. 2. deprauantium.

Cap. VIII.

At Caluinus ne infæcundior Luthero & Melanchthone haberetur, primò reprobat hanc sententiam: *Trinitas est vnus Deus.* Deinde *Patrem* ait *esse Deum per excellentiam: Filium minus eximiè.* Tum addit, minimè sibi ac veritati aduersari, quod Gentilis quidam, quem Bernates necarunt, dixisset, *Deum habuisse vim gignendi, quia voluit.* Quod si ita esset, neque necessariò, nec naturaliter genitus fuisset, sed & Patri esset inæqualis. Quæ sanè omnia statuunt Arianismum non minus, quàm cùm Apostoli verba expendens. *(Qui subiecit ei omnia)* hæc *ad Christi naturam Diuinam & humanam refert:* cumque ait, Filium impropriè dici Creatorem, & Deum de Deo, lumen de lumine. Quod quid est aliud, quàm hunc facere cum alijs creaturam? Et tamen maximè proprius loquendi modus ille fuit, quem item ad Arianos & alios Hæreticos refellendos sapiens vsurpauit antiquitas. Habent igitur

Epist. 2. ad Polon.

Contra S. Trinitatem impia Caluini dicta.

Lib. contra Gentil. in resp. ad 10. Prothesin.

Instit. Cal. lib. 2. cap. 14.

1. Cor. 15.

Hilarius, Athanas. & alij.

A igitur Nouatores Caluinum ex iſta ſui Lutheri reformatione, plus quam ſatis Arianum, ſicut Sabellianum fuiſſe, ſuperius eſt oſtenſum. Nunc accipiant Neſtorianum, videlicet gradatim incedentem verſus Mahometiſmum & Atheiſmum, quem omnium hæreſum eſſe finem meritiſſimè D. inquit Auguſtinus. Cùm igitur Caluinus dicat, ſuſceptam eſſe extra tempora ab æterno Dei Verbo perſonam mediatoris, & hanc quidem perſonam non ab officio, ſed à re ipſa definiat, quemadmodum ex Boëtio fecit, nonne apertè indicauit credere ſe cum Neſtorio duas eſſe perſonas, temporalem alteram, alteram æternam? Magiſtrum autem apertius prodidit Beza, cùm aduerſus Brentium ſcripſit *duas in Chriſto eſſe vniones Hypoſtaticas, vnam in corpore & in anima ſimul perſonaliter vnitis, alteram in λόγῳ, & homine ad vnum Chriſtum perſonaliter conſtituendum coeuntibus*. Quo de errore admonitus, dum eum corrigere ſtuduit,

B eructauit verbum malum, & nouis blaſphemijs auxit. Sed & ante Caluinus ipſe, vt omnes articulos fidei de Sanctiſſima Trinitate, deque CHRISTI Domini incarnatione, paſſione, deſcenſu ad inferos infirmaret, auſus eſt in Lauſannēſi Conciliabulo, cùm negaſſet per Hypoſtaſin ſignificari perſonam, adijcere hæc verba: *Se Athanaſij Symbolo nec credere, neque diſcredere, donec ad Scripturarum gnomonem illud examinaſſet*. At quàm egregium examinatorem, & quantum Geometram? Videlicet Caluinus, qui ne perceperat quidem notionem illarum vocum, quas vel ab Apoſtolis traditas, vel ex Diuinis Scripturis formatas edidere ſapientiſſimi Nicænę, & reliquarum Synodorum Patres; poſt tot denique ſecula expectandus erat, vt eſſet definitatum rerum examinator, & iudex: aut verò uniuerſæ Chriſti Eccleſiæ malè proſpexerat Spiritus ſanctus, qui in Lutheri & Caluini tempora, in duos nempè eiuſmodi homuncio

C nes (quoniam ſi Deo placet, tam rectè inter ſe ſe, ac cū Chriſti Eccleſia conuenerunt) definienda primarum quattuor Synodorum decreta non reiecit. Verumenimuerò non ſolùm in ſalebris iſtis hæſere Caluinus, & Beza, ſed & currum (vt eſt apud Germanos in Prouerbio) protruſerunt vlterius, ſicque in omne præcipitium & cœnum corruerunt: rum verò quicquid Eraſmus, Lutherus, Melanchthon, Centuriatores, aduerſus Verbum Dei incarnatum effutierunt, eadem ipſi vel alijs verborum circuitionibus (vt viderentur ſemper nouarum rerum auctores) vel ijs deteriora (ſi quæ poſſunt eſſe alia) in ſua ſcripta transfuderunt.

Ac primùm, humanitatem illam Chriſti Sanctiſſimam, omni ſuper hominem gratia & præſtantia ſpoliarunt, innixi obliquè ijs Apoſtoli verbis: *Debuit per omnia fratribus ſimilari, excepto vno peccato*. Etenim quas Dominus ex vnione Diuinæ naturæ

D cum humanitate ſupra reliquorum Beatorum ſortem, ſingulatiſſimas dotes conſecutus eſſet ignorantes, ne diſcere quidem (id quod verè reproborum eſt) voluerunt. Tum enim cognouiſſent carnem aſſumptam ſic depoſuiſſe imperfectiones ſuas, vt licet proprietates haud amiſerit, nouas tamen acquiſiuerit uires, quibus præſtare id poſſet, quod antea non poterat. Id quod cùm ex alijs, tum ex igniti ferri ſimilitudine Patres quàm potuerunt aptè monſtrarunt. Et ferrum enim eſſentiali vna facultate retenta, vim tamen nouam, multis accidentibus depoſitis, acquirit, qua non fuerat antea præditum: & corpori etiam alia ſunt idiomata, idque alias exerit functiones, cùm animatum eſt, quàm cum anima caret. Quamobrem ſi quis diceret, quoniam ferri proprium eſt non lucere, nec vrere, propterea id non lucere vnquam aut vrere, facilè redargui poſſet; cum ei reſponderetur, id effici ex alijs proprietatibus,

E quas per vnionem proprietatum ignis obtinuit.

Atneque hæ ſimilitudines tantæ ſunt, vt vnionis, & (vt ita dicam) fœdetis, quod humanitati cum Diuinitate arctiſſimum ac perpetuum interceſſit, eminentiam queāt exprimere. Singulatiſſima enim iſthæc unio eſt & longè vt maior, quàm vt quæ in ſolius gratiæ, gloriæ, & virtutis communicatione ſit poſita. Propterea enim Neſtorium perſonas filij Dei & hominis diuidentem, & copulari illas dicentem eiuſdem poteſtatis nexu & communicatione, Synodus Epheſina refutauit, his verbis: *Non poteſt vnire naturas ſola dignitatis aut poteſtatis aqualitas. Dicere Deum & hominem ſibi inuicem velut dignitatis & auctoritatis vnitate coniunctos, nouitas vocis eſt, & nihil aliud*. Hæc illa. Quæ Synodus cùm duorum item Apoſtolorum exemplo rem hanc illuſtraſſet,

Qũo Caluinus ſit Neſtorianus.

Calui. lib. 1. Inſt. cap. 13.

Theodorus Beza in lib. Placidi, & Modeſti, reſ. aduerſ. Brentium par. 25.

Beza lib. de Hypoſtatica duarum in Chriſto naturarum vnione, aduerſus Iacobi Andreæ Aſſert. pag. 64. et 65.

Caluini ſuperbum dictum.

Beza duas hypoſtaticas uniones fingit.

Hæretici priuant humanitatē Chriſti omni gratia & preſtātia ſupra hominem.

Hebr. 2. & 4.

Damaſc. lib. 3 cap 8. lib. 4. cap 3.

Vnio hypoſtatica quomodo ferro ignito aſſimiletur.

Vnio hypoſtatica ſuperat alias, uniones.

Vide item 5. Synod.

strasset, qui licet inæquali essent maiestate, dignitate, potestate constituti, non tamen A
inde fiebat, vt in unam & eandem personam coalescerent, refutationi erroris anathe-
Anathe. 3.
ma adiunxit: *Si quis* (inquit) *in vno Christo diuidit subsistentias post vnitionem, sola so-
cietate coniungens ea, quæ secundum dignitatem est, vel etiam auctoritatem, aut potestatem,
& non magis conuentu, qui per vnitatem factus est naturalem, anathema sit.*

Cyrill. in expos. Nicænæ Synodi. Vide Epistolam Alexandrinorum ad Nestorium. Obserua, 4 decreta quatuor Synodorum admittis, an nō hic de Sacrificio Missæ deque ueritate Eucharistiæ disertissimè agatur.

Ex earum ergo dotium humanitatis Christi denudatione, quam Sacramentarij au
dacter inuexerunt, ecquid aliud consequi poterat, quàm vt carni Christi viuificatio
adimeretur, & naturæ humanæ à Diuinitate assumptæ adoratio, ac denique inuoca-
tio subtraheretur? Quod quidem cùm facerent Nestoriani, qui (vt ait D. Cyrillus)
*Cælum & Terram sugillantes, Catholicos Anthropolatras, id est, hominis adoratores vocita-
bant, omnium Patrum Catholicorum armis, & Ephesina Synodi anathemate confossi sunt.
Necessario* (inquiunt) *& hoc adycimus. Annunciantes enim sicut secundum carnem mor-* B
*tem unigeniti Fily Dei, id est, Iesu Christi, & resurrectionem eius, & in cælum ascensionem
pariter confitentes, incruentam celebramus in Ecclesijs Sacrificij seruitutem, sic etiam ad
mysticas benedictiones accedimus, & sanctificamur, participes sancti Corporis & pretiosi
Sanguinis Christi omnium nostrum Redemptoris effecti, non vt communem carnem percipien
tes (quod absit) nec vt viri sanctificati, & uerbo coniuncti secundum dignitatis unitatem,
aut sicut Diuinam possidentis habitationem, sed vt verè* VIVIFICATRICEM, *&
ipsius Verbi propriam factam. Vitam enim naturaliter, vt Deus existens, quia propria
carni vnitus est,* VIVIFICATRICEM *eam esse profitetur. Et ideo quamuis*
Ioa. 6.
dicat ad nos, Amen Amen dico vobis, nisi manducaueritis Carnem filij hominis, &
biberitis eius Sanguinem: *non tamen eam vt hominis vnius ex nobis existimare debemus
(Quomodo enim iuxta naturam suam* VIVIFICATRIX *caro esse poterit?) sed* C
vt verè propriam eius factam, qui propter nos filius hominis est factus, & vocatus. Et
hæc quidem diuinitus illi Patres vnanimes. Quæ tamen fidei consensio semper fue-
rat, quemadmodum & ante Concilium Ephesinum D. Hilarius ostenderat: & mul-
Hilar. lib. 8. de Trin. 1. Io. 4.
to antea D. Ioannes Euangelista Antichristos eiusmodi homines nominarat, *quo-
niam soluerent Iesum.* Et postea Concilium Hispalense scriptum reliquerat his ver-
Quis Christum dissoluit.
bis: *Siue humanitati Christi Diuinitatem quis demat, siue humanitatem Diuinitati detra
hat, Christum Sacrilega infidelitate & blasfema prædicatione dissoluit.* Sed Epiphanius,
Epiphan. hæres. 69.
cur Christum adoremus, sequentibus & ipse verbis planè declarauit. *Sancta ergo Dei
Ecclesia non creaturam adorat, sed Filium genitum, Patrem in Filio, Filium in Patre cum
Spiritu. Et horrendus, ac horribilis Angelis Filius Patris citra ambiguitatem ab his, qui vi
tam cupiunt, creditur, & adoratur. Et; si nondum regnat, quomodo semper reperitur ado* D
Heb. 1. Psal. 94. Ephes. 2.
rari ab Angelis & Archangelis, & ante aduentum in carne, vt de ipso Scriptura dicit, cùm
induceret in orbem terrarum primogenitum, adorent ipsum omnes Angeli eius? Sic
quoque dilucidè D. Hieronymus in dictum illud Pauli, *ipsius factura sumus*, ait:
*Multi timore, ne Christum creaturam dicere compellantur, totum Christi mysterium negant:
Nos liberè proclamamus, non esse periculum, eum dicere verum esse Deum & hominem, &*
Rom. 1. Galat. 4.
*Crucifixum, & maledictionem tota spei nostra fiducia profitemur. Ecquid hic trepidare-
mus, aut non clamaremus, qua talem, hoc est, qua hominem, esse creaturam: cùm Paulus
apertè scribat,* hunc Dei filium factum esse ex semine Dauid secundum carnem, factum
ex muliere, factum sub lege?

Athanasius in Arianos Orat. 5. Phil. 2.

Quamobrem præter id, quod aduersus Hæreticos, qui Catholicos appellabant
idololatras, Athanasius scribens dicebat: *In Arianos & Ethnicos id delirium compete-* E
re: In nomine uerò IESV *omne genu esse flectendum, neque carnem verbo* DEI *ignomi-
niam attulisse, quin verò carnem per verbum* DEI *esse glorificatam. Et non creaturam
adorari, sed Creatorem creato corpore indutum, alibi* pulchrè ostendit his verbis: *Respon-*
Athana. de Incarn. Christi.
debitis (inquit) *nos rem creatitiam non adoramus. O stulti, cur non cogitatis creatum Do-
mini corpus? Num auferre adorationem eius vultis, qui increatus est? Et quia increati
corpus factum est, ideò eius corpus dicitur cuius factum est: ac ei proinde sacra offertis, ve-
stram adhibentes adorationem, eaque de caussa legitimè adoratur & diuina colitur adoratio-*
Io. 1. Matth. 28.
*ne. Deus enim Verbum est, cuius proprium est corpus. Ideo cum accessissent ad eum mulieres,
pedes eius tenuerunt, & DEVM adorauerunt.* Sed præter eam testium nubem, quam

hue

A huc ex omni antiquitate inferre poſſemus, videat, qui iſta non legit, quæ doctiſſimus noſtri temporis Epiſcopus, cùm hae de re plurima lectu digniſſima collegiſſet, alicubi ſcripſit. Patres enim aliquibus de cauſſis Chriſtum hominem, & omnia, quæ in ipſo ſunt, vnica adotatione latriæ pronunciarunt eſſe adoranda: tum quia unicum in Christo ſuppoſitum filij DEI manet ſaluum, cui latria debetur, quæ propter res aſſumptas nullo modo imminui poteſt, vel uitiari: tũ quia illius ſuppoſitum cõicatur omnibus, quæ ad ſe aſſũpſit; vnitur enim humanitati, vnitut carni, vnitur animæ, ideò etiam meritò ipſi in his redditut eadem latria. Itaque ob eas cauſſas Chriſto homini, animæ, & carni eius, vnica eum Filio DEI diſpenſatur latria, propter vnicum Filij DEI ſuppoſitum latriæ fundamentum, quod omnibus aſſumptis ſit commune.

Chriſtus, vt homo vnica adoratione latriæ adorandus.

Vide Epiph. in Ancorato.

Porrò & inde factum eſt, vt hanc naturatum concomitantiam in Euchariſtia Cal-
B uinus Neſtorium imitatus negaret, & negandam toti mundo (quantum in ſe fuit) proponeret. Neſtorius enim ſic arguebat, *Hoc eſt, non Diuinitas mea, ſed corpus meum. Caro Chriſti comeditur, & Diuinitas edi non poteſt: caro igitur Chriſti diuinitatem non habet.* At ij, qui Alexandriæ conuenerant, quique Epheſinæ Synodo cum Cyrillo interfuerant, reſponderunt, non fuiſſe dictum à CHRISTO, *Hac eſt Diuinitas mea, ſed* Hoc eſt corprs meum, *ſiue Diuinitatis mea: cùm aliud corpus viuificandi virtute non polleat, nec à Diuinitate ſubmoueatur in Euchariſtia, tanquam ibi ſubiacet communis, & non filij Dei caro; nec Verbum viſibile eſſe queat per ſe, ſicut nec patibile, ſed per carnem; nec viuificare Caro poſſit, niſi per eandem Diuinitatem. Quemadmodum ergo* (inquit) *Diuinitas non eſt eſibilis, niſi per carnem, ita nec humanitas eſt adorabilis, vel viuificatrix niſi per Diuinitatem.* Ideoque *vbique illas conuerti oportet, & maximè in Euchariſtia, vt mu-*
C *tuas dent operas, & ſuas vires exerant.* Hæc ille.

Vide Clau. Sanctes. Repet. 9. de adorat. Euchar.

Matth. 26. Mar. 14.

At uerò Bucerus (quem morientem ſcribunt eſſe profeſſum, nondum natum eſſe Meſſiam) ſectarijs latiorem viam ſtrauit, qua non unum fidei articulum redderent incertum ac dubium: ſed quid dico dubium? quinimò prorſus eximerent ex animis Chriſtianorum. Sic enim calidiſſimus ſerpens intelligebat uim, effectumque redemptionis imminutum iri, ſi de CHRISTI deſcenſu ad inferos ſecùs, quàm oporteat, crederetur. Varios ergo uarijs infudit errores, ut incertitudinem ſecuta perfidia, aut tolleret, aut blaſphemè interpretaretur tantum fidei articulum, quem Prophetæ, Apoſtoli prædicatione, Epiſtolis, Symbolo: deinde Synodi atque vniuerſa CHRISTI Eccleſia credendum eſſe liquidiſſimè declarauerunt.

Buceri religio.

Buccerus negauit Chriſti ad inferos deſcenſum.

Clauinus autem aliud quiddam impium commentus eſt, cuius hæc uerba ſunt:
D *Nec verò deſcenſum Chriſti ad inferos omittere conuenit, in quo ad Redemptionis effectum non parum eſt momenti, vt eo prætermiſſo, multum ex mortis Chriſti fructu depereat. Nihil actum erat, ſi corporea tantum morte defunctus fuiſſet Chriſtus, &c.* Hæc Caluinus. *Nihil ergo* (inquit) *actum erat.* At quomodò is, qui veritas eſt, dixit in Cruce, [a] Conſummatum eſt? Quomodò & illud, quod Apoſtolus dixit [b]: *Nos cùm inimici eſſemus, Deo reconciliati per hoſtiam ſui corporis?* Et aliud, [c] *Tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis,* [d] *vt reconciliet ambos* (populos) *in uno corpore Deo per Crucem,* [e] *interficiens inimicitias in ſemetipſo?* Et illa quoque. [f] *Reconciliauit nos in corpore carnis, eius per mortẽ,* [g] *Iuſtificati in ſanguine eius?* Rurſus [h]. *Reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius,* [i] *in quo habemus Redemptionẽ per Sanguinem eius, Remiſſionem peccatorum, ſecundum diuitias gratia eius?* [k] *Quem propoſuit Deus propitiato-*
E *rem per fidem in ſanguine eius, propter remiſſionem præcedentium delictorum?* [l] *Quanto magis ſanguis Chriſti mundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum Deo uiuenti? Et:* [m] *Vna oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos?* Et: [n] *Vt per mortem deſtrueret diabolum, & liberaret eos, qui timore mortis erant obnoxij ſeruituti?* Videat igitur mihi Caluinus, an ita locutus eſt is, qui raptus ad tertium Cælum vidit res diuiniſſimas? Sed & Patres non aliter ſcripſerunt. Itaque iſtius Sacrificij in Cruce peracti pleniſſimos fructus perpendens Auguſtinus ſic inquit: *Quis ergo tam iuſtus & ſanctus Sacerdos, quàm vnicus filius Dei, qui non opus haberet per Sacrificium ſua purgare peccata, nec originalia, nec ex humana uita, qua adduntur? Et quid tam congruenter ab hominibus ſumeretur, quod pro eis offerretur, quàm hu-*

Caluinus morti Chriſti omnino detrahit.

Inſt. c. 16. numero 5. 10.

a Io. 19.
b Rom. 5.
c Epheſ. 5.
d Coloſſ. 1.
e Epheſ. 2.
f Col. 1.
g Rom 5.
h ibid.
i Epheſ. 1.
K Rom. 3.
l Heb. 9.
m Heb. 10.
n Heb. 2.

Auguſt. de Trin. lib. 4. capit. 14.

Sacrificium Christi in cruce omnes numeros perfectionis habuit.

mana caro? Et quid tam aptum huic immolationi, quàm caro mortalis? Et quid tam mundum pro mundandis vitijs mortalium, quam sine vlla contagione carnalis concupiscentiæ caro nata in vtero & ex vtero virginali? Et quid tam gratè offerri & suscipi posset, quàm caro Sacrificij nostri, corpus effectum Sacerdotis nostri? Vt quoniam quattuor considerantur in omni Sacrificio: cui offeratur, à quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur, idem ipse vnus, verusq; Mediator per Sacrificium pacis nos reconcilians Deo, vnum cum illo maneret, cui offerebat, vnum in se faceret, pro quibus offerebat, vnus ipse esset, qui offerebat, & quod offerebat. Hæc D. Augustinus. At mitto ipse alia sexcenta, quibus horrenda blasphemia Caluini refellitur, asserentis Christum nihil in cruce sua morte egisse: & verò, infernales in anima necessariò perpessum esse pœnas, neque ad limbum descendisse *ad educendam inde captiuitatem, quam in cælum euexit,* quemadmodum Propheta prędixit. A

Zach. 9.
Psal. 67.

Nauclor. in Chron.

Atqui vt Satanas agnoscatur Architectus huius Lutherani, Caluiniani, Ariani Atheismi, qui multos alios secum inuoluit, cum ex Bartholdo Robarensi, qui ante ducentos annos Spiræ combustus est, pestilens illa vox erupisset, *Christum in cruce ob dolorum acerbitatem, de animæ suæ salute dubitasse:* non satis habuit Lutherus cum eo sentire, (licet siue ad tempus huiusmodi quædam reticeret, siue primò per suos emissarios, vti sæpè solebat, id spargeret in vulgus, dum procliuiorum ad impietatem hominum corda tentaret) verùm, & Deum esse passum apertè aduersus Zuinglium pronũciauit. Melanchthon item eandem Christo Domino dubitationem & anxietatem tribuit, quam deinceps Caluinus abominandis verbis cumulauit, cùm diceret: *Torqueri Dominum oportuisse hac consicientiæ anxietate, ac si à Deo derelictus fuisset, imò ac si Deum habuisset infensum, atrosq; in anima damnati ac perditi hominis cruciatus pertulisset.* At Beza quid? Hic, quod Scriptura disertè dicit, *Non derelinques animam meam in inferno,* quodq. ad literam de Christo citatur à D. Luca, inaudita impudentia Euangelistam corrigens, seu potius deprauans, sic inuertit: *Non derelinques cadauer meum in sepulchro.* Brentius autem aliquandò minus malè, sed postea pessimè: *Nihil enim* (inquit) *aliud est descendere ad inferos, quàm perire.* Sed & hunc articulum Ariani curabant è Symbolo expungi, & alij postea, qui ex eorum semine prognati nouos Atheismos pepererunt. B C

Luther. lib. de concilijs.
Lib. 2. instit. c. 12. num. 5. 10.
Psal. 15.
Act. 2.
Beza in Annotat. in acta Apostolorũ 2.

Accedit ad hæc, ex negatione carnis viuificantis, & aliarum dotium supernaturalium humanitatis Christi, negatio sanctissimæ Eucharistiæ. Ex hac verò occasio sumpta Omnipotentiæ Dei euertendæ. Sic enim Beza in ea confessione fidei (licet identidem edita) quam in conuentu Possiaco protulit, nunquam hoc attributum Dei seu uocem Omnipotentiæ inseri uoluit. Et Caluino uel ipsi quoque hæretici obiecerunt, eũ nunquam pluribus laudibus Diuinam potentiam extollere solere, quàm cùm eam minueret uel obscuraret. Verus omnium hæreticorum ars hæc fuit astu Satanæ inuecta per Sadducæos, quos cum resurrectionem negassent, Christus reprehendit *errantes, quòd nescirent Scripturas, neque uirtutem Dei,* per Marcionistas, quos Tertullianus (ut diximus) redarguit, confitentes quidem Dei nomen, sed substantiam eius & amplitudinem negantes: per Arianos, quos D. Hilarius & reliqui; per Valentinianos, quos D. Irenæus: per Origenistas, quos Epiphanius tanquàm Atheos accusant, quòd suis erroribus Omnipotentiam Dei (licet Deum quadantenus faterentur) tollerent. Hanc igitur virtutem Christi, in quo uiuificandi erant omnes, quiq. carnem nobis suam eandem admirabili modo, sed uerissimo tradidit, cùm Sacramentarij negent, quonam modo Omnipotentiam Dei sartam tectam tuebuntur? Et Beza quidem easdem Omnipotentiæ Diuinę exceptiones, quas Plinius Atheus affert, depromit, ut suo se iudicio prodar, qualis intrinsecus in Deum sit. Ac Caluinus, dum rider sapientem Theologorum distinctionem (quæ passim non in Scripturis solùm, sed & in ipsis rebus cernitur, quas præter naturæ ordinem & naturarum proprietates Deus edidit, potestatis nempè Diuinę, alterius ordinariæ, alterius extraordinariæ & absolutæ) in idem recidit, cùm istã potestatem, *Abditam,* mutato nomine, uecare coactus est. Ac cùm Diuinitati Omnipotentiam adimeret, eamq. non solùm intra naturalium proprietatum cancellos, uerùm intra priuatum suum iudicium cohibere ausus fuisset, ecquid humanitati Christi, ecquid Diuinæ Eucharistiæ iniuriæ non irrogasset? Verùm enimuerò, cùm & alij excel- D E

Caluinistæ omnipotentiam Dei non confitentur.

Herbusius, et alij.
Matth 22.

Tertull. aduersus Marcionem.
B. Hilarius de Trinitat.
Iren. 5. lib. Epiphanius de Origenistis.

Beza planè Atheus qualis Plinius.

Caluinus negat aliam potestatem Dei ordinariã aliam absolutam.

A excellentes viri blaſphemias iſtas attigerint, præcipuè ij, qui de Caluini Atheiſmis perdoctè ſcripſerunt, id ſatis eſto, neminem vnquam Patrum aut Euangeliſtarum & Apoſtolorum, aut denique Prophetarum locutum eſſe ita de Deo, Diuiniſque myſterijs, ſicut iſti ſceleratiſſimè fecerunt. Mirandum vt non ſit, ſi Diuino iudicio (ſicuti refert Euagrius) Neſtorij linguam vermes corroſerint. Caluinus quoque corpore à vermibus exeſo, fętentem animam ad inferos exhalauerit.

Claudius Sainctes, Genebrard⁹, Stapletonus, & alij.

Atheiſmus Octauus Lutheri, Brentij, aliorumque Lutheranorum Chriſti humanitatem Diuinitati æquantium, doctrinam Catholicam de communicatione idiomatum conuellentium, adeoque complures Symboli articulos. Cap. IX.

B

DIxeram Lutherum non ſolùm Arianam & Neſtorianam, verum etiam Eutychianam hæreſim amplexum fuiſſe. Sic enim decebat omnem iniuſtitiam & perfidiam implere eum, qui tam bellè Synodos, Academias omnes, Eccleſiam totam reformaturum ſe iactabat. Id ego nunc planius faciam. Ac primo quemadmodum cùm timeret permiſcere naturas, diuiſit (vt oſtendimus) cum Neſtorio perſonas, ſic dum vitare Neſtorium voluit, incidit in Eutychis impietatem, prorſus vt in eum illud quadrauerit, quod quidam Poeta cecinit.

Lutherus quo Eutychianus ſit factus.

Dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt.

Horat. in arte.

Extat Lutheri liber, quem inſcripſit *De Cœna Domini*. In eo Sacramentarios reprehendit, ſoli humanitati, non item Diuinitati paſſionem Chriſti tribuentes. Deindè C ipſam Domini humanitatem euehit in Deitatem, quippe qui ait: *Neceſſe eſt eam Chriſti eſſentiam, quæ eſt cum Deo vna perſona, longiſſimè extra creaturas collocare, ideoque tam longè, quam Deus ipſe extra creaturas eſt*. Quibus verbis ordinem, ac dignitatem, non locum, aut ſpacium notat. Nam & eodem libro aſſerit, vbique eſſe Chriſti humanitatem. Et alibi. *Credimus* (inquit) *quòd Chriſtus Ieſus ſit iuxta humanitatem ſuper omnes creaturas collocatus, & omnia impleat*. Et poſtea: *Et habeat omnia in ſua manu, & ſit vbiuis præſens*. Ex quibus uerbis, iudicium verorum Theologorum eſto, quàm prorſus illud colligatur: Si Chriſti humanitas extra ordinem creaturarum ſit, non eſſe creatam naturam, ſed eſſentiam increatam: quare nec amplius humanitatem, ſed Diuinitatem eſſe dicendam. Quin verò, ſi tantùm humanitas Chriſti abſit à creaturis (quod ad dignitatem attinet) quantùm abeſt ipſemet Deus, erit infinitæ dignitatis, atque eminentię. Quamobrem aut erunt duæ naturę infinitę, aut Chriſti huma D nitas erit conuerſa in Deitatem. Aperiant igitur oculos ſeducti.

Lutherus Sermon. de Sacram. Cœnæ Domi.

Luthero humanitas Chriſti nō eſt creatura.

Brentius autem, quique hunc ſecuti ſunt (licet poſtea, quæ hæreſum natura eſt, inter ſeſe pugnantia ſcripſerint) cùm quæcunque attribuuntur uerè perſonis, attribui poſſe pariter naturis opinati eſſent, perſonam Chriſti cum ipſius humanitate confuderunt. Idiomatum enim communicationem non minus in naturis, quàm in perſonis fieri putarunt: cùm tamen naturæ eam inter ſe haud poſſideant communitatem, quam in eo aſſequuntur, in quo coadunantur, & ſubſiſtunt.

Cõmunicatio idiomatum non eſt naturarū, ſed ſuppoſiti.

Hinc igitur ſuam Vbiquitatem, ſiue παντηποπίαν & Omnipręſentiam ſtatuerunt dum feruore quodam diſputandi, & primas ferendi abrepti, arcem ſuam collocarunt in ijs Scripturæ verbis: [a] *Aſcendit ad Cælos, ſedet ad dexteram Patris*. [b] *Data eſt mihi* E *omnis poteſtas in cælo & in terra*: [c] *Dedit illi Dominus ſpiritum ſine menſura*: [d] *Omnia ſubiecit ſub pedibus eius*: [e] *Pater diligit filium, & omnia dat in manu eius*. Qui ſanè ratiocinandi modus, ſine cauſſarum & periſtaſum ponderatione, Hęreticos ſemper adegit in præcipitia. Ecquis enim tam ſtupidus ſit, qui aſſerat, cum omnia cum Chriſto dicat Apoſtolus [f] *nobis eſſe donata*, ideo electos dicendos eſſe omnipotentes? aut quoniam idem ipſe dixit, [g] *Omnia poſſum in eo, qui me confortat*, ſibi quoque communicata fuiſſe omnipotentiam? aut quia Chriſtus dixit, [h] *Omnia traham ad meipſum*, non eſſe id cum aliqua limitatione intelligendum? Quo ſanè modo intelligebat Chriſtus: hoc eſt, eos eſſe trahendos, qui velint ipſi quoque trahi?

Origo hæreſis Vbiquitariç.

a *Mar. 16.*
b *Matth. 28.*
c *Ioan. 3.*
d *1. Cor. 15.*
e *Ioan. 3.*
f *Rom. 8.*
g *Philip. 4.*
h *Ioan. 12.*

Lutherus autem ſatis habens ſuperſeminare zizania, & abire, in maiori Confeſ-

sione, *Nolle se* (inquit) *eum quoquam contendere de Vbiquitate, tanquam de re minimè necessaria: cùm non alia quærenda sit ratio corporalis præsentiæ Christi quàm ipsius verba.* A
Melanchthon verò prodigiosam, & vetustati eruditæ ignotam esse Vbiquitatem dixit, quam tamen (vti supra monstratum est) Lutherus Eutychen laudans satis approbauit. Id quod ex eo adhuc satis liquidò colligi potest, quod neq; is, neque Philippus suus, in Confessione Augustana, vel in Apologia, Eutychianę hæreseos, vti neque Nestorianæ mentionem fecerint, quam tamen superiorum hæresum fecerant: eo fuco visi non damnasse, quas re ipsa in corde souebant, sicuti monstratum est.

Lutherus & Melanchthō Eutychen inter Hæreticos non recensent.

Discordiæ Lutheranorum.

Chemnitius Ioachimus Morlinus. Pau. Eberus Nicolaus Hemingius. Victor Strigelius.

Thes. 57. 60. 62. 50. 102.

Ex Lutheranis deinde sese opposuere nonnulli ministri, atque ut quidam referunt, Nicolaus etiam Selneccerus. Id ego scio, cùm Dresdæ essem à fide dignis accepisse me, eum Concordiam Schmidelianæ contrariam Franckfordiæ ad Oderam edere voluisse, sed alicuius hortatu, ne id ludibrio Catholicis esset, destitisse. Alij verò (vt B
Illyricus) ea de quæstione dubitarunt.

Schmidelinus denique ipse cum ijs, qui homini quadantenus adhærerent, nescius resipiscentiæ, Vbiquitatem istam mordicus retinuit, quamuis sexcenties, fuerit conuictus. Extat defensio disputationis Ingolstadij habitæ à Theologis Societatis nostræ contra eundem Schmidelinum, edita ab Alberto Sperlingio: ex qua disputatione Claudius Sanctes Episcopus fatetur ingenuè complura se excerpsisse, quæ quarta repetitione de veritate Eucharistiæ aduersus Vbiquitarios accuratè est persecutus. Prodijt item non ita multò antea Gregorij Valentiæ Theologi nostri erudita aduersus duas sectas Vbiquitariorum & Sacramentariorum tractatio, quæ penitus Schimidelini diuerticula, atque commenta nouissima retexit, atque reiecit.

Gregorius d Valētia Vbiquitarios penitus debellauit.

Dresdæ anno 1571. Lutherani damnāt Vbiquitatem.

Nota.

At Ministri qui Dresdæ ante quattuordecim annos conuenerunt, planè isti errori C
repugnarunt. Sic enim inter alia scribunt: *Commentitia ista communicatio physica, quæ nostro tempore cum Vbiquitate corporis Christi introduci cœpta est, vniuersæ Orthodoxa Ecclesiæ, & toti orbi Christiano, inde vsque ab initio incognita fuit, atque etiamnum à Pontificys reijcitur, & taxatur acerrimè.* Postea infra: *Commentitia illa Vbiquitas horrendum in modum corrumpit omnes penè articulos fidei de Christo, ac discrimen Diuinæ & humanæ naturæ in Christo delet, atque euertit.* Hæc tum Lutherani ministri, Catholicos secuti. Quæ cum ita sint, fateor, vehementer miratus sum, cùm Misnensium ad humanitatē, atque prudentiam natorum ingenia expeterer, sic tamen nescio qua verecundia, vel respectu complures Christianam mentis uim, & lucem amisisse, vt cùm post decenniū de ista nouissima Schmidelini Concordia Dresdæ non vnus consensus sit habitus, prorsus contrarium decerneretur, & haberent pro sacrosanctis articulis fidei, quę paulo antea prodigijs & portentis reiecerant. D

Rursus eam approbant.

Sed age, dispiciamus adhuc quanti momenti in re fidei sit ab Catholico tramite recedere, eaque reuocare in dubium, quæ semel optimè definita sunt. Lutherus enim non adeò magnum se commisisse facinus existimabat, cùm diceret: *Quæstionem de Omni præsentia humanitatis Christi, haud esse magni momenti:* sed tunc in solitas spiras sese contorquebat Satanas, vt cauda, vel sibilo pestilens uenenum in multorum animas infunderet. Simili astu & arte (vt huc non inutiliter digrediar) vsus est, cum ab initio per Lutherum conuellere Purgatorij fidem vellet. *Rem enim* (dixit Lutherus) *non esse tanti, vt licet illud esse crederet, tamen ad id credendum cogeremur.* Sic etiam de vtraque specie Eucharistiæ pugnantissimis modis primò locutus est, verum vbi ferus aper tantillum sepem aperuit, mox varijs bestijs aditum in eam patefecit, atque E
omnia susque deque inuertit, & denique utrique speciei istis ambagibus tanquam per cuniculos, ueritatem, ac rem ipsam uniuersam subtraxit. Nam qui Laicis Diuina mysteria conficiendi (qui tamen nihil conficiunt) potestatem à Deo concessam mentiebatur, & Cōsubstantiationis inauditum cōmentum inuexerat, quid faciebat aliud, quam uitalem Ecclesiæ cibum è faucibus Christianorum eripere, Sacramentarijs autem interea quidlibet audendi licentiam pessimo exēplo porrigere, ut & ipsi eandem ueritatem altercando funditus euerterent? Iam uerò cùm de Purgatorio dubios plurimos reddidisset, nullo negotio huc illuc impellere potuit ædificium, ut actis iam tot rimis ad terram prosterneretur. Quamobrem animæ iam non paucæ ad omnem illā

Satanæ ast⁹. quo Lutherum in fœdiores errores paulatim præcipitauit.

conscientiæ

A confcientiæ licentiam,non libertatem folutæ,Purgatorium primò,deinde inferna,po ftremò cœleftia, Diuinaque pernegarunt. Iftius ergo Vbiquitatis femine,tanquam venenato telo(latenti tamen)iugulum ipfum,vt ita dicam,Symboli fidei petitum eft. Quod enim nullius momenti erat Luthero, en quò tandem euafit? Si enim omnia Diuina attributa humanitati Chrifti communicata funt: iam Chrifti Domini conceptio, Natiuitas, paffio, mors, defcenfus ad inferos, refurrectio à mortuis, afcenfio ad Cęlos, defcenfus ad iudicandum, è plurimorum animis fublatus eft, ipfaque in primis Diuinitas oppugnata. Nam non magis Diuinitatis, quàm humanitatis Chrifti erit opus, ipfa mundi creatio (& quidem tanquam ab effectiuo principio) cùm tamen hęc vni Diuinitati competat, creaturæ nequaquam. Sic item humanitas Chrifti fuerit ante incarnationem, & ante conditum mundum, fi ęternitas quę principio, & fine carens connumeratur inter Diuina attributa, ipfi tribuatur humanitati. Ecquid uerò obftabit, quo minus æquè in vtero aliarum mulierum, atque Beatiffimæ Virginis eodem tempore fuerit Chriftus? Nam fi per iftos Chriftus (vt homo) per hypoftaticam vnionem omnipotens factus eft, neceffe quoque inde fit, vt ubique adfit. Quæ omnia (vti reliqua pleraque abfurdiffima, & blafphema) reijcienda funt. Animę porrò cum corpore vnió, quę fimilitudo à Patribus ufurpata, rationem attingit hypoftaticam, potuiffet aliquatenus iftas difpellere tenebras, fi ea, qua decet methodo, in Diuiniffimis iftis myfterijs (ficut noftri Theologi faciunt) progredi voluiffent. Sicut enim (aiunt) duæ in homine naturæ fic diftinguuntur, vt tamen non duas perfonas hominesve, fed indiuiduum vnum, ex duplice natura, fpirituali & corporea, conftituant: ita in Chrifto fit, vt non duo Chrifti euadant, fed duæ naturæ fic coniungantur, vt tamē (ficuti diximus) non confundantur, aut altera in alteram tranfeat, vel commutetur.

Articuli fidei à Lutheranis fublati.

B

Blafphemiæ Vbiquitariorum.

Animæ cum corpore vnio declarat vnionem hypoftaticā Atha. in Symb.

C Ac quemadmodum anima cum corpore coniuncta corpus animatum denominat: fic Diuinitas cum humanitate hominem Deum. Præterea, vt animæ cum corpore funt quędam actiones communes, quales funt fentire, appetere, triftari, gaudere, amare; quędam autem proprię intelligere, velle: Sic Diuinitas quafdam actiones, feu ἐνεργείας humanitati Chrifti communicat, rerum nempe omnium peritiam, & miraculorum effectionem: quafdam autem fuæ naturæ proprias, & quas ad fui perfectionem natura humana non requirit, fibi referuat, cuiufmodi funt Omnipotentia, æternitas, & fi quæ aliæ funt eiufmodi. Vt verò anima multa per corpus gerit, per quod legit, ædificat, ferit; plura uerò per fe, fine corporis adminiculo, adminiftrat, ut cùm qua fi foluta carnis contagione, meditatur, & contemplatur æterna: Sic Diuinitas multa per Chrifti humanitatem exercuit; per quam miracula edidit; cœleftem fapientiam nunciauit mundo; falutem noftram eft operata; in Euchariftia corpus ipfum Chrifti, & Gratiam confert; corpora mentesq; alit: Pontificis, & mediatoris officium obit; & pleraque alia exequitur maximè falutaria. Verumenimuerò, ut anima non omnia verè & effentialiter cum corpore communicat, fed duntaxat verbotenus (corpus enim humanum non dicitur rationis, confilijque particeps nifi per accidens: rurfumque corpus communicat cum mente omnia, quæ fibi funt propria, nifi quadam confecutione; neque enim fecabilitatem, morbos, mortalitatem, & fimilia ei tribuit) ita Diuinitas non vniuerfas fuas proprietates humanitati largitur, & viciffim humanitas, fuas Diuinitati non tribuit, nifi per idiomatum communicationem: Sic enim Chriftus homo dicitur æternus, omnipotens, vbique confiftens; quia Deus etiam eft, cuius hęc funt attributa, & quafi notæ proprię. Poftremo, quemadmodum actiones vtriufque toti compofito uerè tribuuntur, quæ alioqui naturis feparatis tantummodo conuenirent (fic enim homo intelligit, vult, ratiocinatur, medicinam facit, negotia exercet, ęgrotat; cum tamen intelligere, velle, ratiocinari, functiones fint animæ proprię, ægrotare verò, fitire, efurire, corporis, reliquæ vtrique communes) ita toti perfonæ Chrifti omnia abfolutè tribui poffunt, quæ figillatim de altera naturarum prædicantur. Chriftus enim æternus eft & temporalis, infinitus & finitus, vbique & non vbique contraria profectò multa propter diuerfas naturarum proprietates, in fe unum colligens.

D

Communicatio idiomatū qualis fit.

E

Hęc cùm ita fint, illa interim attentè retinenda funt, quæ ijdem Theologi addunt.

Diuersitas quę inter unionem hypostaticã, & corporis animæque coniunctionẽ reperitur.

In primis, non sicut anima & corpus hominem secundum substantiam componunt, A
ita Diuinitatem & humanitatem partes esse Christi constituentes. Deinde, si vnio Diuinitatis, humanitatisque æquaret vnionem animę & corporis, Diuinitas esset forma humanitatis, eaque vnio esset essentialis, cùm tamen sit tantum personalis. Præterea vnum efficiunt hominem anima & corpus, sicut potestas & actus, sicut materia & forma: atqui vtraque natura hic actus est, & velut forma. Rursum ex anima & corpore efficitur tertium quid, quod nec anima est, neq; corpus, scilicet homo, vtraq; natura constans: sed Christus tantùm significat unam personam habentem duas naturas. Postremò ex anima & corpore fit quoddam, quod neque proprium est corporis, neque animæ, sed vtrique commune: ex natura autem Dei & humana, nullum suppositum efficitur, sed id quod erat Diuinum suppositum, sustentat vtramq; naturam.

Per unionẽ hypostaticã non facta est naturarũ cõfusio.

Cùm igitur ab Hæreticis plus quàm satis importunè in quæstionem vocaretur, B
qualisnam assumpta natura humana per vnionem cum Diuino verbo euaserit, non quidem essentialiter, hoc est, ex se, aut physicè, neque subiectiuè (nec enim hac de re agebatur, cùm planè constaret non posse sic esse, nisi talem, qualis natura cæterorum hominum) sed ineffabili modo: Patres Synodi Chalcedonensis, cùm essent oculatissimi, nec ad Nestorianos, & Sacramentarios, qui peruersè colligebant; neque ad Euthychen, atque Vbiquitarios, qui falsum in argumentando sumebant, quemadmodum superius demonstratum est, declinarunt. Itaque sapienter definierunt, per vnionem haud fuisse sublatam naturam differentiam, sed utramque magis permansisse inconfusam.

Gratia vnionis quæ. D. Thom. 3. p. q. 6. art. 6. D. Thom. 3. p. qua 7. ar. 11. ad 1. Athan. in Symb. Epistola ad Nestorium. Col. 2. Epistola 3. ad Volusianum. Vide August. ad Dardanum. Epist 57. Enchirid c. 36. lib. de Trinit. varijs in locis. Lib. de Trin. & vnitate Dei. Tractat. 57. in Ioannem Iustin. Martyr. in expositione fidei. Cyril. cap. 5. lib ad Clidonium.

Cùm verò ex ijs, quæ diximus, Theologi eam esse idiomatum communicationem intelligant, quæ non uni naturæ, ea quæ sunt alterius, sed uni supposito utriusque naturæ proprietates tribuit, Gratiam unionis cordatissimè dixerunt esse ipsum esse C
personale: quod gratis datum est assumptæ naturæ humanæ in persona Verbi. Id quod etsi sine mensura, hoc est, cum tota plenitudine Diuinitatis Verbi fuit datum, sic tamen fuit, vt ipsa humanitas nullo modo illud sit, sed (quod superius quoque satis innuimus) vt subsistat per illud.

Eam proinde (de qua locuti sumus) similitudinem à D. Athanasio allatam adhibuerunt dicentes: *Sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus. Quamuis enim* (inquit D. Cyrillus) *Verbum habitauerit in nobis, & dictum sit, habitare in Christo omnem plenitudinem Diuinitatis corporaliter: attamen intelligimus, eum talem sibi fecisse habitationem, qualem & anima hominis habere creditur ad proprium corpus.* At D. Augustinus ad Volusianum: *Sicut* (ait) *anima vnitur corpori, vt homo sit,* D
ita in unitate personæ Deus vnitur homini, vt Christus sit. In illa ergo persona mixtura est animæ & corporis, in hac persona mixtura est Dei & hominis, si tamen recedat auditor à consuetudine corporum, qua solent duo liquores ita commisceri, vt neuter seruet integritatem suam. Quanquam & in ipsis corporibus aeri lux incorrupta misceatur. Ergo persona hominis, vnio est animæ & corporis: Persona autem Christi unio Dei & hominis. Hæc illi. Quos Diuinitus spiratos cùm fidei Magistros habuerimus equidem non video, cur istam nouorum Atheorum fęcem, iam amplius saltem apud se tolerent ij, qui se Christianos uocant, & veram fidem in Christum Dei Filium profitentur.

Atheismus Nonus Lutheri, Melanchthonis, & aliorum, contra arbitrij libertatem. Cap. X.

E

Ioan.

SEd isti impietati tot eorum uarietatibus circumamictæ, tanquam insidiosissimè bestiæ, iam omnis larua detrahenda est: & quando comprobata tot rationibus veritas exploditur, obijcienda propius est ægrotorum oculis ipsa prauitas mor bi, vt Deus iustificetur; si minus resipiscere uelint, *qui diligunt magis tenebras, quàm lucem.*

Satanæ artes. Diuin. Instit. lib. 3.

Ad superiora igitur stratagemata Satanæ hoc accessit etiam, vt cum reliquæ artes in decipiendis mentibus sibi non successissent, iam fuco aliquo insigniore se adornaret, ne terribilis bestia agnosceretur; interea uerò inescaret innumeros ad perditionem. *Ille nempè* (inquit Lactantius) *insidiatur uniuersis; sed eos, qui Deum nesciunt,*

A *nesciunt, errore impedit, stultitia obruit, tenebris circumfundit: eos autem, qui Deum sciunt, primum dolis & astutia aggreditur, vt cupiditate ac libidine irretiat, & peccati blandimentis deprauatos impellat ad mortem. Quòd si dolo nihil profecerit, vi & violentia deijcere conatur.* Hæc Lactantius.

Id ergò in omni hæresi verissimum fuit. Eò autem verius est hoc tempore, quod *habet irã magnam, qui scit modicum sibi tempus superesse*, quo suas exercat artes, cæteroquin nocendi peritissimus, quòd per tot secula profecit ætateatque perfidia. Itaque colligit omnia, vt quàm amplissimum suum reddat Regnum, ac denique mole sua tan quàm fulgur, iterum in abyssum ruat.

Apoc. 12.

1 Neque verò valentiore machina detrahere ad se cuncta putauit, quàm si quosdam eo veneno infecisset, Diuinam vt bonitatem obliquè carperent. Quid igitur fecit? B Vrsit Lutherum, eiusque sectatores, vt eam verbotenùs summis laudibus extollerent, sæpèque illud vsurparent, *Omnia nobis per filium gratuitò donata fuisse. Mediatoris fidem vnicum salutis portum esse*. Hactenus haud malè. Sed tamen hæc Satanas præmisit, vt tentato vado, in hominum simpliciorum corda altiùs sese latenter immergeret: quos vbi reddidit securiores de nescio qua fidei non viuæ iustitia, ecce tibi larуata bestia cornibus se prodidit, quibus diuinam bonitatem ferire conaretur. Iustitiam verò istam tantam, nihil tamen in nobis denique efficere, nisi imputatione, asseruit. Vides' ad Lutheri cauponam hederam sine vino? Quin uerò cum clamare incepisset, Spiritumsanctum nobis esse datum, qui gratuita illa dona obsignaret, fiduciamque nobis, & certitudinem suo testimonio confirmaret, mox alterum erexit cornu, quo Christi Domini meritum, ac vim re ipsa tolleret. Docuit enim mox auda- C cissimè, Diuinum eundem Spiritum, non intus cor tangere; non aciem mentis illustrare; non animos imbuere; neminem intus inflammare. Quid ita? Sanè, vt ex omnium cordibus omnis ad pietatem stimulus eximeretur: ac protinus salutaris ille *timor abijceretur, qui initium est sapientiæ*; quique vrget, vt à peccatis resipiscamus, atq; addit calcar ad ritè colendum Deum, & ad Christi gratiam custodiendam. Quibus fundamentis subrutis, ecquid in mentibus hominum, aut fidei, aut Religionis non concidisset? Erexerat igitur primum hoc impietatis vexillum Simon Magus: expli cuere Marcion, Cerdon, & alij: at qui altius illud sustulerunt, seseque hoc tempore antesignanos non uocati exhibuerunt, fuerè Lutherus, Melanchthon, Caluinus, Beza, & reliqui. Et illi tamen antiquitus nunquam sunt ausi tam præsens venenum euomere, vt apertè Deum facerent peccati auctorem. Quinimò eorum nonnulli malue- D runt duos Deos, duoque principia, boni alterum, alterum mali constituere, quales fuere Cerdon, Marcion, Manichæus, quique Gnostici (id est sapientes) vocabantur. Adeò erat adhuc in eis aliquis pudor extrinsecus, ne prorsus insipientes haberentur.

Lutherani verbotenus Deum laudant.

Iustitia imputatiua vanissima res.

Timorem Domini Lutherus expu lit.

Psal. 110. Prou. 1.

Maiores Hæreticorũ huius temporis.

Tertullian. Iustinus. Augustin.

Quæres, quanam arte adeò euidentem blasphemiam Satanas inuexit? Dicam. Illi, cùm liberum arbitrium homini demerent, hominis lapsus Deo sensim tribuere inceperunt: cùm verò id facerent, iam Dei bonitatem æternam negarunt. Neque enim, qui Deũ esse bonum diffitentur, hi vel Deũ esse fatentur. Qua de tota re acerrimè Tertullianus cùm alibi, tum secundo aduersus Marcionem libro agit.

Qua ratione adducti sunt Hæretici, vt Deum aucto rem malorum facerẽt.

2 Id verò vt faciat, docet inprimis bonitatem Dei Creatoris esse æternam: præsertim ex hominis & mundi factura, atque ex ea, quæ præscripta est homini, lege. Neque enim hominis lapsum Deo, sed hominis libero arbitrio esse imputandum. *Hæc e-* E *nim* (inquit) *erit ius Diuinæ Gratiæ, potentior vtique natura, habens in nobis subiacentem sibi liberam arbitrij potestatem, quod αὐτεξούσιον dicitur: quæ cùm sit & ipsa naturalis, atque mutabilis, quoquò vertitur, natura conuertitur. Inesse autem nobis τὸ αὐτεξούσιον, naturaliter, iam & Marcioni ostendimus*. Hæc ille. Sed aliquanto post. *Nisi enim* (ait) *homo deliquisset, optimum solummodò Deum nosset ex natura proprietate. At nunc etiam iustum eum patitur ex caussa sua necessitate, tamen & hoc ipso optimum, dum & iustum. Et bono enim iuuando, & malo puniendo iustitiam exhibens, utramque sententiam bono præstat, hinc vindicans illud, inde remunerans illud. Sed cum Marcione plenius disces, an hoc Dei sit totum*. Hæc igitur quoque Tertullianus, qui posteà rationibus alijs hoc ipsum genus argumenti accuratissimè persequitur, quas ipse sum-

Deum negat qui eum bonum negat.

Tertullian.

Hæreticis Deum aucto rẽ mali causantibus aduersatur.

αὐτεξούσιον. i. liberũ arbrium quale.

Homo causa est sui delicti, nō Deus.

matim huc inferam. Protsus enim docet, homini delictum esse imputandum, quem A ad rectè viuendum creauerat Deus. Neque propterea Deo id ascribendum, quòd afflatus Dei sit anima, quæ delinquit: quia habet quidem vtique anima illas lineas Dei, qua immortalis; qua libera sui arbitrij: qua præcisa plerunque, qua rationalis: tamen & in his imago dunraxat Dei, non vsque ad ipsam vim Diuinitatis. Neque etiamsi in diabolum transcriberetur culpa, vt instinctorem delicti, propterea in Creatorem dirigendam, vt in auctorem diaboli, vtpotè qui Angelus à Deo, & bonus factus sit, non diabolus, id est, delator. Porrò si post delictum hominis iudex, & seuerus fuerit Deus, non ad maliciam, sed iustitiam pertinere. Quæ iustitia cùm perpetuò in Deo cum bonitate conspirarit, non rectè seorsum deputari Deum bonum, & seorsum Deū iustum: imò uerò omne iustitiæ opus bonitati Dei procurare; quippè cùm timor iudicij ad bonum, non ad malum conferat. Si quando itaque Deus legatur condens B mala: de malis pœnæ, non culpæ intelligi. Iustitiam proinde esse, atque adeò bonitatem Dei, quæ seueritas videatur. Et iudiei non exprobranda, quæ iustitiæ accidunt: non magis, quàm medico ferramenta, quæ secant, inurunt, amputant, & constringūt. Denique totum ordinem Dei bonitatis, ostendit ex eius misericordia in errantes, patientia in non resipiscentes, & præstantia in merentes.

Deus auctor est malorum pœnæ non culpæ.

Deinde ad Antitheses veniens Marcionis, etiam ad bonitatem Dei pertinere probat talionis pœnam, ciborum immundorum prohibitionem, & Sacrificiorum onera. Nec minus etiam legales quasque disciplinas, ne illi momento vacarent à Dei respectu. imò uerò etiam rapinam argenti, & auri, mandatam à Deo Hebręis in Aegyptios: pluris enim ualuisse sexcentorum millium operas per tot annos, & filiorum iacturam quos merserant. Nullam uerò etiam cōtrarietatem esse in Deo prohibente Sabbathis C operari, & iubente aream circumferri etiam in Sabbatho. Neque enim similitudinum prohibitarum legi refragari ęnei serpentis, aut Cherubin, & Seraphin aureas effigies, quæ longè diuersas habebant causas ab idololatria, de qua uetans similitudinem fieri, subijcit, *Non adorabitis ea, neque seruietis eis:* fuisse enim etiam rationalem Dei institutionem Sacrificiorum, auocantis ab idolis, quæ tamen rursus reiecerit. Non rectè etiam leuem Deum dici, cùm reprobat aliquandò probatos, aut probat quandoque reprobandos: nihil enim magis bono etiam iudicij conuenire, quàm pro præsentibus meritis, & reijcere, & adlegere. Proinde pœnitentiam apud Deum prauè interpretari Marcionem: nam & in Græco sono (vt pote μετανοια) pœnitentiæ nomen non ex delicti confessione, sed ex animi demutatione compositum est.

Exo. 11. & 12.

Imaginum vsus in veterum testamēto non reprobatus.

Exo 20.

Ex his igitur, quæ aptissimè scripsit Tertullianus, intelligi potest, quantùm in eo D desudauerit Satanas, vt tot impietates in mundum importaret: quas anteà vel solo naturæ lumine illustrati Philosophi quidam, vt Plato, quem citat Theodoretus aduersus affectiones gentilium; vel Iudæi, qualis fuit Philo; vel denique Apostoli, & Irenęus contra Florinum, & Blastum, & Iustinus, ac reliqui omnes detestati sunt. Lutherus autem in easdem asserendas sic toto pectore incubuit, vt ex assertione articuli trigesimi sexti *liberum* inquiat *arbitrium esse figmentum in rebus, & titulum sine re, quia nulli est in manu sua quippiam cogitare boni, vel mali, sed omnia de necessitate absoluta euenire.* Quod & Poeta voluit quando dixit, *Certa stant omnia lege;* & Christus Matthæi sexto, *Folium arborum non cadit in terram sine patre vestro.* Et infra *Non est dubium, Satana Magistro, in Ecclesiam venisse hoc nomen, Liberum arbitrium.* Sic Lutherus. Quin verò, vt omnem sibi, alijsque viam præcideret ad emendationem, in ea- E dem præfatione sic fuerat præfatus: *In ceteris articulis de Papatu, de Concilijs, de, Indulgentijs, alijsque non necessarijs, magis ferenda est leuitas, & stultitia Papæ, & suorum: sed in hoc articulo, qui omnium optimus, & rerum nostrarum summa est, dolendum ac flendum est, miseros sic insanire.* Hæc ille. Quibus vides, habitam à se fuisse pro optimo articulo, & rerum Lutheranarum summa, negationem eius rei, sine qua Dei bonitas, & iustitia consistere, vel apparere neutiquam potest. Variauit postea Melanchthon, modò aiens, modò negans: vt & aliquando liberum arbitrium fateretur, aliquando autem omnem libertatem, atque contingentiam tolleret. Is enim, concedendum est (inquit) *quod Scriptura Apostolica tribuat homini, etiam nunc post lapsum,* libertatem

Theodoretus lib. 5. affect. Grecar. Philo lib. de Agricultura. Et in lib. de Transfugis. Irenaus contra Blastum & Florinum. Vide Euseb. lib 5. cap. 20. hist. Iustinus sine quo auct fuit lib. de quaest. Gentilium et Christianorū. Lutheri insania. Bret. in conf. Phil.

A *libertatem aliquam deligendi ea, quæ sunt subiecta rationi.* Et infra: *Hæc Manichæa imaginatio* (quæ videlicet libertatem, & contingentiam tollit) *horribile mendacium est: & ab hoc errore mentes abducendæ sunt, & docendæ, agere aliquid liberum arbitrium.* Aliquando verò hic ipse Melanchthon Vallam aduersus Eckium tutatus, quòd ille liberum arbitrium conuelleret, in Locis posterioribus deinde pugnantia dixit: *Valla* (inquit) *& plerique alij, non rectè detrahunt voluntati hominis libertatem.* Et in Epitome Moralis Philosophiæ, *Stoicas illas* (ait) *de fato, seu Vallæ absurdas imaginationes, quæ propter Diuinam gubernationem adimunt libertatem voluntatis, fugiamus.*

Melanchthō modo ponit, modo tollit liberum arbitrium.

In Locis posterioribus.

Sed & alibi contrarium docuit, Deum inquiens caussam esse peccatorum. *Sicut enim* (inquit) *fatemur proprium Dei opus fuisse Pauli vocationem, ita fatemur opera Dei propria esse, siue quæ media vocantur, vt comedere, bibere, siue quæ mala sunt vt Dauidis adul-* B *terium, Manlij seueritatem. Constat enim ex capite primo ad Romanos Deum omnia facere non permissiuè, sed potenter. Ergò non est* (ait) *cur frigidum glossema admittamus, Deum mala permittere, non etiam facere.* Et hæc quidem eo in loco Melanchthon. At videamus, num sibi semper constiterit, postquam videlicet Catholicos Theologos plus aliquid sapere intellexit, quàm eius Grammatica complectebatur. Is igitur in Locis, de caussa peccati. *Est* (ait) *vera hæc, & pia sententia, vtraque manu, & verius toto pectore tenenda, Deum non esse caussam peccati, nec velle peccatum.* Et infra: *Nec figura illa verborum in sermone Hebraico pugnant cum hac sententia, Indurabo cor Pharaonis, & similia. Certum est enim Hebraica phrasi significari permissionem, non efficacem voluntatem.*

In Comm. ca. 5 epist. ad Roman.

Ex quibus antithesibus, nemo sic truncus fuerit, quin intelligat, quàm ista cohęreāt secum, & cum ijs Lutheri verbis, in quibus aiebat, *Summam esse omnium rerum suarū,* C *in negatione liberi arbitrij.* Quin verò istos duos, qui Confessionis Augustanæ fabricatores fuerunt, vide mihi, quàm bellè eam tutati sunt, ac docuere suis vel interpretationibus, vel Apologijs. Quanti item discipulus Melanchthon fecit infamem illam Magistri Lutheri iactationem, qua cum Religiosorum statum apostata oppugnaret, sic scriptum reliquit. *De mea doctrina ita certus sum, vt per eam & vester, & Angelorum futurus sim iudex.* Et, *Qui meam non amplectitur doctrinam, nec potest, nec debet, saluari.*

Lutheri iactantia. *To. 7 pa. 405. anno 22 Vuittember.*

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?

Hor. in arte Poet.

Sed audistis Thrasonem; ac parturiunt montes, & nati sunt tot ridiculi mures, qui nunc se, suaque quotidie corrodunt.

Qui verò illos subsecuti sunt, Lutheranæ farinæ homines, visi quidem sunt interdū D nonnihil melius sapere, cùm docuerunt, voluntatem à coactione peccandi esse liberām; spontaneam scilicet, qualis est voluntatis actio circa naturalem suum finem: attamen negarunt necessitate peccandi ineuitabili liberam esse mentem humanam. Itaque nec fibras, neque ipsam huius tantæ blasphemiæ radicem succiderunt. Quæ cùm remanserit, liquidò patet, nullam, per hos, fuisse vim meriti, gratiæque Christi efficacem ad tollendum originale peccatum. Quamobrem & peccati regnum validissimè constabiliuerunt, quicquid huic nescio cuius imputationis, tanquàm externi malagmatis vmbraculum ad tegendam perfidiam admouerint. At nos Catholici, & credimus, & propter hoc loquimur, Christi Iesu Mediatoris nostri aduentum, mortem, gratiam ad peccati destructionem sic fuisse præordinata, vt prorsus illud efficeretur, quod Euangelicis & Apostolicis testimonijs grauissimis constat: Dominum sanè venisse,[a] E *vt saluum faceret populum suum à peccatis eorum*; vt esset [b] *Agnus Dei, qui tolleret peccata mundi*; [c] *vt prædicaretur in nomine eius remissio peccatorum per omnes gentes,* [d] *vt dissolueret opera diaboli.* Sic item mortem acerbissimam pati uoluisse, ut [e] *de peccato damnaret peccatum in carne,* ut [f] *emundaret conscientias nostras ab operibus mortuis, & ad destructionem peccati per hostiam suam appareret.* Sic denique Spiritus sui gratiam potissimū ideo in corda nostra misisse, vt [g] *per legem vitæ liberaret nos à lege peccati & mortis,* [h] *in qua venundati eramus:* & ut [i] *peccatum amplius in nobis non dominaretur, qui non iam sub lege, sed sub gratia sumus:* quoniam ille est, [K] *qui cùm omnia possit verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum facit.* Qui sit benedictus in secula.

Somnia nouorū Luthe. de lib. arbitr.

De Christi gratia & merito Catholicorū doctri.

a Matth. 1.
b Ioan. 1.
c Luca 24.
d 1. Ioan. 3.
e Rom 8.
f Hebr. 9.
g Rom. 8.
h Rom. 7.
i Rom. 6.
K Heb. 1.

Atheis-

Atheismus decimus Lutheri, doctrinam Catholicam de animarum post mortem locis, labefactantis, & Caluini Deum peccatorum caussam asseuerantis.

Cap. XI.

CVm verò ex ea pestilenti doctrina sequeretur, in renatis qualiacunque bona, & adeò Christiana opera esse damnabilia, mirum est, quantos Satanas in corde Lutheri descensus posuerit. Nullam enim bonorum operum mercedē fore, hinc sensim tortuosus intulit serpens. At sublata mercede Christianarum uirtutum, & operum, tollebatur & pœna. Vtroque autem hoc submoto, Deus ipse (quantus quantus nominetenus ab hæreticis istis vsurparetur) negandus fuerat. Id quod in varijs artibus, semper etiam in Ethnicis, atque Philosophis accidit; qui quòd in virtute summum bonum ponerent, licet eius perfectionem nondum agnoscerēt, humani ta- B men generis hosti omninò placere non poterant. Quare sic illos est persecutus, vt ad uersus eos, qui hac de re meliùs saperent, easdem alijs, quas hoc seculo Lutheranis fecit, rationes instillauerit: primò Stoicis, posteà Epicureis, denique Theodoro Cyreneo, atque Diagoræ, sicuti & Protagoræ fecerat. Nam eùm à Stoicis virtutis præmia negarentur: intulit Epicurus, *Ne Deum quidem igitur punire mala, nisi remuneraret bona, ac proinde nullam esse Deo curam inferiorum rerum.* Quod eùm alij excepissent, adijcere sunt ausi, *ne Deum quidem esse.* Tam facilè ruit, qui semitam rectitudinis deserit.

Dæmō quod Philosophis inspirauit, id hæreticis et instillauit.

Ac quidem puto alijs Sectarum illarum, nunquam venisse in mentem, ut ex suorum placitis blasphema illa Epicureorum, atque Atheotum dogmata sequerentur. Sed ita fit, eùm bestia tangit montem, & ad Diuinarum rerum splendorem cum luto, & sordibus accedit. Poterat igitur Lutherus & reliqui, ijs saltem uocibus uti, *Mercedis, Pramij, Spei,* quibus Christus ipse vsus fuerat: cuius sapientia nec suæ bonitati derogat, cum sua in nobis dona coronat, neque meliores Euangelij sui interpretes, quàm qui per quindecim secula fuerant, expectabat. Quòd si quis interroget, cur Lutherus tanto præcipitio ostium aperuerit, citò me expedio. Quoniam hęresis ad Atheismum, uti ad suum centrum, aut sphæram semper properat. C

Exod 19. Matth. 15. & 10. & alibi.

Hæresis centrum Atheismus.

Cùm hęc ita sint, mirum non est, si quicquid cælestium coronarum pijs, aut inferni pœnarum impijs Diuina Scriptura proponit, sic ille exposuerit, ut etiam hinc latissima ad Atheismum via complanaretur. Quis enim de inferno, ac reliquis locis, quos recta fides nos docuit, nutare incipiens, iam amplius de religione fuerit certus? Et Sceptici quidem, ut Sextus Philosophus de Pyrrhonijs diatyposibus inquit, *nulli rei incertæ & controuersæ assentiebantur*: imò verò ne tùm quidèm dogmata statuebant, cum D voces Scepticæ institutionis pronunciarent; nimirum vel hanc *οὐδὲν μᾶλλον*, hoc est, *nihilo magis*, aut illam, *οὐδὲν ὁρίζω*, hoc est, *nihil definio*. Quas voces cùm in tanto Religionis negotio usurpet Lutherus, an Scepticam, non Christianam uoluerit statuere Religionem non nemo intelligit. Certè quæ ad articulos fidei stabilissimos attinebant, incertissima reddidit: reddita facillimè è cordibus hominum, ut fecit, euulsit.

Lutherus nō Christianam Religionem sed Scepticā sectā uoluit introduci.

Primùm igitur stultitiam Papistarum taxat (sic enim ille pro sua modestia loquitur) qui post mortem fecerint quinque loca, infernum damnatorum, infantium non baptizatorum, purgatorium, limbum Patrum. *Deinde* (inquit) *in nouo Testamento addiderunt Paradisum, propter verbum Christi:* Hodie mecum eris in Paradiso: *denique cælum apertum*. Hæc ille. Quibus verbis, quantò magis cogito, equidem non uideo, E quid sibi Lutherus vellet, nisi quòd non solùm non curaret paradisum, & cælum apertum: sed stultitiam hæc esse omnia, vt dixit, ita crederet, ac denique ne prorsus impius haberetur, Christi nomine (ac si sine ullo loco is esset noster paradisus) omnem perfidiam, sublato etiam inferno, tegeret. Sed uideamus tam certi Euangelistæ tam incerta, quæ sequuntur. *Primum* (inquit) *locum dicunt esse damnatorū, qui est cruciatus ignis aeterni. Verùm an animæ impiorū torqueantur statim post obitum, non possum adfirmare. Quā quam exemplū diuitis epulonis huc facit. Sed contrarius locus est* 2. *Petri* 2. *de Malis Angelis, qui seruantur ad iudiciū: & verba Pauli* 2. *Corinth.* 5. *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum,* *siue*

Luc. 23.

Lutheri hæsitantia in rebus fidei.

Tom. in Gene. c. 25 pa. 254. impresso Norimber. anno 1555.

Luc. 16.

A *ſine malum. Apparet eos etiam dormire, & quieſcere; ſed nihil adſero. Secundus locus eſt non baptizatorum infantium. Illos dicunt quidem damnatos eſſe, ſed non pati pœnam ignis, aut vermium. Sed tantùm carere viſione Dei. Illam lucem non habent, qua Deum, & angelos videant, & tamen non cruciantur. Tertius circulus eſt Purgatorij, in quod nec damnati, nec infantes ingrediuntur, ſed qui credunt quidem, & tamen non ſatisfecerunt pro peccatis. Horum animæ redimuntur indulgentijs. Hinc illa colluuies indulgentiarum, & tota religio Papiſtica. Quartus eſt Limbus Patrum, ad quem deſcendiſſe Chriſtum dicunt, & effregiſſe, & Patres liberaſſe, non ex inferno, ſed ex Limbo; qui affligebantur deſiderio, & expectatione Chriſti; non pœnas, aut cruciatus ſuſtinebant vllos. Hiſce nugis repleuerunt Eccleſiam, & orbem terrarum: nos radicitus iſta omnia euertimus,* &c.

Hæc quidem ut temerè, ſic blaſphemè Lutherus. Nam Eccleſia Chriſti ex mul-
B tis Diuinæ Scripturæ verbis, ex Apoſtolico Symbolo, ex Spiritu Dei, qui eam regit, disertè teſtatur, & inferos eſſe ſub terra, & Chriſtum ad Patrum limbum deſcendiſſe, & Sanctos cum Chriſto regnare, ac ſequi agnum quocunque ierit. Ac verò Iuſtitiæ Diuinæ rationem poſcere, vt qui actu non peccauerint, nec iiſdem pœnis quibus improbi, crucientur. Purgatorium autem eſſe ſic credit, vt tamen Luthero, & alijs eiuſmodi eum locum haud obtigiſſe certò ſciat, cum ad inferna non minus, quam Dathan, Abiron, & Chore deſcenderit.

Fides Catholica de receptaculis animarum.

Vide S. Synodum Florentinam, & Gennadium Patriarchã Cõſtantinopolitanum.

Sed audiamus D. Auguſtinum de iſtis locis ſic alicubi loquentem. *Nam illud quod rectiſſimè, & valde ſalubriter credit* (Vincentius quidam) *iudicari animas, cùm de corporibus exierint, antequam veniant ad illud iudicium, quo eas oportet iam redditis corporibus iudicari, atque in ipſa, qua hic vixerunt, carne torqueri, ſiue glorіari; hoc ita ne tandem ipſe*
C *neſciebas? Quis aduerſus Euangelium tanta obſtinatione mentis obſorduit, vt in illo paupere, qui poſt mortem oblatus eſt in ſinum Abrahæ, & in illo diuite, cuius in inferno cruciatus exponitur, iſta non audiat, vel audita non credat. Sicut ergo diuerſa cuſtodia agentium in officio: ſic diuerſa cuſtodiæ mortuorum, & diuerſa merita reſurgentium.*[a] *Receptus eſt pauper, receptus eſt diues: ſed ille in ſinu Abrahæ, ille vbi ſitiret, & guttam non inueniret. Habent ergo omnes animæ, vt ex hac occaſione inſtruam charitatem veſtram, cùm de ſeculo exierint, diuerſas receptiones ſuas: habent gaudium boni, mali tormenta. Sed cùm facta fuerit reſurrectio, & bonorum gaudium amplius erit, & malorum tormenta grauiora, quandò cum corpore torquebuntur. In requie ſunt animæ piorum à corporibus ſeparatæ: impiorum autem pœnas luunt, donec iſtarum ad æternam vitam, illarum verò ad æternam mortem, quæ*[b] *ſecunda dicitur, corpora reuiuiſcant.* Et alibi ad Euodium ſcribens: *Quis ergo* (inquit) *niſi infidelis*
D *negauerit fuiſſe apud inferos Chriſtum?* Hæc omnia D. Auguſtinus, quo loco fuſius limbum primum oſtendit.

Vide in lib. Moſconia pagi. 171 et 172. 2. col.

Et ſupremũ quidem et pene huc uſque ad fin. cap. 6. Conf. lib. 4. capit. 1. & c. 7. lib. 2. de Anima, & eius origine ca. 4. Habet etiam quadã. to. 2. Epiſt. 80. ad Heſych. circa princ. & c. 3. Ench. c. 109. To. 5. De ciu. Dei, lib. 13. c. 10. to. 2. epiſt. 99. ad Euod. Et tom. 7. de peccat. meritis & remiſ. lib. 1. c. 16. & 17.

a Luc. 16.

b Apoc. 2. 20. & 21.

De paruulis autem non baptizatis ait idem ipſe D. Auguſtinus: *Poteſt proinde rectè dici, paruulos ſine baptiſmo de corpore exeuntes, in damnatione omnium mitiſſima futuros. Multùm autem fallit & fallitur, qui eos in damnatione prædicat non futuros, dicente Apoſtolo,* Iudicium ex vno delicto in condemnationem. *Et paulò poſt:* Per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem.

Rom. 3.

Sed quam vidimus teterrimam iſtam in Luthero doctrinam herbeſcentem, iam vberes ſpicas in Caluino proferentem cernamus. Cùm enim duo illa peſſimè declaraſſent, naturæ noſtræ corruptionem, & Dei præſcientiam, ex iſta potiſſimùm Caluino Satanas præcipitium fecit ad apertiſſimos Atheiſmos. *Deum enim* aſſeruit *voluntate efficaci ſiue actiua, non permiſſiua tantùm, velle ipſum peccatum. Neque verò hoc tam*
E *ad ſuos fines ordinare, quàm operari in nobis: quin verò ſic operari, vt nos excitet, atque re ipſa permoueat, ne* (quod Catholici dicunt) *putemus à Deo duntaxat nos deſeri, aut Diuina interdum gratia in peccando deſtitui. Imò & hoc ampliùs, ad peccandum nos à Deo deſtinari, ac neceſſitate plus quam fatali impelli.* Beza eadem adhuc operoſius ſcripſit, eo libro, quem aduerſus Sycophantam, hoc eſt, Caſtalionem inſcripſit, & de hac tota re ſuos illos, quos iam ſe comperiſſe iactabat, Aphoriſmos (rectiùs Atheiſmos) eſt perſecutus. Eorum autem quarto ſcribit, *Dei conſilium non ſolum in eo eſſe ſitum, vt gubernet, ac rectè dirigat opera creaturarum ſuarum, ſicut* (inquit) *Pallas Pandari ſagittam direxit, ſed vim et operantem, atque efficientem in omnibus rebus attribuit.* Vigeſimo autẽ tertio,

Calu. lib. de prædeſt. in Epiſt. ad Ephe. 1. cap.

Calu. Deum aſſerit voluntate actiua uelle peccatum.

Bezæ Aphoriſmi ſeu potius Atheiſ.

Deum

Deum docet ita per suas creaturas, quæ sunt eius organa, operari, vt eas non tantùm sinat agere & operari, & earum actionum exitum dirigere, sed excitare, impellere, mouere, regere, quodque adhuc deterius est, eò illas creare, vt faciant quicquid statuerit. Ac tamen posteà subdit, *hoc quidquid est, à Deo rectè, ac sine vlla iniustitia fieri.* In quo vides infamem Atheismum, qui vbi sceleratissimè Deo caussam omnium scelerum efficacissimâ ascri psit, mox illum breui encomio laudat. Quod si quæras vnde in tantam vesaniam im pij ceciderint, ex Luthero quidem primum id factum est, qui ostium (vt dixi) tantæ nequitiæ patefecit. Deinde ex infixa altiùs quèm oportebat in Caluini corde praua opinione de prædestinatione Dei ad malum. Atqui & ex ijs, quæ suprà diximus, quæue ex Tertulliano aduersus Marcionem attulimus, pestilens ista doctrina corruit. Cùm verò vix vnquàm ne ijs quidèm, qui solo naturæ ductu agerentur, tale aliquid in mentem venerit, sapienter Theologi uniuersam hanc rem explicuerunt, vt quoniam [a] *arbor bona malos fructus facere non potest*, & [b] *radix si sancta sit, ramos quoque sanctos esse* oporteat, ac [c] *Deus lux sit, nec tenebræ in eo vllæ esse* possint: propterea Sanctissima Dei voluntas à peccati (quatenus deformitatis, & defectus à recta regula, seu ratio nis, seu voluntatis Diuinæ) vel operatione, vel volitione, vel iussione libertima sit. Sed & Caluinus (ut mentiretur iniquitas sibi) cùm contra Libertinos, & Anabapti stas scriberet, à veritate coactus est fateri, tria esse, quæ in sua illa blasphemia laterēt venena, quę ipsemet uocat ualdè execranda, nimirum, si Deus auctor peccati statua tur. *Nihil enim*, ait, *inter Deum & Satanam discriminis esse futurum: homines posthac tanquàm bruta præcipites, nullius nempè conscientiæ fræno, in pessima quæque ruituros: Quā tacunque facinora approbatum iri, tanquam res honore, laudeve dignissimas, stupra nimirū, homicidia, sacrilegia, cæteraq́; adhuc abominabiliora.* Iudicet igitur seipsum de suo ore impius: & qui vel ab ipso Bernensium Senatu eo de articulo damnatus est, sentiat nunc, quàm fidam Satanę remuneratori operam præstiterit. Cæterùm qui præter antiquissimos Patres aduersus hunc teterrimum Atheismum (qui quidem maximè viget inter hæreticos penè omnes, & in Anglia potissimùm regnat) calamum, & stu dium acuerunt, hi præcipui fuerunt D. Thomas, cæterique Scholastici doctissimi, unà cum Valdensi aduersus Vicleffum: Sanctes item proprio Gallico libro. Quem imita tus Thomas Stapletonus, accuratissimè (ut solet) imposturas Caluini retexit, quibus tantam impietatem callidè tegere satagebat. Cum & Molina in Commentarijs in primam partem D. Thomæ, & Bellarminus Card. in tertiò tomo egregiè execrandā hanc blasphemiam extriparunt.

A (margin, beside first line) · B (beside "mentem venerit") · C (beside "nunc, quàm fidam")

Atheismorum colluuies à Lutheri & Caluini discipulis Nearianis, Sabellianis, Samosatenicis & Ebionitis in orbem inuecta. Cap. XII. D

SEd quam diximus in Luthero impietatem apparuisse herbescentem; in Caluino autem spicas (seu potius spinas) proferentem, iam videbimus in nouis Arianis, Sabellianis, Samosatenicis, & Ebionitis sic maturuisse, ut illud in eos quadrare posset, quod inquit Psaltes: [d] *Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt om nes bestiæ syluæ.* Quàm primùm enim ceciderunt istæ hæresum tenebræ super bonam Germaniæ, ac Galliæ partem, exilicre ex antris immanes feræ, quærentes quos deuo rarent, & sua quæque aconita euomentes. Tum apertum bellum indictum est Deo, duoque à Satana Geneuam, atque ad Bernates Heluetios, tanquam ad propriam offici nam missi sunt, reliqui in Poloniam, & Vngariam, atque in Transyluaniam iuere, quæ hæ prouinciæ Mahometanis proximæ, pestilentibus quibusq. Atheismis fouendis, & propagandis materiam, uites, tutelam, essent suppeditaturæ. Nos commentarijs Trā syluanicis, quibus eam historiam à mille quingentis annis vsque ad nos persecuti su mus, ea quæ de istis Atheorum dogmatibus ipsi uidimus, ob oculos omnium posui mus. Nunc autem, quando, quoue loco, & per quos uniuersa colluuies Atheismorum, hoc uno seculo ex seminibus Lutheranis & Caluinianis erupit, dicendū est planius. Sic enim Satanæ astus liquidissimè ad Dei gloriam innotescet; & unusquisque intelli get, quàm uera illa sint, quę Diuina Scriptura pręmonuit; [e] *Qui modica spernit, paula tim* E

De peccati caussa Theologorum Doctrinæ.
[a] *Matth. 6.*
[b] *Rom. 11.*
[c] *1. Ioan. 5.*
Caluinus ca. 13. aduersus Libertinos. An. 1555. 3. Aprilis præsentibus ministris, quorū præcipui e-rāt Andreas Zebede, Nionensis minister, & Ioan. Angelinus, minister Bursini. D. Tho. 1. p. q. 13. art. 16. & q. 19. art. 9. ad arg. item 12. q. 79. ar. 3. & q. 57. art. 2.
Tho. Valdensis in doctrinali fidei. lib. 3. cap. 25.
Sanctes traictain des Atheismes de Caluin. ar. 10. Que Dieun est point au cteur des pechez.
Thom. Stapleton. lib. de iustific. 11 per totum, ubi agit de caussa peccati.
[d] *Psal. 103.*
[e] *Eccles. 19.*

A tim decidet; quæue D. Augustinus: [a] *Quomodo enim* (inquit) *coluber non apertis passibus, sed squamarum nisibus repit, sic lubricus deficiendi motus minutatim occupat.* Anno igitur superioris seculi trigesimo secundo [b] Michael Seruetus Hispanus apparuit, qui aduersus Sanctissimam Trinitatem, Deiq; essentiam dimicationem suscepit. Nullam enim esse distinctionem personarum in Diuinis blasphemauit; Atheismum Praxeæ iam ante mille & quadringentos annos à Tertulliano, & alijs expugnatum, ab inferis reuocans; ac Noeti & Sabellij, quæ à D. [c] Augustino recitantur; Pauli item Samosateni, atque Photini hæreses suscitans, sicut ostendit S. [d] Hilarius. [e] Adiecit: Christum ante Beatissimam Virginem nihil, sed solùm ideam in mente Dei fuisse, quomodo nos fuimus ab æterno. In quo [f] Ebionem, & Cerinthum, Samosatenumq. & Photinum licet agnoscere: quamuis à Praxea, & Noeto dissentiret, qui Christum asserebãt
B esse æternum, & Patris personam cum Filij persona confundebant, vnde & Patripassiani vocati sunt. Sed & Deum Patrem sic homini Christo suam communicasse Diuinitatem sensit, vt non per æternam generationem, sed per vnitionem gratiæ fuerit quidem Deus, at factus, at temporalis, at minor Patre. [g] Nestorij itaque laqueo, præter aliarum hæresum nodos, implicitus est, docentis, Christum fuisse Deum per inhabitantem Deum tanquam in templo. Denique hic Geneuę [h] flammis traditus est à Caluino, qui hanc historiam conscripsit; homo, vt auram inanis gloriæ vndequaque captans, sic ne sibi questus periret, si quis alter nouator Geneuensem thronum subripetet, Satanæ officium diligenter exercuit; qui solitus est sic amicos per alios amicos suos accipere.

At & triennio post, eadem in ciuitate Geneuæ, Satanas nouum cudit Arianismum
C per Valentinum Gentilem, [i] Gribaldum, & alios. Gentilis autem in eo errore deprehensus: [K] coactus recantare, id fecit. Mox fugiens Cracouiam, quę Polonię minoris est ciuitas, Paulum Pseudopastorem Cracouiensem seduxit, & ex improbo Caluinista, facile pessimum fecit Arianum. In habentibus enim Symbolum facilis est transitus. Itaque & non dubia spe metendi id, quod seminabat, dum diligenter in hoc incumbit, à Zuinglianis necatus, eam tamen pestem reliquit in Polonia viuam, cuius hęc erãnt pręcipua capita.

Patrem & Filium, ac Spiritum sanctum [l] *tres esse æternos spiritus essentiali numero differentes.* Antiquas enim illas sordes & ipse corrasit eorum, qui à [m] Theodoreto Peratæ uocati, docebant tres *personas esse tres mentes, & tres Deos:* quem errorem postea exceperunt ferè ante annos mille Philoponus [n], & recentius Abbas Ioachimus [o], atque
D alij, quos omnes [p] Lateranensis Synodus damnauit.

Deinde Patrem esse [q] *longe maiorem Filio, ac Spiritu Sancto. Patrem enim* aiebat *essentiatorem, reliquas duas personas essentiatas,* Arianos secutus: cuius hanc ipsam hęresim, à Synodo Nicęna conuictam, & condemnatã fuisse [r] Epiphanius pręter alios meminit.

Sed & aliam adiũxit hæresim, [s] *eum Filium, ac Spiritum S. docuit esse ex nihilo, vel ex tempore, & non ab æterno productos.* Id quod [t] Ariani antiquiores pędocuerant, Filiũ aientes creaturam esse, & factum ex non extantibus, licet postea recentiores (ut aliç semper istos ex alijs scissurç erumpunt) non cępisse esse Filium asseruerint.

His ergo fundamentis iactis cępit superstruere Satanas, quod sibi proposuerat, uixque septennij agebatur, cùm satis lignorum ad excitandam flammã sibi uisus collegiſ se, fecit, ut colloquium in Polonia noui Ariani peterent ijs de rebus, quæ ad religionẽ
E spectabant. Petitum igitur obtinuerunt non bono exemplo, magno sanè damno, tam insignis, & pij Regni. Ex ijs verò, quę Petricouię acta sunt, ubi locus conuentui delectus est, intelliget quisq. cordatus, quonam res euasetit, & quantum perfidia sit audax, nisi fręno veritatis, ac iustitię cohibeatur.

Summa colloquij cum nouis Arianis Petricouia in Comitijs in Regno Polonia habiti 1566. ante Dominicam, qua dicitur Lætare. Cap. XIII.

CVm Petricouiæ Comitia haberentur, in quibus de salute Reipublicę contra Moscũ deliberabatur, placuit magnę nobilitatis parti, Rege Sigismundo permittẽ te, publicum colloquium de Religione instituere. Primùm igitur ex parte altera erant

[a] S. Aug lib. 12. de Trini. c. 10. & 13.
[b] Seruet. li. 5. de Trin. errorib. p. 189. Et in dialog. 1. pa. 229. & in respon ad art. 1. ex his, quos collegerat Caluinus.
Ita ministri Transsyluani ci lib. 2. c. 4.
[c] Aug. lib. de haresib. Parag 44. et 45.
[d] Hilarius de Synodis.
[e] Seruet. lib. 3. pag 92 de errorib. Trin.
Transsyluani ministri lib. 2. 3. & 4.
[f] Irena. lib. 1 c 25. & 26.
[g] Theod. li. 4. hær fabular.
Caluinus Seruetũ flãmis comburendũ tradidit.
[h] An. 1553.
An. 1555.
[i] Benedic. Aret. de suppl. Valentini.
[K] Acta publica Geneua. Ann. 1566.
[l] Gẽtilis Prothesi 20. & 33. & Benedict. Aretin.
[m] Theod. de fabulis haret. lib. 1. cap. 15.
[n] Suidas in verbo Philoponus Nicepho l. 1. 15. capit. 48.
[o] Abbas Ioachimus libro contra Lombardum.
[p] Laterã. Syno c. 2. & ca. damnamus, & Sum. Trin. et fide Cathol.
[q] Prothesi 5. & 10. 22. 24. 25. 40. & Ant. 3. lib. Anti. pag. 26.
[r] Epipha. hæresi 69.
[s] Prothesi 11. & 21.
[t] August. de Trin. lib. 6. c. 1. Et contra Maxi. lib. 1.
Oppugnatur hæc enũciatio, Pater

& Filius, & Spiritus S. unus Deus: quasi unius Dei nomine solus pater intelligẽdus sit.

erant selecti quatuor Ministri, & testes futuræ actionis viri illustres, duo ex minorè, totidem ex maiore Polonia. His adiunctus erat Seriba, vir nobilis. Totidem fuere Aduersariorum, & testes, & ministri quorum ministrorum hæc sunt nomina: Gregorius Paulus Dux hæresis Tritheitanæ, Lutomirius, Paclesius, Homanus, Scriba verò homo nobilis, qui contra duas epistolas Caluini ad fratres Polonos scripsit, Ioannes Cazanouius. Sed quæstio erat de præside, quis & an vnus esse deberet. Placebat alteris, vt alternis diebus, vnus ex vtraque parte præesset: vbi cùm discordes essent, tandem duo electi sunt, vnus vnius, alter alterius partis. Porrò cùm iam ad rem ipsam accederent, summus Regni Magister, quem Marschalcum vocant (is autem erat unus ex testibus) præfatus est, & ad colendam pacem, ac reditum, Aduersarios inuitabat, his verbis subiectis: *Iam igitur*, inquit, *constituta propositione, qua de agendum est, in Dei vnius & Trinitatis nomine exordimini*. Vbi protinus quidam eorum toruè inspiciens B respondit: *Nos vero hic non dicimus, Amen. Neque enim nos nouimus istum Deum Trinitatem*, Tum alij. *Nulla iam alia* (inquiunt) *propositione nobis opus est, cùm se hac obtulerit. Nos autem, Deo fauente, & volumus, & parati sumus demonstrare, quòd Spiritus Sanctus non alium nos Deum in Scriptura doceat, nisi solum Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, id est, Deum vnum in Trinitate.* Is erat ad rem accessus, verum vt eò melius res ipsa percipiatur, poterit ista actio in tria capita distingui.

Demonstratur Deum vnum esse Trinitatem ex verbo Dei. Gen. 1.

I. In primis quatuor sessionibus nihil aliud, quàm veri ac puri verbi Dei testimonia in medium afferebamus, idque ideò, quòd Aduersarij sententijs verbi Dei gloriari, seque iactare apud vulgus soleant, vt illud tantò facilius decipiant, inq. hæreses inducant. Primùm igitur legebatur nostrum scriptum, cuius hæc erat sententia. *Nos quidem, o amici, haud difficulter poterimus vobiscum eam rem transigere. Nam vbi pri-* C *mum Biblia aperueritis, & initium veteris & nouæ legis consideraueritis, statim offendetis id. ibi asseri, quod vos pernegatis. Sic enim Genesis primo Scriptura loquitur:* Faciamus hominem ad imaginem nostram. *Nostram*, inquit, *non meam: posteà vero addit.* Et fecit Deus. *Nouæ autem legis initium hoc est:* Verbum erat apud Deum, & verbum erat Deus. *Videtis, vt in veteri lege loquatur, vnus Deus, tanquam de tribus: hic verò, quod Filius verbum æternum (Nam quod ab initio erat, æternum est) erat apud Deum, & erat idem, non alius, vti vos perperam interpretamini, Deus. Multa & alia sunt nobis verbi Diuini testimonia: verum ne longius progrediamur, videtis, vt statim ab ipso Bibliorum principio redarguamini?* Isti uerò secundo consessu scripto nostro responderunt, quòd ipsorum responsum, quàm à nobis tertio scripto funditus euersum fuerit, ille demùm intelliget, quicunque illud leget. Sed & extremum eorum responsum idem testatur. D Vbi cùm iam planè nihil directè respondere possent, obiecerunt nobis quasdam æqui pollentes enunciationes, minimè ad rem pertinentes, & quasi ex alia theca petitas. Is erat primus insultus Colloquij quattuor actibus absoluti.

Ioan. 1.

Et ex cõsensu totius Ecclesiæ.

II. In secundo conflictu tanquàm in tabula depicta, consensionem primitiuæ Ecclesiæ ad nostra vsque tempora deductam, quàm manifestissimè demonstrauimus. Nempè quòd non alia vnquam doctrina in Ecclesia Dei uiguerit, quàm qua filius Dei est verus Deus. Non est autem qui nesciat, non nisi duos posse esse Deos, verum aut falsum. Quod si filius Dei verus est Deus, non potest esse alius, quàm unus ille, quem concordi conuentu celebrat vniuersa S. Scriptura. *Audi Israel: Dominus Deus tuus Deus vnus est.* Et, *ego sum Deus, & ante me non est alius Deus, & post me non erit, & præter me non est.* Hic Aduersarij huic nostro veterum Ecclesiarum consensui, contra- E rias eorundem scriptorum sententias opposuere, quibus tamen nihil ostendebant, nec quicquam aliud afferebant, quàm illud suum; *Vnus est Deus Pater.* Quas sententias vbi ad satietatem vsque recitassent, studuimus eas paucis verbis refutare. *Concedimus quidem*, dixerunt nostri, *vnum esse Deum Patrem, sed Deum Patrem sapientem, & spirantem, hoc est, vnum cum Filio, & Spiritu sancto.* Ad quæ illi, *Quandoquidem* (inquiunt) *Patrum testimonia tam vestra, quàm nostra vera sunt, consequens erit, vt illi Patres sibi ipsis sint contrarij, Facessant igitur isti. Nos verbo Dei inhæreamus*, quibus Orthodoxi, *vos verò*, inquiunt, *quemadmodum neque verbum Dei, quod vobiscum faciat, sicut iam ostensum est, ita neque consensum Ecclesiæ, quo magis confirmemini, habere potestis.*

Deut. 6.

Isa. 43.

Patres

A *Patres autem illi ſancti non ſibi ipſis aduerſantur, neque enim amentes fuere, nec bilingues, vti vos eos traducitis, ſed ad ſcripta eorum intelligenda,neceſſe habetis arcana quadam claue.* Hic vbi clamantes aſſeuerarunt,eos ſibi ipſis eſſe contrarios:noſtri illis propoſuerunt ex iiſdem Patribus deſumptos eiuſmodi locos,contra quos nihil poterant murire,quibus in locis ſeipſos interpretantur,& declarant maniſeſtè,videlicet,nihil inter iſta duo enunciata intereſſe,imò æquipollentia eſse, *Vnus eſt Deus,* hoc eſt, *Deus Pater, Filius,& Spiritus ſanctus,* & *vnus eſt Deus Pater.* Nam illi ſemper intelligunt Deum Patrem eſſe vnius cum Filio & Spiritu ſancto eſſentiæ,prout Tertullianus habet: *Nominatur,*inquit, *Deus Pater,intelligitur & Filius,etiamſi non nominetur.* Hic erat finis alterius congreſsus,tribus actibus abſoluti.

Ecce quomodò ad Patres confugiuot Protestates.

Quomodo intelligenda ſit hæc propoſitio unus eſt Deus Pater.

III. Porrò in tertio conflictu ad hiſtorias ventum eſt. Nam vbi & teſtimonijs
B verbi Dei,& conſenſu Sanctæ Eccleſię conuicti eſſent,receperunt ſe ad hiſtorias,quas iam in promptu habebant.quas illi cùm proferrent, ſtuduerunt potiſſimùm duplici turpiſſima reprehenſione fidei Chriſtianæ auctoritatem derogare. Prima fuit, cùm pertinacíſsimè aſſererent,quaſi hæc noſtra fides in Nicæno primùm Concilio fabricata,& in lucem edita eſſet. Altera cùm dicerent,quaſi magna ui à Cæſare Conſtantino,& ab illis Epiſcopis conſtituta,atque ſtabilita eſſet,ubi ſe dolore affici profeſsi ſũt, ob cauſam illorum quinque diſcipulorum Arij, nolentium approbare uerbum ὁμοούσιον, carpentes Sanctos illos Patres Athanaſium,Cyrillum,Auguſtinum,Epiphaniũ, Chryſoſtomum,& illos præſtantes Imperatores,Gratianum, Valẽtinianum,& Theodoſium,qui ſuis edictis fidem Chriſtianam ſanxerunt. Quæ omnia ſcripto complexi nobis obtruſerunt. In quo ſcripto palam uituperarunt Concilium Nicænum, San-
C ctos Patres,& pios illos Imperatores,fidemq. eorum: contrà verò comprobarunt Cõcilium Arianum Syrmij habitum, eique ſubſcripſerunt, laudantes tam diſcipulos illos Arij,fidemq. ipſorum,quam Conſtantium Cæſarem fautorem Arianorum. Hæc nos vbi audiuimus,ſcriptumque eorum magno cum animi noſtri dolore accepimus, huiuſmodi eos uerbis poſtremo conſeſsu allocuti ſumus: *Non ſine graui animorum noſtrorum mœrore,id ex vobis amici intelleximus, quod vos palàm profitemini Arij eſſe amatores. Nos vero omnino parati eramus demonſtrare fidem veſtram,quàm ea recens,quàm vana ſit, non tantum ſanctis literis, conſenſu Catholico, ac hiſtorijs, ſed quocunque tandem voluiſſetis ſcriptorum genere. At quoniam expreſſis verbis conteſtati eſtis,vos Arianarum partium fautores eſſe, præcluſiſtis iam hoc pacto viam & nobis vobiſcum,& vobis nobiſcum deinceps hiſce de rebus diſſerendi. Non enim uos latet, quàm Arius fuerit hoſtis omnis Catholici*
D *nominis. Nobis autem, qui exigua fidelium pars ſumus, neque conuenit,neque nos decet,cauſſam totius orbis Chriſtiani tranſigendam ſuſcipere. Quod ſi faceremus,neminem eſſe exiſtimamus,qui non hoc nobis vitio potius vertat,quàm tribuat laudi:præſertim cum & Apoſtolicis mandatis,& legibus Romanis ab eiuſmodi curioſis quæſtionibus arceamur. Attamen ecce vobis ſcriptum,quo oſtendimus, non ex mutilatis, ſed certis & fidei probata hiſtorijs, verbum* ὁμοούσιον, *atque adeò doctrinam de Deo vno, & Trino ante Nicænum Concilium fuiſſe; illosq; trecentos decem & octo Epiſcopos, qui illic aderant,nihil aliud, quàm antiquam, & à maioribus acceptam fidem (quos, nos neſcimus, quid noui inuexiſſe putetis) clariorem reddidiſſe, Sed neque vis cuiquam, vti vos exiſtimatis, vlla illata eſt, quod teſtatur hiſtoria Socratis lib.1. cap.8. Ad hæc omnes hiſtorici teſtantur. Conſtantinum illum Religioſiſſimum Imperatorem nihil auſum fuiſſe in conſeſſu illo ampliſſimo eloqui,niſi prius ab Epiſcopis peti-*
E *ta venia.Vos verò cùm omnia perperàm interpretemini, Dei ideò vindictam aliquando experiemini.Iam verò videmus,nullam nobis amplius eſſe ſortem in hac hæreditate.*

Hiſtoriarum teſtimoniis vni Dei Trinitatis fides roboratur.

De hoc Cõcilio lege Nicepho.lib.9. cap.31. Sed alterum Concilium antiquius, & nobilius Syrmij. Catholicum fuit de quo uide Card. Bellarm. & Baronium 3.to. Annal.

En quomodo aduerſarii cõtra Trinitarios Catholico more ſe tueri cogantur.

His illi auditis,vale nobis dixerunt & verbis, & ſcripto.Hic verò cùm unus ſurrexiſset,ad precandum omnes cohortatus, Deum Aduerſarijs propitium precatus eſt. Tandem cùm finis actioni imponendus eſset,cecinimus uulgarum Hymnum ſacroſanctùm in hęc uerba: *Deo Patri & Filio,& Spiritui Sancto,omnipotenti Deo laus ſit, & honor perpetuus, Amen.* Vbi ſtatim Aduerſarij, cùm hęc uerba ferre non poſsent, cœperunt ſeſe ſubducere, negantes ſe uelle dicere, *Amen.*

Colloquium cum Arianis nullius utilitatis.

Is fuit finis colloquij. Deinde die Dominico,qui *Lætare* dicitur,conuocatus eſt uni

uersus nobilium cœtus, ut rem gestã agnosceret, ubi summus Regni Magister, ex con- A
sensu reliquorum testiũ, professus est totum negocium, ita quemadmodũ hic perscri-
ptum est, gestum, atque transactum esse. Idque ipsimet etiam testes comprobarunt.

COLLOQVII CVM TRINITARIIS FINIS.

VELITATIONES ALIAE ARIANORVM, & Antitrinitariorum in Transsyluania aduersus Deum. Caput XIIII.

B

Liber impius de vera & falsa unius Dei cognitione.

ET hęc sanè agebantur in maiore Polonia, cùm interim in Transsyluania noui in dies cudebantur Atheismi, mutuasq; sibi operas pręstabant Sarmatę, & Daci. Non diu igitur pòst, prodijt pestilentissimus liber, quem bipartitum *de falsa & vera vnius Dei Patris, & Filij, & Spiritus Sancti cognitione* inscripsere, qui sese dictabant Ministros Ecclesiarum in Sarmatia, & in Transsyluania. Vt uerò popello fucum facerent, consentire inter sese utriusque eius Regni ministros, initio libri placuit addere. Quo libro quoniam plurimi ad ęternum interitum fascinati sunt, expedit omninò altius repetere quędam, quę Satanę modum aperiant, quẽ tam horrendis blasphemijs insinuandis adhibuit; tum uerò, quid liber ille contineat, dicam.

Georg. Blandrata pessimus mendicus. Altus hereticorũ in Principe inficien do sua labe.

A latere Ioannis Sepusij adolescentis, Transsyluaniæ Principis, Medicus non discedebat, qui olim in Transsyluaniam venerat, & Georgius Blandrata vocabatur. Hic iã vsque ad fęces epoto Serueti, & Valentini Gentilis veneno, operam dabat, vt latè diffunderetur. Principẽ igitur, quẽ vtriusq; speciei prętextu, à fide Catholica auerterat, sensim in Lutheranismũ, tanquàm in secundum gradum pręcipitij deducit, Dionysij Alexij Lutherani concionatoris opera, quem, cùm Claudiopoli pastorem ageret, ad id munus à Principe in aulam euocari curauerat. Vbi verò Principem ea in hæresi satis promotum videt, Dionysium submoueri ex aula, & in eius locum Franciscũ Dauidis substitui curat. Hic.n.è Catholico factus Lutheranus, mox in Caluinismum ruẽs, paulò post, Blandratæ, & aliorum insidijs, in Arianismum, deinde & in Samosatenismum decidit. Aulicis autẽ quibusdam interiorib. & apud Principem gratiosioribus, secretò hac ipsa labe iam aspersis, paulatim Caluini dogmata Principi propinantur, quæ cum temerè hausisset, sat cõmodè in Arianę impietatis barathrũ pręcipitarunt. D

Francisci Dauidis in religione inconstantia.

Franciscus Stancarus alter medicus & ipse pessimus.

Adiuuabat infaustum rei progressum Medicus alter Italus, Franciscus Stancarus, qui medicinã specie profitẽs, re ipsa Satanæ regnũ propagans, & in Proceris Hungari domibus latitans, eadem quo ad eius fieri poterat venena spargebat. Pertentatis igitur alijs, cùm (si ad suas imposturas accessisset auctoritas Principes) cogitassent rem multò vlterius processuram: Franciscum Dauidem eò adigunt, vt præsente Principe Sanctissimam Trinitatem ex suggestu pernegct, Christi Dei Filij Diuinitatem blasphemet, sicut in æde D. Petri Segesuariæ fecit. Id autem, vt res magis innotesceret, & noceret, reseruauerant in tempus Comitiorum, quę in ea Transsyluanię ciuitate, anno superioris seculi sexagesimosexto, erant habenda. Prędicatam impietatem alij libenter exceperunt, alij detestati, sed pauci hiscere ausi sunt, ob reuerentiam Principis. Tunc Lutherani, & Caluiniani inter sese agere, vt Eniedi, & Albæ Iuliæ, Arianos ad disputationẽ prouocarent, haud intelligentes, vbi fidei vnitas non est, veritatem inde haud posse elucescere: hæc verò si desit, inde quoque longissimè abesse Deum. Et sanè *nisi Dominus ædificauerit, frustrà laborant,* qui cùm extra Ecclesiam sint, Ecclesiam putent extruere. Tũ igitur Consiliarij Politici ad Principẽ facilè se adiunxerunt, quem quò magis ruere cernebãt, eò magis, grauiore peccati mole impulsi, & ipsi ruinas aceruabant. Porrò uerissimũ illud est, *Agentes & consentientes pari non solũ pœna, sed prius culpa puniri.* Interea suis calcar addebat Satanas, ut Transsyluanię finib. haud cõtenti, in Vngaricam quoq; planiciem descenderent, in qua uirus illud spargerent. Ij igitur diabolico E

Caluinianismus ruit in Transsyluania sed abit in Arianismum.

Psal. 136.

Rom. 1.

A Bolico sanè astu vnà cum Principe Varadinum ad disputationem deligunt. Conuenere ministri reliquarum hæresum; Petrus Melius Dobricinensis, Petrus Caroli, Georgius Czegedius, & alij eius farinæ. Ibi post vehementem vtriusque contentionem, Franciscus Dauidis, auctoritate Principis nixus (quem cùm haberet discipulum, callidè tamen iudicem isti controuersiæ delegerat) licentissimè triumphum inclamat, ac si Christum de solio infelicissimus deiecisset. Hæretici sanè alij, cùm Scripturas citassent, & ab Arianis earundem Scripturarum vim varijs commentis audacter eludi viderent, intellexere, quàm sibi antiquæ fidei regula ex Patribus & Synodis erat necessaria. Itaque etsi huc accurrissent, noluit tamen Deus hæreticorum opera aduersus hæreticos vti in veritate asserenda. Nam & propterea non sinebat IESVS [a] se à dæmonibus nominari. Et verò à spiritibus, qui obsederant quosdam, responsum fuit Iudæis,

Conuentus Hæreticorū Varadini pro Arianis conuertēdis nullius effectus.

Ex disputatione cum Arianis, Protestantes intelligunt, fidei regulam esse necessariam.

B qui eos adiurabant: [b] *Iesum scio, & Paulum noui, vos autem qui estis?* Blandrata deinceps, & Franciscus Dauidis cristas erigentes, spe concepta fore, vt breui quoquo versus ea impietas serperet, aliquos deligunt iuuenes, quos ea prauitate imbutos Patauium mittant, ut comparata maiore literarum, si quem in ea Academia decipere possint, id faciant: cæterùm suo tempore in Vngariam redeant, latius pestem illam disseminaturi. Pataui j cùm se Catholicos finxissent, & quicquid addiscebant, id ad Christi Diuinitatem negandam detorquerent, posteà de studijs suis monstrarunt, quàm illud nimis verùm sit. *Vnumquodque recipi per modum recipientis.* Rediere igitur in Transyluaniam, quorum vnus infelicissimè mortuus est, cùm præceps è scala collum fregisset, aliis, si supersunt, paulò post sensuris, (nisi resipiscant) non defuturum causæ suæ DEVM. Ex Germania item accersitum Ioannem Somerum hominem loqua-

a Luc. 4.
b Act. 9.

Arianismus o infelicitas propagatur.

Arianus periit miserrimè.

C cem, sed qui Græcè nosse videretur, cùm à Lutheranis defecisset, Claudiopolitanæ scholæ præficiunt. In huius locum, quòd vnà cum vxore & socru pestilentia correptus diem non multò pòst obijt, Matthiam quendam Polonum, tanquàm Hebraicæ linguę peritum, sic sufficiunt, vt tamen ei præesset Iacobus, qui se Palęologum vocabat, & in Gręcia natus fuerat. Huic mandant, tanquàm Gręcas literas (vti Gręco) callēti, ut Biblia corrigat; correctionem eam intelligentes, quà uulgatam, & à multis seculis à Christi Ecclesia receptam uersionem deprauaret, atque ad sua dogmata aptaret. Sic enim & Lutherus, & Caluinus, & alij fecerant, ut de suis quisque lapidibus gladium, non Diuini uerbi, sed suum acuentes, faciliùs mētes Christianas à ueritate auerterent. Sed tamen & hic posteà nouis suis dogmatibus cum illis pugnans, aufugit, donec ante biennium adductus Romam, hęreses, & Atheismos abiurauit. Ea igitur dum

Palæologus ad saniorem mentem Romæ redijt.

D agerentur, librum, ut diximus ediderunt, teterrimę & infernalis blasphemię plenissimum, quem in duos distribuerunt, quorum summam huc adijciens, eo breuius refutabo, quòd magna pars superius refutata sit.

Ann. 1583.
Ann. 1567.

Summa & refutatio Pestilentissimorum duorum Librorum, quos Transsyluanici Ministri contra Sanctissimam Trinitatem euulgarunt.

Caput XV.

AC primùm Libri illi sine auctoris nomine prodierunt. Quo uno nomine se prodidit impietas. *Qui enim malè agit, odit lucem.* Id sanè nunquam in ullo perspectum est anteà contigisse, qui esset missus à Deo.

Ioan. 3.

E Deinde ut radicitus tollant, quicquid Christus Dominus hactenus per sexdecim secula suę afflauit Ecclesię, *à Christo* inquiunt, *& Apostolis praedictum fuisse, post Ascensionem illico venturum Antichristum, Christiq; fidem penitus aboliturum; itaque parum durasse Christi Regnum.* At impij in caput suum mentiuntur. Diuina enim uox prolata per Angelum, dicentem de Christo, [c] *Et regnabit in domo Iacob in æternum,* quomodo consistet? Et illud Aggæi: [d] *Quia hæc dicit Dominus exercituum; Adhuc vnum modicum est, & ego commouebo cælum & terram, & mare, & aridam, & mouebo omnes gentes, & veniet desideratus omnibus gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum est argentum & meum est aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius nouissimæ, plusquam primæ, di-*

Lib. 1. cap. 1.
Christi regnum perpetuum & ęternum.
c Luc. 1.
d Agga. 2.

cit Dominus exercituum. Atque iterum illud Isaiæ: *Et aperientur portæ tuæ iugiter; die ac nocte non claudentur, vt afferatur ad te fortitudo gentium, & Reges earum adducantur. Gens enim & Regnum, quod non seruierit tibi, peribit, & gentes solitudine vastabuntur.* Vt mittam sexcenta alia idipsum testantia. Quin verò, si Christi Regnum fuerat illi cò penitus abolendum, vbinam reseruatum erat exemplar, quod istis asseruaretur, vt ad illud omnia instaurarent? Deinde cùm is dici possit Antichristus, qui contrarijs studijs, & professione doctrinę, ac moribus contrarios Christo fines doceat: ecquid vel doctrinæ, quæ ab Apostolorum tempore fuerit, sublatū est à Catholicis? Aut ecquid ab ijsdem obtrectatum est virginitati, præstantibusq. alijs virtutibus, quæ in Apostolis Christi uiguerunt? Sed nec tempus Antichristi, nec quæ de hoc à Daniele, & D. Ioãne Euangelista, & ab alijs scripta sunt, vlla ratione cum illorum blasphemijs cohęrēt, ut alibi docuimus. A

Antichristus quis dicẽdus. *Dan. 7. 9. & 12, Apoc. 11. 12. 13. 14. 17. & passim. Vide scriptũ meũ traditũ Magno Duci Moscouiæ hac de re, & Theses Thyrei de Antichristo doctissimas, & Car. Bell. in 3. li. de Sũ. Pontif. per totum.*

B

Porrò aiunt Christum & Apostolos docuisse, vnum esse Deum Patrem, & vnum hominem Christum: sed paulò pòst, à Catholicis tres Deos, seu Trinitatem, eoque vno duos Christos factos fuisse. At & hæc blasphemia est; & sine ulla fronte mendacium. Nec enim nisi vnum Deum agnoscimus, huncque simplicissimum. Neque in tribus personis Sanctissimæ Trinitatis plusquàm vnam simplicissimam essentiam profitemur, ac disertissimè in Symbolo unam numero Diuinitatem, & cum Diuo Athanasio passim canimus: *Non tres Dij, sed vnus est Deus.* Sed & hęc superiùs à nobis confutata sunt, & impietas ista omni anathemate confossa est ex Dei verbo, & unanimi Patrum consensu.

Lib. 1. cap. 3.

Addunt, *cœptam fuisse tempore D. Ioannis Euangelistæ prædicari Trinitatem, atque omnes Patres deinceps, & ipsum adeò Athanasiũ, atque alios eam doctrinam propagasse, quæ insuper eodem Athanasii tempore ferro, & flammis ab ijsdem fuerit defensa.* Sed neque primum illud verum est. Cur enim D. Ioannes, qui scripsit aduersus Cherintum, cęterosq. istarum pestium præcursores, non scripsisset aduersus alios? Cùm enim post Christi Domini resurrectionem sexaginta & octo annos superstes fuisset, quidni hæc uidisset, ac confutasset? Deinde quinam ex hęreticis fuere isti, qui eo tempore Trinitatem prædicare cęperunt? Edant origines, si possunt. Cùm autem Polycarpus Diui Ioannis Euangelistę fuisset auditor, cumq. istum uidisset D. Iręneus, qui Valentinũ, Marcionem & reliquas illas fęces spiritu ueritatis extinxerunt, sicuti & Iustinus Martyr, atque Tertullianus, qui eadem, pęnè ętate fuerunt, cur non aliquam certè mentionem illorum fecissent? Cur, inquam, non fecissent: cùm tamen istas nouorum Arianorum & aliorum etiam tunc blasphemias oppugnassent? C

Fides de S. Trinitate sẽper & ubiq. in Christiana Religione uiguit.

Et sanè Tertullianus, quęnam Apostolorum doctrina fuerit, ex ipsorum epistolis, quę passim asseruabantur, ostendit. cùm ait: *Age iam, qui voles curiositatem melius exercere in negotio salutis tuæ, percurre Ecclesias Apostolicas, apud quas ipsæ Cathedræ Apostolorum suis locis præsidentur; apud quas ipsæ authenticæ litteræ eorum recitantur, sonantes vocem, & repræsentantes faciem vniuscuiusque. Proximè est tibi Achaia; habes Corinthum. Si non longe es à Macedonia, habes Philippos, habes Thessalonicenses. Si potes in Asiam tendere, habes Ephesum. Si autem Italiæ adiaces, habes Romam, vnde nobis quoq. auctoritas præsto est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt: vbi Petrus passioni Dominicæ adæquatur: vbi Paulus Ioannis exitu coronatur: vbi Apostolus Ioannes, posteaquàm in oleum ignitum demersus, nihil passus est, in insulam relegatur. Videamus quid dixerit, quid docuerit, quid cum Africanis quoq. Ecclesijs contesserarit. Vnum Deum nouit creatorem vniuersitatis, & Christum Iesum ex Virgine Maria, Filium Dei Creatoris, & carnis resurrectionem: Legem, & Prophetas cum Euangelicis & Apostolicis literis miscet, & inde potat fidem eam, aqua signat, Sancto Spiritu vestit, Eucharistia pascit, martyrio exhortatur, & ita aduersus hanc institutionem neminem recipit. Hæc est institutio, non dico iam, quæ futuras hæreses prænunciabat, sed de qua hæreses prodierunt; sed non fuerunt ex illa, ex quo facta sunt aduersus illam. Etiam de oliuæ nucleo, mitis, & opimæ, & necessariæ, asper oleaster exoritur, etiam de papauere fici gratissimæ, & suauissimæ, ventosa, & vana caprificus exurgit. Ita & hæreses de nostro fructificauerunt, non nostræ; degeneres veritatis grano, & mendacio syluestres.* Hæc ille. D E

Tertullia. de præscri. c. 36. Ecclesiæ Apostol. quæ.

Ecclesiæ Ro. laus ex Tertulliano, qui eius fuit inimicus.

Ecclesiæ Romanæ fides tempore Tertulliani.

1. Ioan. 2.

Deinde

A Deinde falsissimum est, Athanasij tempore doctrinam de Sanctissima Trinitate ferro & flammis fuisse defensam, licet Arianorum libri à Constantino Imperatore prohibiti sint. Quin etiam ditissima quæq. ab Arianis (vt hoc tempore à Caluinianis) pertulere Catholici in vniuerso orbe terrarum, quæ tam nota sunt, quam quæ notissima.

Fides de S. Trinitate nõ ferro, sed martyrio defensa.

Præterea *Ioachimum Abbatem aiunt, & fratrem Bernardum de Luxemburgo, hoc autem seculo Erasmum, Seruetum, & ceteros quosdam secum in doctrina consentire*. Sed vide & hic impias frontes sine fronte. Ioachimus enim, cùm tres doceret distinctas essentias, hi verò cùm vnam asserant, ecquid simile habent? At quod inquiunt, *superatum fuisse Lombardum à Ioachimo in Synodo Lateranensi, Gregorio IX. Pontifice*, & hoc mendacium est. Quænam enim unquam isto Pontifice Synodus fuit coacta? Sub Innocentio quidem tertio Lateranensis habita est, sed & ante hanc Lombardus, & Ioachimus è viuis excesserant.

Ioachimus Abbas non fuit Arianus.

Mendacia Trinitariorum.

B Quæ cùm ita sint, videamus, quænam alia impietatum fragmenta suis istis sordidis vestibus adsuant. Probant enim Coranum Mahometis legem boni Turcæ præcursores: mox agunt de imaginibus Sanctissimæ Trinitatis, nec contenti simpliciorum quorundam picturas conuellere: eas item, quæ ab Ecclesia Catholica ritè vsurpatæ sunt, scommatibus, & blasphemis carminibus proscindunt. Quæ tota res quoniam optimè ab Apostolicis viris, & à Synodis, ac Patribus, ac denique à Concilio Tridentino rursum explicata, quin & à Roberto Card. Bellarmino vbi agit to. 1. in controuersia de Sanctis, ac deinceps, à Gabriele Vasquez in suo opere de Natura cultus, nõ ita verò pridẽ pereruditis thesibus, à Petro Thyræo, Societatis nostræ Theologo, ex Diuino codice, ijsdemq. grauissimis testibus collecta est, habeant Sarmatæ, & Daci ex eodem Thyræo, quæ istis ad Sanctissimæ Trinitatis vnius Dei gloriam re-

C spondeãt. Neque enim nos illo melius hæc digerere in ordinem, aut ad captum cuiusque proponere sciremus. Sic autem inquit.

Ariani noui probant Coranum Mahometis osce-lus. Cap. 4.

De Sacris Dei imaginibus, quibus apparitiones occasionem dederunt, deq. ipsarum multiplici vsu. Cap. XVI.

EX Dei apparitionibus, & manifestationibus, quædam imagines apud Christianos in vsu esse cœperunt. Quod.n. Scriptura fecit verbis, hoc artifex effinxit signis: nec peccatum putabat incurrere penicillus, vbi sine crimine fuit calamus; hinc licita censebatur imago.

Petri Thyræi Theses pereruditæ de Sanctissimæ Trinitatis imagine, & aliis.

2 Illę verò numero tres sunt: Vna Dei Patris, altera Spiritus sancti, tertia superbenedictę Trinitaris. Nam Filij personam quę repræsentant, non ex illius apparitionibus profectę sunt; sed *habitus, quo vt*[a] *homo inuentus est*[b] *per omnia nobis præterquam in*

D *peccato similis*, ipsis occasionem certissimam prębuit.

a Philipp. 2. b Heb. 2. et 4.

3. Pater vno, eodemq. modo figuratur, vt speciem senis, & dierum antiqui referat: Spiritus sanctus vna similiter columbę forma exhibetur: Trinitatis alia, atque alia imago reperitur.

4. Communior est illa, qua cum Patre, & specie columbę, pingitur Filius, eo, quo nobiscum in terris conuersatus est modo. Altera, qua tres viri ita figurantur, ut nullus alio aut forma, aut ętate uideatur maior. Tertia, qua unus quasi homo cum tripli ci uultu, aut capite exhibetur. Quartę cuiusdam mentionem facit Ioannes Gerson,[c] qua ita in virginis utero formata perhibetur, vt tota carnem humanam assumpsisse uideatur.

S. Trinitatis imagio. quot reperiantur.

5. Ex his duę à grauissimis uiris[d] improbarę sunt; duę verò pium usum habere pos-

E sunt. Reijcitur quarta, quòd grauis erroris occasio sit, & quasi tota Trinitas carnem assumpserit, uideatur demõstrare. Reprobatur tertia, quòd Trinitatem nescio quale mõstrum oculis nostris obijciat. Vtraque parum habet decoris: parum etiam, uel nihil Christianam pietatem promouet.

c Gerson. in serm. habito Parisiis in Natiu. Domini, to. 4. fol. 47. d Latomus de cultu imagin. Io. Heßels in Decalogo, capit. 66. Anto. pag. 3. tit. 8. c. 4. §. 11.

6. Secundę illi occasionem dedit uisio[e] Abrahamo exhibita, de qua sic[f] B. Augustinus: *Cùm* (inquit) *tres visi sint, nec quisquam in ijs vel forma, vel ætate, vel potestate, ceteris maior dictus sit: cur non hic accipiamus visibiliter insinuatam per creaturam, uisibilem Trinitatis æqualitatem, atque in tribus personis vnam, eandemq. substantiam?*

e Genes. 18. f August. lib. 2. de Trin. c. 11.

7. Primam uerò & Ecclesię auctoritas, & Patrum consensus, atque ipsa approbat Sacra Scriptura; quę Patrem proponit[g] tanquam antiquum dierum[h]; Spiritus san-

g Dan. 7. h Matth. 3.

A bolò proponitur: certè, quò manifeſtius illæ Propheticæ viſiones, per quas Trinitatis perſonas Sacræ literæ inſinuant, oculis rudium per conuenientes picturas exhibentur, eo magis in eo Diuino propoſito ſatis fieri poſſe videtur.

18 Neque enim populus per conciones tantùm inſtruendus eſt, ſed per imagines iuuandus: & perfectius hærent, quę ſubiecta ſunt oculis, quàm quę demiſſa per aures. Et pulchrè docet B. Gregorius, [a] *eos qui literas ignorant, in parietibus videndo legere, dum picturas intuentur, quæ codicibus legere non valuerunt.*

19 Valet igitur ante omnia hic imaginum vſus ad Dei, Trinitatiſque qualemcunque cognitionem, populo Chriſtiano inſinuandam, & Diuinam illam maieſtatem, quantum per humanas vires licet, quomodocunque adumbrandam. Sed, & docti, hoc imaginum Dei, atque Trinitatis vſu, ea, quæ vel didicerunt, vel legerunt, in men-
B tem reuocant, memoriamque confirmant: quemadmodum Sacrorum Bibliorum hiſtoriam facillimè diſcet, qui identidem inſignium virorum geſta in tabulis depicta intuebitur. [b]

20 Quid, quod eædem imagines, & beneficiorum, & humanitatis Dei nos commonefaciunt? quando nunc ipſum cùm Adam, [c] atque Noë [d] familiariſſimè conuerſantem, & generis propagationem, numeroſamque prolem promittentem: nunc dona ſua in [e] Apoſtolos profundentem pictura obijcit.

a D. Greg. lib. 7. Epiſt. 109. Greg. Niſſ. or. in Theo. Mar.
b Dam. lib. 4. de fide Orth. cap. 17. Aug. lib. 22. cont. Fau. cap. 73.
c Ge. 2. & 3.
d Gen. 7 et 8.
e Act. 2.
f Greg. li. 7. Epiſt. 53. &
g Actio. 4. in 7. Synod.
h Gen. 21.
i Chryſoſto. in oratione, quòd veteris & noui Teſtamenti vnus ſit legiſlator.

21 At neceſſe inſtruunt ſolùm, nec ſolum memoriam iuuant, beneficiaque collata ad mentem reuocant: verùm etiam amorem noſtrum erga Deum imperant, & quaſi extorquent, quia non in ipſa pictura hæret animus, ſed pictura animum ad Deum, quem repræſentat, deducit. [f] Certè à fletu ſibi non temperabat Gregorius Niſſe-
C nus, [g] quando picturam Abrahæ Filium Iſaac [h] immolantis conſpiciebat. Et Chryſoſtomus [i] ex cera fuſilem picturam, pietate plenam amauit plurimùm.

De Duplici Cultu, qui Dei imaginibus à Catholicis exhibetur. Cap. XVII.

Hic vſus imaginum Dei, atque Trinitatis apud Catholicos. Quocirca manifeſtum eſt, maximis de cauſſis, illas & retinendas, & magno loco habendas eſſe. Cultus verò qui ijs Chriſtiano ritu exhibetur, non ob iam dictas cauſſas præſtatur, ſed idcirco, quia imagines ſunt, defertur.

23 Hic duplex eſſe poteſt. Nam aut idem eum illo eſt, quem ipſi Creatori exhibemus, aut longè illo inferior. Idem erit, ſi mens per imaginem in Creatorem
D transferatur: longè alius, ſi in ipſa imagine hæreat: eamque ut ſacram quandam rem reuereatur.

Cultus imaginum duplex.

24 Sanctæ ſiquidem & ſacræ ſunt imagines, non propter materiam, non propter colores, non per manus impoſitionem, ſed hoc ipſo, quòd ad aliquid ſanctum ſignificandum ſunt conſtitutæ. Quemadmodum & Sanctæ Literę ſunt, quia Chriſti Euangelium continent.

25 Honor & cultus, qui imagini, vt rei ſanctæ exhibentur, longiſſimè diſtat ab illo, qui Sanctis cum Chriſto regnantibus: longè ab illo, qui virtute præditis hominibus; in hos enim propriè poteſt honor conuenire. Verùm quemadmodum ſacra ſunt, & in honore habentur, quæ ad Diuinum cultum ſunt deſtinata templa, vaſa quibus in templis vtimur, aliaque id genus: ita etiam ſacris imaginibus ſuum honorem
E deferimus.

26 Id, quod his uerbis expreſſit Nicæna Synodus ſecunda. *Venerandis & ſanctis imaginibus ſalutationem, & honorariam adorationem omnes exhibeant, nōn (ſecundum fidem noſtram) veram latriam, quæ ſolum diuinæ naturæ competit, ſed quemadmodum typo venerandæ & viuificantis crucis, & ſanctis Euangelijs, & reliquis ſacris oblationibus ſuffitorum, & luminarium, reuerenter accedimus.*

Synod. Nicæna act. 7.

27 Nam ſi cultus & honor, rei oportet reſpondeat dignitati, ex eoque ſummæ dignitati ſummus honor debetur, mediocri mediocris conuenit: cùm etiam ſacris rebus maior inſit dignitas, minor uerò ijs, quæ res ſacras ſignificant, certè honor aliquis in imagines eſt conferendus. Et non ita multo poſt, idem Thyreus.

B. Auguſti-

Lutherus in Gen. pag. 609. Gastius lib. 1. de exordio, & erroribus Anabaptist. Coruinus in Dialog. de Anabapt. Bucerus in 3. cap. Matth. Nota Iudic. 14.

se peperisse non negant, vt Lutherus, Gastius, Antonius Coruinus, Bucerus, Anabaptistæ, Trinitarij, & Balthasar Pacimontanus scriptum reliquerunt. Aut igitur isti scribentes, vt fidem Sanctissimæ Trinitatis tuerentur, in pessimas alias hæreses, iusto Dei iudicio, sese præcipitarunt: aut si quid ea de re solidi euulgarunt, *in vitula nostra arauerunt*, nimirum ex nostris Synodis, & Patribus, quos prius blasphemè accusauerant, tanquam ex fidis armamentarijs tela omnia petere coacti sunt. Quos Patres, & Synodos dum versarunt, non dubito, quin sæpè expalluerint, reclamantemque conscientiam senserint, atque inde agnouerint, quantò tutius sit, columnis illis firmissimis, quam putridis istis Hæreticorum arundinibus inniti. A

Errores Trinitariorum diluuntur. Cap. XXII.

Sed quod attinet ad alterum posterioris libri caput, eandem sapit summa cum impietate imperitiam. Cùm enim quicquid de discrimine inter legem & Euangelium tradunt, mendacium sit, profectò & mentiuntur, cum inquiunt, *D. Augustinum, cæterosque Catholicos tribuere Patribus veteris testamenti vitam æternam, hancq; cum iustificatione confundere*. Primum enim, nec D. Augustinus, nec nostri uitam æternam, ac iustificationem veteri testamento tribuerunt, tanquam ex vi veteris testamẽti: sed ex fide Christi, & meritis eiusdem uenturi. Deinde, etsi vnam, atque simplicem dici rectissimè posse Diuinam legem non dubitamus, si eius auctorem, & scopum præcipuum spectemus: tùm quòd Deus vnicus est, omnis, terræ, omniumque temporum legislatorum; tùm quòd eo tota refertur, vt hominem in hac, atque altera uita cum Deo coniungat (sic enim Apostolus ait, *Vnus est Deus, qui iustificat circumcisionẽ ex fide, & præputium per fidem*) attamen diuidi eam fatemur, & ex parte diuersi status & modi, siue in Dei mente, siue in humanis mentibus per fidem & gratiam: & ex diuersitate temporis, quo vtriusque testamenti lex fuit promulgata: & ex diuersitate perfectionis, *nihil enim ad perfectum adduxit lex*. & è diuersa ratione impellendi homines ad finem; *Breuis enim*, inquit D. Augustinus, *est differentia legis & Euangelij, timor & amor*: & ex parte materiæ multò perfectioris, in qua lex uersatur Euangelica: & denique ex parte efficaciæ, quippè quæ iustificet: *Virtus enim Dei est* (inquit Apostolus) *in salutem omni credenti*. Et, *lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis*: *Ex operibus autem legis non iustificabitur omnis caro coram illo*. Quæ omnia quomodo intelligenda sint, Tridentinum Concilium apertissimè explicuit; Theologi Orthodoxi aduersus Hæreticorum blasphemias sæpissimè tutati sunt; Thomas verò Stapletonus, & Gregorius Valentia Theologus Societatis nostræ, accuratè sunt persecuti; ille suo insigni opere de iustificatione, hic breui disputatione Theologica de vera & falsa differentia veteris & nouæ legis; contra fundamentum Lutheranæ doctrinæ à Caluino etiam receptum, & à Melanchthone, Kemnicio, & alijs passim sectarijs repetitũ; quo vanissimè posuerunt promissiones Euangelicas, non sicut promissiones legis veteris ab obseruatione mandatorum, tanquam à conditione pendere.

Antiqui quo salui facti sint. B

Rom. 3.

Differentia Legis nouæ, & veteris. C

Heb 7. Contra Adim Mantich. Rom. 1. Rom 5. Con. Trident. Sess. 6. capit. 1. et 2. in dec. de iust. Ingolstad. an. 1581. et Lugduni cum alijs omnibus eius operib. D

Quare Christus dicatur γόλος secundum impios Arianos. Cap. XXIII.

Tertio capite agunt Transyluanici Ministri de λόγῳ, & *Christum* inquiũt *vocari Verbum, quod verba Dei prædicauerit*: quæ expositio eò magis est impia, quò affertur ad Diuinitatem Christi pernegandam. Neque verò isti aut vnanimem Ecclesiæ consensum à tempore Apostolorum obseruarunt, quò saltem putassent, testibus omni exceptione maioribus plus esse spiritus datum ad Diuinas literas scrutandas, ac veritatem venandam, quàm vni vel alteri Hæretico ad Atheismũ præcipiti via tendenti: aut aduertere animum noluerunt ad eam vocem, de qua loquitur Psaltes, cùm inquit, *Vox tonitrui in rota*. Nam & ideo *Filij tonitrui*, Filij Zebedæi dicti sunt, quorum Ioannes alter fuit, qui Diuina altissimè inspiciens, & profundissima Verbi Diuini consubstantialis Patri eructans, aquila etiam volans est dictus atque prædictus. Sanè verò nouarum istarum pestium labem agnoscent ij qui antiquissima illa Ecclesiæ lumina, S. Cyrillum Alexandrinum proœmio in Ioannem, E

Psal. 76. Mar. 3.

Ezech. 1.

A Nicephorum de reuelatione Euangelij tempore Iuliani Apostatæ, & Anastasium An-
tiochenum libro de rectis fidei dogmatibus attentè perlegent. *Si enim hic* (inquit)
quæ extrema sunt Diuini opificij, neutiquam à nobis mortalibus exactè cognoscuntur (Quis *Niceph. lib.*
enim altitudinem Cæli dimensus est? aut quis apprehendit maris profundum) quonam pa- *10 capit. 13.*
cto hanc Creatricem rerum omnium naturam se arbitrari posse comprehendere non extremæ *Anast. An-*
sit desipientia? Intonet igitur supernus ille filius tonitrui è cælo edoctus sapientia? Hæc *tioch. lib. 1.*
ille. Sed & S. Ioannes Chrysostomus. *Moses* (ait) *exorditur:* In principio fecit *Chrysost.*
Deus Cælum & terram. *Ioannes verò:* In principio erat Verbum. *Quantum Crea-* *hom 2. in Ioā*
tor à creatura distat, æternus ab eo quod non nisi cum tempore extitit, &c. Verùm (cùm *nem.* *Gen. 1.*
isti se magnos Hebraicæ linguę interpretes haberi velint, qui tamen è lacunis recen- *Io. 1.*
tiorum Rabbinorum, qui Diuinam Scripturam deprauarunt, blasphemias istas hau-
B serunt) mirum videri posset, quin multiplicem huius verbi דבר Dauar acceptionem
obseruauerint, nisi impudens eorum cæcitas in clarissimum alijs plerisque in locis
Diuini Verbi lumen impegisset. Cùm enim ea uoce, vel factum, vel acceptum, vel *Verbum* דבר
iudicium, vel sermo hominum, & Dei designentur: tum filius Dei potissimum desi- *apud Hebr.*
gnatur, cùm summa illi Maiestas, summaque Dei operatio tribuitur. Qualia illa *quam multa* *significet*
sunt, [a] *Verbo Domini cæli firmati sunt:* [b] *Misit verbum suum, & sanauit eos.* Planius *Exod. 18.*
verò à D. Ioanne, tum Euangelij sui initio, tum tertia Epistola sua. Certè Targum, *Non est bonū* *hoc verbum,*
& sapientes, ijsque antiquiores Rabbini profundum huius Sanctissimæ veritatis the- *quod facis.*
saurum non solùm agnouere, sed suspicientes adorauerunt. Vbicunque enim occur- *2. Reg. 2.* *Amos 3.*
rit Tetragrammaton יהוה legunt summam ob nominis reuerentiam, Meimar, Chal- *a Psal. 32.*
daica voce, quæ Verbum significat. Sic vbi Isaias inquit: [c] *Israel saluatus est in* *b Psal. 106.*
C *Domino* יהוה *salute æterna:* habet Ionathæ Targum: *Israel saluatus erit, Bememeri, id* Non adderis
est, in verbo, vel per verbum Dei saluatione sempiterna. Is porrò locus promissionem super verbū
de Christo habet, atque consummandam per eum salutem ostendit: nam & ideo ישו hoc qđ præ-
Iesua Iesus est dictus. Qui ab eodem Propheta Hebraicè יהוה Adonai quod solius cepi vobis. *Deut. 19.*
Dei nomen est: & ab Chaldaico interprete Meimar, id est, Verbum vocatur. Sic in *c Isa 46.*
Osea: [d] *Et domus Iuda miserebor, & saluabo eos* ביהוה אלהים *Badonai Elohehem, Bathoua* Hoc est ver-
Elohehem in Domino Deo suo. Id quod Chaldaicus interpres vertit: *Et super domum* bum homici-
Iuda miserebor, & saluabo eos in Verbo Domini Dei eorum. Sic etiam Isaias alibi, [e] *A-* dæ, & Ios. 5.
diecit Dominus loqui ad me quod Targum habet, *Adiecit verbum Dei loqui mecum.* Et *Ier. 1. Dedi* *verba mea in* *ore tuo.*
rursus: [f] *Ego*, inquit, *auxiliator tui, ait Dominus, & Redemptor tuus Sanctus Israel.* Quę *Psal 33.* *Psal 106.*
sic Chaldaica versio: *Verbum meum in auxilio vestro, dixit Deus, & Redemptor noster* *Vide Petrum* *Galat. lib. 3.*
D *Sanctus Israel.* Rursus [g] *Manus quoque* (inquit) *mea fundauit terram, & dextera mea* *de auctorita-* *te Cathol. fi-*
mensa est cælos. Quod Targum sic. *In Verbo, vel cum Verbo quoque meo fundaui terram.* *dei cap. 4.*
Et Hieremias. [h] *Si à facie mea non formidabitis, &c. posui arenam terminum mari.* Chal- *d Osea 1.*
daica versio habet: *Si coram verbo meo non formidabitis, quod posuit arenam.* Et Amos: [i] *e Isa. 5.*
Ecce formans montes, & creans ventum, & annuncians homini eloquium suum. &c. gra- *f Isa. 41.* *g Isaia 45.*
diens super excelsa terræ; Dominus Deus exercituum nomen eius. Septuaginta verò in- *h Hier. 5.*
terpretes loco illorum verborum: Eloquium suum, verterunt Christum suum. Ac Loci isignes pro Christi
quod Dauid habet: [k] *Quoniam magnificasti super omne nomen verbum tuum;* (sic enim Domini diui-
teste B. Hieronymo Hebraicus habet codex) Septuaginta verterunt pro verbo *San-* nitate.
ctum tuum. Et vbi ait: [l] *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis:* Targum ha- *i Amos. 4.*
bet, *Dixit Dominus Verbo meo*, qui Psalmus euidentissimè tribuitur Messiæ Christo. K *Psal. 137.*
E Sed & Ecclesiasticus, & Sapiens disertè pronunciant, *Sermonem omnipotentem*, hoc *l Psal. 109.*
est verbum æternum venisse de solio Regio. Et huc facit illud: [m] *Ego ex ore altissimi pro-* *Eccl. 1. 4. 24* *Sap. 18.*
dij, primogenita ante omnem creaturam. Et cum eandem Sapientiam, [n] seu Verbum *m Eccles. 1.*
Dei vocat *vaporem virtutis Dei: Emanationem quandam claritatis omnipotentis Dei, sin-* *n Sap. 7.*
ceram adeò, *vt nihil inquinatum incurrat in eam: candorem lucis æternæ; speculum sine*
macula Dei Maiestatis: imaginem bonitatis illius. Non secus Apostolus ad Corinthios
& ad Hebræos scripsit, cum [o] *Dei Filium sapientiam vocauit, & virtutem, &* [p] *splendo-* *o 1. Cor. 1.*
rem gloriæ, & characterem ὑποστάσεως personæ eius. *p Heb. c. 1.*

De verbo

De Verbo Dei increato. Cap. XXIIII. A

QVinetiam de eodem Verbo Dei increato apertissima est mentio apud antiquos & secretiores Hebræos, nulla vt ratione accipi queat pro uerbo suis literis consignato, sed pro Dei filio, vero Deo. Afferri autem alia loca possent, quæ viri quoque eruditissimi adnotarunt, inter quæ illa præsertim sunt. Quod Dominus Moysi fatetur se tantum apparuisse Patriarchis *nomine Dei omnipotentis, nec verò nomen suum* יהוה *Adonai eis manifestasse.* Targum enim Hierosolumitanam sic interpretatur. *Et reuelaui me per Verbum meum Abraha, Isaac, & Iacob in Deo Calorum: nomen autem Verbi Domini non notum feci eis.* Atqui habent hoc peculiare reliqui Chaldæi Paraphrastæ, vt plurimam mentionem faciant Verbi Domini, maximè locis ijs, in quibus Deus inducitur loquens cum homine, quasi ipse fuerit λόγος, Dei, qui aderat Patribus, & sub varijs figuris & imaginibus nunc Angeli, nunc nubis, nunc flammæ, ipsis loqueretur. *Ego* (ait Moses) *sequester, & mediator fui inter Deum, & vos*, hoc est, iuxta Onkelum: *Ego steti inter Verbum Domini, & vos. Non praualebunt* (inquit Hieremias) *tibi, quia ego tecum sum, vt seruem te*, hoc est (interprete Chaldæo Ionatha.) *Non praualebunt tibi, quia in auxilio tuo Verbum meum est, vt eripiam te.* B

Exod. 6. Genebr. de S. Trinit. lib. 2.

Verbum æternum locutũ est cum patribus antiquis quãdo Deus cũ eis in Scripturis loqui dicitur.

Deut. 5.

Hier. 1. & 5.

De verbo increato quid Philosophi senserint.

Cuius etiam rei opinio Philosophos ipsos imbuit. Nam Philo Iudæus siue id habeat ex suis, siue è Magistro suo Platone sæpè λόγον τοῦ θεοῦ, inculcat. Apud Mercurium Trismegistum nihil extat λόγῳ Dei frequentius; nihil crebrius. Apud Chalcidium in Platonis Timæum, Stoici non tantum constituunt Spiritum, qui designauerit, in hanc venustatem, speciem, ordinem, mundum, prout nostra Genesis prodidit, sed & per essentiam rerum ire dicunt λόγον, hoc est, vt ille vertit *rationem solidam atque vniuersam. Hanc verò rationem* (ait) *ipsum esse opificem volunt.* Et paulò pòst: *Licet cuncta corpora aliquo diffluant, sylua tamen* (sic ὕλην, quam materiam nominamus transfert) *sylua, in quam, semper est, itemque opifex Deus, ratio scilicet* (λόγος) *in qua sit fixum, quo quid tempore tam nascatur, quàm occidat.* Eodem libro scribit Platonicos, *Ideam Intellectum æterni Dei æternum dixisse.* Item, *Principalem speciem iuxtà nos esse primum intelligibile, iuxta Deum perfectum intellectum Dei.* Hæc autem nostram de Verbo Dei sententiã confirmare, apparet ex Amelio Platonico Philosopho, qui lecto principio Euangelij nostri Ioannis, questus est, eum in suum ipsius librum transtulisse Magistri sui mysteria, & quæ erant Platonis arcana, sua, propriaque fecisse: *Per Iouem*, inquiens, *Barbarus iste cum nostro Platone sentit, Verbum Dei in ordine principij esse constitutum.* C D

Gen. 1.

Aug. lib. 10. de Ciuit. cap. 29 & lib. 8. confess.

Et hęc quidem ille, nesciens ex ipsius Incarnati Verbi pectore, S. Ioannem ista mysteria proximè hausisse.

Iust. Serm. exhort. ad gẽtes.

Antiqui Patres ex Gentilibus scriptoribus Diuinitatem Verbi confirmarunt. Cap. XXV.

VIxere autem mille quadringentos ante annos, Iustinus Martyr, Tertullianus, & alij, qui dum vel ipso sanguine istos Antichristi errores conuincebant, quos nunc Samosateniei Transsyluanici disseminant, gentibus, & paganis vetustissima ante Christum Dominum testimonia depromunt ex ipsis Gentilibus, quibus maximam fidem habebant. Quemadmodum sunt, quæ Orpheus, & alij, ac præcipuè Sybilla Erythræa cecinerunt: qui omnes, Diuino oculo maximum aliquid prouidente, coacti sunt in hanc rem multa ante sæcula, quę Christi aduentum præcesserant, aliqua planissimè eloqui. Sic igitur Orpheus: E

Orpheus. Vide Cyrillũ Alex. lib. 1. cõtra Iulian. notat enim, & hoc.

Tu verò Diuinum Verbum intuens huic aßide,
Dirigens cordis mentale vas, & rectè insiste.
Viam, solumque intuere mundi Regem.
Vnus est per se genitus, & ab eo vno cuncta prognata sunt.

Eò verò id quoque spectar, quod idem Orpheus, & Poëtæ alij pro Patre & Filio & Spiritusancto, Phanetem, Vranon; & Crhonon; & pro Filio Dei ex substantia Patris ab ęterno genito, Mineruam ex cerebro Iouis natam; ac Sabini, Sanctum, Fidium,

Poetæ quomodo veritatem S. Trinitatis adumbrarunt.

A Fidium, & Semipatrem dixerunt: nempè Satana fabulis Poetarum antiquissimę fidei mysteria inuoluente. Suidas autem de Mercurio Trimegisto sic scriptum reliquit.

Mercurius sapiens Aegyptius qui floruit ante Pharaonem, ter maximus appellatus est, quoniam de Trinitate oraculum edidit, in Trinitate dicens vnam esse Diuinitatē, his verbis: *Erat lumen intellectuale, ante lumen mens intellectuale, & erat semper mens mentis luminosa, & nihil aliud erat, quam horum vnitas, & spiritus omnia continens.* Sed videat, qui velit, B. Augustinum, alia de hac re afferentem ex Platonicis, in libris de Ciuitate Dei, — Mercurius Trismegist' cur sic dict' sit. — Lib. 10. cap. 28. & 29.

At Erythrea Sibylla ante Christi aduentum.

καὶ λόγυ ἐ βηθλεὲμ πατρὸς θειλεκτος ἰλεχθη.

Dicta legi Bethleem est Diuino patria nutu.

Et certè Sibyllarū eiusmodi testimonia magni fecere omnes antiquissimi Patres. B Nam & Clemens Alexandrinus asserit, Paulum adhortatum fuisse Gentiles, vt legerent Sibyllarum oracula. Et Eusebius, Lactantius, Augustinus, atque alij, ea ex illis commemorant, quæ ab omni antiquitate etiam inter gentes diuinitus seruata, & obseruata sunt, vt etiam plerique stupidi Barbari animum erexerint ad tantarum rerū, de Verbo Dei Iesu, fidem. — Sibyllarum oracula quāti facienda. — Clem. lib. 6. Strom.

Cur necesse sit in Deo ponere æternum Verbum. Cap XXVI.

SEd & eandem postea semitam triuere, qui secuti sunt omnibus sæculis, oculatiores Theologi, ac sanctiores Patres. Itaque necessitatem ponendi Verbum Dei Filium, Diuinasq; personas, inde quoque perceperunt, quòd Deus omnium gradus creaturarum infinities supereminet. Cùm verò naturæ cuiusque intellectualis proprium sit verbum, quod alteri naturæ non conuenit (nam de intellectus ratione est, vt is aliquid formet, vt paullò infrà exponam) sanè Angelicę naturę verbo, ipsum C Dei Verbum innumerabilibus nominibus, & infinitis modis est eminentius. Et cum verbum quidem nostrum prius sit potentia, quàm actu, (ac proinde sit imperfectum, neque per se subsistat) VERBVM tamen, id est Filius Dei, semper actu est: itaque nec cogitationis nomen ei propriè conuenit. Cùm autem Verbum Diuinum eiusdem sit naturæ cum Deo, idcirco necessarium est, vt sit aliquid subsistens in natura Diuina. — Vide D. Thomam in p.c Euang. Io. — Verbum Dei semper est actu.

Duplex verbum, oris & cordis. Cap. XXVII.

HVc verò pertinet (vt Christianis veris, hoc est, Catholicis, aliquatenus hoc loco satisfaciamus) id, quod sapientissimè Theologi addiderunt, cùm ad hanc rem vtcunque insinuandam, de duplici verbo, oris & cordis locuti: al- D terum dixerunt id esse, quod exterius profertur, alterum, quod interius concipitur. *Eructauit* (inquit per Psaltem Regium Deus) *cor meum verbum bonum*. Verbum autem cordis, imago est quædam, & similitudo rei, per intellectum producta, & immanens, id est, quoddam simulachrum intellectu formatum, & ei inhærens, vnde meritò partus cordis, & filius mentis posset nuncupari. Est enim à natura vis talis insita omnium menti, ut rerum exteriorum in seipsa, uelut in tabula quadam, imagines pingere, ac formare queat. Quam ob rem, cùm intelligimus, imaginari dicimur, quia per intellectum rerum imagines cognoscendo formamus. Mira profectò intellectus facultas, ut in seipso producat (ut propriè cum Scholis loquar) in esse cognito, quicquid E Deus produxit extrà in esse reali: & sicut Deus omnium creator est, ita quoque omnium plasmator quodammodo intellectus sit. Ecquod enim miraculum maius, quàm ut in mente alius mundus intelligibilis sit, qualis extra iste sensibilis est? Ibi cęlum, sol, astra, maria; ibi arbores, ibi aues, &c. Quapropter sapienter Aristoteles. *Intellectus* inquit, *agens est, quo est, omnia agere. Intellectus possibilis, quo est omnia pati,* id est, recipere imagines. Ergo rerum simulachra intellectu producta, & immanentia, sicuti diximus, uerba dicuntur. — Psal. 44. — Intellectus mira facultas. — Arist. in 3. de Anima.

At differt ab intellectu increato creatus noster intellectus, quod hic formas fictitias, & imaginarias, quas intelligendo in seipso fingit: intellectus uerò Diuinus ueras, & reales, ob infinitam sui uirtutem, atque efficacitatem, ad extrà producit. Et — Intellectus diuini & nostri differentia.

ideò sic intelligendus est Deus, mundũ istum sensibilem condidisse, sicuti cũ aliquis A mundũ alterũ in sua mente intelligendo format. Intellectus enim noster, intellectus Diuini similitudinem quandam habet, vt sit ipse (inquiunt Scholastici aptissimè) effigiatiuus, quorum & ille formatiuus.

Verbum Diuinum qua ratione generetur.

Hic igitur intellectus tam efficax & potens, qui non fictitia in seipso, sed realia ad extrà verba intelligendo, & dicendo producit, nunquid essentiam ipsam infinitam, & increatam Diuinitatis, sicut creabiles essentias non intelligit? Sanè inquient. Quærò iterum: An Deus propriam intelligens essentiam, sicut in ceteris, per intellectum Verbum producat, necnè? Ecquis autem vel proteruus Philosophus Verbum in Diuinis negauerit? Absurdissimum enim esset, vt qui ad essentias creabiles, & finitas adeo potens, & fœcundus est, intra seipsum, & essentiam suam infœcundus, & sterilis inueniretur. Quam ob rem per Isaiam ait: *Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam? qui ceteris generationem tribuo, sterilis ero?* Quasi diceret: Num qui ad alias naturas fęcundus sum, infęcundus ad meipsum, atq; ad meam naturam fuero? B

Isa.66.

S. Trinitatis Mysterium credendum, etiamsi id mens nostra non capiat. Cap. XXVIII.

Atqui, licet naturalis ratio nequeat in Dei notitiam euehi, nisi quatenus is principium est, & caussa conditarum rerum, principium, inquam, & caussa per suam ipsius virtutem, sapientiam, bonitatem, in quibus vnitæ, non distinctæ sunt Diuinæ personę: non tamen non credendum est Sanctissimæ Trinitatis mysterium, quod mẽs nostra id non capiat. Quot enim sunt alia isto articulo inferiora mysteria, quæ tamen credit, etsi non percipit? Quin etiam ab ipsis naturalibus rebus, in quibus non minima est cum Sanctissima Trinitate similitudo, nonnulla possunt adminicula peti, ex quibus Diuina Verbi generatio, ac Spiritussãcti processio, siue spiratio, certiorem infusam eorum fidem in nobis foueant. Neque enim aliquis negauerit, cùm effectus quisque suam causam conetur imitari, iam mentes humanas, è creaturarũ processione, siue emanatione, sese aliquatenus posse attollere, vt Diuinas illas processiones, cõtẽplentur fide præmissa. Cùm enim haud paucæ in creaturis processiones sint, hę quanto sunt perfectioris naturę, tanto interiores, atque perfectiores reperiuntur. Et quidem in ijs, quæ anima carent, quandam esse generationem, quis neget? Sub aspectum enim oculorum cadit ignis generatio ex igne. At quoniam generatio hęc ad geniti materiã (nempè extrinsecus) transit, nec uerò residet in gignente, propterea imperfecta est, minusque intrinseca. In plantis autem, quibus est anima vegetans, interior, atque perfectior generatio cernitur. Quicquid enim, è planta genitum D est, ab eo, quod est ipsius intimũ, proficiscitur, & initio generationis cũ ipsa coniunctũ est, cuius & vnum quoddam est. Ac cùm postea id ab ea separatur, fit, vt non omninò perfecta, prorsusve intrinseca sit ista processio. Animalium eo perfectior, ac magis intrinseca, quòd potius spiritualis sit, quam corporea; cùm operatio & actus, siue functiones sensuum sint, quę in ipsis sensibus manent. Sed & neq; penitus interior est ista processio; actuũ enim eorũ caussa est extrinsecũ aliquod obiectum. Quam ob rem perfectior, & magis intrinseca generatio est, quæ fit per intellectũ; qui, vbi id, quod intelligit, concepit sine extrinseca ea ope, edit intrinsecus oprationes suas, ac format verbũ, atque similitudinẽ cognitæ rei, erga quam item afficitur. In quo sanè ea Trinitatis imago intelligitur, quam intellectus, verbum, amor, quæ sunt in nobis, non obscurè designant. Et tamen, ne id quidem adhuc est perfectum. Cùm enim omnis nostra cognitio ortum ducat à sensu, ac proinde isthęc haud tota intrinseca pcessio sit, inde fit, vt adhuc sit manca, neque omnino perfecta. Angelicę igitur naturę interior atque perfectior est processio: quippe è sensibus nequaquam oritur, sed intrinseca est vniuersa. Sed enim, quoniam ipsi quoque Angeli à Deo pendent, verbi & amoris in ijs processio non adeo intrinseca dicenda est, quin ab aliquo extrinseco sic pendeant, vt aliquid imperfecti in ijs sit reliquum. In Deo igitur (qui sit superbenedictus in æternũ) [illegible] naturas omnes & creata, quæ sunt opera manuum suarum, infinities, vt dixi, supereemineat; perfectissimæ omnium, ac penitus intimæ hæ processiones sint, [illegible] est: cùm neque ab extrinseco aliquo procedant, nec ab eius substantia d[illegible]

In creaturis sunt generationes aliæ alijs perfectiores.

S. Trinitatis imago vbi sit.

In Deo est processio supereminens, & perfectissima.

A ex quo æterna Verbi generatio, Spiritusque sancti spiratio necessario creduntur, vel & quadantenus colliguntur; licet, si secludas fidem, mysterium supernaturale, ac ineffabile sola luce naturæ non potest attingi. Sed hæc, vt dixi, miris alijs modis, vt sapientia Dei suppeditat abundanter ijs, à quibus colitur, diuinitus passim tractata sunt, atque quatenus fas est, euoluta. Quamobrem hæc nunc fuerint satis.

Quid dicant esse Transsyluanici Filium & Spiritumsanctum. Cap. XXIX.

IAm verò in quatro secundi libri capite pergunt Transsyluanici Ministri de vno Deo, eiusque potentijs omnibus sic loqui, vt non minus vnam personam, quàm vnam naturam ipsius esse doceant. Addunt varias quidem huius vnius naturę,
B atque personæ potentias esse, quarum vna dicatur Filius, altera Spiritussanctus. Filium verò, & Spiritumsanctum intelligunt Dei Voluntatem, atque Imperium. Porrò potentias illas aiunt nullo modo à Deo distingui, haud secus, quàm veri Thologi de Diuinis attributis enunciant. Ex quo sanè efficitur, naturam filij Dei apud eos æquiuocam esse, vt significent filium Dei, qui aliquando non fuit, ac Dei Voluntatem, quæ semper fuit, & à Deo distinguitur. Superioribus autem Atheismorum refutationibus hæc omnia, quemadmodum & ijs rationibus, quas paulò ante attulimus, corruerunt.

Quattuor sequentibus capitibus diuersas quattuor eiusdem sententiæ explanationes promunt, in quibus & eiusdem impietatis, cum eadem imperitia coniunctæ, vestigia produnt, ac venenum euomunt, quo à Satana imbuti alios conantur inficere. Se- Christus cur
C ptimo enim capite Christum hominem inquiunt posse vocari Deum, & quidem vocari posse Deum verum, eumque esse Dei filium proprium, cum non è virili semine, sed ex Spi Deum dicant ritusancto conceptus fuerit: sic tamen verum Deum, quod summus ei Deus Diuini- Transsyluanici. tatem suam veram impertierit; *non quidem per generationem Diuinam* (quæ constans Catholicorum est fides) *sed per gratiæ vnitionem* (aiunt) *& inhabitationem*. Verum hæc cuncta superius, tanquam Nestorianæ blasphemiæ plena explosa sunt. Cùm verò Catholicis linguæ Hebraicæ inscitiam affligunt, ex qua omnes de Trinitate er- Transsyluani rores extitisse inquiunt, suam ipsi eiusdem linguę maleuolam ignorantiam produnt. ci se iactant Aiunt enim *apud Hebræos esse varia nomina, ex quibus solum* יהוה *Adonai tetrag. Deo ve-* linguæ Hebraicæ peri- *rò sit proprium*, reliqua autem alijs interdum tribui. Quamobrem necesse non esse, tos, eius ignorantissimi. vt cùm Christum esse Deum dicimus, hunc esse verum יהוה Iehoua intelligamus, sed
D אלהים Elohim; quo quidem nomine Angeli quoque vocentur. Sed errant ipsi, qui temere arcem Hebraismi sese tenere putarunt. Etenim hęc nomina Iah, & אל El, de Christo quoque verè enunciantur, sed quid clarius illis Isaiæ verbis cap. quadragesimi quinti. Hæc dicit Dominus יהוה (& verò cum aliquo, qui non est ipse in persona, loquitur) Labor Ægypti, & negotiatio Æthiopiæ ad te transibunt, & tui erunt. Post te ambulabunt, vincti manibus pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur. Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus. Verè tu es Deus absconditus, Deus Israel Saluator. Hæc Isaias, qui denique illud caput concludit, In Domino iustificabitur, & laudabitur omne semen Israel.

Nonum & decimum caput sequitur, quibus dum nituntur Aduersariorum argumenta refellere, in nouos errores, & laqueos incidunt, qui satis ex superioribus rationibus
E apparuere.

Vndecimo capite, inaudito modo primum S. Ioannis Euangelij caput non tam exponunt, quàm profanant. Cui profanationi si Patrum, & Christi ipsius, ac Ioannis expositiones, & verba obieceris, spiritum veritatis facile quisque in Catholicis, vestigiis autem & impietatis in istis Antichristianis agnoscet.

Duodecimo, ac tertiodecimo, quod est postremum secundi libri caput, conantur quædam loca duarum Epistolarum B. Pauli ad Colossenses, atque ad Hebræos, ad suas easdem impietates detorquere. Ad quę, ut satis fuerit dicere, nunquam ab Ecclesia Christi eum in modum fuisse exposita: sic uerè stipites essemus, si paucos perfidos (qui ne nomen quidem suum, ut dixi, ausi sunt ei libro adscribere) prę tanta te-

stium nube, atque adeo præ ipsa Christi veri Dei enatratione æstimaremus, hoc est, si Christum Francisco Dauidis postponeremus. Qui quidem cum postea pernicio-sissima,& sibi pugnantia protulisset, vniuersam eius impiæ farraginis, quæ duobus illis libris Transsyluanorum ministrorum comprehẽsa est, doctrinam funditus euertit. A

Francisci Dauidis Nefariæ Theses refutantur. Cap. XXX.

Prou.21. Matth.21.

Francisci Dauidis Theses sceleratissimæ & impijssimæ.

ERgo noua noui alterius Christi, per istos Syluestres potius, quàm Transsyluanicos ministros,apparitio,librīq;illius pestilẽtissimi conscriptio,quales fructus peperit,quamve exiguo annorum spatio ea doctrina durauerit, vel in ijs, qui illam in publicum sparserunt, Franciscus Dauidis,qui cum Blandrata rem contexuerat, in seipso monstrauit. Per hunc enim (alibi scripsimus) tanquam emissarium, Blandrata virus istud,& Atheismos longè,lateque eurauerat spargere. *Sed non est consilium aduersus Dominum*, neque aduersus Christum eius: ac verò *super quem ceciderit hic lapis, confringetur*. Franciscus igitur Dauidis, Claudiopoli in Transsyluania natus, cùm pessima quæque Iudæis adhærens,ex putidissimis recentiorum Rabbinorum lacunis hausisset,viam sibi strauit, ad Christum omnino è (mentibus si potuisset)hominum tollendum: atque hoc præcipuè per Theses quasdam Christi gloriæ aduersas prorsus,& contrarias; quas integras huc ascribere non libet, ne Christianas mentes offendam,summa tamen earundem capita recensebo,vt lector hominis agnoscat impietatem,nouique Euangelij fructus. Ac uenenum tam pestiferum, ne cuiquam nocere possit, tanquam antidoton,breuem annotationem adiungam; adhibitis literis alphabeti,vt annotationis ipsa ratio melius intelligatur. B

C

PRIMA THESIS, IDEST, BLASPHEMIA.

In earum igitur Thesium prima, *Christum contemptim hominem illum IESVM Nazarenum, Iosephi vxoris Filium vocat, ex eiusdemque Iosephi semine conceptum*, asseuerat impius.

ANNOTATIO.

Christus homo ab impio impiè nominatur.

PRimò vide hic plurimum blasphemiæ spiritum. *Hominem illum vocat Christum*, quem ne virum quidem dignatur appellare. Quem sanè DEVM, DEI viui filium, יהוה, & Emmanuelem, DEVM fortem,Verbum DEI, & alijs eminentissimis nominibus, Prophetæ, & Apostoli dixerunt, vniuersaque Christi Ecclesia uocauit,nec dæmones ipsi ueritate coacti potuerunt diffiteri. D

Qua fronte *ex Iosephi semine conceptum, & natum* dicit, quem antea cum alijs ministris Transsyluanicis, è Spiritusancto conceptum affirmauerat? Sic uerò proficit impietas semper in peius.

II. BLASPHEMIA.

Christus nec quidem Propheta ab impio habetur.

In secunda Thesi, *Christum rursum hominem illum nuncupans, per spiritum Propheticum locutum; adeoque omnia, quæ dixit, ex Dei ipsius ore processisse*, pernegat.

ANNOTATIO.

ITerùm perfidus, ut conceptam fidem de Christi Diuinitate è Christianis animis eximat, *hominem illum contemptim* uocat: ut oculatus quisque animaduertat,à Satana hæc uerba impio eius cordi dictata fuisse. E

a Luc.7. b Matth.24. c Matth.26. d Ioan.21. e Io.ibid. f Matth.11. Ioan.21.

Ergo per Arianos,& Samosatenicos,ne Christus quidem fuit Propheta: nec [a] *Propheta magnus surrexit in nobis*, sicut Euangelij uox est: nec quę [b] ipse Dominus prędixit *de templi destructione*, de [c] *unctione Magdalenæ in uniuerso orbe terrarum annuncianda* (uti re ipsa fit) deque [d] exitu Petri, *significans qua morte clarificaturus erat filium DEI*, ac de alijs innumeris, [e] *quæ ne mundus quidem* (ait Euangelista) *capere posset*, ad Prophetiam attinent. Quin etiam Ioannes Baptista [f] *plusquam Propheta à DEI Filio nominatus est*, ecquem nos ipsum Dei filium nominabimus.

Eo igitur Satanę spectabat iniquitas, ut quãuis per Spiritumsanctũ locutũ diceret

A (in eadem Theſi) Chriſtum IESVM: non tamen ex ore Dei proceſſiſſe, quæcunque dixiſſet, aſſeueraret.

III. BLASPHEMIA.

III. THESIS habet: Chriſti, & Apoſtolorum verba, ad Moſaicæ Legis, & aliorum Prophetarum normam expendenda eſſe: *quæ ſola,* inquit, *morum, vitæ, & Diuini cultus regula nobis eſſe debet.* Chriſti uerba & Apoſtolorum, ad Moſem & Prophetas dirigenda ô impudentiam.

ANNOTATIO.

ET hinc videtis Lutherani, & Caluiniani, quorſum euaſerit illa à vobis mordicus retenta opinatio, vel potius hæreſum veſtrarum conceɛtio, cùm reieɛta Ecclesiæ fidei Regula, ad vnum ipſum verbum ſcriptum prouocabatis. Quid igi-
B tur hic facietis, cùm modò Euangelia teijcienda Franciſcus Dauidis ſatis apertè dicat, niſi eum veteri teſtamento conueniant? Quis igitur iſtius interpretationis fuerit iudex. Anne autem vos partem Euangeliorum pro veſtris erroribus exponentes, partem ſubtrahentes, intelligitis anſam dediſſe iſtis pernegandi Chriſti? videlicet hoc eſt, vt ad Iudaiſmum quiſque reuertatur, poſtea in Mahometiſmum ruat. Id quod amandata iam Euangelij recitatione, Claudiopoli fieri, ſupra oſtendimus. Euangelium impius reijcit.

IIII. BLASPHEMIA.

IIII. Adiungit Aſſertionem, de differentia veteris & noui fœderis: *quam huiuſmodi* inquit, *eſſe, vt in nouo ſpiritus, in veteri litera miniſterium fuerit, adeo ut hoc per*
C *illud nec antiquatum, nec immutatum fuerit.*

ANNOTATIO.

ET quodnam venenum hic ſubſit, quidque diſcriminis veri ſit inter vetus ac nouum Teſtamentum, ſuperius diɛtum eſt, cùm ſecundi libri Transſyluanicorum Miniſtrorum alterum caput refutatum eſt.

Porrò, quicquid Satanas per impium hunc loquitur hoc loco, eò ſpeɛtat, vt prorſus Diuinarum literarum vſus ipſe quoque tollatur. Id quod per Schuenckfeldium, & alios occultius, nunc per Nearianos apertius tentatur. Et ut animi elatio, ac reliqua in peccatis obduratio, fimus eſt, per quem uberrima ſeges errorum excreſcit, nō deſunt, qui eodem ſcelerum cœno obruti (neque uerò reſipiſcentes) mercedem hanc
D errorum in ſeipſis ſentiant, vt & ita credant, hoc eſt, vt nihil credant. Sacræ literæ omnes tollūtur è medio.

Rediere igitur typicæ, ac legales ceremoniæ in Transſyluaniam, & aliò apud multos, vt ipſi uidimus. Redijt Moſaicæ legis cum Chriſtiana commixtio, contra quā Apoſtoli, Spiritusanɛto diɛtante, decreuere in prima Hieroſolymitana Synodo. Excitata eſt iterum ſepulra cum honore Synagoga, ut cum dedecore Chriſtiana ſepeliretur Eccleſia. Sed hæc latius in meis Commentarijs Transſyluanicis. Actor. 15.

V. BLASPHEMIA.

Quinta affirmat, Chriſtianam Religionem ad Hieroſolymæ uſque excidium perduraſſet antum; nec locum, niſi ex parte, habuiſſe in orbe, aut habiturum eſſe, donec IESVS iterum ad nos redierit, & in hoc Mundo, in ipſa urbe Hieroſolyma inſtaurata, ſuper carnali populo Iacob, vt ceteri Reges terræ ſolent, iuſtiſſimè tamen, ac ſan-
E ɛtiſſimè regnauerit. Chriſtus in hoc regnaturus eſt mundo, gaudete Chiliaſtæ.

ANNOTATIO.

ET id quoque ex veſtra officina, ô Lutherani, & Caluiniani prodijt. Cùm enim per quindecim ſæcula, per uos Eccleſia Chriſti euanuerit, donec nouū, & inauditum Eliam, inceſtuoſum nempe Apoſtatam Lutherum, depoſito ſcapulari, ereɛtis cornibus vidimus: quidni perbreue Chriſti Regni tempus fuerit? Sed pereat impietas; viuat Chriſti ueritas. *Ciuitas ſupra montem poſita abſcondi non poterat. Bonum ſemen in agro Dominico creſcere debebat, & debet uſque ad meſſem*, nimirum uſque ad ſæculi conſummationem: atque quod prædiɛtum eſt, *in omnibus gentibus prædican-* Quo Lutherani huiusmi pietatis ſint auɛtores. Matth. 5. Matth. 13. Matth. 24.

dum esse Euangelium, id sine impedimento currere per medios hostes debebat, vt facit. A
Itaque *cum Donatistis anathema estote*, (vt aiebat S. Augustinus) *qui pestilentem hunc errorem reuocastis in lucem*.

Ceterum Iudaismum, & Millenariorum errorem sapit, quicquid Franciscus Dauidis de Christi temporario regno huius mundi mentitur. *Nec enim regnum eius erat, nec futurum fuerat de hoc Mundo*.

Ioa. 6. & 18.

VI. BLASPHEMIA.

VI. THESIS definit, CHRISTVM Regem populi Dei esse; designatione tamen sola: *quoniam*, inquit, *ex omnium Prophetarum oraculis certum est, illum nullum aliud regnum, quàm terrenum, & quale suprà dictum est, habiturum*.

ANNOTATIO. B

VIde, vt sensim Satanas nomen, & potestatem Christi Iesu labefactare nititur. Nam quod addit, *ex omnium Prophetarum oraculis*, CHRISTVM *nullum aliud regnum, quam terrenum habiturum*, blasphemia in Spiritumsanctum est. *In diebus autem regnorum illorum* (dixit Deus per Daniele) post nepe Chaldaicum, Persicum, Græcum, Romanum, *suscitabit Deus Cæli Regnum, quod in æternum non dissipabitur: & Regnum eius alteri populo non tradetur: comminuet autem, & consumet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum. Secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuit testam, & ferrum, & æs, argentum, & aurum: Deus magnus ostendit Regi, quæ ventura sunt postea. Et verum est somnium, & fidelis est interpretatio eius*. Atqui, vt Regni Christi præcipua in eo potestas erat futura, vt animas cum suo fine, id est, cum Deo coniungeret, idque & imperium & iudicium perpetuo gerere debebat, quod per Dauidem prænunciatum fuit dicentem: *Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis*; Et rursus, *Da imperium tuum puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ*: sic verum illud futurum erat quod Angelus Danieli prædixerat fore, *vt auferretur peccatum, & adduceretur iustitia in sempiternum, & vngeretur Sanctus Sanctorum*. C

Dan. 2.
Chisti regnū non terrenū, sed æternum in cælo.
Psal. 71.
Psal. 55.
Dan. 9.
Christus regnat per fidē & iustitiam in mentibus fidelium.

VII. VIII. & IX. BLASPHEMIA.

VII. VIII. & IX. Thesis de CHRISTI regno terreno, nescio quæ impia iam confutata somniant: præterea nihil in terra nunc CHRISTVM agere: ac ne Deum quidem amplius dici posse; *quemadmodum*, inquit, *cum in mundo versaretur, fortasse dici poterat, ratione officij*. D

ANNOTATIO.

QVot syllabæ, tot hic sunt blasphemiæ, & Atheismi. Ascendit enim ad dexteram Patris Christus, de quo dictum erat, *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis*; & cui potestas adhuc *vt homini data fuit in cælo, & in terra*, quique, *vt filius Dei & hominis, cælum, terramque & hominum corda possidere debebat iure creationis, merito redemptionis, & dono Patris*, vt S. inquit Bernardus. Itaque & curam suorum habet, & *lucerna* [a] *cæli est Agnus, quem* [b] *sequuntur Sancti, quocunque ierit*, & *factum* [c] *est imperium super humerum eius, quod* [d] *nunquam auferetur in æternum*. Si igitur impius iste sic sensisset, vt Diuina Scriptura disertissimè ostendit, nunquam in tantam impietatis abyssum prolapsus fuisset. E

Psal. 109.
Matth. 28.
Bernard. lib. 3. de consideratione ad Eugenium.
a Apoc. 21.
b Apoc. 14.
c Isa. 11.
d Dan. 2.

X. BLASPHEMIA.

X. Thesis habet, Christum adorandum haudquamquam esse; *nec, dum vitam in terris ageret, alio, quam ciuili honore affici rectè potuisse*.

ANNOTATIO.

DAto vno inconuenienti plurima sequuntur. Caluiniani, & ante eos Lutherani vix quicquam magni momēti afferre à plerisque putabantur, cùm Sanctos nō esse venerandos, nec hosce orare pro nobis asseuerarent. Si caussa quærebatur, responde-

Ex honore Sanctis negato consecutum est, vt honor Christo negaretur.

A respondebant, ne fieret Christo Mediatori iniuria; quodq. iam mortui essent, nec nostra intelligerent; homines autem non esse venerandos. Tum igitur per ruinas Sanctorum struebat sibi Satanas gradus, ad Christum paulò post pernegandum; quem nunc iste Atheus, nec præsentem esse, nec adorandum dicit. Sed de hoc superius egimus abundè. Nam & quod Lipsiæ vocatum fuit in dubium, & publicis thesibus propositum, *An humanitas Christi esset adoranda*, iisdem rationibus refutatum fuit, & quo nam spectaret adoratio, declaratum.

XI. BLASPHEMIA.

XI. Asseuerat cultum nullum Christo deferendum, nisi quem, eius præcepta seruando, ipsi deferimus.

ANNOTATIO.

B Vtinam dixisses: *Credendo, & postea obediendo. In fide* enim *& charitate aquè nos radicatos esse oportere*, sapienter dixit Apostolus; nimirum, ne præceptorum obseruatio secerneretur à fide. Nam *vt non inuocas, in quem non credis*; quomodo obedies, quem inuocandum, & cui fidem esse habendam pernegas? Sed mirum est, quonam modo hæretici suo se laqueo suspendant. Dum Lutheranus & Caluinianus esset Franciscus Dauidis, solam fidem in Christum ad veri cultus rationem adhibendam censebat, nunc factus Arianus, seu Samosatenicus, solam præceptorum obseruationem necessariam putat, reiecta fide.

Ephes. 3. Colos. 2. Rom. 10. Hæretici quà vanii & incôstantes sint.

XII. BLASPHEMIA.

XII. Thesis definit nos nec Christo confidere debere, *nisi quatenus ea, quæ nobis dixit, vera esse credamus; & quæ nobis Dei nomine promisit, accepturos nos esse firmiter speremus.*

C

ANNOTATIO.

Implicat & hoc contradictionem: nimirum, ne Christo confidamus, ac tamen firmiter speremus, nos ea, quæ promisit, esse accepturos; & verò ea esse vera, quæ dixit, credamus. At se filium Dei dixit, idque omnibus rationibus & miraculis mônstrauit. Deinde dixit: *Qui credit in filium Dei, hic habet vitam æternam.* Et, *qui in Filij nomine non petit, nunquam exauditur à Patre.*

Côtradictio in doctrina Dauidis. *Ioan. 3. Ioã. 14. et 16.*

XIII. BLASPHEMIA.

XIII. Thesis, Christum inuocari omnino prohibet.

ANNOTATIO.

D Hvc scilicet spectabat Satanas, vt quemadmodum ex Sanctorum intercessione (sicut paulò antè diximus) inuocatio Christi de medio tolleretur, sic modo ex inuocationis Christi negatione; tantò magis Sanctorum charitas, cômunio, lux, & lumen, in quo omnia vident, infirmaretur. Qua de tota re copiosè nos alibi; copiosissimè autem, & accuratissimè (vti uerisimè) Ecclesia Christi per suos Theologos egit.

Christus non est inuocandus vnde habuerint. *Anton. Poss. li. de impostu ris Chytræi.*

XIIII. BLASPHEMIA.

XIIII. continet, Christum hoc tempore inter Deum, & nos Mediatoris officio minimè fungi.

ANNOTATIO.

Et vides lector, superbiam & perfidiam semper ascendere, digna vt isthæc sint lachrymis potiùs, quàm argumentis. Cæterum, quorsum illud, quod Apostolus dicit, *Christum Apostolum esse, & Pontificem confessionis nostræ*? Quare enim

E Apostolus est confessionis nostræ, *nisi quia*, sicut Synodus Ephesina prima dicit, *sacrificat Deo, & Patri fides nostra confessionem, quæ à nobis ipsis, & per ipsum Deo Patri incessanter offertur?* Quemadmodum etiam docet B. Cyrillus. Quorsum etiam illud S. Ioãnis: *Et si quis peccauerit, aduocatum habemus ad Patrem Iesum Christum iustum?*

Hebr. 5. Christus cur sit Apostolus Confessionis nostræ. *Lib. 11. in Io. cap. 7. & lib. 2. de recta fide ad Regin. 1. Ioan. 2.*

XV. BLASPHEMIA.

XV. Thesis Christi Sacerdotium negat, &, (si modo Sacerdos reuera vnquam fuit) nunc re ipsa finem habuisse affirmat, cum in cruce exspirauit; nec alia ratione eius oblationem nobis profuisse, aut prodesse posse; quàm propter ipsius oblationis (quam uis iam transactæ) efficaciam, quæ perpetuò duret.

ANNO-

ANNOTATIO. A

Christi sacrificium perpetuo durat.

QVod veteris Testamenti omnes figuræ & Prophetię sacrificiũ fore ostendebant, id Satanas per istius Athei impurissimi spurcissimam animam negare est ausus. Ac cum oblationem fateatur expiandis peccatis efficacem fuisse, & Sacerdotium habuisse in perpetuum dicat, cur in dubium vocat sacrificium ijs uerbis, *Si modo Sacerdos re vera unquam fuit?* Sanè quem diabolus agitat, huc illuc circũfert, ac deniq; mergit in profundum, *sicut plumbum in aquis vehementibus*: quem verò Spiritus sanctus animat, *sistit in petra firmissima; & venerunt venti, & fluxerunt torrentes*, ac stetit, & stat fidelis anima Catholica.

Exo. 14.
Matth. 7.

XVI. BLASPHEMIA.

XVI. Thesi, IESV Christo in sua quiete placidè versari dimisso, *nihil*, inquit, *nunc abeo nos iuuari apud Deum, vel credamus, vel curemus, nisi quatenus, dum hic inter nos fuit, salutisq. viam nobis ostendit, & ad Deum accedendi docuit modum.* B

ANNOTATIO.

TVrcæ ipsi plus Mahometi, quàm latro iste CHRISTO Dei filio tribuit. At cum CHRISTVS [a] *sit via, veritas, vita*, [b] *ostium*, [c] *mediator*, [d] *aduocatus* per redemptionem, per quem Angeli, & Sancti in cælis, uiuentes autem adhuc in hac miseriarum valle accessum habẽt ad Patrem: audet istud diaboli mancipium, eũdem vnica Thesi de gradu Diuinitatis velle deponere. Videat igitur ille, qui se passim in Transsyluania iactabat esse medicum corporis & animæ (ut illi in Albana disputatione exprobratum fuit) quantum discipulum fecit, vt ab huius fructibus præceptorem agnoscere possis: ac tamen (proh hominum cæcitatem) audent adhuc eum nescio quem magnum æstimare, vel summum scribere. Sed similes habent labra lactucas. Porrò Turcæ talem non tulissent, aduersus Mahometem suum blasphemantem: eius verò aduersus Christum discipulos debacchantes, sapientissimi quidam non solum ferunt, sed efferunt. Id verò, quod Christus dixit: *Qui me erubuerit coram hominib. & ego erubescam eum*, perquirant de se ipsis, num aliquando futurum sit, ut Christus ipse quærat, & iudicet. Et certè quæret, ac iudicabit, qui non mentitur, nec irridetur Deus. C

a Ioan. 14.
b Ioan. 10.
c 1. Tim. 2.
d 1 Ioan. 2.
Vide Auctoris Comm. de Trãssyluania.
Luc. 9.

Franciscus Dauid Trinitarius quà morte sublatus ex hoc mundo.
Caput XXXI.

1578.
Christophorus Bathoreus Pater Sigismũdi Principis qualis.
Blãdrata Frãciscum Dauidis suo calculo ad mortem damnat.

CVm igitur ex Thesibus, alijsq. perniciosissimis hæresibus factum esset, ut anno superioris seculi septuagesimo octauo à Christophoro Bathoreo solidissimę pietatis, Transsyluaniæ Principe, nobilitas euocata, una cum ceterarum hæresum Transsyluanicis Ministris, Franciscum Dauidem morti adiudicaret, calculum D
Blandrata suum in Comitijs adiecit, ne uidelicet amici sui veteris, quem ad eas blasphemias dudum lactauerat, periculum & ipse subiret, si consentientium Ordinũ sententiæ se opposuisset. Sic sapientia Dei iustificata est, ut à quo miris artibus Frãciscus Dauidis fuerat deceptus, ab eodem, admirabiliore iudicio Christi Domini, condemnaretur. Plerique enim nobiles ea labe infecti, nec ipsi ausi sunt hiscere. Amicis verò Frãciscum Dauidis hortantibus, vt saltem Christum fateretur esse nostrum Saluatorem, respondit: *Quid ego Saluatorem illum fatebor, qui nec seipsum seruare potuerit:* Iudaicam sanè, & plus quàm impiam blasphemiam. Itaque & antea dudum pœnam in corpore luebat atrocem. Sic enim viuus fœtebat, ut ad Iudicum tribunal vxor ipsius uocata, quòd cum coniuge agere nollet, *Quid* (inquit) *manserim apud eum, cuius viuentis est intolerabilis fœtor?* Superstes autem erat adhuc eadem mulier anno superiore, quo in Transsyluania fui, cùm Pontif. Maxi. Gregorij XIII. & Magni Stephani Poloniæ Regis sumptibus, ad Seminarium ei genti, Catholica fide excolendæ, instituendum, atq. ad alia missus sum. Qua occasione plurima istorum nequissima facinora, & audiui, & E
vidi, propter quod & loquor. At antea Franciscus Dauidis in arcem Deuam, quæ prope Marusium sita est, coniectus in carcerem, ut de eo extremum supplicium sumeretur, in insaniam incidit. Turmæ dæmonum apparenti dixit: *Ecce, qui me comitem itineris expectant.* Sic os illud impium, quod filii Dei inuocationem negauerat, cùm Deum inuocare

Matth. 27. alios saluos fecit, &c.
Frãciscus Dauidis uiuus fœtebat.
1582.
Mors eius horrenda.

uocare

A uocare non potuisset, infelicissimam animam dæmonibus tradidit. Cui Demetrius quidam Claudiopoli successit. Hic verò (cùm adhuc extent Francisci Dauidis libri) plurimos ea in impietate fouet. Eoque deuentum est, vt Euangelijs reiectis, veteris Testamenti prophetias Sabbathis Iudaizãtes legant; Christiana omnia penè reijciãt; stupidissimos autem eatenus errores exuxerint, vt mulieribus quoque non paucis animam non esse persuaserint. Hi igitur fructus feralium librorum, nimiæq; conniuentiæ tantę impietatis fuerunt; vt ex his omnibus, quid Lutherana, & Caluiniana semina tulerint, nemo, qui non sit truncus, haud intelligat. Et Lublini in Polonia superiore, hoc anno, cùm à quodam male feriato Italo Samosatenici inuiserentur, alios errores prioribus pestilentiores receperunt: sensimq; Satana suam telam texente, eo præcipites ruerunt, vt Scripturam omnem haud esse necessariam dicant, spiritus verò sui teterri-

Hæretici Iudaizantes.

Fructus noui Euangelij. 1584.

B ma commenta, pro nescio qua spirituali perfectione, ac vera religione, similes in hoc Schuenckfeldij, sese venditent. Inuisenti igitur eos Italo, cœtus ille malignantium de multis admonitus, quasi nouum is sydus emicuisset, *Ecce nos* (inquiunt) *ad pedes tuos, quæcunque iusseris, faciemus*. Et hic homo ex ijs est, quos paucissimos ministri Transsyluanici eo, de quo egimus, illorum libro, testantur, tanquam Apostolos, cęlitus fuisse demissos: videlicet (si Deo placet) vniuersa CHRISTI, ac omnium sæculorum anteactorum Ecclesia sapientiores: hoc est, Mahometi, atque Antichristo viam sedulò complanantes. Ite igitur hæretici, & digna hæc patellis opercula deligite, vt idem dæmonum casus, qui Franciscum Dauidis abripuit, vos siue in corpore, siue extra corpus, maneat.

Ecclesiæ non obediunt, in sano tamen homini stanti obtemperant.

C *Antithesis hæreticæ perfidiæ contra singulos articulos Orthodoxæ fidei, à Doctore Edero Cæs. M. Consiliario, maiore ex parte conscripta.* Cap. XXXII.

QVam perperam vulgo à sectarijs hoc tempore persuadeatur, in cõtrouersijs istis nunc tritis fidei, religionisùe eorum, qui seipsos ab Ecclesia Romana separauerunt, & contra illam insurrexerunt, non multùm esse momenti, de rebus autem minimi momenti (ac si lites, & discordiæ essent tantummodò familiares) in his agi. quàm verò ijdem Pseudoeuangelici Cõcionatores deuastationem, & Babylonicam confusionem in totam fere Germaniam, ac quocunque potuere (proh dolor) inuexerint, hinc facillimè colligitur, quòd in toto Symbolo Apostolico nullus articulus sit, quin ab impijs istis hominibus mutatus, atque corruptus sit.

Non est uerũ quod vulgo dicitur leues esse de rebus fidei contentiones.

D

Contra primum enim articulum Christianæ nostræ fidei.

(Credo in Deum Patrem, Creatorem cæli & terræ)

1. LVtherus impiè errauit: Lutherum namque arguunt Sanctissimæ Trinitatis osorem verba illa sublata in sua versione, quæ quidem vulgata editio Apostolicæ Epistolæ D. Ioannis habuit: *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt.* Quæ verba qui antiquitus omittebant, eos infideles, & perfidos interpretes S. Hieronymus non iniuria vocauit. Eundem eiusdem Sanctissimæ Trinitatis osorem arguit, sublata illa ab eo precandi formula: *Sancta Trinitas vnus Deus, miserere nobis.*

In versione Lutheri Germanica. 1. Ioan. 5. Lutherus osor Sanctissimæ Trinitatis. In reformatione precũ.

E 2. Carolstadium verò ipsemet Lutherus negare non potuit adeo impium, atq; peruersum fuisse, ut non crederit vel in terris, vel in cęlis vllum Deum existere.

3. Caluinus blasphemat, Deum non solùm impiorum auxilio vti, verùm etiam eorum consilia & cogitationes efficaciter dirigere, auctoremq; non minus esse peccatorum, quàm bonorum: quod Lutherus & alij negantes, liberum arbitrium producere in medium inceperant.

Calu. Institu. lib. 1. cap. 9. Caluini & Bezæ blasphemiæ.

4. Quidam Zuinglianorum, (quales sunt Theodorus Beza, & Petrus Martyr) negãt Omnipotentiam Dei, quòd facta, vt infecta sint, facere nequeat: quasi videlicet hoc ad Omnipotentiam Dei spectaret.

Tilm. Heshus. contra Caluin. & Bezam.

5. Præsertim autem, tantam potentiam Deum non habere, inquiunt, vt naturale

corpus

corpus in sua essentia, uno, ac eodem tempore, in multis locis simul esse possit: qui si A
1. Cor. 10.
crederent Christo, *captiuarent intellectum suum in obsequium eius,* & plus eum posse, quàm natura posit, crederent.

Heshus. in ep. ad Illyric. de pecc. orig. an sit substantia. Epis. 6. ad Caluinum.
6. De Illyrico scribit Heshusius, ex ipsius doctrina sequi, quòd non Deus, sed diabolus animas hominum creauerit.

7. Seruetus somniat Deum in ligno, lignum; in lapide, lapidem; in arbore, arborem esse: nempe quòd formam & substantiam ligni, lapidis, & arboris verè habeat.

Aduersus secundum articulum.

(Et in Iesum Christum Filium eius vnicum Dominum nostrum) docent.

Vide supr. in Atheis.
1. LVtherus contra Latomum scribens ferre non potest, hanc uocem ὁμοούσιον dici de filio Dei. B

2. Melanchthon, partem substantiæ, non totam essentiam, accepisse CHRISTVM à Patre, in Locis communibus non semel asserit.

3 Caluinus facit CHRISTVM, & Spiritum sanctum per se Deos; unde Autotheanorum heresis orta.

Petrus Carolin in explic. contra Geor. Blandrata.
4 Georgius Blandrata, Franciscus Dauidis, & sectatores eorum, nolunt fateri, aut admittere, DEVM habuisse naturalem Filium, à Patre ab æterno genitum: neque esse illud ęternum Verbum, cui duplex natiuitas, videlicet Diuina, & humana adscribi debeat. Inde purum ex illo hominem faciunt, eumque præ ceteris hominibus aliquam habuisse pręrogatiuam, ante Assumptionem autem carnis non fuisse. Neque necessarium putant, cum Redemptorem, & Saluatorem, tanquam Deum, & hominem, in mundum venisse, sed sufficere eum fuisse hominem. Audent quoque dicere, non alium in Scriptura filium Dei inueniri, quàm eum, quem Virgo Maria in hoc mundo peperit. C

Stancarus contra Pinczouianos.
5 Sarnitius, Lismaninus, Georgius Niger, Budnæus, & alij, vt Stancarus testatur, Arianismum rursus excitarunt, & docuerunt, Filium minorem esse Patre: reijciuntq; interim Symbolum in Concilio Nicęno decretum, & Symbolum Athanasij blasphemè nominant Satanasij, hoc est, Satanę Symbolum.

Beza in Heshusium.
6 Theodorus Beza dicit filium Dei non esse natum ex substantia, & essentia Dei.

Beza in li. de hypostat. duarum in Christo naturarū vnione.
7 Idem Theodorus Beza duas in Christo personarum vnitates fingit, vnam animæ cum corpore, alteram Diuinitatis cum humanitate; quod nihil aliud est, quam damnatam Nestorij hęresim ab inferis reuocare. D

Adamici Anabaptistæ blasphemant in Christum Iesum, filium Dei Dominum nostrum, quem proferunt non esse filium Dei.

Orantes in secreto, veram negant Diuinitatē Christi in eo, quòd docent, non Christum, sed Patrem solum esse adorandum.

Contra tertium articulum.

Qui conceptus est de Spiritu sancto, &c.

1 BVcerus, cùm animam ageret, fassus est, verum Messiam adhuc non venisse, venturum tamen.

Lib. 1 de Trinit. c. 17 & 5. & epist. 1. & 2. ad Caluin.
2 Hoffmannici fabulantur, Deum ex seipso. & non ex Virgine Maria hominem factum esse, atque ita in Christo vnam tantùm esse naturam. E

3 Seruetus, tanquam electum Satanæ instrumentum, adeo est impius, ut in Sanctissimæ Trinitatis contumeliam scripserit, Christum non solùm uirtute Spiritussancti, verùm etiam ex substantia Dei Patris, hominem esse natum: itaque duas Christo tribuit personas, vnam ex Deo, & alteram ex Virginali vtero Marię genitam.

In Colloquio VVismarien. Beza in 1. ca. ad Rom. Sarcerius in Postilla de festo Natiuit. Mariæ.
4 Mennon etiam excogitauit, Christum è cęlis ex substantia Patris secum corpus detulisse: quemadmodum & Schuenckfeldius sensit. Quod sanè conuenit cum Sarcerio, de Anabaptistis scribente, Christum cœleste, & spirituale secum è cęlis corpus detulisse, & ex Virgine Maria nihil assumpsisse, sed corpus eius tanquam per canalem per-

A pertransisse:carnem verò ex elementis huius mundi attraxisse, quam denuo Mundo reliquerit, cùm in cælum absque carne ascenderet.

5 Adamus Pastoris sibi somnia fingit, & inquit: *Quemadmodum Christus vna tantùm est persona, sic vnam naturam, & non plures habuit.*

6 Schuenckfeldius in tantam incidit impietatem, vt asseruerit, Christum etiam secundum humanitatem, verum esse existimandum Deum, & non creaturam: & magnã putarit esse blasphemiam, humanam Christi naturam nominari creaturam.

7 Illyricum VVitembergenses arguunt, quod senserit, ex Sacra Scriptura probari non posse, filium Dei, æternum illud Verbum, & figuram substantiæ Patris dici.

8 Anabaptistæ non credunt, Christum fuisse verum hominem, faciunt ex corpore ipsius phantasma, hoc est, nudam apparentiam, siue corpus apparens.

B 9 Portentosi huiusmodi errores inde plerunque orti sunt, quod Lutherus expressè docet, humanitatem Christi non omnia sciuisse, neque cogitasse, & hominem ipsum Christum non fuisse omnipotentem. Item, Christum ab initio suæ conceptionis, & natiuitatis non fuisse plenum gratia, sed vt successiuè creuit corpore, sic etiam donis Dei creuisse.

10 Sic & Zuinglius docuerat, Christum creuisse sapientia, cùm secundum humanam naturam finitus, & terminatus fuerit.

Cassander de duab. in Christo naturis. Lib de Diui. Maiestate humanitat. Christi. VVittemberg. cõtra Illyric. Caluinus Instructione aduersus Anabap. & Libertinos. Luth. super epist. ad Hebraeos, interprete Bucero. In Confes. ad Carolu art. 3.

Contra quartum articulum.

Passus sub Pontio Pilato, &c.

C 1 LIberrini docent, Christum non verè, sed tantùm per phantasma mortuum esse.

2 Andreas Musculus contrarium sentit, videlicet, Diuinitatem Christi etiã passam, & mortuam fuisse.

3 In qua sententia item fuit Lutherus, vti ex libro ipsius de Concilijs constat.

4 Stancariani volunt, Christi tantùm humanitatem esse mediatricem, conciliatricem, & pacificatricem nostram esse.

5 Osiander è contrario affirmat, Christum esse iustitiam nostram, quo ad Diuinitatem tantùm: & totam Christi Diuinitatem eo modo in nobis realiter habitare, quemadmodum & in homine Iesu habitauit.

6 Lossius, & alij somniant, Christum non solùm impatibiles inferni dolores, verũ

D etiam cruciatus æternæ damnationis passum fuisse, cùm in monte Oliueti calicem passionis suæ extimesceret.

Eodem modo & Caluinus scribit, Dominum absque ratione, & spiritu orasse ijs verbis: *Transeat calix iste:* Orationem istam nec cogitanti sibi excidisse, & proinde emendasse.

Brentius inquit, Deum aliter placari noluisse, quàm vt Christus pœnas peccatorum susciperet: hoc est (vt ipse loquitur) cruciatus, & dolores mortis, & inferni. Præsertim autem verba hæc Christi, *Deus Deus meus, quare me dereliquisti;* explicuit: Christum doloribus inferni circundatum, & flammis infernalibus accensum fuisse.

Quidam impiè asserunt, Deum in ara crucis adeo Christum dereliquisse, ut nec

E diei lumen illi concedere dignatus fuerit. Hinc etiam Christum non aliter existimasse, & sciuisse, quàm se fuisse derelictum, quin etiam omnino desperasse. Caluinus item in Harmonia Euangelica ait, *Christum emisisse vocem desperationis.*

His omnibus Aepinus defendere ausus est, Christum post mortem crucis, æternam flammam, & infernalem cruciatum passum fuisse, vt pro animabus à corpore separatis satisfaceret.

Caluin. cont. Libert. Staphilus in defensione. Dubitantius dialog 1. c. 3. Stancar. li. de Trinit. & mediatore Christo. Vide supplicem libellum Naũburgi Principibus oblatũ. & Illyric. cont. Osiandru. Matth. 26. Loss. in 14. c. Marci. Caluı. in harmo. Euan. Brentius in Ioan. hom. 54. Idem in Catechis. anno 54. Matth. 27. Brentius in Luc p. 2. hom. 54. Robertus Stephanus resp. ad catalog. 4. error. art. 47. Aepin. Comment. in Psal. 16.

Contra

 A

Contra quintum articulum.

Descendit ad inferos, &c.

Brentius in catech. an. 52. Dubitavit. dialog. 1. c. 3. Lib. 2. Instit. cap. 16. Bucer. cap. 27. Matth. Calvin. lib. 2. Instit. cap. 16. Lib. 3. epist. Lib. de omnipraesentia Christi. Suenc. Exytra. admonet 101. c. Matth. Beza in lib. de omnipraesentia carnis Christi.

1 DEscendere ad inferos, significat secundum Brentium, idem, quod mori.
2 Oecolampadius inquit, Hęc verba *Descendit ad inferos,* tantum esse declarationem dictionis illius, *Sepultus*.
3 Caluinus vult, hunc descensũ ad inferos significare certamen cũ horrore mortis.
4 Doctrinam de Lymbo Patrum; Lutherus, Bucerus, & Caluinus existimant tantum esse somnium, & fabulam, & fictitia quaedam. Imò verò Lutherus & Paradisum, & Infernum, & Purgatorium tollit, vti suprà ostensum est.
5 Zuinglius docet, Christum non realiter, sed potentialiter descendisse. B
6 Beza scribit, Christum non resurrexisse per sepulchrum clausum hoc modo, vt corpore illud penetraret, sed sepulchrum cessisse corpori resurrecturo.
7 Schuenckfeldius vult, Christum post resurrectionem non habuisse amplius humanam naturam, sed eandem in Diuinam commutasse. Sic Vbiquetarij, Brentiani, Andręas Schmidelinus, & reliqui illi Tubingenses, ac VVittembergenses.
8 His & Bullingerus assentitur, vbi inquit, *Christum in Assumptione sua, super omnes creaturas exaltatum fuisse, atque ita creaturam esse desiisse*.

Contra sextum articulum.

Ascendit ad cælos, &c. C

Tiletanus de Sacram. contra Chemnitium. Brentius in Luc. p. 2. ho. 50. & cont. Bulling.

1 ILlyricus negat ascensionem Christi esse factam, sed fingit eleuationem ad locum aliquem constitutum, per quam ad cælos; hoc est, ad aërem ascendit, ad ostendendam gloriam suam.
2 Brentius contradicit, & ait, Christum, & humanam ipsius naturam, quadragesimo die ad cælos primo ascendisse, sed ab initio incarnationis in cælo fuisse: nunc autem non solùm in cęlo, & in Venerabili Sacramento, verùm etiam vbique, & in omnibus locis adesse.

Schmidel. in disputat. Tubingensi. Vuestphal. in libello contra Ioan. à Lasco.

3 *Sedere ad dexteram,* Brentio, & Schmidelino non aliud significat, quàm corpus Christi, omnipotenti Maiestate, integra & Vbiquetaria praesentia, & alijs Diuinę naturę proprietatibus esse prędítum.
4 Vuestphalus iniquum putat, dictionem hanc *(sursum)* quasi locum esse explicandam: & contra sensum dictionis, contra sententiam Patrum, contra consensum omnium Christianorum, *Christum*, inquit *ascendisse ad cælos*, non aliud designare, quàm euanuisse. D
5 Petromartyriani, Bezani, & praesertim Caluiniani, hoc modo Christum ad dexteram Patris alligant: vt nec in pluribus locis, nec in venerabili Sacramento realiter esse possit.
6 Contra, Brentiani, vel Vbiquetarij, adeo vbiquitatem corporis Christi, extendũt, vt etiam in herbis, lapidibus, & in omnibus creaturis sit re ipsa, (vt dicunt) realiter.

Contra septimum articulum.

Inde venturus est, &c. E

Calvi. Instit. lib. 2. c. 17.

1 CAluinus in eos inuehitur, qui putant, Christum per merita consecutum fuisse, vt sit Iudex Mundi, caput Angelorum, & imperium habeat summum. Audet propterea blasphemè negare, Christum sibimet promeritum esse aliquid, dum mortali carne hic in terris vixit.

Lindan. dialog. c. 3.

2 Recentissimi huius temporis hęretici plerique omnes non credunt, Christum secundum fidem iudicaturum esse.

Contra

A

Contra octauum articulum.

Credo in Spiritum sanctum.

1 Casanouius negat processionem Sancti Spiritus à Patre, & Filio.

2 Petrus Martyr inquit, Theologorum Ecclesiæ Græcorum, & Latinorum, de processione Spiritus sancti disceptationem, esse purè Scholasticam.

3 Trinitarij Vngarici volunt, non posse probari, Spiritum sanctum in sacris literis nominari verum Deum.

4 Ijdem non admittunt, Filium, & Spiritum sanctum esse personas, sed tantùm virtutes Dei, & ex Spiritu sancto faciunt creatam motionem in sanctis, vel operationem B Dei, vel singulare aliquod donum à Deo proueniens. Vt ipsum autem Diuinitate priuent, nolunt ipsum tanquam Deum coli, & adorari.

5 Quidam dicunt: *Quemadmodum Filius est minor Patre, sic quoque Spiritus sanctus minor Filio.*

6 Seruetiani omnino excluserunt Spiritum sanctum ex Trinitate, cuius non esse tertiam personam impiè blasphemant.

In eius ad Colo. epist. in cap. 4. epist. ad Rom.

Georg. Maior contra Blandratam.

Trinitarij in conciliabulo Tordano, in cõfessione Debrecinēsi Petri Meliī, sicut etiam dicitur de Facelestis.

Vide suprà in Atheis.

Contra nonum articulum.

Sanctam Ecclesiam Catholicam.

1 Lutherus, & Caluinus contra veram puritatem, & sanctitatem Ecclesiæ docent; *Plebem Dei semper manere impuram, semper peccatis conspersam, & non aliter purificari, quàm sola imputatione, hoc est, quod Deus omnes puros esse existimet, cùm tamen reuera sint impuri.* C

2 Libertini explicuerunt, Sanctorum communionem ad bona temporalia tantummodo pertinere.

Passim uide Librum opus Possevini de verbo Dei, & de Atheismis istorum.

Contra decimum articulum.

Remissionem Peccatorum.

Lutherani, & Caluiniani docent perfricta fronte remissionem peccatorum non veram, sed tantùm imputatam esse, quæ Christianis absque bonis operib. absque Sacramentis, & per solam fidem imputetur. *Vide supra.*

D

Contra vndecimum articulum,

Carnis resurrectionem.

Dauid Georgiani negant carnis resurrectionem: Libertini autem admittunt, prælata tamen spirituali eorum renouatione. Resurrectionem autem carnis, quæ in hoc articulo intelligitur, iam dicunt transijsse. *Lindan.*

Contra duodecimum articulum,

Et vitam æternam.

E

1 Lutherus asserit animas Sanctorum ante Resurrectionem non esse in Cęlo, neque faciem Dei intueri, sed in singulari quodam loco detineri, & quiescere, probos quidem in lætitia, improbos verò in timore, & tremore.

2 VVittembergenses in Fundamento paulo ante edito, arguunt Iacobum Andreæ, tam Cęlum, quàm infernum negare, ex eo quòd tantùm Allegoriam, hoc est, nudam significationem, & sic Talmudisticum, & Alcoranicum Cęlum faciat.

In prælect. 1. Genes.

Vide suprà Vuittēbergēses in fundamento.

Canisius in præfat. de corruptel. verbi Dei contra Magd. vbi de D. Ioan. Baptista. & de ministrorum Vngaricorū impietate.

 A

Contra totum Symbolum generatim docent aliqui Pseudoeuangelici concionatores.

In colloq. Albæ Iuliæ habito, & in conuocabulo Tordano.
Ex ep. Tigur. Pastor. an. 53. ad Seruetum.
Beza in lib. de omnipræsentia carnis.

1 Aliqui in Transsyluania, non aliter tria illa Symbola ab Ecclesia approbata, suscipere volunt, nisi cum illa protestatione, si cum verbo Dei, & S. Scriptura conueniant.

2 Præsertim autem blasphemant quidam eorum, Nullam esse Trinitatem, sed tantum vnum Deum Patrem.

3 Eodem modo & recentiores Trinitarij, cum Serueto, blasphemant Sanctissimam Trinitatem, & nominant illā spectrum Satanæ, monstrum marinum, & cerberum tricipitem. Vide tu verò istos spectra Satanę, monstra infernalia, & cerberos Diabolicos.

4 Aliqui Prędicantium in Polonia, audent docere, tres esse Deos, & tres æternos, & tres essentias. B

5 Heshusiani negant vnitatem essentiæ trium personarum Sanctiss. Trinitatis.

Sed & hæc omnia, iampridem ex viuo Dei verbo, ex antiquissimarum Synodorum Symbolis, & consentientissima Doctrina Ecclesiæ, tanquam pestilentissima blasphemia, refutata sunt. itaque confiteamur Domino dicentes cum Apostolis.

1 Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cęli, & terræ. 2 Et in Iesum Christum filium eius vnicum Dominum nostrum. 3 Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine. 4 Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus. 5 Descendit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis. C 6 Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. 7 Inde venturus est iudicare viuos, & mortuos. 8 Credo in spiritum sanctum. 9 Sanctam Ecclesiā Catholicam, Sanctorum communionem. 10 Remissionem peccatorum. 11 Carnis resurrectionem. 12 Vitam æternam. Amen.

ARGVMENTVM
LIBRI NONI.

HACTENVS ea de ratione actum est, quâ Catholici primò, deinde, qui cum Ecclesia Romana haud omnino consentiunt: Denique ij, qui hoc sæculo in hæreses, atq; Atheismos delapsi sunt, iuuari posse viderentur. Iam verò eadem Christi charitas vrget, vt ne hic sistamus gressum; sed ad alios quòque licèt Christo non dederint nomina, progrediamur. Ji autem sunt Iudæi, & Sarraceni, siue Agareni, qui & Mahometani, ac cæteræ gentes. Et quidem inter has omnes degunt Cophti, qui nomine, ac ritibus Christianis ex parte vtuntur, qui & Christiani Præcincturæ vulgò dicuntur. Cophti quinam sint. *Hi autem, quamuis per lauacrum regenerationis renati sint, Iudæorum tamen ritu præputia ponunt, & veteri quodam errore circumcisionem vsurpant, cetera siue Turcæ, siue Iudæi. Jis autem Alexandrinus Patriarcha præest, cui in suis ritibus omnis quoque subijcitur Aethiopia, quam & per Memphiticos administrat Episcopos. Numerat verò Aegyptus quinquaginta circiter Cophtorum millia, sed ferè innumeros Aethiopia. Porrò in Libano monte, qui Hierosolyma sex, aut septem dierum spatio distat, et discedentibus è Syria cernitur, incolæ sunt Maronitæ, illi quidem semper ex omnibus Græci ritus in Ecclesiæ Romanæ fide, atque amicitia, stabiles.* Maronitæ Christiani catholici in Ecclesiæ Romanæ fide perstant. *veruntamen multis, & grauissimis erroribus antea impliciti, è quibus Deo miserante, à Gregor. XIII. Pontifice Maximo curatum est, vt explicarentur. Sunt item Armeni, & alij qui in Mesopotamia, & vltra eam sparsi sunt; Vlteriùs verò Christiani Sancti Thomæ Apostoli, vel rudes, vel antiquas hæresum Nestorii reliquias retinentes. Quibus curandis, etsi, quæ tractata sunt superioribus libris, maximè conducunt; quoniam tamen aliqua vberior eorum omnium notitia necessaria fuerit; ingeniaq. et Religionum naturæ, præsensq rerum status liquidò intelligendus est; idcirco id omne in proprios Commentarios referendum fuit, qui, cùm reliquis nostris, Deo volente edentur. Nunc igitur de Iudæis, Mahometanis, et ceteris gentibus exponenda sunt, quæ sequentibus huius Noni libri capitibus proponuntur.*

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV BIBLIOTHECAE SELECTAE

Liber Nonus

DE IVDAEIS, ET MAHOMETANIS, ac ceteris gentibus iuuandis.

DAMNA E IVDAEIS.

Caput Primum.

Damna ex Iudaiſmo.

QVO tota res planior ſit, damna primùm, quæ ex Iudaiſmo manarunt, & manant, deinde remedia proponenda ſunt, quibus arceantur. Et quidem tempore Primitiuæ Eccleſiæ Iudæi docebant ſuos oppugnare Chriſtum Dominum, & Chriſtianos; fraudesq. ſuas, & dolos tranſmittebant ad ſuos. Id quod Eſaias futurum prædixit illis verbis. *Væ terræ cymbalo alarum*, &cet. iuxta ſententiam Oecumenij, atque Procopij: Quodq. eos feciſſe reſtatur Iuſtinus martyr, qui Apoſtolicis temporibus vicinus fuit: quem tanquam Apoſtolicum virum citât Euſebius, Baſilius, Epiphanius, & alij Patres. Is aduerſus Tryphonem Iudæum ſcripſit à Iudæis multos eſſe legatos in totum orbem, vt manifeſtas de Chriſto prophetias vitiarent, id quod in pluribus locis eſt factum. Nec verò diffitentur Iudæi id procuratum fuiſſe in duo de viginti locis, vt extat in Theſauro in dictione Zamar. D

Iudæi Eccleſiæ initio qd contra nos fecerint. *Iſa. cap.* 18.

Quod igitur pertinet ad damna: Primò ſenſus Diuinæ Scripturæ, oraculaq. Prophetarum, qui Spiritu ſancto afflati ſunt, peruertuntur à Rabbinis ſumma cum Diuinæ Maieſtatis iniuria. 2 Nomen Chriſti Domini, atque Eccleſiæ, pro qua ſanguinem fudit, *vt eſſet ſine macula, & ruga*, quotidie à Iudæis blaſphematur, magno Chriſtianorum dedecore (ſi eorum culpa id non impediatur) ac verè damnanda, in hac tanta re, ſupina aliquorum negligentia. 3 Sequuntur hic acerbiſſimæ clades aduerſus Rempublicam à Deo, cùm eam conniuentem cernit in ijs, quæ ad ſui nominis honorem dehoneſtandum ſpectant. 4 Hæreticis arma ſuppeditantur à Iudæis, vnde hæreſes propugnentur. Imaginum enim Sanctarum, Cælitumque Veneratio, & Inuocatio, atque imitatio: Sacroſanctæ Euchariſtiæ fides, atque adoratio: Reliquorum Cæleſtium Sacramentorum ritus, & obſeruatio: Poteſtatis ſpiritualis, ac reliquarum penè omnium à Spiritu ſancto traditarum rerum cognitio, & exercitatio conuellunrur, aut conculcantur. 5 Trinitarijs, Trideiris, Samoſatenis, Arianis, & Sabellianis nouis, ac Neſtorianis, vniuerſæque illi hominum fœci, quæ Septentrionalem tractum infecit, atque Mahometi viam ſtrauit, maxima feneſtra aperitur; qua Religio & cultus Chriſti filij Dei, & conſubſtantialis Patri, non magis Arianiſmo, quàm Atheiſmo labefactetur; quam labefactationem Orientalis Imperij caſus, Regnorumq. Hungarici, & aliorum ruinæ demonſtrant. 6 Hebræorum E

Hebræi peruertunt Scripturas.

Ephe. 5.

Iudæi hæreticis contra fidem Catholicã arma ſuppeditant.

A rum pueri à teneris eo imbuti veneno difficillimè postea conuertuntur ad fidem. 7 Periculum, quod cadit in Christianos, cum quibus versantur, aut quos, opera eorũ vtentes sensim illicere possunt ad suæ perfidiæ, si non omnino comprobationem, certè ad eandem non improbandam. 8 Magia, superstitiones, variorum item fœnorum, ac fraudum genera, sexcentaque aliorum scelerum monstra in Christianismum, irrepunt, dum specie, ac nomine Iudaismi, & quod sanctissimæ Religionis nostræ legibus haud sunt astricti, vix vllo censeant sese legis vinculo posse constringi: cùm tamen secus habeat res. Ratioque à Christo Domino ad hæc damna auertenda, vel certè infirmanda debeat ab ijs adhiberi, quos, cùm Christiani sint, atque haberi velint, Christum sapere, animarum salutem sitire, & eius iniuriam debito ordine vlcisci sint parati, necesse est.

Iudæi quib. sceleribus implicentur.

B

Remedia. *Cap. II.*

PORrò cùm damna constent, Remedia perquirenda sunt, tum ex Doctrinę metho do, quæ Viri pręstantes veritatem docent, tum ex varijs Principum, siue Ecclesiasticorum, siue Laicorum conatibus, quibus hac in re de Christi Ecclesia bene sunt meriti.

Primùm autem id statuendum est. Passione sua sanctissima Dominum Iesum obtinuisse potestatem à Patre in Cælis, & in Terra, vt vbique doceretur Euangelium: cuius promulgationem audire tenentur, quicumque ij fuerint, Turcę, Indi, Iudęi, ac reliqui omnes. Hac potestate, præceptoq. nixi Apostoli, euntes iuerunt docentes omnes gentes, ac Iudęos: & baptizantes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Neque
C verò Diuina hęc Prouidentia solùm ad Apostolorum tempora patuit, verùm progressus habuit ingentes in ijs omnibus, qui Apostolis eodẽ in munere, vti & in potestate successerunt. Ac cùm ex Iudæis ipsis, qui ad Christum conuersi sunt, plerosq. voluerit Deus ad hoc opus assumere, Iudæi ipsi, *In quorum corde hactenus velamen perfidiæ haret,* vrgeri possunt, vt eorum ingenia, doctrinam, sanctitatem suspicientes imitẽtur, ac Deo vocanti manus dent. Facilè verò docenti fuerit petere ex Ecclesiasticis historijs, quæ ad hanc rem faciant: cùm præter multos Apostolicos viros, qui à Iudaismo conuersi Diuinum fidei negocium usque ad sanguinem propagarunt, quindecim fuerint Hierosolymitani Archiepiscopi, qui continenter eam administrarunt Ecclesiam; plures Episcoporum decades passim, vt Christiana crescebat res: Sanctus Iulianus Archiepiscopus Toletanus: perplures doctissimi Rabbini: Linus, Euaristus, Theo-
D dorus Pontifices Maximi, quique sanctissimæ vitam egerunt (ac ferre nostris seculis) præter alios, Paulus Burgensis primo Carthaginiensis, mox Burgensis Episcopus, idẽque Castellæ, & Leonis Regis summus Cancellarius: Theologi uerò, ac religiosi, & religiosorum generales Præpositi, quorum maxima laus hoc tempore fuit in Ecclesia. Horum igitur Patrum, & aliorum exemplo, qui etiam ex gentibus ad Christum sese adiunxerunt, instituenda esset (vbicumque sint aut seminaria Neophytorum, aut cœtus Iudæorum) lectio, vel concio, his quidem per omne Sabbathum, vti faciebant Apostoli, ijs verò quibus diebus reliqua studia hoc paterentur.

Christus obtinuit à Patre potestatem, vt vbiq; piũ Euangelium pdicaretur. *Matth 28.* *Philipp.2.*

Iudæi vrgeri possunt ad audiendum Dei verbum. *Vide Euseb. hist. Eccles. lib.5. c.12.* *2.Cor.3.*

Iudæi facti Christiani 15. Hierosolymitani Archiepiscopi. Alij plures Episcopi. Alii Pontif. Max. Alii Theologi.

Lectio à christianis instituenda per omne Sabbathum, quam Iudæi audirent. *Act. 13. 15. 16. & 17.*

Atque vt permulti antiquitus, ac deinde alij aduersus Iudæos scripserunt, sic ex ijs tum lectio, tum concio, & eorundem librorum disseminatio, ac disputationis ratio aliquo tamen ordine, ac cautione peti possent.

E

Scriptores antiquiores aduersus Iudæos. *Cap. III.*

IVstinus Martyr libro vno, siue dialogo aduersus Triphonem Iudæum.
Tertullianus.
Melchiades sub Commodo Principe.
Eusebius, Episcopus Emisenus libris decem.
Aurelius Clemens Prudentius.
Theophanes Episcopus Nicænus.
Victorinus Bucconius Castellianæ Vrbis Mauritaniæ Episcopus.
Cyprianus Episcopus Carthaginiensis libro vno ad Cyrinum, & tribus alijs de duobus montibus.
Ammonius Alexandrinus libro vno de Mosis, & Iesu consonantia.
Ioannes Chrysostomus quinque orationib. aduersus Iudæos.
Gregorius Nissænus libro uno.
Augustinus Episcopus Hipponẽsis libr. duob.

Cyrillus Alexandrinus Patriarcha de defectu Synagogæ.
Vuilbertus Carnusensis Episcopus in illam prophetiam. *Non auferetur sceptrum de Iuda.* Gen. 49.
Iulianus Pomerius Toletanus Episcopus, tribus libris ad Eruigium Regem.
Euthymius Zigabenus Alexio Imp. lib. uno.
Extat item in Vita S. Syluestri primi huius nominis Pōtificis Maximi, disputatio eiusdem cum Iudæis, quæ licet habeatur in Vitis collectis à Surio, copiosius tamen conscriptam inuenimus in exemplari, quod in Abbatia Nouantulæ ditionis Mutinensis manuscriptum seruatur.
Rudigerus Hutzmatinus Spirensis Antistes in Germania; qui uixit anno Christi Domini 1075. doctissimum contra Iudæos uolumen Imperatori dicauit. Quo factum est, vt Rudigero Iurisdictionem omnem concederet in Iudæos, quorum magna pars Spiræ degebat.

RECENTIORES.

Alphonsus ex Iudæo Christianus.
Raymundus in suo pugione.
Paulus Burgensis Episcopus ex Iudæo Christianus.
Simon à Spira Carmelitanus.
Rabbi Samuel ad Rabbi Isaac libro uno Epistolari.
Gilbertus Anglicus.
Ioannes Spira, } ambo Carmelitani.
Ioannes Bacho
Nicolaus Porchetus.
Nicolaus Lyranus duplici opere, & contra Iudæos, & contra impugnatorem Euangelij Matthæi.
Paulus Venetus Augustinianus.
Petrus Galatinus Franciscanus.
Paulus Eredia ex Iudæo Christianus.
Oddo Episcopus Cameracensis libro uno ad Vilbodonem monachum.
Hieronymus à sancta fide, Medicus.
Petrus Brutus nobilis Venetus, Episcopus Catharensis.
Triumphus crucis opera Silicei aduersus Iudæos editus.
Iacobus de Valentia Christopolitanus Episcopus, opusculo post suam Psalmorum explanationem posito.
Hadrianus Finus Ferrariensis libro ubere, & erudito, qui inscriptus est *Flagellum in Iudæos.*
Hector Castrius vniuerso Commentario quem scripsit in Esaiam, cui multa præfixit de translatione septuaginta Interpretum, quæ aduersus Rabbinos mendaces faciunt.
Petrus Alphonsus Hispanus.
Ioannes Senior Toletanus.
Ludouicus Caretus libro epistolari adhortatorio ad Iudæos.
Ioannes Hildeshemensis Carmelita.
Paulus Ritius Neapolitanus.
Ioannes Figuerolà Hispanus.
Io. Ludouicus Viues de ueritate fidei Christianæ.
Franciscus Torrensis Theologus Societatis Iesu de exponenda lege per omne Sabbathum Iudæis.
Iosephus Acosta de Christo reuelato.

Gulielmus Totanus, qui scripsit Fortalitium fidei aduersus Iudæos, & Sarracenos.
Quidquid autem in Euangelio, Actis Apostolorum, Epistolis Apostolicis huc pertinet, sapientissimis Patrum expositionibus est illustratum: Quare & ex ijs, quæ Dominus Iudæis respondebat, aut Apostoli cum iisdem disputabant, principes loci eruũtur ad Iudaismum euertendum, atque ad Christianismum statuendum.

Cautiones aduersus Iudæos. Cap. IIII.

Qua ratione cum Iudæis est agēdum.

IN afferenda autem Christianæ fidei doctrina ad Iudæos euincendos, hæc inter alia præstanda sunt. Primùm in Diuinæ Scripturæ luce haurienda, septuaginta Interpretum Versio, vbi ab Hebræis, vel ab hæreticis non fuit corrupta veneranda est, ac diligenter perpendenda. De Versione verò hac, & de cautionibus ad eam adhibēdis suprà egimus, cùm de Theologia positiua loquebamur. Præterea Versio Chaldaica à Ionatha edita, inspicienda est, & obseruanda, quibus potissimùm locis haud corrupta fuit. Deinde Rabbinorum argumenta illa, quæ ad Iudæos confutandos spectant, ad proprium commodum, & caussæ Christianæ propugnationē vsurpanda sunt. Ea ex Galatino, Porcheto, & eiusmodi alijs habentur ad manus. Postremò, interpretatio Diuinæ scripturæ iuxta literalem sensum ex antiquissimis potissimum Patribus, qui probatiores fuere, petenda est. Patrum eorum haud exiguus numerus ex secundo libro huius Bibliothecæ incurrit in oculos.

Rabbini quo modo aduersus Hebræos citandi.

At quoniam citantur aliquando Rabbini, quorum scripta vetustiora, & pro Christiana Religione facientia, Iudæi recentiores omni conatu tollere de medio conati sunt, ne uidelicet ad eorum fontes accedere possimus, quemadmodum factum est de libris Rabbenu Haccados, quem Hebræi Magistrum nostrum sanctum interpretantur, quique Antonino Imperātę uixit: propterea aut iste Iudæorum astus præmonendus est,

aut

aut certè certiores Rabbini, quorum vel scripta, vel certa vestigia adhuc extant, afferendi sunt in medium: ne Iudæi, si libros poscant, è quibus hæc argumenta petuntur, nec verò habeantur, dicant esse à Christianis confictos. Id etiam obseruandum est, ne quid Hebraicè exprimatur, quod rectè, atque appositè haud pronuncietur: ac cuius significatio seu notio ex Auctoribus peritissimis linguæ sanctæ non accipiatur. Tractanda enim Euangelica veritas est Euangelicè, hoc est cum summa veritate, ac dignitate.

Si qui autem ritus objiciantur Iudæis, quasi euerso iam templo eosdem frustra obseruent, sedulo quærendum est, num reuera adhuc obseruent; quosdam enim obseruabant tempore S. Ioannis Chrysostomi, quos postea deseruerunt. Quam ob rem, qui eius Patris quinque orationes aduersus Iudæos eruditè, ac facundè scriptas leget, inueniet sanè nonnulla de agni paschalis esu, ac de tuba, siue cornu, quæ non vbique hoc tempore à Iudęis obseruantur. *Ritus quos Iudęi seruāt obseruandi.*

B

Numeratur autem inter alia eiusdem Chrysostomi opuscula, libellus in Tomo Quinto eius operum, in quo & quinque illæ aliæ quas diximus Orationes habentur, verè aureus licet breuissimus. Eius inscriptio est, *Quod CHRISTVS est Deus.* quem libellum qui vel Hebræum faceret, vel in linguas Hebræis commodas verteret, profectò aliquam complanaret viam ad aliquos eximendos è cœno, in quo miseri volutantur. *Chrysostomi libellus aureus aduersus Hebręos.*

Quin & Robertus Card. Bellarminus libro secundo Controuersiarum capite secundo primi Tomi, ostendit è Codicibus Hebræis magis vrgeri posse Iudæos, quàm ex Latinis, & Græcis. Sicuti ex illo. *Apprehendite disciplinam*, quod in Hebræos legitur. *Osculamini filium*. Et in illo Esaiæ. *Et nos putauimus eum, quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum*, vbi in Hebręo legitur, *Percursum Deum, & humiliatum*. Quod certè magnum facessit negocium Iudęis, qui Christum esse Deum non credunt. *Psal. 2. Esa. c. 53.*

C

Ceterum uidę in Apparatu Sacro nostro, in uerbo, Rabbini, vbi pleraque huc faciunt, & quidem illa non mediocris momenti.

Reliqua spectantia ad rationem agendi cum Iudæis. Cap. V

IAm quę reliqua iuuare hoc negocium possint, ex praxi accersenda sunt, quę fere efficacior est ad persuadendum, quàm pleraque alia. Quod igitur ad damna pertinet, quę à Iudęis imminent, atque item ad nonnulla remedia, quę ijs amoliendis adhibita sunt, legenda est prima Dominicani ordinis historię centuria, quę non ita pridem (vt alibi diximus) prodijt in lucem ab eiusdē familię prudētissimo ac docto Theologo Ferdināďo Castillo; In ea agitur, quę caussę perpulere Catholicos Reges, vt ex Hispanijs pellerent Iudęos, quęve decreta sunt, vt obuiam iretur incommodis quę ex eorum reliquijs poterant accedere. *Decreta Hispaniæ Reg.*

D

Deinde legenda sunt, quæ in vniuerso Iuris tam Canonici, quam Ciuilis corpore, præsertim quæ extant 28. q. 1. cap. Iudæi, & sequentibus. Quæ item habentur in vniuerso titulo De Iudæis, & in Clem. eodem, & in C. de Iudęis, & Cælicolis, & Cod. Ne Iudæi Christianum mancipium. Prætereà Diplomata quæ hac de tota re summi Pontifices hoc sæculo ediderunt. Extat quod à Paulo III. prodijt anno 1542. quo conceditur, vt Iudęi, ceterique infideles, ad agnitionem Catholicæ fidei venientes, bona patrimonialia, maternaliaque, & omnia eorum consuetudine acquisita, seu quę verum Dominium habere reminiscuntur, etiam viuis, & inuitis parētibus habere, tenere, & possidere valeant. Eodem diplomate iubetur, qua charitate quisque venientes ad lumen Christi, fouere, ac contumelias ab alijs prohibere debeat: Quin & vt Ciuitate, priuilegijs, immunitatibus, libertatibus fruantur, quandoquidem per gratiam baptismi *ciues sanctorum, & domestici Dei* efficiuntur. Quid Sacerdotibus, & susceptoribus ad fontem baptismi, quidve Episcopis curandum sit, vt in Christiana fide instituti, nec cum Iudæis versentur, ne ad vomitum redeant, nec cum neophytis matrimonio iungantur, sed & abstineant ab ijs, in quibus Iudaizare possent, sed solennitates Ecclesiæ, ac ieiunia, & ritus Christianos obseruent, concionesque frequen- *Diplomata Pontificum. Iudæi ad fidem conuersi vt fruantur suis bonis. Ephes. 2.*

E

tent,

tent, si qui verò Iuda izantes reperti fuerint, contra eos tanquam perfidos hæreticos A
per Ordinarios locorum secundum Sacrorum Canonum instituta, procedatur.

Monasteriũ, & Hospitale pro Neophytis.

Alterum diploma eodem anno ab eodem Pontifice Maximo promulgatum est, quo facultas dabatur erigendi monasterium, & hospitale pro Iudæis, & infidelibus ad Christi fidem conuersis: sodalitatem item ad id pertinentem instituendi: ac quibus rationibus totum hoc negocium esset administrandum.

Pauli IIII. statuta optima aduersus Iudęos.

Tertium fuit Iulij III. anno 1555. aduersus Hebræos retinentes libros, in quibus aliquid contra fidem Catholicam notetur, vel scribatur. Quartum eiusdem eodem anno. Quod quælibet Vniuersitas, seu congregatio Iudæorũ pro qualibet synagoga soluere debeat decem ducatos quolibet anno pro sustentatione Hospitalis, seu domus Catechumenorum in Vrbe. Quintum Pauli IIII. anno 1555. aduersus Iudæos, ne plus vna synagoga in quolibet loco habeant, neve immobilia bona possideant, signum glauci coloris gestent, vt dignoscantur. Nutrices, seruos, vel ancillas Christianos habere nequeant: in libris rationum Italicè scribant, & Latinis characteribus vtantur. Hebręi medici ad Christianos curandos ne accedant. Cuiusuis Ciuitatis, in qua degunt, statuta obseruent. Sextum eiusdem Pauli Quarti anno 1556. De solutione singulis synagogis etiam demolitis, vel ad unam redactis, vel redigendis imposita, & per Hebręos Archiconfraternitati Catechumenorum facienda. Septimum Pij IIII. anno 1562. quo ordinationes & statuta lata sunt super modo viuendi Hebręorum Vrbis: quamquam & in altero Diplomate eiusdem anni, in quo agitur de Reformatione officij Camerę Apostolicę, aliqua eiusmodi de Iudæis, idest, de eorum tolerantijs vel priuilegijs agatur. Octauum eiusdem anno 1562. super reformatione Banchariorum Hebreorum Vrbis. Nonum Pij Quinti anno 1566. De confirmatione, & innouatione litterarum Pauli IIII. contra Hebręos. Decimum eiusdem anno 1568. De Iudęorum exterminatione ex omni Dominio temporali S.R.E. & subditorum, pręter Romam, & Anconam. Nouissimum Clementis VIII. anno 1593. editum.

Quæ à Gregorio XIII. decreta sunt ad Catechumenos è Iudæis iuuandos. Cap. VI.

AT Gregorius XIII. vt eam rationem inierat, quæ commodissima erat alliciendis animis ad fidem, inchoatum hoc negotium de conuersione Iudęorum duplici beneficio promouit: altero cùm singulis hebdomadis habendam ijs in Vrbe concionem instituit: alterum, cùm ad meliorem formam Seminarium Catechumenorũ, quod certis redditibus auxit, ac firmauit, ita redegit, vt qui inde prodirent, hi post Philosophica, & Theologica studia, lucrandis Iudæis, & alijs perfidis apti operarij euaderent. Pręterea Cardinalium, ac quorundam aliorum eruditorum congregatio certis diebus est habita, in qua libri Iudæorum blasphemi, aut purgarentur, aut tollerentur omnino: blasphemias verò illas nosse expedit ijs, qui cum Rabbinis disceptant. In templo autem Catechumenorum, Neophyti conueniunt, ac Christianam doctrinam & reliqua huiusmodi pro captu cuiusque docentur, ne nutantes in fide redeant ad vomitum, neque peccatis gratiam Spiritussancti amittant. Id autem fit singulis dominicis diebus à prandio post Vesperas. Ac altera quoque erat congregatio, quę Catechumenorum curam habebat sub Cardinali, cui tanquam Protectori tota hęc res fuit demandata. In ea non solum de erudiendis in fide catechumenis, verùm etiam agebatur de ijsdem educandis, & alendis, de distributione munerum, & artium, quę cuique grati, vbi adoleuerint, ingeniove conueniant, de explorandis, sicubi apud Christianos sint, infidelibus, Turcis, Maurisve, aut apud Iudęos Iudęis, qui Religionem Christianam poscerent, ne qua periret anima: cùm etiam domus ampla ad mulieres eas excipiendas instituta sit, quę Ecclesię adiunguntur: erat autem earum numerus ante paucos annos octoginta, quę & relicto Iudaismo omnes Christianam fidem erant amplexę, ac complures ex ijs cum illa baptismali innocentia perpetuam Virginitatem, paupertatem, atque obedientiam vouerant. Quę omnia, sicubi Iudęi commorantur, procurarentur, non solum in Italia, Verum etiam Auenione in Gallijs, Pragę in Boëmia, in qua vna Ciuitate quindecim esse Iudęorum

Congregatio quæ Catechumenorum curam habebat.

Iudęorum multitudo vbi maxima.

millia

A millia dicebantur, Viennę quoque, & in alijs Germanię Ciuitatibus, ac passim in Polonia, & Lituania, ecquis non videt hunc Domino IESV laborem futurum esse gratissimum? Certè ad Hæreticos quoque conuincendos nulla planior est via, quàm si aduersus Iudęos de CHRISTI Dei filij Diuinitate, omnipotentia, & alijs attributis tractantes, ac quasi aliud agentes, ipsos eodem tempore hæreticos ad auitam fidem sensim alliciamus, cùm hi intelligant Hebræos infici ari eadem solere, non ob aliam caussam, quam quoniam humanum captum excedant. Quæ tamen & Iudęi, & Hæretici credunt fuisse, atque esse ei facilia, quem Deum agnouerint & veracem, & mansurum nobiscum vsque ad consummationem seculi.

An Iudæi infantes inuitis parentibus sint baptizandi: vel ab ijs auferendi. Cap. VII.

B VErum quoniam qui saluti vacat animarum, semper affici solet ad merita cumulanda, indeque effici potest, vt puerorum Iudęorum salus facile comparari possit, si vel parentibus inuitis baptizentur, aut clam ab ijs propterea auferantur, ideo is, qui modum agendi cum Iudęis docebit, noscat, & doceat oportet quę firmior hac in re sententia sequenda sit, nempe, quam S. Thomas, & alij communius sequuntur. Quàm ob rem Sanctus hic Doctor legendus est. Videndum item, quid Dominicus Soto de hac ipsa Doctoris Sancti quæstione disserit in Quarto distinctione quinta, quæstione prima, articulo decimo. Ceterum Paludanus, Scotus, Durandus, & alij eandem excutiunt.

Iudęorũ filij inuitis parentibus non batizandi.

C *Quonam modo docendi sint, qui inter Turcas, & Sarracenos vbi variarum gentium est colluuies, commorantur.* Cap. VIII.

CVm autem quasi inter incudem, & malleum res Christiana versetur inter Sarracenos, & Turcas, atque inter Hęreticos & Iudęos, iamque ex frequentissima in Orientem commeatione serpat in Ecclesiam Christi tanta labes, quantam fortè difficulter videbimus vnquam abstersam. Qui errores eorum, quomodo confutandi sint, docere voluerit, non solùm ostendet, quibus id Auctoribus qui hac de re scripserint, effici possit: verùm etiam, qua ratione inter eos agere, ac si non illos, reliquas certè seu gentes, siue captiuos, siue etiam non captiuos Christianos iuuare liceat.

Turcæ & Sarraceni quô Christo adducendi.

D *Quinam scripsere aduersus errores Mahometanorum.*

ADnotantur autem à Medina libro primo de recta in Deum fide sequentes auctores de Mahometana secta.

Ioannes Damascenus cognomento Grisorras, qui circa eius sectæ initia vixit, & apud Persas sub eorum Imperio captiuus, Christum Dominum defendit.

Euthymius monachus Zigabenus.

Theodorus Episcopus Charran, cognomento Abbucaras.

Euodius Monachus.

E Nicetas Byzantius Philosophus, & Monachus, tum libro contra Mahometem: tum altero contra epistolam quãdam ab Agarenis missam ad Michiaelem Imp.

Ioannes Cantacuzenus prius quidem Imp. Cõstantinopolitanus, postea verò Monachus, tum libris quattuor contra Sarracenos, tum quattuor orationibus contra Mahometẽ.

Stephanus Langton Episcopus Cantuariensis.

Alexander Halensis singulis libris de gestis Mahometis.

Adolphus Abbas Benedictinus.

Iacobus Vitriacensis.

S. Thomas Aquinas libro de rationibus fidei ad Cantorem Antiochenum.

Ioannes Vallensis Anglus ordinis Minorum.

Dauid Bois Anglus Monachus Glocestriensis.

Humbertus Generalis Magister ordinis Prædicatorum.

Nicolaus Cusanus Cardinalis libris tribus ad Pium secundum Pont. Max. quos Alcorani cribrationem inscripsit.

Vipertus Iuris Canonici peritus.

Dionysius Ricelius Cartusianus opere grandi ad Pium Pont. Maximum.

Richoldus Ordinis Prędicatorum, q. apud Sarracenorum Athcuas Baldach Vrbem, literis ac studijs Arabicis operam nauauit.

Ioãnes Turrecremata Cardinalis Sãcti Xisti.

Ioannes Toletanus senior.

Nicolaus Ianuensis Episc.

Ioannes Ludouicus Viues libro quarto de veritate fidei Christianæ.

Rationes

Linguæ Arabicæ necessitas ad Turcas iuuandos. Cap. IX. A

EXtant Epistolę Nicolai Clenardi, inter quas unam Iacobo Latomo sat uberem scripsit anno 1541. cum Fesę esset in Africa, quo ad Arabicam linguam addiscendam traiecerat, & vbi nouennium ideo impenderat, eo nimirum consilio, vt, quemadmodum aduersus Hęreticos à pluribus Latinè scribebatur, sic ipse contra Mahometanos Stylum Arabicum stringeret. Id quod fieri non posse iudicauit, nisi illorũ dogmata penitus cognita habuisset, nec tantum hauriret quod Latinorum libris de genere illa traditum fuerat. Nam pręter Alcoranum, habent libros SVNNÆ, adeo ridiculos, ut ipsi sese possint confutare, nisi miseris esset persuasum Mahometũ fuisse Prophetam veracem. Hos autem Sunnę libros eum se conquisiturum Clenardus pollicitus esset, & aduersus eos Arabicè scripturum; (etenim contra Mahometum (inquit) Latinè scribere, quid pertinet ad tot Orbis Nationes, quę solum linguam norunt Arabicam?) nescio tamen an unquam id pręstiterit. Nusquam verò sic feruebat Alcoranus vt Fesę: Tuneti quidem vigebant cęterę omnes Turcicę disciplinę, at Fesę post Grammaticen, toti erant in Alcorano, & suis Doctoribus Scholasticis: Scholastici dicuntur, qui de eorum Cęremonijs agunt, de Lustratione, Oratione, Matrimonio, & alijs eiusmodi, quarum periti nominantur *Alfachy*, hoc est, Sapientes. Porrò Dialecticam, Rhetoricen, & artes aliquas, vix pauci attingunt. Est autem apud eos hic mos; statim à primis annis ad verbum ediscunt Alcoranum, & memorię mandant, quem non intelligunt, nec tamen vllis in Scholis hic Codex apparet: Sed Ludimagister è memoria depromit pensum, & in tabula lignea describit; id puer reponit in animo, & postridie alterum scribitur pensum, donec anni, aut biennij spatio totum ediscat Alcoranum. Multo plures reperias, qui teneant sic Alcoranum, quam qui ipsum habent domi codicem. Quare difficillimum est irrepere mendas in Alcoranum. Post hunc ad uerbum ediscunt libellum qui dicitur Cęremoniarum Turciarum, nec tamen eis aliquid exponitur, nisi quod assequuntur commercio sermonis vernaculi, qui licet multum distet ab ea oratione, quę conspicitur in libris, aperit tamen aditum ad percipienda pleraque uocabula: Hinc iam pergunt ad Grammaticam, estque apud eos receptus auctor *Ibun Melic*, qui Chiliade uersuum, idest mille Dystichis eam est complexus uniuersam. Hanc uerò Chiliadem difficilem admodum è tabulis suis memorię mandant, vt quotidie pensum reddant præceptori, domi interim lectitantes Glossemata, nam in Scholis nullus comparet liber. In hac autem Grammatica fermè uersantur biennio, siue etiam quidam quadriennio. Porrò auctoritates citantur à Grammaticis penè omnes ex Alcorano, vnde fructum memorię capiunt. Citantur item crebro Poetę, quibus Arabes abundant. Verum ita hæc poetica discipulus intelligit, vt Carmen Entianum Thomista, qui post Alexandrum, & Petrum Hispanum statim lectitat Scholasticos. Quare paucos reperias, qui eleganter, ac purè loquantur. Nam etsi Alcoranistæ sint, isque liber stylo sit elegantissimo scriptus, contenti sunt tamen memoria, & magis suę falsę Religionis gratia discunt Alcoranum, quam vt eum curent intelligere. Si quidem dogmata sua iam ex alijs libellis norunt, vt Ethica nouit Thomista, qui tamen non legerit ipsum Aristotelem, Adeo vniuersus Orbis inter se consentit, vt rerum magis, quam uerborum cognitio appetatur. Extant ergo apud Arabes poetę quamplurimi, quos tamen pauci lectitant: Dum enim in artium scriptoribus utuntur vocibus ijs, quę passim non sunt obuiæ, ea uelut ad aliud seculum & priscum ab istis pertinentia putantur. Scholę sunt in ipsis templis ad quæ non licet adire Christiano, neque Iudęo; Tabernę librarię non habentur Fesę, quammuis tam multi sint literarum studiosi: Ceterum die Veneris singulis Hebdomadis, peracta oratione, apud summũ (quod nominant) templum est librorum auctio: Illuc conueniunt, quotquot empturiunt, seu uendituriunt. Prodeunt autem ferme codices uetusti, pauci admodum, quod ab hinc annos ducentos refrixit amanuensium industria, & in desidiam sine lapsi Fesenses, estq; hęc merx cara, quę tamen ab omnibus magno pretio rapitur. Quod si quis sit liber iustę magnitudinis, non eum reperies venalem, nisi per fragmenta; Ac fortè totius uitę cursu non consequeris

Sunna Scriptor Mahumetanus.

Alcoranus vbi feruerat.

Alfachij Sacerdotes Arabum.

IBVN MELIC.

Poetis abundant Arabes.

Libri quomodo prostēt Fesæ.

B C D E

A consequeris aut Zemach ...... aut alios Commentatores Alcorani, sed nunc caput, nunc .... dimidiatum, nunc manus mutilas ipsius libri in foro videbis, vt sępius idem cogaris emere si totum postules, idque vix post multos annos. Prela ignorant. In hunc auctionis locum Christianis, aut Iudæis licet intrare, vna tantum lege, nempe, vt obruti saxis, pereant, tam religiosè suos Codices inuident à Religione Mahometi alienis. Multa, & alia conspiciuntur inter Mahometistas, quæ pręferunt aliquam virtutis speciem, qua Satanas nefariam sectam tegat: nimirum, vt non multum solliciti sint de crastino, nec duris casibus frangi videantur, ita vt in blasphemias erumpant, sed potius illud pronuntient, laudetur Deus. Quo magis dolenda est earum Nationum iactura, quod homines huiusmodi tam turpibus opinionibus à Christo sint abstracti, non aliam ob causam, quam quod credant Mahometum fuisse uerum
B Prophetam, qui vt in Alcorano Trinitatem negat, sic penitus tollit nostræ religionis fundamentum. Negat Christum à Iudæis Crucifixum, negat eum Redemptorem humani generis. Atque hæc cum asseuerent, aiunt sese credere Euangelio, & veteri testamento, verum & nos, & Iudæos iam non habere libros incorruptos. Hic est disputationis cardo. Proinde (aiebat Clenardus) spes est, vt gens ista in uiam aliquam redeat: Quod & olim facile fuerat, si recta via restitissent nostri maiores, & tam studuissent bellum gerere cum Numa, quam capiunt libenter arma aduersus Tullum: dicam id clarius: Numa, confictio congressu cum Dea Ægetia, populum continuit, Tullus vim omnem posuit in armis: vtrumque Mahometus expressit, nam primo nouas leges, quas stupidis ea tempestate Arabibus imposuit, ad Gabrielem Angelū referebat, quo monitore sese omnia mentiebatur gerere. Deinde postquā fraus in suspicio
C nem uenit, præsertim ob Iudæos circa Mecham incolentes, quibus odorandi nasus non deerat, robur induit Tullanum, & quos arte capere non poterat, viribus in nouū dogma subiugauit, atque ita deinceps propagata est hæresis, iacto quidem dolis funda mento, gladijs tamen postea sic prolato Imperio, vt victorijs ingentem Mundi partem occuparit. Ergo subdebat Clenardus, quia sine linguarum præsidio bellum istud geri non potest, forte in seculum hoc nostrum dilatum est, quod iam ceteris linguis floret, præter unam Arabicam: nimirum, ut nouę professionis auctor Antimahometus mortem oppetat inter Mahometistas.

Rationes aliæ iuuandi Turcas. *Cap. IX.*

D MIchael autem ipse Medina libro primo de recta in Deum fide, capite quarto, rationes aliquas affert, quibus præmuniri possint, qui fortè ex Mahometanorum prosperitate nutarent in fide: Nimirum inquiens familiare esse infidelibus, vt in præsenti vita felicitate aliqua fruantur: Vel quod bona quædam faciant, quæ Diuinam Magnificentiam quodam modo remunerare non dedecet, aut quod magis dicendum est, ad probandos fideles. E Diuina porrò Scriptura diligenter, & aptè idem Medina hæc confirmat, quanquam & Hieronymus Sauonarola in fine Triumphi sui de cruce, optima ante Medinam scripta reliquerit. Quæ sanè tanquam Prolegomena essent ei pronuncianda, qui de hoc genere controuersiarum Prælectiones institueret. Ac certè hæc eadem, seu pro suggestu in concionibus, seu libellorum, qui ista continerent disseminatione docendi essent exercitus, & classes Christianæ, si quando in Orientem fieret expeditio, ne dum ferro alios appeterent, ipsi er-
E roribus aduersus fidem inficerentur.

MICHAEL MEDINA. Præcautio. Infideles cur bonis in hac vita afficiantur. HIERONIMUS Sauonarola.

Quin etiam Auicenna (licet Mahometanus) veritate coactus, quem quidem Mahometani collaudant tanquam præstantissimum virum, vnico testimonio, quid de sua illa lege senserit, ostendit his verbis, *Lex nostra* (inquit) *quam dedit Mahomet dispositionem felicitatis, & miseria, quæ sunt secundum corpus attendit. Sed est alia promissio, quæ attenditur intellectu. Sapientibus verò Theologis multo maior cupiditas fuit ad apprehendendum istam, quam corporum; quæ quamuis daretur eis, non tamen attenderunt eam, nec in pretio habuerunt in comparatione felicitatis, quæ est coniunctio cum veritate.* Hęc ille. E quibus verbis intelligunt prudentes Viri, quanta se det occasio alterius etiam felicitatis insinuandę inter ipsos Turcas, & eorum animos ad altiora concipienda euehendi:

Auicenna lib. 9 de prima philosophia. Spiritualis felicitas agnita ab Auicenna.

hendi: quamuis sanè non expediat (nisi Deus aditum faciliorem aperiret) aduersus Mahometanam legem proloqui. A

Plato Arabice versus.

Præterea cùm Arabicè versum habeant Platonem, hinc patet, campus colloquendi de ijs, quæ Philosophus ille minus absona à Christiana Religione disseruit. Et hoc quidem inter Medicos, & eos, qui Philosophię operam nauant.

Duplex quasi Turcarum genus, & quomodo agendum cum ijs. Cap. XI.

Hebr. 6. Quinam dociliores è Turcis.

CVm verò duorum generum sint Turcæ: Alteri, qui Christianam fidem eiurarunt: Alteri qui è Turcis parentibus orti, numquam Religionem nostram sunt amplexi; Prioris generis omnino difficiliores sunt, quod grauiore Apostasiæ onere pressi cùm *bonum Dei verbum gustauerint*, clauserunt oculos, ne in Cælum aspicerent. Dociliores tamen ij redduntur, qui tantùm metu, aut adeò carnis illecebris, Christo renunciarunt. Cùm enim reclamantem sentiunt conscientiam, ratione aliqua cuperent autam Religionem iterum amplecti. Reliqui autem Turcæ ipso naturali lumine ducti, ac Christum blasphemari non permittẽtes, diuitias, & pulchritudinem Christianę legis eo magis admirantur, quo magis, aliquis vitę probitate, plus quam argumentis, auctoritatem sibi apud eos conciliauerit. Et probitas enim, ac temperantia, quarum virtutum rectissima norma est nostra religio, pręcipua ratio est, atque perefficax (quod alibi quoque diximus) ad persuadendum. Quam ob rem id altissime, ijs, qui adeunt ad Turcas, & Gentes, infixũ cordi esse debet, quod Apostolus Petrus dispersis in Oriente fratribus scribebat, dicens: *Charissimi, obsecro vos tanquam aduenas, & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desiderys, quæ militant aduersus animam, conuersationem vestram inter Gentes habentes bonam, vt in eo, quod detrectant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis.* Ac postea penultimo eiusdem epistolę capite. *In quo* (ait) *admirantur: non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem, blasphemantes, qui reddent rationem ei, qui paratus est iudicare viuos, & mortuos.* Hoc igitur virtutis fundamento nixi, si aliud non consequeremur, quàm ut peccati fœditatem agnoscerent; atque ab eo sensim secedere aliquatenus attentarent; ac propterea minus peccatorum committerent, certè Diuinę pietati gratissimum esset. Accedit ad hęc. Quòd, quicquid huiusmodi est, quod in Oriente sub alieno illo Dominatu ęgrius procurari posset, id inter Christianos, ad quos ueniunt Orientales, tentari commodè licet. Qui enim Venetias, Anconam, & aliò nauigant, si Christianarum uirtutum exempla uiderent; uel item à nobis acciperent libros, unde earum uim agnoscerent (plures enim Italicè Gallicè, Hispanicè noscunt) Arabicè quoque ac Græco vulgari idiomate, & Slauonicè conscriptos assequerentur, quid prohiberet, quominus præstaremus, quod Christianos decet charitatis officium, etsi ipsi nil denique proficerent?

1. Pet. 2.

B

C

Virtus quanti boni causa.

Cum Turcis quomodo agendum. Libri vanarum linguarum petuiles.

D

Gulielmi Parisiensis loca, quibus optimè agit aduersus errores aliarum legum, quæ Christianæ aduersantur. Cap. XII.

HIc verò ego peruelim, vt Sacerdotes, qui eas Orientis siue Insulas, siue oras frequentant, librum de legibus Gulielmi Parisiensis, ac præsertim eiusdem libri vigesimumquartum caput diligenter euoluant. Eo enim planissimè docet, Obtenebrationem, & corruptionem naturę humanę causam fuisse, & radicem impietatis, ac nobilissimæ mentis humanę prostitutionem, per quam multi ueritatem non propter ipsam, sed propter aliud quęrere studuerunt stulta curiositate. Idcirco varijs erroribus implicati, ac multis inquietudinibus vexati, requiem animis haud inuenerũt, hoc est Deũ, qui est quies uirtutis nostræ & rationabilis, & apprehensibilis, cõcupiscibilis, quæ datæ sunt animæ, vt per eas rectè ordinatas anima efficiatur capax perfectæ beatitudinis, & legitima sponsa Dei: cum alioquin necesse sit ipsam animam fornicari. At & idem Gulielmus superioribus eiusdem libri capitibus, pręsertim decimooctauo ac decimonono, planius aperit, quis Sergius Monachus, quę origo Mahometanę sectę, quæ gens Ismaelitica, qui progressus fuerint eiusdem, ac quibus rationibus facilè possint euinci: Vigesimo autem recitat eorum sententias, qui dixissent E

A xissent legem Hebræorum legem esse fortunæ, legem Sarracenorum legem esse naturæ, legem Christianorum legem esse gratiæ. Mox affert opinionem tribuentium huiusmodi legum diuersitatem stellis, sicut sectarum particularium, coniunctionibus, & participationibus planetarum. Id quod ingeniosissimè improbat. Sed & vigesimoprimo, secundo & tertio capite destruit errorem credentium vnumquemque in lege sua esse saluandum: deque peccato egregiè agit. In libro autem de Pœnitentia capite nono Hæreticis, Iudæis, & Sarracenis respondens, alia presse ac grauissimè confutat. Quæ omnia cum imbuendis pietate animis, magno futura sint vsui, nemo est, quin ex ijs rectè perceptis possit & seipsum statuere, & alijs solidè opitulari.

Legem Iudæorum fortunæ, Saracenorum naturæ Christianorum gratiæ dicentes confutantur.

Præmuniendi quomodo Religiosi, vel Clerici, qui ad Turcas commeant. Cap. XIII.

B Porrò cum qui ex Europa ritus Latini homines in Orientem nauigant, si Catholici sunt, hi vel Regulares, vel Clerici, vel Laici sint, ideo non eadem cum omnibus agendi ratio fuerit. Quippe ex Ecclesiasticis & Regularibus seligendi essent tum legatorum Christianorum Sacellani, tum pauci quidam in cænobijs, qui alijs exemplo, doctrina, oratione ad Deum prælucerent: ij ergo commodissimè tractandi, atque ad spiritualia exercitia, si his indigeant, sin minus ad auxilium alacre ad animos iuuandos inuitandi, aut certè ab illis quoque consilium petendum, quibus libros pios, & alia tradere erit perutile. Ex Catholicis etiam habendus delectus, vt per quos facilius ac suauius insinuari veritas, & pietas possint, per istos fiat. Doctrina Christiana, si Christianorum pueros doceatur, ea publicè potius in templis, quàm priuatim tradatur. Arripiunt enim scandali, atque calumniæ occasionem aliqui, traducendorum Sacerdorum, si in domos pueri aduocentur. Cum Hæreticis nisi ualdè
C opportunè id fieri possit, aut nisi quærentibus respondendum esset, de ea, quæ in nobis est fide, vitanda erunt colloquia, ne quid præsertim Caluiniani comminiscantur, quo operarij Ecclesiæ ablegentur. Si quid pijs effici potest libris illic, id fiat. Sin minus, committenda Deo res est. Ceterum quæ de ratione agendi cum Hæreticis diximus, ex septimo libro petenda sunt.

Doctrina Christiana pueris in templis tradēda.

Libri inuenti in classe Turcica. Cap. XIIII.

Postremum, quod huic loco uidetur adijciendum, erit librorum Index qui in Turcica classe sunt inuenti, cùm ad Naupactum prope Echinades Insulas Victores fuere fœderati Catholici: Hinc enim conijcere cordatus, atque idem eruditus, vir Dei poterit, quanam ratione aliquando se in gratiam Turcæ alicuius primarij poterit insinuare; si quo modo tandem concepta de nobis meliore sententia, legis Chri
D stianæ præstantiam tanquam à fide dignis audire cuperet.

De celestium orbium numero liber vnus.
De intelligentiarum numero tractatus.
De vnitate aut pluralitate Mundi.
De sursum, aut Deorsum.
De Mundi, & Cæli dextera, & sinistra.
De Galaxia, siue lacteo Circulo.
De vmbra tam Elementaribus, quàm ex Cælestibus corporibus, Stellis, &c. (solem excipio) proficiscente.
De situ stellarum fixarum in Aplane, hoc est firmamento, vbi sunt Planetæ.
E Quota hora sit apud omnes cuiuslibet Regionis gentes, qualis item diei nostræ hora quolibet anni tempore.
De centro Mūdi, & vniuersi Cæli ad ipsum collati constitutione, ac Motu.
Quare sol paucioribus diebus Australia, quam Borealia peragat signa.
De altitudine Caucasi Montis, de qua Aristoteles in Meteoris loquitur.
Futuram maris tranquillitatem, aut tempestatem recognoscere.
De Elmet num magis ab Aequinoctiali linea Sol cùm ad Cācrum, quàm ad Capricornum accedit, cognoscere.
Ratio noscendi, quantus vniuscuiusque aquæ decidentis sit impetus: Vniuscuisque altitudinis, vel magnitudinis, vel Venti, vel nauiū, vel triremium, vel virium Remigū, vel vnius triremis generatim, aut singuli remigis.
Facilitas agendi remos in triremibus, ac minore cum Remigum numero parem maiori impetu promouere.
Monita addenda ponderi stateræ, qua de materia scripsit Cusanus.
Passimetria, hoc est, Ars præcisè dimetiēdi quot siue passus, siue passuum millia nauis processerit in longum, latum, mixtum, ac terrenum orbem mixtum autem dico, vbi Terra, & aqua sunt trascunda.
Ars dimetiendorum milliarium terra, marive secundum Mundi longitudinem, atque corporum Cælestium consideratione, Res difficilis, atque à nemine inuenta, quemadmodū

à Francisco Coper Hispano Historiographo Occidentalium Indiarum obseruatum fuit.
Facilitas & ars mouendæ nauis.
De Versabilitate Acus, seu Indicis nauigatorij: De magnete, & eius Vsu ad quoduis humanum commodum.
Artificiale Velum, quo cum Vento ad dexterā, vel læuam pro desiderio Rectoris claui, nauis moueri possit.
Artificialis cōstructio triremis, quę sine remis, ac Vento nauiget.
Hydrotechnia, hoc est liber, siue Ars omnium commodorum, quæ natura, vel arte possunt ex aquis proficisci.
Architechnia, hoc est, Artificium Principum, ad perpetuandos suos Principatus sacros, vel Ciuiles omnium nationum.
Anemologia, hoc est Tractatio de ventis, eorumque supra Terram situs, & motus.
Dioptometria, hoc est ars metiendi quęcunque sub mensuram cadere possunt, cœlestia, terrestria, propinqua, distantia per Quadrantē Astronomicum. A
Horametria, hoc est, Ars construendorum omnium Solarium Artificiorum per ipsum Quadrantem.
Tetrametria, hoc est Modus dimetiendorum omnium corporum, plenorum, vacuorum, per solum Quadrantem, aut Quadrilongū. Ac reductionis omnium figurarum mensurabilium, ad horum figuram, & de Quadratura Circuli.
Consolatio Visioneia, quod est Volumen omnium consolationum, quæ ex scientijs, studijs, & veritatibus capiuntur ab hominibus earum studiosis. B
Pyromachia.
Ydromachia.

De Gentibus ac præcipuè Indis Noui Orbis, deq; eorum tribus classibus. Cap. XV.

Sapientis officiū quale.

QVod S. Thomas Aquinas scripturus aduersus Gentes pręfatus est *officium quidem sapientis esse veritatem eloqui, & errorem, qui est contra veritatē oppugnare: At contra singulorum errores agere, id esse perdifficile: quod aut singulorum errores ignoti sint: aut quod non omnes vetus, vel nouum Testamentum admittant, per quæ Iudæi, & Hæretici possunt euinci: ac proinde esse confugiendum ad rationem naturalem, cui omnes assentire coguntur: quæ tamen in rebus diuinis est manca;* Id iam facilius est, cùm non solùm patuerint hoc seculo, quæ S. Doctore superstite, Prouincię minus innotuerant, verumetiam nouus ipse orbis se exeruerit, frequentique Christianorum ad eos cursu, & nauigatione, non tam regionum, quam & ingeniorum qualitas singulis annis magis illuxerit. At multo adhuc facilius quotidie fit, posteaquam non tam mercatores, quàm Theologi, importantes in omnem terram Euangelium, sępe iam nauigarunt; inde autem reuersi plures eadem retulere, quin & scripsere luculenter. Ac de ijs quidem, qui tum antiquitus, tum hoc sęculo, hoc pręstiterunt, sequenti capite dicemus; Nunc autem Ordinis ratio poscit vt è libris de natura noui Orbis, & de procuranda eorum salute, qui libri à Iosepho Acosta Theologo Societatis nostrę, qui in Indijs aliquot annos Euangelio annunciando commoratus est, fuerē conscripti, aliquid de tribus Indorum classibus huc inseramus, quandoquidem ad eas reliquę ferme omnes gentes referri possunt. *Quamuis igitur* (inquit) *Indorum nationes innumerabiles sint, quarum singulis sui certi ritus & mores sunt, quas alio atque alio modo instituere oporteat, tamen cùm id ego præstare non possem, cui plurimæ gentes ignotæ sunt; & vt maximè essent cognitæ, immensum opus existeret singillatim de omnibus disputare, operæpretium duxi, vt Barbaris omnibus accommodatius scriberem, Peruensium maximè habere rationem.* Idq; feci duabus ex caussis; Vna, quod hę Prouincię mihi notiores essent, vt aliquid certius afferrem: Altera, quod hoc Indorū genus ueluti mediū mihi inter cetera semper est uisū, ex quo facilius veluti extrema iudicari queāt. Etsi enim Indi uocātur Barbari oēs, quos nostra ętate Hispani, & Lusitani suis classibus lōgissimo Oceano traiecto inuenerūt, non solùm ab Euangelica luce alieni, sed ab humanis quoq; institutis abhorrentes, tamen nō oēs eiusdē ordinis sunt, sed Indus Indo; (vt Comicè dicā) multū interest, Barbarus Barbaro lōgè pręstat. Barbaros aūt probati auctores eos esse definiūt, qui à recta ratione, & hominum communi cōsuetudine abhorrent. Vnde Barbarica stoliditas, Barbarica feritas, Barbaricæ quoque opes, & opera apud nobiliores scriptores celebrari solēt, quę & ab vsu hominū ceterorū valdè recedunt, & sapiētię, cęteràq; rationis uix quicquam habēt. Hos autem omnes Noui Orbis Barbaros, inde Indos appellatos existimo, quod apud veteres remotissima regio, quę fines orbis terrarum claudere putaretur, India esset, quo Alexandrū Macedonem, & Traianum Cęsarem penetrasse, & sacri, & profani scriptores, tanquam terminos terrę adierint,

Facilius esse nunc, quam tēpore S. Thomæ Gentium errores euincere.

Iosephus Acosta.

Indi omnes dicuntur qui inuēti nostra ętate sunt, alii tamen, alijs sunt meliores.
S. Tho. in epi. ad Rom. c. 1. lect. 5. & 1. Cor. 19. lect. 2
Indi cur appellentur populi recens inuenti.
1. Mach. 1.

C D E

cum

A cum, magna laude commemorant. Ex quorum imitatione nostri nomen ad nouas à se inuentas gentes deriuasse mihi videntur. Quanquam initio non Indi, sed Insulani, aut Antiliani, Occidentales barbari dicebantur. Cùm igitur horum Prouinciæ, nationes, genera plurima sint, tamen mihi diu rem diligenrer peruestiganti, tres veluti classes esse barbarorum videntur, quę magnoperè inter se discrepent, ad quas ferè nationes hæ Indicæ redigi possint.

Prima classis Indorum, qui à recta ratione non recedunt. Cap. XVI.

PRima classis eorum est, qui à recta ratione, & consuetudine generis humani non ita multùm recedunt. Hi sunt potissimum, quibus & Respublica cõstans, & leges publicæ, & Ciuitates munitæ, & magistratus insignis, & certa, atque B opulenta commercia sunt, & quod omnium caput est, literarum celebris vsus. Nusquam enim literarum, & librorum monumenta extant, quin eæ gentes humaniores, & maximè politicæ sint. In hoc genere primi videntur esse Sinenses, quorum ego characteres uidi Syriacis persimiles, qui librorum copia, academiarum splendore, legum & Magistratuum auctoritate, publicorum operum magnificentia plurimum florere dicuntur. Secundum hos sunt Iaponenses, tum pleræque Indiæ Orientalis Prouinciæ, ad quas Asiatica, atque Europæa instituta olim peruenisse ego non dubito. Hæ gentes quamuis barbaræ re uera sint, & recta, & naturali lege plerisque in rebus discrepent; tamen ad salutem Euangelij non aliter ferè vocandę sunt, quam olim ab Apostolis Græci, & Romani, ceterique Asię, atque Europæ populi. Nam & potentia præstant, & nonnulla humana sapientia, atque à sua ipsi ratione potissimum, C Deo intus agente, vincendi sunt, & Euangelio subigendi, quos si per uim & potentiam Christo subijcere pergas, nihil aliud agas, quam vt à lege Christiana alienissimos reddas.

Sinenses Indorum præstantissimi.

Quomodo hi ad Christum côuertendi.

Secunda classis Indorum, minus politorum. Cap. XVII.

IN secunda ego classe eos barbaros numero, qui quamuis neque literarum vsum norint, neque leges scriptas, neque philosophica, aut ciuilia studia; habent tamen Magistratus suos certos, habent Rempublicam, habent frequentes, & certas sedes, vbi politiam suam seruant, habent militiæ & Duces & Ordinem, & Religionis suæ celebritatem quandam. Denique ratione quadam humana reguntur. In hoc D genere erant Mexicani, & Peruenses nostri, quorum imperia & Respubl. & leges, & instituta merito admirati quiuis possit. Et quod incredibile penè videatur, literarum inopiam, tanta ingenij dexteritate suppleuere, vt & historias, & vitas, & leges, & quod est amplius, temporum cursus, & rationes numerorum ita teneant quibusdam à se excogitatis signis, & monimentis, quos ipsi Quipos uocant, ut nostri cum literis suis plerumque eorum peritię cedant. Nescio equidem, an certiores Arithmeticos, cùm quiduis est numerandum, aut partiendum, literę nostrę faciant, quàm hos signa illa sua. Memoriam uerò omnino est admirabile, quàm fidelem etiam rerum minutissimarum per Quipos suos diutissimè conseruent. Multum tamen etiam hi, & à recta ratione, & à consuetudine generis humani absunt. Hęc autem classis latè patet, & primum imperia continet, quale Ingarum fuit, deinde regna minora, & principatus, quales Caciqui plerique habent, tum Magistratus publicos ab ipsa Republica E creatos, quales Araucani, Tucapelenses, ceterique Chilenses ferè sunt. His omnibus illud commune est, ut oppidatim viuant, ac non palantes more ferarum, vt certum Iudicem, pręfectumque habeant, & iura sua cuique seruentur. Sed quia morum, & rituum, & legum monstra tot, tantaque apud hosce sunt, & tanta in subditos sęuiendi licentia, vt nisi potentia superiore, & auctoritate tegantur, vix aut Euangelij lucem, aut homine ingenuo vitam dignam accepturi uideantur, aut si semel acceperint, non facile in ea perseueraturi intelligãtur, meritò his pręfici qui inter tales ad uitam Christianam transierint, Christianos principes & Magistratus, cum res ipsa deposcit, rum Ecclesię auctoritas pręcipit: sed ita tamen, ut facultatibus, fortunisque suis, & legibus non naturę, aut Euangelio contrarijs, uti liberè permittendi sunt.

QVIPI certissimi Arithmetici.

Horum Indorum mores.

Christianis Magistratib° hi opus habent.

Tertia classis Indorum ferorum quos contineat. Cap. XVIII. A

IAm verò tertia, atque extrema classis barbarorum, quot hominum nationes, quot huius noui orbis regiones teneat, dici non potest. In hac sunt homines syluestres, feris similes, vix quicquã humani sensus habentes, sine lege, sine rege, sine fędere, sine certo magistratu, & Republica, sedes identidem commutantes, aut ita fixas habentes, vt magis ferarum specus, aut pecudum caulas imitentur. Huc in primis pertinent, quicunque à nostris Carybes dicuntur, nihil aliud quàm sanguinolentiam exercentes, in hospites omnes sæui, qui humana carne vescuntur, nulla veste, vix ipsa virilia regentes. Hoc barbarorum genus Aristoteles attigit, cùm ferarum more capi, & per vim domari posse scripsit, quorum in nouo orbe sunt infiniti greges. Tales Chunchos, Chiriguanas, Moxos, Iscaycingas nobis vicinos nouimus, tales plerosque Brasilienses, tales Floridæ propemodum vniuersę populos narrat. Pertinent etiam ad hanc classem ij barbari, qui etsi atroces non sunt, neque tigrides aut pantherę, tamen à pecudibus parum distant, nudi & ipsi, timidi, fędissimę Veneri, aut etiam Adonidi, vulgo dediti. Quales esse ferunt, quos nostri Moscas uocant, in nouo regno, quale Carthaginis, omnisque eius oræ promiscuum vulgus, & qui permagnos Paraguay fluuij maximi campos incolunt, tum etiam plurimę gentes, quæ infinitum vtriusque Oceani medium tenent, nondum nobis satis exploratæ, sed fama certę. In Orientali quoque India Insulares permulti eius generis esse uidentur, vt Maluquiani. Huc etiam spectat aliud barbarorum genus mansuetum, sed sensu valde exiguo, qui nonnihil superiores excellere videntur, quandam Reipub. imaginem prę se ferentes, sed nugarum persimiles, & leges, & cultus generis cuiusmodi esse feruntur, qui apud insulas Salomonias dictas innumerabiles habitãt, & maximè continẽti hęrere dicũtur.

Aristot. 1. & 5. Polit.

B

C

Quomodo hi ad Christum adducendi. Cap. XIX.

HOs omnes homines, aut uix homines, humana docere oportet, vt homines esse discant, tum puerorum more instituere, & siquidem blanditijs sponte ad meliora ducantur, benè: Sin minus, deserendi non sunt, sed si aduersus salutem suam proteruiant, & in magistratus, medicosque suos insaniant, per potentiam, & honestam vim quandam, ne Euangelium impediant, coercendi sunt, & in officio continendi; quos de syluis transferri ad vrbes, & humanam uitam, & quodammodo inuitos ad regnum introire compellere expediet. Neque enim de omnibus Indorum Gentibus eodem modo pronunciare oportet, nisi grauiter errare malimus. Neque verò, aut cupiditatem, & tyrannidem magistram adhibere Euangelij, aut quod æquè noxium est, otiosam impetitorum quorundam philosophiam certæ, & exploratæ rerum ipsarum fidei, & experientiæ anteferre. Mihi cùm in has vastissimi orbis terrarum Gentes tot sæculis ante ignotas oculos conuerto, nihil aliud magis dicere libet, quàm illud, *Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.* Verè enim altissimi, & nobis penitus inscrutabilis consilij fuit, vt tot Gentes multiplicarentur, quibus esset tamdiu salutis ignota via. Quas tamen nostro sæculo, quod alijs generationibus non est agnitum, ad Euangelium vocare dignatur Dominus, *& concorporales fieri, & comparticipes mysterij Christi:* idque eo ordine & modo, ita aliud agentibus nostris hominibus, vt altitudinem diuini consilij humana mens penitus reformidet. Horum igitur omnium salutem procurandam, & sentimus, & dicimus Christo duce: ac pro nostra inopia aliquid afferre tentamus, quo ministri Euangelij iuuari queant. Et res quidem ipsa difficilis, noua, varia existit: vires autem nostræ perquam exiguæ. Qui autem docere dilucidè potest, & quæ docuerit, animo persuadere, ille certè est Magister omnium, *idem Sapientiæ dux & sapientium emendator, in cuius manu sumus & nos, & sermones nostri.* Ipsi honor, & gloria, & nunc, & in diem ęternitatis Amen.

Luc. 14.

D

Psal. 11.

Consilii Diuini vis inscrutabilis vbi sit.

Ephes. 3.

E

Sap. 7.

A *Gentium in nouo orbe conuertendarum rationes variæ.* Cap. XX.

PORrò Gentium vbique, ac præcipuè in nouo orbe iuuandarum non eadem fuit ratio: neque adeo vna hoc tempore sententia est. Vi initio potius, quàm Euangelio est actum. Contra nunc Euangelio tantum, non armis, aut Magistratus auctoritate agendum esse quidam existimant. Cordatiores Euangelium, & Magistratus auctoritatem necessariam esse iudicant, rectè. Sed & interea non desunt, qui urgeant opus illud esse omnino deserendum. Reliqui si non deserendum, certè ab excipiendis Indorum confessionibus, & ab sacra ijs porrigenda Eucharistia esse abstinendum. Qui dicunt esse deserendum, asserunt tanti non esse uniuersum illum Occidentis, & Orientis tractum, vt transmittendis tot maribus, & linguæ illi difficili addiscendæ, ac concionando uita sit addicenda. Hæc quidem illi. Quæ omnia si æquo
B animo, atque attentè perpendantur, nemo non intelligit unius spiritus esse non posse, quæ non cohærent. Pleraque certè astum Satanæ produnt, qui se in multiplices spiras torquet, vt bene currentium conatus, aut retardet, aut prorsus impediat: Diuinæ interea Sapientiæ uias reprobet, quasi negotium tam insigne, noui orbis ad Christianam fidem uocari, ex Deo non fuerit. Qua arte simul patrocinium Regum auertat; Christi regnum, quod inde augetur, imminuat; necessaria remedia remoretur: Qui Christo dedere olim nomina, tanquam omni præsidio destitutos adducat in desperationem; eos, qui Christianam amplexi sunt fidem, seducat. dissensiones inter seculares Magistratus, atque Ecclesiasticos serat; Gentes licet deuictas, nondum tamē erga Christianos propensas, ad seditionē commoueat; Eos, qui nouissimè Christianæ se adiunxerunt Ecclesiæ, tanquam calamos quassatos conterat: Hæreticos iuuet, qui
C nimis, velisque, addo, & piraticam exercentes Catholicorum Sacerdotum Euangeliū re Indias importantium sanguinem iam fuderunt, quem ex alijs sitire non desinunt.

Contra eos, qui negant salute Indorum procurādæ vacandum esse.

Horum igitur primò retundenda sunt tela, mox è CHRISTI penu promendum est, *qui fecit vtraque vnum*, quod iuuandis gentibus conducat. Ac quidem summi momenti est in qualibet re, præsertim autem in tanta, quanta est Orbis noui conuersio, ut noscatur Diuina uoluntas: Ratio, qua ipsa in rem conferatur: Sedulaque operi manuum admotio. Testantur autem plurima, factum infinita Dei clementia fuisse, vt fidem hoc sæculo Christianam Indi susciperent, vt prorsus de ipsius uoluntate nullus restet ambigendi locus: Id quod & de Medijs Diuinitus ad tam insigne opus promouendum, negandum non est. Porrò illa Dei sunt propria; quæ in id simul concurrerunt. Verbi Diuini Prædicatio. Domini IESV notitia. Conuer-
D sio complurium populorum. Salus plurimarum animarum, infantium, virorum, mulierum, ægrotorum, etiam qui diu lecto affixi, denique baptismo accepto ad Cælum illicò euolarunt. Quæ omnia magno cum rerum variarum euentu, atque miraculis contigerunt. Licet enim idipsum alij peroptauerint, & adeò nos cupiamus; *Deus tamen* (inquit Apostolus) *nouit, qui sunt sui: ac quos ab æterno nouit, illos prædestinauit; quos autem prædestinauit, hos item* non solum internis inspirationibus, verùm etiam clara CHRISTI Domini prædicatione *vocauit; & quos vocauit, conuertit, & sanctificauit*; atque ad illos vt audirent, & conuerterentur, misit Concionatores; atque vt hi eo proficiscerentur, eos ipse & reliquos impulit, à quibus denique missi, transuecti per maria, conseruati, & custoditi sunt. Inde igitur uniuersa huius conuersionis moles, & ratio ortum, progressumque cœpit, vt quicquid ex ea boni manauerit, id Di
E uinitus factum sit; quicquid autem mali acciderit, iustissimè id à Deo fuerit permissum quippe qui hominibus semel traditam libertatem adimere non vult.

Ephe.2.

Voluntate diuina factum est vt Indi cō uerterentur.

2.Tim.2. Rom.8.

Conuersio Indorum opus Diuinum fuit. Cap. XXI.

OPus autem Diuinum fuit: quoniam hæc tanta res absque eius voluntate ac patrocinio nunquam fieri potuisset: Tot enim maria, atq; vniuersæ Terræ ambitum obire, ac Sanctum eius nomen, & IESV CHRISTI Domini fidem, in tam diuersas gentes, easque adeò barbaras, & efferas, atque indomitas inferre, vt in toto Terræ spatio nullus sit locus, in quo Christi fama, & nomen non percrebuerit, certè non potuit non esse *digitus, ac dextera Dei, qua tantam virtutem fecerit.*

Inter alios effectus difficultas itineris superata.

Exo.3. Psal.117.

Nauigatio Lusitanorum & Hispanorum immensa.

Et verò notum est pluribus, à Lusitania per Tertiarias, & alias Insulas SVR, A
perque longissimam Africæ, atque Asiæ oram vsque ad Regnum Sinarum: & à Castella per Canarias, & alias Septentrionales Insulas; atq; per ingentes tractus PERVANOS, & nouam Hispaniam, atque Philippinas, ac denique vsque ad SINAS Mundum fuisse peragratum; sparsumque interea fidei Christianæ semen, excitataque plurium corda, vt conuertantur; præter eos, qui conuersi, ac conuertendi sunt, quos ab æterno prænouit Deus.

Media diuina fuerunt, quibus Indorum procurata est salus.

Hæc cùm ita sint, ruit eorum opinio, qui quoniam huic rei efficiendæ media quædam humana Deus adhibuit, eam haud diuinitus obtigisse suspicantur. Tanto enim admirabilior Diuina Prouidentia, & sapientia apparuit, quæ tam infirmis vsa sit medijs, cupiditate, lucro, curiositate, & ipsis hominum vitijs, vt tãtam rem suauius, secretius, pacatius, sine multis miraculis, aut prodigijs, ac quasi sine sensu, quod ferè facit, B
promoueret. Quamquam enim complanasse dena leucarum millia itineris, quina per Orientem, totidem per Occasum sola ipsa videatur humana cupiditas, certissimũ tamen est, in hoc inprimis Diuinam concurrisse voluntatem, quæ Summo Pontifici desiderium, Regibus Zelum, Religiosis solicitudinem, & labores, permultis probis, ac pijs charitatem indidit, vt gentes, quæ longissimè aberant, fierent proximę. Quam ob rem dum alijs maria cupiditas æquabat, vt aurum consequerentur, eadem inseruiebat Deo, ac seruis suis, vt ipsamet illa maria traijcerent ad animas CHRISTO lucrandas. Quibus enim medijs homines sua negotia agunt, ijsdem nec cogitantes excolunt Diuinum agrum, & findunt Terram, ex qua cælestis horrei seges Deo semper serente, & operante maturescat ad frugem.

Non esse deserendum opus, quod improbi viuant inter Indos. Cap. XXII. C

NEc verò rectè faciunt, qui vt Diuinum hoc improbent opus, mala, quæ inter Indos committuntur, obseruant, bona non item. Fatemur enim esse adhuc complures improbos, & idololatras. At si propterea opus Dei negandum sit, Ecquis ausit inter Christianos vim vllam Diuinam agnoscere, inter quos viuunt tot peccatores, Hæretici multi, plurimi vitiosissimi, meretrices innumeræ? Sanè, quorum mens in Diuinæ Sapientię vias acutius inspicit, flores inter spinas, triticum intra paleas, aurum sub terra dignoscens, Diuinàm eo magis bonitatem commendat, quo magis ille tectam, & sartam tuetur apud nos fidem, pietatem Regum, & Principum, disciplinam Antistitum, virtutem bonorum Christianorum, vsum frequentem Sanctorum Sacramentorum, Diuini Verbi prædicationem, studia scientiarum, lucem D
atque notitiam Dei, hoc est, totius boni. Ceterùm improbi iuuandi sunt; Nec reprobandus hortus, qui totus non sit flores; nec palea abijcienda, quæ tota non sit triticũ; nec vniuersa Terra existimanda est inutilis, quæ vniuersa non sit aurum. Quin & hinc tantò maior de misericordia Dei concipienda spes est, quod inter Gentes adeò barbaras tantam fidem plantauerit, fodinas (vt ita dicam) tot animarum aperuerit, Ecclesiam tot Archiepiscopis, Episcopis, Clericis, Religiosorum Ordinibus munitam excitauerit, tot item parecias, doctrinam Christianam, Sacramenta, Scholas, Academias, tot Principes Viros ibidem constituerit.

a Mar. 16. Luc. 24. Act. 1. Matth. 28. Apoc 7.
b Sophon. 2. Esaia 42. & 66.
c Act. 12. Rom. 1. Coloss. 3.
Ioseph. Acosta lib. de procur. Indorum salute, c. 9. & c. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. lib. 6. vbi agit de necessitate confessionis; vt & eiusdē libro de Eucaristia percipienda c. 7. & seq.

Sed & valide se istorum argumentis opposuerit, qui recordetur mandantem Dominum IESVM Apostolis,[a] vt vniuersum peragrarent Mundum, vt omnes docerent Gentes: ac[b] Prophetas prædicentes attenuationem cunctorum Deorum terræ; E
atque Aethiopiæ interfectionem gladio Domini, quod est Verbum Dei; & futuram omnibus Gentium Insulis ueram Dei adorationem, quæ dicturæ essent laudem Domino: Ac[c] linteum esurienti Petro oblatum, ne videlicet, putaret immundum, quod DEVS sanctificauit. *Quæ cum ita sint, non est* (inquit Iosephus Acosta) *Christiani pectoris; sed à CHRISTI Spiritu alienissimi, homines inde auocare, & à negocio gerendo dehortari: cum difficultates omnes quantæcunque sint, Dei præcepto, & gratia superiores esse non possint, fructusque animarum, vt parcissimè succedat in tam infinita multitudine, non possit non esse copiosus, & multò maxima merces apud DEVM.*

A *Difficultas linguarum superanda.* Cap. XXIII.

IDem dicendum est aduersus eos, qui ceteris difficultatibus linguarum, ineptitudine barbarorum, & si qua sunt alia incommoda, atque pericula deterrentur. Quod quoniam aptè persecutus est idem Acosta ijsdem libris de procuranda Indorum salute, propterea rogo, vt qui sese vocari ad sanctam illam marium traiectionē senserint, nimirum, vt Deo Indos vocanti cooperentur, eum attentè versent, ac perlegant: Septimum præcipuè caput libri primi. Quomodo Indorum ingenia tractanda sunt, vt Christo lucrifiant: Octauò enim satis apertè indicat, Barbarorum ineptitudinem non tam à natura, quàm ab educatione, & consuetudine proficisci.

B *Non deserenda humana præsidia.* Cap. XXIIII.

VEruntamen quoniam non desunt, qui specie perfectioris boni cogitent nil aliud esse curandum ijs, qui ad Indias pro Euangelio nauigant, & adeò reliquis, qui Christiani sunt, quàm vt illhuc *in baculo, & pera proficiscantur*; vni Deo absque alijs præsidijs innixi; certe, non omnino omnibus in locis ita pensanda res est: Quin secundo addendum. Non solùm destrui finem, cùm media tolluntur; sed diuersa quædam pro diuersis Mundi quasi ætatibus requiri. Potuisse quidem illud ab Apostolis præstari, quibus varia charismata, linguarum donum, & peculiaris à Deo concessa facultas fuerat, donec grandesceret, quæ plantabatur, Ecclesia. *At irrigatio cessat* (inquit Gregorius Magnus) *vbi arbor egit radices*: Et *quod non valet sacerdos efficere per Doctorum sermonem* (ait Isidorus) *iam potestas hoc debet implere per disciplinæ terrorem*. Sanè verò plurimis, qui sub Regum patrocinio, atque inprimis à Sede Apostolica ad Indias transmiserunt, si naucleri, naues, remiges, milites, commeatus, vestes, libri, portus, domicilia defuissent, Ecquid inter illas truces gentes sine miraculorum, & linguarum dono efficere potuissent? aut quomodo sine Magistratu, præsidijsve vllis salui fuissent? Et verò qui absque his medijs, *specie quidem zeli, sed non integra fortasse scientia impulsi*, in easdem gentes aliquando procurrerunt, paucissimi fuere, qui aut re infecta, aut omnino non redierint, aut non perseuerauerint, aut denique miserè trucidari non sint in Florida, in noua Hispania, in Brasilia, in Peruano tractu, in Philippinis, in Malucis, in Macano, Malaca, & in reliqua India. At cōtra reliqui Diuinum negotium bene gessere, qui pristinam viam institerunt, in eadem Florida, Chichimecis, California, noua Mexico, multis tractibus Peru, Brasiliæ, in plurimis item

Luc. 22.

Vide ca. 8. & 9. li. 2. Ioseph. Acosta.

Rom. 10.

Qui i Indijs nullum fructum fecerunt, & qui maximum.

D Insulis Archipelagi Philippinarum, Babuyanæ, Lequijs, China, Cochinchina, Cambodia, Ciano, Iaua, Burneyo, & plerisque alijs Insulis. Huc verò faciunt, quæ idem Iosephus Acosta octauo, & nono capite, ac sequentibus secundi libri de procuranda Indorum salute, magno cùm iudicio, ac pietate pertractat, veterem, & exactam, euangelizandi rationem ostendens non posse seruari exactè inter Barbaros; docens item, cur miracula in conuersione gentium non fiant nunc, vt olim à Christianis Prædicatoribus.

Auctores commodi iuuandis Indis. Cap. XXV.

E POrro ad gentes docendas, atque ad Christianam Religionem ab earum calumnijs vindicandam, scripsere Græce, Latinè, ac patria lingua plerique, è quib. aliquos attigisse sat fuerit, tum quod idololatria in multis nationibus concidit, quæ cunctis non indiget argumentis, quæ olim aduersus eas afferebantur: tum quoniam Euangelij luce dispulsæ sunt crassiores illæ tenebræ, quibus earum corda obscurabantur.

Et egregiū quidem opus contra Gentes scripserat olim Tatianus, nisi quòd meriti gratiam perdidit, cùm post Præceptoris sui Iustini Martyris obitū nouam cōdidit hæresim. Quare & iudicio Diuino fortè factum est, vt integer eius labor interierit. Scripsere item Iustinus idem Martyr, Clemens Alexandrinus, Eusebius, cuius operum hac de re Methodum secundo libro breuissimè inseruimus, Theodoretus de affectione Græcarum affectionum, Apollinarius Laodicenus, ac quotquot è Græcis, vel Diuinā

Pro Christiana Religione contra gentes plerique scripserunt.

Hoc Tatiani opus adhuc videtur extare. Nam in libro, qui dicitur Orthodoxographa adiunctus in alijs Auctorib. qui tamen non oēs legitimi hētur.

Scriptu-

Scriptutam sunt interpretati,vel orationes habuerunt aduersus Iudæos, & Gētes,vbi sese dabat occasio.Quales fuerunt inter alios Io. Chrysostomus, & Cyrillus Alexandrinus. Ex Africanis autem potissimum Tertullianus suo Apologetico, Augustinus opere de Ciuitate Dei nunquam satis laudato,& Arnobius,& alij. A

1507. Editio melior prodiit Lugduni ad insigne Salamandræ.

Extra Africam verò ij, quos supra memorauimus, nitidiore stylo; sed alij accuratiore,ac Scholastico examine: quemadmodum inter omnes Sanctus Thomas Aquinas,eo præsertim opere,quod scriptum aduersus Gentes interpretatus est magna cum laude Franciscus Syluestrius Ferrariensis.Et verò hic eius Interpres Clementi VII. Pont.Max.testatus est ingenuè, se nunquam, vel Schedulam à B.Thoma neglectam legisse, *quæ illum in eius admirationem non traxerit: aut nunquam B.Thomam euoluisse, quin abierit doctior, vel eius amantior; In libris tamen istis, quos aduersus Gentium errores inscripsit, seipsum* (inquit Syluestrius) *B.Thomas visus est superasse: neque enim Christianæ Reipub.* (subdit) *aut nostræ fidei, aut humanæ, Diuinæq; Philosophiæ splendidius,luculentius,vtiliusve aliquid afferri potest.* B Accedunt ad B.Thomam,quæ Guilielmus Parisiensis, tum in reliquis libris, tum præcipuè in primo de fide, ac legibus sapienter disseruit. Ex his autem Ecclesiæ luminibus, qui vim illam rationum hauserit, vix dici potest, quàm armatus procedet *ad præliandum prælia Domini*, quæ potissimum in eo consistunt, vt animi Deo vocanti cedant, seque in Patris clementissimi manus dent integrè.

Laus libri B. Tho aduers. Gentes.

Guilielmus Parisiensis.

Quid sit præliari prælia Domini.

1. Reg 18. & 25. Ioan 4.

Sed quoniam in Scholasticis intelligendis, altior est puteus, quàm vt inde omnes hauriant: Ad omnium autem captum visi sunt ista scripsisse hoc sæculo, qui patria lingua suos hac de re labores edidere,idcirco sciant rudiores,vberem sese fructum percepturos ex ijs, quos diximus, Ludouico Granata, & Io. Auila: quorum ille in Introductione sua in Symbolum,hic verò suis spiritualibus epistolis de Euidentia credibilitatis fidei (vt loquar cum Scholis) appositissimè egerunt. C Vt certè valdè essent cōmendandi,qui eam susciperent curam,vt ex illorum operibus, hi duo libelli excuderentur,atque ijs qui in Gentes,atque ad Indos commeant,subinde,cùm soluunt è littore,traderentur.

Ludouicus Granata. Io. Auila.

Ipsum enim aut itineris,aut nauigationis otium ingentem ansam præberet ea legēdi,quibus sese præmunirent,ac ceteros in fide statuerent,vel ad fidem Ethnicos, Deo inspirante, allicerent.

B. Ludouici Beltrami uita qualis.

Extat vita B. Ludouici Beltrami à Vincentio Iustiniano Antistio Hispanicè scripta, in qua de eius inter Occidentales Indos commoratione per aliquot annos agit, septimo, octauo, & nono capitibus, quæ expediet attentè legere, quemadmodum itē D B.Francisci Xauerij nostri uitam,quam præter Maffæum,& alios, Horatius Torsellinus Societatis nostrę Latinè conscripsit.

Epistolæ Indicę & libri Acostæ legendi.

Iam uerò è litteris Indicis,quas nostri ex India persæpe scriptas Typographi Italicè, Hispanicè, Gallicè, Latinè ediderunt,obuia fit passim, & Christianæ Religionis inter Indos defensio,& eius ulterius propagandæ ratio,quam certè eximiè licet intueri in uita Francisci Xauerij, ab Horatio Turcellino conscripta, qui penè primus uexillum Christianæ fidei intulit ad Iaponios,& ad reliquum illum Orientis tractum. At Iosephus Acosta noster,cum duplici Opere, Altero de Natura noui Orbis: Altero de procuranda Indorum salute: Latinè quidem antea,deinceps autem Hispanicè auctius egisset, tutam uiam ijs muniuit,qui posthac ad Indos (præsertim Occidentales) mittētur à Deo. Nam quod pertinet ad Orientales,ipsę Goenses,atque Iaponiæ, & Sinēses epistolæ materiam suppeditant vberem, eiusdem negotij rectè procurandi. E Nisi quod,qui hactenus de Sinarum regno libri circumlati sunt,ac typis expressi,non adeò naturam illius,ceteraq. continent, quin plenius,& integrius (quare & verius) de quibusdam egerit Alphonsus Sancius Societatis nostræ, qui cum aliquot annos in Philippinis Insulis fuisset,ac bis ad Sinas nauigasset,ad extremum ab ea gente,Episcopo, & Regijs Præfectis ad Catholicum Regem Philippum,denique ad Pont.Max.allegatus,omnia nobis voce, scriptisque hic Romæ,vbi hæc scribimus,reliquit.Sed de Sinēsibus plenissimè Michael Rogerius Italus,& ipse è nostris,qui cùm decennium prima Euangelij cum socijs eo in Regno fundamenta iecisset, saluus ad nos rediens pleraq;

De Sinensibus qui uerius scripsenint.

omnia

A omnia mihi communicauit, quæ partim sequenti capite, partim alibi, Deo aspirante, copiosius attingam. Id vnum addo, quando in Asia, quæ Gentes Scythiam, atque alias Prouincias incolunt, eæ linguam Arabicam vel norunt, vel discunt, eodemq. idiomate libros habent manuscriptos, è re futurum, si qui ad eos traijcerent, libros Romę in magni Ethruriæ Ducis Typographia, quæ linguarum dicitur, iam eleganter Arabicè editos secum afferret. Qui verò hactenus sunt absoluti, hi sunt. Nempè, quattuor Euangelistæ Arabico omnes idiomate; iidem deinde cum Latina interpretatione interlineari. Duæ Grammaticæ; Altera quam Caffiam vocant, Altera quam Garromiã. Liber Geographiæ. Euclides. Quinque libri Auicennæ Canonum Medicinæ: Eiusdẽ Logica, Philosophia naturalis, & Metaphysica. Iam verò paratur editio Actorum Apostolicorum: Epistolarum Apostoli Pauli, aliquæ aliæ Grammaticæ, ac Dictiona-

Libri Arabicè editi i Arabica typographia magni Ducis.

B ria: plures alij libri Medicinæ. Grammatica item, ac Dictionarium idiomate Persico cum Latina Interpretatione. Quattuor Euãgelistæ, ac libri alij. Persæ autem libentius audiunt homines de Christiana Religione loquentes, & antiquum in pluribus vocib. Latinis obtinent, quippe quorum maiores antiquitus fuerint Christiani, atque adeò Martyria pro fide Christi insignia subierint.

Libri Persico idiomate cõscripti.

Sinenses quomodo iuuandi, vbi de illis historia. Cap. XXVI.

AD Sinenses quod pertinet, quando hactenus incertior eorum apud nos historia fuit, hæc dici nunc possunt, rem quidem totam proprijs Commentarijs egere, quæ Deo iuuante emittentur in lucem; at interim eam percipi posse ex adiuncta (sed breuissima & vera) Regni Sinarum narratione: E libris, quos de virtuti-

De Sinensib.

C bus moralib. ante aliquot sæcula gentes illæ retinent. Ex Catechismo, quem in linguam Sinensem verti, & in eo Regno edi curauit, quemadmodum & plures annos cũ edocuit, Michael Rogerius Societatis nostræ, à quo hęc accepimus.

Sinarum igitur Regio fœcundissima est, atque amplissima, vltima terrarum Asiæ ab Oriente, & à Meridie alluitur Oceano, quem Sericum vel eorum prisci dixere, ab Occidente Indiam vlteriorem attingit, à Septentrione autem cingitur Massagetarũ; Scytharumque limitibus, qui quidem Scythæ cum efferatissimi sint, identidem Sinas bellis infestant, licet certo quodam temporis spatio inter se aliquando fędera paciscãtur, quam ob caussam Sinenses suis in limitibus ducentarum leucarum longitudine murum munitissimum struxerunt, qui eam Regionis partem tutatur. Tota Regio in quindecim diuiditur Prouincias, quarum singulæ quæuis cum mediocri Regno con-

Sinarum descriptio verissima.

D ferri possunt, inter quas duæ præcipuę (Pacquinum alteram, alteram Nanquinum incolæ dixere) Regiæ vocantur; in altera, scilicet Pacquino, quæ ad Scythas vergit, Rex suo comitatu maximo diuersatur. Hisce duabus Regijs aliæ omnes Prouinciæ subiectæ sunt. Vrbes præcipuę magnitudinis, quæ vocantur FV, hoc in Regno numerant centum quinquaginta quinque, paulò minores quæ dicuntur CEV ducentæ triginta quinque, Villæ autem (instar Villarum Hispanicarum) quæ vocantur HYEN, mille centum quinquaginta quattuor, reliqua autem parua loca innumerabilia penè sunt, in fluminibus tamen, quibus circumflua est tota Regio, mobiles habere domos tecti inopia coguntur, quippe sobolescente indies prole, & in alienas regiones migrationibus interdictis, vni Regi turba hominum omnis per summam concordiam obtempe-

Sinarum ingens multitudo cur tanta.

E rat. Regio quia magna ex parte intra temperatæ plagæ limites continetur, cælo est fæ lubertimo, & putioris auræ dulcedine perfruitur, ea fertilitate, vt ingenti prouentu diuersi generis (præsertim atocij) copiam frugum gleba fundat. Hinc hortorum innumerabilis multitudo, tam arte, quàm natura amœnissimorum; flumina, quæ magnas quoque patiuntur cymbas viridissimo riparum vestitu passim labuntur; magnam præterea volucrum vim, & ferarum ad aucupium, & venatum, paludes, luci, saltusque suppeditant, metalla auri, argenti, & ferri gignit tellus feracissima: odores, aromata, gemmæ, margaritæ præcipuæ nobilitatis, vasa fictilia, pretiosæ pelles, mollissimaq. serici fila, præter ingenitum à natura pretium, vix vllum in huiusmodi æstimatione propter abundantiam habent; vt huic genti, quia hactenus negatus est paradisus (dicas datum esse terrestrem) nihil aliunde ne ad delitias quidem requirant. Incolæ (vt aliqua iam

Regionis vbertas.

Magistratus quales habeant. de moribus attingamus)iustitiam in primis colunt, maiores Magistratus non ex indigenis leguntur,quo magis inter ignoros odio,& amore vacui,rectam in administrando rationem sequuntur: non commendatione nobilitatis ad honores euehuntur, neque per ambitionem, aut corruptelas, sed dato sui in imis documento, gradatim ad maiora conscendunt; Magistratus,Præfecturasque non tam honoris,quàm oneris,nec tam beneficij, quàm laboris loco Rex tribuit; seruosque omnes,& asseclas sua alit impensa,vt quot domesticos,totidem habeat non assentatores,sed vitæ arbitros, actionumque censores. Ex aperto administrãtur omnia,solitudines,& secreta colloquia, arcanique susurri vetantur,quò minus flagitijs,& fraudibus,quæ lucem oderunt, aditus sit. Regij redditus penè incredibiles: infinita quadam tenentur argenti cupiditate,quod auro præferunt, & tum indidem effossum, tum illatum auidissimè accumulant: in cultum corporis præcipua est capillamenti cura:nam crines exquisitè pexos, in verticem coactos illaqueant,& oblongum ex argento clauum in laqueum inserũt; neque omnes eodem modo crines componunt: Cœlibes comam à fronte discriminant,Mariti confundunt. Ceterum Primarij,quique militiam exercent serico versicolore,inopes,infimique bombice tegunt corpora: fagis vtuntur media sui parte crispis,ac rugosis; fusæ,& explicatæ,laciniæ sunt:accedit talaris tunica, quam qui è Regia stirpe sunt,aut supremo aliquo Magistratu funguntur circa baltheum maximè,ceteri lumbo tenus acu pingũt;caput operiunt præcelso pileo è subtilibus uirgulis atro filo contextis:salutandi ritus inter plebeios eiusmodi, lęuam in pugnum constrictam dexterę tegunt,ambas deinde sępius admouent pectori, simulque accommodato ad gestum sermone amico blandiuntur,ac benè precantur: At Primores brachijs arcuatim extensis,ac digitis vtriusque manus implicitis identidẽ se ad terram vsque submittunt, verbisq. humanitate plenissimis certant, vter posterior alterius honoris caussa quiescat; sellis mulieres,thædis, & vehiculis viri feruntur: illarum sellæ prætensis ex omni parte velis, occultæ speculationis caussa reticulatas habent ex ebore fenestellas ad latera;horum vehicula partim equis iuncta sunt,partim hominum humeris deportantur:non sine magna voluptate rusticantur:aucupio,venatui,piscationi multùm inuigilant:illa inprimis pisces capiendi iucunda ratio.prægrandes,ac domesticos eiusmodi prædæ coruos assuetos habent,horum colla nodo ita laxo constringunt, vt nequaquam interclusa respiratione cibos tamen transmittere,ac deglutire non valeant: ita è cimbis demissi admirabili solertia sese in aquas immergunt,pisciculos oreconceptos,maiores autem rostro apprehensos fideliter in cymbam vnde abiere identidem referunt,quoad solutis faucibus ipsi quoque ad satietatem pascantur.

Argentum auro Sinenses præferũt.

Cultus corporis qualis.

Piscandi ratio.

Animos Sinensis quomodo excolant.

Quod ad animum attinet, præcipuas eius partes duas,intelligentiam,atque voluntatem ita excolunt,vt si solùm naturæ lumen inspicias, nihil habeas, quod quasi desideres: nam cùm variæ sint pro rerum varietate facultates,omnes in penè artes toto pectore peruestigandas incumbunt. Poetę inter illos plurimi, & egregij nascuntur, ex quo illorum ingenij pręstantia cognóscitur, pręsertim cùm illorum carmina non certo tantum pedum numero, sicut Latina,sed quadam etiam, sicut Italica, sint necessitate rythmorum astricta; in eloquentia plurimùm elaborant,& frequentes habent de religione,de Reipublicę administratione,& de virtutis laudibus conciones; Geometriam,& Arithmeticam optimè callent; Physicam tamen vix attingũt;Astrologiam penitus amplectuntur,vt humana contemnere, cęlestia appetere uideantur, cùm tamen miseri ad inferos ruant: reliquis etiam artibus incredibilem vim declarãt ingenij,& industrię; quam licet summam habeant,multùm tamen ab huius potentię distant perfectione;quippe cũ ex Sancti Augustini sententia,*vera cognitio unam intellectui aperiat, infidelitas claudat* Voluntatem non habent illam quidem perfectam (qui enim fieri potest,cùm humi depressi optimum rerum omnium Iesum Christum non ament?) ita tamen informant,ut quo fidei destituta pręsidio peruenire natura possit, peruenisse uideatur:Cuiusdam autem uoluminis de moribus,quorum plurima habẽt (in hoc enim ferè toti uersantur)hoc est initium.

A *Liber Sinensium de moribus initium.* Cap. XXVII.

Humanæ institutionis ratio posita est in lumine naturæ cognoscendo, & sequendo, in aliorum hominum conformatione, & in suscepta probitate retinenda. Quando autem compertum fuerit vbi sistendum est, tunc homo consistit, consistens quiescit, quietus securus est, securus potest ratiocinari, & diiudicare, demum potest fieri voti compos.

Res habent ordinem, vt alia antecedant, alia sequantur. qui scit hunc ordinem tenere, non procul abest à ratione, quam natura præscribit.

Principio, qui voluerunt naturæ lumen, animis hominum ad mundi perfectionem concessum, inter mortalitatis huiusce tenebras dispicere, prius Regnum constituerunt; qui autem Præclara gradatio.
B *Regnum optimis voluerunt institutis, & legibus temperare, domum suam rectè administrarunt; Domum suam rectè administrare qui voluerunt, semetipsos ex rationis præceptis formarunt: Qui vitam suam penitus cum ratione consentire cupiuerunt, eius, quod intimum esset, cordis scilicet, & mentis statum summo studio direxerunt: Qui cor quæsiuerunt ab omni labe facere alienum, eius cupiditatem, & studium aliquod, vel amplectendi, vel fugiendi ordinarunt; hoc verò vt præstarent, cuiusque rei caussas, & naturas noscere studuerunt.*
Sic illi eo in Volumine de moribus. Quinque autem virtutes ponunt, quas perpetuas vocant, de quibus ferè totis suis illis voluminibus fusissimè, & subtilissimè disputant. Primam, Amorem, quem vniuersalem dicunt, hoc est, qui ad vniuersos, vel inimicos, & hostes deriuetur; qua virtute inducti Rogerium è nostris, quem diximus, qui paulò antè fuerat expulsus, reuocatum amantissimè susceperunt; tum Beneficiorum memo- Virtutesque maxime Sinenses colũt.
C riam, & grati animi declarationem; necesse, enim videtur esse, vt beneficiorum sint memores, cùm immemores sint iniuriarum; tum etiam sunt vrbanitatis studiosissimi, cum qua singularem sociant Prudentiam, quàm ita exercent, vt per mille, & eò amplius annos, rerum pretium, neque auctum, neque imminutum sit, nihil de imperio detractum; denique huic etiam comitem penè necessariam Veritatem, & simplicitatẽ addunt, scilicet, ne Prudentia sola in astutiam vergat, quæ virtutes, maximè sunt præparationes ad Christianam Religionem excipiendam, & quasi præcultiones quędam, & subactiones Terræ, vt semen Diuini Verbi facilius exceptum, felicius effundat; nam verè si inspicere velimus, quæcunque possunt quempiam in Christianam Religionem inflectere, omnia summa Sinenses habent: nam ijs, quæ diximus, diligens accedit repressio, & moderatio cupiditatum, ex quo fiet, ut pacato animo, atque tranquillo ve-
D ritatem facilè agnoscant, agnitamque amplectantur; vt illud Platonis, qui pro foribus Academiæ scriptum apposuerat, *nemo huc accedat, nisi Geometra*, hoc est qui omnia, & præsertim corporis sui terrestres, & humanos motus rationis regula metiatur, optimè ad hoc transferri possit, vt scilicet ad Christi Academiam admittantur, hac quasi cultura præculti. Huc accedit naturalis ipsa Sinensium docilitas, atque facilitas, quod si, vt Poeta canit; *Nemo adeo ferus est, vt non mitescere possit, si modo culturæ patientem accommodet aurem*; multo magis gens non efferato, sed facili ingenio excolitur, pręsertim si cultorum præstantia adhibeatur. Adde, quòd nescio qua animi inductione, vix vllo in honore suos habent Sacerdotes (si sacerdotes dicendi sint) nec admodum patrijs sunt dediti superstitionibus, an quòd inanes esse deprehenderint, an vsu iam confirmato, non dixerim facilè: Certè cùm hoc sit, non erit difficile, eos ab illa Secta auel- Platonis dictũ [illegible] explicatur. *Horat. epĩ. 1. lib. 1.* Sinenses nõ sunt suis multum addicti superstitionibus.
E lere, cui non ita tenaciter inhæreant; Quod manifestissimè apparuit superioribus annis, dum Patres nostri per decennium commorati, numquam mutis illis Deorum simulacris signum aliquod venerationis ostenderint, immò verò nonnulla ex Idolis destruxerunt, & noua templa ad veri, atque immortalis Dei gloriam cum Prætorum licentia erexere; nec propterea aliquam iniuriam, aut offensam ab Ethnicis acceperũt; Ergo à religione non abhorrent, neque suis sunt superstitionibus addicti, suos enim contemnunt Deos, quippe quos præter externam speciem, & ligni materiam, vident habere nihil: intelligunt autem perspicacissimo uiri ingenio, illam animorum in muta animantia transmigrationem absurdam esse. Deinde cum Pseudosacerdotes illi, neminem consequi posse beatitudinem dicunt, nisi perpetuo flexis ante Idola genibus

degat,

Sinensium Sacerdotum vanitas.

deg at, & quasdam precatiunculas, certo numero, & conceptis verbis effundat, hanc necessitatem à nulla uera religione imponi posse apertissimè vident. Quin etiam cũ in historijs antiquos illos suos Patres longè se castiores, honestioresque fuisse comperiunt, qui hęc Idolorum monstra non nouerant, sic ratiocinantur; *vnde hac tanta morũ diuersitas? si hi Dij essent, ad omnem nos virtutem incitarent.* Sunt etiam LVZI, sacerdotum genus, qui quamuis inanissimam ipsi suspicionem inducant, Idolorum tamen multitudinem acerrimè impugnant. Hæc dixerim, ne quis eos animo putet esse à religione alieno, sed eò magis ad Christianam propẽsos esse intelligat, quo à sua sunt alieniores. Iam verò maximam rei gerendæ facilitatem Regni totius administratio, statusq. suppeditabit, quippe, cùm perpetua pace fruantur, nõ erunt armorum strepitus, qui rem perturbent, aut remorentur, quod maximum est in Iapone impedimentum. Ac cùm ab vno Rege ita pendeant, vt quicquid ille probauerit, probent omnes, & amplectantur, videtur res in vno tota consistere.

Sinenses facile ad fidẽ Christianã Deo uolẽte conuertentur.

A

B

Catechismi Sinensium capita. *Cap. XXVIII.*

SEquitur Catechimus, quem idem Rogerius Superiorum permissu edidit characteribus Sinensibus, hoc est notis, & figuris, quibus in scribendo u tuntur, excusum, quem iam plerique in eo Regno liberè legebant. Rationem in eo conscribendo habuit ille earum rerum, quæ solitæ sunt à Sinensibus interrogari. Itaque hæc capita continet

1. Ostenditur esse unum Deum.
2. De Diuinis Virtutibus.
3. Declarantur hominum errores circa Dei cognitionem. C
4. Agitur de ijs, quæ pertinent ad Deum omnium Creatorem, & dissertim de rerũ creatione.
5. Agitur de euentu Angelorum, & primorum parentum.
6. Ostenditur animum humanum esse immortalem.
7. Agitur de ijs, quæ pertinet ad Deum Legislatorem, & quoties lex Diuina fuerit promulgata.
8. Prosequitur Sacerdos tertiæ legis Diuinæ promulgationem, & Deum assumpsisse naturam humanam exponit.
9. De articulis Fidei. D
10. De decem Christianæ Legis mandatis.
11. De Consilijs à Christo propositis.
12. Disseritur de Sacramentis, & præcipuè de Baptismo.
13. Agitur de Deo quatenus remunerator est.

Is autem Catechismus Deo dante Latinus edetur. Interea verò, ne auidos moret lectores, hæc pauca habeant.

Christi incarnatio & passio Sinenses multum delectant.

Iuuantur Sinenses potissimùm doctrina remedij tanti, quantùm fuit Christi Domini nostri Incarnatio, & Passio. Nam cùm vnum finem administrandi rectè Rempublicam sibi proposuerint, intelligant verò perturbationib. animi fieri, vt eum consequi nequeant, curentq. enixè, vt adolescentes, dum literarum studijs operam dant, peccatorum occasiones declinent, victoriam tamen illam non consequuntur, quòd frustra sine Diuina gratia laborent, licet minus inhabiles fiant.

Propterea item summopere iuuantur, si hæc doceantur, quæ sequuntur. E

Fuisse Incarnationis, & Passionis Dominicæ remedium præsentius, præstantius, & Diuinæ gloriæ conuenientius.

Vide Guiliel mum Parisi. Cur Deus homo.

1. Cor. 1.

Mors Christi quare nõ ignominiosa, sed gloriosissima.

Non fuisse rem vilem, quòd Deus humanitatem nostram assumpsetit, cùm eam ornasset tot gratijs vnionis personalis, & vniuersalis capitis, vna cum gratijs alijs gratis datis, linguarum, miraculorum, Prophetiarum, & aliarum virtutum, & donorum supernaturalium: his enim omnibus vilitas humanitatis nostræ ab humanitate Christi sublata est.

Mortem crucis, etsi *fuit gentibus stultitia, & Iudæis scandalum* mysterium tantum ignorantibus, honorificentissimam tamen coram æterno Patre fuisse. In cruciatibus

enim,

A enim,& morte, non propter pœnam malus quisque est iudicandus, sed causa spectanda est: hæc verò causa si iusta sit,& ob publicum bonum, quantò acerbior sit, atq; ignominiæ plenior, tantò gloriosiorem existere in patiente sine propria causa. Id quod maximè suspiciunt Sinenses, cùm glorientur & ipsi si innocenter, atque ob Rempublicam patiantur.

Sinensium propensio erga Diuinam legem. Cap. XXIX.

SEd & mirificè erga Decalogum afficiuntur. Erat in Prouincia eius Regni, quæ dicitur QVANSI, Prorex in publico consessu. Aderant plerique Ciuitatum Præfecti. Is eùm, ceteris audientibus, Decalogi præcepta legisset, grauissimè locutus. *Hæc inquit, Lex Diuina est: Nam si ab aliquo Rege condita fuisset, ea tantum ipsius Regno esset vsui. At hæc vniuersalis est, atque omnibus quadrat.* Quin Sinenses sibi persuasere, leges omnes, quæ ab hominibus scriptæ sunt, errare, ac proinde salutem afferre non posse. Idque ipsum credunt de sua ipsorum lege, quam à Sciechia accepere, quem XACAM vocant Iaponij.

B

Immortalem esse animum: hac enim veritate imbuti, faciliùs reliquas veritates imbibunt.

Ac publicè quidem eos baptizari prohibet nemo. Verùm summa deinde adhibenda cautio est, ne plures simul conueniant ad Ecclesiam. Alternatim igitur sat est, si decem, quindecimve accesserint, nequid videlicet Præfecti suspicentur. Cùm autem mulieribus numquam domo egredi liceat, nulla ratione id modò cum ijs præstandum est. Quin ea cura relinquenda parentibus, & maritis, vt illas domi & Catechismum doceant,& baptizent.

Baptismus viris tantum non fœminis conferri potest.

C

Externas ceremonias admirantur, quæ quantò decentiùs fiunt, tantò ædificantur magis.

Pecuniæ, rerumq. mundanarum auidissimi; ex earum contemptu, quem uident in Christianis sacerdotib. rapiuntur in admirationem. Huic contemptui si addatur grauitas quædam humana,& auctoritas, omnia faciliùs Deo adiuuante persuadebuntur.

Pijs operibus, visitatione ægrotorum, eleemosynis,& ieiunio permouentur. Extat in eorum libris caput, quo abstinentia, atque ieiunium ad castitatem, ac puritatem seruandam docent efficax esse, atque conueniens sacerdotibus suis remedium.

Qui eorum conuersionem satagunt, non ostendant peritos esse se, aut regionum, aut climatum &c. facile enim suspicantur inde aliquid damni Regno posse imminere.

D

Idiomatis Sinensis notitia perutilis, ac necessaria est. Quòd, si quemadmodum Mahometanis concessit Rex Sinarum, vt Meschitas in suo Regno excitarent, ita Christianis aliquando integrè liceat, ingens ad Christianismum accessio speranda erit.

Quomodo apud Sinas Christiana religio sit propaganda.

Iam de libris, qui in Europa de Sinensibus rebus editi circumferuntur, erit locus agendi, siue in Commentarijs nostris, siue certe in nostro Sacro Apparatu. Id interim pro certo habendum est, multa ad eorum, qui eos scripsere, non potuisse venire notitiam, quibus, vel diuturna commoratio non fuit, vel interior aditus in eo Regno non patuit. Certè, quæ vel de militum copijs penè innumerabilibus, vel de prædicatione S. Thomæ Apostoli, ac de alijs ab illis scripta sunt, secus se habere plurium annorum spatij commoratione experti sunt nostri.

E

ARGVMENTVM
LIBRI DECIMI.

QVAE cum Indis, & Gentibus essent agenda, postremo superioris libri capite breuius, quàm tanta res poscat, egimus: spe Commentaria vberiora emittendi. At interim ne quem fraudemus, cuius cor tetigerit Deus, vt ad diuites illas animarum fodinas traijciat, omninò addendus huc fuit vtilissimus liber, quem non tam scribendo, quàm operando, triginta totos annos edidit Alexander Valignanus, qui pro Societate nostra in vniuersa Orientis India fuit tum Visitator, tum Prouincialis, hodieq. adeò eum tractum ingentem ex parte administrat. Cuius certè scripta in tanto illo negotio versatissimi, potius erant huc adtexenda, quàm vt nos inde aliqua decerpentes, nominis nostri magis, quàm salutis, et vtilitatis aliorum videremur habuisse rationem: siue enim per nos, siue per alios glorificetur Christus, in hoc gaudendum est.

Alexander Valignanus qualis.

Hinc igitur cum Iaponijs quidem, At & cum vniuersis Gentib. ne dicam etiã cum Catholicis, quorum corda calefacienda sint) quanam ratio adhibenda sit, intelligent, qui vtrumque librum, qui in hac nostra Bibliotheca locum Decimi, & vndecimi occupant, perlegerit attentius.

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV BIBLIOTHECAE SELECTAE

Liber Decimus

QVI EST DE RATIONE PROCVRANDAE salutis Iaponiorum, & aliarum Orientalium gentium.

C *RATIONEM ESSE INSTAR LVCIS CVIVSDAM, qua intellectus humanus in percipiendis, & diiudicandis rerum differentijs illustratur. Caput Primum.*

DISCRIMEN, quo vno potissimum à ceteris animantibus homo secernitur, est, quòd reliquæ animantes vita tantùm, & sensib. præditæ sunt, quorum ministerio ad propria vitæ suæ commoda trahuntur, & sese tuentur, & seruant: ratione vacant, mente, & intelligentia carent, qua quid in rebus verum sit, quid falsum, & quid prosequendum vt honestum, & bonum, quid fugiendum, vt turpe, & malum, discernere queant: homo verò præter vitam, & sensus, quibus eum Deus suo beneficio donauit, vi quadam, & facultate longè præstantiore constat, quam Mentem, & intelligentiam vocant, qua per rationes, & argumenta confecta, rerum veritatem inquitit, & quid differat inter honestum, & turpe, cognoscit. Mens itaque, siue Ratio, & intelligentia in hominibus verè instar lucis cuiusdam est, qua intellectus humanus in percipiendis, & diiudicandis rerum differentijs illustratur: & sicut candelæ lux iuuat ad oculos corporis dirigendos, vt qua sit eundum, homo probè cernat: alioqui sine lumine in caligine, & tenebris oberrat: nec nouit, quà feratur, aut tendat: sic animal, quod rationis, & intelligentiæ luce caret, in cæcitate, & rerum ignoratione versatur: nescit verum à falso, bonum à malo distinguere: nescit, turpiterne, an honestè, & bénè faciat: & quemadmodum rerum colores sunt propria oculorum obiecta: neque enim potest corporis aspectus vllam rem intueri, quæ non sit aliquo colore affecta: nec satis est ad videndum color, sed opus est etiam lucis præsidium, nam dū rerum colores iacent, & versantur in tenebris, nihil penitus cernere possumus: sic proprium mentis, & intelligentiæ obiectum est verum, & ratio est veluti lux, qua veri notitiam percipimus, quaque dignoscimus, sitne verum, an falsum, quod dicitur. Ob hanc rem tanta est inter verum in ratione positum, & hominis intelligentiam consensio: ut quod ratio falsum esse demonstrat, intellectus, vt verum iudicare non possit: & quod turpe esse, & malum ostendit, tanquam honestum, & bonum prosequi nequeat: & quoties homo fallitur pro vero falsum amplexus, ideò labitur, & errat, quia falsum ei, vt verùm apparet: quapropter ne decipiatur, opus est, vt intentum, & vigilantem animum adhibeat, rerum differentias duce ratione expendat, vt sic ductu rationis, tanquam veri luminis fulgore diiudicet, sitne verum, an falsum, quod dicitur, sitne malum, an bonum, quod fit: ita vt, quod ratio naturalis verum esse docet, & quod

Discrimē inter Hominē, & Bruta.

Mens in homine instar lucis est.

Mentis obiectum est verum.

Tractatio de ueritate, ac probitate legum.

bonum ostendit, id amplectatur, & teneat: & quod falsum esse, & malum iudicat, id to- A
tum improbet, & respuat. Tractaturi igitur de veritate, & probitate legum, vt verã, re-
ctamque legem, & dignam, quæ eligatur, & obseruetur ab omnibus, cognoscamus, ra-
tionem ducem sequi debemus: cuius præsidio illustrati lumine, videbimus quæ sit vera,
& recta uiuendi lex, quæ item falsa, uana, & hominum deceptrix: & vt hoc melius in-

De Iaponiorum sectis, & legib.

Finis huius tractationis, & scopus.

telligatur, Iaponiorum sectas, & leges principio tractabimus: ubi ueritas eorum, quæ in hac Iaponensium sectarum, & legum confutatione tradentur, firmis rationum præsidijs munietur: vanitas uerò, & falsitas eorum, quæ in hisce sectis, & legibus detegentur, mendacia, fraudes, commenta, & fabulæ, argumentis uerissimis confutabuntur. Nihil dicetur, quod iniuria aliquem afficiat, uel offensione lædat: sed potiùs eo animo, ut planè omnes intelligant, quid differat inter uerum, & falsum: hoc enim unum solicitè B curamus, & magnoperè cupimus, ut uniuersi ueram, rectamq. uitæ legem amplexi, eã sectentur, & teneant uiuendi normam, quæ saluos eos ad optatissimum sempiternæ uitæ finem rectissimè perducat.

Vnum esse primum principium intelligentia præditum.

Cap. I I.

Prima quæstio, quæ homines ueri inueniendi cupidos pulsat.

PRima omnium quæstio, in qua ueluti quodam naturæ impulsu incitati summo studio nituntur homines ueri aliquid, & certi inuenire, ea est, sitne aliquis primus, & summus mundi opifex, cuius nutu, ui, & potestate tota hæc rerum uniuersitas procreata sit: & an ille res curet humanas, & hominũ genus administret, & C regat, ita ut piorum, & impiorũ rationẽ habeat: & bonos pro bene gestis operibus, beneficijs, & præmijs remuneret, & improbos supplicijs meritis, & debitis afficiat: & in præsenti, uel in futuro seculo reddat unicuique prout benè, uel malè se gerit, aut meritos honores, aut pœnas. Hæc quæstio, ut quæ uehementer omniũ hominum interest, quo quisque suam uitam benè, rectèq. instituat, ita est in omniũ animis naturaliter insita, & impressa, ut nullæ penitus sint nationes, & gentes, à quibus non fuerit accuratè tractata, & disputata diligenter. Id apertè testantur tot, tantaq. scriptorũ uolumina, tam diuersis ubique hominũ linguis de huius quæstionis tractatione confecta: nec est ulla hominum natio tam barbara, tam rudis, & ignara rerum, quæ ductu rationis, ceu quodã luminis radio illustrata nõ intelligat, necessariò constitui debere unum primum, & summum rerum omniũ principium, à quo suum ducat initium, & originem habeat D

De primo rerũ principio tres sententiæ.

totus hic mundus, & quidquid eius complexu uastissimo continetur. Ceterũ in hoc primo rerũ principio inquirendo in tribus maximè cernimus homines diffidere: primò, in huius principij ui, & natura, siue substantia docenda. Secundò, in ratione explicanda, qua primum principium rebus omnibus cõmunicat uim, & naturam, qua constant, & sunt: nã quisque hac in re id dixit, & docuit, quod sibi probabilius uidebatur. Tertiò, in exponendo ultimo omniũ hominum fine, in quem uniuersæ uitæ nostræ actiones referuntur: & quẽ nosse nationes omnes, & gentes summo semper studio curarunt: nimirũ, an huic uitæ præsenti alia succedat, in quã homines huius seculi munere, & officio functi transferantur: & an primus, & summus rerũ omniũ opifex prouidentiam rerũ humanarum habeat: an administret, & regat hominũ opera: an curet, qualis quisque sit, quid boni admittat, quid mali agat, quid eligat, ac probet, quid respuat, & E fugiat: ita ut in hoc præsenti, vel in alio futuro seculo, unũquemq. pro meritorũ ratione, uel beneficijs, & præmijs, uel supplicijs, & tormẽtis afficiat: & in hac ultima quæstione fuit semper lõgè maior, quàm in ceteris difficultas. De his etiã quæstionib. sectæ Iaponiorũ, & leges aliquid tractant: quæ quãuis multæ sint, & inter sese discrepantes, & tam confusè de hisce reb. agant, & disputent, ut uix percipi, & intelligi queat, quod dicitur, & sententiam subinde uarient, & mutent: omnes tamen in uno uerbo communi opinione consentiunt, nimirum GONIIT, quod duo significat, ueritatem, & ueritatis speciem, idest uerum, & apparens. Alij namque rerum tãtùm specie ducti, id consectantur, quod foris apparet, & cernitur, ac dicitur: alij uerò quod intus latet, amplectuntur, quam ipsi ueritatem appellant. Quod autem ad opinionem eorum, qui

An huic uitæ alia succedat.

An prouidentia sit rerum humanarum.

An præmium pœnaue sit.

Sectæ Iaponiorum inter se dissectæ.

GONIIT uerbum Iaponicum, designat ueritatem & ueritatis speciẽ.

reru-

A rerum faciem extrinsecus apparentem sequuntur, spectat, communis est omnium sen
tentia, in qua fuisse XACA, & AMIDA, & alios eiusdem generis FOTOQVE legi-
mus, esse quædam certa, & distincta loca in quattuor mundi plagis, & partibus consti
tuta: quibus in locis quotquot habitant, lætam, & felicem vitam agunt, suisque rebus
satiati, & contenti sunt, & vniuersas Iaponiorum leges tulisse FOTOQVE, quas qui
obseruant, & colunt, quum primùm ex hac vita discedunt, ea loca petent, & ibi rena-
scentes FOTOQVE mutabuntur in formas triginta duabus figuris donati, & octo-
ginta qualitatibus affecti, quibus præditi in omnem æternitatem viuent læti admodũ,
felices, & sua sorte contenti. Aiunt insuper in hæc loca fœminas admitti non posse,
vnde eas, quæ prædictarum legum obseruatione, & cultu saluæ fient in virorum for-
mam, & figuram solitas transferri, eo quod fœminæ sint natura detestabiles, execran
B dæ, & immundæ. Docent item eos, qui instituti, & informati à FOTOQVE præ-
dictas leges violauerint, quum ex hac vita præsenti migrant, in alia quædam inferorũ
loca delabi, quæ sex esse dicunt, & ibi sex pœnarum genera passuros, nec vnquam in
posterum ab illis cruciatibus, & supplicijs liberandos: & quamuis de hisce rebus vnaquæque Iaponiorum secta loquatur, vt vult, communi tamen consensu quicumque ex-
trinsecam rerum faciem sectantur, in hoc, quod diximus, conueniunt, & hanc opinio
nem rudes, & vulgares homines amplectuntur. Porrò quòd attinet ad sectas eorum
Iaponiorum, qui intus latentem, vt ipsi putant, & dicunt, rerum veritatem sequuntur,
tametsi inter eos nonnulli sint, qui prædictam de extrinsecus apparenti rerum specie,
opinionem profitentur, alij tamen eam sententiam prætermittunt, & negligunt: suũ-
que omne studium, & operam collocant in meditando, abijcientes omnem prorsus di
C sciplinam, quæ in verbis, & sermone consistit: huic sese totos exercitationi addicunt,
& dedunt, quam suo proprio vocabulo SOQVXIN SOQVBVT vocant, quod si-
gnificat cor: Paradisum, & inferos tollunt, hoc est beatam bonorum in cælis sedem,
& sempiternam perditorum hominum apud inferos pœnam, dicentes vnum esse prin
cipium rerum omnium primum, & summum: quod in rebus singulis inest: & tam ip-
sorum hominum cor, quàm reliquorum omnium intimum nihil ab eo principio differ
re: omnia item quæcunque sunt, quum dissoluuntur, in vnum, & idem principium re-
uerti, quod ipsi dicunt I X I N, quòd fuit ab omni æternitate vnum, clarum, & luci-
dum, ab omni decremento, & incremento alienum, figura carens, ratiocinationis ex-
pers, vitam agens otij, quietis, & tranquillitatis plenissimam. Hoc rerum principiũ,
quod dicunt vnicum, & singulare X I N quidam appellant vnicum, & eximium, sin-
D gularem, ac verum FOTOQVE: alij vocant *cor*: alij *primam rationem, vel purissimam
sententiam*: alij esse dicunt *gradum claritatis*: alij DAINICHI CAQVVO, quod
significant, *magnum Solem, & Regem intelligentem*: alij *veritatem cælestem vnicè claram,
& perspicuam*: alij veram substantiæ, & accidentium imaginem: alij sempiternum
AMIDA, alij IPPOQVQVO quod significat *verbum subito productum*: alij
veram absque dignitate personam: alij perexiguam sermonis mutationem in loquen
do factam, quales sunt ij, qui apud eos C A M I nuncupantur, appellant QVNI-
TOCO TACHINOMICOTO: alij, qui Philosophi apud ipsos habentur, qua-
les sunt COXIROXI, vocant QVIOBVNODAIDO, quod significat *maximæ,
& longissimæ viæ confectorem*. Quod verò pertinet ad merita hominum supplicia, vel
præmia aiunt, eos, qui in hac vita præsenti ad perfectam primi principij notitiam, &
E intelligentiam peruenerunt, perfectam FOTOQVE, & successorum eius glo-
riam, & honorem assequi: eos verò, qui nunquàm ad absolutam primi principij co-
gnitionem pertingunt, ex vno inferorum loco in alium renascendo commigrare: in
alio autem sæculo omnes in illud primum rerum omnium principium redire, quod vo
cant ICHIBVTXO; inter inscitiam, & sapientiam nullum esse discrimen, inquiunt:
& quum ad hoc inquirendum, & examinandum uenitur, continuò dicunt, malum, &
bonum non esse duo; inter prauum, & rectum nullam esse distantiam.

Quod attinet ad primam Iaponiorum sententiam, quæ foris tantum apparentẽ
rerum speciem constituit, nihil est, quod in ea confutanda immoremur: siquidem, vt
ex ipso vocabulo deduci facilè potest, planè constat, quidquid in ea dicitur, solùm es-

Xaca, & Amida Iaponiorũ magistri.

De futura felicitate, quid Iaponij.

Feminæ an & quomodo felicitatẽ sint adepturæ.

Duæ Iaponiorũ sectæ. Altera quæ speciem ueritatis, Altera quæ latentẽ rerum ueritatem dicitur sequi.

SOQVXIN SOQVBVT

IXIN.

Rerum principium quale Iaponij faciant. XIN.

Philosophi qui apud Iaponios.

se apparens verum, nihil in se firmi, & solidi, nihil certi, & veri habens: nam (vt ipsimet Bonzij, qui suæ sententiæ Magistri, & Doctores sunt, apertè fatentur) totam de CAMI, & FOTOQVE disciplinam propter rudes, & inscios rerum homines, capru, & ingenio imbecillos, esse compositam, vel potiùs confictam: non quod aliquid eorū, quæ in ipsa docentur, verum sit. Quamobrem siquidem id, quod docent, ipsi dissoluunt, & confitentur ingenuè, esse falsum, & solùm apparens, & propter eos tantùm compositum, & fictum, qui imperiti & ignari sunt, nihil est, quod anxij, & soliciti simus in huius doctrinæ falsitate ostendenda: nam si falsum, & vanum est, quod docetur, quidquid in eo intus continetur, & latet, vt falsis mendacijs innixum, falsum & vanum esse, conuincitur. Insuper ea, quæ de CAMI, & FOTOQVE referuntur, tam ridicula sunt, tam absurda, tam sibi inuicem repugnantia, & ex numero eorum, quæ fieri nulla ratione queunt, vt facilè constare possit, ea omnia esse vana commenta, inanes fabulas, confictas rerum narrationes, quæ fœminas duntaxat, & rudem plebem deceant: quoniam verò in alio loco nonnihil de hac doctrina dicemus, ostendentes rationes, & causas, ex quibus ortæ aniles de CAMI, & FOTOQVE fabulæ irrepserunt in mundum, eam in præsentia silentio præterijbimus, & de ijs tantùm disseremus, quæ Bonzij in Iaponiorum secta docent, quæ quod intra res latet, sequitur, & tenet, quam ipsi ueritatem appellant.

Hæc doctrina, ut liquet ex ijs, quæ commemorauimus, ad quattuor capita potissimùm redigitur, in quibus uidetur tota consistere. Primum est, secundum eam unum esse primum rerum omnium principium, quod multis, & varijs nominibus appellãt, ut etiam suprà dictum est: quod item principium aiunt esse omni ex parte perfectū, sapientia præditum, sed nihil intelligens, eo quod in summa quadam quiete, & tranquillitate vitam traducat, nihil curans ea, quæ in hoc mundo geruntur, instar hominis, qui, quod acriter in rem unam mentis aciem intendat, aliud non cogitat, nihil de reliquis aduertit. Secundum est, hoc primum & summum rerum omnium principium in rebus singulis inesse: cùm ipsisque suum esse communicat, ita ut res ipsæ vniuersæ cum illo primo principio sint idem: & in illud unum principium cuncta, cū finiuntur, & definunt, reuertantur. Tertium est, intimum hominis cor esse unam, & eandem rem cum illo primo rerum principio, & cum homines intereunt, ipsorū corda prorsus perire, & absumi, superesse tamen in eis illud primum principium, quod uitam ipsis ante conferebat. Hinc consequitur secundum hanc doctrinam, alteram huic vitæ præsenti, non succedere: neque post hanc hominum uitam ullum esse benefactorum præmium, aut ullum malefactorum supplicium. Quartum est, posse hominem in hoc seculo summum primi principij gradum, & locum adipisci, & tenere: ad amplissimam illius maiestatem, & dignitatem ascendere: eo quod possit in hac uita meditando, & perfectè cognoscendo principiū rerum, ad summam illam vitæ tranquillitatem, quam habet in seipso primum principium peruenire: & hoc esse omne bonum, quod possit homo consequi, & donec hoc adipiscatur meditando, & cognoscēdo perfectè, continuo motu agitatur, & ex vno Inferno in alium subinde transfertur, in nulla re quietem adeptus.

Porrò, ut uideamus, quanta sit totius huius doctrinæ falsitas, & quanta in ea insit hominum inscitia, eam primū ob oculos posuimus, nunc quatuor eadem capita argumentis, & rationibus adhibitis examinabimus: & in singulis tractandis tria potissimum agemus, primò clarè, & apertè vana esse, & falsa, & nullo modo constare, quæ dicunt, aut fieri posse, monstrabimus: secundò ostendemus, quæ sint rationes, & causæ, quibus in tã falsas opiniones, & tã multos errores inciderint, tertiò nos eam, quam complecti debemus, veram, firmam, & solidam doctrinam trademus.

Primò igitur à priore capite inchoantibus, planè liquet, paucissima esse, quæ de primo, & summo rerum principio huiusmodi Iaponiorum sectæ tradiderunt: & ea, quæcunque de illo docent, vana, & falsa esse, & imperitè dicta, duabus præcipuè rationibus conuincitur: primò eorum insciriam coarguit dogmatum, & sententiarum paucitas, quæ de prædicto rerum omnium principio tradunt: nihil prorsus clari, & aperti docent: nesciunt ad interrogata respondere: quæstiones soluere: obiecta dilue-

re:

[Margin notes:]

BONZII.

Quatuor capita, ad quæ referuntur, q de uno principio dicuntur.

Falsitas superiorum opinionum demonstratur.

De primo principio Iaponio pauci ssima tradunt.

re: confirmare sua: omnia vnico verbo putant se dissoluere, dicentes, *hominum non interesse huius principij vim, & naturam perscrutari inquirendo, aut disputando*: quod totum manifestè constat, ex ignoratione profectum, & natum.

Secundo, quia quidquid de hoc primo principio dicunt, facilè reijcitur, facilè confutatur; defendere, & tueri nulla ratione queunt: hinc apertè deducitur, eos nescire prorsus, quæ docent, aut aniles fabulas, & superstitiones vanas esse eorum sententias. Quare, quum ipsi huius primi principij vim, & veritatem ignorent, sese alijs submittere deberent, & ab ijs discere, qui de primo principio veriora, solidiora, & certiora dogmata constituunt: quique claris, & apertis rationibus ea tuentur, & comprobant: est enim rationi admodum consentaneum, vt qui ignari, & imperiti sunt rerum, dirigantur, & discant ab ijs, qui scientia, & doctrina præstant, & valent.

Et quæ docent de re sunt vanissima.

Confutatio errorum Iaponiorum.

Ceterùm vt ad horum comprobationem veniamus, & quæ primum docent, tractemus, clarè monstratur, falsum esse quod dicunt, hisce rationibus subiunctis. Primò, quia ipsi inquiunt, primum rerum principium esse omni ex parte perfectum, sapientia præditum; sed nihil intelligens: quod planè ridiculum est, & apertè cum recta, & vera ratione pugnans, neque secum penitus cobærens: nam si sapientiam habet, qui fieri potest, vt nihil intelligat, cùm sapientia sit rerum, vel altissimarum caussarum notitia sublimis, vel eadem sit perfecta rerum cognitio per rationes, & caussas altissimas, ex quibus oriuntur effecta, & cetera procreantur? Item sapientiæ est res quasque dirigere, & earum caussas suo debito ordine, & dispositione collocare, vt ex eis probè digestis effecta singula consequantur. Qua igitur ratione percipi potest, vt quis sapientiam habeat, & non intelligat? Insuper sapientia propriam in mente, & intelligentia sedem habet: & sicut figura corporum non potest in alia re, quàm in quantitate consistere: sic sapientia absque mente, & intelligentia esse non potest. Ob eamque rem solus inter animantia homo sapientiam habet, quoniam solus inter reliqua animalia mente, & intelligentia constat: quare sequitur, vt primum rerum principium, siquidè est sapientia perfectum, sit quoque intelligentia præditum: quod si sapit, intelligat etiam oportet.

DE SAPIENTIA DEI.

Homo cur solus sit sapientia præditus inter animantia.

Secunda ratio est: id quod primò docent pognat omnino cum eo, quod secundò tradunt: nam in secundo docetur, primum rerum principium in rebus singulis inesse, quibus naturā, & substantiam præstat, qua sunt, vires, & facultates confert, quibus mouentur, & agunt: at in hac rerum vniuersitate plurima sunt, quæ intelligentia pollent: rerum notitiam, & cognitionē habent: primum igitur principium intelligentia, & cognitione viget, ac præstat: alioqui enim procreatis ab eo rebus cognoscendi, & intelligendi vim communicare non posset: neque enim vllus id conferre, dareve potest, quod ipse re, aut potestate non habet. Item siquidem primum principium rebus singulis vires, & facultates, quibus præditæ sunt, & quibus vel mouentur vel agunt, subministrat, & in ipsis omnibus

Primum principium intelligentia, & cognitione viget.

inest, necesse est, vt eas probè cognoscat, vt videat, quid his rebus, quid illis communicet, quid has deceat, quid illas: non enim vt experimento didicimus, res omnes eisdem viribus, & facultatibus donantur, & constant.

¶ Tertia ratio est: primum rerum principiū, vt ipsi quoque docent, est omnibus numeris, & partibus perfectum, & ita est reuera dicendum, quoniam tribuit rebus singulis perfectionem, quam in seipsis habent: oportet igitur, vt intelligentiam habeat: alioqui enim summa omnium perfectione careret; siquidem intelligendi vis, & facultas est omnium perfectionum maxima, quæ in rebus conditis sunt: ideo enim homo animantium est perfectissimus, quia solus inter animantia mente, & intelligentia præstat.

Perfectum esse primum principium.

¶ Quarta ratio est, quoniā si primum rerum principium, vt ipsi dicunt, nihil intelligit, sed in quiete quadam perpetua, & tranquillitate viuit, instar hominis nihil cogitantis, nihil intelligentis: aut hoc ideo est, quia vim, & facultatem intelligendi ratio non habet: & tunc omnis intellectus, mentis, & rationis est expers, imperfectū, maximè, & parum à lapide, & saxo distans: aut vim, & efficaciam cognoscendi habet, nihil tamen intelligit, quia alia non curat: omnia negligit, & occupari in ceteris non vult: & tunc vel inertissimam, & desidiosissimam in otio uitam āget, vel somniculosam per somnum omnibus rerum curis, & negotijs uacuam, & erit principium stolidum, stupidum, & hebes.

Primum principium quale sit ex Iaponiorū sententia.

¶ Quinta ratio est: si primum principium nihil intelligit, ei igitur conuenire non possunt, quæ de eo in ipsorum doctrina traduntur: non enim uocari potest certus quidam claritatis gradus, vel prima, & summa ratio, vel purissima seu tentia, vel cælestis veritas singulariter clara, vel vera vita: quibus illud ipsi nominibus appellāt: nam veritas, claritas, ratio, & sententia purissima in mente, & intelligentia propriam sedem, & suum domicilium habent: qui verò mente, & intelligentia vacat, nihil horum prorsus habere potest: idcirco, vt planè constat, bene consequitur, secum ipsos in doctrina pugnare, aduersa, & contraria docere: & falsam penitus, & absurdam sententiam, & disciplinam ipsorum esse, clara ratione conuincimus.

Cōtradictio in doctrina Iaponiorū.

Ceterum

Ceterùm quoniam nonnulli sunt, qui primum, & summum rerum omnium auctorem, à quo sit tota hæc mundi moles fabricata, temerè inficiantur: ostendemus modo alijs productis in medium rationibus firmissimis, quæ hominis ingenium, & intellectum satis clarè conuincant: esse necessariò ponendum vnum primum, & summum rerum principium, quem rerum Conditorem, & Creatorem uocamus, à quo procreata est pulchra, & magna hæc rerum vniuersitas, quem mundum ab ornatu appellamus. Item hunc mundi fabricatorem, non solùm quomodocunque cognoscere, sed perfectissimam etiam intelligentiam omnium rerum habere: vt sic eisdem omnino rationibus tam ij, qui negant esse primum rerum principium, quàm ij, qui docent esse quidem, sed nihil intelligere, coarguantur.

Contra negantes vnum primũ principium.

Prima ratio est. Quum innomeræ sint in toto terrarum orbe natioones, omnes, aut saltem ferè omnes confitentur, esse diuinam aliquam uim, diuinamque Numen: qood pertimescuot, & horrent Gentes, cùm mala perpetrant: quod precibus placant, quum sibi iratum esse arbitrantur: eius opem, & auxilium implorant, quum ærumnis & calamitatibus affligun tur. Et quamuis multi homines in vera huius primi, & summi Numinis ootitia inquirenda, & docenda fallaotur: ipsa tamen ratio, & natura cogit & docet, omnes asserere, esse in Cælis huiusmodi vim, potestatem, & Numen, quod ipsi quoque Sinæ, & Iaponij fatentur, & nominant TENTO. Hunc summum mundi præsidem reformidant: hunc inuocant: ad huius præsidium malis uexati confugiunt: credunt enim, res humanas ab eo probè cognosci. Porrò cùm hanc hominum aoimis, & mentibus oatora notitiam impresserit, fieri oequit, vt falsa sit: neque enim quod naturalis ratio præscribit, falsum esse potest: siquidem veritas nihil aliud est, quàm notitia, qua res talis esse cognoscitur, & iudicatur, qualis est in seipsa: qoare concluditur, esse necessariò ponendum vnũ primum, & summum mundi principem, & dominum, qui res omoes finxit, & condidit: quique intelligit, ac nouit quæcooque in hoc mundo geruntur.

Diuinam esse vim, quã omnes mali pertimescũt.

TENTO.

Qđ rõ naturalis præscribit, falsũ esse non potest.

Secunda ratio est, nollo pacto intelligi potest vt idem seipsum gignat, aut faciat: alioqui enim esset, antequam esset: ideoque quum primum rem aliqoam factam esse cognoscimus; vt verbi gratia, domum, oauem, picturam, imaginem, aut aliqoid aliud simile: statim intelligimus, non ipsam seipsã fecisse: sed aliquẽ aoctorem, & opificem fuisse, à qoo effecta res illa sit: & quo artificiosius, pulchrius, accuratius, & melius illud est factom, eo artificem peritiorem, præstaotiorẽ, & meliorem esse intelligimus, quare, siquidem totam hanc mundi structuram videmus tam vastam, tam ornatam, & pulchram, & tam bene vndique compositam, non aliud profecto capere possumus, aut iure debemus, quam tanti operis artificem, & conditorem esse maximum, optimum, sapientissimum, & summè perfectum.

Idem seipsũ non gignit.

Primũ principiũ quomodo sapientissimum.

Tertia ratio est. Ipsa oatura duce cognoscimus, quoties res aliqua bene est ordinata, & sapienter disposita: fuisse aliqnem peritum, & sapientem compositorem, vnde statim atque domum alienam intramus, & singula suo ordine rectè digesta conspicimus, expansa humi peristromata, tapetia depicta, optimè strata cubilia, hortos pulchrè compositos, arma suo loco disposita, & reliquam supellectilem cultè, distinctè, & ordinatè collocatam, intelligimus, esse aliquem, qui illa omoia sapienter, & ornatè disposuit, at in hoc mundo videmus admirabilem omnium rerum ordinem, & concordiam, certos, & constantes Solis, Lunæ, reliquorumque siderum cursus, atque circuitus, terram, aquam, aerem, & cetera omnia suis in locis, ac proprijs sedibus commorantia, est igitur aliquis, qui hæc omnia recto hoc ordine constituit, quique nõ solum intelligat, sed etiam qui mente, & sapiẽtia excellat.

Rerum ordinatarum aliquem fuisse cõpositorẽ.

Quarta ratio est, nihil est, quod inanimum, & uitæ expers cum sit, in suo naturali loco consistens moueri queat à se; sed impulsu agitatur ext erno, quoties inde, uel ibi mouetur, at motus ex alio extrinsecus aduenire certo, & stato ordine non potest, nisi ex aliquo, qui iotellectu præditus sit, sicut quum contemplamur ratem io vastissimo pelago expansis altissimis uelis suũ rectum, & firmum tenere cursum ad nulla saxa, & scopulos appulsam, Intelligimus, scientissimũ aliquem esse in naui rectorem, qui eam optimè gubernet, & moderetur, quamuis neminem oauigio uectum uideamus, at nos Solem, Lunam, & reliquas cælorum Stellas perpetuo circumuolui videmus suis proprijs in locis, ac sedibus, rato, & stabili ordine tantam in has inferas mondi partes efficientiam habentes, intelligere ergo iure debemus, & coofiteri cogimur, esse aliqoem in cælis præsidem, atque gubernatorem, qui tam recto, fixo, & constanti ordioe mouet eos; licet illum nostri corporis ocoli oon cernaot, & hunc muodi rectorem, & principem, mente, & iotelligentia præstare.

Moueri ordinatè nõ posse aliqđ, nisi ab aliquo, q sit præditus intellectu.

Quinta ratio est: si res singulas perlustremus, & rogemus eas, uerbi gratia, homines, & ceteras animantes, herbas, arbores, & reliquas terræ stirpes, vnde procreatæ sunt? & quomodo in hanc muodi locem prodieruot? & quis ipsis uires, & facultates tam uarias, & diuersas, & tam suis naturis congrueotes, & commodas præstiterit? respondebuot sanè, se ex suis parentibus, aut seminibus progenitas: & parentes ex suis alijs maioribus procreatos, & semina ex alijs herbis fuisse geoerata: quod si ultra progressi, quæramus, vnde

Ad primam rerum originem io omoibus rebus creatis esse ueniendum.

In infinitum non dari progressum.

vnde, nam illa orta fluxerunt, dicent, ex alijs, & illa item ex alijs prodijsse, & sic tandem ad primam rerum originem veniemus: nam cum in infinitum progressio esse non possit: necesse est, primos aliquos homines extitisse, prima animantia, primas herbas, & primas arbores, ac stirpes, quæ ex alijs hominibus, animantibus, plantis, aut seminibus orta non fuerint, quapropter fateri debemus, esse vnum rerum Conditorem, qui primos illos homines, animalia, & stirpes effinxerit; siquidem prima illa seipsa gignere, aut efficere non potuerunt, & omnium prima cum fuerint, ex alijs formata non sunt, oportet etiam, hunc rerum primarum auctorem sapientia maximum vigere, vt qui nouit omnibus procreatis rebus tot, ac tantas vires, & facultates cõferre earum naturis maximè congruentes.

Omnia, cum in proprios fines dirigantur ab aliqua mente suprema dirigi, &c.

Sexta ratio est, omnia, quæ in rerum natura consistunt, ad suos propositos fines diriguntur; qui ipsis sunt proprij, & suis naturis conuenientes, & apti, neque verò ipsæ res, cum partim vita, partim sensu, partim ratione, & intelligentia careant, intelligunt fines, aut media suis finibus accommodata, quemadmodum cernimus, vermiculos sericum conficere tanto ordine, ut debitum sibi finem assequantur, araneolas tam benè, & industriè telas, & retia texere, quibus posteà sustententur, sic etiam uolucres uidemus nidos fingere, atque construere, & stirpes suis radicibus terræ affixas ex succo ab ea tracto nutrim, mox primo frondes emittere, quibus flores, fructusque suos operiant, tueantur, & seruent, quæ posteà flores edunt, & tandem fructus proferunt, vt sic demum constitutos sibi à natura fines consequantur. Hunc eundem modũ, & naturæ cursum cetera retinent. Porrò cũ ipsa non intelligant, quod faciunt, nec fines eos ad quos naturæ impulsu feruntur, agnoscant, fieri nequit, vt per se ipsa ad fines debitos dirigantur, nec esse potest, vt appositis, & idoneis ad fines adipiscendos medijs vtantur, ob eamque rem fateri necesse est, esse aliquem naturæ opificem, & Dominum, qui hanc in rebus omnibus vim, & impetum impresserit, quiq; singulas ad certos, & destinatos fines direxerit. Nam quum sagittam recta ad propositum scopum tẽdentem videmus, ab aliquo sagittario perito emissam cognoscimus, ut sit natura ueluti sagittà, uel iaculum præstitutum sibi finem recta petens. At quoniam medijs ad finem aptis uti non possumus, nisi ratione, & intelligentia ducamur, necesse est, ut is, qui uniuersa tam ordinatè, & distinctè ad fines naturæ debitos dirigit, ac refert, summa, & infinita intelligentia præstet.

Septima ratio est, quoniam exemplo melius demonstratur, quod dicitur, fingamus, nos globum, & sphæram videre, ubi depicta sint, Sol, Luna, & reliqua sidera cælis infixa tanta artis industria factam, ut per seipsam in circulum moueretur, & planetæ in ea, errantesque stellæ eosdem exortus, contrarios occursus, & occasus haberent, quos nunc in cælis retinent, & dies, menses, horæ, & reliqua anni tempora non secus, atque in cælis apparent, describerentur in ea, ut multi literis prodiderunt, olim effictam fuisse in Vrbe Roma ab eximio, & insigni quodam artifice, qui Possidonius dicebatur, profectò nemo fuisset tam Barbarus, & rudis, qui tanto artificio formatam sphæram contemplans, non statim intelligeret artificem illius, intellectu plurimum præstitisse. Quamobrem cum hanc ingentem, & penè immensam mundi sphęram cernamus tanto ordine, & concordia procedentem, quis est, qui in dubium reuocare queat, sit ne aliquis artifex, qui in hac sphæra tantum ordinem, & concentum posuerit? cum ipsam uideamus tam admirabilem, & pulchram, tam sapienter, & artificiosè exornatam, profectò qui dubitat, num hęc sphęra ab aliquo effecta sit, aut num is, qui ipsam construxit, mentem, & intelligentiam habeat, se potius stultum, rationis, & intellectus expertem prodit, quàm dubium, an sit huius tantæ sphæræ artifex, & an sit sapientia pręditus. Quibus omnibus rationibus, & argumentis clarè conficitur, falsum esse, & penitus absurdum, quod Iaponiorum sectæ primo loco de summo rerum principio docent, ex quo tota huius mundi coagmentatio profluxit, id nihil intelligere, sed in perpetua quadam quiete, & tranquillitate uitam agere, nec res humanas curare, nec ljs, quæ in mundo geruntur, aliquid consulere. Imò sanè ex hoc ipso quod dicunt, & ex ordine, consensu, & motu rerum constanti, qui in singulis manifestè cernitur, & ex ceteris, quæ suprà iam diximus, planè concluditur, non solum ponendum esse primum, & summum rerum principem, ex quo sit procreatus hic mundus, sed etiam illum summæ, & perfectæ intelligentiæ compotem, qui res uniuersas intelligit, qui singulorum curam, & administrationem habet, quique omnibus tribuit, quod ipsorum naturis est debitum, & commodum. Hinc etiam sequitur, ut primum rerum principium totum hunc mũdi globum regat, & seruet, nam quum eximium, & summum intellectum habeat, nullæ ipsi occupationes possunt aptius conuenire, & attribui, quàm illę, quæ sunt omnium maximæ, perfectissimę, & pręstantissimę, quales sunt, res uniuersas, quę toto mundi ambitu continentur, sapienter moderari, curare, regere, & conseruare, quamuis, ut infrà dicemus, tanta est eius potestas, & sapientia, ut nullis prorsus negotijs, & occupationibus impeditus totum mundum conseruet, ac guberuet.

 A

Cur Iaponij in errores de primo rerum principio prolapsi sint:
De quo vera, & certa doctrina traditur.
Cap. III.

AT vt Iaponij in errores adeò graues prolapsi sint, inde est factum. Omnes
homines semper hactenus credidere, primum rerum principium esse in seip
so beatum, & summè perfectũ: & ob eam rem in perpetua quadam quiete,
Bonziorum erroris causa. & pace consistere: Bonzij verò Iaponiorum, non callentes qualis nam esset ista pax,
& vitæ tranquillitas, atque perfectio, cum ex altera parte conspicerent, quidquid ra-
tiocinando percipitur, laboriosè nimis, & imperfectè cognosci; rati itẽ rerum huma-
narum curam, & eorum, quæ in mundo accidunt, administrationẽ esse huiusmodi, vt B
primo principio quietem, & tanquillitatem adimeret: vel aliqua ex parte minueret: &
molestiam ei, & solicitudinem pareret: intelligentiã ab eo, & rerum notitiam sustu-
lerunt, dicentes, ipsum nihil curare res, & gesta mortalium, sed in iugi quadam quiete
vitam traducere, nihil cogitantem, nihil prorsus intelligentem: vt igitur omnem ab
eo laborem, & molestiam depellerent, & ab omni cura liberarent, inscium, otiosum,
& ignauum posuerunt. Ceterum, horum opinio ex inscitia, & ignoratione manauit;
Duas esse intelligendi rationes. non enim intellexere, duas esse intelligendi rationes, & duos etiam aliquid operan-
di modos: vnam cognoscendi per ratiocinationem, quæ est hominum propria: &
hæc laborem, & molestiam adfert, & semper imperfecti aliquid habet admixtum. Al-
teram intelligendi citra ullam ratiocinationem, qualis est notitia omnis ea, qua res
obiectæ, vt in seipsis præsentes cognoscuntur, quæ verè tunc inest, quando res velu- C
ti præsens cernitur, & hæc intelligendi ratio est perfectissima, ab omni molestia, &
labore aliena, quoniam quidquid sic intelligitur, ante præsentiam, & conspectum pro-
positum est, ita vt mens intelligendo saturata, contentaque sit, nullis curis, aut labo-
Duos esse operandi modos. ribus in cognoscendo defessa. Sunt item duæ efficiendi, seu operandi rationes, una,
quæ machinas, & operum instrumenta adhibet, vt solent homines admouere, cum
aliquid fingunt, componunt, aut formant, hæc imperfectorum opificum est, ac labo-
ris, & defatigationis plurimùm habet: altera est, quæ nullis instrumentis adhibitis,
ad agendum utitur: sed res fit solo nutu, imperio, & potestate facientis: quia adeò po-
tens est, vt quidquid velit, possit efficere, complere, & ad exitum perducere, & hæc fa-
ciendi ratio est cum summa oblectatione, & infinita perfectione coniuncta, omni ca-
ret lassitudine, & molestia. Primum igitur, & summum rerum principium non ha- D
Primũ principiũ quomodo itelligat, & operetur. bet illam primam, vel intelligendi, vel operandi rationem, sed secundam: ob eam-
que rem est summè beatum, summè perfectum: quod quia Iaponensium sectarum Do-
ctores non distinctè cognouerunt, primum rerum Auctorem intelligentia, cura, & ad-
ministratione mundi priuarunt, & eum otiosum, ignauum, & imperfectum penitus
reddiderunt.

Vera de primo pricipio doctrina. Porrò uera, & certa de primo rerum principio doctrina hęc est: ipsum esse substan-
tiam quandam spiritalem, ab omni prorsus corporis genere, & ratione seiunctam, &
alienam, sua natura, et operatione perfectissimam: longè sublimiorem, quam ut ab
homine ullo aut intelligi, aut cogitari queat, æternam, omnis principij, et finis exper-
tem, quoniam ipsa tempori principium attulit, et ijs omnibus, quæ in tempore consi-
stunt, quę ex nihilo hunc mundum effinxit, et condidit, et tandem quæcunque in ipso E
cernimus, et singulis eas uires, et facultates distribuit, quæ suis naturis maximè con-
gruebant, ipsa item perfectiones uniuersas, quas rebus singulis communicauit, in se
continet gradu quodam multo nobiliore, et præstantiore: quoniam ipsa est omnis
perfectionis, et ordinis summa, et prima regula, et norma, idcirco etiam necessariò vi-
tam habet, et intelligentiam, et præter modum sapientia, et consilio pollet, vt cla-
rè, et apertè cognoscitur ex pulchritudine, perfectione, ordine, et concentu, quem in
rebus omnibus impressit, ipsa item in intelligendo ratiocinatione non eget, nec uti
potest, neque enim rem vllam prius nouit, quàm aliam, uniuersa habet ante suam
præsentiam, diuinum aspectum, et intelligentiam proposita, et sic omnia simul unico,

& simplici

& ſimplici mentis intuitu agnoſcit. Quare nulla eſt in ea intelligentia temporis viciſſitudo: nullæ ibi ſunt temporum differentiæ: nihil ibi præteritum, nihil futurum. vitam habet in omnem æternitatem perpetuam: in qua ſemper habet cuncta ſibi præſentia: quamuis res in ſeipſis ſibi inuicem ſuccedant, & procedente tempore elabantur, atque mutentur: ſuo diuino nutu, & poteſtate operatur, quidquid uult, abſque vllo inſtrumentorum miniſterio: iccirco omnipotens eſt, poteſt enim efficere omnia, quæ ſibi placent: vnde in ſumma quiete, & tranquillitate degit: ſumma cum iucunditate, & ſuauitate intelligit, curat, & adminiſtrat vniuerſa, quæ in hoc mundi complexu concluduntur: rebus ſingulis conſulit, ac prouidet, prout ipſa natura expoſtulat: nec tamen vnquam moleſtijs, vel laboribus deſatigatur, deſatigarivè poteſt: & quia eſt principium in ſeipſo vndique perfectum, continet rerum omnium perfectiones, vires, & facultates; & inde conſequitur, vt ſit omni iuſtitia, & æquitate, miſericordia, benignitate, & bonitate pleniſſimum: eſt denique ſummum, & infinitum bonum, fons, & origo omnis bonitatis, & perfectionis. Ceterùm omnes huiuſmodi uirtutes, & perfectiones ſunt in ipſo primo principio longè aliter, quàm ſint in hominib. nã in eo eſt ſcientia abſq; ratiocinatione, conſilium abſq; inquiſitione: operatio abſq; vllis inſtrumentorũ præſidijs: amor abſq; vlla animi perturbatione, iuſtitia ſine vlla debiti obligatione: miſericordia ſine vlla animi commotione: eſt vbique nullis locorum ſpatijs circumſcriptus: eſt ſemper nullis temporum interuallis concluſus: eſt magnus, & tamen omnis quantitatis eſt expers: demum omnes virtutes, & perfectiones in gradu longè nobiliore, & ſublimiore continet, quàm quomodo in mortalium hominum genere reperiuntur: hoc primum rerum omnium principium iure Deum uocamus, quo nomine ſignificatur is, qui cuncta curat, prouidet, moderatur, & regit: tribuitque ſingulis, prout videt eorum naturæ expedire.

Summi principij perfectiones.

Virtutes in Deo aliás eſſe, quã quæ ſunt in hominibus.

Dei nomine quid intelligamus.

Rationes q- bus probatur à Deo mundum cõſeruari, & regi.

Rationibus modo oſtendendum eſt verum eſſe, quidquid de primo rerum principio traditum eſt, quod deinceps hoc nomine ſcilicet Deum appellabimus. Quòd igitur ipſe, nimirum Deus totum hunc mundum condiderit, ex argumentis, & rationibus ſupra in medium productis apertè colligitur: ſed quòd etiam mundũ perpetuò conſeruet, & regat: & vniuerſa, quę cõtinentur in eo, hac ratione comprobatur.

Quoties ad rem aliquam conſeruandam uariæ, & diuerſæ cauſſæ conueniunt, ſic ordine inter ſeſe connexæ, & congruentes, vt una ab alia vim ſuam, & motum accipiat illa, quæ omnium, eſt prima, à qua reliquæ uim ſuam, & efficacitatem habent, totum, quod efficitur, conſeruat: vt verbi gratia, ad rem aliquam vaſe aqua pleno contentam calefaciendam, & genitum ibi calorem conſeruandum concurrit ignis, qui uas ipſum calefacit: & vas, quod aquam calefacit: & aqua, quæ calefacit rem intus in vaſe contentam; quoniam tamen aqua recipit calorem à uaſe: & uas ab igne dicimus ignem eſſe, qui gignit, & conſeruat totum illum calorem, quem habet res vaſe concluſa; ſic etiam ut ſint, & conſeruentur, omnia, quæ tota hac mundi vniuerſitate claudũtur, concurrit Solis vis, & facultas. Lunæ, & reliquorum Siderum poteſtas, quæ per aerem interiectum uires ſuas in his inferis mundi regionibus exercent, cæli etiam ſuis motibus conueniunt, concurrit ſimiliter Deus, cuius nutu, & imperio cæli circumferuntur, & à quo Sol, Luna, Stellæ, & ipſi cælorum orbes uim ſuam, & efficientiam accipiunt, ita ut, ſi Deus ab illis mouendis, & ſuã vim communicando deſiſtat, res ipſe moueri nequeant, nihil poſſint efficere, nec conſeruari, & conſiſtere queant.

Deus prima oĩum cauſa.

Quapropter Deus, ſiquidem eſt prima omniũ cauſa, res ſingulas conſeruat, & ipſæ uiribus acceptis à Deo operantur, ita tamen, ut nihil agere, vel facere ualeant, niſi Deo conſeruante eas, & operante unà cum ipſis. Eſt Deus veluti Sol, qui non ſolùm ſuum lumen effundit, ſed etiam effuſum per aera tuetur, & ſeruat ſic, ut ſuo receſſu lumen penitus intereat, & nox offundatur rebus, & mundus tenebris obſcuretur; item cum Deus ſit omnium cauſarum prima, & perfectiſſima, neceſſe eſt magis ex ipſo, quàm ex alijs cauſis effecta pendeant, ſi lumen igitur, & alia uidemus ſuarum cauſarum præſidio conſeruari, magis oportet, ut à primo rerum opifice Deo conſeruentur.

Deus ueluti Sol.

Alia ratio. Deus habet perfectiſſimum modũ operandi.

Inſuper Deus eſt altiſſima, & perfectiſſima omnium cauſa, habet igitur perfectiſſimum operandi, & efficiendi modũ, at cauſa eò eſt perfectior, quo magis ab ea effecta pendent, & ea eſt perfectior, à qua effecta non ſolùm procreantur, & fiunt, ſed etiam conſeruantur, Deus igitur non ſolùm res procreat, & format, ſed etiam formatas conſeruat.

Alia rurſus probatio.

Item, quod cauſæ conditæ, & factæ habent, Deo omnium perfectiſſimo deeſſe, aut denegari non poteſt, at in rebus multas cauſas uidemus, ex quibus effecta non tantum oriuntur, ſed exorta etiam conſeruantur, Deus igitur non ſolùm

mundum

mundum effinxit,sed etiam effectum conseruat.

Dei prouidentia mundus gubernatur.

Similiter ostenditur, summa Dei cura,& prouidentia mundum gubernari: quia si ipse mundũ suis motibus ciet,& conseruat:& res vniuersas ad certos propositos fines dirigit distinctè, & ordinatè: planè conficitur, vt mundum ipsum gubernet.

Deus est ubique.

Hinc etiam concluditur,esse vbique Deum,& rebus omnibus præsentem: non quia Deus pars aliqua rerum procreatarum fit:aut quia conditæ res aliquid diuinæ substantiæ participent: sed quia ipse Deus res singulas conseruat; & in ipsis operatur; & vnicuique tribuit & substantiam, qua est in rerum natura,& vires,quib. mouetur, & agit:fit igitur,vt Deus vbique,& in rebus omnibus sit: siquidem operatur sine medio vbique, & in singulis: & vis, & potestas Dei ab ipsa Diuina substantia non differt: vt alijs contingit in rebus: quæ ideò non semper ibi sunt, ubi aliquid efficiunt:quia faciunt,& operantur per aliquid emissum à se: Sol per lumen effusum terras illustrat: ignis per calorem immissum in corpora loco distantia calefacit: nix refrigerat non solùm uicina sibi corpora, sed etiam aliquantulum remota: at Deus vbique,& in omnibus per suam proximè substantiam operatur.

Deus sine medio ubiq. operatur.

Deus immensus.

Item Deus infinitus est, & immensus: nam cùm ab aliquo factus non sit,siquidem ipse est primum omnium principiũ: ab alio eius substantia intra aliquos fines, & terminos concludi non potuit:si igitur infinitus est, & immensus,ubique præsens sit necesse est, alioqui certis locorum spatijs clauderetur, & infinitus,& immensus non esset, nec est maior ratio, cur uni loco,uel rei præsens sit,& non alteri:siquidem infinitus est,& immensus.

Insuper,sicut hoc ipso,quod est æternus,semper est, nec vllo certo tempore concluditur, sic hoc ipso, quod est immensus, vbique est:nec potest ullis locorum spatijs definiri, sed omnib. est longè superior,& maior. Item quia cognitio eius est infinita, cuncta habet ante suum aspectum, præsentiam, & notitiam proposita,nihil eum fugere, laterevе potest, uniuersa sunt nuda,& aperta ante conspectum ipsius. Item de omnibus, & de singulis potest efficere, quidquid sibi placuerit: siquidem est omnipotens, & ipse omnia ex nihilo condidit, & conseruat ea, solo suo nutu, & imperio.

Deus expers omnis principij & finis.

Hinc etiam consequitur, Deum esse omnis principij,& finis expertem: quoniam ipse est omnium temporum:& eorum quæ suis certis temporibus fiunt,procreator,& causa, ipse est æternus, qui ab omni æternitate fuit, viuetque in omnem æternitatem, item ipse factus non est: quia ab alio fieri non potuit, cùm ipse sit omnium primũ principiũ,nec à seipso fieri potuit, quia nihil seipsum facere potest: insuper est omnipotens, quia cùm eius natura,& substantia sit infinita,necesse est etiam,ut eius uis, & potestas sit infinita. Item, sicut eius substantia,quia facta à nullo intra fines aliquos, & terminos concludi potuit,sic eius vis, & potestas,quia facta ab alio, uel accepta nõ est, nõ habet,cur intra aliquos certos terminos claudatur.

Deus est æternus.

Deus est omnipotens.

Item potest facere quidquid secundum se repugnantiam non habet,ut fieri queat:cùm omnia ex nihilo effinxerit,atque formauerit,& nihil eius volontati possit obsistere. Est etiam perfectissimus, quia in seipso continet rerum omniũ perfectiones, ut qui singulis uires,& facultates, quibus sunt prædita,contulerit,& quia inter res ipsas aliæ sunt perfectiores alijs eo ipso, quòd Deo uiciniores,& similiores reperiuntur,ipse est enim rerum omnium perfectarum mensura,& norma. Ex quibus etiam efficitur,ut Deus sit iustissimus, æquissimus,sapientissimus,misericordiæ,& benignitatis plenissimus, & demum est Deus infinitum quoddam bonum,fons,& origo, unde profluxit quidquid in reb. singulis perfecti, honesti, iucundi,pulchri,& boni cernitur.

Deus perfectissimus.

Deus iustissimus, æquissimus. &c.

Deus absque corpore.

Sequitur insuper, ut Deus sit ab omni genere & ratione corporis alienus,nam corpus ui, & natura sua uitam non habet,sed accipit eam ab anima: & inde fit,ut anima sit corpore nobilior, atque præstantior, quare si Deus ex corpore, & animo constaret,non esset omnium primum, nã ea, ex quibus aliquid componitur, semper sunt sua natura priora,quàm ipsum compositum:sunt enim priora ligna, quàm domus, vel nauis ex lignis confecta: est prius aurum, argentum, marmor,quàm statua ex auro,argento,uel marmore fabricata. Item si Deus ex animo componeretur, & corpore, necesse esset, ut aliquid eo prius antecederet:quidquid enim conflatur ex partib. ab aliquo componitur,non enim se ipse componunt,atque coniungunt, semper est aliquis, qui copulata connectit,& colligat: item aliquid haberet in seipso Deus,nimirum corpus,quod non esset omnium perfectissimum,nam spiritus, mens, & animus perfectior est corpore, cùm sit illud perfectius,quod ex se uiuit,quàm id, quod uiuit ex alio. Quapropter est omnino dicendũ, Deum esse substantiam ab omni genere,& ratione corporis secretam,spiritalem,intellectualem, longè multò sapientiorem, & meliorem, quàm ut ab imbecillo hominis captu,& ingenio percipi, aut cogitari possit.

Deus non est compositus.

Deus unus probatur.

Ex his etiam conficitur, ut unus tantum sit Deus, nec possint esse plures Dij. Nam Deus, ut hactenus ostendimus,est summum, & infinitum bonum, est item prima, et maxima perfectio eorum omnium quæ sunt, quare fieri nulla ratione potest, ut sint plures uno Dij,quoniam si plures essent, nullus eorum esset primum,& summũ bonum,cum non esset ceteris omnibus prius, & maius bonum. Item Deus est omnipotens, ut hactenus diximus, solus per seipsum facere potest, quidquid sibi placuerit, non igitur habet, nec habere potest socium, & consortem, nam finge esse duos Deos, tunc unus alterum,uel potest perdere,delere,& de summa dignitate deijcere,uel non,si non potest, non igitur est omnipotens,& ideo nec Deus,si autem potest, non erit omnipotens is,qui deleri, & perdi ab altero potest,siquidem dignitatem, honorem, & potestatem suam tueri,& defendere nequit. Item si duo essent,& illorum unus uelit aliquid facere, quod alter

alter fieri nolit, cùm fit omnipotentes vterq; eodem temporis momento illud fieret, & non fieret, fieret quidem, quia alter illorum, qui est omnipotens vult vt fiat, non fieret etiam, quo niam alter æquè potens non vult vt fiat, aut ne cesse est dicere, vnum illorum omnipotentem non esse, quare sequitur necessariò, fieri non posse, vt sint duo, vel multi Dij, sed vt sit tantum vnus numero Deus perfectissimus, & omnipotens. Insuper, quia Deus est summum, & infinitum bonum, vt prædictum sæpè est, necessariò fit etiam, vt sit vltimus rerum omnium finis, in quem veluti scopum propositum uniuersa quodam naturę impetu diriguntur, quoniam cuncta, quæ in rerum natura sunt, Deus ipse finxit, & condidit, conditaque seruat, vt suæ maiestatis gloriam, & splendorem omnibus apertum, & manifestum reddat.

Deus est beatus in seipso.

Eadem quoque ratione fit, vt Deus sit sua natura in seipso beatus, beatitudo enim nihil aliud est, quam perfecta, & tuta quædam omniũ bonorum possessio, & hominis felicitas est, sui vltimi finis adeptio, in quo omne bonum consequitur, & in quo omnis eius cupiditas expletur, satiatur, & conquiescit, & sicut Deus est in se ipso beatus, sic etiam homines beati fiunt, cum Deum ipsum præsentem clarè cernunt, & intuentur, & clarè visum tuti, & securi possident, & amant, nec potest homo vlla in re conquiescere, donec ad hunc vltimum finẽ, & summum bonum perueniat, quia quousque summum bonum obtineat, eius voluntas nullo potest bono saturari.

Deus ideo super omnia est adorãdus.

Ex quibus omnibus consequitur, vt Deus ab hominibus coli, adorari, & amari super omnia debeat, ab eoque solo uniuersi homines pẽdeant, ipsumque inuocent, & ab eo petere, & sperare debeant, quidquid boni, vel ad huius vitæ commoda, & subsidia, vel ad alterius consequutionem exoptant, ipse est enim optimus, maximus, omni ex parte perfectus, omnipotens, huius uniuersitatis, & tanti operis effector, terræ cælique moderator, & dominus, qui cuncta ex nihilo condidit, quique singula ijs, quibus prædita sunt, naturæ dotibus, & conditionibus exornauit, & omnia dispensare, & disponere pro suo nutu, & arbitratu potest, est summum, & infinitum bonum, in quo uno tota hominum salus, & alterius uitæ felicitas summa consistit, & ob eam rem super omnia diligi, coli, & adorari debet, & hæc quidem de ijs, quę ad primum caput spectant.

PRIMUM rerum principium non esse idem cum ipsis rebus.

Quod verò de secundò docent, longè etiam est à veritate, et ratione alienum, et inscitiæ plenissimum, hoc est, primum rerum principium esse in omnibus rebus, ita vt vnum, idemque sit cum ipsis, et vniuersa in ipsum dissolui, cùm intereunt, et desinunt, quod totum argumentis, et rationibus, falsum esse, et nullo pacto fieri posse, apertè conuincitur.

Prima absurditas dicentium omnia esse vnũ principium.

Nam si cuncta vnum, idemque sunt cum primo, & summo principio, aut hoc est, quia primum rerum principium sit tota ipsa substantia, rerum diuersa sibi nomina vendicans, propter varias ipsarum facultates, & dotes, ac tunc necesse est, multa vt consequantur absurda. Primum, res omnes esse vnam, eandemque rem, & non multas, & rerum omnium esse unam substantiam, atque naturam, & inde fieret, vt res unaquæque seipsam euerteret, ac perderet, siquidem una est omnium rerum substantia, & rerum aliæ alias perdunt, ac delent, hic fuit error duorum veterum Philosophorum, qui Parmenides, & Melissus vocabãtur, quorum inscitiam confutauit Aristoteles, qui fuit alius Philosophus Gentilis, insigni, & singulari doctrina præditus, in primo libro eorum, quos de rerum naturalium principijs, & causis conscripsit, quo in loco, vt falsam, & cum ratione pugnantem illorum Philosophorum sententiam ostendit, nimirum quum docebant, vnum esse rerum omnium principium, quod sit ipsa rerum substantia, atque natura, ita vt vniuersa sint vna, & eadem res, & sint una, & eadem substantia cum primo principio.

Parmenidis & Melissi error in Iaponia viget.

2 Absurditas.

Secundo dici inde verè posset, cum res aliqua perit, ac desinit, primum rerum principium interire, & extingui, nam quũ ignis pannum exurit, ipsam panni substantiam absumit, vt experimento nouimus. Si igitur substantia panni est primum principium, ignis primum principium exurit.

3 Absurditas.

Tertiò primum principium verè diceretur saxum, equus, & vnumquodque eorum, quæ in rerum natura sunt, vt & ipsum saxum dici posset equus, & vnaquęque res uocari nomine alterius, quoniam si omnium rerum est vna, & eadem substantia multis tantum appellata nominibus, eo quòd sit multis, ac varijs facultatibus prędita, & exornata dotibus, rectè primum principium multis, & uarijs nominibus, imò iure optimo omnium rerum nominibus posset appellari. Nam si quis multarum artium, virium, & facultatum est cõpos, & ob eas multa sibi nomina uendicat, ita vt faber ferrarius, faber lignarius, architectus, argentarius, & sutor dicatur, quod earum omnium artium gnarus, & peritus sit, profectò sequitur, vt de huiusmodi vi, & artifice perito dici valeat, hic uir est faber Ferrarius, faber lignarius, est architectus, est argentarius, est sutor, & eadem prorsus ratione dici queat, hic Faber lignarius est Argentarius, hic Faber Ferrarius est sutor, hic sutor est Architectus, & singula horum nouissimè dicuntur, quia ita se res habet, sicut enunciatur, ac dicitur in his singulis. Quare si primum principium est omnium rerum substantia, & uaria sibi nomina assumit pro

Tractatio de ueritate, ac probitate legum.

bonum ostendit, id amplectatur, & teneat: & quod falsum esse, & malum iudicat, id to- A
tum improbet, & respuat. Tractaturi igitur de veritate, & probitate legum, vt verã, rectamque legem, & dignam, quæ eligatur, & obseruetur ab omnibus, cognoscamus; rationem ducem sequi debemus: cuius prætio illustrati lumine, videbimus quæ sit vera, & recta uiuendi lex, quæ item falsa, uana, & hominum deceptrix: & vt hoc melius in-

De Iaponiorum sectis, & legib.

telligatur, Iaponiorum sectas, & leges principio tractabimus: ubi ueritas eorum, quæ in hac Iaponensium sectarum, & legum confutatione tradentur, firmis rationum præsidijs munietur: vanitas uerò, & falsitas eorum, quæ in hisce sectis, & legibus detegen-

Finis huius tractationis, & scopus.

tur, mendacia, fraudes, commenta, & fabulæ, argumentis uerissimis confutabuntur. Nihil dicetur, quod iniuria aliquem afficiat, uel offensione lædat: sed potiùs eo animo, ut planè omnes intelligant, quid differat inter uerum, & falsum: hoc enim unum solicitè curamus, & magnoperè cupimus, ut uniuersi ueram, rectamq. uitæ legem amplexi, eã B
sectentur, & teneant uiuendi normam, quæ saluos eos ad optatissimum sempiternæ uitæ finem rectissimè perducat.

Vnum esse primum principium intelligentia præditum.

Cap. I I.

Prima quæstio, quæ homines ueri inueniendi cupidos pulsat.

PRima omnium quæstio, in qua ueluti quodam naturæ impulsu incitati summo studio nituntur homines ueri aliquid, & certi inuenire, ea est, sitne aliquis primus, & summus mundi opifex, cuius nutu, ui, & potestate tota hæc rerum uniuersitas procreata sit: & an ille res curet humanas, & hominũ genus administret, & C
regat, ita ut piorum, & impiorũ rationẽ habeat: & bonos pro bene gestis operibus, beneficijs, & præmijs remuneret, & improbos supplicijs meritis, & debitis afficiat: & in pręsenti, uel in futuro seculo reddat unicuique prout benè, uel malè se gerit, aut meritos honores, aut pęnas. Hęc quęstio, ut quę uehementer omniũ hominum interest, quo quisque suam uitam benè, recteq. instituat, ita est in omniũ animis naturaliter insita, & impressa, ut nullæ penitus sint nationes, & gentes, à quibus non fuerit accuratè tractata, & disputata diligenter. Id apertè testantur tot, tantaq. scriptorũ uolumina, tam diuersis ubique hominũ linguis de huius quæstionis tractatione confecta: nec est ulla hominum natio tam barbara, tam rudis, & ignara rerum, quæ ductu rationis, ceu quodã luminis radio illustrata nõ intelligat, necessariò constitui debere unum primum, & summum rerum omniũ principium, à quo suum ducat initium, & originem habeat

De primo rerũ principio tres quæstiones.

totus hic mundus, & quidquid eius complexu uastissimo continetur. Ceterũ in hoc D
primo rerũ principio inquirendo in tribus maximè cernimus homines dissidere: primò, in huius principij ui, & natura, siue substantia docenda. Secundò, in ratione explicanda, qua primum principium rebus omnibus cõmunicat uim, & naturam, qua constant, & sunt: nã quisque hac in re id dixit, & docuit, quod sibi probabilius uidebatur. Tertiò, in exponendo ultimo omniũ hominum fine, in quem uniuersæ uitæ nostræ actiones referuntur: & quẽ nosse nationes omnes, & gentes summo semper studio cura-

An huic uitę alia succedat.

An prouidentia sit rerum humanarum.

An pręmium pœnaue sit.

Sectæ Iaponiorum inter se dissectæ.

runt: nimirũ, an huic uitæ præsenti alia succedat, in quã homines huius seculi munere, & officio functi transferantur: & an primus, & summus rerũ omniũ opifex prouidentiam rerũ humanarum habeat: an administret, & regat hominũ ópera: an curet, qualis quisque sit, quid boni admittat, quid mali agat, quid eligat, ac probet, quid respuat, & E
fugiat: ita ut in hoc pręsenti, vel in alio futuro seculo, unũquemq. pro meritorũ ratione, uel beneficijs, & pręmijs, uel supplicijs, & tormẽtis afficiat: & in hac ultima quæstione fuit semper lõgè maior, quàm in ceteris difficultas. De his etiã quęstionib. sectę Iaponiorũ, & leges aliquid tractanr: quæ quãuis multę sint, & inter sese discrepantes, & tam confusè de hisce reb. agant, & disputent, ut uix percipi, & intelligi queat, quod dicitur, & sententiam subinde uarient, & mutent: omnes tamen in uno uerbo com-

GONIIT uerbum Iaponicum, designat ueritatem & ueritatis speciẽ.

muni opinione consentiunt, nimirum GONIIT, quod duo significat, veritatem, & ueritatis speciem, idest uerum, & apparens. Alij namque rerum tãtùm specie ducti, id consectantur, quod foris apparet, & cernitur, ac dicitur: alij uerò quod intus latet, amplectuntur, quam ipsi ueritatem appellant. Quod autem ad opinionem eorum, om-

rerũ

A rerum faciem extrinsecus apparentem sequuntur, spectat, communis est omnium sen
tentia, in qua fuisse XACA, & AMIDA, & alios eiusdem generis FOTOQVE legi- Xaca, & Ami
mus, esse quædam certa, & distincta loca in quattuor mundi plagis, & partibus consti da Iaponio-
tuta: quibus in locis quotquot habitant, lætam, & felicem vitam agunt, suisque rebus rũ magistri.
satiati, & contenti sunt, & vniuersas Iaponiorum leges tulisse FOTOQVE, quas qui
obseruant, & colunt, quum primùm ex hac vita discedunt, ea loca petent, & ibi rena- De futura fe
scentes FOTOQVE mutabuntur in formas triginta duabus figuris donati, & octo- licitate, quid
ginta qualitatibus affecti, quibus præditi in omnem æternitatem viuent læti admodũ, Iaponij.
felices, & sua sorte contenti. Aiunt insuper in hæc loca fœminas admitti non posse, Feminæ an
vnde eas, quæ prædictarum legum obseruatione, & cultu saluæ fient in virorum for- & quomodo
mam, & figuram solitas transferri, eo quod fœminæ sint natura detestabiles, execran felicitatẽ sint
B dæ, & immundæ. Docent item eos, qui instituti, & informati à FOTOQVE præ- adepturæ.
dictas leges violauerint, quum ex hac vita præsenti migrant, in alia quædam inferorũ Duæ Iapo-
loca delabi, quæ sex esse dicunt, & ibi sex pœnarum genera passuros, nec vnquam in niorũ sectæ.
posterum ab illis cruciatibus, & supplicijs liberandos: & quamuis de hisce rebus vna Altera quæ
quæque Iaponiorum secta loquatur, vt vult, communi tamen consensu quicunque ex- speciem ueri
trinsecam rerum faciem sectantur, in hoc, quod diximus, conueniunt, & hanc opinio tatis, Altera
nem rudes, & vulgares homines amplectuntur. Porrò quod attinet ad sectas eorum quæ latentẽ
Iaponiorum, qui intus latentem, vt ipsi putant, & dicunt, rerum veritatem sequuntur, rerum ueritatem dicitur sequi.
tametsi inter eos nonnulli sint, qui prædictam de extrinsecus apparenti rerum specie,
opinionem profitentur, alij tamen eam sententiam prætermittunt, & negligunt: suũ-
que omne studium, & operam collocant in meditando, abijcientes omnem prorsus di
C sciplinam, quæ in verbis, & sermone consistit: huic sese totos exercitationi addicunt,
& dedunt, quam suo proprio vocabulo SOQVXIN SOQVBVT vocant, quod si- SOQVXIN SOQVBVT
gnificat cor: Paradisum, & inferos tollunt, hoc est beatam bonorum in cælis sedem,
& sempiternam perditorum hominum apud inferos pœnam, dicentes vnum esse prin
cipium rerum omnium primum, & summum: quod in rebus singulis inest: & tam ip-
sorum hominum cor, quàm reliquorum omnium intimum nihil ab eo principio diffe-
re: omnia item quæcunque sunt, quum dissoluuntur, in vnum, & idem principium re-
uerti, quod ipsi dicunt I X I N, quòd fuit ab omni æternitate vnum, clarum, & luci- IXIN.
dum, ab omni decremento, & incremento alienum, figura carens, ratiocinationis ex-
pers, vitam agens otij, quietis, & tranquillitatis plenissimam. Hoc rerum principiũ, Rerum prin
quod dicunt vnicum, & singulare X I N quidam appellant vnicum, & eximium, sin- cipium quale
D gularem, ac verum FOTOQVE: alij vocant *cor*: alij *primam rationem, vel purissimam* Iaponij fa-
sententiam: alij esse dicunt *gradum claritatis*: alij DAINICHI CAQVVO, quod ciant.
significant, *magnum Solem, & Regem intelligentem*: alij *veritatem cælestem vnicè claram,* XIN.
& perspicuam: alij veram substantiæ, & accidentium imaginem: alij sempiternum
A M I D A, alij I P P O Q V Q V O quod significat *verbum subito productum*: alij
veram absque dignitate personam: alij perexiguam sermonis mutationem in loquen
do factam, quales sunt ij, qui apud eos C A M I nuncupantur, appellant QVNI-
TOCO TACHINOMICOTO: alij, qui Philosophi apud ipsos habentur, qua- Philosophi
les sunt COXIROXI, vocant QVIOBVNODAIDO, quod significat *maximæ,* qui apud Ia-
& longissimæ viæ confectorem: Quod verò pertinet ad merita hominum supplicia, vel ponios.
præmia aiunt, eos, qui in hac uita præsenti ad perfectam primi principij notitiam, &
E intelligentiam peruenerunt, perfectam FOTOQVE, & successorum eius glo-
riam, & honorem assequi: eos verò, qui nunquàm ad absolutam primi principij co-
gnitionem pertingunt, ex vno inferorum loco in alium renascendo commigrare: in
alio autem sæculo omnes in illud primum rerum omnium principium redire, quod vo
cant ICHIBVTXO, inter inscitiam, & sapientiam nullum esse discrimen, inquiunt:
& quum ad hoc inquirendum, & examinandum uenitur, continuò dicunt, malum, &
bonum non esse duo; inter prauum, & rectum nullam esse distantiam.

Quod attinet ad primam Iaponiorum sententiam, quæ foris tantum apparentẽ
rerum speciem constituit, nihil est, quod in ea confutanda immoremur: siquidem, vt
ex ipso vocabulo duci facilè potest, planè constat, quidquid in ea dicitur, solùm es-

se apparens verum, nihil in se firmi, & solidi, nihil certi, & veri habens: nam (vt ipsimet Bonzij, qui suæ sententiæ Magistri, & Doctores sunt, apertè fatentur) totam de CAMI, & FOTOQVE disciplinam propter rudes, & inscios rerum homines, captu, & ingenio imbecillos, esse compositam, vel potiùs confictam non quod aliquid eorū, quæ in ipsa docentur, verum sit. Quamobrem siquidem id, quod docent, ipsi dissoluunt, & confitentur ingenuè, esse falsum, & solùm apparens, & propter eos tantùm compositum, & fictum, qui imperiti & ignari sunt, nihil est, quod anxij, & soliciti simus in huius doctrinæ falsitate ostendenda: nam si falsum, & vanum est, quod docetur, quidquid in eo intus continetur, & latet, vt falsis mendacijs innixum, falsum & vanum esse, conuincitur. Insuper ea, quæ de CAMI, & FOTOQVE referuntur, tam ridicula sunt, tam absurda, tam sibi inuicem repugnantia, & ex numero eorum, quæ fieri nulla ratione queunt, vt facilè constare possit, ea omnia esse vana commenta, inanes fabulas, confictas rerum narrationes, quæ fœminas duntaxat, & rudem plebem deceant: quoniam verò in alio loco nonnihil de hac doctrina dicemus, ostendentes rationes, & causas, ex quibus ortæ aniles de CAMI, & FOTOQVE fabulæ irrepserunt in mundum, eam in præsentia silentio præterjbimus, & de ijs tantùm disseremus, quæ Bonzij in Iaponiorum secta docēt, quæ quod intra res latet, sequitur, & tenet, quam ipsi ueritatem appellant. A B

Bonzii.

Quattuor capita, ad quæ referuntur, q de uno principio dicuntur.

Hæc doctrina, ut liquet ex ijs, quæ commemorauimus, ad quattuor capita potissimùm redigitur, in quibus uidetur tota consistere. Primum est, secundum eam unum esse primum rerum omnium principium, quod multis, & varijs nominibus appellāt, ut etiam suprà dictum est: quod item principium aiunt esse omni ex parte perfectū, sapientia præditum, sed nihil intelligens, eo quod in summa quadam quiete, & tranquillitate vitam traducat, nihil curans ea, quæ in hoc mundo geruntur, instar hominis, qui, quod acriter in rem unam mentis aciem intendat, aliud non cogitat, nihil de reliquis aduertit. Secundum est, hoc primum & summum rerum omnium principium in rebus singulis inesse: cùm ipsisque suum esse communicat, ita ut res ipsæ vniuersæ cum illo primo principio sint idem: & in illud unum principium cuncta, cū finiuntur, & desinunt, reuertantur. Tertium est, intimum hominis cor esse unam, & eandem rem cum illo primo rerum principio, & cum homines intereunt, ipsorū corda prorsus perire, & absumi, superesse tamen in eis illud primum principium, quod uitam ipsis ante conferebat. Hinc consequitur secundum hanc doctrinam, alteram huic vitæ præsenti, non succedere: neque post hanc hominum uitam ullum esse benefactorum præmium, aut ullum malefactorum supplicium. Quartum est, posse hominem in hoc seculo summum primi principij gradum, & locum adipisci, & tenere: ad amplissimam illius maiestatem, & dignitatem ascendere: eo quod possit in hac uita meditando, & perfectè cognoscendo principiū rerum, ad summam illam vitæ tranquillitatem, quam habet in seipso primum principium peruenire: & hoc esse omne bonum, quod possit homo consequi, & donec hoc adipiscatur meditando, & cognoscēdo perfectè, continuo motu agitatur, & ex vno Inferno in alium subinde transfertur, in nulla re quietem adeptus. C D

Falsitas superiorum opinionum demonstratur.

Porrò, ut uideamus, quanta sit totius huius doctrinæ falsitas, & quanta in ea insit hominum inscitia, eam primū ob oculos posuimus, nunc quatuor eadem capita argumentis, & rationibus adhibitis examinabimus: & in singulis tractandis tria potissimum agemus, primò clarè, & apertè vana esse, & falsa, & nullo modo constare, quæ dicunt, aut fieri posse, monstrabimus: secundò ostendemus, quæ sint rationes, & causæ, quibus in tā falsas opiniones, & tā multos errores inciderint, tertiò nos eam, quam complecti debemus, veram, firmam, & solidam doctrinam trademus. E

De primo principio Iaponio paucissima tradunt.

Primò igitur à priore capite inchoantibus, planè liquet, paucissima esse, quæ de primo, & summo rerum principio huiusmodi Iaponiorum sectæ tradiderunt: & ea, quæcunque de illo docent, vana, & falsa esse, & imperitè dicta, duabus præcipuè rationibus conuincitur: primò eorum insciriam coarguit dogmatum, & sententiarum paucitas, quæ de prædicto rerum omnium principio tardunt: nihil prorsus clari, & aperti docent: nesciunt ad interrogata respondere: quæstiones soluere: obiecta dilue-

te:

re: confirmare sua: omnia unico verbo putant se dissoluere, dicentes, *hominum non interesse huius principij vim, & naturam perscrutari inquirendo, aut disputando:* quod totum manifestè constat, ex ignoratione profectum, & natum.

Secundo, quia quidquid de hoc primo principio dicunt, facilè reijcitur, facilè confutatur; defendere, & tueri nulla ratione queunt: hinc apertè deducitur, eos nescire prorsus, quæ docent, aut aniles fabulas, & superstitiones vanas esse eorum sententias. Quare, quum ipsi huius primi principij vim, & veritatem ignorent, sese alijs submittere deberent, & ab ijs discere, qui de primo principio veriora, solidiora, & certiora dogmata constituunt: quique claris, & apertis rationibus ea tuentur, & comprobant: est enim rationi admodum consentaneum, vt qui ignari, & imperiti sunt rerum, dirigantur, & discant ab ijs, qui scientia, & doctrina præstant, & valent.

Et quæ docent de re sunt vanissima.

Confutatio errorum Iaponiorum.

Ceterum vt ad horum comprobationem veniamus; & quæ primum docent, tractamus, clarè monstratur, falsum esse quod dicunt, hisce rationibus subiunctis. Prima, quia ipsi inquiunt, primum rerum principium esse omni ex parte perfectum, sapientia præditum, sed nihil intelligens: quod planè ridiculum est, & apertè cum recta, & vera ratione pugnans, neque secum penitus cohærens: nam si sapientiam habet, qui fieri potest, vt nihil intelligat, cùm sapientia sit rerum, vel altissimarum caussarum notitia sublimis, vel eadem sit perfecta rerum cognitio per rationes, & caussas altissimas, ex quibus oriuntur effecta, & cetera procreantur? Item sapientiæ est res quasque dirigere, & earum caussas suo debito ordine, & dispositione collocare, vt ex eis probè digestis effecta singula consequantur. Qua igitur ratione percipi potest, vt quis sapientiam habeat, & non intelligat? Insuper sapientia propriam in mente, & intelligentia sedem habet: & sicut figura corporum non potest in alia re, quàm in quantitate consistere: sic sapientia absque mente, & intelligentia esse non potest. Ob eamque rem sola inter animantia homo sapientiam habet, quoniam solus inter reliqua animalia mente, & intelligentia constat: quare sequitur, vt primum rerum principium, siquidē est sapientia perfectum, sit quoque intelligentia præditum: quod si sapit, intelligat etiam oportet.

DE SAPIENTIA DEI.

Homo cur solus sit sapientia præditus inter animantia.

Secunda ratio est: id quod primò docent pugnat omnino cum eo, quod secundò tradunt: nam in secundo docetur, primum rerum principium in rebus singulis inesse, quibus naturā, & substantiam præstat, qua sunt, vires, & facultates confert, quibus mouentur, & agunt: at in hac rerum vniuersitate plurima sunt, quæ intelligentia pollent: rerum notitiam, & cognitionē habent: primum igitur principium intelligentia, & cognitione viget, ac præstat: alioqui enim procreatis ab eo rebus cognoscendi, & intelligendi vim communicare non posset: neque enim vllus id conferre, dareve potest, quod ipse re, aut potestate non habet. Item siquidem primum principium rebus singulis vires, & facultates, quibus præditæ sunt, & quibus vel mouentur vel agunt, subministrat, & in ipsis omnibus inest, necesse est, vt eas probè cognoscat, vt videat, quid his rebus, quid illis communicet: quid has deceat, quid illas: non enim vt experimento didicimus, res omnes eisdem uiribus, & facultatibus donantur, & constant.

Primum principium intelligentia, & cognitione vigere.

¶ Tertia ratio est: primum rerum principiū, vt ipsi quoque docent, est omnibus numeris, & partibus perfectum, & ita est reuera dicendum, quoniam tribuit rebus singulis perfectionem, quam in seipsis habent: oportet igitur, vt intelligentiam habeat: alioqui enim summa omnium perfectione careret: siquidem intelligendi vis, & facultas est omnium perfectionum maxima, quæ in rebus conditis sunt: ideo enim homo animantium est perfectissimus, quia solus inter animantia mente, & intelligentia præstat.

Perfectum esse primum principium.

¶ Quarta ratio est, quoniā si primum rerum principium, vt ipsi dicunt, nihil intelligit, sed in quiete quadam perpetua, & tranquillitate viuit, instar hominis nihil cogitantis, nihil intelligentis: aut hoc ideo est, quia vim, & facultatem intelligendi ratio non habet: & tunc omnis intellectus, mentis, & rationis est expers, imperfectū maximè, & parum à lapide, & saxo distans: aut vim, & efficaciam cognoscendi habet, nihil tamen intelligit, quia alia non curat: omnia negligit, & occupari in ceteris non vult: & tunc vel inertissimam, & desidiosissimam in otio uitam aget, vel somniculosam per somnum omnibus rerum curis, & negotijs uacuam, & erit principium stolidum, stupidum, & hebes.

Primum principium quale sit ex Iaponiorū sententia.

¶ Quinta ratio est: si primum principium nihil intelligit, ei igitur conuenire non possunt, quæ de eo in ipsorum doctrina traduntur: non enim uocari potest certus quidam claritatis gradus, vel prima, & summa ratio, vel purissima sententia, vel cælestis veritas singulariter clara, vel vera vita: quibus illud ipsi nominibus appellāt: nam veritas, claritas, ratio, & sententia purissima in mente, & intelligentia propriam sedem, & suum domicilium habent: qui verò mente, & intelligentia vacat, nihil horum prorsus habere potest: idcirco, vt planè constat, bene consequitur, secum ipsos in doctrina pugnare, aduersa, & contraria docere: & falsam penitus, & absurdam sententiam, & disciplinam ipsorum esse, clara ratione conuincimus.

Cōtradictio in doctrina Iaponiorum.

Ceterum

Ceterùm quoniam nonnulli sunt, qui primum, & summum rerum omnium auctorem, à quo sit tota hæc mundi moles fabricata, temerè inficiantur: ostendemus modo alijs productis in medium rationibus firmissimis, quæ hominis ingenium, & intellectum satis clarè conuincant: esse necessariò ponendum vnum primum, & summum rerum principium, quem rerum Conditorem, & Creatorem uocamus, à quo procreata est pulchra, & magna hæc rerum vniuersitas, quem mundum ab ornatu appellamus. Item hunc mundi fabricatorem, non solùm quomodocunque cognoscere, sed perfectissimam etiam intelligentiam omnium rerum habere: vt sic eisdem omnino rationibus tam ij, qui negant esse primum rerum principium, quàm ij, qui docent esse quidem, sed nihil intelligere, coarguantur.

Contra negantes vnum primū principium.

Prima ratio est. Quum innumeræ sint in toto terrarum orbe nationes, omnes, aut saltem ferè omnes confitentur, esse diuinam aliquam uim, diuinumque Numen: quod pertimescunt, & horrent Gentes, cùm mala perpetrant: quod precibus placant, quum sibi iratum esse arbitrantur: cuius opem, & auxilium implorant, quum ærumnis & calamitatibus affliguntur. Et quamuis multi homines in vera huius primi, & summi Numinis notitia inquirenda, & docenda fallantur: ipsa tamen ratio, & natura cogit & docet, omnes afferere, esse in Cælis huiusmodi vim, potestatem, & Numen, quod ipsi quoque Sinæ, & Iaponij fatentur, & nominant TENTO. Hunc summum mundi præsidem reformidant: huuc inuocant: ad huius præsidium malis uexati confugiunt: credunt enim, res humanas ab eo probè cognosci. Porrò cùm hanc hominum animis, & mentibus natura notitiam impresserit, fieri nequit, vt falsa sit: neque enim quod naturalis ratio præscribit, falsum esse potest: siquidem veritas nihil aliud est, quàm notitia, qua res talis esse cognoscitur, & iudicatur, qualis est in seipsa: quare concluditur, esse necessariò ponendum vnū primum, & summum mundi principem, & dominum, qui res omnes finxit, & condidit: quique intelligit, ac nouit quæcunque in hoc mundo geruntur.

Diuinam esse vim, quā omnes mali pertimescūt.

TENTO.

Qđ rō naturalis præscribit, falsū esse non potest.

Secunda ratio est, nullo pacto intelligi potest vt idem seipsum gignat, aut faciat: alioqui enim esset, antequam esset: ideoque quum primum rem aliquam factam esse cognoscimus; vt verbi gratia, domum, nauem, picturam, imaginem, aut aliquid aliud simile: statim intelligimus, non ipsam seipsā fecisse: sed aliquē anctorem, & opificem fuisse, à quo effecta res illa sit: & quo artificiosius, pulchrius, accuratius, & melius illud est factum, eo artificem peritiorem, præstantiorē, & meliorem esse intelligimus, quare, siquidem totam hanc mundi structuram videmus tam vastam, tam ornatam, & pulchram, & tam bene vndique compositam, non aliud profectò capere possumus, aut iure debemus, quam tanti operis artificem, & conditorem esse maximum, optimum, sapientissimum, & summè perfectum.

Idem seipsū non gignit.

Primū principiū quomodo sapientissimum.

Tertia ratio est. Ipsa natura duce cognoscimus, quoties res aliqua bene est ordinata, & sapienter disposita: fuisse aliquem peritum, & sapientem compositorem, vnde statim atque domum alienam intramus, & singula suo ordine rectè digesta conspicimus, expansa humi peristromata, tapetia depicta, optimè strata cubilia, hortos pulchrè compositos, arma suo loco disposita, & reliquam supellectilem cultè, distinctè, & ordinatè collocatam, intelligimus, esse aliquem, qui illa omnia sapienter, & ornatè disposuit, at in hoc mundo videmus admirabilem omnium rerum ordinem, & concordiam, certos, & constantes Solis, Lunæ, reliquorumque siderum cursus, atque circuitus, terram, aquam, aerem, & cetera omnia suis in locis, ac proprijs sedibus commorantia, est igitur aliquis, qui hæc omnia rectò hoc ordine constituit, quique nō solum intelligat, sed etiam qui mente, & sapientia excellat.

Rerum ordinatarum aliquem fuisse cōpositorē.

Quarta ratio est, nihil est, quod inanimum, & uitæ expers cum sit, in suo naturali loco consisteus moueri queat à se; sed impulsu agitatur externo, quoties inde, uel ibi mouetur, at motus ex altu extrinsecus aduenire certo, & stato ordine non potest, nisi ex aliquo, qui intellectu prædictus sit, sicut quum contemplamur ratem in vastissimo pelago expansis altissimis velis suū rectum, & firmum tenere cursum ad nulla saxa, & scopulos appulsam, Intelligimus, scientissimū aliquem esse in naui rectorem, qui eam optimè gubernet, & moderetur, quamuis neminem nauigio uectum uideamus, at nos Solem, Lunam, & reliquas cælorum Stellas perpetuo circumuolui videmus suis proprijs in locis, ac sedibus, rato, & stabili ordine tantum in has inferas mundi partes efficientiam habentes, intelligere ergo iure debemus, & confiteri cogimur, esse aliquem in cælis præsidem, atque gubernatorem, qui tam recto, fixo, & constanti ordine mouet eos; licet illum nostri corporis oculi non cernant, & hunc mundi rectorem, & principem, mente, & intelligentia præstare.

Moueri ordinatè nō posse aliqđ, nisi ab aliquo, q sit præditus intellectu.

Quinta ratio est: si res singulas perlustremus, & cogemus eas, ut erbi gratia, homines, & ceteras animantes, herbas, arbores, & reliquas terræ stirpes, vnde procreatæ sunt? & quomodo in hanc mundi lucem prodierunt? & quis ipsis uires, & facultates tam uarias, & diuersas, & tam suis naturis congruentes, & commodas præstiterit? respondebunt sanè, se ex suis parentibus, aut seminibus progenitas; & parentes ex suis alijs maioribus procreatos, & semina ex alijs herbis fuisse generata: quod si ultra progressi, quæramus, vnde

Ad primum rerum originem in omnibus rebus creatis esse veniendum.

In infinitum non dari progressum.

vnde, nam illa orta fluxerunt, dicent, ex alijs, & illa item ex alijs prodijsse; & sic tandem ad primam rerum originem veniemus: nam cum in infinitum progressio esse non possit: necesse est, primos aliquos homines extitisse, prima animātia, primas herbas, & primas arbores, ac stirpes, quæ ex alijs hominibus, animātibus, plantis, aut seminibus orta non fuerint, quapropter fateri debemus, esse vnum rerum Conditorē, qui primos illos homines, animalia, & stirpes effinxerit; siquidem prima illa seipsa gignere, aut efficere non potuerunt, & omnium prima cūm fuerint, ex alijs formata non sunt, oportet etiam, illum rerum primarum auctorem sapientia maximè vigere, vt qui nouit omnibus procreatis rebus tot, ac tantas vires, & facultates cōferre earum naturis maximè congruentes.

Omnia, cum in proprios fines dirigantur ab aliqua mente supre ma dirigi, &c.

Sexta ratio est, omnia, quæ in rerum natura consistunt, ad suos propositos fines diriguntur; qui ipsis sunt proprij, & suis naturis conuenientes, & apti, neque verò ipsæ res, cum partim vita, partim sensu, partim ratione, & intelligentia careant, intelligunt fines, aut media suis finibus accommodata, quemadmodum cernimus, vermiculos sericum conficere tanto ordine, ut debitum sibi finem assequantur, araneolas tam bene, & industriè telas, & retia texere, quibus posteà sustenrētur, sic etiam uolucres uidemus nidos fingere, atque construere, & stirpes suis radicibus terræ affixas ex succo ab ea tracto nutriri, mox primo frondes emittere, quibus flores, fructusque suos operiant, tueantur, & seruent, quæ posteà flores edunt, & tandem fructus proferunt, vt sic demum constitutos sibi à natura fines consequantur. Hunc eundem modū, & naturæ cursum cetera retinent. Porrò cū ipsa non intelligant, quod faciunt, nec fines eos ad quos naturæ impulsu feruntur, agnoscant, fieri nequit, vt per seipsa ad fines debitos dirigantur, nec esse potest, vt appositis, & idoneis ad fines adipiscendos medijs vtantur, ob eamque rem fateri necesse est, esse aliquem naturæ opificem, & Dominum, qui hanc in rebus omnibus vim, & impetum impresserit, quiq; singulas ad certos, & destinatos fines direxerit. Nam quum sagittam rectà ad propositum scopum tēdentem videmus, ab aliquo sagittario perito emissam cognoscimus, ut sit natura ueluti sagittà, uel iaculum præstitutum sibi finem rectà petens. At quoniam medijs ad finem aptis uti non possumus, nisi ratione, & intelligentia ducamur, necesse est, ut is, qui uniuersa tam ordinatè, & distinctè ad fines naturæ debitos dirigit, ac refert, summa, & infinita intelligentia præstet.

Septima ratio est, quoniam exemplo melius demonstratur, quod dicitur, fingamus, nos globum, & sphæram videre, ubi depicta sint, Sol, Luna, & reliqua sidera cælis infixa tanta artis industria factam, ut per seipsam in circulum moueretur, & planetæ in ea, errantesque stellæ eosdem exortus, contrarios occursus, & occasus haberent, quos nunc in cælis retinent, & dies, menses, horæ, & reliqua anni tempora non secus, atque in cælis apparent, describerentur in ea, ut multi literis prodiderunt, olim effictam fuisse in Vrbe Roma ab eximio, & insigni quodam artifice, qui Possidonius dicebatur, profectò nemo fuisset tam Barbarus, & rudis, qui tanto artificio formatam sphæram contemplans, non statim intelligeret artificem illius, intellectu plurimum præstitisse. Quamobrem cum hanc ingentem, & penè immensam mundi sphęram cernamus tanto ordine, & concordia procedentem, quis est, qui in dubium reuocare queat, sit ne aliquis artifex, qui in hac sphæra tantum ordinem, & concentum posuerit? cum ipsam uideamus tam admirabilem, & pulchram, tam sapienter, & artificiosè exornatam, profectò qui dubitat, num hęc sphęra ab aliquo effecta sit, aut num is, qui ipsam construxit, mentem, & intelligentiam habeat, se potius stultum, rationis, & intellectus expertem prodit, quàm dubium, an sit huius tantæ sphæræ artifex, & an sit sapientia pręditus. Quibus omnibus rationibus, & argumentis clarè conficitur, falsum esse, & penitus absurdum, quod Iaponiorum sectæ primo loco de summo rerum principio docent, ex quo tota huius mundi coagmentatio profluxit, id nihil intelligere, sed in perpetua quadam quiete, & tranquillitate uitam agere, nec res humanas curare, nec ijs, quæ in mundo geruntur, aliquid consulere. Imò sanè ex hoc ipso quod dicunt, & ex ordine, consensu, & motu rerum constanti, qui in singulis manifestè cernitur, & ex ceteris, quæ suprà iam diximus, planè concluditur, non solum ponendum esse primum, & summum rerum principem, ex quo sit procreatus hic mundus, sed etiam illum summæ, & perfectæ intelligentiæ compotem, qui res uniuersas intelligit, qui singulorum curam, & administrationem habet, quique omnibus tribuit, quod ipsorum naturis est debitum, & commodum. Hinc etiam sequitur, ut primum rerum principium totum hunc mūdi globum regat, & seruet, nam quum eximium, & summum intellectum habeat, nullæ ipsi occupationes possunt aptius conuenire, & attribui, quàm illę, quæ sunt omnium maximæ, perfectissimę, & pręstantissimę, quales sunt, res uniuersas, quę toto mundi ambitu continentur, sapienter moderari, curare, regere, & conseruare, quamuis, ut infrà dicemus, tanta est eius potestas, & sapientia, ut nullis prorsus negotijs, & occupationibus impeditus totum mundum conseruet, ac gubernet.

Cur Iaponij in errores de primo rerum principio prolapsi sint: De quo vera, & certa doctrina traditur.

Cap. III.

Bonziorum erroris causa.

Duas esse intelligendi rationes.

AT vt Iaponij in errores adeò graues prolapsi sint, inde est factum. Omnes homines semper hactenus credidere, primum rerum principium esse in seipso beatum, & summè perfectũ: & ob eam rem in perpetua quadam quiete, & pace consistere: Bonzij verò Iaponiorum, non callentes qualis nam esset ista pax, & vitæ tranquillitas, atque perfectio, cum ex altera parte conspicerent, quidquid ratiocinando percipitur, laboriosè nimis, & imperfectè cognosci; rati itẽ rerum humanarum curam, & eorum, quæ in mundo accidunt, administrationẽ esse huiusmodi, vt primo principio quietem, & tanquillitatem adimeret: vel aliqua ex parte minueret & molestiam ei, & solicitudinem pareret: intelligentiã ab eo, & rerum notitiam sustulerunt, dicentes, ipsum nihil curare res, & gesta mortalium, sed in iugi quadam quiete vitam traducere, nihil cogitantem, nihil prorsus intelligentem: vt igitur omnem ab eo laborem, & molestiam depellerent, & ab omni cura liberarent, inscium, otiosum, & ignauum posuerunt. Ceterum, horum opinio ex inscitia, & ignoratione manauit; non enim intellexere, duas esse intelligendi rationes, & duos etiam aliquid operandi modos: vnam cognoscendi per ratiocinationem, quæ est hominum propria: & hæc laborem, & molestiam adfert, & semper imperfecti aliquid habet admixtum. Alteram intelligendi citra ullam ratiocinationem, qualis est notitia omnis ea, qua res obiectæ, vt in seipsis præsentes cognoscuntur, quæ verè tunc inest, quando res veluti præsens cernitur, & hæc intelligendi ratio est perfectissima, ab omni molestia, & labore aliena, quoniam quidquid sic intelligitur, ante præsentiam, & conspectum propositum est, ita vt mens intelligendo saturata, contentaque sit, nullis curis, aut laboribus in cognoscendo defessa. Sunt item duæ efficiendi, seu operandi rationes, una, quæ machinas, & operum instrumenta adhibet, vt solent homines admouere, cum aliquid fingunt, componunt, aut formant, hæc imperfectorum opificum est, ac laboris, & defatigationis plurimùm habet: altera est, quæ nullis instrumentis adhibitis ad agendum utitur: sed res fit solo nutu, imperio, & potestate facientis: quia adeò potens est, vt quidquid velit, possit efficere, complere, & ad exitum perducere, & hæc faciendi ratio est cum summa oblectatione, & infinita perfectione coniuncta, omni caret lassitudine, & molestia. Primum igitur, & summum rerum principium non habet illam primam, vel intelligendi, vel operandi rationem, sed secundam: ob eamque rem est summè beatum, summè perfectum: quod quia Iaponensium sectarum Doctores non distinctè cognouerunt, primum rerum Auctorem intelligentia, cura, & administratione mundi priuarunt, & eum otiosum, ignauum, & imperfectum penitus reddiderunt.

Duos esse operandi modos.

Primũ principiũ quomodo itelligat, & operetur.

Vera de primo pricipio doctrina.

Porrò uera, & certa de primo rerum principio doctrina hęc est: ipsum esse substantiam quandam spiritalem, ab omni prorsus corporis genere, & ratione seiunctam, & alienam, sua natura, et operatione perfectissimam: longè sublimiorem, quam ut ab homine ullo aut intelligi, aut cogitari queat, æternam, omnis principij, et finis expertem, quoniam ipsa tempori principium attulit, et ijs omnibus, quæ in tempore consistunt, quę ex nihilo hunc mundum effinxit, et condidit, et tandem quæcunque in ipso cernimus, et singulis eas uires, et facultates distribuit, quæ suis naturis maximè congruebant, ipsa item perfectiones uniuersas, quas rebus singulis communicauit, in se continet gradu quodam multo nobiliore, et præstantiore: quoniam ipsa est omnis perfectionis, et ordinis summa, et prima regula, et norma, iccirco etiam necessariò vitam habet, et intelligentiam, et præter modum sapientia, et consilio pollet, vt clarè, et apertè cognoscitur ex pulchritudine, perfectione, ordine, et concentu, quem in rebus omnibus impressit, ipsa item in intelligendo ratiocinatione non eget, nec uti potest, neque enim rem vllam prius nouit, quàm aliam, uniuersa habet ante suam præsentiam, diuinum aspectum, et intelligentiam proposita, et sic omnia simul unico,

& simplici

& simplici mentis intuitu agnoscit. Quare nulla est in ea intelligentia temporis vicissitudo: nullæ ibi sunt temporum differentiæ: nihil ibi præteritum, nihil futurum, vitam habet in omnem æternitatem perpetuam: in qua semper habet cuncta sibi præsentia: quamuis res in seipsis sibi inuicem succedant, & procedente tempore elabantur, atque mutentur: suo diuino nutu, & potestate operatur, quidquid uult, absque vllo instrumentorum ministerio: iccirco omnipotens est, potest enim efficere omnia, quæ sibi placent: vnde in summa quiete, & tranquillitate degit: summa cum iucunditate, & suauitate intelligit, curat, & administrat vniuersa, quæ in hoc mundi complexu concluduntur: rebus singulis consulit, ac prouidet, prout ipsa natura expostulat: nec tamen vnquam molestijs, vel laboribus defatigatur, defatigari vè potest: & quia est principium in seipso vndique perfectum, continet rerum omnium perfectiones, vires, & facultates; & inde consequitur, vt sit omni iustitia, & æquitate, misericordia, benignitate, & bonitate plenissimum: est denique summum, & infinitum bonum, fons, & origo omnis bonitatis, & perfectionis. Ceterùm omnes huiusmodi uirtutes, & perfectiones sunt in ipso primo principio longè aliter, quàm sint in hominib. nã in eo est scientia absq; ratiocinatione, consilium absq; inquisitione: operario absq; vllis instrumentorũ præsidijs: amor absq; vlla animi perturbatione, iustitia sine vlla debiti obligatione: misericordia sine vlla animi commotione: est vbique nullis locorum spatijs circumscriptus: est semper nullis temporum interuallis conclusus: est magnus, & tamen omnis quantitatis est expers: demum omnes virtutes, & perfectiones in gradu longè nobiliore, & sublimiore continet, quàm quomodo in mortalium hominum genere reperiuntur: hoc primum rerum omnium principium iure Deum uocamus, quo nomine significatur is, qui cuncta curat, prouidet, moderatur, & regit: tribuitque singulis, prout videt eorum naturæ expedire.

Summi principij perfectiones.

Virtutes in Deo aliàs esse, quã quæ sunt in hominibus.

Dei nomine quid intelligamus.

Rationibus modo ostendendum est verum esse, quidquid de primo rerum principio traditum est, quod deinceps hoc nomine scilicet Deum appellabimus. Quòd igitur ipse, nimirum Deus totum hunc mundum condiderit, ex argumentis, & rationibus supra in medium productis apertè colligitur: sed quòd etiam mundũ perpetuò conseruet, & regat: & vniuersa, quę cõtinentur in eo, hac ratione comprobatur.

Rationes quibus probatur à Deo mundum cõseruari, & regi.

Quoties ad rem aliquam conseruandam uariæ, & diuersæ caussæ conueniunt, sic ordine inter sese connexæ, & congruentes, vt una ab alia vim suam, & motum accipiat illa, quæ omnium, est prima, à qua reliquæ uim suam, & efficacitatem habent, totum, quod efficitur, conseruat: vt verbi gratia, ad rem aliquam vase aqua pleno contentam calefaciendam, & gentum ibi calorem conseruandum concurrit ignis, qui uas ipsum calefacit: & vas, quod aquam calefacit: & aqua, quæ calefacit rem ingus in vase contentam; quoniam tamen aqua recipit calorem à uase: & uas ab igne dicimus ignem esse, qui gignit, & conseruat totum illum calorem, quem habet res vasę conclusa; sic etiam ut sint, & conseruentur, omnia, quæ tota hac mundi vniuersitate claudũtur, concurrit Solis vis, & facultas. Lunæ, & reliquorum Siderum potestas, quæ per aerem interiectum uires suas in his inferis mundi regionibus exerceant, cæli etiam suis motibus conueniunt, concurrit similiter Deus, cuius nutu, & imperio cæli circumferuntur, & à quo Sol, Luna, Stellæ, & ipsi cælorum orbes uim suam, & efficientiam accipiunt, ita ut, si Deus ab illis mouendis, & suã vim communicando desistat, res ipsę moueri nequeant, nihil possint efficere, nec conseruari, & consistere queant.

Quapropter Deus, siquidem est prima omniũ causa, res singulas conseruat, & ipsæ uiribus acceptis à Deo operantur, ita tamen, ut nihil agere, vel facere ualeant, nisi Deo conseruante eas, & operante unà cum ipsis. Est Deus veluti Sol, qui non solùm suum lumen effundit, sed etiam, effusum per aera tuetur, & seruat sic, ut suo recessu lumen penitus intereat, & nox offundatur rebus, & mundus tenebris obscuretur; item cum Deus sit omnium causarum prima, & perfectissima, necesse est magis ex ipso, quàm ex alijs causis, effecta pendeant, si lumen igitur, & alia uidemus suarum causarum præsidio conseruari, magis oportet, ut à primo rerum opifice Deo conseruentur.

Deus prima omnium causa.

Deus ueluti Sol.

Insuper Deus est altissima, & perfectissima omnium causa, habet igitur perfectissimum operandi, & efficiendi modũ, at causa eò est perfectior, quo magis ab ea effecta pendent, & ea est perfectior, à qua effecta non solùm procreantur, & fiunt, sed etiam conseruantur, Deus igitur non solùm res procreat, & format, sed etiam formatas conseruat.

Alia ratio. Deus habet perfectissimum modũ operandi.

Item, quod causæ conditæ, & factæ habent, Deo omnium perfectissimo deesse, aut denegari non potest, at in rebus multas causas uidemus, ex quibus effecta non tantum oriuntur, sed exorta etiam conseruantur, Deus igitur non solùm mundum

Alia rursus probatio.

mundum effinxit, sed etiam effictum conseruat.

Dei prouidētia mundus gubernatur.

Similiter ostenditur, summa Dei cura, & prouidentia mundum gubernari: quia si ipse mundū suis motibus ciet, & conseruat: & res vniuersas ad certos propositos fines dirigit distinctè, & ordinatè; planè conficitur, vt mundum ipsum gubernet.

Deus est ubique.

Hinc etiam concluditur, esse vbique Deum, & rebus omnibus præsentem: non quia Deus pars aliqua rerum procreatarum fit: aut quia conditæ res aliquid diuinæ substantiæ participent: sed quia ipse Deus res singulas conseruat: & in ipsis operatur: & vnicuique tribuit & substantiam, qua est in rerum natura, & vires, quib. mouetur, & agit: fit igitur, vt Deus vbique, & in rebus omnibus sit: siquidem operatur sine medio vbique, & in singulis: & vis, & potestas Dei ab ipsa Diuina substantia non differt: vt alijs contingit in rebus: quæ ideò non semper ibi sunt, ubi aliquid efficiunt: quia faciunt, & operantur per aliquid emissum à se; Sol per lumen effusum terras illustrat: ignis per calorem immissum in corpora longo distantia calefacit: nix refrigerat non solùm uicina sibi corpora, sed etiam aliquantulum remota: at Deus vbique, & in omnibus per suam proximè substantiam operatur. Item Deus infinitus est, & immensus: nam cùm ab aliquo factus non sit, siquidem ipse est primum omnium principiū: ab alio eius substantia intra aliquos fines, & terminos concludi non potuit: si igitur infinitus est, & immensus, ubique præsens sit necesse est, alioqui certis locorum spatijs clauderetur, & infinitus, & immensus non esset, nec est maior ratio, cur uni loco, uel rei præsens sit, & non alteri: siquidem infinitus est, & immensus.

Deus sine medio ubiq. operatur.

Deus immensus.

Insuper, sicut hoc ipso, quod est æternus, semper est, nec vllo certo tempore concluditur, sic hoc ipso, quod est immensus, vbique est: nec potest ullis locorum spatijs definiri, sed omnib. est longè superior, & maior. Item quia cognitio eius est infinita, cuncta habet ante suum aspectum, præsentiam, & notitiam proposita, nihil eum fugere, laterevè potest, uniuersa sunt nuda, & aperta ante conspectum ipsius. Item de omnibus, & de singulis potest efficere, quidquid sibi placuerit: siquidem est omnipotens, & ipse omnia ex nihilo condidit, & conseruat ea, solo suo nutu, & imperio.

Deus expers omnis principij & finis.

Hinc etiam consequitur, Deum esse omnis principij, & finis expertem: quoniam ipse est omnium temporum: & eorum quæ suis certis temporibus fiunt, procreator, & causa, ipse est æternus, qui ab omni æternitate fuit, viuetque in omnem æternitatem, item Ipse factus non est: quia ab alio fieri non potuit, cùm ipse sit omnium primū principiū, nec à seipso fieri potuit, quia nihil seipsum facere potest: insuper est omnipotens, quia cùm eius natura, & substantia sit infinita, necesse est etiam, ut eius uis, & potestas sit infinita. Item, sicut eius substantia, quia facta à nullo intra fines aliquos, & terminos concludi potuit, sic eius vis, & potestas, quia facta ab alio, uel accepta nō est, nō habet, cur intra aliquos certos terminos claudatur. Item potest facere quidquid secundum se repugnantiam non habet, ut fieri queat: cùm omnia ex nihilo effinxerit, atque formauerit, & nihil eius voluntati possit obsistere. Est etiam perfectissimus, quia in seipso continet rerum omniū perfectiones, ut qui singulis uires, & facultates, quibus sunt prǽditæ, contulerit, & quia inter res ipsas aliæ sunt perfectiores alijs eo ipso, quòd Deo uiciniores, & similiores reperiuntur, ipse est enim rerum omnium perfectarum mensura, & norma. Ex quibus etiam efficitur, ut Deus sit iustissimus, æquissimus, sapientissimus, misericordiæ, & benignitatis plenissimus, & demum est Deus infinitum quoddam bonum, fons, & origo, unde profluxit quidquid in reb. singulis perfecti, honesti, iucundi, pulchri, & boni cernitur.

Deus est æternus.

Deus est omnipotens.

Deus perfectissimus.

Deus iustissimus, æquissimus. &c.

Deus absque corpore.

Sequitur insuper, ut Deus sit ab omni genere & ratione corporis alienus, nam corpus ui, & natura sua uitam non habet, sed accipit eam ab anima: & inde fit, ut anima sit corpore nobilior, atque præstantior, quare si Deus ex corpore, & animo constaret, non esset omnium primum, nā ea, ex quibus aliquid componitur, semper sunt sua natura priora, quàm ipsum compositum: sunt enim priora ligna, quàm domus, vel nauis ex lignis confecta: est prius aurum, argentum, marmor, quàm statua ex auro, argento, uel marmore fabricata. Item si Deus ex animo componeretur, & corpore, necesse esset, ut aliquid eo prius antecederet: quidquid enim consflatur ex partib. ab aliquo componitur, non enim se ipsę componunt, atque coniungunt, semper est aliquis, qui copulata connectit, & colligat: item aliquid habere in seipso Deus, nimirum corpus, quod non esset omnium perfectissimum, nam spiritus, mens, & animus perfectior est corpore, cùm sit illud perfectius, quod ex se uiuit, quàm id, quod uiuit ex alio. Quapropter est omnino dicendū, Deum esse substantiam ab omni genere, & ratione corporis secretam, spiritalem, intellectualem, longè multò sapientiorem, & meliorem, quàm ut ab imbecillo hominis captu, & ingenio percipi, aut cogitari possit.

Deus non est compositus.

Deus unus probatur.

Ex his etiam conficitur, ut unus tantum sit Deus, nec possint esse plures Dij. Nam Deus, ut hactenus ostendimus, est summum, & infinitum bonum, est item prima, et maxima perfectio eorum omnium quæ sunt, quare fieri nulla ratione potest, ut sint plures uno Dij, quoniam si plures essent, nullus eorum esset primum, & summū bonum, cum non esset ceteris omnibus prius, & maius bonum. Item Deus est omnipotens, ut hactenus diximus, solus per seipsum facere potest, quidquid sibi placuerit, non igitur habet, nec habere potest socium, & consortem, nam finge esse duos Deos, tunc unus alterum, uel potest perdere, delere, & de summa dignitate deijcere, uel non, si non potest, non igitur est omnipotens, & ideo nec Deus, si autem potest, non erit omnipotens is, qui deleri, & perdi ab altero potest, siquidem dignitatem, honorem, & potestatem suam tueri, & defendere nequit. Item si duo essent, & illorum unus uelit aliquid facere, quod

alter

alter fieri nolit, cùm fit omnipotentes vterq; eodem temporis momento illud fieret, & non fieret, fieret quidem, quia alter illorum, qui est omnipotens vult vt fiat, non fieret etiam, quo niam alter æquè potens non vult vt fiat, aut nē esse est dicere, vnum illorum omnipotentem non esse, quare sequitur necessariò, fieri non posse, vt sint duo, vel multi Dij, sed vt sit tantum vnus numero Deus perfectissimus, & omnipotens. Insuper, quia Deus est summum, & infinitum bonum, vt prædictum sæpè est, necessariò fit etiam, vt sit vltimus rerum omnium finis, in quem veluti scopum propositum vniuersa quodam naturę impetu diriguntur, quoniam cuncta, quæ in rerum natura sunt, Deus ipse finxit, & condidit, conditaque seruat, vt suæ maiestatis gloriam, & splendorem omnibus apertum, & manifestum reddat.

Deus est beatus in seipso.

Eadem quoque ratione fit, vt Deus sit sua natura in seipso beatus, beatitudo enim nihil aliud est, quam perfecta, & tuta quædam omniū bonorum possessio, & hominis felicitas est, sui vltimi finis adeptio, in quo omne bonum consequitur, & in quo omnis eius cupiditas expletur, satiatur, & conquiescit, & sicut Deus est in se ipso beatus, sic etiam homines beati fiunt, cum Deum ipsum præsentem clarè cernunt, & intuentur, & clarè visum tuti, & securi possident, & amant, nec potest homo vlla in re conquiescere, donec ad hunc vltimum finē, & summum bonum perueniat, quia quousque summum bonum obtineat, eius voluntas nullo potest bono satarari.

Deus ideo super omnia est adorãdus.

Ex quibus omnibus consequitur, vt Deus ab hominibus coli, adorari, & amari super omnia debeat, ab eoque solo vniuersi homines pēdeant, ipsumque inuocent, & ab eo petere, & sperare debeant, quidquid boni, vel ad huius vitæ commoda, & subsidia, vel ad alterius consequutionem exoptant, ipse est enim optimus, maximus, omni ex parte perfectus, omnipotens, huius vniuersitatis, & tanti operis effector, terræ cælique moderator, & dominus, qui cuncta ex nihilo condidit, quique singula ijs, quibus prædita sunt, naturæ dotibus, & conditionibus exornauit, & omnia dispensare, & disponere pro suo nutu, & arbitratu potest, est summum, & infinitum bonum, in quo vno tota bonorum salus, & alterius uitæ felicitas summa consistit, & ob eam rem super omnia diligi, coli, & adorari debet, & hæc quidem de ijs, quę ad primum caput spectant.

PRIMVM rerum principium non esse idem cum ipsis rebus.

Quod verò de secundò docent, longè etiam est à veritate, et ratione alienum, et inscitiæ plenissimum, hoc est, primum rerum principium esse in omnibus rebus, ita vt vnum, idemque sit cum ipsis, et vniuersa in ipsum dissolui, cùm intereunt, et desinunt, quod totum argumentis, et rationibus, falsum esse, et nullo pacto fieri posse, apertè conuincitur.

Prima absurditas dicentium omnia esse vnū principium.

Nam si cuncta vnum, idemque sunt cum primo, & summo principio, aut hoc est, quis primum rerum principium sit tota ipsa substantia, rerum diuersa sibi nomina vendicans, propter varias ipsarum facultates, & dotes, ac tunc necesse est, multa vt consequantur absurda. Primum, res omnes esse vnam, eandemque rem, & non multas, & rerum omnium esse vnam substantiam, atque naturam, & inde fieret, vt res vnaquæque seipsam euerteret, ac perderet, siquidem vna est omnium rerum substantia, & rerum aliæ alias perdunt, ac delent, hic fuit error duorum veterum Philosophorum, qui Parmenides, & Melissus vocabātur, quorum inscitiam confutauit Aristoteles, qui fuit alius Philosophus Gentilis, insigni, & singulari doctrina præditus, in primo libro eorum, quos de rerum naturalium principijs, & causis conscripsit, quo in loco, vt falsam, & cum ratione pugnantem illorum Philosophorum sententiam ostendit, nimirum quum docebant, vnum esse rerum omnium principium, quod sit ipsa rerum substantia, atque natura, ita vt vniuersa sint vna, & eadem res, & sint vna, & eadem substantia cum primo principio. Secundo dici inde verè posset, cum res aliqua perit, ac desinit, primum rerum principium interire, & extingui, nam quū ignis pannum exurit, ipsam panni substantiam absumit, vt experimento nouimus. Si igitur substantia panni est primum principium, ignis primum principium exurit. Tertiò primum principium verè diceretur saxum, equus, & vnumquodque eorum, quæ in rerum natura sunt, vt & ipsum saxum dici posset equus, & vnaquęque res uocari nomine alterius, quoniam si omnium rerum est vna, & eadem substantia multis tantum appellata nominibus, eo quòd sit multis, ac varijs facultatibus prędita, & exornata dotibus, rectè primum principium multis, & varijs nominibus, imò iure optimo omnium rerum nominibus posset appellari. Nam si quis multarum artium, virium, & facultatum est cōpos, & ob eas multa sibi nomina uendicat, ita vt faber ferrarius, faber lignarius, architectus, argentarius, & sutor dicatur, quod earum omnium artium gnarus, & peritus sit, profectò sequitur, vt de huiusmodi vi, & artifice perito dici valeat, hic uir est faber Ferrarius, faber lignarius, est architectus, est argentarius, est sutor, & eadem prorsus ratione dici queat, hic Faber lignarius est Argentarius, hic Faber Ferrarius est sutor, hic sutor est Architectus, & singula horum nouissimè dicuntur, quia ita se res habet, sicut enunciatur, ac dicitur in his singulis. Quare si primum principium est omnium rerum substantia, & varia sibi nomina assumit pro

Parmenidis & Melissi error in Iaponia viget.

Absurditas.

3 Absurditas.

pro varijs rerum conditionibus, & viribus, verè dici poterit, hoc primum rerum principum est saxum: hoc primum principium est equus: hoc primum prncipium est homo, & eadem ratione fit, vt verè dici queat, hic homo est equus, & hic equus est saxum: quæ sanè summa fuerit dementia: nulla ergo ratione fieri potest, vt primum principium sit ipsa rerum omnium natura atque substantia.

An primum principium sit rerum omnium, substātia.

Aut fortassis docēt, primum principium esse rerum omnium substantiam, eo quod sit pars quædam substantiæ ipsarum, ex qua res habēt, vt sint: tunc enim necesse est, vt primum principium sit forma rerum omnium substantialis, ex quo hæc sequentur absurda, primum, vt summum rerum initium sit pars res ipsas cōponēs, & proinde sit aliquid ignobilius rebus ipsis cōpositis: quoniam omne totum, & compositum ex partibus est perfectius: nam continet partē, ex qua componitur, & aliquid amplius, sicut experientia docemur; Quapropter si primum principium est pars rerum substantialis, fiet necessariò, vt res ipsæ sint longè perfectiores primo principio, ex quo componuntur, & ita saxum erit primo principio perfectius, quod stultum est dicere.

Tria incommoda ex ea opinione sequi absurdissima.

Secundò sequeretur, vt vniuersa quæ in rerum natura sunt, vnam prorsus, & eandem naturam, ac rationem haberēt, quia primum principium vnum quum sit, est omnium rerum forma substantialis, at res omnes à forma habent, vt tales sint, res igitur omnes vnam secundam naturam haberent, quod quidem absurdum sanè est: nam res omnes varijs sunt donatæ viribus, varijs facultatibus præditæ, multiplici, vel vitæ, vel naturę ratione, & conditione distinctę, ex quo concluditur apertè, eas in diuerso formali principio consistere.

Tertiò sequeretur, vt tam inordinatæ obliquæ, & prauæ actiones ex hominibus non orirentur, quoniam res per formam operantur, si igitur primum principium est rerum omnium substantialis forma, cùm sit ex seipso ordinatissimum, & rectissimum, nihil non rectum, & ordinatum posset homines efficere, quia à primo principio obliqua, & praua non oriuntur, hic etiam error fuit aliorum quorundam ueterum Philosophorum, quorum sententia fuit, esse vnā in hac rerum vniuersitate substantiam, quæ sit forma & substantiale principium omnium, quę vt falsa, & ab omni recta ratione abhorrens cōmuni omnium consensu refellitur.

An Vniuersa sint vna, & eadem res cum primo rerum Principio.

Aut forsan docent, vniuersa esse vnam, & eādem rem cum primo rerum principio, quia primum principium est in omnibus, & in omnibus operatur ministerio procreatarum rerum instar artificis instrumentorum, vel ministrorum opera, & subsidio vtentis, sicut, verbi gratia: Nauarchus qui est magister, & gubernator nauis, instrumentis, & administris vtitur, sed hęc sequerentur incommoda, nempè summum rerum initiū, aliam rem esse à rebus ipsis, in quibus operatur, sicut nauarchus non est ipsa nauis, quam moderatur, & regit, neque artifex ullus est insrumentum, quo arte facta formantur, quod quidem ipsorum sententiam euertit. Secundò rerum omnium actiones essent propriæ primi principij actiones, ita ut ipsum primum principium vniuersa conficeret, sicuti verè dicitur à Nauarcho gubernari, & dirigi nauem, & ab artifice fingi opus arte factum. Sic igitur verè dici posset, à primo Principio duci, ac dirigi equum, dum currit, aut dum huc, atq; illuc fertur, & à primo Principio domum exuri, cum ab igne inflammata comburitur, & primū Principium insanire, & furere, cùm homo desipit, insanit, ac furit.

Quænam ex hac opinione sequātur absurda.

Præterea sequeretur, vt dici nequaquā posset hominem loqui, equitare, ingredi, currere, aut ignem exurere, quia sunt primi Principij instrumenta, & opera non in instrumenta, ut causas referuntur, sed artifici, vt ipsorū auctori, tribuuntur, sicut verè dici nequit, nauem à se gubernari, & dirigi, aut opus arte confectum à malleo, vel serra fabricatum esse, fieri igitur nulla ratione potest, vt primum principium sit in omnibus rebus utens ipsis uelut instrumentis, & administris, & ob id esse vnam, & eandem rem cum ijs omnibus, quæ sunt. Hic etiam fuit error aliorum ueterum Philosophorum dicentium, humanam mentem non esse substātialem corporis formam, sed inesse corpori instar nauarchi nauim ducentis, & vti corpore veluti instrumento ad suas actiones idoneo, quæ opinio tanquam falsa confutata est sapienter ab Aristotele, & à reliquis doctis Philosophis. Ex his omnibus planè efficitur absurdum esse, quod isti docent, nimirum primum Principium ita esse in rebus omnibus, vt unū, idemq; sit cum ipsis: Neq; enim potest esse tota rerū substantia, nec pars etiam minima ipsarum, nec ita operatur in ipsis, vt eis vtatur veluti instrumentis, & administris instar artificis machinas & instrumēta admouentis ad opera arte facta fingenda. Neque item minus falso, & absurdè dicitur, res omnes cum intereūt, & desinunt, in primum principiū dissolui, & abire; Quoniam omne compositum in eas partes dissoluitur, ex quibus coagmentatur & constat: quare si uniuersa in primum principiū dissoluuntur, necesse est, vt ex primo principio, tamquam parte conflentur, & tunc ea sequentur absurda, quæ suprà deduximus, essent enim procreatæ res primo principio digniores, & præstantiores. Deinde Res, cū primū pereūt, & desinunt, inciperent suam perfectionem consumatā habere, quia, cū intereūt, in primū principiū soluuntur, & abeūt. Cum igitur illud sit excellentissimū, tunc res inciperent esse perfectæ, quod profectò est absurdū, quoniā quando desinunt, nihil sunt, & in nihilū recidūt. Tertiò quoniā primū principiū est substantia quædam omniū nobilissima, & præstantissima longissimè distans à ceteris rebus omnibus, cū quibus nec genere aliquid commune habet, quare esse nulla ratione potest, vt in ipsam conuertantur, & abeant res, quando pereunt, & desinunt.

Error veterū negantiū humanam mentem esse substantialē corporis formā.

At

Cur in tantū errorem inci derint. Iaponij.

Omnia natu ralia, & ex elementis cō posita oriri ex tribus principiis.

Materia.

Forma.

A At verò afferendę iam sunt rationes, cur in tantum errorem isti sint lapsi. Ea prima: Ignoratio diuersorum principiorum, è quibus res oriuntur, & fiunt: Rationis item, ac modi quo res ex principijs ortæ, & procreatæ conseruantur. Res itaq; omnes na tura constantes, & ex quattuor elementis compositæ, ex tribus principijs oriuntur: quorum duo sunt, ex quibus res ipsæ conflatæ sunt: tertium uerò res componit, & inter sese connectit, ac veluti vinculis quibusdam colligat, & legibus deuincit. Duo nimirum naturalium rerum principia dicuntur materia, & forma: materia est corpus illud quantitate præditum oculis obiectum, nam vel aspectu cernitur, vel manibus contrectatur, vel aliquo sensu percipitur, forma uerò est, quę rebus dat, vel sensum, vel vitam, vel motū: à qua res ipsæ habent, vt sint, & à qua rerum uires, dotes, & facultates emanant. Si quis enim velit vas argenteū effingere, opus est argento, quod est ma-
B teria, ex qua formandum sit vas: mox aptè, ac certo ordine fingendum est vas; quoniā si figura, & forma careat, argentū quidē erit, sed vas non erit. Quin si alio modo fingatur argentū, erit catinus, vel patina, vel statua, vel aliqua res, alia formata pro varietate figuræ, qua figuratur argentū; & quia figura, vel forma facit vas, vel catinū, vel statuā, ideo forma est, quæ dat rebus singulis esse, & vires, ac facultates, quibus præditæ, & affectæ sunt. Res itaq; omnes naturales ex duobus sunt conflatæ principijs, nimirum materia, & forma. At quoniam ex his duobus principijs rerum natura, & substantia manat, & ambo in ipsa re veluti intrinseca principia sunt, fit inde, ut sint substantiales corporum partes, ex quibus res componuntur, & in quas, si vtraque per se iuncta consistere potest, composita dissoluuntur, & pro varietate formarum variæ rerum naturæ oriuntur, variæ rerū conditiones, & vires, & ob eā rem est aliud canis ab equo,
C saxū à pane; Ac variæ, ac multiplices sunt rerum facultates, & dotes, prout varię sunt rerum naturæ. Hinc etiam fit, vt aliæ sint alijs longè nobiliores, & præstantiores.

Caussa efficiens tertiū Principium.

Tertium principium est, quod cum materia formā colligat, & iungit instar artificis, qui figuram in cera imprimit, & in annulis sigillum: principium efficiens dicitur. Quod etsi rebus singulis dat esse, & rerū naturam, atque substantiam componit, non est tamen, vel ipsa substantia rerum, uel substantiæ pars; sicut argentarius, qui uas fingit argenteum, licet in materia figurā, & formam impresserit, non est tamen vasis substantia, nec pars substantiæ eius. Porrò ad formam in materia imprimendam, vt inde rerum natura exoriatur, necesse est, vt materia bene affecta, præparataque sit: item vt semel impressa forma conseruetur, quibusdam affectionibus eget, quæ illam in materia contineant, quare necessaria est opera efficientis principij, quod materiam
D præparet, & idoneam efficiat; Alioqui enim nec poterit forma in materiam induci, nec inducta conseruari diutius: nam experimento didicimus, nec in cera sigillum insculpi, nec inscribi in charta literas, nec imprimi in argento uasis figurā, nec in lignū formam ignis induci, nisi prius obstantia quæque, & impedientia è medio tollantur, & ab omni contrario materia exuatur. In rebus sanè naturalibus hæc materiæ præparatio consistit in quodam ordine, & certa temperatione qualitatum contrariarum, quibus affecta sunt quattuor elementa; ex quibus omnia corpora naturalia ortum, & interitum habentia componuntur. Vnaqueque forma; vi, naturaque sua proprium ordinem, et propriam harum qualitatum temperationem, et moderationem exigit; sine qua nec in materiam inferri, nec semel illata conseruari potest in ea. Atque hinc animantium obitus, stirpium occasus, et reliquorum interitus contingunt. Nam
E dum debitus ille ordo, et temperatio qualitatum aliqua ex parte soluitur, vt vel sanguis corruptus sit, vel calor immodicus redūdet, vel frigiditas in corpore, morbi, ęgrotationesque animalium nascuntur. Quod si omni ex parte moderatio qualitatum dissoluitur, morte vita eripitur, vt res omnes naturales.

Obstantia submouēda, si quid effici debeat.

Materiæ præparatio ī quo nam consistat.

Vndenā omnium rerum accidant interitus.

Deus opifex omnium rerum.

Sic itaque dicimus, Deum esse huius mundi effectorem, et omnium rerum summū, et primum opificem, qui nutu, potestateque sua vniuersa fingit, ac format: materiam præparat, formam imprimit, et ita res coagmentat, et construit, vel per seipsum, vel per proprias, et proximas ipsarum rerum caussas efficientes, quibus ipse uires, et facultates indidit, & quas sinit operari iuxta suæ naturę vires, & cōditiones: & icirco ipse, nec est, nec esse potest substantia rerum conditarum, nec vna, & eadem res cum

ipsis, sed est quædam substantia longè multò nobilior, & præstatior, vt suprà dictũ est. A
Cum autem res naturales ex materia, & forma certo ordine, & temperatione coniunctis componantur, sublato ordine, & debita temperatione detracta, totus materiæ, & formæ nexus, & vinculum soluitur; & à materia forma secernitur, & ita res ipsa composita desinit, & dissoluitur in eas partes, atque principia, ex quibus constabat, non in principium, et caussam, quæ illam effecit, et colligauit.

Altera caussa erroris Iaponiorum.

Secunda caussa, ob quam in hunc errorem inciderunt, est, quod haud intellexerint, multis modis aliquid esse in alio: nam vel aliquid est in alio, sicut in loco, vt in hoc cubiculo, in hac aula: vel sicut pars est in toto, & ita materia, & forma sunt in re naturali, quia res naturalis ex illis componitur: Vel sicut caussa in effectis, quibus vitam, motum, & formam communicat, & communicata conseruat: Atque ita Sol est

Aliquid in alio esse dici diuersimodè.

in his omnibus inferioribus corporibus, quibus lumen præbet, & datum conseruat: sic B
ignis ferro calorem communicat, & conseruat in eo: & dicitur esse in illo, quod sic est in rebus, quia facit eas, & effectas conseruat, non tamen est, nec esse potest substantia, & natura rerum procreatarum. Nam Sol neque substantia est, nec pars minima substantiæ eorum corporum, quæ sui luminis radijs illustrat. Quare primum, & summum principium est in rebus omnibus sicut earum auctor, & opifex, quia ipsas procreauit, & condidit, & semel conditas conseruat, & ita nec esse potest, aut tota substantia, aut pars minima ipsarum rerum conditarum: & ipsæ res sicut sunt per formas sibi communicatas à Deo, ita per vires, & facultates in ipsis impressas à Deo operantur. Iaponiorum igitur sectæ non intellexerunt modum, quo caussa efficiens est in effectis, & ideo confundentes modos, quibus vnum est in alio, putarunt, primũ principium esse in rebus, sicut materia, aut forma est in composito naturali, cuius C
est pars substantialis.

Deus quõ sit in omnibus rebus.

Tertia erroris caussa. Duo modi, quibus vnũ alteri cõmunicat esse.

Tertia caussa huius erroris est, quod neque perceperint, duos esse modos, quibus vnum alteri communicat esse. Primum est secundum rationem formæ, quæ pars est substantialis, & principium intrinsecum rei, & est etiam operandi vis. Alterum secundum rationem caussæ efficientis, quo pacto primum principium, quod Deus appellatur, rebus vitam, motum, et formam confert, ordinemque ac temperationem qualitatum debitam, et naturam rebus singulis largitur: et hæc omnia suo nutu, & potestate facit, nec ob id tamen est pars substantialis, vel accidentalis rerum, sed est substantia longè superior, & altior, sicur Sol est alia res, & substantia seiuncta ab ijs corporibus, quæ suo lumine perfundit, fouet, & seruat.

VERA de primo principio sententia.

Ex his omnibus cognoscitur uera sententia, quæ de primo, & summo rerum prin- D
cipio habenda sit. Nimirum, quod sit rerum omnium auctor, & conditor, qui principio materiam, & quattor elementa procreauit, ex quibus uniuersa naturalia corpora componuntur: & hæc ex nihilo effinxit, & condidit: quique in rebus singulis, aptas & idoneas formas impressit: ipse est qui cunctis communicauit esse, & conseruat illud: quique in singulis operatur nutu, & potestate sua: ita ut ipso non conseruante, vniuersa in nihilũ reuertantur. Est enim sicut lucidissimus Sol, qui inferiora corpora sua luce cõplet, & illustrat, cujus abscessu caligine, & tenebris obuoluuntur. Porrò tribus modis Deus est vbiq; & in singulis rebus: primum per essentiam, substantiamque suam; quę cum infinita, & immensa sit, nullis locorũ spatijs concluditur, nec ita est in vno, certoque loco, vt distet ab alio, non est maior ratio, cur sit in vno, & non in alio,

Deus tribus modis vbique.

cum tota sit immensa, & indiuisibilis prorsus, & vbique proximè operetur. Secundò E
per præsentiam, quia omnia uidet, & intuetur, omnia sunt ipsius notitiæ obiecta, & exposita: nihil penitus est quantumuis abditum, & occultũ, quod ipsius cognitionẽ fugere queat: quidquid cogitamus animo, & mente uoluimus, multò melius intelligit, ac penetrat, quam ipsi nos: Tertiò est in rebus omnibus per potentiam; nã pro nutu, imperioque suo efficere potest, quidquid voluerit. Cum igitur his tribus modis sit in rebus, nec est, nec esse potest substantia rerum, vel pars ipsarum: & ob id res cum pereunt, & desinunt, nequeunt vllo pacto in ipsum dissolui: sed res singulæ dissoluuntur in eas partes, atque principia, ex quibus constant, nimirum in materiam, & formã: ex quo intelligitur, quam falsa, & absurda sit sententia Iaponensium sectarum.

Res singulas dissolui in ea principia ex qbus constant.

A

Humanum cor non esse vnam, & eandem rem cum primo Principio, id quod Iaponij docebant, vnde sequitur, post hanc vitam nullum superesse premium, aut pœnam. Cap. IIII.

IAm verò & falsum,& absurdissimum est,primum rerum principium esse vnam, & eandem rem cum humano corde, quod quidem pars sit hominis substantialis,vnde vitam,& morum habet: quare sicut primum principium nequit ullo pacto esse forma,aut pars substantialis ceterarum rerum, sic non potest esse forma, aut pars ulla substantialis hominum. Deinde quia primum rerum principium est sapientiæ, cōsilij, & veritatis plenissimum; At humana mens est plurimarum rerū inscia,& ignara, sæpè fallitur,& errat: non est igitur humana mens primum rerum principiū. B Tertiò,primum principium,quod probatum est suprà,est summum,& infinitum bonum,perfectissima substantia:at humana mens est multis ex partibus imperfecta,multis passim concussa,& oppressa malis,peccatorum inuentrix; scelerum sectatrix:fieri igitur non potest,ut humana mens sit primum principium. Quarto,primum principium est æternum,& omnino immutabile,ut etiam suprà diximus,at humana mens, subinde mutatur; nunc ignorat,nunc sapit; modo vult, modo non vult: respuit, quæ antea probauerat,& probat,quæ ante respuerat: discit,quę ante nescierat,& obliuiscitur,quæ ante didicerat,non igitur esse potest, vt humana mens sit primum rerum principium. Si dicat aliquis primum principium suapte natura esse sapientissimum perfectissimum,& ab omni penitus mutatione alienum,sed cum insit in hoc corpore, ratione materiæ,cui inest,has habet imperfectiones, & crebras mutationes: dici hoc C nulla ratione potest: quia hoc primum principium, vt dictum est suprà, est omnipotens,quare impediri ipsius uis, & potestas non ualet à tam infirma, debili, & fragili re,quale est corpus humanum: imò potius hac ratione concluditur, primum principium,quippe quod est potentissimum, & perfectissimum, non esse eandem rem cum humana mente, quæ tam imperfecta, imbecilla, & tenuis est: sed esse aliam substantiam,& rem longè superiorem,& nobiliorem. Caussa uerò huius erroris fuit: quia videmus humanam mentem aliquid amplius habere, quod est in ea eximium, singulare,quo ceterarum rerum naturas,& formas, & aliarum animantium uires exuperat quod considerantes aliqui dixerunt,humanam mentem esse quandam substantiæ diuinæ portionem corpori immersam: & ob id tanto interuallo à ceteris animalium,& rerum formis differentem: cum enim intelligere non possent, vnde nam genus suum, D & originem ducat humana mens arbitrati sunt,eam esse portionem quandam Diuinæ substantiæ, quæ sublimis, & singularis est, sed decepti sunt, nam ut ostendimus, id nulla ratione constare potest.

HVMANA mens cur nō possit esse primum principium.

Caussa erroris Iaponiorum.

Hac in re ueritas sic se habet, humana mens est substantia quædam,& forma spiritualis,quæ sensum, vitam,& motum corpori præstat,queq; nobilior,& præstantior est ceterarum rerum naturalium formis, & quia spiritualis est, fit, ut interitus sit expers,& post hanc uitam in perpetuum duratura; Nihilominus tamen creatura Dei est à primo principio ex nihilo formata,et condita, alterius longè inferioris naturæ, et substantiæ,quàm sit ipsum primum principium,quod procreauit eam,et ita primi principij imperio, et potestati subest, sicut reliqua sub Dei ditione constituta sunt.

HVMANA mens, quid nam sit: & vnde.

Porrò hanc humanam mentem immortalem esse ab omni interitu abhorrentem mo- E do ostendemus, confutantes, id quod secundo loco docent Iaponiorum sectæ in tertio hoc capite,de quo in præsentia disputamus: aiunt enim hominem, cum primum moritur,in vniuersum perire,nec in aliam commigrare vitam,nec vllum futurum supplicium, aut præmium: quæ sententia est omnino falsa: apertissimis enim argumentis comprobabimus,humanam mentem esse immortalem, corpore solutam, nunquā interituram,sed pereunte corpore in aliam uitam transferri,& deduci, vbi à primo rerum Auctore,quem Deum nos appellamus,quique illā ex nihilo finxit,& condidit, aut debitis supplicijs, aut meritis præmis afficitur, vitam, & gloriam sempiternam, apud superas beatorū sedes,aut ignominiā, & pęnā perpetuā apud inferos damnatorū carceres,& tenebras cōsequuta,prout benè,vel malè se in hoc mortali sęculo gessit.

HVMANAM mentem esse, immortalē aduersus Iaponios.

Mors qd sit, & vnde fiat.

Principio nosse vos oportet, mortem esse viuentium rerum interitum, vt sapientes A Philosophi tradiderunt, & ipsa experientia docet, ac ratio naturalis ostendit: interitus autem rerum ab aliquo contrario fit, quod rem pereuntem absumit, & dissipat: nã vnumquodque naturaliter viuere, & esse desiderat, & naturaliter seipsum tuetur, & seruat, & ita si contrarium non habeat, cuius vi dissoluatur, & pereat, sese in perpetuũ conseruat: quare, cum vniuersa corpora naturalia, quæ mortalia experimur interitui obnoxia, ex quattuor elementis, coagmentata sint: & elementa vires, & facultates contrarias habeant, quibus inter sese pugnant, nam ignis siccitate, & calore viget, & dominatur, aqua humida est, & frigida, ex opposito pugnans: aër humidus, & calidus est: terra frigiditate, & siccitate resistit, & pugnat; fit, vt aliquando tandem intereãt, & desinant dissipata à contrarijs: Natura namque & substantia rerum naturalium B exigit certum ordinem, & temperationem quattuor qualitatum: & ideo, cum primũ debitus ille ordo, & certa qualitatum temperatio deletur, rerum natura, & substantia perditur: prædictæ verò quattuor elementorum qualitates, quia sunt sibi inuicem contrariæ, & aduersæ, diu consentientes, & concordes esse non possunt (aliæ enim alias euertere, & è medio tollere contendunt) inter sese continuo pugnant, & quo magis una earum dominatur, & regnat, eo magis debitum illum ordinem, & temperationem disturbat, ac dissipat, in qua rerum natura, substantia, & vita consistit. Hinc animalium morbi, ægrotationes, & obitus: hinc stirpium decrementa, & occasus; hinc ceterarum rerum interitus oriuntur: & quo magis rei compositio his qualitatibus contrarijs obnoxia est, eo facilior est eius interitus. Sic itaque belluæ, & homines, quia magis qualitatibus aduersis sunt naturaliter obiecti, citius, & facilius intereũt, quam saxa, & metalla, & alia similia, quæ tardius, & difficilius dissipantur, quoniam minus C sunt contrarijs exposita. Hinc etiam fit, vt nihil eorum, quæ sunt ex contrarijs conflata, in perpetuum permanere queat; sed ex suæ naturæ constitutione citò, vel tardè pereat: & è contrario nihil eorum, quæ omni contrario uacant, dissolui, seu interire possit: Nam cum contrarium non habeant, cuius vi, & actione perdantur, perpetuò durant: semper enim sese tuentur, & seruant; sicut cernimus, permanere semper Solem, Lunam, Sydera, & cęlestia corpora; quæ quia ex quattuor elementis composita non sunt, contrarijs carent, à quibus dissipentur, perpetuo lucent, semper extant: Quare concluditur aperiè, viuentium mortem, & aliarum rerum interitum ex aliquo contrario nasci: & vbi contrarium non est, ibi nec mortem, nec interitum esse.

NATVRA rerum exigit temperationem quattuor qualitatum.

Vnde nam aliquarum citior sit interitus.

Quæ omni contrario carent dissolui nequeunt.

HVMANA mens, quoniam contrarium non habet, dissolui nequit.

Hoc fundamento iacto, planè conficitur humanam mentem esse immortalem, omnis interitus expertem, hac ratione. D

Probatio, qđ humana mẽs nullum contrarium hẽat.

Humana mens contrarium non habet: non igitur habet, à quo dissoluatur: est ergo immortalis, & ab interitu aliena, secundum suæ naturæ conditionem, quod autem contrario careat, hoc argumento probatur, omne habens contrarium ex quattuor elementis componitur, & eo ipso materiam habet, & corpus est, ut experientia docemur: at humana mens materiæ est expers, corpore uacat, quia spiritualis est forma, atque substantia, non igitur contrarium habet, cuius vi extingui, & absumi possit.

VI

Quod autem forma, & substantia sit spiritualis, omni materia secundum se, et corpore uacans, multis rationibus manifestè comprobatur, prima sumitur ex uarietate cupiditatum, et propensionum naturalium, quæ animam nostram spiritualem esse sub E stantiam ostendunt, primo, quia anima nostra dominatum, et potestatem habet in suos affectus, nulla enim res corporata, et materiam habens, uim liberam, et facultatem habet, qua naturalem appetitum, et motum cohibeat, atque impediat, imò potius naturali appetitu, veluti quoddam naturæ pondere, et impetu fertur, et ita appetitui naturali veluti subiecta paret, quia omnis appetitus naturalis, et motus ex ipsa natura fluit, et ex naturę cõditione, et necessitate proficiscitur, et ita uidemus, belluas uim liberam non habere, qua possint, quum uelint, suos animi motus, et impetus continere, et refrænare, at humana mens liberè, prout vult, suos affectus, et motus coercet; et temperat, corpori imperat, sensibus dominatur, non igitur est substantia corporea, sed est natura quędam, et forma superioris, et altioris ordinis,

1. Ex libertate arbitrij.

Mens habet vim, & potestatem in corpus.

nimirum

A nimirum est substantia spiritualis materiæ expers secundum se: & ideo vim habet, & potestatem in corpus, & in corporis affectus.

Secunda ratio ex ui, & potestate coercendi contrarium appetitum, & corpus, ac sensus contineodi in officio.

Secundo probatur hoc idem: quia quisque nostrum passim experitur in se duos animi appetitus contrarios eodem tempore, & erga eandem rem, & materiam obiectam: verbi gratia sæpè experimur, inesse nobis magnum cibi, vel potus appetitum, vel alicuius rei voluptariæ, & amœnæ cupiditatem: & simul etiam sentimus in nobis aliam voluntatem repugnantem prædicto appetitui, & respuentem cibum, & potũ, & vetantem capi à sensibus voluptatem: ita ut liberum nobis sit hoc prosequi, & amplecti, aut repudiare, & abijcere: & aliquando cibum, potum, uoluptatem respuimus, solum quia volumus: aut quia rerum spiritualium studio, & honestatis ratione ducimur, quantumuis uideamus, cibum, potum, uel uoluptatem illam corporis sensib. pro B futuram: ea igitur voluntas, quæ ius, uim, & potestatem habet contrarium appetitum coercendi, & corpus, ac sensus continendi in officio, incorporea est, & spiritualis, & superioris, ac sublimioris ordinis: neque enim vna, eademque substantia, & natura corporalis simul ad contraria fertur, sed ad vnum solum recta contendit: sicut homo simul cernere, & non cernere eandem rem obiectam oculis non potest.

Tertia ratio ex appetitu finis, & desiderio immortalitatis.

Tertio similiter probatur, quia naturale animantium desiderium est eorum naturæ consonum, quippe quod ex ipsorum innatis principijs exoritur: verbi gratia, quoniam equus seipsum conseruat capessendo pastum, & ex conquisitis herbis, non autẽ ex carnibus uiuit, naturaliter herbas appetit, ad pastum natura fertur, non ad carnes: contrà vero canis, quia naturaliter carnibus, non autem pastu uiuit, ad carnes, non ad pastum quadam insita naturæ propensione properat: at uidemus plerosque homines C firmiter credere, humanam mentem esse immortalem, & eos, qui vel in hoc dubium vocant, vel oppositum asseuerant, naturaliter optare uitam immortalem, & perpetuam: eosque uidemus incredibili desiderio teneri cognoscendi huius rei ueritatem, & res alterius seculi, ac statum huic præsenti, & mortali corporis vitæ, successurum: hoc igitur naturaliter impressum hominibus desiderium non potest non esse ipsorum naturæ consentaneum: & ita humana mens immortalis est, & interitus expers: neque enim belluarum aliqua est, quæ hoc immortalitatis desiderio teneatur, quia belluæ sunt naturæ suæ conditione mortales.

Quarta ratio ex cognitione, Amore, & Appetitu rerum Spiritualium.

Quarto probatur: quia nulla substantia, quæ sit secundum se corpore, & materia, affecta, rerum spiritualium studio ducitur, vel cura solicitatur, vel desiderio tenetur, spiritualia enim superant eorum captum, atque naturam: & ita inter belluas nulla est, D quæ aliquid supra corpora desideret: solum cibum, potum, somnum, & alia id genus belluæ desiderant: sola est humana mens, quæ spiritualia cognoscat, diligat, & appetat: nouit enim Deum, colit, adorat, amat: nouit, & diligit: reliquas spirituales substantias: honoris, & gloriæ studio, & appetitu ducitur, quærit, & curat honestatem in rebus, virtutem colit, multa caussa virtutis agit: disciplinarum, & scientiarum est compos, famæ, & laudis est cupida, est igitur humana mens spiritualis, corpore, & materia vacans, & ita immortalis, & ab interitu aliena.

Quinta ratio ex studio æternitatis cõsequendę.

Quinto monstratur, quia inter mortales res, quæ intereunt, & occidunt, nulla est, quæ vitam sempiternam, & perpetuam desideret, quia huiusmodi desiderium supra captum ipsarum est: nulla est bellua, quæ vitę sempiternę desiderio teneatur: sola est E humana mens, quæ perpetuam, & æternam vitam appetit: & ita pro viribus studet perpetuam sui memoriam in hominibus relinquere, & vt hoc assequatur, multa sustinet, multa patitur, multa præstat: humana igitur mens tot, & tantarum rerum auida immortalis est, & æternæ vitæ capax: siquidem huiusmodi desideria sunt veluti quidam naturæ impetus, & pondera.

Alter modus probandę spiritualis coditionis humanæ mẽtis ab obiecto.

Secundus rationum, & argumentorum modus ad comprobandam spiritualem humanæ mentis conditionem, & immortalitatem sumitur ex ratione cognoscendi, & intelligendi res, quam in humana mente naturæ auctor impressit. Primò omnis facultas, & potestas naturalis habet proposita sibi obiecta suæ naturæ consona, & cõgrua: ita vt si vis naturalis, & facultas sit corporea, habeat obiecta temporalia: contrà verò si obiecta facultatis spiritualia, & ab omni materia secreta sint, facultas quoque naturalis

ralis spiritualis sit,& ab omni materia seiuncta: verbi gratia, aspectus corporis, quia A facultas est corporalis,non habet obiecta, nisi corporalia: nam si spirituale obiectum sit,sub aspectum cadere nulla ratione potest: cùm oculorum naturalem vim, & facultatem exuperet: & ita cernere oculis non possumus aerem inter cælum, & terram interiectum: quoniam licet corpus sit aer, est tamen ita natura subtilis,& tenuis,ut spiritus esse uideatur;& multò minus intueri possumus spiritualem substantiam:hoc idē patet manifestè in reliquis corporis sensibus: gustatu enim nihil percipi potest, nisi corporeum sit: nec auditu percipitur, quod est corporis expers: nec aliquo exteriori sensu concipitur,nisi quod corpus est: sola humana mens,solæque eius vires,& facultates obiecta sibi proposita habent spiritualia, ab omni corpore,& materia separata: proprium enim intellectus obiectum est uerum,vt suprà dictum est:in solo vero,ut in proprio obiecto,aut in eo,quod putat, & credit esse verum, conquiescit: & voluntas B ad bonum, ut ad suum proprium obiectum fertur: bonum naturaliter appetit, nec alia re satiari potest, verum autem,& bonum spiritualia sunt,non corporea: nam uerum in spiritualibus rebus etiam reperitur, bonum quoque spiritualibus conuenit substantijs:humana igitur mens,quæ obiecta spiritualia habet,spiritualis est substantia, & proinde immortalis,& omnis interitus expers,sicut ab omni corpore, & materia aliena.

Proprium intellectus obiectum est, uerum. Voluntatis autem,bonū.

Secundo probatur, quia humana mens,quando rerum naturas,& substantias inquirit,scrutatur, & intelligit,eas modo quodam spirituales reddit:nam verbi gratia, si hominis substantiam considerat,intelligit eam non esse id, quod aspectu corporis intuemur: idque, quod est oculis nostris obiectum, non esse eam figuram,quam cernimus,eam quantitatem,& molem,quam tangimus: probè enim nouit, hæc omnia esse C hominis accidentia: sed cognoscit, substantiam hominis esse aliquid aliud, quod nec visu corporis, nec tactu, nec gustatu percipitur: itaque quando hominis substantiam mens cogitando perquirit, eam facit quodammodo spiritualem: siquidem ipsam cogitatione à materia, mole, figura, & quantitate secernit: est igitur humana mens spiritualis à materia segregata, aliter enim quomodo posset rerum naturas materię concreatas à materia cogitatione semouere? Item hoc idem probatur:quia quidquid suscipitur ab aliquo, ita ut in ipso receptum insit, recipi solet iuxta modum eius,quod recipit: verbi gratia, si uas, in quod aquam infunditis,sit rotundum, eo ipso conglobatur aqua. quod si uas quadratum fuerit,aqua formam accipit quadratam: in eam igitur figuram, & formam aqua mutatur, quam habet uas, quo aqua concluditur: sed quidquid intellectus sua cogitatione complectitur,& concipit,sit quodammodo spirituale: nam amplissimas vrbes,vastissima regna,latè patentes campos,mente, & cogitatione concipimus; quod non fieret, si corporali modo mentem,& animum nostrū subirent. Mens igitur humana spiritualis est, quippe quæ res materia coniunctas à materia cogitando separat. Insuper, quum humana mens rerum naturas inuestigando perquirit, singulas earum conditiones, & circunstantias omittit,& solùm considerat,quæ in genere communi rebus conueniunt: & in quibus ipsa singularia communicant: verbi gratia, quando hominis substantiam intelligit, non cogitat aliquid eorum,quæ propria priuatorum hominum sunt,quæ propria personarum,nimirū Petri, uel Pauli dicuntur:sed communem hominis naturam concipit:quę communis natura E spiritualis quodammodo est, quia à materia, & singularibus personarum conditionib. cogitatione seiungitur: mens ergo humanæ,quæ hanc hominis communem naturam spiritualiter cognoscit,spiritualis est,& ab omni materia separata.

A modo inquirendi substantias rerū.

Substātia hominis,nec tāgitur,nec cernitur.

Quidquid recipitur, per modum recipientis, recipitur.

Tertiò probatur. Quia vis omnis,atque facultas corporalis,eo ipso,quòd materialis est,modo quodam corpori colligatur,& corporeis vinculis constringitur, ita ut supra corpora sese attollere nulla ratione possit,sic enim belluæ, etsi sensu uigent, ac cognitione ducuntur,multaque appetunt, nihil tamen percipiunt,nisi sit corpori, & materiæ coniunctum,quia sensus,& ceteræ facultates,quibus eas natura donauit, uires sunt materiales: & ita obiecta sibi proposita habent suæ naturæ congruà:nec sese ita in sublime erigere possunt,ut spirituales substantias intelligant,uel communes rerum naturas considerent,uel proprias suas essentias cognoscant, equus enim nescit

Facultates corporales supra corpora sese nequeūt attollere.

naturam

A naturam equi: nec canis nouit naturam canis, sunt enim belluarum sensus, & uires ac facultates naturales carnis vinculis astrictæ instar auium, quæ quum ad lignum alligatæ, vel fune aliquo deuinctæ funi, euagari, aut euolare non possunt: sola humana mens est instar auis omni vinculo solutæ, quæ sese erigit in altum, & sublimia petit: & ita suam propriam naturam considerat, & communes rerum essentias, & non solum corporalium rerum, sed etiam spiritualium substantias intelligit: & ab omni corporis, ac materiæ nexu, & vinculo libera, per omnia cogitatione euagatur, omnes mundi partes perlustrat, uniuersa gentium regna uno temporis momento peruolat, cælos ipsos percurrit, & pro suo arbitratu id facit, ac præstat, quod uult, respuit, & abiicit, quod non probat: oportet igitur asserere, intellectum, & uoluntatem humanam non esse uires, & facultates carnis vinculis astrictas, aut alicui corporis organo alligatas; B sed esse à corpore, & materia solutas, & ita immortales, & interitus expertes.

Similitudo de Humana Mente.

Intellectus, & uoluntas carnis uinculis non astringuntur.

Quartò probatur hoc idem. Quia omnis substantia corporalis, eo ipso quod corporalis est, certis materiæ, & corporis limitibus, veluti quibusdã cãcellis concluditur, & appetitũ habet intra certos naturæ terminos constrictum, qui sunt ipsi naturæ conuenientes: & ita bellũæ non appetunt, nisi admodum pauca suæ naturæ congrua, & accommodata; quæ quum primum adeptæ sunt, conquiescunt, explentur, saturantur. sola est humana mens infiniti boni capax, cuius intelligentia in nullo procreato uero conquiescit, cuius uoluntas nullius boni cteati adoptione satiatur: quidquid intelligat, & quantãcumque rerum notitiam, & sapientiam consequatur; semper plura nosse, & plus sapere desiderat: qualescumque delitias, & opes obtineat, numquàm expletur; semper plures voluptates, & plura bona cupit, & appetit: ut reuera omnes nos experimento didicimus: humana igitur mens est natura quædam substantialis materiæ, & C corporis expers, nullis carnis vinculis astricta, nullis sensus limitibus conclusa. At confirmari potest hoc idem: quia natura, & substantia appetitus, & capacitatis conuenit, & concordat cum eo, quod res ipsa consequi potest, sed humana mens appetit nosse infinitum verum, desiderat adipisci infinitum bonum, est igitur capax infiniti ueri, & boni per intellectum, & voluntatem, quibus est Dei beneficio prædita: at hunc finem in hac mortali uita obtinere non possumus, ergo oportet ut in alia futura vita assequatur & ita necesse est, ut sit immortalis, & interitus expers. Præterea quia natura, & Deus, qui est naturæ conditor, rebus singulis uires, & facultates concessit, quib. debitos suos fines consequantur, sed homo est res longè multò ceteris nobilior, atque præstantior, & infinitum uerum nosse desiderat, atque infinitum bonum possidere: cũ D ergo ad hunc sibi propositum, & constitutum à Deo finem perduci non possit in hac uita mortali, necesse est, vt humanus animus sit immortalis, & corpore exutus post huius uitæ functionem, debitum sibi finem obtineat, nisi improbi malè actę uitę mores impediant, alioqui enim uilior, & abiectior, siue deterior esset hominis conditio: si quidem reliqua suos aliquando tandem fines pertingunt, homo uerò nunquam ad destinatum sibi finem perueniret.

Ratio quarta.

Sola est humana mens infiniti Boni capax.

Humana mẽs quid sit.

Tertius argumentorum modus ad probandam humanæ mentis immortalitatem, simul & alterius consequuturæ uitæ supplicia, & præmia sempiterna, sumitur ex singulari unius summi Dei prouidentia: est enim à nobis suprà demonstratum, esse unum Deum totius huius mundi principem, ac dominum, rerum omnium auctorem, & moderatorem, qui est summum, perfectissimum, & infinitum bonum, quique cunctarũ re- E rum finis est ultimus, ad quem uniuersa referuntur, & quem cuncta appetunt, & qui rerum humanarum, & omnium prouidentiam, & curam habet. Quo fundamento iacto, primo ita probatur. Bonum suapte natura sese communicat cum alijs; ac quisque quo melior est, eo magis sua bona, alijs impertit, & proximorum inopiam subleuat: Sed Deus est summum, & infinitum bonum, potestque non solum communicare cum rebus uitam corporalem morti obnoxiam, sed etiam spiritualem, & mortis, atque interitus expertem; quippe qui omnipotens est: credendum igitur est, Deum hanc uitam spiritualem, & ab interitu abhorrentem, rei perfectissimæ contulisse: at humana mens est omnium formarum perfectissima: ergo procreata est à Deo rerum omnium opifice immortalis, ab omni corpore secũdũ se, & materia aliena. Itẽ Deus est perfectissimus,

Tertius modus probandi Immortalitatem Animę, & premia futura sumitur ex singulari Dei Prouidẽtia.

Ex Natura summi boni.

Ex summa Dei pfectione.

non solum in seipso, sed etiam in suis operibus, & factis; nam condidit hunc mundũ A
vndique perfectum, & singula etiam iuxta suæ naturæ conditiones perfecta forma-
uit: cùm autem in hac rerum vniuersitate possent esse non solùm corporea, & materia
prædita, atque mortalia, sed etiam spiritualia, materiæ experria, & ab interitu alie-
na, fuisset hic mundus imperfectus, & foret sanè hæc rerum vniuersitas manca, si Deus
aliquam naturam, & formam spiritualem, & immortalem, non procreasset: nam deef-
sent in mundo substantię perfectiores, & nobiliores: oportet igitur fateri, esse in hoc
mundo formam, & naturam aliquam immortalem, solo spiritu constantem: at hęc es-
se non potest, nisi ea, quæ est omnium formarum pręstantissima, & nobilissima om-
nium naturarum, quas mundus suo complexu continet, ut est humana mens: est igi-
tur ea spiritualis, & ita immortalis, atque interitus expers: & inde consequitur, ut
Deus in alia consequutura vita ipsi suæ gloriæ amplissimos honores, diuitias sui re- B
gni summas, & ornatissimum suæ maiestatis domicilium, & sedem ostenderet: neque
enim Deus est parcus, & tenax, sed munificus suorum bonorum largitor: Insuper con
templare singularem Dei sapientiam, & planè agnosces, qua ratione Deus Optimus
Maximus cælum, & terram ex nihilo finxerit; cælos clarissimis Solis, Lunæ, reliquo-
rumque siderum luminibus illustrauerit, terram ac totam huius mundi molem mul-
tis, & varijs gemmarum, herbarum, fruticum, arborum, piscium, auium, & quadrupe
dum formis exornauerit, in quibus innumeras, incredibiles, & admirabiles vires, &
facultates impressit, ut cuiuis diligenter singula consideranti facilè patere potest: so-
lus est homo inter cætera naturalia procreata, qui mente, & intelligentia præstat;
qua possit harum rerum naturas, facultates, vires, & dotes cogitatione perquirere:
has igitur res tot, ac tantis uiribus, & facultatibus præditas, non temerè, non frustra C
procreauit: nec hominem ipsum consilio, sapientia, & intelligentia vigentem sine
causa effinxit: certè mente, & intellectu Deus donauit hominem, ut per hæc uaria re-
rum genera velut per quædam impressa, & relicta vestigia Dei sui amplissimam celsi
tudinem, magnitudinem, & potestatem consequeretur, & consequutam amaret, ama
tam coleret, & summa ueneratione adoraret: Sic facere decuit summam Dei sapien-
tiam, & benignitatem: & sicut hominem mente, & intelligentia exornauit, ut suum
conditorem, & parentem agnosceret, atque diligeret, sic eum immortali animo à cete
ris distinxit, ut eum ex hac mortali uita discedentem meritis honoribus, ac præmijs re
muneraret: alioqui enim quid homini prodesset nosse Deum? Deum ex omni corde
coluisse, & totis viribus amasse? Item, Deus, vt suprà dictum est, summè, & infinitè
bonus est, & eo ipso consequitur necessariò, vt vniuersa ad se tanquam ad ultimum fi- D
nem dirigat. Si humana autem mens immortalis non esset, non forent uniuersa ad
Deum, vt ad vltimum finem relata, quod esset absurdum: nam cetera naturalia uno
dempto homine, cùm intellectu, ratione, & uoluntate careant, Deũ consequi non pos
sunt, vt vltimum finem; Quippe Dei, qui est ultimus finis, adeptio non fit, nisi media
notitia, & amore: est igitur humana mens immortalis, quæ intelligendo, & amando
Deum propositum sibi finem consequitur, & homine consequente, cetera etiam, ulti
mum finem assequuntur, quoniam reliqua sunt propter hominem procreata; & ho-
mo ipse propter Deũ, & Deus est summè, & infinite bonus, qui sui participem homi-
nem fabricauit, & proinde immortalē effecit. Ad hæc, si Dei iustitiam, & ęquitatē
considetes, eam summam, & infinitam cognosces: porrò multos in hominum genere
comperies, qui cum benè, & sanctè, ac pure viuant, honestatem colant, toto studio, E
opera, & diligentia Deo famulentur, & seruiant, in hoc tamen Mundo grauiter, &
acerbè affliґantur, vi, tyrannide, & seruiture opprimuntur, ærũnis, calamitatibus, &
malis uexantur, plurima denique aduersa patiuntur, & sustinent: cōtrà uero cernimus
multos improbos, ac perditos homines, facinorosos, nefarios, impios, in Deũ ipsum
iniuriosos, & contumeliosos opibus affluere, in delitijs uersare, prosperè, et feliciter ui-
tam transigere: ergo si hominũ animi immortales non sunt, & uita alia futura non est,
ubi sint bonorum hominum pręmia, & supplicia malorũ, profectò magna esset rerũ
confusio, & perturbatio, neque esset summa, & infinita Dei iustitia, æquitas, ac sapien
tia, quod sanè cum omni recta ratione pugnat. Ex quibus omnibus rationibus satis

apertè

Debere esse in hoc Mundo naturam aliquam immortalem solo spiritu cõstantem.

Ex aliis, quæ Deus cęlis, & uniuersæ Mundi machinæ communicauit. Solus homo rerum naturas cogitatione potest p̃quirere.

Cur Deus hominẽ mẽte dotauerit.

Ex necessitate dirigendi ad ultimum finẽ uniuersa.

Dei adeptio non fit, nisi media notitia, & amore.

Ex Dei iustitia, & æquitate summa.

A apertè conficitur, animũ humanũ esse immortalẽ, omni interitu vacantem: & eisdem rationib. concluditur, futuram esse aliam vitam, vbi sit salus, & felicitas bonorum, & malorum extrema calamitas, atque perditio: & vbi recipiet quisque debitam sibi mercedem, prout benè, vel malè vixit in hoc seculo: & quoniam alterius seculi uita perpetuò est duratura, ideò tam præmia bonorum, quàm malorum supplicia futura sunt sempiterna.

Præterea ad animorum vim, naturam, & substantiam cognoscendam, sciendum est, animum nostrorum duos modos, & rationes habere, quibus existit: nam est forma spiritualis, intelligentia, & notitia prædita; & hac ratione conuenit cum substantijs spiritualibus, quæ mente, & intellectu vigent: & ita secundum se ex corpore alligata non pendet, & tribus viribus, seu facultatibus ornata, quas Philosophi animæ B potestates appellant. Prima est memoria, quæ est veluti commune quoddam receptaculum, & vas, in quo seruantur repositæ rerum effigies, & cum res ipsæ corporatæ sint, imagines tamen ipsarum in memoria receptæ, & impressæ fiunt modo quodam spirituales, vt suprà diximus: hinc fit, vt in hac nostra memoria conseruare possimus præsentes magnarum vrbium, amplissimorum regnorũ, & latè patentium terrarum imagines. Neque enim, dum in nostra memoria velut inscriptæ, insculptæque manent, loco, & spatio concluduntur, & pro varietate harum imaginum in memoria inhærentium, & hominis cogitationem, ac notitiam subeuntium, recordatur homo. Secundò animi facultas, seu potestas est intellectus, quo mens hominis ratiocinatur, intelligit, considerat, & rerum naturas discernit; verùm à falso distinguit, honestum à C turpi, bonum à malo; vt suprà dictum est. Tertiò animæ vis, atque facultas est voluntas, ratione cuius homo liberum habet arbitrium, & liberè vult, aut non uult, liberè operatur prout vult, harum trium uirium ministerio obeunt homines officia, & munera omnia spiritualia. Et quamuis, dum animus noster uiuit in hoc mundo corpori coniunctus, ratione corporis, cui copulatur, prædictæ facultates suas actiones cum corpore communicent, & ex corpore pendere uideantur, quia rerũ simulacra, & effigies, sensuum opera, & ministerio, suscipiunt; nihilominus tamen uires sunt secundum se spirituales, nullo corporis organo, uel instrumento colligatæ, nullis materiæ uinculis astrictæ, ita, ut liberæ, & solutæ corporis, aut carnis legibus, sua opera, & officia præstare queant. Neque enim, sunt ueluti corporis sensus, & reliquæ materiales facultates, quæ quia sunt alicui corporis organo alligatæ, aut materiæ uinculis deuinctæ, D sine corporis organo, aut absque materia nihil possunt efficere, hinc etiam fit, ut animus noster (licet sit à corpore seiunctus, & corpore exuitur) harum trium uirium officijs fungi possit commodissimè. Est item animus noster secundo modo substantialis forma hominis, & hac ratione corpori, & carni coniungitur, sicut forma suæ materiæ copulatur, hac etiam ratione suas proprias uires, & facultates habet, & actiones penitus ex corpore pendentes, ipse enim animus corpori uitam præstat, cum illo etiã communicat sensum, & motum, & appetitum, ac cetera, quæ cum belluis communia retinemus. Et quia huiusmodi uires ita sunt corporeis organis & instrumentis alligatæ, ut nulla ratione officia sua facere possint absque corporis opera, & ministerio, fit hinc, ut anima nostra soluta corpore nihil sentiat, nimirũ uidendo, gustando, tangendo, audiẽdo, odorando. Quare cũ homo diem uitæ suæ claudit extremum, & anima se-E paratur à corpore, amittit animus dominatum, ius, & potestatem, quam ut forma habebat in corpus, perdit etiam sensus, & reliquas corporeas uires, & actiones, retinet tamen suum proprium esse, quod ipsi conuenit ut spiritualis substãria est intellectualis, ratione cuius non pendet ex corpore, & ita etiam conseruat in se tres uires, & facultates spirituales, memoriam, qua recordatur, intellectum, quo intelligit, uoluntatẽ, qua honestum, & bonum amplectitur, turpe, & malum detestatur, & ob id quoque in alia uita corpore solutus animus, tristari, gaudere potest, & sic supplicij, præmijque capax est. Et ut hæc omnia exactius, & commodius intelligantur, ea hoc exemplo in medium producto declarabo. Fingamus hominem quendam Regem esse, profectò in eo duę personę rationes sunt; Vna, quatenus homo est, qua ratione proprias hominis actiones habet, & exercet, sentit, ingreditur, dormit, comedit, uiuit. Altera, quatenus

Duos esse modos, quibus anim° noster existit.

Intellectus quænam facultas sit.

Voluntas quænam facultas sit.

Animus post corporis mortem utitur trium suarũ virium officijs.

Ab similitudine hominis Regis.

Rex est, qua similiter ratione, sua propria opera, & officia præstat; gubernat enim, leges condit, imperat, punit. Quod si Rex hic, casu, vel alio pacto suum regnum amittat, cum eo simul regiam amplitudinem, & maiestatem perdit, omnem quoque imperandi potestatem, puniendi vim, & legum ferendarum auctoritatem, quibus antea excellebat: non tamen vitam, rationem, & formam hominis amittit, & proinde proprias hominis actiones, & officia non perdit: & ita quamuis è regia dignitate, & imperio deciderit, vt tamen homo est, sentit, dormit, ingreditur, comedit, & viuit, ac reliqua hominis munia obit. Sic etiam sese habet animus noster, & ita per seipsum manet, ex corpore nequaquam pendens, suis proprijs functus muneribus: & corpore solutus, ac liber migrat in aliam vitam, ac seculum, ubi in perpetuum est duraturus, vel debitis supplicijs, vel præmijs afficiendus, prout benè, vel malè in hac fluxa vita se gessit. B

Quæ de apparente, quam vocant, Doctrina, Iaponij docent, ea esse falsa, & absona: Neque Cami, Fotoque, Xacham, Amidam, posse in hac vel alia futura Vita dominari: ac proinde nullam esse felicitatem, quam Iaponij docent. Cap. V.

IAm verò tanto magis absona est Doctrina illa, quam apparentem Iaponij vocāt. Id quod ex ratione ipsa docendi, quam huius sectæ professores obseruant, facilè intelligi potest. Primò, quia homines decipiunt docentes exteriùs ea, quæ ipsi interiùs non credunt, imò contraria, & aduersa sequuntur, & approbant: & procedente tempore nonnullis eorum, quos antè deceperant, sua mysteria secretò narrant, & ad veri cognitionem, ut ipsi putant, eos traducunt: Quæ docendi ratio profectò tota est fallax, mendax, hominum deceptrix: quare consequitur, vt eorum leges prauæ, & iniquæ sint, vtpote mendacijs, dolis, & fraudibus innixæ. C

Secundò cur, quod ipsi norunt falsum esse, id alios docent? si dicant quod solent, se id facere, quia non omnes idonei sint vero percipiendo quod multi sint simplices & rudes, qui aliter instrui nequeant ueluti pueri, qui, cum plorant, ut pecuniolam auream, vel argenteam recipiant, placari solent exiguo aliquo munusculo quod ipsi aurum, uel argentum putant: nihil sanè est hoc: probi enim, & sapientis hominis est, rudes, & imperitos instruere, errantes dirigere, non, noua inuenta inducere, noua consilia excogitare, ad homines decipiendos, & imperitiores reddēdos: Quare negare nulla ratione possunt, se esse deceptores potiùs hominum, quam Doctores, nam hisce suis confictis narrationibus, & fabulis, plurimos fallunt, qui alioqui non deciperētur, si rei ueritas illis explicaretur. Sin rursus dicant, se ista docere solitos, ut admoneant alios de ijs, quæ in hoc Mundo contingunt, & quia aliter regi, & gubernari non possunt rudes, & uulgares homines: hoc etiam nihil iuuat eos: Nam leges, quę sapientū, & proborum hominum consilio, & prudentia decernuntur, prauos, & corruptos mores probare non debent: ac cultum, & uenerationem impendere ijs, qui CAMI, ET FOTOQVE nominantur, uanum, & ridiculum est, & inscitia magna, ut ipsi quoque fatentur: nefas igitur est, quod ipsi ista doceant: impium sanè est, et execrabile, quod ipsi hominibus persuadeant, ut cultum, et adorationem exhibeant CAMI, ET FOTOQVE: siquidem eorū sectæ, doctrinæ, et leges improbæ, et perditæ uitæ mores constituunt: quod si rudes, et imperiti homines latis ab ipsis legibus satis commodè gubernari nequeunt, argumento est, leges quas ipsi tulerunt, et quas ipsi interiores, et ueras appellant, inanes, et falsas esse: nam si æquę, et iustę essent, homines in officio continuissent, et ipsum quoque uulgus à malo deterruissent: hoc enim proprium est rectę, et iustę legis officium, ut conferat plurimum ad bonę uitę institutum, et uirtutem magna ex parte promoueat: contra uerò prauæ, et iniquæ leges, honestatem euertunt, officia tollunt: quare si lex, quam foris euulgant, mendax, et fallax cum sit, iuuat ad homines in officio retinendos, & lex, quam intus, et secretò tradunt, quamque ipsi ueram existimant, si doceatur, nihil iuuat ad id, quod est rectū, et bonum promouendum: consequitur sanè, ut melior, et prętantior sit falsitas, quàm ueritas: siquidem falsitas plus roboris, et uirium habet in tuendo, conseruandoque bono: quod profectò absurdum est, et ab omni recta ratione alienum: quippe ueritas et

CAMI, & FOTOQ. legum Iaponicarum conditores.

Proprium iustę legis officium quod nam sit.

D

honestas

honestas bona sunt, mala contrà, falsitas, & turpitudo. Palam hinc colligitur, eos, qui doctrinam istam euulgant, cùm norint inanem esse, & falsam, nihil aliud curare, nisi vt opes sibi congregent, honores comparent, vt eos facere videmus, summa ope, & studio nitentes, ad sua dogmata, & placita homines allicere, ut beneuoli ipsis munuscula offerant, eleemosynas largiantur, pecunias reddant, beneficia conferant, honores deferant: hisce igitur artibus, & fraudibus homines decipiunt: sciunt enim sese nihil expiscaturos, nisi hisce fallendi artibus vterentur.

Porrò quàm multi passim decipiuntur hac doctrina apparenti, rati eam esse rectã, & veram: operæ pretium est, eam ut falsam, & absurdam, & cum recta ratione pugnãtem, argumentis, & rationibus comprobare: & vt commodius hoc pręstare possimus, vniuersam hanc doctrinam ad tria potissimum capita redigemus.

Primum erit, in quo docent, esse CAMI, ET FOTOQVE, quos ipsi multis, & varijs nominibus appellant, & hos asserunt, quidquid boni in hoc mundo homines haberent, conferre, & post huius vitæ obitum in alio seculo salutem præstare ijs, qui ipsorum leges obseruauerint.

Secundum caput est, in quo docent, salutem, quam in alio seculo homines consequuntur beneficio CAMI, & FOTOQVE in hoc esse sitam, vt homines in FOTOQVE mutentur octoginta qualitatibus affecti, & triginta duabus figuris donati, & inter fructuum, & florum amœnitates viuentes, multis, ac varijs musicorum cantuum generibus oblectati, multis recreati delitijs, omni iucunditate perfruuntur læti, & alacres, & suis rebus maxime contenti in quattuor terræ partibus constituti.

Tertium caput est, in quo docent, omnes homines, donec illam felicitatem, & salutem prædictam assequantur, cursare huc, atque illuc, sex vijs insistentes, quæ in varijs uitæ statibus, & conditionibus consistunt, in quibus versantur animæ ex vno corpore in aliud migrantes, ita vt modò homines fiant, modò dæmones, aliquãdo belluæ pro meritorum ratione, quousque iterum homines fiant, qui leges latas à XACA, & AMIDA seruent, quarum obseruatione possint sibi salutem comparare: & quamuis in his tribus capitibus pro varietate sectarum multa dicant tam inter se contraria, & pugnantia, tãque absurda, & ridicula, vt apertè constet, ea esse conficta. Dicimus itaque nullos esse CAMI, nullos esse FOTOQVI, qui ius aliquod vel potestatem habeant hic, vel alibi, & ita nullum illis impendendum honorem aut cultum: non esse ab hominib. adorandos, vel timẽdos, quod & suprà comprobatum est, & magis adhuc probabitur.

Metempsychosis.

Nil esse CAMI, nec FOTOQVI falsos Iaponiorum Deos.

Prima ratio ex ijs argumentis existit, quæ allata sunt, aduersus eam Iaponiarum sectarum doctrinam, quam veram appellant, monstrauimus namque, neque esse, neque esse posse nisi vnum tantùm primum principium, quem Deũ vocamus, cuius nutu, & imperio tota hæc rerum vniuersitas creata ex nihilo est, conseruatur, ac regitur: & cuius potestate fieri potest, quidquid voluerit. Penes hunc Deum est ius, & facultas seruandi homines, & ad uitã in alio seculo sempiternam perducendi, fieri igitur nõ potest, ut alicubi sint isti CAMI, ET FOTOQVI, qui in hoc mundo homines beneficijs, & in alio honoribus, & præmijs afficiant: quippe Deus vnus tantùm est, qui toti mundo dominatur, & imperat.

Apud vnum Deum esse ius & facultatem seruandi homines.

Secunda, quia XACA, AMIDA, & ceteri CAMI, ET FOTOQVE, quos Iaponij colunt, & venerantur, homines fuerunt, suos maiores, & progenitores, filios, vxores, & familiã habentes, quique & orti aliquando, & procedẽte tempore obierunt, ut manifestè nobis conscriptæ de ipsorum gestis, & uita narrationes tradiderunt, non igitur esse potest, ut eorum potestate, & consilio mundus hic gubernetur, uel hominibus in alio seculo salus, & felicitas conferatur, item gubernatio, & administratio Mundi, siue terræ, cælorumque moderatio, & cura totum hominum captum, sapientiam, & facultatem exuperat, vtpote, qui formicã exiguã, aut vilem muscam, & minimum culicem efficere nequeunt, nedum totum hunc mundum temperare, & regere, est igitur ridiculum, prorsus huius mundi administrationem infirmis & mortuis hominibus tribuere, quales fuerunt CAMI, ET FOTOQVI, & reliqui similes, quos Iaponij honore, & ueneratione prosequuntur.

Xacam Amidã Cami Fotoque fuisse homines.

NOTA.

Item, isti progeniti ex suis parentibus sunt, & parentes ipsorum ex suis maioribus nati fuerunt, & maiores ex alijs hominibus suum genus, & originem traxerunt: ante omnes tamen mundus extitit, nam quando orti sunt, mundus iam erat, in mundo enim ipsi nascebantur, ergo antequam CAMI, ET FOTOQVE in hanc communem lucem ederentur, ab aliquo alio mundus hic gubernabatur, & aliquis erat, qui hominibus salutem, & felicitatem conferret. Item CAMI, ET FOTOQVE, & alij similes, quos colunt, & adorant supplices Iaponij, vel sunt Dij, qui mũdum hunc ex nihilo condiderunt, & hoc est absurdum, ab omni recta ratione penitus abhorrens, nam plures Dij esse non possunt, ut est suprà monstratum à nobis, vel non sunt Dij. Si Dij non sunt, nihil iuris, vel potestatis habent, nel in hoc, vel in altero mundo: & ita perperam coluntur, adorantur, timentur.

Porrò varijs, è caussis orti sunt errores qui-

bus non solùm hominibus mortuis diuinos honores, & cultus tribuerunt, verum etiam belluas, & lapides, ac ligna rationis, sensus, & vitæ expertia coluerunt.

Prima fuit, quia, vt initio diximus, naturaliter homines unum mundi principem agnoscūt, sed quoniam in multa flagitiorum genera prolapsi sunt, ideo à vera rectæ rationis norma aberrarunt: Mox crassis tenebris, & ignoratione excæcati cum summum rerum omnium opificem non coluissent, nedum agnouissent, diuinos honores, & cultus procreatis à Deo rebus tribuere cœperunt, & summum rerum principatum, ac potestatem vero Deo debitam ad alia transtulerunt, in quibus eximium aliquid, & excellens elucere cernebant, hinc factum est, vt alij Solem, alij Lunam, alij reliqua cæli sydera coluerint, alij ignem, alij aquam, aerem, terram, & elementa adorauerint, ea quib. alia corpora fieri, & componi videbāt. Alij alias res pro creatas ex nihilo à summo Deo uenerabantur, quia ex ipsis alia multa proflucbant. Fuerunt alij, qui homines diuinis honoribus prosequuti sunt, rati in eis aliquid diuinitatis inesse, quòd ipsos cæteris hominibus multis in rebus antecellere viderent, & ita aliqui sunt habiti, ea sstimatiq. Dij, quod plurimum bello, & armis valerent, alij quòd viribus, potentia, vel sapientia, & literis præstitissent; alij quòd inuentores artium aliquarum, vel magnarum rerū auctores extiterint, quales fuerunt nauticæ scientiæ conditores, & artis medicinæ parentes, qui dij marini vocati sunt, dij salutares, dij bellatores, dij rustici, dij syluani, montani, & similes.

Prima caussa peccatū. Cur non solum homini bus mortuis, verum etiam creaturis sensus expertibus tributi fint honores à Iaponijs.

Secunda caussa fuit effrenata honoris, & gloriæ cupiditas, & libido, quæ in hominum genere dominata est, nonnulli enim cum opulenti, potentes, & superbi essent, & vbique per seipsos imperare non possent, erigi sibi statuas, & simulacra iusserunt ea argento, vel auro, vel alia simili materia, quæ suam ipsorum amplitudinem, & maiestatem referrent, & ex varijs, ac multis locis constituerentur, ubi ipsi, ac si coram præsentes cernerentur, adorarentur ab omnibus. Alij verò plus æquo suos parentes, vel maiores, uel filios adamantes, vt dolorem ob ipsorum obitum aliqua ea parte leuarent, ipsis iam mortuis statuas, & simulacra eastruxerunt, vt in illis imaginibus mortuorum parentum, vel filiorum memoriam refricarent, & subinde repeterent, cumque fabricatis statuis honorem, & venerationē impenderent, imperarunt ancillis, seruis, famulis, ac reliquis suæ ditioni, & potestati subiectis, vt illas imagines, & simulacra cultu, & honore prosequerentur; ac si viui essent ij, quorum figuram imagines adumbrabant; hac sese arte fallebant, & seipsos consolabantur mortuorum imaginibus conspectis, ac si viuorum coram præsentia cerneretur, procedente tempore nepotes, & posteri cum in magna inscitia, & ignoratione versarentur, arbitrati numen aliquod in simulacris inesse, Deos aliquos esse iudicarunt.

Secunda caussa. Honoris cupiditas.

Tertia caussa fuit, summa dæmonum malitia, quos TENGV Iaponij vocant, & immodica hominum libido. Dæmones enim hominum genus eaosi ob eas caussas, quas suo loco dicemus, cum de dæmonum malitia tractabimus, ad homines decipiendos, sese in illas statuas, & simulacra hominum arte, & industria confectas abdebant, & inde responsa rogati dabant, huc, atque illuc imagines loco mouebāt, & ita loquendo, respondendo, & sese dæmones in illis imaginibus mouendo significabant hominibus in illis statuis Diuinitatem inesse, quæ ad interrogata responderet, oracula ederet, consilia præberet, miracula patraret, loqueretur, incederet, & hinc factum est, ut delusi mortales, & miseri homines, diuinos honores confectis à se imaginibus deferrent, indeque arrepta occasione alij homines quæstus auidi, & cupidi sese sacerdotes talium simulacrorum, & Bōzios finxerunt mille confictis fabulis, mendacijs, & delirijs gentium populos sibi conciliantes: morum varios cultus, ritus, ceremonias, sacrificia, & uictimas instituerunt, persuaserunt hominibus, simulacra esse Numina, esse Deos, quibus uictimas, & hostias offerri oporteret, ut placarentur, vt salutem concederent, uitam conseruarent, ut pestem, famem, morbos, & calamitates arcerent, ut terræ fructus tuerentur, denique ut in hac fluxa, breuique peritura uita, beneficia cooferrent, & felicitatem in altera, templa, & aras dicarunt, vt in eis munera offerrentur ab omnibus, quę in suos ipsorum vsus conuerterentur, & immodicam lucri cupiditatem explerēt, atque maximam ipsis laudem, & gloriam conciliarent. Non defuere alij, qui ut hæc facilius assequerentur, pacto cū dæmonibus inito nariasortium genera excogitata in terrarum orbē innexerunt, & ita vi pacti cum dæmonibus initi, cum certa signa, circulos, & figuras describunt, sese illis præsentes inuocati dæmones exhibent, varias, vel hominum, uel pecudum formas induti, & ad ipsorum iussa exequenda parati, & assumptarum figurarum horrore terrentes alios homines, ac persuadentes statuas, & simulacra construi similia ijs figuris, in quibus ipsi inuocati comparuerunt, & hinc factum est postea, ut talia simulacra dæmonibus dicata colerentur, & multæ, ac variæ conscriberentur historiæ plenę mendacijs, & commentis ad fallendos homines mira dæmonum arte confictis, Dęmones enim vel ex magna rerum experientia, uel ex naturalium corporum peritia aliquando nonnulla præsentiunt, atque diuinant, & cum quę uentura sunt prænunciassent, prę se ferebant, se esse rerum omnium futurarum conscios, cum tamen non nisi ea, quæ naturaliter ipsi percipiunt, & ex rebus ipsis scire possunt, præcognoscant, atque prædicant, tunc enim mendaces, & sese futurorum gnaros nogantur, & sibi diuinos honores, & cultus uendicarunt, & nefariè vsurparunt, & hac ratione introducta sunt auspicia, auguria, sortes, diuinationes, & reliquæ uanę superstitiones, quibus

Tertia caussa. Dæmonum odium.

Astus Dæmonum.

Bonzij.

Pactum cum Dæmonibus initum.

Historiæ mendaciorū plenę.

Auguria, sortes, & cetera eiusmodi, vnde introducta.

quibus sunt imbutæ gentes: item ex his tribus caussis veluti ex fontibus idolorum cultus, & superstitiosa, ac falsa religio promanauit, & veri Dei notitia, ac ueneratio extincta, sublata, & sepulta est: nam hominum, & aliorum quoq; animalium effigies, & simulacra adorari cęperūt: item earum rerum imagines, & figuræ, quibus sese hominibus dæmones visendos prebebant: & hinc factum est, ut in Iaponiam dæmones CAMI, & FOTOQVI inuexerint, & in alias mundi plagas alia innumera simulacra, quibus diuini cultus sunt exhibiti; postea verò exorta inde est effrenata quæstus libido, nam excogitata sunt varia sacrificiorum genera, quibus dæmones tanquam Dij placarentur, exædificata, & erecta templa, creati, & constituti sunt Sacerdotes, qui sacrificijs, & sacris præessent, quique ut quæstum non minimum sibi compararent, sexcentas historias, & fabulas confinxerunt mendacijs plenas, & ita Iaponię Bonzij, etsi suorum CAMI, ET FOTOQVI historias credunt esse ridiculas, & meras nugas, ne tamen lucrum amittant, quod ex ipsis faciunt; & quo viuunt, populum summa ope, & studio nituntur in CAMI, & FOTOQVI cultu, & religione superstitiosa, & uana retinere.

Vnde uaria sacrificiorum genera excogitata.

Lucri auiditas in Bōzijs.

Huic autem Demonum fraudi singularis Dei Prouidentia nunquam occurrere destitit, eam enim detegere, & è medio tollere tribus potissimum modis, & remedijs adhibitis curauit. Primo. Opportunis temporibus homines, & litteris, ac scientia, & moribus, atque uitæ integritate conspicuos tanquam legatos misit, ut gentes docerent, quo sibi ab his dæmonum artibus, & fraudibus cauerent. Secundo. Permisit, ut in his sectis vanis, ac superstitiosis tot, ac tanta ridicula commenta, mendacia, absurda, & incommoda cum omni recta ratione pugnantia traderentur, vt facilè cordati, & prudentes homines perquirendo nosse ualerent, eā omnia esse aniles, & inanes fabulas ab hominibus excogitatas, & confictas. Tertio. Permisit Dæmones in tam monstrosis, & portentosis figuris apparere, ut absque vllo negotio possent homines conjectare figuras, & imagines tam fœdas, & tetras, tam aspectu terribiles, tam monstrosas esse non posse rerum bonarum nunciatrices, repræsentatrices bonorum Deorum, siquidem ita apparebāt ut potius terrerent, & in fugam conuerterēt homines, quam docerent, & cum hæc dæmonum, & hominum inuenta fuerint, in singulis quibusque terræ partibus, etiam minimis, varia CAMI, & FOTOQVI genera coluntur, & adorantur, quoniam maiores, & prisci illi gentium patres, bello, & armis multas, & uarias terrarum prouincias suæ ditioni subegerunt, & in singulis tot, ac tam vanas sectas, & idolorum cultus reperērunt; ut innumeras superstitiones inuexerint. Ita uarias CAMI, & FOTOQVI sectas in Iaponia inuenimus tantis mendacijs, & commentis ridiculis, & fabulis absurdis plenas, ut quotquot hęc legerint, uel audierint, non possint non admirari, quo pacto fieri potuerit, ut cordati, & sapientes homines talia crediderint. Sæpè enim huiusmodi confictę historię de suis CAMI, & FOTOQVI obscœna, turpia, iniqua, & nefaria referunt, quæ puræ, & mundæ hominum aures detestantur; nec quisquam ea audet recensere: commemorant infinita homicidia ab eis patrata, furta, adulteria, & alia flagitia, & scelera impia, & facinorosa, inueniuntur etiam in omnibus terrarum locis quædam hominum, & aliorum animantium figuræ, & imagines, quas gentiles adorant, tam fœdæ, & prodigiosę, ut cuilibet facilè in Iaponia cernere licet, ubi pinguntur Dęmones suis proprijs figuris horrificis, & monstrosis in medijs ignium flammis ardentes, ita ut vel ipso aspectu doceant, & admoneant mortales homines, quibus cruciatibus, & supplicijs torqueantur, & quæ tormenta maneant eos, qui ipsis cultum, & uenerationem impenderint, & passim his terrificis, & portentosis figuris stipatę pinguntur effigies, & imagines XACA, & AMIDA; quę etsi in Iaponia cultę, ornatę, & pulchrę depinguntur, quoad fieri potest; nunquam tamen sinit singularis Dei prouidentia, & ęquitas, ut hisce monstrosis, & horrendis inferorū dæmonis signis destituātur, quib. moneātur homines quos nā socios et cōsortes habeāt XACA, & AMIDA, & doceantur, in illa eadē turba, & grege victuros eos qui ipsos diuinis honoribus fuerint prosequuti.

Prouidentia Dei trib. modis potissimum occurrere solita fuit dæmonū fraudi.

Pulchra.

Dæmones in Iaponia quomodo pingātur.

At uerò (quod erat secundum caput) quoniam docent, alterius uitę felicitatem in eo consistere, quod homines, octoginta qualitatib. præditi, & triginta duas figuras induti, victuri sint inter fructuum, & florum amœnitates multis, & uarijs oblectati cantibus, atque inter sonantes undique tibias, & lyras, & alia id genus musica instrumenta: quanquam ipsorum historijs produntur, eadem ipsa esse, ut aiunt, aniles fabulas, ridicula, & uana commenta, & deliria excogitata ab hominibus, qui nesciunt quod dicunt: nos tamen relictis eorum uerbis, quibus utuntur, cum ista docent, loquentes more sapientum, ostendemus falsum esse quod tradunt, & fieri nulla ratione posse, ut nostra felicitas, quam futuram in alia uita speramus, sita sit in ijs, quæ corporum sensibus uoluptatem afferant; quod hisce firmissimis rationibus comprobatur.

Ad felicitatē necesse esse, ut desideriū vndique sit expletum.

Prima, vt homo sit omni ex parte beatus, & adquisita bonorum sorte contentus, opus est, vt eius desiderium sit vndique expletum, & eæ, quæ sunt in homine præcipuæ facultates, & oobilissimæ, adeptæ sint bonum, quod earum cupiditatem satiet: at planè experimur, in nulla re, quæ corporis sensibus obiecta percipitur, uolútatem hominum conquiescere, uel intellectum expleri. Nam quantacunque sensuum uoluptate perfundatur homo, quantiscunque opibus abundet, licet delicatissimo cibo, & potu fruatur, nunquam saturatur omnino: semper enim plura, & maiora bona appetit: fieri igitur non potest, ut alterius vitæ felicitas posita sit in fructuum, & florum amœnitate, in sonantibus undique fidibus, in musicis cantibus, & in alijs id genus delitijs, quæ corporis sensum oblectant, animum non satiant.

Necessariā esse proprij obiecti adeptionē ad facultates animantium explendas.

Secunda, Quia nulla animantium facultas expleri, satiarive potest, nisi sui proprij obiecti adeptione; verbi gratia, gustatus non conquiescit, uel oblectatur odore, sed rerum saporibus, qui in cibis, quibus uescimur, reperiuntur; auditus non satiatur corporum coloribus, sed sonis, qui aures demulcent, sic intellectus noster, ut suprà diximus, verum habet ut proprium obiectum, non tamen quodcunque uerum, sed vniuersè verum, vnde satiari nequit alicuius priuati veri cōsequutione; quia nullum est peculiare verum effectum, quod totam eius capacitatem æquet: quare in nullo uero conquiescit, donec omne verum obtineat. Similiter nostra uoluntas fertur sua natura vt in proprium obiectum in id, quod est uniuersè bonum, & ita nullo procreato peculiari bono satiatur, quousque omne bonum possideat, at in his rebus, quæ corporis sensibus objiciuntur, neque inest vniuersè uerum, nec uniuersè bonum, siquidem præter istas res sensibus expositas, aliæ sunt multò ueriores, & meliores. Non igitur esse potest, ut alterius vitæ felicitas in hisce rebus, & bonis consistat. Item, quia hæc bona sensibus oblata non sunt propria obiecta intellectus, vel uoluntatis, quippe quæ sunt obiecta sensus, & appetitus, qui seosuum est comes. At præstantissimę hominis facultates sunt intellectus, & voluntas, quibus mens est prædita; fieri igitur nequit, ut in alio seculo conquiescat homo, nisi hę mentis facultates suorum propriorum obiectorum consequutione expleantur.

Cum homine intereunte sensus corporis intereunt: tres vero animi facultates rationis cōpotes supersint, absurdá esse Iaponiorū sententiā de futura felicitate.

Tertia. Quoniam (quod dictum est suprà) homine intereunte, omnea sensus, & corporis facultates, & uires intereunt, ut quæ corporis instrumentis sunt alligata, & corporis uioculis astrictæ, & carne concretæ: & ideò extinctus homo, nec audit quidquam, nec cernit, nec gustat, nec odoratur, nec manib. contrectat, sed solū post hoīs obitum supersunt tres animi facultates, quæ rationis compotes uocantur, quę que ad suas functiones corporis adiumentis, & instrumentis uon egent, quia nulli corporis parti alligatæ sunt, nimirum memoria, intelligentia, uoluntas, quæ mortis, & interitus expertes sunt, vt suprà est à nobis fusè tractatum, Est igitur ridiculum, & penitus absurdom, quod isti docent, nempè alterius seculi felicitatem esse positam in choris, cantibus, tibijs, & fidibus, & alijs id genus rebus, quæ sensus uostros oblectant, quandoquidem animus corpore solutus, & in aliam uitam translatus, sensibus caret, quos unà cum corpore amisit: & idcirco nihil percipere ualet eorum bonorum, quę ad corporis sensus spectant, sed eius felicitas consistit in triū spiritualium facultatum actionibus, nimirum in functione memorię, qua semper est memor eorum bonorum, quę possidet, in actione intellectus, qui est omni sapientia plenissimus, utpote qui omne uerum, cuius mēs hominis capax est, cognoscit perfectè absque ullo errore, deceptione, & lapsu, neque enim ulla falsitate, aut mendacio decipitur, neque ullis ignorantię tenebris obscuratur, nec alicuius rei discendæ studio, & desiderio tenetur, & in operatiooe uoluntatis, qua semper iucundissimo quodam amore diligit Deum, qui est summum, & infinitum bonū, & his actionib. expletur, & satiatur animus, dulcissima omnium bonorum, quę possunt expeti, possessione contentus.

Felicitas hominis post mortem in quo cōsistat.

Caussa cur in errores inciderint Iaponij.

Porrò caussa, ob quam in huiusmodi errorē prędictę sectę incurrerunt, fuit, quia cum homines essent sensuum voluptatibus, & corporis delitijs dediti, ut qui ueneri, & carni indulgerent, intelligere non potuerunt, aut potius noluerūt, alia esse bona hisce sensuum, & corporis bonis longè pręstantiora, & ideo in corporis, & sensuum delitijs, ac uoluptatibus alterius uitę felicitatem ultimam collocarunt, qui sanè plurimum à uero aberrarunt, quia sunt alia bona cęlestia, atque diuina hisce caducis, fluxis, & breui interituris rebus sublimiora: quę coosistunt in cernendo clarè, amando, & possidendo Deum rerum omnium principem, ac Dominum, qui est omnis sapientię fons, & origo, & omnium bonorum auctor; qui solus nostri animi capacitatem implet, & omne oostrum desiderium satiat, intellectum omni sapientia illustrans, & uoluntatem omnium bonorum iucunditate perfundens. AMIDA autem, & XACA, & alij similes FOTOQVI caruerunt huius Dei Optimi Maximi notitia, & iecirco in ijs, quas Iaponijs tulerunt legibus, nihil de eo tradiderunt, imò sibi ipsis uendicarunt honorem, cultum, et uenerationem, quę soli Deo Optimo Maximo debentur. Hinc fit, ut credi nulla recta ratione possit, eos esse saluos, aut alijs salutem conferre potuisse, sed potius ut mendaces aliorum Duces, et uanos hominum Doctores, supplicijs cruciari sempiternis una cum ijs, qui ipsorum vestigia sectati, vitam, et mores imitati fuerunt. Hoc satis est ad secundum caput coarguendum.

Sed & tertio capite docent Bonzij, humanos animos, donec ad prædictam felicitatem, & salutem perueniant, per sex illas cursitare uias, ex uno in aliud corpus migrantes, aliquando dæmonum, aliquando belluarum, aliquando hominum formas indutos: ex quo planè intelligitur, in quanta ignoratione uersentur non solum diuinarum, sed naturalium rerum; manifestissimis namque rationibus ostenditur, fieri nulla ratione posse, ut mens humana ex uno corpore migret in aliud, ita, ut aliquando fiat dæmon, aliquando bellua.

Humanam mentem, ex una non migrare in alteram.

Primo. Quia, mens substantialis est forma, quæ homini uim, motum, sensum, vitam, & naturam præstat, omnis uerò forma substantialis rerum, rebus singulis esse, quod sunt, tribuit, Quare pro uarietate formarum uariæ sunt rerum naturæ, atque substantiæ: & ubi est una, & eadem forma substantialis, ibi nulla potest esse naturæ distinctio: & hinc fit, ut in hominibus sit eadem secundum speciem natura, quia eadem est secundum speciem forma: sed dæmones, ac belluæ diuersas secundum speciem naturas habent, atque homines: ergo fieri nequit, ut eisdem secundum speciem formis constent, & eadem ratione fit, ut mens hominis fieri nequeat dæmon, aut bellua.

Quibus est una, & eadē forma substātialis, ibi nulla potest esse naturæ distinctio.

Secundo. Quia inde conficeretur, ut dæmones, belluę, & homines, eandem naturam haberent, quod nullus dicere potest, qui sit rationis compos, & mentis humanę particeps.

Tertio. Quoniam (quod suprà probatum est) ut substantialis forma cum sua materia coniungatur, necesse est, vt materia prius debitè pręparetur pro formę, quam suscepturą est, conditione: sicut forma ignis in lignum debito calore, & siccitate inflammatur: & pro diuersitate formarum substantialium diuersæ sunt affectiones, & pręparationes materię, quę sunt uelut ornamenta, quæ forma ad suum in materiam aduentum postulat. At in belluarum, & hominum corporibus diuersę penitus affectiones, & qualitates sūt, fieri igitur non potest, ut hęc tam diuersa corpora eadem secundum speciem forma imbuantur, sed potius sicut diuersæ sunt corporum dotes, ita diuersę sunt formę.

Materiam esse præparandam pro formæ, quam suscepturą est conditione.

Diuersas esse qualitates in belluarum, et hominū corporibus.

Quarto. Quia vt suprà etiam ostendimus, belluarum animę sunt secundum se materiatæ, & quę oriuntur, & pereunt, ut quę iuxta naturam suam ex corpore pendent, & nullā actionem habent, quę corporis adiumentis non egeat, sed humanæ mentes sunt immortales, omnis interitus expertes, materię non obstrictę, nec obnoxię, à corpore liberę, & immunes, quarum uires, & facultates memoria, intellectus, & uoluntas nullis corporum instrumentis alligantur, non igitur fieri potest ut humana mens sit belluarum forma.

Belluarum animas esse per se materiatas.

Quinto. Quia mens humana, ut diximus hactenus secundum intellectum, & voluntatem ex corpore non pendet, nec est corporatorum instrumentorum legibus obligata, uel astricta omnino, ut quæ sine ullo corporis adminiculo suis potest commodè fungi muneribus, nimirum intelligendo, & amando, ergo si mens humana in belluarum corpora sese recepisset, pro nutu, atbitrioq. suo posset intelligere, & appetere, & amare, quę uellet; siquidem in his uitæ functionibus corporis instrumentis non eget, at oppositum omnino in belluis comperimus, Est igitur penitus absurdum, & à uera ratione alienum, quod isti de tertio hoc capite docent, nimirum mentem humanam ex corpore uno in aliud migrare, & per sex illas uias summa celeritate loca transcurrere, Hinc apertè concluditur, totam istorum doctrinam esse falsam, ineptam, ridiculam, omnis inscitiæ plenissimam, & ita iure optimo communi omnium doctorum Iaponensium consensione etiam ipsorum Bonziorum sententia confutatur.

Mens humana secundum intellectum, & uoluntatē ex corpore non pendet.

Veruntamen, quæ in quarto capite docent, ex omnibus quæ hactenus dicta sunt, facilè intelligitur, eos vehementer falli, cum dicunt, posse hominem in hac mortali vita ad primi rerum omnium principij naturam, & dignitatis fastigium peruenire: quasi homo possit exactè res cognoscendo, & meditatione penetrando, eam vitę trāquillitatem adipisci, quam summus rerum Princeps in seipso habet. Nam, cum hic primus rerum opifex sit Deus Optim. Maxim. qui est infinitus, immensus, vndique perfectissimus, omnipotens, totius mundi auctor, dominus, conseruator, & rector, fieri nullo pacto potest, vt homo, vel in hac, vel in alia futura vita ad huius primi principij naturam perueniat: nec potest homo eam vitæ statum, & conditionem assequi, vt nihil penitus intelligat, nullum bonum expetat: quia in summa inscitia, ac in summa imperfectione abiectissimè iaceret: imò potius maxima vitæ perfectio, & tranquillitas, ad quam homo potest in hoc sæculo prouehi, posita est in bene ordinata, & instituta suarum actionum ratione, qua sui animi affectiones, & motus ita temperat, vt rationi pareant, & ratio summo rerum principi Deo obtemperet, & nullatenus impediatur, aut abstrahatur è veri Dei cognitione, amore, & cultu. Hæc enim vera,

& germana huius uitæ perfectio, hæc vera tranquillitas, quæ in hoc seculo potest obtineri. Porrò quia animus dum est in hoc mortali fragili, & infirmo corpore, nequit summum rerum Principem Deum ita contemplari, atque ita diligere, vt deberet, quia passim ab eo diuellitur, & in uaria studia citò distrahitur, ideò in hoc seculo eum nunquam vitæ statum retinere potest, ut beatus sit: in alia tamen futura vita summa felicitas comparatur, quæ in clara Dei Opt. Max. uisione, & amore consistit, ut dicemus, cum de ultima hominis fęlicitate tractabitur. Itaque ex his omnibus efficitur, ut falsa sit, & prorsus absurda omnis Iaponensium sectarum doctrina, quam isti appellant disciplinam ueritatis, in abditis rerum arcanis contentam.

Leges a Iaponijs latas, esse falsas, & iniquas: salutem per eas nullam conferri: earum cultores damnatum iri. Cap. VI.

Iam uerò planius ostendenda est legum Iaponiarum iniquitas, & falsitas, sumptis argumentis ab ijs, quæ in istis legibus traduntur, docentur, permittuntur, præscribuntur, quæ profectò detestabilia sunt, omni æquitati, & rectæ rationi aduersa. Vt uerò nunc alia taceamus, quæ millies secum inuicem pugnant, & in quibus summa est inscitia, stultitia, & amentia, pauca hic attingenda sunt absurdiora, & detestabiliora.

Idololatria legib. Iaponicis pscripta

Primo omnes Iaponiæ sectæ, & leges vbique Idolorum cultum præscribunt, quod est inter peccata, & crimina grauissimum: & scelus cũ recta ratione pugnans. Idololatriam vocamus crimen, quo honorem, & cultum soli summo rerum principi Deo Opt. Maxi. ut huius mundi conditori, rectori, & conseruatori debitum, in hominum mortuorum, vel dæmonum, vel aliarum rerum effigies, & simulacra traosferimus, vt fit ex præscripto legum Iaponensium, quibus præcipitur coli, & adorari CAMI, FOTOQVE, dæmones, & alia sexcenta portenta, & monstra: à quibus supplices Iaponij petunt, & sperant in hoc mundo beneficia, & in alio salutem sempiternam: manifesta ratione comprobatus hoc crimen, & scelus esse detestatione, & iniquitate plenissimum: nam cum Deo rerum omnium Domino pugnat apertè, & illi quasi bellũ indicit: & qui huiusmodi crimeo perpetrant, quã-

Quantũ scelus Idololatria.

tum est ex parte ipsorum, Deo summo rerum parenti, & auctori gloriam, honorem, dominatum, & potestatem eripiunt, & eius naturam euertũt, & dissipant: quia Dei in hoc mundo notitia extincta, & è medio sublata, diuinos honores, & cultus dæmoni impendunt, qui est utilissimus, abiectissimus, impudicissimus, immundissimus, & perditissimus, ac flagitiosissimus omnium spirituum, qui sunt à Deo procreati, qui mortales inimicitias gerit cum Deo auctore suo: quique hominum aoimos perdere cupit auidissimè.

Nota.

Sicut nullum crimen in Regem, ac Principem potest grauius admitti, quàm cum è suo regno pellere, è regiæ dignitatis gradu deijcere, & alium in summum regiæ amplitudinis fastigium euehere: ita summa est in Deum iniuria, summum in eum scelus admittitur, cùm diuinus honor, & cultus, qui ipsi soli debetur, in alium transfertur, ipsi detrahitur, alij tribuitur. In istis Iaponicis sectis, & legibus, Dei notitia penitus extinguitur; deletur diuinus cultus, & honor adimitur; ad dæmones, atque ad CAMI, ET FOTOQVI homines mortuos traducitur. Sunt igitur iniquæ leges, & falsæ. Item quis non videat, apertam iniuriam fieri alteri, cum ab eo aufertur debitus honor, u alijs tribuatur, quibus nulla ratione debetur? & quò dignior, & superior est is, cui honor eripitur, eò est grauior, & atrocior iniuria: sed summus rerum princeps, ac Dominus Deus est infinitum, & immensum bonum, & cui infinitus honor, & gloria debetur: ergo summa est iniquitas, summa iniuria, summum scelus, ipsi diuinum cultum, & honorem detrahere, & in alios transferre, qui sunt ipsius potestati, & imperio subiecti.

Secundo. Ex istis Iaponicis sectis, & legibus constat, Bonzijs esse arctissimè interdictum fœminarum usum, nam in Bonzijs omnem cum fœminis coocubitum, ut rem fœdam, turpem, & detestabilem damnant: at vsum puerorũ permittunt, imò in eisdem Bonzijs coitum cum pueris approbant, ut rem honestam, & sanctã. Hinc fit, ut iste puerorum usus in Iaponijs passim, & ubique urgeat: quodque peius est, cùm hoc crimen, & scelus post idolorum cultum sit impudicissimum, & immundissimum, & maximè detestabile, suasu tamen Bonziorum res honesta, & sancta censetur. Porrò istum puerorum vsum crimen esse grauissimum, & admodum execrandum, & contra rectam rationem, apertè monstratur, quoniam est contra omnem debitum naturæ ordinem, & ita uniuersæ ferè nationes, & gentes appellant hoc detestabile uitium peccatum contra naturam; & quia est turpissimum,

Nefandissimũ peccatũ legib. Bõziorũ permitti.

Cur omnino execrandũ sit peccatum cõtra naturam.

pissimum, & omni execratione dignissimum, solet etiam vocari peccatum nefarium, quod perinde est, ac si dicatur, peccatum, quod quia est impudicissimum, & immundissimum, nec nominari debet. Quod autem omnem debitum naturæ ordinem hoc crimen euertat, & tollat, cōstat manifestè. Primò, quia natura rerum ortum, procreationem, & multitudinem procurat, at hominum ortus, & procreatio fit, conseruatur, & retinetur fœminarum vsu, non puerorum, & ita constituit Natura fœminarum vsū, non istum turpissimum cum pueris concubitū, neque enim ex ipso oriuntur, procreariue possunt homines, imò isto tam impuro, & immundo masculorum coitu omnis hominum procreatio impeditur. Est igitur iste puerorum vsus spurcissimus, & qui debitum naturæ ordinem dissipat. Item belluæ ipsæ, & cęterę animantes rationis expertes, quarum actiones natura diriguntur, nullum alium concubitum agnoscunt, nisi maris cum fœmina, viri igitur, qui relicto, & spreto fœminarum vsu, cum masculis coeunt, omnem debitum, & à natura institutum ordinē euertunt, peioresque fiunt ipsis belluis, mutisq; animantibus. Est itaque hoc crimen detestabile maximè, & obscęnissimum. Item, Deus, & natura singulis rebus attribuit vires, facultates, & instrumenta apta, & conuenientia ad suas naturales functiones, verbi gratia ad incessum pręstitit hominibus, & bellujs pedes, oculos ad aspectum, aures ad voces, & sonos audiendos, itaq; pro ratione functionum, munerum, & finium cum rebus omnibus debita, & accommodata instrumenta communicauit. Sed vnà cum viro fœminam Deus procreauit, vt vir consortem haberet, cuius opera, & vsu hominum ortum procuraret, & fœminæ destinatus est vir, vt socius, cuius opera semen hominum procreationi aptum reciperet, & ita conciperet fœtum. Puerorum igitur vsus contra totum debitum naturæ ordinem est, fœminarum usus natura est institutus, vt idoneus, & aptus ad homines procreandos. Insuper nemo est sanæ mentis compos, qui indignum non iudicet, ut uir adultus, & prouectæ ætatis utatur V A C A X V. Item quis non uideat, rem esse spurcissimam, & omni detestatione dignissimam, uirum esse tam effœminatum, mollem, ut muliebrē usum, & officium præstet abiectissimè? nefas igitur est, ut pueri fœminarum muliebrem usum exerceant, si enim hic usus pueris liceret, liceret quoq; uiris adultis, imò etiā ipsis fęminis, siquidem est idem uas naturale, nec quia puer adolescit, mutatur natura hominis, at uirum munera, & functiones muliebres obire in hac re, obscęnissimum est, impudicissimū est, abiectissimum est: est igitur hoc flagitium admodum detestabile, turpissimum, & contra omnem debitum naturæ ordinem.

Procreationem impedit.

Belluas non agnoscere cōcubitū aliū, quam maris cum fęmina.

VACAXV.

Item si quis orizam, aut frumentum seminasset in tabulis, uel saxis, iure diceres, eum esse hominem stultum, & insanum, & mente, ac ratione captum, nam sementem facimus, ut metamus, ut fruges colligamus, at nisi semina mandentur terræ aptæ, & idoneę, & ad semina suscipienda præparatæ, nullæ messes, nullæ segetes prouenire possunt, semen humanum est à natura institutum ad homines procreandos, vt ipsa experientia didicimus, committi ergo debet uasi, & loco legitimo, & ad id à natura destinato, alioqui enim (sicut frumentum seminatum in tabulis, uel saxis) amittitur, itaque contra debitum naturæ ordinem extra legitimum, & solitum fœminæ uas seminatur, est igitur puerorum usus contra rationem, & contra ordinem à natura in hominibus constitutum, & sic execrabilis.

Similitudo qua peccati tanti fœditas monstratur.

Insuper, id dicitur contra naturam, quo utimur contra finem, & ministerium naturale, & debitum: at est à natura institutum, siue in pueris, siue in uiris, siue in fęminis, vt redundantes, & supereffluentes potus, & cibi fęces, & excrementa egerantur, & emittantur è corpore, ergo ij, qui eo utūtur ad semen hominis recipiendū, naturæ ordinem peruertunt, & ob eam rem iste abusus interdictus est siue in pueris, siue in fęminis, siue in uiris, & quia crimen est omnino execrandū, & spurcissimū, fuit diuina lege sancitum, ut siue masculus siue fęmina, quę se hoc flagitio pollueret, occideretur, è medio penitus tolleretur, & hinc ēt fit, ut in Christianorum Prouīcijs, & regnis huius fędissimi criminis rei, interfecti comburantur, ut tam usus, quam memoria eorum funditus deleatur, & peccatum tam spurcum, & fędum penitus extinguatur, quare hinc intelligitur quales sint Iaponiæ leges, & sectæ, quæ hunc impurissimum puerorū abusum permittunt ut mundum, honestum, & sanctum.

Tertio. In Iaponicis legibus, & sectis prohibetur cœdes multorum animantium rationis expertium, ut quæ CAMI, ET FOTOQVI dicata, & sacra censetur, tamen res bona, & sancta permittitur hominum occisio, qua sese inuicem homines interimunt, imò etiam se ipsos necant, & credunt hoc ipso, non solum suis CAMI, ET FOTOQVI rerum gratissimam facere, sed etiam fieri se CAMI, ET FOTOQVI, & in Diuorum numerum ascribi, hinc fit, ut multi seipsos in mare proijciāt, & submersi, & obruti aquis intereāt: alij se uiuos humi sepeliant: alij sese ignium flammis committant, & uiui exurantur, alij ex altis rupibus se præcipitent, & discerpti, ac dilacerati miserabiliter pereant. Porrò quia seipsum occidere, ut res bona, & sancta habetur, eo miseriæ Iaponij deuenerunt, ut passim homines leuibus de caussis suum uentrem discindant, matres filios interimant, aliquando fœtus pestiferis herbis enecent, aliquando compressis faucibus crudeliter suffocent in lucem editos, quæ omnia manifestè rectę rationi aduersantur, & ipsam naturam subuertunt. Est hoc delicti genus, flagitium grauissimum, & admodum detestabile: nam res vnaquęque naturaliter seipsam tueri, & cōseruare conatur: Iure homines suam

Tertiū absurdum in legib. Iaponiorum, cædes quorūdam animantium.

Hominum volūtaria cędes permittitur.

Vnumquodque naturaliter seipsum cōseruare conatur.

vitam

vitam defendunt: vnde insitum est à natura rebus singulis desiderium propulsandi iniurias, ee pellendi vim, fugiendi contraria, & suæ saluti, vitæ, & naturæ noxia, & aduersa vitandi, quare hominē seipsum necare, cū hoc sit sibi ipsi vitā, & naturam eripere, est contra omnem rectam rationem, & contra debitum ordinem, quem in rebus natura constituit. Item id euertere, quod natura construxit, & fabricauit, est sanè naturā ipsam persequi, naturæ bellum indicere, cum natura dimicare, cum fœtus in matris vtero fouetur, & alitur, cum sensim natura perficit, vt tandem in hominem euadat, membra effingit; ossa corroborat, corpus format, vt animum à Deo Opti. Max. conditum suscipiat infusum, ergo subuertere hoc naturæ opus, hanc naturæ fabricam diruere, & impedire tantum naturæ conatum, & studium venenis, & herbis mortiferis adhibitis, est profectò cū natura ipsa pugnare. Item belluę omnes, licet earum multæ sint natura sæuę, immanes, naturaliter suos fętus, & filios diligūt, & eos tuentur, & fecāt anxiæ, & diligenter, fœtus solicitè & cautè edunt in lucem, editos ꝓprij lactis subministratione nutriūt, donec adolescant, confirmentur, & robusti fiant, ad hæc enim ipsa natura matres instigat, impellit, & quodam instinctu cogit, ergo matres dū suos filios occidunt, vel cum gestant in vtero, vel postquam produxerunt in lucem, totam naturam subuertunt, & maior est in hominibus sæuitis, quàm in belluis, & feris ipsis cernatur.

Quartum absurdum in legibus Iaponiorū Inuocatio Dæmonis.

Quarto in istis Iapoiij sectis, & legibus continetur, homines, quantumuis innumeris sint polluti flagitijs, hoc solo, quod inuocent NAMV AMIDABVT, vel clament FORENGVEQVIO, vel alium dæmonem nominent, continuò ab omni peccatorū labe, & macula purgari, quia ipsis hac sola inuocatione vniuersa delicta, & crimina licet alioqui ingentia, & plurima condonantur, nullam ratio nem habent pœnitentiæ, nihil de satisfactione pro peccatis admissis redenda, nihil, de bonis operibus præscribunt, siunt, iniuriam fieri meritis XACA, ET AMIDA, si peccatorum pœnitentia, & satisfactio exigantur, quia satis ipsi pro peccatis doluerunt, satis pœnitentiæ egerunt, satis pęnarum pro hominibus peccantibus exoluerunt, quæ omnia dæmonis sūt inuenta ad seducendos, & perdendos homines, hac enim arte, passim homines delinquunt, intrepidè malè perpetrant, spe vana decepti, & quamuis satis apertè XACA, ET AMIDA merita sint confutata, cum eos æterno supplicio damnatos ostendimus, manifestè tamen, vel hac vna ratione monstratur, prædictā istarum sectarum doctrinam esse penitus absurdam: nam licet is, qui prædictis nominibus inuocatur, Deus verus esset, fieri nequit, ut sola horū nominū inuocatione peccatorum remissio, & venia impetretur, & sola aliquarum uocum ui delicta, & flagitia uniuersa condonentur, neq; enim peccata deleri queunt, nisi nos eorum pœniteat ex animo, & nisi simul firmissimè statuamus, deinceps nos numquàm peccaturos, transgressuros ve Dei, & rectę rationis legem, quod hit probatur argumentis. Primum, quia omne peccatū à nobis commissum propria nostra uoluntate perpetratur, & ita qui uoluntarij uiolata rectę rationis lege naturę ordine & diuinis iussit comtemptis Diuinam maiestatem offendunt, & summa iniuria afficiunt, necesse est, si suorum peccatorum, & scelerum uelint ueniā obtinere, ut à malè agendo resipiscant, insaniorem, & meliorem mentem redeant, uitam emendent per ueram cordis pęnitentiam, quæ malè anteactæ uitæ detestationem, & uitandi posteà peccata, ac bene, & iuxta diuinarum legum præscriptum uiuendi propositum complectitur: nā ratio, & experientia docet, si te quispiam contumelia, vel alia iniuria læsit, nelitque tibi recōciliari, profectò non eum prius tuæ amicitiæ, & beneuolentiæ restitues, quàm eum iniuriæ tibi illatæ pęniteat, quid enim facies si eū nouerís obstinato animo esse te amplius offendendi? num ignosces? condonabis ueniam quærenti occasionem te contumeliosint lædendi? non sanè, immò potius indignaberis nehementius in eum, ut qui tibi illudit, & mentitur, licet supplex pęnitentiæ signa præbeat, & ueniam petat, cum eius animum probè noscas. Deus autem Opt. Max. omnium animos, corda, & cogitationes, quamuis alijs occultissimas, exactissimè nouit, parum igitur prodest, si peccandi uoluntatem, & animum non deponas, si per ueram cordis pęnitentiam ad meliorem uitæ frugem non redeas, licet alioqui ipsius nomen ore clames. Secundo. Deus est optimus, iustissimus, rectissimus, peccator uerò malus, iniquus, prauus, opus igitur est, ut peccatorem sui delictiex animo pœniteat, nimirum malē anteactam uitam odio habeat, & detestetur, & statuat apud se, nullum unquam crimen patraturum posteà, si uelit sibi suorum peccatorum ueniam condonari, nam Deus, cum optimus sit, non potest non odio habere, & detestari peccatorem, quamdiu peccator est, & peccator tamdiu peccatorum labe, & sordibus polluitur, quamdiu peccandi uoluntatem non abijcit. Tertio multa sunt peccatorum genera, quibus non solum Diuina Maiestas uffenditur, sed etiam proximis iniuria, & damnum infertur, qualia sunt furta, rapinæ, latrocinia, adulteria, quare si is, qui huiusmodi peccatis proximum lædit absque ulla restitutiõe damni, iniuriæuē satisfactiõe diuinitus absolueretur à culpis per solam diuini nominis inuocationem, Deus fuisset iniustus, sicut iniquus Rex aliquis esset, qui furibus, latronibus, prædonibus, & raptoribus ueniam concederet nulla facta furti, rapinæ, & prædę restitutione, quare absurdum est, & cum recta ratione pugnans, quod isti docent, nempè, homines suorū peccatorum, & scelerum ueniam obtinere per solā horum nominum inuocationem, NAMV, AMIDABVT. Quarto, hæc doctrina ansam, & occasionem præbet hominibus, ut malè uiuant, & iniqui multo peiores fiant; ita ut inter

Pęnitentiam peccatorum esse necessariam & cur.

Deus omniū animos, corda & cogitationes optimè nouit.

Quid dēat facere peccator, cum ad pœnitētiam redit.

Tamdiu peccator peccatorum labe polluitur, q̄diu peccandi voluntatem non abijcit.

Absurdum est homines obtinere veniam suorū scelerum per solam inuocationē Diui ni nominis, nisi prius satisfecerit cui debeant.

NAMV AMIDABVT.

Doctrina Iaponiorũ occasionem præbet hominibus ut peiores fiant nulläque ratio habeatur honestatis, & turpitudinis.

ter homines nulla ratio habeatur honestatis, & turpitudinis: quoniam si sola horum nominum inuocatione NAMV, AMIDABVT homines veniam, & salutem impetrant, & assequuntur, cum facillimum sit hæc nomina clamare, absque vllo rationis fræno, legisuè metu homines furta, & latrocinia patrabunt, plurimorum cædes efficient, in omnium scelerum, & flagitiorum genera pro libidine sua prolabentur, vt qui facilem suorum omnium peccatorum remissionem habent, inclamando solum NAMV, AMIDABVT: & ita id experimento in Iaponiorum regnis didicimus, vbi peccata bibi solent tam facilè, quàm bibi aqua consueuit, & ubi eo ignorantia, & cæcitas processit, vt scelera omnium impurissima, atrocissima, & maximè detestabilia impune licere & honesta esse existimentur, qualia sunt, quæ suprà retulimus.

Cur Iaponij tantis calamitatibus affliguntur.

Hinc absque dubio sanè tot, tantisque calamitatibus, & malis perpetuò Iaponij afflictantur, plagis iusto Dei iudicio immissis puniuntur, vt debitas suorũ scelerum pœnas luant, assiduis vndique bellis diuexantur, continuis sese cædibus enecant, fame, peste, & alijs sexcentis ærumnis, & miserijs premuntur, exitiosis subinde ortis coniurationibus trepidant, sese inuicem defraudant, & passim decipiunt, vbique doli, fraudes, & insidiæ dominantur, seruus hero fidem non seruat, hominum pacta, & fœdera violantur, ita ut inter eos nulla pietas, misericordia nulla, nulla charitas esse videatur, siquidem sæpe seipsos intetimunt, & alij alios impunè trucidant, filij suos parentes impiè necant, denique tot criminum, execrandorumque scelerum genera regnant, vt apertè colligatur, quales sint Iaponienses leges, & sectæ, vt quæ talia impunè permittunt, imò etiam probant, hoc satis erit ad istas omnes Iaponias sectas confutandas, siquidem planè constat, tam eas, quæ nullam aliam uitam futuram, nec bonorum præmia, nec ulla malorum supplicia constituunt, quàm eas quæ in alio sæculo alteram vitam, & bonorum felicitatem, meritorum remunerationem, & malorum pœnam annunciant, esse Dæmonũ inuenta, ad seducendos, & perdendos homines, & esse hominum fraudes, & quasdam confictas fabulas ad alios decipiendos, ad quæstum comparandum, ad opes expiscandas, ad populorum beneuolentiam conciliandam, ad captandam fidem, & auctoritatem, & vt istæ humanæ fabulæ tamquàm leges probarentur, & colerentur ab omnibus alijs, curatum est, vt plausu, & approbatione populorum reciperentur, & ita constitutæ sunt leges non seueræ, non rigidæ, non acres, sed laxæ, remissæ, leues, quæ docent, facilè cuique patere aditum ad salutem, & felicitatem sempiternam, facile peccata, & scelera condonari, & deleri, simul etiam tradentes, non tantam esse flagitiorum prauitatem, vbique peccatorum turpitudinem minuentes, quibus omnibus rectè viuendi habenæ laxantur, & honestas eijcitur, & quilibet ventri, sensibus, & carni indulget, ita vt vbiq; & passim peccata dominentur.

Christianorum Legem, & Doctrinam esse à Deo latam, & traditam: Ex hac vna veram, rectam, & certam viuendi normam existere; quæ homines ad salutem sempiternam adducat, cuique fides necessaria sit. Cap. VII.

SVperest, ut agamus de ea lege, quam Christiani, id est Christi cultores sectantur, & colunt, vt simul etiam inuestigemus, num Christianorum lex, & doctrina sit à Deo Optimo Maximo lata, & tradita, ita ut ea sit uera, recta, ac certa viuendi norma, quæ homines ad felicitatem, & salutem sempiternam perducat, quod profectò hisce sequentibus rationibus comprobamus.

Quęnam sit ea lex, quæ sola est à Deo, quęque hominib. salutẽ affert.

Primum. Illa lex sola est à Deo, & est vera, & recta vitæ regula, quæ potest hominibus salutem animorum præstare, at ea sola potest homines saluos facere, quæ docet, & tradit veram veri Dei notitiam, cultum, & Religionem, ac charitatem, quia solus Deus verus est, qui potest hominibus salutem perpetuam conferre; cæterum sola Christianorum lex est, quę docet, & continet ueri Dei ueram notitiam, cultum, Religionem, & charitatem, sola igitur lex Christianorum est lata, & tradita à Deo, & quæ possit homines saluos efficere. Secundo, lex lata à Deo est pura, omni ex parte recta, sancta, ab omni immunditia penitus abhorrens, aliena prorsus ab omni errore, tota undique perfecta, quę docet homines omnem uitæ perfectionem, et

Christiana lex lata est à Deo pura, & ex omni parte perfecta.

sanctitatem, sicut Deus ipse est totus secundũ se perfectus, purus & sanctus. Porrò sanctitas, & vitæ puritas non solùm in externis cęremonijs consistit, sed in moribus etiam internis voluntatis, & mentis, in animo enim tanquam in sede sunt virtutes, & vitia, ob eam rem lex, quæ iusta, recta, & sancta est, & veram Dei cognitionem ostendit, non solùm ritus, & cultus externos præscribit, & externa opera interdicit, vel præcipit, sed etiam curat, vt totus interior hominis animus sit bene cultus, & mundus, & homines sint puri, & sancti corpore, & animo, sicut enim homo ex his duabus partibus constat, sic tam corpore, quàm animo bene dirigi, ornari, & perfici debet, at sola est Christianorum lex, quæ puram & integram corporis & animi sanctitatem præscribit, vt quæ tradit veram Dei notitiam, cultum verum, Religionem, & charitatem.

Sanctitas vitæ in quo cõsistat.

Quid lex quæ sancta & iusta sit, efficiat in hominibus, & hæc sola est Christianorum lex.

Tertiò, ea lex, quæ est à Deo lata, omni ex parte est rectæ rationi consona, nihil debet habere stultum, falsum, impetrum, non debet, quæ turpia sunt, praua, & iniqua approbare, aut fouere, hæc enim omnia primæ, & summæ veritati, summæ sapientiæ, & bonitati aduersantur, & Deus est prima, & suprema ueritas, sapientia, & bonitas. At reliquæ omnes sectæ præter vnam Christianorum legem, sunt inscitia, stultitia, falsitate, errore, mendacio, & multis contra rectam rationem absurdis plenæ, vt quæ continent ridicula, fabulas, commenta, & multa incommoda, quæ nulla ratione defendi queunt, immo facilè coarguuntur: sola est Christianorũ lex, quæ tota rationi innititur, vel auctoritati, & testimonio diuino, quo multa creduntur, vt diuinitus hominibus patefacta, ita ut hæc Christianorum lex summa sit sapientia constituta, & talis, vt suorum dogmatum, vel rationem reddere, vel veritatem diuina auctoritate valeat comprobare, & quæ reliquas aliarum nationum, & gentium sectas confutare queat, nec tamen ab vlla possit conuinci. Sola igitur Christianorum lex est à vero Deo condita, & stabilita, hoc in Iaponia passim experientia docet: nam Doijcorũ vnus si cùm Christianis quattuor dies in Ecclesia versetur, omnium literarum alioquin rudis, & imperitus, qui literas numquam didicerit, potens est, & idoneus ad Bonzios Iaponiorum Doctores, & duces coarguendos, cum ipse tamen ab eis conuinci non possit. Satis ergo concluditur, sectas Iaponiorum falsas esse, & mendosas, Christianorum uerò legem esse uerissimam.

Lex quæ lata est à Deo nihil habet stultum, aut falsum quod quidem habent reliquæ omnes sectæ præter unam Christianorũ legem.

Sola Christianorum lex à Deo cõdita.

Quartò, Christianorum lex iam inde ab initio mundi conditi cœpit, quandoquidem Deus ipse ueram sui ipsius cognitionem, & cultum, ac Religionẽ hominibus exhibuit, quæ durauit hactenus, à primis hominum parentibus in posteros continuata successione transmissa, & extabit semper, quamdiu totus hic mundus integer permanebit, numquam abrogabitur, numquam vlla ipsius sententia, aut dogma mutabitur, cum tamen ceteræ leges, & sectæ subinde abrogentur, tollantur, & varientur, & cum passim hominum opiniones mutari cernamus, Christianę legis sententię, & placita numquàm per tot annorum sęcula mutata sunt, aut mutabuntur posthac. Hęc igitur sola Christianorum lex est à vero Deo auctore lata, & ita immutabilis est, sicut Deus conditor ipsius est immutabilis.

Ab initio mundi cępit, & usque ad finem integra permanebit.

Quintò, lex Christianorum sępius innumerabilium doctissimorum hominum iudicio est approbata, sępius discussa, examinata, nam, vt verę, & probatę historię commemorant, sępè grauissimi, & sapientissimi uiri ex uarijs mundi regnis, & partibus conuenerunt, ut de Christianę legis ueritate tractarent, atque dissererent, & tamen semper communi omnium consensione non solùm recepta, sed etiam laudata est. Item cum hęc Christianorum lex tam seuerè carnis, & sensuum delitias, & uoluptates coerceat, uitijs resistat, cum mundanorum hominum libidinibus assiduum bellum gerat, uirorum tamen doctissimorum, Regum, & Principum potentissimorum iudicio est commendata, & libenti animo suscepta, & culta, quis non uidet homines alioqui sapientia, & literis conspicuos, iudicio, & consilio graues, opibus, potẽtia, honorũ, & dignitatum titulis illustres, mundi delicijs delicatos, molles, tam libenter Christianę legis iugo, carni, & sensibus alioqui duro, seuero, & rigido sese subdere non potuisse, nisi huius nostrę legis ueritate compulsos? Item, unde est, ut innumeri uiri doctissimi diuersarum regionum, linguarum, & gentium maximo interuallo distantium, qui sese inuicem alloquentes intelligebant, infinita penę librorum uolumina conscripserint de Christianę legis ueritate tractantia, in quibus est summa sententiarum, & dogmatum consensio, summa argumentorum, & rationum concordia, qui fieri potuit, ut omnes tã facilè consenserint, cum alij aliorum scripta nõ nossent, non legissent, nisi quia veritas erat vna, vnus Deus, una lex verissima, certissima, quam omnes probabant, in quam omnes consentiebant, eos intus mouente Deo, & suę diuinę gratię lumine dirigente?

Christianæ lex doctissimorum hominum iudicio approbata.

Christianæ legis cum vitijs bellum.

Sextò, hęc Christianorum lex fuit sanctissimorum hominum ministerio promulgata, qui sanè cum essent omni uitæ, & morum integritate clarissimi, eam legem non prędicassent, nisi purissimam, sanctissimam, & à Deo hominibus latam probè cognouissent. Item hęc Christianorum lex quãtum ad ea dogmata, quę ex Deo reuelante tradita, & accepta credit, fuit multorum uirorum, quos misit Deus, uaticinijs prænunciata multo ante tempore, quàm contigerint ea, quæ tempore procedente nouit, & credidit, ut id non solum Christianorum historiæ, sed etiam Iudæorum, & Gentium scripti libri prodiderunt: nam licet Iudęi, & Gentiles Christiani nominis, & Religionis fuerint hostes, nõ potuerunt tamen rei veritatem inficiari, quę ipsorum tempore euenit. Sola igitur Christianorum lex est à Deo lata, siquidem tanto tempore ante prænunciari non potuisset, nisi ea di-

Christiana lex ministerio sanctorũ virorum promulgata.

Vaticinijs prænunciata.

uino

uino afflatu reuelata hominibus fuisset.

Septimò, hanc Christianorum legem non solum promulgarunt, & prædixeruot ante multa secula Sancti Dei serui; quos nos Christiani Prophetas vocamus, idest, homines diuino inflato illustratos, qui ventura, siue futura præcognoscunt, & prænunciāt, sed etiam eam vltimua prædicauit in terris ipse Deus, & comprobauit, ac confirmauit, innumeris editis miraculis, vt eam tanquam legem latam à Deo susciperent, colerent, & seruarent vniuersi, quæ facta diuinitus sunt in terra, mari, & cælo, multis à morte ad vitam reuocatis hominibus, restitutio cæcis aspectu, claudis incessu, surdis auditu, & mutis linguæ, & sermonis vsu; ventis diuino imperio parere compulsis, sæuis maris procellis sedatis, consistente sole, & suum terris subtrahente lumen meridiano tempore, cùm clarissima esset vndique cæli facies; alij deinde multis confectis miraculis tam apertis, & magnis, & totius naturæ vim superantibus, vt eorum, & multitudine, & magnitudine victi, & coacti homines sese totos huic legis Christianæ iugo subdiderint, vt ex veris, & certis historijs edocti sumus, quas literis mandarunt plurimorum uirorum testimonijs confirmatas ij, qui illis ipsis temporibus vixerunt, quare dubitari non potest de huius Christianæ legis veritate, maior quippe certitudo esse nequit, quam sit ea, quæ ex Deo est.

A Deo miraculis confirmata.

Magnitudine miraculorum homines coacti, sese Christianę Legis iugo subdideruot.

Octauo, quia plurimi Principes, Reges, & Imperatores infideles hanc Christianorum legem penitus abolere summo studio, & conatu contenderunt, ne lex Gentilium tolleretur è medio, & ad hoc præstandum summis, ac sæuissimis tormentis Christianos vexabant, alios innumeris, & exquisitis cruciatibus necantes, alijs bona, & facultates omnes eripientes: alios omni honoris, gloriæ, & dignitatis gradu priuantes, ut à Christianorum lege, & Religione deficerent; & tamen infiniti pene homines, quamuis illis honores, & diuitiæ, ac magistratus promitterentur, morti sese tradiderunt, & vitam potius, quam legem, & Religionem perdere maluerunt, & cùm hæc Christianorum lex tam sit carni, sanguini, & corporis sensibus aduersa, tot hominum consensu approbata est; qui reu era non approbassent, nisi eam esse legem diuinitus latam hominibus certo credidissent. Item nisi lex hæc esset à Deo, illi, qui pro hac lege pugnabant, & acerbissima mortis supplicia perferebant, diuinæ gratię prędidio, & auxilio non iuuarentur, & tamen in medijs ipsis tormentis mira dulcedine, & consolatione recreabantur, & innumera miracola suprà totã naturæ facultatem fiebant; alij in medias ignium flammas ardentes coniecti non exurebantur, sed illæsi, integri, & viui cantica concinebant: alij gladijs nec iugulari, nec eorum capita truncari, nec vulnerari poterant; alij feris bestijs obiecti nihil mali patiebantur, sed potius bestiæ alioqui sæuissimę ad eorum pedes sese abijciebant, eos reuerebantur; alij nullo tormentorum genere interfici poterant, donec ipsi supplices Deum Optimum Maximum precabantur, vt eos ex hac fragili vita migrare sineret, vt ad cæle stem Patriam conuolarent; quibus visis miraculis innumeræ gentes ad Christianorum legem, & Religionem cõuertebantur; itaque aduersarij non solum suis tormentorum generibus hanc Christianorum legem, & nomen delere, & extinguere non valebant, sed etiam tandem victi manus dabant, & huius legis ueritate compulsi ad Christianos sese adiungebant: Christianorũ Legem profitebantur, & hac ratione toto terrarum orbe maxima Regnorum copia est ad Christi cultum, & Religionem traducta.

Lex Christiana nullis persecutionibus aboleri potuit.

Martyrum tormenta à Deo latam legem conuincunt.

Porrò scire nos docet dogmata Christianæ legis, quæ de Deo Optimo Maximo tractant, esse duplicia. Alia enim sunt adeo clara, vt ratio ne naturali efficaci comprobari queant, ita vt intellectus conuincatur, alia sunt, quę fide credi debent, nec minus sunt uera, & certa, quam reliqua, quæ ratione naturali cõprobãtur, hoc autem oritur ex nostri intellectus imbecillitate, & diuinæ naturæ magnitudine, & maiestate. Sicut Sol nõ minus est sua natura aspectabilis, quam cetera colore affecta, quæ oculis obiecta cernuntur, immò est magis sua natura visibilis, vt qui est lucidissimus, atque clarissimus, & cuius lumine perfusi nos reliqua intuemur, sed quoniam aspectus noster imbecillus est, tantum Solis fulgorem pati non potest, nec tantam lucem videre: itaque cernere lucidissimum cæli astrum non possumus, vt noctuæ, & vespertiliones interdiu videre nequeunt, donec appetẽte nocte post Solis occasum rebus tenebræ offundi cœperint. Sic igitur nos Diuina intueri, & contemplari nequimus: Diuina quippe substantia est spiritualis, omni materia, & corpore vacans, infinita, & immensa: noster verò intellectus infirmus, & debilis tantum Diuinæ naturæ splendorem ferre non potest, & ideo nequit omnia Diuinæ substantiæ propria argumentis, & rationibus comprobare, licet ipsa secundum se diuina, uerissima, & certissima siut. Quare sicut stultum esset dicere, non esse lucidum Solem, quia noctuæ, & uespertiliones eum uidere non possunt, sic insanum est profectò, dicere ne ritates Diuinæ naturæ proprias, quas in seipso Deus habet, non esse certissimas, quia eas noster intellectus capere, comprobareve ratione non potest, hoc idem alio exemplo intelligitur. Certum est enim homines intelligentia, & ratiocinatione præstare, sed quia rerum aliç sunt alijs difficiliores, sublimiores, & occultiores, & hominũ captus alius perspicacior alio, fit hinc, vt non omnes res eodem modo percipiantur, nec omnes homines possint eãdem rem capere. Hac enim ratione variç artes, & disciplinæ sunt excogitatę, nam alij has, alij illas inuenerunt, alij has res inuestigarunt, alij alias suo ingenio perscrutati sunt, & hoc interest inter sapientem, & doctum, atque inter insipientem, & imperitum hominem, quoniam sapiens, & peritus utpote disciplinis instructus, multa percipit, quæ

Dogmata legis Christianę quę de Deo tractãt, duplicia.

Intellectus noster imbecillus respectu naturę Diuinę.

Intellectus noster noctuę comparatur.

PVLCRVM

Hominum alij alijs perspicaciores. Varię artes vnde.

Discrimen inter sapientem, & doctum.

quæ rudis non potest. Quare sicut magna esset inscitia, si quis imperitus negaret, quòd à magno Doctore constanter asseritur, quia ipse illud percipere non potest, sic sanè summa esset insipientia, si quis dicat, hoc aut illud, quod Deus de seipso dixit, verum esse non posse, qa nos illud capere, vel ratione ostendere non valemus. Itaque Diuina aliqua sunt, quæ tametsi nos ingenij nostri exiguitate probare non possumus, verissima sunt, & ideo ea credi oportet,

Fides Deo habenda. Fides tanquã conspicillũ.

nõ ratione cõprobari, fides debet haberi Deo, qui ea dignatur hominib. patefacere. Fides porrò in hisce rebus Diuinis, quæ ratione ostendi nequeunt, est sicut oculare specillum, nam sicut oculi acies infirma rem procul distantem nõ cernit, adhibito tamen specillo eam videt, sic mens hominis infirma, cum ratione naturali cõsequi nequit, quæ sunt diuinæ substantiæ propria, fidei lumine iuuatur ad credendum, quæ

Fides quid.

Deus voluit nobis reuelare. Ergo fides est donum naturam superans à Deo hominibus collatum, quo firmissimè creduntur Diuina, & super naturalia mysteria, & arcana diuinitus reuelata,

PVLCRVM

quæ ratione naturali cognosci nequeunt. Addo; si quis sese aliquo procul conferre velit, dũ terrestre iter conficit, pedibus incedit, vel equo vehitur: At, dum mare traijcit, nec suis, neque equorum pedibus vtitur, sed nauim conscendens, mare traijcit, sic qui vltra naturæ uires ad Diuina conscendere intelligendo uoluerit, siue peritus, & doctus sit, siue inscius, & rudis, siue magnus, necesse est, vt fidei sese committat. Prę terea, sicut traiecturus mare se Nauiculario tradit, ut ad optatum portum appellat, sic qui fidem recipit se Deo duci committere debet.

Fides velut nauis. Deus velut naucleus.

Est igitur fides ueluti nauis, qua per supernaturalia uehimur, & Deus ipse fidei Diuinę auctor est veluti nauicularius, cuius fidei addicti ad supernaturalia tanquam ad tutissimum portum perducimur, & quæ naturæ ingenio, ac uiribus perquirendo consequi non possumus, fidei ministerio, & Dei ope, & beneficio obtinemus, fidem enim Deo Optimo Maximo præstamus reuelanti nobis, quæ propria in se habet. Porrò, quia ueritas est maximè nostro intellectui consentanea, quantumuis eam ratio naturalis non assequatur, non capiat, non demonstret, conuincitur tamen ad eam credendam hisce

Intellectus quo conuincitur ad capiendam veritatem. Ab immensitate Dei.

præcipuè rationibus. Prima, qua intellectus noster probè nouit, se esse satis infirmum, at Deum esse substantiam immensam, vt non magis eam possit capere, quam vniuersam pelagi aquam intra ualculum exiguum cõcludi liceat.

Ab mirabilibus effectis quæ credimus.

Quinetiam experimento docemur, plurima fieri, quæ reuera mira esse cognoscimus, admiramur, suspicimus, caussam eorum nescimus, quo pacto fiant, ignoramus. Item multæ sunt in stirpibus, gemmis, metallis, & animantibus uires, & facultates, quæ nostram notiam effugiunt, quid ergo mirum, si multa diuina sint, quæ nos omnino lateant? & sicut uires rerum abditas, & occultas credimus, & si nos fugiunt, sic multa diuina oportet nos credere, licet nostræ mentis captum exuperent. Atqui licet multa Diuina assequamur, intelligimus tamen esse creditu dignissima, atque à ratione abhorrentia, non absurda, non incommoda.

A multis, quę nesciuntur, ac tamen creduntur.

Addo. Mens nostra naturali ratione ducta cognoscit, Deum esse primam, & summam ueritatem, quæ nec falli, nec fallere, nec mentiri potest, & omne dictum à Deo esse uerissimum, atque certissimum, quamuis homo id intelligendo non consequatur, sed simul etiam intelligit, quæ Christianorum lex de Deo supernaturalia præcepta tradit, ac docet, tametsi ratione naturali non probantur, dignissima esse creditu, esse admodum consona, nihil cum recta ratione pugnare: ergo natura mens credit prudenter, ac sapienter, quæ lex Christiana præscribit.

Ab vita quæ traduci non põt q̃n multa credantur.

Nemo item est, qui non probè norit, homines non posse uiuere, quin multa credant, quãuis ea clarè non uideãt, & adeo uerum est hoc, vt licet certò experiamur, homines sæpe deludere, labi errare, mentiri, plurima tamen uera esse arbitremur, solum, quia ijs, qui ea dixerunt, fidem habemus, verbi gratia MEACVM, DAIRI, NOBVNANGAM nunquã vidimus, & tamen credere cogimur, quia ea vniuersi testantur, si ergo uiuere non possumus, quin multa, solo hominum testimonio, & auctoritate credamus, quid mirum si plurima diuina sint, quæ ratione non comprobata, diuino tamen testimonio patefacta credamus? nec hinc consequitur, vt ea, quæ Deo reuelante credimus, & ratione naturali non demonstrantur dubia, ambigua, incertave sint immò certiora sunt, & veriora, quàm ea, quę naturalis ratio, vera esse demonstrat, aut ea, quę corporis aspectu cernimus, quia quę Deus testificatur, & dicit, fieri nulla ratione potest, ut falsa sint, aut ambigua, vel incerta, sicut esse nullatenus potest, ut Deus, vel fallat, vel fallatur, uel mentiatur, at ea, quę vel ratione consequimur, uel oculis intuemur, aliquando falsa sunt, quippe hominis ratio falli, & decipi sępe potest, & sensus corporis fallaces sunt, experientia didicimus rem alioqui magnam, paruam uideri, quia è lõginquo spectamus, & corpus uno colore affectum existimari à nobis longe alio colore tinctum, & virgam media ex parte in aquam immersam putare nos, sectam esse cum tamen sit integra, obliquam uideri, cum tamen sit recta, sed Deus nullo modo labi, decipive potest, quare ratio nostra dum diuino testimonio fidem habens, aliquid verum esse credit, nullo pacto decipi, uel errare ualet: Deus quippe, ut diximus, est summa, & infinita ueritas. Opus itaque est fide, quare non multum exposcitur cum ad credendum hortamur, quandoquidem nulla est, uel Iaponiorum secta, vel uana aliarum gentium, & nationum superstitio, in qua non credantur plurima ridicula, inania, absurda, & rectę rationi aduersa; Natura uerò comparatum sit, res alterius uitę sciri à mortalibus non posse, sed ea credi oportere, & multa esse, quę quamuis ratio naturalis non probet, credi tamen debeant.

Quæ Deus reuelat, esse veriora, quã quæ aspectu cernimus.

VNVS

Vnus Deus, Tres Personæ; Generatio, Processio æterna. Mundi creatio. Casus Angelorum, & Hominum. Cap. VIII.

PRimum autem omnium hæc Christianorum lex profitetur, & credit, vnum solum esse Deum verum, auctorem, principem, & Dominum omnium rerum, qui est summum, & infinitum bonum, quique est sapientissimus, perfectissimus, vndique omnipotens, qui cum sit spiritus purissimus, omni materia, corpore, & mole, siue quantitate vacat, totus simplex omnino, nullā partium constitutionem habens: est substantia quædam longè altior, atque sublimior cæteris rebus, & longè multò præstantior, & excellentior, quam vt humano captu percipi, cogitarive queat, quippe qui immensus est, & infinitus, noster verò intellectus finitus, fragilis, & infirmus: & ideo ad intelligenda ea, quæ ipsius naturæ competunt, opus est fide, cuius ministerio nobis est diuinitus reuelatum, vnum esse Deum secundum naturam, & substantiā, trinum verò secundum personas, ita vt sit unus numerò Deus in natura, tribus tamen personis distinctus: vna numero Dei natura, & substantia, tres personæ, Pater, Filius, & Spiritussanctus. Quæ personæ licet sint distinctæ inter sese, ita vt Pater non sit Filius, nec Spiritussanctus, nec Filius sit Spiritussanctus, vnam tamen omnes tres personæ naturam, & substantiam habent, vnum tantum intellectum, & vnam solam voluntatem habent, vnam uitam, & unum esse retinent. Et iccirco Pater est Deus, & Filius est Deus, & Spiritussanctus est Deus, & non sunt tres dij, nec tres substantiæ, siue naturæ, sed vnus tantum numero Deus, & una tantum diuina natura, & substantia in tribus personis existens, & hæc est una præcipua, & maxima fidei, & Religionis Christianæ sententia, ex ijs quæ credi debent: quam difficilè noster intellectus capit, & ratione naturali demonstrare non ualet, quia est veritas, vt planè constat, super naturalis, & ita humanæ rationis, & Ingenij captum, & uires excedens, ob eas rationes, quas diximus: at uerò oportet, vt eam fidei lumine perfusi credamus, quia ipse Deus reuelauit hanc veritatem, qui nec mentiri, nec aliquem decipere potest, & quamuis hæc veritas, quia supernaturalis est, naturam superet, & intelligentiam humanam, non tamen est à ratione aliena, nec cum ratione pugnat, sicut nihil aliorum, quæ Christiana lex credit, rectæ rationi aduersatur. Quare aliquo modo hanc veritatem ex ipsis rebus, in quibus Dei vestigia quasi impressa cernuntur, inuestigare possumus.

Vnus Deus Tres Personæ.

Veritas Trinitatis, licet intelligentiā humanam superet, non est tamen a ratione aliena.

In ipsis reb. vestigia Sanctissimæ Trinitatis. A natura bonum.

Primò. Quia, Deus est summum, & infinitum bonum, & hoc est boni proprium, vt sese cum alijs communicet, si igitur Deus est sua natura infinitè bonus, infinitè se communicare poterit, at tota hæc rerum vniuersitas est finita, ergo, etsi Deus suam bonitatem cum mundo communicat, infinitè eam participare non potest. Quare licet ratione naturali non probetur, Deum sese infinitè commūnicare, ea tamen nō dictat, fieri non posse, vt Deus se infinitè communicet. At verò fides ostendit, Deum se infinitè communicare, ex sua propria substantia generando Filium, & producendo vna cum Filio Spiritumsanctum. Itaque fide instructi cognoscimus, Deum se infinitè communicare Filio, & Spirituisancto, & ratio naturalis non probat, hoc esse absurdum, immò dictat, summo, & infinito bono non repugnare, vt se infinitè communicet.

A natura boni infiniti Deum se infinitè communicare Filio & Spiritusancto.

Secundò. Ratione naturali docemur Deum, cum hanc rerum uniuersitatem ex nihilo effinxit, voluntariè, & liberè sese communicasse rebus effectis, quippe qui potuisset, si noluisset, hasce res nō procreare, & nūc, si vult, potest nutu suo vniuersas in nihilū redigere. At natura summi boni est, ut possit se naturaliter, necessariò, ac summè communicare: ergo Deus, qui est sua natura summum bonum, se summè communicat, naturaliter, & necessariò.

A natura summi boni, quod se possit naturaliter necessario, ac summè communicare.

Et quamuis ratio naturalis intelligendo non consequatur rationem, & modum, quo id fiat, intelligit tamen, esse credito dignissimum, & fides docet, hanc communicationem fieri, Patre æterno generante filium, & producente, vna cum Filio, Spiritumsanctum, quæ quidem generatio Filij, & Spiritussancti processio, quia naturalis est, & substantialis, necessaria est, nec potuit non esse, nec potest unquam desinere.

Generatio. Processio in Diuinis.

Tertiò, Deus est æternus, & Mundus principio temporis fuit à Deo ex nihilo conditus, & quoniam Deus est summè, & infinitè bonus, decet eū, ut se summè, & infinitè ex omni æternitate cōmunicauerit: quare intelligit ratio naturalis, rectè credi, quod fides docet, in Deo esse generationem quandam æternam, qua ante omne tempus Pater Filium sibi in natura, &

Ab æternitate.

Generatio æterna. Processio æterna.

Mundi creatio non fuit æterna, neq; naturalis, nec necessaria.

& substantia parem genuerit, & Pater, & Filius Spiritumsanctum sibi per omnia æqualem produxerint: nam Mundi creatio æterna non fuit, nec fuit naturalis, nec necessaris, sed certo, & definito tempore, & liberè pro arbitrio suo Deus Mundum fabricauit, & ante tempus Mundus non erat: nec necessariò Deus Mundum effecit, siquidem potuit non illum efficere, & potest modo, si velit, illum dissoluere, & penitus delere. Alioqui enim nisi hoc posset, non esset Deus perfectissimus vndique, & omnipotens. Quare efficitur, decere plurimum id, quod fides monstrat, in Deo esse generationem aliquam æternam, quæ ab omni æternitate, Mundi ortum præcesserit, qua Pater æternus Filium generauit, cui totam suam naturam, & substantiam communicauit, & quæ, quia naturalis est, fieri nequit, vt aliquando non fuerit, vel aliquando futura non sit. Ex quo etiam ostenditur, Deum in seipso quandam suæ naturæ, & bonitatis communicationem habere præstantissimam, & perfectissimam, nec indigere, vt se huic Mundo communicet, nec à creato Mundo vllam perfectionem recipere, siquidem in se habet Filium, & Spiritumsanctum quibus sese communicat infinitè, necessariò, & ab omni æternitate.

Deum habere in se quandam suæ naturæ, & bonitatis communicationem perfectissimam.

Exemplum, quo generatio & processio in diuinis aliquatenus designatur.

Porrò vt rudi quadam Minerua, hanc æternam generationem Filij, & Spiritussancti processionem inuestigemus, ita patet hoc exemplo. Fingite hominem ante se habentem speculum, cum primum is seipsum in speculo intuetur, imprimitur in illo effigies, in qua seipsum repræsentatum cernit, quæ quidem hominis effigies figura est accidentalis; quippe quæ substantia caret, at uerò si effigies illa, quæ in speculo impressa conspicitur, sicut eandem figuram, & similitudinem habet, eandem quoque naturam, & substantiam repræsentati hominis retinuisset, essent profectò duæ personæ in eadem natura, & substantia, nam vna persona fuisset ea, quæ se in speculo intuetur, altera ea, quæ in speculo appareret impressa, & tamen substantia vtriusque personæ fuisset eadem, at ita esset una substantia in duabus personis existens, hoc quod in speculo fingimus, reuera est in in seipsa diuina natura: Deus enim in seipso tanquam in speculo quodam purissimo seipsum intelligit, & ita in se repræsentat suam diuinam substantiam, sapientiam, potestatem, bonitatem, & ceteras omnes diuinę maiestatis perfectiones, quas habet, & hęc imago in diuino intellectu repręsentans Patrem ęternũ, qui seipsum in se uidet, & intelligit, non est figura aliqua accidentalis, qualis est imago hominis in speculo apparens, & seipsum ibi intuentis, sed est ipsa Patris ęterni substantia, & natura, quia Deo nihil accidit, nihil in eo accidentis rationem habet, quare hęc imago Dei seipsum in se intelligentis est Filius Dei naturalis, qui est alia persona à Patre ęterno, sed non est alterius naturę, vel substantię, nec est alius Deus à Patre, sed est vnius, & eiusdem naturæ substantię, maiestatis, & diuinitatis cum Patre, & ita unus, & idem Deus, atque Pater. Et ex hac communicatione, qua Pater seipsum intelligens Filium generat, & Filius diuinitatem eandem, quam Pater habet, accipit, fit ut Pater seipsum diligat, & Filium, & Filius seipsum, & Patrem amet, & ita producitur amor, in quo Pater Filium, & Filius Patrem diligit, & hic amor, infinitus accidens in Deo esse non potest, sed est ipsamet substantia, & natura Filij, & Patris, hunc itaque amorem procedentem in Deo à Patre, & Filio Spiritumsanctum uocamus; unde fit, ut tres sint personę diuinę, & una substantia, natura, & diuinitas. Tres personę, unus tamen Deus. Et huius Trinitatis personarum, & vnitatis essentię in Deo, in nostra mente quoddam vestigium apparet. In mente namque humana, vt dictum est, sunt tres uires, & facultates, memoria, intellectus, & voluntas, quæ tres vires, & potestates sunt inter se distinctę: nam memoria non est intellectus, nec intellectus est uoluntas, & tamen tres istę potestates & uires non sunt tres animæ, sed vna numero anima, & ideo reuelatum nobis à Deo est, humanam animam esse creatam ad imaginem, & similitudinem ipsius Dei, & proinde esse spiritualem, & immortalem: Deus enim spiritualis est, & immortalis, & licet Dei natura, & substantia sit longè multò superior, atque sublimior, nihilominus tamen hanc habent cũ humana mente similitudinem. Vt quemadmodum humana mens est una tantum anima, & sunt in ea tres potestates, & uires distinctę, sic Deus est una tantum substantia, & natura, suntque in eo tres personæ distinctę, Pater Filius, & Spiritussanctus, qui tamen non sunt tres Dij, sed unus tantum Deus, & quia Pater, Filius, & Spiritussanctus sunt una substantia, & vnus numero Deus, ob eam rem tres personę diuinę sunt per omnia sibi inuicem ęquales, sicut sunt unius diuinitatis, sic unius, & eiusdẽ potestatis, sic vnius, & eiusdẽ maiestatis. Et proinde debet Filius coli, & adorari sicut Pater, & Spiritussanctus debet similiter coli, & adorari vt Pater, hoc est sicut Pater colitur, & adoratur ut conditor omnium, vt dominus, ut rex, gubernator, & conseruator omnium, sic Filius, sic Spiritussanctus colitur, vt auctor, vt dominus, vt rex, conseruator, & gubernator omnium rerum.

Nihil in Deo est accidentale.

Productio amoris in diuinis quomodo fiat.

In mente humana vestigium Trinitatis.

Reuelatum à Deo fuisse animam esse immortalẽ.

Tres personas æquè esse adorandas.

Porrò hic Deus in seipso, & ex seipso beatus, & nullius rei indigens, pro sua tantum liberalitate, & beneficentia, solo nutu, & imperio ex nihilo condidit cælum, & terram, & totam hanc rerum uniuersitatem, una cum omnibus rerum formis, quę in eius complexu continentur & rebus singulis uires, & facultates concessit aptas, & idoneas ad finem naturę consentaneum consequendum: & quia substantia, & natura rerum, vel est spiritualis, vel corporalis, ideo Deus res partim Spirituales, partim corporales effecit, ne aliqua natura in hoc Mundo deesset; at verò, quia substantię materię, & corporis expertes, sua sunt

Mundi creatio.

Res partim spirituales, partim corporales.

sunt natura altiores, & præstantiores, quàm res materia, & corpore concretæ, ideo substantias spirituales superioribus naturæ dotibus, & viribus exornauit: eas enim intellectu prædiras effinxit, quo possent intelligere omnium rerum comparatarum naturas, & seipsas, & ipsum Deum rerum omnium opificem pro suę natura captu, & ingenio, item quia spiritus sunt, & ab omni corporis vinculo, & nexu immunes, & liberi, sunt sua natura immortales, & ab omni interitu alieni, qui in tanta multitudine, & copia creati sunt, vt sint ferè innumeri, hos item spiritus, & vt sublimiores in altiori quoque, & perfectiori loco constituit: nam eis domicilium, & sedem illustriorem attribuit, nimirum cælum, quod ut patrium, & naturale solum incolunt: similiter etiam, quia spiritus sunt sua natura immortales, voluit, vt cælum ipsum vbi est eorum habitatio, esset etiam corpus omnis interitus expers, neque enim contrarium habet, à quo soluatur, neque est ex quattuor elementis conflatum, qualia sunt cætera mixta corpora. Contulit etiam eis alias multas naturales uires, & dotes, & multa quoque diuinæ gratiæ beneficia, quibus longè ceteris creatis rebus antecellunt; inter ipsos tamen spiritus alios fecit multo illustriores alijs, quia alios pluribus, & longè maioribus beneficijs cumulauit.

Superiorib. dotibus fuisse ornatas spirituales substantias.

Angeli natura immortales.

Ferè innumeri.

Cælestes.

Cælum interitus expers, & cur.

Angeli alijs Angelis illustriores.

At verò omnia corporalia, quæ cælorum vastissimo ambitu clauduntur, ex quattuor elementis construxit, vnde vnumquodque eorum aliquando perit, quia contrarium habet, cum quo pugnat, & ita victum interit, hæc omnia in triplici differentia sunt. Alia solum, quæ nec sensum, nec vitam vel motum habent, qualia sunt saxa, metalla, gemmæ, & reliqua id genus. Alia sunt, quę vitam habent, sensu careut, qualia stirpes, herbæ, frutices, & arbores. Alia sunt, quæ vita, & sensu prædita sunt, qualia volucres, pisces, & aliæ terræ belluæ, & ne huic tantæ rerum vniuersitati aliquid deesset, rem aliam, atque naturam creauit ex spiritu, & corpore constantem, nimirum hominem, qui ex animo, & corpore conflatus est: ex parte corporis interitui obnoxius est, ex parte animi est immortalis. Quam ob rem ratione corporis sensum, & interitum cum belluis communem habet: ratione autem animi est substantia spiritualis, immortalis, ab interitu aliena, Angelis, qui sunt secreti, & remoti à corpore spiritus, similis. Itaque præter esse, vitã, & motum, & sensum, intelligentia præstat, vt Angeli: vnde in homine reperitur esse, sicut est in saxis, vita sicut est in stirpibus, sensus sicut in belluis, intellectus sicut est in Angelis. Homini verò terra data est tanquam sedes, & Mundus vt domicilium eius, cum primum creatus à Deo homo est, positus est beneficio Dei in loco aptissimo, & suæ naturæ maximè congruo, qui quoniam amœnissimus erat, & sucũdissimus, dictus est Paradisus terrestris, qui

Ex elementis compositi cur pereant.

Trium generum sunt.

Homo ex anima & corpore conflatus.

Paradisus Terrestris.

varijs, & multis arboribus erat vndique consitus, fructuum suauitate gratissimus, florum varietate pulcherrimus, fontium, fluminum, & aquarum amœnitate optatissimus, multis denique delitiarum generibus plenissimus. Dedit quoque homini Deus dominatum, & imperium in omnia Mundi animantia, & in cetera omnia, quæ in hoc Mundo creata sunt in hominis ministerium.

Homini datum Imperium in Mundum.

Porrò principio, vbi Deus Mundum creasset, virũ condidit, qui Adã vocabatur, & fœminam, quæ dicta est Eua, quod perinde est, ac si dicatur mater omnium viuentium. Hos duos homines multis, & magnis dotibus ornauit Deus ipsorum naturæ maximè commodis, sicut Angelos multis quoque beneficijs donauerat. Inter alia homini contulit donum præstantissimum, quæ iustitia originalis appellatur, cuius muneris vi caro adeo erat animo subiecta, ut illi per omnia pareret nihil obsistens, & animus erat rectæ rationi subiectus, ita ut rectę rationis ductum secutus Deo Opt. Max. rerum omnium artifici obtemperaret, quibus hoc munere affectis promisit Deus, se huiusmodi munus daturum posteris, qui ex ipsis genus traxissent, si ipsi à diuina lege, diuinisque iussis non aberrarent, & ideo donum illud diuinitus homini concessum dicitur iustitia originalis, hominem enim in officio continens iustum reddebat, & rectum qualem esse decebat, & in prima hominis creatione collatum est, & ex diuina promissione, quotquot ex primo homine genus, & originem duxissent, illud acciperent, darum etiam hominibus à Deo est, ut uitam suam tuerentur, & cõseruarent perpetuò absque vitæ propriæ detrimento, & ad hoc inter alios arborum fructus, quibus paradisus abundabat, arborem consceuerat Deus proferentem fructum adeo salutarem, ut eius esu homines conseruari possent sine vlla uitę iactura in perpetuum, ita ut si primi illi hominum parentes in illo uitæ statu, & conditione perstitissent, post certum diuinæ legis seruatæ tempus ad cęlum, & felicissimum Angelorum beatorum domicilium transferendi essent nulla corporis intercedente morte. Quare tam hominibus, quam Angelis, qui omnes intellectu prędıti sunt, donauit Deus liberum arbitrium, quo pro libito quidquid voluerint, pręstare queant, ita ut liberi in operando essent, & suarum actionum, & affectuum liberum haberent imperium. Hac collata homini, & Angelo dignitate, gloria, & honore præ ceteris, quę facta in mundo sunt, euexit eos multis diuinę suę gratię beneficijs, in primis eos condidit in gratia, & amicitia sua, nã sibi gratos, & charos procreauit, & tot, tantisq; muneribus ornauit, vt si uellent, possent diuinę gratię auxilio sese in gratia, & amicitia Dei perpetuo conseruare.

Adam.

Eua.

Iustitia originalis.

Arbor vitę.

Liberum arbitrium.

Porrò ut debitam Deo tanquam summo rerum omniũ domino obedientiam agnoscerent, & agnitam pręstarent, noluit eos statim ad glo-

Obedientia iniuncta primis parentibus cur.

riam, ac beatitudinem sempiternam euehere, quio potius debitam sibi voluit obedientiam in ipsis experiri, & ob eam rem innoxit Angelis leue præceptum, quam præcepit eis, vt Deum conditorem suum agnoscerent, venerarentur, & colerent, tanquam summũ rerum omnium opificem, rectorem, & dominum, vt ei tanquã domino suo obtemperarent, & ab eo penitus penderent, ac peterent, quæ opus essent ad gloriam, & salutem æternam consequendam, ita vt se infirmos agnoscerent, ad eam suis proprijs viribus obtinendam, hominibus verò legem tulit, ne ex interdicto cuiusdam arboris fructu vescerentur, quam constituerat Deus in medio Paradisi, quæ dicebatur Arbor scientiæ boni, & mali, cuius esus, & fructus non congruebat eis, quoniam conditi à Deo erant omni bonorũ copia pleni, ne par erat, vt mali quippiam experirentur, omnibus igitur tam Angelis, quam hominibus promisit, si diuina iussa exequerentur, se illis daturum gloriam, & felicitatem perpetuam, in qua fruerentur bonis, quæ Deus ipse in se habet, sine vllo iacturæ metu, simul etiam comminatus est illis sempiterna supplicia, nisi diuinis mandatis paruissent, amissuros eos gratiam diuinam, cæteraque supernaturalia bona, & incursuros simul iram sui diuini numinis, & mortem perpetuam, ac reliquas ærumnas, & calamitates, quas primorum parentum posteri nunc in hoc mundo patiuntur, & in alio perpetua illa tormenta, quibus improbi igne cruciati torquentur.

Arbor scientię boni, & mali.

Lucifer, & casus Angelorum, cum ipso.

Porrò inter Angelos, quos Deus creauerat, quique penè innumerabiles erant, vnus fuit omniũ nobilissimus, & maximus, quẽ Luciferum vocamus, qui cùm se vidisset, tot, ac tantis naturæ dotibus, & gratiæ muneribus exornatum, in superbiam prolapsus est, putans beatitudinem suæ naturæ deberi, vtpote pulcherrimæ, & maximæ, quam viribus proprijs promereri existimabat, ceteris etiam Angelis idipsum suadebat, & in suam sententiam multos pertrahens persuasit eis, non solum vt debitam Deo obedientiam denegarent, & pro susceptis beneficijs gratias abnuerent, sed etiam vt temerè, & superbè contra Deum conditorem, ac dominum suum coniurarent, & sibi plusquam fas est tribuentes, ipsi quasi bellum inferrent, suis meritis, ac suæ naturæ viribus sempiternam gloriã ascribentes. Quamuis autem Angelorum plurimos in hanc prauam suam sententiam adduxit, magna tamẽ eorum pars tam improbis, consilijs, & sceleratis conatibus obstitit, referens Deo Optimo Maximo acceptum, quidquid boni habebat; & damnans Luciferi, & sectatorum eius sententiam vt superbam, & eorum conatum vt intolerabilem audaciam detestans. Quare intelligens Deus Angelorum cogitationes, consilia, conatus, & opera, sententiam tulit æquissimam, qua eos, qui præ superbia inflati à sua diuina lege, & obedientia defecerant, è summis cælorum sedibus deturbatos eiecit, & in imam terræ partem detrusit, vbi locus est densissimis tenebris, & mœstissimis luctibus plenissimus, quem fecit Deus carcerem tetrum malorum Angelorum, quemque nos Infernum appellamus, vbi condemnati improbi Angeli suorum scelerum pœnas luunt supplicijs cruciati perpetuis ob impiam, & nefariam coniurationem, & superbiam suam. Hoc igitur modo aberrarunt à gloria, & felicitate sempiterna, quam Deus illis promiserat, atque parauerat, & cum antea spiritus essent pulcherrimi, mirifice exornati, insigni vi, & potestate præditi, facti sunt impurissimi, abiectissimi, & nequissimi, quippe, qui ab illustri honoris, & dignitatis gradu deiecti, priuati sunt diuinæ gratiæ munere, ad quam fuerant diuinitus euecti. Hi sunt, quos Iaponij TENGV appellant, qui multò magis deformes sunt, quam qui in Iaponia depingi solent, & sunt flagitijs, & sceleribus plenissimi, ad omne iniquitatum genus, vel per se, vel per alios perpetrandum promptissimi: ceterum, quia velut improbi serui in vincula à Deo coniecti sunt, & carceribus coercentur, nihil possunt efficere mali culpæ nisi aduersus eos, qui suum eis assensum præstiterint, quique sponte se illis tradiderint, sunt enim sicut catenis, aut funibus ligati, & astricti canes, qui quoniam vinculis detinentur, latrare possunt, sed solui à uinculis, mordere, & lædere neminẽ possunt, nisi aliquis sua sponte sese in eorum ora, & dentes immittat. Alij verò Angeli, qui in recto, & bono perstiterunt, quique sese in officio continentes, debitam Deo obedientiam nullatenus denegarunt, diuinæ gratiæ beneficio gloriam, & felicitatem sempiternam assequuti sunt, in qua collocati semper beati erunt bonis expleti, ab omni malorum genere penitus alieni, hi sunt spiritus naturæ quadam conditione pulcherrima conspicui, omnium, quæ sunt à Deo opifice creata ex nihilo, formosissimi, potentissimi, & perfectissimi.

Boni Angeli.

Deiectio malorum Angelorum.

Infernus.

TENGV. Dæmones.

Nil posse Dæmones contra nos, nisi assentiamur.

Boni Angeli ex obedientia quid sint consecuti.

Ceterũ intelligens malignus, & nefarius Lucifer, vnà cum suis sceleratissimis asseclis, se in perpetuum è cælo exclusum, & ad tam acerba supplicia damnatum, & proiectum in tam horrendum, tetrum, & spurcum carcerem, in eam impudentiam, & peruicaciam deuenit, vt pertinacem, & obstinatam mentis sententiã retineat aduersus Deum conditorẽ suum, ratus iniustè torqueri se una cum suis sectatoribus apud inferos, & velut insanus, ac furens rabie commotus, appetit semper quę sunt inimica, & aduersa Deo. Cum autem isti impurissimi spiritus nihil Deo nocere queant, summa ope, & studio nitũtur mille fraudibus, & artibus auertere hoĩes à vera Dei Optimi Maximi notitia, & cultu, ac Religione, eo cũ rem iã inde ab initio Mũdi primos illos hominũ Parentes Adã, & Euam à Diuina lege, & obedientia abducere studuerũt, vt una cũ posteris perpetuò condẽnarẽtur. Nã cognoscẽs improbus, & perditus Angelus, Diuinũ esse hoĩ pręceptũ iniunctũ, ne vesceretur fructu arboris,

Obstinata Satanę mens contra Deũ.

Dæmones, cum nocere nequeant, Deo, creaturas semper quærũt quas deuorent.

boris, quæ dicebatur ſcientiæ boni, & mali, arrepta occaſione curauit, vt primi illi homines Diuinam Legem tranſgreſſi, interdicto cibo uterentur, quo ipſi, & eorum poſteri in mortis ſententism incurrerent, ac in reliquas prolaberentur pœnas, quas illis fuerat comminatus Deus: & ad eos facilè ſeducendos, figuram ſerpentis indutus in Paradiſum intrauit, vbi primos illos generis humaui parentes Deus conſtituerat, & fœminam ſolam, ac ſeorſum aggreſſus, vtpote natura, ſexu, & conditione fragiliorem: eam rogauit, num ſciret, cur Deus ipſis eſum arboris ſcientiæ boni, & mali interdixiſſet. At cum fœmina rogata reſponderet, præcepiſſe Deum ipſis, vt abſtinerent ſe omnino ab eſu illius arboris, aliuqui ſe morituros certò, niſi Diuinis mandatis paruiſſent, eſum verò aliorum fructuum, qui in Paradiſo erant liberum reliquiſſe, dixit tunc malignus ſpiritus figntam ſerpentis gerens, falſi, & decepti eſtis, ſi enim ex iſta arbore veſcamini, perpetuò viuetis: Deus vobis iſtius arboris eſum prohibuit, quia nouit iſtius arboris fructui hanc vim occultam ineſſe, vt quiſquis eſu eius utatur, ſit ſicut Deus, bonum, & malum diſcernens, tunc putans fœmina verum eſſe, quod à diabolo per figuram ſerpentia loquente dicebatur, oculis iniectis in arborem, intuita fructum eſt, & viſus eſt illi fructus arboris pulcher admodum, iucundus, & gratus aſpectui, & ob id firmius conceptæ ex diaboli ſermone ſententiæ adhæſit, & capta deſiderio ſciendi bonum, & malum more Dei, decreuit veſci ex arbore ſibi interdicta, & ſtatim decerpto fructu manu, comedit, & ſe ad virum ſuum Adam conferens inuitauit eum, ut arboris fructum guſtaret, & ederet, ac tantum importunis ſuis precibus apud virum valuit, vt is probè alioquin cognoſcens prohibitum ſibi eſſe talis fructus eſum, ipſum guſtauerit, & comederit uolens uxori placere conſors, ac particpes fieri boni, & mali, illius igitur arboris fructum comedit uir, & confeſtim ambo cœperunt experientia diſcere, quid bonum, & quid malum eſſet, antea enim nihil mali fuerant experti, ſtatim puduit eos per peram capti cibi, ſunt enim magno pudore ſuffuſi, quod à diuina lege aberraſſent, & cum ſeſe nudos conſpexiſſent, & ab originali iuſtitia, & diuina gratia, quam cum ipſis Deus largè communicauerat, alienatos, cœperunt in ſeipſis perturbatos animi affectus, & motus experiri, & carnem ſpiritui, ac rationi obſiſtentem, & vna cum iuſtitiæ originalis, & diuinæ gratiæ dono amiſſo, perdiderunt multa alia bona, quibus erant primum diuinitus ornati; ex quo factum eſt, vt in multas ignorantiæ tenebras incurrerent, & ſeipſos erubeſcentes, à conſpectu & præſentia Dei ſe ſubducere curarent: ſed cum diuinum aſpectum nihil vnquam latere poſſit, eos accerſiuit Deus, & rogauit, cur interdictum ſibi cibum ceperint comedentes ex arboris fructu, quibus ſic rogatis occaſionem præbuit, vt perpetratum crimen agnoſcerent, & reſipiſcentes veniam poſtularent ab eo, ipſi tamen ut delicti rei, & ſui peccati tenebris excæcati, ſe excuſare, & culpam omnem in alium transferre voluerunt dicente Adam, ſe eſſe deceptum à fœmina, quam ſibi conſortem dederat Deus: qua in re ſuum peccatum auxit, denuò delinquens, & errans, mendacio ſeſe excuſans: nam cum ex prohibito arboris fructu comedit, probè nouit, ſe malè agere, & in ea re violata lege Deum offendere, quare non eſt ſeductus à fœmina. Porrò fœmina ſe quoque excuſans, omnem culpam in ſerpentem coniecit, dicens, ſe à ſerpente deluſam, quam ob rem Deus iuſtiſſimè in eos animaduertit, ſententiam, quam tulerat, & quam fuerat minatus pœnam, ſi à ſuis mandatis deficerent, exequens, ipſos è Paradiſo eiecit loco amœniſſimo, & iucundiſſimo, & hanc terram iuſſit incolere, ut in exilium miſſos: vbi vna cum belluis commorari ſunt, ad mortem condemnati: Nec ſolum ipſis adempta eſt originalis iuſtitia, ſed eorum poſteri quotquot genus ſuum, & originem trahunt ab eis, iuſtitia originali priuati ſunt, & naſcuntur peccati ex primis parentibus contracti labe, & ſordibus infecti, à gloria cæleſti excluſi, morti obnoxij, prout fuerat à Deo ſententia lata, & addicti ad ſempiternam pœnam, quam poſt corporis mortem ſubibunt, perpetuo Dei clariſsimo conſpectu, & felicitate beatorum iucundiſſima carentes. Fuit enim admodum rationi conſentaneum, ut talem pœnam exoluerent ij, qui magis diabolo, quam Deo paruerunt, quique ſe excuſare nullatenus potuerunt, ſiquidem bene intelligebant, ſerpentem eſſe ſua natura, natum omnis loquelæ, & ſermonis expertem, & proinde diabolum eſſe, qui in ſerpente loqueretur, cum ſerpens per ſe loqui non poſſet, diaboli verò nequitiam, fraudes, inſidias, & dolos probè callebant. Ceterum, cum Deus ſit ſummè pius, benignus, & clemens, hominum euentum, & caſum miſeratus, & debitis pœnis diabolum afficiens, maledixit eis, promittens facturum ſe, vt ſicut ipſe per deceptam fœminam viri ruinam, & exitium procurauerat, fœmina naſceretur in mundo ex primis parentibus ducens originem, cuius filius ipſius ſuperbiam comprimeret, poteſtatem, & imperium deijceret, & omnem in homines dominatum eriperet, & demum genus humanum ad Dei obſequium, & cultum traduceret, & ſic primis illis hominibus nimirum Adæ, & Euæ promiſit ex ſuis poſteris naſciturum Saluatorem mundi, qui uniuerſos homines ſperantes in ipſum, & legem eius, ac Religionem amplexantes, à peccatis erueret, quos hiſce promiſſis conſolatus eſt, & ad ſui peccati pœnitentiam agendam permouit, pollicitus quoque ſe eos ſaluos aliquando facturum, & in ſuam gloriam perducturum. Hac ratione conditus eſt mundus, creati ſunt Angeli, & homines, hoc fuit cunctarum rerum initium, hic caſus primorum hominum, hæc hominibus diuina facta pro

Satanas figuram ſerpentis indutus.

Eſus pomi vetiti.

Primi parentes nudi.

Agnitio peccati in primis parentibus.

Adempta originalis iuſtitia primis parentibus.

Iuſtiſſima Dei ſententia in primos parentes.

Deus maledixit ſerpenti.

Et ipſa conteret caput tuum.

Promiſſio Saluatoris.

missio de filius Redemptoris in mundum aduentu ad saluandos homines: quæ statim post primum hominum peccatum primis nostris parentibus innotuit: hoc reuelauit ipse Deus, reuelarunt Angeli, prodiderunt etiam ipsi dæmones, qui ab obsessis hominum corporibus expulsi, nutu, & potestate Dei, & iustorum hominũ sanctitate, & virtute compulsi, sæpè huiusmodi veritatem confessi sunt. Hoc idem tradiderunt primi homines, ut legimus in diuinis historiarum voluminibus, quæ sanctæ sunt, & veræ, & receptæ, atque approbatæ sunt non solum à Christianis, sed etiam in summa veneratione à Iudæis habitæ, qui Christianorum sunt hostes, & aduersarij. Et hæc omnia sunt rectæ rationi consentanea: quod enim ad Angelorum creationem spectat, iam suprà monstrauimus, decuisse Deum, qui est sapientissimus, optimus, & perfectissimus rerum artifex, hanc mundi fabricam vndique perfectam efficere, & ita alias res corpore concretas, alias verò à corpore seiunctas condere: alioqui hęc rerum uniuersitas manca, & imperfecta esset, si Angeli non fuissent creati diuinitus. Item cum Deus cælum finxisset tanta pulchritudine ornatum, Solis, Lunæ, & aliorum syderum splendoribus lucidissimum, tot, & tantis viribus affectum, par erat, ut ciuium aliquorum esset domicilium, qui immensam Dei maiestatem reuererentur, & colerent, & tantarum cælestium virium, & facultatum contemplatores essent, quos decuit esse immortales, & ab omni interitu alienos, quales cæli sunt. Item decuit diuinam maiestatem, quæ hanc rerum uniuersitatem condiderat, creare etiam aliquos spiritus, ut ei semper assisterent, honorem, & cultum impenderent, diuinas laudes deferrent, obsequium, & famulatum præstarent in iis omnibus, quę ad corporatarum rerum gubernationem pertinerent: hos spiritus, Angelos vocamus, ut suprà diximus.

Scripturæ ab hostibus nostris Iudæis in summa ueneratione habitæ.

Mancam futuram fuisse hanc rerum Vniuersitatè sine Angelorũ creatione.

Quod verò ad Luciferi, & sectatorum eius casum spectat, facilè etiam intelligitur, id omne, quod diximus, cum recta ratione congruere. Primò, quia omnis substantia spiritualis sua natura est ceteris rebus perfectior, sublimior, & sapientior: dęmones sunt substantiæ spirituales intelligentia præditæ: decebat igitur eos esse sua natura reliquis creaturis nobiliores, perfectiores, & sapientiores: & eò pluribus, ac maioribus bonis ornatos: at nós in eis oppositum deprehendimus, ut ipsi quoque ingenuè confitentur: sunt enim spiritus immundi, iniqui, scelesti, semper ad malum propensi, hominibus semper insidias mouentes: non igitur est rationi cõsentaneum, ut ab initio suæ creationis fuerint mali conditi. Secundò, quia Deus est summè, & infinitè bonus: non ergo spiritus tam improbos, & impuros creauit, quales sunt dæmones: par igitur est credere, eos sua propria uoluntate in tantam malitiam prolapsos fuisse.

Quod ad hominum casum attinet, idem similiter ostenditur cũ ratione conuenire; Deus. n. est perfectè bonus, & omnia recto ordine creauit, & constituit; inter corporea verò res, quæ in toto hoc mundi cõplexu continentur, homo est reliquis multo perfectior: cum ratione igitur congruebat, ut Deus hominem creasset meliorem, & perfectiorem pulchriori, & nobiliori ordine constantem, quàm res ceteræ habeant: at contrarium omnino cernimus: est enim homo ad malum pronus, difficulter bonũ prosequitur, passim ab honesto, & recto aberrat, mille miserijs, calamitatibus, & malis obnoxius, quippe qui habet in se deprauatos animi motus, & carnem spiritui, & rationi sæpè aduersantem: non igitur incredibile est hominem esse à Deo creatum tot, ac tantis deprauatis animi affectibus addictum, & proinde verisimile est, hominem è seipso pollutum fuisse, sua propria uoluntate deprauatum; hoc enim est, quod suprà diximus creatum esse hominem rectum, fuisse iustitia orignali donatũ diuinæ gratiæ munere: cuius tanti doni facultate se in officio, & recto rõnis ordine continere posset, si uellet. His itaque, & aliis rationibus apertè comprobatur credi non posse, cum Deus sit infinitè bonus, & in suis uniuersis operibus maximè perfectus, dæmones, & homines fuisse ab eo in peccato, & malitia conditos: non enim tantam diuinæ maiestatis bonitatem decebat, eos tam improbos, & tam immundos effingere. Hinc igitur cõficitur, quæ dicta sunt de Angelorum, & hominum casu, quæque sacræ Christianorum literæ, & historiæ commemorant, cum recta ratione consentire. Et cum hęc omnia diuina reuelatione patefacta Christiani cognouerint, nulla ratione fieri potest, ut uera, & certa non sint.

Casus primorum hominum.

Homo sua propria volũtate depravatus.

Deus infinitè bonus, & in suis operibus maxime perfectus nec dęmones, neq; homines in peccato condidit.

Ex primis parentibus homines geniti quomodo in varios errores ruerunt. Veritatem tamen à Deo subinde semper fuisse humano generi per aliquos monstratam: caussæ cur Dei Filius, incarnari, nasci, pati voluerit. Cap. IX.

Mũdi propagatio.

EX duobus primis hominibus nati sunt multi filij masculi, & fœminæ, è quibus deinde filij orti sunt alii plurimi, et ita procedente tempore propagatum est totum genus humanum, quod uniuersum Mundum repleuit. Hos omnes filios Adam, et Eua ab initio mundi docuere, referentes ipsis casum suũ, et simul etiam spem, et diuinam promissionem, qua Deus pollicitus fuerat, redimendum

Traditio priorum patrũ.

A dum esse genus humanum aliquando, per vnius Saluatoris aduentum, cuius beneficio essent homines à peccato liberandi, & demonstranda via, qua possent vniuersi ad gloriam peruenire, quam Adam sua culpa perdiderat: & ita filios hortabantur ut Deum adorarent, & colerent,& Naturalis Legis præcepta seruarent, quam in hominum mentibus Deus suo beneficio impresserat, neminem lęderent iniuria, honestatem, & ęquitatem tenerent in omnibus. Ceterum homines, quippe qui sunt natura liberi, & possunt pro libito hoc, aut illud efficere, alij id agebant, ad quod eos Adam incitabat, Deum venerabantur, sese in officio continebant. Alij verò neglecto Dei cultu, à recta ratione aberrabant, in varia peccatorum, & scelerum genera prolapsi: ad quæ quoque dęmonum persuasione trahebantur. Demones enim semper pro viribus studuerunt homines à vera Dei notitia, cultu, & obsequio abducere; semper hominibus persuaserunt malè operari, ventri, & carni indulgere; & sic paulatim homines à vera Dei religione defecerunt, & sensim Dei gratiam, & amicitiam amiserunt: donec tandem extincta ferè est in eis vera Dei notitia, qua erant primum imbuti. Itē cùm hominum infirmitas tanta sit, & tanta eorum ignorantia, & inscitia, & propter peccatum natura ad malum prona feratur deprauatis affectibus corrupta, dęmonib. mentientibus sibi charos, & amicos esse homines, facilè decepti sunt homines, ut improbos sensuum, & carnis motus prosequerentur, pro libito viuentes, secundum propriæ voluntatis affectum, contempta Dei religione: qui eò cæcitatis, & malitiæ deuenerunt, ut omni Dei veri cultu abiecto, simulachra construxerint, statuas, & imagines coluerint, in quibus sese dæmones abdebant, responsa præbentes, & suadentes hominibus, vt simulacra, & statuas falsorum Deorum, & brutorum, colerent tanquàm Deos, & sic tantum dominatum, & imperium dæmones in homines obtinuerant, ut persuaserint credere, se esse Deos, & tanquam Deos coli, & adorari debere: & ita procedente tempore introducti sunt CAMI, ET FOTOQVI, confictæ sunt eorum historiæ, & narrationes ridiculę, & vanæ, & tandem inuexerunt dæmones in Iaponiam tam multas, & varias sectas, & superstitiones: quæ quia sunt dæmonum, & hominum commenta, plena sunt mendaciis, fraudibus penitus detestandis, quia nihil aliud curasse videntur, quàm vt homines proprio affectu ducti, carni indulgerent, vitijs sese dederent, & omnem denique honestatem abijcerent.

Non omnes eandem pietatis uiam institisse post Adamum.

Dæmonum astus in hominibus decipiendis.

Dæmonum falsa respōsa.

CAMI, FOTOQVI.

Porrò uidens Deus deceptos homines in peccata præcipites labi, cum sit infinitè pius, benignus, & clemens, & omnium bonorum largitor, miseratus est hominum ruinam, & summopetè eorum salutem desiderans, uoluit eos veritatem, & rectam ad gloriam, & vitam sempiternam viam docere: vnde per omnia Mundi secula misit in Mundum homines sanctitate, & uirtute conspicuos, fidelissimos sui nominis cultores, & sui honoris studiosissimos defensores, vt homines rectè, & sanctè informarēt, ab insidijs dæmonum, mendacijs, & fraudibus, quibus passim capiebantur, abducerent; verā Dei notitia, cultu, & religione imbuerent: & tandem omnibus persuaderent, solum Deum ut Mundi artificem, Principem, Rectorem, & dominum, esse adorandum, simulacra detestanda, CAMI, & FOTOQVE relegandos, quippe nihil aliud sunt, quàm mortuorum hominum effigies, dæmonum statuæ, & imagines, quæ nihil prorsus nocere hominibus possunt, nihil mali inferre, nihil boni pręstare: & simul etiam homines docerent, quo pacto essent à Deo Opt. Maxi. creati, & donati animo immortali: & qua ratione benè, & inculpatè uiuendo, possent æternam uitam assequi: & suorum operum reddituri rationem, & in alio uitæ seculo, uel debitis supplicijs, vel meritis præmijs afficiendi: & ob eam rem soli Deo uero Diuinum cultum, & honorem exhiberent: simul quoque docerent, polliceri Deū, se missurū in Mundum Redemptorem hominū: idque sanctissimi illi uiri prædicarūt, torque, ac tanta signa eius aduentus pręd ixerunt, ut facilè dignosci posset eius in Mūdum aduentus, ut homines probè cognoscerent ex ijs, quæ in Mundo suo tempore futura essent, Mundi Saluatorem uenisse: & eum esse, quem signa illa sęculis multis ante pręd icta monstrabant, et ueluti loquendo dicebant, eū esse, quem Deus longe ante promiserat, ne à diabolo deciperentur. Porro quoniam sancti huiusmodi uiri, quos Deus subinde mittebat in Mundū, plurima prænunciabant eorum, quæ euentura erāt

Prophetæ à Deo missi in Mundum omni penè seculo.

Veri Prophetæ quid docuerint.

Messias promissus.

co

eo tempore, quo hominum Redemptor venturus erat, Prophetæ appellati sunt, quo nomine significantur homines Diuini numinis afflatu illustrati, prædicētes futura: vt autem homines horum Prophetarum dictis fidem haberent, magnam vim, & potestatem suis Deus Prophetis exhibuit, qua ingentia, & multa miracula edebant, egregia, admiranda, & supra omnem naturæ facultatem opera præstabant: quippe qui ægrotis sanitatem, cæcis aspectum restituebant, & ad vitam mortuos reuocabant, ut Sacra Diuinarum literarum monumenta testantur: & quæcunque sancti huiusmodi Prophetæ populis dicebant, ipsi litteris consignata reliquerunt: vt ipsorum scripta testificari possent Saluatoris in Mundum aduentum, & eum venisse eo tempore, quo venit. Hæc sacra volumina à Sanctis huiusmodi Prophetis conscripta semper Hebræorum populus, ad quem suos Prophetas dignatus est Deus mittere, conseruauit. A

Prophetæ cur ita vocati.

Prophetarū miracula.

Hebræi conseruarunt D. Scripturam.

Cur Prophetæ interfecti.

Ceterum quia sancti huiusmodi viri rectæ vitæ rationem, & normam homines docere conabantur, & eos à vitijs, & criminibus deterrere studebant, seuerè, & acriter eos obiurgando ob deprauatos mores, & uitam, & eorum CAMI, & FOTOQVE, è medio tollendo, paucissimique erant, qui benè, & inculpatè viuere, & sui instituti rationem ad ipsorum dicta, & monita sanctissima cōponere, & emendare voluissent: immò potius BONZII, ET CAMI, AC FOTOQVE sacerdotes videntes sua delicta, & flagitia detegi, sua quoque mendacia & fraudes prodi, eos capitali odio persequebantur, & plebi persuadebant, vt necarentur tanquam homines nefarij, & in Deos impij, & totius Reipublicæ libertatis, & salutis euersores. Nihilo minus tamen semper in varijs Mundi regionibus multi viri floruerunt, qui veram Dei notitiam habentes, vni Deo debitum cultum, venerationem, & honorem impenderunt, CAMI, & FOTOQVE execrati tanquam exitialem pestem: potissimum verò floruit populus quidam, qui dicitur Hebræorum plebs, qui neglecto omni, CAMI, FOTOQVI, & gentium instituto, & ritu, utebatur iuxta præscriptum Diuinarum legum, quibus instruebatur à Prophetis, quibus fidem habebat, quosque vt sanctissimos viros, & sibi datos à Deo tanquam vitæ duces, & magistros venerabatur, & eorum conscripta volumina magni faciebat: Quam ob rē Deus populum hunc Hebręorum per multa secula summis beneficijs ornauit: quippe eum potentissimum reddidit, & omnium suorum hostium victorem effecit: & sic Dei munere in summa pace, & tranquillitate degebat: magna bonorum omnium copia, & vbertate affluebat: multis miraculis Diuinirus partatis in eo illustrabatur, vt est in sacris ipsorum literis proditum: Et vt certius, ac rectius Deum coleret, data est ei diuinitus lex, secundum cuius pręscriptam rationem viueret. Hanc legem accepit populus ille Hebræorum ministerio viri cuiusdam sanctissimi, qui dictus est Moyses, per quem etiam promisit Deus, se posteà in Mundum missurum Saluatorem hominum: cui quoque reuelauit modum, quo Saluator adueniens esset homines redempturus. Hoc idem iussit Deus, vt alij multi Prophetæ prædicerent. Post obitum verò Prophetæ Moysis populus ille Hebræorum, quamuis alioqui multis à Deo beneficijs affectus, magnis euectus honoribus, plurimis ditatus opibus, robore, & potentia præstans, pace, & tranquillitate gaudens, ingenti bonorum cumulo exornatus, cœpit à Diuina Lege aberrare, & sese ad Gētes adiungere: nam Gentilium fęminarum pulchritudine oblectatus, cœpit earum coniugia appetere: & licet ex Gentibus vxores ducere Diuinis legibus esset interdictum, coniugia sæpe cum Gētibus celebrauit: cumque vxores nimium pulchrę, & idolorum cultrices essent, facile viris suis Hebręis persuadere paulatim cœperunt, ut eo ritu, & more uiuerent, quem ipsę tenebant, filiosque docebant eam uitæ rationem, & institutum, quod ipsę sectabantur: & sic tam viros, quàm filios ad idolorum cultum, & CAMI, & FOTOQVI venerationem traxerunt, & hac ratione populus ille Hebræorum tot, ac tantis bonis Diuinitus cumulatus, seductus est: & Dei veri cultum, & venerationem neglexit; ad quem populum postea misit Deus viros, & Prophetas alios sanctos, quorum consilijs, & verbis crebro admonebatur, vt resipisceret, ut ad meliorem uitæ frugem rediret, vt Diuinis Legibus pareret: sin minus, intelligeret fore aliquando, ut deleretur, & funditus periret; Admonebatur quoque de aduentu Saluatoris in Mundum. Item iussu Dei, & nomine eius populum illi Prophetæ docebant, dicentes, uenturum B C D E

Populus Hebręorū quando, & cur florebat.

Lex Hebræis tradita. Moyses.

Hebræi desciscunt à pietate.

Idololatria per carnis illecebras irrepsit in Hebręos.

A turum Mundi Saluatorem Dei filium futurum esse: quod Dei Filius humanam natu
ram indutus, & factus homo venturus in terram esset, & ipsum Hebræorum populũ
docturus veram Dei cognitionem, cultum, & legem: essetque multa, & magna mira
cula facturus, ita vt homines persuasum sibi satis arbitrarentur, eum esse verum Deũ,
verum Filium Dei naturalem, & Redemptorem diuinitus promissum: item quòd li-
beraturus Mundum esset hac ratione, quòd vt homo passurus esset, & tandem mori-
turus pro hominibus libenter ferens pœnam, & mortem, quam homines ipsi pro suo
peccato soluere deberent: vt sic ipse pro hominum peccatis satisfaciens Diuinam iu-
stitiam placaret, & hominibus suorum peccatorum veniam impetraret, & aditum ad
cælum patefaceret, & demum cunctis salutem sempiternam præstaret. Porrò quia
Hebræorum peccata, & delicta indies magis augebantur, ita ut ipsis quoque Prophe
B tis vitam eriperent, innocentum sanguinem effunderent, quorum opera, & ministe-
rio vtebatur Deus in suis diuinis legibus promulgandis, declarandis, & interpretan-
dis, nec desistebat populus ille Hebræorum à cultu, & veneratione idolorum, CA-
MI, & FOTOQVI: nec abstinebat à vitijs, corruptis, deprauatisque moribus,
quibus imbutus erat: ob id misit etiam Deus alios Prophetas, quorum monitu corri-
gerentur, & per quos, eos sæpè admonuit, ob sua flagitia, & scelera in eam cæcitatem
deuenturos, vt Mundi Saluatori fidem habituri non essent, quando ad eos tandem vẽ
nisset, & quòd eius legem recepturi non essent, nec sectaturi eius monita salutaria, re-
cta consilia, & sancta uestigia: immò potius, quòd ipsimet tanquam hostes essent illũ
interfecturi, & futuri ministri Diuinæ iustitiæ, & sententiæ, quæ lata à Deo erat, ni-
mirum Saluatorem mundi moriturum pro hominibus, & crucis mortem acerbissimã
C subiturum, sed tertio posteà die resurrecturum à mortuis, & ascensurum in cœlos ma-
gnifica gloria exornatum, & liberaturum omnes eos, qui ab orbe condito in ipso
spem suã collocauerãt, & legem impleuerant, & sese totos ipsius fidei commiserant:
& quòd ipse post mortem suam magnam gentium partem esset ad suam legem, & re-
ligionem traducturus: eosque qui nollent ipsius legem, & doctrinam sectari, perditũ
iri, est similiter ab huiusmodi sanctis Prophetis prædictum, Hebræos magnum flagi-
tium contra Saluatorem mundi commissuros in eo occidendo: sed post ipsius necem
perdendos: quod totum eo penitus modo posteà euenit, quo fuerat longe ante prædi
ctum à sanctis Prophetis: Hebræi enim Saluatorem Mundi occiderunt, & postea fue-
runt funditus deleti, & expulsi, & eiecti à patrijs sedibus, captiui abducti sunt in ua-
rias terrarum plagas, sicut antiquæ ipsorum historiæ prodiderunt, & sancta Prophe-
D tarum uaticinia, ac monumenta prædixerant, quæ nutu, & singulari Dei prouiden-
tia, & cura, salua, & integra semper apud ipsos custodita sunt, ut planum, & certum
esset semper horum, quæ diximus, testimonium.

Mortis Christi præannũtiatio, & Resurrectionis.

Mors Christi Domini. Et ita Iudęi funditus deleti, atque expulsi eorum reliquiæ in varias Terrarum plagas.

Potuisset sanè Diuina Maiestas, absque Filij sui Incarnatione, atque absque Passio-
ne, uniuersum hominum genus saluum facere, si uoluisset. Deus enim est poten-
tissimus, & eo modo poterat Mundum seruare, quo uellet. Ipsius est homines salua-
re, eis ueniam peccatorum concedere, sed uoluit homo fieri, & mortem pro homi-
num peccatis subire, & Mundum in libertatem asserere hoc modo, qui fuit multis de
caussis commodissimus.

Dei Filius cur uoluerit homo fieri, ac mori.

Primo, quia cum Deus sit summè iustus, &
E summè misericors, voluit in hominibus redimẽ
dis, & saluandis eum modum adhibere, ut suæ
iustitiæ Diuinæ plenè satisfieret, & misericor-
dia in homines retineretur plenissimè: non po-
tuit autem ad hæc duo maximè præstanda com
modior alius modus excogitari, quàm ut Deus
fieret homo, & pro hominibus ipse pęnas lue-
ret: & sic salua, & integra maneret Diuina iu-
stitia: & misericordia suo etiam fungeretur offi-
cio: & ita factus est, homo, & pro hominibus
mortem perpessus: Nam vt iustè hominum pec
cata contra Deum admissa vindicarentur, par
erat, ut homines suorum delictorum debitas pę
nas persoluerent, hoc enim Dei iustitia exige-
bat: vel vt æquam compensationem, & satisfa-
ctionem impenderent. Quippe si Deus culpas
hominum absque vlla pœnæ solutione, & sine
vlla compensatione, & satisfactione reddita, con
donasset; summam quidem erga homines mise-
ricordiam retinuisset, sed Diuina eius iustitia de
bitas ab homine pœnas non sumpsisset. Quòd si
(vt iustitia postulabat,) homines debitis suppli-
cijs plexi fuissent, misericordia suum non præsti-
tisset officium ergà homines, nec Deus suam er-
gà homines misericordiam tam apertè, prodi-
disset;

Iustitię, & Misericordię satisfaciẽdũ erat.

dissit; Quoniam igitur pœna, quam hominum peccata merebantur, infinita erat; (vtpote, quia peccatum contra Deum admissum est, iniuriaque illata fuerat contra infinitam Diuinæ Maiestatis bonitatem,) vt perfectè iustitia seruaretur in uindicandis hominum peccatis, opus erat in finita satisfactione ex parte hominum: infinitè autem satisfacere homo nulla ratione poterat, quoniam humana opera, & merita finiti ualoris sua natura sunt: oportebat igitur, vt aliquis, cuius opera vim in promerendo, & satisfaciendo in finitam haberent, pro hominum delictis in Deū admissis satisfaceret; Ideo æternus summi, & optimi Dei Filius voluit fieri homo, vt in seipso a liqui infinito, & immenso, pœnas hominum suscipiens, & sustinens, infiniti pretij satisfactionē redderet, & hac ratione Dei infinitæ iustitię, quā peccando homines offenderant, est cumulatissimè satisfactum, & in homines infinitæ benignitatis, & misericordiæ beneficium collatum: quippè Deus, qui omni ex parte infinitus est, se ipsū hominib. exhibuit. Sequitur ergo, ut hic modus afferendi salutem hominibus sit sapientiæ, benignitatis, & iustitię plenissimus, quique summam Dei prouidentiā, & perfectionē maximè deceat.

CVR DEVS HOMO.

Secundò. Hic modus fuit commodissimus: nam primus vir suasione fœminæ à Diuina lege, & imperio aberrans Deum offenderat, & totum genus hominum perdens mundo perniciem, & exitium attulerat, erat igitur rationi consentaneum, ut alius vir mundo salutem afferret, & genus hominum saluum præstaret, in Deum autē pœna non cadit, ut ergo Deus ferre, ac pati pœnas, & aduersa posset, & qua Deus mundum expurgasset, & qua homo supplicia sustineret, decuit maximè, ut homo fieret.

A conueniētia, quia suasu fęminę primus homo lapsus est.

Tertiò. Ne diabolus gloriaretur insolenter, à se virum feminæ persuasione deceptum, & in peccata prolapsum captiuum suum effectum, iā inde à primo orbis initio promiserat Deus, se alium uirum in terras missurum, qui natus ex fęmina vniuersam dęmonis potentiam labefactaret, superbiam cōfringeret, dominatum deleret, Mūdo salutem afferret, & homines ex dura eius seruitute, & crudeli tyrannide ereptos in libertatem suauissimā uindicaret. At uerò, quia homo ad hæc pręstanda imbecillus sua natura erat, uoluit Deus homo fieri, ut promissa persolueret.

Ne Satanas gloriaretur.

Quartò. Quia nihil est, quod uehementius, & acrius hominum animos ad Dei Optimi Maximi cultum, honorem, & amorem impellat, & ad benè, & inculpatè uiuendum omnes magis exci tet, & inflammet, quàm glorię studium, immortalitatis spes, futuri præmij cupiditas, pœnæ, & supplicij metus: at nulla alia ratio ad hęc pręstāda commodior iniri potuit, quàm si Deus homo fieret, & pro commisso hominis flagitio mortem subiret. Quam ob rem Dei Filius factus est homo, & pro homine seipsum morti tradidit, ut infinitam in homines suam charitatem declararet: & eos in sui amorem accenderet, & certissimum sempiternæ glorię pignus daret, mori uoluit, ut sua morte culpam hominis expiaret. Neque enim gratis omnino peccatum remisit, ut ostenderet grauissimum mali genus peccatum esse, & maximo odio Deo semper fuisse, & acerbissimā hominibus interitum afferre, vt sic hominem à peccato deterreret. si enim Deus suo filio non pepercit, sed potius eum morti tradidit, (vt, qui hominum peccata in se transtulerat, sese pœnis objiciens, quas fuerant homines meriti, debitas hominum delinquentium pęnas exolueret) quid faciet hominib. in diuinas leges peccantibus? si in suo filio alienam culpam non cōdonauit, multo minus proprijs hominum culpis, & peccatis ignoscet, nisi resipiscant, nisi à peccando desistāt, nisi pro commissis delictis satisfaciant per veram animi pœnitentiam, ad saniorem, & meliorem uitæ frugem conuersi.

A premij spe atque à metu pœnę.

A charitate Dei erga homines.

Peccatum nō est remissum gratis.

Necessitas pœnitentiæ.

Ob has, & alias rationes voluit vnicus summi Dei Filius fieri homo, & lubens mortem oppetere, & cum ignominia, ac dedecore mori ad crucem affixus. Quia sicut à primis duob. hominib. à quibus cęteri propagati sunt, delictum fuit fructu arboris sibi interdictæ vescendo, cuius primi peccati labe sunt posteri commaculati: sic est singulari Dei prouidentia constitutum, vt hominū culpa in arbore deleretur, & primi sceleris pœna in sanctissimæ crucis ligno lueretur: vt diabolus, qui hominem ligno deuicerat, atque deiecerat, in ligno quoque victus prosterneretur, & morte hominum genus per crucem salutem optatissimam consequeretur.

Ab esu ligni vetiti.

Vt quia ligno uicerat, uinceretur.

Ceterum si qua aliquorū mentem, cogitationemque dubitatio hoc loco subibit, quo pacto Deus, cum sit sua natura immutabilis, & ab omni dolorum, ac laborum perpessione alienus, fieri homo potuerit, & in cruce mori: si enim, ut supra est à nobis dictum, homo secundum suam substantiam in Deum conuerti, & mutari non potest, multò minus Deus in hominem transferri, aut fieri homo poterit. Huic dubitationi respondeo, Deus non est ita homo factus, vt Deus esse desierit, aut suam naturam in aliam verterit, aut eam cum humana substantia cōfuderit. Hoc enim fieri nulla ratione potest, sed homo factus est nostram naturam humanam cum Diuina in sua persona consocians, atque coniungens, ita ut IESVS Christus Dominus noster sit Deus, & homo, una nimirum persona Diuina ex duabus, & in duabus naturis subsistens; nempe diuina, quam ex omni æternitate habebat, & humana, quam assumptam cum diuina copulauit, cum Deus factus est homo. Hæc itaque admirabilis vnio fuit in persona diuina, nimirum in Filio Dei facta, nō autem in natura diuina: & sic filius Dei unione facta est homo, non autem natura diuina est facta humana, & quamuis in rebus nullum exemplum, nulla similitudo inueniri queat, quæ omni ex parte cum hac unione consentiat, quippe res, quæ natura constant, non ex toto ea, quæ sunt suprà naturæ vires, exprimunt, & referunt, nihilominus tamen rem istam admirabilē, quadam ex parte ostendere licet uno in medium exemplo producto. Sume tibi arborem quandā, uerbi gratia, pyrum multis natura procreatis ramis

Quomodo Deus sua natura immutabilis fieri homo, & pati potuerit.

Deus non est ita homo factus, ut Deus esse desierit.

Dominus est una persona ex duab. & in duabus naturis subsistens.

mis constantem: finge eius trunco insitum ex alia arbore, nimirum ficu recisum surculum, duæ tunc eius stipitis arborum naturæ affixæ adhærebunt, nempe pyri natura, quam primum habebat, & ficus substantia, quæ illi hominis industria insita est, nec tamen pyri natura, & ficus substantia permixtæ, confusæque sunt, sed potius in vno, eodemque stipite arboris saluę, & integræ duæ naturæ sunt, vna, quæ ficus edit, ac profert, altera, quæ pyra fert: sic fatemur personam, scilicet Filium Dei, qui per naturam suam Deus est, & cum natura diuina naturam humanam côiunxit: absque vlla prorsus duarum naturam permixtione, & confusione, & Ita non desijt esse Deus, sicut Deus ex omni æternitate erat, cępit tamen ex tempore esse homo, secum consociata natura humana, & quatenus Deus est, in natura diuina subsistit, omnes diuinæ substantiæ actiones, & diuinæ vitę perfectiones habens, quas in omni æternitate continebat: & quatenus homo est, anima constat, & corpore, & in eadem secundû speciem humana natura viuit, in qua ceteri homines subsistunt: hoc tamen excepto, quod in ceteris hominibus natura est multis ignorantiæ obscuratas tenebris, peccati labe, & sordibus inquinata, multiplici ad malum propensione pressa: at in Christo Domino nostro est humana natura omni vitæ integritate, puritate, & sanctitate plenissima: neque enim decuit, vt cum natura diuina, in Filio Dei, natura copularetur humana ignorantiæ tenebris obducta, peccato infecta, aut prauis naturæ affectibus obnoxia: Sicut igitur in uno eodemque arboris trunco coniunctę sunt duę arborum naturę, nimirum pyrus, & ficus, non tamen inter sese permixtæ, seu inuicem confusę: sic in vna, eademq. persona diuina, qui est vnicus summi Dei Filius, duæ naturæ, diuina, & humana consistunt, quæ inter sese sunt ita connexæ, & secum inuicem congregatę, vt nulla ratione sint inter sese permixtę, siue confusæ. Hoc exemplo intelligere commodè, & aptè potest, quo pacto Deus factus sit homo, & qua ratione sustinere, ac pati incommoda, & aduersa, ac tandem mortem subire potuerit Deus, fatemur enim ipsum, qua Deus est, nec mori, nec pati posse: at simul confitemur, eum, quâ homo est, mortuum fuisse, anima corpore soluta per mortem, & sic etiam fatemur, eum multa aduersa, & acerba pertulisse, quatenus homo est. Sicut in prædicto exemplo, quod in medium produximus, quamuis fici ramus arescat, aut resecetur, uel aliud quid mali patiatur, non continuo pyri ramus aliqua ex parte lædetur, quippe qui alterius naturæ est saluæ, & integræ. Hoc etiam percipi commodè, & aptè potest alio exemplo ex animo, & corpore sumpto: nam anima, vt supra à nobis est dictum, suum proprium esse habet, quod à corpore non pendet, ipsa per se ipsam immortalis est, insuper esse habet ut forma, quæ corpori tribuit, vitam, motum, & vim agendi, quam ob rem cum homo functus vita moritur, licet ex parte corporis moriatur, ex parte tamen animæ non moritur, quippe anima corpore intereunte non perit, sed ab omni corporis nexu & vinculo soluta, per se ipsam subsistit, ac viuit: sic fatemur, Filium Dei suum proprium esse, uitam, & naturam habere in se ipso, at idem ipse prêstat etiam, & confert esse humanæ naturæ, quam in se ipso cum Diuina natura coniunxit, & ob eam rem licet anima à corpore seiuncta per mortem Filius Dei patiatur, quatenus homo est, at quatenus Deus est, nulla ratione patitur, atque ex his intelligi potest, quo pacto Deus factus sit homo, & qua ratione, ut homo est, pati, ac mori potuerit, ut homines sua morte ex sęua dęmonis tyrannide ereptos, & ab omni peccato liberos in cælorum felicissimis sedib. collocaret.

Cum igitur vnicus Dei Optimi Maximi Filius homo fieri uoluisset, ut pro salute hominibus afferenda mortem oppeteret, Virginem quandam omni morum, ac vitę integritate, & sanctitate plenissimam elegit ut matrem, ex cuius utero nasceretur vt homo. Hęc felicissima Virgo MARIA appellatur, quę una erat ex illis feminis, quę in ueteri Iudęorum populo viuebant, ac genus suum, & originem ex regia Dauidis stirpe iam inde à magno Hebręorum parente Abrahamo deducta trahebat, orta fuit ex maioribus uitæ puritate, & prophetię dono clarissimis, quibus, & quorum ministerio vniuersis hominibus Deus sępè promiserat, oriturum ex virgine Dauidici generis, & familię virum qui mundû peccati labe expiatum saluaret. Porrò cum hęc uirgò tantum dignitatis fastigium esset adeptura, vt Dei genitrix foret, tot, ac tantis eam Deus Diuinę gratię beneficijs cumulauit, tot in omni uirtutum genere muneribus exornauit, vt fuerit sanctissima, & perfectissima omniû fęminarum, quę vel ab initio creati mundi extiterunt, uel orientur deinceps, tanta enim morum, ac uitę sanctitas, tanta virtutum clarissimarum perfectio decebat eam virginem, quę futura erat mater Filij Dei, quatenus homo est. In huius Beatissimę Virginis utero purissimo Filius Dei in se ipso cû natura diuina naturam humanam consociauit, quippe in eo factus est homo sine ullo viri feminę, & opera conceptus, sola Spiritus sancti gratia, ui, & potestate generatus, nam illę in prędictę virginis visceribus mundissimis corpusculû formauit, ac finxit, & mox figurato corpori animum infudit, ac naturam humanam ex animo formatam, & corpore in ipsamet persona Filij Dei cum natura diuina copulauit, & hac ratione unico temporis momento sine ullo prorsus huius clarissimę Virginis damno, absque ulla eius virginitatis iactura, diuina ope Filius Dei factus est homo ex duabus, & in duabus naturis diuina, & humana subsistês, Deus simul & homo, quod totum uno temporis puncto peractum est, quo fuit Filius Dei in Virginis vtero conceptus, & hęc omnia sunt diuinitus patefacta Virgini ministerio Angeli è cœlo missi, ut Sanctarum Scripturarum monumenta testantur, in quibus filij Dei incarnatio, conceptio, ortus, uita, & gesta scripta continentur. Cum autem hoc opus admirabile fuerit diuina ope, & potestate perfectû absque

Virgo mater delecta & unde.

Dona Beatissimæ Virg.

Sanctitas.

Incarnatio Filij Dei.

Partus Virginis fine ullo Virginitatis detrimento.

que vlla hominum opera, ficut Beatiſſima Virgo Dei filium hominem factum fine vllo ſuæ virginitatis incommodo concepit: ſic eundem peperit abſque vllo eiuſdem virginitatis detrimento: & ita poſt partum illæſum eius corpus, integrũ, & inuiolatum permanſit, ficut Virgo ante partum erat, ſic incorrupta Virgo in partu, & poſt partum extitit, nato ex ea, & in lucem edito diuinitus Filio Dei: quippe eum peperit ſine ſui corporis violatione, abſque vllo prorſus dolore, & pœna, ſed potius ſummo cum gaudio, atque lætitiâ, qua totus eius animus perfundebatur in tanta myſterij magnitudine, nimirum Filiũ Dei pariendo. Ob eam rem ſingulari, & eximio eſt priuilegio donata, vt cæteris antecellens, ſit Filij Dei Mater, & tamen ſemper integra, & incorrupta Virgo, Nam in eius vtero caſtiſſimo Filius Dei naturam humanam aſſumens, prodijt ex eo ficut lux Solis, quæ per vitream feneſtram permeat, ac tranſit, & tamen vitrum non rumpitur, non frangitur, ſed integrum permanet. Quod ſi hoc lux Solis, vi ſua poteſt efficere, quid ni faciat Filius Dei qui eſt omnipotens? Potuit ſanè fieri homo, & naſci ex puriſſimo Virginis vtero fine vlla ipſius uirginitatis perpetuæ corruptione.

Sine vllo dolore.

Dei filius ex utero Virginis ficut lux ſolis permeat uitream feneſtram, quę tamen nõ rũpitur.

IESVS cur ita uocatus.

Filius Dei factus ſic homo ob ſalutem vniuerſis hominibus dandam: vocatus eſt IESVS: hoc enim nomen eſt illi diuinitus impoſitum: ſic enim vocari eum iuſſit Deus miniſterio Angeli è cælo ad Virginem miſſi IESVS nomen eſt Hebræum, quod Saluatorem ſignificat. CHRISTVS nomen eſt Græcum, quod ſignificat vnctum: nam dictus eſt etiam Chriſtus, quaſi vnctus, vngebantur in illo veteri Iudæorum populo Reges, & ita dictus eſt Ieſus Chriſtus, hoc eſt Saluator, vnctus, electus, & conſtitutus diuinitus Rex. Hic fuit multis antequam naſceretur ex Virgine, temporibus in veteri Hebræorum Lege promiſſus à Deo, fuit multis Prophetarum vaticinijs prænunciatus, & figuris plurimis adũbratus, & ita expectabatur ab omnibus venturus in mundum, ut omnibus ſalutem afferret, & omnes ex duro dæmonis iugo, & imperio liberaret, ficut erat Abrahæ, & multis alijs Hebræorum maioribus diuinitus prædictum. Hunc Ieſum Chriſtum, qui eſt Filius Dei, factum ob hominum ſalutem hominem, quique Deus verus, & uerus homo eſt, nos Chriſtiani colimus, veneramur, & adoramus. Hunc noſtrum Saluatorem, Redemptorem, & Dominum agnoſcimus, credimus, & confitemur. Hunc una cum Patre, & Spiritu ſancto vnum in perſonarum Trinitate Deum, unius eiuſdemq. naturæ, ſubſtantiæ, & omnipotentiæ Dominum profitemur, ut ſuprà de hac perſonarum Trinitate tractauimus: in hoc vno Domino noſtro tota noſtrę ſalutis ſpes ſita, & conſtituta eſt: quippe eius ope, & auxilio freti, nos ſaluos futuros eſſe ſperamus, ipſe namque ut verus Dei Filius, factus propter nos homo, vniuerſos mortales in extremo mundi fine & interitu iudicabit: ijs, qui crediderint ipſi, & Diuina eius præcepta, & mandata ſeruauerint, iuxta diuina eius promiſſa, ſalutem reddet ſempiternam, eoſque in beatorum feliciſſima ſede, & domicilio collocabit, ubi vna cum ipſo perpetua quadam pace, trãquillitate, & gloria perfruẽtur, in rerum omnium iucundiſſima, quæ apud Deum eſt, poſſeſſione conſtituti: ijs uerò, qui fidem eius, & religionem ſectati non fuerint, & Legem eius nõ coluerint, nefario dæmonum imperio parẽtes, perpetua ſupplicia rependet. Quia in obſcurum, & tetrum inferorum carcerem cõijcientur, ubi ſempiternis cruciatibus torquebũtur miniſterio Dęmonum, quorum ſimulacra adorarunt, & quorum iuſſa fecerunt. Ibi ſummo mœrore confecti, & ſummis diuexati doloribus, omni miſeriarum, & malorum genere prementur, omni prorſus ſalutis ſpe deſtituti, iuſtiſſimas ſuorum ſcelerum pœnas exoluent. Id enim Dei iuſtitia poſtulat, vt qui Mundi Saluatorem contempſerint, & debitum Deo cultum, & honorẽ detraxerint, quique ſummo rerum omnium opifici, principi, ac Domino iuſtum, & meritum obſequium, & famulatum negauerint, dæmonibus ſubijciantur, dura eorum ſeruitute, & iugo affligentur, quippe qui CAMI, & FOTOQVI coluerunt, & mortuorum hominum improborum ſimulacra adorarunt.

CHRISTVS

Prenũciatus à Prophetis Chriſtus Dominus.

Saluator. Redemptor. Dominus. Deus.

In hoc uno tota noſtra ſpes ſalutis.

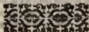
Infidelium pęna æterna.

ARGV-

ARGVMENTVM
LIBRI VNDECIMI.

VO sunt, quæ mortalium animos ad spem beatæ vitæ potiundæ, & virtutem amplectendam excitare solent; vnum est uera fidei, & religionis cognitio, ex qua errorum, falsorumq. dogmatum confutatio proficiscitur: Alterum Diuinæ legis aßidua meditatio, quam Dei Optimi Maximi cultus, eiusq. sanctionum obseruantia consequitur. Hinc nimirùm factum est, vt præcipui Christianæ Philosophiæ Magistri, non modò contra superstitiosa gentium dogmata disseruerint, sed etiam Christi famulos præclaris diuinarum rerum documentis, ad omnem virtutem erudierint. Quorum nos vestigia persequentes, postquàm superiori libro Iaponensium dogmatum fundamenta inania planè eße demonstrauimus, atque adeò Christianam fidem constituimus, operæpretium duximus, hoc altero libro Diuinarum sanctionum, quas Decalogo comprehensas, à Deo accepimus, explicationem afferre; simulque ostendere, quanta sint in Ecclesia Sacramentis ad eadem præcepta facilè obseruanda, præsidia constituta.

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV BIBLIOTHECAE SELECTAE

Liber Vndecimus

QVI EST ITEM DE RATIONE PROCVRANDAE salutis Iaponiorum, & aliarum Orientalium gentium.

C

PRAESTANTIA DECALOGI, ET CVR VNAQVAEQVE natio eum seruare debeat. Cap. I.

SVPERIORE libro in eo argumento versati sumus, ex quo satis constare potest, quo pacto filius Dei factus sit homo, ut uniuersorum hominum peccata deleret, & uiam rectam, qua pergeretur in cælum ostenderet, & Mundo optatissimam salutem præstaret. Tam verò agendum est de ea, quam sanctissimè tulit, lege: & de reliquis, quæ diuinitus constituit, ut seruarentur perpetuò vsque ad ultimum Mundi interituri finem. Cum autem ipse fuerit illemet Deus, qui olim Ministerio Moysis legem condiderit in uetere Hebræorum populo, iterum confirmauit eam denuo, postquam venit in Mundum. Hac verò lege, decem præcepta continentur, quæ iussit vt obseruarentur ab omnibus, & ea obseruantibus salutem promisit sempiternam. D

Summa Decalogi.

Primum huius legis præceptum est. Vt vniuersi unum tantũ Deum colant, & venerentur, & cum ex toto corde, & animo suprà omnia diligant. Secundum, quo prohibemur, iurare uanè per sanctum Dei nomen. Tertium, ut Dies sacros, & festos colamus. Quartũ, ut oẽs suis parentib. debitum honorem impendant. Quintũ est, quo prohibemur homini uitam adimere. Sextũ est, ne adulteria admittamus. Septimum, ne aliena bona usurpemus. Octauum est, ne falsum aduersus aliquem testimonium dicamus. Nonũ est, ne alterius vxorem appetamus. Decimũ est, ne aliorũ bona concupiscamus. Hæc sunt decẽ præcepta quæ olim Deus in veteri Testamẽto Iudæorũ populo iniunxit omnibus obseruanda: & postea Christus redemptor noster denuò stabiliuit Christianorum plebe, & Republica fundata: ex quibus rectè colligitur, ea esse diuinitus imposita: nam paucissimis verbis complectuntur quicquid hominibus iuberi E potest: & tam suauia mandata sunt, ut in omni prouincia, Regno, natione, & gente coli, & obseruari possint, & debeant: quod reliquæ legis à mundi Principibus latæ, non habent: quæ etsi utiles, & cõmodæ sint in una prouincia, uel regno, in alio prorsus inutiles, incommodæ, & uanę sunt: Hęc tamen lex vtpotè lata à Deo, qui sapientissimus est, & uniuersorum dominus, uim habet obligandi omnes gentes toto terrarum orbe dispersas: & ab vniuersis hominibus obseruari potest Dei ope, & auxilio. Porrò, ut hęc omnia intelligantur, nosse quisque debet, tria huic legi potissimum conuenire: nam cum sit lex diuinitus instituta, par est, ut in tribus excellat.

A Deo esse Decalogum.

Nullas leges habere uim obligãdi omnes gẽtes prę ter Decalogum.

Primum

A Primum quod est, rectissima, & æquissima, summa ratione constans, quippe quę
à Deo, in quo est perfectissima ratio æquitatis, & bonitatis, sancita est, & lata est ho-
minibus mente, & intellectu constantibus, qui ratione ducuntur. Secundum, quod
est omni ex parte absoluta, perfectè hominem instituens, vt omne malum deuitet, &
bonum vndique sequatur. Tertium est, quod hęc lex in omni prouincia, & Regno, ab
omni gente, & natione obseruari, & coli potest. His potissimum excellit, & præstat
ceteris hæc diuina lex: hæc enim tria reliquæ humanæ leges non habent. Primum,
hęc lex tota in ratione est, & æquitate innixa, & posita. Hoc facilè comprobari, & cō-
stare apertè potest, si singula huius diuinæ legis pręcepta percurramus, & singula de-
claremus iuxta Dei mentem, quæ eam tulit.

Tribus in rebus Decalogum excellit re omnes alias leges.

Primò namque mandato præscribitur, vt nullus adoret, & colat, nisi unum tantū
B Deum, & vt omnes homines hunc Deum summo amore prosequantur: quę res, quam
sit rectæ rationi consentanea, quis non videat? quàm sit omni æquitati cōsona, quis
quantumuis rudis, ac barbarus non intelligat? Nam si vnus tantum est Deus, vnus re-
rum omnium opifex, princeps, moderator, & Dominus, vt suprà est claris rationib.
comprobatum, rationis, & iustitiæ lex exigit, vt ipsi soli diuinus cultus, & honor im-
pendatur: & non rebus ab eo conditis, & ex nihilo procreatis. Insuper, si ipse est sum-
ma, & infinita bonitas, cuius nutu, & ope viuimus, mouemur, dirigimur & conserua-
mur, par est, vt eum ex toto corde, & animo suprà omnia diligamus. Nam primum,
& summum bonum, summè, & ante cetera omnia expeti, & amari debet: & ita hoc
præcepto interdictus est nobis omnis simulacrorum cultus: Prohibemur Camios, &
Fotoquios venerari: prohibemur nostram in illis spem, & salutem collocare: ab eis
C opem, & auxilium petere. Quam ob rem nefas est, eorum simulacra, & imagines co-
lere: quia Deo debitus, & meritus cultus, & honor detrahitur, & creaturis impendi-
tur: nefas est, mortuorum hominum effigies depingere, statuas erigere, ut diuinis cul-
tibus adorentur. Præterea prohibentur nobis hoc præcepto veneficia, sortilegia, au-
guria, pręstigię, & omnes Magicę artes, ac superstitiosę ariolationes, quę dęmonum
opera, & ministerio peraguntur. Est enim Diabolus hominum deceptor, harum su-
perstitionum, & artium inuentor, Dei aduersarius, & hostis. Hæc autem omnia ex e-
ius malitia profluxerunt, & in mundum sunt inuecta, mille fraudibus, & mendaciis
plena, quibus passim homines in errorem deducuntur. Est igitur vnus tantum Deus
colendus, & adorandus, qui est Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, qui vniuersa ex
nihilo finxit, & condidit, condita gubernat, & conseruat, & ita vniuersorum est Do-
D minus. Iesus Christus Redemptor noster colendus, & adorandus similiter est, quo-
niam est filius Dei, factus tamen homo ob nostram salutem: in hoc uno Deo, spes no-
stra sita est: ab hoc uno tota nostra salus pendet, huius Dei auxilium petendum, & in-
uocandum est: ab hoc uno vniuersa bona promanant. Hoc tamen pręcepto non est
nobis interdictus crucis, & aliarum sacrarum imaginum, & statuarum sanctarum v-
sus, qui est apud Christianos: nec prohibemur sanctos, qui in cælesti, & felicissimo
beatorum domicilio consistunt, venerari, & colere: nam crucis imago refert nobis a-
cerbissimam illam mortem, quam Iesus Christus unicus nostrę salutis auctor sponte
pertulit, ut nobis peccati labe corruptis salutem conferret. Aliæ imagines referunt
E nobis cetera eius gesta: quæ dum in hoc mundo sanctissimè vixit, mirabiliter edidit.
Aliæ item nobis referunt sanctos uiros, & egregia eorum facta, ex quibus ad uitam no-
stram benè, & sanctè traducendam inuitamur, quæque nobis in memoriam reducunt
ea, quæ pro fide, & religione nostra inuicto animo pertulerunt. Vnde, Christiani non
colunt, neque adorant imagines, credentes in eis virium, aut potestatis aliquid ines-
se: sed adorant, & venerantur Deum ipsum, & Iesum Christum filium eius in cruce,
& alijs imaginibus adumbratum: & crucem, ac ceteras imagines colunt, & reueren-
tur ea ratione, qua figuræ sunt, nobis Deum, & Iesum Christum eius filium referen-
tes, item sanctos vel homines, uel angelos, quos Christiani uenerantur, non coluot, ne-
que adorant eo cultu, honore, & veneratione, qua Deum ipsum reuerentur. Nō enim
sanctos adorant, credentes eis ex seipsis sanctitatis & diuinitatis aliquid inesse. So-
lum enim Deum profitemur, & credimus ex seipso sanctitatem, & diuinitatem ha-

I. Mandatum legis.

Cur Deus summo honore colendus.

Diabolus quo homines decipit.

Iesus Christus adorandus.

Sanctarum imaginū, & statuarū usus haud interdicitur primo præcepto Decalogi.

bere: sed veneramur sanctos tanquam fideles Dei seruos, vt Deo charos, & gratos A
amicos, vt Dei amicos, & interim eorum opem, & auxilium inuocamus, ut sint no-
stri apud Deum patroni, sint aduocati, sint precatores, ut diuinam nobis gratiam, &
beneuolentiam concilient, ac cetera beneficia, quæ petimus, impetrent nobis à Deo,
à quo solo peccatorum veniam, & salutem, ac felicitatem sempiternam exposci-
mus, à quo, quidquid boni est, expectamus. Quamobrem eum summo cum amo-
re, & charitate complecti debemus. Ipse est ante, & suprà omnia diligendus: potius

Vitam potius amittendam, quam Deum.

vitam perdere, quàm Deum debemus; ultro detrimentum prius pati tenemur, quã
vllum mortale peccatum committere, quo Deus offendatur: & ita prius occidi nos
patiemur, quàm Dei fidem abnegemus: Christi religionem deseramus, vanas, &
superstitiosas Idolorum cęremonias seruemus: CAMIOS, aut FOTOQVIOS
veneremur, aut vllum illis sacrificium offeramus: & hæc sunt, quæ primo Dei man- B
dato continentur.

II. Pręceptũ Decalogi.

Secundum Dei præceptum est, ne vanè per sanctum Dei nomen iuremus: In quo
præcepto nihil est, quod non sit æquitati, & rationi maximè consentaneum: Nam
cum Deus sit vniuersorum auctor, Princeps, & Dominus, cui omnes cultum, hono-
rem, & famulatum debent, apertè colligitur, nemini licere per sanctum eius nomen
iurare, siue falsò, siue vanè, siue iniquè: Sanctum enim Dei nomen polluimus, cùm il-

Quando polluitur sanctũ Dei nomen. Iuramentũ.

lud temerè absque reuerentia, & honore proferimus. Hoc itaque præcepto prohi-
bemur, mendacium iuramento confirmare. Est enim magna iniuria Dei, cum eum
in mendacij testem adducimus: quippè qui est prima, & summa veritas, qui nec falle-
re, nec falli potest, quique summo odio mendacium detestatur. Item prohibemur id
iuramento confirmare, quod nobis certò compertum non est: nam si rem incertam, C
aut dubiam iuramus, periculum iurandi falsum incurrimus, & iniuria fit Deo, si vt te-
stis incerti, vel dubij producatur. Item, hoc etiam præcepto interdicitur nobis iura-
mentum, quod temerè absque reuerentia, & honore Dei fit. Infertur enim Principi,
& Regi iniuria, si nomen eius absque reuerentia debita tractetur. Item prohibemur

Vsum Diuini nominis non debere esse temere.

rem iuramento confirmare, cùm iuramento opus non est: non enim est Diuini nominis
vsus futurus temerè, cũ eum ratio non exigat, & necessitas postulet. Itẽ uetitum est
nobis iurare nos aliquid facturos, vel omissuros, quod facere, vel omittere peccatũ sit:
tunc enim debita iustitia iuramentũ carebit, non tamen tam graue peccatum est iura-
re absque necessitate cogente quod verum alioqui est, & nobis certò exploratũ, quàm
sit iurare mendacium, aut iurare nos facturos, quod fieri absque peccato non potest.

Blasphemiã omnem esse interdictam.

Hinc etiã planè colligitur, omne blasphemiæ crimen esse nobis interdictũ: nã si uanè D
iurare prohibemur, maiori multò ratione vetamur, ignominiosè de Deo aliquid dice-
re, aut aliquid contumeliosè loquendo Deo tribuere, vel aliquid detrahere. Ceterum,
non omne iuramentum in vniuersum hoc pręcepto inhibetur: nam licet nobis iura-
re, quando veritatem certam, & nobis compertam, necesse est iuramento comproba-
re, ut dicto nostro fides habeatur, dummodo iuremus cum debita diuini nominis reue-

Iurandum quando sit & per quem.

rẽtia, & honore: & ad id aliqua iusta necessitate cogamur. At verò iurare per Camios,
vel Fotoquios, vel per rem aliquam ad eos pertinentem, nobis non licet: esset enim
grande nefas, & crimen contra primum supradictum mandatum, quia Camis, & Fo-
toquijs cultus, honor, potestas, & veritas soli Deo debita, tribuerentur.

III. Pręceptum Dies Festi.

Tertium Dei præceptum est, vt festos, & sacros dies colamus, quod vt probè in-
telligatur, prius scire oportet, quod sicut Principes, ac Reges terræ in more habent, ut E
certos aliquos dies constituant, quibus subditi famulatum ipsis, & obsequium præ-
stent: sic Deus constituit statos, ac solemnes dies, quibus Christiani omnes ex legis
præscripto rebus diuinis vacent, Deo cultum, honorem, & obsequium debitum im-
pendant: sese in sacras ædes, ac templa conferant, Sacrificijs Missarum intersint: pre-
cationibus, & obsecrationibus Deum sibi placare, & suorum scelerum, ac delictorũ
veniam, & animarum salutem obtinere conentur. Ob hanc rem in templa concur-
rimus, ut quæ sunt nobis necessaria ad salutem doceamur, & ea precibus, ac votis à
Deo flagitemus. Porrò ut hæc omnia melius pręstarentur, iussit Deus vt sacris, ac
festis diebus opera seruilia intermittantur: studia, & negocia secularia deponan-

A tur, vt diuinis rebus commodius vacemus, & eos dies in honore, & cultu Dei retinendo, & nostrarum animarum salute procuranda consumamus: ob hanc rem consecrati, & instituti sunt omnes totius anni Dominici dies, & quidam alij præcipui, qui dicati sunt sanctis: quibus diebus mysteria, & gesta Iesu Christi Domini nostri in memoriam reuocantur, & facta sanctorum hominum referuntur: quapropter Christiani singuli, si commodè possunt, absque graui suarum rerum detrimento, tenentur hisce sacris, & festis diebus templum petere, Missæ sacrificium audire. At si iustis caussis, & negotijs aliquis sit impeditus, ita ut commodè templum adire non possit, satis est si Deum corde, & affectu adoret, animo in templum eundi, si potest. Quando obligemur ire ad sacrum.

Hisce etiam temporibus cessare debent Christiani, & nihil agere eorum, quæ ceteris hebdomadæ diebus operarij laborando solent efficere. Non licet hisce diebus terram Opera serui lia quando facienda.
B colere, ligna cædere, aut alia similia opera præstare, nisi ad ea necessitate graui cogamur, ut rerum nostrarum incommodum, & iacturam deuitemus. Nam cum prædicti dies instituti sint ad salutem animarum promouendam, fas non est, eos in sæcularium rerum negotijs, & corporum obsequijs consumere. Non tamen opera necessaria relinquere prohibemur.

Quartum Dei mandatum est, ut nostris parentibus honorem debitum impendamus. IIII Mandatum. Quod quàm sit æquitati, & rationi consonum, planum est: nam secundum Deũ id quod sumus, à parentibus accepimus, qui nec vitam, nec spiritum quidem hunc, quem ducimus haberemus, si nostri nos parentes non generassent: ipsi nos genuerũt, genitos educarunt, instruxerunt, gubernarunt, & sua nobis bona tradiderunt. Quapropter iustitiæ lex, & ratio postulat, ut filij parentes suos honorent. Quatuor illis Honor parẽtibus cur habendus.
C debentur, amor, reuerentia, obedientia, & subsidium, quando ope egent aliena: nõ solum verbo eos honorare debemus, aut signis tantum & ceremonijs externis, sed potissimum interno amore prosequi, & ex animo reuereri: & ipsis, cum nobis iusta, & recta imperant, parere, & eorum inopiam, & indigentiam subleuare, memores, quod quidquid summus, sit ab illis in nos collatum: quidquid habemus, sit ab illis acceptũ. Hoc etiam præcepto iubemur patres spirituales, qui nostrarum animarum curam habent, colere, & honorare, quales sunt Sacerdotes, Prælati, & superiores à Deo constituti: ipsi nanque nostrarum animarum curæ, & saluti inuigilant, ipsi in terris Dei vice funguntur, & idcirco præcipit Deus, vt eorum iussis obsequamur, eos, quando nostra opera, ministerio, & subsidio indigent, iuuemus. Hoc idem principibus, & regibus, & reliquis, quorum ditioni, & imperio subsumus, præstari debet. Nam hi etiã Patres spirituales. Honor Principibus cur tribuendus.
D loco Dei in terris iustitiam administrant, populos, & Respublicas moderantur, & ob id ipsis parendum est in omnibus, dum ea iubent, quæ eum recta ratione, & diuinis legibus non pugnant: fidelitas erga eos magna esse debet, si opus fuerit, est pro illis sanguis etiam ipse fundendus, & uita amittenda, ut eorum uitam, honorem, principatum, & imperium tueamur ab omni prorsus proditione, & contra eos coniuratione, & rebellione alieni. Quãdo Principibus obediendum sit.

Quintum Dei præceptum est, vt nulli vitam adimamus. Quo præcepto non prohibentur Reges, & Principes subditos occidere ob suorum scelerum pœnam. Immò potius iubet Deus, vt Reges, & Principes iustitiam in terris administrent; improbos, & perditos homines debitis supplicijs afficiant, eos vel morte puniant, vel in exilium mittant, vel ad perpetuos carceres damnent, vel denique alijs meritis pœnis addicãt; V. Præceptũ. Quando liceat occidere alios, & per quos.
E tunc enim Principes nequaquam Dei legem violant, si eos interfici iubeant: neque delinquunt ij, quorum opera, & ministerio occiduntur improbi iussu Principum, & sententia Magistratuum. Item, non est nobis interdictum ius belli, quo fas est Principibus iustum bellum gerentibus hostes occidere suorum militum opera. Prohibemur ergo quenquam necare, vel ira, vel odio, vel alio deprauato animi affectu, uel priuata nostra auctoritate: in quo iustitiæ lex, & rectæ rationis præscriptum uiolatur, & sicut ij faciunt, qui interficiunt alios, cum tamen ad id nullam habeant potestatem: quippe qui nec Principes sunt, nec vlla Magistratus auctoritate, & officio fungantur. Item, hoc præcepto non solum est nobis interdictum quenquam occidere, sed etiam vulnerare, mutilare, verberare, aut alia quapiam iniuria afficere: hęc Ius belli quãdo est iustũ. Quenã prohibeantur s. præcepto.

omnia iustitiæ erga proximum debitæ, lex exigit, & rectæ rationis norma præscribit. Item, prohibemur multò maiori ratione nos ipsos, vel filios nostros occidere, siue cum adhuc in vtero matrum concluduntur, siue postquam in lucem sunt editi. Est enim grande flagitium,& contra rectæ rationis, & naturæ ordinem, ut quis seipsum interimat,aut fœtum in vtero matris consistentem lethiferis herbis, veneno, uel alio exitioso medicamento adhibito perdat. Item, hoc pręcepto vetamur prębere altери consilium, auxilium, vel adminiculum in occidendo proximo contra iustitiæ legē, & rationis ordinem. A

VI. Mandatum.

Sextum Dei mandatum est, ne adulterium committamus. Quo præcepto interdicitur nobis omne libidinis, & luxuriæ peccatum,siue sit cum fęmina coniugata concubitus: siue cum fęmina omni coniugij uinculo soluta. solus enim Matrimonij vsus est iure licitus. Quæ omnia ęquitate, & ratione sunt plena. Quod ut rectè, & liquido intelligatur, est aduertendum, maris & fœminę concubitum esse natura constitutum ad filiorum procreationem; homo verò, quia animal est, quod ceteris animantibus antecellit, pluribus ad sui educationem indiget: non enim solum exigit alimenta, qui bus alatur commodè, sed etiam requirit, vt bonis uitę moribus imbuatur, literis informetur, disciplina corrigatur, ut benè inculpatèque, quoad fieri potest, uiuat inter alios homines, ut tandem propositum sibi diuinitus finem assequatur. Porrò ad hanc rem bene pręstandam, cum sola fęmina per se ipsam non sufficeret, instituit Deus, ut uir cum fęmina matrimonij uinculo copuletur, ut tam mater, quam pater pari cura, et diligentia filios educarent: Idcirco iussit primum ne fœminæ cum alijs uiris, quàm cū maritis suis commiscerentur: alioqui enim fęminis uirorum coitu promiscuè, & communiter utentibus, totus generationis ordo perturbaretur: nam nec filij suos patres certò cognoscerent: nec patres suos filios possent certò discernere, & ita multi filij patribus orbarentur, & alimentis sibi debitis priuati, uix, aut non fine magno negotio uiuerent: & plerique alienos filios alere cogerentur: qua in re profectò naturę ordo confunderetur, & uiri, ac fęminæ concubitus debito sibi fine fraudaretur. Iussit secundo Deus, ut uir unam tantum uxorem haberet, & uicissim fęmina uni tantum uiro coniungeretur, ut prędicta, & alia incommoda deuitarentur: nam si fęmina plures uiros habeat, distingui non posset, quis cuius patris filius esset: quod si uir pluribus uxoribus uteretur eodem tempore ex duabus aut tribus uxoribus posset liberos suscipere, & tunc incertum esset, quis eorum legitimus hęres esse deberet: filij sese inuicem gladio perimerent, ut in bonis paternis iure hęreditario succederent: item unus uir pluribus uxoribus satisfacere commodè non posset: inter uxores orirētur dissidia, inimicitię, inuidię, odia ob zelotypiam: nulla esset in familia pax, nulla quies, nulla securitas. Item lex coniugij est, ut uir, & uxor sint in thori fide, & debito coniugali soluendo pares: quare sicut uxor pluribus uiris commisceri non debet, sic nec uir pluribus uxoribus uti, & sicut uxor ex ui, & natura coniugij marito fidem seruare compellitur ab alterius uiri coitu abstinens, sic maritus datam suę uxori fidem uiolare prohibetur, & iccirco alteri fęminę coniungi non debet. Tertiò iubet Deus, ut uir, & fęmina matrimonio copulati, hanc mutuam fidem seruent usque ad mortem, ita ut coniugium semel contractum dissolui nequeat, nisi alterius coniugis obitu: quare neutri coniugum fas est, dum alter uiuit, ad alias nuptias transire, uno tamen coniugum moriente, alteri licet nouum matrimonium iterum contrahere: & hoc est diuinitus constitutum: Primò ne filij suis patribus, aut matribus destituantur, & ut propria suorum parentum cura, & diligentia educentur, quippe diuina lege ad id obligantur parentes: aliter enim solent filij in aliorum potestatem uenire, à quib. malè educantur, malè tractantur, immò plerunque occiduntur, ut eorū bonis naturales occidentium filij potiantur. Secundò, quia maximè rationi aduersatur, ut uir qui uxorem duxit suę dignitati conuenientem, & qua pro libito usus est, eam repudiet, domo eijciat, & aliam admittat, & accipiat. Tertiò, quia hinc oriri possunt multa, & magna hominum incommoda, simultates, dissidia, odia, rixę, non solum inter coniugum propinquos, & cognatos, sed etiam inter filios, ut qui sint ex diuersis patribus, ac matribus suscepti: imò etiam inter ipsas uxores, ut experimento nouimus in ijs locis, &

Matrimonium.

Promiscua cum feminis uirorū commixtione ordo generationis perturbaretur, & omnia confunderentur.

Lex coiugij.

Cur utroq. coniugū superstite nō liceat ad alias transire nuptias.

B C D E

tracti-

A tractibus, vbi deprauatus hic mos retinetur: Deus verò, quia est pacis, & quietis auctor, omnis æquitatis, & iustitiæ fons & origo, vult summoperè hæc omnia incommoda è medio tollere, & ob id iussit, ne vir, quamdiu vxor viuit, discedat ab ea, nec fœmina viuente marito, alteri copuletur. At verò si coniugum alter ad Christi fidē, & Religionem conuertatur, & alter nolit Christi fidem suscipere, & nolit cum altero coniuge sine iniuria Dei simul habitare, iure potest alterum relinquere, & cui voluerit matrimonio coniungi, & hoc Christi discipuli diuinitus edocti Dei auctoritate tradiderunt. Item, si coniuges iustis de causis simul habitare non possint absque peccato, tunc alter iure potest ab altero separari quoad thorum, & aliquando etiam quoad habitationem, ad alias tamen nuptias transire non potest, quamdiu viuit alter coniunx: hoc autem constituit Deus, ne alter alterum fastidiret, ne facilè inter sese offensionem haberent coniuges, occasione accepta ex permissa sibi facultate, vel matrimonium dirimendi, vel ab altero coniuge discedendi. Item, hoc præcepto interdicta est omnis humani seminis voluntaria effusio, nisi ea, quæ est intra naturale uas propriæ vxoris; nam humanum semen est à natura institutum ad sobolem procreandam, & liberos suscipiendos, ideo magnum est scelus, quod rationis, & naturæ ordinem peruertit, prædictum semen emittere, ita ut debita, & legitima proles generari non possit. Sic etiam est hoc præcepto prohibita omnis libidinis actio impudica, quæ hoc præscripto à natura fine fraudatur, qualia sunt oscula, amplexus, tactus, nisi sint inter coniuges: maximè verò, & grauissimè est prohibitum impurissimum, & omnibus modis detestandum crimen Vacatorum, quod totum naturæ ordinem diuinitus constitutum euertit, quodque ob id Deus summo odio prosequitur.

Alter coniugum si Christianus fiat, num possit iure alterum relinquere ac cui voluerit iungi.

B

Interdicta omnis humani seminis effusio voluntaria & actio impudica.

C Septimum Dei præceptum est, ne rem alienam furemur, quod quàm sit æquitati, iustitiæ, & rectæ rationi consonum, omnes planè percipiunt, nec solū hoc Dei mandato nobis interdicitur omne furtum, omnis rapina, præda, latrocinium, siue terra, siue mari committatur, sed etiam prohibentur doli, & fraudes in emptionibus, & venditionibus, & ceteris contractibus inter homines fieri soliti, quos ius gentium introduxit, vnde nefas est, rem vnam pro alia vendere, aut maiori pretio quàm sit vel lege, vel communi hominum æstimatione taxatum; nefas est debita non soluere, quando solui commodè possunt: nefas est plus debito à quoquam exigere, vel accipere. Quapropter hoc Dei præceptum, & legem infringunt, quotquot alteri damnum in rebus, & bonis inferunt, quotquot aliqua ratione sunt caussa, ut alius iure suo, vel re propria spolietur, & damna proximo illata restituere tenentur, ut sui peccati ueniam cōsequantur, & Dei gratiam, ac beneuolentiam sibi concilient. At non est hoc præcepto prohibitum, Prætorum, Iudicum, & Magistratuum auctoritate eorum bona capere, qui patriam produnt, aut Regum, & Principum maiestatem lędunt, aut aliud facinus perpetrant, ob quod promereantur, vt suis rebus priuentur. Item non est hoc mandato interdictum, hostium bona capere iure belli, quod geritur, siue terra, siue mari, quando bellum iusta Principium auctoritate suscipitur, ut est à nobis suprà explicatum.

VII. Præceptum.

Furtum. Fraudes in emptionib.

Debita solue re. Non exigendum plus debito.

D

Quando hostium bona capi possint.

Octauum Dei mandatum est, ne falsum in alium testimonium dicamus, quo uel vitæ, vel honoris, vel famæ, vel rerum detrimentum incurrat. Item mentiri prohibemur. Similiter quemquam apud Principes suos, vel Iudices, vel alios calumniari, vt in eorum odium, & offensionem veniant, uel mali aliquid patiantur: item prohibemur secreta alicuius nobiscum communicata, aut fidei nostræ commissa, detegere, cōtra rationis ordinem, quando sunt alicuius momenti negotia, & talia, quæ possint dāno afficere proximum: Quæ omnia quantum cum recta ratione consentiant, nemo est, qui non apertè cognoscat, nam clarè iustitiæ leges violantur, si alium falsis criminibus accuses, si mendacijs, si calumnijs eius honorem lædas, aut famæ, & existimationi detrahas: fidem, & auctoritatem abroges: si consilia, & facta alterius, tibi secretò patefacta, aperias, & referas.

VIII. Mandatum. Falsum testimonium. Mendacium. Secreti detectio.

E

Nonum Dei præceptum est, ne quis alienam uxorem concupiscat.

IX. Præceptum.

Decimum est, ne quis alterius bona appetat: Quibus Dei mandatis apertè docemur, non solum esse prohibita externa furta, & adulteria, aut alia exteriora crimina,

X. Mandatum.

sed

Praua animi desideria vetita.

sed etiam praua animi desideria, & malos quoscunque cordis affectus, seu deprauatas A mentis cogitationes voluntarias, quæ omnia, maximę rationi innituntur: nam si opus externum iniquum est, consequitur, vt iniqua sit voluntas, & animus perpetrandi: quoniam licet voluntaria malæ mentis cogitatio, aut cordis deprauata cupiditas ad opus non perueniat, eo quòd idonea ad faciendum commoditas non suppetat: nihilo minus tamen, ipsum nefarium opus satis est iam animo, & voluntate commissum; Icdirco iubet rectissimè Deus, ne quidquam eorum, quæ opere præstare iure non possumus, quia sint nobis lege prohibita, animi desiderio, aut voluntate faciamus. Hoc autem intelligitur de ijs desiderijs animi, & cordis affectibus, qui voluntatis consensu, aut rationis plena deliberatione gignuntur: nam si malæ cogitationes homini succutiant, & illicitæ quædam rerum imagines eius animum subeant absque ullo voluntatis assensu, nullum est peccatum: atque ita intelligitur facilè, quo pacto prędicta de B cem diuina mandata sint æquissima, & rectissima, & ideò dignissima, ut ab omnibus gentibus suscipiantur, colantur, et obseruentur: nam uniuersa cum rectæ rationis norma conueniunt, et cum ipso naturę ordine consentiunt: ex quo sequitur ut ea sint singulari Dei sapientia constituta, qui est rationis, et naturæ institutor, et parens, item constat ex dictis diuina mandata perfectè homines instruere, ut benè, et sanctè uiuant: quod abundè pręstant pręd icta decem præcepta, quippe quæ dirigunt homines, ne unquam à recto, et iusto aberrent, docent quæ iusta, et rationi consentanea sunt, docent qua ratione sese homo gerere debeat erga Deum Principem, Dominum, parentem, et auctorem suum, quomodo se habere debeat erga proximos tanquam consortuos, ciues, et fratres suos, quomodo seipsum à peccati labe, et sordibus liberum conseruet: Docent enim vnum tantum Deum esse adorandum, colendum, et supra omnia diligendum, ab eo auxilium, et opem implorandam, in eo salutis spem constituendam, ab eo bona vniuersa uotis, et precibus postulanda, docent proximos esse amore prosequendos, vt quę pręscribunt, neminem esse iniuria lædendum, parentibus tam spiritualibus, quam corporalibus esse obtemperandum: Regum, et principum, ac dominorum mandata obseruanda: Docent insuper non solum praua opera externa fugienda, sed etiam internam animi, et cordis munditiam procurandam, denique præcipiunt, vt quoad fieri potest, benè, et inculpatè uiuamus, prohibent quiequid malum est, iubent vt praui, et improbi mentis affectus abijciantur, deponatur omnis peccandi cupiditas. Quam ob rem planè colligitur, ut nihil sit in istis decem pręceptis contentum, quod non sit summa cum æquitate et ratione sancitum. Est etiam tertia horum mandatorum uis, ut quia præcepta sunt diuinitus data in salutem, et bonum vni D uersorum hominum, legem contineant omnium vitibus, et facultati conuenientem, ita ut in omnibus orbis Prouincijs, et Regnis, ab omni gentium natione, quantumuis barbara, rudi, agresti, et imbecilla, coli, et obseruari queat, immò non solum seruari ab omnibus potest, sed talis est, vt si in toto terrarum orbe coleretur, totus vndique mundus in officio contineretur, totus summa cum pace, et tranquillitate gubernaretur, totus denique omni virtutis genere floreret, procul essent proditiones, factiones simultates, odia, diffidia, inimicitiæ, non tot bella sæuirent, non tot hominum cædes patrarentur, non tot violarentur coniugia adulterijs, non tot rapinæ, prædæ, latrocinia, et furta committerentur, demum vitia exularent, et ubique iustitia, æquitas, et uirtus dominaretur, nam si aduertere diligenter homines uelint, et rem ipsam expendere, E deprehendent facilè, quidquid in mundo malè geritur, ideo fieri, quia hæc decem diuinæ legis præcepta violantur, quibus uiolatis, omnis iustitiæ, æquitatis, et rectę rationis ordo peruertitur.

Plena voluntatis consensio.

Dei mandata æquissima, & dignissima, & quæ seruentur.

Tertia mandatorum Dei vis.

Si Dei lex in vniuerso Mundo colerctur, totus Mundus summa cum pace gubernaretur.

Præsidia ad Diuinam Legem obseruandam in Sacramentis constituta. *Cap. II.*

Ex ijs, quę superiori tractatione de pręceptis Decalogi, totiusq; Diuinę legis ratione tradita sunt, facilè quisquam in eam sententiam veniet, vt fateatur, Legem Christianam iustam quidem esse, et laudabilem. Ceterum quo sanctior est, eo hominibus rerum vitę huius propè necessaria occupatione districtis, obseruatu

A difficiliorem videri. Et quidem si mentis oculos ad humanam imbecillitatem, insi
tamque malitiam solum conuertimus, difficilem esse, vitæ vitiosæ, quam improbi se-
ctantur permutationem in vitam honestam, ad quam diuinæ legis præcepta nos eru-
diunt, diffiteri nec possumus, nec debemus. Hinc tamen nemo sanæ mentis decalo-
gi præceptis omnis æquitatis, & sanctimoniæ suffragijs dignissimis succensere debet:
sed hominum potius insitæ prauitati, & vitio, qui voluntatis suæ effrenatis appetitio-
nibus seruientes, quid virtutis, & iustitiæ ratio postulet, non vident. Quamuis autem
hæc præcepta grauioribus adhuc, quàm quis opinetur, implicita essent difficultati-
bus, cum tamen incredibilia felicitatis sempiternæ præmia hominibus proponant,
fugamque immensi supplicij, quo exleges afficiuntur apud inferos, quid quæso, ma-
B gni est, aliquam operam in eorum obseruationem impendere? Quod si homines, vt hu
manæ gloriæ optatum splendorem assequantur, vel dedecoris qualemcunque igno-
miniam diffugiant, nullos recusant labores, nulla pericula reformidant: nos, vt æter-
næ beatitudinis gloria potiamur, horrendosque inferorum cruciatus euadere possi-
mus, exiguum laborem, quem in obseruatione diuinæ legis ponere necesse est, intole-
rabilem iudicabimus? Vt interim taceam Christum Iesum, qui vt genus hominum
à culpa liberaret, in terris versatus est, perspecta imbecillitate nostra, & miseria, consi
derata etiam difficultate, quàm in diuinis mandatis exequendis experiri opus est, tan
quàm misericordiarum patrē multa nobis, & eximia beatè viuendi præsidia reliquis-
se. Illud tacere nec possum, nec debeo, quod benignissimus Dominus signa quędam re
ligiosa sub sensum subiecta in Ecclesia sua instituit, quæ propterea Sacramenta appel
C lantur, quòd rem sacram significant. His verò Sacramentis eam contulit virtutem,
vt quoties cum præparatione animi debita, & reuerentia à nobis susciperentur, toties
ipse gratiam suam copiosè impertiret: ex qua liberalitate robur cæleste, & virtus
quædam suprà omnem naturam sese offerens animis tribuitur, cuius ornamento in-
structi, & mandata legis non grauatē obimus, & alia alacriter facimus, quæ ceteris
hominibus istiusmodi auxilijs destitutis factu difficilia videntur, ac propè impossibi
lia. Hinc fit, vt virtute horum Sacramentorum, quod passim videmus, pleriq; Chri
stiani, qui ea frequentius piè, & castè suscipiunt, omnibus Decalogi præceptis facili
negotio obediant. Quorum non pauci cum viri, tum feminę virginitatē, & castimo-
niam ad extremum vsque vitæ diem summa cum laude conseruant.

Difficilem esse permutationem Vitæ vitiosę in vitam honestam.

Potestas obseruandæ D. Legis.

Christum Dominum reliquisse nobis præsidia ad legem obseruandam.

Sacramētorū in Ecclesia, instituto rū efficacia.

Frequentia Sacramentorum.

Inter hæc Sacramenta, quæ septenario numero definita sunt, nonnulla breui com-
D plectar, quæ tametsi non pari necessitate, aliqua tamen consideratione necessaria di-
cuntur. Primum Sacramentum Baptismus est, in quo homines certis, & solennibus
verbis adhibitis, aqua extrinsecus abluti, intrinsecus verò diuina perfusi luce chara-
cterem accipiunt, quo filiorum Dei optionem, & Christiani nominis dignitatem ad-
mirabili ratione consequuntur. In hac sacra ablutione cæleste fidei donum homini-
bus diuino beneficio conceditur, quo illi egregiè ornati ac communiti per gratiā Sal-
uatoris nostri opera, & doctrinam eius constanter profiteri solent, & uarias assertio-
nes Deo reuelante in ecclesia cognitas, & receptas cum ueneratione suspiciunt, &
tuentur. Adultis uerò, quos & de sceleribus vitæ anteactæ pœnitet, & cupiditas in
omnes annos consequentes Dei mandatis obtemperandi inflammat; omnia quālibet
atrocia peccata in hoc Sacramento condonantur. Quod vsque adeo uerum est, vt ne-
E mini dubitare liceat, animo hominis ad hunc modum expiati, si è corpore statim euo
let, liberum patere ad cęlestem patriam ingressum. Quid de uirtute illa naturę vim
omnem superante dicam, qua baptizati accepta ad obsequium diuinę legis faciles se
experiuntur, & alacres? Quotidiano didicimus experimento, admirabile quoddam,
& planè diuinum animis hominum robur accedere, qui dolorem vitę in flagitijs actę
intimis sensibus concipientes sacratis fluctibus ritè abluuntur. Hi namque ueterem
turpitudinem detestati, in nouam uitam sic ingrediuntur, ut noui homines, & omni-
no alij, ijs, qui eos paulò ante nouerant, videantur; Sic enim afficiuntur interius, ut
uitam, & sanguinem tyrannorum immanitati largiri ęquius esse existimentur, quàm
fidei, & Religionis sacramentum fallere, quo se Deo sponte astrinxerunt. Quod ne
incredibile cuiquam uideatur, martyrum penè innumerabilium trophęa recordari

Baptismus.

Baptismi vis.

possu-

possumus, illustriumque virorum victorias, qui cruciatus omnes quos barbara tyrannorum sæuitia excogitauit, pati maluerunt, quàm vel transuersum, vt dicitur, vnguem à minimo Diuinæ legis præcepto recedere. Quod si in omnibus, qui baptizantur, hic effectus non semper conspicitur, id propterea euenit, quia non omnes eadem reuerentia, eodemq; pietatis affectu ad sacrum fontē accedunt. Aequissimo namq; iure fit, vt Deus gratiam, & virtutem, qui est peculiaris baptismi effectus, ijs neget, qui licet ablui ritè velint, obicem tamen remissioni criminum, & gratiæ contrarium opponunt. A

Pœnitentiæ Sacramentū. Sequitur Sacramentū Pœnitentiæ, ob eam caussam à Christo Domino, & Saluatore nostro institutum, vt fragilitati humanæ, & inconstantiæ consuleretur. Præuidit enim sapientissimus rerum omnium effector Deus, fore, vt plerique homines post baptismum neglecta iustitię, & Diuinę legis luce, scelerum caligine, qua animi pulchritudo deturpatur, sese inuoluerent. Idcirco Sacerdotibus, qui Dei vices in Sacramentorū administratione gerunt, eā potestatem cōcessit, vt omnibus hominibus, qui Deū post baptismum in flagitia quantumcunque immania, & execranda lapsi offendissent, beneficium absolutionis, ita dumtaxat impertirent, si illi uitam impuram, & flagitiosā cum dolore detestati, & de omnibus peccatis ritè confessi, ad studium purioris uitæ, & ex præceptis diuinæ legis informatæ, ex animo anhelarent. Hanc scelerum confessionem illa vtilitas consequitur, vt animo gratiæ Diuinæ pulchritudo redeat, vitiorum omnium macula, & fœditate detersa. Quo fit, vt Deus oculos suos pietatis plenissimos, quos antea propter peccati sordes animū deformantes, auerterat, post huius Sacramenti (cuius virtute mens humana in pristinam pulchritudinem, & filiorum Dei adoptionem restituitur) susceptionem, ad nos rursum conuertat. Itaque Pœnitentiæ Sacramentum lauacri instar est, in quo animi hominū scelerum sordibus polluti, ritè abluuntur, & in Dei amicitiam, de qua flagitio regnum animi obtinente, deiecti erant, restituuntur. B

Contritio. Confessio.

Pœnitentia lauacri instar. C

Ceterum, vt homines gratiā, & Dei amicitiam pœnitentiæ beneficio recuperatam facilè conseruarent, atque ab ijs defectibus, in quos quotidie ex procliuitate naturæ vitiosæ labuntur, ueniam impetrarent, alia insuper beneficia, quæ à Deo postularent, adepti, Sacramentū Eucharistiæ (quod sacrificij etiā rationem habet) instituit. Sacerdotes verò, qui Dei administri sunt, hoc Sacrificium Diuinissimū diebus singulis, in Missa cælesti patri offerunt, acerbissimos cruciatus, & mortis dolores mysticè recolentes, quos nostri caussa Christus salutis humanæ Saluator, perpessus est. Cuius tam insignis est in homines amor & voluntas, ut admirabili ratione in hoc Sacramento ueluti uelo obductus, præsens sit, diuinæ gratiæ uberem copiam ijs tribuens, qui hostiam hanc salutarem, aut piè offerunt, aut religiosè suscipiunt. Atque ut mortis, quam pro bonis à peccati seruitute ueudicandis pertulit, recordatio ab animo ne excideret (ex ea siquidem recordatione, & amor, quo Deus conciliatur, & scelerum, quibus offenditur detestatio excitari solet) præcepit, ut Christiani omnes, dum sanctissimo Missæ sacrificio intersunt, Iesum Christum, quem ibi præsentem fides agnoscit, cum reuerentia colerent, & supplices adorarent. Illud etiam decreuit, ut Dei Sacerdotibus, quibus castimoniam, ceterasque uirtutes commendauit, honor pręcipuus & reuerentia vbique gentiū deferretur. Id uerò ęquissimis de caussis sanxit: cùm enim Sacerdotes, Christi Dei, & hominis administri sint, eiusque cùm in administratione ceterorum Sacramentorum, tum potissimū in Sacrificio Missę, & precationibus Deo, pro peccatis hominum offerendis uices in terris gerant, ęquum planè est, & rationi consentaneum, ut ab omnibus colantur, & amentur. D E

EVCHARISTIA.

Liturgia. Præsentia CHRISTI in Eucharistia.

MATRIMONIVM. Quoniam uerò Dominus Iesus Christus, quem nihil latere potest optimè intellexit, quàm difficilis ab hominibus ea doctrina iudicāda esset, quę pręciperet, ut uni marito, una tantum sponsa, & uni sponsę, unus tantum maritus iungeretur indiuidui thori quoad uiuerent societate conseruata, Matrimonij Sacramentum instituit, in quo Sacerdotis opera interueniente, confert Deus utrique coniugi gratiam, & uirtutem peculiarem ac prorsus diuinam, ut & ament inter se, & legem matrimonij indiuiduā coniunctionem uitę inducentem, ad mortem usque obseruent. Hac diuina gratię cęlestis

A lestis luce in Matrimonij Sacramento coniugum animis communicata, præcepto continentiæ maritalis, quod gentibus fieri splendore, & gratiæ diuinæ præsidijs orbatis durum videtur, & intolerabile, omnes qui Christiano nomine censentur, facilè obediunt. In quamcunque enim Christiani orbis partem oculi incidunt, vni viro vna vxor, & vni vxori vnus vir eo fœdere copulatur, vt neque separatim habitent, neque patiantur alterum noui coniugij caussa ab alterius societate vnquam diuelli.

Christi Legem obseruantibus quodnam præmium: Non obseruantibus autem quænam pœna futura sit. Cap. *III.*

B HIs, alijsque institutis à Deo Sacramentis, tantam gratiam, & virtutem Christiani, nisi in his suscipiendis ignaui sint, & negligentes, percipere solent, vt facilè illis sit, vel hoc præsidio suffultis diuinæ legis præceptis obtemperare. Quam ob rem, IESVS CHRISTVS, qui legem condidit, gratiam & uirtutem liberaliter, & munificè largitur ad obediendum legi necessariam. Vnde fit, vt & altissimum legis diuinæ apicem, quem homines proprijs viribus freti attingere nequeũt, auxilijs gratiæ, & virtutis in hisce Sacramentis à Deo collatæ, facili negocio conscendant. Igitur sanctissima lege constituta, legisque seruandæ remedijs, & auxilijs Diuinitus assignatis pollicitus est benignus Legislator Deus ijs, qui spes suas in se figerent, & in præceptorum obseruantiam accuratè inuigilarent, meritorum suæ mortis, & perpessionis communionem, ad scelerum veniam, & præmium vitæ beatæ à Deo patre suo impetrandum. Pollicitus præterea est, se à mortis caligine in vitæ lu-
C cem propria virtute reuocandum: futurumque deinde vt corporis, & animi gloriosi mole cursum nequaquam retardante in cælum ascenderet.

Alia Sacramenta. Legem qui condidit, is ipse gratiam quoque ad eam explendam largitur.

PROMISSIO Domini summi momenti.

Quare tempore in arcano mentis suæ consilio destinato in hunc mundum iterum venturus est, vniuersas generis humani caussas, qualesquales fuerint, Iudex cognitu- rus. Tunc enim excitatis è tumulis, corporibus, & in nouam formam accedente anima reparatis, quisque pœnam pro meritis, aut præmium assequetur. Quicunque enim Christi Saluatoris doctrinæ fidem habuerunt: eumque cognoscentes, & amantes de hac vita quasi de statione, cum gratia decesserunt, digni iudicabuntur, qui Paradisi beato gaudio cum Deo perfruantur, ea animi, & corporis gloria in omni æternitate cumulati, ijsque oblectamentis circumfluentes, quæ nulla inuestigatio, nulla solertia, nulla denique humana ratio cogitare potest; atque adeo quibus Deus ipse, qui
D summum, & infinitum bonum est, omniumque bonorum origo, & fons, cumulatur, & circumfluit. Illi verò, qui legem, & doctrinam huius diuini Magistri admittere noluerunt, Deo suo amorem, & obsequium denegantes, digni iudicabuntur, qui cum dæmonijs pœna perpetua apud inferos torqueãtur: ignis nimirũ, qui nunquam extinguitur, populatrice flamma incensi, alijsque tormentorum, & cruciatuum generibus, quæ nulla vnquam ingenij humani solertia cogitauit, aut finxit, immaniter excruciati.

RESVRRECTIO.

GLORIA.

Pœna æterna quibus infligenda.

Christus patiens, & resurgens. Cap. *IIII.*

HÆc est fidei Catholicæ sanctio, hæc lex, quàm Christus Saluator noster, verusque Dei filius, cum in terris egit, accuratè docuit. Hanc ille miraculis
E infinitis, operibusque Diuinitatem testificantibus abundè confirmauit: nunc ægrotis sanitate, iam cæcis oculorum aspectu reddito, interdum mortuis in vitã reuocatis, alijsque præterea virtutum signis admirabilibus, & stupendis frequentissimè editis. Verum enim verò cum ille tam sanctæ legis promulgatione id vnum asseq- qui niteretur, vt vitiorum fibras extirparet, & diaboli fraudes eluderet: Iudæi quippè, qui superbi erant, & peccatis inquinatissimi, dicta benè, interpretabantur malè: illi præsertim, qui doctrinæ, & sacerdotij commendatione ceteris excellebant. Angebat homines mente in terra defixos ea res, quod IESVS CHRISTVS, dum populum ad beatæ vitæ studium, & morum sanctimoniam hortabatur, illorum cum reprehensione, mendacia, & dolos cum insectatione aperiebat. Quam ob rem, Ethnicorum

Legis Christi comprobatio.

Christi consilium vt nos erueret è manu diaboli.

corum vires ad suum agmen, & consilium associantes, omni odio, & fraude suum A obiurgatorem persequi decreuerunt, ac tandem extremo supplicio afficere, persuasi, mortis violentiam Legi pariter, & Legislatori interitum allaturam, sibique in posterum sine vlla auctoritatis publicæ, & dignitatis iactura, liberam fore ad vitia, quibus, anteà adhærebant, seditionem. Ignorabant nimirum machinationes, quibus insectari, & occidere auctorem uitæ moliebantur, in ipsorum perniciem redundaturas, suisque artibus id perfectum iri, vt Christus ignominiosæ crucis acerbissimos cruciatus, prout ipsemet decreuerat, atque morte obita pœnas peccatis hominum debitas omnino exolueret.

Astus dæmonis.

Quam ob rem, videns IESVS se à Iudæis Ethnicorum militum facto agmine ad mortem perquiri, noluit fuga, latebris, aut defensione vlla inimicorum conatus eludere, & saluti suæ, cum facilè posset, consulere: immò spontè obuiâ illis venit, uincula, & prehensionem minimè deprecatus. Vt tamen omnibus notum esset, se animo non inuito uinculis constringi, & ut nos à culpæ seruitute redimeret, mortem experere, ac denique nullam uim satis esse, modò teniti uellet, ad diuini corporis prehensionem, aut interitum, in congressu militum cum gladijs, lanceis, & furioso conatu, ad certissimam perniciem accurrentium, uno uerbo, quo illos, quem quærerent, interrogauit, ad terram omnes tā insigni formidine consternatos deiecit, ut uiribus destituti, non ante humo se excitare potuerint, quàm assurgendi facultatem ipsemet Dominus, qui deiecerat, benignissimè concesserit. Facultate igitur surgendi militibus data, cum adhuc Iudæi Saluatoris sui uirtutem, & numen, quo uel uno uerbo Sacrilegum agmen prostrauerat, præ cæcitate non agnoscerent: ad maiorem furoris, & iracundiæ tabiem cōuersi, in eum manus iniecerunt primum: deinde uerberibus crudeliter pulsatum, & spinea corona capiti imposita derisum, morte damnarunt; ac postremò crucis ligno ignominiosè affixerunt. Non intellexerunt miseri, eo facto compleri omnes pollicitationes, & mysteria, quæ Deus multa ante sæcula per uiros sanctitate claros, & prophetiæ dono spectabiles, de aduentu, & morte huius Saluatoris prædixerat. Quare cum ad hunc modū amore hominum impulsus Christus, qua homo erat se agi in crucem animo scienti, & uolenti uidisset, omnia supplicia nobis propter nostra scelera irroganda ipsemet tulit, offerens Deo Patri suo, mortis, quam perferebat acerbissimos dolores, ut & iustitiæ Diuinæ scelere hominum offensę satisfieret, & peccata nostra remitterentur, postulans insuper à patre, ut amore dilecti filij permotus ijs crimina condonaret, qui se cruci affixerunt; Illis etiam, qui in se crederent, & sperarent, mortis sanctissimæ Mysteria animo recolentes. Pependit de cruce tres circiter horas, donec in ea mori uoluit. Illo sanctissimam animam efflante, ecce tibi res omnes creatæ, insolitę męstitię, quam conceperant propter Iudęorum, Ethnicorumque flagitium, quo in morte filij Dei, & auctoris sui se obstrinxerunt, insignatam edūt significationem. Sol Meridianis horis splendidissimus subita caligine aspectum adimente obducitur: terra tremore tota concutitur, petrę, & montes sciduntur, suscitantur è tumulis mortui complures, qui passim testificati sunt, hunc qui moreretur, uerum esse Dei Filium, & humani generis liberatorem in lege promissum: execrati sacrilegam immanissimi sceleris truculentiam, quo se Iudęi dominum suum occidentes flagitiosè obligauerant. Quibus rebus illud effectum est, ut plerique ex ijs ipsis, qui Christum in crucem sustulerant, signa, & facta, quę attonitis sensibus usurpabant E considerantes, in Dei Gratiam, & amicitiam reciperentur.

Voluntaria mortis passio in Christo.

B

Crucifixus Dominus.

C

Acta in cruce.

Quę Christi mortē mira sunt consecuta.

D

Sol obscuratur.

Multorum cōuersio post Christi mortem.

Animarum in Limbo liberatio.

Eo autem ipso, quo mortuus est die Dominus, ac Saluator noster, corpus eius exanime à discipulis in sepulchrum est illatum, anima uerò mortis, & pœnarum uictrix, ad inferorum sedes descendit. Sic liberatis à cacodęmonum potestate animabus piorum hominum, qui in eum spes suas collocauerant, & Prophetarum dictis fidem habuerant, quadraginta horis à morte exactis, die tertio, cum ad sepulchrum uigiles Iudęorum excubię pernoctarent, animus sanctissimus corpori sepulto mirabiliter est copulatus. Excitatus ergò Dominus à sepulchro uictoria, & triumpho clarus, atque splendore sui corporis mirabiliter circumfusus, tantum terrorem militibus qui ad custodiam sepulti corporis excubabant, incussit, ut pauentes, penè exanimes ad terrā

Resurrectio Domini.

prono

A prono impetu ruerent. Quare ad uitam reuocatus, discipulis, & alijs hominibus, qui illius viuentis adhuc, & spirantis dicto audientes fuerunt, sui videndi copiam fecit, & quadraginta dierum mora post resurrectionem suam interposita, qua deserere suos noluit, versatus est iterum inter homines familiariter, seque, ut testimonium resurrectionis certissimum extaret, contrectari discipulorum manibus permisit. Idque quod ipse olim non solum ueridico Prophetarum ore, sed suo etiam in quotidianis hortationibus, quas ad populum habuit plurimas, prędixerat euenturum. Etenim de morte sua, resurrectione, in cælestem patriam ascensu, deque omnium futurarum rerum, quę de se propheticis vocibus enunciatę erant, admirabili ordine disserere frequentissimè consueuit. Quadraginta dierum expleto numero, quibus inter suos versatus est, discipulis ceterisque fidelibus in montem Galileæ (quę est prouincia Palæstinę non magna) coeuntibus, palam se videndum exhibuit, affirmans temporis rationem postulare, vt ex hac lachrymarum ualle in cælestem illam patriam con- B scenderet. Hortatus præterea suos est, vt per omnes mundi Regiones euntes crebris concionibus, & assidua declaratione suæ legis sanctissimæ, homines à mentis cæcitate liberarent, & à tenebris, quibus delusi futilem mendaciorum inanitatem sequuntur, vanas simulacrorum & scelestorum hominum mortuorum figuras diuinis honoribus colentes, ad fidei diuinum splendorem vindicarent. Addidit, ijs ingentem quidem rerum aduersarum tempestatem illorum capitibus incumbere: ceterum permulceri posse omnes laboriosæ uitæ molestias iucunda expectatione aduentus spiritussancti, quem ipse è cælo missurus esset in terras, cuius illi fortitudine, & gratia cumulatissimè ornati omnes Mundi oras ea felicitate illustraturi essent, vt ærumnarum, & periculorum, quæ in promulgatione diuinæ legis subire omninò necesse erat, superata magnitudine innumerabilem, ac penè infinitam hominum multitudinem sub legis C huius obedientiam subijcerent, atque in uiam beatæ uitę, à qua deerrauerant, facilè reducerent.

Prędictio eorum, quæ Dominus fecit.

Ascensio Domini in cælum, & colloquium cum Apostolis.

His, alijsque rebus discipulorum cœtui eo consilio manifestatis, vt eas mundo, quà latissimè patet euulgarent: utque gentes fidem suam, & legem recepturas ad sacrum fontem in nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti baptizarent, vsus est oratione quadam diuina, qua & mœrentes consolatus est, & formidolosis robur, & vires contulit. Denique omnibus salutatis, & benedictione ijs impertita, ad cælum propria virtute euolare cæpit, maiestatis incredibili apparatu oculis aspectantium exhibito: secumque efferens pretiosum, maximeque visendum animarum sanctorum Patrum comitatum, quos ab inferorum tenebris in lucem cælestem vindicauerat, Angelorum innumerabilium lætabundum agmen obuium habuit. Ab oculis ergo discipulorum D nube interposita subductus, cęli beatas sedes adijuit, vbi ante omnia ęterno Patri diuitem animarum, quas Erebo triumphato secum extulerat, prędam uictor reprę sentauit. Pater cęlestis triumphantem de morte, & peccato Filium honorificè excepit, atque humanę naturę dignitatis ratione perspecta altissimam supra omnes Angelorum choros, & diuinissimam glorię beatę sedem illi donauit: vbi assiduis precationibus ueniam peccatoribus, qui in se credunt, & confidunt à cęlesti Patre efflagitat, ut uel ex hoc uno argumento compertum sit, neminem in possessionem hęreditatis ęternę uenire posse meritis, & precibus Saluatoris sui destitutum.

Ascendit in cælum captiuam ducens captiuitatē.

Sedet ad dexteram Patris.

At suspicientibus adhunc modum in cęlum discipulis, ceterisque Christianis, qui ferè quingenti numerabantur, & quę fiebant, cum admiratione considerabant, ubi E Christum ascendentem nubes ex oculis ademit, duo Angeli de Cęlo deuolarunt, qui voce humana usi ore lętabundo dixerunt, non esse cur obstupescerent Domini sui conspectu in cęleste regnum cum gloria, & maiestate ascendentis, siquidem parem gloriam, & maiestatem ostensurus esset cum iterum mundo senescente, & ad finem properante, aduenirèt omnes homines iudicaturus.

Quingenti vident Christum ascendètem in cælum.

Duo Angeli.

Cur Pauperes elegit Deus ad sui Legem Mundo promulgandam. Cap. V.

A

Porrò vt homines facilius in animum inducerent, legem Domini sanctam esse, & omnino diuinam, ipsemet Legislator Christus, dum adhuc in Mondo versabatur, cum posset in suam scholam asciscere ad promulgationem nouæ legis homines literis, opibus, & potentia ceteris insigniores, eos huic muneri obeundo noluit destinare: immò ex omni hominum numero discipulos duodecim elegit, quorum siue genus, siue munia consideres, ignobiles erant, & imperiti. Hamo enim & rete piscibus insidiari soliti ex piscatu quæstum faciebant: nemo autem nescit piscatores genus hominum esse rude, imperitum, & ad vitæ sordes abiectum. B His hominibus, quos Apostolos vocauit, eam prouinciam iniunxit, vt per omnes orientis, obeuntisque Solis plagas dispersi, concionandi munere strenuè fungerentur. Atque hoc officij munus, vt rectè obirent, decimo postquam in cælum ascendit, die, discipulis omnibus in vnum locum, vbi Spiritussancti donum promissum expectabant, coactis, & orationi diluculo vacantibus, adfuit repente Spiritus Diuinus tantam aduentu suo sapientiam, tantam fortitudinem, tam insignia beneficia illis conferens, vt cum subito omnium gentium varia idiomata pernoscerent, & disertè loquerentur, diuulsi à mutuo conuictu sint, legem hanc sanctissimam in diuersis Mundi Regionibus magnificè promulgaturi, quam illi postmodum miraculis innumerabilibus ad confirmationem veritatis passim editis confirmarunt, debilibus in nomine IESV Christi pedum agilitate restituta, cæcis oculorum luce reddita, energumenis à Dæmonum incursione liberatis, demortuis ad vitæ vsuram reuocatis, alijsque operibus stupendis partim dum viuerent in terris, partim post mortem à cælesti patre ad humanam vtilitatem impetratis. C

Apostoli.

Tanta itaque fuit, & tam insignis eorum diuina uirtus, & gratia, vt cum potentissimi quique, atque opinione hominum in mundo sapientissimi ad opprimendam veritatem, & impingendam legi, quam enunciabant falsitatis calumniam futenter insurgerent, ipsi rerum ignoratione, & domestica paupertate inter populares suos alioquin ignobiles perficere potuerunt, primum ut literarum cognitione illustres in mundo Philosophi rationibus fidei conuicti, ad legis huius obedientiam perducerentur, tum vt Reges, Principesque gentium toto orbe dominantium, qui eos supplicijs, & odio iniquissimè insectabantur, cum neque miraculorum euidentiæ repugnare possent, neque virtuti diuinæ Dei seruos protegenti, Christianam Religionem professi sunt, & Baptismo ablui, se, suorumque imperiorum integras prouincias, ut Christo nomina darent, diligentissimè procurarunt. Quæ res ijs, qui legere sciunt, ex historicorū libris in diuersis orbis terrarum plagis, luce veritatis præeunte, scriptis, satis est comperta, & cognita. Neque uerò à Christianis solum auctoribus rerum tam insignium memoria fidelibus est conseruata monumentis, sed ab ipsis etiam Iudęis, & Scriptoribus Ethnicis, qui rem tam illustrem, & ante oculos positam, quamuis præ inuidia uellent, non potuerunt occultare. Quò fit, ut nemini deinceps fas sit de admirabili Diuinæ uirtutis potentia, qua hæc omnia gesta sunt, ullo modo dubitare, cum constet, nullis humanis opibus, aut hęc fieri potuisse, quę incredibilia uidentur, aut legem tam inusitatam, & nouam, ac proinde genio, & uoluptati inimicam stabiliri, ullo modo potuisse. Ex hoc argumento, atque ex laborum tolerantia, quos plurimos, & assiduos perferunt ij, qui hanc legem promulgatum in Iaponiam ueniunt, satis intelligitur, & ueritatem in ea contineri, & Dei incredibilem uirtutem. Si enim illi propterea uitam in hac prouincia agerent, ut à uobis com moda aliqua, aut temporarium lucrum expeterent, profectò eius legis pręcepta nequaquàm inculcarent, quę & ęquitati suffragatur, & sensuum illicitis uoluptatibus bellum indicit. Eam potius legem docerent, quę sensus uestros desiderata suauitate deliniret, & rerum, quas impurè appetunt, concessione demulceret, D E

Apostolorū miracula.

Argumentū potens, ac pręsēs ab ijs qui traiciūt in Iaponiā, vt animas lucrentur.

imitantes

A imitantes nimirum XACAE, & AMIDAE concionatores, qui cum sibi scopum proponunt, vt quemcunque auditorem eò pertrahant oratione, quò ducit voluntas vitiosa. Illud insuper considerandum est, concionatores in Iaponiam transmisso terræ marisque immenso spatio, appulisse, præterquàm quod quidquid secum intulerant, expenderunt, diuitijs, alijsque uitæ commodis in sua quemque patria circumfluere potuisse. Nec verò huc uenisse ad necessitatem ullam, ut quisque fortassis cogitabit, qua in domestica paupertate premerentur, leuandam. Vnum videlicet sibi dumtaxat lucrum amplissimum constituunt, & summum (si obtineant) vt in animarum salute procuranda castè versari possint, & religiosè. Patiuntur molestias, & incommoda propè infinita constanti animo, vt & Deo seruiant; & animas, è cæcitate, & fraudibus, quibus implicitæ viuunt, eripiant: nullam interim laboribus, & detrimentis, quibus undequaque circumueniuntur, remunerationem aliam exoptantes, nisi æternam, & diuinam: quam vt assequantur, nullos metuunt labores, nulla uitæ pericula reformidant.

Resurrectio Mortuorum, & Iudicium extremum. Cap. VI.

QVod ad Iudicij extremi, & resurrectionis mortuorum futuræ rationem attinet, Christus Dominus oratione non obscura mundo declarauit, debere homines C dissoluta in morte animæ & corporis coniunctione, ante Diuini iudicis tribunal, vt iudicium priuatum subeant, constitui, vbi anima, quæ mortis expers est, discussis diligenti examine uitæ meritis, immortali præmio, aut pœna afficietur. Quia verò hæc sententia ita occultè pronunciatur, vt in hominum cognitionem uenire nequeat, instituit sapientissimus rerum omnium effector Deus futurum iudicij uniuersalis diem, in quo omnes homines, qui vsquam fuerunt, ex omnibus mundi regionibus in unum locum congregati disceptationi suæ caussæ, communique orbis terræ quæstioni exactissimè discutiendæ interessent, & sententiam supremi iudicis publicè proferendam audirent. Vt uel hac ratione agnoscerent omnes æquissimam diuinæ iustitiæ bilancem, bonis præmia, & malis supplicia pro cuiusque meritis reddituram.

Iudicium priuatum.

Iudicium vniuersale.

Quocirca à Deo ipso edocti præscimus, in fine, quem ipse mundo præscripsit, rediturOS esse in uitam omnes homines corporibus denuò cum animis diuinitus copu-D latis. Qua copulatione facta omnes ministerio, & opera Angelorum in locum quendam deducentur, ubi Deo iudice sententiam audient, præmium uel pœnam animæ simul, & corpori sempiternum decernente; huius autem iudicij, & resurrectionis hominum ordinem, & modum discipulis suis frequenter aperuit, admonens eos, ut per uniuersum terrarum orbem, quæ ab ipso didicerant, palam enunciarent. Ordo autem iudicij futuri ita habet.

In fine occidentis mundi, de quo præter Deum nemo quicquam comperti habet, torpescentibus ignauia hominibus, & incumbentium sibi malorum procellam ne suspicantibus quidem, repentè cælum, terra, mare, multis, & insuetatis prodigiorum monstris concitata, terrificas oculis species obijcient, quibus tantam mortalibus incutient formidinem, ut multi præ metu exanimati moriantur. Sol, & Luna obscu-E rabuntur, omnique splendore diuina virtute occultato, mundus caligine circumfundetur, terra stupendis tremoribus quatefacta quiescere haud poterit, mare suprà omnem terræ altitudinem exundantium fluctuum immanes cumulos extollet. Terrore homines pariter, & belluæ tam insolito pauentes, uoces edent rauco gemitu intercisas.

Ordo extremi iudicij.

Ad hunc rerum statum ignis ui diuina acceder in omnes mundi partes, deuastatrices euomens flammas, qui breuissimò tempore hominibus pariter, & bestijs incendio extinctis, rebusque omnibus, quas corripuerit, exustis, & deuoratis, terram, & mare mundissima specie inducta à fœcibus expurgabit. Homi-

nibus ergo omnibus morte abſumptis, Angelis ſuis Deus imperabit, ut inſtar clangentium ad ſignificationem pugnę tubarum tanquam maieſtatis Diuinæ laudatiſſimi pręcones, omnes in vitā homines à morte euocent. Quo fiet, vt omnes mortuorum animæ, Deo agente, proprijs corporibus, quibus in mundo coniunctæ vixerant, reſtituantur, corporibus à puluere, in quem fuerant redacta in formam priſtinam, quam in hac vita habuerant, excitatis. A tumulis ergo rediuiui homines Angelorum opera in ſpacioſum, & ampliſſimum locum momento temporis ducentur, vbi ij, qui Dei gratia conciliata è vita migrarunt, corpora ſua videbunt perfecta, & pulchra omni deformitatis vitio; & fœditate, qua, dum apud nos agebant, turpabantur, prorſus ſublata. Quare corpora ſua vndequaque integra, ſpecioſa, & ſplendida perfuſi lætitia immortali admirabuntur. Qui verò lethifera peccati tabe corrupti animas impœnitentes efflarunt corporum iniquo, & fœdo B pondere torpeſcentium conſpectu abſterrebuntur.

Crux in cælo.

Collectis in vnum cœtum omnibus, qui vnquam fuerunt, hominibus, ante omnia glorioſum, & ſalutiferum Chriſti Dei, & Saluatoris noſtri vexillum in cælo conſpicietur numeroſo Angelorum agmine decentiſſimè ſtipatum, qui illud ea cum reuerentia, & honore geſtabunt, quo affici par eſt ſalutare lignum, in quo & mundi redemptio conſtitit, & ex quo omnium, qui in poſſeſſionem æternæ felicitatis venturi ſunt ſpes certiſſima pependit. Crucem igitur tam inſigni gloriæ luce coruſcantem Chriſtiani videntes, qui eam venerati ſunt, & adorarunt, incredibilem voluptatis lætitiam intimis ſenſibus percipient, non ignari, benè ſecum actum iri in cognitione ſuæ cauſſæ, & pronunciatione ſententiæ, ſiquidem crucem præſentem, quam immenſo gloriæ ſplendore rutilare videbunt, viui adhuc, & ſpirantes coluerunt. C

Lætitia piorum.

Triſtitia impiorum.

Contra verò, ſuperſtitione imbutæ gentes, & omnino omnes, qui crucis uirtutem agnoſcere, & maieſtatem uenerari noluerunt, imò eam pariter, & Chriſti Saluatoris noſtri ex ea pendentis paſſionem calumniati ſunt, partim immenſis cruciatibus miserè coanguſtabuntur, partim horrendæ expectatione ſententiæ pauebunt: cuius ſeueritas qualis ſit futura, ex maieſtate, & gloria ſalutiferæ crucis, quam dum uiuerent in mundo aſpernati ſunt, facilè coniectabunt.

Itaque ſtipati omnes, qui damnandi ſunt, fœdo dæmonum infernorum grege, & horribilibus ſpectris: illi uerò, quibus beatæ patriæ hęreditas adiudicanda eſt, Angelorum innumerabilium honorifico comitatu, dum animi pendent, ſubitò in cælo Chriſtus orbem iudicaturus apparebit iuxta crucem, in qua olim de morte moriens triumphauit, ſeptus Angelorum, Virginiſque matris ſuę, & Apoſtolorum lucem quoquouerſus diffundentium illuſtriſſimo comitatu. D Maieſtate igitur, & gloria tam admirabili decoratus, ut nulla oratione explicari, nulla cogitatione comprehendi ualeat, uultum ſuum roſeo colore, & radianti lætitia ſuffuſum illis oſtendet, qui ad ſocietatem beatæ uitę, & glorię nullo æuo interiturę aſcribendi ſunt.

Ceteris uerò, qui æterno ſupplicio ſunt damnandi, oſtendetur aſpectus eius irę, & furoris flamma adeò incenſus, ut nulla res ſit, cui tanta queat comparari indignatio. Atque ut ab omnibus, qui adſunt, æquitas pronunciatę ſententię uel inuitis comprobetur: ex una parte beneficia commemorabit, cum alijs modis, tum potiſſimum crucis interueniente myſterio, in hunc mundum collata, quę adeò aperta erunt, ut à nemine ignorari poſſint, aut negari.

Ex altera parte latebrę, & receſſus omnes animorum intimi diuinitus patefient, E ut in conſcientia uniuſcuiuſque tanquam in libro uideatur, quidquid ultio, aut uirtuti affine, in uita geſtum eſt. Explicabuntur rerum occultarum implicati ſinus, eorumque merita ante oculos ſtatuentur, qui & fidele obſequium Deo pręſtitere, & uitam in peccatis actam longiſſimæ reſpicientes optatam condonationem cum lacrymis, & uero dolore, antequam ſpritus è corpore excederet, impetrarunt.

Præmia.

Non occultabitur eorum infinita malitia, & ingrati animi pertinacia, qui neque in Deum crediderunt, neque de peccatis, quibus in animo ſuo Dei imaginem deformarunt, ante mortem doluerunt. Detectis ad hunc modum utriuſque

multitudi-

A multitudinis, uel peccatis, uel meritis, quorum ratio, & numerus uirtute diuina dicto citius constabit, Christus viuorum, & mortuorum iudex integerrimus pro tribunali sedens Angelorum omnium consensu, & iustorum hominum approbatione summa sententiam publicè promulgabit. Ea sententia decernet in primis, vt pij homines, & benè virtute meriti animæ, corporisque coniunctione, & gloria hilariter triumphantes, ad immortalis gaudij, quam meruerunt, fruitionem, vt verè beati sint, secum conscendant. Deinde statuet, vt omnes improbi, & vitæ flagitijs addicti cacodæmonum stipante cœtu ad inferos exturbentur, vbi pœnarum exquisitissima varietate, & multitudine perpetuo torquebuntur. Mox Christus hominum Saluator, & Iudex Angelorum pariter, & iustorum hominum nobilissimo choro circundatus, momento temporis in cælestem patriam, vnde ad iudicandum descenderat, se recipiet, vbi lætissimum gaudij felicis fructum nulla molestia inquinat, nulla cura interpel-

Poenæ.

B lat, nullus dolor contaminat, nulla formido inficit, aut ægritudo corrumpit. Alia parte terra fatiscente elemento findetur, atque immanissimis hiatibus vna cum dæmonijs, relictisque post conflagrationem mundi sordibus, homines, quos Iudex Deus ad inferorum sempiternos cruciatus damnauerat, subitò deuorabit. Hic finis est, quem CHRISTVS, cum adhuc terras incoleret, fœminis pariter, ac viris, tam probis, quàm improbis, mundoque vniuerso prædixit affuturum.

Quod autem ad iudicij huius rationem attinet, admirabilemque mortuo resurrectionem, licet ea res tota suprà naturam sit, & ex diuina virtute dependeat, ac proinde rationibus humano ingenio excogitatis, & inuentis concludi satis nequeat: tamen si expendere omnia, quæ circumstant, & perscrutati singula non oscitanter voluerimus, stabiliti firmissimo æquitatis fundamento doctrinam hanc totam comC periemus.

Et quidem, vt de Iudicij extremi die primum dicam, naturali rationis humanæ præeunte lumine, intelligitur, conuenire omnino, vt dies constituatur; in quo omnibus omnium sæculorum hominibus inspectantibus, & audientibus singuli quid de ipsis iudicatum fuerit, cognoscant. Hæc verò conuenientia cùm ex Dei sapientissimo consilio, tum ex communis vitæ ratione perspici facilè, & demonstrari potest. Et quidem opus esse, ut iudicij extremi dilucescat aliquando mundo dies, idque ad diuinam prouidentiam spectare, ex his, quæ subijcientur rationibus, apertè intelligitur.

RATIONES, cur dies extremi iudicij futurus sit.

Prima ratio est, quia ut Deus in omni operum diuinorum efficientia tantam perfectionis, tamque exactam rationem habet, ut nec minimam uitij, aut defectus noD tam admittat. Ex quo sequitur, ut tanquam iudex integerrimus, & æquitatis obseruantissimus, à nobis sit colendus. Quare omnis ratio postulat, ut ad iustitiæ libram, examinatis hominum causis, quę in utramque partem rectè, uel perperam sunt facta, congruentem habeant remunerationem.

Suprà initio decimi libri.

A Dei perfectione, & iustitia.

Innumera enim diebus propè singulis exempla iniustitię oculis stupentibus usurpamus, ipsosque, quod plus est, iniustitię administros, & scelerum satellites magnis auctos opibus, & honoribus eximijs florentes, uitam delitijs omnibus affluentem uiuere, & tranquillè finire. Contra uerò uidemus, bonorum famam, & existimationem sępè petulanter lędi, & contumelijs ignominiosè proscindi, uitamque honestè, & laudabiliter institutam, laboribus, & ęrumnis, quę uix morte ipsa finiantur, conE flictari, sic ut multis, uel ex hac consideratione in mentem uenerit sacrilega quędam suspicio, qua ducti affirmarent, uel Deum, qui mundum regeret, nullum esse, uel si esset, omnem prorsus huius mundi curam, & prouidentiam à se abiecisse. Videbant siquidem grassari impunè lętiferam iniustitię pestem, omnemque peccandi licentiam per orbem uolitare, & quod iniquissimum est, nullis pœnis flagitium constringi, nullis prę mijs excellentem uirtutem munerari. Vt igitur diuinę iustitię pręclara commendatio extaret, secundum quam nullum scelus relinquitur impunitum, nulla honesta actio suo fraudatur pręmio: atque ut nemo ignoraret iustitię integritatem, supplicium in hoc mundo, uel pręmia meritis hominum debita longissimę expectationis mora aliquando ex-

Nullum scelus impunitum, nullum bonum irremuneratum.

trahentem, dicta, & facta omnia si non in vita, saltem post mortem in loco diuinitus destinato ad æqualitatis nusquam fallentem normam exactè compensaturam, conueniens profectò, ne dicam necessarium, omninò fuit, vt iudicij uniuersalis dies orbi dilucesceret, in quo hac veritate ab omnibus exploratè cognita, quanta, & quàm laudabilis semper fuerit siue in pœnis flagitio irrogandis, siue in rectè factis gloria munerandis diuini numinis iustitia, planè constaret. Hæc enim, nube illa penitus sublata, quæ mentibus hominum offusa in miserandam soluitur, ac pestilentem errorum pluuiam, effecit, vt de prouidentia, & iustitia Dei, dubia ancipitique disceptatione ratiocinati mortales, turpiter, & flagitiosè non hallucinentur. A

Ab eadem iustitia necessariò manifestanda.

Altera ratio ex absoluta sumitur, & planè perfecta Dei iustitia, cui internæ æquitatis sibi tantum cognitæ ornamentum nequaquam satis esse potest. Opus enim prętereà est, vt foras lucem suam efferat, & ab omnibus palam agnoscatur. Quia tamen B humani moris est, vt post iudicium, in quo flagitiosi, & impuri grassatores de scelere conuicti fuerunt, & ad graue aliquod supplicium damnati, passim conqueri soleant dictitantes, iniuriam sibi cum supplicio calumniosè fuisse irrogatam, nunc uerò ad inferorum pœnas exturbati homines, hanc inter cetera flagitia prauitatem conseruant, vt sua errata extenuantes, Deum de iniustitia accusent, iccirco opus fuit, iudicij uniuersalis diem decernere, in quo omnibus manifesta sit Dei iustitia, quæ semper conspicua fuit, in tribuendis muneribus, aut supplicijs, ponderata meritorum dignitate. Id verò in occasu se nescientis mundi haud dubiè constabit, singulis hominibus conscientiæ suę virtutes omnes, & vitia, ueluti ante oculos ad spectaculum constituta inusitato miraculo ita introspicientibus, ut proprio testimonio conuicti, laudem diuinę iustitię debitam, quantumcunque à recta ratione auersi fiant, neenegare C possint, nec audeant.

Tertia ratio inde uim habet, quia plerique mortales, quamdiu has humiles, iacentesque terras incolunt, Deo propterea subirasci solent, quòd in rerum siue aduersarum, siue ad uoluptatem fluentium successu, personarum, non meritorum discrimina uidentur spectare. Crudelitatis insuper calumniam iustitiæ diuinæ affingunt, quod ob unius dumtaxat lethalis culpę labem, homines interdum ceteroqui bonos, sempiternis destinet inferorum cruciatibus. Alij non sine impia obiurgatione Deum insimulant, quia diffusa per orbem Euangelicæ doctrinæ luce, ante sint condemnari, quàm Christi Saluatoris hominum notitia ad eos fuerit perlata. Vt ergo liquidò constet, Deum non personarum diuersitate æstimata, sed meritorum pondere ad iustitiæ examen adducto, supplicij grauitate magnitudinem culpę nequaquam superante, suam cuique tribuere dignitatem, ad diuinam videtur æquitatem pertinere, in publico hominum conuentu falsam hanc opinionem radiantissimo veritatis gladio aliquando iugulare. D

A necessitate falsæ opinionis hominũ tollendæ.

Ceterum si hominum conditionem, & statum vitæ communis spectes, par esse, vt ruenti in occasum mundo dies vniuersalis iudicij affulgeat, sequentibus argumentis facilè in animum induces. Prima igitur ratio est, ut constricta eorum mens conscientia flagitiosæ uitæ teneatur, nec quisquam in posterum criminum, quæ turpiter commisit, inficiatione vti possit, aut accusatione aliqua legis diuinæ æquitatem, quod difficilis sit, impudenter calumniante. Iccirco iudicij vniuersalis dies pręstituetur, in quo animi aperta testificatione quid virtuti, quid vitio affine gesserint, Deo auxilia ad honestas actiones suscipiendas necessaria nunquam denegante, ante summi iudicis E tribunal exhibebunt. Stringentur nimirum rabie plusquam ferina improbi, quod tam munifica diuinorum munerum liberalitate, quæ in uita ad manum (vt dicitur) habuerint, turpi otio languentes neglexerint, simulq; intelligent miseri, quãtumcunque à rationis iudicio alienati olim extiterint, quanta cum facilitate legi diuinę obsecundare potuissent, videntes in ijs, qui beatæ uitę opibus, & gloria circumfluent, innumerabilium operum, quibus, dum in iisdem olim terris uixerunt, studiosè uacarunt, admirabilem pulchritudinem, & lucem aduersos à pietate oculos præstringentem.

A necessitate testificãdi Diuina beneficia.

Accedit, tam honestis, quàm vitiosis actionibus, in amplissimo communis uitę

A theatro propositis publicum, siue pręmium, siue supplicium ex pręscripto rationis adiudicari oporrere. Illos etiam, qui alijs occulta fraude imponunt, si in flagitio deprehendantur, dignos esse putamus, quorum nefarię machinationis inuolucra publicè euoluantur, vt neque ipsi insidiari fraudulenter audeant, neque alij malo exemplo ducti similibus insidijs abutantur. Idem ferè in munerum largitione videre est, quæ propterea publicè conceduntur, quod amplior inde, & illustrior benemeritis gloria existat, & ijs, qui sanctas illorum, & studiosas functiones uident, ardens ad honestatis amorem, & inflammata oriri soleat concitatio. Quod si inter homines hæc iustitiæ integritas elucet, æquissimum profectò est, vt in examine, quo probitas cum improbitate comparatur, idem splendor pulchrius emineat, & ostendatur illustrius. Necessarium igitur fuit, diem iudicij vniuersalis Dei prouidentia destinari, in quo B hominum spectante multitudine infinita, pręmio quisque, aut pœna pro dignitate afficeretur. *A necessitate publici, siue pręmij, siue supplicij.*

Tertia ratio inde efficax est, quia licet in priuato iudicio, quod eo ipso die peragitur, quo vitæ occumbentis periodus clauditur, animus excedens è corpore damnationis meritæ iudicium subeat, non tamen condemnatur in terra relictum corpus, immò maiori plerunque, quàm par sit, funeris pompa, & tumuli fastu decoratur. Non condemnatur fama, & præclara nominis existimatio, quæ post mortem viuorum, in viuorum delusis falsa opinione animis insidens, iustissimis hominibus populorum præsente prædicatione, & literarum sempiternis monumentis sæpè solet adblandiri. Igitur, vt horum etiam bonorum, quæ imperiti vt magna, & eximia, admirantur, iactura fiat, vtque sua cuique corpori flagitiorum administro damnatio accedat, cum C ratione videtur conuenire, vt iudicij vniuersalis dies decernatur, in quo omnes mortui tubę diuinitus personantis clangorem audientes à tumulis suscitentur, pręmium aut pœnam ad vtranque partem humanæ integritatis, aut corruptelę pertinentem adepturi. Ex dictis perspicitur, lumen intelligentię humanę, & naturalem æquitatem postulare, vt tandem aliquando iuxta Christi pędicationem iudicij vniuersalis sladies fesso orbi, vt tuenti concedatur. *A necessitate pręmij, vel pœnæ quibus afficienda sunt corpora.* *Tuba.*

Quòd ad resurrectionem hominum spectat, Christus à quo rebus humanis mirabiliter consultum est, hominum mortuorum, & fœminarum communem fore à tumulis suscitationem, affirmauit. Quę res, si in speciem dumtaxat externam intueamur, difficilis videtur, & minimè digna, cui fides aliqua habeatur; at verò si in intimam naturæ vim introspicimus, conueniens sanè uidetur, & rationi consentanea. *Resurrectio hominum.*

D Atque, ut argumētis credibile reddatur hoc mysterium, quod barbaris incredibile visum est, nonnullas subijciam rationes. Prima ex eo vim continet, quia animus pars hominis est, & non totus homo. Conflatur enim hominis integritas ex animo pariter, & corpore. Quare cùm homini quicquid laudabiliter, aut vitiosè agitur, vel dicitur, ascribi soleat, non autem animo soli, aut corpori, fit, vt toti homini ex suis partibus integro, perfecto, non autem huic, vel illi parti iustitiæ libra supplicium irrogare debeat, aut lauream concedere. Sequitur igitur, diuinę iustitiæ, & humanę æquitati conuenire, vt animus in suum corpus redeat, atq; adeò idem ipse homo, qui se flagitio viuus deuinxerat, mortuus Dei subeat iudicium. *Rationes de Resurrectione.*

Altera causa est, quia licet peccati, & virtutis sedes uoluntas sit, voluntas autem in viribus animi numeretur, ac propterea tàm præmij, quam supplicij potior, & ex- E cellentior pars animo debeatur, cum tamen corpus, quę est altera hominis pars, imperio rationis obtemperet, & rerum omnium, quę infeliciter accedunt, incommoditates perferat (flagellis enim læditur, ieiunijs intabescit, pœnis torquetur, doloribus angitur, atque alijs operibus excarnificatur fieri solitis ex pœnitentiæ præscripto) æquum sanè est, ut post mortem gaudio, quo animus perfunditur, omninò expers non sit. Insuper idem corpus auidis sensibus voluptatum à peccatis nascentium multò maximam partem improbè consectatur: afficitur enim libidinosa, & illicita delectatione interdum, plerunque ciborum iucundissima uarietate capitur, ceterasque omnes undequaque cupidissimè haurit voluptates, quibus in hac misera, & ærumnosa uita homines petulanter solent, & impurè deliniri. Neque uerò solum af- *A præmio, vel pœna debita sensib.*

Occaſio danda mali, puniẽda in die Iudicij.

fluentes ſenſibus oblectationes admittit, ſed etiam magna ex parte hominibus ad vitia pronis peccandi præbet occaſionem. Illic quidem vt ventri ſeruiant, & corpori oblectamenta qualicunq. aucupio venari poſſint, cum grauiter delinquunt, tum deliƈti impunitatem procurant. Ex quibus ſequitur, ad iuſtitiam Diuinam pertinere, corporibus, quorum miniſterio animus in vita vſus eſt, præmium vel ſupplicium ſaltem poſt mortem aſſignare. Quę meritorum compenſatio fieri profeƈto nequit, niſi in die vniuerſalis iudicij corpora in puluerem redaƈta, Dei virtute, humo excitentur. A

Duo vitium genera in anima.

Tertia confirmatio eſt, quia animus altera pars eſt, & forma hominis, cui duo vitium genera inſunt. Ex ijs quædam materiæ expertes ſunt, ac propterea abſque vllo corporis adminiculo agere poſſunt, & ſuo munere probè defungi, quales ſunt intelligentia, & voluntas. Aliæ corporeæ ſunt, & cum materia coniunƈtæ, quæ iccirco, ſi corporis inſtrumentum, quo in primis egent, ſemoueas, aƈtiones ſuas exercere nequeunt: atque hæ ſunt ſenſiles potentiæ, & virtutes. Quoniam verò animis à corporum ſocietate ſolutis, ac liberis, adhuc hæ virtutes tanquam in fonte inſunt, à quo profluendi vim accipiunt, ita vt corporibus redditi, fungi ſenſuum officio, & veluti ſa mulatu poſſint, quo ſeparati omnino carebunt: opus profeƈto eſt, ne huiuſmodi mentis humanæ vires poſt corporis in cineres abeuntis extinƈtionem, otioſæ, & ſuperuacaneæ videantur, vſu agendi, & nitendi contra propenſionem ſuæ naturæ, perpetuò ſint orbatæ. Ex quo fit, rationi, & æquitati conſonum eſſe, vt in corpora ſua animi iterum includãtur, quò ſuperioris, & ſenſuum, qui inferiorem partem obtinentes corpori inſunt, miniſterio vtantur. B

Accedit huic argumentationi ex eo robur, quia, vt diximus, duæ exiſtendi rationes in animo perſpiciuntur. Vna, quam à ſe ipſo habet vi ſpiritali, & à corpore minime dependente prędita: altera, quam eatenus obtinet, quatenus eſt corporis eximia, & præſtantiſſima forma, in cuius organis inhærentes ſenſus moderatur, & regit. C

A naturalib. uiribus quæ naturæ inſitam propenſione cupiũt explere.

Quoniam verò vtraque exiſtendi ratio in operationis vſu ſita, animo naturalis eſt, accidere neceſſe eſt, vt in migratione à corpore, qui altera exiſtendi, & viuendi parte ſpoliatur, violentiam dolenter patiatur. Porrò cum hæc violentia naturæ aduerſetur, quieſcere non finit animum, qui perinde, ac formæ aliæ, innata cupiditate corporis ſui coniunƈtionem appetit, vt priſtinum exiſtendi modum, ſecundum quem imperare ſenſibus conſueuerat, tandem recuperet. Ex quo facile perſpicitur, non poſſe animum, ſi in illius vim introſpicere, & inſitam propenſionem velis, abſolutæ beatitudinis perfeƈtionem ſortiri, niſi à puluere ſuſcitatus homo, corpus iterum ſuum aſſumat, naturæ videlicet ſuperioris iuxta & inferioris coniunƈtionem perpetuam aſſequutus. D

Veritas Reſurreƈtionis vnde.

Cum verò non naturæ opibus, quæ, cum debiles ſint, multa declarant: ſed Diuina virtute, cui nihil difficile eſt, corpora hominum in extremo iudicij die ſuſcitanda affirmemus, nemini profeƈto licet de illius veritate ſine flagirio dubitare. Præterea, cũ Dei maieſtas nullis potentię terminis, vt dudum diximus, circonſcribatur, cur ille nõ eadem facilitate, qua ex nihilo cæli, terræque immenſitatem punƈto temporis extulit, & decentiſſimè ornauit, atque ex puluere, & cinere in quem coagmentatio humana diſſoluetur, corpora, quorum in vita funƈtionibus vſi ſumus, ſuſcitare denuo non poterit. Sanè apparet Deus, uel ob eam cauſam in naſcentis mundi primodijs hominem non ex ignea, aut cæleſti materia, ſed ex luto, & argilla effinxiſſe, ut ex illius faƈti conſideratione ueluti diuina ducente manu, animi, qui nunquàm interijt, cum corpore, cuius licet interierit, aliquid tamen ſupereſt, futuram copulationem intelligeremus. Quid, quod ex naturali hominum ſatu, & conceptu ſimilitudine translata probabilis reddi poteſt hæc reſurreƈtio? Videmus corpus humanum ex ſeminali liquore fœdiſſimo, & corruptiſſimo, nondum ipſo, uel animo, cui copulabitur, extante, ſenſim ſine ſenſu efformari. Quo igitur paƈto Deo rerum omnium, & naturæ totius architeƈto, & principi, negari poteſt quod naturæ conceditur? At non poterit naturæ uniuerſę auƈtor, & effeƈtor Deus ex puluere, & cinere, in quem reſoluta eſt corporis compago, acceſſione animę, quę nunquam extinƈta fuit, corpus fingere rurſum, & efformare? Perſpeƈta igitur harum rerum ui, & momento, nemo non intelli- E

Deo impium eſſe negari, quod naturę conceditur.

gir,

A gir, posse Deum homines ad uitam immortalem reuocare, omnique æquitati, & ra-
tioni consentaneum esse, ut uniuersalis iudicij amplissimo theatro hęc quoque corpo
rum resurgentium celebritas accedat.

Paradisi Gloria, & inferorum Pœna. Cap. VII.

PARADISVS locus est altissimam cæli regionem obtinens. In hoc Deus se
dem sibi, Angelisq. beatis constituit, ut gloriam, qua ipse ex omni æternitate
perfruitur, creatæ mentes inditam propensionem secutæ, tandem participent.
Hunc tamen nemini fas est Deum loco uno definire: Hic enim, nullo circunscriptus
spatio per omnes rerum creatarum fines pręsens ubique, & intimus funditur: sed ideir
B co paradisum Dei sedem dicimus, quia peculiariter, in eo gloriæ suę immortales diui
tias beatis mentibus communicat. Quare hic locus summam delectationem conti-
net, & inexplicabilem pulchritudinem. Vocatur interdum Paradisus, interdum etiā Paradisus cę
Cęlū Empyreum, cuius cum alia sit materia ab ea, quam cernimus, aliaque archite- lum Empy-
ctura ab eximijs regiarum ædium parietibus longe dispar, uix ulla nobis supperunt reum.
verba, quibus ualeat explicari. Neque enim ex lapidibus, tignis, argento, aut auro
exstructum est hoc ædificium, neque ex alia simili materia elaboratum: sed eam ha-
bet dignitatem, quam excogitare, & fingere potuit absolutissima perfectissimi archi-
tecti, & diuina sapientia. Est igitur ijs numeris perfecta hæc structura, quibus perfi-
ci illum locum decebat, quem ipse Deus sui videndi beatis mentibus facta copia, in-
colere decreuerat. Quapropter si cælum hoc, quod suspicimus, Sol, Luna, cæteręq.
C errantes, aut fixæ stellæ, quas Deus ad hominum obsequium, qui has humiles terras
incolunt, luce accendit, eum euibrant splendorem, eamque pręferunt admirabilitatē,
quam satis percipere nequaquam mens potest: quanta putes splendoris excellentia
locus ille quem Diuina Mens cum Angelis, & hominibus gloriam suam communicā-
di caussa incolit, omnem, quam animus intelligit, pulchritudinem antestabit? sanè
percipi sensu, aut animo cogitari, tam eximia loci dignitas nequaquam potest. Quia Felicitas qd.
tamen beata felicitas non in loci materia, aut ornatu sita est, sed in ijs rebus, quæ lo-
co accedunt, vt quisque intelligere possit beatitudinis vim, & definitionem, illud in
primis animo hæreat, necesse est, beatum esse neminem posse, qui post optatæ felici- Quis sit Bea-
tatis adeptionem, animo adhuc aliquid sitienter appetit, vel cupiditate aliqua vtili- tus.
tatis, quam nondum habet, permouetur: Si enim aliquid quantumcunque minimū
D bonum absit; & propter desiderium non expleatur, nequaquam dici, aut cogitari bea-
tus quisquam potest. Hinc fit, vt plerique omnes bonis artibus imbuti, vel literis
vtcunque tincti, affirment, beatorum vitam nihil esse aliud; quàm bonorum omniū
securam, & perfectam possessionem, cuius felici copia animi circumfluentes, quod vl-
terius appetant, nihil relictum vident. Quare beatitudo, quam essentialem commu Beatitudo es
ni nomine licet vocare, secundum Christi Domini, & Dei nostri definitionem, in eo sentialis.
sita est, vt Deum videamus, eiusque admirabili pulchritudine, qui est omnis bonita-
tis fons, & principium, in omni æuo perfruamur. Cum enim Deus bonorum omniū
principium sit, & fons, vnde copia incredibili, & perennitate cetera bona dimanant:
quidquid præter Deum animus cogitare potest, beatæ felicitatis innatam cupiditatē
explere non potest. Relinquitur ergo, non posse quenquam veris bonis affluere, & Ad fontem
E beatis opibus abundare, nisi ad illum bonorum omnium fontem accesserit. Illud etiā bonorū om-
consequitur, posse solidam, & perfectam beatitudinem consistere, absque diuitiarum nium eundū
præsidio, & rerum, quę auidos oculos futili splendore perstringunt, ornamento, modò
Dei ipsius secura, & immortalis possessio animis concedatur.
Atque vt hæc doctrina animis nostris altius inhæreat, & facilius percipiatur, il- Homo ex ani
lud statuendum est, de quo nemo nisi hebes sit & plumbeus, dubitare potest, homi- mo & corpo
nem duabus partibus constare, animo nimirum, & corpore. Quocirca, vt in vitæ bea- re.
tæ perfectam possessionem venire possit; profectò omni voluptate, & cognitione, cu-
ius est capax, & ad quam in beata patria, cæli incolis communione gloriæ coniunctus
potiundum cupidissimè aspirat, perfruatur, necesse est. Ceterum cum animus nobi-
litate

litate ab spiritualis naturæ vi profecta,& maiori quàm corpus, cui vitam, & sensum A
confert,capacitate potiundi felicitate præditus sit:efficitur necessariò, vt beatitudo
potissimum posita sit in explenda gloriæ appetitione,ad cuius possessionem adeundã
animus ardenter inflammatur.

A necessitate explendę appetitionis gloriæ.

Quare sicut accessione animæ corpoream materiam informantis, vita, & sensuum
vsus corpori tribuitur: ita necesse est,vt felicitas beata,& gloriæ desiderata copia,pro
capacitate virium sensilium in corpus refundatur. Iraque beatitudo in anima,quę Dei
imago est,& cognoscendi,potiundique Deum ipsum,cuius est capax, insita afficitur
cupiditate,sedem habet immortalem. Quamobrem ex hac felicitate in animo consti-
tuta, felix quoque corpus existet,gloria videlicet,ad quam capessendam aptum est,ex B
animæ coniunctione, cum ad vitam reparabitur, accepta.

Felix corpus vnde.

Ardor animi in tria.

Quod attinet ad animæ beatitudinem,nemo non experitur, ardorem inesse ad tres
maximas res,atque adeo infinitas omni studio persequendas:primum enim appetens
est animus,& capax infinitæ sapientiæ,ob idque quantumcunque ad apicem huma-
næ scientiæ, dum vita superest, pertingat, cum innumeræ adhuc res ignorentur, qua-
rum cognitionem,& intelligentiam parari posse videt, veritate aliqua ignorata ne-
quaquam expleri potest. Veritas enim,vt suprà dictum est,nullis circunscripta finib.
proprium est humanę intelligentię obiectum.

A veritate obiecto intellectus.

Deinde capax est hominis animus, & appetens boni nullis terminis definitis,
quippe qui, quamlibet creatis bonis ad voluptatem cumuletur, bona adhuc expetit C
cumulatiora. Iccirco perinde atque intelligentiæ nostræ obiectum veritas est sum-
ma,& infinita, sic & voluntatis vltimum, in quod omnia refert, bonum est nulli cer-
tæ rei addictum.

A Bono, qđ est voluntatis obiectum.

A desiderio immortalitatis.

Postremo capitur,& incenditur animus,cum mortis expers sit, studio vitæ nullis
seculis interiturę:vnde fit,vt bonorum omnium quæ obtinet, possessione ad omnem
æternitatem perfruendi capax sit,& vndequaque aptus:ergo, vt beatus homo haberi
possit,& esse,necessarium prorsus est,vt tota illius capacitas cumulatè expleatur intel
ligentia;nimirum omnium veritatum ornamento magnificè exculta,& voluntate om
nium bonorum abundantia in omni æuo felicissimè satiata.

Harum rationum vires,qui expendet,facilè intelliget,beatitudinem,ad quam ani-
mus anhelat,in perfecta cognitione positam esse, & secura, mortisque experte Dei
immortalis possessione. Cum enim Deus veritas sit summa,& infinita, illum si ho-
mo perfectè agnoscat, in nullius veritatis ignoratione versabitur,immò sapientiæ opi D
bus amplissimè decoratus,quietem sibi pariet cum summa iucunditate,& otium cum
dignitate. Aderit gloriæ splendor, beatæ iucunditatis pulchritudo, & omnium bo-
norum affluentia. Aberunt culpæ,& flagitio congruentes pœnę: nulla erit frigoris sæ
uitia, nulla famis rabies, nulla mortis truculentia, paupertas nulla,nulli metus,nullę
ęgritudines, exulabunt degeneres metus; malitiæ,& sceleris neruis pręcisis:nihil de
nique erit,quod felicitati vel minimam afferre possit turbationem. Et quia animus ea
rum rerum beatam,& securam possessionem sine amissionis formidine in omnem ętet
nitatem obtinebit, tranquilla,& quieta societate cælestium ciuium cum fruitione bo
norum,& gloriæ, qua Deus ipse fruitur, abundè circunfluet: Erunt igitur homines è
corporibus exeuntes hęredes Dei; & in possessionem æterni gaudij, quantum animi
natura tulerit, instar filiorum adoptabuntur: in quo ea ratio, æquitasque seruabitur; E
vt quamuis alij alijs pro meritis actionum, quas in vita susceperunt,cumulatiore glo
ria perfundentur: omnes tamen animi desiderantis appetitiones, prout idonei fue-
rint, lætitia immortali explebuntur. Vnde nulla iam eos amplius tristitia afficiet,
nulla inuidiæ tormenta exagitabunt, nulla cura ingenium versabit, nulla denique
ambitio,aut cupiditas à recta ratione transuersos aget. Quemadmodum enim si no-
bilis paterfamilias summos, medios, & infimos domus suę tam viros, quam pueros
eodem conuestiret panno,lacernis, vel tunicis,ad vniuscuiusque staturam sartoris ar
te aptatis, puer non inuideret adolescenti, aut viro,cum idoneo suæ magnitudini cul-

Dei agnitio, quam vtilis.

Possessio æterni gaudij.

Adoptio in filios Dei.

Omnes sua sorte erunt contenti.

tu,

A tu, & panno esset ornatus: sic beatitudo, & gloria eo modo vniuscuiusque capacitatē exæquabit, vt, quamuis alij alijs maioris gloriæ possessione præstent, omnes tamen eodem gaudio sine vlla maioris boni cupiditate perfundantur.

Ex hac tam illustri beatæ vitæ felicitate, qua animus potietur; corpori iterum adiunctus, sua quoque in corpus gloria, sua felicitas redundabit; imitabitur spiritus in splendore pulchritudinem, illiusque moderationi, & regimini sensus subijciet, omnibus, quæ cum corpore communicari possunt, voluptatibus duntaxat ab eo statu non abhorrentibus magnificentissimè exceptis. Inerunt igitur sanctorum rediuiuis corporibus ex animi gloria, insignia quædam, & præclara ornamenta, quibus multa nobiliora erunt, quam vnquàm antea extiterint. Præcipuè verò erunt quattuor illa, quæ dotes nuncupari solent, ex Apostolorum doctrina à sanctis Patribus obseruatæ: Prima impassibilitas dicitur; munus scilicet, & dos, quæ efficiet, ne molesti aliquid tollerare vllo ve dolore, aut cruciatu torqueri queant. Nihil enim illis aut frigorum iniuriæ, aut flammarum ardores, aut vndarum impetus, aut regionum intemperies obesse poterint. Contra verò damnatorum corpora, & si beneficio resurrectionis, corruptionis expertia, & interitus reddentur, æstuare tamen poterunt, atque algere, & innumeris affici cruciatibus, vt in seipsis diuinæ experiantur æquitatis exempla. Secunda sequitur subtilitas, cuius virtus ad spiritus naturam proximè accedens, animæ imperio omnino subijcitur, eique aderit, & ad nutum præsto erit. Quare poterunt iustorum rediuiua corpora, quæcumque locorum impedimenta sine vllo impedimento superare: quod damnatorum torpescens membrorum moles, & tarda, præstare nunquā valebit. Cum hac dote coniuncta est illa quam agilitatem vocant, cuius vi corpus ab onere & grauitate, qua nunc depressum fatigatur, à Deo liberabitur, facilitateque incredibili, in quamcunque partem animus iusserit, ita moueri poterit, vt nihil queat ea motione celerius excogitari. Vnde regiones natura admodum, & situ disclusas tanta breuitate peruagabitur, quanta fermè nunc temporis humana mens ad easdem regiones cogitatione defertur. Aliter autem miserrima damnatorum corpora afficietur: grauitate quippe, & insano pondere uix pedem ab eo, in quo erunt affixa, loco poterunt efferre. Bonis denique addetur claritas, qua sua corpora, tanquàm solis meridiana luce coruscantes radij fulgebunt: quod in torpescentibus, & sulphureum halitum expirantibus improborum corporibus longè aliter eueniet. Retardabūtur enim in incessu, atq; ob grauem membrorum pressum, sordesque, dum aliquid molientur, pigri erunt. Est uero claritas hæc fulgor ex animi eximia gloria ad corpus beatum mirabiliter redundans. Hac itaque quadripartita diuinorum munerum, quę dotes gloriæ unlgò appellantur, adeptione, corpus rediuiuum spiritus ipsius quandam præferet imitationem: ac proindè liberum erit ab impotenti libidinis, & cupiditatis, cui nunc paret, dominatu, solisque oblectamentis illis, & uoluptatibus afficietur, quæ spiritus puritate, & status felicissimi conditione congruere uidebuntur. Angelis igitur ad hunc modum coniunctis homines, ita diuinis gloriæ immortalis opibus perfruentur, ut nullo metu exagitari possint, nulla formidine possessionem uitæ amittendi aliquando perturbati. Atque hæc omnia, quæ de utriusque humanę partis felicitate hactenus exposita sunt, facilè ex ijs liquet, quæ dicta sunt, quæue breuius colligi sic possunt.

Sua in corpus gloria redundabit.

Dotes corporum resurrectorum.

Impassibilitas.

Subtilitas.

Agilitas.

Claritas.

E Primum enim inest homini uis capessendi scientiam infinita, & immensi boni cupiditas immensa, atque ut hęc bona sempiterna sint, naturale desiderium. An non experimur, nullis huius uitæ bonis humanam expleri posse appetitionem? sequitur igitur necessariò, ne frustra inditam esse à Deo hanc capacitatem affirmemus, fore aliquando, ut animus, quantum capax est, desideratis bonis satietur.

A vi & cupiditate sciendi, & Boni immensi.

Deinde illa confirmatio accedit, quia Deus ueritas est summa, summumq. & infinitum bonum, quæ duo humanæ intelligentiæ, & uoluntatis propria sunt obiecta. Extorquet igitur ratio eam à nobis confessionem, ut dicamus, hominis felicitatem in cognitione Dei absoluta, & perfecta, eiusdemque immortali possessione positam esse, cū ijs rebus adeptis, uires animi quo ferantur, ultra non habeant.

A proprijs obiectis intelligentiæ, ac uoluntatis.

Tertia

Ex ordine, & modo naturę.

Tertia adiungitur ratio, quæ ex naturæ ordine,& modo vim habet. Natura enim rebus omnibus fines suos descripsit, quos nisi impeditione aliqua extrinsecus fuerint retardatæ, propensione, & ductu naturæ, planè assequentur. Necesse est igitur fateri, homini, qui inter res creatas, quæ cæli complexu continentur, perfectissimus est, assignatum à natura esse finem aliquem suæ naturæ conuenientem, & modum insuper, quo finis huiusmodi humanis viribus ope diuina adiutis possit comparari. Atqui videmus ferri homines incredibili studio, & conatu, tanquam in finem, quò omnia referantur ad beatam vitam potiundam: eosdem cernimus, vt ad partem aliquam felicitatis optatæ peruenire queant, nullum non lapidem mouere. Cum ergo, dum has humiles, & caliginosas terras incolunt, nec corporis, nec animi felicitate perfruendi desiderium aliquando expleant, opus sanè est, vt demus saltem post mortem cupiditatem hanc satiari. Id enim si diffiteri pergas, hominem, quem natura altum, & in cælum erectum finxit, omnibus rebus creatis,& ad terram abiectis infeliciorem esse côcludes. Quare si hominis beatæ vitæ appetitionem nusquam explendam esse dixeris, cum ceteræ res suos fines facilè assequantur, turpiter hallucinaberis, diuinam, scilicet sapientiam, totiusque naturæ ordinem, non sine flagitio calumniatus.

A fine conueniente hominis naturæ.

Homo cur erectus in cælum erectus.

Infernus.

Quod ad inferni carceris pœnas attinet, quales sint, ex dictis conijci potest. In primis enim locus ipse inferis destinatus nihil cum paradisi gaudio commune habet, nihil simile. Terræ si positionem consideres, meditullium obtinet, crassis tenebris, execrandâ fœditate, & pęnarum horribili multitudine formidabilis. Hic dæmonum fœdissimi greges, hic homines Dei iudicio condemnati, tam bonis orbati, quàm malis omnibus corporis, & animi circumuenti, pœnis, quibus digni sunt, afficientur sempiternis.

Pœnæ corporis,& animę in inferno quales,& quantæ.

Iam verò animi illo doloris morsu noctes, diesque excarnificabuntur, quem consideratio vitæ præteritæ efficiet, dum in mentem venerit, quàm facilis fuerit ijs,& expedita ad cęlum via, qui eam tenere voluerunt. Hanc doloris, & impatientię immortalis carnificinam, amaritudo, desperatio, & Dei immane odium consequetur, sic, ut in se ipsos præ rabie eo sęuiant furentius, quò se felicitatis sempiternę prçmijs destitutos altius considerauerint. Atque hęc sempiternę felicitatis priuatio, quę pœnarum est maxima à Theologis pęna damni appellatur: nec interim existimandum est, hac dumtaxat pœna affici damnatos: cruciantur enim vi diuina illo ignę sempiterno,& eo tormentorum genere, quo in se ipsis cruciarentur, si alligati essent corporibus: post diem verò iudicij eorum corpora etiam torquebuntur, dum ignis, qui nunquam extinguitur, fumo,& sulphure accensę flammæ membra non consumenda exedunt, & nouo semper viscerum pabulo conseruatę nouum ingerunt cruciatum. Quę omnia, quantũ cum ęquitate naturali consentiant, sequentes aperient rationes.

Pœna dãni.

Rationes cõsonę, cur eiusmodi pœnæ futuræ sint in Inferno.

Primum enim compertum est, non minus ad iustitię rationem spectare bonos prçmijs, quàm malos supplicijs afficere. Quare sicut Dei prouidentia ęternam vitam cũ innumeris, quę ipsam circunstant, bonis ad proborum hominum cumulatiorem felicitatem destinauit: sic ad impiorum immortalem pœnam Inferorum carcerem definiuit obscurum,& caliginosum, exquisitis cruciatuum generibus consertum. Vt enim animus mortis expers est: sic debita animi remuneratio sempiternum tempus spectare debet. Quapropter si homines sponte sua vitam turpem vixerunt, & libidinibus mancipatam,& iccirco inferorum ęternis addicti sunt supplicijs; non est cur iustitię diuinę remunerationem meritis exęquanti succensere possint; sibi igitur irascantur miseri, quòd animo sciente,& volente deliquerint, sibique succenseant.

Huic adiuncta est altera illa ratio, quia, cum peccatum, Dei, qui infinitè bonus est, maiestatem offendat, sequitur vt infinita quoque iniuria Deum ad sceleris vindictam lacessat. Quo enim maior est personę, cui iniuria irrogatur, dignitas, eo grauior est iniuria,& supplicio dignior. Quocirca, cùm Dei infinita sit,& immensa dignitas, eius offensio digna supplicio est, non ad mensem, vel ad annum duraturo, sed ad posteritatẽ sempiternam, vt minime mirum sit, si dicamus, torqueri apud inferos mortuorum animas cruciatibus nullum finem habituris.

Sequi-

A Sequitur tertia ratio; nemo enim inficiari potest, ęquum esse, vt supplicij perpetui acerbitatem patiatur, qui neque à peccandi consuetudine mentem vnquam auocauit, nec consuetudinem à mente peccandi; quod ex eo planum fit, quod lęthifera peccati macula infectus peccator, cùm vel in hora mortis procurare posset perniciosę maculę ablutionem, nihil egit, ut peccatorum sordes expurgaret.

Postremo idem ostenditur, quia malitia, facinus, & obstinatio nullo ęuo finienda, maius singulis diebus in animis damnatorum odium in Deum concitat, nec culpę & fęditatis proprię cognitionem admittit, neque uult ab iniustis querelis, aut sacrilegis contra Deum execrationibus temperare. Cum verò damnati ad statum hunc infelicissimum videntes (vt dicitur) & sentientes flagitio stimulante deuenerint, cur quęso, iustitię diuinę decretum, quo pęnę immortales sceleratis inferuntur, non lau-
B dabimus?

Omnes itaque diuinę legis pręceptiones, & scita, siue aliquid definiant, quod ad uitam hanc mortalem spectet, siue aliquid credendum proponant, quod ad illam immortalem referatur; prętérquam quòd nihil à veritate alienum, vtpote quę Deo auctore tradita sint, continere possint, eximiam doctrinam rationi naturali ualde consentaneam ostendunt.

Laudandus Deus quod sceleratos ita puniat.

Quę cum ita sint, Mens humana, cuius pręcipuum munus est in veritatis inuestigationem euigilare, si per omnia acutissimè perspicientię oculos circumferat, necessariò fateri debet, legem, quam Christiani amplectuntur, veram esse, & à Deo supremo Legislatore sanctissimè institutam. Quare cum hęc sola lex, ueris promissionibus, & minimè fallentibus salutem nobis immortalem spondeat, illi profectò adhęrendum est,
C illi seruiendum repudiatis omnino Iaponensium legibus, ceterisque omnibus, ubicunque terrarum obseruatis superstitionibus, & sectis, quippe quę falsę sint, & mendaces.

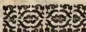
Christiana lex verissima, & à Deo sanctissimè instituta.

LAVS TIBI DOMINE IESV.

HYMNVS

HYMNVS AD CHRISTVM SALVATOREM

Ex Clemente Alexandrino verbatim è Græco conuersus, nulla versus habita ratione. Quo Hymno Auctor Bibliothecæ inuitat pueros, & qui ex Gentibus ad Ecclesiam adiuncti sunt, vt secum laudent Dominum IESVM.

FRENVM pullorũ indociliũ,
Penna volucrũ non errantiũ,
Verus clauus infantum,
Pastor agnorum regalium,
Tuos simplices
Pueros congrega
Ad sanctè laudandum,
Syncerè canendum
Ore innoxio
Christum puerorum Ducem,
Rex Sanctorum,
Verbum, qui domas omnia,
Patris altissimi,
Sapientiæ rector,
Laborum sustentaculum,
Aeuo gaudens,
Humani generis
Saluator Iesu,
Pastor, arator,
Clauus, frænum,
Penna cælestis
Sanctissimi gregis.
Piscator hominum,
Qui salui fiunt.
Pelagi vitij
Pisces castos
Vnda ex infesta
Dulci vita inescans.
Sis Dux ouium
Rationalium pastor
Sancte, sis Dux,
Rex, puerorum intactorum.
Vestigia Christi,
Vita cælestis,
Verbum perenne,
Aeuum infinitum,
Lux æterna,
Fons misericordiæ,
Operatrix virtutis,
Honesta vita
Deum laudent, Christe **IESV.**
Lac cæleste.
Dulcibus vberibus
Nymphæ Gratiarum
Sapientię tuę expressum
Infantuli
Ore tenero
Enutriti.
Mammæ rationalis
Roscido spiritu
Impleti.
Laudes simplices,
Hymnos veraces,
Regi Christo,
Mercedes sanctas
Vitæ doctrinæ,
Canamus simul.
Canamus simpliciter
Puerum valentem,
Chorus pacis,
Christo geniti,
Populus modestus,
Psallamus simul Deum pacis.

PRIMI TOMI BIBLIOTHECÆ SELECTÆ FINIS.